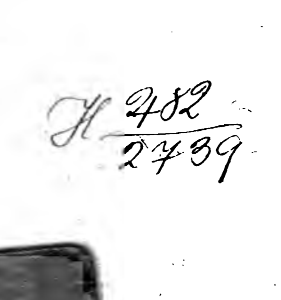
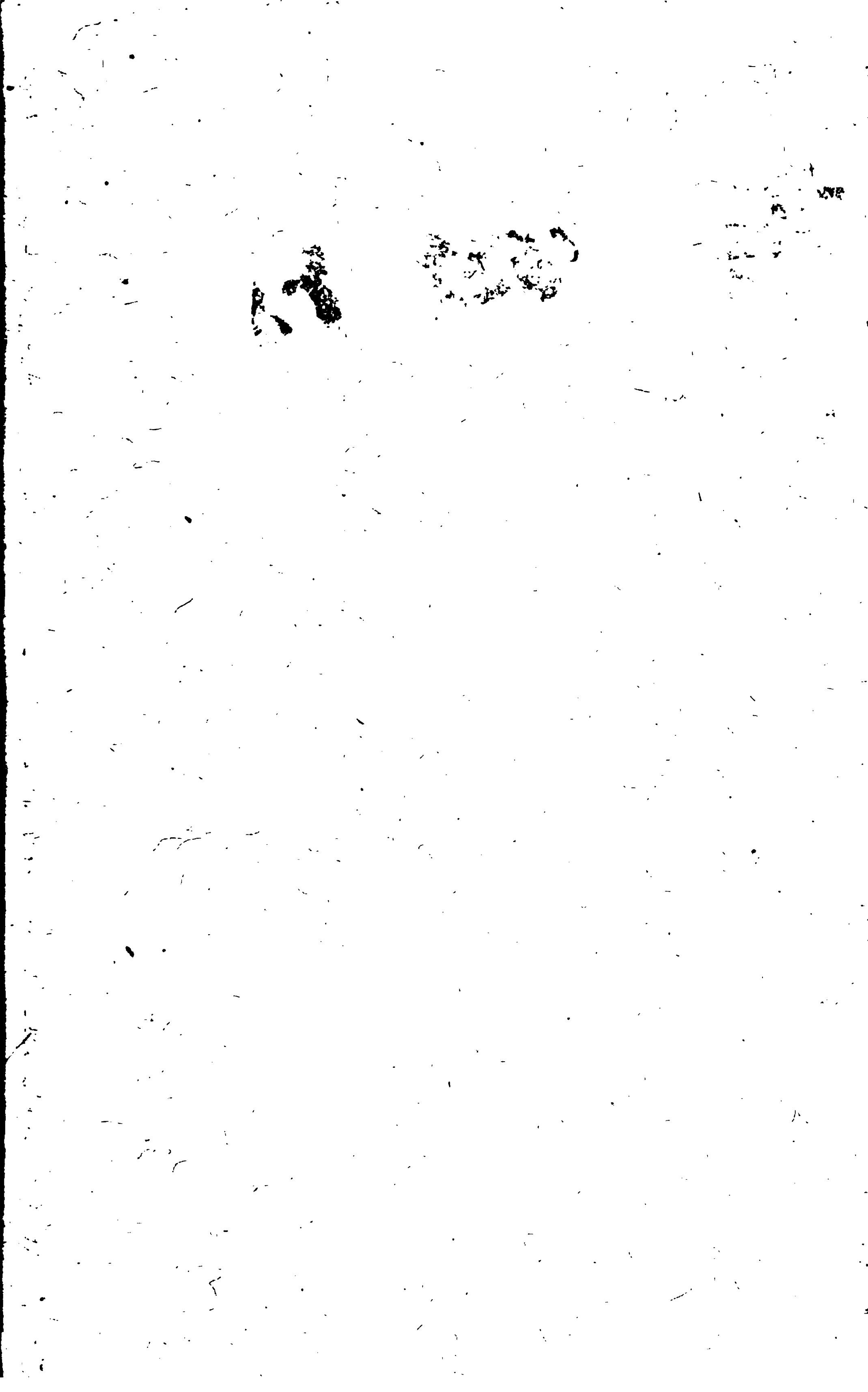

VE
RI
TAS

H 482
2739

SLOVANSKÝ PŘEHLED

SBORNÍK STATÍ, DOPISŮV A ZPRÁV ZE ŽIVOTA SLOVANSKÉHO

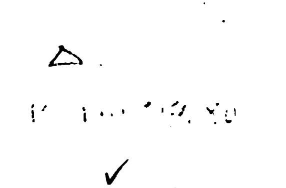
REDAKTOR A VYDAVATEL

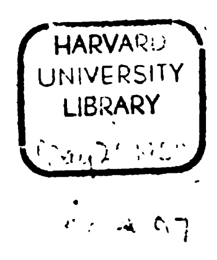
ADOLF ČERNÝ.

ROČNÍK VII.

S 33 VYOBRAZENÍMI A 2 MAPKAMI.

NAKLADATEL F. ŠIMÁČEK V PRAZE
1905.

Na vydání tohoto ročníku přispěla Česká Akademie cís. Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze podporou 500 K.
(I. třída 200 K a III. tř. 300 K.)

Tiskem České grafické akciové společnosti »Unie« v Praze.

OBSAH.

Články.

Ze slovanské poesie.

(51 ukázek.)

Dopisy.

Rozhledy a zprávy.

(Podrobný obsah v každém čísle.)

Literatura, umění.

Posudky a referáty.

Drobné články literární.

Zprávy literární atd.

Divadlo.

Umění.

Vyobrazení.

Podobizny:

Jiná vyobrazení:

Mapky.

JAN HUDEC:

Ze srbské poesie

Zmaj Jovan Jovanović,

slavný básník srbský, zemřel 1. (14.) června 1904 a pochován byl v Kamenici ve Srěmu, maje 71 let života.

Zmaj Jovan Jovanović.

Do tohoto zákoutí na půvabném výběžku čarovné Fruške Gory, kde jako hoch slýchal zpěv slavíků a pil krásu kraje neobyčejně dojemného, uchýlil se ve stáři svém on, slavík sám, aby lahoda smavých břehů a luhů zmirnila mu poslední bolesti života. Pohřben byl v téže přátelské půdě, do níž nedaleko na jiném místě, na Stražilovu, uložen byl předchůdce i učitel jeho, Branko Radičević.

Zmaj byl básníkem pevné a poctivé vůle, pěvcem nejněžnější lásky a nevystihlého žalu; píseň jeho další ukazovala vždy ráda na lepší budoucnost rozdrobeného národa, ať vedla mládež ke ctnosti neb satirou šlehala společenskou zaslepenost a mdlobu. Pro Srby nabývá Zmaj významu tím většího, že v životě a práci básníkově viděti jest vtěleny tužby i život všeho srbského lidu. —

Poukazujíce na obšírnější vylíčení života a významu básníkova, jež přinesl »Slovanský Přehled« v I. ročníku (1899) na str. 467 a násl., podáváme ukázkou několik přeložených písní jeho z oddílu »Růže uvadlé», v nichž — po brzkém zničení rodinného štěstí básníkova — vyslovena je bolest, i citem tak ryze a silně vytrysknuvším, i hloubkou smutku neutěšitelného

Čím dále čas v prostor letí.

Čím dále čas v prostor letí,
doba loupí, co jsme měli,
tím více mně moji mrtví
zdají se, že neumřeli.

Tím je větší světlost halí,
i paprsky ráje zlatí —
stíny tají s jejich tváří,
z postav jim se rysy tratí.

A čím dále na ně zírám,
světlost jejich v sobě tuše,
silněji tím a tím více
slévají se jejich duše.

Mlhou náhle zrak se kalí,
jak by pamět bledla vratká,
nepoznávám, kdo má žena,
a kdo z nich je moje matka.

Chvatem hledám obraz otcův,
jiný je, než býval s námi —
druhů mých a přátel známých
propleten je podobami.

Hledám líčka drobných dětí,
hrob jež záhy urval tmavý —
spojila se — malé sestry
kmitá z nich jen pohled smavý.

Volám: Otče, matko, ženo,
přátelé mí, sestro, děti!
A mé oči osýchají
na záři té světlé spleti.

Cestou smrti třeba projít,
abych mohl s nimi splynout.
Nic-li tam však?! — I tak všichni
budeme se v jedno vinout!

Jenom o hrob jeden více.

Slunko vstává, jitro plane,
oblaka jak brány ráje.
Příroda — ta věčně stejna,
veliká je, velebná je.

Stejnou vůni růže dýše,
stejně milé nebes líce,
tatáž země pode mnou tu,
— jenom o hrob jeden více.

Tentýž obraz, tytéž barvy
kvítí na se přiodilo;
jak bys klíčem býval natáh' —
tentýž svět a totéž dílo.

Tytéž hory, tytéž luhy,
k pohledu mé oči nutí;
vše to k duši mluvilo kdys,
teď — jen v hrozném zamlknutí.

Dobré víly.

Prchaje v dál, v ticho lesů,
ve sladké jich padám sítě,
na víly zas volám bílé,
jež jsem vídal jako dítě.

Ztichl vůkol ptačí hlahol,
jenom stromy listím hnuly,
a ten šepot jak by vzdychl —
Darmo voláš — zahynuly.

Zříš tu hvězdu?

»Zříš tu hvězdu?« — hvězdář dí mi,
»upři bystře oko svoje!
»Mozek trne, pomyslíš-li,
»jak ta hvězda daleko je.

»Vidíme tu hvězdu stále,
»jak vzduch bledým světlem čeří,
»a jí snad již dávno není —
»věří duch tvůj?« — »Věří, věří.«

»Daleko je, vysoko je,
»sto let dlouhých přežene se,
»nežli světlý její záblesk
»před oči se v letu snese.

Tak i mně tu mnohdy zdá se,
po noci když toužím znova,
jak bych slyšel ševel hlasů
a v něm tichá, sladká slova.

Jak bych viděl hvězdy své tam
líce v náhlém projasnění,
já je vidím — ještě vidím —
hvězdy mé však — dávno není.

Osud?

Osudem to lidé zovou?
onu ruku s krví chladnou,
ruku chladnou jako zmije,
ruku zlobnou — nevíš, či je!

Hrudi část, kde srdce buší,
cílem jí, tam chutě sahá;
drápy má jak lvice dravá,
srdce zbodá do krvava.

A když slza v oči tryskne,
prudčej stiskne, slzu krátí —
znova štve tě do bolesti,
bys jí splatil chvilku štěstí.

Milovat já že již nesmím?

Milovat já že již nesmím?
Což ti lidé mně jen brání
milenku svou milkou nazvat
v bolu mého vzpomínání?
Kdo mi může vyrvat lásku,
třeba z prsou krev jen kane!
Miluji tě, dítě moje,
dítě moje — zakopané!

Každému tu do chmur žalu
mile září hvězda jedna,
blažívá ho, a jen moje
bez ní má být duše bědná?
Nebyla's ty na mé rány
balsám z kvítí, rosou rána,
což mi nejsi nadějí už,
naděje má — zakopaná?

Nedovedu tužeb skrývat,
vždyť jen ty jsou v život víra,
a já žiji, a kdo žije,
za svým rájem každý zmírá.
A já zmírám srdcem živým,
ať noc tmí se neb den plane,
po tobě tu zmírám, zlato,
zlato moje — zakopané!

Když nás teplem štěstí hřálo,
prožitých snů doba vděčná,
i já měl jsem plno víry,
— a což není víra věčna?
To snad víra, od níž prchá
zneveřilé duše štvaná?
Což tě nesmím svojí nazvat,
víro moje — zakopaná!?

Mrtva jsi, ó, živote můj,
odešla's mi, světlo denní,
do daleka s toho světa,
do dálky, jíž konce není!
Ať si padne, naděj', víra,
to mou lásku neochvěje —
Miluji tě, prázdný stíne,
bez víry i bez naděje!

ADOLF ČERNÝ:

K budyšínské slavnosti.

V starobylém Budyšíně konala se 26. září radostně dojímající slavnost, která označila dovršení a naplnění půlstaletých snah nejlepších vlastenců lužickosrbských: »Maćica Serbska« oslavila dokončení a otevření vlastního »Srbského domu«, který se zdvihá v srdci Budyšína jako viditelné znamení lužickosrbského znovuzrození, jako kamenný hlasatel podivuhodné životnosti a neúmornosti národa lužickosrbského, tohoto skrovného, v nejtěžších poměrech o svůj život zápasícího zbytku Polabského Slovanstva. Je to událost pro národní život

Lužických Srbů neobyčejného dosahu — význam této slavnosti nikterak nelze srovnávati s významem podobných slavností v ostatním světě slovanském. Lužickosrbské poměry jsou tak miniaturní, že událost toho druhu, jako jest otevření vlastního domu Matice Srbské, roste významem svým na pozadí těch poměrů v rozměry obrovské. Proto také jest zcela oprávněno, aby se budyšínské slavnosti v těchto listech věnovala zvláštní pozornost, abychom českému a slovanskému čtenářstvu svému uvedli před oči vznik myšlenky a vývoj celé té akce, jejíž výsledek právě Lužičtí Srbové radostně oslavili. Jak by ne! Vždyť »Serbski dom« bude sídlem lužickosrbské akademie — Matice Srbské, bude stánkem lužickosrbského národního musea a národní knihovny, bude ohniskem, z něhož tištěné slovo bude se rozlétati po vlasti... bude majákem, k němuž budou vzhlížeti kormidelníci, veslaři i pocestní skrovné lodičky lužické v dobách zlých, když dravé vlny budou kocábce hroziti překocením...

*

Dějiny Matičního domu jsou od samého vzniku myšlenky spojeny se jménem Jana Arnošta Smolera, tohoto podivuhodného muže, jenž byl takřka zosobněním lužického probuzení. Velké své dílo probuzenské zahájil již na gymnasiu Budyšínském — a od té doby takřka nežil vlastně ničemu jinému, než lužickému obrození, jehož se stal osou, s níž vše ostatní bylo spojeno až do jeho smrti r. 1884. Tak i v Matici Srbské, k jejímuž založení sám dal podnět, byl duší všeho, cokoli podnikala — tak i akce k získání Matičního domu jest nerozlučně spojena s jeho jménem. Významná to věru shoda okolností, že právě dvacet let po jeho smrti odevzdává se svému určení důstojný, nádherný »Serbski dom«.

Jan Arnošt Smoleř.

Po vlastním domu toužila Matice již od r. 1856 a v letech šedesátých již se vyskytují určitější návrhy k jeho získání. Tak r. 1861 slíbil K. A. Jenč, pilný literární historik a bibliograf lužický, darovati Matici 100 tolarů, kdyby se rozhodla pro koupi vlastní střechy. V protokolech matičních z r. 1862 jest zaznamenán úmysl členů výboru, »upozorniti přátele Srbstva na to, aby skládali dary na zvláštní dům Matice Srbské«. V hlavním shromáždění matičním r. 1863 radil Michal Hórnik k vydání veřejné prosby o dary na Matiční dům. R. 1866 Smoleř znova ten návrh učinil a valné shromáždění matiční uznalo, že »vlastní dům je stále potřebnější«, ale teprve v březnu r. 1869 rozeslána první »Próstwa na Serbow a jich přećelow«, tištěná v jazyce lužickosrbském, německém a francouzském. Výsledky však byly nepatrné, po-

něvadž, jak Smoleř ve své zprávě ze dne 8. září 1873 vysvětluje, Matice nemohla s potřebným úsilím věci se ujmouti, když neměla ještě práva osoby právnické. Právo to obdržela teprve na podzim r. 1872 — a záhy potom stal se jejím předsedou Smoleř, který hned přistoupil k praktickému řešení otázky Matičního domu. S počátku také zamýšlel nejprve sbírati peníze a teprve potom, až by sbírky dosáhly potřebné výše, přistoupiti ke stavbě nebo koupi domu. Záhy však připadl na jinou cestu, která by Matici dovedla dříve k cíli. Sám o tom 8. září 1873 takto referoval: »Rozhodl jsem se tedy koupiti dům na vlastní pěst a odstoupiti jej Matici, až bude zaplacen... Když jsem o tom záměru přemýšlel, zdálo se mi nezbytným, aby Matice měla vlastní knihtiskárnu, jež by se umístila v matičním domě, i aby v tomto domě vedle místností pro sbírky a knihovnu byl i prostorný sál.« Dospěv k těmto závěrům, počal pátrati po vhodném domě nebo stavebním místě. Místo takové s prozatímným domem naskytlo se na rohu Lubinských příkopů a Lubinské ulice, tedy v samém středu města nedaleko »Lubinské věže a na krásném, volném prostranství Lubinských příkopů. Zde stál nízký, jednopatrový nárožní domek s velmi prostranným dvorem a velkou zahradou: domek sám mohl poskytnouti prozatímné přístřeší aspoň tiskárně a knihovně — a na celém pozemku s dvorem a zahradou mohl v budoucnosti vzrůsti velký, všem potřebám vyhovující, definivní Matiční dům. Smoleř se rozhodl dům koupiti a potřebné peníze sehnati v Rusku. Kupní cena byla 19.500 tolarů, z nichž měl zaplatiti 500 tol. při podepsání smlouvy, 2000 tol. 1 května 1873 a 7000 tol. 20. června téhož roku, ostatek měl se na majetek vtěliti. Prvních 500 tol. si Smoleř vypůjčil v Budyšíně, vypůjčil si i na cestu — a vydal se do Moskvy hledat Matici dobrodinců mezi ruskými boháči.

Byla to ohromná odvaha a ohromná důvěra v dobrý výsledek dobré věci, považíme-li, že vše to podnikl takřka bez haléře vlastních peněz. V Moskvě ztrávil s počátku čtrnáct dní marným úsilím, ač mu byli na ruku Pogodin a professor N. A. Popov. »Měl jsem často velkou úzkost,« vypráví; »jaká byla, patrno je z toho, že mně brada, kterou jsem tam přivezl černou, za několik dní všecka zbělela.« Teprve třetího týdne, když se obrátil o přispění k I. S. Aksakovu, zasvitla mu naděje. Slíbili mu bez úroků půjčiti J. Samarin 1000, N. Samarin rovněž 1000 rublů, J. Čižov 500 rub., dva bratří Chomjakovi 1000 rub. a jiní dva Chomjakovi rovněž 1000 rub. — celkem tedy měl slíbenou půjčku 4500 rub. čili 4000 tolarů. — Po čtyřech nedělích pobytu v Moskvě odebral se do Petrohradu, kdež u I. P. Kornilova seznámil se s bohatým A. D. Bašmakovem, kterýž mu slíbil půjčiti 6000 tol. Na slíbené peníze bylo však Smoleřovi čekati (a druzí bratří Chomjakovi vůbec slovu nedostáli), tak že ztrávil v Rusku celkem 10 neděl.

Tím způsobem sehnal Smoleř peníz, potřebný k složení smluvené částky na dům — a hned také uvažoval, jak pokračovati dále: zamýšlel postaviti nejprve část definitivního domu na místě dvora a zahrady a teprve později, když by sbírky pokročily, přistoupiti k postavení druhé části na místě dosavadního domku. K tomu odhodlal se

téhož roku ještě k jinému podniku — ke koupi knihtiskárny Donnerhakovy, kterou zamýšlel později Matici odstoupiti.

Sám za své starosti a namahání nežádal jiného, než aby mu Matice v získaném takto domě dala v nájem byt a místnosti pro tiskárnu a expedici »Srbských Novin.« To se skutečně stalo, i přebýval Smoleř až do své smrti v starém matičním domě v prvém patře, kdežto v přízemí do zadu byla knihtiskárna a v malém krámku na nároží expedice Srbských Novin. Na místě tohoto domku hrdě se nyní vznáší nárožní část nového paláce matičního — ale pamětníci dřívějších dob a zejména ještě spolupracovníci Smoleřovi vždy budou na tom místě v duchu viděti skrovný domek s nizoučkým patrem, v jehož velké světnici pracoval a zemřel tento muž, jehož slabé tělo oživoval duch neobyčejné síly a energie, velké lásky, velikého idealismu a velkého posvěcení...

Smoleř sám držel dům až do 7. června 1876, kdy jej Matice formálně od něho převzala, ale záležitosti jeho vedl i potom sám až do 1. ledna 1882, uhrazuje každoročně ze svých prostředků deficit, který se pravidelně objevoval, poněvadž dům byl dluhem velmi obtížen. Matice Srbská převzala dům s 54.000 marek hypotečního dluhu — tedy půjček, které svého času Smolerovi poskytli Jiří Samarin, Mikuláš Samarin, Čižov a bratří Chomjakovi, Matice nepřevzala. Převzala pouze půjčku dvorního stavitele A. D. Bašmakova, který na podzim r. 1873 dal si svoji půjčku na dům vtěliti.

Účel a význam »Matičního domu« podle prvního návrhu pravidel domu Matice Srbské v Budyšíně z r. 1882 (»Naćisk wustawkow za dom Maćicy Serbskeje w Budyšinje«) byl takto stanoven: »1. Dům ... má býti sídlem Matice Srbské a tedy střediskem veškerého Srbstva a veškeré srbské vzdělanosti, i má ze svého ročního výnosu poskytovati Matici Srbské prostředky k úspěšné péči o zachování a rozvití srbské národnosti a řeči, srbského lidu a obyčeje. 2. Výnos domu Matice Srbské má se obraceti především na tisk dobrých srbských knih pro lid a na podporu chudých studujících... 3. Dům Matice Srbské má dále jako srbské národní museum za účel sbírati všeliké historické lužickosrbské památky... 4. Poněvadž národní dům jako sídlo Matice Srbské má býti duševním střediskem veškerého Srbstva, musí kromě sbírek (= musea)... především obsahovati potřebné a dostatečné místnosti *a*) pro srbskoslovanskou knihovnu, *b*) srbskoslovanskou čítárnu, *c*) srbskou knihtiskárnu, *d*) srbský knihosklad Matice Srbské, *e*) expedici všech srbských novin a časopisů, *f*) srbskoslovanské knihkupectví, *g*) velkou srbskou restauraci pro měšťany a rolníky, *h*) velký sál s potřebnými vedlejšími místnostmi pro srbské slavnosti a plesy, pro srbská shromáždění, srbské koncerty a divadelní představení atd., *ch*) místnosti ke schůzím srbských spolků v Budyšíně, jako Matice Srbské, Bjesady, Towaŕstwa Pomocy, obou srbských vydavatelských spolků, srbských rolnických spolků atd., *i*) srbský konvikt, t. j. bezplatné obydlí a vydržování pro srbské gymnasisty a chovance učitelských ústavů.«

To vše tanulo na mysli již Smoleřovi, jak patrno z jeho první zprávy o koupi domu — ale k dosažení toho bylo třeba dříve vystavěti nový, rozsáhlý dům. O pomoc k provedení toho chtěl prositi hlavně petrohradský Dobročinný Spolek a chtěl se znova r. 1875 vydati do Ruska. To však překazilo hnutí balkánské, které vyvrcholilo později ve válku rusko-tureckou. Ruské dobročinné spolky neměly peněz na podporu nepravoslavných Lužických Srbů.

Nebylo tedy naděje na stavbu nového Matičního domu — ba přikvačily i události, které uvedly v nebezpečí i dosavadní Matiční domek a pozemek. Zemřel původní majetník jeho, od něhož jej Smoleř koupil, Karel August Förster (Lužický Srb), a dědicové jeho žádali za vyplacení 8000 tolarů, kteréž podle slibu nebožtíka Förstera měly zůstati na hypotéce. Poněvadž tehdy cena domů v Budyšíně vůbec velmi klesla, nemohl Smoleř potřebný peníz dostati ani na hypotéku. V té tísni sehnala se potřebná suma tak, že 7500 mk. půjčili zámožnější vlastenci srbští, 8400 mk. Živnostenská banka v Praze, a to na směnku při 8% zúročení. Peníze vyplaceny byly Försterovým dědicům 1. října 1879 — a již v dubnu 1880 dala si Živnostenská banka svoji půjčku zapsati na hypotéku. Ani to však jí nestačilo — již následujícího roku (na podzim 1881) peníze vypověděla, tak že jí musily být 8. ledna 1882 vyplaceny. Bylo to v době největší tísně. Zámožný Bašmakov, podnikatel staveb železnic, upadl r. 1881 v konkurs. Zástupce konkursní podstaty sice slíbil snížiti dluh ze 6000 tolarů na 4500, ale Matice ve své tísni ani tolik nemohla vyplatiti. Tak by se byla Matici tato jediná ruská pomoc málem stala osudnou.

V těch těžkých dobách odebral se Smoleř r. 1881 znova do Ruska, doufaje v stomillionovém skoro národě ruském nalézti pomoc v největší tísni pro nejdůležitější národní instituci stošedesátitisícového chudého národku slovanského, v národnostním ohledu tak těžce ohroženého, jako žádný jiný národ slovanský. Ale trpce se zklamal. Kromě příspěvků, získaných většinou ve Varšavě na »Towařstwo Pomocy za studowacych Serbow«, neměl jeho pobyt v Rusku výsledku. Jen osobní styk s historikem polským Vilémem Bogusławským v Petrohradě (autorem »Rysu dziejów serbołużyckich«) přinesl Matici v pozdější době positivní výsledky, jichž se však Smoleř již nedočkal. Choroba jeho prsní se v Rusku zhoršila, vrátil se odtud na jaře r. 1883 vlastně těžce churav — a 13. června 1884 zemřel... Teprve následujícího roku byla věc příznivě dojednána úsilím Slovana vzácného srdce, Wilhelma Bogusławského. On vymohl snížení pohledávky věřitelů Bašmakových na 2000 tolarů, jež (rovněž jeho přičiněním) za Matici Srbskou prozatím zaplatilo »Slavjanskoje Blagotvoritělnoje Obščestvo« v Petrohradě. Tomuto spolku měla Matice řečený peníz do 3 let bez úroků vrátiti. Tyto věci staly se již za nástupce Smoleřova, Michala Hórnika, jenž byl s Bogusławským ve stycích velmi srdečných a záležitosti Matičního domu vůbec věnoval se s veškerým zápalem svého vlasteneckého srdce.

Cesta Smolerova na Rus vzbudila v německém tisku velké podráždění a stala se příčinou řady útoků nejen na Smolera samého, nýbrž i na Matici a na snahy lužickosrbské vůbec. »Že se pan Smoler nestydí za hranicí žebrat,« kohoutily se »Dresdener Nachrichten«. Zapomněly, jak jim a soudruhům jejich dobře odpověděl K. A. Jenč v nekrologu Smolerově, že na př. Gustav-Adolfský německý spolek (a jiné podobné spolky) nestydí se sbírati peníze po celém světě — ba i mezi Lužickými Srby. A později Hórnik dobře jim připomněl ještě lužický seminář v Praze, kde zcela proti původnímu ustanovení zakladatelů, lužickosrbských kněží bratří Šimonů, zahnízdili se Němci tou měrou, že každého roku dobrodiní srbské nadace užívá více Němců než Srbů.

Smutnější jest, že mohl H. Imiš ve své známé brožurce »Der Panslavismus« tak zdrcujícím způsobem vyvrátiti tvrzení německých novin, že byl »dům redaktorův (rozuměj Smolerův, čili dům Matiční) v Budyšíně vystavěn za ruské peníze...«

Historie ruských peněz, poskytnutých Matici Srbské na její dům, konečně přece příznivě se skončila dalším přičiněním člena Matice — Poláka W. Bogusławského. Na 2000 tolarů čili 6000 marek, jež věřitelům Bašmakovým za Matici Srbskou prozatímně zaplatilo »Slavjanskoje Blagotvoritělnoje Obščestvo«, Matice skutečně splatila 1000 mk. Ostatek, tedy 5000 mk., řečený spolek Matici Srbské na opětovnou přímluvu Bogusławského odpustil ještě za života Hórnikova. Za to »Slovanský Dobročinný Spolek« dojista zasluhuje vděčného uznání — třeba ty peníze nevěnoval Matici z přesvědčení, nýbrž prostě je oželel, vida, že by tak jako tak nic nedostal, i kdyby Matiční dům přišel do prodeje, poněvadž hypotéka Bašmakova byla na místě posledním.

Matiční dům, dosud passivní, od r. 1883 počal přinášeti čistý užitek, byť s počátku skrovný (162 mk. 90 pf.). Také sbírky počaly se organisovati nejprve Hórnikem (který vydal několik provolání k Slovanům), později Arnoštem Mukou, který zejména od smrti Hórnikovy neunavně všemi směry a prostředky se přičiňuje o povznesení sbírek na Matiční dům, jakož i o řešení otázky Matičního domu vůbec. Spolupracovníkem jeho i v této věci jest v posledních letech Mikławš Andricki, který zejména organisoval sbírky novoroční. Hlavní zásluhou Mukovou jest rozhojnění sbírek mimo Lužici, společnou zásluhou Mukovou i Andrického pak zpopularisování sbírek doma v Lužici. A to jest nejdůležitější, že sbírky na dům Matiční zakořenily se konečně doma, že se Srbové postavili na základ svépomoci. Pro ně to jest vysvědčení čestné — pro Slovany, žijící v nepoměrně lepších okolnostech, vysvědčení smutné. Poslední přehled darů na Matiční dům (z r. 1897) poskytl nám příležitost ke zpytování svědomí slovanského v té věci. Slovanská vzájemnost při tom zpytování svědomí musí se bít v prsa velmi kajicně. Projdeme-li pečlivě a podrobně všecky slovanské příspěvky na dům Matice Srbské a sečteme-li vše, dojdeme k těmto výsledkům: do r. 1897 dostalo se Matici Srbské na její dům od Rusů (všech Rusů okrouhle asi 95,000.000) celkem *6367·60 mk.*, v čemž

jest zahrnuto 5000 mk., jež Slov. Blag. Obšč. zaplatilo věřitelům Bašmakovým a pak, přinuceno okolnostmi, Matici odpustilo, a 1367·60 mk. od jednotlivých osob a ze sbírek; od Poláků (jichž jest asi 19,000.000) celkem *4200·99 mk.*, v čemž jest obsažen dar člena Matice, knížete Adama Sapiehy 2000 marek a 2200·99 mk. od jednotlivců a ze sbírek; od Čechů (jichž jest asi 9,000.000) celkem *1821·93 mk.*; od Srbochorvatů (jichž jest přes 8,000.000) pak *178·53 mk.* — dohromady ode všech Slovanů vůbec *12.569·05 mk.* Třeba přiznati, že to jest číslo k počtu všech Slovanů nepatrné. Z celkového tohoto čísla na Rusy (tedy na 68·6% všeho Slovanstva) připadá 50·6%, vskutku však jen 10·9%, hledíme-li jen k 1367·60 mk. skutečného ruského daru; na Poláky (13·7% všeho Slovanstva) 33·1%, na Čechy (6·5% všeho Slovanstva) 14·1% a na Srbochorvaty (5·7% všeho Slovanstva) 1·4%. Tak se jeví v číslech slovanská pomoc Lužickým Srbům na jejich národní dům. Nás Čechy může uspokojovati výše našeho příspěvku v poměru k ostatním darům slovanským — ale nikterak nás nemůže uspokojiti v poměru k naší početné síle vůbec. Odpočteme-li i uherské Slováky, Čechy vídeňské a dolnorakouské i Čechy americké a zahraniční vůbec — musíme přec doznati, že příspěvek 1821·93 mk. (čili přibližně 2000 K) *za 23 let* (do r. 1897) od 6,000.000 Čechů v zemích koruny České jest nepatrný. Tolik však nás může těšiti, že účast na sbírkách u nás byla nejvšeobecnější; v celkové sumě českých darů jest obsaženo 39 příspěvků od jednotlivců (největší, 100 mk., od továrníka Poráka v Hajnicích v Lužici), 11 sbírek, pořádaných jednotlivci, 6 darů a sbírek českých spolků (mezi nimi 2 zahraničných, 1 sbírka professorského sboru (realky písecké), 1 dar města (Roudnice), 1 dar záložny (v Budějovicích), 4 sbírky a dary studentské, 1 výnos lužického večera (v Hořicích) a sbírky 2 časopisů. — U Poláků značná část příspěvku (2515·32 mk.) připadá na 5 členů aristokracie, ostatní část sešla se od 21 jednotlivců, ze 13 sbírek, podniknutých jednotlivci, z 1 příspěvku professorského sboru (gymnasia sv. Anny v Krakově), ze sbírek dvou časopisů a z přebytků stipendia J. I. Kraszewského.*) — Ruský příspěvek na Matiční dům — kromě peněz, jež Slavjan. Blagotvor. Obščestvo Matici odpustilo, když to okolnosti velely — skládá se z darů 3 aristokratů, 7 jiných jednotlivců a ze 3 sbírek, pořádaných jednotlivci — i nedosahuje ani výše příspěvku českého... Při tom pak třeba míti na paměti, že větší část těch slov. darů pochází od zahraničných členů Matice, buď že je přímo věnovali nebo mezi svými známými sebrali.

Ku konci života Hórnikova záležitost Matičního domu počala nabývati jasnější a určitější tvářnosti: stavební výbor se rozhodl přikročiti k stavbě a za tím účelem podala Matice k městskému zastupitelstvu žádost za odstoupení $1\frac{1}{2}$ *m* pozemku na průčelní straně, to jest až ke stavební čáře, městskou radou původně stanovené. Ale německé městské zastupitelstvo tuto žádost zamítlo! Teprve po obnovených

*) Slavný tento románopisec totiž věnoval Matici Srbské na založení stipendia pro studující 2000 mk.

krocích změnilo své stanovisko a konečně r. 1897 svolilo, aby Matice Srbská žádaný pruh pozemku směla si od obce koupiti!*) Hned po tomto rozhodnutí učiněny přípravy k slavnostnímu položení základního kamene, k němuž došlo 21. dubna 1897. Stalo se to při 50letém jubileu založení Matice Lužickosrbské. Matice musila však dříve u městské rady složiti 5000 mk. jistoty, že do 10 let dům dostaví. A to se také splnilo. Vystavěna nejprve menší polovice budovy, která byla odevzdána svému účelu tichou vnitřní slavností matiční ve středu po velikonocích r. 1900.**) A nyní dospívá Matice v tomto směru k cíli konečnému — dobudována jest i zbývající část a celý dům slavnostně otevřen, posvěcen a odevzdán svému účelu.

*

S jakými city vstupoval jsem v družině matiční a jejích slavnostních hostí do krásné budovy, označené zlatým nápisem: »Serbski Dom« a hesly: »Trać dyrbi Serbstwo, zawostać« a »Bohu k česći, Serbam k wužitku!« Viděl jsem v duchu skrovný »Maćičny dom«, jak jsem jej spatřil r. 1884 a jak mně za řadu let přirostl k srdci — a tušil jsem blízkost ducha Smoleřova a Hórnikova i všech těch vlastenců lužickosrbských, jejichž snem byl velký, důstojný národní dům srbský, jehož se dočkati bylo nám dopřáno. Setkával jsem se s radostně zářícími zraky sešedivělých patriotů, spolupracovníků ještě Smoleřových a Hórnikových, i mladších jich nástupců, i mládeže a lidu srbského — a celé nitro moje se chvělo radostným vědomím velikosti toho okamžiku . . .

Není pochybnosti, že tato událost zůstaví hluboké stopy v životě lužickosrbském. Nejen pro kulturní práci lužických vlastenců bude míti Matiční dům veliký význam již tím, co v něm se bude soustřediti, i tím, čím (— aspoň po letech —) bude výnosem svým hmotně přispívati k dílu vůdců lužických — ale i přímo pro povznesení národního uvědomění lužického lidu, scházejícího se z daleka do Budyšína, bude pákou mohutnou a neocenitelnou. Matice sama dostane se na nové dráhy. Kdežto v posledních třiceti letech skoro veškerou její energii vyčerpávaly snahy po dosažení vlastního domu, nyní bude se moci věnovati více i jiným důležitým úkolům, především úsilovnému vydávání potřebných knih pro lid, nevyhnutelných k upevnění a prohloubení srbského uvědomění (máme především na mysli laciné, populární »Dějiny srbského národa«, po případě vůbec populární »Vlastivědu« srbskou a podobné spisy). Vysoce důležitým úkolem bylo by i rozšíření vlivu na dolnolužický odbor a vůbec oživení tohoto odboru a úsilné podporování jeho činnosti. Velmi vážným úkolem, k jehož provádění měla by Matice přibrati srbský intelligentní dorost, studentstvo, byly by i přednášky pro lid, především se zřetelem k věcem srbským, tedy jakési »universitní extense srbské«. K tomu

*) Po 50 mk. za m², tedy celkem skoro za 3000 mk. — Podobně nyní rada odmítá svolení k otevření srbské restaurace v Matičním domě.

**) Tehdy také přinesl Slov. Přehled (ve svém II. roč., str. 377) vyobrazení hotové části nového domu a instruktivní původní dopis.

všemu bylo by dobře posíliti organisaci matiční založením místních odborů, které by se staraly o náležité zpopularisování této předůležité národní instituce.

To jsou budoucí úkoly a povinnosti Matice a lužickosrbského vzdělanstva i národa vůbec. Ale i ostatní Slované mají povinnosti k Matici, jež jim ukládá bratrský poměr k Lužickým Srbům. Mohou Matici prospěti dary na zaplacení domu neb na vydávání knih*), ale i hojným přistupováním za členy (s ročním příspěvkem 5 K, tedy zajisté skrovným, za nějž dostává se členům velmi cenného »Časopisu Maćicy Serbskeje« i populárních knížek, Maticí vydávaných).

Dvacet let po smrti Smolerově, deset let po odchodu Hórnikovu otvírají Srbové svůj národní dům — kéž za dalších deset let dojdou nové, stejně důležité etapy národního rozvoje! Kéž vůbec otevřením bran důstojného Matičního domu otvírají se brány lepší budoucnosti národa lužickosrbského vůbec!

DR. ARNOŠT MUKA:

Polabské texty.

V minulém ročníku podal jsem ukázkou jazyka bývalých Slovanů ve vojvodství Lüneburském text otčenáše. Zájem, jejž moje pojednání o Lüneburských Vendech vyvolalo, povzbudil mne k tomu, abych podal pohromadě vůbec všecky zachované texty vyhynulého jazyka těchto Slovanů v transkripci, kterou na základě podrobného přirovnávání a studia textů uznávám za nejpříhodnější k původnímu hláskoslovnému rázu jazyka. Takové transkripce jest zapotřebí, poněvadž způsob, jakým jsou texty zapsány, druhdy naprosto zatemňuje smysl jejich tomu, kdo se nevěnoval podrobnému jich studiu.

Polabský Otčenáš.

(Sestaven a upraven podle recense Hennigovy, Mithofovy a Müllerovy.)

Aíta nos, tå tåi jis vâ nebeśái, sjutü vårdăj [1]) tüjí jáimą; tüjí rik komăj [2]); tüja vüla mo są ḱüńót kok vå nebeśái tok nó zemi; nosę visedănésno sḱáibo doj nam dåns; a vütådoj nam nóse grěcȟy, kok måi vütådójeme nósim grěsnáŕém; ni bringój [3]) nos vå värsükóngo [4]); tåi losój [5]) nos vüt visókag cȟéudag. Pritü tüje ją tü ḱnąstvü in müc in cåst, várchni büžåc, někąda [6]) in někųdisa. [7]) Amen.

[1]) Také v obecné mluvě Lužických Srbů užívá se za něm. »werden« slovesa »wordować« — v otčenáši však nikoli. — [2]) Správně polabsky: ḱnąstvü praináid. — [3]) Místo polabského: né vizdi. — [4]) Místo: püḱeusení. — [5]) Místo: våimüzi (hornoluž. »wumóž«). — [6]) Starosl. *nêkągda. — [7]) Přir. starosl. někąde. — Česky: Neboť Tvé jest království, i moc i sláva, svrchovaný bože, od věčnosti do věčnosti.

---

*) Dary s naznačením účelu zasílati dlužno na adressu: Rechtsanwalt Michael Ziesch, Bautzen, (Sasko).

Modlitba a tři legendy z doby předreformační.

(Leibnitii Collectanea Etymologica, Hannover 1717, 340.)

1. Bůzâc, tå tåi jis vå tüjej emerícĕ, vütådój mi tåi můje grĕchy! Vå bůze jáimą. Amen.

Cesky: Bože, jenž (Ty) jsi ve své (tvé) nebeské říši, odpusť mně tyto moje hříchy. V božím jméně. Amen.

2. Plotüs våzą trenüvótǫ růzgu, svíce vårchnüm bügåv nó süje[1]) próve celesů: kok víle vårchny bůzâc kopkų[2]) kårái eupeustás, tok víle Moráika slådz[3]) eupeustás. Kürǫláis.

[1]) Chybně místo: jig. — [2]) Accus. sing. chybně místo gen. plur.: kopk, resp. kopkův. — [3]) Neb: slâz.

Česky: Pilát (Pilatus) vzal trnovou haluz, udeřil svrchovaného boha na (jeho) pravé líce: kolik svrchovaný bůh kapek krve vyronil, tolik Marie slzí uronila. Kyrie eleison.

3. Dåns ją Moráijin dånâc, vå tę nos Jezús pürüdény; tůry dån dųpalái jig; tríti dån afstörjáł[1]) komíne, vådǫ, zimą: tü víse nos Jezús afstörjáł. Tok tǫ krig vå gancen weltje afstörjáj.[2])

[1]) Něm. abgesteuert (abgelenkt, abgeleitet); polabsky: vütvårtał, resp. vübårtał. — 2. Německy místo: tok tǫ vüjnǫ vå visem sjótĕ vübårtáj, resp. vütvårtáj.

Česky (doslovně): Dnes je Mariin den, v ten (den byl) náš Ježíš porozen; druhého dne křtili (polili) jej; třetího dne odvracel kameny, vodu, zemi; tak odvrať vojnu ve všem světě.

4. Moraija jíde våkårst cårkvaicé så tåráimi svĕckómi, seukas büže[1]); nemgåła jig nikide nojt; zaidái łümą ćårne treny, tĕchǫ büže[1]) vírgnǫt; tåi tü müj bůzâc ni-bas vainny; vísą lidǫ prilídjoł[2]) pör nos grĕsnaiky.

[1]) Vokativ za akkus. bügó. — [2]) Místo: bülost prinésåł.

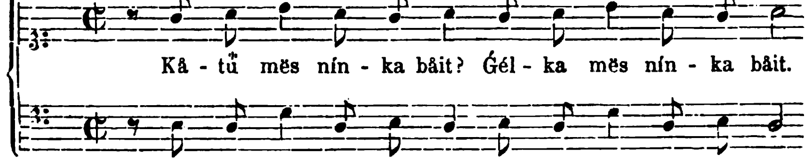
Česky (doslovně): Maria šla kolem kostela se třemi svíčkami, hledala boha: nemohla ho nikde nalézti; židé lámali (zde praes.: lámou) černé trny, chtěli boha bíti; ale toho můj bůh nebyl vinen (t. j. toho si bůh nezasloužil); všecko utrpení vytrpěl (bolest snášel) za nás hříšníky.
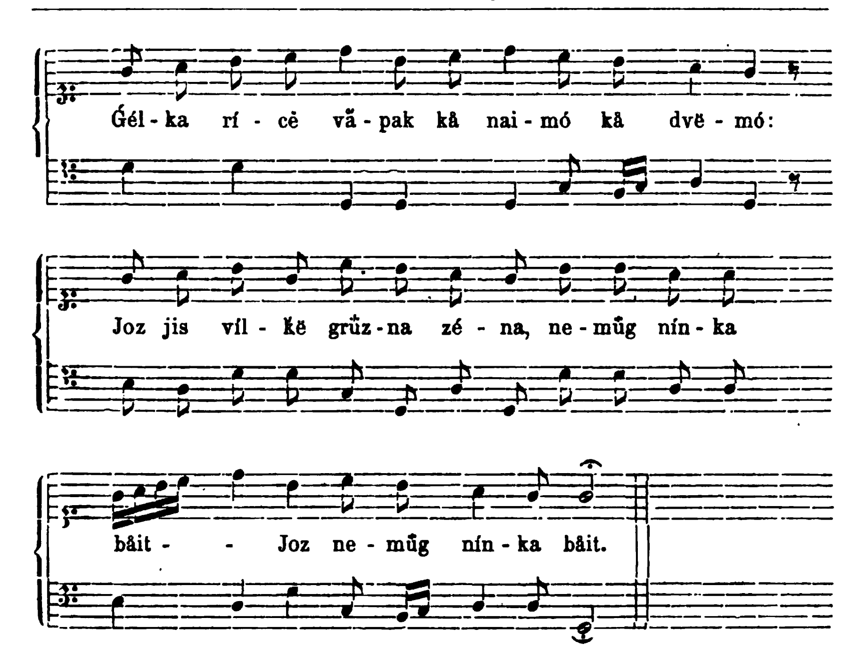
Svatební píseň.

(Ptačí svatba.)

Z göttinského rukopisu Chr. Henniga.

a) Nápěv věrně podle rukopisu.

»Kåtŭ mës nínka båit?«
»»Gélka mës nínka båit.««
Gélka rícė vąpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Joz jis vílkë grůzna zéna,
nemŭg nínka båit!«««
[:Joz nemŭg nínka båit!:]

»Kåtŭ mës zątik båit?«
»»Strëzik mës zątik båit.««
Strëzik rícė vąpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Joz jis vílkë mółу karl,
nemŭg zątik båit!«««
[:Joz nemŭg zątik båit!:]

»Kåtŭ mës tréuvnik*) båit?«
»»Vornó mës tréuvnik båit.««
Vornó rícė vąpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Joz jis vílkë čarny karl,
nemŭg tréuvnik båit!«««
[:Joz nemŭg tréuvnik båit!:]

»Kdo má[1]) nevěstou být?«[2])
»»Sova[3]) bude nevěstou.««
Sova řekla zase k nim[4]) oběma:
»»»Já jsem velmi škaredá žena,
nemohu nevěstou být!«««
[:Já nemohu nevěstou být!:]

»Kdo bude ženichem?«[5])
»»Střízlík bude ženichem.««
Střízlík odpověděl jim oběma.
»»»Já jsem velmi malý chlapík,[6])
nemohu ženichem být!«««
[:Nemohu ženichem být!:]

»Kdo bude družbou?«
»»Havran (vrána) bude družbou.««
Havran odpověděl jim oběma:
»»»Já jsem velmi černý chlapík,
nemohu družbou být!«««
[:Já nemohu družbou být!:]

---

*) lépe: pŭbrót.

[1]) Mës je vlastně inperfektum, překlad tedy by měl vlastně zníti: »Kdo měl nevěstou být?« Ale zde se patrně pěvec zmýlil; původně asi místo »mës« zpívalo se »*mo*« = má.

[2]) Kdo bude nevěstou?

[3]) Vlastně: hýl; hornolaž. bilka.

[4]) Odpověděla jim.

[5]) Vlastně zetěm. [6]) Něm. Kerl.

»Kåtů mës ǩeucȟór bâit?«
»Väucka mës ǩeucȟór bâit.««
Väucka rícė väpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Joz jis vïlkë głéupcit ǩarl,
nemůg ǩeucȟór bâit!«««
[:Joz nemůg ǩeucȟór bâit!:]

»Kdo bude kuchařem?«
»»Vlček bude kuchařem.««
Vlček odpověděl jim oběma:
»»»Já jsem velmi hloupoučký chlapík,
nemohu kuchařem být!«««
[:Já nemohu kuchařem být.:]

»Kåtů mës šénkir*) bâit?«
»»Zóją̈c mës šénkir bâit.««
Zóją̈c rícė väpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Joz jis vïlkë dražý**) ǩarl,
nemůg šénkir bâit!«««
[:Joz nemůg šénkir bâit.:]

»Kdo bude šenkýřem?«
»»Zajíc bude šenkýřem.««
Zajíc odpověděl jim oběma:
»»»Já jsem velmi divoký chlapík,
nemohu šenkýřem být!«««
[:Já nemohu šenkýřem být.:]
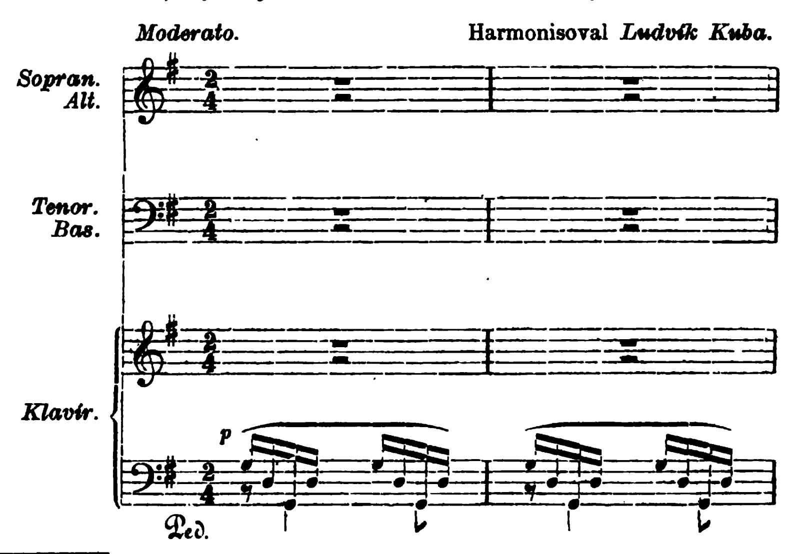
»Kåtů mës spélman***) bâit?«
»»Bůťan mës spélman bâit.««
Bůťan rícė väpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Joz mom vïlkë däugy råt,
nemůg spélman bâit!«««
[:Joz nemůg spélman bâit.:]

»Kdo bude hudebníkem?«
»»Čáp bude hudebníkem.««
Čáp odpověděl jim oběma:
»»»Já mám velmi dlouhý zobák,
nemohu hudebníkem být!«««
[:Já nemohu hudebníkem být.:]
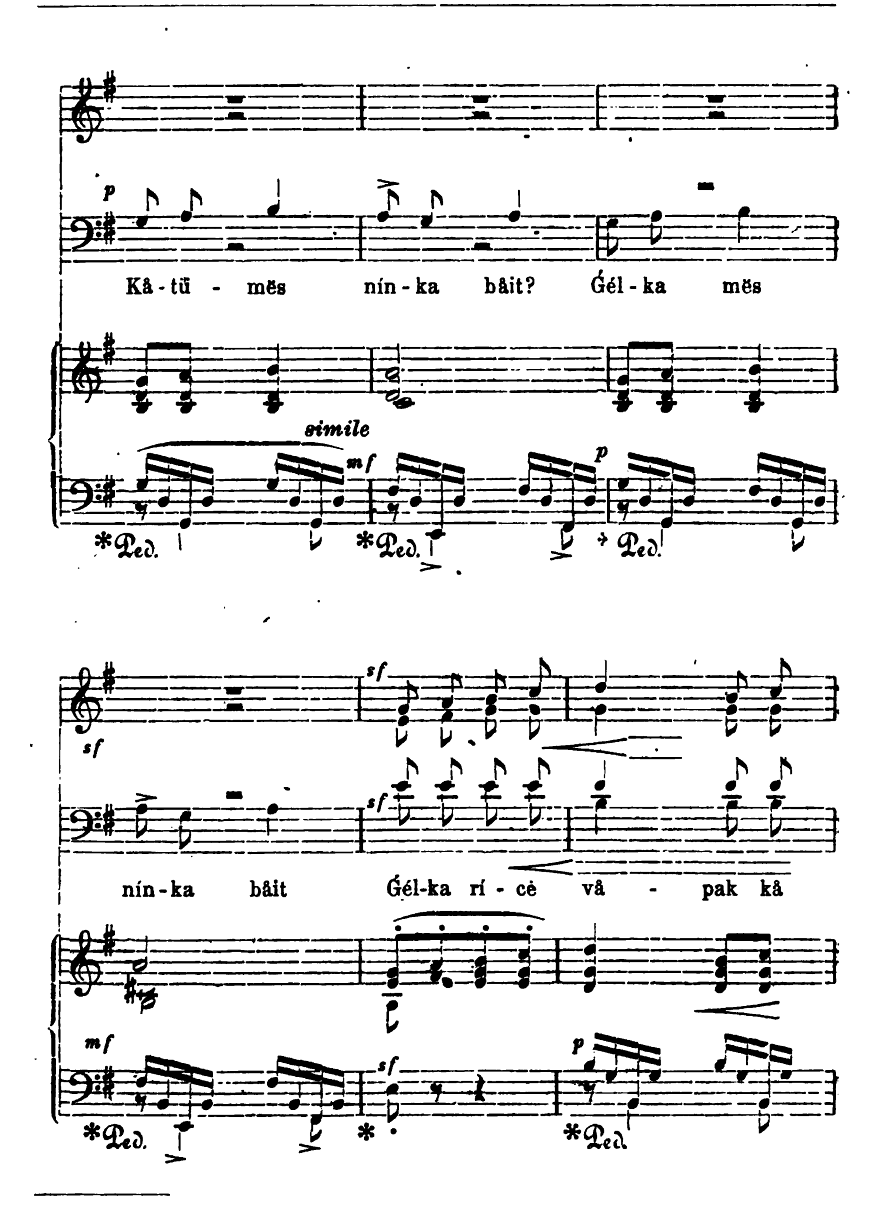
»Kåtů mës daiskó bâit?«
»»Láiska mës daiskó bâit.««
Láiska rícė väpak kå naimó kå dvëmó:
»»»Rüzplåstáitė můją péuzǫ,†),
bųde vósa daiskó!«««
[:Bųde vósa daiskó.:]

»Kdo bude stolem?«
»»Liška bude stolem.««
Liška odpověděla jim oběma:
»»»Rozbijte moje lůno,
bude vaším stolem!«««
[:Bude vaším stolem.:]
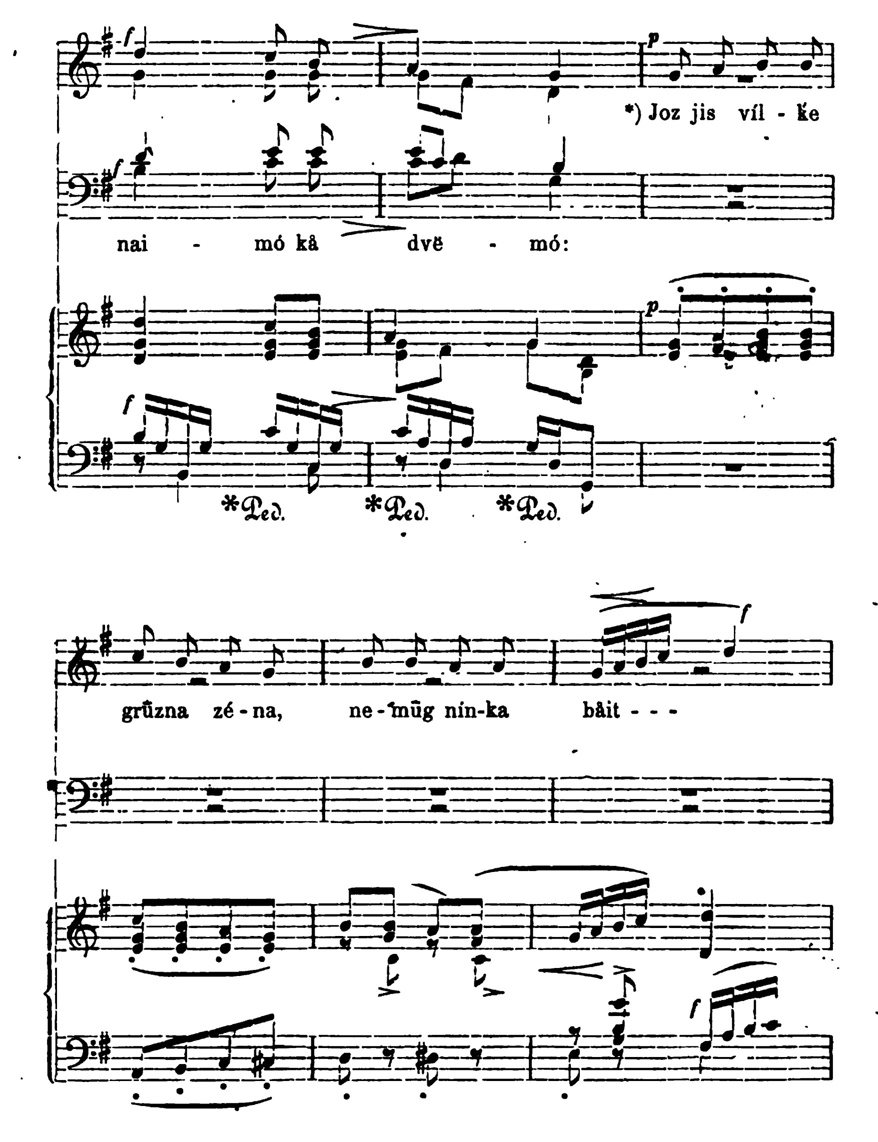
b) Týž nápěv v harmonisaci Ludvíka Kuby.
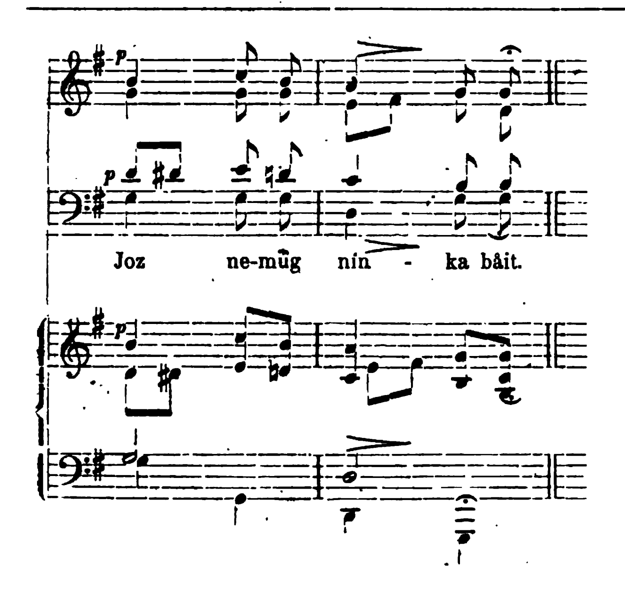

*) Místo: tůcir, resp. tůcka = výčepník, luž. tóčka.
**) Lépe: dáivi = divý, divoký.
***) Lépe: jáigroc (hornolauž. »herc«, dolnoluž. »gerc«).
†) Hornoluž. »puža«.

Poznamenání. Sólo, označené*), pěje hlas kterýkoliv, to jest, jak to odpovídá textu. — Hennig ke svému záznamu této písně poznamenává, že na konci, když dozpívala liška svou odpověď, počali všichni pěvci silně pěstmi o stůl bíti a bubnovati, čímž píseň zakončili. Dále sám podává tento návod, jak sluší píseň zpívati: praví, že k náležitému předvedení písně jest zapotřebí tří osob. »První osoba na př. se ptá: ‚Kdo bude nevěstou?‘ Druhá odpoví:

„Sova jest nevěstou‘. Následující verš: ‚Sova odpověděla jim oběma‘ zpívají všichni tři zároveň, aby pak byla dobrá harmonie, zpívá jedna osoba diškantem a basem střední hlas. Ale slova: ‚Já jsem velmi škaredá žena, nemohu nevěstou být‘, zpívá třetí osoba sama, načež ostatní slova zazpívají opět všecky tři — a podobně ostatní sloky.« K tomuto návodu Hennigovu přihlížel také Ludvík Kuba ve své harmonisaci.

Ze selského života.

(Z kroniky J. Paruma-Schulze, 1725.)

a) Odvážná nabídka k sňatku selského mládence.

Tâi, pūjd sēm! Aid sąd(i) kă mą, joz cą tíbė ceg (cig) rícat: Joz mēną, joz tēch tíbė râdo mēt. Mūj lóla in mūja motái jísta[1]) tik vâ tų kléud(i). Mâi mómė víség vâ nós(a) víza,[2]) kok pâtaicé[3]) (in) mláka; in dūbrej zény tū mâi nė mómė. Joz zârą hile nó tibė vâ cārkē!

[1]) Dual. [2]) Srov. dolnoluž. »ẃaža« — chýže, dům. [3] Nom. sing. místo genitivu.

Česky (doslovně): Ty, pójď sem! Pojď, sedni ke mně, (já) chci ti něco říci: (já) míním, (já) chtěl [bych] tě rád míti. Můj otec a moje matka jsou téhož (také v tom) mínění. My máme všeho v našem domě: ptactva (= drůbeže) a mléka; ale dobré ženy (té my) nemáme. Já hledím (zírám) vždy na tebe v kostele!

b) Neobalená odpověď děvčete:

Nina tâi áidés kâ mą vâ sēm lųdó. Nė ją ni jâdân (místo jâdnéj) dēvķy, tų tâi nė prâsāł.[1]) Nina tâi vūt visích tų ķūser[2]) krigāł,[3]) nina joz mom tūja nínka bâit! Tâi nė mēnis dūbréj dēvķy, tâi cis la vílė pēnądz (pądz) mēt! Pör tū tíbė nícę mēt. Tâi jis nina tik stór(y) kă fryjom.

[1]) Srv. hornoluž. »prašał — tázal. [2]) Žen. rodu, srv. staroslov. koš-ěrь, žen. r. [3]) Něm. kriegen.

Česky (doslovně): Nyní (ty) přicházíš ke mně v této zemi (= v tuto zemi, na tuto půdu). Není ani jedné dívky, jíž bys se netázal (t. j. jíž bys o ruku nežádal). Nyní jsi ode všech dostal koš, teď já mám tvou nevěstou být! Ty nemíníš (nemiluješ) dobré dívky, ty chceš jen mnoho peněz míti! Proto tě nechci (míti). Ty jsi již také stár k namlouvání (k frejím).

c) Zdvořilé pozvání ke stolu.

Pŭjd sĕm kå nósę dáiskǫ, mos så nómi jĕst. Tad [1]) ją jådån stŭł: aid sądi! Dĕvka, holjo [2]) talér dånéu! Sĕm ją jådån(a) [3]) łåzáića. Tǫ kołåi [4]) ją ist(ė) tépły: tåi tŭje véusta nė vŭzgés! [5]) Vaidz tad, våm sváińe męsŭ, tad ją ist(ė) sår in moskó; tad stŭji paivŭ, paij! Nech tibĕ tŭ smakójė!

[1]) Resp. tąd. [2]) Lépe: práinės. V obecné mluvě lužických Srbů také se užívá slovesa holować (něm. holen). [3]) Vlastně: jådna. [4]) Něm. der Kohl. [5]) Resp. vŭzdzés = starosl. ožĭgeši.

Česky (doslovně): Pojď sem k našemu stolu, pojez s námi (máš s námi jíst). Tu jest (jedna) stolice: pojď, sedni! Děvče, přines talíř (sem!) Zde jest (jedna) lžíce. To zelí jest ještě horké: ať si (svých) úst nespálíš! Viz tady, vem (vezmi) vepřové maso, tu jest ještě sýr a máslo; tady stojí pivo, pij! Nechť ti to chutná!

d) Hezké zásady:

Joz cą kå vaikĕ [1]) ait, joz mom ist(ė) cítyr graiv, joz cą míné tok paijón [2]) pait! — Tŭgy, zény, cíté míné svórit! [3])

[1]) Hornolуž. wiki = trh, tržiště. [2]) Hornolуž. pijany = opilý. [3]) Hornolуž. swarić = hubovati, láti.

Česky: Půjdu do města (já chci k městu jít), mám ještě čtyry groše, napiju se do opojení (já chci se tak do opojení napíti). Tehdy, ženské, budete mne hubovati!

Dr. A. BALAN:

Ljuben Karavelov.

(* v listopadu r. 1837 v Koprištici, † 21. ledna r. 1879 v Ruščuku.)

Nynější ministr osvěty v Bulharsku, bývalý professor srovnávací literatury na vysoké škole v Sofii, dr. Ivan Šišmanov, ihned po svém nastoupení nové hodnosti státní chopil se předmětů, úzce spojených s prospěchem bulharské písemnosti a osvěty vůbec. Je to znakem jeho povahy a duševního zájmu, že budí otázky, navrhuje podniky, vychází vstříc pohnutkám intelligence, a to vše na základě látek národně-kulturních. Tož loni, když se byla jednota středoškolských učitelů usnesla oslaviti 21. ledna r. 1904 25letou památku úmrtí bulharského revolucionáře a spisovatele Ljubena Karavelova, právě jmenovaný ministr Šišmanov, rozpomenuv se při té příležitosti, že hrobka Karavelova v Ruščuku zapadá někde pod pažitem městského hřbitova, poukázal ze státní pokladny 1000 franků na důstojnou úpravu náhrobku zvěčnělého muže a národovce. Když pak konečně nadešel den oslavy památky Karavelova, vydal ministr Šišmanov nový rozkaz, aby se veškeré školství bulharské připravilo oslaviti památný den 21. ledna příslušným způsobem veřejně i soukromě — řečmi, poučnými besedami, přednáškami neb literárně-hudebními zábavami.

Bulharské denníky a časopisy přinesly rozmanité články a stati k výročí smrti onoho bojovníka za bulharskou svobodu, kterýž svého

času nejvíce působil, aby se revoluční myšlenka hluboce v národě ujala, jemuž však osud nedopřál potěšiti se dosaženou národní svobodou. V den 21. ledna byly slouženy zádušní mše, ve školách konány přiměřené přednášky žactvu a jiné sezvanému obecenstvu. Zasluhuje připomenutí, že nejlepší z bulharských literárně-společenských časopisů, »Мисъль«, právě toho dne vydal své číslo lednové s obsahem pouze karavelovským v posudcích, rozpravách i materiálu. Ještě tři dny po slavnosti obecenstvo hlavního města Sofie slyšelo poslední a nejzajímavější veřejnou přednášku »o Karavelovovi jakožto vychovateli«. Věru, ministr osvěty mohl býti spokojen s výsledkem svého zakročení; a spokojeně pohlíží i bulharské písemnictví na tento výsledek, neboť ve všech projevech bulharských, nesoucích se k památce Karavelově, bylo zříti značný pokrok v posuzování skutků a činů, života a působnosti tohoto muže, jenž u dosavadních svých oceňovatelů platil buď za věštce zbožňování hodného, aneb za nenávistného zbojníka slova.

Ljuben Karavelov.

V kratičké poznámce »Slovanského Přehledu« VI. 287. čtenář těchto řádků najde výslední poučení o Karavelovu; mně však buď dovoleno tuto pozastaviti se o něco déle u této osobnosti, abych obšírněji vytknul, čím byl Karavelov Bulharům, jak je pro své ideály vzdělával, co svým rodákům odkázal a jak se mu oni za to odvděčili.

Stopujeme-li běh života a činnosti Karavelova, nabýváme přesvědčení, že byl to nepopíratelný talent, kterýž za lepších poměrů vzdělání, nežli jaké poskytovalo zotročené Bulharsko kolem polovice minulého století, byl by se rozvinul v značnou sílu vědeckou i básnickou, a za působení uprostřed obecenstva spořádaného i s kulturou vyšší, nežli byla kultura bulharských vystěhovalců v Rumunsku i jeho rodáků za Dunajem, byl by dospěl k plodům ducha a práce nevšedním a ceny trvalé. Vždyť jest známo, že nízké ústředí snižuje též talenty, a malicherné poměry že podmiňují chatrnost prostředků jednání.

Narodiv se v Koprištici, v rodině zámožné a požívající jména daleko za hranicemi vesnice, Karavelov přece nespatřil školy v pravém smyslu slova až do 18. roku věku svého. Jeho děd a otec vážili si dosti »náuky« a tušili snad nadání svého vnoučete i syna, pročež se rozhodli, aby zajisté již »dorostlý« hoch šel do školy »vyšší«, než skrovná jizba kopríštická, do pověstné řecké školy v Plovdivě. Tu však mladík se octnul vedle černooké dívky řecké a v odporném ovzduší falešné civilisace »romejské«, kteréž ho vzdělaly pouze — k zášti a kletbě vůči Řekům. Jedině osobní zájem bulharského učitele v Plovdivě, Najdena Gerova, chovance Rišeljevského lycea oděsského, jenž ruskými knihami a moudrým slovem povzbuzoval zvědavost a důmysl u čilého

*

sokola svobodné vsi středohorské, zachránil u Karavelova chuť ku vzdělání školnímu. Po válce krymské, ukončené smlouvou pařížskou (1856), dráha vojenská vylákala dvacetiletého jinocha na Rus. V Moskvě Karavelov pracně se připravuje ke zkoušce přijímací, ale hříchy škol domácích, možná i utkvělá záliba ve volném čtení, jej od cíle odvádějí. I zmocňuje se ho trpkost a rozhořčenost, jež po celý život zabarvují jeho úsudky o škole a učitelstvu vůbec. Vzdav se myšlenky státi se důstojníkem, dal se zapsati na historicko-filologickou fakultu moskevské university, věda ovšem napřed, že bude podle libosti navštěvovati zajímavé přednášky bez nároků na práva zkoušek a diplomu. A právě při takovém roztříštěném, náhodném vzdělání přirozený talent Karavelovův činí svá pozorování, volí si látky, rozjímá a usuzuje, aby vše to v příznivou chvíli projevil veřejnosti. Již v Koprištici a na svých potulkách s otcem, dodavatelem ovcí pro Cařihrad, doma, mezi jižními a západními Bulhary, i v Bosně bedlivě si všímal národního jazyka, pozorně poslouchal lidová podání a písně, pozoroval lidové obyčeje a vše to si zaznamenával i v Plovdivě a Cařihradě, i cestou přes Bulharsko do Ruska; ba i tu vešel za týmž účelem ve styk s archimandritou bulharským Sofroniem, jenž nosil v paměti spoustu látky folkloristické. A tak r. 1861 vychází od Ljubena Karavelova první (a pohříchu jediný) svazek sbírky »**Памятники народнаго быта болгаръ**«; v časopise »**Братски Трудъ**«, vydávaném v Moskvě v l. 1860—62 za chudý groš bulharských studentů Žinzifova a Popoviče, objevují se jeho příspěvky básnické i prosaické; »**Библіографическія записки**« v č. 9. r. 1861 přinášejí článek Karavelovův »**Обзоръ болгарской литературы**«; denník »**С.-Петербургскія Вѣдомости**« a měsíčník »**Русскій Вѣстникъ**« v letech 1862—67 uveřejňují řadu jeho povídek z bulharského života, jež tvoří potom slušný svazek »**Страницы изъ исторіи страданій болгарскаго племени**« (druhé vydání, v Moskvě 1877); rovněž v »Ruském věstníku« za r. 1867 nalézáme L. Karavelova »**Записки о болгарахъ**«, pak životopisnou rozpravu »**Вукъ Стефановичъ Караджичъ**«, ve Filologických zápiskách« 1867 (1). Poslední jeho rusky psaná práce, »**Объ южнославянской литературѣ**«, vyšla v Žurnalu ministerstva osvěty 1868 (v sešitě červnovém), když autor již před rokem byl opustil Rusko.

V Moskvě tedy Ljuben Karavelov vyrostl v bulharského básníka a v ruského novelistu i literárního historika, zabývajícího se věcmi jihoslovanskými (mělť ve svých papírech i »knihopisný slovník literatur jihoslovanských«). Jeho bulharské básně i drobné články v »Bratrské Práci« spočívají na domácích látkách, vyjadřují žal soužených, volají po spravedlnosti. Ruské povídky jsou též zbudovány pouze na základech křiklavých nepoměrů tureckobulharských, z jejichž drastického osvětlení krvavá křivda bouří cit čtenářův a připravuje ruskou mysl k myšlence osvobození Bulharska.

Také sbírky a rozpravy literárně-historické usilují o zájem ruské vědy a písemnictví pro národní byt a kulturní ruch jižních Slovanů. Tato činnost Karavelova má svůj přesně určený záměr, který směřuje

k následkům praktického významu; v myšlenkách této činnosti ovšem se obráží liberální a slovanský ráz let šedesátých minulého století na Rusi a skutečný vliv oblíbených spisovatelů Heinea, Ševčenka, Gogola, Jazykova, Dobroljubova, Turgeněva, Dostojevského, Pisareva. Patrněji vystupuje tento vliv ovšem již v poruské, ryze bulharské činnosti L. Karavelova. V té hned lze rozeznati rozdíl nového střediska a nového obecenstva, jež účinkují na zevnější formu a vnitřní zpracování téměř všech výtvorů bulharského vlastence. (Dokonč.)

DOPISY.

Z Krakova. 12. září 1904.

(Krakov letním cílem Poláků. — Letní kursy v Krakově. — Lázeňská místa. — Vyšší letní kursy v Zakopaném.)

Halič, zejména její část západní, žije v letních měsících zdvojeným životem. Krakov jest Mekkou, k níž směřují Poláci ze všech částí Polska, kde nacházejí city a vzpomínky národní ti, jež boj o život zanesl v hloubi Ruska nebo za moře. Jako v relikviáři jsou zde shromážděny památky historické minulosti; Wawel, prastaré sídlo králův polských, třeba nyní náleželo císaři rakouskému, chová přece hroby královské, ostatky hetmanův, kastelánův, knížat církevních, všechněch těch, kdož naplňovali stránky dějin polských před rozdělením. Odpočívá tam i básník a věštec národní, Adam Mickiewicz. V hrobkách »na Skalce« ukládají se ostatky velkých spisovatelů, jako Kraszewského, a básníkův, jako Asnyka. »Muzeum narodowe«*) shromažďuje díla polského umění a polské kultury, pohřbená třebá staletí v prachu zapomnění. Památky stavitelské, tvořící sloučení gotiky s renaissancí, náležejí k nejkrásnějším v střední Evropě. Náměstí velké i malé, »barbakan«, zvaný »rondelem Florjańským«, jakož i množství domů a kostelů — celé takřka staré město — mohou se měřiti s Norimberkem jako perly architektury z doby renaissance i středověku. Stále více cizinců přichází do Krakova podivovat se těm památkám — a Poláka, umějícího aspoň číst a psát, není snad jediného, který by neznal Krakova aneb po něm netoužil. Což divu, že Poláci z království, ať již kamkoli jedou na zotavenou neb k léčení, vždy nevyhnutelně ztráví v Krakově nějaký den. Největší část jich vábí sem národní pietism, touží aspoň několik okamžiků žíti ostatky slavné minulosti, aby se jich nezmocnilo zoufalství nad budoucností Polska. Ale nemalou přitažlivostí působí i poměrná svoboda slova a tisku, možná na území haličském, spoutaná však v Rusku a pronásledovaná v části Polska, zabrané Německem. Podmínkou života každého intelligentního Poláka či Polky jest, aby mohli aspoň několikrát za živobytí oddechnouti volnou hrudí, aby se nemusili chvěti při spatření modré uniformy žandarmské, aby nemusili se bázlivě ohlížeti při každém volněji vyřknutém slově. Kromě

*) Viz Slovanský Přehled IV. 419.

toho všeho jest nyní Krakov duševním střediskem celého Polska, neboť zde jsou nejvážnější vědecké instituce: universita Jagellonská a Akademie Nauk. Sjíždějí se sem tedy učenci polští se všech stran, ač ještě zcela nevymizel cechovní duch mezi úředními učenci, tak že na přibývající Varšavany, mohoucí se vykázati prací velmi závažnou, nejeden universitní professor nebo člen Akademie pohlíží okem nedůvěřivým.

Ale i v tomto aristokraticko-maloměstském pojímání vědy stal se v posledních letech významný průlom. V poslední zimě pořádala universita krakovská t. zv. všeobecné přednášky, v nichž popularisovali vědu i konservativní professoři, připojujíce se tím k ruchu universitních extensí, který, jak známo, obsáhnul dnes celou Evropu.*) V posledních pak třech letech krakovská universita pořádá měsíční, letní kurs přednášek z oboru hlavně polského (z polské historie, literatury, práva atd.), určený především pro učitelky, které v jiných měsících nemohou o svém vzdělání pracovati. Přednášek těch účastní se především živel mladý, který po těch několik neděl plnými doušky pije nejen poučení, ale i život jiných, příznivějších podmínek než ve Varšavě. Letos účastnilo se toho kursu na 60 osob.

Krakov bývá jen počátečným — po případě konečným cílem letních cest polské intelligence. Směřujeť ona dále do míst lázeňských, jako jsou: Krynica, Szczawnica, Zegiestów, Rabka, Iwonica, Rymanów, Kosów, Jaremcze a zvláště Zakopané. Letos bylo pozorovati neobyčejné zmohutnění toho ruchu. V železničních vozech plno, cestuje zejména množství žen, a to žen samostatných, které odpočívají po celoročním zaměstnání úředním. Na stanicích ruch, plno oživených tváří, veselý chvat, vyvolaný touhou po horách, ne snad horečkou zájmův. Mnoho jest třeba jezditi příležitostmi, neboť všecka lázeňská místa vzdálena jsou od tratí železničních. Plno jest povozů a vozíků s osobami různé zámožnosti, hory oživují, pozbývají své vážnosti a ponurosti i dávají klid těm, kteří se z nejrůznějších stran sjeli, aby jej zde vyhledali. Do Rabky sjíždějí se hlavně choré děti, je zde i kolonie dětí, léčících se bezplatně, užívajících zde tělocviku i lázní. V Krynici, která v ohledu léčebném prý nezůstává za Lázněmi Františkovými, jest obecenstvo hlavně ženské. Mnoho skutečně chorých, ale vždy i kolonie takových, jež užívají svobody a zábavy, netísněné konvenčností. Ovšem že není ani nedostatek mužů tam, kde se sjíždí na sta mladých a elegantních žen. Krynica jest majetkem státním, což jí nikterak nejde k duhu. Po celá léta nic se tu nemění, dráha jest vzdálena 7 km., často se nedostává lázní, není ani nedostatek procházek, vůbec lze pozorovati úmyslné tlumení rozvoje tohoto polského místa, jež by se za jiných podmínek snadno mohlo státi vážným soupeřem lázní německých. Szczawnica (majetek krakovské Akademie Umiejętności) jest překrásné zákoutí, pěkně udržované, s ušlechtilým horalským lidem, s nádherným horským vzduchem, léčivým pro prsní choroby, a s že-

*) Srv. dopis ve Slov. Přehl. VI., str. 367, kdež také promluveno o t. zv. »lidové universitě Ad. Mickiewicze«.

lezitými prameny a lázněmi. Nepříjemný je zde přílišný nával židů; živel tento, převážně nečistý a nevzdělaný, odstrašuje mnohé od pobytu v rozkošné Szczawnici. Výlet odtud do nádherných »Pienin« učiní Szczawnici každému nezapomenutelnou.

Od Szczawnice blížíme se konečně perle Tater, Zakopanému; cestou jeví se oku našemu zříceniny hradů Czorsztyna a Nidzice, zastavujeme se v Grynwaldě s prastarým (600letým) kostelíkem, originálně vyzdobeným selským malířem, projíždíme krásnou dolinou Novotržskou a se zatajeným dechem patříme na mohutné panorama Tater na obzoru. V Zakopaném bylo letos neobyčejně živo, tak že víc ještě než kdy jindy bylo patrno, že to jest letní hlavní město Polska. Neobyčejná podoba byla přízniva výletům, jichž zde jest hojnost a překrásných. Letos přibyla tomuto překrásnému místu nová, velká atrakce: letní universita, uspořádaná zvláštním spolkem, k tomu cíli založeným (Towarzystwo wyższych kursów wakacyjnych).

Jako každá u nás nová a opravdu pokroková věc, tak i tyto kursy, podobné solnohradským, povstaly z podnětu soukromého. Předsevzal je kruh mladých lidí, kteří věnovali jim práci i nadšení, podnikli dílo zdánlivě převyšující jejich síly a skoro bez hmotných prostředků vytvořili vážnou instituci. V čele kursů stojí ovšem dva starší pracovníci, známý hygienik prof. O. Bujwid z Krakova a Wilhelm Feldman, spisovatel proslavených dnes dějin literatury polské posledních let a redaktor měsíčníku »Krytyka«. Přednášeli učenci polští z různých končin, jejichž přednášek bylo celkem 110 — ale celé uspořádání i administrace jest dílem oné bezejmenné ještě hrstky pokrokové mládeže, která dala popud, práci i nadšení, tvořící velké věci. Kursy prázdninové měly ohromný úspěch, což značnou měrou lze přičísti i velmi nízkému zápisnému, jakož i levným cenám živobytí v Zakopaném.*) Posluchačů bylo přes 500, z nichž 54% žen a 46% mužů. Mezi ženami byla většina učitelek, mezi muži posluchačův universitních. Zajímava jest i statistika původu posluchačů: 64% posluchačů pocházelo z království, 13% z Haliče, 6% z Litvy, 6% z vnitřního Ruska atd. Tedy hlavní část posluchačstva tvořili Poláci z ruské části Polska a vůbec z Ruska. Pokladní obrat kursů, 25.000 korun, byl jistě slušný. Na budoucí rok zamýšlí spolek zbudovati vlastní dům, neboť nyní bylo nutno přednášky konati v tanečním sále hotelu »u Mořského Oka«. Přednášky, k nimž byl nával od 8. hod. z rána do 1. hod. s poledne, byly dojista zajímavé — ale hlavní vzpružinou zdaru byla žízeň nauky a pravdy, tak silně probuzená a tak nedostatečně uspokojovaná v našich národních poměrech. Silně probuzená potřeba duševního pokrmu — toť hlavní spojenec podnikatelů i professorů. Z učenců, českému světu známých, přednášel prof. Jan Bau-

*) Na všecky přednášky platili členové spolku 20 K, nečlenové 24 K, vstupné do jedné přednášky bylo pro členy 50 hal., pro nečleny 1 K. Kdo se zapsal na celý kurs, byl sproštěn taxy klimatické (12 K), kromě toho obstarával spolek posluchačům celé zaopatření v Zakopaném za 110 K měsíčně, čítaje v to 24 K zápisného do všech přednášek. Činní členové spolku platí pouze 4 K ročně. *Red.*

douin de Courtenay (»Psychologie jazyka se zvláštním zřetelem k psychologii jazyka polského«), sociolog Bolesław Limanowski (»Vliv Evropy na polská hnutí za volnost«) i syn jeho, geolog Mieczysław Limanowski (»O vzniku hor«), Adam Mahrburg (»Psychologie vůle«, »Záhady bytí i dění«) Ludwik Krzywicki (»Typy anthropologické a svazky ethnické«, »Psychologie života hromadného«), Kazimierz Twardowski (»Hlavní proudy filosofické v XIX. stol.«), Karol Potkański (»O vzniku státu polského«) a j.*)

Probuzený tím ruch duševní v Zakopaném projevoval se i v jiných směrech. Pořádala se řada přednášek a rozhovorů, týkajících se otázky společenské i hnutí sociálního ve všech částech Polska. Z nich mocný dojem vyvolala přednáška poslance Ignáce Daszyńského, řečníka z boží milosti, známého dobře i v Praze. Přišla na přetřes i ženská otázka, byly tu přednášky filosofické, literární, rozhovory, na nichž se střetaly vědecké názory, byly sjezdy, koncerty, divadla. V rámci několika letních týdnů rychle bila tepna duševního života, přemýšlelo se, šířila se nauka i myšlenka sociální — a pozorovatel, stojící v ústraní, musel si říci: Polska žije! X. Y. Z.

Z Paříže.

Ruská vysoká škola sociálních věd.

Světová výstava pařížská dala podnět k založení mezinárodní školy, jež měla za účel přednáškami a kursy specialistů objasniti vývoj a současný stav materielní a duševní kultury národů, na výstavě zastoupených. »Mezinárodní škola pařížské výstavy«, rozdělená na skupinu francouzskou, americkou, anglickou, německou a ruskou a trvající pouze po čas výstavy (r. 1900), doplňovala výstavu a orientovala návštěvníky o hmotném a duševním životě národů, jehož doklady byly na výstavě sneseny. Ruská skupina školy, za pomoci professorů petrohradské a moskevské university a jiných slovanských učenců, seznamovala cizince s celým světem slovanským a evropským východem, poněvadž Rusko následkem svého ethnografického složení může býti pochopeno pod podmínkou poznání různých národů je obývajících a s ním sousedících, blízkých ruskému národu krví a náboženstvím, počínaje od rakouských Slovanů a tureckých křesťanů a konče Čínou. Proto na př. byl v této škole podán výklad o vlivu českého práva na polské, o české národní písni atd. Historie, národopis, právní a náboženský vývoj, sociální poměry Ruska byly hlavním předmětem výkladů.

Po ukončení výstavy pokračovalo ruské oddělení ve své činnosti. Za pomoci ruského studentského spolku byly pořádány jednou týdně veřejné přednášky z oboru sociálních nauk. Od těchto přednášek, jež

*) Z ostatních uvádíme ještě aspoň Dr. Zofii Daszyńskou-Golińskou (»Základy politiky sociální«), Wilhelma Feldmana (»Stefan Żeromski«), Jana Kasprowicze (»Německý romantismus«), Artura Górského (»O Mickiewiczovi«). *Red.*

nemohly býti systematické, přikročilo »Ruské oddělení mezinárodního svazu pro rozvoj věd, umění a vzdělání« k založení školy, jež byla 14. listopadu r. 1901 otevřena.

Otevření školy zahájil ruský sociolog M. Kovalevskij. Úmyslem zakladatelů školy jest soustřeďovati v Paříži bývalé ruské professory a studenty. Poněvadž na německých universitách (v Berlíně, Heidelberku, Curychu) přednáší mnoho Rusů a ruské věci (literatura, politická a ekonomická historie) jsou velmi důkladně podávány, obracela se ruská mládež hlavně na tyto university. To ovšem jest jen ku prospěchu mládeže, která se může vybaviti z úzkého okruhu oficiální ruské vědy, na universitách podávané. Ruští učenci, odchovanci Augusta Comtea, povzbuzují studentstvo, do ciziny za věděním se ubírající, aby navštěvovalo Paříž. Poněvadž však z množství různých kursů těžko si může ruský student vybrati přednášky nejužitečnější, byla založena ruská škola, jež má ukazovati směr jeho všeobecnému vzdělání.

Ruská škola pařížská není speciální školou pro konkretní obor vědecký nebo přípravkou k určitému zaměstnání; její učební program obsahuje disciplíny t. zv. všeobecného vzdělání. Vyučování jest organisováno tak, že jednotlivé předměty a otázky jsou podávány v kursech. Obsáhlé disciplíny, na př. všeobecná sociologie, přednášejí se celý rok. Kromě těchto kursů pořádají se jednohodinné přednášky. Kursů v prvním roce bylo 22, jež obnášely 331 hodinu; 90 hodin bylo věnováno zvláštním přednáškám — celkem tedy bylo přednášeno 421 hodinu. Sbor professorský měl 13 osob, přednášejících systematické kursy, 6 učitelů řečí (německé, francouzské a anglické) a 32 osoby, jež měly doplňující přednášky. Z těchto 32 osob četlo rusky 20, francouzsky 12; jsou to jednak ruští professoři a spisovatelé, kteří zavítají do Paříže na krátký čas, jednak francouzští spisovatelé a cizinci. Tento způsob jest stále zachováván; na př. v letošním roce se konaly nebo budou konati přednášky Anatola Leroi-Beaulieu, politického spisovatele, Clh. Gidea, znamenitého národohospodáře, Anatola France, historika Seignobose, sociologa Tardea, Jiřího Brandesa, Maxe Nordaua, Elisée Reclusa atd. Z pouhého výpočtu těchto jmen jest viděti, že se škola snaží seznámiti své posluchačstvo s vynikajícími muži současné doby.

Hlavní váha školy spočívá v systematických kursech. Základní kursy jsou: I. filosofie a metodologie mathematických, fysicko-chemických a biologických věd. (I. I. Mečnikov, V. A. Anry, I. Th. Semenov), II. filosofie a metodologie sociálních nauk, všeobecná sociologie (M. M. Kovalevskij, E. V. de Roberty), III. všeobecná historie a popisní sociologie (A. S. Tračevskij, K. Vališevskij, V. V. Lesevič), IV. anthropologie a ethnografie (Th. K. Volkov, O. E. Denikev, L. Lapyk), V. historie náboženství (V. I. Ivanov, M. I. Tamamšev), VI. vývoj hospodářského bytu a ekonomických učení (Kovalevskij, A. Isajev, M. V. Bernackij, L. Lagardel, K. P. Kačorovskij, E. Vanderveld); VII. historie politických theorií a institucí (Kovalevskij a Ivanov), VIII. historie občanského práva (I. S. Hambarov, M. M. Vinarev, K. Olanon), IX. sociální kriminologie (L. I. Šejnis, M. N. Hernet, M. N. Baženov, A. G. Timofějev),

X. vývoj metafysických systémů a mravních učení (E. V. de Roberty, V. A. Anry, V. V. Lesevyč), XI. historie literatury a umění (S. A. Vengerov). V rámci těchto kursů pohybují se každého školního roku nové přednášky. Kursy jsou doplňovány přednáškami spisovatelů, učenců a politiků (hlavně Francouzů), z nichž jsme některé již dříve uvedli. Pro letošní rok bylo ohlášeno 40 osob, jež hodinu neb několik hodin přednášely. K tomu třeba připomenouti učení cizím jazykům, vycházky, praktická cvičení.

Posluchačů bylo v prvním školním roce (1901—1902) 321, z nichž 151 mužů a 170 žen. Převaha studentek jest pozoruhodna. Co do místa jsou posluchači ze všech končin Ruska, nejvíce z jižního kraje (41·7%), z Petrohradu (12·8%), západního kraje (10·9%) a Moskvy (9·6). Dle stáří přichází na 321 posluchačů od 17—20 let 10·9%, od 20—25 let 45·5%, od 25—30 27·1%, od 30—35 10%, od 35—40 3·5%, od 40—50 2·1%, od 50—58 0·9%. Předcházející vzdělání posluchačů jest velice rozdílné. Základní vzdělání mělo 18% mužů, 7% žen, střední školu ukončenou 34% m., 67% ž., střední školu neukončenou 7% m., 0·6% ž., vyšší vzdělání ukončené (universitu, techniku, obchodní akademii atd.) 9% m., 4% ž., neukončené 32% m., 20·6% ž. Rovněž v letošním roce má škola více než 300 posluchačů. Školní rok trvá od listopadu do konce června. Školné 10 franků na rok.

*

Ruská škola sociálních nauk podává ruskému studentstvu vzdělání, jež mu nemohou poskytnouti ruské university, postavené pod kontrolu despotické byrokracie. Jest smutným faktem, že ruští professoři musejí se utíkati na cizí půdu, aby mohli svobodně přednášeti. Jsou mezi nimi mužové (Kovalevskij, de Roberty, Mečnikov, Karějev), kteří před cizinou jsou repraesentanty ruské vědy. V pařížské svobodné škole připravuje se ruská mládež k velkým úkolům politickým o sociálním, jež očekávají Rusko po pádu absolutismu. R. Brož.

Z Lužice. Budyšin, 27. září 1904.

(Slavnost otevření »Srbského domu«.)

Naše národní slavnost, jaké před tím nikdy v Lužici nebylo, vydařila se skvěle v každém směru, tak že pondělí dne 26. září 1904 utkví jistě všem účastníkům na celý život v paměti. Máme »Serbski dom«, o jakém se jistě ani v nejodvážnějších snech nezdálo Smoleřovi a Hórnikovi, Imišovi, Jenčovi, Bartkovi a jiným vlastencům, kteří své nadšení a síly věnovali myšlence národního domu, jenž původně zván »Maćičny dom«. Dnes předčí »Serbski dom« rozsáhlostí, výší i monumentálností všecky budovy v Budyšíně kromě samého hradu Ortenburgu a kromě kostelů. Že krásně rozčleněné pískovcové průčelí jeho se třemi vysoko vyvrcholenými štíty jest nyní jednou z největších ozdob Budyšína, zjevně vyznal sám starosta města ve své odpovědi na řeč biskupa Dra. Jiřího Łusčanského, předsedy Matice Srbské. Řečí

touto, proslovenou dopoledne v příští restaurační místnosti Srbského domu, byl dům oficiálně otevřen a veřejnosti odevzdán. Tato oficiální zahajovací slavnost byla bohužel příliš německá, poněvadž se zřetelem na zástupce německé vlády (krajského a místního hejtmana) a německé samosprávy (zemského lužického přednosty a starosty budyšínského) byla celá historie domu a jeho určení přednesena německy. Mohlo sice býti té němčiny méně před srbským shromážděním, ale budiž, když se již stalo: aspoň vysocí úředníci a hodnostáři němečtí slyšeli z úst rovněž vysokého hodnostáře Srba authentické vylíčení cílů matičních a srbských vůbec — i nedají snad tolik na nepřátelské hlasy německé žurnalistiky, které se dojista ozvou, jako se dosud vždy při podobné příležitosti ozvaly. Ostatně avisoval je již předběžný útok listu »Dresdener Nachrichten«.

Biskup dr. Jiří Łusčanski.

Německé šovény bude jistě páliti přítomnost hostí slovanských. Nás potěšila ta přítomnost, ba v jednom směru nás i překvapila — kdežto v jiném zase byli jsme zklamáni. Překvapila nás daleká návštěva srbských bratří z Nového Sadu, ctihodného předsedy tamější Matice Srbské, Ant. Hadžiće, a sympathického tajemníka matičního, Milana Saviće s chotí a dceruškou. Přivezli naší Matici dar novosadských Srbů 1000 K. Potěšila nás návštěva pěti Čechů, v čele s naším Adolfem Černým (neboť jeho si přivlastňujeme), kterýž přivezl vítaný dar Čechů, potěšila nás návštěva mladistvého polského učence H. Ułaszyna — ale vedle těchto milých hostů bychom byli rádi viděli zástupce některých kulturních institucí českých a polských. Poláci a Čechové jsou nám ze všech Slovanů jazykem, zeměpisně i historií nejbližší — očekávali jsme tedy na př. zástupce české a krakovské akademie neb Musea král. Českého, či Towarzystwa Nauk v Poznani, neb i snad jiných sborů a ústavů. Že by přijeli zástupci podobných ústavů ruských neb vůbec Rusové, ovšem nám ani nenapadlo — a také se nestalo. Telegramů a pozdravných dopisů za to přišlo hojnost, nejvíce od Čechů (mezi nimi od starosty královské Prahy, od král. České společnosti nauk, od Jaroslava Vrchlického za »Máj« atd., od řady mimopražských spolků atd.), pak od Poláků a Rusů.

Slavnosti naše skládaly se z dopoledního posvěcení a otevření domu, ze slavnostního shromáždění Matice Srbské o polednách, z odpoledního banketu a lidového večera. Čtyři body slavnostního zasedání zasluhují vyzvednutí. Především je to řeč dra Arn. Muky, v níž předvedl bývalé rozšíření Slovanů v Germanii vůbec a Srbů i Lužičanů zvlášť — a kterou zakončil vážnými slovy, směřujícími k srdcím nynějších Srbů Lužických: »Nás Lužických Srbů, jak vidíte, zbyla

ještě malá hrstka po našich srbských praotcích v starých župách Milčanské a Lužické, zachovavší po těžkých, chmurných dobách řeč a obyčeje, věrnost a ctnosti předků. A ty doufáme si nyní, když jsme si postavili své viditelné středisko, Srbský dům, . . . dále a lépe zachovati s pomocí boží v celé budoucnosti! Či míníme snad my, kteří jsme se dočkali lepších časů, nyní také za nimi jíti a bez zápasu vlastní vinou splynouti s velkým německým mořem? Ne, to není boží vůle! Ale snad by to bylo prospěšno pro nás i pro Němce? Nikoli, ani pro nás, ani pro Němce. Milliony Němců k svému rozmnožení naší hrstky ne-

»Serbski dom« v Budyšíně.

potřebují, a nám by z toho nevyplynul prospěch, nýbrž nesmírná škoda. Neboť všecky dobré ctnosti mají svoje zřídlo a kořeny v lásce k nejbližší domovině, k otcovskému domu, k zděděným otcovským obyčejům, k mateřské řeči. Mateřskou řeč nedali jsme si sami, ale máme ji od narození jako drahý statek od boha; máme si jí tedy jako všech božích darů, jsme-li a chceme-li býti dobrými křesťany, pravými křesťany, draze vážiti, máme ji rozšiřovati, vzdělávati, rozmnožovati, zdokonalovati. Nikdo nám tento statek nesmí bráti a nemůže uloupiti, nedopustíme-li to. Kdož pak je tak zaslepený, že mateřskou řeč tupí a zavrhuje, ten škodí sobě samému na svém duchovním a duševním bytí a štěstí — a kdo ji našim srbským dětem zapovídá, kazí a béře, hřeší proti nim a proti bohu! . . . Žijeme, bohužel, v době národnostních útisků a šovinistických pronásledování — a snad proto ten neb onen bojí se vystoupiti se svým národním přesvědčením a zjevně a spravedlivě

vyznati, že jest Srb a že svoji srbskou národnost a řeč nade vše miluje. To však není správné! Muž má býti mužem, a přirozené i božské právo, kteréž má každá lidská řeč a každá národnost, není dovoleno a nelze zapírati ani bez škody pro toho, kdož ji zapírá, ani bez škody pro ty, k nimž náleží a k nimž přestupuje. A věřte mi, jako jsou náboženská pronásledování minulých věků s boží pomocí překonána, tak budou jednou překonána i národnostní pronásledování — a naši potomci nebudou s to pochopiti, jak mohli býti lidé naší doby na jedné straně tak úzkoprsými a krátkozrakými a na druhé straně tak bázlivými, indifferentními a nerozumnými.« — Druhým momentem, jejž třeba zvlášť vytknouti, jest položení základu národní obrazárny srbské. Stalo se to hlavně krásným darem českého malíře a našeho přítele Ludvíka Kuby, který věnoval Matici čtyři olejové obrazy (podobizny Mukovu a Ćišinského, studii krojovou z katolické Horní Lužice a motiv z lužické vsi Wotrowa) a pátý vymalovati přislíbil (portrét Hórnikův) — dále věnováním soukromého, nově utvořeného kroužku »lužických přátel umění«, jehož jménem pastor M. Handrik podal Matici dva krojové obrazy z osady Slepjanské — konečně darem kanovníka Jakuba Herrmanna, kterýž Matici věnoval vlastní portrét, malovaný Kubou. Je to nesmírně potěšitelná věc, v Lužici dosud neslýchaná — lužickou galerií přibude nový kulturní prostředek k povznesení národního uvědomění. — Dále sluší vytknouti sympathický pozdrav předsedy Zhořelecké Učené Společnosti, svob. pána Wiedenbacha-Nostitze, tedy Němce. Vězí prý v nás ušlechtilé zlaté jádro, pro které třeba jest se zasaditi o záchranu lužického ostrůvku. Věru nejsme zvyklí takovým úsudkům se strany německé!... Konečně s radostí zaznamenáváme jmenování čestných členů Matice Srbské: našeho předního učence a národního vůdce, dra Arnošta Muky, a našeho tichého národního mecenáše, kanovníka Jakuba Herrmanna, faráře wotrowského. Pýchou, radostí a láskou dmou se prsa lužická při pouhém vyslovení těchto drahých dvou jmen. Jméno Mukovo vůbec jest známo celému slovanskému světu — jméno Herrmannovo znají čtenáři Slovanského Přehledu z upozornění na jeho jubileum přede dvěma lety. Bělovlasý ten kmet zdá se nám podobou i zlatým srdcem druhým Hórnikem — a to je velké slovo! Bůh nám dlouho zachovej oba ty muže, Muku i Herrmanna, — a dej nám i zdárné jich epigony!

Něco podobného bylo přáním prostého rolníka Króny, který při odpoledním banketě překvapil nás řečí z míry vlasteneckou a hluboce pravdivou i rozumnou. Základem národa lužickosrbského jest lid selský, pravil, který vzhlíží k intelligenci jako ke svým vůdcům. Ale intelligence srbská nekoná vždy své povinnosti, ba mnohdy se i prohřešuje na vlastním národu. Tím více lid lne k pravým vlasteneckým vůdcům — tyto pravé intelligenty srbské prosí řečník, aby lidu svého neopouštěli, jim připíjí... Nerad bych nadsazoval, ale skoro bych řekl, že tato řeč prostého muže z lidu mne ze všeho nejvíc rozradostnila. Kéž by náš lid skládal se jen z takovýchto uvědomělých

a statečných jednotlivců — kéž by jich bylo hojně zejména v Dolní Lužici, aby burcovali ospalou a netečnou intelligenci dolnolužickou.

Těch několik mužů, kteří v Dolní Lužici pracují, dostavilo se takřka do jednoho. Kéž by náš nový »Serbski dom« objevil i v budoucnosti přitažlivost pro Dolní Lužici — a kéž by paprsky z něho i tam zalétaly a rozptylovaly pochmurné šero!

Večerní koncert, řízený skladatelem Bjarnatem Krawcem, byl krásným dovršením slavnostního, památného dne. Ozdobou jeho byly hlavně skladby tohoto známého komponisty i druha jeho, velice sympathického skladatele dra Jiřího Pilka (čili, jak se píše, Pavla Hodžijského), známého i čtenářům Slov. Přehledu. Povím-li, že koncertu předcházela plamenná řeč pastora Domašky — a že účastenství o tomto večeru bylo v našich poměrech přímo ohromné, uvedl jsem nejhlavnější rysy a body našeho národního svátku. O jiných, důležitých věcech, které se v ruchu slavnostním ztrácely (především o museu, obětavě pořádaném kat. knězem Jakubem Šewčikem), promluvím bohdá jindy. Wuj Łazowski.

Z Chorvatska. 20. září 1904.

(Slovanská vzájemnost u nás. — Reakce. — Mohutnění Němců a Maďarů. — Srbové v Slavonii. — Klerikalismus. — Mladá generace. — Sjezd jihoslovanské omladiny a jihoslovanská výstava umělecká v Bělehradě.)

V novější době mluví se u nás poměrně mnoho o slovanské vzájemnosti. Dříve mluvilo se méně — ale jistě se cítilo zrovna tak mnoho, jako dnes. Živější debatty o této otázce neznamenají totiž hlubší pochopení anebo větší zájem. Naopak: znamenají jen domácí úpadek. Poměry v Chorvatsku jsou denně horší a zoufalejší. Slušnější živlové —, jak to již u měkké, passivní raçy bývá — hledají pomoci ne v sobě, ale ve vzdálených končinách, v cizině a u velikých a menších bratrů. Jsou tedy slovanofily jen citově, bez hlubšího přemýšlení a seznamování, bez kritického zkoumání a realního uvažování. A méně slušní, kteří mají hlavní anebo aspoň poloviční podíl na všech nešťastných momentech v chorvatském národnostním vývoji, zase hodně hlasitě přetřásají nové heslo, hledají u jiných Slovanů spojence stejné hodnoty, vynášejí je do nebes jen proto, že jsou syny »bratrského slovanského naroda«, a tak odvracejí pozornost od sebe, od svých hříchů a mohou klidně vůdcovat dále. Je opravdu smutná podívaná na to naše slovanofilství. Dříve jsme o tom mnoho nemluvili, ale jednali jsme prakticky a důsledně v duchu zdravého slovanského vědomí. Již Kukuljević, zejména pak Vraz, později Šenoa, Šulek, Rački a mnozí jiní pracovali, překládali, seznamovali, srdečně a přátelsky vítali slušné slovanské návštěvy. Nyní hledáme u jiných Slovanů jen strannické spojence, abychom mohli pomocí jich ospravedlniti své reakční snahy, umlčujeme každý otevřenější a spravedlivější hlas o slovanské vzájemnosti a osvědčujeme ji pouze krajně strannickými zprávami o rusko-japonské válce a nadšeným zpíváním carské hymny.

Tak přikrýváme domácí kritický stav. Není již pochybnosti, že situace u nás jest opravdu den ze dne kritičtější. Všeobecný neklid, nervosní rozklad a podrážděnost, osobní invektivy, hluboký, podvědomý strach — všechno věští, že poměry se neblaze utvářejí. Chvilkový oddech po odchodu smutně proslulého bána hr. Khuena-Hedervarského a skrovná naděje v nového bána hr. Pejačeviće — oboje ustouplo již nadobro všeobecnému zklamání. Starý systém zůstal ve všem — naopak, je mnoho nových zjevů, jež dokazují, že hedervarský násilný režim vyměněn potajným, ale tím zhoubnějším režimem reakcionářství a jezuitismu. Nejnevinnější kritika není dovolena. »Obzor«, konservativní denník od kosti, oslavoval jubileum 1000. zabavení, z čehož již nyní připadá přes 30 případů na »nové« jednoroční období. Vůdci chorv. soc. demokracie Koračovi zvýšil nejvyšší chorv. soud trest pro tiskový delikt ze 14 dní na 10 měsíců. Veřejné schůze a tábory, jež před rokem velmi slibně věštily nový kurs v práci našich oposičních stran, nyní jsou šmahem zakazovány — a oposice ovšem to klidně snáší. Po dlouhých jednáních konečně bylo uzavřeno finanční vyrovnání uhersko-chorvatské, jež na dalších 10 let schvaluje hospodářské vykořisťování Chorvatska. Přese všechny sliby bána a jeho maďaronské strany dopadlo vyrovnání velmi bídně; o zásadních otázkách se nemluvilo, to stanovisko opustilo se nadobro; Chorvatsko dostalo jen almužnu, a tu — jak se nyní zřejmě ukazuje — za cenu zakládání nových maďarských škol na jeho území. Násilí při volbách zůstalo docela nezměněno; ukázaly to nové doplňovací volby. Ale ovšem — neodvislí živlové vedli si velmi smutně. Buď se navzájem potírali, buď do posledního okamžiku nejevili žádného zájmu, tak že se ani o kandidátu nedohodli — anebo docela otevřeně podporovali kandidáty vládní. A v tom vedli si stejně statečně a svorně — neodvislí politikové srbští i chorvatští. Potom už není divu, že někteří maďaronští statkáři sami zažádali o povolení, aby na svých statcích mohli založiti — maďarské školy. Ještě smutnější však je fakt, že ve Slavonii Srbové, a to uvědomělí, rozhodní Srbové, nadržují přistěhovalcům, zejména Němcům, proti Chorvatům. Pomáhají jim ve školství, v hospodářském mohutnění, dokonce v žurnalistickém boji. Vůbec se poměry ve Slavonii utvařují pro chorvatský národ, a s ním i srbský, velmi povážlivě. Domácí živel se stěhuje do ciziny, zejména do Ameriky, a cizí, zejména německý a maďarský, se zde usazuje. Již nyní třetinu obyvatelstva tvoří cizinci. Němci již docela zjevně se organisují nejen hospodářsky, ale i kulturně a politicky. Jejich příkladu následují Maďaři, podporováni různými spolky ze své vlasti. Již nyní jest 93 obcí, z nichž každá má přes 300 Maďarů a jež v nejkratší době všecky budou míti maďarské obecné školy. Do těch škol chodí již nyní mnoho chorvatských dětí, poněvadž chorv. vláda na nové chorv. školy — nemá peněz. Dokonce se již mluví o založení maďar. gymnasia v druhém hlavním městě, v Osijeku. Srbové, bohužel, nechtějí vidět v celém tom hnutí nebezpečí také pro sebe, nýbrž tajně anebo zjevně podporují cizince. A zatím utíká srbský a chorvatský agrární proletariát do světa, hladový a zoufalý . . .

K sterilnosti chorv. oposičních vůdců přibyl nový významný činitel: klerikalism. Doposud pracoval jen potajmu a hlavně pod rouškou nacionalismu. Nyní vystupuje otevřeně a výbojně. Nadržuje mu sám bán; jesuitům, většinou cizincům, povolen opět návrat do Chorvatska; biskupové smluvili vzájemný postup; v Záhřebě založen kler. denník »Hrvatstvo«, na venkově založen anebo »zreformován« velký počet časopisů; s kazatelny proslovují se agitační kázání; klerikálové opanovávají školu, a to nejen žáky pomocí různých »kongregací«, nýbrž i professory udavačstvím a hrozbami. Dokonce proti nevinné hlaholici vede fanatická generace, vychovaná v římských kolegiích urputný boj.

Klerikalism má u nás lehkou práci. Lid, krásný, nadaný, smýšlení velmi liberálního, opuštěn od svých vůdců, bez osvícení a direktivy, musí podlehnouti každodenním jeho útokům. A vůdcové nemají času na takové — malichernosti. Řeší advokátskými způsoby velké otázky mrtvých slov zákonů anebo utrácejí drahocenný čas a erudici na historické vzpomínky. V oposičním našem životě nyní panuje úplná lhostejnost, přímo rozklad. Po velkých heslech o svornosti opanovala malicherná osobní zášť a pohodlná lenost. Řekne se: zlý osud — a lenoší se pohodlně v »srdci vlasti«. Pro nejjednodušší otázky praktického denního života, pro nejmenší obrannou a záchrannou práci není pochopení, není energie, není prostě citu povinnosti. Après nous le déluge — toť krátká a výstižná charakteristika dnešní nálady u nás. Bohužel, že to otravné ovzduší nezůstalo bez účinku na mladé živly, v něž kladli jsme mnohé naděje. Podlehly velmi rychle a velmi důkladně ničivému vzduchu. Ano, třeba uznati, že poměry jsou velmi spletité, zoufalé — ale mladá generace ukázala, že nezrodila potřebné Herkuly. Je dědičkou svých otců — toť její tragický osud. Příliš záhy a příliš daleko pouštěla se do nebezpečných kompromisů. Chtěla jiným zlomit krk — a nyní s bolestí vidí, že jí v tom strategickém obcházení byla zpřeražena křídla. Svědčí o tom nejlépe její rozklad; lidé se rozešli tak, že těžko jich seskupit i v důležitých a velkých otázkách; svědčí o tom také orgán mladší generace »Pokret«, jenž zajisté ze smutné prázdnoty dospěl slušné obsahové výše. Ano, třeba uznati, že nyní sem tam má pěkný článek — ale ten všeobecný zmalátnělý, nemocný a bezmocný tón, ta studená resignace svědčí, že mladá generace zlomila hůl nad sebou samou.

Chvilkové nadšení, řečnění nemůže to odčiniti — ale v našich poměrech jest i to radostnou událostí. K takovým událostem dlužno počítati sjezd jihoslovanské omladiny v Bělehradě u příležitosti korunovace krále Petra; byly tam sice jen nadšené přípitky, ale takové styky časem snad přece některé jednotlivce povzbuzují k přemýšlení a k touze po seznání svého příbuzného národa. Radostnou událostí je také jihoslovanská výstava v Bělehradě, kde zejména Chorvaté velmi čestně representují své umění. Myslím však, že srbsko-chorvatské sblížení není hlavní otázkou naší; totiž, aby mně bylo rozuměno: myslím, že není bodem přímo dosažitelným, nýbrž,

že reformy musí začít především hloub, aby také tohoto bodu bylo dosaženo. Až bude u nás vyvinuta charakternost, cit povinnosti a vnitřní mravnosti, až seznáme své hříchy a začneme vytrvalou nápravu od kořene, vždy a všude — pak chorvatsko-srbský spor bude vyřízen beze všeho theoretisování. Je otázka, máme-li tolik zmužilosti, abychom se klidně podívali na své hříchy, a tolik nadějné energie, abychom přikročili k zdárné nápravě. —k.

Z Lublaně. 7. září 1904.

(Z ruchu sociálního. — Počátky slovinského průmyslového proletariátu. — Deset let hnutí křesťansko-sociálního. — Stávky. — Sociální demokraté.)

Letos máme v Krajině jakýsi sociální rok. Několik let již tolik se nepsalo, nemluvilo a nejednalo o dělnických záležitostech, jako letos.

Pravda jest, že v Goreňsku začíná a již značně pokročil process proletarisace goreňského rolníka. Na ten process, který pochází z novější doby, měly velký vliv továrny tamější. Obzvláště železárny na Sávě a na Javorníku, které jsou v rukou krajinské průmyslové společnosti (Krainische Industriegesellschaft). V posledním čase pak mnoho působí k tomu stavba nové dráhy přes Karavanky do Terstu, a zdá se, že ten vliv časem bude nejznačnější a že nejvíce řečenou proletarisaci urychlí.

Prozatím je tu jen tendence — proletariátu průmyslového v pravém slova smyslu nemáme. Průmysl ve Slovinsku jest ještě málo vyvinut, aby mohl zploditi pravý proletariát. Co se jím dnes nazývá, zejména v Goreňsku, proletariátem není, nýbrž jsou to menší sedláci, chalupníci, kteří pracují v továrnách, kdežto rodiny jejich doma vzdělávají větší neb menší pozemek, který jim takto poskytuje vedlejší aneb i hlavní výdělek. Ovšem lze pozorovati, že tohoto vedlejšího výdělku ubývá a že dělníci odkázáni bývají stále více a pouze na práci v továrně i se svými rodinami.

To je snad hlavní příčinou, že dosud sociální demokracie u nás nemohla proraziti, že massa slovinských poloproletářů neemancipovala se dosud od klerikálního vedení a poručnictví. Klerikální vedení toto trvá již dosti dlouho — letos v červnu minulo právě deset let tak zvaného hnutí křesťansko-sociálního. Výsledky jsou však celkem chudé — přes mnohé slibné a pěkné náběhy a začátky. Zprvu bylo třeba překonati odpor vyšší hierarchie, jež nenáviděla každé demokratičtější hnutí. Pak nebylo sociálně vzdělaných vůdců křesťansko-sociálního hnutí — mimo P. dra. Iv. Ev. Kreka. Znenáhla přesunulo se vše v lůno klerikální strany politické, a když se tak stalo, počal mizeti i ten vliv, jejž měla křesťansko-sociální strana před tím. I vůdce a tvůrce její vyšvihl se zatím na místo inspirátora celé klerikální politiky v Krajině — ba ve Slovinsku vůbec.

Jaké ovoce vypěstoval socialism křesťanský u nás — o tom několik ukázek z letošního »sociálního« roku.

Ke konci března bylo lze pozorovati v lublaňské hlavní továrně tabákové zimničné rozčilení mezi dělnictvem. Většinu děl-

nictva tvoří ženy, které podnes jsou nejvýraznějšími představitelkami myšlenek, propagovaných drem. Krekem. Za příčiny nepokoje uváděly: protizákonné propuštění některých dělníků, hrubost úředníků a lékařů a — zavedení nových strojů do továrny. K poslednímu důvodu kommentáře netřeba; každý sám posoudí, jaká jest úroveň dělnictva, které bouří se dnes proti strojům. K tomu dodáváme, že prostředkem k demonstrování, že boj proti strojům není nezákonný, bylo zpívání — rakouské hymny... Celé to rozčilení svědčilo smutně o křesťanské a sociální výchově toho dělnictva. Rozumí se, že úspěchů nedocíleno.

Přišel duben a s ním stávky.

Stávkoval křesťansko-sociální poloproletariát. Na Javorníku od 16. dubna, na Sávě-Jesenicích od 26. dubna. Celkem nepracovalo po třináct dní 2000 dělníků z továren krajinské průmyslové společnosti. Na Javorníku stávkovali, poněvadž zde byla mzda nižší než na Jesenicích; zde zastavili práci, aby donutili společnost k povolení dělníkům na Javorníku. Požadavky své na obou místech formulovali teprve, když stávka byla v plném proudu. Stávka byla nešťastně započata a nešťastně končila, jelikož dělnictvo nebylo organisováno a že vedení stávky svěřeno bylo rukám křesťansko-sociálním, vlastně klerikálním. Stávka dokonce neměla prý hlavním účelem zjednati dělnictvu vyšší mzdu, nýbrž účel byl více politický, klerikálně strannický. Hlásalo se též v listech klerikálních, že stávka má býti veřejným protestem dělníka slovinského proti německému kapitálu. Kdyby to bylo pravda, pak protest vyzněl smutně, ba směšně. Stávkující nedosáhli ničeho jiného, než generálního pardonu. A po nezdařené stávce klerikálové na schůzích i v časopisech klamali veřejnost — arci pokud se klamati dala — že vítězství bylo na straně dělníků. Bylo věru nesvědomité, hnáti do stávky lidi nepřipravené, nezorganisované, věřící slepě a pouze v kněžské slovo. Sociálním demokratům, kteří upozorňovali a napomínali k rozvážnosti a klidnému přemýšlení o možnosti úspěchu stávky, odepřeli křesťansko-sociální vůdcové na schůzi slovo. Za několik neděl po stávce teprve zvýšila průmyslová společnost mzdu i dělníkům na Javorníku, jak jim byla slíbila hned s počátku, když se začaly práce v té továrně — zvýšila jim je s podotknutím, že nebýti stávky, zvýšení mzdy bývalo by přišlo dříve...

Jiná stávka brzy potom následovala v Kropě a Kamnégorici. Lid zde živí se cvočkářstvím. Poměry jsou podnes úplně patriarchální. Stávka zde nebyla namířena tolik proti zaměstnavatelům-kapitalistům, jako proti zaměstnavatelům-liberálům. Stávka tedy zase více s cílem politickým, nežli sociálně-hospodářským. Bude-li však skrovničký prospěch ze stávky pro dělníky zachován trvale, toť otázka jiná; neboť celý ten »průmysl« v Kropě a Kamnégorici již dnes jest neudržitelný přes to, že zde působí společenstvo, podporované státem. Cvočkářství, jaké zde jest, neobstojí proti mohutné konkurenci strojové výroby.

Potom se chystala stávka zednických dělníků v Lublani. Podnět k ní a povzbuzení dávali klerikálové — vzpírali se jí sociální demokraté. Neboť organisace zednických dělníků v Lublani jest nepatrná

a slabá. A klerikální noviny, když ze stávky vůbec nic nebylo, opět nepravdivě psaly, že prý sociální demokraté nutili a sváděli ke stávce.

I z dob dřívějších máme několik takových pokusů, které, ať došly svého provedení či ne, poučují o tom, že celá křesťansko-sociální politika zná toliko jeden prostředek boje proti kapitalistům — stávku. A to mezi dělnictvem docela neorganisovaným, nepřipraveným pro každou vážnější obtěžkací zkoušku s podnikatelstvem. Významným zdá se mi býti, co »Slovenec« ze dne 8. června 1904 píše v článku o desítileté práci klerikálně-sociální u Slovinců: »Obzvláště jest zapotřebí, by křesťansko-sociální dělnictvo slovinské založilo mohutnou odborovou organisaci, jež sem tam již započala. Druhé desítiletí křesťansko-sociálního dělnictva budiž věnováno zdokonalení a vypracování odborového sdružování!«

Po desíti letech sociální práce přišli teprve letos k poznání, že jim schází odborová organisace! Kdo může takovou práci považovati za práci vážnou? Kdo nevidí, že i zde běží pouze o nadvládu politickou, ne o prospěch dělnictva?

Proto pravé zárodky slovinského proletariátu již nehledají spásu v křesťanském socialismu. Organisování sociálních demokratů na Slovinsku pokračuje dosti čile. V Trbovljích, Hrastníku atd. jsou poměrně silné organisace, a v Lublani došlo již k tomu, že klerikálové nemohou pořádati veřejných shromáždění, nepřipustí-li to sociální demokraté. Tak na př. 10. ledna dr. Šusteršič a dr. Krek — pohlaváři klerikální — odešli z velké manifestační schůze pro všeobecné právo hlasovací, když nechtěli dostáti slibu, že sociálně demokratický řečník také smí promluviti Naproti tomu na veřejné schůzi socialistické klerikálové nepřicházejí porážet odpůrců důvody, nýbrž obstruovat — zpíváním rakouské hymny.

Zajímavým momentem ve vzájemném poměru obou stran sociálních je snad i to, že bývalý »Katoliški dom« změnil se nedávno v obyčejnou »Puntigamskou pivnici«, v kteréž své ústřední místnosti mají — sociální demokraté ...

Z toho všeho zdá se mi správným závěr, že klerikalismus aspoň v tom směru dále se ve Slovinsku rozvinovati nebude, budou-li mu v čas a vždy zdravými prostředky čeliti sociální demokracie a pokrokovější mládež. Neboť i tato se množí a shromažďuje k práci veřejné a intensivní.

Ant. Dermota.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Pohroma hrozící slovenskému školství. Procesy. Spolek sv. Vojtěcha. Kovačica. Pomaďarštění jmen obcí. Femka. Československá vzájemnost. † A. P. Záturecký. — Haličské školství. Sjezd učitelů. Boryslav. Min. Körber v Haliči. Řeči Bojkovy. Útisk Poláků v Německu. Nová Września. Uzavření dívčího ústavu v Poznani. Poněmčení kapitul v Poznani a Hnězdně. Modliszewo. Hlas Kościelského. Věci ruskopolské. Svjatopolk Mirskij. — Slované východní. Válka. Střízlivé hlasy o ní. Hlasy o potřebě reform. Bobrikov, Plehve. Svjatopolk Mirskij. Narození careviče. — Ještě k volbám rusínským. Rusíni vůči návštěvě Körbrově. Konflikt s Římem. Sjezd rusínských

učitelů. Bukovinský sněm. Gymnasium v Kicmany. Malorusové v Americe. — Jihoslované: Slovinci v Korutanech. Lidové přednášky v Krajině. — Srbské korunovační slavnosti. Sjezd jihoslovanské mládeže. Sjezd srbských lékařů. Výstava jihoslovanského umění. Otevření srbského musea národopisného.

Slované severozápadní.

Slovenskému obecnému školství hrozí největší pohroma: *Berzeviczyho návrh nového školského zákona* uherského vznáší se na obzoru. Podle návrhu toho měla by býti maďarština vyučovacím jazykem všech škol s pětinou (!) dítek maďarských. Tuto pětinu budou všude tvořiti děti maďaronských učitelů a farářů, obecních notářů, písařů a židů. Stane-li se návrh ten zákonem, budou i všecky církevní školy národnostní, v nichž ještě mateřská řeč dítek uhájila si skrovné místečko, vydány na pospas bezohledné maďarisaci a učitelé nejkrutějšímu pronásledování. Slovákům nezbude potom nic jiného, než všecky církevní školy své zavřít, aby aspoň vlastním grošem nepřispívali k duševnímu mrzačení své mládeže. Rumunské církve aspoň tímto činem pohrozily maďarské vládě ústy svého školního inspektora dra. Leményiho v Sibíni. A možná, že to pomůže. Neboť nemá maďarská vláda po ruce dostatek peněz, aby mohla zříditi hned tolik státních škol!

Zatím připravuje si půdu bezohledným *pronásledováním* všeho, co není prodchnuto maďarským vlastenectvím a opováží se míti o něčem jiné názory, než vysoké panstvo. Redaktoru pešťského měsíčníku »Hlasu ľudu«, advokátu Frant. Kabinovi, vyměřili 3 měsíce vězení a 200 K pokuty za to, že odsuzoval nařízení vácovského biskupa, aby v lidových školách slovenských i náboženství učilo se maďarsky. I v nejtemnějším koutě Slovenska — v Šaryši — byl prešovským soudem objeven panslavismus! Odsoudili zahradníka Michala Krokera na 4 měsíce do vězení proto, že se nebál — naučilť se v Americe svobodněji myslet — v hostinci říci, že učení maďarštině ve školách nemá praktického smyslu, jelikož maďarštinou za hranicemi Uherska nikdo se nedomluví. — Ze starších processů, o nichž nemohlo býti pro nedostatek místa referováno v posledním čísle minulého ročníku, zaznamenáváme obnovený process posl. Veselovského. Při odvolacím soudu v Prešpurku 20. května t. r. byl poslanec Veselovský odsouzen na 1 rok do vězení a k zaplacení 1000 K pokuty a 1500 K soudních útrat. Nitranský soud, jak známo (srov. Slov. Přehl., VI. 278), v lednu posl. Veselovského osvobodil, jelikož nenašel v jeho řečích pobuřování proti maďarské národnosti, ale toliko posuzování uherské vlády, které není trestné. Prešpurský soud rozhodl, že prý pojem uherské vlády se kryje s pojmem maďarské národnosti. Proti rozsudku podáno ovšem odvolání k vrchnímu soudu v Pešti. Také vydavateli »Slovenského Týždenníka« Milanu Hodžovi uložil 31. května pešťský soud pokutu 140 K a 127 K soudních výloh, jelikož prý uveřejnil 13 politických článků ve svém časopise dříve, než složil kauci předepsanou politickým časopisům. — I nebohé čtyři Slováčky z Košic, o nichž jsme na str. 227 loňského ročníku sdělili, že nechtěli v katolickém kostele zpívati maďarsky, odsoudili každého na 5 dní do vězení a k pokutě 20 K. Tak se zdá, že Uhry jsou policejní stát nejhrubšího zrna, jaký střední Evropě přece jen trochu nesluší.

Jak je maďaronská společnost mravně shnilá, dokázal nedávno opět případ katolického *biskupa rožňavského Ivánkoviča*, který za 6 roků nadělal dluhů $1^1/_2$ millionů K, ačkoliv měl ročně 80.000 K příjmů, tak že jej vláda musila dát pod kuratelu.

Biskupové katoličtí jsou vesměs maďaroni a nižší duchovní, kteří výjimkou cítí s lidem svým, žijí v ustavičném strachu, jako by konali něco nedovoleného, cítí-li se býti Slováky. Takovým dojmem působilo letošní valné shromáždění největšího slovenského katolického *spolku sv. Vojtěcha* v Trnavě (30. srpna). Spolek je bohatý, má 282.000 K majetku, který se loni zvýšil o 26.000 K, členů přibylo 1249, kalendářů a náboženských knih prodal za 52.000 K — ale výsledek činnosti jeho není v žádném poměru k jeho prostředkům. Dnešní vůdcové spolku bojí se něco konati pro svůj lid vědouce, že na peníze spolku už číhá vláda. Ani výroční zprávu nemohl spolek dát

tisknout v tiskárně slovenské a křesťanské, nýbrž u Zikmunda Wintera. Spolek sv. Vojtěcha tiskne svůj kalendář v 17.000 výtiscích rovněž u firmy cizí. A v takových poměrech zakládají Slováci novou akciovou tiskárnu ve Zvoleni, devátou tiskárnu slovenskou!

Nepěkný obrázek musíme zaznamenati i *z evangelické církve slovenské*. Vlastně nepěkné jest na tom jen maďarské násilnictví banátského seniora Kramára, kdežto mužná obrana slovenské evang. církve *Kovačice* na Dolní Zemi musí nás naplniti obdivem. V Kovačici je totiž uprázdněno místo faráře a Kramár chtěl zamezit, aby církev nemohla si zvoliti za faráře osvědčeného Slováka, pročež všecky žádosti slovenských farářů zatajil a doporučoval jim faráře maďaronské. Z nich však církevníci žádného nechtěli a žádali, aby si mohli vyvoliti faráře z těch kandidátů, kteří byli Kramárem vyloučeni. I sám biskup slíbil jim spravedlivé vyřízení jejich žádosti. Dne 17. července byl nový volební konvent. Kramár přišel se služným do kovačického kostela a úskokem i násilím chtěli vnutit slovenské církvi maďarského faráře. Když to však nešlo, odešli z kostela a shromážděná církev začala zpívat hymnu Luterovu: »Hrad přepevný jest Pán Bůh náš.« Násilnický kousek Kramárův našel i dost pochvaly u těch evangelických kruhů maďarských, jimž věci náboženské ustupují do pozadí před zájmem »vlasteneckým.« Šílenstvím možno nazvati článek faráře Zvarínyiho v »Délmagyarországi Közlönyi«, jak ho citují Církevné listy v č. 7 t. r. a z něhož uvádíme aspoň toto: »Nuž ja som toho náhľadu, že mne je synodálny zákon veliké nič, jestliže pod jeho ochranou nemožno maďarského farára vyvoliť, a pošliapem všetky paragrafy, len aby som mohol pošliapat nepriateľov môjho národa a mojej vlasti. Rátáme na teba, starý náš vodca Kramár! I pred dvadsať tri rokami takto si dal volit maďarského kňaza Kovačici. Vďaka ti za tvoje ustávanie. I teraz stojíme pri tebe a podporujeme ťa. A pri tebe stojí maďarstvo celého južného kraja, áno celej krajiny. Počítame na mohutnú, až po ostrie žandárskych bodákov idúcu podporu torontálskej stolice, lebo Kovačicu nám ztratiť neslobodno. Hore sa tedy, maďarstvo južného kraja! Konaj každý svoju povinnosť! Nech zhynie, kto je nie Maďar!«

Výroční martinské slavnosti minuly tiše vyrušeny jen několika požáry v městě i okolí, jichž i jinde na Slovensku bylo letošní rok hojnost. Suchota letošní zavinila v některých krajích, kde je lid odkázaný na ovesný chléb a zemáky, velikou bídu. Zvláště to pociťují v Oravě. A jak chtějí pomoci asi páni z Pešti ubohým Slováčkům? Nařídili, aby v každé obci konaly se výborové schůze a porady — o pomoci v bídě? Nikoliv, ale *o pomaďarštění jmen oravských obcí*. Potřebují chleba — a oni jim dávají maďarská jména obcí!

Dne 24. července oslavili v Tisovci 25leté trvání hasičského spolku, jehož duší je dr. Samo Daxner. Je to *jediný slovenský spolek v Tisovci* a má pro národní život tamní veliký význam.

Maďarisační spolek »*Femka*« měl letos výroční schůzi v Brezně. Peněžitě odměněno bylo 6 učitelů za pěstování maďarštiny a 24 dostali pochvalné diplomy. Měli mezi sebou i rychtáře z Kyncelové Jana Kováčika, který k obveselení maďarských vlastenců prohlásil o sobě, že je maďarský Slovák.

Českoslovanská jednota měla výroční valnou hromadu 16. července za účasti 15 lidí! Škoda Jednoty! O činnosti její za loňský rok je známo velmi málo. — Za to z ruchu pro vzájemnost československou rádi zaznamenáváme *slovenský večer* v Mladé Vožici 25. srpna s přednáškou p. Ferd. Pakosty.

Dne 1. července zemřel v Brezně evang. učitel a spisovatel *Adolf Petr Záturecký*. U nás je znám svými »Slovenskými pořekadly a úslovími« (vydala Česká Akademie), jež sbíral přes 30 let. Byl to člověk pilný a poctivý. Všem, kteří se s ním setkali, zůstal jistě v milé památce jako typ slovenského učitele a spisovatele, kterému jeho národ přirostl k srdci tak, že žil i dýchal jen pro něj. Narodil se 25. listopadu 1837 v Lipt. Sielnici, kde jeho otec byl učitelem. Od r. 1854 byl učitelem v rodné obci, odkud přesídlil r. 1869 do Března a učil zde, dokud církevní školy nesestátnili a nepomaďarštili, ponechav si pak jen řízení kůru a vyučování náboženství. Čest budiž jeho památce! *S. K.*

*

Poláci haličtí vykonali revisi stavu obecného školství na základě výroční zprávy zemské školní rady za školní rok 1902—1903 a tak se stává, že polské rozhledy v tomto ročníku zahajujeme přehledem *haličského školství*, jemuž jsme v minulém ročníku věnovali zvláštní článek (str. 166). Ve školním roku 1902—1903 bylo v Haliči 4468 veřejných škol obecných, ale z nich bylo 258 zavřeno z nedostatku budovy, učitele neb z obou příčin zároveň! Poněvadž všech obcí jest 6240, nemá 2030 obcí vlastní školy. Přibylo nových škol 70 a nově otevřeny 34, dříve zrušené. Z činných škol bylo 2807 čili dvě třetiny jednotřídek. Co se týče počtu tříd (jichž jest celkem 9287), přibylo jich 555, tedy jen o 5 více než r. 1901—1902, což jest zajisté pokrok nepatrný. Za to návštěva školní byla značně větší než předloni — ale ani z toho nemůže míti pokrokové obyvatelstvo čistou radost, pokud nebude podán také statistický výkaz prospěchu školáků a statistika dětí, které školu také opravdu absolvovaly. Počet dětí, zůstávajících vůbec bez školního vzdělání, dosahuje hrozného čísla *414.126*... »Raduj se, Haliči, analfabetism ve tvých hranicích nevyhyne!« volá s trpkou ironií »Nowa Reforma«. Sil učitelských loni bylo 9414, z nich 4582 učitelů a 4832 učitelek, tedy těchto o 250 více. Přibylo onoho roku 627 učitelských sil, totiž 207 učitelů a 420 učitelek. Z těchto ženských sil mělo kvalifikaci z úplného učitelského ústavu jen 180, kdežto nekvalifikovaných bylo 240. Takové nekvalifikované síly mohou po absolvování šestinedělního prázdinového kursu ve Věličce, Sokalu neb Żółkvi dojíti kvalifikace, obdrževše minist. dispens. Jak patrno, roste tím způsobem jen počet učitelských sil, nemajících řádné přípravy. Příčinou toho žalostného zjevu jest nedostatek učitelských ústavů — a nechuť mužského intelligentního dorostu k povolání učitelskému, v Haliči tak bídně placenému. Od zlepšení postavení učitele třeba začíti — bez té podmínky není náprava možna. Zajímá nás dále statistika škol dle jazyka vyučovacího. V školním roku 1902 -1903 bylo v Haliči skutečně činných škol polských 2141, rusínských 2041, německých 28. Polských přibylo 58, rusínských 47, z německých 1 ubyla (v okr. mieleckém). Pozornosti zasluhuje školství soukromé. Všech soukromých škol bylo 239 (přírůstek proti předloňsku 6 šk.), a to 143 (přírůstek 4) konfessijních, 53 (přír. 1) klášterních a 43 (přír. 1) jiných. Podle jazyka bylo z nich polských 133 (úbytek 2), ruské 4 (přír. 1), německých 98 (přír. 5), polskoněmecké 4 (přír. 2). Tedy skoro polovina škol soukromých užívá při vyučování jazyka německého (většinou školy evangelické)! Z toho všeho patrno, že haličské obecné školství poskytuje velké pole k práci vlastenecké, jíž však zdržuje zpátečnický byrokratism a nevlastenecká politika vedoucích kruhů.

Za takových okolností není divu, že učitelstvo vystupuje z dosavadní passivity a veřejně vyslovuje stesky na svoje postavení a na dosavadní školský režim. Stalo se tak na *druhém zemském sjezdě učitelském* ve Lvově ve dnech 16—20. července, provázeném sympathiemi veškeré takřka veřejnosti. V řadě referátův a usnesení domáhalo se učitelstvo zlepšení svého postavení, povznesení učitelských ústavů a vůbec přípravy učitelské — osamostatnění školství od vlivů vládních a velkostatkářských, jakož i pevné stavovské organisace k hájení lidských a politických práv učitelstva. To vše poplašilo kruhy vládnoucí, kteréž se starostlivostí o blaho učitelstva varují je v »Czase« před podobnou organisací, která by prý mohla sněm nepříznivě naladiti vůči učitelstvu. Za touto starostlivostí skrývá se obava o mandáty — organisované učitelstvo nedalo by se zneužívati za vydatný nástroj agitační ve prospěch strany, za jejíž vlády bylo školství haličské tak děsně zanedbáno. — Sympathickým zjevem jest solidarita učitelstva polského s rusínským. Předseda mluvil polsky i rusínsky, do výkonné komise zvolena polovice učitelů rusínských a polovice polských, na program příštího sjezdu položen referát rusínský, jenž svěřen učiteli Rusínovi, konečně usneseno poslati pozdrav prvnímu sjezdu rusínských učitelů v Přemysli.

Poměry haličské ostře se obrážely i ve *stávce boryslavské*, o jejímž průběhu psaly i naše noviny. Oč zápasili »naftoví horníci« v Boryslavi? »O primitivní potřeby civilisovaného člověka, o nemocnici, nemocniční pokladnu, ba dokonce o vodu... Borysław... vyssávaná po třicet let cizími a židovskými

podnikateli, jeví se ohromnou jeskyní bídy a zanedbanosti. Vyssávání lidské práce slavilo zde po mnoho let skutečné orgie. Nevzdělaný dělník, který půl života trávil pod zemí, dostávaje báječně malou mzdu, žil, bydlel i živil se jako zvíře. Nikdo nevzpomněl si na ty ubožáky. A poměry jsou dosud tak neslýchaně opozděné, že když dělník boryslavský, zorganisovav se, hlásí se o zlepšení svého osudu, zlepšení to znamená: nemocnici pro případ choroby a dobrou pitnou vodu. Bylo by zajisté mnohem lépe pro jiné majetníky dolů, kdyby byli uznali povinnost ukojení těch potřeb, než stávka vypukla. Neplynulo by dnes v řece na sta vagonů ‚ropy‘ a s nimi neutíkaly by bez užitku sumy, které by snad stačily učiniti zadost spravedlivým požadavkům lidu.« To nenapsaly nějaké radikální noviny, nýbrž petrohradský »Kraj«, list dojista konservativní.

Nuže, do této země, která má tolik naléhavých potřeb, jak ukazují pouhé dnešní dva obrázky ze školství a života dělnického, přijel pan ministerský předseda *Körber*, dal se tu vítati a oslavovati pohlaváry vládnoucí strany, za jejíž éry udržována jest země v bídě hmotné a zejména duševní — a mluvil politické řeči, adressované do zemí slovanských této polovice říše, především pak do zemí českých. I uvedenému petrohradskému listu polskému zdálo se, že byl p. Körber v Haliči vítán »snad s přílišnou srdečností«. Nám celá ministrova cesta byla nechutnou politickou fraškou příliš průhledného cíle.

Než opustíme půdu haličskou, zastavíme se u milého zjevu selského poslance *Jakuba Bojky*, jehož »Pisma i mowy« nedávno vyšly jako nejnovější svazeček knihovny Kasyldy Kulikowské. Bojko jest přirozený řečník a filosof, jejž W. Orkan případně nazývá »selským Skargou«. Řeči jeho někdy vskutku jsou vlasteneckými kázáními samorostlého rázu, prodchnuté lidovou filosofií a vážností Písma. Takové zjevy a úkazy, jako jest Bojko, jako jsou snahy osvětné, o nichž píše v tomto čísle náš krakovský dopisovatel, a jako jest společný postup učitelstva polského i rusínského — jsou nám zárukou lepší budoucnosti haličské! Dej bože, aby ta budoucnost nedala na se dlouho čekati.

V pruské části Polska jest krajně protipolský směr vládní politiky stále na postupu. Hakatistické brošurky stále se množí a popohánějí vládu v jejím počínání, tak dost již bezohledném, ba brutálním. Posledním článkem v té literatuře jest brošura Wendorffova »Der Kampf der Deutschen und der Polen um die Provinz Posen«.

Po schválení zákona kolonisačního zdvihli Poláci pod Pruskem živý protest na četných veřejných schůzích, jež vláda ovšem, ne-li zakazovala, tedy pilně rozpouštěla. A v celém pruském Polsku pokračuje se vesele v utiskování a týrání domácího polského obyvatelstva. Několik ukázek německého »kulturního boje« proti Polákům z doby letních měsíců. V červenci zavřely pruské úřady čítárnu polskou v Zaborzu ve Slezsku, poněvadž se v ní našly dva zakázané zpěvníky. — Ves *Bukowiec* v Poznaňsku byla jevištěm takových brutálností ve škole, že jí dáno jméno nové Wrzešni. Učitel Max Foerster tak horlivě vzdělával dítky polské, že před ním utíkaly okny. Otec jednoho zbitého chlapce, zjednav si vysvědčení lékařské o ztýrání svého dítěte, podal na učitele žalobu. Následkem toho sjeli se do Bukovce vládní i školní úředníci s landratem v čele, svolali místní školní radu a pronesli hrozbu, že děti, které ze školy utekly a nechtějí se tam vrátiti, budou násilím dopraveny do polepšoven. Surového učitele pak jeden z těch pánů povzbuzoval: »Hauen sie die Kinder, dass ihnen die Fetzen vom Leibe fliegen.« — V srpnu vláda uzavřela nejstarší ze tří soukromých polských dívčích ústavů v Poznani, *vyšší dívčí školu paní Estkovské* po 45letém působení bez udání příčiny. Škola má přestat existovati od 1. října, tedy v polovici školního roku, který, jak známo, v Německu počíná o velikonocích. Po tomto neslýchaném násilí vládním obávají se Poláci poznaňští i o druhé dva soukromé dívčí ústavy. Školy tyto sice jsou uvnitř úplně srovnány s veřejnými školami německými, jazykem vyučovacím musí být němčina, polské věci omezeny v nich na minimum — ale aspoň ovzduší jejich jest polské a dítky nejsou tu vydány ústrkům německým. — I osud jako by se byl s Němci spikl proti Polákům — aspoň přispěl *k poněmčení kapitul poznaňské a hnězdeňské.* Na základě papežské bully »De salute anima-

rum« presentuje nového kanovníka arcibiskup, zemřel-li jeho předchůdce v měsíci sudém, kdežto zemřel-li v měsíci lichém, jmenuje nového kanovníka vláda. V posledních dobách náhodou umírali polští kanovníci v měsících lichých a vláda na jejich místa ovšem důsledně presentovala Němce, tak že se kapitula hnězdenská skládá nyní až na dva Poláky z Němců a také poznaňská plní se Němci.

Za těch okolností jest pochopitelno, že nejvyšší pobouření v myslích polských vyvolal hanebný čin hr. *Jana Bniňského*, který úskočně získal velkostatek *Modliszewo* pro komisi kolonisační. Za ten čin zřekla se ho celá rodina tímto veřejným prohlášením: »Shromáždění členové rodiny Bniňských, přesvědčivše se na základě nezvratných důvodů, že bývalý poručík Jan Bniński, nar. r. 1873., zakoupil jako nastrčená osobnost velkostatek Modliszewo pro komisi kolonisační a tím spáchal čin hanebný, rovnající se zrádě vlasti, prohlašují, že se jmenovaného Jana Bniňského odříkají a neuznávají ho za člena rodiny.«

Poměry, jaké zavládly v pruském Polsku, dostatečně také vykládá článek »Prusko a Poláci«, jejž Józef Kościelski uveřejnil v anglickém měsíčníku »The National Review.«*) Tento hlas vůdce poznaňských »ugodovců« vzbudil velký rozruch v tisku německém i haličsko-polském. Hakatistické listy něm. žádaly přímo, aby byl Kościelski obžalován ze zrády státu. Kościelski přímo praví, že nepříčetným pronásledováním Poláků vláda pruská přispívá k vyjasnění poměru polského lidu k Rusku. Praví, že v boji o národnost zajistí vítězství pruským Polákům — ideální svazek s mocným sousedem, svazek, vzniklý na základě kmenového příbuzenství. Hlas to pro poměry v Poznaňsku zajisté příznačný!

A musil by nás těšiti — kdyby vládly jiné poměry v *ruském Polsku*. Zatím však zde na spravedlivé urovnání poměru ruskopolského nic neukazuje, vše zůstává při starém - jen v novinách se o poměru tom píše. »Rus« uveřejňuje novou serii dopisů v té věci, zatím se strany polské — uvidíme, jaké hlasy se ozvou se strany ruské. Ale i kdyby byly nejsympathičtější, nic to zatím na věci nezmění, pokud nenastane změna systému. Vždyť pro Poláky se vyslovili již takoví Rusové, jako Tolstoj, Čičerin, Solověv — a útisk vládní v Polsku ani o stéblo nepolevil. Nikdo však nemysli, že takové smířlivé hlasy podceňujeme — naopak, přejeme si, aby se co nejvíc množily, aby se sblížily oba národové sami a sblížení to aby připravilo půdu pro spravedlnost. Rovněž tak vítáme vše, co může poskytnouti byť slabou naději v zlepšení poměrů. Z té příčiny uvítali jsme — při vší skepsi — i jmenování knížete *Petra Svjatopolka-Mirského* nástupcem Plehvovým. O jeho působení v úřadě generalgubernatorském ve Vilně psali jsme v minulém ročníku, kdež jsme také poukázali na smířlivé stanovisko, jaké zaujal jeho poloúřední orgán »Vilenskij Věstnik« vůči Polákům a Litvanům. Odvolání zákazu litevského pravopisu je také jeho dílem — i zdálo by se to ukazovati na jeho liberální zásady. Nový ministr vnitra pochází z polské knížecí rodiny -- polské příbuzenstvo jeho žije na Litvě i v království Polském. Bába jeho, rozená z Nosticů-Jackowských, byla polskou spisovatelkou a překladatelkou. Ba sestra jeho, paní Rodysová, žijící ve Varšavě, jest dosud Polkou a katoličkou. On sám ovšem považuje se za Rusa. Bude-li jeho povolání na křeslo ministerské míti žádoucí vliv na dorozumění polsko-ruské, resp. na změnu poměrů v ruském Polsku ve smyslu spravedlnosti, ukáže budoucnost. Předpovídati obrat k lepšímu neb doufati v něj po tolika zklamáních je těžko. Čekáme tedy jen.**) *A. Č.*

Slované východní.

Ruské zpravodajství *z bojiště* začíná omrzovati kde koho. Samo vojsko, jak ukazují dopisy z bojiště, je rozhořčeno neustálým klamáním v novinách. Dlouho zamlčována byla na příklad ztráta 8000 mužů v bitvě u Vafangau. A zejména rozhořčeni jsou znalci stálým podceňováním nepřítele v oficiosním

*) Vyšel také v polském překladě Słupského (v Krakově).

**) Zatím, než toto mohlo býti vytištěno, vyjádřil se Mirskij takovým způsobem o Polácích, že naše nedůvěra jest víc než oprávněna. O tom přiště.

tisku a zprávách. Ruské zprávy z bojiště počínají se již znechucovati i listům samým. S. Petěrburgskija Vědomosti dlouho na příklad kladly vojenské úřední i jiné zprávy válečné v čelo listu, kde zabírávaly celou stranu i víc, v celém svém zmatku, odporujíce zpráva zprávě a telegram telegramu. Ale již snad celý měsíc je to, co od způsobu toho upustily a celý oddíl válečných zpráv přeložily do zadu — na třetí i čtvrtou stranu listu. Vídno, zač je samy cení. Při tom hlasy proti vojně a příkré posudky počínání ruského přicházejí s míst, odkud by jich nikdo ani nečekal. Hned v prvním měsíci války perejaslavský biskup Innokentij, jenž přebývá na Dalekém Východě, vydal pastýřský list, v němž s neobyčejnou přísností káral obyvatele Dalekého Východu, kteří v dobách národního smutku chodí do kaváren, divadel a koncertů a jiných ještě horších místností. Listu jeho opřel se feulletonista Amfitěatrov v Rusi a biskup Innokentij odpověděl líčením života na Dalekém Východě před samou vojnou i za vojny. »Můj pastýřský list byl vyvolán,« píše, »velice smutnými zjevy společenského života v Mandžurii, jimiž vysvětlují se mnohé těžké ztráty, které utrpělo Rusko na Dalekém Východě. Žije v městě Dalném, divil jsem se oné bezstarostnosti a nepřetržitému hýření, jež vládlo při samém vzplanutí válečných událostí.« Dále vykládá, kterak volal k vystřízlivění. »Ale málo kdo poslouchal hlasu mého. Sotva umlkalo strašné rachocení děl, lid nešel do chrámu, nýbrž do ohavných místností. Pamatuji se na zdrcující obraz, když byla vyňata z vody těla námořníků zahynulých na ‚Jeniseji', neoplakaná, polonahá, ležící na čínských kárách na způsob dřev, a v téže chvíli pestřily se po ulicích plakáty, zvoucí na taneční večírky.« »V Charbině zcela mne zdrtil obraz mravního úpadku zdejšího ruského obyvatelstva. Pouliční neprostupné bláto docela odpovídalo úplné morální zpustlosti celého města. Nelze bylo vyjíti na ulici, abys nepotkal opilé lidi a neslyšel pouliční nadávání...« »Celé pluky japonských veřejných ženštin, které s velikou pozorností a starostlivostí vyprovázeli z nových ruských kolonií, svědčí o tom, jaký život tam panoval.«

V řeči kijevského biskupa Platona, tištěné v Kijevljaninu, jsou obsažena tato slova: »Doposavad byly vedeny války ideové (vojny idějnyja), ale nyní — kde je idea? Kde je smysl?« Nikdo lépe nevystihl soud veliké většiny ruské veřejnosti o vojně této, nežli tato krátká slova. Přirozená věc, že soud největšího myslitele ruského — Tolstého o vojně této, nemohl vyzníti jinak, než v naprosté odsouzení její. Co o tom napsal ve své brožuře: »Vzpamatujte se!« je českým čtenářům známo.*) Od cara je hezké, že zamítl nárady svého okolí, aby stařičkého myslitele za projev jeho stíhal. Měl učinit ještě víc, a stihnouti svým hněvem právě toto svoje okolí. Tam jsou vinníci veškeré té bídy ruské, kterou dnes strašnou kritikou svou odhaluje válka. Na ty kruhy dvorské, na šlechtickou oligarchii hubují dnes i tací lidé, od nichž bychom se toho nikdy nenadáli, a kteří nás za naše projevy ještě nedávno svou nelibostí zahrnovali. Na šlechtickou diplomacii a hlavně na vyslance Rosena naříkaly už i naše »Nár. Listy« (v článku O »vrozeném taktu« šlechty), a to je co říci. A hubuje i vídeňský dr. Verhun. »Vojna opět dokázala historickou nespolehlivost neruské ruské diplomacie.« (Str. 340 »Slav. Věku«, č. 83.). A s rozhořčením ukazuje na str. 323 téhož čísla p. Valentin Gorlov na vojnu tuto, jako na následky »antinacionalismu, jenž, jak známo, vládne v nynější době v nejvyšších kruzích Ruska.« U pánů ze Slav. Věku arci ani tu nechybí fixlování pojmy. Pravda je, že se nikdo více neukrýval za nacionalismus ruský nežli vládnoucí oligarchie petrohradská. Kdo pak stíhal více »jinorodce« (Nerusy), než neblahé paměti Plehve? Kdo více šířil státní, »národní, ruskou« církev, pravoslaví a tiskl ke zdi kde koho, jenž byl vyznání jiného nežli týž Plehve a celá koterie jeho? Tehdy p. Verhun s libostí si to pochvaloval. Ale když nyní jde válkou na jevo, do čeho tato neschopná oligarchie Rusko zavedla, tu křičí titíž pánové, a chtí nacionalismus, který od nejnižších škol se

*) Doporučujeme český překlad (Josefa Helma), jejž vydala redakce »Přehledu« za 1 K. Ruské znění (neboť, jak známo, traktát Tolstého vyšel původně anglicky) vydal A. Čertkov (Christchurch, Hants v Anglii): Одумайтесь. (Za K 1·20). *Red.*

má šířiti, ještě štvavější, ještě bezohlednější. Historie prý má se ve školách zavésti taková, jako ve švýcarských školách. Je prý tam, v té historii, »všecko nafikslováno (podtasovano), toť pravda, ale je to výtečná zbraň k vypěstění vlasteneckého citu«. (Str. 323 téhož čísla). Vida, čisté lidi!

Toť se rozumí, když takto o stavu Ruska soudí lidé i nejvládnější, není divu, že nálada tato horší se každou zprávou o neustávajícím šlendriánu. V Kijevě odhaleny na př. opětovně krádeže v instituci červeného kříže. O bezhlavé činnosti téže instituce na bojišti několikrát píše »Osvobožděnije«. S. Petěrb. Vědomosti přišly docela s návrhem veřejné kritiky vojenského námořnictví, požadavek v Rusku nikdy neslýchaný. »Nedostatky a mimovolná nedopatření v práci pokojných dob vždycky reliefně se obrážejí na vojně a šťastny jsou ty odbory správy, které mají možnost, takovým způsobem (t. j. veřejnou kritikou) zkoušeti svůj stav. Odhalená nedopatření musí býti napravena, a nejlepší prostředek k tomu jest — veřejné přetřásání všech nedostatků a přísná kritika.« Ukazují při tom na příklad Anglie a Francie a přímo vytýkají, že špatnost ruského námořnictví má svůj kořen v nedostatku veřejné kritiky. — Projevem nespokojenosti s válkou jsou i trvalé deserce vojenských záložníků do Rakouska, utíkají Židé, Poláci i Malorusové, zejména do Bukoviny. Nespokojeni jsou průmyslníci, výroba hyne, obchod vázne (letošní jarmarka novgorodská byla stínem let jiných.) Nejméně by kdo čekal, že při vojně hyne na př. báňský průmysl. A zatím vicepresident báňského departementu E. N. Vasiljev v rozmluvě se spolupracovníkem S. Petěrb. Vědomostí vylíčil, že i tento obor hyne válkou: hyne zastavením úvěru, úbytkem sil pracovních, hyne nedostatkem dopravních prostředků, poněvadž dráhy jsou zataraseny náklady válečnými, hyne proto, že mnohé obory průmyslu válkou zarazily svou činnost.

Proč toto vše píši? Z této příčiny: U nás stále vůdčí listy píší, jak Japonsku vojna doléhá zle na krk, že nevydrží obtíží válečných — ale že také Rusku plynou veliké svízele z vojny, o tom nic. V Rusku podle nich — jako by všecko obyvatelstvo buď planulo pro válku, anebo aspoň se o ni nestaralo, jako kdyby si říkalo: »Ničevó! Něobižajet!« (Nic nedělá! Neškodí nám!) To je veliké a škodlivé podceňování jednoho a přeceňování druhého. Velice škodlivé. Proto se snažím ukázati, jak se v Rusku soudí o válce. To i v Rusku píší lidé o vojně jinak než u nás, a jací lidé! Starý šovén ruský, starý Suvorin v Novém Vremeni neostýchá se varovati čtenáře před přílišnou sebedůvěrou, upozorňuje je, že i Port Artur může padnouti. Čte levity ruskému národu a ukazuje mu, jak nynější válkou jde na jevo ruská lenivost a zahálčivost. Arciť této upřímnosti pobídkou nebylo nic jiného. nežli smrt Plehvova a naděje k obratu. Pod tou i kníže Meščerskij otočil a píše věci, nad nimiž žasne, kdo zná jeho činnost dřívější. Píše na př.: »Všiml jsem si, že princip říci carovi plnou pravdu nebo neříci, byl vždycky spojen s otázkou, váží-li si či neváží státník svého místa... Pamatuji se, že jsem jednou předložil otázku ministrovi: ‚Což, povídáte plnou pravdu carovi, či nepovídáte?‘ — ‚Ne,‘ odpověděl mně ministr, — ‚nepovídám plné pravdy, poněvadž kdybych ji řekl, mohla by vzbuditi pochybnost o správnosti mé politiky.‘ Kolik je v této odpovědi praktické filosofie sebeochrany. A zatím, vmyslime-li se v praktický smysl tohoto odhalení, krušně jest nám při myšlence, kolik škody může vzejíti Rusku...« A jindy: »U nás, mezi naším vzdělaným obecenstvem... vytvořila se zvláštní sekta patriotismu, která upřímně je přesvědčena, čím hůře se vede Nerusům a jinověrcům v Rusku, tím že je nám lépe a tím více že získáváme ve své národní síle a ve své přednosti.« A opět: »Hlásám svobodu naši Církve a osvobození její od poručnictví vrchní prokuratury Nejsvětějšího Synodu a tu slyším volání mezi konservativci: ‚Kníže Meščerskij je proti Církvi! Jaký je to konservativec?! On nepěje pochvalných hymnů ani K. P. Pobědonoscevu, ani V. V. Sablerovi!‘... Pokládám za povinnost svou občanskou veřejně hlásati: přestal jsem věřiti v onu officiální konservativní politiku, která za tato dvě leta a tři měsice (rozuměj: co vládl Plehve) se vedla, poněvadž se ukázalo, když náhle jest přervána, že nedovedla vytvořiti ani života schopných principů, ani trvalého základu, jakožto záruky upevnění Samodržaví

a všude odhalila odpor skutků se slovy, lidí s lidmi.« Tak otvírá nynější stav Ruska oči lidem nejztrnulejším!

A jaká bude nálada, až se objeví následky letošní, všeobecně přiznané, veliké neúrody v Rusku, jíž byl celý jih postižen i na Charkovsku, Poltavsku, v Kyjevsku, na Podolí, na Volyni, v Mohylevsku, v Donské oblasti, v Bessarabii, v Astracháňsku, v Simferopolsku a na severu též? K tomu od srpna vypsala státní banka vnitřní půjčku 150,000.000 rublů, zúročenou 3·6%.

Události ve vysokých kruzích ruských jsou příliš dobře známy, tak že ani glossování nepotřebují. Strašná *smrt Plehveho*, jíž předcházelo zabití tyrana finského *Bobrikova*, uvedla v hrůzu vše, ukázala, že útisk vysokých kruhů vyvolává stále větší a zarputilejší mstu utištěných, a dává i naději v jakýsi obrat mírnější. Ještě po smrti Bobrikova »Svět« p. Komarova viděl příhodnou chvíli ke zdrcení odbojného Finska, nástupce jeho, pověstný kníže Obolenskij vítán byl petrohradským utlačovatelům jako důstojný pokračovatel ve snahách zabitého Bobrikova. Co se dělo s otcem vrahovým, zcela nevinným, je známo, známo je též zatýkání jiných vynikajících mužů finských. Že Bobrikov sklidí jen svou setbu, nechtělo se pochopiti. Ale smrt Plehvova i rozněžená mysl carova po narození careviče přece obrátily směr utiskovatelský k tónu mírnějšímu. Sám Obolenskij prohlašuje, že nastoupí dráhu činnosti smírnější. Svolán také na listopad helsingforský sněm. Ale bez smrti Plehvovy by obratu žádného nebylo. Neštítily se úřadní kruhy ruské ani ostudy, kterou jim způsobil jimi vyvolaný královecký proces v Německu, kde na ruský nátlak hnáni před soud rušti socialisté za podloudné dopravování anarchistických (vskutku sociálně demokratických) tisků. K hanbě ruských i německých úřadů proces dopadl pro obviněné velmi příznivě. Skoro všichni osvobozeni a jen několik jich odsouzeno ke krátkým vazbám 2—3 měsíčním, při čemž vyšetřovací vazba byla započtena. Neštítil se Plehve ani ostudy, kterou utržil v Moskvě. Proti svobodomyslnému předsedovi gubernské zemské správy tamější D. N. Šipovu pracoval Plehve všemi prostředky. »Budete-li dále pracovati ke sjednocení gubernských zemstev (zemské samosprávy) na půdě legální oposice, tedy spolu dlouho nebudeme sloužit!« hrozil mu. A hle, gubernské zemstvo moskevské při volbě nového předsedy ústy knížete Trubeckého a F. A. Golovina demonstrativně projevilo souhlas s činností Šipova... Ještě krátce před atentátem dal Plehve uvězniti přes 100 osob v Petrohradě, mezi nimi inženýra Preobraženského, jeho choť, kuchařku i všecky hosti, kteří náhodou u něho byli. Mezi uvězněnými jest i civ. inženýr A. G. Uspenskij, syn zemřelého Glěba Iv. Uspenského. Omezený a ukrutný tyran byl by řádil dále. Výslovně pravím »omezený«. Žádné ženiálnosti v něm nebylo. Byl to despota rázu rakouského Metternicha, jehož doba jest jistě dobou největší úzkoprsosti a prkenosti. Chvalozpěvy, jež officiosní tisk musil o něm přinášeti po smrti jeho, jsou holé lži. A lituji, že i takový list, jako jsou S. Peterb. Vědomosti, takového něco vytiskl. On prý patřil mezi státníky, hlásající »nejhumánnější principy«; to napsal o něm v č. 192 tento vážený list!

Ze spousty kandidátů po něm, jako byli von Wahl, Klejgels, Muravjev, Štjurmer, Zinověv, Obolenskij, Bulygin, nejvíce nadějí měl býv. ministr financí Witte, jemuž oporou je ovdovělá carice. S ním byla by spokojena i velká část intelligence, nakloněná mírným opravám. Povolán byl *Svjatopolk Mirskij*, dosud gubernátor vilenský. Jsou-li nynější projevy jeho upřímné, bude lepší nežli Plehve. Oč bude lepší, poví nám sám svými skutky.

Kdo věří, že nebe přichází na pomoc ujařmeným v těžkých trampotách jejich, může viděti zakročení jeho *v narození careviče.* Radostné srdce carovo mělo příležitost splniti, co již při minulém dítěti bylo slibováno: veliké a hojné milosti. Dáno vskutku něco a snad i dáno hojně, ale překvapující přece jen svými milostmi carský manifest nebyl. Zrušen tělesný trest u selského stavu a ve vojsku. Všecky nedoplatky daní a platů vyvazovacích odpuštěny, a je to summa veliká, roční obnos vyvazovacích platů v Rusku obnáší 91,000.000 rublů, a zajisté, že se nedoplatků za léta hojně nastřádalo, páčí se jich na 127,000.000 rub. Odpuštěny i výpomoci peněžní, poskytnuté v dobách neúrody. Dána amnestie, částečná jen, za zločiny politické i nepolitické. I Finsku dány podobné úlevy.

Ale to je vše málo. Reforem třeba, reforem důrazných. Vypráví se, že se pracuje o důkladném prozkoumání vnitřního stavu Ruska; tímto podzimkem má býti dokončena úprava samosprávy zemské. Po opravě volá ruský kalendář se svými více než 170 zasvěcenými svátky, jenž je tak závorou činnosti stálým nedělním a svátečním klidem. Volá se o zrušení pasů pro selský lid, jenž ani do města nebo uvnitř Ruska nemůže se z domova vydati na cestu bez pasu. V Novém Vremeni G. Kirějevskij naléhá na to, aby vůbec selský stav učiněn rovnoprávným se stavy jinými, aby dána mu byla plná občanská práva. Dána úleva židům; zákaz usazovati se mimo města a městečka omezen tím, že neplatí pro židy vystudovavší vyšší kursy, jejich ženy a děti (pro syny do plnoletosti, pro dcery do provdání), pro židy kupce I. třídy, pro židy řemeslníky a židy, kteří konali vojenskou povinnost. Úleva tato je zatímní, o přeměně zákona dosavadního se pracuje dále. I v Nejsvět. Synodě se reformuje; změněn dosavadní zákon o manželích rozvedených pro cizoložství, jimž případ od případu dovoliti se nyní může vstup v manželství nové. A ještě jedna věc musí býti uvedena. Vydáno obšírné nařízení o organisaci drobného úvěru průmyslu, obchodu i hospodářství.

Jsou-li však oprávněny naděje, že nynější válka, jež odhaluje pokleslost Ruska tak nelitostně, bude přechodem k období pokroku v Rusku, a to pokroku ostrému, může se prorokovati, ale možná je také, že stíny reforem, jež se jako sliby ukazují, chtí jen zdusiti nespokojenost do té doby, až se podaří — byť obrovskými obětmi — rozhodnouti válku ve prospěch ruský. A pak možná povleče se systém starý dál. Těžko býti prorokem, ale nntno býti i ostražitu.

—ch.

*

V Haliči *červnové volby sněmovní*, o nichž jsme se zmínili v posl. čísle minulého ročníku, jistě uspokojily politické vůdce strany ukrajinofilské. Voličstvo schválilo jimi ostrý demonstrativní krok poslanců **maloruských** proti jednání sněmovní většiny ve věci gymnasia stanislavovského. Zvoleni všichni poslanci, kteří se vzdali svých mandátů — jediný posl. Barvińskij propadl ve chvíli, kdy se odvrátil od své dosavadní opportunistické politiky a přidal se ke směru Romančukovu. Ani to ho nezachránilo, že právě ve věci gymnasia stanislavovského byl nejlépe zapracován. Voličstvo mu neodpustilo, že při dřívějších volbách užil ke svému zvolení podpory vládní, a raději zvolilo Starorusa Jefimoviče. Zvítězil tu čistý štít tohoto kandidáta, uznávaný ode všech, nikoliv jeho politický program.

Všechen ostatní ruch politický točí se okolo *návštěvy ministra Körbra* v Haliči. Svými frásemi o nestrannosti a jinými hezkými řečmi nikterak nezakryl pravé podstaty své politiky. Kopýtko její vyčuhovalo na př. z výroku, že 11 maloruských poslanců má na sněmu haličském stejnou váhu jako poslanci polští. Demonstrace, kterou mu Malorusové přichystali ve Lvově, byla více nežli zasloužená. Pod dojmem této demonstrace sama »Neue Freie Presse« doznala, že program cesty ministra Körbera nebyl dobře promyšlen, jinak by nebylo došlo k některým krokům jeho, jež sama »N. Fr. Presse« neschvaluje. Zápas maloruských demonstrantů se lvovskou policií před očima ministrovýma ostatně ukázal lépe, než všecky řeči, jaké poměry v Haliči jsou. Staroruský »Galičanin«, když nemohl demonstrací odvrátiti, psal aspoň, že nejsou dílem a projevem maloruského lidu, nýbrž jen jedné strany, vedené Petrickým, redaktorem radikálních »Hajdamáků«.

Výbornou stať o tom, kde mají Malorusové soustřediti všecky své snahy, přinesl »Ekonomist«. Je to *stránka národohospodářská*, po které lid maloruský je zanedbán nejvíce. Před padesáti lety v nejzapadlejším koutku Haliče byly životní potřeby vesničanů o maličko jen nižší než nyní. A boj, který se stále vede mezi velkostatkem a malým statkem, vyžaduje stále větších a větších sil a napětí se strany slabšího. Bez povznesení národohospodářského nelze, aby se povznesl národ i v jiných oborech.

Již po drahný čas se strojí, až jednou prudce vybuchne *konflikt s Římem*. Působí to jezovité, kteří, skrývajíce se za mnichy Vasilijánské (uniatské), vábí k sobě prostý lid, připravujíce tak půdu pro obřad latinský. V Kolomyji dali

ohlásiti, že při missijích jejich kázati budou Vasilijání, vskutku však byli to dva členové řádu jezovitského, kteří svou jinak dosti chatrnou znalostí maloruštiny lákali měli lid. Vasilijánům ani nenapadne, aby pracovali jezovitům do rukou. V »Slově polském« jakýsi kněz Bapst vykládá, že řád Vasilijánský v 80tých letech vlastně proto byl zreorganisován skrze jezuity, aby se jim čeliti mohlo schismatu. Pravda je, že Vasilijánský řád poznal, za jakým cílem se do něho vkrádají členové řádu jezovitského, a postaral se, aby těchto kukaččích vajíček v jeho středu dále nepřibývalo. Ale že jezovitské úsilí neustane, jest rovněž jisto.

Maloruské učitelstvo haličské a bukovinské o prázdninách konalo s j e z d. Potěšujícím zjevem jest, že na sjezdě došlo k projevům národnostní tolerance. Byl to zejména polský učitel Rosół, jenž prohlásil, že veliká část polského učitelstva odsuzuje dosavadní stanovisko vládnoucí polské strany k národnosti maloruské. Potlesk a volání: »Sláva! Sláva čestným Polákům!« odměnilo jeho řeč.

Bukovinský sněm, ve kterém vznikly ostré spory mezi dosavadní většinou, složenou z rumunské šlechty a svobodomyslným sdružením poslanců maloruských, demokraticko-rumunských a německých, byl v červnu pojednou rozpuštěn a vypsány nové volby. Volebním heslem svobodomyslného sdružení byla oprava volebního řádu, zřízení zemské banky úvěrní, zřízení škol menšinových, oprava zřízení obecního a omezení práv velkostatku, opatření nových pramenů příjmů zemských a úprava platů učitelských. Již při volbách volitelů měla dosavadní menšina vítězství v selské kurii zajištěno. Malorusové obdrželi celkem šest mandátů, o dva více, nežli dříve měli. Mezi zvolenými Malorusy není ani jeden Starorus. Při volbách dosavadní maršálek zemský Lupul zcela propadl a nástupcem jeho stal se sok jeho, Rumun bar. Jiří Vasilko, náměstkem jeho pak Malorus, prof. Smal-Stockij.

Před samým začátkem školního roku došlo císařské nařízení, jímž se zřizuje nové utrakvistické *gymnasium v Kicmany*, o které dlouho usilováno. Náboženství, latina, mathematika a maloruština budou vykládány malorusky, ostatní předměty německy. Zatím uvedena v život I. třída. Ředitelem byl ustanoven prof. S. Špojnarovskij. — Díky tomuto nařízení dopadlo také u v í t á n í K ö r b r o v o v B u k o v i n ě lépe než ve Lvově. Posl. ryt. Mik. Vasilko, připomínaje, že sice bukovinští Malorusové těžce nesou poměry, v nichž žijí jejich bratří v Haliči, že však přece pokládají za povinnost svou poděkovati mu za některé věci, především za kicmanské gymnasium. — O haličské mládeži studující nebylo po celé prázdniny ničeho slyšeti, za to *bukovinští akademikové* svolali důvěrnou schůzi, jednající o zřízení maloruské university ve Lvově.

Malorusové v sev. Americe konali v Šamokinu v Pensylvanii osmý sjezd »Maloruské nár. jednoty«, jejímž přičiněním vážnost Malorusů ve Spoj. Státech znamenitě stoupla. Průvod maloruský městem páčil se na 6000 osob. Sjezd zakončen slavností. — Kněz Godobaj, o jehož práci ve prospěch vlivu maďarského nad malor. uniaty v Americe jsme před časem psali, má se státi suffragánem lat. arcibiskupa ve Filadelfii. Maďarská vláda prý k tomu cíli bude mu platiti 25.000 korun ročně. Potvrdí-li se tato pověst, hodlají dle americké »Svobody« Malorusové protestovati, po případě i dále postoupiti proti této bezohlednosti Říma.

Ke konci rozhledů maloruských klademe poznámku. V Praze vycházející »*Slovanský Svět* v čísle ze dne 19. srpna slibuje české veřejnosti vylíčiti vše, co se týká národnosti maloruské, neboť prý »doposud nebylo v české literatuře skoro ničeho o té věci, nebo skoro ničeho«, a pisatel doufá, že tedy »práce jeho najde porozumění u Čechů.« Zdá se, že pisatel tento, je-li vskutku cizinec, u nás se sotva porozhlédl, jinak by takových řečí nevedl. —*ch*

Jihoslované.

Z Korutan přicházejí teď často zprávy o vítězství **slovinském** při volbách do obecních zastupitelstev. Obyčejné zprávy tyto končívají: »Slovan gre na dan!« V Korutanech však, bohužel, je to naprostá nepravda. Telegramy tyto mají toliko účel zastírati tamější klerikální politiku slovinskou, která úplně

se podrobuje německému vedení. Nyní Slovinci korutanští nepracují — čekajíce snad spásy z Krajiny. Spí a budou spáti tak dlouho, že již ani neprocitnou. Tak beznadějné mínění o situaci slovinské v Korutanech pronáší se aspoň v Lublani. A zdá se, bohužel, že není neoprávněno. Mohlo by ovšem býti ještě pomoženo, kdyby v Korutanech byla intelligence světská — slovinská. Kolik by mohl učiniti »Mir« celovecký! Kolik rad již mu bylo uděleno, ale »Mir« neslyší, nevidí, nezná faktických poměrů a potřeb slovinských — zápasí jen o víru katolickou proti Němcům a liberálním Slovincům...

Letos počala skupina mladých a nejmladších intelligentů v Krajině pořádati *lidové přednášky*. A to soustavně v cyklech i jednotlivě. Úspěch byl pěkný: 18 přednášek navštívilo na venkově 1180 posluchačů a posluchaček, tak že jich na jednotlivou přednášku připadalo průměrně 65·5. Přednašeči nemohli dostáti všem pozváním, tak rychle rozšířil se zájem o tu kulturní novotu na Slovinsku. Na podzim vstoupí v život spolek Akademija, v kterém celá ta práce bude soustředěna. V překladě slovinském vyšel článek prof. dra. *Fr. Drtiny* »O lidových přednáškách universitních« z Almanachu Slavie*) jako desítihaléřová brošura, tištěná ve dvou tisících exemplářů. Akce přednášková jest práce mnohem prospěšnější a potřebnější, než všecka naše »politika« slovinská. Proto přejeme mladým intelligentům, aby neochabli ve své horlivosti, byť se jim stavěly v cestu překážky sebe větší. Letos budou se pořádati cykly přednášek po menších městech. *A. D.*

*

Oči všeho Slovanstva v druhé polovici září byly obráceny **k Srbsku**, k Bělehradu. Měl býti *korunován král Petr I. Karadorděvić*, který dosedl na trůn za okolností tak mimořádných — a s korunovací spojeno několik kulturních podniknutí, svrchovanou měrou významných pro národní život nejen srbský, ale vůbec jihoslovanský. Těmito osvětovými projevy života srbského nabyla korunovace krále Petra I. pozadí neobyčejně sympathického — v němž bychom rádi viděli symbol lepší budoucnosti srbského národa. Král Petr v prvním roce svého panování objevil se vskutku panovníkem moudrým, ústavním, hledajícím uspokojení nešťastné země, tolikerými bouřemi zmítané. Nebylo věru snadným úkolem nalézti východ ze situace, v níž se octnul tím, že přijal žezlo z rukou záhubců předešlé dynastie — a že vlády evropské žádaly odstranění jich s míst politických. Během roku podařilo se mu oboje (až na uspokojení Anglie), podařilo se mu i získati důvěru národa — a proto i ostatní slovanský svět obracel se v době slavnosti korunovační k Bělehradu s city sympathickými a s nejlepšími přáními. I my, kteří se na ceremonie korunovační díváme jako na přežitek středověku, s upřímnou účastí sledovali jsme události bělehradské, majíce na zřeteli uplynulý rok vlády Petrovy i významné kulturní slavnosti, spojené se slavnostmi korunovačními — i budoucnost národa srbského a všeho jižního Slovanstva, která se nám v těch dnech jevila jasněji, než kdy jindy.

Před korunovací dne 18. září zahájen u přítomnosti krále Petra *prvý sjezd srbských lékařů*, jehož se četnými delegáty súčastnili i lékaři chorvatští, bulharští, slovinští a čeští; celkem bylo přihlášeno 81 odborných přednášek a referátů. — Téhož dne odbýval se *prvý sjezd jihoslovanské omladiny*, jejž pozdravujeme nejradostněji. Pozváni bělehradským akademickým spolkem »Pobratimstvem« sjeli se akademikové srbochorvatští, bulharští i slovinští, aby se poznali, sblížili a položili základ k příští práci pro společnou budoucnost jihoslovanskou. Pokolení budoucnosti se tu setkala, aby si podala ruce k společné cestě pro dobro všeho jižního Slovanstva. Orgán pokrokové mládeže srbské, »Slovenski Jug«, vyšel k sjezdu poprvé ve větším formátě — jako na označení vzrůstu ideje jihoslovanské. Srbští studenti v předden sjezdu připluli přes Dunaj naproti 80 chorvatským a 60 slovinským studentům do Zemunu a uvítali je tak srdečně, že chorvatské listy o tom píší s nadšenim. »Dnes,« psal srbský list, »poprvé přes všeliké machinace přišli Chorvati do

*) Vseučiliška ljudska predavanja. Spisal prof. dr. Fr. Drtina. Ljudska knjižnica, III. zvezek. (Nákladem sociální revue »Naši zapiski«). Ljubljana 1904

Bělehradu jako Chorvati, jako bratři, aby zjevně a hlasitě ukázali, že naše, srbská a chorvatská kultura jest jedna, že by proto i naše národní politika měla míti jeden cíl: cíl našeho národního osvobození, za něž se zdvihl Karađorđe, za něž se ruka v ruku bijí Jelačič a Kničanin, Miletić a Strossmajer. Nejkrásnější, nejpotěšitelnější na chorvatském příchodu jest, že je dílem mládeže, která jest plna politického idealismu a zdravé národní politiky. Mladé Chorvatsko přišlo, aby objalo mladé Srbsko.« — Myšlenkou i dílem mládeže byla i *první jihoslovanská umělecká výstava*, otevřená rovněž 18. září. Výstavu obeslali Chorvati 180 obrazy, Slovinci 160, Srbové 100 a Bulhaři 80 obrazy. — Dne 20. září měla královská Akademie slavnostní zasedání, v němž promluvil spolupracovník našeho listu, dr. Ljubomir Jovanović, řeč »O Karađorđovi a prvé srbské ústavě r. 1807.« — Téhož dne otevřeno slavnostně *národopisné museum srbské*, uspořádané během asi čtyř let drem. S. Trojanovićem. — Sama korunovace odbyla se 21. září a následujícího dne byla nezbytná vojenská paráda.

Víme dobře, že z takových slavností zbývá sotva stý díl toho, o čem se zdává nadšeným účastníkům — ale přece z hloubi duše vyslovujeme přání: kéž slavnostní dni bělehradské opravdu jsou základem velké společné budoucnosti jižního Slovanstva, kéž nadšení a radost těch dní jest pramenem spotečné radosti a společného nadšení Srbů, Chorvatů, Bulharů a Slovinců!

A. Č.

Literatura, umění.

Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty. Kulturní a politická studie. Napsal Dr. SAMO CZAMBEL. Z maďarštiny přeložil, předmluvou, poznámkami, repertoriem posudkův a doslovem opatřil EDVARD GULLER. Praha. 1904. Str. 127. Cena K 1·20.

Na podzim r. 1902 vyšla v Turč. Sv. Martině tato maďarská brošurka Czambelova, ve »Slov. Přehledě« roč. V. na str. 237 a 281 oznámená. Nyní vyšla také v rouše českém. Jsme vděčni p. Gullerovi, že ji přeložil do češtiny, aby české obecenstvo se mohlo s ní seznámiti, neboť jsme přesvědčeni, že nic nemůže tak prospěti vzájemnosti československé jak na straně naší, tak i na Slovensku, jako právě tato knížka. Vykonalať záslužné dílo — jak výborně poznamenává p. překladatel v předmluvě — tím, že nejen »otevřela srdce« maďarských politiků, ale, ač nechtic, »otevřela též oči těm, jimž problém československý nejevil se tou měrou akutním, naléhavým, jakým ve skutečnosti jest«.

Je totiž tendence knížky páně Czambelovy příliš průhledna: roztrhati všecky kulturní svazky československé, aby tak Slováci byli od české kultury odříznuti a stali se kořistí kultury maďarské. To by vedlo ovšem k jisté národní smrti Slováků, jak správně vystihl Kálal. Slováci strženi s fora národní veřejnosti československé, byli by zbaveni jediného fora, povolaného hájiti národní zájmy slovenské před Evropou. Nejsmutnější jest, že v těchto záměrech svých má Czambel spojence i mezi Slováky — v Turč. Sv. Martině. Těm nabízí, aby je snadněji získal, pokroutku v podobě »osamostatnění slovenštiny«. On chce spisovný jazyk slovenský »očistit« od češtiny a vybízí maďarskou vládu, aby ona, jakožto jediný zastance ubohého lidu slovenského, dala prozkoumati řeč lidu slovenského a tak vědecky dokázati, že slovenština a čeština jsou řeči úplně sobě cizí, že »dobrý večer« po slovensku zní zcela jinak než naše »dobrý večer«, resp. »dobrej večír«. Ten důkaz půjde asi ztěžka, jak nejlépe ukázala odpověď prof. Pastrnka na druhou knížku Czambelovu »Slováci a ich reč«, kde se stanoviska filologického objevena byla bezzákladnost maďarské »vědy«, která by velice ráda dokázala, že Slováci jsou Jihoslované a že jim do Čechů nic není. (Viz »Sl. Přehl.« VI. 113 a 227.) Nebezpečnější jsou však útoky Czambelovy na slovenskou evang. církev, jíž vyčítá užívání češtiny v bibli a zpěvnících. Tu záleží jedině na Slovácích samých, aby nestrhávali mostu, který je s námi dosud pojí...

Cena knížky p. Gullerovy záleží v tom, že vedle autentického překladu brožurky Czambelovy obsahuje též celý obsáhlý polemický materiál, brošurkou vyvolané posudky 8 českých a 5 slovenských časopisů. Tak můžeme výborně stopovati boj obou nynějších směrů na Slovensku — martinského protičeského a směru pokrokového (»Hlas« a »Slovenský Týždenník«), čechofilského. Autor vidí, jak praví v doslovu, v boji tom neklamný příznak, »že nad přežívajícím se separatismem zvítěziti může jedině životaschopná idea národní jednoty československé«. Dostane-li se knížce p. Gullerově takového rozšíření v naší veřejnosti, jakého plným právem zasluhuje, může jistě hojně přispěti ke splnění autorova přání, aby »vědomí důležitosti otázky slovenské proniklo od nejširších vrstev národa československého«. A toho bychom si i my ze srdce přáli. *S. K.*

*

A. P. Čechov. (Naroz. 1860 v Taganrogu, zemřel 15. července v Badenbadenu.) Dlouhá choroba srdeční, jejíž začátek stihl zemřelého spisovatele r. 1890 na cestě po Sachalinu, dokonala v lázních Badenbadenských své dílo. Odešel Rusům umělec belletrista nálady zvláštní — melancholicky pessimistické, plné pocitu stálé blízkosti smrti, marnosti života, pomíjející krásy jeho i nádherné krásy přírodní. Lidé, životem zdrceni, lidé, pro něž život místa v sobě nemá pro jejich slabost — udupáváni jsou v pracích jeho individuy silnými, zdravými, ve svém zdraví a síle bezohlednými jako šelmy. Choroba jeho probudila v něm neobyčejnou citlivost k bolestem a strádáním jiných; jejich zasmušilý, teskný život s podivnou smutnou podzimní náladou dává pracím jeho neobyčejný půvab. A nad teskným tímto životem lidí trůní ve všech pracích jeho nádherná, omamující krása přírody. — Je jisto, že nemoc jeho vyvolala tyto tóny jeho nálad; živ jsa od r. 1895 pod stálým strachem z náhlé smrti, vedl život těchže nálad, které líčil v pracích svých. Ten tam byl humor jeho prvních prací, jimiž plníval humoristickou Střekozu, Budilnika, Oskolky, ani nejmenšího zbytku nezůstalo z něho v pracích jeho druhé periody, které přinášela Russkaja Mysl, Žizň a Sěvernyj Věstnik. A ještě finační nesnáze ztrpčovaly jeho život. Ani sklonek života jeho nebyl jich prost. Prodav právo na své spisy nakladateli Marksovi za 75.000 rublů, mínil, že bude konečně zajištěn; vloživ však veliké summy do Ruské Mysli, ocitl se opět v téže tísni, jako dřív. — O jeho pracích řekl hr. Tolstoj: »Jako umělec Čechov nemá sobě rovna; je stejně pochopitelný i Rusu i každému člověku. On vytvořil naprosto nové formy literární, jimž podobných není nikde.« — Je zvláštní věc, že Německo, jež má všecky jeho práce opět a opět v překladech, dramatickým jeho dílům málo rozumělo. Jsou Němcům příliš ruská a úspěch jejich na jevišti nebyl veliký. Nám Čechům je to ctí, že v této věci předstihli jsme Němce. Dramatické práce jeho došly u nás pochopení ihned a všeobecně. A ostatní práce jeho máme přeloženy snad již všecky. —*ch.*

A. P. Čechov.

Leonid Andrejev napsal novou práci: Žizň Vasilija Tibejskago, ze života duchovenstva pravoslavného. Kritika, uznávajíc znova neobyčejně mistrovskou formu práce, zamítá postavy a typy této práce, jako strojené, vymyšlené, nikoli životem vyvolané. —*ch.*

Ognisko Polskie v Praze chystá na den 4. listopadu *Jelínkův večer*, spojený s výstavou památek po Jelínkovi a celé jeho práce literární. Vyzvání k zasílání příspěvků a pokynů pro tuto literární výstavu posláno i do polských listů varšavských — ale ruská censura ho nepropustila! *A. C.*

Vydáno 7. října 1904.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

JAROMÍR BORECKÝ:

Z nové poesie slovinské.

Anton Aškerc.

Nová básnická sbírka Aškercova »Četrti zbornik poezij« (v Lublani 1904) sesiluje zdravé rysy autorovy Musy. Pro lyriku není v ní mnoho místa. Básník neoddává se rád měkkým citům. Je spíše realistou, pozorovatelem života, epikem, širokým causeurem. Apoštoluje lásku k chudým a trpícím, lásku k svému národu a k celému Slovanstvu. Poslednější struna zaznívá hlavně v oddílu »Z cestovního denníku«, pokračujícím z předešlých sbírek. Zde několik ukázek z knihy, která na novo upevnila primát, jenž Aškercovi náleží v nynější poesii slovinské.

Sníh padá...

Sníh, bílý sníh
na cestu tiše padá...
Je krásný den,
žeť, sousedko má mladá?

Zříš oknem ven
do metelice sněžné.
Sní v myšlenkách
tvé líce bledé, něžné.

Sníh, bílý sníh
tich mezi náma padá...
Sním v myšlenkách
o tobě, dívko mladá.

V kupé.

Skt.-Petěrburg — Moskva.

Rychlovlak letí, klopotá...
Nám v kupé světlo blikotá.

I vzbudí cestovník se můj
a nastrčí si skřipec svůj.

Zří na mne: »I vy v Moskvu, co?«
»»Da, také já!«« — »Nu, charašó!...

Obchodník?« — »»Ne. Jsem turista!««
»Ach, žurnalista dojista?«

»»Vše dohromady! Prvněkrát
teď ohlíd jsem váš Petrohrad,

»»a zítra spatří, šťasten tak,
matičku Moskvu zas můj zrak.

»»Jak se já na ni těšim již,
jak po ní toužím blíž a blíž!««

»Vy nejste Rus?« — »»Ne, Slovan přec!««
»Čech, Bulhar, Srb či Moravec?«

»»Slovinec!«« — »Prosím, kde je to?
Ne Černohorec?« — »»Ne!«« — »Tak? No!...

»Váš kraj mi neznám, bohužel...
Tam dole kdes by Balkán čněl...

»Hraničí s vámi Turecko,
mně aspoň zdá se pro všecko...«

»»Ba, u Turecka — pravdě zdar!
Jen mezitím je krtin pár...««

»My, Rusi, víte, z třetiny
se zavrtali do Číny.

»Teď mysl máme na Amur,
Mandžurii a Port-Artur,

»Bocháru, Chivu, Merv, Herát...
my zapomněli na západ...

»Slavjanofilstvo, pane ctný,
již u nás není moderní,

však také nevynáší nám!...
Leč v střední Asii — hej, tam,

»tam obchody nám zkvítají,
tam dobré zisky vítají.

»Co chcete! Takový náš svět!...
Pár neráčíte cigaret?«

Ruská ves.

Dřevěných řad dlouhý domků,
selských chat a nízkých střech...
Zasmušilost, opuštěnost —
či co? — leží na všechněch.

Prostřed vísky malá cerkev,
sama ze dřeva je též,
na kupoli, na kříži tu
ze zlata nic neshlédneš.

Cesta černá, cesta prašná
vine se vsí tichou záz,
koní stádo cestou žene
chlapec mlád a rusovlas.

Za vsí ve košilích rudých
stojí tlupa dělníků,
v žáru pole tlukou bosi
hroudy plné křemíku.

Sedlák vousáč v bílém plášti
brázdou svou pluh vede tam...
Na starce zřím, neb mi zdá se,
jako by byl Tolstoj sám...

Noc na moři.

Feodozija — Jalta.
Parník „Vel. kňaz Aleksij".

Půlnoc. Vše zmlklo do kola...
V hlubokých snách se moře snuje.
Při hvězdě hvězda plápolá,
a tiše, tiše koráb pluje...

A tatarský jak tlustý chán,
úplněk na nás v dumách shlédá;
v hlaď s jeho čalmy se všech stran
zář měkká rozlévá se bledá...

Hvězd světlých paprsk, se mi zdá,
stříbrné struny s nebe svíjí;
duch neviděný na nich hrá
velikou svoji melodii.

Noc mořská z nocí nejkrasší!
S ní nemohu se rozloučiti...
Ó, čár tvůj spánek zaplaší,
ač chtěl bych věčně tebe sniti!

Před soudcem.

A co bych široko vám hovořila!
Však o milost bych nikdy neprosila.

Mne oběste! To sama ždát jen smím,
ó, pane soudce! Dřív ať dotrpím!

Jak že to bylo?... V hlavě se mi hatí..
Mně mozek vře, a krev mi ledovatí...

Proč jenom paměť moji zmátl Bůh?
Proč, satane, jsi zvábil mne v svůj kruh?...

Cizinec v krčmu přišel včera v noci
a chtěl, v mé chatě přenocovat moci...

Večeři poručil si, jedl, pil...
a kouřil tabák, málo hovořil...

Když platil, peněženku otevíral,
host na mne nějak tajuplně zíral..

Ah, cekinů měl plnou svoji pěst...
a ďábel tehdy zadávil mi čest...

Ó, pane soudce, ubohá jsem žena,
napolo vdova, chudák opuštěna.

Muž Ondřej žije v Americe kdes.
Let dvacet o něm není ani hles...

Let dvacet o něm neslechla jsem zmála.
Najisto lopata ho zasypala...

Můj host má plnou cekinů svou pěst...
Sám satan zaslepil mou duši, čest...

Tam před ním stojí vína plná číše.
Já tajně vsypu jedu do ní tiše,

Proč jenom paměť pomátl mi Bůh?
Proč, satane, jsi zvábil mne v svůj kruh?

Jí vypil, pak již dlouho nehovořil...
a dneska ráno posléz jed ho zmořil...

Umírá, vzdychne: »Já tvůj Ondřej jsem!
Proč dřív jsem neřek v rozmaru to svém?!

Já zatajil se, bych tvé řeči slyšel;
naslouchal, hleděl, tebe zkoumat přišel...«

Mne oběste! To sama žebronim,
ó, pane soudce! V ráz ať dotrpím!

RUD. BROŽ:

Stolice slovanských literatur na Collège de France.

I.

Založení stolice slovanských literatur na Collège de France.

Jest vlastní povahou a účelem Collège de France otvírati svoje síně novým studiím, které vyžaduje zájem vědecký i národní. »Francouzská kollej«, založená od Františka I. (r. 1530) pod názvem »Collège

du roi«, měla za účel raziti cestu novým vědeckým drahám a doplňovati universitu, jejíž tehdejší církevně scholastický ráz neodpovídal již hlubším potřebám kulturního vývoje. Na programu »Collège du roi« vidíme nejprve jen studium řeckého a hebrejského jazyka a kultury. Později k nim se přidružuje latina a římská kultura a kollej dostává název »Collège de trois langues«. Laický, humanistický a svobodomyslný ráz postavil nový vědecký ústav do konfliktu se ztrnulou universitou, jež obžalovala kollej z kacířství.

Než obžaloba neměla positivních výsledků a nezadržela rozvoj kolleje. K třem jazykům klassickým přistoupily brzy jazyky východní, potom germánské, románské a keltické. S kulturním vývojem doby program tohoto vědeckého ústavu stále se prohlubuje a rozšiřuje. Pěstují se již nejen jazyky, ale i studia historická, přírodovědecká, náboženská atd., tak že dnes »Collège de France« svými 42 professory zastupuje všechny obory lidského vědění. Zůstalo vždy karakteristickou známkou kolleje, že byla otevřena novým proudům kulturním, jež do university a jiných vědeckých ústavů neměly přístupu: mezi jejími professory vidíme na př. Arnošta Renana.

Není divu, že Collège de France, jež dnes jest kromě university středem francouzského vědeckého myšlení, byla prvním ústavem nejen ve Francii, ale i v jiných zemích, jenž připustil do svých síní výklady o jazycích, kultuře a snahách různotvárného kmene slovanského, do těch dob západní Evropě téměř neznámého.

Stolice slovanských literatur na Collège de France byla založena r. 1840. Vzpomeňme, že v té době teprve se připravovaly stolice slavistiky v Prusku, jež přímo sousedí se slovanským světem, ba že ani Rusko nemělo ještě stolice slovanských jazyků a literatur, vzpomeňme tehdejšího stavu slovanských národů: Rusko v úplném nevolnictví, rakouští Slované v poddanství a v německém režimu Metternichově, Jihoslované úpěli pod vládou tureckou a jejich povstání západní Evropa nedovedla si jinak vysvětliti, než jako výsledek agitace moskevského samoděržce. Ještě téměř i o 30 let později po založení této stolice pravil professor pařížské university Egger Louis Legerovi, když tento předložil universitě disertaci o kronice Nestorově: »Universita, přijímajíc předmět tak cizí svým studiím, podala vzácný příklad tolerance.« Již tento pouhý fakt, že takto mohl mluviti r. 1868 představitel první evropské university, nám dostatečně ukazuje, že slovanský svět hluboko do druhé polovice XIX. stol. byl západní Evropě téměř úplně neznám. Vždyť není daleko od nás doba, kdy na západě Evropy mluvilo se o Slovanech jako o barbarech, nepřátelích kultury, kdy se vypravovaly strašidelné věci o panslavismu — tohoto slova se užívá ještě dnes více v západní Evropě než u samých národů slovanských — jenž znamenal ohrožení západoevropských národů massami nekulturních Slovanů pod vůdcovstvím ruského cara.

V této době byla založena slovanská stolice v Paříži. Podnět k jejímu založení dal francouzský publicista Pavel Foucher, jenž měl za manželku Polku, sestřenici ženy Adama Mickiewicze, a jenž za-

ložení slov. stolice navrhl Cousinovi, ministru Ludvíka Filippa. Foucher nebyl si asi plně vědom úkolů nové stolice. Spíše chtěl zajistiti lepší postavení Mickiewiczovi, jenž tehdy byl professorem latinské literatury na universitě v Laussannu. Náležel k liberálním publicistům francouzským, kteří viděli ve vzkříšeném Polsku přirozeného spojence revoluční Francie proti samovládnému Rusku. Osobní hluboká úcta k velikému básníku a sympatie k polské věci pobádaly francouzského publicistu, aby se přičinil, by v Paříži vzniklo literární středisko polské, v jehož čele by stál Mickiewicz. »Utvoření stolice,« psal Léon Foucher Mickiewiczowi, »bude míti ještě jiný velký význam: poskytne středisko polským vyhnancům. Nemají-li vlasti politické, utvoří jim vlast literární.« Později: »Pólsko se musí dříve znovuzroditi literárně v Paříži, než se povznese politicky; máte meč, kterým jest slovo: jste žádán, abyste ho zde užil.«

Foucher po dohodě s vůdcem polské emigrace, Adamem Czartoryskim, složil memorandum, jež bylo předloženo králi. Ludvík Filipp obával se, aby jmenováním Mickiewicze nebylo popuzeno Rusko. Když jeho obavy byly vyvráceny kněžnou Orleanskou, jíž kdysi Goethe upozornil na Mickiewicze, král svolil, aby vláda předložila sněmovnám návrh na zřízení nové stolice. Ač Mickiewicz nevyjádřil se příliš lichotivě o ministru Cousinovi ve své »Knize polských poutníků«, ministr sám jej králi doporučoval a oznámil Mickiewiczovi jeho jmenování: »Vaše přítomnost v Paříži bude již sama o sobě událostí dosti velikého politického dosahu. Avšak musím mysliti a myslím jen na vědu a literaturu. Jest to dílo literární, které navrhuji, a nic více. Mluvím k Vám zde, pane, jako čestný muž k čestnému muži. Poláci tvoří v Paříži stranu, která právem budí ušlechtilé sympatie mládeže. Tyto sympatie se přirozeně přidruží k Vám; avšak žádám velice, aby tón Vašeho vyučování podržel nové stolici povahu čistě literární, jež jí náleží. Doufám, že pochopujete, pane, a že v dobrou stránku si vyložíte moje skrupule: jsou diktovány mými povinnostmi.« (10. dubna 1840.)

Jinak chápali účel příští stolice přátelé Mickiewiczovi.

»Stolice, na niž jste volán,« píše mu 11. dubna Foucher, »má povahu politickou; má býti utvořeno aspoň literární středisko polské národnosti ve vyhnanství.«

Cousin předložil 20. dubna poslanecké sněmovně návrh zákona a jeho odůvodnění na zřízení stolice pro jazyky a literatury slovanské na Collège de France.

»Kdo redigoval tento dokument?« táže se Louis Leger ve své knize »Russes et Slaves«, jenž prohlašuje exposé zákona za snůšku hrubých chyb a nevědomostí, jež samy nejlépe dokazovaly naléhavou potřebu nového vyučování.*) Exposé odhadovalo počet tureckých Slovanů jen na dva milliony; za nejrozšířenější jazyk slovanský prohlašovalo polštinu. »Ze všech slovanských dialektů nejrozšířenější jest polština. První stopy této řeči byly poznány v X. stol. Od XIII. st. (jest

*) V »Moniteuru« jest pod jménem ministrovým; v »Lettres slaves« (Ch. Ostrowski r. 1856, Paříž) za autora se prohlašuje de Salvaudy.

třeba zajisté čísti od XVI., poznamenává Leger) Polsko čítalo velké básníky, uznané řečníky a politiky, historiky atd.« Vedle Jana Husa za hlavního národního českého spisovatele postaven byl Jeroným Pražský; exposé odhalilo, že srbsky se mluví v Čechách a že Hunyad patří mezi slovanské hrdiny.

»Až do XIII. stol. staroslovanština (le slavon) byla literárním jazykem Ruska. V XVIII. stol. Petr Veliký zakládá národ a ustavuje jazyk. Kateřina jej upevňuje slovníky, mluvnicemi a tvoří akademii. Od té doby vzruch, daný ruské literatuře se neoslabil. Projevuje se zakládáním četných škol, gymnasií, biblioték, akademií, které za jiných okolností by mohly učiniti z Ruska středisko pozoruhodného literárního hnutí.«

Zajímavé jest jednání ve sněmovně a v senátě o tomto návrhu. Nebylo tu poslance, který by mohl chyby vládního exposé opraviti, ba dnes úplně zapomenutý poslanec Auguis mluvil proti návrhu s jistou autorativní znalostí, ač o Slovanech neměl snad ani primitivních vědomostí. »Jest slovanský jazyk,« pravil ve sněmovně, »v pravém slova smyslu jazykem literárním? Co jest jazyk literární? Jest to jazyk, jenž ve svých různých dialektech má literární monumenty dosti významné, aby byly pečlivě studovány. Žádám na sněmovně, jaké jsou literární monumenty v jazyku slovanském, jaké jsou literární monumenty Polska, Ruska, Litvy, Uher, Dalmacie, Štyrska, Korutan? U Slovanů vše, co má originální karakter, jest více méně dobrým překladem děl, jež náležejí Francii nebo Německu. Vím dobře, pro koho žádost byla podána, avšak pravím, že není důstojno národa, aby dával stolici ve francouzském vědeckém ústavě cizímu básníku.« Pan poslanec chtěl návrh sesměšniti, řka, že za nějaký čas bude se žádati stolice pro gaskonštinu, provençalštinu atd. »Smích«, poznamenává oficielní žurnál »Moniteur« v stenografickém referátu.

Na obranu návrhu vystoupil posl. D e n i s (z departementu Varského), vynikající spisovatel, jenž s Abelem Hugo vydával od r. 1843 až do r. 1848 »Revue de l'Orient«. Denis spatřoval v tom poslání Francie, aby poznala všechny velké literatury a »byla šiřitelkou světla a civilisace.« Ač citoval náhodou některé slovanské literární památky, jichž existence ukázala se velmi klamnou, třeba uznati jeho ušlechtilou snahu a vzdáti jí dík.

V senátě filosofický spisovatel b a r o n de G é r a n d o promluvil skvělou řeč ve prospěch návrhu: »V těchto různých dialektech chová se množství dokumentů pro náboženskou a občanskou historii a i pro starou mythologii. Básnický genij, poslouchaje jiných inspirací, odívaje se jinými formami, nejčastěji vyznačuje se naivní originalitou, jejíž jemnost účinně může oplodniti u nás prameny invence. Genealogie těchto řečí, jejich srovnávání s řečmi západoevropskými rozšíří obor filologie, všeobecné a srovnávací mluvnice a přinesou zároveň prospěch samotné filosofii.«

Návrh byl přijat a založení slovanské stolice stalo se skutkem. Událost tato obrátila k sobě pozornost Evropy. V té době žádalo

Prusko na Šafaříkovi plán studia slavistiky na německých universitách. Hanka, povzbuzuje Petrohradskou Akademii k založení slovanské stolice, píše Pogodinovi: »Jest již třeba to učiniti, když jest již slovanská stolice v Paříži.« Šafařík zmiňuje se rovněž v listě k ruskému učenci o nové stolici: »Víte již, že slovanská stolice jest svěřena básníku Mickiewiczovi: kéž politika nepůsobí škodlivě na čistou vědu a literaturu.« Stejně ruský slavista Bodjanskij: »Čest Francouzům! Pochopili nejdříve, že jest lépe znáti Slovany, jich literatury, jich jazyky. Ať jsou jakékoliv motivy a názory toho, jenž ji založil, umějte oceniti jeho snažení k jejímu založení. Vše, co jest nečistého, odstraní se během času a zbude jen, co je šlechetné a dobré.« (»Korespondence Pogodina se zeměmi slovanskými,« Moskva, 1879).

II.

Adam Mickiewicz professorem na Collège de France (1840—1845).

Jednání, jež předcházelo založení stolice, ukazuje nám, že se rozumělo jaksi samo sebou, že autor »Pana Tadeusze« bude prvním jejím professorem. Ba nejsme daleko od pravdy, řekneme-li, že osoba polského básníka hrála zde hlavní úlohu. Již Foucherovi podnětem k návrhu, jejž učinil Cousinovi, byla úcta k Mickiewiczowi. Poslanci, kteří hlasovali pro založení slovanské stolice, necítili asi ve své většině potřebu slovanského studia v té míře, jako svým hlasováním chtěli dáti na jevo své sympatie k polskému básníku a polské věci, jež byla ve Francii velmi populární. Polsko již na počátku »Velké Revoluce« zaměstnávalo Rusko, aby se nemohlo vrhnouti na revoluční Francii. Polští dobrovolníci a emigranti tvořili oddanou legii Napoleonovi. V živé paměti všech byla poslední revoluce, jež byla úplně současná s polským povstáním let třicátých. Proto vždy, kdykoliv v Paříži propuklo revoluční hnutí, volalo se na pařížských ulicích: »Vive la Pologne!« Děkujeme zajisté těmto v dřívější době všeobecným sympatiím Francouzů k Polákům, že tak záhy byla v Paříži zřízena katedra pro slovanské věci.

Ministerským výnosem 8. října 1840 byl Adam Mickiewicz jmenován »chargé de cours« nové stolice, poněvadž jako cizinec nemohl býti jmenován řádným professorem. Když v prosinci toho roku »Collège de France« započala přednášky, afiše měla při jméně nové katedry poznámku »Cours provisoire«. Tato provisornost trvala 45 let, až r. 1885 byla svěřena prvnímu řádnému professoru Louis Legerovi.

Jak Mickiewicz pohlížel na svůj nový úkol? Jak byl k němu připraven a disponován?

Odpověď na tyto otázky nalézáme v jeho korespondenci. »Četl jsem exposé motivů,« psal 25. května, ještě před nastoupením professury, Foucherovi. »Předvídal jsem dobře úlohu, jakou má hráti ruština mezi slovanskými literaturami. Dostalo se jí lvího podílu; proto jsem byl velmi zdrženlivý ve své odpovědi ministrovi.«

B. Zaleskému píše 2. července: »Budu nucen přijati tuto stolici, aby se tam nedostal nějaký Němec a neočerňoval nás odtamtud.« O několik dní později (17. července) Adamu Czartoryskému: »Budu-li povolán na stálou stolici, přijmu ji, hlavně, abych uchránil toto vědecké místo před spekulacemi Němců, nepříznivých naší věci a abych ji zajistil pro budoucnost Polákům. Co se týče způsobu, jímž třeba držeti přednášky a duch vyučování, sdílím úplně vaše myšlenky; každá situace má svou politiku: jiné jsou závazky ministrů, jiné žurnalisty, jiné professora; aby se jednalo na stolici účinně, je třeba přísně se uzavříti do oboru vědy. Nemohu však dáti ministrovi žádnou jistotu, žádnou garancii« (31. července 1840).

O své přípravě píše sám Mickiewicz: »Nemaje po ruce historické dokumenty, musil jsem počíti se svými vlastními prameny, jedině se svými vzpomínkami. To, co jsem cítil a pozoroval za svého pobytu v různých zemích slovanských, co jsem podržel ze svých dřívějších studií o jich historii a literatuře, co hlavně jsem přijal do sebe z ducha těchto národů, to bylo vše, co jsem měl. Sdílel jsem to se svým posluchačstvem.«

22. prosince 1840 Mickiewicz konal první svou přednášku.

Přednášky jeho měly povahu synthetickou: vykládal všeobecně literární a kulturní vývoj slovanských národů, nezapomínaje na sociální a politické podmínky, v nichž se slovanská kultura u jednotlivých národů vyvíjela. Považoval tyto národy za jeden celek, za národy vůči sobě solidární; na druhé straně snažil se vyobraziti a povznésti individualitu každého z nich.

Než při vší úctě k velikému básníku, můžeme kriticky jej oceňovati jako professora, literárně-historického vědeckého pracovníka. První zajisté podmínkou vědce (hlavně historika) jest, aby byl veden chladnou, kritickou rozvahou, aby odolal citům svého okolí, aby s jistou šířkou ducha dovedl vyložiti a pochopiti otázky a hnutí, pro něž snad osobně nemá sympatií. S jak velkými překážkami a různými vlivy bylo tu Mickiewiczovi zápasiti! On, věštec svého národa, vykládal historii Ruska, jež roztrhalo jeho vlast, vykládal ji v době, kdy celý jeho národ byl v smutku nad nezdarem nedávného povstání, kdy všichni jeho krajané viděli nové persekuce a připravovali se k novému boji! Jaký div, že básník se nemohl nadchnouti pro svůj předmět!

Mickiewicz byl katolík, ač ovšem jeho katolicismus se lišil v ohledu sociálně politickém od oficielního katolicismu. Tímto jeho katolickým přesvědčením vysvětlili jsme si jeho názory o českých věcech, hlavně o husitské době, jež se nám zdály tak nepochopitelnými a cizími při četbě jeho přednášek. Snad by se mohlo namítnouti, že máme nějaké předsudky a že příliš jsme strannickými ve výkladu našich dějin. Máme tu však svědectví velkého francouzského slavjanofila Louis Legera, jenž praví ve svých studiích »Russes et Slaves«: »Mickiewicz, z přesvědčení katolík, nemohl pochopiti to husitské hnutí, jež jest nejoriginálnější stránkou mravní a literární historie Čech.«

Rovněž poměr Mickiewiczův k Jihoslovanům byl poněkud zakalen, poněvadž osvobozující boje Srbů a Bulharů trhaly celistvost a moc Turecka, do něhož Poláci jako do nepřítele Ruska kladli tolik nadějí. Mickiewicz hlavně v prvních dvou letech měl úsilovnou snahu, všem těmto vlivům čeliti a zachovati vůči všem Slovanům nestrannost. Jeho úvahy ještě dnes poskytnou čtenáři dosti zajímavosti. Na přednášky chodili jednak Francouzové, jednak Poláci. Přítomnost krajanů znepokojovala Mickiewicze. »Moji krajané«, psal v dopise 3. března 1841, »navštěvují mé přednášky, ale proč? Aby věděli, k jaké straně náležím, zdali jsem aristokrat nebo demokrat, a hněvají se, že jim nemluvím o politice.« Zde také vidíme, jaký nátlak snažilo se na Mickiewicze vykonávati jeho okolí.

Někteří francouzští spisovatelé vylíčili dojmy, jimiž první professor slovanských literatur na Collège de France působil. Pochopíme snadno, že básník neměl zjev obvyklého professora, suše vykládajícího svou látku. »Měl vzezření nadzemského visionáře,« poznamenává Eugène Noël.

Myšlenkový vývoj velikého básníka postupoval směrem, jenž znemožňoval jeho úkoly učitelské. Již od svého mládí měl sklon k mysticismu, jenž se stupňoval v této době k opravdové duševní chorobě. Mystická nálada byla společná mnohým polským emigrantům. »Z přesvědčení křesťané domnívali se, že se Bůh dopustil nejvyšší nespravedlnosti, opouštěje Polsko, a že musí jednoho dne tu nespravedlivost napraviti. Nebe jedině mohlo dovoliti, aby Polsko povstalo. Mohli počítati jen na pomoc nadpřirozenou, na nového Messiáše.« (Leger.)

Během r. 1843—1844 žil básník v hallucinacích; ve svých snech bojoval s nebeskými duchy a nikdy nezvítězil, rozmlouval s Napoleonem, Kristem. Tehdy seznámil se s theosofem Towiańským, jenž na něho měl neobyčejný vliv. Mickiewicz pokládal jej za posla božího a pod jeho vlivem počal hlásati nové náboženství, messianismus, kde Napoleon byl předmětem opravdového kultu.

Mickiewicz viděl ve svém mládí na Litvě velkou armádu Napoleonovu, jež táhla proti Rusku. V této armádě viděl staré polské bojovníky. K této vzpomínce, jež zanechala hluboké stopy v jeho duši, přidružily se později naděje, že Napoleon obnoví Polsko. Tyto city a mystické názory učinily v duši básníkově z Napoleona náboženského hrdinu, bojovníka za věc křesťanskou. V jedné přednášce nazývá jej »mistrem«, »nejúplnějším člověkem minulé epochy, jenž ji úplně uskutečnil ve své osobě a překročil ji svým geniem, člověkem zeměkoule.«

Oznamuje, že již nepřipravuje svých přednášek a že spoléhá pouze na pomoc ducha, který mu je diktuje. Jednou přinesl a rozdal mezi posluchače litografovaný obrázek,*) jenž představuje Napoleona, zahaleného závojem, majícího oči upřené k nebi, plačícího nad mapou

*) Jest otištěn v díle »Album Pamiątkowe Adama Mieckiewicza« (Lvov). — Prof. Zdiechowski poznamenává, že tvář Napoleonova na onom obrázku velmi se podobá Towiańskému.

Evropy. Po rozdání tohoto obrázku modlil se básník k duši Napoleonově . . .

Slovanské literatury nejsou v přednáškách v r. 1843 a 1844 téměř vůbec zastoupeny. Jsou to záhadné projevy mystické mysli a hallucinací.

Básník zvěstuje posluchačům, že přišlo Slovo, aby utvořilo novou epochu, a že slovanská raça má býti považována za budoucí armádu tohoto slova. »Co jest Slovo,« táže se jindy básník a odpovídá, že oficielní církev nemá ani myšlenky, ani tradice.

Jeho přednášky připomínaly kázání náboženských proroků. Kroužek jeho posluchačů sdílel s ním mystickou extasi; nekteří hluboce poslouchali kázání, jiní plakali. Posluchárna přeměňovala se v jakousi náboženskou svatyni.

Tyto scény a neobvyklé přednášky musily přirozeně vzbuditi pozornost vlády a sněmovny. V březnu r. 1845 byl Mickiewicz dán do pense; dvě třetiny platu byly mu ponechány.

Jméno Adama Mickiewicze však zůstane vždy spojeno se slovanskou stolicí na Collège de France. Kolej při převážení jeho ostatků řečí Renanovou dala na jevo, že jest hrda, že velký polský básník byl jejím členem, a nástupci na jeho stolici vždy budou zajisté státi pod vlivem jeho genia.

III.

Cyprien Robert (1845—1856).

Nástupcem Adama Mickiewicze na slovanské stolici francouzské kolleje byl mladý muž vzácné energie a velikého talentu, Cyprien Robert. Jméno jeho bylo známo jen menšímu kruhu specialistů, kteří se zabývali východní otázkou, poněvadž Cyprien Robert se věnoval výlučně věcem slovanským a východním, jež ve Francii byly širším vrstvám úplně cizí.

Narodil se r. 1807 v Angers. V mládí obdržel od svých rodičů — jeho otec byl menším obchodníkem — velmi pečlivé vychování. Ve svých jinošských letech klonil se k mysticismu, jsa jistou dobu pod vlivem Lamennaise. Jeho mystická nálada však cestami a slovanskými studiemi během doby pominula, tak že nebyla vůbec na škodu jeho literární a učitelské činnosti. Cyprien Robert hojně cestoval. Navštívil balkánský poloostrov v době, kdy to bylo spojeno s velkými uesnázemi. Od r. 1842 uveřejňoval v »Revue des Deux Mondes« originelní články o Bulharech, Černohorcích, Srbech atd., jimiž obrátil na sebe pozornost odborných znalců.

Život jeho vymykal se obvyklé šabloně. Jeho soudruh Viktor Pavie, literát z jeho rodiště Angers, vypravuje o něm zajímavé věci: »Když se toulal v karpatských lesích, trávil noc na stromě, aby se vyhnul útokům vlků a medvědů, přivázav se k větvím ze strachu, aby ve spánku nespadl. V Paříži překládal německé noviny a vydělal si takto několik sous. Pro svou výživu spokojil se s trochou mléka

a kouskem chleba. Byt měnil každé dva nebo tři měsíce, zůstávaje v mansardě Latinské čtvrti. Když se vám podařilo nalézti jeho příbytek, nalezli jste ho schouleného v posteli, v zimě bez ohně, a jestli že jste se divili, že jej vidíte ještě v posteli, odpověděl: ‚To proto, poněvadž jsem měl o půlnoci polštinu.‘«

Přednášky Cypriena Roberta nebyly ovšem tak hojně navštěvovány jako Mickiewiczovy. Přednášel v malé místnosti kolleje, nestaraje se, aby vzbudil v širších kruzích zájem o své přednášky, jež, jak možno souditi z jeho literárních prací, vynikaly hlavně věcnou znalostí současného stavu Slovanstva.

Hlavní jeho literární prací jsou úvahy o tureckých Slovanech, jež vydal r. 1844 pod názvem »les Slaves de Turquie«. Kniha tato ukazovala s věcnou znalostí na politické snahy jihoslovanských národů a osvětlovala celou otázku balkánskou. Jako politický odpůrce Ruska poukazoval na to, že emancipace balkánských Slovanů jest nejlepším prostředkem překaziti ambice Rusů na Cařihrad a sousední země.

Roku 1847 uveřejnil v Lipsku brožuru o dvou panslavismech, v níž vykládal, že jest třeba činiti rozdíl mezi snahami západních Slovanů a osobními aspiracemi Ruska, že »slovanský« neznamená »moskevský«. Po dvou letech počal vydávati revue pod názvem: »L'Orient Européen«, Revue des intérêts politiques, religieux et literaires des peuples de l'Europe Orientale, Polonais, Jougo-Slaves, Magayrs, Roumains, Grecs, Ottomanes et Russes (1849). Revue však zanikla. V letech 1848—1850 redigoval list »La Pologne, journal slave de Paris«. Část svých přednášek na Collège de France zpracoval v knize »Le Monde slave, son passé, son état présent et son avenir« (Slovanský svět, jeho minulost, jeho stav přítomný a jeho budoucnost, Paříž 1852). K ocenění této knihy dáváme slovo Louis Legerovi, jenž praví: »Kapitolám, vztahujícím se k vzniku a střednímu věku Slovanů, schází kritika a nemůže jich býti použito bez nebezpečenství pro čtenáře špatně připraveného. Cyprien Robert řešil otázky filologické s úplným nedostatkem methody a s neobmezenou fantasií. Avšak kapitoly, věnované Slovanům XIX. stol., jsou velmi zajímavé a zasluhují, aby byly čteny ještě dnes.«

Celkem můžeme říci o Cyprienu Robertovi, že nebyl-li slovanským filologem, byl znamenitým publicistou, jenž dovedl rozpoznati národní a politické snahy slovanských národů a jenž tyto snahy uměl západní Evropě tlumočiti. Jeho práce o současném Slovanstvu zajišťují mu čestné místo mezi propagátory slovanských věcí na západě.

Osud Cypriena Roberta byl také velmi zvláštní. Nahoře jsme poznali jeho bizarní život. Roku 1856 zmizel náhle z Paříže; od té doby se nic o něm neví. Nejspíše se odebral do Ameriky, kde, jak se má za to, zemřel. Jeho zmizení nenadělalo mnoho hluku, poněvadž kruh jeho přátel byl velmi úzký a byly jim známy jeho bizzarnosti.

IV.

Alexandr Chodźko (1856—1884).

Když Cyprien Robert zmizel r. 1856 z Paříže, nebylo možno nalézti Francouze, který by znal slovanské jazyky a měl dostatek vědomostí o literaturách slovanských. Politické události (krymská válka) dotvrzovaly však význam slovanských studií; proto na Collège de France byl opět povolán cizinec, Polák Alexander Chodźko.

Chodźko byl krajanem a druhem Mickiewicze, narodil se r. 1804 na Litvě. Studoval ve Vilně a Petrohradě. Dlouhou dobu byl ruským konsulem v Persii, čehož použil k napsání několika prací o dějinách a jazycích východních národů.

V mládí svém psal polské básně, jež prozrazovaly neobyčejný talent, tak že jeho krajané viděli v něm pokračovatele Mickiewiczova. Jeho báseň »Maliny« jest téměř ve všech polských anthologiích. Mickiewicz sám kdysi v přátelské schůzce v improvisované básni velebil jeho talent a zdravil jej jako svého nástupce na trůně polské poesie:

»Tyś pojął tajnie orlego lotu;
Sam orzeł tobie zazdrości.
Orzeł upada; ty latać będziesz;
Adam kdy ginie, ty żyjesz.
Na jego tronie ty kiedy siędziesz,
Jego się blaskiem okryjesz.«

Chodźko se stal skutečně nástupcem Mickiewiczovým, ne však v poesii polské, nýbrž na Collège de France po Cyprienu Robertovi, kteroužto funkci zastával dlouhou řadu let od r. 1856—1884. Louis Leger karakterisuje jeho působení slovy: »Ti, kteří jako já navštěvovali jeho přednášky, zachovali velmi živou upomínku na toto příjemné vyučování, kde někdejší básník skrýval se ještě pod filologem. Nemohli jsme vždy býti názoru professorova; nebylo však možno nevzdati úctu jeho přísné nestrannosti, jeho vřelému patriotismu slovanskému a polskému, jeho srdečnosti, s jakou přijímal studenta.«

Chodźko na koleji hlavně přednášel slovanskou filologii a seznamoval posluchače s lidovými písněmi slovanskými. Neobmezil též svou slovanskou propagační činnost jen na posluchárnu, nýbrž snažil se šířiti vědomosti o Slovanech v širších kruzích. Pokládaje zcela právem slovanské lidové písně za jednu z nejoriginálnějších známek slovanské kultury, přeložil a vydal z tohoto oboru dvě svoje práce: »Contes des paysans des pâtres slaves« (1864), o nichž Michelet řekl, že »jsou božsky přeloženy«, a »Chants historiques de l'Ukraïne« (1876). Kromě toho vydal r. 1869 »Grammaire paléo-slave«, jež byla vydána na útraty státní v »národní knihtiskárně«.

Jméno Chodźkovo náleží třem literaturám: právě jmenovanými knihami, překlady slovanských písní, náleží literatuře francouzské, původními básněmi literatuře polské a pracemi o východních národech literatuře anglické.

V.

Louis Leger (1885 až po dnešní dobu).

Když Alexander Chodźko r. 1884 vstoupil do pense, nástupcem jeho se stal Louis Leger, jenž po dnešní dobu jest professorem slovanských literatur a slovanských jazyků na Collège de France. Má tedy náš francouzský slavjanofil za sebou 28 let nadšené práce učitelské ve prospěch slovanských národů!

V jeho zahajovací přednášce čteme tyto krásné a vznešené myšlenky: »Míti čest vyučovati zde pokládal jsem vždy za nejvznešenější cíl, za nejvyšší odměnu životní práce, věnované úplně slovanským studiím. Mojí snahou bude definitivně je naturalisovati v naší zemi. Nevím, jak dlouho mi bude popřáno zaujímati tuto stolici; budu míti za to, že mé práce a snahy nebyly ztraceny, uzná-li se na konci mého působení, že jsem loyálně sloužil vědě, že jsem byl věrným tlumočníkem genia a aspirací velké raçy.«

Dlouhá léta, jež uplynula od pronesení těchto slov, dokumentovala pravdivost jejich. My již nemusíme čekati, až bude skončena jeho činnost, abychom prohlásili, že Louis Leger loyálně sloužil vědě a že byl věrným tlumočníkem genia a aspirací slovanské raçy, poněvadž jeho dlouholetá činnost professorská a literární již dávno jich platnost potvrdila.

Není to na úkor jeho předchůdců, řekneme-li, že teprve od časů Louis Legera slovanská stolice na Collège de France plně a cele počala plniti veliké svoje úkoly. Víme, že každý vědecký ústav a každá myšlenka má svoje těžké začátky a že potřebuje jistého časového průběhu, než se plně vyvine. Tak tomu bylo též se slovanskou stolicí na francouzské kolleji. Mickiewicz v prvních dvou letech vykládal všeobecné dojmy a poznatky ze slovanské literární historie. Cyprien Robert seznamoval své posluchače se současným stavem slovanských národů a jich ethnografií, Chodźko hlavně se slovanskou filologií.

Co měl jich nástupce vykládati, to pěkně vyjádřil Chodźko: »Mickiewicz probíral hlavně literaturu, Cyprien Robert ethnografii, já filologii. Ten, který po nás přijde, má probírati stejně všechny tři.« Tímto nástupcem, jenž vykládá »všechny tři«, jest právě Louis Leger, v jehož osobě všechny četné úkoly slovanské stolice došly svého splnění, v jehož osobě slovanská stolice vstoupila do stadia rozkvětu. Leger k plnění tak bohatého programu slovanské stolice má všechny potřebné vlastnosti. Byli-li jeho předchůdci jako professoři a učitelé více méně pouhými amatéry, Leger přichází na katedru cestou vědecké a paedagogické discipliny; studuje pařížskou universitu, jež mu udělila filosofický doktorát (docteur ès lettres). Má k svému professorství vzdělání paedagogické a všeobecně historické a filologické.

Leger při nastoupení katedry má veliké vzdělání odborné, slovanské. Cestoval po všech zemích slovanských; zná všechny slovanské řeči, literatury, historie jednotlivých národů slovanských atd.

Dlouhá léta střádal toto svoje odborné vzdělání, v němž stále pokračuje.

Maje znalosti o všech slovanských národech, jich minulosti a přítomnosti a vynikaje širokým duchem a vzděláním historickým jest nestranným a pochopuje věci a otázky slovanské, jež často vzájemně se kříží a jež jsou tak různorodé povahy. Dovede stejně vyložiti a pochopiti husitské hnutí české, stejně Husa i Žižku, jako Cyrilla a Methoděje. I všeobecné (hlavně filologické, historické a paedagogické), i odborně slovanské vzdělání, i hluboká nestrannost v oceňování osob a hnutí zajistily Louis Legerovi jako professoru veliké úspěchy jeho činnosti.

Velmi dlouhá a rozmanitá jest řada themat, jež na stolici probíral. Jich seznam nám ukazuje, co je tu rozmanitostí a spletitostí, jak různých vědomostí je třeba k jich výkladu.*) A professor Leger plní svůj professorský úkol s láskou a nadšením, jež karakterisují velké idealisty. Kéž ještě dlouho můžeme jej viděti na slovanské pařížské katedře!

Literatura. Návrh zákona a řeči ve sněmovnách o založeni slovanské stolice na Collège de France jest obsažen v oficielním listu »le Moniteur« 1840. O vyjednávání *s Mickiewiczem* a o jeho životě v periodě jeho professury viz jeho korespondenci, polské dílo P. Chmielowského o Mickiewiczovi (Krakov 1886), Biographie de Mickiewicz par Lad. Mickiewicz (Paříž 1888), téhož »Żywot Ad. Mickiewicza« (Poznaň 1890 - 95). Mickiewiczovy přednášky byly vydány pod názvem »Les Slaves«, cours professés par Adam Mickiewicz (I., II. a III. sv. 1849). Dva svazky (IV. a V.) byly vydány již dříve v r. 1845: »l' Eglise officielle et le messianisme«. Srov. prof. M. Zdiechowski: »Messianisté a slavjanofilé« (Krakov 1888). Překlad všech pěti svazků přednášek Mickiewiczových byl vydán nověji polsky nákladem »Słowa Polského« ve Lvově.

Cyprien Robert: O něm podává zprávy kniha »Victor Pavie, sa jeunesse, ses relations littéraires.« Angers, 1887 na str. 186—189 a 334—336. Jeho články uveřejňovány v »Revue des deux mondes« od r. 1842; hlavní jeho díla jsou »les Slaves de Turquie« (1844), »le Monde slave«, obsahující část jeho přednášek (1852), »Revue de l'Orient« (1849), »la Pologne« (1848—1850, vesměs v Paříži) a brošurka o dvou panslavismech v Lipsku 1847.

Alexander Chodźko: Básně v polských anthologiích, »Contes des paysans et des pâtres slaves« (1864), »les Chants historiques de l'Ukraïne (1876), »Grammaire paléo-slave« (1896) v Paříži.

Louis Leger: Bibliografii jeho prací viz v jeho »Russes et Slaves« (Paříž 1896) a »le Monde Slave« (1897). Leger dosud nejpodrobněji pojednal o dějinách slovanské stolice, viz hlavně »la Chaire des litératures slaves au Collège de France« (1840—1884) na str. 206—241 v »les Russes et Slaves«; zahajovací jeho přednáška na koleji, v níž též mluvil o svých předchůdcích, jest otištěna pod názvem »les Slaves au XIX siècle« v »Nouvelles Études Slaves« (1886) na str. 277—305. Jednak prostudováni všech původních dokumentů, jednak osobní styky a známosti tvoří jeho pojednání definitivní historii počátku a dosavadních dějin slovanské stolice na Collège de France. Podrobnou bibliografii jeho prací podáme v některém příštím čísle tohoto časopisu.

---

*) Mluvili jsme zde o Legerovi jako professoru slovanské stolice. Poněvadž jeho literární činnost jest neobyčejně bohatá, podáme celkový přehled jeho života a práce v některém z příštích čísel.

Dr. JOVAN SKERLIĆ:

Srbské literární poměry.

Politická roztříštěnost srbského národa, přebývajícího jednak ve dvou nezávislých srbských státech, Srbsku a Černé Hoře, jednak v Rakousko-Uhersku a Turecku, zrcadlí se jasně i v písemnictví. Mohlo by býti ještě otázkou, je-li pro pokrok té které literatury lepší koncentrace duševních a literárních sil národních, jako to shledáváme v Paříži u Francouzů, nebo inelektuální decentralisace, jako tomu jest v zemích německého jazyka. Avšak faktem jest, že srbské písemnictví nemá jediného stálého střediska, a nejen to, nemá dostatečných duševních styků ani mezi jednotlivými osamocenými středisky literárními, jakými jsou: Bělehrad, Nový Sad, Sremské Karlovce, Záhřeb, Dubrovník, Sarajevo, Mostar i Cetyně.

Tento chaos přece není zhola nahodilý a lze v něm vystopovati jistou zákonitost, pokud v literatuře vůbec o tom řeči býti může. Tak literární nadvláda posouvá se ze severu na jih, ze zemí rakousko-uherských Srbů do království srbského. V osmnáctém století a pak až do sedmdesátých let století devatenáctého literární středisko bylo ve Vídni, v Budapešti a potom v Novém Sadě. V těchto zemích žila nejkulturnější část srbského národa, s podnikavou a bohatou buržoasií ve všech větších místech, která záhy začala pěstovati národní vědomí a vřele si zamilovala knihu. Ku konci XVIII. stol. objevují se srbské překlady Voltaira, Marmontela, Lessinga; racionalistická filosofie našla svého výborného představitele v prozíravém a volném mysliteli Dositijovi; na literaturu se pohlíželo se stanoviska úplně utilitárního, ona byla mohutným nástrojem v probouzení národního vědomí. Největší počet srbských spisovatelů pochází z těchto krajin: i filosof a národní buditel Dositije Obradović, i básníci Lukijan Mušicki a Branko Radičević, filolog Djura Daničić, belletrista Bogoboj Atanacković a Jakov Ignjatović. Srbská kniha byla nejvíce rozšířena a čtena v těchto zemích, kde písemnictví bylo nejvyvinutější, kde podmínky životní byly lehčí a pohodlnější pro duševní rozvoj přes všechna protivenství, jichž bylo se národu srbskému tam dožiti.

Avšak i nové osvobozené Srbsko začalo se v té době ponenáhlu rozvíjeti a dozrávati pro vyšší život. Několik set povstaleckých sedláků, zbavivše svůj národ poroby čtyry věky trvající, utvořilo pro sebe stát ne sice dokonalý, přece však mající podmínky životní. V této době, kdy povstala v Srbsku »kuka i motika« *) s puškou, plněnou prachem, dopravovaným v čutorách přes Sávu, kdy města a pevnosti dobývány byly děly z kmenů třešňových, bylo v Srbsku jen několik desítek mnichů písma znalých a píšících inkoustem, zrobeným z prachu ve vodě rozmočeného. První vzdělaní lidé, kteří utvořili nový státní život srbský a rozšiřovali kulturu, byli Srbové rakousko-uherští — a za nějakých padesát, šedesát let z jejich středu vycházeli učitelé, profes-

*) Smysl: kdo jen zbraň unesl.

soři a zákonodárci. Nový duch, jenž zavládl, potřeba domácího úřednictva — to vše bylo příčinou pobytu mnohých mladých lidí srbských na německých a rakousko-uherských universitách. Tak vyrůstala srbská intelligence, v níž nebylo nedostatek talentův a jež vyznamenávala se neofitským oduševněním pro intelektuální a literární život. Postupně věda a krásné písemnictví zapouštěly kořeny tou měrou, že dnes beze sporu prvenství přináleží Srbsku. V Bělehradě jsou teď největší vědecké ústavy srbské, v Bělehradě vychází největší počet srbských knih, novin a časopisů, Bělehrad je dnes de facto osvětovým střediskem celého srbského národa, jakým byla koncem XVIII. století Vídeň, v třicátých letech minulého století Budapešť, v padesátých a šedesátých letech Nový Sad. R. 1894 dle bibliografie, vytištěné v bělehradském časopise »Delo«, vycházelo 200 srbsko-chorvatských novin a časopisů; z toho počtu jen na Bělehrad připadá jich 56. Koncem r. 1902 bylo v Bělehradě přese všechny nepříznivé politické a censurní poměry 70 žurnálů a časopisů, z nichž 27 politických, 6 literárních (»Srpski Književni Glasnik«, »Delo«, »Nova Iskra«, »Kolo«, »Pokret«), 5 pro výchovu a školství, 5 satirických, 4 vojenské, 4 národohospodářské, 3 pouze ženským zájmům věnované, 2 lékařské, 2 pro mládež, 2 sportovní — zbývající počet připadá různým odborným časopisům. Kromě toho Bělehrad má literární podnik, který utvrzuje a rozšiřuje jeho nadvládu kulturní v srbském národě, totiž »Srbskou kniževnou zádruhu« (»Srpska književna zadruga«), jež čítá na 10.000 členů i v nejvzdálenějších končinách, kde srbským jazykem se mluví, a jež vydala za 10 let svého trvání 70 různých knih v několika statisících výtisků.

Do všech srbských časopisů mimo Srbsko vycházejících přispívají valnou většinou pracovníci bělehradští. »Бранково Коло« (Brankovo Kolo), které vychází v Sremských Karlovcích redakcí belletristy Pavla Markoviće Adamova, přes všechnu námahu a dobrou vůli jeho nedovedlo se povznésti na úroveň dřívějších zasávských listů (»Danica«, »Matica«, »Javor«, »Stražilovo«). Vedle bezprogramovosti má tento časopis ještě jednu nesympatickou stránku: jistý klerikální nádech. Věc to pochopitelná, uvážíme-li, že časopis ten požívá subvence karlovackého patriarchátu. V Novém Sadě je nejstarší literární organisace srbská: »Matica Srpska«. Družstvo to vydává značný obnos odměnou za dobré spisy a na rozšiřování laciných vydání pro lid. Vydává též obsažný časopis »Letopis Matice Srpske«. Činnost Matice Srbské obmezuje se na srbské kraje v Rakousko-Uhersku. V království chorvatském jest dobrá třetina pravoslavných Srbů, kteří velkou váhu kladou na svou národní individualitu a kteří poslední dobou osvědčují ve všech oborech veřejného života mnoho podnikavosti. V Záhřebě nedávno začal vycházeti časopis »Srpsko Kolo« (Српско Коло), který si vytkl za úkol rozšiřovati osvětu a buditi lásku k literatuře v širších vrstvách.

Zde seskupili se lidé, činní v politickém časopisu »Srbobran«. V Dalmacii má Zader svůj politický časopis (Српски Глас); a klassický Dubrovník má vedle svého politického, pro katolické Srby latinkou tištěného listu literární měsíčník »Srdj« (Срђ), jenž s pěkným úspěchem

obrací pozornost k místním dějinám a památkám. V Dubrovníku vychází též »Srpska dubrovačka biblioteka«, v níž vyšlo doposud několik svazků, obsahujících děje slavné republiky dubrovnické se stanoviska srbského.

Dle známého přirovnání jest Černá Hora srbskou Spartou — a to je především správno se stanoviska literárního. Malá prostorem a počtem obyvatelstva, bez kulturní činnosti a s nedostatečnými osvětovými prostředky, pod autokratickými zákony, či lépe řečeno v autokratickém bezzákoní — nemohla se nijak literárně rozvíjeti. Černá Hora dala největšího srbského básníka Njegoše — a pro jeho význam buďiž jí odpuštěna všechna dnešní literární neplodnost. Několikráte byly již učiněny pokusy o založení domácího literárního listu, ale všechny ztroskotaly; minulého roku (1903) zanikl jediný cetyňský časopis »Književni List«, tak že dnes celá Černá Hora nemá ani jediného časopisu a všechen intelektualní život v této »samodržavě« soustředí se v úředním týdenníku »Glas Crnogorca«.

Mostar je srdcem Hercegoviny, která jest zase srdcem a »maticí« celého srbského národa, zemí, kde je srbská raça nejčistší. Tam družina mladých literátů — básníci Jovan Dučić a Aleksa Šantić, povídkář Svetozar Ćorović, kritikové Atanasije Šola a Jovan Protić — vyvolala velice pěkné a sympatické hnutí. Tito mladí literáti osvědčili tolik lásky a píle v literatuře, že nedávno řečeno bylo, že ve všech ostatních zemích srbských tolik se nepěje jako v Mostaru, k němuž vanou větry z moře Jaderského. V Mostaru se vydává hojný počet pěkných srbských knih nákladem podnikavého knihkupectví Čecha Pachera a Srba Kisiće; zde do nedávna vycházel časopis »Zora«, kterému se vyčítal přespříliš esthetický karakter; v této chvíli vychází malý literární »Pregled« a »Mala Biblioteka«, v níž vydáno bylo padesát svazků většinou děl moderních spisovatelů, domácích i cizích.

V Sarajevu vychází starý již literární list »Bosanska Vila«, jež obrací zvláštní pozornost k lidové tvorbě literární. Etnograf a folklorista srbský nikdy se neobejde bez bohaté sbírky »Bosanské Víly«, která v tom ohledu dobyla si zásluh neocenitelných. — V Starém Srbsku a srbských končinách makedonských jsou poměry tak úžasné, že každý jen na spásu vlastního života pomýšlí a ne na knihu a umění. Silent Musae inter arma! To již je Asie v Evropě!

Tím podávám asi tak v hrubých obrysech dnešní povšechný stav literárních sil srbského národa. V tomto úzkém rámci ovšem není možno vylíčiti celý stav dnešní srbské literatury a všech jednotlivých proudů v ní se jevících. To je tím obtížnější, poněvadž v jednotlivých střediscích jeví se pouze lokální a čistě patriotický ráz, kdežto v jiných, zvláště v Bělehradě, zastoupeny jsou i moderní proudy a nové ideje. V srbské literatuře setkalo se doposud několik různých vlivů. Tak na počátku XIX. stol. znamenati lze vliv klassicismu, čerpaného ze zdroje německého pseudoklassicismu, po něm následoval mocný vliv německé romantiky, který s nemalou námahou byl vypuzen vzrůstem nacionalní poesie na základech poesie lidové. Tento kult lidové poesie byl v jisté

době tak všeobecný a silný, že dospěl až k směšným absurdnostem, což se mohlo státi jen u tak mladého národa. Byla doba, a to ne dávná, kdy nacionalní romantikové v poesii národní viděli alfu i omegu všeho, základ a pramen veškerého umění, kdy pokoušeli se z lidové poesie vyvozovati nejen základy aesthetické, nýbrž i ethické, ba až i principy věd exaktních. V době, kdy nastávalo vystřízlivění z této duševní opojenosti, kdy fráze panovala a rozum v rozpor s logikou se dostal, přišel první vliv realistické školy ruské let sedmdesátých, následovníkův to Černyševského, Dobrovského a Pisareva, odkudž vyšla realistická literatura srbská, zvláště povídka vesnická. V nejnovější době uplatňuje se víc a více duch francouzské literatury, jejž osvojili si mladší lidé, žáci francouzských škol, a který stále více se vzmáhá. Výsledkem tohoto novějšího směru je zmodernisování celé srbské literatury.

Jak patrno, dnešní srbské literatuře lze mnoho vytknouti, jen jednu věc ne: jednotvárnost. Ona má více různých středisek, která jsou na rozličných stupních kulturních a též pod různými vlivy: maďarským a německým v Novém Sadě, Karlovcích a Záhřebě; vlašským v Zadru a Dubrovníku, francouzským, německým, ruským a anglickým v Bělehradě. Srbská literatura tedy v různých střediscích se jeví na různém stupni vývoje.

Ze všeho toho vyplývá, že není snadno podati celkový nástin dnešní srbské literatury. Ona se dnes nachází ve vření ideí a literárních vlivů; avšak všechny příznaky slibují, že z toho vření vyjde a že v brzké době, budou-li příznivější politické poměry, bude moci zajmouti pěkné místo po boku literatur slovanských národů v kultuře starších.

Dr. A. BALAN:

Ljuben Karavelov.

(Dokončení.)

Sláva Ljubena Karavelova jakožto spisovatele a publicisty bulharského založena jest na tom, co talentovaný a temperamentní muž tento vykonal za pobytu svého v Rumunsku od r. 1869 do poslední války ruskoturecké. Než se však usadil v Rumunsku, ztrávil nějaký čas v Srbsku. Obecně se má za to, že z Ruska zabočil přímo k Srbům. Je-li to udání správné, jest pravděpodobno, že Karavelov se obrátil do knížectví srbského proto, poněvadž v něm tušil zemi, v níž jeho působení, dosavad pouze literární, mohlo by vstoupiti i na půdu politickou a bezprostředněji i rázněji vzdělávati myšlenku balkánské svobody, zaručené shodou srbskobulharskou. Události let 1866—67 v Rakousku, Rumunsku a Srbsku vzbudily v Karavelovu myšlenku, že nadešla hodina činů i ve prospěch zotročeného Bulharska. V Bukurešti nově dosazený kníže Karel nedocházel schválení Turecka, jež se chystalo vpadnouti za Dunaj. Kníže Michal Obrenovič činil diplomatické pokusy o odstranění turecké posádky z pevnosti bělehradské. Na rumunské

půdě dlely čety bulharských dobrovolníků, vyčkávajíce účinku bulharského memoranda, podaného sultánu, jež sestavil revolucionář Rakovský a v němž požadoval dualismus turecko-bulharský po příkladě rakousko-uherského. Zatím však vážení bulharští kupci v hlavním městě Rumunska vyjednávali se srbskou vládou o tajný politický spolek »Юrocловѣнiя« mezi Srby a Bulhary; Srbsko mělo se zasaditi o rozšíření svého území a státní moci za úsilné podpory bulharských čet a bulharského povstání, aby pak navzájem vystoupilo vší silou ve prospěch osvobození Bulharů. Ale nesmíme přehlížeti, že zatím, co kupectvo bukureštské důvěřovalo slibům srbské vlády, vojvodové i jejich junáci nesli již v srdcích nejedno sklamání. Proto právě vůdce jejich Rakovský chopil se zřízení tajných agentur revolučních na území rumunském i za Dunajem, aby se takovým způsobem Bulharsko připravilo k povstání proti Turkům o vlastní ujmě. A tu podnes není dostatečně vysvětleno, co smýšlel Karavelov o prokázané věrolomnosti srbské vlády vůči bulharským četám v letech 1861—67, jak pohlížel na revoluční podnik Rakovského a čeho se nadál od vyjednávání mezi bulharskými kupci a srbskou kanceláří diplomatickou v Bukurešti. Jeho zjevení v samém Bělehradě v druhé polovici r. 1867 ještě nerozřešuje této otázky. Lze však souditi, že záměry svými více tíhnul k literatuře jihoslovanské, pro niž nepochybně dal Srbsku přednost před Rumunskem. Karavelov navázal ihned živé styky se srbskou omladinou a začal přispívati do různých časopisů. Duševní a politický ruch srbský v Novém Sadě měl pro něj zvláštní půvab. Zdali tento ruch, či pohnutky jiného druhu vzdalovaly jej častěji z Bělehradu, není známo; jisto však jest, že vládní kruhy bělehradské nevalně těšila jeho přítomnost ve městě a obliba v mladší generaci. Takový poměr jest zcela pochopitelný z tendence srbské povídky L. Karavelova »Je ли крива судбина«; v hrdinovi této povídky, liberálním zastanci ženských práv a nepříteli oficielního pokrytectví, Ljubomiru Kalmići, vidím samého autora. Lepší část obecenstva srbského litovala, že Karavelov nevydal i slíbený druhý díl této povídky. On však již připravoval povídku novou, »Из мртвог дома«, která vyšla v »Mladé Srbadiji« (1871) již za pobytu jeho v Rumunsku.

Zavraždění knížete Michala v Topčideru u Bělehradu (1868) překvapilo Karavelova v Novém Sadě, kdež trávil po svém sňatku se Srbkou Natalií. Na udání srbské policie byl zatčen maďarskou vládou jako přívrženec strany Karađorđevićovy. Po šesti měsících jej Maďaři propustili pro nedostatek důkazů. Opustiv pešťské vězení nevrátil se Karavelov již do Srbska, nýbrž usadil se mezi svými rodáky v Bukurešti. V tomto novém bydlišti stává se spisovatelem a pracovníkem navždy bulharským. Jihoslované jej zajímají leda jako činitel v rozřešení otázky svržení tureckého jha na Balkáně, nikoliv jako dosud v Moskvě a Bělehradě; veškeru pozornost a schopnosti svého ducha obrací k ulevení těžkého osudu vlastního národa buď revolucí, nebo osvětou. Směrem povzbuzení všeobecné revoluce v Bulharsku nese se činnost Karavelova od roku 1869 do konce 1874; potom roztrhává

všechny účty revoluční a s úplnou resignací oddává se tichému dílu národního vzdělání. Toť dvé období v druhé polovici veřejného působení Ljubena Karavelova, v polovici bulharské.

První kroky Ljubena Karavelova v hlavním městě Rumunska jsou spřízněny s činností bulharského kupectva, jež tvořilo spolek »Благодѣтелна дружина« (Dobročinná Jednota), užívající svého vlivu na běh událostí balkánských. Členové spolku, jakožto strana »starých« (pánů to »čorbadžijů«), ve mnohém se lišili v politických názorech od »mladých« vystěhovalců bulharských, kteří na půdě rumunské též pracovali slovem a zbraní proti turecké zvůli v bulharských rodných končinách.

Obě strany podstatně tím se lišily, že »staří« doporučovali jednání mírné a diplomaticky zajištěné podporou států, v otázce svobody na Balkáně nejvíce interesovaných, kdežto »mladí«, majíce na zřeteli neupřímnost vládního Srbska i žárlivost rakousko-ruskou, naléhali na jednání vlastní silou, až se lid bulharský zdvihne sám a požádá v bouři svá práva. Podle toho, co přimělo Karavelova zamířiti z Ruska k Srbům a co jej asi u nich drželo ve chvíli, kdy Rakovský tkal v Rumunsku síť revolučních agentur, lze se důvodně domýšleti, že v Bukurešti přirozeně stanul po straně starých. Že také staří viděli v něm stoupence svých názorů, o tom svědčí fakt, že mu nabídli redaktorství zamýšleného politického orgánu. Avšak mezi nabídkou a uskutečněním Karavelov asi poznal i jiné směry v bulharské emigraci bukureštské a seznal blíže praktickou cenu prostředků, jichž užívali »staří« a »mladí« k úlevě bídy otrocké, porozuměl asi, kdy až bude prospěšným zakročení diplomatické, ať srbské neb dokonce rakousko-ruské, a s kým konečně mohl by připraviti události vhodné k podobnému zakročení.

Co a jak vyjednával Karavelov se starými a kterak se měl při svých srbských sympatiích k mladým, o tom nemáme pořád ještě zpráv zevrubnějších. Jenom výsledek jeho postavení uprostřed dvou těchto proudů známe:

Karavelov se nerozhodl sloužiti v dostatku a pohodlí pod praporem »čorbadžijským«, třeba se na něm skvěl nápis »spolčujme se s Jihoslovany« (rozuměj se Srbskem a Černou Horou), nýbrž rozhodl se nastoupiti dráhu samostatnou, posetou trním a nouzí, na níž by mohl pěstovati svou náchylnost k Srbům a zároveň prospívati stoupencům myšlenek a činů zesnulého již (1867) revolucionáře Jiřího Rakovského. Pouze v tomto posledním smyslu lze jmenovati Karavelova nástupcem a žákem Rakovského, za jakého jej skutečně považovali dosud mnozí životopisci bulharští.

V listopadu r. 1869 vyšlo v Bukurešti první číslo politických a literárních novin L. Karavelova »Свобода«. Zde ohlašoval osvědčený spisovatel a nastupující bulharský politik, že béře na se povinnost předně ukazovati Bulharům cestu, jakou mají se bráti, aby co nejsnadněji dosáhli mravního zdokonalení a politické neodvislosti, za druhé pak seznamovati národ bulharský s jeho sousedy a naopak.

Z počátku staří neměli příčin vzdalovati se »Svobody« a odpírati jí peněžitou podporu; ale čím dál, tím více Karavelov zapadal v proud revolučních hesel a skutků, skládal naděje zdaru osvobození leda v »chasu« bídy a odvahy, zanevíral na majetné stranníky pokojné diplomacie a šlapal vše, co s jeho míněním i v sebe slabší míře se nalézalo v odporu neb v nesouladu. Tím způsobem vzdálil od sebe obětovné jinak pro národní věc a vlivné starší kruhy bulharského kupectva v Rumunsku, ozbrojil proti sobě bulharské vůdce a činitele z říše turecké, kteří vydobývali národu na Řecích samosprávu církevní, a přiměl k vyčkávající nečinnosti lidi osvícené, kteří měli nepopíratelně právo na větší šetrnost ke svým myšlenkám, citům a podnikům pro blaho vlasti a národa. Karavelov trochu krutě odmítl platnost známého výroku, že — »cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou«. Památny jsou jeho verše v »Svobodě« z r. 1872, když sultán podepsal rozkaz na zřízení bulharského exarchátu pro samostatnou správu národní církve: svoboda prý nepotřebuje exarcha, nýbrž Karadžî — neboť exarch přijde vládnout a brát pro sebe i pro své černé sluhy rozmanité daně, kdežto bojovníci, jako zabitý r. 1867 praporečník Hadži-Dimitrovy čety, Stefan Karadža, jediní mohou přinésti Bulharům vysvobození z každé poroby.

Tento názor Karavelovův a bezohledné vystupování zplodily v národě bulharském stejně dobra i zla. Heslo vzpoury proti násilí, ručnice proti bezpráví — hlásání zásady, že »свобода се не дава, но се взима« (svoboda se nedává, nýbrž béře), vštípila sice Bulharům víru ve vlastní sílu a urychlila krvavé zúčtování s odvěkým vrahem — avšak totéž heslo, provázené pohrdáním, ba tupením všeho, co nebylo kulkou do lebky turecké, zavinilo rozštěpení i zášť v intelligenci vlastenecké a onu spoustu obětí, kterou musil složiti národ, k povšechnému povstání hmotně i mravně ještě hrubě nepřipravený. Ke cti Karavelova třeba vyznati, že na sklonku r. 1874 již prohlížel konec těchto theorií, pročež odhodlaně opustil chybnou dráhu — ale bylo již pozdě, nemohl býti odčiněn tím náraz, daný dříve událostem.

Řídě »Svobodu« směrem bezohledně útočným a revolučním, Karavelov stál i v čele oněch akcí, jež před ním zosnoval Rakovský. Vydatným pomocníkem v tomto díle byl mu pověstný Vasil Levský z Karlova, jenž pod všelikým zakuklením přecházel přes Dunaj a »apoštoloval« mezi Bulhary, zakládal tam soukromé tajné spolky revoluční (komitéty), roznášel čísla »Svobody« a zásoboval členy komitétů zbraněmi. Soukromé komitéty z Bulharska a Rumunska činily jeden »Bulharský ústřední revoluční komitét«, jenž sídlel »všude a nikde«, a jehož předsedou byl Ljuben Karavelov. »Svoboda« líčila zločiny turecké vlády i mučedlnická utrpení bulharského lidu, volala mučedlníky k obraně, slibujíc jim slovanskou pomoc a evropské zastání. Vláda turecká žalovala na ni u rumunské vlády, která další vydávání listu r. 1873 zastavila. Ale Karavelov prodloužil život »Svobody« pod novým jménem »Независимость«. A tu začalo padati smutné ovoce se stromu revolučního. Členové vnitřních komitétů sprovázeli se světa Turky a Bulhary,

revolučnímu spiknutí nebezpečné. Přepady státních úředníků a pokladen rozněcovaly tureckou sveřepost a fanatism k záhubě pokojných občanů. Zráda lapila Levského, jenž byl v únoru r. 1873 v Sofii oběšen. Poctiví národovci, učitelé a kněží plnili městská vězení. Organisace dobyté samosprávy církevní potkávala se s nezdolnými překážkami, zvláště pak nesměla se dotýkati svých práv na bulharské obce v Makedonii; a hierarchie řecká jen poukazovala Turkům na exarcha v Cařihradě, jakožto na zdroj veškerého ruchu protistátního u Bulharů před Dunajem i za ním. Souhrn těchto zjevů znamenal, že se maří to, čeho národ bulharský dobyl za půl století zápasem kulturním, že hyne zřejmě jeho intelligence, jíž beztoho má velice poskrovnu, že se ničí majetek lidu a vyčerpávají jeho síly. Jestliže Karavelov — jak se za to má — zděsil se takové perspektivy, měl dostatečný důvod, odříci se směru »Svobody« i »Neodvislosti« a úplně změniti směr svého působení.

Koncem r. 1874 »Neodvislost« zaniká. Společně s D. Chranovem, vychovancem hospodářských škol v Križevci a redaktorem časopisu »Ступанъ« (Hospodář), zakládá Karavelov »Jednotu pro šíření užitečných vědomostí«. A s novým rokem 1875 začíná vycházeti v Bukurešti jeho dvoutýdenník »Знание«, v němž Karavelov rozumuje: »Vědění jest síla; člověk může, jenom když ví«, a zpívá mládeži bulharské: »Učte se, moje ptáčata, čtěte a pište.« Karavelov si vážil vysoce »vědění« i před tím, neboť vedle redigovaných hajduckých »Cest po Balkáně« vojvody Hirova vydal též čtyry překladové svazečky »Dětské knihovny«, s obsahem populárním z oboru přírodních věd, pak takovéž svazky »Pověstí o starobylých národech« (I.—V.). Leč v proudu hnutí pro žádoucí osvobození politické nebylo lze stejně kráčeti i v zájmu všeobecné osvěty národní. Ten zájem obklopuje nyní úplně čilého muže nejen ve »Znaniji«, než i mimo ně, neboť sám Karavelov pokračuje v dřívějších »Pověstech« ze starých dějin, spisuje v duchu národním knížku »Cyril a Method«, sestavuje čitanku »Sokol« ze článků literárně-historických (I. svazek, 1875), překládá rozpravu Ilovajského »O slovanském původě Bulharů dunajských« — před níž přeložil spisek Bobrikova »Historický obzor Bulharska«, 1874 a povídku Puškinovu »Kapitánova dcera« — svého pak druha Chranova pobádá k založení překladové knihovny hospodářské. Bohužel nová osvětová činnost Karavelova nepřesahuje rok 1875, poněvadž dovednému autoru nadchází chvíle rozhořčení z útoků jeho dřívějších přátel, pak rozrušení čtoucího obecenstva bulharského následkem povstání r. 1876, a hned potom i výbuch války ruskoturecké.

Když se Karavelov zřekl činnosti, prováděné »Svobodou« a »Neodvislostí« — činnosti to, šíleně ženoucí národní davy na kolbiště vzpoury a popravy — jeho druhové a přátelé strnuli nad neuvěřitelným skutkem, žasli nad »zrádou« věci revoluční od muže, jenž byl jejím hlasatelem a všecko měl ve svých rukou. Ohromující dojem a důvtip škodolibosti nalezly si vysvětlení rázné a otevřené změny politického názoru Karavelova: podplacení — od Turků, od Srbska! . . . Honem

ku práci, aby byl zrádce učiněn neškodným... A mnoho bylo vysypáno a roztroušeno jedu v šlépějích Karavelova. K této době se vztahuje i pověstný »rozpor Karavelova s Christem Botevem« — podnes dráždivé théma, vděčné zvláště pro nynější bulharské socialisty. Botev totiž vedl život volného ptáka; v mohutných tónech zpíval o bohu rozumu, o loupeži kněží a carů, o cnosti chudáka a jeho ideálu — všeobecné revoluci a zrušení politické a sociální nerovnosti na zemi. Osobností svou a básnickým slovem Botev kouzelně vládl nad »chasou« emigrační v Rumunsku (chaši); jeho názory výborně se hodily k cíli hesla Karavelova. Proto byli Karavelov a Botev dobrými přáteli, jakými však by byli zůstali jen do chvíle osvobození národa. Odstoupení Karavelova s dráhy revoluční dokázalo, na čem trvalo přátelství těchto mužů, jejichž jména vyplňují nejznamenitější stránky dějin bulharské emigrace. Cítíc se zklamanou a »zrazenou«, emigrace revolučního tábora navrhla Boteva za svého vůdce a předsedu Ústředního komitétu. Karavelov měl odevzdati svému nástupci veškeré jmění, účty a papíry, k čemuž on bez výjimek uemohl svoliti. A tu propukl onen rozpor, který časem vzrostl až v povážlivou zlobu zášti. Již koncem r. 1874 zaniklá »Neodvislost« byla nahrazena novým orgánem Ústředního komitétu; bylo to »Знание«, redigované Botevem. Nový redaktor uznává zásluhy svého předchůdce o věc »radikální« či »revoluční stránky«, a nalézá, že když »Neodvislost« nemohla pokročiti ještě dál, důstojně odevzdala tu úlohu jiným. V létě r. 1875 zaplála jiskra povstání v Hercegovině. Z radosti bulharských revolucionářů nad povstáním a z naděje na rozšíření plamene po celém Balkáně prýštily ostré výčitky jednání Karavelova. Zjevily se i satirické písně na jeho adresu — a to od Boteva i jeho pobočníka Stefana Stambolova. Botev byl příliš zvyklý volnosti, a nad to tělem i duší chýlil se k bídě »chašů«, čekajících na práci povstaleckou, aby mohl déle vydržeti při redigování orgánu komitétského.

Karavelov ani »Знание« nevydával přes r. 1876. V dubnu toho roku vypuklo povstání bulharské, řečené »srednogorské«. Botev utvořil si četu z hotových k výpravě soudruhů, zaujal na Dunaji rakouský parník »Radetzky« a vystoupil na břeh bulharský u vsi Kozloduje, aby za pět dní byl i s četou zničen od Turků v horách Vračanských. Hluboký žal, snad i výčitky schvátily Karavelova. Uchýlil se na letohrádek svého dobrého známého, bývalého srbského metropolity Michaela, u Bělehradu. Odtud jej vyvolala jen válka r. 1877. Jako tlumočník přidružil se k vojskům ruským a dostal se do země, pro jejíž svobodu vytrpěl tolik běd a hořkostí. Navštívil své milé rodiště Koprištici. A když se každý Bulhar, znalý četby a písma, chytal úředních míst a státních vyznamenání, Ljuben Karavelov založil r. 1878 chudičkou tiskárnu v Trnově, aby pokračoval ve vydávání svého drahého »Znanije«. Tu vydal i sbírku svých »Povídek z bulharského života«. Pro literární práci, které se výhradně umínil věnovati, spatřoval lepší podmínky v dunajském městě Rusčuku, kdež se usadil od konce r. 1878. Ale choroba, jejíž zárodky vznikly v Rumunsku následkem úsilovné

práce, zápasu s nedostatkem a duševní trýzně, přetrhla nit života památného muže v jeho 42. roce.

Bukurešťská doba činnosti Karavelova liší se od doby rusko-srbské tím, že určuje dřívějšímu pracovníku na poli jihoslovanské literatury jednak úlohu agitační pro bulharské osvobození, jednak úkol učitelský k rozšíření positivní osvěty v národě bulharském. Cíl učitelský jeví se sice u Karavelova v celé jeho činnosti, ale v první jeho části jen slabě prokmitá z houštiny působnosti novinářsko-agitační, kdežto v části druhé a poslední úplně se vymanil z takového područí a jediný vyplňuje veškero jeho úsilí. Ideál všeobecného pokroku Jihoslovanstva směřující též k jeho svobodě politické pod štítem Srbska, zračí se u Karavelova v první době; ale v době druhé okolnosti pozměňují ten ideál ve smyslu osvobození Bulharů o jejich vlastní ujmě a za přispění Slovanstva, které za šiky bulharských povstalců může vydobyti na Turcích též svých výhod národních a politických. K tomuto ideálu jde Karavelov zprvu prudkou agitací revoluční; však nepoměrné oběti, zastrašující budoucnost národa způsobují změnu prostředků k dosažení cíle: spiknutí a revoluce jsou naprosto vystřídány poučením o dějinách a literatuře po přednosti bulharských, o přírodních vědách a selském hospodářství.

Pokud Karavelov řídil »Svobodu« a »Neodvislost«, předkládal v nich bulharskému obecenstvu svoje povídky ze života národního, písně na themata politicko-národní i satirické články proti čorbadžijům, boháčům, zastancům samostatné hierarchie církevní, kněžím a učitelům.

Písně Karavelova jsou vesměs kraťoučké, sestávající z několika slok, obyčejně čtyřveršových, začasté dosahu epigrammatického. Verše jsou nanejvýš trochaejské, osmislabičné, a rýmují se ve slokách jen druhý se čtvrtým; jsou pravidlem chudé, bez účinku uměleckého. Veškeré umění písní počívá v prostředcích slohových, v přirovnáních; jelikož pak tato jsou založena na představách všedních, zejména z oboru živočišného, vrcholí dojem písní v burleskním kárání a nechutné uštěpačnosti. Tu není fantasie ani tvůrčí, ani jednoduše dekorativní. Motivy písní vězí v politické četbě Karavelova, v zakoušených mrzutostech a urážkách, zřídka v rozjímání nad osobním postavením přítomným a budoucím. A s takovou tvorbou bylo čtenářstvo Karavelova spokojeno, ba i se v ní kochalo, neboť bylo vkusu hrubého a vychováno na citech škodolibosti. Spokojenost a pochvala obecenstva zavíraly však cestu k sebekritice básníku, jenž v jistých koncepcích prozrazoval nálady poetické. Hesla revoluční podmanila si nadání poetické. V sebraných spisech Karavelova, jež vydal jeho zbožňovatel Z. Stojanov (8 svazků, mělo být 12), písně vyplňují svazek první.

Škodlivý účinek revoluční činnosti Karavelova na jeho nadání básnické jevil se též na povídkách, uveřejněných v »Svobodě« a »Neodvislosti«, i ve zvláštních otiscích z let 1870—74. To lze nejlépe pozorovati na povídkách, sepsaných původně ruským jazykem a v Bukurešti zpracovaných v bulharském znění: v ruském prvopise schází vše, co jim později autor v jejich neprospěch přidal, patrně aby se více ho-

díly k jeho snahám rozněcovacím. I bez toho však povídky Karavelova jsou útvory tendenčními. Látku k nim čerpal buď z poměru chytrého Turka, prostopášného Řeka či otužilého čorbadžije k podrobenému, prostosrdečnému a ubohému Bulharu, neb z okolností a poměrů, které činí Bulhara nešťastným pro jeho vlastní neduhy mravní. Karavelov hlásá svobodu — je vždy liberální, když z jednání má vzejíti jistá výhoda pro cíle bulharského osvobození; maje tento cíl stále před očima, stává se i strannickým využitkovatelem vábných ideí času. Všude, kde mu jde o vychválení jisté, jemu subjektivně vhodné stránky povahy, kde pro vítězství jisté myšlénky revoluční domáhá se ponížení nějakého stavu nebo nějaké osoby, tam přestává Karavelov býti spravedlivým a důsledným. Z té příčiny většinou jeho povídky přetvořují se v haldu příhod a okolností, v nichž povahy se zpitvořují, stávají se nepřirozenými, v ději klesá napjetí; a jen aby je podporoval, autor vaří různé směšeniny ze slov hrubého výrazu. Dějištěm povídek Karavelova jest celé Bulharsko; obsah vypravuje většími dílem volená osoba třetí (babička, jeptiška, vojvoda, kněz a j.); popisy předmětů, přírody, líčení osobností vykonává prostředky mluvnickými, nikoliv uměleckými.

Téhož rázu jest i jeho drama »Hadži-Dimitr Jasenov« (1872).

I písně, i povídky Karavelova získaly, když opustil dráhu revoluční. Co potom uveřejnil ve »Znaniji«, blíží se již hodnotou jeho výtvorům ruským. Poslední povídky, které vyšly již po válce v Trnově, zdály se chovati v sobě jisté známky slibného pokroku. Skon spisovatelův přetrhl tento rozvoj. Všech povídek Karavelova máme 22. Z nich stojí v popředí »Hadži Genčo«, »Slava« a »Stana«. Nejlepší jeho píseň začíná veršem »Krásný jsi, můj lese« . .

Jakožto spisovatel, který vládl úplně svým čtenářstvem a mohl je vésti, kamkoli chtěl, Karavelov měl ohromný vliv na celé souvěké Bulharsko, nejen na politické, literární a osvětové názory, nýbrž i na sloh a řeč spisovnou. Vliv ten vypěstoval i celou školu v bulharské veřejnosti; ale chovanci té školy nepřekročili jednoho pokolení. Nyní se zřídka kdo dovolává odkazu Karavelova. Nicméně ten odkaz, způsobiv hluboký obrat v obecenstvu a právě tím položiv dráhu k lepší budoucnosti, zasluhuje vděčné vzpomínky na Ljubena Karavelova.

DOPISY.

Z haličské Rusi.

(Mikuláš Łysenko a jeho jubileum.)

Široká jako step, hluboká jako Dněpr a krásná jako nebe jest maloruská píseň. Minulost i budoucnost, rozkoš i utrpení, sladkost snění i hořkost skutečnosti, smrt i život, slza i úsměv žijí v ní, zvučí,

víří podivným, čarovným pohybem přes věky, prostory i pokolení. Je to píseň nesmrtelná.

Vposlouchej se v ni, vmysli, vžij — a uslyšíš jakési dávné, praslovanské písně ku poctě Lady, Chorsa a Kupala, zahučí nad tvou hlavou nářek poplašného zvonu, výkřik zoufalství při spatření hord mongolských, pleskot vesel kozáckých, skřípění žalářních zámků, svištění prutů nad nevolníky a smutný chřest řetězů, vlečených po zemi. Vše, co národ přežil, vytrpěl a prosnil, žije v té písni. Je to jedna z nejkrásnějších a nejbohatších písní lidových pod sluncem.

M. Łysenko.

Vytržena z duše selské a přenesena na roli kulturní rozvila se ve dva zvláštní květy. Jeden, pnoucí se po zdech starého monastýru, objímající kříž a vdechující vůni kadidla a svěc — toť zpěv církevní; druhý, velký jako květ stolistý, věčně obrácený k životu a slunci — toť píseň světská. Mistrem první byl žalmista Bortňanśkyj, otcem druhé jest Łysenko.

Byť mezi oběma leželo celé století, byť život obou měl různé podoby a geniové jich měli různý výraz, přece oba mají podobný význam.

Když píseň církevní, od dob Jaroslava Velikého tak horlivě pěstovaná, za času Petra Velikého počala podléhati vlivům cizím, jako vůbec celý život v Rusku, přišel Bortňanśkyj ji obrodit. Když o sto let později nadešel zánik idejí národních na Ukrajině a s ním úpadek myšlenky tvůrčí, když místo dávné bohatýrské »bandury« počaly zaznívati klávesy spinetu pod neumělou a lhostejnou rukou, když místo dávných písní kozáckých počaly se šířiti banální písně vojenské, hrozící zvrhnouti hudební smysl, objevil se Łysenko. Zbystřeným sluchem zachycoval poslední tóny mizející minulosti, slučoval je se zvuky moderní duše, formoval, rozvíjel, zdokonaloval, maje ku pomoci vzdělání a umění i velké nadšení.

*

Mikuláš Łysenko pochází ze starého kozáckého rodu. Narodil se v kraji poltavském r. 1842 v Hryňkách, majetku okresního maršálka Bolubaše, který byl strýcem jeho matky. Otec jeho obyčejem tehdejších pánův sloužil ve vojště; byl velitelem škadrony kyrysníků v Krylově. Zde také ztrávil Mikuláš svá dětská léta. Vychování se mu dostalo aristokratického. Vychovatelky, vychovatelé, tance, povozy a k tomu počátky piana, které se později stalo základem jeho slávy. Od 6. roku žil v Hryňkově, zděděném po strýci Bolubaši. Ves, lid i písně vtiskly se v jeho duši neobyčejnou silou a zůstaly v ní navždy. Marně proti tomuto vlivu lidovému bojovali vychovatelé a vychovatelky, nic nepomohlo, že byl dán do aristokratického ústavu Weilova v Kyjevě —

Łysenko zůstal věrným synem své země a miláčkem její písně. Ve městě učil se pilně, činil neobyčejné pokroky v hudbě vedením Weinkiewicze a Čecha Ponocného — a na vsi poslouchal a zapisoval písně lidové, kochal se v krásách ukrajinské přírody a seznamoval se s životem lidu. Věrným jeho společníkem v tom byl bratranec jeho Michal Staryćkyj, jeden z nejznamenitějších maloruských básníků a tvůrce maloruského divadla.*) K národnímu uvědomění Łysenkovu nemálo přispěl jeho strýc Alexandr Zacharjevyč, jedna z oněch zajímavých postav let padesátých, vzpírajících se instinktivně povelkoruštění oděvem, způsobem života, ba i nerovným sňatkem s vesnickou dívkou. Od něho zapsal Łysenko množství starých písní kozáckých, u něho přečetl první vydání Ševčenka i Kotlarevského, u něho nacházel ono srdečné, domácí ovzduší, jehož nebylo v občanských domech, vedených podle vzoru zahraničního. Na vyšším gymnasiu hrál již tak znamenitě na piano, že byl zván na umělecké večírky u Wilczka a na rauty u knížete Galicyna, kdež byl rád viděným hostem. Roku 1858 opustil gymnasium vyznamenán zlatou medailí i dal se zapsati na fakultu filosofickou. Byla to doba před zrušením poddanství a polským povstáním — doba pro zemanstvo zlá, doba převratu. Minul dávný, nádherný život, cena statků klesla, přízrak čehosi neznámého a hrozného díval se do staropanských dvorců. A potom přišel výbuch povstání a po něm nebývalý útisk. Censura zakázala nejen tisknouti, nýbrž i hráti maloruské kusy, ba i zpívati malorusky. Tehdy náležel Łysenko k nemnohým, kteří neztratili ducha a nesložili rukou v klín.

Roku 1864 Łysenko odevzdal dissertaci, nabyl stupně kandidáta a vstoupil do státní služby. Ne však na dlouho. Po čtyřech letech vidíme jej na konservatoriu v Lipsku. Vedením Reineckeho, Moschelesa a E. F. Richtera pokračoval tak rychle, že již prvního roku byl pozván do Prahy na velký slovanský koncert a po druhém roce obdržel diplom mistra. Téhož roku napsal hudbu k Ševčenkově »Závěti« (Завіщане) — první ze svých opravdu velkých skladeb. — Od té doby uplynulo 35 let.

Byla to doba neobyčejné práce a podivuhodně plodné tvořivosti. Professor konservatoře, ředitel orkestru, hledaný soukromý učitel hudby, ethnograf, theoretik, virtuos a skladatel — slovem vše, čím hudebník být může, byl v té době Łysenko.

Přes 40 skladeb na piano, 60 skladeb na slova Ševčenkova, skoro rovněž tolik na slova P. Kuliše, I. Franka, H. Heine, Ady Negri a j., doprovody (mezihry) k divadelním kusům »Věďma«, »Divný sen«, »Natalka Poltavka«, »Černomorci«, komická opera »Rizdvjana nič« a opery »Utopłena«, »Safo«, »Taras Bulba« a »Ostannja nič«. Některé z nich vykonaly sé zdarem pout po Rusku i Haliči. Nejzdařilejší jest »Taras Bulba«, osnutá na základě povídky Gogolovy a velmi chválená Rimským-Korsakovem i Čajkovským.

Jako ethnograf získal si Łysenko jméno vydáním šesti silných svazků ukrajinských písní (u Rederera v Lipsku a Grosseho v Moskvě od r. 1869 do 1895). Je to největší a nejlepší z dosavadních sbírek.

*) Zemřel v dubnu r. 1904.

skutečný vzor, jak sluší zapisovati písně ukrajinské. Přechod od ethnografie k původní skladbě tvoří jeho sbírka 120 kvartet, 5 svazků písní slavnostních a 1 svazek písní pro děti.

Základem ke zpracování všech těch výtvorů byla mu vlastní jeho rozprava »Charakteristika hudebních vlastností maloruských dum a písní« (1873), v níž s neobyčejnou erudicí a velkou bystrostí úsudku vytknul vlastnosti ukrajinské hudby, její příbuznost se starořeckým světem hudebním a její nezávislost od hudby velkoruské.

Taková všestranná činnost hudební vyznačuje mu zcela výjimečné místo v dějinách kulturního rozvoje maloruského lidu. Prof. Vachňanyn srovnává jej s Griegem a ruský kritik staví jej jako kobzaře-hudebníka vedle Ševčenka, jenž byl kobzařem-básníkem. A společnost ukrajinská po obou stranách Zbruče podala mu nejlepší důkaz uznání a vděčnosti oslavou jeho jubilea ve Lvově způsobem dosud nebývalým. Ve Lvově zvláštní komitét pod předsednictvím rady Vachňanyna, ředitele nedávno utvořené konservatoře rusínské, uspořádal akademii, dva koncerty ve Filharmonii a představení opery pro děti v národním domě. Při koncertech spoluúčinkovaly skoro všecky zpěvácké spolky (»Bojany«) haličsko-rusínské řízením kněze Nižankovského. Programy ovšem obsahovaly jen skladby oslavencovy. Slavnostem přítomen byl i místodržitel, zemský maršálek. Účastenství bylo vůbec neobyčejně četné, nálada vážná, slavnostní, ničím nezkalená.

Podobně bylo v Kijevě, kam se odebraly také deputace z Haliče. A slyšte: tam, ve chvíli velkého svátku písně, stal se zázrak — poprvé po dlouhých letech dovoleno s veřejného místa mluviti malorusky! Tam také na památku jubilea největšího skladatele ukrajinského má býti založena hudební škola, pojmenovaná podle něho. Z veřejných sbírek bude vydána sbírka jeho všech skladeb — a darem od národa obdrží Łysenko villu u Kijeva, do níž se uchyloval před městským hlukem a v níž hledal nadšení uprostřed lidu a přírody, jež si tak velmi zamiloval...

Bohdan Łepkyj.

Z Lužice.

I.

(»Skhadźowanka« studentů. — Řeči Čišinského a poslance Zoby. — Vlažnost u evangelíků. — Intelligentní dorost, naše naděje.)

V Lužici výroční sjezdy studentské — hłowne skhadźowanki serbskeje studowaceje młodźiny — čím dál více se stávají slavnostmi, schůzemi celého národa. Jen Dolnolužičané, bohužel, počínají se jich zase vzdalovati. Ba letos na »skhadźowanku« v Horním Újezdě (Horni Wujězd) nepřišel od nich ohlas ani dopisem. Je to velká chyba pro ně i pro nás, že nechtějí ze Slovanstva slyšeti o nikom, než o sobě. Zachrániti je může jedině opora o nás, Horní Lužičany; je-li odtržení Slováků od Čechů záhubou pro Slovensko, jest neustálé vzdalování Dolnolužičanů od nás přímou sebevraždou jejich.

Letošní skhadźowanka konala se ve dnech 6.—8. srpna. Mikławš Andricki v řeči své k studentům a lidu srbskému připomenul rozdíl

mezi letošní skhadźowankou a její předchůdkyní v Horním Újezdě před 11 lety — a tím mezi národním uvědoměním doby tehdejší a nynější. Tehdy měli studenti za malým stolem dost místa, letos za dlouhou tabulí uprostřed sálu zasedlo 100 studujících. Polovice jich ze samého Budyšína!*) Před 11 lety bylo zde málo lidu srbského — letos k studentům druží se plno lidu: z Budyšína katolický spolek »Jednota« zastoupen jest 40 členy, z Radvorja přijeli členové pěveckého spolku »Meja«, houfy lidu přispěchaly z Khróšćic a z »klášterských« stran. A kromě lidu je zde řada duchovních, učitelů, oba naši srbští poslanci... Zkrátka, sál jest přeplněn.

To vše bylo radostné — ale zarmucujícím úkazem byla malá účast z Újezda samého. Ten, bohužel, chce býti německým — mládež a děti již neumějí srbsky... To jsou plody liknavosti a vlažnosti špatných vůdcův, učitelův a farářův. Nikdy tam nebylo srbského spolku. Přes to na pravidelných srbských službách božích je tam doposud více lidu, než na německých — jednak proto, že okolní vsi jsou ještě ryze srbské, a pak proto, že mladí místní »Němci« již do kostela nechodí. Pravdu tedy měl náš básník Ćišinski, když na skhadźowance pravil, že učitelé a duchovní, kteří naši srbskou řeč tupí, potlačují neb nám ji berou, ničí také ve svých osadách starou srbskou nábožnost.

Řeč Ćišinského byla ostrá a žíravá. Podobně o našem národním postavení mluvil již na slavnosti pěveckého spolku »Meja« 15. května t. r. v Radworju a na valné hromadě »Towařstwa serbskich burow« v Malém Vlkově (Mały Wjelkow) 10. července. Jistý učitel a mnozí evangeličtí Srbové se pro wjelkovskou řeč Ćišinského rozhněvali, pravíce, že štve proti Němcům. A co tam Ćišinski tak hrozného řekl? »Spíše bude slunce v noci svítit, než by Němec Srbu poctivě pomáhal.« Ten a podobné výroky jsou »našim« příliš silné koření...

Evangeličtí srbští učitelé chtějí vzkřísiti svoje »zjednoćeństwo« (po příkladě jednoty katolických učitelů), které bylo sic založeno již r. 1897, ale dosud nepodalo jediné známky života. Potom mají v úmyslu pozvati Ćišinského, aby svoji wjelkovskou řeč opakoval v jich kruhu, by se mohli proti ní obhájiti. Zdá se mi, vzbudí-li se opravdu »zjednoćeństwo« k životu, že to bude jen zásluhou oné řeči našeho básníka, která tolik zlé krve způsobila.

Znamenitou, ohnivou řeč na srbském sněmě měl také náš nový poslanec, August Zoba. Peticí ke sněmu snažil se »Verein zur Verbreitung des Deutschtums im Wendischen« získati vládní podporu a potvrzení. Ale Zoba tak nemilosrdně odkryl zvrácenost, šílenost a nemravnost podobného spolku, že ministr ze sněmovny utekl a celý sněm (vesměs Němci!) hlučně řečníku přizvukoval. Zoba prohlásil, že se Srbům zhusta nedostává toho, co mají po zákonu právo žádati, na př. ve škole. Školy jsou německé, ale čísti srbsky mají se

*) V Budyšině jest, jak jsme zvěděli, přes 100 srbských studujících. Menší polovice jich je sorganisována ve studentských spolcích: na gymnasiu a na obou učitelských ústavech, evangelickém a katolickém. Na reálce, průmyslové, obchodní a rolnické škole Srbové spolků nemají.

děti naučiti — noboť vyučování náboženství jest srbské. Ale učitelé evangeličtí mluví a učí většinou jen německy. Není divu, když sami většinou necítí srbsky, když jsou z valné části odrodilci, pomocníci germanisace. K tomu ještě přistupuje neblahá okolnost, že tam, kde jsou na škole 2 učitelé, jeden z nich zhusta bývá Němec. A jak germanisuje školní inspektor, jak politické úřady! A to vše si dobráčtí Srbové dají líbit! A ještě by proti nim Němci rádi zakládali spolky »zur Verbreitung des Deutschtums im Wendischen«!...

Ćišinski ve svých řečech volá k Srbům zcela rozumně, aby hájili svých zákonitých práv proti jakýmkoliv germanisátorům, ať jsou to učitelé, inspektoři či političtí úředníci. »Takové hakatisty obžalujte! Nejvyšší instance, vláda, má jinou vůli. Vidíte-li něco podobného, oznamte to hned našim poslancům.« Ale to jest našim lidem řeč příliš tvrdá, tak jsou zaslepeni...

Následky takové zaslepenosti jsou hrozné. Tak na př. ves Łupoj, vzdálená od ryze srbského Radworja pouhé půl hodiny, počíná se poněmčovati — proč? Rodiče mluví s dětmi doma německy, aby děti nebyly ve škole týrány a posmívány... Na 30 evangelických srbských osad máme, a všecky jsou podobné — až na Khwaćicy, Bukecy a do jisté míry okolí Rakec. Ani srbských spolků nemají — za to však hromadu německých. Učitelé a duchovní mají německé ženy, jsou z velké části smýšlením Němci; jiné kapacity buď jsou neb se dělají Němci... Právě čtu v německých novinách, že v Malešecích oslavili narozeniny královy pouze německy. Tak i všecky vysloužilecké spolky v Lužici (i mezi katolíky) konají své »założeńske« slavnosti pouze německy. Podobně — až na 4 — jest i se spolky pěveckými, rolnickými a j.

I zbývají Srbům jen srbské služby boží — ale vedle nich v evangelických osadách všude jsou i německé. O posledních Velikonocích v husčanské osadě šlo 13 srbských dětí ke konfirmaci při německých službách božích. Rodiče jich jsou dobří Srbové — ale nemoudří a poddajní. Děti nemohly se dost rychle naučiti srbskému katechismu, i zůstávaly »po škole« — když se počaly učiti náboženství po německu, pojednou přestávaly sedět po škole. Tedy: nátlak se strany duchovních a učitelů — zcela po vzoru pruských hakatistů. Takovou nespravedlností pastorů a učitelů mnoho rodičů počíná říkati: ach, srbština jest velmi těžká, němčina je lehčí — ať tedy se děti nejdříve učí německy, však se později naučí také srbštině:..

Kde jest nový Jan Arnošt Smoleŕ pro evangelické Srby?...

Smutno mně bylo na pohřbu Kocorově v Ketlicích o letnicích. Pohřbívali starého vlastence, druha Zejleŕova, druha prvních buditelů našich — a pohřbívali jej... německy. V našich listech však se to nepokáralo — naopak, referáty o pohřbu byly psány tak, že každý mohl se domnívati, že vše bylo srbské, jak se slušelo a patřilo... I pohřební píseň nad hrobem srbskému komponistovi zazpíval — německý pěvecký spolek, a tedy po německu...

Ještě vzpomenu školních knih pro náboženství, katechismu a biblické dějepravy. Obě ty knihy mají katoličtí Srbové pouze srbské

a tištěné latinkou — ale evangeličtí srbskoněmecké: na jedné straně je text srbský, tištěný švabachem, na protější straně text německý. Proč to? Proč by i evangeličtí Srbové nemohli míti knihy pouze srbské? ... A dále. Evangelíci neužívají více srbské čítanky, kterou mají dvě třetiny katolických škol. I tvrdím, že Srbové z velké části sami ponesou vinu své zkázy; zákon dovoluje mnoho — ale mnozí to zaslepeně odstrkují...

Těšme se však, že bude lépe, až přijdou do života nadější mládenci, kteří se sešli o letošní »skhadźowance«. Těšme se, že přinesou jiný, nový duch do srbského kraje, rozhodnější, slovanštější srbský duch!

»Njespušćmy nadźiju rjanu!« Jurij Horjanski.

II.

(Srbský koncert v Chotěbuzi. — Potřeba národní jednoty s Hornolužičany.)

Když se v Budyšíně připravovala radostná slavnost celého srbského národa, usmálo se slunko i na nás Dolnolužičany. Dne 19. září u příležitosti »sjezdu braniborských měst« uspořádána byla v Chotěbuzi i zvláštní srbská slavnost. Městská rada chtěla svým cizím hostem ukázati srbský lid, jeho písně a obyčeje. I byl především uspořádán velkolepý svatební průvod, jehož se súčastnilo 532 Dolnolužičanů a Dolnolužičanek. . Kromě toho připraven srbský večer se zpěvy »Hyšći Serbstwo ńezgubjone«, »Naše gólcy z wójny jědu«, »Burske źěło«. Zpívaly naše pěvecké spolky z Žylowa, Werbna a Chmelowa. Po zpěvech následovala srbská »pśěza« (přástka): dívky předly, provázejíce svou práci lidovými písněmi, hoši přišli na táčky, i »gercy« (muzikanti) s dudami a maličkými »husličkami» (užívanými v slepjanské osadě) se objevili — a jak bývá na vsi, skončilo vše tancem. Konečně předvedena i selská svatba s prodáváním nevěsty, rozžehnáním s domem otcovským atd.

Význam této slavnosti nespočívá v tom, co bylo provedeno, nýbrž v tom, kde se to stalo. A tu třeba konstatovati, že 19. září Dolnolužičtí Srbové poprvé vystoupili veřejně v Chotěbuzi před širokým obecenstvem nejen chotěbuzským, nýbrž i vzdáleným. Přítomen byl i vládní president (Regierungspräsident) von Dewitz z Frankfurtu nad Odrou, jenž v dopise o večeru takto se vyjádřil: »Vše se výborně zdařilo a velice se mi líbilo. Ze slavnosti té jest patrno, jak velice srbský lid miluje svoji domovinu a svoje staré zvyky a obyčeje, ale i jak jest věren králi. Takové počínání vzbuzuje a posiluje lásku k otčině v každém přítomném«. — Za připravení celé slavnosti jsme díky zavázáni p. učiteli Rjesovi ze Žylova — i přejeme mu ze srdce, že se mu za jeho přičinění dostalo všestranného uznání. Není pochybnosti, že oněch 500—600 Srbů, kteří byli slavnosti přítomni, odneslo si přesvědčení, že nemají pravdu ti, kdož Srbstvo tupí, aniž ti, kdož svůj srbský původ zapírají, ale že úcty zasluhují ti, kdož se věrně drží své národnosti, řeči a zděděných obyčejů. Týmž dojmem bude slavnost působiti na ty, kdož sice nebyli přítomni, ale o slavnosti do-

slechli — těch jest množství, poněvadž zpráva o slavnosti rozlétla se po celé Dolní Lužici. A to jest příčina, proč na slavnost upozorňujeme i širší slovanské čtenářstvo: pozná, jaké na pohled nepatrné věci mají význam a důležitost v našem životě.

Velký význam i pro Dolní Lužici může míti »Serbski dom« v Budyšíně, budou-li vůdcové hornolužičtí míti na mysli bližší přilnutí obou částí lužické vlasti. Mluvívá se o dolnolužickém separatismu. Separatismus jest oddělení — ale my se nemůžeme od Horní Lužice odděliti, poněvadž dosud ještě nikdy jsme s ní nebyli národním duchem svázáni. Vinu toho, myslím, musí Hornolužičané hledati také u sebe. V Horní Lužici národní myšlenka srbská vznikla, tam také mohla vzrůstati, poněvadž okolnosti jsou tam Srbstvu ve mnohém směru příznivější, než u nás. Dosud však žádný Hornolužičan soustavně nepracoval o národním povzbuzení Dolnolužičanů. Nejvyššího uznání zasluhují vědecké práce Smolerovy, Jenčovy a Mukovy o naší řeči a literatuře; poslední z nich na svých cestách zde zasil nejedno zdravé zrnko. Ale jinak pobyli u nás jen někteří jednotlivci na krátký čas, aniž by kdo se věnoval se vším úsilím dílu duševního sjednocení národního obou lužických větví. Kdyby se bylo hned od počátku probuzení hornolužického stále a důsledně přihlíželo i k probouzení Lužice Dolní, bylo by u nás v mnohém a mnohém lépe! Ovšem jest na nás několika dolnolužických vzdělanciích, abychom se snažili o přiblížení k hornolužickým bratřím co nejužšímu — ale jest nevyhnutelně zapotřebí, aby oni k nám chodili, studovali naše poměry, pomáhali nám v našem díle, zkrátka, aby do programu národní práce hornolužické pojata byla i Lužice Dolní. Máme i právo to žádati — vždyť Matice Srbská a její dům mají býti skutečným střediskem všech Srbů! Nuže, ať jsou tím střediskem skutečnou intensivní prací ve prospěch všech Srbů, tudy i nás Dolnolužičanů! *G. Šwela.*

*

K poslednímu odstavci dopisu p. Šwelova připojuji několik slov. Poprvé vyslovuje se v něm výčitka Horním Lužičanům, že oni z velké části nesou vinu mdloby a úpadku Lužice Dolní tím, že hned od počátku intensivně přítažlivou silou nepůsobili ke spojení probuzení dolnolužického s hornolužickým. Je to výčitka do velké míry oprávněná, ač ne zcela. Vždyť hned základní kámen lužického probuzení, Smolerova sbírka národních písní, jest opřen stejně o půdu dolnolužickou, jako o hornolužickou. Dále připomínám působení Michala Hórnika, který hned na počátku a vůbec v celé své činnosti přihlížel k Dolní Lužici, hlavně ve snaze po sjednocení pravopisném a sblížení obou nářečí. Ale nedocházel sluchu u Dolnolužičanů, kteří nedbali jeho napomínání již v »Měsíčním Přídavku« a později v »Lužičanu«, aniž jeho vědeckých prací o dolnolužičtině v »Časopise Maćicy Serbskeje«. Kdo vůbec psal dolnolužicky, psal si dále podle své hlavy — a i jinak na vábení bratří hornolužických nikdo nic nedával. A Hornolužičané dost se naohlíželi po Dolní Lužici. Třeba jen prolistovati staré Lužičany, co tam jest zpráv o cestách po Dolní Lužici, o životě dolnolužickém

vůbec, jsou tam i příspěvky dolnolužické, podobně jako v »Časopise M. S.« a pozdější »Lužici.« Ještě jednou opakuji, úplně souhlasím s výtkou horlivého vlastence dolnolužického, od něhož mnoho doufám pro Dolní Lužici: bylo a jest zapotřebí systematické práce hornolužické pro Dolnolužičany — ale je také, a to především, zapotřebí intensivní činnosti vzdělaných Dolnolužičanů samých. Je třeba, aby Hornolužičané podávali ruku Dolnolužičanům — ale rovněž je třeba, aby tito ji přijímali. Dosud přicházely rozličné popudy z Horní Lužice — ale v Dolní jim dávali usínati. A nejen přijímati podanou ruku k povstání je třeba, nýbrž i vzpírati se na vlastní nohy. A to především. Aspoň podle vzoru hornolužického — a s vědomým připojováním k životu Horní Lužice. Ale děje-li se to? Jak má dolnolužický lid míti vědomí jednoty s Horní Lužicí, když se mu to nikdy neřekne? Povinností dolnolužických novin bylo by neustálé referování o životě Hornolužičanů, o jejich díle národním, o pokroku jejich institucí, spolků atd. Ale o těch věcech v »Casniku« není takřka nikdy ani zmínky. Ani při neobyčejných příležitostech. Umřel na př. sloup Srbstva, Michal Hórnik — a v »Casniku« bylo o tom sotva deset řádek. Ani veliká událost otevření »Srbského domu« nebyla tam náležitě osvětlena — bylo o ní sic psáno, ale nebylo jí ani z daleka využito pro povzbuzení národního ducha v Dolní Lužici, jak by si toho bylo přáti. — Zcela oprávněný jest apell váženého dopisovatele na Matici Srbskou v Budyšíně. Není pochybnosti, že i Dolní Lužice musí býti v jejím programu. Ale rovněž tak musí býti v programu buditelů dolnolužických Lužice Horní, čili, podobně jako Hornolužičané, musí i Dolnolužičané při své práci míti stále na zřeteli celou Srbskou Lužici. Tedy ne nějaké specielní vlastenectví »blatské«, nýbrž lužické vlastenectví vůbec musí být jejich základem. A o ten základ musí ze všech sil se přičiňovati. Ať zapřáhnou »Casnik« do služeb té ideje, ať vzbudí k životu »Pratyju« (kalendář), ať vydávají populární knížky o dějinách srbských a pod.

To vše doufáme od nového pokolení dolnolužického, jehož vůdce vidíme právě v p. G. Šwelovi. Má k tomu velkému úkolu všecky potřebné vlastnosti: rozhled po vlasti i Slovanstvě, nadšení i smysl kritický, potřebnou rozvahu i energii. Wjele zboža! A. Č.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Nevolnictví na Slovensku. Knihy české na Slovensko. Pastýřský list biskupa Párvyho. Slovenský večer. Československá Jednota. Slovenské Robotnícke Noviny. — Útok německé žurnalistiky na Lužické Srby. — Poláci u pomníku Kateřiny II. ve Vilně. Hlas prof. M. Zdziechowského. Ruský hlas o školství v král. Polském. Poněmčování místních jmen v Poznaňsku. Ztráty polské v Poznaňsku. † A. Jaworski. † K. Baykowski. † W. Brodzki. † W. Taczanowski. Pomník Kościuszkův v Americe. — Slované východní: Ruská oligarchie. Svjatopolk-Mirskij. Suvorin a Meščerskij. Zákon o politických proviněních. Válka. Hroby velkých mužů ruských. N. I. Karějev. — Rusíni na sněmě haličském. Volba posl. Głąbińského. Učitelstvo polské a rusínské. Pastýřský list metrop. Šeptyckého. Jezoviti. Emigrace do

Ameriky a Němec. Prázdninové kursy. Rusíni na lvovské universitě. Z Bukoviny. Malor. překlad bible. — Jihoslované: S Gregorčič. † Fr. Podgornik. — Následník Danilo. Srbochorvati a nový školský zákon uherský. † A. Fabris. — S. S. Bobčev. — Všeobecné zprávy: Slovanská výstavka v Clevelandě.

Slované severozápadní.

Poměry na **Slovensku** výborně charakterisuje nedávná zpráva »Slov. Týždenníka« (čís. 39), že ve stolici Trenčanské žijí dosud lidé v témž poměru poddanském jako před rokem 1848. Jsou to dvě kopaničárské osady v horách na hranici moravské, Kikula a Handrláci, nedaleko moravské obce Starého Hrozénkova. Žije v nich na 150 lidí, kteří od světa odloučeni zaspali tu minulé půlstoletí. Okolní pozemky a lesy patří Ant. Rakovskému. I pozemky, na nichž si chudí kopaničáři vystavěli své chaloupky, nejsou jejich majetkem. Pracovali ročně 90—168 dní na panském a za to užívali dosud malých políček. Jejich zotročilé duše pokojně snášely toto nedůstojné poddanství. Až teď najednou procitly. Jejich pán odebral jim malá políčka a chce, aby mu zadarmo pracovali jen za to, že chalupy jejich stojí na půdě jeho. Tomu vzepřeli se konečně i tito mírní lidé. Prostřednictvím známého slov. advokáta v Nov. Městě nad Váhem podali nyní žádost k ministerstvu, aby své pozemky dodatečně (!) si směli vykoupiti!*) Zcela podle toho vypadá to ovšem i s kulturou v onom zastrčeném koutě. Škola, kniha nebo časopis jest jim věci neznámou. Uvnitř chalupy jest v prostředku ohnisko. Kominu nemají. Okolo ohniska jsou lůžka pro rodinu a u nich voli, krávy a telátka...

Vidíme na tomto obrázku, co jest na Slovensku ještě půdy nezorané a čekající na pilné pracovníky. Jest potřebí šířit vzdělání mezi lid. Se vzdělaností přijde již vědomí lidské důstojnosti, blahobyt a svoboda sama. Jenom že toho otroctví a otrockého ducha je na Slovensku ještě příliš mnoho! Národnie Noviny mají pak o nový podnět více k boji proti hanobitelům krásného lidu slovenského.

Velice vhod Nár. Novinám přišel nedávný feuilleton red. J. Kuffnera v »Nár. Listech«, kde kromě mnoha správných úsudků o životě slovenském odsouzena byla i naše pomoc Slovensku, snad z toho důvodu, že vzhledem k potřebám Slováků je příliš malá. »Myslíme, Bůh ví co, pošleme-li na Slovensko bednu knih a kalendářů, které sami nemůžeme potřebovati...« Ale »Hlas« v č. 9. t. r. poukazuje, že těchto prostředků nelze zavrhovat, jelikož jsou jedinou cestou ku vzdělání lidu a k vypuzení knih a kalendářů maďarských i židovských. A mezi těmi »nepotřebnými knihami českými« jsou knihy od Jiráska, Vrchlického, Čecha a j. Věru není těch českých knih putujících na Slovensko nikdy dost. Kéž bychom je tam posílali hojněji!

Mezi katolíky slovenskými značný rozruch způsobil první pastýřský list *nového spišského biskupa* Párvyho. Přispíšil si, aby na konec listu svého upozornil ovečky své na »ohroženou« vlast maďarskou a povzbudil Slováky v lásce k uherské vlasti příkladem Kristovým, který plakal nad Jeruzalémem.

Na Moravě 7. října byl *slovenský večer v Brně.* O Slovensku přednášel Karel Salva. V Přerově od 2. do 8. října byla výstavka obrazů slovenských malířů. Vystavovali Pacovský, Augusta a Malý celkem 65 obrazů. Městská rada v Tovačově staví se v čelo akce ke zřízení slovenské banky. Těšíme se z toho, že zájem o věci slovenské na Moravě roste. Za to u nás musí každý přítel vzájemnosti československé zaplakati nad poměry v *Českoslovanské Jednotě.* Celý poslední rok neučinila Jednota pro Slováky nic. Již od odchodu prof. Pastrnka z předsednictví spolku nastaly v ní jiné poměry. Do podivného světla staví poměry v Jednotě právě vydaný, drem Edv. Kalabisem sepsaný »Pamětní spis o poměrech a poslední krisi Č. J. v Praze, který podali Národní Radě České dne 9. října 1904« někteří členové výboru z roku 1903—1904.**)

---

*) Zcela podobný případ z rusínské části Haliče byla předmětem interpellace na sněmě haličském. *Red.*

**) Redakci Sl. Přehl. však tento pamětní spis nebyl zaslán! *Red.*

Odkryty jsou zde finanční nepořádky, které v takovéto národní jednotě jsou jistě trestuhodné. Veškeré záležitosti Jednoty vyřizoval tajemník Malýpetr na svou pěst, bez výboru ano často proti výboru, jako na př. divadelní představení vídeňského spolku »Pokrok« v Praze v dubnu t. r. Ačkoliv pak tajemnictví z usnesení výboru již v květnu byl zbaven, svolána v červenci, když již nikdo z členů výboru o nápravu usilujících nebyl v Praze, valná hromada, na níž nebylo ani jednatelské zprávy. Pan Malýpetr tajemníkuje vesele dále a nepohodlní členové proti všemu právu vyloučeni ze spolku. Opposice žádá nyní za svolání nové valné hromady a chce, aby věci Jednoty byly zase dány do pořádku, a Jednota aby se vrátila k původnímu svému úkolu. Jsme žádostiví, jak spor ten skončí. Vzájemnosti československé se tím ovšem mnoho neprospěje.

V Prešpurku začal 1. října t. r. vycházeti nový sociálně demokratický měsíčník: »*Slovenské Robotnícke Noviny*«. *S. K.*

*

Lužická slavnost, jak bylo lze předvídati, vyvolala mnoho zloby v německém tisku. Nejvíce zlé krve způsobilo několik upozornění na slavnost v českých listech a pak české referáty o slavnosti. Na stráž ohroženého Německa postavila se drážďanská »Deutsche Wacht.« Dávno nečtli jsme nic tak nízkého a lživého, jako článek v č. 226 tohoto listu ze dne 28. září, nadepsaný »*Slawische Eroberungsgelüste in der sächsischen Lausitz.*« Nízkost útoku tohoto charakterisována jest hned počátečnými slovy článku: »Dem powidlessenden Edelvolk der Wenzelsläuse wird für seinen Tatendrang der Raum im Heimatlande zu eng.« A takovým tónem psán jest celý článek. Nic nás nenaplňuje podivením, že »Deutsche Wacht« svaluje vinu rozháraných poměrů v »království« (jak píše) Českém na nás Čechy, že jest jí proti mysli pražský starosta »bezsamohláskového« jména, že ji zlobí české názvy pražských ulic, že znova nepřímo vyzývá všecky cizince, aby se Praze z daleka vyhnuli — proto nepíšeme těchto řádků. Ale chceme upozorniti na vlka, jak se strojí do kůže beránčí a jak nevinně a bolestně kroutí očima nad lužickou ovečkou, že se mu nechce dát pozříti. »Deutsche Wacht« píše: »Zrak synů Václavových padl na malý slovanský národ, který dosud nebyl účasten požehnání panslavismu, ale žil uvnitř hranic Německé říše, resp. království Saského, pokojně, klidně a provázen sympatiemi každého. . .« Vyčítaje přednosti národa lužickosrbského dodává, že Němci s politováním pozorovali každoroční ubývání Lužických Srbů a že se vynasnažovali zameziti vymření tohoto dobromyslného nárůdku. »Lužičtí Srbové byli takřka školním příkladem toho, jak dobře mohou v německé říši přebývati pokojní lidé cizích národností . . .« To prý se má nyní změniti, neboť Čechové najednou v Lužických Srbech odkryli »utlačený slovanský bratrský národ« a strojí se strhnouti jej v panslavistickou organisaci. »Deutsche Wacht« zvláště jest podrážděna tím, že v českých článcích byl »Serbski dom« označen za středisko veškerého národního snažení v Lužici. »Srbové mají se u nás v Sasku tak dobře«, praví na to, »o jejich školy a kostely je výborně postaráno, že žádného střediska národního života nepotřebují. Jen z venčí přicházející panslavistická agitace je s to . . . Srbům namluviti, že jejich národnost jest ohrožena, ačkoli na její zachování stát po celá desítiletí přináší značné oběti.«

Člověka jímá úžas, jaké drzé lži jest možno psáti s nejnevinnější tváří. Nuže, připomeneme nepoctivému listu německému (neboť stavěti historii vzhůru nohama, lháti ve tvář celému světu a štváti proti jiným jest nepoctivost), jaké to jsou ty sympathie německé k Lužickým Srbům, jakým způsobem pečují německé vlády o zachování kmene lužického a jaké oběti na to vynakládají. V Sasku, jež by se podle slov »Deutsche Wacht« zdálo pravým rájem lužicko-srbským, ve školách obecných vyučuje se srbsky pouze náboženství tam, kde jsou srbské služby boží, při tom však má se přihlížeti k tomu, aby děti dovedly vše i německy pověděti. Čtení a psaní učí se hned z počátku srbsky a německy. A dost. Tedy účelem německé školy v srbské Lužici saské jest, přivésti děti co nejdříve k němčině; to děje se na základě srbštiny — a to jest

*

jediná milost, jíž se Srbům dostává. Obětí ve školství tedy saská vláda nepřináší Srbům ani za zlámanou grešli. A v čem jiném? To bychom rádi zvěděli. Podporuje snad kulturní instituce lužickosrbské, Matici Srbskou, Towařstwo swj. Cyrilla a Methodija, Serbske lutherske knihowne towařstwo, Towařstwo Pomocy za studowacych Serbow? Jediné, co přímo pro Srby vydává, jest roční příspěvek 600 Mk na srbské prázdninové kursy theologické (od r. 1877) — a to přec není možno nazvati obětí, když jinak vláda nevydržuje pro Srby ani jediné srbské školy obecné neb střední, ba ani ne jediného stálého učitele srbštiny při některé střední škole. Nuže, tak »výborně« je postaráno o školy srbské v Sasku.

Ale Srbové Lužičtí, jak známo, žijí také v Prusku a — »Deutsche Wacht« má i ty na zřeteli, když mluví o německých sympatiích k Lužickým Srbům a vůbec a o tom, jak se Němci vynasnažovali zameziti vymření »dobromyslného« nárůdku srbského. Nuže, v celé Dolní Lužici dle Mukovy »Statistiky« jen ve 14 školách se při vyučování poněkud užívalo také srbštiny. Naproti tomu jest známa spousta příkladů, že němečtí učitelé tam i v pruské Horní Lužici strhávali žačkám národní vázání neb čepečky s hlavy a že bitím trestají své žáky za každé srbské slovo ve škole. A což činnost německých inspektorů není všeobecně známa? Zdali to jest péče o zachování lužickosrbské národnosti, když inspektor (byl to školní rada Bock) na učitele činí nátlak slovy: »Sie müssen helfen, die wendische Sprache zu Grabe tragen?« A což ty spousty německých učitelů a pastorů v Pruské Lužici — ty jsou snad projevem německé péče o zachování lužického jazyka? Marny jsou petice k ministerstvu (jako z farnosti Slepjanské na počátku let osmdesátých), marny jsou protesty k synodálním radám. Místa obsazují se Němci, jde-li to jen poněkud, třeba byli srbští kandidáti. Touto německou politikou ve školních a církevních věcech v Lužici se stalo, že nyní v celičké Dolní Lužici káže již jen 12 pastorů srbsky, kdežto srbských farností jest dosud 39! Péče pruské vlády o zachování lužickosrbské národnosti je tak do nebe volající, že nejen lužický vlastenec Imiš po útoku, podobném nynějšímu útoku drážďanské »Deutsche Wacht«, postavil se proti ní v známé knize »Der Panslavismus« (1884), ale že i poctivý Němec dr. Jiří Sauerwein s rozhorlením proti ní protestoval v brošurce »Noch etwas mehr Licht in der sehr trüben Sache des wendischen Panslavismus« (1885). Ctihodná »Deutsche Wacht« s drzou tváří se diví, že Čechové nyní teprve objevili »utlačování« Lužických Srbů — nuže, věnujeme jí tato slova Němce Sauerweina: »Es würde nicht zur grösseren Verherrlichung unseres, gottlob! auch in unserem Jahrhundert an wahrem Ruhme so reichen deutschen Volkes beitragen, sollte es einst in den Annalen desselben für das laufende Jahrhundert heissen: Das deutsche Volk, der mächtige, thatkräftige Hüne, tötete um diese Zeit das harmlose, unschuldige Kind, das ihm treu ergebene kleine Wendenvolk aus Furcht, dass ein solches harmloses, unschuldiges und machtloses Kind durch irgend einen Märchenzauber in — die grosse Seeschlange verwandelt den starken Mann niederschlagen könnte.«*) Bez příčiny nebyl by jistě Němec napsal taková slova o počínání germanisačním — tedy utlačovatelském — v Lužici. A nyní po dvaceti letech zase podle drážďanského listu má německý obr strach z lužického dítěte, neboť, jak píše — »utvoření nového slovanského ohniště, na němž by planul podobný šovinistický plamen jako u Poláků (!), bylo by nebezpečím pro Německou říši, pročež zamezení jeho musí býti povinností každé vlády.« Ejhle, beránka! Poláci tedy jsou šovinisti, oni připravují Němcům vřesenské trýzně ve školách, oni jim zakazují mluviti na schůzích německy, zapovídají užívání německých místních jmen, zavírají jim školy, vězní jim redaktory atd. atd . . .

*) Nesloužilo by k přílišné oslavě našeho, bohudík i v našem století pravou slávou tak bohatého německého národa, kdyby jednou v jeho letopisech za toto století stálo: Německý národ, mocný, rázný obr, usmrtil v této době bezstarostné, nevinné dítě, věrně mu oddaný malý nárůdek z bázně, že takové bezstarostné, nevinné a bezmocné dítě nějakým kouzlem v obrovského mořského hada proměněné zabije silného muže.«

Věru že článek drážďanského listu jest pro nynější Německo a pro žalostné postavení jiných národů v Německu (a všude tam, kde Němci vládnou) tak příznačný, že by měl býti prostě přeložen do všech jazyků a rozšířen po celém světě, aby celému světu se objevil tento »německý obr« a jeho poměr k jiným národům v pravé podstatě. *A. Č.*

*

Poláci v Rusku a s nimi všichni ostatní Poláci uraženi byli ve svých citech postavením *pomníku Kateřině II. ve Vilně*, carové, která spečetila konec Polska. A nebylo dosti na tom, že pomník postaven — i zástupci polské šlechty přivedeni byli před něj, což sluší považovati za nové pokoření Poláků. Ale jak se octla polská šlechta při odhalení pomníku? Na účast při slavnosti nikdo z litevských Poláků vskutku nepomýšlel. Když »predvoditěl« šlechty v gubernii kovenské (úředník jmenovaný ministrem, nikoli volený »marszałek« šlechty, jak bývalo) obrátil se k několika vynikajícím zástupcům polské šlechty se žádostí, aby se slavnosti súčastnili, dostal odpověď rozhodně zamítavou. V odpovědi své šlechtici polští vytkli, že od r. 1881 po každém loyalním projevu Poláků následoval vždy nový krok v politice rusifikační. Tak před několikanácte lety po srdečném uvítání velkoknížete Vladimíra následovalo — propuštění posledních maršálků šlechty a nahrazení jich úředníky, jmenovanými vládou. Podobné odpovědi na soukromá vyzývání hodnostářů ruských dávali i zemané v gubernii vilenské. Tu kníže *Svjatopolk-Mirskij* pozval k sobě na den 14. (ruského 1.) září devět známých šlechticů polských z Vilna i gubernie a prosil je, aby se súčastnili slavnosti, naráželje na to, že může přijíti lepší doba pro Poláky v odměnu za projevenou loyalnost. Muž, který právě byl povznesen na nejvyšší místo v říši, zplnomocnil pozvané šlechtice k rozhlášení, že přijímá svůj úřad s programem rovnoprávnění — a ve jménu toho programu žádal jejich pomoci v podobě chvilkové oběti. A tato slova zviklala ty, kteří by za jiných okolností byli setrvali v odporu. Dvouletá vláda knížete ve Vilně ukázala, že nenáleží k přívržencům bezohledného směru rusifikačního, jehož posledním projevem byl Plehve, kníže získal si na Litvě nepochybné sympathie — a to zmátlo pozvané. Mohli směle odpověděti, že oběť, jíž žádá, jest příliš veliká, tím více, že jeho sliby za to byly jen mlhavé, naznačilť jen směr, jímž bráti se zamýšlí, ale nepověděl, co vykoná. Ale neučinili toho; hr. Ant. Tyszkiewicz odpověděl nedůstojně, i představili věc svolané šlechtě. A stalo se, čeho by se byl nikdo nenadál — na rozeslaná osobní pozvání z kanceláře general-gubernatorské (jichž bylo rozesláno 150) dostavilo se k slavnosti přes 50 zástupců litevské šlechty! A vláda ještě tak pokořila polské šlechtice, jež popletl úsměv nově jmenovaného ministra vnitra, že rozeslala do světa telegramy, v nichž rozhlašovala loyalnost »zástupců nejznamenitějších rodin polských, uznávajících neodvratné připojení kraje severozápadního k Rusku.« A celou odměnou za toto zapření citův polských bylo udělení titulů kamerherův a kamerjunkrův šesti pánům.

Uvažuje o tomto zjevu *prof. Maryan Zdziechowski* v krakovském »Głosu Narodu« č. 283-4. praví, že Poláci, nemajíce moci ani schopnosti přiměti ruskou vládu, aby se jich bála, mohou a povinni jsou ji přinutiti, aby si jich vážila. »Jediným prostředkem k tomu jest síla mravní, a jedním projevem jejím — pocit vlastní důstojnosti. Nikdo u nás nepochybuje o dobrých úmyslech knížete Mirského. Ale nový ministr a kormidelník Ruska bude míti proti sobě celé neb skoro celé svoje okolí, prosáklé tradicí jeho předchůdcův: Dmitrije Tolstého, Durnova, Goremykina, Sipjagina a Plehveho, jejichž politika sbíhala se v heslech unifikace a rusifikace. Připusťme tedy, že necítí pod sebou pevné půdy, že chtěje nám upřímně uleviti předvídá celou sílu nenávisti, jakou proti němu vyvine petrohradská byrokracie, a tím vykládáme vroucnost, s jakou se obrátil k oněm devíti zástupcům vilenským, žádaje jich o pomoc a uváděje nás tím v postavení nejtěžší, jaké jen si lze představiti. To však jest jisto, že v každém poctivém předsevzetí našel by ministr účinnější pomoc v mravním fondu naší společnosti, než v bezplodném odříkání se pocitu vlastní důstojnosti se strany několika zástupců této společnosti. Rusko prožívá nyní těžké chvíle. Jistý intelligentní Rus vyslovil se nedávno, že když spolu rozmlou-

vají tři poddaní ruské říše o válce, dva z nich jistě stojí, zjevně nebo skrytě, na straně Japonska. Při takové náladě vzdělaných vrstev křehkost základů státních stává se až příliš patrnou, i musí říše ve vlastním zájmu snažiti se o usmíření živlů utiskovaných, musí pomysleti i na nás. Jsem na tolik idealistou, že soudím, že v politice kromě brutální přesily mohou míti jakýsi význam i lidé myšlenky, posvěcení, mravní síly, zkrátka lidé řádní. Věřím, že jsou takoví mezi Rusy i vyvozuji z toho závěr, že v záležitosti poměrů polsko-ruských právě s takovými Rusy mají se dorozumívati »řádní« Poláci. Ať tedy hledí se nyní skupiti a dorozuměti. Na jednom pólu vidím u nás lidi nepochybně řádné, leč nesmiřitelné a bohužel splývající začasté se skupinou nakohoutěných křiklounů, kteří usilují podlý hakatism pruský přeštěpovati na půdu polskou — na druhém vidím číhající na úřady dvorské prospěcháře a patolízaly bez ideálu, bez důstojnosti, ba často i bez svědomí. Proto tedy pro dobro vlasti musí se spojiti lidé středu, musí povstati strana umírněná, která by dovedla politický realism spojiti s idealismem citů, a jedno i druhé na základě přípravy a nezlomnosti mravní . . .«

Vážná to, neobyčejně důstojná slova ryzího patrioty a vynikajícího učence polského. Přáli bychom si, aby byla slyšána na obou stranách, u Poláků i Rusů. —

O poměrech *středního školství v království Polském* můžeme uvésti klassický hlas knížete Meščerského v »Graždaninu« (č. 79). V delším článku mimo jiné vytýká, že k provokování polských žákův zneužívá se i modlitby. »Modlitby před vyučováním i po vyučování byly pro kraj Privislanský*) vytištěny ve čtyřech textech na jednom listu: dva beze změn pro Rusy a protestanty, jeden pro reformaty s maličkou změnou a čtvrtý pro Poláky katolíky z větší změnou. A v této vážné a zároveň hloupé změně nikdo nespatřoval účel pouze provokační, jenž seznán teprve nyní následkem povstalého z ní demonstračního nedorozumění v jednom gymnasiu. Ve třech textech jedna modlitba končí slovy: Na utěšenije cerkvi i roditěljam i otěčestvu na polzu (Ku potěšení církve i rodičův a otčině k užitku). Ve čtvrtém textu »chitroumnyje« politikové-paedagogové vymyslili pro katolíky Poláky tuto změnu: Ku radości monarchy i rodzicóv i całemu krajowi na pożytek. Tím způsobem pro Poláky škrtnuta slova »kościół« a »ojczyzna« a na jich místo postaveno slovo »monarcha«, které vůbec nepřichází v modlitbách, určených pro Rusy, protestanty a reformaty. Kdyby si tedy Polák zvolil k modlení text ruský, stal by se tím politickým provinilcem, poněvadž nevzpomíná »monarchy«, ale mluví o »církvi a otčině . . .« Hoši ovšem hromadně se dopouštějí politického přestupku prohlašujíce, že nebudou se modliti podle katolického textu. Ale ptám se všech poctivých Rusů, či vina jest větší: zdali těch chlapců, či těch, kteří svou zlobu a hloupost dovedli do té fenomenální míry, že změnili a zkazili text modlitby jedině za tím účelem, aby tím získali lehký a neklamný způsob provokování, past na děti a nástroj katanský? A tak na základě té modlitby odehrálo se drama, které zničilo život přes sto mladých lidí«. — To, prosím, je citát z ruského listu o hospodářství ve školách (ovšem ruských) království Polského. Není k tomu dojista třeba přidávati ani slova. Jen výraz podivu připojujeme, že spravedlivé toto pokárání uveřejněno bylo v orgánu knížete Meščerského, jehož dozajista nikdo nemůže podezřívati ze stranění Polákům. —

Z *pruské části Polska* docházejí zprávy stále neutěšenější. Na jaké nepříčetné cesty zašel pruský hakatism, ukazuje poněmčení starobylého polského jména města *Inowrocławi* v — Hohensalza! Inowrocław dosud jest město ze dvou třetin polské (všeho obyv. má 26.000), ale v radě městské zasedají 23 Němci a jen 7 Poláků. Návrh magistrátu na poněmčení jména města, inspirovaný vládou, ovšem tedy v radě prošel přes protest polských členů rady i přes veřejný protest předběžného shromáždění polského občanstva. Je to počátek zevnějšího poněmčování Poznaňska; již dnes objevují se hlasy, žádající dokonce i zněmčení názvů Poznaně a Hnězdna. Ale to jsou zevní násilnosti,

*) Tak zní nyní úřední název království Polského.

známé dobře i nám Čechům; naši Němci a naše státní úřady zpotvořují a poněmčují nám tak naše starobylá slovanská místní jména každého takřka dne. Horší jest, že lze konstatovati značné vnitřní výsledky úsilí germanisačního. Učinil tak nedávno krakovský »Czas«, poukázav na to, že na př. na Hnězdeňsku celé krajiny jsou vyrvány pro německou kolonisaci, v samém sousedství Hnězdna rozparcelovány 22 vsi německým přistěhovalcům. Poznaňský publicista dr. Tadeusz Jaworski ukazuje, že obyvatelstva polského poměrně ubývá, třeba prostý jeho počet rostl.

Z řad haličsko-polských politiků odešel vůdce jich, předseda Kola Polského, *Apolinary Jaworski* (nar. 1825, zemřel náhle 24. října). S jeho činností politickou (od r. 1873) sloučena jest historie autonomického rozvoje Haliče, pro kterou mnoho se svojí stranou vymohl, podporuje každou vládu vídeňskou, aby posilněno bylo velmocenské postavení říše. V tom šel za svým vzorem, Grocholským. Více ovšem, než pro zemi samu, vykonal pro zájmy strany konservativní, k níž náležel. Za zájmy strany šel neochvějně a bezohledně, neohlížeje se na nikoho, tedy ani ne na ostatní Slovany - vůle koruny pak mu byla vůlí nejvyšší. Toť stručná charakteristika politika dojista obratného, ale strannicky bezohledného a pro nás ne právě sympathického.

Paní Romualda Baudouinová de Courtenay zavedla mne jednou do skromného příbytku v ulici Siemiradzkého v Krakově, kde poznal jsem starce, obtíženého břemenem vysokých let, podivně k sobě vábícího zvláštní tichou, řekl bych nezemskou září, vycházející z jeho očí, z jeho vážné, dobré tváře i z jeho tiché, pokorné řeči. Byl to *Karol Baykowski*, bývalý sekretář Andrzeja Towiańského a nejvěrnější přívrženec jeho učení. Není možná zapomenouti na setkání s takovým člověkem, jehož každé slovo, každý čin, každodenní život po celá dlouhá desítiletí proniknut jest jedinou ideou, které slouží každým svým dechem. Takovým mužem byl K. Baykowski, »nejen vyznavač, ale i nejvytrvalejší, činný, byť tichý apoštol lásky a neustálého sebezdokonalování a pokroku v oboru individuálního i veřejného života«, jak trefně jej charakterisuje paní Baudouinová. Věru, že by zasluhoval zvláštní studie tento neobyčejný zjev ideálního snažení. Zde jen připomeneme memoirový spisek jeho »Z nad grobu« (1891, druhé vyd. 1903), známý i našim čtenářům, a hlavní práci jeho života, velké vydání »Spisův Andrzeje Towiańského« (Turin, 1882), uspořádané spolu se Stanislavem Falkovským, Tancredem Canonico a j. Muž tento, který se stýkal i s Mickiewiczem a Słowackým, i s celou řadou slavných emigrantů polských kolem polovice minulého věku, zemřel dne 5. září v Szczawnici (nar. 1821). Byl jedním z lidí, v jejichž blízkosti proniká nás víra v příchod království božího na tuto zemi. A jedním z těch nemnohých, kteří o tomto království nejen káží, ale kteří svým celým životem a působením snaží se jeho příchod přiblížiti. Jedním z těch, v jejichž blízkosti stáváme se lepšími...

V Římě, dne 9. října zemřel jiný ctihodný, 79letý stařec, krajan Baykowského, sochař *Viktor Brodzki*, soudruh z mládí Stan. Falkowského, výše vzpomenutého, i známý samého Towiańského z pobytu jeho v Římě. V evropském umění zaujímal čestné místo jako representant směru klassického, hluboko tkvící v antice.

Nesmírně bolestně dotýká se zpráva o zbytečně předčasné smrti mladého filologa polského, *Wacława Taczanowského* (nar. 1868). V bojích u Ljaojanu byl raněn kulí do hlavy a za krátko v bolestech zemřel v polní nemocnici v Charbině. Jako učitel jazyka polského v království Polském (na IV. mužském gymnasiu ve Varšavě) nebyl prost ještě v 36. roce svého věku činné služby vojenské, i byl poslán na jatky do Mandžurie. A tam jeden z nejznamenitějších mladých učenců polských, jemuž svěřeno dokončení důležitého díla Karłowiczova, »Słownika gwar polskich«, zhynul pro nic za nic kulí japonskou...

V Chicagu 11. září konala se slavnost odhalení *pomníku Tadeáše Kościuszky*, jíž se súčastnilo přes 100.000 Poláků severoamerických. Krátce na to vzdaly hold památce Kościuszkově dítky polské, jichž na 7000 sešlo se u pomníku, ověnčilo jej a uctilo písněmi národními. Za krátko bude odhalen

pomník téhož národního hrdiny v Milwaukee; bude to již třetí Kościuszkův pomník v Americe. *A. Č.*

Slované východní.

Stranou ponechávajíce události a snad obraty na bojišti Dalekého Východu, věnujeme dnes pozornost jiné stránce **Ruska**, příčině onoho, s nejmenší příkrostí řečeno divného stavu nemohoucnosti, v němž se dnes nachází. Nejednou, ba často ukazovali jsme na to, kterak samovláda ruská jest vskutku *oligarchií* několika osob, obklopivších cara a zastírajících jemu zrak i rozum zúmyslným zištným znetvořováním pravdivého stavu věci. (Srov. na př. loňskou odpověď dru. Verhunovi.) Máme čest nyní — díky francouzskému listu l'Européen (č. 141) — tuto oligarchii předvésti názorněji. Složena je ze tří skupin: z policejních úředníků, vysokých vojenských představených a ctižádostivých velkoknížat (členů carské rodiny). Byla to vlastně druhá skupina, jež se ustavila nejdříve, vznikla v 60tých letech v »Druhé kadetní vojenské škole« v Moskvě. Tam tehdy studoval Bezobrazov, Bandaljarskij, Vasil Sacharov, Valerian Sacharov, Volkov, Petrovskij a Puzanov, lidé (dle úsudku tehdejších svých učitelů) chatrných schopností, mající však konnexe a talent k intrikám. Již tehdy tvořili skupinu, pracující jeden pro druhého. Dnes z nich je: Bezobrazov ministrem bez portefeuillu (před vojnou býval správcem věcí Dalekého Východu), Bandaljarskij generálem divisním, Vasil Sacharov ministrem vojny, Valerian Sacharov náčelníkem gen. štábu v Mandžurii, Volkov gen. kommandantem Charbina, Petrovskij ředitelem »Moskovských Vědomostí«, sloupu to veškeré reakce, a Puzanov generálem četnictva a velitelem policie. Kterak se to stalo? Takto! Nejdříve stáli na nohou Petrovskij a Bandaljarskij. První z nich byl v příbuzenském svazku s proslulým Katkovem. Stal se jeho soukromým tajemníkem a později i tajemníkem Moskovských Vědomostí. V té době již byl ve svazku s Plehvem, tehdy náčelníkem politické policie, a podporoval jeho brutální činnost. Jeho pomocí stal se Puzanov plukovníkem četnictva v Petrohradě a důvěrníkem Plehvovým. Po smrti Katkova stal se Petrovskij sám ředitelem Moskevských Vědomostí a důvěrníkem staré cařice a jejího inspirátora Pobědonosceva. Skrze Plehva dostali se do kruhu těchto osob oba Muravěvi, zemřelý ministr zahr. věcí a nynější ministr spravedlnosti, jenž byl tehdy Plehvovým attaché. Skrze Muravěvy, dobře u dvora zapsané, dostal se do kruhů dvorských Bandaljarskij, statný a smělý krasavec, jenž si dobyl přízně jedné z nejvlivnějších velkokněžen. Ta pro něj nešetřila žádných kroků ani přízně. Jejich prací pomoženo vzhůru Bezobrazovu. Již tehdy měla tato klika v rukou tehdejšího následníka, nynějšího cara, oddaného nad to zcela své matce, nynější ovdovělé cařici. Když byl poslán na svou známou cestu kolem světa, ustanoven vlivem Bandaljarského kapitánem lodi, po níž jel, nynější, tak smutně slovutný místodržitel Dal. Východu, Alexějev. Proti celé této klice stáli dva mužové: Witte a Kuropatkin. Expansivní, bojovné politice kliky začali překážeti, když varovali před kroky vojenskými. Wittův veliký plán, ovládnouti východ zticha pomocí jeho ruskočínské banky, zmařil tehdejší ministr zahr. věcí Muravěv. Po smrti Muravěva prosadil Witte u cara za nového min. zahr. věci svého chráněnce Lamzdorfa. Ale sám se neubránil. Již tehdy pozdvihl Plehve Wahla, a vliv cařice-vdovy Kleigel›a, přes vůli Wittovu. On sám padl intrikou další. Poněvadž již dámy Bandaljarského sestárly a pozbyly vlivu, získán velkokníže Alexander Michailovič, jemuž dána za choť sestra carova, a jeho vlivem odstraněn Witte, jeho vlivem, přes slib daný Kuropatkinovi, jmenován nástupcem jeho v min. vojenství jeho nepřítel Sacharov a velitelem v Charbině Volkov. Známo, jakou odpověď poslal Kuropatkinovi Sacharov, když si stěžoval, že nedostává, čeho potřebí. Telegrafoval mu: »Nechť generál Kuropatkin nezapomíná, že již není ministrem, nýbrž jenom generálem.« Že nyní byl Kuropatkin jmenován přece vrchním velitelem, jest následek strašného konce Plehvova. Ten vyrazil oligarchii z rukou vítězství, které měla již za úplné.

Není bez zajímavosti, že i v otázce odpuštění z nedoplatků daní již Plehve byl vítězem, přemlouvaje cara, aby toho nečinil, kdežto Witte ukazoval,

že po předcházejícím zrušení celkového ručení obcí za nedoplatky je to vlastně krok logicky nutný. V manifestě nedoplatky přece odpuštěny. Zemřelý již nemá moci.

Nástupce Plehvův, kníže *Svjatopolk-Mirskij*, učinil několik projevů. Přijímaje svoje úřednictvo, prohlásil, že základem jeho vlády budou principy, obsažené v manifestě carském z 11. března (nový kal.) loňského roku. Tedy jakés mírné reformy. Dojem z řeči této po Rusku byl aspoň příznivý. — Jiný projev učinil v hovoru se spolupracovníkem »Rusi«. (I to je v Rusku vzácnost, když takový pán mluví s žurnalistou.) V otázce nouzové počítá na pomoc a práci samosprávy zemské, kterou vůbec míní rozšířiti a oživiti. Chce ji zavésti i tam, kde není, na př. v gubernii Astrachaňské, Archangelské, Orenburské a Stavropolské. V otázce centrální vlády jest stoupencem decentralisace, neboť zná potřeby okrajních končin Ruska. Na otázku po toleranci vůči razkolníkům nedal odpovědi. Za to odpověděl při tisku. Obírá prý se přeměnou zákona o tisku. Vyhýbavá byla i odpověď po uvolnění národnostem neruským. »Je to otázka těžká, řežavá, k níž nutno přistoupiti s největší ostražitostí.« Korrespondentu francouzského listu l'Echo de Paris dal odpověď ve stejném smyslu, jako projev první. Velikých změn prý čekati nelze. Vládnouti chce po dobrém, k mládeži a ke studentstvu chce býti shovívavý. Nepřítelem židů prý není, ale dá-li se jim taková svoboda jako pravoslavným, je prý nebezpečí, že nabudou moci přílišné. O vojně je přesvědčen, že dopadne pro Rusko vítězně. Proti »terroristům« revolucionářům boj prý se povede dále.

Snad toto poslední je balsámem do ran Moskovských Vědomostí, v nichž p. Gringmuth ještě po smrti Plehvově prosil, aby se nedostávalo žádných ústupků anarchistům, socialistům ani liberálům, neboť to prý jsou všecko cháska stejná, liší prý se od sebe jen tak, jako ve vojsku se liší artillerie, pěchota a kavalerie. Při jmenování Sv. Mirského trnul asi Gringmuth hrůzou, nyní si trošičku oddychne. Zajímavá je *vojna mezi starým Suvorinem a kníž. Meščerským*. Když tací dva staří zpátečníci otočí a píší pokrokově, je to dojem veliký. Ale když si navzájem staré hříchy vyčítají, je to ještě dojemnější. Meščerskij nyní chce všecku vinu za celou dosavadní politiku svaliti na Plehva — a Suvorin mu připomíná, že zrovna on, Meščerskij, takovou politiku kázal. Navzájem stejnou poklonu dělá Suvorinovi zase Meščerskij.

Nesmí se však myslit, že smrtí Plehvovou dědictví jeho vzalo za své. Vydán byl *nový zákon o politických provinněních*, pracovaný ještě pod ním; není to nic jiného, než zákon starý, ve formálnostech pozměněný, ba zhoršený. Od nynějška na př. četnické úřady mají právo zavírati pod stráž i osoby obžalované z nejnepatrnějších přečinů.

A nyní *o vojně* trochu. Starý Suvorin ve svém rozohnění pokrokovém udatně jde ku předu. Dokazuje (»neznámo, komu« . . . dokládají St. Peterburgskija Vědomosti), že je potřebí veřejné kritiky vedení války. Pohromy, které ještě Rusko v této válce stihnou, dokáží prý nutnost tuto ještě více.

O hrozných útrapách ruského vojska za lijáků v Mandžurii píše očitý svědek, spisovatel Němirovič-Dančenko, v »Ruském Slově«. Rádi byli vojáci, když se mohlo nocovati v čínských chýžích, špinavých a smrdutých. Ale za lijáků venku spáti, anebo, což horší, tvářiti se, že spíš, abys aspoň nevzbudil druha svého, který přece usnul, když ty pro zimu a vodu nemůžeš — toť jiná. Oděv a obuv jest v strašném stavu. »Na přijíždějících důstojnících, kromě ublácené košile, vybledlých výložek a stokrát záplatovaných kalhot, není nic. Boty? — nejeden poddůstojník je bos, i poručíci a setníci mají zřídka celou obuv. Sám jsem viděl jednoho kavaleristu. Pamatuji se naň z Petrohradu jako na šviháka, v salonech udával tón. A tu — na nohách ne boty, nýbrž něco, co zajisté botami bývalo, ale teď je to nahoře provázky svázáno jako sandály. Druhý — má kyjaské bačkory, a třetí má radost, že našel někde nějaké kaloše. A když jdeš pěšky, je bláta po pás! A sotva vyjde slunce, je žár a žízeň nesmírná!

Nově hotová *dráha kruhobajkalská* je dílo veliké. Skoro půl millionu kubických sáhů bylo tu vytrháno dynamitem skal; vši země i kamení odstraněného bylo $1^1/_2$ millionu krychl. sáhů a jen tato práce stála přes 11 mill.

rublů. Cela dráha stála 54 mill., čili přišel kilometr na 220 tisíc rublů v okrouhlé sumě

Ruská telegrafní kancelář dostává i v ruském tisku za hodnověrnost svých válečných zpráv. Posledně jí to vytklo »Russkoje Slovo« velice perným způsobem, na příkladě ukazujíc hodnotu jejích zpráv.

Pěkný návrh vyskytl se v St. Petěrb. Vědomostech. Chápaje se té příležitosti, že se právě upravuje znova historický Volkovský hřbitov a že město dosud mělo v opatrování hrob Turgeněvův a Žukovského, a letos přejal do podobného opatrování hrob Glinkův, navrhuje se v listě, aby *i jiné pomníky zasloužilých mužů* této šetrnosti došly. Ukazuje se tu, jak některé jsou poškozeny; u Nadsonova je na př. lyra ulomena, pomník Afanasjeva-Čužbinského je počmárán a pod. — *ch.*

Čtvrtstoletí své činnosti professorské slavil sympathický učenec ruský *Nikolaj I. Karějer*, jehož význam Slov. Přehled již ocenil (roč. II. 4 9.) a jehož činnosti věnuje stále pozornost. Dobře i u nás jsou známy jeho »Listy k mládeži« a »Myšlenky o působení sociálním«. Tyto a jiné spisy filosoficko-sociologické učinily jej oblíbeným autorem v pokrokových kruzích ruských. Ale i daleko za hranicemi má Karějev zvučné jméno jako sociolog a historik. Náleží k těm vynikajícím Rusům, kteří spravedlivě soudí o věcech polských; o poměru jeho k Polákům svědčí nejlépe fakt, že velká jeho díla o dějinách polských vyšla i v rouše polském: »Upadek Polski w literaturze historycznej«, »Najnowszy zwrot w historjografji polskiej«, »Zarys historyczny sejmu polskiego«. Svého času psali jsme o jeho polské přednášce, konané ve lvovské historické společnosti. Karějev redigoval i ruský překlad »Dějův polských« Bobrzyńského, uveřejnil před dvaceti lety v Ruské Mysli velmi zajímavé »Listy polské« a před několika lety v »Ruských Vědomostech« feuilleton »Moje styky s Poláky« (z něhož jsme podali obšírný výtah v roč. III. str. 441, 497). — Prof. Karějev jest i osobně dobře znám v Praze. Přede dvěma lety měl v Umělecké Besedě přednášku »Z historie ruských společenských proudů XIX. století«, kterou potom přinesl náš list.

Velký sál Besedy (v Zemské bance) byl tehdy v pravém slova smyslu přeplněn. Všichni naši velcí rusofilové se dostavili — nevědouce při veškeré svojí znalosti věcí ruských, kdo jest Karějev a že nenáleží do tábora Komarovů a podobných polobohů českého rusofilstva, representovaného »Národními Listy«. V červnu tohoto roku přijel Karějev zase do Prahy přednášet o nedávno zvěčnělém spisovateli a publicistovi Michajlovském. Přednášel zase v Umělecké Besedě. Ale tentokrát z ředitelů našeho rusofilství neobjevil se na přednášce živý duch. A ovšem ze Slovanského klubu ani duše. A to dojista také charakterisuje — Karějeva. *Č.*

*

Na sněmu haličském předseda klubu **maloruského** Dr. Olesnyćkyj přednesl prohlášeni klubovni, v němž připomenut maloruský odchod ze sněmu v minulém zasedání. V novém zasedání maloruské poselstvo zahájí práci sněmovní a nebude sáhati ke krokům mimoparlamentním, dokud k nim nebude dohnáno sněmovní většinou. Polská odpověď hr. Dzieduszyckého zněla v ten smysl, že polské poselstvo nikdy nechtělo ukřivditi bratrskému národu maloruskému. »Sněmovní většina nikdy nepřijala rozhodnutí v takovémto smyslu pod vlivem nelásky anebo pohrůžky, nýbrž jednala pouze tak, jak jí kázalo svědomí, opírajíc se o znalost potřeb země i jejích obyvatelů, přijímajíc to, co uznala za výhodné pro národ maloruský.« Celé polské poselstvo k tomu tleskalo. Když pak voleni byli členové kommissí a sekretáři, nechala sněmovní většina propadnouti Malorusa Bohačevského, který v minulém zasedání zkritisoval školské poměry v zemi. Vlastní boj sněmovní začal hned potom, když na denní pořádek přišel polský návrh *zákona o rentových statcích.* Z fondů zemských — zní návrh stručně shrnutý — buďtež pro podporu stavu selského zřizovány statky střední velikosti, jež by sobě mohli rolníci uplaceti za jistý roční obnos. Proti tomuto návrhu staví se Malorusové z příčin národněpolitických a národohospodářských.

Praví, že návrh zákona míří zřejmě ke kolonisaci východní Haliče živlem polským, osadníky mazurskými. Soudí tak z toho, že návrh vychází ze strany polské, která byla nespokojena s dosavadní činností »parcellační banky«, dále z toho, že celá akce má zůstati co možná v rukou samosprávy zemské, tedy v rukou polských, pak z předchozího zamítnutí maloruských návrhů, jež měly zabezpečiti maloruskou národnost před ostny nového zákona, konečně ze složení kommisse, jež akci tuto vede, z osob zřejmě Malorusům nepřátelských. Po národně-hospodářské stránce Rusíni uvádějí, že zákon má prospěti zkrachovaným velkostatkářům, od nichž by země kupovala za libovolné jejich ceny velkostatky k parcellacím. Při jednání o tomto návrhu nově zvolený poslanec, Starorus Jefinovič, jejž maloruský klub poslanecký přijal do svého středu, prohlásil, že tento projekt byl by výhodný i pro druhou národnost (maloruskou), kdyby prý v provádění jeho měli stejnou účast také Malorusové. To je zcela správné, a přáli bychom si, aby se tak vskutku stalo. Ale svým projevem Jefinovič seslabil opposiční postavení maloruského sněmovního klubu proti návrhu, i jest pochopitelno, že nyní klub nechce přijmouti do svého středu druhé dva Starorusy, Hlidžuka a Ochrimoviče.

Pro poměr rusínsko-polský má důležitost *volba prof. Głąbińského* do zemského sněmu za město Lvov; zvolen byl ohromnou většinou hlasů — 8151 proti 1031, jež obdržel jeho protikandidát dr. Dylewski. Głąbiński jest zásadním protivníkem haličských Rusínů (srov. Slov. Přehl. V. 22), kteří dle slov jeho strojí se prý k národní a sociální expansi a zabrání země. Jako poslanec pracovati chce k tomu, aby vydán byl zemský zákon, jímž se zavádí polština za úřední řeč v celé zemi, ve všech úřadech, aby vydán byl zákon, jímž se rozšiřují práva zemské školní rady atd. Jest věru zjevem málo potěšitelným, že dostává se do sněmu tak vyslovený odpůrce spravedlivého smíru polsko-rusínského, žádoucího nejen pro Rusiny, nýbrž hlavně i pro Poláky, domáhající se spravedlivosti v Poznaňsku i ruském Polsku. Proto také ozvaly se s polské strany pokrokové hlasy vesměs proti této volbě, mezi nimi »Krytyka« výslovně i za příčinou stanoviska Głąbińského a jeho přívrženců proti Rusínům.

Polský učitel p. *Rosół*, o němž minule jsme psali, ve svém listě »Gazeta szkolna« vrací se ke sjezdu učitelskému a v úvaze o významu sjezdu toho zvláště klade znova důraz, že nepodařilo se již tentokráte do řad učitelstva vnésti šovinismus národní.

Metropolita uniatské církve *Šeptyckyj vydal polsky psaný pastýřský list* ke svým věřícím národnosti polské, v němž mluví k polským svým věřícím takto: »K Vám, kteří ač z ruských rodin pocházíte, doma však mluvíte polsky a cítíte se příslušníky národa polského, píši tento list, abyste se necítili opuštěni od svého pastýře,« a prosím Vás, abyste při církvi svojí se drželi, neobávajíce se ničeho, neboť »jazyk, přesvědčení, národnost, to jsou statky, jež nikomu nesmějí se bráti. Šetřiti jich — toť prostý závazek spravedlnosti.« Glossujíce tento list, maloruské listy poznamenávají, že je zjevem neobvyklým: nikdy ještě maloruský metropolita nevydal polsky psaného listu.

Předešle psali jsme o snahách *Jezovitů* ovládnouti řád vasilianský. Nyní z nenadání na rozkaz z Říma *ze všech vasilianských klášterů vystoupili*. Je to patrně následek zakročení řádu Vasilianského v Římě a hlasů, volajících po návratu k pravoslaví.

O síle *maloruské emigrace do Ameriky* svědčí výkaz za prvních šest měsíců roku loňského. Za tu dobu odešlo z Rakouska do Ameriky 9.843 maloruských duší (7.965 mužů, 2.148 žen). Jsou to lidé pravidlem v plné síle a jen málokteří z nich se vracejí domů. — *Na práci do Němec* odchází ročně na 18.000 malor. dělníků.

— O letošních prázdninách konal se ve Lvově *celoměsíční kurs lidových přednášek* z oboru historie (prof. Hruševśkyj, St. Tomašivśkyj, M. Hankevyč), z literatury (Dr. I. Franko, Studyńskyj), z ethnografie (Tomašivśkyj, Vovk), z anthropologie (J. Rakovśkyj) a z grammatiky malor. (J. Bryk). Výklady se dály denně 3—4 hodiny, kromě nedělí. Všech přednášek účastnila se asi $^1/_3$ posluchačstva, ostatní chodili jen na přednášky z toho neb onoho oboru. Všech posluchačů bylo 135 osob. Napřesrok budou přednášky zase.

Dle výkazů za letní semestr stoupl *počet maloruských posluchačů lvovske university* značně. Bylo všech 764 (proti 617 z roku dřívějšího).

V Bukovině nastala změna v osobě zemského presidenta (místodržitele kn. Hohenlohe, který se stal místodržitelem v Terstu. Nový president, dvorní rada von Bleileben, mladý ještě (38letý) úředník, při uvítání svém prohlásil, že první jeho snahou bude »přesvědčiti zemi, že změna osob' není vždy zároveň změnou systému«. Poznamenáváme, že je vyškolenec Koerberův, a umění slibovati je tomuto mistrovi vlastní.

Provedeno bylo *kousek rovnoprávnosti* v soudech. Ministerstvo spravedlnosti nařídilo buk. soudům, užívati obálek a recepisů s textem ve všech třech řečech.

Jak naléhavá byla potřeba *nového gymnasia v Kycmanech*, ukazuje zápis. Hlásilo se do I. tř. 133 kandidátů a přijati z nich 102.

Celá *bible v jazyce maloruském* vydána byla právě ve známé bibl. brit. společnosti ve Vídni v prvním vydání. Jest překlad, který prof. Puljuj (prof. elektrotechniky na něm. technice v Praze, jenž před svým studiem odborným absolvoval bohosloví) začal v r. 1871 spolu s buditelem maloruským Kulišem (původcem nynějšího fonetického pravopisu maloruského, t. zv. kulišovky) a jejž nyní dokončil. Evangelia, vydaná již r. 1871, a pozdější celý Nový zákon nedošly však v Rusku povolení úředního a prodej knih těchto byl nemožný. Nyní, když vydáno celé sv. Písmo, zaslal prof. Puljuj exemplář ruské akademii nauk spolu s listem, v němž připomíná, že na žádost jeho, podanou již v lednu (— registrovali jsme tehdy —), aby dostalo se dovolení překlad šířiti, ruská vláda posud neodpověděla, a projevuje tudíž svou lítost, že takto se jedná s jeho národem. Hořký a nesnesitelný pocit veliké křivdy dává mu k tomu právo, i doufá, že hlas jeho najde ohlas aspoň u mužů práce a vědy.

Malor. spolek pro podporu malor. studentů v Pešti měl v min. roce 300 čl. a sebral dosud 3189 K na stavbu konviktu studentského. —*ch.*

Jihoslované.

Slovinský básník *Simon Gregorčič* dožil se 15. října 60 let: narodil se r. 1844 na Vrsném pod Krnem. Zároveň s jeho šedesátými narozeninami oslavili Slovinci čtyřicetiletí jeho práce literární. Jméno jeho jest u nás dobře známo, vedle Prešerna ze slovinské literatury nejznámější. Výbor z jeho básnických spisův (od V. Pakosty) vyšel i v samostatném svazečku (1887).

Počátkem září obdrželi jsme zprávu, že vydávání vídeňského listu »Slavisches Echo« zatím se zastavuje pro nemoc redaktorovu. A dne 16. září rozlétla se zvěst, že redaktor jeho, čilý publicista slovinský *Fran Podgornik* zemřel. Byl to muž ušlechtilý, nadšený pro věc slovanskou, třeba nebylo možno vždy ve všem s ním souhlasiti; práci pro myšlenku slovanskou věnoval celý život, nedávaje se od ní odvésti ani nejtěžšími zápasy existenčními. Jeho Slovenski Svet« snažil se sloužiti zvláště zájmům Slovanů rakouských, podobně jako později založené »Slavisches Echo«. Ryzost povahy, plné idealismu, bystrost úsudku a břitké péro činily Podgornika povolaným zastancem a hlasatelem práv rakouských Slovanů a především také Slovinců. Čest jeho památce — sladek mir mu v tuji zemlji! *C.*

*

Po korunovaci **srbského** krále Petra I. věnoval »Словенски Југ« ostrý článek černohorskému následníku *Danilu*, jejž král při hostině vyznamenal srdečným přípitkem, ve kterém akcentoval bratrství s Černou Horou. List srbského mladého pokolení vyčítá následníku Danilovi, že z Bělehradu utíkal, jako by jej zde pálila půda pod nohama. Ani v umělecké výstavě, která v programu slavnosti korunovačních zaujímala vynikající místo, se neukázal. Neviděl žádného srbského kulturního ústavu, ba — poznamenává »Slov. Jug« ironicky — neviděl ani srbských kasáren, a kasárny přece si vladaři hlavně prohlížejí! Ale vše to srbský list přirozeně vykládá: Danilo byl před korunovací na honech v Uhrách u hr. Zichyho, a sotva bylo po korunovaci, honem se sebral a spěchal zase — na hony k maďarskému magnátu, kdysi nerozlučnému soudruhu Milanovu. Ano, u maďarského soudruha Milanova se následník Danilo výborně připraví k svému poslání na Černé Hoře a mezi balkánskými Slovany...

Berzeviczovu návrhu nového zákona školního v Uhrách se stanoviska **Srbochorvatů** a vůbec Jihoslovanů věnuje pozoruhodnou stať týž bělehradský list, který označuje nový zákon pravým slovem: sankcionováním zločinu. »Třeba chápati dobu, kdy se uskutečňuje, a cynism, s jakým se vykonává,« píše jmenovaný list. »Je to právě ve chvíli, kdy myšlenka solidárnosti jižních Slovanů ... stává se životní otázkou všech čestných a rozumných Srbů i Chorvatů. Není to náhoda, že se právě nyní objevuje s takovým cynismem maďarisace chorvatské zeměbrany i university a srbských obecných škol.« Bělehradský list snaží se vyložiti, že hanebný zákon »o pomaďařování nemaďarských národností« má ochromiti jihoslovanské snahy sjednocenské obrácením všeho úsilí k záchraně ohrožených Jihoslovanů v Uhrách. Třeba to byl úsudek jednostranný, přece jen nelze mu upříti oprávnění, zejména dalšímu, na základě toho učiněnému závěru: »Kdyby ve Vídni nesouhlasili s touto maďarisací Srbů a Chorvatů, snadno by našli cesty a prostředky k potření tohoto maďarského rozbojnictví proti nám. Ale oni se bojí sjednocení Srbů a Chorvatů ... Rakousko se vždy bálo Slovanů, a proto zde byli vždy odstrkováni, vlády je pronásledovaly, překážely jejich rozvoji, dopouštěly a dopouštějí se na nich nezákonností všeho druhu.« *Č.*

Antun Fabris, jeden z nejhorlivějších a nejpovolanějších bojovníků za práva Srbů v Dalmacii, zesnul dne 14. října t. r. v Dubrovníku. Narodil se na ostrově Korčule, byl suplentem na gymnasiu ve Splitě, načež po St. Vrčevićovi uvázal se v redakci »Dubrovnika« a »Srdě«. Vždy a všude pracoval k zjednání práv srbských, a to způsobem čestným, vzbuzujícím všude úctu a uznání. Našim žurnalistům znám jest ze sjezdů v Dubrovnice a v Plzni, kdež platně se účastnil rokování i výborové práce. Osobně setkal jsem se s ním loni v Dubrovníce i poznal v něm nadšeného Srba a Slovana i přívržence dohody srbochorvatské. Tehdy nenadál jsem se, že do roka nebude Fabrise mezi živými, ač jsem s bolestí pozoroval chorobné jeho vzezření. Zákeřná choroba plicní hlodala na kořeni jeho života, při čemž její zhoubnou práci urychlilo uvěznění Fabrisovo r. 1902. Tak odešel předčasně nadšený bojovník, jemuž buď zachována věčná paměť! * *Raušar.*

O právnickém sjezdě pobýval v Praze prof. *Štěpán S. Bobčev*, předseda Slovanského Družstva v Sofii a redaktor měsíčníku »Българска Сбирка«. Máme před sebou brošuru Bobčevovu **Юбилеенъ споменъ за десетгодишнината на Българска Сбирка«**, z níž jest patrna důležitost tohoto sborníku, ale i horlivá činnost jeho redaktora, Š. S. Bobčeva. Slušno tedy věnovati mu ve Slovanském Přehledě vzpomínku. Bobčev nar. se v Eleně 20. ledna 1853, byl učitelem v Plovdivě, ale r. 1868 odebral se na studia lékařská do Cařihradu. Pobyt cařihradský měl silný vliv na jeho další činnost: zde měl příležitost poznati přednosti i slabé stránky Turků, jejich literaturu i žurnalistiku, čehož později často užil k dobru svého národa. Zde dočkal se prvého vítězství **Bulharů** v boji za církevní samosprávu — druhého boje, totiž zápasu za svobodu politickou, súčastnil se již sám činně. Mladá bulharská generace, soustředěná ve spolku »Promyšlenie«, našla v něm horlivého spolupracovníka. Později po Jiřím Grujevu stal se předsedou »Makedonské družiny«, čtenářského spolku v Cařihradě. V té době byl dopisovatelem »Práva« (**Право**), v němž i nepokrytě kritisoval vady bulharského školství v Makedonii, seznané na informační cestě po té zemi. R. 1874 s Draganem Cankovem redigoval »**Читалище**«, v němž uložil řadu článků osvětných a národohospodářských.

Štěpán S. Bobčev.

Kromě toho byl spolupracovníkem prvních bulharských novin, jako byly »Běkъ«, »Напрѣдъкъ«, »Денъ« a j., a přeložil z frančiny a ruštiny řadu knih, které s některými jinými, nemnohými zjevy literárními tvořily první četbu bulharské intelligence. Činnost Bobčevova nezůstala tajna bulharské policie, jež chystala se Bobčeva zatknouti. Přízní hraběte Ignatěva, tehdy ruského vyslance v Cařihradě, podařilo se mu uprchnouti do Oděssy. Když vypukla válka srbsko-turecká, odebral se na radu svých ruských přátel do Bělehradu za tlumočníka turečtiny k jenerálu Černajevu, ale ministerský předseda Jovan Ristić místo toho poslal jej za ranhojiče k raněným srbským vojínům. Po uzavření míru odebral se do Bukureštu, kde se stal sekretářem »Dobročinné družiny«. R. 1876 založil list »Stará Planina«, v němž francouzskými články snažil se Evropu seznamovati s násilnostmi tureckými. Záhy však odešel do Moskvy na studia právnická, při čemž psal do různých ruských listů. Zde r. 1878 napsal »Русскотурската война«, zde seznámil se s Turgeněvem, jehož »Накануне« přeložil do bulharštiny. Po skončení studií právnických odebral se do Plovdiva, kde se stal předsedou okresního soudu a vyvíjel činnost zejména v odborné literatuře právnické. Před sjednocením Rumelie s knížectvím r. 1885 byl nejvyšším správcem soudním v té zemi, po provedeném obratu politickém však stal se obětí intrik, byl zatčen, vězněn v Sofii a později internován ve svém rodišti Eleně. Leč tím nebyla zlomena jeho energie. Otevřev advokátní kancelář zahájil znova činnost literární a publicistickou, založiv s přítelem M. I. Madžarovem »Юридически Прѣгледъ« a r. 1893 »Bulharský Sborník« (Българска Сбирка). Nyní jest na vysoké škole v Sofii professorem bulharského národního práva, o němž napsal dílo »Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи« 1897. Dále (kromě menších brošur a učebnic) vydal: »O sbírání bulharských národních obyčejů« (1893), »Několik slov o bulharském obyčejovém právu« (1891), »Srbský zákonopisec« (1900), »O věčném míru« (1899), »Stručné dějiny turecké« (1871), »Dopisy o Makedonii a makedonské otázce« (1889), »Přehled bulharského periodického tisku od 1844 až 1894«, »O bulharském obyvatelstvu ve středověku a právním jeho stavu« (1902). Zároveň s desítiletím »Bulharské Sbírky« dočkal se Bobčev padesáti let svého života — i připojujeme se rádi k těm, kteří mu při té příležitosti přáli zdaru na mnohá další léta! *St. Forman.*

Všeobecné zprávy.

Pod záštitou a péčí Slovanského Sdružení v Clevelandu v severoamerickém státě Ohio uspořádána bude od 21. do 27. listopadu t. r. „*Slovanská lidová a průmyslová výstavka*". Je to další velmi sympathický podnik čilého »Slov. Sdružení«, o němž jsme nejednou již měli příležitost psáti. »Výstavka v Clevelandě má znázorniti v hlavních rysech slovanský život a svéráznost na prvním místě se zřetelem ke slovanské domácnosti . . . Slovanskou výstavkou chceme ukázati svůj příspěvek k vývoji a pokroku nové vlasti . . . Výstavka tato bude vedena tak, aby nám prospěla nejen vychovatelsky, ale též hmotně, aby otevřela zde v Americe trh pro slovanské ozdobné a jiné užitečné výrobky.« Pořadatelé pomýšlejí na př. na zjednání odbytu v Americe českým krajkám, slovenským vyšívkám atd. Výstavka bude míti oddíly: 1. předmětů ozdobných, určených pro domácnost: vyšívek, tkanin, krajek, nádobí atd.; 2. fotografií krajin, měst atd. ze starých vlastí slovanských, jakož i slovanských osad v Americe; k oddělení tomu bude se družiti výstavka slovanských novin a časopisů; 3. oddělení různých slovanských výrobků (důležité pro naše průmyslníky a obchodníky); 4. odbor historický. — »Slovanské Sdružení« clevelandské snažilo se vzbuditi pro výstavu zájem v zemích slovanských, neváhalo vyslati do Evropy i několik jednatelů — s jakým úspěchem setkaly se dobré ty snahy, uvidíme z výstavky samé, o níž neopomeneme podati zprávu. *Č.*

Literatura, umění.

DR. LUB. NIEDERLE: **Slovanské starožitnosti.** Dílu I. svaz. II. Praha 1904. Nákl. Bursíka a Kohouta. Str. 21.—528.

Svazkem tímto ukončen jest první díl vysoce důležitého vědeckého spisu prof. Niederla, v němž podán bude souhrn vědomostí o starých Slovanech, jako jej kdysi podávaly epochální »Slovanské starožitnosti« Šafaříkovy. Je to zase učenec našeho kmene, který na počátku dvacátého věku ujímá se ohromného úkolu, jejž v první polovici věku devatenáctého provedl Šafařík. A po ukončení I. dílu není pochybnosti, že bude to zase dílo pomníkové, které na dlouhá desítiletí stane se základem vědeckého bádání o Slovanech v starověku. Je to dílo nepostrádatelné pro knihovny a odborníky; je však psáno tak poutavě, že i při vysoké ceně vědecké jest přístupno každému slovanskému vzdělanci.

V tomto svazku věnuje N. pozornost národům, jež nejstarší prameny uvádějí na severu moře Černého, především Kimmeriům a pak Skythům. Hypothesu o slovanskosti těchto kmenů odmítá, jen u nevlastních, rolnických Skythů ji připouští. Z ostatních, sousedních kmenův má za Slovany Neury a Budiny. V dalším věnuje pozornost vnikání Sarmatů do Skythie a prvnímu nárazu světa germanského na slovanský (výbojem něm. Bastarnův a Skirův) a proniknutí Gallů od jihu do Zakarpatí. Důležita jest kap. X., v níž N. provádí rozbor udajů Ptolemaiových, dále kap. XI., v níž oceňuje archaeologický material Zakarpatí v poměru k závěrům o slovanskosti tamějších nejstarších kmenův. Konečně v přídavku probírá historii theorie o slovanskosti Skythů a Sarmatů, kterou odmítá. — Ke svazku tomuto připojeny jsou 3 mapky: národopisný obraz východní Evropy v V. stol. před Kr., Ptolemaiova evropská Sarmatie a národop. obraz vých. Evropy na základě opravené mapy Ptolemaiovy. *Č.*

VĚNCESLAV HRUBÝ: **Praktická rukojeť srovnavací jazykův slovanských.** V Praze 1904. Nákl. vlast. (V kom. u I. L. Kobera.) Str. VII a 224 v 8°.

Poslanec V. Hrubý podává v této knížce příručku, jež má za účel přispěti u nás k rozšíření passivní znalosti slovanských jazyků. Jde mu o to, aby Slované mluvili vespolek sice každý svým nářečím, ale přece aby si navzájem rozuměli. Tedy pouze porozumění všem slovančinám chce knížka zprostředkovati, nikoli podati cestu k aktivnímu naučení slovanským jazykům, totiž k mluvení jimi K dosažení toho cíle spisovatel volil cestu srovnavací; srovnává hlavně zvukoslovnou stránku slovanských jazyků, v části III. i tvarosloví; na konci připojen i oddíl o tvoření a významu slov, něco ze skladby, větosloví a fraseologie. Při srovnávání přihlíženo hlavně a skoro výhradně jen k polštině, ruštině (s maloruštinou), srbochorvatštině a slovinčině. Nářečí lužicko-srbská a bulharština zůstávají skoro úplně stranou.

Vítáme upřímně myšlenku p. autorovu, nepouštějice se do podrobnějšího rozboru jeho práce. Není pochybnosti, že srovnávání, prováděné na četných textech slovanských, jest dobrou cestou k porozumění slovanským jazykům. Je to cesta přirozená, která, provedena podle přesného rozvrhu, důsledně a přehledně, může vésti k cíli. A vroucně si přejeme s p. autorem, aby došlo k zavedení srovnavací praktické nauky jazykův slovanských jako předmětu povinného do slovanských škol středních. Zatím našemu intelligentnímu dorostu a všem, kdož by rádi vnikli do čtení slovanského — a mělo by to býti povinností každého našeho vzdělance — poslouží zajímavá knížka p. posl. V. Hrubého, která každým způsobem jest krásným projevem slovanského snažení a dělá nám čest. *Č.*

DR. ERNST MUKA: **Die Grenzen des sorbischen Sprachgebiets in alter Zeit.** Otisk z Archivu für slavische Philologie, XXVI. Str. 543—559.

V pojednání tomto přední učenec lužickosrbský jazykozpytným báddáním místních jmen stanoví hranice území, jež obývali srbští kmenové v nynějším Německu před počátkem germanisace, tedy před stol. XI. a XII. Práci tuto před

ním podrobně nevykonal nikdo, tak že přítomné pojednání dlužno řaditi k pracím pramenovým. Výsledky její ledacos opravují, co dosud chybně bylo drženo. Tak na př. M. ukazuje, že Lebušané na Odře nenáleželi k Srbům, nýbrž ke kmenům severopolabským (lechitským). *Č.*

A survey of the language map of Europe and a sketch of an International Peace Union for the protection of linguistic minorities. Submitted to the Pan-Celtic Congress at Carnarvon by ALFONS PARCZEWSKI. 1904. Otisk z »Heraldu« v Carnarvonu; vydáno u Paula Geuthnera v Paříži (rue de Buci 10). Str. 11.

Přednáška sympathického historika a ethnografa polského Alfonse Parczewského, jednoho z největších idealistů v současném Slovanstvě, kterou měl na letošním všekeltickém sjezdě v Carnarvoně v posledních dnech srpna. Parczewski podává obraz jazykové mapy Evropy, z něhož vychází na jevo, jaké množství různojazyčných menšin národních jest v našem dílu světa v područí jiných — a jak už jest běh věcí na počátku XX. věku, i pod útiskem jiných. To bezděky přivádí na myšlenku mezinárodní Unie Míru, která by měla za úkol podporovati utiskované národní menšiny v dobývání a ochraně jejich práv. Zdravá tato myšlenka přítomnou brošurkou razí si cestu ke všem malým národům evropským, byvši dříve propagována soukromě. Upozorňujeme zatím na ni i na brošurku Parczewského těmito řádky, než k ní přihlédneme podrobněji. *Č.*

KAREL KÁLAL: **Jděte na Slovensko!** Král. Vinohrady (nakl. Jos. Svoboda, Palackého tř. č. 74), 1904. Str. 64 v 16°. Cena 60 hal.

Spisek, jemuž přejeme největšího rozšíření. Měl by se v tisících výtisků rozlétnouti po českých vlastech. Účelem jeho jest obrátiti směr české turistiky na Slovensko; a nejen turistiky, i hledání letního pobytu, hledání zotavení a pozdravení vůbec, snah živnostenských, hospodářských, stěhování české inteligence za povoláním, cest českých umělců za náměty k tvoření atd. Knížka plna jest praktických myšlenek a rad, diktovaných hlubokým přesvědčením potřeby účinné vzájemnosti československé pro Slováky i pro nás. Směřuje k organisování práce pro tuto myšlenku vůbec. Je psána s hlubokou znalostí věci a s hlubokým přesvědčením apoštola myšlenky. Není možno, aby zůstala bez účinku na čtenáře. Proto voláme důtklivě: Kupujte, čtěte a rozšiřujte knížku Kálalovu. *Č.*

А. С. ПЕНЧЕВЪ: **Писма отъ Чехия.** София. Печатница »Св. София« 1904. (Библиотека »Народенъ университетъ«), cena 80 hal., str. 86.

A. S. Penčev vnikl zevrubným pozorováním v současné kulturní poměry české — a výsledek podává v přítomné brošurce, určené kruhům nejširším. A věru neušly p. autorovi ani maličkosti sebe menší: po případném úvodě promlouvá o poměrech administrativních, o české přírodě, o lidu samém a jeho povaze, výročních zvycích, české kuchyni, o městech a vsích, o spolcích, poměrech sociálních, o alkoholismu, o vědeckých a vzdělavacích ústavech, o obchodě, úvěru a bankách, načež končí závěrem o české otázce. Uvedeme jen letmo, co soudí o národě samém a společenských poměrech českých.

Chválí pracovitost lidu a podivuhodný pokrok venkova. Jen městský život se mu po mnohé stránce nezamlouvá: v hostincích, kavárnách, bálech, na »korsu« vidí napodobení západu. Nerad vidí oblibu v alkoholu ve městech i na venkově. Správně konstatuje vzrůst průmyslu a obchodu a tím vzrůst měst na úkor venkova. Zajímá jej též dělnictvo i jeho hnutí — hlavně dobrá jeho organisace. Na konec zmiňuje se zběžně o evropském významu českého národa v minulosti i přítomnosti, diví se jeho houževnatému odvěkému boji s Němectvem, uznává důležitou jeho roli v Slovanstvě, pravě, že »vítězství jeho je vítězstvím veškerého Slovanstva — vítězstvím nad pangermanismem«.

Brošurka tato jest prvou částí práce p. Penčeva o Češích; těšíme se na další — snad budou to listy o duševním rozvoji českého národa. *A. Lakomý.*

Vydáno 4. listopadu 1904.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

ADOLF ČERNÝ:

Edvarda Jelínka život a práce.

Předneseno v Ognisku Polském v Praze 4. listopadu 1901.

Vidím jej, vysokou, hrdě vztyčenou postavu s neobyčejně rázovitě řezanou hlavou černého plnovousu a předčasně sešedivělých vlasů, s tváří, připomínající výrazné tváře východu, s originálně vyhrnutým spodním rtem a s nezapomenutelným, temným, bádavým okem, z něhož zírala všecka jeho ušlechtilost, ideálnost a dobrota, ale i pevná odvaha, která nám vysvětluje, jak to možno, že člověk tak slabého zdraví tolika činy vyplnil svůj krátký život. Z daleka vídával jsem postavu jeho v davech, valících se hlavní třídou pražskou — a vždy mně připadalo, v jak podivném souladu jest jeho životní dílo s jeho zjevem. Přímo, důstojně, jako zde mezi davem, tak i svou prací kráčel za zvoleným ideálem s hlavou vztyčenou, vědomou si spravedlnosti věci, pro niž celý život se vysiloval a za kterou po celý život zápasil a bojoval. Idea, kterou napsal na svůj čistý štít, tak naplňovala veškerou jeho bytost, tak vyplňovala všecky dny jeho pozemského putování, že za ní takřka mizí život jeho soukromý. I my, kteří jsme s ním byli svázáni důvěrným přátelstvím, málo jsme věděli z jeho soukromí — byli jsme jen šťastni jeho družnou oddaností, cítili jsme teplo jeho přátelské věrnosti, kochali jsme se v bílém světle jeho čisté, žádnou falší nezkalené duše, zalétali jsme s ním v krajiny jeho ideálu, horovali s ním, toužili, ale o jeho soukromých bolestech a trampotách, o bězích jeho soukromého života málo jsme slyc! Čeho jsme se z privátního jeho žití dovídali, byly skoro šmahem je ci intimní toho teplého rázu, jenž nás jímá v jeho »Vzpomínkách«. Prot ké přehled dat jeho soukromého života jest velice stručný.

Edvard Jelínek.

Edvard Jelínek narodil se 6. června 1855 v Praze, ale rodina jeho pocházela z Litomyšle, jejíž historii sepsal děd jeho, řeznický mistr František Jelínek (1783—1856), kterému tak milou vzpomínku věnoval Edvard v úvodní črtě svých »Slovanských návštěv«. V rodině vzpomínalo se návštěvy historiografa král. Českého, Frant. Palackého, který neváhal vyhledati děda Jelínkova v Litomyšli. V ovzduší těchto vzpomínek

vyrůstal Edvard, jehož dětská léta spadala do památné doby posledního polského povstání. Sympatie české pro Poláky byly tehdy veliké, tak jako vůbec v západní Evropě. Stačí jen připomenouti si memoiry Quisovy z té doby a zejména vzpomínky Jiřího Bittnera, který dokonce utekl ze studií k povstalcům. To vše zůstavilo hluboké stopy ve vnímavé duši Edvardově, v níž hluboce se zakořenila láska k vlasti České, k níž se záhy připojily sympatie polské a slovanské. Charakteristická jest pro něj vzpomínka z let chlapeckých na slavnost položení základního kamene Národního divadla — z ní jest patrno, jak citlivě a chtivě vnímal všecky vlastenecké prvky doby své mladosti.*) Divadlo vůbec mělo na něj čarovný vliv, tak že první jeho náběhy literární, pocházející ještě z let studií na reálce, jsou pokusy dramatické. I první jeho práce, zahajující slovanskou a polonofilskou jeho činnost, jsou spojeny s divadlem. R. 1872 totiž počal se učiti polštině; učitelkou jeho byla paní Józefa Nowicka, která tehdy trávila delší dobu v Praze.**) I učil se polštině na »Svatém obrázku«, jednoaktovce paní Wilkońské, jehož překlad také byl první jeho tištěnou prací. Následujícího roku vstoupil do služeb pražského magistrátu, o čemž nacházíme záznam v jeho zápiskách, jakémsi to denníku: 21. III. 1783 »nastoupil (jsem) službu u magistrátu jako bezplatný praktikant v živnostenském referátu u rady Čakrta«. V denníku tom jest ještě několik záznamů o jeho kariéře u pražského magistrátu, z nichž jest patrno, v jak skrovných poměrech vynikající český a slovanský literát žil až do své smrti.***) Dotýká se toho ostatně výslovně i ve svých »Vzpomínkách« (v črtě »Při c. k. vojenském odvodě«). Ale při tom byl bohat nadšením, ideály, nadějemi a plány. R. 1873 debutoval původními pokusy literárními, náběhy humoristickými; po 11 letech, r. 1884, vydal práce svoje toho druhu pod pseudonymem E. J. Pražský v knížce »Historické humoresky«. Asi současně s těmito jeho prvními původními pokusy v české belletrii objevuje se i první jeho vystoupení slovanofilské, polonofilské. Stalo se to článečkem »Z Ujazdovských sadů« v Obrazech života 1873. V téže době zahájil i svou polskou činnost literární, uveřejniv v Tygodniku Wielkopolském »Spis dzieł polskich na język czeski przełożonych.« Od té doby — tedy vlastně od počátku jeho vstoupení do života — míjí jeho soukromý běh života za dílem literárním, za dílem slovanského pracovníka a horovatele. Mohli bychom nanejvýše zaznamenávati jeho cesty do Polska a do slovanského světa, které ostatně těsněji souvisely s jeho činností literární, než se životem soukromým. Rozhodný vliv na celou další jeho dráhu literární měla první jeho cesta do Polska a do Ruska r. 1876, kterou podnikl částečně pomocí ruského plukovníka Endogurova, jak o tom vypráví ve »Vzpomínkách«. Tato cesta rozhodla o odstínu jeho slovanských sympatií: ztratil na ní mnoho ze svých

*) Vzpomínky Edvarda Jelínka (Praha, 1904), str. 45.

**) V denníku Jelínkově pod datem 4. listopadu 1872 čteme: »Josefa Nowicka učí mne u tety Marie Metznerové polsky.«

***) Viz moji črtu »Z denníku Edvarda Jelínka« v týdenníku ‚Máji‘, III., 140.

illusí o Rusku a vrátil se přesvědčeným polonofilem. Od té doby zajížděl do Polska často, zejména k významnějším příležitostem, jako k jubilejním slavnostem Kraszewského. Zajížděl i do jiných končin slovanských, jsa při svém polonofilství stále upřímným slovanofilem — nebo jinak řečeno, jsa slovanofilem, který na rozdíl od běžného, povrchního slovanofilství našeho byl při tom spravedlivým k Polákům, a poznav hluboce velikost jejich národního neštěstí a křivd, jimiž trpí, pokochal je ze slovanské rodiny nejvíce. Slovanofilství jeho výborně prozírá na př. z těchto slov jeho dopisu (5. května 1892), v němž mi oznamoval, že dostal od Svatobora podporu na cestu do Velkopolska. »Hodlám se tam vypraviti někdy v polovici června,« psal mi tehdy. »Kdo ví, kam ještě z Velkopolska zabočím. Hledím na široký svět slovanský vždy jako na svůj revír, v němž kroužiti jako orel druhá je přirozenost.« A tak zalétal on, bílý orel slovanský, nejen do Velkopolska, do království, na milou svoji Litvu, do Kašubska, do Haliče a v ní zejména do zamilovaného svého Zakopaného, nýbrž i pod Tatry na Slovensko, na Lužici osamělou, na Ukrajinu snivou, na Rus širou, do Lublaně bílé, k jezerům Plitvickým atd. Objímaje tento široký obzor slovanský srdcem i věděním, založil r. 1881 první vážný orgán českého slovanství, »Slovanský Sborník«, jemuž věnoval mnoho sil a zdraví. Při rozloučení se svým »Slovanským Sborníkem« r. 1887 poprvé naráží na své slabé zdraví, na svou churavost. A od té doby stává se choroba jeho neodbytnou družkou. S jedné strany nadšení jej povznáší od země ve výšiny slovanského idealismu, dává mu s výše spatřovati krajiny slavné minulosti i toužené budoucnosti slovanské — s druhé strany ochromuje peruti jeho, všecky údy jeho a svírá dech jeho zákeřná choroba, strhujíc jej s výšin k zemi, až konečně do hrobu. Čtěte vzpomínkovou črtu jeho »Nemoc« a procítíte strašný zápas muže vzletu a činu s hrozným démonem nemoci, rdousícím jej železnými pěstmi po celá léta, děsícím jej svým bledým přízrakem a odevzdávajícím jej konečně v chladné náručí předčasné smrti.

Byla pro nás všecky hrozným překvapením poslední nemoc jeho a skon jeho, který nadešel 15. března 1897. »Byl jsem nucen poslati pro dra. Nečase a zadati za tříměsíční dovolenou,« zapsal si 3. II. 1897 do svého denníku. Ale nepotřeboval již dovolené tak dlouhé. Sil jeho rapidně ubývalo, přátelé, kteří jsme jej navštěvovali, sotva jsme jej poznávali, sedícího při psaní vzpomínek — kterých již nedokončil... A v den sv. Edvarda dne 18. března 1897 vyprovázeli jsme jej na Vyšehrad a uložili do prozatímného hrobu, v němž později spočinul Ignát Hořica. Na podzim téhož roku přenesli jsme jej do hrobky definitivní vedle hrobu Boženy Němcové — a pod černým syenitovým kamenem rozpadává se tam již sedm let tělesná schránka ducha, jehož památce se dnes klaníme a jejž slovy zachytiti jest mým úkolem..

*

Nejvýznačnějším rysem Jelínkovy literární bytosti jest jeho polonofilství. Ve štítě jeho bělá se orel polský, jenž rozprostírá své perutě nad celým jeho životem, nade všemi jeho pracemi. Snaha po nejužším

*

sblížení obou bratrských národů, českého a polského, vřelá sympatie pro Poláky a jich osudy provívá celé jeho životní dílo a celý jeho život až do nejdrobnějších jeho projevů. Jediné práce literární na př. nezačal, aby byl v čelo rukopisu nenačrtnul staropolské »Szczęść Boże!« Polonismy vědomé i bezděčné vyznačují a zajímavě přibarvují jeho styl. Ke sblížení českopolskému pracoval úsilovně na obou stranách, v literatuře a veřejnosti české i polské, jako spisovatel český i polský, kráčeje za zdravým heslem »Poznejme se!« Tímto heslem veden, přičiňuje se různým způsobem k poučení nás Čechů o Polácích — a naopak přispívá živou literární a publicistickou činností k bližšímu a hlubšímu poznání Čechů v Polsku. Koresponduje o věcech českých do poznaňského »Lecha«, do »Dziennika Poznańskiego«, do krakovského »Czasu«, do hornoslezského »Katolika« a hlavně do »Kurjera Warszawskiego«, píše do »Kłosův«, do »Tygodnika Illustrowanego«, do petrohradského »Kraje« atd. — a to hned od počátku své činnosti až do své smrti, tedy takřka po celé čtvrtstoletí. Co znamená pro sblížení českopolské takové neúnavné a soustavné obracení pozornosti Poláků k našemu životu, k našim ideálům, snažením, strádáním a bojům, dojista netřeba vykládati. A byla to činnost všestranná, kterou Jelínek v tom směru vyvíjel; přihlížel v ní ke všemu, co mohlo osvětliti život český a co nás mohlo sblížiti. Vyložil český panslavismus pojednáním »Idea słowiańska w Czechach« (1881), psal »Obrazki czeskie z czasów odrodzenia« (1895), zasílal do krakovského Czasu »Listy o towarzystwie czeskiem« (1890—91), »Listy o rzeczach morawskich« (1894), Listy o wystawie czeskiej« (1891), psal do Tygodnika Illustrovaného literární »Listy z Czech«, uveřejňoval v publikacích krakovské Akademie »Bibliografję dzieł, rozpraw i artykułów czeskich, dotyczących rzeczy polskich« (1879, 1884, 1887), uveřejňoval korespondence polských spisovatelů a vůbec vynikajících mužů s českými buditeli, psal stať o Češích do čítanky středoškolské — a v pravidelných týdenních korespondencích do polských žurnálů držel neustále ruku na tepně českého života Nahrazoval nám zkrátka v Polsku celou informační kancelář. A informoval svědomitě, nezakrývaje ani vad našich, čímž jeho články a dopisy nabývaly tím větší věrohodnosti a tím více vzbuzovaly důvěru Poláků. A nejen přímým referováním o věcech českých hleděl Jelínek působiti k utěsnění a utužení bratrské shody českopolské, i odstraňováním každého zlozvuku bedlivě bděl nad dobrou shodou. Tak na př. když počátkem r. 1892 Cześnik v »Kraji« nevlídně se dotkl české literatury, Jelínek ihned do téhož listu napsal obšírnou polemiku proti němu a požádal i Elizu Orzeszkovou, aby vyvolala ohrazení polských spisovatelů proti tónu článku Cześnikova. Podobně činil i u nás, kdykoli někde se vytisklo něco, co by bylo mohlo se dotknouti citu Poláků.

V té příčině byl Edvard velmi citlivý i trpěl proto velice, kdykoli poměr českopolský začal se z politických příčin zakalovati. A bylo to hlavně v posledním desítetí jeho života, které mu tím bylo nesmírně

ztrpčeno. Není takřka listu z té doby, aby si v něm na to nestěžoval. Tak dne 8. dubna 1892 si mně v dopise posteskl: »Věci polskočeské velice mne v poslední době rozčilují, díky nesvědomitosti a »butności« některých časopisů polských, jakož i ďábelskému vykořisťování Národních Listů... Bůh sám ví, kam povede takové stálé rozsévání vzájemné nedůvěry. Polská věc v Čechách mezi nesoudnými lidmi čím dále tím více ztrácí důvěry. Rozčiluje mne to nesmírně, tím více, poněvadž nehody ty jsou naprosto zbytečné. Naprav to Hospodin!« Přímo dojemné jest místo jiného dopisu, v němž mi psal 5. prosince 1894 o prvním propuknutí své choroby, dokládaje: »Přičítám to zejména spoustě rozčilení a nepříjemností, jakých jsem zejména v poslední době tak hojně užil. Naše poměry českopolské otravovaly mně každý den života. Bůh jediný ví, co jsem zkusil!«

Aby přispěl k odstranění nedorozumění, snažil se poctivě objasňovati nám postavení Poláků. Jednou z příčin polské nedůvěry k nám bylo v posledních dobách pohlížení naše na poměr polskoruský. A nedůvěra ta byla oprávněna, poněvadž pohlížení české na ten neblahý spor slovanský bylo většinou nesprávné a nespravedlivé; stalo se to tím, že palčivá tato otázka slovanská byla v našem tisku dlouho buď pomíjena, buď do falešného světla stavena. Jelínek, který jako upřímný slovanofil přál si hluboce a srdečně poctivé dohody ruskopolské a při tom měl na zřeteli shodu polskočeskou, odhodlal se r. 1887 k otevřenému vyložení celé palčivé otázky, což učinil brošurkou, vlastním nákladem vydanou, »Pro shodu českopolskou.« Hlavním jádrem vysoce zajímavé brošurky jest právě otázka ruskopolská, kterou osvětluje tak ostře a do takových podrobností, jak se u nás do té doby nikdy nestalo. V celé krvavosti její odhaluje bolavou ránu na těle slovanském — ale ne s úmyslem jitřiti ji neb rozšířiti ji ještě o další nenávist k těm, kdož ji způsobili a udržují, nýbrž s úmyslem lékaře, který ránu vyšetřuje, aby mohl odhadnouti prostředky k jejímu zhojení. Patrno je to z celého tónu brošurky i z jednotlivých míst, jimiž své stanovisko jasně určuje. Vytýkaje na př. jistým kruhům schvalování všeho, cokoli podniká ruská vláda, cokoli se v Rusku děje, bez ohledu na to, je-li to dobré či špatné, hned podotýká: »Nemám tím nikterak na mysli veliký zástup upřímných a vřelých nadšenců českých, kteří horují pro Rusko posvátným citem přízně, vznikající z pohnutek nejčistšího ideálu slovanského.« Stanovisko jeho v té věci bylo jasné a jedině správné: žádal, aby se strany české nebyly schvalovány nepochybné přehmaty ruského režimu, směřující k ochromení zabrané části Polska v ohledu národním, aby nebylo schvalováno zřejmé potlačování a utiskování všeho polského, aby nebyly schvalovány zřejmé snahy rusifikační — naopak aby i se strany české bylo nepokrytě vyslovováno přání po odstranění těchto příčin trpkosti a hořkosti u Poláků proti Rusům, slovem, aby i Čechové nepokrytě se vyslovili pro spravedlivé urovnání sporu polskoruského. Jelínek žádal si shody ruskopolské, jako si žádal shody českopolské. A věřil v obě, jako vůbec věřil ve všestranné porozumění slovanské. Tomu dává výraz v závěrečných slovech

památné brošurky: »Nic není na světě trvalého a věčného, a proto také příčina všech neblahých poměrů potrvati nemusí věčně. Tolik budiž jisto, že až karta blahodějně se obrátí, i nevole vyplývající ze hlubokého přesvědčení promění se v blažený jásot. Tak jak nyní neváhal jsem sáhnouti k trpkostem, tak toužím býti první, jenž vše to, co právě pověděno, prohlásiti by mohl za neplatné již a hodné zapomenutí. Smír mezi kmeny slovanskými, prodchnutý humanismem a pokročilostí, sesílený ctěním a chráněním všech práv na vzájem, založený na spravedlnosti ke všem a nespravedlnosti k nikomu — toť vítězství veliké idee slovanské.«

Krásný tento výrok ještě sesiluje místo z jednoho Jelínkova dopisu, ukazující v jasném světle jeho cit pro spravedlnost, který mu diktoval stanouti po straně slabšího a utlačovaného, byť jeho utlačovatelem byl vlastní, stejně milý bratr jeho. Psalť mi Jelínek dne 19. července 1890: »To, čím žijeme a pro co horujeme, snad jen trní nám přinese, snad spláčeme nad výdělkem — ale buďsi; jedno nám zůstane: čisté svědomí a přesvědčení, že jsme se uměli povznésti k nejvznešenějšímu pocitu lidskému, ku lásce k slabším, ku poctivé lásce slovanské.«

A tato poctivá láska slovanská mu vtiskla do ruky péro k napsání brošurky »Pro shodu česko-polskou«, ta vedla i jeho ruku, když psala r. 1893 podobné pojednání o »Věcech polských,« ta svítila mu i při psaní odpovědi na úvahy dra. Kramáře o ruskopolském sporu v pražském »Čase« r. 1891. (Ke sporu rusko-polskému«). V této poslední úvaze Jelínkově nacházíme velice trefné přirovnání sporu rusko-polského k soudní při, velmi charakteristické pro Jelínkovo stanovisko ve věci: »Připadá mi, jakoby otázka rusko-polského sporu ve Slovanstvě byla nedokončeným procesem čili přelíčením, prováděným před dosti dobrodušným auditoriem: Na lavici »zločince« sedí Polák. Rusa spatřuji ve funkci státního zástupce. Porota skládá se z lidí, kteří nemají o věci po většině ani ponětí. Schází ještě obhajce, nezbytný v každém řádném soudě. Kde jest tento obhajce? Kdo jest povolán býti obhajcem? Odpovídám: Slovanská idea, slovanské vědomí. Obhajce může býti i politikem i člověkem.«

Jak hluboce byl proniknut ideou, které sloužil, toho dojemný doklad nacházíme v jeho »Vzpomínkách«. Zde v črtě »Nemoc«, napsané dne 30. ledna 1897, tedy šest neděl před skonem, ulevuje stísněnému srdci, naplněnému předtuchou smrti: »Bůh mi svědkem, ještě bych se nedal, ještě bych chtěl hájiti své stanovisko literární a národní. Ani s otázkou česko-polskou bych se nedal...«

Zdržel jsem se déle u této stránky působení Jelínkova, poněvadž jest pro něj nejvýznačnější. Jiné stránky činnosti jeho byly rázu klidnějšího, ba byly osvětleny tak milou září a prohřáty tak srdečným teplem, že se k nim rádi zas a zas vracíme. Byly to jeho knížky polobelletristické, ba někdy ryze belletristické, jimiž se snažil získávati srdce česká pro Polsko především a pro Slovany vůbec, knížky, které jej nejvíce učinily známým v kruzích českého čtenářstva, které mu

získaly mnoho upřímných ctitelů. Není divu, Jelínek dovedl látku, kterou si obral, prohřáti takovým citem, dovedl nalézti na ní takové milé stránky a dovedl je čtenáři předložiti takovým intimním způsobem, že rázem získával pro věc i pro sebe jeho sympathie. Forma, kterou si oblíbil k sdělování svých polských a slovanských sympatií, byla forma povídek, v nichž skoro napořád vystupoval svojí osobou. Forma ta jest pro něj typická a činí jej rázovitou postavou české belletristiky. Projevuje se v knihách »Črty kozácké« (1885), »Črty litevské« (1886), »Ukrajinské dumy« (1888), »Črty varšavské« (1890), »Jasem i stínem« (1891, 1894) a »Z posledního polského hnutí« (1892). Slovanské tóny ozývají se však i v ostatní jeho belletristické činnosti, z níž uvádím veselohru »Korouhevník«, román »Motýlek z norské pohádky« a knížku »Nahodilosti.«

Podobnou vroucností, jako jeho práce povídkové a novellistické, prohřáty jsou i polo belletristické a polo poučné črty a studie, k nimž se druží práce vzpomínkové, zvláštní to, velmi oblíbené odvětví Jelínkovy literární činnosti. Jelínek byl ku psaní memoirů jistě vzácně disponován a cítil také k literatuře vzpomínkové neobyčejnou přítažlivost a lásku. Náchylnost ku psaní vzpomínek a vůbec záliba v literatuře memoirové jest dojista jedním z nejvýznačnějších rysů jeho literární fysiognomie — podobně pro něj charakteristickým, jako láska k Polákům a k divadlu. Vzpomínkové kresby jeho jsou »životné, plastické reliefy, modelované jistou rukou povolaného portretisty, idividualistního portretisty, jenž zůstaví ve svém obraze i stopy vlastní duše, zasnoubené s duší portrétu; zkrátka — náladové podobizny. Tak jako dovedl v osobním vypravování vyzvednouti rysy osob a dějů k plastice — tak to postihnul i ve svých studiích a kresbách; a více ještě — zde dovedl svým osobám vdechnouti i duši, lidskou duši určité vůně a barvy, určitých snah a tužeb, určitých radostí a smutků, ctností a vášní.« *) Tak povstala roztomilá jeho knížka »Polské paní a dívky« (1884), přeložená do polštiny paní Marií Grabowskou, tak povstala i příbuzná jí kniha »Dámy starších salonů polských« (1888), dále rozkošné »Slovanské návštěvy« (1889), jedna z nejmilejších českých knih memoirových, pak »Slovanské črty ze života společenského, literárního a uměleckého« (1889) a krásný obraz »Honorata z Wiśniowskich-Zapová« (1894). Na konci života svého počal psáti velkou knihu osobních vzpomínek, která měla obsáhnouti na 300 čísel, ale bohužel zůstala jen v začátcích. Avšak i ty začátky, napsané v posledních dvou měsících života Jelínkova, rozhojněné po jeho přání několika črtami staršího data a vydané letošního jara s názvem »Vzpomínky Edvarda Jelínka«, jsou knihou jedinou svého druhu v české literatuře, kteréž není možno přečísti bez hlubokého dojmu a pohnutí. Chvěje se v ní celá duše Jelínkova, měkká, snivá, srdečná, plná čistého idealismu, duše nadšeného slovanofila a polonofila — ale i duše trpícího literáta a člověka, pohlí-

*) Srv. mé vzpomínky »Za Edvardem Jelínkem« (1897).

žejícího na výsledky své práce, svého úsilí, svého posvěcení a obětování — a cítícího, jak mnoho ze všeho toho přišlo na zmar, a jak předčasně přichází konec života, znemožňující dovršení díla podle původních představ a nejlepších tužeb... Přál bych si, aby tuto knihu četli nejen Jelínkovi ctitelé a přátelé, nýbrž i jeho bývalí odpůrci, aby viděli, jakému člověku ztrpčovali život...

Ve všech těchto knihách většina látek náleží Polsku. V posledních letech svého života přistupoval Jelínek po těchto většinou drobnějších studiích a črtách k obsáhlejším, celkovým pracím o Polsku, z nichž vydal za svého života několik prvních pohledů do kašubského pomoří v knížce »Zapomenutý kout slovanský« (1894) a »Pohledy do Litvy« (1895). K těmto informačním knížkám o dvou končinách slovanských, zcela neb z části polských, mělo se připojiti rozsáhlé dílo »O polském úpadku a znovuzrození«, jež však, bohužel, zůstalo nedokončeno v rukopise.

Jeho vzpomínkové, literární, národopisné a společenské studie tvoří přechod od polonofilské k slovanofilské jeho činnosti literární vůbec. Vedle Poláků věnoval Jelínek pozornost především Rusům, ale i Jihoslovanům, Lužickým Srbům a Slovákům. Náležejí sem zejména jeho četné črty cestopisné, dosud nesebrané.

Hlavně však činnost jeho slovanofilská spočívá v založení a vydávání »Slovanského Sborníku«, v němž uložil velikou část své životní práce. Šest ročníků tohoto archivu prací a zpráv o Slovanstvě, zejména o jeho literatuře, životě kulturním a o slovanské minulosti — tvoří úhelný kámen Jelínkova významu v naší a slovanské literatuře, v našem a slovanském životě. »Slovanský Sborník« nebyl původně založen jako časopis; první jeho ročník vyšel jako celkový svazek r. 1881 a teprve potom uzrála v Jelínkovi myšlenka, vydávati slovanský měsíčník, k němuž také skutečně přikročil r. 1883. Ve »Slovanském sborníku« shromáždil kolem sebe značný kruh pracovníků, domácích, slovanských i cizích, starších i mladších, s nimiž společně tesal před očima českého čtenářstva sochu Slavie, jak si ji představoval. Dovedl si spolupracovníky vychovávati, čehož důkazem jest řada mladších slavistů, jež k studiím slovanským buď přímo uvedl, nebo je k setrvání povzbudil. Jinak však poměrně nejvíce přímé práce ve Slovanském Sborníku uložil sám v článcích a referátech, podpisovaných nejen plným jménem, ale i šiframi a pseudonymy J. K. Staněk, E. J. Pravda. Z četných prací jeho, psaných pro Slovanský Sborník a z větší části ještě za života Jelínkova vydaných ve formě knižní, z části však dosud knižně nevydaných, připomínám zde jeho »Slovanské kapitoly« jako zvlášť pro něho charakteristické. Odpůrci Jelínkovi, nemohouce poraziti jej věcnými důvody, hleděli seslabiti dojem jeho činnosti slovanské vůbec a jeho působení českopolského zvlášť tvrzením, že příliš nanáší barev, že tendenčně rozděluje světlo a stín, zkrátka, že obrazy své skresluje k účelům myšlenky, v jejíž služby se dal. Jak bezpodstatné bylo toto podezřívání, ukazuje druhá z jeho slovanských kapitol: »O slovanské pravdě v poučné literatuře.« Zde jasně uložil Jelínek svůj názor

o tlumočení života a věcí ostatních Slovanův u nás: »Kdo chce putovati, má zavříti oči a kamení neviděti? Klopýtne. Lépe jest viděti, kámen usunouti neb obejíti! O vzájemných poměrech Slovanů víme tolik jako nic. Mluvíme sice o nich mnoho, litujeme sporů národních a náboženských, »nepochopujeme«, kterak bratr bratru nerozumí, poddáváme se chvílovým dojmům, ale postrádáme často pevného přesvědčení, založeného na skutečné znalosti, citu spravedlnosti a pevnosti. Všem trpkým momentům vyhýbáno se úzkostlivě, ne snad ze zlé vůle, leč z obavy, aby snad idealy slovanské nebyly porušeny. Kdyby však tak býti mělo, nemohl by poctivý znalec slovanských poměrů psáti leda o ukrajinských mohylách a kurhanech, horách, řekách, stromech, plodinách, pak o dobách předhistorických, zejména o stěhování se Slovanů do Evropy atd., kdežto dob novějších a zejména života současného nesměl by se dotknouti, ježto byl by nucen mluviti vedle okolností velmi potěšitelným také někdy o věcech sice méně skvělých, ale u člověčenstva možných. Za takových okolností vznikly u nás nezřídka práce bez přísného měřítka, nezřídka povahou svou tendenční, kteréž ovšem za hranicemi české vlasti na jedné straně přijaty byly jako frase a na druhé odsouzeny jako zjevné křivdy. Máme i taková »poučení«, jejichžto tresť vypravovací jest při samé špičce uražena nebo skomolena. Co zamlčeno důležitých dějů, potřebných našim vědomostem a v žádném ohledu nebezpečných... Klademe v mohutnou věc slovanskou tolik důvěry a tolik v ní vidíme neklamné síly (která ničím se nedá zmenšiti), že neprávem bylo by podezřívati z malichernosti a ničemnosti, aby vznešenost vědy pravdy nesnesla. Co pravda ničí a pokořuje — není platné... Palladiem idey slovanské jest idea lidskosti, proto neznáme než pravdy jedné a též míry jedné...« To jsou jistě zásady tak určité, přímé a jasné, že není možno ani na okamžik dáti víry podezřívačům, kteří by byli rádi Jelínka prohlásili za tendenčního falšovatele pravdy. Tendence té nemohl míti Jelínek při zásadách, které v další části citovaného článku takto formuloval: »Pravda, i trpká, povzbuzuje k úctě všady, a pravdu podati možno vždy tak, aby neurážela: ‚Nezlob se na zrcadlo, jsi-li křivý‘, říkají v Rusku. Stanovisko pravdy nezná vedlejších okolností a nikdy se neptá, má-li státi po straně silnější nebo slabší. Pravda tam stojí, kde státi musí. Ovšem! Kdož by stál po straně silnější jen proto, že strana ta jest silnější, jest sluhou ničemnosti. To umí každý surovec. Zákon pravdy velí někdy státi také při straně slabší — toť údělem samostatnosti, poctivosti a ušlechtilosti. V opačném případě pravda jest podrobena mravnímu úpadku, bídáctví, sobectví, zradě všeho toho, co člověčenstvo povznáší nad mrzkost. Tím budiž také řečeno, že nesluší upadati také v žádné citlivůstky. Rozumí se, že nelze státi vždy při slabším jen proto, že jest slabším.«

Na takových zásadách založeno bylo životní dílo Jelínkovo, na nich zbudován i »Slovanský Sborník.« Žel, že časopis ten se neudržel. Ohlašuje v posledním čísle šestého ročníku zaniknutí svého listu, připojil E. Jelínek tato památná slova, vrhající krásné světlo na jeho

ušlechtilé slovanské smýšlení: »Ideálem mým nebylo dělati povyk anebo štváti jedny proti druhým; toužil jsem vždy klidným výkladem přispěti k objasnění různých otázek. ‚Poznejme se!‘ znělo heslo. Osobně zaujal jsem stanovisko nejméně vděčné, neboť stál jsem, když spravedlnost kázala, při straně slabší, neohlížeje se na různé nálady, stál jsem na straně té, jížto obhájení nebo zastání považoval jsem za povinnost vůbec a slovanskou zvláště. Zásadami lidskosti jsem nepohrdal, proto jinak na slovanské věci pohlížeti jsem nemohl a neuměl. Není ovšem divu, že nebyl a nechtěl jsem snad býti dobře rozuměn v některých věcech naprosto všady, nechci se o tom rozepisovati, ale tajiti nemohu, že pro osamělé tendenční nelaskavosti smýšlení mé nekolísalo, výhrůžkami zmásti se nedalo a vytrvalo i příště vytrvá. Sedání na dvě lavičky neb dokonce sobecká obava a vymykání se všemu, co dost málo mohlo by způsobiti nepříjemnost — to bylo mně neznámo. Přidružoval jsem se k podstatám ušlechtilé myšlenky slovanské, té, která žádnou ratolest lípy slovanské nezkracuje, nevylučuje a neodstrkuje, ale ve ctění stejných práv lidských i národních spatřuje blaho, sílu a prospěch celého Slovanstva. Šťasten jsem byl, když uveřejniti jsem mohl článek přispívající ku slávě a chvále kteréhokoli národa slovanského, zarmucovalo mě, když ke stinným bylo potřebí ukazovati stránkám ... Jest pravda, že upřímné a opravdové snažení ve věcech slovanských naráží na trpkosti a obtíže rozličné, užil jsem jich do syta, ale přes to trvám, že žádná trpkost a nehoda nemůže býti tak velká, aby mohla v srdci našem utlumiti vznět ku snahám rodícím vznešené vědomí slovanského pobratimství a směřujícím ku dobru i blahu našemu, vašemu a jejich ... Bůh žehnej českému národu! Bůh žehnej všem národům slovanským!«

Po zaniknutí »Slovanského Sborníku« neutuchla jeho činnost, jejíž tribunou byl dosud tento list. Rozdělila se jen na řadu listů jiných. Zejména vrátil se Jelínek zase k činnosti publicistické; podobně jako před založením Slovanského Sborníku psal »Obrázky z Polska« (1880) a jiné feuilletony do Národních Listů a jinam, tak nyní psal pravidelně »Slovanské paběrky« a později »Slovanské listy« do Lumíra, »Slovanské rozhledy« do Hlasu Národa, »Slavische Briefe« do Politik atd.

Vedle činnosti literární stále i v jiném směru byl neúnavným ve službách vzájemnosti slovanské, totiž jako osobní sprostředkovatel mezi námi a jinými Slovany, zejména Poláky. O tom vydala by svědectví jeho obrovská soukromá korrespodence — o tom mohla by svědčiti sta a sta Slovanů, kteří za jeho života přicházeli do Prahy a užívali zde jeho laskavosti hostitelské a ciceronské. Aby učinil zadost požadavkům slovanského pohostinství, jak jim rozuměl, nešetřil ani času, ani námahy. V té příčině vskutku nad svoje síly se obětoval v době obou našich výstav. A při všem zářil radostí, když viděl, že bratru Slovanu se u nás zalíbilo.

Bylo by lze ještě mluviti o Jelínkových aspiracích uměleckých, nesouvisících s jeho činností slovanskou, o jeho tužbách po proniknutí

pracemi dramatickými — ale to vše nyní pomíjím, chtěje, aby vynikla podstatná a hlavní stránka jeho bytosti: jeho slovanofilství a polonofilství.

Není pochybnosti, že tato činnost jeho řadí jej k počtu nejušlechtilejších horovatelů pro věc slovanskou od doby Kollárovy až po naše dny. A nejen u nás, nýbrž ve Slovanstvě vůbec. Čistota a ryzost jeho úmyslů a snažení jeví se nám ve světle jasnějším a bělejším, čím dále do minulosti zapadá jeho krátký vezdejší život. Nebylo u něho falše a úskoku, nebylo u něho politiky, ale jen nadšená oddanost a věrnost zvolené ideji, přímé a neúnavné sloužení této myšlence, bez ohledu na pravo i na levo, bez ohledu na vlastní prospěch, ba i bez ohledu na vlastní zdraví. Idealista zrna nejčistšího, Slovan a Čech upřímný, polonofil přesvědčený, přítel neochvějný, člověk štítu neposkvrněného a srdce zlatého, muž všech ctností občanských — to byl Edvard Jelínek...

Bylo by k zoufání, že takoví lidé odcházejí, a mnohdy tak předčasně odcházejí, jako Edvard Jelínek, kdyby nebylo nesmrtelnosti ducha a díla. Ale vykonané dílo, v němž skryt jest duch tvůrcův, který je oživuje jako duše tělo — to zůstane zde i když fysická soustava jeho původce stlívá, rozpadává se a spojuje se s matkou zemí. Tak i dílo Jelínkovo, duch Jelínkův. Shromáždil nás tu dnes, stal se podkladem práce jiných a jiných — a v Polsku, tam žije v srdcích tisíců a tisíců, jak o tom svědčí ohlasy z Polska, které dnes ze všech jeho končin se sešly*), jak o tom svědčí i skály tatranské, v něž vryto jest jméno velkého přítele Poláků. A pevně věřím, že čistý duch Jelínkův dočká se i lepších dob Slovanstva, kdy ve smyslu spravedlnosti a lásky bude odstraněno vše, co kdy bolelo dobré srdce Edvardovo, co odhánělo klid od jeho dveří a zaplašovalo spánek od jeho skrání, ba co konečně i uhasilo kahan jeho časného živola. Potom mezi jmény, které bude šťastné Slovanstvo vyslovovati s žehnáním, na jednom z nejpřednějších míst bude vyslovováno jméno Edvarda Jelínka.

PAVLA MATERNOVÁ:

Z poesie ruské.

V. L. Veličko.

Vasilij Lvovič Veličko narodil se r. 1860 v Prilukách v poltavské gubernii. Pocházel z rodiny znamenitého letopisce maloruského Samuela Velička, jenž zaznamenal jako očitý svědek dějiny válečné z dob Bohdana Chmělnického, slouživ za mlada mezi Záporožci jako sekretář samého Mazepy. Literární činnost básnikova není rozsáhlá — vydalť za živa jedinou knihu veršů v r. 1890 pod názvem »Восточные мотивы« (Motivy z Východu), avšak lze očekávati, že po nedávné smrti jeho (1904) sebrány budou četné jeho básně, roztroušené po časopisech. Psával i pod pseudonymem »V. Voroněckij«.

*) Došloť k večeru Jelínkovu množství telegramů a dopisů ze všech tří částí Polska. Viz »Rozhledy a zprávy« v tomto čísle.

Oblak.

Jak moře v šiř i v dál jen žhoucí písku pláň
a vršky pyramid, jež z dávna poušť tu střehou...
A v loktech výšiny, jsa hýčkán vánků něhou,
se vznášel obláček a vil se v modrou báň.

On z dechu sladkého byl rosy vzdušné dítě
a v dálky neznámé se nesl bez cíle; —
jim nesl sadů dech a slzy unylé
i plynul radostně svým zlatým rouchem svítě.

A dole na písku ston karavany mřel,
jež silou poslední se o svůj život rvala
a k nebi volala: »Ó, vody, vody, Allah!«...
A písek pokryl ji — a oblak dále spěl.

Nehaň pěvce...

V. L. Veličko.

Nehaň pěvce, že je ke své době
lhostejným, kdy v její svár a stony
jeho lyra smírné roní tóny
a jen úsměv odvetou má zlobě;

ke lži pouze pln jsa pohrdání
náruč teplou bratřím rozevírá,
klet a týrán — jen se láskou vzpírá,
hněvu nezná, zná jen slitování!

Neb on věří, den že obrození
světu nedá pole zkrvavělé
ani zkáza, jež si v troskách stele —:
ale láska, práce, utrpení.

Neboť láska silnější je všeho:
pouta láme, kdy je vášeň skuje,
její síla hroby probleskuje,
v noc jich vrhá zoři světla svého.

Proto netup, že je ke své době
pěvec hluch, kdy v její svár a shony
jeho lyra smírné roní tóny
a jen úsměv odvetou má zlobě!

Utišení.

Ó, vzhlédni! v modré nebes dálavě
hvězd brillantových kmitají se roje...
Vše usnulo, i ptáci v hnízda svoje
se slétli... Rosa stkví se po trávě.

Jen vánek náhlým přichvěje se vzdechem,
a na mžik listím zaševeli sad —
a jenom šeptem o čems rozmlouvat
by chtěla řeka v nivu pilíc spěchem.

Kraj tone v tiši... Spánek spoutal jej
a vše, co v něm kol vřelo a si hrálo — —
snad, aby líp se srdci naslouchalo,
by o štěsti nám pělo hlasitěj!

S. G. Frug.

Velmi zajímavou osobností literární jest současný ruský básník původu hebrejského, Semen Grigorjevič Frug. Narodil se jako vrstevník jeho Veličko r. 1860. Otec jeho byl rolníkem a spolu písařem náboženského společenstva v židovské rolnické osadě Bobrovém Kutě v chersonské gubernii. Mladému Semenu nedostalo se vzdělání školského leč v elementární škole židovské rodné obce, i sluší tudíž pokládati jej za literárního samouka, který jen vlastním přičiněním se vyšinul nad úroveň kulturní soukmenovců svých na Rusi, jejichž plemenné a národní neštěstí naplňuje Fruga-básníka hlubokým soucitem a jejichž úděl nachází v něm výmluvného pěvce. Básník nezavírá oči k osudným chybám svého plemene, jichž jako osobnost literární nezdědil; spíše upřímnost, věrnost a láska rolníkova k rodné půdě zvučí ze strun jeho tklivé lyry, zastřeny sice bolestně strádáním vlastním a utrpením bližních, jehož svědkem básník býval od nejútlejšího mládí: avšak samo poetické vyznání jeho nezní nikterak pessimisticky, naznačujíc vytrvale lidu vlastnímu někdy v osvícenějším příští lidstva budoucnost důstojnější a šťastnější, po níž básník horoucně touží. Ve dvacátém roce svém (1880) objevil se Frug poprvé v časopisech svými verši, jež záhy vzbudily pozornost; r. 1885 a 1887 vydal dvě sbírky básní, jež od té doby dočkaly se již třetího vydání. V básních epických na themata biblická a v legendách starohebrejských není Frug tak poutavým jako v básních, kde jeví se jemným, opravdovým a vroucím lyrikem. Z lyrických jeho básní podáváme ukázky.

Duma.

Tak dávno umlklé — mně opět zníte živy.
ó, zvuky přemilé! A vdechují mi zas
svou sílu, osvěhu mé louky, moje nivy,
a v lesů zášeří mne vlídný zove hlas
Les hlavou čeřitou mně ze své houšti kývá
a v duši znavenou mi tiché snění svívá.

Má bolest umlkla a stichlo moje hoře,
co hnětlo, tiše spí, a v duši klidno je,
a píseň roste v ní jak o přílivu moře:

je teplo tam a jas a radost úkoje,
je plno soucitu a nekonečné lásky —
a zniklém o štěstí tam luzné znějí zkázky...

Ten chudý koutek zřím, kde za slavičích písní
dny jasným vily se mé vesny potokem.
Vše znova před zraky jak na plátně se tísní...
I vidím, zdá se mi, jak v tichu hlubokém
mně kráčí Věčnost vstříc a kyne hlavou šedou,
a stíny minula jak hovor se mnou vedou.

I vypravují mi děj mladosti mé zlaté,
v níž víra hřála mne a mnohý sen se smál,
kdy jaré nadšení mé srdce neslo vzňaté,
kde světlý krásy vzor a dobra hvězdou plál.
Ty hlasy dychtivě svou tesknou vnímám duší —
a radost na novo mé schladlé nitro tuší.

Ó, věčně zkazkám těm bych naslouchat chtěl dále
a zcela zapomnít, těch dnů že není už,
kdy v světě kolkol mne jen láska žila stále,
a já tu svoji zval i rodných hor těch druž,
i niv a luhů kraj, kde, plný juné síly,
jsem květy shledával svých předků na mohyly,

živ sladkou nadějí a vábivými vzněty
a hlasu neslyše, jak nyní, z duše lkát:
»Ba, nevrátí se dny, jež prchnou s mládí lety,
jak nevyváží keř, jejž nad řekou zříš stát,
těch rosných krůpějí, jež s větví se mu slily
a s vlnou zkalenou se navždy sjednotily!«

Hudba.

A struny plakaly a plačky zpívaly,
a záchvěvů a vášně plny
jak jarní vršily se vlny
z nich melodií záplavy...
A v okna půlnoční se hvězdy dívaly
a plály z temné dálavy.

Tak souzvuk na souzvuk a vlna za vlnou
se tóny lily proudným tokem;
a zvučným tímto za potokem
sny rojily se zpodálí...
A sad kol, ostkvíván jsa lunou neplnou,
se siné stříbřil do dáli.

I lkaly fontány, a růže rudly víc,
a v měkké mlze průsvitavé
tam na pozadí louky smavé
jsem bledý přízrak uviděl...
A jemu s tmavých řas se slzy lily v líc,
a vínek na čele se chvěl.

I pozvedal se stín, až stanul nad kmeny,
a k růžím skláněl se a v boskety se dral...
A jasné luny svit jej stříbrem poléval,
jak do květnatých plynul cest...
Ó, již jej poznávám, ten přízrak věnčený:
to staré moje hoře jest! —

Z denníku.

Ba jeseň... Družka neveselá!
Již luhy žloutnou, pustne sad,
jak ke konci by valem spěla
kol pestrá slavnost maškarád.
Jak podivné, jak přeubohé
zřím vášni schladlých postavy,
jich odhalené klamy mnohé
jak masky z dávné zábavy!...
A jenom dětství sny a zkázky
mně časem v tmách se zastkvějí,
jak oči, kdysi plné lásky,
zpod protivné kdy polomasky
se čtveračivě usmějí...

K. M. Fofanov.

K. M. Fofanov.

Konstantin Michajlovič Fofanov, jeden z nejnadanějších poetů mladé ruské generace, narodil se r. 1862 v Petrohradě. Byl synem obchodníka, a vzdělání jeho bylo volné, nesoustavné; záhy však projevil velké nadání slovesné a přilnul k poesii a tvorbě poetické již u věku dětském. Od r. 1882 tiskly se jeho práce vážné i humoristické v předních časopisech. Od r. 1887—1896 vyšlo šest svazečků jeho prací veršem i prósou. Jakkoli nevyspěl ještě básník v individualitu zcela svéráznou, vynikají jeho svěží lyrica všemi přednostmi moderní tvorby básnické. Podáváme několik ukázek.

K pohádkám.

Jest ručej, jenž mi šumně plyne
vždy smavou lučin zelení,
kde olšovím se světlým vine:
ten v ruských zkazkách temení.

Jak krásná je ta vzdušná říše —
svět bájný dětských pohádek!
Jak prostomilý duch z nich dýše,
a v jejich řeči — jaký vděk!

Tam s posvátným se beru chvěním,
kde dávnověkosti tlí krov,
sny zachycuji strun svých zněním,
jimž dětství tkalo roucho slov.

A tak nech v barvité své zdobě
a světlou zahaleny mhlou
ty dumné báje nové době
vstříc letí tlupou peřestou

z mé harfy zladěné a snivé —
jak stádo bílých labutí,
jimž záhvizd střely loupeživé
z blat rodných zvedá perutí!

S velkonočních písní pěním...

S velkonočních písní pěním,
za hlaholu zvonů všech
jihu slunným pozdravením
dolétá k nám vesny dech.

V zelenajícím se šatě
mizí stará lesů tmáň,
nebes báň — jak moře v zlatě,
moře — jako nebes báň.

Sosny, celé sametové
stojí, rámě k rameni,
vonné slzy jantarové
z nitra jim se prameni...

A dnes ráno, polehýnku
v zrosený se bera sad,
uviděl jsem konvalinku
s běláskem se christovat!*)

Ó, neříkej, dny minulosti...

Ó, neříkej, dny minulosti
že proto byly světlejší,
že doba jejich Krista hostí,
jenž divy tvořil, hlásal ctnosti,
veď k Dárci chvíle vezdejší!

A nežaluj, že, ubožáci,
jsme k dílu přišli pozdě již,
že Kristus umřel v marné práci
a potom vstal — a nám se ztrácí —
a světu zbyl jen jeho kříž!

Je Kristus živ! Je mezi námi,
je v srdci dobrém, v očích tvých,
je na rtu tvém, kdy se slzami
svět přesvědčuješ s jeho klamy,
žeť pravda věčná v nebesích.

Je zde, je v lidu, jenž Ho hledá,
by lásky došel u něho...
Je bez trní dnes tvář ta bledá
a v život nový duše zvedá,
zdroj lásky, míru svatého...

On, v oblak chvály zahalený,
byl vždycky hvězdou v dnech tu zlých,
ba, k psancům, k lotrům přichýlený
dlel, dárce spásy netušený,
i u žalářů nejtěžších!

A. ŠTIKA:

Současné Rusko a Poláci.

Není pochybnosti, že ohromné říši Ruské nadešla doba vnitřního převratu, epocha změn ve vnitřním ústrojí státním a vůbec ve vnitřním životě národa ruského i jiných národů, ruskou veleříši obývajících. Všecky příznaky tomu nasvědčují, že Rusko prožívá důležitou dobu kvasu, z níž má v budoucnosti vyjíti obnovené a hluboce změněné. Jakým způsobem a do jaké míry se vnitřní ta přeměna vyvine, jakých forem nabude a za jak dlouhý čas — nelze ani přibližně říci. Ale tolik se zdá býti nepochybno, že změny se podějí, a velké. Stav plný kvasu nedatuje se od včerejška. Duševní Rusko připravuje k němu půdu od sta let — a z půdy takto zkypřené již před čtyřiceti lety vzrostla »doba velikých reforem«. Od té doby hromadil se kvas neustále, což zejména v posledním desítiletí se projevovalo stále se opakujícími roz-

*) Христосоваться = líbati se a pozdravovati »Christos voskres«.

ruchy universitními, jež by byli domácí i cizí přívrženci dosavadního systému absolutistického a byrokratického rádi svedli na cizí úsilí podněcovatelské, jež však nebyly než přirozeným propukáváním rostoucí všeobecné nespokojenosti s nesnesitelnými a neudržitelnými poměry. Jiným ventilem, jímž si zjednávala průchod hluboká a stále se prohlubující nespokojenost, bylo vzrůstání a tajné, leč neobyčejně pevné organisování mass dělnických. Výbuchy nevole těchto tříd byly stále častější a povážlivější. Tím povážlivější, že nespokojenost jejich přenášela se i na lid rolnický, jak o tom svědčí opakující se bouře selské na ruském jihu. Ba ani armáda nezůstala nedotčena těmi vlivy. K tomu pomněme roztrpčenosti národů neruských, sešněrovaných nerozumným systémem porušťovacím a centralisačním — i představíme si zhruba, co kvasu, ba přímo látek výbušných bylo a jest v Rusku nahromaděno. Neustálé, politování hodné politické vraždy byly chmurnými příznaky vření látek sopečných pod zdánlivě klidným a pevným povrchem. A tu přišla neblahá válka s Japonskem, která příchod převratu uspíšila. Ukázala v celé bídnosti a nahotě prohnilost byrokracie, která se vlastně zmocnila veškerého řízení ruských osudů, ukázala, jak ohromné škody Rusku přinesl dosavadní absolutisticko-byrokratický režim a v jak veliké nebezpečí Rusko přivedl.

Vnitřní nespokojenost zjednává si čím dál hlasitějšího průchodu po zavraždění Plehvově a od jmenování knížete Svjatopolka-Mirského ministrem vnitra, kteréž jmenování sluší rovněž považovati za příznak doby. Slova ujímá se veřejný tisk a instituce samosprávné — i objevuje se, že tábor nespokojenců nikterak netvoří cizí štváči a nepřátelé Ruska, usilující o jeho zkázu, nýbrž Rusové sami, toužící po zlepšení poměrů, po takovém vnitřním ústrojení říše, které by vnitřní život v ní povzneslo a tím přispělo k jejímu pravému upevnění. V tisku ruském objevuje se množství hlasů, kritisujících nynější stav, projevujících s ním nespokojenost a žádajících opravy; hlasy takové objevují se i tam, kde bychom se jich bývali nenadáli. Čtěme na př. úvahu *Menšikova* v Novém Vremeni, věnovanou potřebě svobody slova a kritisující dosavadní stav úplné nesvobody projevu: »Vyřezávali jazyky za otevřenou řeč v nejvyšších, nejdůležitějších záležitostech politiky a víry. A jaké toho jsou následky: lid jest schopen všeho, jenom ne řeči ... Stal se hluchoněmým. Nejen že nic nemluví, ale ani již o ničem vyšším nemyslí ... Ohlédněte se do dějin — všude, kde kvetla civilisace, byla svoboda hlasitého slova základním právem občanů. Proroků, tribunů, apoštolů, filosofů, myslitelů — a konečně, chcete-li, i novinářů ...« A což teprve článek kijevského professora *Trubeckého* v týdenníku »Právu«, nazvaný: »Válka a byrokracie« a vyvozující nešťastnou válku a všecky její nezdary z neblahého systému byrokratického!*) V témž listě uveřejněn byl článek *Petrunkě*-

*) Do jakých kruhů proniká touha po reformách, o tom svědčí fakt, že pensionovaný gardový poručík Šachov poslal universitě sv. Vladimíra v Kijevě po přečtení článku »Válka a byrokracie« 6000 rublů na založení studentského stipendia, pojmenovaného po professoru Trubeckém.

vičův, v němž autor vyslovuje přesvědčení, že Rusko, přetrvavši současné zkoušky, dojde poznání, že nezbývá mu jiná cesta nežli ta, kterou šli za kulturou jiní národové. A tak bychom mohli citovati celou řadu jiných projevů, k nimž se řadí houfné telegrafické pozdravy zemstev, vítajících mírnější a svobodnější směr knížete Svjatopolka-Mirského a projevující přání, aby se vnitřní vláda opřela o zástupce národa v institucích samosprávných.

Celý význam těchto projevů dostává silnější osvětlení v útocích zděšených zpátečníků. Tak známý *Komarovův* »Svět« dostává úzkost z požadované svobody slova a průhledně vyzývá vládu k zakročení proti »požadavkům, nesrovnávajícím se ani s dějinami Ruska, ani s tradicemi jeho ústroje«. Kníže *Meščerskij* v »Graždaninu« jde ještě dále: pobouřen svoláním sjezdu předsedů zemstev a přizváním i vynikajících jiných representantů těchto samosprávných institucí, zejména pánův Šipova a Petrunkěviče, našeptává přímo vládě, »že tu jde ne tak o lidi rozumné, nýbrž spíše o praporečníky směru nepokrytě protivládního.« Proto soudí, »že bylo by nejrozumnějším nepovolovati účastenství při sjezdě nikomu, kromě předsedů guberniálních zemstev«. Přímo nepříčetně proti svobodnějším projevům počíná si pan *Gringmuth* v pověstných »Moskevských Vědomostech«. Čteme v nich na př.: »Publicisté počínají si dnes jako podnapilí dělníci na modré pondělí. Rozejdou se sami na svoje místa, či bude nutno je zahnati k práci a vůdce odstraniti? Neumřeme — uvidíme.« Tento list vyslovil také přímý požadavek, aby kijevský professor Trubeckoj byl umlčen, aby se objevil nový admirál Rožestvenskij a zničil v tomto professoru spojence Japonců atd. Na tyto a podobné žaloby zpátečníků ostře odpověděl bratr autora článku »Válka a byrokracie«, kníže *Sergěj Trubeckoj* ve vážných »Ruských Vědomostech«. Jako hluboký, kovový zvuk poplašného zvonu znějí jeho slova: »Tyto pomatené ideje hlásají se ve chvíli tak vážné a zodpovědné, jako jest doba nynější. Dosti toho! Vzpamatujte se, pánové! ... Povstaňte! Přichází soud ...«

Taková jest nyní nálada v Rusku.

Neposledním příznakem jejím jsou hlasy o snášelivosti národní i náboženské, vyslovované samým ministrem vnitra i veřejným tiskem. Zatím jsou to pouhé hlasy, a to dosti střízlivé, ale již ty jsou zjevem překvapujícím a potěšlivým v zemi, kde dosud vládl kurs bezohledného porušťování a kult pravoslaví.

Tato nálada, tento současný stav Ruska vyvolal znova na povrch a v nové formě otázku rusko-polskou. »Slovanský Přehled« upozornil již svého času na články »Rusi« o tomto předmětě. Významno jest, že k řadě oněch článků připojují se dále hlasy jiné, tak že otázka ta neschází s denního pořádku. Poučno pro nás a naše velebitele ruského vládního útisku v Polsku bude, do jakého světla staven je tento režim nejen listy pokrokovými, ale i listy, jež nikterak nelze podezřívati z přílišné příchylnosti k Polákům. Vizme, jak poměry v království líčí *Russkij*, varšavský dopisovatel »Nového Vremeni«:

»Toleranci ve věcech víry, možnou svobodu tisku, důvěru v společnost, skutečný návrat k zásadám manifestu z 26. února 1903 v příčině správy místní — vše to upřímně vítají Rusové, Poláci i Židé...« A dále: »... V této zemi, nacházející se čtyřicet let ve stavu výjimečném, není ani městské, ani jakékoli zemské samosprávy. Ústroj policejně-byrokratický od času povstání r. 1863 dosud zde zastupuje vše, ba svým vlivem utlumuje i mnoho vynikajících stránek reformy selské z r. 1864. Touto reformou ustanovená samospráva obecní ze všech stavů zvrhla se zde v správu obecních písařů, ustanovovaných a propouštěných protizákonně, jen na základě ustálené praxe nikoliv obecními správami, nýbrž náčelníky*) okresu. Písaři, stvůry místní policie, ode dávna stali se skutečnými řediteli obecních záležitostí. A tak obecní správy s negramotnými představenými, s hromadou, již tvoří dav několika set lidí, a vševládnými písaři — toť jediný v zemi orgán samosprávy. Samosprávných institucí okresních a guberniálných, byť jen administračních, vůbec zde není...« O poměrech varšavských takto píše: »Správa městská, jejíž rozpočet dostupuje 20 millionů rublů a dluhy na 40 mil. rub., nemá práva bez povolení ministerstva vydati přes 150 rublů. Je-li na př. zapotřebí prodati pár starých koní, za něž bylo kdysi zaplaceno přes 150 rublů nutno protřednictvím generál-gubernátora žádati ministerstvo vnitřních záležitostí za svolení. V případě takových živelných pohrom, jako byla poslední povodeň a jako jest ztráta práce tisíce dělníků — ‚rychlou svépomoc a souhlasnou práci sil společenských ničím nelze nahraditi'. Zatím skutečnost je taková: Soukromé osoby mohou věnovati peníze, býti členy komitétů, utvořených vládou, a účastniti se provádění jejich nařízení. Ale komitéty, po dlouhém psaní místním instancím, otvírají svou činnost teprve tehdy, když nejhorší doba minula. Tedy pomoc, na kterou se sbírají příspěvky, prováděna je takovým ultra-kancelářským způsobem, že to odpuzuje nejen dárce, ale dokonce i ty, kdož pomoci potřebují.« Konečně citujeme místo, které jest velmi smutným odsouzením kulturního poslání Ruska v království Polském: »Úplné odstranění tohoto lidu od péče a potřeby sociální a od účasti ve věcech sociálního hospodářství dovedlo k tomu, že v této průmyslové zemi, hustěji obydlené než Francie, s velmi vysokou kulturou soukromého hospodářství — záležitosti sociální jsou na stupni velmi nízkém; otázka lékařské pomoci úplně není organisována, procento analfabetů — jak potvrzují úřední data — vzrůstá.«

Před tím již provedly pro sebe revisi poměru polskoruského »Novosti« v č. 292 v pozoruhodném článku, v němž takto posuzují dosavadní stav věcí v Království Polském: »... Již od 35 let není v Království ani stínu samosprávy. Není tam ani institucí zemských a šlechtických, ani volených městských zastupitelstev, ani porot, a obecní výbor vesnický jest úplně závislý na komisaři rolnickém a náčelníku okresu. Všecky vyšší úřady obsazeny jsou úředníky ruskými, jednání

*) Vládními.

soudní i činnost kancelářská konají se všude v jazyku ruském. Literatura polská na varšavské universitě přednáší se rusky. Který Polák mohl by se nadíti přechodu z takového stavu k autonomii Království Polského? Rovnalo by se to snům o odtržení od Ruska. A o tom Poláci rozhodně již přestali sníti.«

»Novosti« totiž rozhodně pochybují, že by bylo možno uděliti Království Polskému autonomii; soudí zcela v duchu dosavadní nespravedlivé politiky ruské vlády proti »jinorodcům« takto: »Nemůžeme dáti Polákům, co jim dalo Rakousko. Při obrovské převaze živlu ruského a při podmínkách vnitřního ústrojí nemohou jinoplemenné obvody, náležející k soustavě Ruska, počítati na autonomii podle vzoru haličského.« Ale i při tomto názoru »Novosti« uznávají potřebu nějaké dohody, a to jest významno. »V nynějším položení Poláků nastane již značné zlepšení, když gubernie Království obdrží všecka ta zřízení, jež existují ve vlastních guberniích říše, a když Poláci v celém Rusku dostanou úplnou rovnoprávnost. Více, než odvolání všech nařízení výjimečných a více, než úplné rovnoprávnění, ať Poláci od státu neočekávají. Ale ani stát nemá již příčin odpírati guberniím polským a Polákům v celém Rusku úplného vyrovnání v právech. Konečné rozřešení otázky polské na zcela realném a spravedlivém základě úplného rovnoprávnění jest nezbytno k vyjasnění budoucí úlohy Ruska v Slovanstvě. Neboť dokud otázka polská bude se nacházeti v nynějším stadiu, dotud bude pramenem nedůvěry ostatních Slovanů a bude překážkou na cestě sblížení jich s Ruskem.«

Do podrobností, jak tuto věc provésti, se »Novosti« nepouštějí, ale aspoň vyslovují mínění, že by se Polákům dojista mohlo dostati tolika práv, jako jich požívají Němci v baltických provinciích: »Gubernie baltické mají své ‚landtagy' a městskou samosprávu, gubernie polské mohly by míti zemstva a městské rady. Tam, kde Němcům jest dovoleno psáti a mluviti německy, Poláci mohli by mluviti a psáti polsky... Mají-li Němci školy, v nichž vyučovacím jazykem jest němčina, lze povoliti otevření stejného počtu škol Polákům, a mají-li Němci noviny, vydávané bez předběžné censury v Petrohradě, mějtež jich tolikéž Poláci.«

Jak patrno, není pisatel článku v »Novostech« nějaký slovanský blouznivec, ale tím více váží jeho projev, ukazující celou nespravedlnost a ubohost nynějších poměrů v ruském Polsku.

Zajímavý je také projev »Rusi« v redakčním článku, předeslaném referátu o polské brošurce »Wobec wojny«, vzešlé z kruhův ugodových. Redakce listu, který již mnoho místa věnoval otázce rusko-polské, vyslovuje se proti sbližování pouze s »ugodovci«, tedy jen s jednou stranou polskou. »Strana ugodová — toť ne naše, nýbrž polská strana, a proto ať se s ní spojují Poláci a ne my, byť i nám byl program strany nejsympatičtější. Máme-li již mluviti o poměru k polským stranám, měla by pro nás největší význam strana, která jaksi representuje celek polské společnosti, totiž zástup lidí ‚neutrálných', lhostejných.«

To jsou hlavní, příznačné projevy ruské v záležitosti palčivé otázky slovanské. Byly vyvolány dobou i jsou příznačny pro ni i pro současné vnitřní hnutí ruské.

Jaké naděje chovají v této době Poláci a jaké stanovisko k ruské současnosti zaujímají? »Slovanský Přehled« přinesl v poslední době (str. 85) závažný hlas polský v té příčině — projev prof. *M. Zdziechowského*, který již nejednou ujal se slova v otázce ruskopolské. K jiným četným projevům zavdala podnět válka ruskojaponská. Celý takřka tisk polský mimo hranice ruské, zejména tisk haličský, postavil se nepokrytě se svými sympatiemi na stranu Japonců.*) Střízlivěji než denní tisk o válce a jejím významu pro otázku ruskopolskou uvažuje hr. *Jerzy Moszyński* v brošurce »La question polonaise et la guerre russo-japonaise«.**) Přímo proti hlasům haličského tisku, stranícího Japonsku, staví se brošurka *Swojaka* »Wobec wojny«, vzešlá z kruhů ugodových.***)

V nejnovější době způsobil skutečné překvapení obrat v pohlížení t. zv. strany všepolské na otázku ruskopolskou, projevený »komunikatem« Národní Ligy (Liga Narodowa), instituce všepolské, více méně bezejmenné a tajné, která má kořeny ve všech třech zabraných částech Polska, hlavně však v Rusku, v Haliči a v emigraci. »Komunikat« Ligy Národní, jejž uveřejňuje na čelném místě »Przegląd Wszechpolski« (v čísle říjnovém, str. 721), znamená rozhodný obrat v dosavadní politice této strany — přechod od politiky v značné míře utopické k politice realnější. Tento převrat způsoben byl současným vnitřním kvašením v Rusku i válkou ruskojaponskou a jejími vlivy na vnitřní život Ruska. Projev »Ligy Národní« jest příznačným úkazem doby — příznačným pro náladu v Polsku i pro poměry v Rusku, které ji vyvolaly.

»V posledních letech« — počíná komunikat — »vedoucí kruhy Národní Ligy počaly obraceti bedlivou pozornost na úkazy vnitřní krise, počínající se v carské říši.« Přiznání této krise se strany samotné vlády nacházíme v carském manifestě ze dne 26. února 1903. V rozmanitých vrstvách společenských vzniká a roste vědomá oposice. »V poměrně umírněné podobě vystupuje jako strana konstituční, vedle níž organisace radikální staví programy daleko jdoucího převratu... Vědomí, že nynější systém se přežil, opanovává všecky kruhy i vrstvy společenské... Víra ve všemocnost a neochvějné trvání samodržaví, panující do nedávna v massách, mizí... Carové ruští přestali již býti samovládci. V obavě před lidem, před jeho vzbouřenými syny, odevzdali se v ochranu byrokracie, následkem čehož vláda fakticky přešla z rukou carských na jeho okolí, samovláda změnila se v oligarchii...« Komunikat poukazuje dále na hospodářskou i finanční krisi říše a na hluboké otřesení, způsobené válkou ruskojaponskou. »Dnes v společnosti i v kruzích vlád-

*) Nejnověji »Kurjer Lwowski« zahajuje v č. 325 ze dne 23. listopadu řadu článků »Krytyczne położenie Rosji«.

**) Cracovie, Imprimerie du »Czas«. 1904.

***) »Wobec wojny«, Głos z Warszawy przez *Swojaka*. Krak. 1904. (Spół. Wyd. Pol.)

nich zakotvilo přesvědčení, že nynější stav věcí v říši dlouho již nemůže trvati, že po ukončení války Rusko musí přistoupiti k ohromné práci vnitřní, jejímž cílem bude obnovení říše.«

Podav tento pohled na stav věcí, »komunikat« uzavírá: »Dnes především to si musíme uvědomiti, že se před námi otvírá doba vnitřní krise v říši ruské, že od našeho zachování v té době bude záležeti, jaký vliv bude míti tato krise v různých svých fasích na náš život... Stvrzení vnitřní krise v říši Ruské, neměníc zásadního našeho poměru k této říši, prakticky staví nás k ní v poměrně nové postavení.« Dosud byl boj této strany proti vládě carské »bojem s celým Ruskem« — nyní hlásá v tom komunikat pronikavou změnu. »Dnes již vidíme, jak vláda v různých záležitostech hledá cest kompromisu, i jest se nadíti, že v budoucnosti čím dál více bude nucena počítati s rozličnými nepřátelskými silami... Ocitujeme se vůči rostoucímu zmatku, v němž různé síly se snaží každá svým způsobem vplynouti na osudy říše a tím přeneseně i na osudy našeho národa... Na jevišti vnitřních bojů v říši Ruské musíme začít vystupovati jako síla činná, spojující se s jedněmi a obracející se proti jiným podle toho, co nám přikazuje zájem našeho národního celku... Nechceme-li tedy, aby v této době kritické, v níž postavení ústřední vlády bude stále obtížnější,... země naše stala se úplnou obětí a kořistí místní byrokracie, musíme sami učiniti záležitost polskou v říši Ruské otázkou palčivou, sami se postarati, aby pod vlivem nebezpečí z ní hrozících vláda pocítila nutnost revise své polské politiky.«

To jest zcela jiná řeč, než jaká byla dosud s této strany slyšána! Důsledkem těchto poznání jsou další vývody, jejichž hlavním a prakticky nejcennějším bodem jest projevení ochoty a potřeby spojenství se stranami ruskými, bojujícími za vnitřní opravy:

»Všeliký tedy ruch jakýchkoli živlů v Rusku, směřující k přeměně této říše ve stát právní, jest naší věci prospěšný bez ohledu na to, jaká jest obecná politická povaha těch živlů. Jsouce daleci jejich názorů o budoucí soustavě říše Ruské a jsouce si úplně vědomi začasté nepřátelského jich nebo nerealného poměru k věci polské, spatřujeme dnes především tu jejich cenu, že pracují k zvrácení absolutismu, tedy že porážejí společného nám nepřítele. Činnost jejich do jisté míry jest rovnoběžna s naší, a v jistých okamžicích i v příslušných mezích uznáváme možným i nutným koordinovati s nimi naše vystupování nebo dokonce podávati jim ruku ke společné akci... Uváživši všecky uvedené okolnosti, tvořící politický moment velké váhy, Liga Národní, provozující dosud především práci národně-kulturní a politicky vychovávací v širokých massách společnosti, činnost politickou však z nutnosti obmezující na úzké hranice, dnes program té činnosti rozšiřuje. Cílem naší politické akce v počínající se době jest zabezpečení zájmů národu polského v říši Ruské vzhledem ke krisi, jež tu říši zachvacuje, jakož i využitkování změn Rusko očekávajících ve směru

vydobytí pro náš národ takových podmínek právně-politických, které by mu pojistily co největší odlišnost (samostatnost) a co nejširší rozvoj v každém směru... Vystupujíce jako činný živel ve všeobecné státní krisi, stavíme do našeho programu sblížení a dorozumění s ruskou oposicí, jakož i s jednotlivými hnutími národními...«

»Pokud s jedné strany nevidíme příčin k sdílení příliš daleko jdoucích nadějí v možnost rychlého zavedení konstitučních reform v Rusku, potud s druhé strany cena možných reform samotných jinak se nám musí jeviti, nežli stranám ruským. Pro nás všeliké změny v ústrojí státním potud budou míti cenu, pokud nám vytvoří zákonný podklad pro naši práci národní a k boji o naše práva, jakož i pokud zemím polským zajistí příslušnou národně-politickou osobitost. Z té příčiny nikterak nemůžeme našich snah stotožňovati se snahami ruské oposice, ale můžeme tyto snahy podporovati potud, pokud připravují podmínky, žádoucí se stanoviska našich cílů.«

»Nemohouce přijmouti za své snah ruské oposice, nežádáme toho ani od ní v poměru k snahám našim. Nežádáme od ní, aby napínala své programy k našim cílům a potřebám národním, ale berouce ty programy tak, jak jsou, budeme jim potud přáti, pokud nám to káže náš národní zájem a diktovaná jím naše politika.«

»Liga Národní nepokládala by dnes za politiku realní pokusy na cestě úmluv a vzájemných ústupků se stranami, směřujícími k reformám v Rusku, jakýchkoli zajištění v příčině postavení Polska v budoucím ústrojí Ruské říše... Organisace naše necítí se nikterak oprávněnou k dávání jakýchkoli ujištění neb k uzavírání závazků jménem národa. Nepřiznává toho práva žádné jiné straně...« Uvažujíce, že autonomie zemí polských, odpovídající jejich kulturně-národní i politické osobitosti, vytvořené dějinami, jest nezbytnou podmínkou zdravého rozvoje nejen těch zemí, ale i celé říše Ruské, přesvědčeni dokonce, že říše těch rozměrů, s takovým počtem obyvatelstva a k tomu tak různorodá ve svém složení, jako Rusko, při přetvoření v stát právní může býti zbudována pouze na základě široké decentralisace i autonomie jednotlivých částí — máme za svou povinnost objasňovati našim možným spojencům vlastní význam otázky polské v Rusku; ale nemíníme přijetí našich názorů oposičními živly ruskými považovati za podmínku všelikého s nimi spolupůsobení v boji proti nynějšímu systému. Jsme pamětlivi toho, že tento boj... má pro nás především ten význam, že oslabuje a rozkládá nynější systém; a víme také, že za všech, i nejpříznivějších okolností o to, co jest především aneb pouze naší národní potřebou, sami musíme se starati a sami bojovati... Před námi neotvírá se doba úlev a dobrodiní osudu, nýbrž období úsilné práce a politického boje, jichž ovoce a vítězství více než kdy před tím záležeti bude od nás samých.«

Uznala-li za dobré takto promluviti strana dosud krajně nesmiřitelná, jejíž politika považována byla za utopickou, ba některými

v jisté míře i škodlivou, dosáhlo vnitřní kvašení v Rusku dojista vysokého stupně. Zároveň jest patrno, že otázka rusko-polská vstupuje do nového stadia: potřeba revise celého sporu uznávána jest ruskými vrstvami, toužícími po opravách, tedy vrstvami a směry mladšími a pokrokovějšími, ba i částí »starých«, pokud nejsou zapřísáhlými zpátečníky a reakcionáři — v Polsku pak i strana krajně radikální uznala za vhodno přejíti k realní politice, při níž by snah pokrokových stran ruských hleděla užiti i na prospěch cílů polských.*)

Poněvadž pak u kormidla vlády nachází se muž, jenž podle dosavadního svého chování sám uznává potřebu oprav a zdá se jim býti nakloněn (ovšem v jaké míře, jest jiná věc) — jest možno, že v souvislosti s ostatními vnitřními změnami v Rusku dojde i k některým ústupkům pro Poláky, na jejichž základě bylo by lze usilovati o další změny k lepšímu.

Dojde-li k tomu všemu, dojde-li k nějakému obratu v Rusku ve smyslu svobody, spravedlnosti a pokroku, dojde-li při tom i k zlepšení poměrů v zemích polských — co si počnou naši obhájci a advokáti ruského absolutismu a středověké vševládnosti pravoslaví, ruského systému centralisačního a rusifikačního, ruské byrokracie a policie?...

Uvidíme, co vše se stane. Doba jest každým způsobem prosycena látkami, věstícími převrat a schopnými jej přivoditi. Zdá se, že počátek dvacátého věku bude pro Rusko znamenati i počátek nové epochy ve vnitřních dějinách — a tím i pro země polské. Žel jen, že vyvrcholení krise bylo spojeno s tolika proudy lidské krve, s tolikerým lidským neštěstím!

DOPISY.

Z Petrohradu. 13. listopadu 1904.

(Lhostejnost. — Sjezd předsedův guberniálních zemstev. — Obščestvo narodnago prosvěščenija. — Pronásledování zemstev. — Jubileum prof. Karějeva. — Drobnosti.)

Dávno jsem neviděl zahraničního časopisu, poněvadž, nejsa ani redaktorem, ani členem Akademie Nauk, ani tajným radou, nemám práva dostávati zahraničné publikace v neposkvrněném jich šatu, t. j. bez černých skvrn naší censury. (Pravda, že i naši tajní radové v posledních dvou desítiletích byli pozbaveni té výsady.) Slovem, nevidím černé na bílém, co o nás píší zahraniční novináři, ale zdá se mi, že se toho mohu dosti přibližně domysliti. Myslím si, že vůbec lidé na

*) Ovšem třeba konstatovati, že v tomto svém obratu nedošla souhlasu v části haličského tisku, který i jinak stál a stojí proti straně všepolské a působení Ligy Národní. Tak »Nowa Reforma« (22. listopadu) správně se ptá, jakým způsobem se má provésti organisace společnosti polské v ruském záboru ve směru činné politiky, když Poláci nemají žádných práv politických, ani svobody tisku. Ostře proti »komunikatu« vystupuje »Kurjer Lwowski« (24. list.), nepřikládaje mu žádné váhy, poněvadž vychází ze strany, která svou »bezprogramovostí, proměnlivostí, křiklounstvím a balamucením se zprotivila;« vytýká straně všepolské, že proklamací Ligy Národní nadbíhá straně ugodové.

západě domnívají se, že celá ruská společnost nyní se nachází ve stavu všeobecného a velkého rozechvění a pobouření. Příčin k tomu vskutku bylo by dosti: jednak bezpříkladná, »lítá« vojna, jak lid ji nazývá, onen obrovský přízrak smrti, vznášející se stále nad národem, k válce nepřipraveným — jednak naděje a dávno odumřelá očekávání velkých změn vnitřních. Tak zvaný nový kurs nahoře — a dole demonstrace, proklamace, atentáty, vzpoury lidu pro mobilisaci atd. atd. A přece se na západě mýlí, představují-li si společnost ruskou v neobyčejném rozechvění a pobouření; rozechvění to jest ve skutečnosti nepoměrně menší, než by bylo za podobných okolností u jiných národů, žijících jiným, úplnějším životem než my. Odvěká dressura, odvěké řetězy a nucené mlčení a nečinnost vykonaly mnoho; jednotlivé výjimky ovšem se najdou vždy a všude, ale massa národu ruského i s intelligencí jest nepochybně nejlhostejnější v celé staré Evropě. Ruce nám sklesají v ustavičném soumraku, v stálé nevědomosti toho, co se u nás děje a co se i v nejbližší budoucnosti díti může.

Nejvíce mluví se nyní v kruzích intelligence (ovšem nevojenské) o sjezdě předsedů 34 guberniálních zemstev a jimi přizvaných jiných vynikajících pracovníků »zemské« samosprávy — ale ačkoli ten sjezd má býti zahájen již za několik dní, nikdo ještě neví (— nevyjímaje dojista ani samého knížete Svjatopolka-Mirského —), dojde-li k němu skutečně, anebo přikáží-li všem těm pánům zůstati pěkně doma, jako seděli za dob Plehvových a jeho předchůdců, spoutáni na každém kroku. Sjedou-li se skutečně, dojdou poradami k požadavkům osobní svobody, svobody slova i vyznání, účasti národa v zákonodárství a ve všeobecných státních pracích. Neboť při vší své lhostejnosti a desorganisaci značná část národu očekává takový obsah porad zamýšleného a jaksi povoleného sjezdu, tím spíše, že i spolky zdravotní, technické a vůbec všeliké odborné spolky chytají se nového momentu v nynější politické náladě a chvátají vysloviti se o takých otázkách všeobecných, které jsou bolestí všech nás.*)

Otázka osvěty, spíše však nedostatku osvěty, připomínající se tak osudně celému národu od počátku neblahé vojny, vyplývá na povrch v rozmanitých podobách — mimo jiné v podobě navržené široké akce společenské po příkladu české »Matice Školské.« Tohoto týdne odbývalo se již několik schůzí zakladatelů nového »Obščestva narodnago prosvěščenija«; schůzí súčastnily se osoby známé svými zásadami upřímně pokrokovými, mezi nimi i takové, jež teprve nyní se vrátily do hlavního města po letech aneb aspoň měsících vyhnanství, přisouzeného jim různými administračními satrapy. Není pochybnosti, že iniciativa nového »Obščestva« jest velmi sympathická i velmi potřebná — jen aby osudy jeho šly jinými cestami, než jiné

*) Sjezd skutečně byl mlčky povolen, ale směl konati porady jen v úplné tajnosti, tak že nic z nich na veřejnost dosud nemohlo vyjíti. Souhrn přání, o nichž se sjezd usnesl, podán byl ministru vnitra a jím carovi. Jdou pověsti, že strana staré carevny a Pobědonovcevova silně pracuje u cara proti usnesením sjezdu i proti kn. Svjatopolku-Mirskému — jiné zas, že car jest požadavkům sjezdu příznivá a některé chce splnit. Uvidíme, třeba vyčkati. *Red.*

pokusy toho druhu, které buď končily úředním potlačením a více neb méně náhlým zmizením s jeviště činnosti, neb se stávaly pastvou nových živlů, které se zmocňovaly vlivu i fondů k účelům zcela jiným, než jaké jim byly vytčeny na počátku. Vlastenecko-byrokratičtí »dobrovolníci« v nejednom již případě dovedli zvrátiti poctivou akci společenskou.

Mnohem trvalejší a širší činnost na poli osvěty, než spolky soukromé, mohly by a chtěly by rozvinouti naše instituce »zemské« (zemstva) — bohužel kronika jejich úsilí v tom směru náleží k nejbolestnějším našim společenským utrpením. Vláda, obávajíc se opravdového uvědomění lidových mass ve školách zemstev, vydala řadu zvláštních nařízení, jimiž obmezila rozpočty zemstev ve věcech »nepovinných«, tedy především na cíle osvěty lidu. Obmezila na minimum seznam knížek, dovolených v čítárnách zemstev a vůbec v čítárnách pro lid, nejnevinnější látky škrtala z veřejných přednášek, nedovolila dokonce zemstvu (moskevskému) vytisknouti pro lid vlastním nákladem tak populární knížku, jako Puškinova »Borisa Godunova« nebo jeho nejnevinnější pohádku »O rybáři a rybce«.

Nyní probudily se nějaké naděje; jsou však tak mlhovité a tak spojené s osobou jediného toliko ministra, dnes vládnoucího a zítra snad ne, že umdlená a skeptická společnost neví, má-li před sebou opravdu jakési vážnější perspektivy, radikální změny — či pouze pomíjející zkoušky a pokusy. Odtud také ona zdánlivě divná lhostejnost i apathie davu. Ale vedle ní můžeme zaznamenati energičtější a otevřenější články, které se mohou nyní (nevím, na jak dlouho) odvažovati na boží svět, jako na př. článek kijevského professora knížete Trubeckého v »Právu« o vojně a naší byrokracii (čti: vládě), po jehož přečtení jistý zámožný občan poslal kijevské universitě 6000 rublů na založení stipendia, pojmenovaného podle onoho professora.

Pokroková intelligence petrohradská oslavila minulého týdne 25-leté jubileum professorské činnosti známého historika a vzácného muže, Nikolaje Ivanoviče Karějeva. Oslavy toho druhu, ačkoli se obyčejně odbývají v důvěrném kroužku přátel a přívrženců oslavencových, nabývají u nás zvláštního významu při nedostatku orgánů veřejného života, i chápe se jich společnost dychtivě jako řídké příležitosti k výměně názorů a k otevřeným rozhovorům. Vždyť naši spisovatelé nemají zde nyní ani svého klubu, v němž by se mohli sejíti ve větším počtu; každý literát, člen zemstva, student, kursistka, ba nyní i každý reservista — jsou a priori podezřelí z nejškodlivějších úmyslů. —

Nynější sezona divadelní i přednášková žije ve znamení nezželitelného Čechova. Ztráta jeho jest jistě ohromná. — Jinak objevilo se dokonce troje divadelní zpracování Tolstého »Vzkříšení.« Obecenstvo hubuje na nesmyslnou divadelní úpravu — a přece chodí do tří divadel, jež mu předvádějí každé svým způsobem touž »Katuši Maslovou«.

Posmrtná výstava děl Vereščaginových tím jest zajímava, že ukazuje methodu jeho tvoření pomocí spousty náčrtův a po-

známek malířských, dojmů, zachycovaných ve své bezprostřednosti. Soudě z toho, co máme před sebou v pečlivě dekorovaných salonech »Obščestva pooščrenija chudožestv«, stěží bylo by lze očekávati od Vereščagina veledíla prvního řádu, ale každým způsobem, nebýt katastrofy »Petropavlovska«, byl by ze strašného východu přivezl zajímavou kořist.

»Kdy bude konec té hekatomby?« — táže se dojista více lidí, než: »jaký bude konec?« Jedině feuilletonisté neustále všem vemlouvají, že jen vítězi mají právo na návrat domů. Novyj.

Z Chorvatska. 19. listopadu 1904.

(Rok krise. — »Matica Hrvatska«. — Rozklad v politice. — Dalmatské plány. — Výstava v Sarajevě neuspořádaná. — Dva světlejší paprsky.)

Letošní rok byl rokem těžké krise pro chorvatský národ. Krise vlastně trvá již z dob absolutismu. Po prvním vzplanutí a obrození ve jménu illyrismu dolehl na nás zdrcující absolutismus. Ze všech rakouských národů snad nejzhoubněji působil na Chorvaty. Měkká, lyrická povaha jejich nemohla mu odolati. Neměli jsme Havlíčků — naši Gajové prodávali své noviny Bachovi a zůstali karakterními hrdiny... Doba po absolutismu dokázala jeho pronikavý vliv. Jen pod tím vlivem bylo možno banování Rauchovo, vyrovnání s Uhry, bezpáteřná vláda bana-lidovce Mažuraniće. Po episodě r. 1883, jež znamená bezvědomý, bolestný výkřik massy proti vzrůstajícímu maďarskému vlivu, nastoupila opět hluboká resignace, nejhorší pasivnost, kterou plných 20 let neslýchaným způsobem využitkovával hrabě Khuen-Hederváry. Z krise v krisi... Po jeho odstoupení šel hluboký povzdech a skrovná naděje celým národem. Dnes, po roce, zůstal jen povzdech — a zůstane opět na dlouhou dobu.

Právě minulý rok byl rokem krise. Myslilo se, že to půjde nyní přece lépe v našem veřejném životě — ale všechny zjevy mluví proti tomu. V dohledné době nebude nápravy. Radostnější episody zůstanou jen episodami. Je jich velmi poskrovnu. V celku lze pozorovati úžasný zjev: nedostává se smyslu pro život, pro práci, pro budoucnost. Žádné pochopení dneška, žádná velká koncepce budoucna — žádná pevná a jistá ruka, jež by založila náš národní život na zdravých a trvalých základech. Tento rok ukázal nám jasně celou tu smutnou perspektivu naší malomocnosti. Všude jen rozklad, jen nízký boj, nevšímavost a lhostejnost. Nic nás již nepřekvapuje — nic nás již nemůže zklamat... Krok za krokem se jde, poněvadž se jíti musí. Nejsmutnější chvilková pomoc pomůže nám přes dnešní propast, dnes jsme zachráněni — nu, a zítra také nalezneme nějaké východisko. Tak jdeme ze dne ke dni...

Nynější naše krise je mnohem hlubší, než všechny dosavadní. Kolem nás víří život, národové žádají a — dostávají svá práva. My těm zápasům nerozumíme, nedovedeme jich plně pochopiti a ještě méně využitkovati pro sebe. Jsme hrdi na naši autonomii — ale nejen že té autonomie nerozšiřujeme, nevyužitkujeme — my klidně dopouštíme,

aby téměř denně byla zužována a zmenšována, ba často sami při tom pomáháme...

»Nová« éra nás překvapila. Po násilnostech bývalé — nyní stojíme před docela novou taktikou. Dříve vládlo bezohledné fysické násilí — nyní se v celku násilí ve formě zmírnilo, sem tam se to »volněji« dýchá — ale jen formálně; vskutku je tento režim nebezpečnější pro nás, poněvadž chytře a nepozorovaně podkopává i poslední zbytky duševní naší neodvislosti a pokrokovosti. Khuenova éra vychovala tyrany, nynější vypěstuje intrikány a macchiavelisty. Jen to nám ještě scházelo...

Jeden z nejsmutnějších zjevů nynější krise je rozklad v »Matici Hrvatské«. Tento spolek znamená u nás velmi mnoho. Zastupuje soukromé nakladatele — poněvadž u nás není ani jednoho slušného —, rozšiřuje ročně v 12.000 výtisků 9 až 10 knih zábavného a vzdělávacího obsahu, a dosud měl největší vliv na naši intelligenci. Reakcionářství všech odstínů ovšem že hledělo dostati její správu do svých rukou — a dostalo. Na valné hromadě zvítězila sice jen kompromissní listina — ale pokroková frakce nemá ve výboru ani jediného zástupce; »kompromissní« kandidáti jsou totiž docela neutrální bytosti, jinými slovy: passivně přihlížejí svorné práci klerikálů a egoistických zpátečníků. Proti upjaté programní řeči předsedy a jeho věrných ohlásilo 45 neodvislých a nejlepších chorv. spisovatelů, mezi nimi první spolupracovníci »Matice«, svůj rozhodný protest. Ale reakcionáři trvají na svém. Jeden moment zvlášť bije do očí a ostře osvětluje náš smysl pro neodvislost. Klerikální členové měli větší počet plných mocí různých juridických osob a pomocí nich chtěli hlasováním docíliti většiny pro svou listinu. Proti tomu rozhodně protestovala pokrokovější část účastníků valné hromady a dokazovala nesprávnost toho jednání. A nyní padlo významné slovo: jeden z vůdců »nejradikálnější« oposice, jež nejvíce deklamuje o velkém a svobodném Chorvatsku — pohrozil, že budou na toto jednání pokrokářů žalovat u — vlády. Tedy: do jediné téměř chorvatské kulturní instituce, jež dovedla si zachovati neodvislost vůči vládě, volá radikální oposičník vliv maďaronské vlády na prospěch nejčernější reakce... Tento případ mluví dostatečně.

A ještě je otázka, jak se dále zachová neodvislá část literátů, jež protestovala proti předsedovi. Jejich protest je sympatická věc — ale velká je otázka, půjdou-li dále nutnou cestou svépomoci. Především aby založili svůj orgán a vydávali knihy, pro které vůbec není u nás nakladatelů. Zdá se, že k těmto konsekvencím asi nedojde. Již nyní stalo se, že jeden z protestujících kajícně omluvil v soukromém psaní předsedovi »Matice« svůj unáhlený krok... A to proto, poněvadž není vyloučeno, že časem tento předseda zaujme vynikající místo u vlády... Mnoho se u nás debatovalo o moderních proudech v literatuře; ale jednomu a hlavnímu nás všechny debaty nenaučily: že každý literát musí především býti karakterem. V literatuře se nejjasněji zrcadlí letošní naše krise. Literárně téměř jsme nežili. Scházela mocná ruka podnikavého nakladatele. Proč čeští nakladatelé hledají své štěstí ve

Vídni? V Chorvatsku mohli by opravdu blahodárně působiti a — neuškodilo by věru ani jim, ani Chorvatům. Kus praktické slovanské vzájemnosti...

Mocná ruka schází u nás zejména také v politice. Politické strany jsou všechny v rozkladu; autorit, vážených vůdců není. »Nejradikálnější« oposice sice poslouchá ještě komanda svého šéfa Dra. Franka, ale je to kázeň jen pomíjející a zištná. Jeho stoupenci rekrutují se z nejhorších anebo nejneuvědomělejších jedinců. »Hrv. stranka prava« žije jen na papíře; o její akci vůbec není slyšet. Maďaronská ani »strankou« není — to jsou jen slepé nástroje vládních choutek. Mladší živlové všech odstínů také podlehli rozkladnému processu a nezastávají úlohy, jež by jim náležela. A drakonické naše zákony, naše blažená autonomie se svou praxí nadobro dovedou paralysovat každou akci sociální demokracie. Pak je pochopitelno, že na př. kandidát oposiční, mladý a nadaný redaktor »Národní Obrany,« Dr. Lorković, dostal při doplňovacích volbách jen 38 hlasů; zvolen byl *400* hlasy šlechtic Chavrak, nový šéf náš pro kult a vyučování, hotová nulla v každém ohledu — ale vychovanec Khuenovy éry a věrný nohsled bána Pejačeviće. Tato volba ukázala znova »opravdovost« naší oposice: poněvadž kandidát oposice patřil k mladší generaci a nechtěl kandidovati na základě programu určité strany — dostal jen 38 hlasů. Formálně ho starší oposičníci doporučovali — ale jak pro něj pracovali, dokazuje fakt, že doposud v tomto okresu dostával oposiční kandidát kolem 100 hlasů. Tak vznešeně chápe oposice svůj úkol proti dnešnímu režimu. Ve sněmu scvrkla se na nepatrnou hrstku a nemá žádného významu. Chytrý Dr. Frank umí pro sebe využitkovat náladu. Pochopil, jaký vítr nyní vane — a paktuje se již docela zevně s klerikálními živly. Triumvirát klerikalismu, maďaronství a radikálního boucharonství pracuje svorně na — prospěch chorv. naroda. Tu Felix Croatia!

Ano, je šťastna. O sebe se starat nemusí. Aspoň Dalmacie zas dvěma kousky ukázala, jak seriosně chápe nynější stav pro chorv. národ. Agenti a oddané žurnály »Lloydu« šťastně intrikami pohřbili pěkný plán lublaňského purkmistra Hribara, jenž pomocí českého, slovinského a chorvatského kapitálu snažil se založiti slovanskou paroplavební společnost pro Dalmacii. Disposiční fond »Lloydu« plnou parou působil — nyní zůstane zas »Lloyd« pánem situace a — nepořádku v Dalmacii. (Že dokonce některé žurnály srbské, na př. »Slovenski Jug«, odmítaly projekt Hribarův, tedy čistě slovanský, a doporučovali nové smluvení s »Lloydem«, při nejmenším vrhá dost divné světlo na jejich prozíravost). Ale proto Dalmacie nelenoší, nýbrž chce ve svém slovanském nadšení pomoci — ruské vládě. Celou flottu chce jí dát k disposici proti anglickým a japonským úkladům .... Společnost, jak se sděluje, již se utvořuje. Očekává se jen ještě pirátský list ruské vlády, jak výslovně oznamuje splitské »Jedinstvo« ... V Dalmacii byl letos podzim asi zvlášť horký ...

Jsme vůbec mistři v nerozeznávání příhodných chvil a vlastních potřeb. Dovedeme výborně sobě podrývat půdu. — Mluvil jsem po-

sledně o srbsko-chorvatském sjednocení a vytknul, že nespatřuji v něm první otázku našeho národního bytí. V tom jsem za jedno se všemi myslícími srbskými politiky, kteří také v první řadě akcentují práci pro svůj národ, vtastní zmohutnění a individualisaci; teprve potom, až každý pro sebe bude silnou individualitou, může se přikročiti k jihoslovanskému kulturnímu sjednocování. Ovšem i nyní musí druh druhu pomáhati v kardinálních, životních otázkách; Srbové na př. v království Chorvatském mají ve všem pomáhati Chorvatům v jejich odporu vůči maďarisatorským snahám dnešní vlády (jak známo, jsou všichni srbští poslanci v chorv. sněmu členy maďaronské většiny). Ale ve všech interních otázkách nesmí druh druhu překážeti. Bylo tedy docela nemístno, že část srbské žurnalistiky tak příkře vystoupila proti tomu, aby se chorvatské oddělení bělehradské umělecké výstavy přeneslo do Sarajeva. Podkládala Chorvatům, že dají se využitkovati vládou bosenskou, která tímto projektem chce paralysovati pěkný úspěch výstavy bělehradské. Zatím bosenská vláda byla v té věci docela neutrální, sotva že dovolila úředníkům zasedati v přípravném výboru. Úmysl o této výstavě byl zosnován dávno před bělehradskou a chorvatští umělci úplně ho schválili. A potom najednou, pod vlivem jihoslovanského nadšení, pod nátlakem srbského časopisectva, nechali přípravný výbor na holičkách. Byl to velmi neprozřetelný krok. Chorv. umělci zapomněli na první příkaz své národní povinnosti: vždy a všude pracovati ke cti a ke zmohutnění svého národa!

Dva malé paprsky světla v chmurném tom roku krise: při doplňovacích volbách do měst. zastupitelstva v Záhřebě zvítězili vesměs oposičníci. Bohužel částečně také »nejradikálnější« křídlo. Mezi kandidáty je také několik vážnějších lidí — mnoho očekávat sice nelze, ale aspoň byl učiněn konec nynějšímu režimu. Vláda chovala se reservovaně. — A druhé vítězství: zvolení pokrokového výboru chorv. podpůrného spolku na záhřebské universitě. Ve výboru sice jsou velmi různí živlové; při většině dokonce může se pochybovati o její pokrokovosti — ale přece tímto zvolením bylo asi definitivně zlomeno řádění nesnesitelných »radikálních« křiklounů.

Tedy rok krise. Zrodí se z rozkladu nový, zdravý život? Je smutným a sladkým rysem naší národní povahy, že jsme nevyléčitelní optimisté . . . — k.

Z Krakova. 15. listopadu 1904.

(IX. sjezd haličské strany socialistické. — Obraz její činnosti. — Praktický revisionism. — Svazek s Polskou stranou socialistickou. — Forma nesrovnává se s obsahem.)

V zasedací síni městské rady krakovské odbýval se před několika dny IX. sjezd haličské strany socialistické. Kdo zná poměry naší země i náladu, jaká panovala ještě před desíti lety v prastarém královském městě, tomu zdá se povolení k použití síně magistrátní ke sjezdu socialistickému prostě nepochopitelným.

Život však letí jako lavina a nejtvrdší lebky musejí připustiti nové názory. Když kolem r. 1890 byla v Krakově zatýkána mládež, obviněná z propagandy socialistické, veřejné mínění, uznávajíc, že mladí ti lidé dopustili se činů hanebných, usilovalo vyloučiti je z řad poctivých lidí. Neuplynulo celých 10 let, a Lvov i Krakov r. 1897 vysílal do říšské rady poslance socialistické, zvolené obrovskou většinou hlasů. Nyní nejen říšská rada, ale i městské rady stávají se půdou politicko-sociální činnosti strany dělnické. V obou hlavních městech Haliče, v Krakově i Lvově, a ve dvou menších městech zasedají socialisté v městských zastupitelstvech a vyslovují v nich požadavky tříd pracujících. Každé skoro větší duševní středisko má nyní svůj orgán socialistický. V Krakově vychází denní list »Naprzód«, ve Lvově týdenník »Głos Robotniczy«, v Těšíně čtrnáctidenník »Robotnik Śląski« — a listy tyto, zejména »Naprzód«, jsou i v kruzích mimodělnických čteny tak pilně, že nemohou zůstati bez širšího vlivu. Vyorávají v mínění veřejném čím dál hlubší brázdy ve prospěch nových směrů a demokraticko-sociálního názoru na svět.

Silnou i slabou stránkou strany dělnické u nás jest její poměr k organisacím odborným. Slabostí proto, že rozvoj průmyslový jest vůbec slabý, tovární dělníci nečetní, průmysl v posledních dvou letech nachází se v těžké krisi — i nemůže se odborným organisacím za těch okolností dařiti. Samorodých organisací, které by vznikaly vlivem ryze hospodářské nutnosti na základě vědomých a soustavných snah po zlepšení existence, takřka není. Spolky odborné tvoří teprve strana socialistická, budíc v dělnických třídách uvědomění jejich odlišnosti a antagonismus k podnikatelům. Jakmile však se podaří takovou organisaci utvořiti, splývá se stranou s veškerou oddaností. Strana socialistická se též může s celou důvěrou opříti o silné již organisace odborné: dělníků tiskařských, železničních, zednických, krejčovských, dřevařských a pod. Tyto organisace stávají se podporou práce politické a součinitelem strany. Dobře také prospívají listy odborné, jako na př. orgán sazečů a tiskařů »Ognisko«, neb orgán železničních zřízenců »Kolejarz«. Dělníci směřují k zakládání odborných organisací ne jako v Anglii z poznání společných zájmův hospodářských, nýbrž následkem svého přesvědčení sociálně-demokratického. V tom také spatřuji příčinu nezdaru odborných organisací jiných stran politických, zakládaných po příkladě socialistickém; tak na př. spolky katolické, t. zv. »przyjaźnie«, po několikaletém úsilí zůstávají bez členstva — a nespokojenci z různých vrstev utíkají pod prapor sociálně-demokratický.

Strana socialistická v Haliči jest především stranou nespokojených, krajní oposicí, která se musí chápati každé otázky společenské a působiti všemi směry. Vynikla v ní především silná, nevšední individualita, známá v celém Rakousku, člověk v Haliči nejvíce velebený i nejvíce nenáviděný, říšský poslanec Ignacy Daszyński. On přesadil pojmy evropského socialismu na půdu haličskou, na půdu upadajícího šlechtictví, vládnoucího klerikalismu a skrytých povstání proti převaze mocných, on vytvořil stranu dělnickou, uvedl ji v politiku, on konečně,

což jest nejdůležitější, dovedl novodobý proud přizpůsobiti našim zvláštním poměrům, středověkého zbarvení. Socialismus haličský dosud existuje hlavně iniciativou a neúnavností tohoto člověka, ale vžil se již v naši společnost, vyšlapal si vlastní cesty, není pouhým napodobením západu, nýbrž životným a nevyhnutelným proudem v ideovém životě naší země.

Tento 38letý politik upravuje své straně cesty ku vlivu, na všecky důležité posice snaží se dostati lidi své strany. Tak městské i okresní nemocenské pokladny ve Lvově, v Krakově, Podgórzu, Stanislavově, Jaroslavi a Stryji mají správu sociálně-demokratickou. Přední místo ve věcech nemocenských pokladen zaujímá dr. Marek, mladý advokát, ale již dlouholetý předseda a zasloužilý pracovník v krakovské nemocenské pokladně. V čele lvovské pokladny stojí bývalý sazeč, nyní ředitel a městský rada Hudec.*) Oba výborní řečníci, lidé humanních názorů a snah. Také soudy průmyslové obsazeny jsou sociálními demokraty, jejichž kandidáti prošli při posledních volbách. Organisacemi odbornými obírá se bývalý tiskařský dělník, Szczepan Kurowski, agitaci v lidu vesnickém vedou Czaki a Klemensiewicz. Politickými řečníky jsou Gumplowicz a Haecker. Seznam byl by ještě dlouhý, ale nebudu dalších jmen uváděti; jsou to vesměs lidé mladí, pracovníci budoucnosti, kteří mají za sebou teprve krátkou minulost.

Kdybyste se tázali haličských socialistů po jejich theoretickém vyznání víry, bez rozmyšlení by vám devět desetin odpovědělo, že jsou nejryzejšími Marxisty. Vskutku dokud se obírali theorií, čítali Marxa a dokonce jistě přísahali na každé slovo »Kapitálu«. Dnes už se theorií neobírají, zbyly jim jen dávné reminiscence — a život se neptal, shoduje-li se daná akce Marxismu s theorií. Nyní se haličtí pracovníci socialističtí neobírají theorií, ale soudě z jejich činů a vystupování, vzdálili se daleko od doktriny, která dělí společnost na dva ostře odlišené tábory: zaměstnavatele a jich protiklad, třídu dělnickou. Poněvadž revisionismus není dosud ustálenou doktrinou, nýbrž spíše přihlížením k úplnému souhrnu životních zjevů povahy duševní i hmotné, můžeme haličský socialismus nazvati revisionistickým. Věru, že by proti tomu neměl protestovati, neboť národ náš na každém poli potřebuje vtělení myšlenky demokratické, třeba jest každý projev života uspolečniti. Socialismus to činí velmi nedokonale, ale přistupuje k problému se zápalem a upřímností.

Chápe se popularisování vědy, vydávaje populárně-poučné brošurky pod společným názvem »Latarnia« v desettisících výtisků. Populárních přednášek v dělnických spolcích ujala se lidová universita jména Mickiewiczova. V nejnovější době »Naprzód« první hnul otázkou pomoci ruským sběhům. Je to akce nejen humanní, ale i projev národní solidárnosti s Poláky ruského záboru.

Politika socialistická, mající v Haliči za účel získati dělnické třídě zastoupení ve sněmě, rozřešiti otázku rusínskou ve smyslu bratrského soužití, přizpůsobiti kulturně davy židovské a posunouti vůbec těžisko

*) Patrně oba českého původu. — *Red.*

sociálně politického života k levici — nedostačuje. Vystupuje neodbytný, palčivý problém poměru k stranám socialistickým v ruské i pruské části Polska. V obou působí »Polská strana socialistická« (Polska Partja Socjalistyczna, značkou: P. P. S.), která na svůj prapor kromě požadavků socialistických napsala i snahu po samostatném státu Polském. S touto stranou, zvanou obyčejně P. P. S., pojí haličské socialisty úzké bratrství zbraní, neboť také oni již před lety postavili polskou samostatnost v čelo svých požadavků.

Debata o poměru k P. P. S. vyplnila větší část sjezdových porad. Vystoupila silná, ale věkem i činností převážně velmi mladá oposice (26 hlasů), dovolávající se ne tak Marxa, jako marxistův, těch, jichž se sám mistr odříkal, dovolávající se nestrannosti a myšlenky mezinárodní. Valná většina však (52 hlasy) přijala resoluci, uznávající snahy po utvoření polského státu a odmítající spolek se stranami, které nepřijaly toho požadavku ve svůj program.

Krátký tento nárys ukazuje, že haličtí socialisté stojí na základě ryze národním. Přihlížejí k rozličným stránkám života společenského, nejen k boji proti kapitalismu. Kapitálu jest vlastně v Haliči nedostatek, o průmysl musí se strana oposiční hlásiti, neboť i práce pro lid dělný jest nedostatek.

Přes to však, že jádro snah socialistických stojí u nás na realném a domácím základě, přece nad účastníky sjezdu ověnčena vavřínem bělala se poprsí Marxa a Lassalla, poněvadž socialisté zvykli si viděti je na sjezdech socialistických v Německu. Vskutku bývá forma životnější a stálejší než obsah... X. Y. Z.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Konst. Jireček. F. A Hora. Večer E. Jelínka. — Slovenské processy. Nedostatek politické organisace u Slováků. Slovenské duchovenstvo. — Sjezd polských žen v Poznani. Volební věci z Hor. Slezska. Volby do měst. rady v Poznani. Utrpení polských redaktorů v Poznaňsku. Jubileum »hakaty«. Mobilisace v král. Polském. Demonstrace ve Varšavě. Car v království Polském. Sněm haličský. Odhalení pomníku Ad. Mickiewicze ve Lvově. Dosavadní pomníky Ad. Mickiewicze. Poláci vídeňští. K. Brzozowski. — Slované východní: Předzvěsti reforem v Rusku. Proklamace o vojně a konstituci. Sborník Arseňjeva. Článek prof. Trubeckého. Maloruské časopisy? Příznaky nejistoty. Alexějev. Finsko. Válka. † N. P. Semënov. — Haličský sněm a Rusíni. Sněm bukovinský. Schůze maloruských poslanců. Dílo o Češích. J. Jarošiňská. — Jihoslované: Ks. Šandor-Gjalski. — Změna v redakci »Miru«. Celovecký biskupský ordinariat a Slovenci. Volby ve Štyrsku. Nové časopisy a zájmy národní. Sokolský sjezd v Lublani.)

Slované severozápadní.

Padesát let svého věku letos dovršil vynikající slavista, prof. *Konstantin Jireček.* Narodil se 24. července 1854 ve Vídni jako syn Josefa Jirečka, zetě Šafaříkova. Slovanská společnost, která se scházela u jeho otce, měla nepochybně vliv na duševní směr Konstantina Jirečka, podobně jako celé ovzduší v jeho otcovském domě. Literárně vystoupil velmi záhy; již ve 22. roce svého věku vydal »Dějiny národa bulharského«. Bulharsko obral si vůbec za specialní předmět svých studií, jež později rozšířil na Jihoslovany vůbec. Hlavní jeho

práce jsou: »Knigopis na novobъlgarskata knižina« (1872), »Dějiny národa bulharského« (1875—76 česky a německy; přeloženy do ruštiny, bulharštiny a maďarštiny), »Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe« (1877). »Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters« (1879), »Cesty po Bulharsku« (1888, přel. do bulharštiny), »Das Fürstenthum Bulgarien« (1891, přel. do bulh.) atd. Prací jeho, vážných a důkladných, jest množství v Čas. Musea král. Českého, Osvětě, Věstníku král. České Spol. Nauk, Jagićově Archivu, časopisech bulharských, srbských atd. Konstantin Jireček pracemi těmi stojí v nejpřednější řadě slavistů; ve věcech bulharských jest přední autoritou. Pronikl je nejen hlubokými studiemi vědecké literatury, ale i několikaletým pobytem a vynikajícím působením v Bulharsku, kdež dospěl až k povolání na křeslo ministra vyučování. Od r. 1893 jest professorem slovanské filologie a starožitností ve Vídni. Není možno několika řádky vystihnouti význam muže tak vynikajícího — možno jen vzdáti povinnou úctu veliké práci a zásluze.

V těchto dnech slavil padesátileté jubileum své činnosti literární nejstarší z českých pracovníků na poli vzájemnosti českopolské, prof. *František A. Hora* v Plzni. S počátku snažil se přispívati k rozšíření známosti věcí polských v Čechách četnými překlady z polštiny, uveřejňovanými hlavně v časopisech mimopražských; později postavil svoji činnost ve prospěch vzájemného poznání a sblížení českopolského na základ jazykový — a v tom spočívá hlavní význam jeho působnosti. O rozšíření znalosti jazyka polského v Čechách a naopak českého mezi Poláky získal si skutečných zásluh svými slovníky a příručkami mluvnickými a konversačními. Jsou to: »Rukověť konversace českopolské« (1887), »Kapesní slovník polskočeský« (1890), »Praktická mluvnice polská s čítankou« (1901) a »Slovník česko-polský« (1900—1902). Za svou neúmornou činnost, která na dlouhá léta bude základem — a dobrým základem — našeho poznávání polštiny, měl odměnu jen ve vědomí poctivě vykonané práce pro ideu vzájemnosti českopolské. Vždyť posledně uvedené dílo byl dokonce nucen vydati si na vlastní pěst, což jest v dobré paměti čtenářů Slovanského Přehledu. Prof. Hora i osobně, nezištnou činností učitelskou, přispívá k rozšíření znalosti jazyka polského: od r. 1900 vyučuje polštině v bezplatných kursech, pořádaných v Plzni hlavně pro studentstvo. Letos na př. má 60 posluchačů. I to jest činnost, všeho uznání hodná. — F. A. Hora narodil se 1. července 1838 ve Svinařově či Vinařově, odkud starší pseudonym jeho, Horymír Vinařovský. Vystudoval techniku v Praze a ve Vídni, načež se stal professorem mathematiky na plzeňské reálce. Podivno, původně professor mathematiky — a stal se slovanským filologem! Nyní žije v městě svého učitelského působení na odpočinku, který však nikterak není odpočinkem, nýbrž horlivou činností na zvoleném poli. Přejeme váženému, sympathickému slavistovi hodně zdraví na dlouhá léta další činnosti. Szczęść Boże!

F. A. Hora.

Dne 4. listopadu uspořádalo *Ognisko polskie* v Praze na oslavu svého 25letého jubilea krásný *večer Edvarda Jelínka* (v Národním domě na Vinohradech), spojený s výstavou památek po Jelínkovi a jeho literárních prací. Paní Hana Kvapilová recitovala z Črt Litevských »Kontuš pana Krištofa« a z Črt Varšavských »Poslední«, paní Růž. Maturová a p. Wład. Florjański přispěli ke zdaru večera uměleckými výkony pěveckými, p. W. Kochański virtuosní hrou na housle, A. Černý přednášel o životě a práci E. Jelínka. K ve-

čeru došlo množství telegrafických i písemných pozdravů z celého Polska, což svědčí o popularitě, již Jelínek u Poláků požíval, jakož i o vděčnosti, jakou Poláci k jeho památce chovaji. Abychom ukázali, s jakým zájmem byl v Polsku přijat večer Jelínkův, uvádime seznam zaslaných projevů. Z Varšavy: H. Sienkiewicz, C. Walewska, A. Kraushar, S. Demby, T. Korzon, St. Van der Noot-Kijeński, A. Niemojewski, Biesiada Literacka, Bluszcz, K. Gliński, Kurjer Warszawski, Z. Przybylski, S. Wieniawski; ze Lvova: F. Krček, Towarz. dzien. polskich, A. Krechowiecki, B. Anc, Lyceum W. Niedziałkowskiej, 6 úředníků z ředitelství železničniho, poslanci strany lidovců (J. Bojko, J. Stapiński, F. Krempa, F. Włodek), Słovo Polskie, Wiek Nowy, Koło lit. artyst., Czytelnia Polska, Czytelnia akademicka, Kurjer Lwowski, Dziennik Polski, stud. spolek Życie, Towarz. lit. im. Mickiewicza, spolek dělnický Gwiazda, M. Rolle, S. Rossowski, A. Wysocki, Ossolineum, M. Wysłouchowa, B. Wysłouch, H. Biegeleisen; z Krakova: J. Kotarbiński, S. Smolka, M. Szukiewicz, J. Tretiak, A. Bełcikowski, M. Zdziechowski, Dr. Surzycki, S. Tomkowicz, W. Prokesch, W-Żeleński, S. Tarnowski, Dr. Zofja Daszyńska-Golińska; z Poznaně: B. Chrzanowski, Łazarewicz; odjinud: Alf. Parczewski, Hipol. Parczewski, Mel. Parczewska (Kalisz), Bronisławowa Grabowska, Czajewski (Łódź), Dr. Celichowski (Kórnik), Towarz. Sokół (Husiatyn), Jul. Ochorowicz (Ustroń), Z. Czartoryski (Jutroszyn), Kaz. Tetmajer (Zakopane), Czytelnia polska (Leoben), W. Gasztowus. W. Mickiewicz, W. Gąsiorowski (Paříž), W. Lutosławski (Londýn), J. Baudouin de Courtenay (Petrohrad), stud. spol. Ognisko (Vídeň), P. Juraszek (Zaborze, Horní Slezsko). *A. Č.*

*

Odsouzení **slovenského** *poslance Veselovskeho* na 1 rok do vězení a 1000 K pokuty, vynesené odvolacím soudem v Prešpurku, ačkoliv, jak známo, první instance v Nitře vynesla rozsudek osvobozující (Sl. Přehl. VI. 278.), bylo potvrzeno poslední instancí — kurií pešťskou — 26. října Zajimavou řeč měl při tomto závěrečném jednání obhájce Veselovského dr. Fráter, který sám vyznal, že je ryzí Maďar, přece však po zásluze zkritisoval celou zvrácenou a surovou politiku maďarské vlády k nemaďarským národnostem. Netřeba ovšem podotýkati, že bylo marné jeho dovolávání se samých maďarských vůdců Deáka a Eötvöse i citování národnostního zákona z r. 1868, kde slovenčině se přiznává právo ve školách i před soudy, tak že vlastně Veselovský ve svých programových řečech ničeho nezákonného se nedovolával. Veřejný žalobce jednoduše odpověděl, že »v národnostním zákoně jest respektována slovenčina jen »dle možnosti« a tuto možnost uznati jest prý úlohou státu«! Výbornou odpověď dostali zase Slováci od slepé maďarské spravedlnosti! Zákon tu jest a uznává právo slovenčiny před soudy i ve školách, nebude-li to však maďarské vládě »možno«, nebude tohoto práva pranic respektovati. Takovýto výklad zákona není snad už přece nikde jinde možným, než — v Uhrách. Poslanec Veselovský bude prý žádat za obnovení celého processu. Pomůže-li to, nevíme, ale pochybujeme. Poslanci *Valáškovi* také to nepomohlo. Musil nastoupiti svůj jednoroční »trest« 15. listopadu ve vacovské trestnici. (Viz Sl. Přehled VI. 227.) Také *Slov. Týždenník* měl tiskový proces 20. října pro básničku, uveřejněnou asi před rokem. Spisovatel její žije však v Americe a proto žalovali toho, kdo jí redakci doručil. Žalobce snažil se dokázati, že pobuřuje proti Maďarstvu, ačkoliv tam není o Maďarech ani slova, že prý maďarský národ již tisíc roků jedná s národnostmi po »rytířsku« atd. Porota obžalovaného osvobodila.

Jinak je na Slovensku ticho. Podzimní zasedání stoličních výborů nepřinesla mnoho zajímavého. Na několika místech při doplňovacích volbách do stoličních výborů postavili Slováci své národní kandidáty, ale většinou opět zvítězili kandidáti vládní. Je to následek *slabé politické organisace* Slováků. Mluví se již o tom, že bude říšský sněm uherský rozpuštěn, a v tom případě by to smutně vypadalo na Slovensku: Slováci nejsou připraveni. Od posledních voleb leží politická činnost ladem. Chybí jim takový organisátor, jakým je rumunský poslanec Vlad, který nezamešká jednoho dne vhodného ke svolání schůze, jedné vhodné příležitosti k uvědomování lidu. Rumuni a Srbové po-

*

řádají protestní schůze proti předloze nového školského zákona — na Slovensku je však — ticho. Jen na Dolní zemi v Petrovci uspořádají Slováci 27. listopadu protestní schůzi. Chybí Slovákům také i vůdci, jaké mají Srbové a Rumuni ve svém národním kněžstvu. »Slovenský Týždenník« provádí právě očistu katolického kněžstva slovenského, přinášeje řadu článků z péra jakéhosi katol. kněze: »*Slováci a ich duchovenstvo*«. Správně tam vylíčeny nesnesitelné ústrky a pronásledování, jakých jest zakoušeti těm, kteří chtějí býti lidu svému pravými pastýři a nikoliv jeho škůdci. Nejlepší mužové slovenští, spisovatel Osvald i archeolog a botanik Kmeť, sedí v zapadlých vesničkách na nejbídnějších farách. Co ústrků zakusil na př. dětvanský kaplan Medvecký za to, že sbíral dětvanské písně do fonografu Slov. Museálné Společnosti v Martině, zakoupeného prý za ruské peníze (hú!). Týž sebral i mnohé krásné vyšívky dětvanské a zaslal je Československé Jednotě do Prahy před 2 roky na výstavu výšivek, ale do dnes mu zpět nepřišly, ani zaplaceny nebyly (jak vím od slov. malíře p. Augusty). Mnoho ovšem takovýchto nadšenců v katolickém kněžstvu slovenském není. Většina za nějaký červený pás nebo fialovou náprsenku zaprodá zájmy národní i zájmy vlastní církve, za úsměv ministrův svolí i k pomaďarštění církevních škol (skalický Černoch a j.).

Takováto očista neškodila by ani evangelické církvi slovenské! *S. K.*

*

Z pruské části Polska můžeme zaznamenati jedinou potěšitelnější zprávu: dne 30. října konal se v Poznani *sjezd polských žen*, při němž bylo na 2000 účastnic z různých vrstev; i vesnické ženy byly mezi řečnicemi. Sjezd konal se pod dojmem posledních protipolských projevů pruské bezohlednosti, pročež přijatá resoluce přihlíží především k národnímu postavení Poláků pod panstvím německým a k úloze matek v boji proti germanisaci. Resoluce žádá úsilnou péči o osvícení matek polských, aby vychovávaly děti v duchu polském, by žádné dítko polské nepřišlo nazmar pro věc národní; klade váhu na povznesení ceny ženské práce, k čemuž má vésti odborné vzdělávání žen na podkladě vzdělání všeobecného; nabádá k provádění hesla »svůj k svému« v obchodě a průmyslu; povzbuzuje ženy k boji proti karbanictví a pijanství; konečně usneseno v případu násilí učitelů dětí polských neb jiných úřadů administrativních zabezpečiti nemajetným ženám bezplatnou právní obranu. Tento poslední bod zvlášť charakterisuje poměry, které zavládly v Poznaňsku!

Jinak docházejí jen zvěsti neblahé. V okrese pszczyńsko-rybnickém v *Horním Slezsku* při doplňovacích *volbách* do pruského sněmu, když se objevila nemožnost proraziti kandidáta polského, část voličů polských, aby nebyl zvolen podloudný germanisator v kněžském rouše, kandidát centra Stephan, odevzdala své hlasy jeho německému protivníku. Tím se stalo, že i polskými hlasy zvolen byl — hakatista. »Górnoślązak« odůvodňuje to názorem, že nebezpečnějším nepřítelem lidu polského ve Slezsku jest lstivý germanisator Stephan, než zjevný hakatista. Jinak většina polského tisku odsoudila rozhodnutí slezských voličův. Německé centrum ovšem zuřilo — a tu na usmířenou té strany sněmovní »Koło« polské vyslovilo politování nad činem polských voličů, berouc v ochranu kandidáty centra. Toto prohlášení Koła pobouřilo v Polsku každého, mimo konservativce. — Příznakem pohnutých poměrů slezských je také odstoupení předsedy slezského volebního komitétu, faráře *Pędziałka* z Boguszowic. Byl to vedle duchovního Skowrońského z Ligoty jediný kněz ve Slezsku, který se odvážil súčastniti se veřejného politického ruchu polského. Poznaňské listy vykládají mu ve zlé, že »pro svatý pokoj« (jak sám se vyjádřil) opustil veřejnou činnost národní. Místní tisk slezský však jinak věc osvětluje: Pędziałek, člověk nepevného zdraví, vystaven byl za své veřejné působení takovému pronásledování se strany úřadů světských i duchovních, tak ničemnému bodání se strany německých spolubratří, že není divu, když konečně odstoupil v ústraní. Po této události jest zcela přirozeno, že se zvedly hlasy žádající, aby za předsedu volebního komitétu byl nyní zvolen muž světský a nezávislý.

V *Poznani* samé utrpěli Poláci další ztrátu při doplňovacích *volbách do městské rady*. Ztratili při nich 2 zástupce, tak že od nynějška ze 70 obecních

starších bude jen 11 Poláků. Stalo se to jednak následkem nespravedlivého volebního řádu a silného nátlaku vlády na úřednictvo polské — ale i lhostejností polských voličů v jednom volebním okrese (z 800 voličů polských v tomto okrese dostavilo se jich k volbě pouze 180).

Také kniha *utrpení redaktorů polských* v Poznaňsku vzrostla o nový list: redaktor »Práce«, *Bolesław Rakowski* odsouzen byl na 2 měsíce do vězeni za článek, v němž odvracel jinochy polské od volby kariéry důstojnické. V článku tom vykládal prostě samozřejmou věc, že oficirství v pruské armádě odcizuje Poláky vlastnímu národu, čili, že ničí jejich charakter. Věc nám tak známá vzhledem k našim poměrům, tak zřejmá a tolikrát se zřetelem na naše národní postavení vyslovená! Inu, Prusko je vysoce »kulturní« stát, tam už redaktory za takové samozřejmé pravdy zavírají! Těšme se, že Rakousko bude záhy následovati svůj oblíbený vzor...

V těchto dobách, kdy tak zrovna šílí rozbujnělý duch německé politiky protipolské, slavila pověstná »*hakata*« desitileté jubileum. Myšlenka hakatistická datuje se již od r. 1860, od založení »svazu (bundu) ku podpoře německých zájmů na východě«. Ale soukromý ten spolek, nepodporovaný přímo vládou, nemohl se vykázati žádnými úspěchy; živořil jen. Bismarck sám zatáčel Poláky, jak chtěl, nestaraje se o pomoc soukromých sdružení. Proti tomu člen »bundu«, Heinrich Kennemann, dokazoval, že probuzení pangermánského vědomí v německé společnosti samé bude trvalejší a bezohlednější, než protipolské působení vlády, která může býti dnes proti Polákům a zítra bude se s nimi smlouvati. Tu přišel pád Bismarckův — a císař Vilém II. skutečně v poměru k Polákům zvolil cestu protivnou politice kancléřově, hleděl získati je národními ústupky. A toho užil Kennemann pro své cíle; hleděl skupiti kolem sebe všecky živly, nespokojené s »novým kursem«, i zorganisoval mezi Němci poznaňskými silný kult Bismarcka, který se i v ostatním Německu šířil. A působení to mělo výsledek, jehož si Kennemann žádal. Politika mladého císaře chvěla se v dechu nenávisti bývalého kancléře — rozvášněné veřejné mínění útočilo čím dál silněji na císaře a jeho okolí. A tu na jaře r. 1894 odbývala se u Kennemanna soukromá porada, která se stala historicky významnou. Porady té súčastnil se kromě hostitele Ferdinand Hansemann (vnuk žida Davida Hansemanna, pruského ministra vnitra z r. 1848), majetník velkostatku Chociszewa v Poznaňsku,*) a Heinrich Tiedemann, majetník Jeziorek v okrese Poznaňském. Jsou to tři otcové »hakaty«, z nichž Kennemann jest praotcem pangermanského hnutí v knížectví Poznaňském, Hansemann přímluvčím tohoto hnutí ve vysokých kruzích vládních, Tiedemann organisatorem místní agitace. Tito tři otcové hakatismu usnesli se tehdy uspořádati vlasteneckou pouť Němců z Poznaňska k Bismarckovi do jeho venkovského sídla. »Audienci« u ex-kancléře získali si snadno — byl u něho dobře zapsán jeden z tří, Hansemann. Tomu také Bismarck slibil deputaci přijmouti — a hned také společně s ním sestavil řeč k té příležitosti. Vláda však se nepostavila příznivě k podniknutí tří mužů, jejichž jména (vlastně počáteční písmena jejich jmen: H. K. T.) dala název celému protipolskému proudu, který vyvolali. Ba i sám Bismarck na pokyn z Berlína k ustrnutí deputace choval se k ní nemilostivě — a úředníci jeho prohlašovali podnik přívrženců trojlístku H. K. T. přímo za demonstraci proti císaři (a docela správně). Tím však nedali se tři otcové hakatismu odstrašiti, organisovali přece pouť k Bismarckovi, a to s takovým výsledkem, že 10. září 1894 dva tisíce poznaňských Němců přijelo složit hold Bismarckovi. A starý tento makléř po nevlídném přijetí nedávné deputace — přijal »poutníky« velice vřele a nastínil ve své řeči hlavní požadavky hakatistické. A téhož dne Józef Kościelski ve Lvově proslovil řeč, z níž bylo patrno, že poslední naděje polské, kladené v Berlín, spálil mráz. A za týden, 22. října, ohlásil sám Vilém II. v Toruni »nejnovější kurs«, který znamená rozkvět »hakatismu« nejen soukromého, ale i vládního... Minulo od té doby deset let**) a hakatisté oslavili

*) Jehož nabyl otec jeho od knížete Wilhelma Radziwiłła.

**) V kteréž době zatím (3. října 1900) zemřel nejmladší z trojice, Hansemann.

své jubileum, jubileum pověstného »Ostmarkvereinu«. Císař Vilém súčastnil se ho blahopřejným telegramem, i nejvyšší representanti vlády přispěchali se svými blahopřejnými projevy...

V ruské části Polska dály se věci žalostné. Všecky mysli byly vzrušeny *mobilisací* v 19 okresích, proti níž, podobně jako jinde v Rusku, lid se bouřil. Kdo mohl, sběhl za hranice, zejména do Haliče. Pozůstalí záložníci stavěli se k vojsku úplně na mysli sklesli — rodiny jejich na mnohých místech zoufale protestovaly proti odvádění svých živitelů na jatky válečné. Z té příčiny odvádění záložníků mělo všude ráz hromadného zatýkání pod ochranou silných oddílů vojska, válečně připraveného (s obnaženými šavlemi, nasazenými bodáky a ostře nabitými ručnicemi). Za vojskem ubíraly se tlumy žen a dětí, poddávajících se snadno pochopitelnému zoufalství. Někde, jako v Częstochově, Kutně a j., došlo k vážným nepokojům proti mobilisaci. Přirozeno, že ani záložníci z intelligence neodcházejí k vojsku s nadšením. Válka rusko-japonská jest vůbec v Rusku nepopulární; nevidí li sami Rusové příčiny k nadšení pro ni, tím méně mohou pro válku býti nadšeni Poláci, kteří mají nasazovati životy pro vládu, od níž trpí jen útisk a křivdu.

Této smutné doby užila polská strana socialistická k politování hodné *demonstraci ve Varšavě.* V neděli dne 13. listopadu v poledne, když vycházel lid z kostela Všech Svatých, demonstranti (jichž část byla také v kostele) rozvinuli červený prapor s nápisem »Nechceme být vojáky carovými« a počali stříleti z revolverů. Policie, která byla o chystané demonstraci zpravena, vrhla se na zástup, jehož část utekla zpět do kostela, kdež také byla zadržena část demonstrantův. Přivoláno i vojsko. Střílelo se s obou stran. Od policie a vojska, jak bývá, trpěli nejen demonstranti, ale i obecenstvo nesúčastněné. Zabito bylo 7 lidí, mezi nimi 1 policista, raněno dle zprávy policejní 26 lidí, dle jiných přes 40 lidí. Demonstrace uspořádána byla v odvetu za krvavé potlačení dělnické manifestace 28. října, jak ohlašovala proklamace polské strany socialistické ze dne 10. listopadu, kromě toho měla být rozhodným protestem proti mobilisaci. »Prolitá krev naše volá o pomstu«, hlásalo provolání. »Nyní jsme povinni ozvati se smělým, hlasitým protestem. Pouze demonstrace protestu smýti může pečeť hanby, kterou našim čelům vtiskla mobilisace... Vážná demonstrace protestu snad dovede zdržeti naše utiskovatele od dalších činů mobilisace.« Rozhořčení socialistů polských proti vládě jest úplně pochopitelné a spravedlivé, ale čin jejich ze dne 13. listopadu byl nerozvážný a neblahý. Větší část polského tisku také se vyslovila proti němu. Arcibiskup varšavský Popiel vydal pastýřský list, napomínající, aby kostela nebylo užíváno k nepokojům. Ruské listy většinou se omezily na pouhé otištění úřední zprávy o demonstraci. »Kijevljanin« i »Ruś« (také vzhledem k demonstraci varšavské na Brudnie ze dne 1. listopadu a k událostem częstochowským) vysvětlují vše správně jako projevy socialistické, »za něž není možno činiti zodpovědným celý národ«. Jen »Moskevské Vědomosti« vytloukají z demonstrace kapitál proti Polákům vůbec, mluvíce o »buntu« varšavském a přirovnávajíce jej s průhlednou tendencí k počátku povstání r. 1863.

Doufáme, že demonstrace z 13 listopadu zůstane jinak bez hlubších následků. Jako projev nespokojenosti protivládní pojí se k ostatním, stále se množícím projevům v Rusku, jimiž provaluje se na povrch vnitřní kvašení a vření ve společnosti ruské i »jinonárodní.«

Těsně před varšavskou demonstrací byl *car Mikuláš II. v království Polském* (10. list.), loučil se v Łowiczu a Suwałkách s pluky, odjíždějícími na bojiště. Cestou do druhého města zdržel se chvíli na varšavském nádraží, kdež přijal deputaci polské šlechty z varšavské gubernie. Dle »Dziennika Poznańskiego« oslovení cara kníž. W. Czetwertyńským bylo zredigováno v tónu co nejloyalnějším, s malým jen vztahem k současným poměrům a k tomu, že Poláci tvoří poměrně velmi značnou část válčící armády a že počet jich ještě znamenitě vzroste poslední mobilisací. Car přijal prý deputaci neobyčejně laskavě a v odpovědi své se vyjádřil: »Jsem pevně přesvědčen, že těžké okamžiky, jaké nyní Rusko prožívá, přispějí k tím silnějšímu sloučení bratrských národů v říši.« Tato carská slova směl uveřejniti

i varšavský tisk. Sám »Dzien. Pozn.«, jak známo příznivý směru ugodovému, poznamenává, že této carské odpovědi nelze přičítati zvláštního významu. Také bychom řekli. Vždyť jsme byli svědky uvítání carova ve Varšavě r. 1897, a v dobré paměti jsou tehdejší jeho výroky, příznivé Polákům, i naděje, jimi vzbuzené. A co se stalo pro Poláky? Nic, než že bylo povoleno za polské peníze založiti ve Varšavě — ruskou techniku. Že byl car na varšavském nádraží k Polákům vlídný, není žádným projevem zvláštní milosti: vždyť je známo, že při samém počátku války přes 40% vojska tvořili Poláci — a nyní právě zase Polsko dalo další tisíce životů svých synů k disposici caru říše Ruské, která nejhorším způsobem šlape nejpřirozenější práva polské národnosti. Měl tedy car plnou příčinu býti k Polákům laskav. Tím nechci říci, že by byl Polákům nepřízniv. Naopak připomínám si výrok vzácného, bohužel již zvěčnělého muže polské vědy, který se ke mně r. 1897 vyjádřil: »My Poláci máme v Rusku velkého přítele: který však pro nás nemůže nic učiniti: je to car Mikuláš II.« — Nebylo by ani prazvláštní velkodušností, kdyby nyní car, resp. jeho vláda něco pro Poláky učinila; ať by to bylo cokoliv, bylo by to jen splátkou za krev tisíců Poláků, prolitou na dalekém východě za interessy ruské vlády (ani ne ruského národa). Také by to nebylo zvláštním projevem ruského poslání vůči Slovanstvu, neboť, jak známo, první ústupky — jsouc válkou přinucena — učinila ruská vláda Židům, Arméncům a Němcům, nikoli však Polákům a Malorusům. »Dziennik Poznański« sice přinesl zprávu z Varšavy, že do učitelských ústavů v království zaveden byl úředně jazyk polský, ale není dosud zpráv určitějších. Ale i kdyby skutečně byl učiněn tento »ústupek«, co by to znamenalo vůči všem ostatním křivdám, jimiž jest celý život polský přitlačen k zemi, aby nemohl svobodněji se hnouti ani oddychnouti?... Tím ovšem nepodceňujeme ani takovéto kapky spravedlnosti, skanula-li skutečně na vyprahlou půdu ruské části Polska. Naopak, rádi ji zaznamenáme, až dojde potvrzení; vždyť z kapek skládá se déšť, a ten přináší požehnání.

Zasedání *sněmu haličského* neposkytlo mnoho potěšitelného. Kromě konservativců nikdo s ním nebyl spokojen. Jediné dva světlé body můžeme uvésti: usnesení o gymnasiu rusínském v Stanislavově — a poskytnutí každoročního čestného daru 4000 K spisovateli Władysławu Mickiewiczovi, synu slavného básníka, muži zasloužilému a vzácnému. Obě ta usnesení naplnila nás upřímnou radostí. Jen litujeme, že první usnesení nestalo se již loni.*) Lonského roku postavila si konservativní většina v té věci hlavu, chtějíc zasaditi ránu Körberovi — ale zasáhlo to ne jeho, nýbrž Rusiny, jak velmi případně píše krakovská »Krytyka«. Letošní zasedání smutně se proslavilo zejména ve věcech školských, což jest po Świątłomirově brošuře »Ciemnota w Galicji« věc neuvěřitelná. »Na 500.000 našich dětí nechodí vůbec do školy, ale poslední zasedání zvěční se škrtnutím půl millionu korun ze školského rozpočtu,« píše »Krytyka«. Učitelům, volajícím po úpravě svých bídných poměrů hmotných, poskytl sněm — řadu mravních naučení, a učitelkám vrhl na šíji kličku, která je nutí k bezmanželství tím, že od vdané učitelky v době požehnanosti žádá, aby si sama platila zástupkyni. Tedy jakýsi peněžitý trest za mateřství! Věci té věnuje výborný článek varšavské »Ognisko« (pokrokový, velmi sympathický týdenník). »K nejodpornějším institucím veřejným náleží zákonné obmezování práva na rodinu, na život rodinný, práva lásky, přirozeného práva všech lidí... Zdaliž ti pánové, kteří to ve sněmu, s lehkým srdcem schválili, nepovažovali by to za nejstrašnější křivdu, za pošlapání nejzákladnějších práv lidských, kdyby se jim zákonem zakázalo vstupovati v manželství

*) Také orgán lidovců, »Kurjer Lwowski«, vyslovuje se s uspokojením v té příčině. Píše (15. list.): »Jediné v poměru k Rusínům projevil se ve sněmu směr smířlivý, zvítězila myšlenka shody a dorozumění. Popuzující vliv p. Głąbińského nepůsobil na širší kruhy poslanecké. nýbrž omezil se na klub polské demokracie« (totiž klub strany všepolské). Přední mluvčí strany lidovců, posl. Stapiński, také poctivě stál na straně požadavků rusínských, jako vůbec celá ta strana.

pod ztrátou — 10 procent z jejich poslaneckých diet...?« Ovšem sněmovníci haličtí dovolávají se toho, že v jiných zemích rakouských jest uzákoněna ještě větší křivda učitelkám (jako na př. v Čechách, kde nemůže být učitelkou vdaná žena, jako nemůže být knězem katolickým ženatý muž); ale »Ogniwo« správně odpovídá, že třeba jest bráti si příklad z věcí lepších, nikoli však z horších. Proč nevezme si sněm příklad na př. z úpravy učitelských platů v maličké Bukovině, kde sněm srovnal učitelské platy s příjmy 4 nejnižších tříd úřednických (nejnižší plat 1800 K)? »Tíž lidé kteří proti socialistům zdánlivě háji ‚posvátnost rodiny a manželství', boří sami onu posvátnost rodiny, odnímajíce učitelkám právo k rodinnému životu a odsuzujíce je tím nanejvýš — k volné lásce... Nikoliv nucené anachoretství — nýbrž lidská existence měla by býti heslem, v jehož smyslu měl by sněm rozřešiti otázku bytu učitelstva obecných škol.« Tak »Ogniwo«. Ještě ostřeji a trpčeji píše »Krytyka« (listop.): »Za tisíc let, a snad až v jiné době geologické budeme míti scelené pozemky a — v každé obci školu, a v té škole učitele, neumírajícího hlady...« *)

Povznášející slavností bylo odhalení *pomníku Adama Mickiewicze ve Lvově* dne 30. října. Po slavnostech krakovské a varšavské následovala lvovská — k pomníku poznaňskému, krakovskému, varšavskému a k pomníkům v jiných menších městech připojil se pomník lvovský, dílo sochaře Antonína Popiela (nar. 1866 v Szczakově). Na vysokém podstavci vznáší se sloup, na jehož vrcholu plápolá oheň a u jehož stopy spatřujeme postavu Mickiewiczovu v stínu křídel genia. Krásné slavnosti přítomem byl syn básníkův, Władysław. — K té příležitosti sestavil p. Ostaszewski-Barański zajímavý seznam *dosavadních pomníků Adama Mickiewicze*. První jest pomník poznaňský z roku 1859 od sochaře W. Oleszczyńského; původní pískovcový ten pomník právě byl nahrazen bronzovým odlitkem, i jest příznačno pro poměry v Poznaňsku, že se to stalo v úplné tichosti. V témž čase vytvořil Henryk Stattler v Římě mramorový pomník, jejž zakoupil Leopold Kronenberg a postavil v parku Věnce (Wieniec) u Włocławka. V Krakově odhalen r. 1898 pomník díla Rygierova; kromě toho v universitě Jagiellonské jest poprsí Mickiewiczovo od Gujského. Ve Varšavě odhalen byl památnou, málem smuteční slavností na štědrý den téhož roku pomník od slavného sochaře Cypriana Godebského. Ve Vilně jest poprsí Mickiewiczovo v kostele sv. Jana. (K tomu dodáváme, že i v Nowogrodku na Litvě jest v kostele deska Mickiewiczova s jeho medailonem). V Římě jest deska Mickiewiczova na Piazettě s reliefem jeho od zvěčnělého W. Brodzkého, v Lausanne ve Švýcarsku deska Mickiewiczova v budově universitní s reliefem Hugeminovým, v Karlových Varech pomník od Barącza a pamětní deska na domě, v němž Mickiewicz bydlel. V Haliči kromě Krakova a Lvova mají pomník Mickiewiczův neb jeho poprsí Rzeszów od Lewandowského, Stanisławów a Tarnów od Błotnického, Tarnopol, Przemyśl a Złoczów od Dykasa.

Ve Lvově zemřel dne 5. list. nejstarší současný básník polský, *Karol Brzozowski* v 83. roce věku (nar. 1821 ve Varšavě).**) Slovanský Přehled psal o něm u příležitosti jeho 60letého literárního jubilea (roč. I. 250). Odešel v něm druh Teofila Lenartowicze, Romana Zmorského a především Julia Słowackého. Povinností Poláků k zvěčnělému autoru »Noci střelců v Anatolii« bylo by vydati znova souborně jeho všecky spisy, nyní většinou nedostupné. V některém z nejbližších čísel podáme ukázky jeho lyriky. *A. Č.*

Slované východní.

Zatím co ve vzduchu vznášejí se předzvěsti, že v **Rusku** přece jen k *reformám* dojde, mínění o tom, jaké budou tyto reformy, v čem mají záležeti, se rozcházejí značně. Ani lidé značně volného smýšlení nedoufají, že dojde v Rusku k plnému konstitučnímu zřízení. »Liberálové« ruští věří doposud, že možny jsou veliké reformy i v mezích nynějších principů říšské

*) Zaznamenáváme tu ještě články Nové Reformy, Sejm galicyjski a oświata« (z 9. a 10. list.).

**) Nikoli 1826, jak chybou tisku uvedeno v I. roč. Slov. Přehl.

správy i samodržaví a pravoslaví. Žádají pouze svobodu tisku, volnost veřejného shromažďování, nedotknutelnost osobní, široký rozvoj samosprávy a podobné ještě menší reformy. Ale svoboda tisku bez parlamentu neobstojí, absolutismus kritiky nesnese, a pokud trvá sám, svobody tisku a vůbec veřejného mínění — není a nebude. Toť abeceda a základ všeho nazírání na svobodné zřízení státu. Proto požadavek konstitučního zřízení — kterého se drží stoupenci směrů radikálních — je přirozeně nezbytný. Krátce a jasně vyřklo to tverské zemstvo slovy: »Chceme, aby car dal Rusům to, co dal Bulharům.« A taková konstituce značí pád absolutismu — konec se samodržavím, k přenesmírné hořkosti všech, kdo ke škodě Ruska a ke svému zisku chválí a velebí dosavadní režim. Přál bych, pro důkladnou lexi, takovému žurnalistovi, jenž u nás velebí nynější ruský režim, aby byl jen čtvrt léta redaktorem kteréhokoliv ruského listu. Jak záviděni hodný je osud žurnalistiky pod křídly absolutismu, vidí u nás na osudu Havlíčkově každý, ale že v situaci zcela stejné je všechen tisk na Rusi dosud, toho nechce chápati mnohý »svobodomyslný« žurnál. — Konstituce, omezení samovlády, žádají dnes v Rusku kruhy nejširší. Volá po ní intelligence i lid. Mezi lidem a mládeží studentskou dnes vládnou názory sociální demokracie, marxismu, všecku svou sílu a zbraň shledávajícího v parlamentarismu co nejširším. Za poslední dvě desítiletí stal se marxism bojovným heslem veškeré mládeže; studentstvo i dělnictvo zachváceno je tímto heslem bez mála veskrze, a ve všech bouřích, jež neustále se hlásí z vnitra říše, aby ihned byly úředně popírány, mají účast tyto dvě vrstvy ruského národa — studenti a dělnictvo. Těmito bouřemi volá ruský národ o svou svobodu. Je těžko, a v pravdě je nemožno dopíditi se ihned zpráv o všech těchto hnutích bouřlivých. Z Ruska vždycky až po čase, po měsíci, po dvou dostávají se zprávy spolehlivé ven. Jsme přesvědčeni, že také nynější *bouře* nejsou projevy nepatrné, nýbrž mohutné a vskutku bouřné. Soudíme tak dle zkušenosti o hnutích dřívějších. Kde popíráváno bylo úředně všecko a kde tvrzeno bylo, že byl klid, bylo vskutku hnutí velmi bouřné, závažné. To je jistě dnes také.

Stoupenci demokratického hnutí, »Osvobožděnci«, rozšiřují po celé Rusi *proklamace o vojně a konstituci*. »Lije se řekou krev lidu, tratí se bohatství národní,« praví se v proklamaci, »a k čemu? Sám lid neví ani proč, ani k čemu. Nese zbůhdarma všecky tyto oběti, nikomu nepotřebné — ani carovi, ani lidu, ani vlasti. Car ruský na radu velmožů, ministrů a velikých knížat, jimž na neštěstí pracujícího lidu nesejde pranic, uchvátil cizí zemi, pro kterou nyní bojují tisícové ruských lidí. Car nezná potřeb lidu, ani jich nemůže poznati skrze své nynější rádce. Kdyby se car nyní ptal zástupců všeho ruského lidu, řekli by mu, že není potřebí dobývat nových zemí, poučili by jej, že nemůže panovati sám, bez lidu, že vláda jeho jako samovládce musí jen škoditi lidu a říši.« Jen ze zástupci lidu -- konstitučním zřízením může poznati potřeby říše i lidu. »Pryč se samodržavím! Ať žije konstituce!« končí provolání.

Volání po svobodě se množí. Jako na zavolanou objevil se v těchto dnech *sborník statí K. K. Arseňjera* »O svobodě svědomí a snášenlivosti náboženské«. Jsou to stati známé již po jednotlivu z »Věstnika Jevropy«. Je to nejen výklad a zdůvodnění náboženské tolerance co nejširší, nýbrž spolu historický přehled vší dosavadní praxe zákonodárné oproti rozkolu a sektantům.

V »Právě«, vědeckém listu ruského světa právnického, vyšel *článek prof. J. N. knížete Trubeckého* »Vojna a byrokracie«, volající po reformách v jiném směru. Bije zde byrokracii se vší její zhoubností pro říši, »s oním officiálním patriotismem, jenž jest docela vymáhán při slavnostních příležitostech, patriotismem erárních frasí, archaistických formulek, nejponíženějších adress...« Proti nynější vládě samodržaví s byrokratismem vůkol sebe — žádá, aby »trůn se opíral o společnost«, aby »trůn shromáždil kolem sebe zemi.«

Dobrým znamením jsou zprávy, že se v Petrohradě chystá několik *nových denníků*. I v provinciálních městech chystají se listy denní. V Kyjevě zadáno docela o povolení denního *listu maloruského* »*Vik*« a v Pokrovském v gubernii Samarské o povolení *maloruskeho denníku* »*Hromadaňyn*.« »Těžká a bolná je pochybnost, že by těmto skromným požadavkům nebylo vyhověno«, praví

Sankt. Pětěrburgskija Vědomosti při tom. Ano, těžké a bolestné je to — ale již nepovoleno. »Vik« vycházet malorusky nebude, v této věci povolnosti pořád není.

Nahoře je zcela zřejmě doposavad *nejistota, kolísání a boj*. Pověsti nedávné, že sám nový ministr vnitra Svjatopolk-Mirskij je na odchodu, svědčí, jaký tuhý boj vede dosavadní petrohradská oligarchie s novějšími směry. Jaké jsou to kruhy, poznati lze z drastických slov *kníž. Meščerského*, kterými tyto pověsti doprovází. »Když jsem přečetl za hranicemi zprávu o jmenování Svjatopolka-Mirského novým ministrem vnitra, vydechl jsem si volně. Na mne zavanulo cosi pěkného, milého... Ale ihned vynořila se mi myšlenka: nebude dvoru vhod nový ministr; jeho názory jsou příliš šlechetné, nežli aby v míru mohl žíti s pokryteckými dobrodinci naší vlasti... Běda, kdo žil dlouho v Petrohradě, ten ví, že v této duchovně fysické kloace je množství byrokratických středisk, kde se hromadí celé skupiny zlobných a haemorrhoidálních individuí, která nedělají nic, než celé dni kydají hanu nejen na každého vůbec, nýbrž na ony vynikající lidi zvláště, kteří získávají si úctu ruské veřejnosti.« (A pak ukazuje, jak hanebně mluví na př. v generálním štábu o Kuropatkinovi jeho bývalí podřízení.) Smutné! — Bohudík, jedna zpráva jest dobrá i ukazuje na to, že moc oligarchie je již zlomena. Chráněnec její a člen, smutně slavný *Aleksějev*, jest hotov. Uklizen sedí v státní radě (dříve jako místodržitel stál nad státní radou, jsa podroben jedině carovi) a v hodnost jeho postoupil Kuropatkin sám. A pád jeho dává záruku, že také proti Svjatopolku-Mirskému bude oligarchie již slabá.*) A tak přece snad dojde, když ne hned k úplné, tedy pro začátek aspoň k nějaké konstituci. Volání »Nového Vremeni«, jímž doprovází svolání sjezdu činitelů zemské samosprávy, ukazuje, jak velice každý v Rusku dychtí po uvolnění. »Pocit ulehčení míti musí všichni čestní lidé, kteří hleděli s hrůzou na smutné osudy Ruska a neviděli východu z nich v osudném zápase mezi zákonitou touhou důstojného a volného života národa a vládychtivými a řevnivými pretensemi nádenníků státnického díla.« A ještě jeden zjev zaznamenáváme: *finský senátor Schaumann*, jehož syn zastřelil guvernéra Bobrikova, propuštěn byl z vyšetřování pro velezrádu. Podařilo se mu přesvědčiti soudce, že zakládáním střeleckých spolků nijak nezamýšlel chystati nějakou vzpouru proti Rusku, že statut těchto spolků je zcela bez závady a že je zcela jiný, než jak jej státní žalobce (advokát-fiskal) uvádí.

A nyní *o vojně* trochu. O finanční síle Ruska dobře svědčí i značný přebytek z roku loňského, $127^1/_2$ mil. rublů. Finanční sílu Japonska podrobila kritice Torgovo-Promyšlennaja Gazeta takto: náklad na druhý rok vojny odhaduje se na 600 mil. yjenů, z nichž 120 mil. zamýšlí se krýti z obvyklých rozpočtových hotovostí a 150 mil. novou vnější půjčkou. Zbytek 330—350 mil. musí krýti půjčka vnitřní $5^0/_0$ní. Tedy za dvě léta války bude tím vnitřní dluh zvýšen o 600 mil. yjenů. Vzhledem k tomu, že jen v bankách japonských je uloženo stejné množství peněz, a k ostatnímu bohatství země, není obtížení toto nesnesitelné. Ale velikou chybu učinilo Japonsko, že v záruku svých vnějších půjček dalo své celní důchody. To uznávají i angličtí ekonomisté a proto japonské papíry v Londýně, v New-Yorku a v Berlíně nyní mají malý odbyt.

Pro rodiny pozůstalé bez živitele po odchodu záložníků do boje určeno poskytovati peněžitou pomoc po dobu nepřítomnosti vojákovy. Rodiny takové mají nárok: na peněžní pomoc, na bytné, na výpomoc k nájmu čeledi. Rodinou rozumí se: u ženatých žena a děti, u svobodných staří rodiče a rovněž sourozenci, pokud nejsou zaopatřeni.

Letošní válka hnula také otázkou, která rok co rok na podzim volala o pomoc. Byly to veliké *náklady obilí*, které pro nedostatek dopravních prostředků se hromadily ve stanicích, hlavně jihoruských drah, kde obilí celé týdny tlelo k veliké škodě prodávajícího i kupce. Poněvadž ve válce obilí letos půjde hlavně na východ, hnuto věci v ministerstvu dopravy, kde konána komise,

*) Ač poslední zprávy o následcích zasedání zástupců zemstev mluví o jeho otřeseném postavení. *Red.*

k níž poprvé přibráni i znalci soukromí a připuštěni také zástupci tisku, věc v Rusku neslýchaná. Jaká škoda vzniká tímto hromaděním nákladů, názorně ukázalo saratovské zemstvo, dokázavši ministerstvu, že jediná tato gubernie ročně takto trpí za 10 mil. škody.

V sociálním oboru počala své práce komise, ustavená loňským rokem k vypracování *zákona o náhradě za úrazy dělnictvu.*

V Rjazani zemřel senátor a tajný rada *N. P. Semënov* ve věku 79 let, první překladatel Mickiewicze do ruštiny, botanik (prozkoumal floru Vileňské, Moskovské, Jaroslavské gubernie) a důležitý činitel v osvobození selského stavu. Kroniku komise osvobozovací vydal tiskem. Za své překlady obdržel od Akademie cenu Puškinovu. —*ch.*

*

Na sněmu haličském *zákon o rentových statcích* přes odpor **maloruských** poslanců přijat beze změny. Dobro z něho pro pokoj v zemi nevzejde nijaké. Důvody posl. malor. proti zákonu jsme uvedli již předešle. Jiná věc, kterou se sněm lvovský obíral, byly otázky školské. Předem *přeměna zemské školní rady haličské.* Posl. Bobrzyński podal návrh na změnu v tento smysl. Doposavad měla jedenáct členů (místodržitel nebo jeho zástupce, školský referent místodržitelský, dva inspektoři, dva duchovní jmenovaní císařem, jeden člen výboru zemského delegovaný jím samým, dva delegáti městských rad ve Lvově a v Krakově a dva paedagogové, jmenovaní císařem). Dle návrhu nového, schváleného školní komissí sněmovní, mají v zemské školní radě býti místodržitel (nebo jeho zástupce), místodržitelští referenti školští (neudán počet), inspektoři zemští, tři delegáti výboru zemského, z nichž jeden musí býti Malorus a kteří musí míti pass. právo volební do sněmu, pět osob duchovních (římsko-katol., řecko-katol., armén., evang. a židovský) šest znalců paedagogů (3 z vysokých škol, 1 ze střední, 1 z ob. škol — dva z nich musí býti národ. maloruské) a na konec opět zástupci Lvova a Krakova. Proti dřívější jen administrativní právomoci z. školní rady má se jí dostati i právomoci nařizovací. Maloruské národnosti ponechána, jak patrno, v novém složení zem. školní rady jen čtyři místa (i s hlasem zástupce církve řecko-katol.), tak že by zástupci její tvořili snad jen čtvrtinu celé rady. Poslanci malor. žádali proto záruku na polovici míst a rozdělení zemské školní rady na dvě sekce: východohaličskou a západohaličskou. Projekt Bobrzyńského přijat en bloc. — V téže schůzi přijat též návrh hr. V. Dzieduszyckého na zavedení *povinného vyučování druhému zem. jazyku* na všech stř. školách v Haliči. Pro uspokojení národnosti maloruské přijat návrh školské komise, vyzvati vládu, aby zahájila kroky k *založení gymnasia v Stanislavově* s vyuč. jazykem maloruským. V jiné schůzi probírán byl návrh posl. Głąbińského vyzvati vládu, aby ministerstvo obsadila větším počtem úředníků z Haliče, vládnoucích polským jazykem. Když posl. Olesnyckyj žádal, aby konec návrhu zněl: polským a rusínským jazykem, sprostředkoval posl. Abrahamowicz v ten smysl, že přijato znění »úředníků z naší země«. Głąbiński odůvodňoval své znění tím, že prý úředním jazykem v Haliči jest jen polština. Také *subvence na národní divadlo maloruské ve Lvově* byla projednávána ve sněmu. Komisse sněmovní navrhla subvenci s podmínkou, že změněny budou některé věci ve statutu divadla. V dozorčí radě podle prvotního statutu, nota bene vypracovaného zem. výborem, měli býti vedle 10 delegátů nejpřednějších pěti malor. spolků kulturních ještě dva delegáti z výboru zemského a jeden za město Lvov. Podle sněmovní komisse dozorčí rada má míti 11 členů, z nichž 5 by byli delegáti oněch spolků, 5 ze zemského výboru a 1 za město Lvov. Při tom složení snadno by mohli se octnouti Malorusové v menšině. Kdežto původní statut dovoloval užívati sálu divadelního kromě představení v jazyce malor. i k jiným slavnostem a vyplacení subvence povoloval ihned, statut nový stanoví, že nelze vylučovati z repertoiru také ony kusy, »které by nespadaly přísně pod pojem ukrajinsko-ruského jazyka co do pravopisu a výslovnosti«, a vyplacení subvence stanoví tehdy, »až budou dostatečně zabezpečeny i jiné fondy k tomuto cíli«. Proti celému tomuto elaborátu vyslovili poslanci malor. svůj protest. Nežli za těchto okolností subvenci, raději žádnou — míní většina tisku maloruského. — Na sněmě také pojednal posl. Olesnyckyj o známém rozpu-

štění tělocvičně hasičských spolků maloruských, t. zv. »*Sičí*«, jichž na Kosovsku rozpuštěno bylo 14. Bezprávné jest i toto rozpuštění i zabrání spolkových peněz, bezprávné jest i to, že místodržitelství dosud neodpovědělo na rekurs »Siči«.

Nedlouhé letošní zasedání *bukovinského sněmu* (jen 13 schůzí) bylo velice plodné. Schválena reforma volebního řádu do sněmu (zřízena IV. všeobecná kurie, analogická s V. kurií do říš. rady, a ve všech kuriích zavedeno bezprostřední a tajné právo hlasovací), reforma zřízení obecního (velkostatky, doposud do obcí nepatřivší, zařazeny do svazku obecního; ustanovení inspektoři nad hospodářstvím obecním), zřízení zemské banky a opatření drobného úvěru pro rolnictvo a řemesla; upraveny platy a právní poměry učitelstva; schválena amortisace propinačního fondu a schválen rozpočet. Poslanci malor. zasadili se krom toho o zřízení stolice východních dějin na universitě černovické, o zřízení malor. školy v Černovicích, kde pro 15 000 Malorusů (majících 1.800 školních dětí) dosud školy v jejich jazyce nebylo. Poněvadž jsou malor. poslanci nyní členem sněmovní většiny (svobodomyslného sdružení), dojde svým časem zajisté ke splnění těchto věcí. Proti přílišnému stranění Rumunům se strany metropolity Repty, jenž duchovenstvo rumunské popuzuje proti maloruskému, podali posl. Pihuljak a Vasilko interpellaci.

Pod dojmy obojího zasedání sněmovního konala se 8. listopadu ve Lvově *schůze maloruských poslanců* z Haliče a Bukoviny. V poradě prohlášeno, že v Haliči postavení malor. obyvatelstva se nezlepšilo, ba zhoršilo tím, že min. Körber svou cestou posílil úsilí většiny proti menšině. Změna, která nastala v Bukovině, nemůže změniti stanoviska poslanců malor. ku vládě, proti níž zachová se jednosvorně taktika dosavadní.

Jedné věty jsme si povšimli v »*Dile*« *v č. 242* (ve článku: Do čoho vede latanina). Ta věta zní: »Doposud mají v Rakousku university jen národové privilegovaní, jakými jsou Němci, Poláci a Češi.« České přísloví praví, že bosý závidí i tomu, kdo má jen podvazky, nerci-li tomu, kdo má aspoň jedny boty zdravé, a chápeme proto, že nám lze, užijme toho slova, záviděti universitu. Ale národem v Rakousku privilegovaným nás ještě nenazval nikdo a nenazve ani příště. Ani Dilo ne! Národa, který prodělal tolik stíhání a persekucí jako my, by v Rakousku sotva našel.

Zemřela spisovatelka *Jevhenyja Jarošiňská*, naposledy učitelka v Radanči v Bukovině, ve věku 36 let. Psala novellety, z nichž povídka »Perekinčiki« vydána zvláště lvovským »Vydavatelským spolkem«. Za sbírku národních písní poctěna byla od petrohradského spolku geografického stříbrnou medaillí. Ztráta mladé pracovnice této je v mladé dosud literatuře maloruské bolestna. —*ch*.

Jihoslované.

Koncem října oslavoval *Ljubomir pl. Babić* své abrahamoviny. Babić? Ano, úřední noviny znaly ho jen pod tím jménem. Často ho uváděly v úřední části. Ale ne pod titulem »jmenování«... Jen vždy oznamovaly, že byl »ze služebních ohledů« přeložen. Často se stěhoval, bylo to za památné éry hr. Khuena, a vždy jen jako »kr. adjunkt.« Konečně změna: »věčný adjunkt« nebyl již přeložen — ale dán do pense.

A dnes celý národ jásal mu vstříc. Proč? Neúřední část **chorvatského** národa, a bohudík je to ohromná většina, nezná Babiće — ale nadšeně ctí a velebí svého *Ksavera Šandora Gjalského*, a tímto nadšením a svorným uznáním oslavuje jeho abrahamoviny a 30leté spisovatelské jubileum. Má národ příčiny k tomuto nadšení? Má nejen příčinu, ale i povinnost větší: musí mu býti z celého srdce vděčen. Gjalski jest jeden z těch nemnohých, kteří národ plně pochopili, kteří ve všech poměrech zůstali mu věrni a darovali mu nejlepší plody své velké duše. — Gjalski mohl darovati mnoho, poněvadž mnoho cítil, mnoho viděl — a viděl a cítil velkým uměleckým okem a citem. Náš nejlepší realistický povídkář a největší psycholog. A celý náš. Je emanací nejsilnějšího a nejsympatičtějšího rysu chorv. povahy: kultu krásna. Krása ve své věčné, nepomíjející a suverenní velikosti — toť modla, před kterou tento gourmandský esthet pálil a přinášel své nejlepší a nejoddanější oběti.

Krásu, rythmus esthetické linie, jež prozařuje celou naši národní tradicí — pochopil on jako žádný před ním, ji vyzdvihl, očistil všeho, co ji v ubohých poměrech zakrývalo, dodal jí vůni západní Evropy a oslavoval ji žhavými písněmi. Náš člověk, ale první Evropan mezi námi.

A jeho nejteplejší kouzlo? Je prvním, jenž dovedl i při šedinách zůstati mladým. Mladým duší a srdcem, citem a prací; jen mezi mladými bylo mu vždy volno, a když mladí u nás přihlásili se k slovu, byl jediným ze starší generace, jenž nadšeně vstoupil do jich řad. Toť čin, jenž u nás znamená ohromně mnoho. Proto mládež v první řadě je mu vděčna; ona také nejkrásněji oslavila jeho dvojnásobné jubileum. Jest jejím přáním, aby ještě dlouho pracoval — a vždy zůstal s ní. *V. J.*

*

K. Šandor Gjalski.

V redakci celoveckého »*Miru*« nastala změna; vstoupil do ní bývalý redaktor celjské »Domoviny«, Ant. Ekar. Hned bylo pozorovati čilejšího ducha v listu. Důrazně akcentuje národnostní moment, kdežto dříve stály v popředí zájmy klerikální. Hájiti chce v každém ohledu program zemř. vůdce korutanských Slovinců, P. Ondřeje Einspielera. Ačkoliv třeba uznati, že ta změna jest znamením obratu k lepšímu pro věc **slovinskou**, znamením pokroku u porovnání s politikou P. V. Podgorce, jen a jen katolickou — přece nesmí »Mir« a s ním celovecké ústřední vedení mysliti, že ta změna postačí zase na generaci. V Korutanech třeba všude se chopiti práce, má-li se zachrániti národnost slovinská. Zní to skoro jako ironie, usnáší-li se slovinský katolický politický a hospodářský spolek pro Korutany, že na všecky farnosti, obydlené ještě Slovinci, rozešle dotazní archy ke zjištění počtu Slovinců na Korošsku (jak psal Slovenec 30. června 1904). Spolek ten trvá a působí již přes deset let, měl tedy tuto informační práci dávno podniknouti ... Ale budiž, jen když k ní přikročil nyní — a jen když se stane základem opravdového záchranného působení.

Jak působí celovecký ordinariát biskupský? Cituji ze »Slovence« z dne 29. srpna 1904: »Kršký ordinariát rozkázal: Die Matriken sind deutsch zu führen! ... Přímo pravíme pánům, kteří to zavinili, že rozkaz jejich jest nespravedlivý a vzbuzuje proti nim nenávist. Církevní vrchnost nesmí sledovati cestu liberální byrokracie, nýbrž má býti spravedliva vůči všem národům«. To bylo vše, čeho se klerikálové odvážili. Matriky vedou se německy — a biskup dr. Kahn je spravedlivý muž, kterému krajinští klerikálové ze svých sjezdů posílají pozdravné telegramy.

V Štýrsku konaly se nedávno volby do zemského sněmu, a to podle změněného volebního řádu do čtvrté kurie, která je obdobna páté volební kurii do říšské rady. Slovinci získali tři mandáty v dolním Štýrsku. V mariborském volebním okresu mohli se dostati se svým kandidátem Fr. Thalerem do užší volby s německým nacionálem. Klerikálové však volili renegáta, faráře Lopiče, vystupujícího pod praporem křesťanského socialismu, a ten přišel do užší volby s německým nacionálem, jemuž podlehl. *A. D.*

Slovanský sjezd sokolský v Lublani, pořádaný o letošních prázdninách, měl silný vliv na povznesení národního a slovanského uvědomění v Lublani a zemích slovinských vůbec. Ať jakkoli pohlížíme na projevy čistě manifestační, nelze podceňovati vliv hromadného nadšení, jimi vyvolaný. A takové

široké nadšení zvlnil sjezd Sokolů slovanských v Lublani. Nebylo to jen malé shromáždění — vždyť jen českých hostí se do Lublaně sjelo 3000! Číslo přímo imposantní. Byli tu však i Sokolové chorvatští (po Češích v největším počtu), srbští a bulharští. A všichni přinesli do Lublaně tolik slovanského nadšení a tolik radosti — čím dál vzácnější v životě slovanském —, že jim za to sluší dík Slovinců i ostatních Slovanů, a že jistě jejich návštěva nezůstane v Lublani a Krajině beze stop. —*n*—

Literatura, umění.

J. BAUDOUIN DE COURTENAY: **Szkice językoznawcze.** Tom I. Z zapomogi kasy Pomocy dla osób pracujących na polu naukowem imienia Józefa Mianowskiego. Warszawa 1904. VII + 464.

Známý vynikající jazykozpytec polský, universitní professor nyní v Petrohradě, v podvečer svých šedesátých narozenin počíná vydávati jakési sebrání svých článků a drobnějších prací, jež roztroušeny jsouce po rozmanitých časopisech, dosti těžko jsou přístupny tomu, kdo jich potřebuje. Ve vyšlém právě svazku I. je znova otištěno 15 rozprav pocházejících z různých dob, vytištěných poprvé v různých časopisech polských a německých; i obsah jejich různý — jednak populární, jednak přísně vědecký. Souvislosti ani vnitřní, ani vnější mezi nimi není. Nejstarší z nich je z r. 1868, nejmladší z r. 1901, vyňaty jsou z řady časopisů polských (Prace filologiczne, Prawda, Niwa, Nowiny, Sprawozdania z posiedzeń Akademji Umiejętności w Krakowie) a z německých Beiträge zur vergleich. Sprachforschung«. Články neotištěny vesměs tak, jak původně vyšly: některé jsou pozměněny, jak poznámky k nim připojené svědčí: co přeloženo z němčiny, nepřeloženo věrně, nýbrž více méně přepracováno a doplněno ve shodě s pokrokem jazykozpytu, jak autor sám v předmluvě vykládá. Podobně se stalo s některými články polskými. Co otištěno beze změny, třeba dle dnešního stavu vědy nesprávno, to doprovázeno poznámkami, v nichž poukázáno na nesprávnost a po případě na výklad nový od jiných zatím podaný. O pohnutkách tohoto podniknutí mluví autor v předmluvě: Chce učiniti přístupnějšími své starší drobnější práce, jež nejsou bez významu pro jazykozpyt, zejména pak pro naukovou literaturu polskou, veden jsa do jisté míry, jak sám vyznává, megalomanií všem skoro učencům vlastní, jež nechce dáti zapadnouti ani menším a snad nejmenším pracím v propast zapomenutí. I nelze neuznati, že v té příčině kniha tato není bez užitku: obsahuje některé články dosud hledané, a jsou-li vedle nich články dnes méně významné, jsou zase zaznamenání hodny jakožto stupínky, po nichž se brala jazykozpytná literatura polská. V dalším svazku hodlá Baudouin de Courtenay postupovati jiným způsobem: nechce otiskovati celých rozprav, nýbrž jen části, jež se stanoviště vědeckého toho zasluhují, z některých pak chce podati jen stručný obsah.

Oldřich Hujer.

Чешка литература у новије доба. Од Дра. ЈОСИФА КАРАСКА. У Новом Саду 1903. (Штампарија српска књижаре браће М. Поповића.) Str. 131.

Dr. Josef Karásek napsal pro »Letopis Matice Srpske« v Novém Sadu přehled novější české literatury, jehož otiskem je tato knižka. Vykonal tím práci záslužnou pro vzájemné poznání česko-srbské, což vděčně zaznamenáváme, upozorňujíce na spis také naše a ostatní slovanské kruhy. Podav krátký přehled české literatury do Nerudy, věnuje bližší pozornost Boženě Němcové, Hálkovi, Pflegrovi-Moravskému, Nerudovi, Heydukovi i přistupuje k rozmachu české literatury v letech sedmdesátých. Obšírně pojednává o Svatopluku Čechovi a Jaroslavu Vrchlickém, načež se obrací ke kruhu »Lumírovců« a kreslí hlavně význam Sládkův a Zeyerův, ale i Quisův, Staškův, Krásnohorské a j. Přechází k dalšímu pokolení a uvádí básníky následujících desítiletí až do nejnovějších dob, nepomíjeje ani směrů nejmladších. Věnuje zvláštní pozornost i dramatu a povídce, nepomíjí ani Slováků — zkrátka snaží se podati obraz nejnovější literatury československé co nejúplnější. Práce jest poněkud nesou-

měrná, ale to, jak se dovídáme, není vinou autorovou, nýbrž zkracování z příčin technických. Také bychom si přáli mnohde jiného seskupování literátů, určitějšího profilování jednotlivých hlav básnických atd. Ale to vše nezmenšuje významu dobré a prospěšné práce, kterou zaznamenáme s plným uznáním. Zásluhu o to, že pojednání Karáskovo srbsky vyšlo, mají vedle autora sekretář Matice dr. Savić a redaktor Radonić.

Nejnověji přepracoval autor svoji práci pro »Österreichisch-Ungarische Revue«, kdež vychází pod názvem »Die tschechische Literatur in den letzten Dezennien«. Zde dr. Karásek připojuje i některé překlady lyrických básní.

*

A. Č.

Gero. Historická hra o čtyřech dějstvích. Napsal ALOIS JIRÁSEK. Vydáno u J. Otty (za K 1·20).

Dne 17. listopadu byla v Národním divadle vskutku sváteční premiera. Provedeno bylo nové historické drama Aloisa Jiráska, pro jehož látku autor »Jana Žižky« tentokrát sáhl do dějin polabských Slovanů. A to do nejsmutnější doby, kdy lstivý markrabě Gero odstraňoval poslední vůdce nesvorných kmenů polabských pomocí takových bídáků slovanských, jako byl Tugomír. Jirásek dal nám historické drama, jež by mělo zdomácněti na všech velkých slovanských jevištích. Je to drama silného dechu uměleckého — ale i apoštolského a prorockého. Zdá se, že z něho slyšíte kovové údery tajemného zvonu, znívající z minulosti k nám Slovanům a především Čechům dvacátého věku na výstrahu. Mohutný dramatický dojem prvých dvou aktů, v nichž hlavním hrdinou jest Gero, a rozrývající dojem druhé poloviny dramatu, v níž smutným hrdinou jest vlastně nesvorné, uvnitř rozhárané a vůči dravému nebezpečí slepé množství slovanské — to jsou dojmy, jichž nelze zapomenouti, jež do hloubi zatřesou slovanským divákem, v jehož nitru z nich utkví chmurné prorocké volání: »Běda, nebudeme-li jako Němci svorní a tvrdí...«

Neznám podobně silného historického dramatu slovanského, jež by se dramatu Jiráskovu blížilo také svým ideovým obsahem, významným pro všecky Slovany. Obraz polabského Slovanstva jest z míry neutěšený, smutný. Jest nad čím se zamysliti, odhodlal-li se k předvedení tak ponurého obrazu tak hluboký znalec naší minulosti, jako Jirásek, a zároveň tak vážný umělec, který se nespokojuje pouhou reprodukcí minulosti, nýbrž vždy má čtenářům a divákům co říci, k čemu dospěl v hlubinách své duše a svého vlasteneckého citu Také nové drama Jiráskovo — a to snad měrou nejvyšší ze všech jeho děl — uměleckým způsobem předvádí kus naší minulosti, abychom z ní vycítili a uslyšeli, co autor hluboce procítil a co touží svému kmeni na výstrahu pověděti. Přáli bychom si, aby hlas jeho byl slyšán u nás i u všech Slovanů — aby se všichni nad ním zamyslili v těžkých dobách nynějších.

Provedení bylo skvělé. Pan Vojan vytvořil v Gerovi jednu ze svých nejznamenitějších postav; byl to vskutku velký výkon umělecký, jejž podal. Ale i ostatní získali si výbornými výkony zásluhu o vzorné provedení dramatu: pp. Matějovský (Sigifrid), Sedláček (Rothulf), Vávra (Želibor), Želenský (Tugomír), pí. Kvapilová (Irmingerd), Danzerová (Hataburša), Červená (Imma) a j.

*

A. Č.

Psaní jmen a výrazů, původně azbukou psaných.

Ve 4. sešitě Čes. Časopisu Historického navrhuje prof. *J. V. Dušek* pro latinskou transkripci jmen azbukou psaných některá pravidla, která dojdou souhlasu všude; některá však bylo by lépe pozměniti. Jestliže si vytkneme tři zásady pro takové přepisování: *a*) Našemu čtenáři je třeba, pokud to jen lze, naším pravopisem znázorniti výslovnost; *b*) transkripce budiž taková, aby při zpětném přepisování z latinky do azbuky nevznikla pochybnost; *c*) pravidla tato týkají se ruštiny, neboť Malorusové svou lat. transkripci již mají, v srbštině a v bulharštině pak se píše foneticky — tedy zřejmo:

1. že netřeba zaváděti pro ѣ znak nový ê, nýbrž že stačí znak ě, i když ho užijeme také pro měkčící -e-. Je to zbytečno proto, že toto písmeno co nevidět Rusové sami odstraní, jak je známo z opravy pravopisné, navržené ruskou Akademií. 2. Na začátku slov a po samohláskách pišme za e, ѣ, ю a я

všude příslušné hlásky jotované: je, jě, ju, ja. 3. Jde-li e a ѣ za d, t, n, pišme způsobem českým dě, tě, ně. 4. Když za týmiž písmeny d, t, n jde ю a я, pišme ďu, ťu, ňu, ďa, ťa, ňa. — 5. Po jiných souhláskách kromě l a r pišme za e, ѣ, ю, я české e, ě, ju, ja. Po l a r pišme ľu, ŕe atd. — 6. Za ruské -ь-, pokud měkčí, pišme háček: ď, ť, ň; jen měkké l označujme jako ľ a měkké r jako ŕ. Kde -ь- neměkčí, pišme ', na př. Balug'janskij. — 7. Nutno rozeznávati znění ďa, ťa, ňa (rusky дя, тя, ня) a ďu, ťu, ňu (rusky дю, тю, ню) atd. od dja, ťja, ňja (rusky дья, тья, нья) a dju, ťju, ňju (rus. дью, тью, нью) atd. To jest: když za d, t, n, l, r jde měkké -ь a za ním jotovaná hláska, pišme změkčenou hlásku ď, ť, ň, ľ, ŕ a za ní ještě hlásku s jotací. Tuto věc prof. Dušek pominul. — 8. Znak э přepisujme e — 9. Přízvuk značili je dobré. — 10. Za nezbytné však mám značiti přízvučné e, jež přechází v -o. znakem ë. Kromě značení přízvuku, znaku ľ a ŕ a sem tam znaku ë užívali jsme v Slov. Přehl. transkripce této dosud důsledně. —*ch.*

»Jugoslovanski« almanach.

U příležitosti korunovace srbského krále Petra I. usnesli se v Bělehradě shromáždění umělci a literáti jihoslovanští, aby se vydal 1. ledna 1905 »Jihoslovanský almanach«. V almanachu budou příspěvky bulharské, chorvatské, srbské a slovinské. Účelem tohoto bulharského, chorvatsko-srbského a slovinského »Almanachu« bude ukázati kulturní jednotu Bulharů, Srbo-Chorvatův a Slovinců; i mohl by se snad jmenovati nikoli »Bulharsko-chorvatsko-srbsko-slovinský«, nýbrž podle společného názvu všech těch spisovných jazykův, jak se do dneška ustálil: »Jihoslovanský«. Otázka však jest, jak v »Almanachu« samém psáti: Jugoslovani (jak píší Slovinci), Jugoslaveni (Chorvati), Jugosloveni (Srbové), Jugoslavjani (Bulhaři)?

My Slovinci říkáme Slovani (podle českého způsobu), Chorvati Slaveni, Srbi Sloveni. Nepříjemná to věc, když nám jde o jednotu aspoň ‚in genere proximo'. Tázal-li by se kdo, který z těchto způsobů jest nejpůvodněji naším, mohli by se vydavatelé rozhodnouti pro název »Sloveni«, jak ho užívají Srbové. Ale ten název narazil by u Slovinců na odpor. My Slovinci už počátkem 19. století, když se probouzelo v nás slovanství, počali jsme užívati českého názvu »Slovani«; tento název v druhé polovici minulého století úplně zvítězil. Přijali jsme jej, abychom měli vedle našeho užšího národního — Slovenci, slovenski — také výraz, který by nám označoval Slovince, Chorvaty a Srby, Bulhary, Rusy, Poláky, Čechy a Lužičany společně.

U ostatních Jihoslovanů není té těžkosti, ježto mají své národní jméno, v kořeni úplně rozdílné od společného názvu všech Slovanů.

Náš slovenista Stanislav Škrabec není pro název »Slovani« v našem jazyce, že je to slovo české; on sám mluví o »Slovenih«, o všech »Slovenih« (jako v srbštině) na rozdíl od »Slovenců«. Ale jak by se potom lišilo přídavné jméno, odvozené od ‚Sloveni' od přídavného odvozeného od ‚Slovenci'? Od »Gradec« máme »graški«, od »Celovec« »celovški«, od »Slovenci« bychom tedy měli míti »slovenški« — to však nelze zaváděti: národní jméno našeho jazyka jest ‚slovenski' a s tím se nemůže experimentovati! P. Škrabcovi nejsou ty obtíže neznámy, ale on, jen aby se vyhnul nemilému sobě názvu »Slovani«, raději by po staré »kranjski šprahi« říkal našemu jazyku »kranjski jezik« a národu našemu »Kranjci«. Že však jest »kranjski jezik« a »kranjski narod« dnes utopií, která ostatně dobře osvětluje naše jazykové boje posledních let, toť jasno; před sto lety sotva bylo by lze to jméno uplatniti.

Od Čechů vzalo původ naše obrození, obrození Jihoslovanů; pod českým vlivem jsme my Slovinci před stoletím přijali český název »Slovani« — z téže příčiny mohou nyní všichni Jihoslované (kromě Bulharů) přijmouti to jméno. Proto budiž almanach: »jugoslovanski« (югославянски). To by svědčilo na venek o naší jednotě a bylo by to projevem vděčnosti vůči Čechům. Měli bychom pak v slovanských jazycích jen dva tvary téhož jména: Slavjani v ruštině a bulharštině i Slované, Slovani v češtině, polštině (Słowianie), luž. srbštině (Słowjan), slovinčině a srbochorvatštině. O tom není třeba debatovati, třeba to jen v praxi uvésti; Slovani snadno zastoupí Slovany a Slaveny, tiše, bez hluku — a nechť je uvede »Jugoslovanski almanach«. Jako u Slovinců pronikl název »slovanski« od slovnikářův a novinářů do školy i v nejširší vrstvy, tak by se stalo také u ostatních Jihoslovanů. —*e*—.
(Lublaň.)

Vydáno 2. prosince 1904.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

PAVLA MATERNOVÁ:

Z nové poesie Marie Konopnické.*)

Guillerminův kříž.

»Již nic ti platno není,
již musíš z toho světa!
Již skřípe šibenice,
a kat si provaz splétá.«

»»Ach, svatý zpovědníče,
mně tolik chce se žíti!
Což není pro mne spásy?
Tak strašno ve hrob jíti!««

»Žít? Pusť to z mysli, bratře,
a mysli na svou duši!
Pojď, říkej ‚Pater‘ se mnou —
to jistě strach tvůj zhluší.«

»»Ach, svatý zpovědníče,
mně nelze modliti se!
Tak těžko je mi umřít,
jít, kde tak hrozně tmí se...««

»Pros Krista ku pomoci,
měj odvahu, můj brate!
Viz, poslední tvé slunce
jak zapadá ti zlaté!«

»»Ach, svatý zpovědníče —
ten kat tak červený je —
ten buben tolik víří —
mně tuhne mrazem šíje!««

»Pros Krista ku pomoci,
on v ráji čeká na tě!
A což to pod tvým pláštěm?
Co ukrýváš si v šatě?«

»»Ach, svatý zpovědníče,
to znak je Krista v muce;
kříž tento urobily
mé nehodné kdys ruce.««

»Ó, bratře, totě zázrak!
Toť Vykupitel živý!
A ty máš zhynout katem —
ty, jenž jsi činil divy? — —

Jsou divné boží soudy...
Vstup na lešení směle
a kříž tam ukaž lidu — —
snad zachrání tě cele.

Ó, Kriste, toť tvé lice,
to tahy Tvé jsou ryzí!
Ó, Guillermine, mistře...
tys Boha vtělil visí! — —«

— — — — — — — — — — —

I vstoupil na ty stupně
a vznesl dřevo kříže...
I zmlkly bubny teskné,
a lid kol úžas víže.

»Já zhřešil« — vězeň vece,
»dluh každý nech se splácí!
Vy život darujte mi —
a já vám dám svou práci!« —

A lid kol úžas víže,
i žasne městská Rada,
kat odhodil svůj provaz
a na kolena padá.

A dlouho zírá Legát,
a jeho tvář jak šata...
Kříž roste — zacloňuje
i strašnou červeň kata.

Kříž roste, cloní divem
i lidský blud i vřavu
a čarem víže oči
a udělává davu.

*) Z knihy: Drobiazgi z podróżnej teki.

— Toť Kristus! — křik se budí,
— toť Kristus na Golgatě! — —
A slunce tiše hasne
v svém purpuru a zlatě.

A tak se z popraviště
stal náhle oltář boží...
A lid se v prsa bije
a slávu Páně množí.

I vstal Legát a praví:
»Já appelluji k lidu!
Lid sám nech výrok vydá —
můj souhlas vezme v klidu.« —

Tu nad žitím i smrtí
zřít vahadlo se chvící...
Chlad smrtelný je v srdci,
chlad smrtelný je v líci.

V svých kápích řadou stojí
a z bílých, z černých patří —
tu průvod poenitentů,
tam Milosrdní bratří.

A hromnice se chvějí —
tak divně, teskně svítí...
A již hodinu smrti
je slyšet s věže bíti!

A v tom, slyš! výkřik davu
z úst tisícerých bije:
»Pryč s katem, s popravištěm!
Ať mistr Guill'min žije!« —
— — — — — — — — — — —

Dnes nad památkou z dávna
zde stojím, s[illegible]
a na ten kříž se dívám
a na to krásné tělo.

Kdež čas, kdy Krása ryzí
i vinu sňala s hlavy?
A kde jest také dílo,
by klekly před ním davy?

Ve vagoně.

Vůz náš černý vpadl drakem
v arlesijskou tichou pláni,
do červánků s hukem metá
siné svoje oddychání.

Barbentany věž tu stará
v červánků se kreslí třísně,
řad tam cypřišů jak sloupy
stojí prostě tak a přísně.

Na pozadí jasných nebes
pláni stojí bezebřehou,
mlčky stojí, nezašumí,
jakés tajemství tu střehou.

V provençalském tmavém plášti
naproti mně mniška mladá,
provençalská tmavá kápě
na sličné jí čelo spadá.

Dávno vesna minula jí,
ale tvář ta plná tíše
jako starý obraz mistra
neproměnným kouzlem dýše.

Ruce spjaté na kolenou
ze záhybů pláště svítí,
dlouhé řasy hrají v tváři
modravících stínů sítí.

Jakás záduma či smutek
stíní sladký ovál líce,
pozvedne-li na mne zvolna
velké, černé zřítelnice.

Odkud, cypřiší těch sestro,
odkud jsi, ó, panno ctěná,
tmavým pláštěm provençalským
a svou dumou zahalená?

— Odkud jsi ty, taká smutná,
s průzračnou jak luna líci?
Aspoň pohledem mi pověz,
slova-li mně nechceš říci!

Ty jsi z Aignes-Mortes? Bůh ví, že jsi!
Či zkad jinad mohou býti
tak až k smrti smutné oči
v líci, z něhož mír tak svítí?

Ty jsi z Aignes-Mortes, z toho kraje,
v němž se květy nezasmály
od těch dob, co svatý Ludvík
s křižáky ztad vytrh' v dáli?

Z Aignes-Mortes, odkud moře mračné
s hněvem couvá za vln bití,
v kamenné té Galathei
nedovedši vzbudit žití?

Ano... Zkad bys mohla býti,
než těch mrtvých od pobřeží,
na každém kde živém srdci
jakýs hrobní kámen leží...

Kde ni vina ani štěstí
nevybleskne z duši lůže —
kde list po lístku se chvějí
nestrhané žití růže...

Kdybys ani nehlesla mi,
uhodla bych sama jistě,
že jsi, sestro, z končin smrti,
žes tak zbledla v onom místě.

A kdo jsi, ti také povím:
v duši mi tvůj obraz žije
z jaké staré, staré knihy...
Ty jsi svatá Teresie!

Neodpírej s usmíváním,
v kterém dlouhý smutek tone...
Ty jsi svatá Teresie —,
poznávám tě z knihy oné!

Právě také černé oči,
obrví tak přitažená —
a tak právě sedíš zpříma,
v temný plášť svůj zahalená.

Právě také dlouhé prsty
z útlé spjaty dlaně dvojí,
právě taký mír máš v tváři
po smrtelném žití boji.

Hasne červeň, hvězdy pučí,
po vinicích voní rosy...
Z olivových hájů slyším
šepot horoucí tvé Glossy.

Ze staré kroniky.

V starém městě Avignoně
náhle do bran kdos se láme
»Hej, kdo tady?« »»Focejšti jsme!««
»Focejčíkům otvíráme!« —

Závory bran zaskřípaly,
lid se valí silný, mladý.
Z kupy řeckých otrhanců
nad Rodanem — Zeus tady.

Zamyslil se Rodan sivý,
zvedl s lože lesklou hlavu,
Sevenny pak užasnuty
čela vraští ku pozdravu.

Kupecký tu halas živý,
kytara zní podle zvyku,
sladké víno, hladké dívky —
všecko v rukou Focejčíků.

Tak se točí obr starý,
jak mu nová čeleď hraje...
Z markytánů rostou páni
a z jich zlata — poroba je.
— — — — — — — — — — — —

Přešlo času jenom málo,
znova do bran kdos se láme.
»Kdo pak je to?« — »»Božský César!««
»Césarovi — otvíráme« —

Skřípou svory rezovaté,
lid se tlačí — jakáž rada?
Římských orlů mračno zlaté
na Avignon starý padá.

»Těš se, hrade,« César vece,
»služebníkem svým tě činím;
cirk budeš mít, gladiatory,
věštírnu mým dobrodiním.

U slunce ty — u Césara —
budeš mezi satellity...
Do kořene pryč mi s Kelty!
Ať je místo pro Kvirity.«

S jekem vzpjal se starý Rodan,
s šumem, s pěnou v hněvném huku —
až jej César patou zdeptal
kamenného akveduku.

*

Pochýlily hory čela,
v jařmu Rodan huči hněvy,
v hájích bloudí olivových
zkrvácené Keltů zjevy.

— — — — — — — — — — — —

Přešlo času zas jen málo —
ve brány hřmí hostí rány.
— »Kdo jest?« — »»Goti, Vandalové!
Sami rozvalíme brány!«« —

Ze čtyř úhlů požár buchá,
čtyři vichry peklem dýší.
Pokrylo se město dýmem,
zahalilo zmaru tíši.

Zrudnul veskrz Rodan starý,
ztráceje se v krve brodě...
Posud o západech slunce
rdí se krev ta v jeho vodě.

Posud o pohromě oné
tmavou nocí vlny šumí
a na harfách druidických
vítr pohřební hrá dumy.

— — — — — — — — — — — —

Ejhle! jak když zoře vstává —
jako když se jitro rodí:
záře tryská po Rodanu
z jakés malé, temné lodi.

Loď rybářská sama plyne
bez plachet a beze vesla;
jenom hvězda před ní zlatá
jakby poselství s ní nesla.

Sběhly s hradeb zleklé stráže,
lid se sbíhá... Zrak-li klame?
»Kdo to jede?« — »»Svatí boží!««
»Svatým božím otvíráme!« —

Vchází Lazar, vchází Marta,
Magdalena lítostivá,
vlas jí zlatý k samým nohám
po tmavém kol plášti splývá.

»Od čeho že, poutnice ty,
máš tak krásné vlasy zlaté?« —
»»Že jsem Pánu z rosy zemské
otírala nohy svaté!«« —

»Od čeho že, poutníče ty,
taká bledost dána tobě?« —
»»Že mne vzkřísil Pán můj z mrtvých,
kdy už tři dni byl jsem v hrobě.«« —

Utišil se Rodan starý,
odpočinul od bolesti...
Ejhle, tu se ohlašuje
evangeljum dobré Zvěsti.

V mlze světlé klečí hory,
vánek věje vesny nové,
v lunné noci ratolestmi
stromy šepcí olivové.

— — — — — — — — — — — —

Sotva rány pohojeny,
již ruch nový v hrad se láme.
»Kdo k nám tady?« »»Králi frančtí!««
»Králům franckým otvíráme!« —

Vchází Chlodvík v kápi zlaté,
vchází Guntram s mnohým sluhou.
Na štěstí, jen vešli branou,
vycházejí branou druhou!

Ještě ani nestačili
— vivat! — z kuší vypáliti,
když tu vchází Theodorich,
oběma dá řádné bití.

Třesk tu zbraní, rachot vozů,
ržání koní městem letí:
dnes král jeden, zítra druhý,
pozítří je tady třetí.

Po balkonech měšťky stojí,
pážata vstříc v loutny hrají,
věnce, květy letí v cestu...
A měšťané — proklínají.

— »Po jednom je králů dobře;
dva najednou — to už bolí;
ale tři hned — milý pane!
totě řemen na hřbet holý!...«—

— — — — — — — — — — — —

Za posledním třeskla vrata...
Aj, řev hrozný v hrad se láme,
křik, vřesk, poplach: Saracéni!
»Vzdejte město!« — »»Nevydáme!««

Stojí Jussuf den i druhý,
křivou šavlí do zdí seče...
Tam se žehná s synem matka,
za bratry proud slzí teče.

Na smrt půjdou hrdinové.
»Pusť už, matko!« Hra jde v ostro...
Avignon si heslem obral
příkaz: — Unguibus et Rostro! —

Vypadli tu juni z města,
pohynuly mladé síly...
Vešel vítěz, krví vlastní
myl však nové Thermopyly.

A tak Avignon si vyryl
pyšný nápis v bráně známé
ke cti padlých bohatýrů:
— »Otvíráte?« — »»Umíráme!«« —

— — — — — — — — — — — —

S hukem, šumem Rodan plyne,
po kameni keltském pluje,
poutnici tu zadumané
slavné děje vypravuje.

— —

Na Alyscamps.*)

Ach, klamem jest ten vesny van,
jímž rozkvétá tu země lán,
jímž racek k slunci pozvedán...
— A pravdou jest ten smrti dech,
jenž dusí radost, staví spěch,
jenž v kostry stromů nadýchán...

A klamem jest, že v žití ruch
si v lásce neseš věčna vzruch,
že věrno srdce, věren druh...
— A pravdou jest, že v ústret tmám
uprostřed chladných chladný sám
kdys vyjdeš — černé zemi dluh...

Ach, klamem jest ten růží květ,
jenž východu zde věnčí vznět,
jímž jitřenčin se rdívá ret...
— A pravdou jest ten stín a mrak,
jímž hasne slunce, hasne zrak,
a pravdou noc, jež pojme svět...

A klam, že květný štěstí důl
ti medu skytne v zítřka úl,
že s bratry pojíš chléb a sůl...
— A pravdou jest, žes popel, prach,
jejž vítr setře po stopách,
a pravdou bol a smrti důl...

N. I. KARĚJEV:

Význam N. K. Michajlovského v ruské literatuře.

Před třemi lety měl jsem v Praze přednášku »Z historie ruských společenských proudů XIX. stol.«, kterou jsem pak uveřejnil ve IV. roč. Slovanského Přehledu. V této přednášce v řadě nemnohých poměrně jmen, jež jsem uznal za nutno uvésti, připomenul jsem i Nikolaje Konstantinoviče Michajlovského, jako jednoho z nejpřednějších zástupců pokrokové myšlenky společenské v Rusku. Na počátku r. 1904 Michajlovskij zemřel,**) a to mně pohnulo k přednášce o něm, kterou jsem měl v Praze v měsíci červnu. V této přednášce reprodukoval jsem do jisté míry to, co jsem přednášel ve Lvově u příležitosti jubilea Michajlovského a co bylo později uveřejněno ve »Vistnyku« lvovského »Tovarystva imeny Ševčenka.« Zatoužil jsem zůstaviti sled této přednášky v české literatuře a tím způsobem, třeba pozdě a skrovnou měrou, přispěti k seznámení českého čtenářstva s vynikající osobností zemřelého ruského spisovatele. A to jest úkolem této stati.

*) Alyscamps = staré pohřebiště keltské a římské, nyní katolický hřbitov.
**) Srv. »Slovan. Přehl.« VI., 271.

O významu, jehož si Michajlovskij dobyl v pokrokové části ruské společnosti, může čtenář souditi z těchto charakteristických faktů. Především již za života Michajlovského povstala o něm celá literatura, kterou tvořily netoliko četné časopisecké stati, nýbrž i samostatné knihy. Dále: když před čtyřmi lety slaveno bylo čtyřicetileté jubileum jeho činnosti literární, obdržel přes pět set adres a jiných pozdravných projevů, opatřených čtrnácti tisíci podpisů. Po jeho smrti provázel jej na hřbitov zástup o několika tisících hlav, a redakce měsíčníku »Russkoje Bogatstvo«, v jehož čele Michajlovskij v posledních letech stál, obdržela tolik soustrastných telegramů a listů od různých osob, kroužků a institucí ze všech koutů Ruska, že je tiskla ve svém časopise po čtyři měsíce. Netřeba připomínati, že tato ztráta vyvolala novou řadu statí o Michajlovském ve všech více méně pokrokových orgánech ruského tisku. Konečně o širokém uznání zásluh Michajlovského svědčí také znamenité peněžní sumy, sebrané na pomník Michajlovského, na kapitál jeho jména v »literárním fondu« a na stipendia v ústavech vyučovacích. Doufám, že již pouhé tyto fakty stačí k rozšíření jména Michajlovského mezi těmi Čechy, kteří se zajímají o Rusko — vždyť českému obecenstvu nezřídka jsou známy ruské znamenitosti dosti pochybné ceny, kdežto jména takých lidí, jako byl Michajlovskij, zhusta zůstávají pouhým zvukem, nic nepravícím rozumu a srdci.

N. K. Michajlovskij.

Michajlovskij zemřel náhle v šedesátém prvém roce věku v noci z 9. na 10. února 1904, když sotva zazněly první výstřely u Port-Arturu. Umřel po více než čtyřicetileté literární práci. Počalť psáti a uveřejňovati své práce velmi záhy, již jako osmnáctiletý jinoch, a od té doby až do své smrti neustal pracovati i zůstavil po sobě znamenitý literární odkaz v celé řadě silných svazků i drobnějších knih, v nichž byly otiskovány jeho časopisecké stati a které se mnohdy rozprodávaly v nejednom vydání. Nazvav jednu ze svých knih »Literární vzpomínky« (Литературное воспоминаніе), sám se vyslovil v předmluvě, že tento název vlastně jest pleonasmem, poněvadž on jiných vzpomínek, než literárních, nemohl by čtenářům podati, když jeho život uplynul jen v literatuře. »Nikdy jsem nebyl« — praví — »v státní ani soukromé službě, nikdy jsem se nezabýval obchodem, hospodářstvím neb něčím podobným. Počav psáti ještě ve školní škamně, nepřestal jsem již býti spisovatelem s výjimkou dvou let, kdy, nevyspělý ještě v literatuře, dobýval jsem si prostředků životních korrektorstvím — ale i tu byl jsem blízek literatury.« První období jeho literární činnosti mohlo býti ovšem pouze dobou přípravy; Michajlovskij sám v souborném vydání svých spisů otiskl pouze ty své práce, které vznikly od

r. 1869. Toho roku totiž stal se Michajlovskij spolupracovníkem »Vlastenských zápisek« (Отечественныя Записки), v nichž zaujímal jedno z předních míst až do zastavení jich r. 1884.

Tento měsíčník založen byl rok před tím třemi velmi vynikajícími ruskými spisovateli: básníkem Někrasovem, satirikem Saltykovem-Ščedrinem a publicistou Elisějevem, kteří před tím stáli v čele pokrokového »Sovremennika«, zastaveného r. 1866 pro politickou »неблагонадежность«. V »Otěčestvenných Zapiskách« Michajlovskij zaujal místo prvního kritika, a když r. 1877 Někrasov zemřel, nastoupil na jeho místo v redakci tohoto listu. Bohužel r. 1884 stihl »Otěčestvennyja Zapiski« osud »Sovremennika«, čímž Michajlovskij na delší čas pozbyl vlastního orgánu, dokud r. 1891 nepřešel v ruce bývalých spolupracovníků »Otěčestvenných Zapisek« měsíčník »Russkoje Bogatstvo.« V tomto časopise, jehož redaktorem oficielně stal se Michajlovskij r. 1895 spolu s V. G. Karalenkem, vůdčí úloha přímo náležela zesnulému spisovateli. Nebudu zde opakovati, co jsem v článku výše uvedeném psal o ceně a významu »Sovremennika«, »Otěčestvenných Zápisek« a »Ruského Bohatstva«. Připomenu pouze, že to byl nejzávažnější ruský proud myšlenkový, v jehož první období spadá činnost takových spolupracovníků »Sovremennika«, jako byli Černyševskij a Dobroljubov. A v »Otěčestvenných Zapiskách« Michajlovskij jako publicista a kritik ukázal se býti pokračovatelem v díle Černyševského a Dobroljubova, kteří následujíce Bělinského, uvedli v literární kritiku, dříve pouze esthetickou, živly široké obecnosti. Michajlovskij totiž byl především kritikem a publicistou, u něhož otázka literatury se neustále splétala s otázkami života. Při tom náležel k nejpřednějším sociologům, tak že v tom směru jeho význam byl by nepochybně uznán i v cizích literaturách, kdyby vědečtí spisovatelé ruští vůbec byli více známi na západě. Já sám aspoň nejednou jsem vyslovil takový úsudek o Michajlovském, hledě jej ovšem odůvodniti; posledně učinil jsem tak v březnovém sešitě »Ruského Bohatstva« za r. 1904 ve stati o Michajlovském jako sociologu.

Vskutku psával Michajlovskij ve svých statích buď o nějakém novém románě, či o nějakém současném zjevu společenském, neb o nějaké právě se objevivší sociologické theorii. »Rozličně mne nazývají,« psal jednou Michajlovskij, »ale mne nikdy nezajímalo, ke kterému oboru mne počítají. Přiznám se, často mne vábily myšlenky theoretické; potřeba theoretického tvoření hledala ukojení a výsledkem jeho bývalo filosofické zvšeobecnění nebo sociologická poučka. Ale tu,« pokračuje, »mnohdy uprostřed processu této theoretické práce poutala mne svou intensivní a hlučnou bystrotou, celou svou pletí a krví životní praxe současnosti, a já opouštěl výsosti theorie, abych se k nim za nějaký čas opět vrátil a opět je opustil. Ale vše to rostlo z jednoho kořene, vše to životem rostlo v jeden, možná divný a neohrabaný celek.« Kdo sledoval literární činnost Michajlovského od r. 1869 aneb kdo pročetl jeho sebrané spisy, musí uznati, že tato charakteristika, podaná samým spisovatelem, jest neobyčejně věrná. Neméně věrnou

jest jiná charakteristika, kterou Michajlovskij o sobě podal v řadě článků »Zápisky profana«. Zde se nazývá profanem, rozuměje tím výrazem každého pracovníka se stanoviska cizích mu oborů vědění a života. Jde totiž o to, že každé zaměstnání dělá z člověka prostý služebný orgán vyšší individuality, kterou nazýváme společností. Rovněž tak i věda, sloužíc jakékoliv specialnosti, slouží této vyšší individualitě a ne člověku. Cokoliv dobra přináší věda civilisaci, vzdělání, technice neb jednotlivým lidem v úloze spisovatelů, inženýrů, továrních dělníků — vším tím dohromady vládne vyšší individualita a v boji s námi všeho toho užívá, třeba i k duševnímu zmrzačení samotných lidí vědy. »Jako profanové,« pokračuje Michajlovskij, »neseme si základ svobody, neodvislosti, nepříslušnosti k jakékoliv společenské formě, závdavek lepší budoucnosti, základ boje za svou individualnost. Ejhle, proč jsouce profany vědy sloužíme člověčenstvu.« Tento kratičký úsudek, myslím, charakterisuje posici, jakou zaujal Michajlovskij. Zaujav takové stanovisko a spojuje v sobě sociologa, publicistu i kritika, jak se Michajlovskij postavil k nejbližší úloze pokrokového listu, v němž od r. 1869 počal svoji skutečnou literární činnost?

Opět jest mi se odvolati na svůj článek »Z historie ruských společenských proudů XIX. stol.,« aby čtenář mohl si představiti tehdejší stav věcí. »Otěčestvennyja Zapiski« byly přímým pokračováním »Sovremennika«, ale kromě tohoto směru v ruském časopisectvě byly ještě tři směry: zjevně reakční, umírněně liberální a radikálně individualistický, při čemž poslední dva, podobně jako směr »Sovremennika«, šly pod praporem pokroku. Michajlovskij hlavní svou pozornost věnoval těmto dvěma posledním směrům, z nichž jeden jevil se mu příliš měšťáckým a druhý — příliš málo proniknutým společenskými zájmy; zejména však polemisoval proti straně umírněně liberální, jejímž ideálem byla západoevropská kapitalistická společnost s hlásáním zásady svobodné soutěže. Nepominul žádné vhodné příležitosti, při níž mohl ukázati, že takovýto směr pouze neporozuměním může býti nazýván pokrokovým a jíti pod praporem velikých zásad svobody a rovnosti. To bylo v krátce po osvobození sedláků z nevolnictví a podělení jich půdou, když nejlepší lidé dávali si otázku, má-li Rusko právo propustiti příhodný okamžik k přechodu na vyšší stupeň společenského rozvoje s pominutím kapitalistického stadia, s jeho lidovými davy bez země, s jeho proletariatem, pauperismem a pod. Programem »Otěčestvenných Zapisek« stala se práce směřující k tomu, aby ruský mužik nestal se proletářem, aby Rusko mohlo se vyhnouti studiu buržoastického státu. S tohoto stanoviska pohlíželi spolupracovníci »Otěčestvenných Zapisek« na všecky nejdůležitější otázky oné doby, polemisujíce proti směru umírněně liberálnímu, jenž se právě vyznačoval sklonem k buržoastickým formám západoevropské civilisace. Na toto thema napsal Michajlovskij množství statí, jež měly silný vliv mimo jiné i na intelligentní mládež, která před tím byla skoro šmahem nakažena radikálním individualismem Pisareva, který každému ukládal vypracovati se v »myslícího realistu« pěstováním pouze jen nauk přírodních. Tento individualismus velmi

rychle přestal býti vládcem duší mladého pokolení. Pisareva, který právě tehdy zemřel, zaměnil Michajlovskij, v němž hluboký půvab lidské osobnosti pojil se s širokými ideály společenskými.

Pravda, západoevropská buržoasie vybojovala lidské společnosti dobro osobní a politické svobody, ale »Otěčestvennyja Zapiski« dovedly svoji nezištnost v službě národním zájmům tak daleko, že se nerozpakovaly vzdáti se na nějaký čas i tohoto dobra, jen aby se dospělo hlavního cíle, získání totiž hmotného zabezpečení a hospodářské nezávislosti lidu, aby totiž selský lid mohl pracovati na vlastní zemi. To neznamenalo, že by Michajlovskij a stejně s ním smýšlející nedovedli si vážiti svobody, ale oni se obávali, aby zavedení svobody v Rusku nemělo za následek, jako na západě, posílení vlády kapitalistické buržoasie nad pracovním lidem, postrádajícím prostředků provozovacích. Slyšme o tom samého Michajlovského: »Pro člověka, okusivšího ovoce s všelidského stromu poznání dobra i zla, nemůže býti nic více žádoucího, než politická svoboda, svoboda svědomí, svoboda mluveného i tištěného slova, svoboda výměny myšlenek a pod. — i my ovšem všeho toho si přejeme. Ale proklata buďtež všecka s tou svobodou spojená práva, jestliže nám netoliko neposkytnou možnost zaplatiti náš dluh lidu, ale ještě jej zvětší.« K těmto slovům, napsaným r. 1873, Michajlovskij ještě dodal, že zahání od sebe sen o svobodě — velký skutek dobrovolného utrpení; a r. 1880 již o takové náladě mluvil jako o věci minulé, poněvadž možnost, v kterou dříve věřil, každým dnem více se rozplývala. (Dokončení.)

V. PRACH:

Pamětní spis o Makedonii.

Macedoine et le vilayet d'Adrianople. (1893—1903.) Avec deux cartes. Mémoire de l'Organisation Intérieure. 1904 Stran XV + 277.

Máme před sebou knihu nesmírně zajímavou, ale i z míry smutnou. »Vnitřní organisace« makedonská vydává v ní počet z desítileté činnosti — ale zároveň krvavou obžalobu na všecky, kdož vinni jsou hrůzami, které snášeti musí křesťanské obyvatelstvo nešťastných krajů balkánských pod režimem tureckým — touto hanbou všech století předešlých i nynějšího. Vinny jsou hrůzami těmito všecky ty diplomatické veličiny; z jejichž práce ani za halíř užitku nikomu nevzešlo, z jichž pletich však vzešlo již moře bídy a krve — moře větší než největší oceán světa. Moře ruské krve prolito v roce 1878 a krví tou již svítala zoře svobody křesťanům macedonským — ale zničil ji kongres berlínský, na němž diplomacie, tolikrát ošizená Portou, oloupila o poslední naději nejchudší z celé rodiny evropských národů ve prospěch nejkrvavějšího a nejukrutnějšího hrdlořeza a krvopijce. Jsou doby v dějinách, které by si člověk přál míti zosobněné a soustředěné v tváři jediné osobnosti, aby do ní mohl slinou vrhnouti jedním rázem

všecku hloubku povržení, kterého doba zasluhuje. Kongres berlínský je právě takový kus historie, hodný plivnutí. Stvořen § 23. smlouvy berlínské, jímž Macedonii a vilajetu Drinopolskému dána byla zvláštní správní organisace, shodná s organisací Kréty z r. 1868. Při zavádění nové organisace měla Porta dbáti »potřeb místních«; ve zvláštních kommissích, jimž svěřeno vypracování nové organisace, hlavní podíl účastenství připadnouti měl živlu místnímu. Vskutku však živel místní do kommissí nepřipuštěn a »Nový zákon pro evropské vilajety Turecka« dopadl stejně jako organisace Kréty z r. 1868. A přece, kdyby byl tehdy proveden, byl by zajistil křesťanskému obyvatelstvu aspoň rozhodování o věcech kulturních, o církvi a škole. Ale proveden nebyl až do dnes — a dnes je již anachronismem. Zůstal literou mrtvou. Dnes z dějin balkánských v minulém století vysvítá toto: 1. Jen zakročení zbrojnému děkuje Řecko, Srbsko, Rumunsko, Bulharsko za svou svobodu. 2. Jen nátlaku zbraní děkuje Kréta za svoji samosprávu. 3. I zřejmo z toho, že bez cizího zbrojného zakročení Turecko nikdy se neodhodlalo ke zlepšení osudu svých křesťanských poddaných. Či lze jmenovati jen jediný případ v dějinách Turecka, aby bylo zmírnilo buď ze své vůle, či na pouhé zakročení diplomatické osud křesťanů? Uvidíme, jak dopadly předloňské i loňské kroky evropské diplomacie.

Ještě se táhlo jednání berlínské a křesťané turečtí již pochopili, že jen sami bojem mohou Evropu poučiti, v jakém osudu je zanechalo. Došlo ku povstání v Kresně (r. 1878), v Razlogu (téhož roku), došlo k nesčetným zatýkáním (v letech 1878—80), došlo ke spiknutí v Ochridě a potlačení jeho (r. 1880), ale vše marno. — Po patnáctiletém utrpení vzniká v mysli křesťanského obyvatelstva macedonského myšlenka na protest všeobecným povstáním, revolucí. R. 1893 se ustavuje »Revoluční vnitřní Organisace«. Zbrojný protest má se nésti za cílem úplného vymanění ze jha tureckého neboli zřízení autonomie politické. Činnost organisace jest určena jejím úkolem i prostředky. Nutno bylo přeměniti massu obyvatelstva v živel revoluční, znalý a vědomý své povinnosti a k tomu cíli i pozdvihnouti odvahu na mysli pokleslých; ducha dodati všem, kdož toužili po svobodě, tak marně odjinud očekávané; vštípiti pevnou víru všem, kteří se vrhali do nerovného boje; ozbrojiti každého moderní střelnou zbraní. A jestliže z pouhého důvodu, že jest křesťanem, Makedonec jest mučen, olupován, do žalářů vrhán — jaký byl by jeho osud, když by byl prozrazen, že strojí vzpouru proti vládě? Zajisté: žalář, vyhnanství, požáry, pustošení, prznění žen, šibenice ... A proto organisace, stojíc v boji svém proti padišachovi mimo zákon, i členy své staví mimo zákon veřejný, soudíc je zákony svými, soudíc je podle následků, jež by neslo každé porušení závazků. Co způsobí zráda jediného člena? Smrt set a tisíců vinných i nevinných. A proto trest na zrádu — smrt! Strašné — ale pod Turkem pochopitelné. Tak vykládá organisace sama své zřízení, a já, mohu říci, když jsem loni psal své pracně sbírané, ze set a set rozličných zpráv s velikou opatrností budované články o povstání macedonském (při jednom bylo zpráv

přes 500) — že s téhož hlediska jsem na zprávy tyto hleděl, totiž, že se vše to děje v Turecku, kde je vše protizákonné: i zákon státní i zákon vzbouřenců̊v. Souditi děje tamější s pouhého našeho stanoviska nelze; vše, i násilné a hrůzné prostředky boje se strany vzbouřenců (jako na př. v Soluni) sluší vykládati tím, že bojují s Turkem, s živlem, jenž nikdy nepocítil hnutí lidskosti v srdci svém. A mohu říci, že s tohoto stanoviska dobře dopadlo vylíčení dějů v loňských článcích našich — vypsání v nynější publikaci vnitřní organisace revoluční je mi toho svědectvím: je obšírnější, bohatší zprávami, a proto je úplnější i děsivější ještě.

Tolik o taktice organisace; s důrazem vytčeno v publikaci naprosté odstranění propagandy národnostní z činnosti organisace, neboť propaganda jen rozbroj působí mezi veškerým utištěným křesťanstvem a tudy jen posiluje moc tureckou. Přízně osobností diplomaticky mocných organisace nevyhledávala, neboť tím by sobě samé odnímala raison d'être, podklad existence. — Mírná a přípravná práce organisace trvala čtyři léta, do r. 1897. V tom roce událost ve Vinici (v sandžaku Skopalském, v okrese Kočanském), událost dosti nahodilá, způsobila obrat.

26. listopadu 1897 tlupa lupičů přestrojených v uniformy tureckých vojáků, přicházející z Küstendilu v Bulharsku, vnikla ve Vinici do domu Kiazima agy, zabila jej a uloupila přes 18.000 fr. Pak zase odešla přes hranici. Když oddíl tureckého vojska obsadil ves, žena nočního hlídače udala, že se loupeže účastnil syn obecního starosty Georgi Ivanov a osm vesničanů, a že v domě jejího muže je celé skladiště zbraní. Muž její nalezen nazítří mrtev. Udání ženino potvrzeno. Ve vsi nalezeno 50 pušek, 20 bomb, několik bedniček nábojů. Turci nalezše hotové spiknutí, o němž neměli tušení, řádili po svém: učitel ukrutně zmučen a vojáci provedli na něm činy sodomství, kněz po tři hodiny pověšen hlavou dolů, několikrát ponořen do ledové vody, pálen žhavým železem po těle atd. Sedlák Zacharjev po 3 hodiny donucen státi bosýma nohama na žhavých kamnech. Ženy przněny, dvě z nich zemřely utrpeným násilím. V celém sandžaku zbito 110, zmučeno 85, k smrti umučeno 5, zabito 5 osob, zprzněno 13 žen, uvězněno 528, do Bulharska prchlo 300 lidí. A přece se dosáhlo pravého opaku: obyvatelstvo, vidouc, že zcela jest opuštěno v boji se svými utiskovateli, organisuje se potají tím horlivěji. Turecko zatím, tušíc boj, začalo proti obyvatelstvu dokročovati útiskem duchovním a kulturním, útiskem hospodářským, stíháním osobním, postrachem a terrorem se strany vládní moci. Měl býti roznícen spor mezi příslušníky exarchátu bulharského a patriarchátu cařihradského, leč úsilí tentokrát sklaplo. Stíháni duchovní mučením a žalařováním, rušeny církevní obce a zbavovány svých práv. Stíháni stejně učitelé, zavírány školy, dokročováno proti veškeré intelligenci. Toť útisk duchovní. Země bohatá přírodou vyssávána až do nahoty. »Hlad zahání vášně,« jest přísloví turecké. Křesťané v Macedonii jsou pravou »rájí«, otroky beze slova stížnosti. Ohromná většina půdy (skoro $^3/_4$) jest

v rukou tureckých bejů, kteří bez práce berou z ní »ispolicu« (nájemné), rozdělujíce je v dílcích obyvatelstvu křesťanskému, které musí odváděti 18—25% úrody. Ale při tom využitkuje »ispoličara« (nájemce) všemožně. Každý z nich musí dovézti svůj díl bejovi, kam bej žádá, až 80—100 km. daleko; dobytek, krmení pro něj i pořízení a udržování nářadí nese ispoličar. Musí každý bejovi dáti ročně 4 vozy dříví, 10 dní do roka musí zadarmo pracovati na statcích, které si bej spravuje sám. Ispoličaři musí udržovati v dobrém stavu bejovy mlýny a náhony vodní, začež smějí bez platu mlíti pro sebe. Ale bída ohromné většiny obyvatelstva, které vůbec nemá pozemků, ani svých, ani najatých, je nevýslovná. Tito lidé — čeleď bejova — jsou v pravém slova smyslu otroky. Za celoroční práci ve dne v noci dostává čeledín 80—100 krin (měřic) obilí (žita, ovsa míchaného), 100 až 120 piastrů (= 20—24 franků) 3—6 ok petroleje a 10 ok fasolí. Za práci žen a dětí se neplatí. Bej je pánem i čeledína, i ženy jeho, i dětí. Nejhezčí děvčata připadají bejovu haremu. Daně se platí ze všeho: z nemovitostí i z každé osoby, a břímě jejich padne na nejchudší. Každý novorozenec muž. pohlaví platí bedel (daň vojenskou), chlapec od 15 let do 18 platí tidžaret (daň živnostenskou), od 18 let se platí jol-parasi (daň silniční), každé stavení platí emljak, každý dům vesnický platí roční dávku na výživu pocestných Turků, kteří se ubírají vsí. Platí se z kozy, ovce i vepře daň beglik. Nejhorší daň je dým, daň, jež se z obilí vybírá v naturáliích, z ovoce, z vína a sena hotovými, a to $11\frac{1}{2}\%$. Vybírání daně této se pronajímá Turkům a Albáncům, a tu je nejhorší bič ráje, neboť výběrčí berou až 25%. Nad to je »dobrovolná daň vojenská«, jež se vybírá jako mimořádná daň z dobytka, a jiná daň, kterou určuje sultán: je to daň šahsivergisi, již platí všichni muži od 18 do 70 let. A u všech úřadů bují úplatek (rušvet); úřady se kupují a úředníci se hojí na ráji. Vrchem k tomu pak je instituce polních hlídačů. Každá obec má svého hlídače obilí a stád; dříve si jej volívala sama, ale úřady odňaly obcím toto právo a ustanovují polními hlídači (ozbrojenými) Turky a Albánce. Takový hlídač pak řádí v obci jako u nás kdysi loupežný rytíř. Takový je útisk hospodářský.

Po celé Macedonii toulají se tlupy veřejných lupičů o 10 20. 50—100 osobách, individuí to nejhoršího druhu, zpravidla Albanců a bývalých tureckých vojáků. Jméno lotrů je pro ně málo. Každá tlupa má svůj okrsek a vybírá si svoji daň derudešilik. Kniha uvádí plnými jmény i s výkazem »činnosti« tuto holotu. Zde jeden: lupič Isliam, doprovázený četnou tlupou, terrorisuje okolí po kolik let. Dne 17. července 1899 vstoupil do vsi Slanska, vynutil na ní výpalné 95 tur. liber, zabil vesničana Lozana a zneuctil jeho dvě dcery. Téhož měsíce v Lokvici vynutil 100 tur. liber a zneuctil zde ženu a dceru předního občana, Srba Petrova. V Latovu žádal též výpalné, byv odmítnut, spálil jim žeň a vysmál se jim: »Radujte se, nebudete platit dým.« A potom sekerou rozťal šesti sedlákům hlavy. Stačí? . . Kniha uvádí takových lotrů mnoho. Snad třicet i víc. A úřady nezakročí.

Výčet vražd jednotlivých, loupeží, zneuctění žen, únosů, mučení v letech 1897—1903 zabírá 8 stran v knize.

Útisk vládní — četnictva a vojska — byl pravou hrůzovládou. Úřadům dána prostě carte blanche: dělej, co chceš a co se ti líbí, jenom ďaury znič. Všude hledány pušky, komiti; všude bití, mučení, zatýkání, zneuctívání žen, vraždy starců i dětí, pálení domů i bombardování osad. Třicet čtyři strany knihy vyplňuje tato smutná statistika!

A tento všechen útisk vyvolal účinek diametrálně rozdílný, nežli čekáno. Organisace vystoupila ke zjevnému odboji. Podrobná statistika srážek, šarvátek a výsledků jejich v době od roku 1898 do roku 1903 ukazuje: že hlavní massa vzbouřenců nepřišla z venčí, nýbrž že to byli rodáci macedonští, ne dobrodruzi, ani žoldnéři, nýbrž příslušníci širokých lidových mass, vzbouřených hrůzovládou tureckou. Ostatně je zjevno, že za dobrodružstvím nebo za ziskem nepůjde do Makedonie dělat povstání nikdo.

V tomto vzplanutí boje, v r. 1902, přišly reformy rusko-rakouské (srovnej loňské články), v nichž žádáno: 1. organisace policie a četnictva vedením evropských důstojníků ve službách tureckých; 2. utvoření zvláštní finanční správy pro každý vilajet pod dozorem Ottomanské banky; 3. zavedení pozemkové daně místo »dýmu«; 4. zřízení zvláštního inspektorátu pro vilajety. Porta svolila ochotně, neboť kontroly evropské nad její činností nebylo, a křesťané nazvali tyto návrhy »reformami polních hlídačů«. Inspektorem jmenován Hilmi-paša, člověk, jenž dovedl o sobě utvořiti v Evropě mínění člověka pokrokového a mírného, vskutku lotr. Ošidil celou Evropu. O nic mu nešlo, než pod pláštíkem rozhlášené humánnosti vyhladiti živel křesťanský. Prvním krokem bylo všeobecné obležení celého kraje. V paměti jsou snad ty veliké zástupy vojska, jež Porta vrhla do vzbouřených krajů. A nyní ves ode vsi hledáni komiti a pušky. Kde kdo postižen z obyvatelstva, zmučen a nucen vydati zbraně, zraditi komity; jsou případy zaručené, že sami Turci se pohnuli nad mučenými a radili jim, aby si koupili pušky od Turků, nemají-li svých, aby je mohli odvésti jako zbraně povstalecké a tak aby ušli trápení dalšímu. A co se dělo v osadách, péro se vzpírá vypsati; ty případy, jež jsem z ruských a jiných pramenů sebral a nad nimiž hrůza mne jímala, když jsem o nich loni psal — opět zde mám, mnohem podrobněji vylíčené a nesčetnými jinými rozhojněné. Celé vsi — Baldevo, Banica, Smrdeš — rozstříleny děly, spáleny do prachu, obyvatelstvo pobito. A co druhé ostatní hrůzy. A při tom ničeny všecky živnosti a obchody zaražením všeho proudu pracovního i obchodního. Obyvatelům zakázáno vycházeti za prací z domova; doma úroda ničena. Celý kraj propadal hladu. A nad to měla zmařena býti v lidu všecka důvěra v cizí reformy. Známo, co stihlo ty odvážlivce křesťanské, kteří podle znění reforem odhodlali se vstoupiti do četnictva. Za bílého dne byli střileni od Turků beztrestně. Tak dopadly reformy Hilmi paši: tisíce uvězněných, nesčetně zabitých, zmučených, zneuctěných, znásilněných, sta vsí vy-

pálených, tisíce, uprchlíků v Bulharsku, zničená úroda, zničený blahobyt... Vyslanec ruský v Cařihradě pravil o reformách, že uvedly obyvatelstvo křesťanské v šílenství. Obyvatelstvo si stěžovalo evropským zástupcům. Evropa odpověděla »Notou rusko-rakouskou«, hrozíc hněvem sultánovým, nezachovají-li křesťané pokoje. Attentáty soluňské daly za pravdu vyslanci ruskému. Vzali jsme loňské své líčení těchto strašlivých dějů ze zpráv očitých svědků ruských — a líčení toto vzaté z pramenů nestranných, na vlas se shoduje s tím, co podává [redacted]. Nejzoufalejší zoufalství dohnalo vzbouřence k těmto činům; a evropská [redacted], která nelidskou lhostejností lidi v nejhroznější bídě stojící dohnala k [redacted] — potom nad jejich skutky s indignací se odvracela z pocitu [redacted]... Snad aby zakryla, kde jsou praví vinníci těch věcí... A [redacted] zavřela oči nad pomstou tureckou za tyto útoky, která jest bez [redacted] 20.000 lidí je v žalářích Turecka evropského i v Malé Asii!

Centrální kongress vzbouřenců vilajetu Soluňského prohlásil na to ve vilajetě Monastirském (Bitoljském) a Drinopolském povstání všeobecné, v obou ostatních, Soluňském a Skopalském, boj guerillový. Z odstavců provolání povstaleckého tři buďtež vytčeny: odstavec 3.: Útok dle okolností na každý ozbrojený oddíl turecký, nechať jsou bašibozuci (chátra ozbrojená) nebo řadové vojsko. — Odstavec 4.: Ochrana obyvatelstva křesťanského i cizího proti útokům Turků. — Odstavec 5.: Překážení v útocích na pokojné obyvatelstvo mohamedánské a v páchání násilí nad ženami, dětmi a starci mohamedánskými. »Zdviháme boj proti tyranii a barbarství. Jednáme ve jménu svobody a humanity. Naše dílo stojí tudíž mimo všecky předsudky náboženské i plemenné« — tak hlásalo provolání vzbouřenců. K velikým mocnostem ostatní Evropy obracelo se důraznou žádostí o zakročení zbrojné, bez něhož nelze dojíti klidu. Podmínky uklidnění: 1. Jmenování generálního guvernéra, jenž nikdy nebyl ve službách tureckých a jenž by byl nezávislý na Portě ve vykonávání svých funkcí. 2. Ustavení souborné kontroly mezinárodní, trvalé a opatřené rozsáhlou mocí sankční. Nesplní-li se požadavky tyto, organisace vnitřní odmítá od sebe všecku zodpovědnost.

Povstání začalo. Jeho průběh je znám. Nesčetná znaménka kryjí mapy vzbouřených krajů, na nichž modrými trojúhelníky plnými označeny jsou boje za hlavního povstání, trojúhelníky prázdnými boje před hlavním povstáním, znamením bomb útoky dynamitové. Území zachvácené povstáním je ve vilajetě Bitoljském a Drinopolském položeno červeně v Drinopolském vyznačena i hranice působnosti organisací místních. Celá druhá polovice knihy, str. 109.—113., podává podrobné zprávy o všech bitkách a turecké mstě v tomto zuřivém boji. Jsou zde i jména vůdců všech čet.

Závěr je zajímavý: mluví o reformním programu Mürzstegském. V tomto programu mluví se již o »jistém účinnějším způsobu dozoru« nad správou území, jenž by dovedl »k trvalému uklidnění jeho«. Pro středky k tomu: 1. civilní odborní agenti ruskorakouští, mající dopro-

vázeti všude generálního inspektora a obraceti jeho pozornost k potřebám obyvatelstva. 2. reorganisace četnictva pod dozorem evropského generála. Toť jsou podstatné kusy reformního tohoto návrhu. Kritika jejich se strany organisace povstalecké zní: jsou to prostředky neúčinné, neboť oba agenti jsou pouzí diváci bez moci a jediný inspektor četnictva s několika důstojníky je sláb, aby zjednal pořádek. Ostatně za 9 měsíců od provádění reforem těchto se v Macedonii nezměnilo ani písmeno; program tento dožil se úplného fiaska. Závěr konečný: Evropa tedy nic neučinila, aby přesvědčila obyvatelstvo křesťanské, že může v plné bezpečnosti složiti starost o svoji budoucnost a svůj osud v ruce této diplomacie; nepodala dosud nižádného důkazu o své upřímné vůli podniknouti něco vážného ve prospěch makedonských křesťanů. Všecka její činnost omezila se vskutku nekonečnými notami, stereotypními sliby, radami nikoli nezištnými... Organisace vnitřní konstatuje s největší lítostí tento smutný stav věcí a pokládá za svou povinnost prohlásiti, že bude pokračovati v boji pod různými formami (v mezích širokých nebo stísněných — podle času a okolností), až ozbrojené zakročení mezinárodní odstraní de facto nynější režim turecký a zřídí v zemi nový pořádek věcí, jenž zaručuje zákonnost a existence lidí.

*

Tak mluví publikace. Zpráva ruského velvyslance Cařihradského z listopadu letošního o stavu věcí v Makedonii konstatuje, že program Mürzstegský se provádí zdárně, k čemuž přispěla dobrá úroda a smířlivé smýšlení obyvatelstva. Znamením obnoveného pořádku prý jest, že se vrátilo přes 85% uprchlíků .. Kdo se mýlí: organisace či vyslanec?

A. ŠTIKA:

Současné Rusko a Poláci.

II.

Ještě neoschla čerň našeho článku v předešlém čísle, v němž jsme podali obšírnou zprávu o »Komunikatu Ligy Národní« — když krakovský »Naprzód« (1. pros.) a po něm (2. pros.) všecky listy haličské přinesly zprávu o účasti Ligy v *poradě oposičních a revolučních stran ruských v Paříži.* Zároveň (2. pros.) vyšel »Listok Osvobožděnija« (č. 17.), který přinesl »protokol konference oposičních a revolučních organisací Ruské říše« jakož i prohlášení (resoluci) této památné schůze. Myšlenka ke svolání této schůze vyšla ze středu finských oposičníků, i byly k poradě o možnosti společného působení k dosažení cílů, všem společných, pozvány tyto tajné organisace: 1. Ruská sociálně-demokratická dělnická strana (Россійская Соціалдемократическая Рабочая Партія), 2. Strana socialistů-revolucionářů (Партія Соціалистовъ-Революціонеровъ), 3. Pol-

ská strana socialistická (Polska partja socjalistyczna), 4. Všeobecný židovský dělnický svaz, 5. Sociální demokracie Polska a Litvy (Socjalna demokracja Polski i Litwy), 6. Polská strana socialistická »Proletarjat«, 7. Litevská strana sociálně-demokratická, 8. Lotyšská sociálně-demokratická dčnická strana, 9. Svaz lotyšských sociálních-demokratů, 10. Ukrajinská strana sociálnědemokratická, 11. Ukrajinská revoluční strana, 12. Gruzinská strana socialistů-federalistů-revolucionářů, 13. Arménská sociálně-demokratická dělnická organisace, 14. Běloruská socialistická hromada, 15. Arménská revoluční federace, 16. Svaz »Osvobození« (Союзъ »Освобожденія«), 17. Liga Narodowa polska, 18. Finská strana činného odporu. Z těchto stran, jež z počátku projevily zásadní souhlas se svoláním konference, skutečně na sjezd vyslalo své zástupce pouze osm skupin, označených proloženým tiskem. Z ostatních organisací tři (Ruská soc.-dem. děln. strana, Soc. dem. Polska a Litvy a Ukrajinská revol. strana) zaslaly odůvodněné odřeknutí účasti, ostatní vůbec se jakéhokoliv účastenství zdržely. Súčastnily se tedy sjezdu 2 oposiční strany ruské, 2 polské, 1 lotyšská, 1 gruzinská, 1 arménská a 1 finská (zástupce strany lotyšské však při podepsání protokolu prohlásil, že přijímá všecky výsledky konference pouze ad referendum).

Protokol konference především stanoví vůdčí pohnutky a zásady. Konstatuje, že přítomná doba v Rusku jest momentem zvláštního přiostření politického boje, pročež jest si přáti souhlasné činnosti stran, bojujících proti dosavadnímu systému. Úkolem konference bylo vyhledati společné body, které by se mohly státi podkladem souhlasné činnosti, aniž by kterákoliv strana v čemkoli uštupovala od svého programu nebo své taktiky. Na tomto základě došla konference k těmto souhlasným názorům v otázce politického ústroje, v otázce národnostní a v otázce postupu:

»1. V otázce politické reorganisace, k níž všecky zastoupené strany stejně směřují, objevilo se možným konstatovati, že souběžným cílem boje může býti netoliko úkol negativní — vyvrácení samodržaví, netoliko všeobecná formule politické svobody a základních práv, ale že všem súčastněným stranám společnou jest i snaha po uskutečnění politické reorganisace v duchu demokratickém. Pádným důkazem společné snahy všech stran po demokratické politické reorganisaci jest souhlasné, konferencí konstatované přiznání všech súčastněných stran, že základní zásadou zastoupení lidu má býti všeobecné právo volební.«

»2. Co se týče otázky národnostní, konstatována všeobecná snaha, použiti ideje demokratické i k ustanovení společného hlediska při řešení té otázky. Nevcházejíc v bližší rozbor sporného bodu, týkajícího se úlohy, jakou má míti otázka národnostní při kladení základů státního práva v reorganisovaném ruském státě, shromáždění přece shledalo možným konstatovati, že všecky strany, beroucí účast v konferenci, při řešení otázky národnostní shodují se v uznání každému ná-

rodu práva na rozhodování o sobě samém (samoopredělenije) a na svobodu národní, ústavou zaručenou. Shromáždění jednomyslně uznalo, že nynější režim není organisací pokojné společné práce kulturní různých národův, nýbrž organisací násilí, tížícího stejně všecky národnosti. Boj se snahami rusifikačními, rozvracujícími základy společenského života pohraničných krajů, a boj s rozněcováním národnostních vášní třeba postaviti na roveň s bojem proti agressivní politice vnější, poněvadž jedno i druhé má za účel odvrátiti pozornost veřejného mínění od záhad vnitřní politiky, aby pokud možná bylo prodlouženo trvání nynějšího režimu.«

»3. V otázce způsobů činnosti ovšem především konstatována ona jich různotvárnost, která vyplývá z rozličné povahy, soustavy, úloh i podmínek působnosti rozličných stran, ale zároveň i konstatováno, že tato různost po případě může se objeviti podmínkou všeobecného zdaru, a že následkem toho v daném případě úplná svoboda působení pro všecky strany nejen neodporuje záměrům skoordinovaného jich působení, nýbrž naopak stojí s nimi v harmonii. Prvním, velmi důležitým krokem na dráze těchto společných úsilí konference uznává již pouhé uveřejnění tohoto protokolu o poradě zastoupených zde organisací. Aby usnesení schůze nabylo ještě většího veřejného významu, vypracovala konference krátkou deklaraci zásad, všem súčastněným stranám společných. Deklarace ta připojena jest k tomuto protokolu.«

»Rozhovory a ustanovení v otázce dalšího souhlasného působení nehodí se pro veřejnost.«

Deklarace v protokole ohlášená zní doslova:

»1. Uváživše, že samodržaví jest osudnou překážkou pokroku a blahobytu jak národa ruského, tak i všech jiných národností, utiskovaných carskou vládou, jakož i že při nynějším stavu kultury jest nemotorným a škodlivým anachronismem;

2. že boj proti němu mohl by býti veden s mnohem větší energií a zdarem, kdyby působení různých stran oposičních a revolučních byla skoordinována;

3. že přítomná doba jest zvlášť přízniva shodné činnosti všech těchto stran proti samodržavné vládě, sdiskreditované a oslabené strašnými následky války, vyvolané dobrodružnou její politikou —:

Zástupci Svazu »Osvobození«, Polské Národní ligy, Polské strany socialistické, Strany socialistů-revolucionářů, Gruzinské strany socialistů-federalistů-revolucionářů, Arménské revoluční federace a Finské strany činného odporu, shromáždění na konferenci oposičních a revolučních stran, usnesli se jednomyslně učiniti jménem všech těchto organisací toto prohlášení:

Žádná ze stran, zastoupených na konferenci, spolčujíc se k shodnému působení, ani na okamžik se tím neodříká jakýchkoli bodů svého programu nebo taktických prostředků boje, odpovídajících potřebám, silám a položení oněch společenských živlů, tříd neb národností, jejichž zájmy zastupuje.

Zároveň však všecky tyto strany konstatují, že následující základní zásady a požadavky jsou jimi všemi stejně uznávány:

1. Zrušení samodržaví; odvolání všech nařízení, jimiž byla porušena konstituční práva Finska;

2. Zaměnění vlády samodržavné svobodným ústrojem demokratickým na základě všeobecného hlasování;

3. Právo národností rozhodovati o sobě samých; zákony zaručená svoboda národního rozvoje pro všecky národnosti; odstranění násilí ruské vlády vůči jednotlivým národnostem.

Ve jménu těchto základních zásad a požadavků strany na konferenci zastoupené spojí svoje úsilí k uspíšení neuniknutelného pádu absolutismu, při němž stejně nedostižitelnými jsou všecky další různé cíle, jež si staví každá z těchto stran.«

Konference pařížská byla pro ruský i mimoruský svět svrchovaným překvapením; pro Poláky největším překvapením bylo účastenství »Ligy národní« v poradě oposičních stran. Není pochybnosti, že konference jest dalším závažným příznakem současného kvašení v Rusku, ač její význam značně jest oslaben abstinencí valné většiny oposičních stran. Význam a účel konference jest patrně ryze demonstrační; v době konstitučního hnutí chtěly se i nepokrytě oposiční, ba většinou přímo revoluční, tajné organisace připojiti k všeobecným hlasům, volajícím po reformách, jimiž má býti odstraněna absolutistická forma vládní a nahrazena formou konstituční. Poněvadž vláda kníž. Mirského dávala jisté naděje, že by mohlo nyní v Rusku dojíti k reformám, tajné organisace oposiční a revoluční — jak jest patrno od nastoupení kn. Mirského — upustily nyní od teroru, aby nástupci Plehvovu nestěžovaly jeho postavení, tak dost těžké, a obmezily se na demonstrační prohlášení, sesílené faktem jistého druhu sjednocení aspoň některých organisací.

Závažným zdá se nám býti, že se konference zúčastnil »Sojuz Osvobožděnija«, strany to pokrokových ruských konstitucionalistův, kteří nemají ve svém programu a taktice násilí. Tato strana vydala i zvláštní prohlášení, z něhož k její charakteristice uvádíme: »Sojuz Osvobožděnija činí si prvním a hlavním cílem — politické osvobození Ruska. Sojuz nacházeje politickou svobodu i v nejnepatrnějších rozměrech naprosto nesrovnatelnou s absolutistickým charakterem ruské monarchie, bude se především domáhati odstranění samodržaví v Rusku a zavedení vlády konstituční.« Při tom vyslovuje požadavek, aby »politický problém řešen byl v duchu širokého demokratismu«, aby chráněny byly zájmy pracovních tříd a jednotlivým národnostem Ruska aby zůstaveno bylo právo rozhodování o sobě samých.

Účastenství polské »Národní ligy« v konferenci národních stran podává nám vysvětlení vzniku jejího prohlášení, o němž jsme předešle psali. Jest patrno, že připojení »Ligy« k jakémusi spojenství oposičních stran ruských stalo se skutkem dříve, než vydáno řečené prohlášení (komunikat); prohlášením tím měla býti veřejnost polská pouze připra-

vena na hotový zatím již fakt: spojenství s ruskými organisacemi oposičními.

Již v prvním článku jsme podotkli, že proti »komunikatu« Ligy Národní projevil se odpor v tisku polském. Ještě větší, všeobecný odpor vyvolala přímá účast Ligy v konferenci pařížské. Krakovský konservativní »Czas« mimo jiné napsal: »Od půl století tážeme se všichni, jsou-li v Rusku vedle revolucionářů živly oposiční, dosti umírněné a střízlivé, aby dovedly spojiti pochopení nezbytné potřeby reform s láskou k pořádku, s citem práva a zřetelem na všecky podmínky, bez nichž žádná vláda nemůže existovati? Sjezd ruských zemstev v Petrohradě přesvědčuje nás, že tyto prvky v ruské společnosti již jsou... A v této chvíli ti, kteří chtějí platiti za zástupce celého Polska, praví otevřeně národu ruskému, že až bude chtít s námi mluviti, musí nás hledati na dně kalu, mezi socialismem a anarchií.« Podobně vyslovuje se petrohradský »Kraj«, orgán t. zv. ugodovců. Neméně rozhodně, ale z jiné příčiny, vystoupila proti účastenství Ligy v pařížské konferenci krakovská »Nowa Reforma«, orgán liberálních demokratů. Vytýká ostře zástupci Ligy, že v deklaraci konference neprosadil věty, která by byla projevem dosavadních státoprávních zásad strany všepolské; výtku tuto činí N. R. proto, že zástupce oposičních Finů dovedl v deklaraci prosaditi státoprávní prohlášení finské. »O království Polském,« praví N. R., »které má snad starší konstituci, než Finsko, a strašlivěji je týráno výjimečnými opatřeními — není v celém protokole ani zmínky.« K úsudku »Nové Reformy« ostrým článkem se připojuje i »Kurjer Lwowski«, orgán strany lidovců. Podobně učinily i jiné listy. Jediný socialistický »Naprzód« stál při straně Ligy Národní (ač před tím obě strany stály ostře proti sobě). Nejzajímavější jest, že »Słowo Polskie«, které platí za orgán strany »všepolské« (ač to nyní znova popřelo), z počátku o celé věci mlčelo, jako by bylo událostí tou zmateno; teprve po několika dnech počalo o věci psáti, ale takovým způsobem, že bylo patrno, jak mu jest celá ta záležitost nemilá.

Krok »Ligy národní« naprosto tedy nedošel v polské veřejnosti souhlasu, vyjímaje stranu socialistickou; živly konservativní zaráželo spojenství s organisacemi socialistickými a revolučními, ostatní část polské veřejnosti postavila se kroku »Ligy« na odpor hlavně proto, že v deklaraci pařížské není výslovně vzpomenuto práv království Polského vedle výslovného připomenutí konstitučních práv Finska. Tím však krok »Ligy« nepřestává býti příznačným projevem současného kvašení v Rusku. Naopak je tím pádnějším důkazem mocného vnitřního ruchu v říši ruské, že strana tak vyslovené polsky nacionalistická odhodlala se k sblížení se stranami ruskými a socialistickými.

Nezůstala sama. Silou všeobecného vnitřního hnutí v Rusku i jiné strany polské uznaly potřebu sblížení s těmi Rusy, kteří usilují o reformy, i jiné strany polské připojily se k všeobecnému proudu, volajícímu po opravách. Podnět k tomu dal *sjezd zástupců zemstev v Petrohradě* (19.—21. list. podle našeho kalendáře). Resoluce, kterou vypracovalo a kn. Mirskému odevzdalo toto »častnoje sověščanije zem-

skich dějatělej« (soukromá porada pracovníků zemstev), rozlétla se v tisícerých opisech po Rusku a budila všude radostné vzrušení.

Památná tato resoluce zní:

1. Nenormálnost existujícího v našem životě pořádku státní správy, zvlášť silně se jevící od počátku let osmdesátých, spočívá v úplném rozladu (razobščennosť) mezi vládou a veřejností i v nedostatku vzájemné mezi nimi důvěry, nevyhnutelné pro státní život.

2. Základem poměru vlády k veřejnosti byla obava před rozvojem společenské samočinnosti a neustálá snaha po odstranění veřejnosti od účasti ve vnitřní správě státu. Vycházejíc z tohoto základu usilovala vláda provésti administrativní centralisaci ve všech odvětvích místní správy a rozšířiti své opatrovnictví na všecky stránky společenského života. Součinnost s veřejností uznávala vláda pouze ve smyslu uvedení činnosti veřejných institucí v souhlas se záměry vládními.

3. Byrokratický systém, rozváděje od sebe vrchní vládu a obyvatelstvo, vytváří půdu pro široké projevování administrativní zvůle a osobního uznání. Takový systém připravuje veřejnost o nezbytnou vždy jistotu ochrany zákonných práv všech a každého i podrývá její důvěru ke vládě.

4. Pravidelný běh a rozvoj státního i společenského života jest možný jen při podmínce živého a těsného kontaktu a souladu státní vlády s národem.

5. Aby odstraněná byla možnost projevování administrativní zvůle, jest nezbytno ustanoviti a důsledně v život uvésti zásadu nedotknutelnosti osoby a soukromého obydlí. Nikdo bez rozhodnutí nezávislé soudní moci nebudiž stíhán a omezován ve svých právech. Za účelem výše naznačeným jest kromě toho nezbytno ustanoviti takový řád o občanské i trestní zodpovědnosti úředních osob za porušení zákona, který by zabezpečoval praktické provedení právní zásady v úřední správě.

6. K úplnému rozvití duševních sil národa, k všestrannému vyjasnění společenských potřeb a k nepokrytému vyjadřování veřejného mínění jest nezbytno zabezpečiti svobodu svědomí a vyznání, svobodu slova a tisku, jakož i svobodu shromažďování a spolčování.

7. Občanská i politická osobní práva všech občanů Ruské říše buďte rovna.

8. Samostatná činnost společnosti jest hlavní podmínkou pravidelného a úspěšného rozvoje politického a hospodářského života země. Poněvadž značná většina obyvatelstva Ruska náleží k stavu rolnickému, třeba jest především zajistiti tomuto stavu příznivé podmínky rozvoje samodělnosti a energie, čehož lze dosíci pouze radikální změnou nynějšího neplnoprávného a poníženého postavení rolnictva. Za tím účelem jest nutno: a) srovnati rolníky v osobních právech s osobami jiných stavů, b) osvoboditi selské obyvatelstvo ve všech proje-

vech jeho osobního a společenského života od administrativního opatrovnictví a c) zaštítiti je pravidelnou formou soudu.

9. Zemským a městským zřízením, v nichž se především soustřeďuje místní veřejný život, třeba zajistiti takové podmínky, v nichž by mohla úspěšně plniti povinnosti, přináležející pravidelně a široce založeným orgánům místní samosprávy; k tomu účelu jest nutno: a) aby representace zemstev nebyla zorganisována na základě stavovském, nýbrž aby k účasti v zemské a městské samosprávě byly povolány pokud možno všecky skutečné síly místního obyvatelstva; b) aby instituce zemské byly přiblíženy obyvatelstvu zřízením drobných zemstev na základě, který by jim zajišťoval skutečnou samodělnost; c) aby obor působnosti zemských a městských institucí rozprostíral se na veškeré místní potřeby a nezbytnosti; d) aby zmíněným institucím byla zajištěna nezbytná stálost a samodělnost, při nichž jedině jest možný pravidelný rozvoj jejich působení a vytvoření nezbytného spolupůsobení zřízení vládních a občanských.

10. Mínění většiny:*) Ale k vytvoření a zachování povždy živého a těsného kontaktu a souladu státní vlády se společností na základě výše naznačených zásad a k zajištění pravidelného rozvoje státního i společenského života jest bezpodmínečně nezbytno pravidelné účastenství representace národní (jakožto zvláštní volené instituce) v uskutečňování zákonodárné vlády, v určování státního rozpočtu a v kontrole zákonného působení administrace.

Mínění menšiny:**) Ale k vytvoření a zachování povždy živého a těsného kontaktu a souladu státní vlády se společností na základě výše naznačených zásad a k zajištění pravidelného rozvoje státního i společenského života jest bezpodmínečně nezbytna pravidelná účast v zákonodárství representace národní, jakožto zvláštního, voleného zřízení.

11. Majíc na zřeteli vážné a těžké vnitřní i vnější položení Ruska, soukromá porada vyslovuje naději, že nejvyšší vláda povolá svobodně zvolené zástupce národa, aby s jich spolupůsobením uvedla naši vlast na novou cestu státního rozvoje v duchu ustálení zásad práva a vzájemného působení státní vlády a národa.

Podepsáni jsou: předseda porady D. Šipov, místopředsedové I. Petrunkevič a kníže G. Ľvov, sekretáři F. Kokoškin, L. Brjuchatov, F. Golovnin a 98 členův (mezi nimi kníže Petr D. Dolgorukov, A. Stachovič, kníže L. S. Volkonskij, I. Korsakov a j.).

»Myslíme, že se nemýlíme,« píše Osvobožděnije, »tvrdíme-li, že sjezd ze dne 19. listopadu tvořiti bude epochu v dějinách politického rozvoje Ruska... Po této události všeliké snahy vládnoucích kruhů, vyhnouti se cestě konstitučního rozvoje, zůstanou pouze pokusy, předurčenými k nezdaru.«

*) 71 hlasů.
**) 27 hlasů.

Tento sjezd zemstev, jak již řečeno,*) dal podnět *polské straně ugodové* k jistému sblížení s ruskými konstitucionalisty. Máme tu tedy druhý zjev sblížení stran polských s ruskými v přítomné době všeobecného hnutí v Rusku. Krakovský »Czas« přinesl (14. pros.) zprávu o jednání skupiny Poláků (blíže neoznačené) s kníž. Dolgorukovem a s kníž. Šachovským z Moskvy, s oběma Petrunkeviči z Tveru, V. Kuźminem-Karavajevem, V. Nabokovem, prof. S. Muromcevem, s redaktory petrohradské »Rusi«, moskevské »Ruské Mysli«, »Ruské Žizni« a »Ruského Slova« a j. Na otázku, čeho by zástupcové zemstev žádali od ruské veřejnosti, dostalo se Polákům (podle dopisovatele »Czasu«) odpovědi, že »zemci« nežádají, aby se Poláci připojili k jejich akci nějakým prohlášením, nýbrž aby tu záležitost podrobili diskusi a rozumnému, svědomitému zbádání; v záležitostech polských ať prý se Poláci sami dorozumějí s nynější neb jakoukoli budoucí vládou. Jak patrno, v odpovědi té skryto jest nepřímé odmítnutí jakékoli součinnosti s Poláky. A správně »Nowa Reforma« podotýká, ze jest záhadou, jakým způsobem mají Poláci veřejně projeviti své mínění, když jsou úplně pozbaveni svobody tisku i shromažďování. Z odpovědi zástupců zemstev na dotaz, jak si představují veřejně-právní stránku otázky polské, vysvítá, že by byli ochotni uznati jakási zvláštní národní práva polská v království Polském, totiž zavedení polštiny do škol všech druhů, do soudů, do jednání státních úřadů s vyloučením služby vnitřní, v níž musí zůstati úřední řečí ruština; kromě toho přiznali by zde Polákům právo na samosprávu měst i zemstev, která by došla výrazu v nejvyšší, zemské instituci samosprávné, jež by byla prostředníkem mezi ústřední vládou zákonodárnou a venkovskými zemstvy gubernialními. Tedy na nějakou pronikavější autonomii království by zemci nepřistoupili, poněvadž, jak prý se výslovně vyjádřili, nelze státního ústrojí říše ruské rozbíjeti na federaci. Na Litvě a v guberniích jihozápadních přiřkli by Polákům práva kulturních menšin, tedy užívání jazyka polského ve spolcích, v soukromých školách, v tisku, nikoli však v úřadech a institucích státních.

Nezůstalo jen při tomto kroku. V zahraničním *tisku polském*, a to nejen v tisku konservativním, stále hlasitěji vyslovováno přesvědčení, že jest zapotřebí, aby také Poláci svým hlasem připojili se k všeobecnému ruchu v říši ruské. Žádal to varšavský korrespondent »Dziennika Poznańského«, který zejména vyzýval varšavský tisk, aby se vzmužil k boji s censurou, a který poukázal na to, že i nešťastná Litva se odvážila adressami několika okresů žádati o zavedení zemstev. Velmi příznačné v té příčině jest mínění »Nové Reformy«, která 16. prosince ve článku »Bierni« (Trpní) píše doslova: »Veřejnost polská v záboru ruském povinna jest stůj co stůj usilovati o vyjádření svého stanoviska vůči konstitučnímu ruchu v Rusku a vůči vládě. . . . Není nás důstojno chovati se jako zmučený, bezmocný národ, vztahující žebrácké dlaně po — milostech. My máme v Rusku nemenší právo

*) A jak píše také náš petrohradský dopisovatel. *Red.*

k jistým požadavkům, nežli Finové neb i sami Rusové — neboť snášíme státní břemena nejen rovně velká, jako oni, ale spíše větší. A záležeti musí na nás carské vládě stokrát více, než na jiných provinciích říše, poněvadž tvoříme západní val říše, jsme jejími okrajinami. Dnes tedy, když uvnitř obrovské říše Ruské zdvihá se bouřlivá vlna konstituční, když na asijském východě rozhoduje se otázka její vojenské moci a světového významu — dnes, pravíme, musí carská vláda s velkou úzkostlivostí pohlížeti na své západní hranice a naslouchati, jaké se odtamtud ozvou hlasy. Bylo by tudíž chybou neodpustitelnou, kdybychom takového rozhodného okamžiku, jako jest doba nynější, nevyužitkovali, aneb kdybychom ho využitkovali špatně, nepoliticky ... Třeba tedy opustiti dosavadní trpné stanovisko, domáhati se práv mužně, žádati zrušení výjimečných opatření, především pro polský tisk — ozývati se takovým způsobem, jako to činí vážné kruhy ruské společnosti, aby se nezdálo, že jsme oněměli v nevoli, že čekáme na — milosti. Volbu taktiky, srovnávající se s vážností doby i s důstojností polského národa — musíme zůstaviti osvícenému obyvatelstvu polskému v ruském záboru.«

Varšavský dopisovatel »Kuryra Lvovského« (v č. ze dne 28. pros.) podává zprávu o skutečném takovém vykročení ruských Poláků z reservy. Ministr vnitra kn. Mirskij podle této zprávy vyzval hraběte Tyszkiewicze, aby se zástupci různých skupin společenských v Polsku vypracoval memorandum o nejpilnějších potřebách země. To vzbudilo silný zájem a naděje v širokých kruzích varšavských. Vypracování *memorialu hr. Tyszkiewicze* súčastnilo se na 100 osob. Memoarial domáhá se zavedení polštiny do úřadů, škol i soudů jakožto jazyka úředního, připuštění Poláků na místa úřednická v království polském,*) dále zemstev okresních i gubernialních a samosprávy městské; kromě toho mluví obšírně o kulturně-hospodářských potřebách země.

Ale ani tento memorial neuspokojil. Utvořilo se tedy komité, které zredigovalo *adressu polskou* s těmito požadavky:

1. Aby konstituce ruské říše byla založena na poměru federace mezi vlastním Ruskem a zeměmi pohraničními (Polskem, Finskem, Litvou atd.). 2. Aby v této federaci národ polský tvořil zvláštní celek, jehož politický ústroj bude ustanoven a přijat polskou veřejností v osobě zástupců, zvolených na základě rovného, tajného, všeobecného práva hlasovacího do sněmu ve Varšavě. 3. Aby zakládány byly v celé říši kulturní a hospodářské instituce (školy, university, banky atd.), které by sloužily všem národnostem, tvořícím říši. 4. Aby služba vojenská byla pro obyvatele naší země povinnou pouze pro naši zemi. 5. Aby v říši Ruské zrušena byla všecka výjimečná opatření a zavedena byla úplná rovnoprávnost národnostní i náboženská. 6. Úvodním krokem k těmto reformám neodkladně budiž: prohlášení amnestie pro všecky politické strany, zrušení všeliké censury, zavedení nedotknutelnosti osob a obydlí, svobody slova i shromažďování, poněvadž jedině tím bude dána ve-

**) Dosud jsou připouštěni jen k nejnižším »činům«.

řejnosti možnost k projevení přání a k provedení reforem ve shodě s potřebami celku.

Adressa tato prý jest opatřena množstvím podpisů, mezi nimiž nacházejí se jména vynikajících spisovatelů, publicistů, učenců i veřejných pracovníků v ruské části Polska — ale dopisovatel nepraví, byla-li již zaslána do Petrohradu.

Podobných *konstitučních projevů* vzniká množství v celém Rusku; připojují se buď k oslavě čtyřicetiletí od vydání soudního zákona, buď k resoluci zemstev.*) Pozoruhodno jest, že k projevům samosprávných korporací (městských dum, zemstev) pojí se i projevy kulturních institucí a kroužků intelligentních jednotlivců. Tak dne 3. prosince konal se v Petrohradě pod předsednictvím V. G. Korolenka »banket zástupců intelligentních professí« (spisovatelů, právníků peadagogů atd.), na němž usnesena resoluce podepsaná 676 účastníky a žádající přímo, »aby veškero státní ústrojí Ruska reorganisováno bylo na základech konstitučních«. Ještě více překvapuje projev rady Kijevské polytechniky. Když rektor učinil povinné oznámení ministerstvu o studentské schůzi ze dne 25. list., došlo telegrafické vyzvání, aby se rada techniky vyjádřila o tom, jak se zachovati k této schůzi a jak pro budoucnost předejíti »nepořádkům«. A tu obdrželo ministerstvo od rady vyjádření ze dne 7. pros., jakého se dojista nenadálo. Rada vyslovila hluboké přesvědčení, že žádná opatření nebudou s to utlumiti pravidelně se vracející studentské nepokoje, »pokud trvají všeobecné podmínky našeho života, jež charakterisuje administrativní zvůle a bezprávnost osoby«. Vždyť nepokoje vracejí se všude každoročně a nedovedla jich ztlumiti ani politika ministra Vannovského, ani »přísná opatření předešlého ministerstva«. Ze všeho toho jest patrno, že příčiny studentských nepokojů hledati sluší hloub, že »spočívají ve všeobecném státním ústrojí Ruska, kteréž nezabezpečuje všeobčanských práv osobnosti. Úspěšný rozvoj vyššího vzdělání v Rusku jest při tomto režimu nemožný.« Vidouc neodvratný úpadek vyššího vzdělání v Rusku za panujících okolností a jsouc přesvědčena, že příčiny toho tkví v nynějším všeobecném stavu věcí v Rusku, rada Kijevské polytechniky připojuje se k projevu zemstev a praví: »My se své strany dosvědčujeme, že toliko touto cestou může býti ozdraveno také ovzduší akademického života, obnovena důvěra mezi profesory a studenty, obhájena skutečná akademická autonomie, že jen touto cestou mohou býti ukončeny nepokoje, rušící pravidelnost akademického života. Pokud administrativní zvůle vyrývá stále nové a nové oběti ze středu studentstva i ostatního ruského občanstva, pokud společenská čest urážena jest skutky porušování osobních práv, ba i fysické nedotknutelnosti, pokud jest veřejnost potlačena a nejpalčivější otázky akademického života projednávají se jen tajnou kanceláří, potud akademická otázka, podobně jako všecky jiné otázky, nebude rozřešena. Hledíce k tomu, měli jsme za svou povinnost, jako členové akademického sboru i jako ruští občané, v nynější rozhodné chvíli ruských

*) Srv. »Rozhledy a zprávy«. *Red.*

dějin označiti celou naléhavost radikální státní reformy, obsahující v sobě všecky reformy částečné — tedy i akademickou, — zejména včasnost a nezbytnost zavedení parlamentního (predstavitělnago) způsobu vlády s trvalým zaručením osobních i společenských práv na základě rovnosti politických práv všech občanů.«

Tento projev, podepsaný rektorem K. Zvorykinem a celou radou, vyvolal ovšem ohromný dojem v Rusku. Není divu, že kníže Meščerskij po takových projevech popadá se za hlavu a ptá se velmi průhledně: Kde jest vláda?

Není možno v úzkém rámci tohoto článku sledovati všecky další projevy. Zaznamenáváme jen ještě některé projevy ve prospěch povznesení všeobecné osvěty v Rusku. Důležitý a příznačný jest projev veřejné knihovny v Smolensku, žádající 1. zrušení oněch odstavců stanov, dle nichž správa knihovny podléhá stvrzení administračnímu, 2. připuštění do knihovny všech knih, které se nacházejí v knihkupeckém prodeji, 3. zrušení censury, 4. zrušení nynějšího řádu platného pro zakládání vědeckých spolků. Rovněž zasluhuje býti zaznamenáno usnesení gubernialního zemstva chersonského, aby provedena byla pronikavější reforma školní a neodkladně aby byla zrušena obmezení, platná dosud pro děti »štundistů« (sektářů).

Z četných hlasů časopiseckých aspoň připomínáme feuilleton Demčinského v „»Rusi«,*) projev »Západního Hlasu« (Zapad. Golos) ve prospěch snášelivosti národnostní a pozoruhodný feuilleton Menšikova v »Novém Vremeni« o poměrech rusko-polských.

Tento všeobecný ruch v Rusku, v němž hlasy odpůrců oprav mizejí,**) budil naději ve skutečný obrat ve směru reformním. Zdálo se tomu nasvědčovati mlčení vlády i některé drobné ústupky. Tak povolen návrat řadě pracovníků v zemstvech a jiným intelligentům, kteří byli předešlými vládami z míst svého působiště vypovězeni a jinde internováni;***) tak Poláku inž. H. Święcickému dovoleno zakoupiti na Litvě v gub. vilenské statek, což jest první případ od povstání (jak známo, podle výjimečných nařízení není Polákům volno zakupovati se na Litvě).

---

*) Z něho aspoň vyjímáme: »Ministerstvo osvěty, toužíc podle možnosti přispěti k uhrazení válečných vydání (oj, ta vojna, ta vojna!), snížilo rozpočet škol obecných o 183.000 rub. a vydání na vydržování učitelských sil o 226.000 rub. Jakéž to hospodářství! Zabezpečena tím na 2½ hodiny existence mandžurské armády! Snad právě v těch hodinách nadejdou rozhodné události, kteréž daji analfabetům úplné vítězství nad alfabety. Potom se vysmějeme Němcům, kteří by chtěli tvrditi, že v jejich válce s Francií zvítězil školní učitel!«

**) Je to projev »Ruského klubu« v Petrohradě a kupců tambovských.

***) Povolen návrat tverskému pracovníku Apostolovu, jenž byl v lednu internován do vsi Ďačkova; rovněž dovoleno bývalému maršálku šlechty okresu vesjegoňského, Rodičevu, aby se uvázal v úřad na základě volby z r. 1895 (!), kterou tehdy vláda zrušila; povolen návrat účastníku sjezdu technického, M. Rubakinu, jemuž ministr Plehve dal dovolení k odjezdu za hranice (!) s podmínkou, že opouští říši navždy; dovoleno zaujmouti bývalé místo p. Ščerbinovi, řediteli statistického odboru zemstva voroněžského, který byl vypovězen »za účastenství v komitétu rolnickém« — atd.

V tom však v Rusku pocítili ostré *zavanutí reakční.* Časopisy pocítily chlad jeho nejdříve: »Naša Žizň« a »Russkaja Pravda« dostaly první výstrahu, kyšiněvský »Bessarabec« dokonce zastaven. Náčelník tiskové správy Zvěrev povolal si petrohradské redaktory a udělil jim poučení, že »vesna« (jak nazývána doba nových nadějí) již minula. Zároveň vydal ke všem redaktorům a censorům okružník, jímž zakazuje jakékoliv zmínky o usneseních sjezdu zemstev, městských rad, spolků, sjezdů atd., týkajících se změny systému státního.

K carovým jmeninám (19. pros.) očekáván manifest, udělující aspoň v jisté míře konstituci — místo něho však vydáno nařízení k nové mobilisaci ve vojenských oblastech varšavské,*) vilenské, kijevské, kazaňské, moskevské, petrohradské a oděsské .... A na telegram černihovského maršálka šlechty, jímž caru tlumočil petici tamějšího gubernialního zemstva »v příčině celé řady záležitostí povšechně státního rázu«, car připsal: »Považuji skutek předsedy černihovského zemského gubernialního shromáždění za drzý a beztaktní. Obírati se otázkami státní správy není věcí zemských shromáždění, jejichž kompetence i práva jasně jsou vytčeny v zákonech.« Poněvadž před tím podobné telegramy car takto neoznačoval, zalekla se toho ruská veřejnost a spatřovala v tom vítězství živlů reakčních v okolí carově. V té domněnce utvrdila ji také vládní vyhláška proti vzniklému hnutí konstitučnímu, kterou mají býti zadrženy další projevy v tom směru. Vyhláškadává na srozuměnou, že marné jsou naděje na »zásadní změnu věky posvěcených základů ruského státního života.«

Současně uveřejněn *nejvyšší ukaz* vládnoucímu senátu, očekávaný to carský manifest, datovaný v Carském Sele 12. (25.) prosince. Carský ukaz rovněž slavnostně prohlašuje neporušitelnost dosavadního absolutního ústroje říše Ruské — ale vedle toho praví, že car, když uzrává potřeba té neb oné změny, uznává za nutné přistoupiti k ní, »byť by obmýšlená reforma uváděla do zákonodárství zásadní změny«. Napovídá potřebu různých oprav i v zabezpečení rovných práv občanstva, i v samosprávě, i povznesení práv stavu selského, uznává i potřebu revise výjimečných opatření,**) předpisů proti »jinověrcům«, předpisů o sektatnech a nepravoslavných, i zákona tiskového — ale vše to skládá pouze v ruce komitétu ministrů, tedy nejvyšší representace ruské byrokracie, a senátu, složenému jen z konservativců a reakcionářů — bez účastenství zástupců národa. Ruský tisk sám (na př. »Rus«) přímo praví, že nyní vše záleží na komitétu ministrů. Že nejvyšší ukaz příliš daleko zůstává za tím, co intelligence ruská očekávala, dokazuje radost »Moskevských Vědomostí«, největšího odpůrce snah konstitučních: »Nesplnily se tedy naděje fantastů a zločinných snílků. Národ ruský přesvědčil se z obou aktů ...., že car trvá na tradicích svých předků a že základy neobmezené vlády carské

*) K tomu zbytečně lid podrážděn položením mobilisace právě na dobu vánoční u katolíků, i není divu, že došlo v Ruském Polsku místy k tuhému odporu (jako v Radomi) proti mobilisaci, beztoho pochopitelně nesympathické.

**) Což by se mělo týkati v přední řadě Polska.

zůstanou nedotknuty. Nejvyšší ukaz káže ctíti zákon. Jedině v samodržavné monarchii může zákon nadíti se úcty. V samodržavné monarchii žádný boj stran nepodrývá zákona.« Atd.

Přes tento jásot orgánu reakce a zpátečnictví nelze popříti, že ukaz carský poskytuje naději aspoň na nějaké reformy.*) Aby ti, v jichž rukou nyní vše spočívá, reformy tyto vskutku připustili, aby dále reformy tyto staly se základem dalších oprav a změn ve prospěch národa ruského a celé říše Ruské, zejména také ve prospěch potlačených Slovanů v Rusku — toť vroucí přání naše i všech pokrokových lidí v Slovanstvě. A že je toho svrchovaná potřeba, ukazuje klassicky tento výrok »Ruského Slova«: »Takových nejvyšších ukazů . . . Rusko neslyšelo od času velkých reform cara Alexandra II. Rusko vrací se na místo, na němž se nacházelo před 40 lety . . .«

Je to hrozné doznání: čtyřicet ztracených let národního rozvoje! . . .

Nuže uvidíme, zdali aspoň nyní po čtyřiceti letech bude naváváno tam, kde se takřka před půl stoletím přestalo.

DOPISY.

Z Petrohradu. 15. prosince 1904.

(Petrohradské nálady, rozmluvy a záměry. — Dorozumívání stran a národností. — Proudy nahoře a — naděje společnosti. — »Zemci« jako lidé přítomnosti a budoucnosti.)

Nevím, zdali pohádkový mučedník Ivan Carevič polit »živou vodou« uvěřil hned ve svůj nový život. Ale národ ruský, ačkoli žíznivými ústy chytá spadající naň kapky, ačkoli zkouší vydávati hlas a protahuje údy — stále od hlavy k patě chvěje se obavou, není-li to probuzení pouhým klamem, chvilkovým mámením. »Nevěříme, bojíme se, neboť příliš mnoho pamatujeme,« praví sešedivělí bojovníci společenské myšlenky a veřejného tisku. — »»Ale tak jako dnes přece nikdy v Rusku nebývalo,«« namítají jiní. — »Za Loris-Melikova také bylo mnoho slibováno zemstvům, mnoho zástupců národa povoláno do Petrohradu, mnoho přerozličných věcí pohnulo hladinou tisku — a potom?« — »»Historická srovnání nic nám ještě nevysvětlí, tím spíše, že nyní třeba míti na paměti zcela nový živel — válku, jíž tehdy nebylo,«« odpovídají optimisté. — »Ovšem, to jest činitel neobyčejné váhy, ale za to před čtvrtstoletím národ měl ještě více důvěry v sama sebe, společenské jeho síly nebyly ještě zachváceny takou atrofií, poněvadž nebyl ještě po třináct let trápen můrou panování Alexandra III. — kdo tu přestál, ten se těžko zmůže na činy a naděje.« — »»A přece není pochybnosti, že hlavní město i ostatní Rusko příliš jednosvorně vyslovují své tužby i svá přesvědčení, aby bylo možno jen tak přes ně přejíti k dennímu pořádku, či spíše k nepořádku. Ani

*) Ukaz sám nelze nám zde již pro nedostatek místa uvésti.

ministr, ani vláda vůbec nemohou nyní ustoupiti, neboť v tom případě bylo by jejich nynější chování přímo bezpříkladnou provokací veškerého národa.«« — »Naši vládcové,« vzdychají pessimisté, »vysvětlují si po svém všecky projevy nynějšího času. Oni podobně jako Bourbonové ničemu se neučí a ničeho nezapomínají. Vždyť přece ohlašují nám vydání manifestu za několik dní — a v něm prý takové zklamání pro »zemské« Rusko, intelligenci a pro všecky, kdož vidí patrný bankrot dosavadních základů státního života, že třeba připraviti se na nejsmutnější následky. Kdož ví, nepotekou-li nyní u nás doma proudy krve ještě k těm, které se vpíjejí do zničených niv mandžurských.« — »»Avšak právě strach bývá často neklamným učitelem — nyní porozuměli by snad i Bourbonové, že hra stala by se příliš vážnou, kdyby národ byl zklamán anebo odbyt jen drobnými ústupky. Doufejme, že kníže Mirskij není pouhým humanním generálem, ale že má v záňadří určitý program — i plnomocenství k jeho provedení.««

Podávám zde ukázky petrohradských rozmluv, poněvadž charakterisují přítomnou dobu, jejíž skutečný obsah znáte z našich, svých i vůbec evropských listů. Známy jsou vám asi také návrhy konstituce, načrtnuté jistými společenskými skupinami. Nejvíce zde koluje velmi, ba snad příliš podrobně vypracovaný návrh kroužku petrohradských právníků, připomínající v hlavních bodech novější konstituce západoevropské, ale lišící se od nich velmi pokrokovou soustavou volební na základě všeobecného, rovného a tajného hlasování.

Slovo »konstituce« nabývá u nás tím většího, zvláštního kouzla, že přes výjimečnou svobodu tisku, jíž se nějakým divem po několik neděl těšíme, není dovoleno výrazu toho vyslovovati — i utíkáme se k poetické i nepoetické symbolice, nazývajíce konstituci hned vesnou, hned reformou (s důrazem na jednotné číslo) atd. atd. A přece již tak dávno v theorii přestala býti Rusům novinkou — vždyť už za Alexandra I. nemálo lidí zasvěcovalo se v jeho opatrnou ústavu, i mysl Speranského byla jí uchvácena, a kolik šlechetných hlav Dekabristův padlo za své ideály! Zkušenosti států západních mohou nám býti nejen žádoucím poukazem, nýbrž hotovým obsahem a vůdčím materiálem nového života. Usnadňuje nám to nepochybně náš úkol — s druhé strany však spočívá v tom jakési ponížení naší společnosti, že se tak opozdila s uspořádáním svého života po způsobu novověkém, že nyní nezbývá jí už času k radosti nových ideových objevů, k nadšení samostatných tvůrčích myslí, nýbrž jen musí pospíchati, aby si osvojila cizí ideje a dobrodiní.

»Zůstane nám nadšení práce, nejlepšího podle našich sil použití cizích výsledků v našem ohromném domě,« utěšují se budoucí pracovníci, toužíce jen, aby konečně nadešla bolestně očekávaná chvíle obrození.

»Dům« ten jest skutečně ohromný, ale i neobyčejně různorodý, pročež zcela přirozeně v době obratu vystupují na jeviště neodbytné kombinace o příštím poměru živlů jinonárodních, t. zv. pohraničních, k hlavnímu jádru říšského života v očekávané nové jeho formě. Tyto kombinace, jak asi jest vám známo, objevují se čím dál častěji ve

sloupcích našich novin; mimo jiné obírá se jimi »Ruś« v dlouhé řadě článků polsko-ruských, které ovšem velmi málo přispívají k praktickému rozřešení otázky. Větší význam má osobní dorozumívání vynikajících zástupců našich »innorodcův« se zástupci několika našich pokrokových stran různých odstínů, k němuž došlo v posledních týdnech. Jak vidím z článku »Současné Rusko a Poláci«, uveřejněného v posledním sešitě Slovanského Přehledu, nedošla vás tehdy ještě zpráva o spojenství, uzavřeném nedávno v Paříži mezi zástupci osmi skupin politických i národních, vedoucích boj s naší vládou na základě rozličných programův a organisací. Nyní, vymínivše si nezávislost zásad a nezměnitelnost jednotlivých programů, usnesly se tyto skupiny postupovati sjednoceně k nejbližšímu cíli: poražení autokratismu a vševládné byrokracie. Nejznamenitějším jménem mezi podepsanými jest jméno Petra Struveho, jednoho z vůdců ruských konstitucionalistů. Vedle něho spatřujeme netoliko podpis zástupce »Polské strany socialistické,« velmi vlivné a rozvětvené v království Polském, ale i zástupce polské strany »národně-demokratické«, souběžné s evropskými stranami čistě nacionalistickými se zabarvením šovinistickým. Kromě Poláků a Rusů zúčastnili se tohoto dorozumění radikální Finové, Arménci, Gruzinci a j.

Zcela neodvisle od tohoto zahraničního sjezdu pomyslela též na sblížení se společností ruskou t. zv. polská strana »ugodová«, která dosud usilovala sblížiti se s vládou a doufala, že se jí zdaří přesvědčiti naši vládu, že nadešel konečně čas upustiti od systému chronických trestů za povstání před čtyřiceti lety, čas odvolati výjimečné zákony, tížící Poláky, a v přesvědčení o jich pokojné politice obdařiti je těmi skrovnými právy občanskými, jimž se těší Rusové. — Pokud víme, první tento pokus dorozumění zástupcův »umírněných« kruhů polských s umírněnými pokrokovci a zemci našimi učinil na zástupce naše dojem tím příznivější, čím méně se něčeho podobného nadáli. »Domnívali jsme se,« řekl jim jeden z nejznamenitějších pracovníků našich z té skupiny společenské, »že jste ochotni povždy jíti ruku v ruce jen s naší vládou a že, získavše si za tu neb onu cenu jistých ústupků, budete se straniti nás všech i společných s námi snah v tyto neobyčejně vážné časy.« — »»Mějte jen na zřeteli, pánové,«« odpověděli Poláci, »»že postavení naše jest mnohem těžší vašeho, neboť následky a tresty v případě, že by se vrátil dřívější kurs, byly by pro naši národnost mnohem krutější a nebezpečnější.««

Ostatně ani my, ani oni nedostali ještě nic zásadního, zákonem posvěceného — a chvějeme se beztoho při pouhém pomyšlení na připomenutý návrat »starého kursu . . .«

»Ministr nepřijal resolucí, vypracovaných a podaných mu předsednictvími advokátních rad,« vypravují si zde nyní s nepokojem.

»Tajné porady zdejší městské rady, jejichž účelem bylo připojení se k všeobecnému ruchu politicko-společenskému, byly přerušeny,« slyšíme se strany druhé.

»Nevíte, budou-li potrestáni oni ukrutníci v uniformách policejních i v selských kabátech, kteří šavlemi a nahajkami 29. listopadu na

Něvském prospektě bili studenty, kursistky a každého, koho se jim zlíbilo?«

Tato slova připomínají mně znovu strašné obrazy onoho nedělního poledne, kdy vlastní mé oči potkávaly každé chvíle nejen zkrvavělé tváře do vězení odváděných mladých nevolníků, ale patřily i na ohromné červené pěsti, dopadající co chvíli na ramena zatčených, oděných v studentské stejnokroje. —

Ve vyšších školách vře to horečně. Doufáme však, že hlas vážných živlů společenských, probuzených konečně z dlouhé dřímoty a připojujících se činně k boji za práva národní, zdrží mládež od bouří a sebeobětování, dnes již dojista zbytečných, ba snad i škodlivě dráždících nervy pánův našeho života i smrti.

Co si myslí ti nejvyšší, ti, od nichž milliony očekávají osvobozující slovo?

Velmi různé odpovědi slyšíme na tu otázku — a vždy uváděny jsou za doklad osoby, »authentické« prameny, »authentická« slova... Je-li jen polovice toho pravda, stačí to na důkaz, jak různé vlivy, myšlenky a dojmy křižují se a střetají tam nahoře. Všecky ty zvěsti pochycují se v okamžení a na základě jich budují se různé předpovědi.

Poněvadž jsme zde zvyklí připisovati velký význam carové-matce, způsobilo mocný dojem vyprávění jednoho vysoce postaveného zemce, že stará carová nejen od něho přijala poznámky s resolucemi slavného sjezdu» zemcův«, podané jí v soukromé audienci, nýbrž že se dokonce i vyslovila, že skutečně podle jejího mínění »velmi těžko bude bez toho se obejíti« (totiž bez konstituce). S druhé strany zase nejmladší syn velkoknížete Vladimíra, bratranec carův, ujišťoval nedávno jednoho professora vojenské akademie, že dvůr na reformu ani nepomyslí a Veličenstvo »dokonce málo se o celý ten ruch zajímá.« Jeden z nejzarputilejších zpátečníků, nepopulární velkokníže Sergěj Alexandrovič, general-gubernátor moskevský, přijel sem nedávno předložit caru své odstoupení, poněvadž se cítí příliš pobouřen nynějším politickým ovzduším — a přece setrval na svém místě. Zdali jen dočasně? Či se dověděl, že »ovzduší« to jest pouze přechodní?

Ustálení tohoto ovzduší aneb naopak rozptýlení jeho záleží v značné míře nejen od Japonců, t. j. od osudů války, ale i od velké úlohy, kterou z přinucení musí plniti síly společenské při odstraňování skomplikovaných následků války, při péči o zmírnění hmotné bídy veteránů a rodin živých i padlých vojínů, při zažehnávání katastrof materialních, finančních atd., slovem v rozmanitých oborech, v nichž před válkou za normálních dob objevila se naše byrokracie tak neschopnou.

Orgány naší místní samosprávy, totiž zemstva, přes to, že rozmanitá pouta jim překážejí na každém kroku, podávají neustále důkazy své plodné činnosti doma i v sanitní organisaci na vojně; proto také celý národ s důvěrou pohlíží na tyto své zvolené zástupce, neustále podezřívané a pronásledované. Zemstva v nynějším zmatku obracejí k sobě oči národa přes všecky insinuace takových novinářů, jako kníže

Meščerskij, Gringmut, Komarov a několik jiných. Tradice těch institucí, ode dávna bezprostředně obeznámených se skutečnými potřebami života, ode dávna zvyklých pracovati pro společnost a hájiti občanská práva, jsou národu zárukou, že zemstva jsou nejpovolanější k rozhodující úloze politické, že stanou se neklamnou podporou všeobecných nadějí, že vydají pevně semknutou řadu nejen smělých, ale i schopných pracovníků na počátku nového ústroje státního i v dalším jeho rozvoji.

Novyj.

Z Krakova. 17. prosince 1904.

(Výstavy: zahradnická, výrobků kovových, keramická, jubilejní výstava »Sztuki«, výstava cechův, výstava tiskařská.)

Máme zde řadu výstav, jen z části vyvolaných podněty obchodními, které u jiných národů zajímají přední místo. U nás jinak. Tak na př. právě největší výtka, učiněná výstavě zahradnické, konstatovala, že výstava příliš málo dbala stránky obchodní. V oboru obchodu a průmyslu nevykročili jsme ještě z období prvých pokusů, kdy třeba teprve buditi smysl obchodní u výrobců, učiti je snaživosti, která jinde nesmírně vzrostla. V každém odvětví jest obchodní stránka zanedbávána a pomíjena — náleží to již k našim národním vlastnostem. K potření té lhostejnosti, jejíž následky jeví se v naší bezradnosti a chudobě, směřují dnes úsilí průmyslových sjezdů, spolků, které je pořádají, i spojených s nimi výstav. Třeba jest práce od základů, aby byla naše společnost přesvědčena, že má četné prameny příjmů, z nichž však nedovede kořistiti.

Takovou práci konal po 10 let zahradnický spolek v Krakově, který poslední svou výstavou ukázal přímo imposantní počet výborných druhů ovoce, správné pěstování stromků, velmi pěkné rostliny zahradní i skleníkové. Při tom neobmezil se pouze na Halič, nýbrž vyzval k účasti zahradnické závody z celého Polska. Zahradnictví ukazuje, co by u nás mohla vykonati i slabá podpora zemského výboru a vlády, jen kdyby jí dovedli náležitě využitkovati odborníci, rozumějící i základům své práce, i potřebám veřejným. Neustálým nabádáním, obratně vytknutým směrem, rozšiřováním přesvědčení, že zahradnictví jest nejvýnosnějším způsobem zužitkování půdy — tímto vytrvalým úsilím spolek zahradnický téměř přinutil zemský výbor k podporování zahradnictví, k svolávání sjezdů, anket, k sestavování výboru nejvhodnějších pro naši zemi druhů ovoce atd. Na výstavě vídeňské bylo lze již spatřiti první, pro ostatní země rakouské jistě nenadálé výsledky; do Haliče spadl déšť medailí a vyznamenání. Nyní přesvědčila se sama společnost polská, že má tak výborné druhy ovoce, že by nejjemnější chuť mohly uspokojiti domácí plody, kdyby nebylo zastaralých předsudků. Dovede-li Halič při takových pokrocích státi se druhým Tyrolskem a zachrániti své rolnictvo, učíc je nejintensivnějšímu hospodářství, ukáže nám budoucnost.

Výstava výrobků kovových dosáhla rovněž svého cíle, dokázavši, že máme v západní části země toto odvětví průmyslu. Přednosti výrobků nelze upříti, ale produkce jest všude skoro rozpočtena jen na odbyt

v malém; o vývozu nemůže býti dosud řeči, ba i místní potřeby uspokojuje dosud hlavně cizina. — Uměleckou stránku výstavy representoval samostatný oddíl v museu hrabat Czapských, předvádějící řadu velmi pěkných, drobných předmětů uměleckých, hlavně z 18. stol. V Krakově nacházíme je rozptýlené v domech šlechtických i měšťanských, v museích a v nejvyšších příhradách skladů starožitníkův. Výstavka těchto předmětů připomněla nám časy pozdní renaissance, kdy každá věc odívala se v ozdobný a ušlechtilý šat, kdy umění skutečně se bratřilo se životem.

Méně zdařile dopadl podobný pokus v oboru keramiky. Předmětů z polských továren nebylo na výstavě mnoho. Byl zde ovšem porculán z konce XVIII. a první poloviny XIX. století z továren v Korcu, Baranówce, Ćmielově, Glińsku, Lubartově a z varšavské továrny v Belvederu. Ale místo soustavných kollekcí byly tu jen jednotlivé kusy, a to ještě nikoli nejpěknější. Sbírky »Národního Musea« v Krakově dávají nám příležitost viděti předměty vybranější a v účelnějším sestavení. Výroba současná poskytla nám sotva ukázky porculánu z nedávno objevených ložisk v Krzyžanówce v Haliči.

Událostí dne jest dosud výstava obrazů a soch, uspořádaná k desítiletému jubileu uměleckého spolku »Sztuka«. Výstava liší se od podobných výstav předešlých pokusem o vystavení uměleckých děl na podkladě a pozadí čistě polské dekorace, pokusem o zharmonisování stěn, nábytku, řezaných ozdob nástěnných, tkanin ozdobných a růžic s obrazem i duchem rozvěšených obrazů a rozestavených skulptur. Nechceme tvrditi jako někteří příliš nadšení naši kritikové, že je to první pokus svého druhu vůbec, že vše, co v tom ohledu v Evropě dosud vykonáno, byl pouze ornament, kdežto u nás vytvořena byla skutečná dekorace. Naopak, vytvoření vnitřku, odpovídajícího vystavovaným dílům uměleckým, jest vůbec snahou nynějšího umění výtvarného. Vidíme to každoročně na výstavách mnichovských i ve vídeňské Secessi. Tam jde o vyvolání nálady, u nás šlo o soulad, jehož výsledkem musí býti stejná nálada. Vytknouti však sluší, že pokus náš jest velmi zdařilý, což nám zahraniční čtenář uvěří, povíme-li, že se pokusu toho ujal a provedení jeho řídil Stanisław Wyspiański.

Máme tedy polskou světnici, ozdobenou překrásnou malbou stěn*), zastavenou těžkými vyřezávanými lavicemi a sedadly i ověšenou překrásně tkanými záclonami. Stanisławski, Weiss, Fałat, Mehoffer, Trojanowski, Wyczółkowski a j. ověsili stěny, Laszczka a Puszet podali krásné řezby.

Kromě světnice tvoří výstavu řada nejznamenitějších jmen malířských. Neschází tu ani Malczewski s fantastickými svými látkami, čerpanými z mythologie, životů svatých i z hlubin snivého stesku po lepší budoucnosti národa: nescházejí ani Boznańska, ani Pochwalski, Tetmajer neb Kossak. Vedle nich setkáváme se s množstvím jmen nových, ženských i mužských. Vytknouti sluší, že bohatěji než na ji-

*) Tvoří ji t. zv. »kaczkowane krakowiaki« (podle mluvy lidové), t. j. geranie a pelargonie, sestavené řadami.

ných výstavách zastoupeno jest sochařství. Z mladších umělců vynikají Szczepkowski a Wittig.

Pro úplnost připomínám i výstavu cechovní. Milovníci starých pergamenů mohli se tu kochati pohledem na listiny cechovní až z XV. stol., kromě nichž viděli jsme starobylé cechovní truhlice, poháry a kalichy. Bohužel na pozadí té skvělé minulosti řemesla vidíme nyní v témž Krakově hluboký jeho úpadek.

Řadu výstav doplní v těchto dnech výstava tiskařská, slibující býti v každém směru skvělou. Výstavní výbor připravuje kalendář, ozdobený našimi předními umělci, kteří se neštítí tvořiti ozdoby knihtiskařské. Část retrospektivní bude nepochybně velmi bohatá, poněvadž krakovské tiskárny náležejí k nejstarším v Evropě. Nynější knihtiskařství krakovské udává tón všem typografickým pracím v Polsku.

X. Y. Z.

Z Lublaně. 11. listopadu 1904.

(Úprava učitelských platů. — Činnost učitelstva. — Snahy klerikálů. — Činnost mládeže.)

Již uplynula léta, co se jedná o úpravě platů učitelských v Krajině. Na schůzích, v časopisech učitelský stav zdůrazňuje požadavek o zlepšení svého živobytí; na sněmu podávány byly návrhy, mluveny řeči ve prospěch učitelstva i proti němu. Vše nadarmo, ač průměrné existenční minimum učitelstva ve všech zemích Slovinci obydlených (mimo Přímoří) jest vyšší, než v Krajině. Do Štýrska utíkají učitelé z Krajiny. I chudé Korutansko slušně upravilo svým učitelům hmotné podmínky a umožnilo jim zdárné působení ve škole. Jen v Krajině neděje se nic dobrého v té příčině. Ba poměry zhoršují se tak, že minulého roku bylo v Krajině na padesát míst učitelských uprázdněno — a uchazečů nebylo.

A příčina? Říká se, že obstrukce klerikální na zemském sněmu zavinila, že i letošní rok uplynul bez positivního činu, směřujícího k nápravě toho nepoměru. Avšak obstrukce byla toliko záminkou klerikálům, že mohli odstrčiti zase řešení té otázky do neurčita.

Fakt jest, že učitelstvo slovinské v Krajině v ohromné většině není klerikálního smýšlení. Jsou liberály, jednotlivci i socialisty. Pouze nepatrný počet jest soustředěn v klerikální učitelské jednotě »Slomškově svazu«. Vůdcem těchto jest zemský poslanec, učitel Jaklič, orgánem jich »Slovenski učitelj«, vycházející v Lublani. »Slomškarji« jsou věrní přívrženci klerikální politické strany. Pokroková většina — liberálové i socialisté — soustředěna jest v »Zvezi slovenskih učiteljev«. Vydává v Lublani časopis »Učiteljski tovariš«, který brzy se změní v týdenník, dále měsíčník pro děti, »Zvonček«. V Mariboru pak vychází měsíčník »Popotnik«, revue paedagogická. Klerikální časopis pro děti nazývá se »Vrtec«.

Pokroková část učitelstva tvoří na venkově hlavní oporu politické strany liberální. Proto je vydána nejprudší nenávisti strany druhé. Čtenáři »Slov. Přehledu« pamatují se i na výrok klerikálního vůdce dra

Šusteršiče na veřejné schůzi v Škofjeloce, aby učitelé, kteří se opováží vystupovati v politických shromážděních, dobře sečtli své kosti . . .*)

V létě tvářili se klerikálové, jako by chtěli přikročiti k opravdovému řešení učitelské otázky v Krajině. Dvorní rada poslanec Šuklje otiskl v »Slovenci« řadu článků, ve kterých však více mu běželo o invektivy osobní na dra Tavčara a Hribara, než o věc samotnou. »Slovenski Narod« v odpovědi své vyložil finanční stav země, ne zrovna utěšený, poněvadž obstrukce nedovoluje řádné hospodářství. Podmínkou každé změny v nynější finanční bilanci země jest prý zastavení obstrukce a řádné projednání rozpočtu. Zvýšení platů učitelských totiž znamenalo by značné obtížení země, a to nelze připustiti za nynějších poměrů.

Stará píseň: liberálové jsou ochotni vyjíti vstříc požadavkům učitelstva, nemohou však pro obstrukci a žádají, aby klerikálové ji zastavili. Tito zase přejí si získati absolutní většinu pomocí rozšíření volebního práva do sněmu, načež by svolili k upravení učitelských poměrů. Vypadalo by to pak u nás ovšem jako v Dolních Rakousích.

Klerikalism v Slovinsku vůbec se činí. V malých dávkách přenáší se i do pomezních krajin. V Korutansku, ve Štýrsku, v Přímoří — všude vidět při práci jeho ruce. Nejvíce pracuje mezi mládeží — výsledek nedá na se dlouho čekati: dorůstající pokolení ve Štýrsku slibuje značnou posilu tamějším klerikálům. V Korutanech založili si letos filiálku lublaňského křesťansko-sociálního svazu; tu však jest pochybno, setkají-li se tyto jejich snahy s úspěchem, neboť zde již ani slovinský sedlák jim nedůvěřuje.

Proti tomuto šíření vlivu klerikálního pracuje se na Slovinsku málo. Všecky pokrokovější snahy jsou takřka ještě v zárodcích. Mezi lidem propagovati osvětu ze starších intelligentů netroufá si nikdo.

Proto takový rozruch na obou stranách, když se snahy jednotlivých pokrokovců mladé generace přiblížily zase o krok ke svému uskutečnění — když založen byl vzdělavatelský spolek Akademie v Lublani. Akademie má hlavně úkol šířiti po způsobu universitní extense osvětu mezi lidem. O pokusech, které se loni konaly v tom směru, již jsem referoval. Letošní práce má býti soustavná, organická a organisovaná. Hlavní činnost bude se jeviti prozatím v přednáškách.

Není nezajímavo, jak chladně stojí Slovenski Narod, resp. liberální strana proti tomuto podniku. A dobře tak. Rovněž interessantní je rozčilení Slovence, resp. klerikální strany, z »Akademie«. »Slovenec« stále se těšil tím, že liberálové nemají budoucnosti, poněvadž mladší generace odvrací se od nich pro jejich nečinnost — a tu najednou stojí před skupinou mladých, která směle a uvědoměle chce překážeti klerikálním záměrům. »Slovenec« hlavní vinu či zásluhu o zřízení Akademie svaluje na »novo strujo« (nový směr) — slovinské realisty.

Kdežto Akademie má krásný úkol šíření osvěty mezi venkovským lidem, sleduje stejně krásný úkol feriální spolek Prosveta mezi

*) Slov. Přehled VI., 371.

studentstvem středních a vysokých škol. Prosveta také zavedla ve prospěch našeho Cyrilo-Metodějského družstva dvouhaléřový národní kolek po vzoru českém. Pořádala několik zdařilých přednášek a poučných vycházek do továren atd. To vše dobře působí na slovinské studentstvo, které do nedávna stálo úplně pod vlivem buršáckých zlozvyků. Studentstvo začíná opravdu pracovati! A všude. Neboť podobné spolky zřizuje si i ve Štýrsku (B o d o č n o s t), i v Korutanech (G o r o t a n) i v Přímoří (A d r i j a). Studentstvo našlo sebe samo. ANT. DERMOTA.

V Sarajevě, 10. prosince 1904.

Z Bosny.

(Boj o církevně-školskou samosprávu. — Zdánlivý úspěch. — Osudy autonomního statutu. — Potřeba drobné práce. — Nedostatek kulturního střediska. — Sarajevo.)

Psáti o srbských poměrech zde v okupovaných zemích jest velmi těžko, jsouť příliš nejasné a neuspořádané. O naší práci psáti jest ještě tíže, poněvadž se u nás již po dlouhou dobu nic nedělá.

Naše vzdělané vrstvy vedly po sedm let boj za církevní a školskou samosprávu. Tento boj obracel k sobě veškeru pozornost srbského národa našich zemí a vyčerpával všecku naši energii. V čele jeho stáli naši nejváženější lidé, jimž národ zůstavil, aby mu vybojovali církevní a školskou autonomii. Kallay byl člověk, s nímž bylo těžko se dorozuměti a dojíti k cíli; po jeho smrti, když Bosna a Hercegovina dostaly jiného správce, Srbové dosáhli z d á n l i v ý c h úspěchů ve škole a církvi. Přičiněním a diplomatickou obratností pana Buriana srbští národní vůdcové smířili se s archijereji a v dorozumění s nimi vypracovali statut autonomie pro srbské školy a církevní záležitosti. Statut schválen, získána pro něj i nejvyšší sankce a zaslán do Cařihradu patriarchovi k schválení a požehnání. Avšak ačkoli byl statut odeslán již v měsíci březnu tohoto roku, nedostalo se mu dosud schválení a blahoslavení nejvyššího představitele pravoslavné církve. Když byl statut vypraven do Cařihradu, zaradoval se srbský národ a z hloubi si oddechl. Ubohý národ se domníval, že rozřešením církevně-školské otázky spadne všecko břímě s jeho beder, i provolával svým vůdcům nadšené »slava« a »živili«!

Po odeslání statutu do Cařihradu vůdcové ujišťovali národ, že za několik neděl bude vrácen se synodálním schválením a že se pak neprodleně počne uváděti v život. Ale když místo několika neděl plyne již desátý měsíc od té doby, přechází národu trpělivost. Vůdcové se hájí, že není jejich vinou, že patriarcha nepospíchá se schválením a požehnáním statutu — oni že vykonali svou povinnost. Podobně hájí se i vláda.

Konvence z r. 1881, uzavřená mezi patriarchátem a rakouskou vládou, ponechává rakouskému panovníku právo jmenování a sesazování metropolitů, když si k tomu prve zjednal souhlas patriarchův bez účasti národa. Vláda a metropoliti žádali, aby ustanovení o tomto právu panovníkově přešlo i do autonomního statutu, vůdcové národa tomu

*

odporovali. Poněvadž se nemohli dohodnouti, zůstavili tu otázku nejvyšší instanci pravoslavné církve v Cařihradě, aby ji sama rozřešila. A patriarcha Joakim III., třeba se to protivilo kanonům pravoslavné církve, chtěl otázku rozřešiti ve smyslu přání bosenské vlády a patriarchů, většina synody však se mu opřela. Z té příčiny povstal v cařihradském patriarchátě spor, jenž jest důkazem nesprávnosti i v této nejvyšší instanci pravoslavné církve. I zde došla potvrzení stará pravda, že Řek i na stolci patriarchy velice miluje peníze a že mu jest milejší blaho pozemské než pravda křesťanská. Proto není divu, že i Joakim III. spíše jest nakloněn učiniti po vůli těm, kteří mají statky pozemské a mohou více dáti, než těm, na jejichž straně jest pravda. Jak píší noviny, utvořily se nyní dvě strany: patriarcha s menšinou chtějí, jak jsem pravil, učiniti po vůli vlády, většina synody (podporovaná v té věci samým sultánem a tureckým ministrem osvěty) pak žádá rozřešení podle řádů pravoslavné církve. Kdo zvítězí, těžko předpovídati — a je nám to také lhostejno. Jsme přesvědčeni, že srbský lid v Bosně a Hercegovině, který většinou nemá co dáti do úst a čím se odíti, bude z toho míti tuze malý prospěch, ať se potvrzení církevně-školského statutu rozřeší tak či onak. Tím se národní bída ani o mák nezlepší.

Jest nejvyšší čas, aby se Srbové v okupovaných zemích chopili i jiných věcí. U nás jest obyčejem mluviti jen o velikých věcech a záměrech, ale drobné potřeby, na nichž záleží veškerý náš život, zůstavujeme stranou. Schází nám vůle a porozumění k práci, od níž bychom se záhy dočkali dobrých výsledků a v níž by nás nikdo neobmezoval.

Žádný národ nemůže se pravidelně rozvíjeti, nemá-li kulturního střediska, v němž by se sbíhaly všecky nitky národního života a z něhož, jako krev ze srdce, šířily by se zdravé ideje a popudy k vážné společenské práci ve všech odvětvích národního organismu. Srbové v Bosně a Hercegovině nedovedli si stvořiti kulturní středisko, pročež u nich jen nepatrně pokračují obecně prospěšné práce.

Mezi Srby sarajevskými není shody a jednoty. Okupace působila neblaze na všecky vrstvy srbského národa v Bosně a Hercegovině, ale její zhoubný vliv nikde není tak patrný, jako v Sarajevě. Srbové v Sarajevě většinou pozbyli materialní rovnováhy, přiklonivše se více k marnotratnosti, než k šetrnosti a práci. Domnívali se, že cizince, jichž se s okupací do Sarajeva spousta nahrnula a kteří zaujali vysoké úřady, tím nejlépe přesvědčí o své civilisovanosti, když budou plnými hrstmi rozhazovati jmění, jež jim dědové nashromáždili. Mezi Srby sarajevskými panuje úžasná mravní nespořádanost a hniloba; zde jest velmi málo lidí, kteří by rozumně žili a přičiňovali se o svůj i národní pokrok. Proto Sarajevo aspoň pro nynějšek pozbývá práva jmenovati se kulturním střediskem Srbů v Bosně a Hercegovině. Avšak o tom a jiných věcech více příště.

K. M.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Procesy na Slovensku. Shromáždění v Petrovci. Protestní schůze nemaďarských studentů v Praze. Maďarské vyhlášky a nápisy ve slovenských obcích. † Dr. M. Štefanovič. Slovenští dělníci. — † Dr. J. Sauerwein. — Z Poznaňska: Zákaz polštiny v rodinách učitelů. Týrání dětí polských. Ke sporu polsko-rusinskému. Poláci ve Vídni. — Slované východní: Nálada v ruském tisku. Boj u dvora proti ministru vnitra. Sjezd zemstev. Projevy pro konstituci. Diskuse v tisku o reformách. Bouřlivé projevy. Hlas kapitána Kladova. Sibiřská dráha. † A. N. Pypin. — Maloruské divadlo ve Lvově. Jednotný klub maloruský ve Vídni. Vzkříšení strany radikální. Z Bukoviny. Kijevské Obščestvo gramotnosti pro maloruštinu. Pomník Ševčenkovi. Jubileum M. Pavlyka. — Jihoslované: Jihoslovanský sjezd sociálnědemokratický. Ruch přednáškový u Slovinců. Jeseniška Straža. — I. sjezd srbských lékařů v Bělehradě.)

Slované severovýchodní.

V Prešpurku na **Slovensku** stál 28. listopadu před porotou Štěpá Svetský pro článek »Považských Novin« při processu markovičovském. Obžalovaný chtěl provésti důkaz pravdy, že při processu Markovičově byly falšovány protokoly. Soud však k tomu nepřivolil, ale odsoudil ho na 3 měsíce do vězení a k zaplacení 1000 K pokuty. Obhájce žádal, aby odsouzený mohl se stravovati na vlastní útraty a nemusil konati trestanecké práce, ale nebylo mu vyhověno. Obžalovaný se z rozsudku ovšem odvolal, ale nejspíše, jako vždy, nadarmo.

Den na to, 29. listopadu, touž porotou souzen byl dr. Pavel Blaho, redaktor týdenníku »Pokroku« ve Skalici (předplatné jen 2 K ročně mohlo by získati i v Čechách odběratele, kteří se o Slovensko zajímají). Obžaloba mu kladla za vinu »pobuřování proti maďarské národnosti», jelikož prohlásil za nerozumné poměry na skalické obecné škole, kde děti se učí maďarskému katechismu, ač slova maďarsky nerozumějí. Porota ho však osvobodila.

Potěšením nás naplňuje, že se již konečně slovenský lid ozval proti návrhu školského zákona Berzeviczyho. Stalo se tak ne sice na Slovensku samém, ale na slovenskosrbském *lidovém shromáždění* v největší, sedmitisícové, ryze slovenské obci *Petrovci* 27. listopadu. Poměrný blahobyt těchto Slováků dolnozemských dodává jim i více národního sebevědomí, než jaké se jeví na Slovensku. Shromáždění účastnili se Slováci i Srbové z okolních obcí Kulpína, Kysáče, Hložan, Futoku a Nového Sadu, tak že všech účastníků bylo na 8000. Téměř z každé slovenské nebo srbské vesnice přijelo 20—30 plných vozů. K shromáždění promluvili mimo jiné redaktor Milan Hodža, předsedové zvolení ze slovenské strany, novosadští advokáti dr. Miloš Krno a dr. Ľudevít Mičátek a předsedové ze srbské strany, novosadský pop Božidar Popović a futocký učitel Kaša Šijački. Již z tohoto vidíme, kdo jest vůdcem slovenského a kdo srbského lidu v Báčce. Slovenský učitel a slovenský evang. duchovní, bohužel, v řadě té scházejí. Společný postup Srbů a Slováků může přinésti krásné ovoce. Slovenské matky podpisují nyní protestní archy proti návrhu Berzeviczyho, vydané Srbkyněmi novosadskými. Ale shromáždění petrovské neznamená jenom sbratření srbskoslovenské. Jest to vůbec od r. 1899, kdy si vymohli Slováci několik lidových shromáždění na Slovensku, jediná známka politického života slovenského. Doufejme, že zdařilé shromáždění toto rozvlní mysli i na samotném Slovensku.

Současně se schůzí v Petrovci protestovali proti návrhu Berzeviczyho nemaďarští *studující z Uher v Praze*, v Národním domě na Král. Vinohradech. Všecky nemaďarské národnosti z Uher byly řečníky svými zastoupeny. Předsedal Rusín Hankevyč, hlavní řeč o nemaďarských školách v Uhrách promluvil Slovák Milan Svoboda, syn slovenského faráře, jehož bratr jest učitelem

na Slovensku. Proto slova jeho byla procítěna smutnou skutečností nemaďarského ráje v Uhrách. Dále mluvil Srb Konović, Chorvat Jerbić, Slovinec Lach, Rusín Koteckyj, Slovák Albini, Rumun Moldovan, Polák Zielkowski a Čech Dorazil, kterýžto přirovnal naše poměry rakouské k uherským. Patrně v Uhrách nikdy nebyl. Jsme přece od Asie trochu dále než Uhry. Shromáždění poslalo pozdravný telegram norskému básníku Björnsonovi za jeho spravedlivý projev ve prospěch utlačených národů nemaďarských v Uhrách.

Dojem z těchto projevů protestních jest ten, že kdyby Slováci se vším se nespokojovali a proti každému násilí se hned rázně ohradili, Maďaři dali by si přece jen lepší pozor, kdežto passivnost Slováků dráždí je vždy k nové násilnosti. Vždyť návrh Berzeviczyho byl vzat s programu jen na zakročení vládních poslanců, kteří ministerského předsedu Tiszu upozornili na odpor rumunského lidu ve svých okresích.

Kdyby slovenský lid nedal si líbit každé ponižování a odstrkování svých práv, nebyl by možný ani podobný výnos, jaký vydal nyní podžupan zvolenské stolice (československé), dle něhož na příště všecky vyhlášky museji být na dědinách maďarsko-slovenské a ve městech ryze maďarské, kdežto dříve bývaly na dědinách pouze slovenské a ve městech maďarsko-slovenské. V některých stolicích, na př. v ryze slovenské stolici trenčanské, smějí již dávno býti nápisy i na dědinách jen ryze maďarské a návěstní firmy rovněž, třeba že tam maďarštině nikdo nerozumí. To by však při odporu slovenského lidu nebylo možné.

Veliká ztráta stihla Slovensko 21. listopadu. Zemřel jeden z nejlepších politiků slovenských, Dr. *Miloš Štefanovič*, bývalý advokát v Prešpurku a v poslední době ředitel banky »Tatry« v Turč. Sv. Martině. Štefanovič narodil se 2. listopadu 1854 v Balažových Ďarmotách. Vystudoval práva v Pešti a usadil se pak v Prešpurku. Svoje právnické nadání uplatňoval nejvíce jako obhájce pronásledovaných slovenských spisovatelů. Dvakráte kandidoval i do sněmu v Kulpině v Báčce (1896) a v Pezinku u Prešpurku (1901), ovšem marně. Politické myšlenky své uložil v několika německých brožurách. Stanoviskem jeho bylo, že Maďaři ve vlastním zájmu svém měli by se spojit s Nemaďary na obranu proti německému přívalu, který prý Slovanům i Maďarům hrozí stejně nebezpečně. Ztráta jeho jest i pro banku Tatru veliká, jelikož od něho očekávalo se ozdravění jejího vnitřního stavu.

Dr. M. Štefanovič.

Zajímavý, ale smutný obrázek z obce Sluštic přinesly českobrodské »Naše Hlasy« (20. listopadu) o poměrech *slovenských dělníků v Čechách*: »V neděli,« čteme tam, »odjížděli odtud uherští Slováci, kteří ve zdejším a okolních knížecích dvorech přes léto pracují. Jak bolestný dojem vyvolal zubožený stav tohoto lidu! Slováci, pilní a skromní pracovníci, až příliš poddávají se vládě alkoholu, kterýž je tělesně i duševně ubíjí. — Milo bylo v létě poslechnouti ženy a dívky, kdy v řadách těsně sražených večer unaveny z práce se ubíraly a dojemný zpěv lidových písní ozýval se krajem. Řeč mateřská, píseň a kroj národní má v těchto ženách pevnou oporu, ale muži, pálenkou ničeni, snadno podléhají vlivům rozvratným. Nedostatek vzdělání vrhá je v porobu duševní i materielní a zbavuje je patřičné sebevlády. Slovák jeden v nepříčetném stavu z radosti nad docíleným výdělkem z pychu roztrhal dvě papírové bankovky v ceně 150 K, a po chvíli, když poněkud uvědomil si dosah svého činu, s pláčem slepoval výtěžek celoroční námahy. Večerní vlak z Běchovic unášel pak ubožáky do daleké rodné krajiny.« — Co by asi říkaly Národnie Noviny tomuto smutnému obrázku?... *S. K.*

*

Z Christianie v Norsku přichází zpráva, že tam 17. prosince zemřel *Dr. Jiří Sauerwein*, německý učenec, přítel Dolnolužických Srbů a zároveň dolnolužický spisovatel. Jeden z těch šlechetných Němců, jichž i Slované budou vždy s úctou a vděčně vzpomínati. Sauerwein narodil se v Bantelnu v Hanoversku; k Lužickým Srbům zavedla jej jeho vloha ba přímo náruživost lingvistická, která jej poháněla ze země do země, od národa k národu. Ke konci svého života ovládal kolem 40 jazyků a to tak dokonale, že v mnohých uveřejňoval i literární pokusy. Tak i v jazyce Srbů Dolnolužických, jejichž řeč, lid i kraj si nejvice oblíbil. R. 1877 uveřejnil v »Časopisu Maćicy Serbskeje« 23 lyrických básní, jimiž se snažil přiblížiti se lidovému vkusu: vyšly také o sobě pod názvem »Serbske stucki« i došly značného rozšíření i obliby v lidu. V jedné z nich praví: »Jsem rodem Němec, syn cizí země, ale srbštině jsem se naučil, srbské slovo miluji. Mám srbské srdce, Srbové jsou mými bratry.« Že to myslil upřímně, dokázal nejednou, zastávaje se práv jazyka srbského ve škole i v kostele. Zejména sluší zde uvésti jeho brošurky »Leše-Woda abo hucba mimo płoda« a »Noch etwas mehr Licht in der sehr trüben Sache des wendischen Panslavismus« (obě v Budyšíně r. 1885). Zemřel, chystaje se právě zase do své milé Lužice... *A. Č.*

Dr. J. Sauerwein.

*

V Německu daří se **Polákům** čím dál hůř. V pruském sněmě připomněl poslanec polský, prelát Stychel, nařízení gdanské regence, vydané před několika měsíci, jímž *se zapovídá učitelům Polákům mluviti polsky* — i doma, v rodině! Je to cosi tak nestvůrného, že stěží lze uvěřiti v možnost podobného nařízení. A přec je to pravda. Ministr vyučování dr. Studt sice prohlásil, že o podobném nařízení neví, ale poznaňské liberální »Neueste Nachrichten« přinesly ono nařízení v plném znění, se všemi podpisy a razítky. Tu i nepřátelský Polákům »Berl. Tagblatt« vyčetl ministrovi nedbalost nebo slabou paměť i prohlásil, že jedině ministr vyučování jest za nařízení to zodpověden. »Kölnische Volkszeitung« velmi ostře a rozhodně psala proti takové nestvůrnosti: »Všecky strannické sváry musí tu umlknouti a pocit občanské svobody musí vystoupiti proti takové tyranské byrokracii.« Právem v říšské radě německé posl. dr. Czarliński označil protipolskou politiku pruskou jako hanbu dějin.

Ale to vše nemýlí hakatisty soukromé i úřední. Tisk hakatistický volá stále hlasitěji po zákonu, zapovídajícím vůbec *užívání jazyka polského na schůzích.* A zprávy o *týrání dětí polských* německými učiteli stále se množí, tak že nelze všech ani zaznamenávati. Příčí se také přímo lidskému citu opakovati opravdové ty hrůzy. Co na př. se oznamuje ze Skarydzewa (v okr. ostrzeszovském), to lze srovnati snad jen s hrůzami tureckými, páchanými v Makedonii. Také v tom je shoda, že tu i tam se ukrutnosti páší beztrestně.

Zaznamenáváme výrok Kuryra Lvovského o *sporu polskorusínském*, učiněný v přehledu událostí za rok 1904. »Otázka rusínská toho roku došla jistého zmírnění, díky prozíravosti sněmu. Ostatně v celé veřejnosti po krátkém období roznícenosti nabývá převahy směr smířlivý, i bude-li jen na straně rusínské více náklonnosti ke shodě, mohl by časem pominouti antagonism mezi dvěma národy, který překáží positivní práci a zbytečně maří mnoho sil, vzdaluje je úkolů, stejně důležitých pro lid polský i rusínský.« — Bylo by dojista v zájmu obou národů, aby došlo ke smíru a shodě, ovšem na základě spravedlnosti, která by nedopustila nadvládu jedněch nad druhými. Neustálé jitření sporu rozšířilo by propast mezi oběma slovanskými národy snad v rozměry nepřeklenutelné.

Poláci vídeňští po příkladě Čechů rozvíjejí činnost k obraně svých národních práv a na záchranu své národnosti v cizím ústředí. Založili si »Koło Towarzystwa szkoły ludowej«, spolek podobný našemu »Komenskému«, a nyní dochází zpráva o založení »Stowarzyszenia dla budowy Domu Polskiego w Wiedniu«. Také se postarali o polskou universitní extensi, založivše si odbor »Universytetu ludowego imienia Adama Mickiewicza«. Přednášky zahájil prof. O. Bujwid z Krakova (O předejití nakažlivým nemocem), za týden po něm přednášel dr. Keller-Kraus (O demokracii v novodobém státním právě), třetí přednášku měl dr. H. Monat (O všelidských ideách v posledních dílech J. Słowackého). Dne 21. list. odhalena byla pamětní deska Sobieského (dar soukromníka p. Kulaszy) v kostele na Kahlenbergu; byla to první větší slavnost národní vídeňských Poláků, při níž mluvil i nový předseda kola polského, hr. W. Dzieduszycki. *A. Č.*

Slované východní.

Nálada v tisku **ruském** vůči očekávanému »novému kursu« jest doposavad mrazivě nedůvěřivá. Do slibných projevů některých přišly zas jiné budící nedůvěru, že naděje v lepší poměry budou sklamány, a tak je v tisku nálada divná. O novém ministru vnitra se poměrně mluví méně než o všech těch věcech, které volají a křičí po reformách. Pro ně, pro reformy, hoří vše, jen proslulá oligarchie při petrohradském dvoře nikoliv. Pochopitelno. Jde o vysoká místa, o vliv a prospěch. *Boj u dvora proti novému ministru vnitra*, kn. Svjatopolku Mirskému, vede ex-místodržitel Dalekého Východu, Alexějev »Mandžurský.« (Toto vítězoslavné příjmí dáno mu za jeho činnost na Dalekém Východě). »Není pochybnosti, že kořistě ze svého postavení, vládna velikým rozumem i schopnostmi obratného dvořana, jest velikým soupeřem nového ministra,« napsal dopisovatel L'Echo de Paris o tomto muži. Myslíme, že naprosto mylně. Aspoň v Asii Alexějev důkazu velikého rozumu nepodal. Ovšem druhý protivník Svj. Mirského — Pobědonoscev, toť jiné. Toť opravdu síla doposud veliká. Jakmile seznal úmysly nového ministra, ihned pospíšil k carovi, dokazuje mu, že zamýšlené reformy přivedou nezbytně říši k pádu. A podal carovi ve stejném smysle i své písemné votum. Car po té přivítal nového ministra velice chladně a mnoho námitek kladl proti jeho plánům. Ale ministr prohlásil: »Ač jsem příbuzným s nebožtíkem Sipjaginem, přece nesdílím jeho názorů. V samotný den jeho zabití jsem zažádal o pensi. Jenom cit povinnosti mne pohnul, že jsem zůstal na místě. Jsem zemský člověk, nejsem byrokrat«. Potom dodal, že i nyní je hotov jíti ihned do pense, a tu teprve car obměkl a souhlasil s jeho návrhy. — Mocný a silný nepřítel je velkokníže Sergěj, moskevský generální guvernér, jenž se vyjádřil, že svolání zemských pracovníků k poradě o potřebách říše jest »začátek konce«, a kdyby nebylo války, že by šel ihned do pense.*)

Sjezd zemských pracovníků konán byl v privátní budově bývalého náčelníka šlechtického sboru charkovského Stachoviče, známého svou smělou řečí pro svobodu svědomí a nábož. toleranci. (Naše Nár. Listy tehdy jej jmenovávaly »jakýsi p. Stachovič«, i když už byl obsah jeho řeči dávno znám.) Účastnilo se porad přes 100 plnomocníků ze všech gubernií; propracování přijaté resoluce ve prospěch konstituce (ač slovo toto nahrazeno jiným) svěřeno užší kommissi. Usnesení jest pokrokové, ručí za to jméno Stachovičovo a jeví to postrach Moskevských vědomostí, vykřikujících, jak prý kromě Anglie nikde konstituce nevedla k dobrému. Pro bohy podívaná je na naše Nár. Listy, nevědoucí, jak psát, pro nový kurs, či pro starý. — Nebudeme uvozovati zde, co který list napsal o obsahu usnesení porad, ani o tom, jak je přijal car atd. Posečkáme. Ta okolnost, že z ministerstva vnitra zakázáno ruským listům tisknouti jakékoliv zprávy o poradách těchto i z porad, nabádá k opatrnosti. Je to jeden z oněch zjevů, které zakalily naděje kladené v nový kurs. Těžko je tomu sice uvěřiti, ale přece nelze neviděti, že nový ministr

*) Srv. dopis z Petrohradu v tomto čísle. — V poslední chvíli objevují se zvěsti o pádu ministra Svjat. Mirského. *Red.*

nemá plné důvěry k veřejnosti. Jiným takovým zjevem jest, že listu »Pravo« dostalo se důtky pro směr jeho a »Syn Otěčestva« byl na čas zastaven.

Že je *konstituce* potřebí, je nepochybno. Vnitřní dějiny ruské posledních let ukazují hlubokou nespokojenost se stavem říše ve všech vrstvách. Nespokojena je intelligence, nespokojen jest hladovějící selský lid, nespokojeno jest dělnictvo, stav, jenž na Rusi se právě rodí. A říše je příliš veliká a příliš složitá, aby jediná osoba při nejlepší vůli mohla všemu na kloub přijíti. A když je pak neobmezený monarcha de facto obmezen takovým okolím, jako jsou dvorní kruhy petrohradské — pak nemůže žádná činnost státní jíti ke zdaru.

Pro konstituci se vyslovuje kde kdo. Demonstrovalo pro konstituci shromáždění advokátů v Moskvě (450 osob) a stejné shromáždění v Petrohradě (okolo 200 osob). Obě shromáždění stala se při oslavě jubilea reformy soudní a svůj demonstrující projev pro konstituci učinila zcela mimo všecko nadání úřadů. Stejný projev učinilo hospodářské shromáždění v Moskvě, žádajíc za zrušení srpnového zákona z r. 1881. Je to zákon »k udržení veřejného pokoje a řádu«, jenž výkonným orgánům popřával mnoho libovůle. V Oděsské »dumě« (městské radě) starosta města P. A. Zelenyj rovněž v jubilejní den soudního zřízení navrhl resoluci v duchu reforem z let 60tých se závěrkem, projeviti naději, že veliké principy těchto reforem dojdou nového projevu v nedaleké budoucnosti ve prospěch všech poddaných i všech národností Ruska. A listy činí rovněž tak. Při tomto jubileu píši podobné projevy Ruś, Novosti, Oděs. Novosti i Birževyja Vědomosti. — Obšírný projev učinila 13. prosince moskevská duma, prohlašujíc za nezbytně potřebné: 1. zákonnou ochranu proti zvůli úřednictva; 2. odstranění výjimečných zákonů; 3. povolení svobody svědomí a vyznání, svobody tiskové i shromažďovací; 4. pevné zabezpečení těchto zásad za spolupůsobení volených zástupců lidu; 5. zavedení veřejné kontroly nad veřejnou správou. Návrh tento přijat jednohlasně.

O reformách jednotlivých odborů debatuje se v tisku mnohostranně. O svobodě osobní píše v Rusi N. Okuněv: »Právo *osobní svobody* — právo nebýti zavřen bez zákonitého rozkazu nezávislé soudní moci, jest jedním ze základních principů právního pořádku, toť — elementární právo občanovo«... V Rusku však »podle odstavce 29. úkazu senátu z r. 1881 vězení do 7 dní bez soudu a vyšetřování, bez nejmenší zodpovědnosti za nezákonné zbavení svobody, může býti podroben každý občan...« Mnoho jedná se i o *svobodě náboženské*, o svobodě svědomí. Že to ovšem takovému listu, jako je Missioněrskoje obozrěnije, není po chuti, je pochopitelno. Jemu i té svobody je mnoho, která je v Rusku nyní. Co by při svobodě náboženské missionář dělal? Jako kdyby krejči hlasovali proti zimě. Jedná se o svobodě tisku a rozumí se, že *censura* dostává svůj díl. Dovídáme se tu, že díky rozdílu mezi velkoměstským a provinciálním tiskem, jejž činí dosavadní zákon o tisku, ohromná většina tisku je podrobena censuře předběžné. Ze 640 provinciálních časopisů jen 134 osvobozeno od tohoto zla. Je-li možno, aby tisk v takovýchto kleštích stal se činitelem vskutku vydatným, potřeby všeho života postihujícím? Všechny listy ujišťují, kdyby za obsah statí byly zodpovědny toliko před soudem, nikoli však před administrativními úřady, jako nyní jest, anidesetinu toho že by nezakusily, co musily zakoušeti do dnes. — Stará nouze, potřeba *reforem pro povznesení stavu selského*, neumlká ovšem ani nyní. V »Chozjajinu« hlavní kusy těchto potřeb načrtnuty jsou takto: Úplné a naprosté odstranění rozdílů stavovských ve vesnickém zřízení; zavedení samosprávy, prosté tísnivého poručnictví úřadů státních: zrušení instituce zemských náčelníků jakožto zdržovatelů všeho rozvoje samosprávy; odstranění nynějších vólostních soudů a obnovení bývalých soudů smírčích s volenými členy. — Napadá mi při tom: Vždycky říkají domnělí i skuteční zastánci nynějšího režimu ruského, že prý poměry ruské jsou zcela zvláštní, že se pro ně nehodí instituce západoevropské. Hle, v těchto rozborech Chozjajina vidíte samé specificky ruské poměry, a jak se pěkně obstarávají právě principem západoevropským, to jest co nejširší účasti lidu samého ve správě svých potřeb. Týž Chozjajin píše i pro to, aby

instituce zemské samosprávy zavedeny byly i v těch končinách Ruska, kde jich dosud není. V Ekonomičeské Gazetě povznáší se odvážný hlas ještě výše, žádaje o osvobození selského stavu od poplatků vyvazovacích, oněch platů, k nimž byl zavázán lid při osvobození z nevolnictví. Jsou to platy stejné jakosti jako u nás, i stejně spravedlivé. Před staletími násilím vzali lidem svobodu, po sta let je měli v otroctví, pak je musili propustit, a dávají si za to platit, že již nesmějí provozovati sta let trvající bezpráví. A volá se po *reformě daní* a celého berňového systému. Donutí k tomu stále rostoucí státní potřeby a zvláště nynější ohromná vydání na válku. Bude třeba více daní, ale zcela jinak rozvržených. I to třeba uvésti jako projev silně se probudivšího zájmu veřejnosti ruské o uspořádání věcí veřejných, že myšlenka zaříditi *soukromý fond k účelům osvětným*, hlavně školským — na způsob naší Matice — setkala se s všeobecným souhlasem. Ale od dalších sbírek upuštěno, poněvadž spolek petrohradských pedagogů se proti nim vyslovil z toho důvodu, že bez důkladné změny ve vnitřních polit. poměrech Ruska nemá fond tento nejmenšího smyslu. Učitelstvo dnes nemá žádného právního postavení, jsouc ve všem poddáno úřadům, nesmějíc konati schůzí, ani sjezdů, a služné majíc přebídné.

Je možná, aby všecky tyto hlasy pominuty byly, jako kdyby jich ani nebývalo? Zajisté že ne. Tím méně, že mimo ně volají hlasy jiné mnohem hlučněji a *bouřlivěji*, jak i z těch kusých zpráv poznati lze, jež ruské úřady pustí za hranici. — Již v říjnu (24. října) odhlasovali petrohradští posluchači polytechnického ústavu vládě svou nedůvěru místo požadované důvěry (narážka na slova Svjat.-Mirského), požadujíce okamžitého zastavení války na východě a přetvoření říše na základě všeobecného volebního práva. Na dvou schůzích (o týden a o 3 neděle později) vyslovili se ve stejném smyslu studenti university. V Kyjevě při příjezdu ministra vyučování Glazova studenti konali v universitě schůzi, chtějíce mu podati projev. Policie vedrala se do sálu, ale na vyzvání předsedy odešla a shromáždění se pak rozešlo. Bouřné demonstrace s krvavým zakročením policie a vojska byly ve Varšavě (jak známo již z posledního čísla). Byly bouře v Izmailovském okrese, zvané »babským vzbouřením« proto, že se vzbouřily ženy záložníků, bojujících ve válce, jimž nevypláceny zákonité podpory. Vicegubernátor oděsský na svůj vrub dal vyplatiti podpor v obnosu 10 000 rublů a o dalších 21.000 zakročil. Veliké bouře byly v Charkově na universitní schůzi, na níž bylo na 500 lidí přítomno. Na to průvod, volání: »Pryč s vojnou, pryč se samodržavím!« kozáci a bití. A byly nejnověji bouře v Petrohradě stejné a stejně končící. U nikoho neoblíbená oligarchie dvorní v Petrohradě začala na Dalekém Východě podnik, který nedovedla ruské veřejnosti učiniti sympathickým, naopak zařídila vše tak, že nyní spoustami krve a národního jmění stíží a sotva bude napraveno, co provedla — i není divu, když mladí lidé potom volají: »Pryč s vojnou!« Podobně to, co nyní učinil *kapitán Kladov*, zkritisovav ostře ruské loďstvo a naléhaje na okamžité vyslání nového, od »vlastenců« bylo vyhlašováno za »nevlastenectví«. Je-li pravda, že to loďstvo přece jen tak, jak on za nutné vyhlašoval, vypraveno bude, pak mu mají za »nevlastenectví« dáti řád.

Mnoho se nyní jedná o *sibiřské dráze*, má-li se stavěti nová kolej, či z brusu nová dráha druhá. Zdá se, že přece jen zůstane při druhé koleji, neboť všecky mosty jsou již na nynější dráze stavěny, aby stačily i pro druhou kolej. —*ch.*

Alex. Nik. Pypin zemřel v Petrohradě 9. prosince — příliš záhy po svém literárním jubileu, jež loni oslavila veškerá Rus a s ní celé Slovanstvo. My jsme při té příležitosti věnovali vědeckému významu Pypinovu zvl. článek (Slov. Přehl. VI. 359.). V Pypinovi odešel Rusku nejen znamenitý učenec, ale i muž, který vždy stál pod praporem idejí pokroku. Byl příbuzným a blízkým přítelem Černyševského, náležel k redakci »Sovremeniku« a při své pokrokovosti záhy ovšem se rozešel s úzkoprsým pravoslavným slovanofilstvím. Jak on slovanofilství rozuměl, ukázal svou »Historií slovanských literatur« a celou svojí činností. Jako člověk »neblahonadějný« byl nucen (spolu se Spasowiczem)

r. 1861 opustiti kathedru universitní v Petrohradě). R. 1870 zvolila jej petrohradská Akademie Nauk svým členem, ale na protest ministra vyučování nebyl potvrzen; teprve r. 1897 došla jeho volba potvrzení! O spravedlivém jeho stanovisku, jež ve všech otázkách zaujímal, svědčí oslava, kterou autoru rozpravy »Záležitost polská v ruské literatuře« připravili Poláci krakovští, shromáždění dne 3. pros. 1904 v Slovanském klubu tamějším. Spravedliv byl i k Malorusům, ale nevěřil v budoucnost samostatné literatury maloruské. V dějinách ruské literatury, v dějinách rozvoje ruského národa i v dějinách slovanské vzájemnosti bude mu vždy náležeti místo velmi čestné a vynikající. *Č.*

A. N. Pypin.

*

Odmítnutí zemské subvence na **maloruské** ***divadlo ve Lvově*** se strany poslanců maloruských stalo se skutkem. Vydáno prohlášení poslanců k dalším usilovným sbírkám na divadlo, jehož postavení stalo se nyní otázkou národní cti. Na říšské radě vystoupil posl. Barviňskyj se soudruhy ze Slovanského sdružení a připojil se k ostatním poslancům maloruským, tak že tvoří nyní jediný klub. Zpráva Neue Freie Presse o utvoření druhého klubu maloruského je tím vyvrácena. Tento ***jednotný klub maloruský*** vydal prohlášení, v němž stanoví tyto přední svoje požadavky: 1. přetvoření říše na základě národní autonomie; 2. reforma volební ve smyslu všeobecného, přímého, rovného a tajného práva hlasovacího: 3. přísná ochrana konstitučních práv a občanských svobod a zrušení libovůle správní; 4 upokojení kulturních i hospodářských potřeb maloruského národa i ostatních utlačených národností rakouských; 5. spravedlivé a zájmům všech národů odpovídající urovnání poměrů státu rakouského k uherskému.

Radikální strana rusínská, přede dvěma roky rozpadlá a splynuvší se stranou národně demokratickou, byla právě vzkříšena k novému životu. Bývalý náčelník strany Dr. Trilovskyj, zakladatel »Siči«, jenž ve svém listě »Chłopska Pravda« vedl kritiku činnosti strany národně demokratické, uvedl svou stranu znova v život. V nové straně stojí Dr. Trilovskyj, Dr. Danilovyč, Dr. Franko, Dr. Makuch (redaktor Nového Hromadského Hołosu) a j. a j. Dr. Franko ve své řeči na schůzi nové strany prohlásil, že se ve straně národně demokratické zklamal, neboť program její, založený na programu býv. strany radikální a vypracovaný Dr. Ochrymovyčem a Dr. Frankem, dosud publikován nebyl a proto v činnosti strany se jeví rozpor s programem, který jest přemnohým stoupencům neznám. Druhým důvodem jest Dru. Frankovi to, že ve »Svobodě«, v listě strany, vyšel loni článek zavrhující dosavadní boj na podkladě legální organisace národních sil (jak žádá program), a požadující zřizování organisací protizákonných. Třetím důvodem jest, že za 6 roků nedovedla strana nár. demokratická zorganisovati selské massy v organisace života schopné. — V odpovědi na výtky Dra. Franka hájí se strana národně-demokratická, že program byl vydán v brožuře ve 40.000 výtiscích a že Dr. Franko o ostatní činnosti strany (schůzích a organisaci) nemá dosti informací, neboť se jí neúčastní.

V ***Bukovině*** ostrá nevole se hromadí proti metropolitovi Reptovi, jenž chrání všude popy, i když dopouštějí se zjevného zneužívání církevních institucí k cílům osobního prospěchu. Činnost svobodomyslného sdružení poslanců, kteří na tyto věci svítí, Reptu pobuřuje a on docela po nekřesťansku se vyjádřil: »S těmi lidmi se vyrovnati? Ty třeba odkopnouti!« Připočteme-li k tomu stranění Reptovo Rumunům, vidíme, že z toho kyne vojna mezi oběma

stranami — pastýřem církve řecko-pravoslavné a svobodomyslnými poslanci. Po 13 let žádá se na př. na konsistoři zřízení studijních nadání pro maloruské bohoslovce, a dosud se nic nestalo. Když letos se hlásili kandidáti malorušti na bohosloví, nebyly žádosti jejich za přijetí vůbec vyřízeny. Celou tuto věc přednesli v interpelaci poslanci malorušti, jimž přispěli svými podpisy i posl. Staněk, Prášek, Pacák, Čipera, Zázvorka, Rataj a Kubr.

V *Kyjevě* 14. listopadu konána výroční schůze tamního *»obščestva gramotnosti«*, na níž dva mluvčí promluvili ve prospěch jazyka maloruského. B. P. Naumenko vyložil potřebu: 1. zrušení překážek, které se kladou tištění vědecky populárních knížek, to jest zrušení zákona z r. 1876, a 2. zrušení překážek, které se kladou připouštění maloruských knížek do knihoven školních a vesnických i do bezplatných čítáren. B. J. Dejša hájil požadavek zavedení maloruštiny do škol jako jazyka vyučovacího. — V Kyjevě chtí zříditi *pomník T. Ševčenkovi*. V Zolotonošském zemstvu přijat byl návrh, odvolávající se na dávno již přijatý návrh dřívější, aby postaráno bylo o fond na zřízení a opatrování pomníku Ševčenkovi v Kyjevě. — V témž městě 18. prosince konána oslava spisovatelského jubilea *J. Nečuje Levyckého*, k němuž se příště vrátíme. Také k úmrtí spisovatelky *E. Jarošynské.* —*ch.*

Rusíni oslavili 30letou literární i politickou činnost nejstaršího člena strany radikální, *Mychajła Pavłyka*, nynějšího bibliotekáře Nauk Tov. im. Ševčenka. V l. 1874—5 vystoupil v »Druhu« básněmi a třemi povídkami: Jurko Kułykiv, Propaščyj čołovik a Rebenščukova Tetana. Všecky tři byly skonfiskovány a pro poslední byl Pavłyk r. 1878 odsouzen na 6 měsíců do vězení. Belletrii záhy opustil a kromě některých překladů (Draper) a prací vědeckých (korrespondence M. Drahomanova, Seznam prací Iv. Franka a j.) věnoval se publicistice a činnosti politické. Vydával listy: »Hromadśkyj Druh«, »Dzvin«, »Mołot« (v 70tých letech), »Praca« (polsky) a »Baťkivščyna« (v letech 80tých), »Narod« a opět »Hromadśkyj Hołos« (v 90tých letech). Byl věrným přívržencem Drahomanovým, s nímž šířil ideje pokrokové mezi Rusíny a přispěl tak znamenitě k jejich národnímu uvědomění. Na banketě, pořádaném na jeho počest, sám vytknul hlavní zásady svého života: 1. lásku k prostému lidu a vědomí povinnosti, sloužiti lidu, 2. snahu po uskutečnění rovných práv žen a mužů, 3. cit povinnosti mluviti pravdu a nezaprodávati duši. Pavłyk jest muž neochvějný, povahy ryzí, věrný svým zásadám tou měrou, že neobmezenou úctu mu vzdávají nejen přívrženci, ale i odpůrci. Byl v intimních stycích s naším Řehořem, i zasluhuje také od nás vřelého projevu úcty a uznání. *Č.*

Jihoslované.

V dnech 7. a 8. prosince konal se v Lublani *sjezd jihoslovanské* (vlastně slovinské) *strany sociálně demokratické.* Letošní sjezd znamená značný pokrok od sjezdu celjského, konaného přede dvěma lety. Pojmenoval bych jej ustavujícím sjezdem strany, neboť skoro vše, co posud se podnikalo, byly jenom pokusy. Teprve v poslední době vážně a úspěšně se pracuje v organisaci politické i odborové. Výkonný výbor před časem odstěhoval se z Lublaně do Terstu; letošní sjezd se usnesl přesídliti výbor zase zpět do Lublaně, přirozeného střediska veškerého veřejného života slovinského, Také orgán strany »Rdeči Prapor«, který před lety byl nucen opustiti Lublaň, poněvadž ho zde nechtěla tisknout žádná tiskárna, vrátí se zase z Terstu do Lublaně. Redaktorem jeho bude spisovatel Etbin Kristan, vlastní vůdce soc. dem. strany jihoslovanské. Dosud největší překážkou rozvoje strany této byl nedostatek inteligentních spolupracovníků. Nyní i v tom se připravuje obrat.

Potěšitelným zjevem jest čilý ruch přednáškový. V Trbovljich (Štýrsko) dělnická organisace sociálně demokratická požádala vzdělavací spolek »Akademii« za cyklus přednášek, které se konají řádně za imponující účasti 600 až 1300 posluchačů. Na Jesenicích pořádá přednášky mladý zdejší Sokol, v Idriji professoři reálky. I zde tvoří posluchačstvo většinou dělníci. Samostatně jako minulá léta pořádají přednášky v Lublani Splošno žensko društvo a obchodní spolek Merkur. Při celém hnutí přednáškovém je příznačné, že starší svět se ho straní docela.

V Kranji počala vycházeti *Jeseniška Straža*, týdenník, věnovaný zájmům horní Krajiny, zejména ohrožených Jesenic. List byl potřebný, zvláště nyní, když zbývá ještě rok času na přípravu k budoucím obecním volbám, při nichž Němci vynasnaží se uchvátiti největší slovinskou obec na venkově. Zápas bude tím tužší, poněvadž zde německý průmysl vykonává mohutný vliv na závislé voliče slovinské — a tím významnější, poněvadž zde jde křižovatka nové železnice karavansko-bohinjské a gorenjské. *A. D.*

*

I. sjezd **srbských** *lékařův a přírodozpytců v Bělehradě* 18.—21. září 1904 v předvečer slavnostních dnů korunovačních konal se za účasti 300 odborníků, mezi nimiž kromě Srbů byli i Chorvaté, Slovinci, Bulhaři a Čechové. Srbové osvědčili vyspělost a zdatnost, jež ukázala, že jest připravena půda pro vysoké lékařské učení bělehradské, k němuž základy již položeny novou nádhernou moderní nemocnicí. Zvláště vyspělé chirurgii lékařů srbských upřímně bylo nám se podivovati. Srbský sjezd znova ukázal, jak možným by byl samostatný rozvoj vědecký u Slovanů, kdyby jen byla organisace, pospolitost a náležité spojení. Škoda, že slovanské naše lékařské komité, které tak slibně činnost svoji v Paříži a v Praze zahájilo — spí. Když jsme r. 1897 jeli na mezinárodní sjezd moskevský, neměli jsme tušení, jaké krásné nemocnice, nákladně zřízené laboratoře a jaký obrovský rozvoj medicinský v Rusku shledáme — a podobně i na slovanském jihu byli jsme překvapeni rozvojem lékařským, jehož jsme se nenadáli v zemi, jejíž samostatnost a nezávislost od Turecka je tak mladého data a již bylo i potom prožívati doby, nepříznivé kulturním snahám. Kéž nyní, pod vládou Petra I. dopřán jest Srbsku nerušený rozvoj, aby mohlo projeviti celé své bohatství. Srbům není třeba nepravé severozápadní kultury, která ve fraku a se škraboškou na tváři loupí, vraždí, žije mamonu, zlatu a výstřední tělesné poživačnosti. Nad tuto nepravou kulturu povznešena jest kultura slovanského lidu, vyznačená láskou k otčině, touhou po ušlechtění, vědě a pokroku, prací tělesnou i duševní, povrhující cetkou společenské falše, fráse a úskoku. Kéž nepřipustí slovanský lid, aby z mozolů jeho, z duševní jeho práce a z přírodního bohatství jeho země žil a tyl cizinec a nepřítel. Již z Moskvy odnesli jsme si dojem, že Slované, potírajíce se mezi sebou, bijí se za cizí zájmy — a nyní po návratu z Bělehradu utvrzuje se v nás znova to přesvědčení. Jak jsme si blízci přes velkou vzdálenost! A jak bychom všichni měli k sobě lnouti! Bylo by to nejen ve prospěch našich zájmů kulturních, ale i obchodních a hospodářských. Základem budiž heslo »poznejme se!« Srb, Chorvat, Slovinec, studující na cizích universitách, neměli by míjeti českou fakultu lékařskou; víc než zahanbujícím zjevem však jest, studují-li Slované na německé universitě v Praze. — Do podrobnosti sjezdové práce nemohu se zde pouštěti. Jen vytknu, že Čechové súčastnili se prací sjezdových četnými referáty (prof. Hlava, dr. Zahoř, prof. Frankenberger, prof. Scherer, doc. Haškovec, dr. Zahradnický a doc. Heveroch); tři z nich (prof. Hlava, dr. Záhoř, doc. Haškovec) zvoleni do čestného praesidia. Česká delegace odjela z Bělehradu nadšena, i touží uvítati srbské lékaře a přírodozpytce v Praze! *Doc. dr. L. Haškovec.*

Literatura, umění.

MARYA KONOPNICKA: **Drobiazgi z podróżnej teki.** Gebethner i Wolff, Warszawa 1903. Str. 196.

Básníci z milosti boží neměli by vlastně ani sedět doma na jednom, na svém místě. Kam po světě stoupnou, kvete jim poesie, a ocitnou-li se v končinách luznějších, kvete rozkošněji. Marie Konopnická pobyla někde u moře v horní Italii a z rivièry vlašské přejela pak na rivièru francouzskou; rozjela se po širé Provenci, usadila se v starém Avignoně, zaposlouchala se do šumu a huku Rodanu a zahovořila pod arlesijským sluncem i za dechu

mistralu se stíny minulosti. Výsledkem toho je nová spanilá knížka. Skromně je nadepsaná, ale ty všecky »drobiazgi« nesou stopu lvího spáru ducha První dva oddíly — překrásný cyklus drobných obrázků: »Gospa Regina«*) a »Drobiazgi włoskie« — druží se rázem i stylem k posledně vydané knize poesii »Italia«; z dalších oddílů: »Po drodze«, »Sonety prowansalskie«, »Urbs Avinionensis«, »U Felibrów«, »Kartki prowansalskie« a »Na Alyscamps« vynikají nad jiné básně Avignonu se týkající zvláštním kouzlem stylu a graciesním podáním s nádechem milého humoru téměř všude, kde satira nezaostřila myšlence hroty, což v některých nemnohých obrázcích též se událo. Stránka epická má v knize silnou převahu nad lyrismem básnířčiným, z něhož až na několik málo drobných básní pozůstala této knize jen lehounká, zpěvná její forma. Podáváme v tomto čísle několik význačných ukázek této nové poesie provençalské z lyry polské, z duše ženy Slovanky. *P. M.*

FR. BÍLÝ: **Od kolébky našeho probuzení.** Kapitolky z dějin českého jazyka a písemnictva. České knihovny zábavy a poučení, vydávané péčí »Ústředního spolku českých professorů«, svazek XVII. Nákladem J. Otty. Str. 174.

V době, kdy oslavovány u nás abrahamoviny tichého, skromného literáta a pracovníka, jemuž přejeme z duše dlouhá léta ušlechtilé svěží činnosti, vítala naše literární kritika cennou knihu, již i tuto několik slov rádi věnujeme, byť i nespadala přímo v programový rámec našeho listu. Zasluhuje toho kniha Bílého z různých příčin. Předem chceme upozorniti na ni jinoslovanské přátele naší literatury, aby si knihy povšimli a ji přeložili. Kniha je znamenitým pokusem popularisovati naši historii literární a studentstvu českému stane se milou průvodkyní literaturou. Totéž poslání mohla by s úspěchem vykonati u intelligence slovanské vůbec. Podává nejen pěkný přehled snah obrozenských, nýbrž obsahuje také vybrané kapitolky z doby staré, jako na př. o evangeliu remešském, o legendě o sv. Kateřině, Tómovi ze Štítného, knize Tovačovské, o překladech písem svatých, o pracích mluvnických atd. Poučuje instruktivně — jméno autorovo na poli didaktiky dobrou tu zárukou — formou vytříbenou, ušlechtilou. Náleží Bílý bez odporu k velmi dobrým stilistům a znalcům naší mateřštiny. Proto by kniha dobře působila a jistě značného zájmu si získala i za hranicemi mluvy naší.

Kéž upřímné upozornění toto není darmo. Ale i z jiného důvodu tak rádi činíme, ač absolutní cena knihy je nám předem momentem vážným a hlavním. Bílý v letech dřívějších byl nejen horlivým sledovatelem rozvoje písemnictev slovanských, ale on také pracoval literárně v tomto směru. Jeho referáty o lidové práci osvětové v Polsku, jež kdysi podával, jistě zasluhují, aby pochvalně byly uvedeny. Konečně pak činíme tak i proto, že kniha obsahuje četné narážky na styky Čech s národy slovanskými. Stačí za doklad uvésti stať o evangeliu remešském: dále srovnání Tómy ze Štítného s Tolstým; zmínky o slavistických snahách Dobrovského, o Šimkovi, o Pálkovičovi atd.

Po našem soudě bylo by cenu knihy jen zvýšilo, kdyby zmínky ty byly místy prohloubeny. Jak pěkná by byla úplně provedená parallela mezi Štítným a Tolstým! Jak cenné by byly ukázky slovanských vlivů na jazyk doby probuzení! Ale toho se ještě můžeme naditi! Bylo by škoda, kdyby Bílý na tomto svazku přestal. Další pořad kapitolek, na který se srdečně těšíme, poskytne autorovi hojně příležitosti i slovanskými vlivy více se zabývati. A k této nové práci přejeme z duše autorovi zdraví a svěží mysli. *—nr—*

IVAN TREGOUBOV: **Lettre ouverte d'un tolstoïen à un antitolstoïen.** Edition de L'Ere Nouvelle. Paris 1904. Str. 8. (Deuxème mille.)

Ivan Tregubov hájí stejně vřele jako přesvědčivě čistý štít jména Tolstého, který poslední dobou napadán a ostouzen jest zahraničnými socialisty, jako by pracoval do rukou carovi a ruskému absolutismu tím, že neschvaluje

*) Překlad bude otištěn v Květech 1905.

násilné, nelidské činy ruských revolucionářů (antitolstojovců), kterými chtí povaliti nadvládu a dobýti svobody lidu — ano jako by doporoučel passivní poslušnost úřadů. Známe lidumilné smýšlení Tolstého v té příčině — i jeho rozhořčení, že se dnes bohužel usiluje dosíci nejjasnějšího toho ideálu lidských tužeb neblahou zbraní nejhoršího fysického násilí (viz i Slov. Přehled roč. VI. str. 142), což je hrubou ironií té myšlenky svobody, rovnosti, lidskosti. Amilcare Cipriani, hanobitel Tolstého, jak autor správně tvrdí, buď nezná myšlenek Tolstého o té věci — a pak je v nebezpečí býti pokládánu za ignoranta, když lehkomyslně takového něco o Tolstém tvrdí, anebo je zná, a pak překrucuje ideje Tolstého, což je nepoctivost. *A. Lakomý.*

JOS. GERM: **Panorama Bledu. — Jezero Belopečské.** — Barevné reprodukce, každá na kartoně 67×51 cm. Cena 1 obrazu na kartoně 6 K, v rámci olšovém 12 K, ve vzorkovém 15 K. V prodeji u Fr. Řivnáče a u Grosmana a Svobody v Praze.

Alpská příroda slovinských krajů mnoho má u nás nadšených velebitelů v kruzích turistských i sokolských. Známý slovinský malíř, žijící v našem středu, zobrazil dvé velkolepé partie slovinského ráje; obrazy jeho ve výborné reprodukci jsou určeny za ozdobu především příbytků slovinských — ale i čeští nadšenci pro přírodní krásy těch slovinských končin najdou v těchto obrazech milou a krásnou památku na chvíle, ztrávené pod slovinským nebem. Také českým spolkům (zejména těm, které mají v programu turistiku) hodí se do spolkových místností; jistě že nejednoho zvábí k výletu na slovanský jih. —*n*—

*

Na počátku nového letošního období podalo slovinské *Dramatično društvo* v Lublani, které pořádá představení v zemském divadle, uspokojivou zvěst, že letos může s poměrně větší důvěrou pohlížeti do budoucnosti než v letech minulých, poněvadž finanční stav spolku značně se zlepšil. Svědčí to o rostoucím zájmu obecenstva pro divadlo, který se jeví i v stále dobré návštěvě. Možno tvrditi, že zájem ten neochabne, spíše poroste — přes to, že politická strana klerikální staví se k divadlu odmítavě, a že pro její obstrukci na sněmě dramatický spolek nedostal obvyklý roční příspěvek 6000 K. Škoda, že intendance dobře nevyužitkuje příznivé nálady obecenstva. Opery a operety bývají ovšem šťastně voleny i prováděny, ale výběr činoherní nevyhovuje. V letošní saisoně viděli jsme dosud Gorkého »Na dně«, Halbeho »Mládí« a Preissové »Gazdinu robu«, kromě toho však jen sensační, výpravné nebo »národní« hry. Výpravné hry v našich malých poměrech snadno se zvrhají v karrikatury; národní hry jsou ne právě šťastné dramatisace J. Jurčičových románů. — Členové opery i činohry jsou většinou Češi. Umělecky nejvýše stojí výkony heroiny Spurné, primadony Skálové a tenoristy Orzelského. *A. D.*

*

Z Dolní Lužice zaznamenáváme potěšitelnou zprávu o založení nového časopisu: je to náboženský list »*Wosadnik*, cerkwine powěsći za Picańsku a Janšojsku wosadu«. Redaktorem jest mladý farář Riese v Janšojcích, vydavatelem knihtiskař Lapstich ve Vojerecích. K vydávání dolnolužického náboženského listu jsme dávno vybízeli, i jest jen přáním našim, aby se netoliko udržel, nýbrž aby zkvetl a významem vzrostl, aby se stal náboženským orgánem všech dolnolužických osad, nejen Piceňské a Janšojské.

Spoluredaktorem »*Łužice*« stal se básník Jakub Ćišinski. Dosavadní redaktor Mikławš Andricki vzdal se redakce »Łužice« i redakce »Katolického Posla«, byv přeložen z Budyšina do Hajnic. Radost naše z jeho usazení v Budyšině byla tedy krátká. Literatuře a národní věci lužické však nebude ztracen ani v Hajnicích, a k tomu tam může prospěti našim krajanům, jichž je tam celá kolonie a jimž je zapotřebí povzbuzení.

K dopisu o poměrech dolnolužických v předposledním čísle rádi dodáváme, že »*Bramborski Casnik*« přináší celou řeč pastora Domašky, proslovenou o slavnostním večeru při otevření Srbského domu. Z duše bychom se radovali, kdyby to znamenalo obrat »Casniku« k hlubšímu působení ve směru národním. *A. Č.*

V Krakově počne od ledna vycházeti měsíčník »*Świat słowiański*« jakožto orgán tamějšího Slovanského klubu. Redaktorem bude dr. Felix Koneczny, vydávání časopisu hmotnou podporou umožnil p. Konst. Wołodkowicz. — Tedy od založení Slovanského Přehledu již pátý list, věnovaný věcem slovanským (vídeňský »Slavj. Věk«, bulharský list téhož jména, petrohradské »Izvěstija«, sarajevský »Pokret«, který se čím dál více věnuje věcem slovanským, a nyní polská revue)! Setba naše tedy přece nebyla marná. Nový list vítáme jako důkaz vzrůstu myšlenky slovanské u Poláků.

Letošní *udílení cen Kotljarevského v ruské Akademii Nauk* bylo především uznáním práce našeho krajana *prof. Kvačaly*, jemuž za spis: Korrespondence Jana Amosa Komenského k návrhu prof. Lamanského byla udělena první cena 1000 rublů. Po 500 rublech obdržel *S. M. Kulbakin* za spis, týkající se dějin a dialektů jazyka polského, a *N. Petrovskij* za spis o básnických dílech chorvat. básníka Petra Hektoroviće.

O hraběti *Lvu N. Tolstém* uveřejňují ruské listy zajímavou příhodu. Když napsal svou pohádku o penězích, předčítal ji mužíkům. Mužíkům se zalíbila, zvláště jednomu. Lev Nikolajevič ho požádal, aby pohádku vyprávěl znova. Mužík — zručný a horlivý čtenář — bez ostychu začal, vyprávěl plynně, avšak sem tam měnil výraz i pořádek podrobností děje. Druzi jej opravovali, avšak Tolstoj naopak — spěšně činil si poznámky po okrajích rukopisu a všecek zářil, když vypravěč užil jadrného slova nebo rčení. A v této formě vyšla potom známá pohádka o Ivanu-hlupákovi a jeho třech bratřích. —*ch.*

V Kyjevě, kromě zmíněného »Viku« (viz rus. rozhledy v min. čísle), jehož redaktorem měl býti *S. Jefremov*, žádáno ještě o povolení jiného malor. listu, denniku »Postup,« o něž se ucházel *A. Semetov*, a týdenniku: »Dnyprovi chvily«, za nějž žádal literát *P. Rabošanka*. Zamítnutím »Viku« zmařeny i nadějeostatních žadatelů. — V Oděsse se tiskne maloruský almanach básnický »Bahattja« pod redakcí *J. Lipy*. — V Poltavě otevřena slavnostně škola zasvěcená jménu Kotljarevského. —*ch*

V Praze začaly vycházeti dva zábavně poučné časopisky (měsíčníky) jihoslovanské nákladem F. Vydry: slovinský »*Domači Prijatelj*« a chorvatské »*Sijelo*«. Prvý jest již nyní mezi Slovinci rozšířen více než ve 2000 výtisků. Jsou to reklamní listy firmy Vydrovy, ale při dobrém vnitřním obsahu mohou velmi dobře v lidu působiti. A z dosavadních čísel jest patrno, že jsou redigovány velmi svědomitě. Redaktorkou jest paní Žofka Kveder-Jelovšková.

Nakladatelství Al. Šaška ve Velkém Meziříčí na Moravě počne vydávati »*Knihovnu bulharskou*« redakcí Dra. Alf. Rudolfa. První svazky přinesou román I. Vazova »Carevna z Kazaláru«, Dra. A. Rudolfa »Na pamět hrdinům«, M. Prentova »Pod Vitoší«, K. Veličkova »V žaláři«, román V. Šaka »Kolonie«, dále spisy J. Šišmanova, S. Michajlovského atd.

*

Na zámku Coppières zemřel 28. října v 82. roce věku francouzský spisovatel, jeden z nejvřelejších přátel Slovanstva ve Francii, baron *Adolphe d'Avril*. Činnost jeho byla více belletristická a publicistická, než vědecká. Příkladem jest jeho »Slavy Dcera, Choix de poésies slaves« (Paříž, 1896). Je to originální anthologie a sbírka causerií i drobných studií o slovanské poesii zároveň. Od Vodnikovy ódy na Napoleona k zpěvům o Marku kraleviči a Kosovu, od písně knížete Nikoly »Onamo, onamo« k Puškinově básni »Prorok Oleg«, od »Libušina soudu« k sonetu Ad. Mickiewicze, od Preradoviće k maloruským písním kupalným, od poesie lužické k poesii Ševčenkově vede A. d'Avril francouzského čtenáře ve své originální knize, počínající Kollárovou znělkou: »Bože, Bože, který dobře mínil vezdy s národy si všechněmi...« Před touto knihou vydal: »Saint Cyrille et Saint Méthode, première lutte des Allemands contre les Slaves« a »Les Bulgares«. (Všecky tři tyto knihy vyšly v »Bibliothèque Slave elzévirienne«.) Želíme v něm upřímného přítele a znalce slovanských poměrů, řečí a literatur, jakých ve Francii není mnoho. *A. C.*

Vydáno 6. ledna 1905.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.
Tiskem UNIE v Praze.

ADOLF ČERNÝ:

Z poesie lužickosrbské.

Jakub Ćišinski.

Po vichřici.

Si vis pacem, para bellum!
(Chceš-li mír mít, připrav se k boji.)

Hle, orle, metelice rozvíření
již utichlo. — Pot ze země se kouří. —
Pojď se mnou k míru po sněhové bouři,
a pomstou tvojí budiž odpuštění!

Buď do smrti mi druhem, nad nějž není,
ať slunce svítí, ať se nebe chmouří!
Jak hradní stráž stát budem v prachu, kouři,
ať spoután proud, ať luh se v květech mění!

Vždy vroucně budem toužit neúskoční
krev hřáti chladným, mrtvé budit z hrobu,
vše připravovat na hod velkonoční!

Zem srbskou budem chránit perutěmi
a jazyk, oko bránit v každou dobu,
až pod hvězdami klesnem navždy němi.

(Z juskom wótčinskim, 1904.)

Kolo časů.

Non est pax impiis.
(Není pokoje bezbožným.)

Časů kolo lidstvem hřímá věky,
hvězdou kyne k štěstí, moci, slávě
vábí k sobě trpaslíky, reky,
rozohňuje krev i mozek v hlavě...

Roztoužené srdce bije, hoří —
letí tlum, chce každý býti prvý,
v chvatu klopýtá hned, nohu boří,
volá, prosí, kleje, padá v krvi.

Mozku bystrého a vůle tvrdé,
jasných oči třeba, pružných údů —
bez nich marny všecky vzmachy hrdé,
marno tryskem k slávě deptat hrudu.

Na kolo kdo slabý nedoskočí,
šťasten je, když hřídele se chytí
a jak loukoť v kole jen se točí,
stírá pot, jenž na čele se třpytí.

Za ním druhý, třetí, čtvrtý, pátý...
už jich v kole jako v mraveništi —
každý v znoji tone, v tísni spjatý,
horečně se drží, čeká příští...

V krojů ozdobných a pyšných zlatu
sláva jmen a hrdost rodů dýchá —
věnec vavřínový splétá v chvatu
nepřízeň a nenávist a pýcha.

Veškeré tu zloby slyšet hřmění,
kopou se a rány rozdávají,
šíje škrtí, jed jim z úst se pění,
světlo očí sobě vydírají...

A když jední s kola odpadali,
druzí skáčí k pekelné té změti...
Za nimi pruh krve kouří v dáli —
a smrt koně pobodajíc letí. —

(Z křidłom worjołskim 1904.)

Divní psové.

Divní psové u stop mých
ve dne, v noci, bez ustání —
moji nejsou, nechci jich,
ba já nekrmím jich ani.

Jako vítr jsou mi v sled,
nikde ode mne se nehnou,
a když unaven a bled
odpočnout chci — u mne lehnou.

Nevidí jich lidský zrak,
jsou jak ďábla klam a mamy —
přítomnosti jejich znak
jest jen pekla zápach známý.

Neštěkají, s ohonem
schlíplým jenom tiše leží —
zrak jejich jen tich a něm
ohnivou mne koulí střeží.

Slova z úst mně chňapají,
všecka sousta sčítají mně,
každou kapku chlemtají
se mnou. — Vizte, jaké břímě!

Podál vyštěkají vše,
sedíce svých pánů v klíně — —
Jaká veselá to mše
při pečeních, dobrém víně! — —

Za mnou, hoj, psi pekla, dál,
nikdo na vás nesmí smělý —
mnohý tak by s ďáblem lkál,
kdybyste snad zcepeněli!

(Z křidłom worjołskim, 1904.)

Orlu.

Můj orle! Ó, to strašné byly časy,
když lstivě jali tě, v tmu uvrhnuli!...
Noc setřes! Ti, kdo tvými vrahy sluli,
v tmy bezdno svázáni jsou jako ďasi.

Sic peruť spoutali, jíž mířil's v jasy,
dech kamennou ti obtížili kulí,
tvé každé péro zpřetrhali v půli —
však nevzali ti krev a chrabrost rasy.

Leť k horám nyní, z nebeské tam číše
pij jas a sílu ve svobody křiku,
a peruť koupej v kráse hvězdné výše!

Tam na vrcholech zdi tvé slávy vstanou,
pak vzkřikni silně v údol trpaslíků:
kdo sílu má, mne učiniti — vranou?!

(Z křidłom worjołskim, 1904.)

Via dolorosa.

Hřích zničil ráj, nás vyhnal v pole bědy,
jež lidstvem vládne jako kletby tíže;
pot, krev a slzy — života jsou sledy,
že přejeme si býti hrobu blíže.

Boj zuří krví, jedem bez ustání,
jen zlobu živí, bídu stále kupí
od jitra svitu, až kdy den se sklání —
a oči slzí, duše steskem úpí.

Meč povždy neúnavný v lidstvu řádí;
duch k horám, hvězdám, k Bohu touhou zmírá —
a tělo zvíře o chléb boje svádí
a v kalu země peruť ducha sžírá.

A člověk člověku je divou zvěří:
pokojné poutá, malé dusí větší,
a král je, kdo se s ďáblem v tanci měří
a oheň, krev kdo žádá v bitvy seči.

Slz údolí jest země, žalář duchů,
a život náš jest cesta utrpení —
ó, lidského kdy zvěst se dotkne sluchu,
že slzí, pomsty, zloby pekla není? —

Kde jest, po jehož toužím spásném slovu,
jak z bídy vznést se zemských skal a sněhů —
kdo dá mi sílu, duch by bez okovů
se vznesl výše, k nekonečna břehu?!

Ten bídu skolí, vítěz nad životem
kdo trním, hložím, mukami se dera,
v ret zuby zatna krví svou i potem
rek půjde cestou zlou až do večera.

Svět na tebe sic může zuby cenit,
čest vzít ti, jméno, zničit rod i roli,
tvůj zlomit kmen, tvé zkrátit dny a zplenit -
však světlo, volnost ducha kdo že skolí?

Co z masa je a kostí, s tělem zhyne,
lesk jeho, jak by nebyl, ve tmě zmizí —
duch za hrob živý k bílým hvězdám plyne
a neshasne, co vykonal duch ryzí.

Duch v bolestech jen tiše usmívá se;
když myslí vrah, že skoval tě už málem,
duch orlem k nebi letí v hrdé kráse
a nad katem i v poutech vždy jest králem.

Duch v nesmrtnosti hledá světlo slávy,
k ní z bídy zemské pojí stupeň k stupni,
přes údol slzavý most k hvězdám staví,
z těch balvanů, jež vrhali mu zpupní.

*

A genij nad ním křídla rozepíná,
a nebes Musa šepce jemu písně —
a růže, růže sype jemu z klína,
když bolí bědy, hořkosti a tísně...

Ach, ano, z útrap, muk a bídy hněvu
já žhoucím drakům stvořím trup i hlavy —
soptice zlobou ve jhu mojich zpěvů
mně v znoji potáhnou vůz srbské slávy!

(Z křidłom worjołskim.)

Divná svatost.

Jít s tichou krví, jak chce úzda,
nos držeti, jak zákon žádá,
jak jiní kulhat, hrbit záda
v pouť svatou, jak se pánům uzdá —
v tom duch prý spatřovat má sílu
dle zdání tučných břich a týlů.

Tu svatost, jsi-li moudrý trochu,
v čas v život přenášej, ó mládě!
Být chceš-li první ovcí v stádě,
mlč, myšlenky své skrývej, hochu!
A ve cti, v zlatě, v slávě jména
se brodit budeš po kolena. —

Vší silou, těžce razí dráhu
si ze tmy k slunci zřídlo zdravé;
a ve hřímání nebe tmavé
dech zemi dává, lesk a vláhu;
a Mistr náš svou svatou patu
v pouť k nebi vedl přes Golgatu.

(Též.)

Ćišinski

ALBERT PRAŽÁK:

Slovanská povaha díla Františka Kvapila.

S odletem Kollárových zbožných snů všeslovanských neodlétla z české země nikdy touha živě se stýkat se slovanskými bratrskými zeměmi, sílit se jejich myšlením a cítěním a chvět se jich nadšenou vůlí volnosti a svobody. Hned několik roků po smrti Kollárově Neruda v čele přechází s mladou generací hranice své úzké země a bloudí cizinou za nejpyšnějšími květy jich kultur. Dosáhl-li jen k Hugovi, norským a jihoslovanským zpěvům a k Petőfimu, neznamená to, že dech východu mu byl cizím. Naopak, — hned na počátku své literární dráhy vší silou ukazuje na slovanský východ a odtud čeká posilu, zúrodnění a raçové zmnožení.

A když přišla generace Lumírovská a měla týž intensivní sen, ustupuje Neruda Lumírovcům rád. Lumírovci rozlétli se plně na západ, východ stále čekal dobyvatelů a průkopníků umělecky uvědomělých. Cesta na východ nebyla neznámou, šlo jí několik předchůdců, Čelakovský,

Havlíček, Štulc, Frič, Kotík, Pokorný, Krásnohorská a Mokrý, později též Fr. Chalupa a Fr. Lad. Hovorka dobyli si tu velmi dobrých zásluh. Ale práce jich všech byla nesoustavná, úryvková, a přece bylo nutno již východní umění podat v celém rozvlnění, všechny nové tóny zachytit a domovinu jimi rozhlaholit. Bylo nutno nadšeně spojit obě země v ustavičný styk, aby každá literární událost v zemích bratrských měla svou krásnou ozvěnu, aby přes hranice v pochopení země duněly zpěvem svého umění a v zpěvu tom se spojovaly k důvěře ve velký sen svého nového života.

Bylo potřeba mužů, již by si dali životním heslem spojení zemí slovanských se svojí domovinou a měli všechny možnosti jeho splnění.

Mužové ti přišli. Byli to Eduard Jelínek a František Kvapil, již první plnili věrně a s plným pochopením úkol vzájemnosti československé, a především českopolské. Za jedním cílem šli oba svou cestou, Eduard Jelínek převahou representativně, publicisticky, rozohněn více politickou stránkou českopolských styků, František Kvapil zase čistě umělecky, se vzácnou schopností rozumět celé umění a v celém krásném dosahu je tlumočit.

Frant. Kvapil.

Charakter Kvapilův tíhl vždy k slovanství a k slovanskému umění. Tento moment postřehujete v celém jeho literárním životě, v práci jeho překladové i původní.

Pátráte-li v jeho biografii po momentu tom, shledáte jej ve škole škramnické, jak slovenskými pohádkami vniká v národní tepnu, vidíte jej na gymnasiu, jak polskými motty spisů Máchových obrací se k polské literatuře. Zprvu jen čte. Mickiewiczovy »Ballady a romance«, Niemcewiczovy »Śpiewy historyczne«, Kochanowski a Brodziński jsou jeho první četbou. A brzy na to Słowacki, Mickiewicz a Krasiński jeho miláčky. Tu již nelze se spokojit četbou. Duše vzrušená bohatstvím velikých básníků musí česky promluvit o tom bohatství, musí je ztlumočit své zemi. A tak pod pseudonymem v »Obrazech života« 1875 přeloženo Krasińského »Pokušení«, povídky Czajkowského, ve »Světozoru« V. zpěv »Bieleckého« od Jul. Słowackého, Mickiewicz (Marie), Garczyński, v »Lumíru« dva zpěvy Krasińského »Nebožské komedie«, ukázky z Asnyka, Sowińského a Romanowského. A ta celá práce vykonána v lavicích gymnasijních! Již tu mládí jeho mělo jeden sen: letět do Polsky, naslouchat hudbě její poesie a nejjímavější melodie do Čech nést. A po polštině učí se chorvatštině, srbštině a slovinštině, překládá z Křížkovy Anthologie jihoslovanské a uvědomuje se dál a hlouběji. Jako akademik dá iniciativu k Slovanským večerům na Žofíně, a na jeden z nich pozve si Asnyka a je šťastným a hrdým z jeho přítomnosti.

Mladá touha duševního vzrůstu vede jej r. 1879 do Paříže, a tu stýká se nejvíce jen s Poláky a plně sílí v sympathiích k nim. Se-

znamuje se s Gasztowttem, povzbudí, aby se učil česky, poznává Władysława Mickiewicze, syna Adamova, vyptává se na jeho velkého otce, na exulantské mši se setkává se stařičkým B. Zaleským, mluví s A. Chodžkem, Severynou Duchińskou a m. j. Česká duše však nechce jen passivně naslouchat, touží se pochlubit Polákům svojí domovinou. A tak vzniká instruktivní stať o moderní literatuře české pro Bulletin de l'Association des anciens Elèves de l'Ecole Polonaise.

V Paříži dokončil Kvapil výbor překladů ze Zygm. Krasińského a odtud adressuje jej s nadšeným úvodem své domovině.

Z Paříže vrací se jako uvědomělý polonofil a má již pevně stanovený program: překládat vše, co významným pro Polsku i pro nás, informovat Poláky o nás a nás o Polácích kritickými a essayistickými články a stýkat se s Polskou korrespondencí.

Přehlížíte-li dnes po pětadvaceti letech Kvapilovu práci, vidíte, že programu svému věrně dostál.

R. 1880 dostala naše literatura překladová od něho »Nebožskou komedii«, »Pokušení«, »Předsvit«, »Žalmy budoucnosti«, »Sen«, »Tři myšlenky« a výbor básní kratších, charakterisujících výstižně Krasińského profil literární.

Krasiński, jejž chudě uváděli k nám Čelakovský, V. Štulc a A. Kotík, uveden k nám nyní plně. Poprvé v celém rozsahu zazněl u nás jeho elegický, až k zoufání bolestný tón, poprvé s celou vervou promluvil poeta silný, poeta »neustávající, chronické revoluce«, jak případně jej charakterisoval Tarnowski, poeta, jehož básně pod tajemným musselinem nedopověděných myšlenek skrývají nejtěžší problemy a vypovídají se žalmovou plamenností v krvi básníkova srdce hluboce žitou tragedii bojující tradice a revolty, tragedii dotud neslyšeného titanismu, a přece zas po vší skepsi a po všem zlomení zpívají o naději obrození lidstva zdokonalením jedinců.

Kvapil jedním črtem uvedl jeho básnický ráz: »Nazvali Krasińského básníkem hrobů, ale spíše nazván býti měl básníkem naděje, neboť ačkoliv nad svěžími hroby své vlasti zapěl truchlivě, jeho zpěvy šly přece po všem národě polském též s věštbou z mrtvých vstání a se slovem útěchy.«

A za Krasińským uveden Asnyk: 1886 vyšly Poesií I. řada a 1892 Poesií II. řada. Obě dvě jemný výbor z jeho čtyř svazků »Poezye«, jímž v jádru tato básnická individualita dobře charakterisována. Asnykova čistá, jemná, ironií a sentimentalitou barvená, stlumená a zase v nejvyšší vášeň vzbouřená erotika českým slovem vystižena tu velmi věrně a přiléhavě, právě jako Asnykův vzácný a nedostižný kolorit, plný mysteria záře, stínů, odstínů a sytý čarovným přísvitem přírodních barev a světel.

Asnyk a Krasiński by však nestačili k informaci o literárních směrech polských. A tak brzy po nich překládal Fr. Kvapil v čelných časopisech další ukázky z poesie polské. Mickiewicz, Grabowski, Ujejski, Tarnowski, Gomulicki, Fedro, Kościelski, Sarnecki, Lenartowicz, Brzozowski, Chamiec, Konopnická, Kraszewski uvedeni v češtinu typi-

ckými básněmi neb prósami. A nejen starší družina — i mladí a nejmladší básníci polští měli udomácnět v Čechách. R. 1898 dlel Fr. Kvapil při odhalení pomníku A. Mickiewicze v Polsku a tu seznámil se s mladou básnickou družinou, k níž přilnul stejně srdečně jako ke starší, a hned tlumočil svému národu jich nový směr.

Delikátní Miriam (Zenon Przesmycki), energický Leopold Staff, Włodzimierz Pierzyński, Kazimiera Zawistowska, Zdzisław Dębicki, Edward Leszczyński, citově zjitřený a zoufající W. Wolski, J. St. Wierzbicki, skeptik nadšení a pessimista po nových jitrech marně žíznící Antoni Lange, bolestně rozjímavý Jan Kasprowicz, sociálním problemem zadumaný Andrzej Niemojewski, Józef Jankowski, pessimistický, leč vysokého letu, skvělými barvami zářící Kaz. Tetmajer, kontemplativní Jerzy Żuławski, jemný malíř přírody i duše Lucyan Rydel, — toť všechna nová jména, jež Kvapilovou zásluhou v svých nejkrásnějších poesiích u nás udomácněla. Překlady tyto svědčí o duševní plastice Kvapilově: slovník nejmladších mu nijak nevadil, vžil se v tempo nové myšlenky a formy, ano vžil se tak, že některé básně jeho vlastní z doby poslední nabývají obratů moderních. Všimněte si jen dikce básně »Jitro Michala Angela« a přesvědčíte se.

Kvapil všiml si i poesie ruské a přeložil z ní leccos z Nadsona, Minského, Fruga, I. P. Polonského a F. N. Tjutčeva.

Quantitativně práce jeho je dojista značná. Quantu se však vyrovná i qualita, a v tom Kvapilův význam. Qualitativně je naším nejlepším překladatelem polské poesie. Přenáší ideje a obrazy z bratrské země v neporušené kráse. Metrum, rhytmus, rým, pořad slovný u něho zachován. Jen někde, kde přízvuk polský je odlišný od českého, tam metrum upravuje příbuzně. Polština, majíc slova delší, má také ve verších více stop: Kvapil tu slova přiléhavá přidává, někde tím přidáním smysl objasní, determinuje více, než v polštině determinováno. Případ změny smyslu textového při této methodě překladové je řídký. Cenu překladů Kvapilových uznala celá kritika česká i polská.

Některé polské posudky vyznívají až v superlativ chvály. Cituji pro zajímavost Czas ($^6/_5$ 1901): »p. Kvapil, tłómacz Krasińskiego, Asnyka i całego szeregu utworów najmłodszej naszej Muzy, należy do najwytworniejszych tłómaczy wogóle. Sam jako poeta oryginalny, zajmuje nie ostatnie miejsce na Parnasie czeskim; umiłowawszy zaś od wczesnej młodości naszą literaturę, stał się w literaturze czeskiej firmą i powagą, o ile tylko chodzi o poezyę polską... gdzie nawet zachowano te same rymy i ich porządek, na czem wierność myśli nic nie straciła« (Zawiliński). »Kłosy« (1881) napsaly: »Nieboska komedya, Pokusa, Przedświt, Psalmy przyszłości, Sen, Trzy myśli Ligęzy... bez przesady, są to wszystko przekłady, godne oryginału, co na tem większe zasługuje uznanie, że Krasiński niewątpliwie łatwym do tłomaczenia nie jest wcale. (Br. Grabowski)«. Poláci vděčnost svou prokázali Kvapilovi i vnějším způsobem: jmenovaliť jej r. 1897 s J. Vrchlickým členem Národního musea polského v Rapperswylu.

*

Kvapil nepřekládal pro překlady, — jemu šlo vždy o to, aby překladem zaujal, uchytil, porozumění našel, aby čtenáři autora přiblížil, aby naučil čtenáře číst polské básníky a cítit s jich díly. Věděl, že tu je nutno vést, ozařovat autorovo dílo označením pozadí jeho vzniku, dokumentovat básně jich životními odrazy v autorově duši, slovem, ukázat básníka při díle a vypovědět, proč to a ono tak napsati musil.

Z tohoto vědomí plynou informativní články, studie a essaye Kvapilovy. Kdykoli co přeložil, hned podal literární studii o nově přeloženém básníku. Jednalo se mu vždy o jasný obraz, i j a k je v galerii polské literatury umístěn. Odtud referáty do všech čelných našich listů o polském písemnictví, odtud ty jubilejní črty, nekrology, příležitostné feuilletony. Kvapilovi nikdy nevadila tu malá plocha. Výrazně a sytě kreslil, jako by ostře razil medaillonek, tak leckterý portrait vám připadá. Vzpomínám tu »Miniatur básníků« (Ruch 1883) a profilu Gomulického. Jak jasně ten vytepán! Roztroušených statí takových je velká řada; přinášely je nejvíce Květy, Ruch, Nár. Listy, Hlas Národa a Ottova Zlatá Praha. Kvapil populárnější črty literárně historické vybral a vydal dosud ve dvou knihách: »Ženy a milenky slovanských básníků« (1893) a »Životem k ideálu« (1900). »Ž e n y a m i l e n k y« byly psány pro feuilleton Nár. Listů za jediným účelem: vzbuditi u nás i v širších kruzích zájem pro osudy předních pěvců slovanských a tím také pro jich výtvory.

To, co v životech již dávno uvadlo a je přec nejpyšnějším květem v díle, to, co nejpohnutěji bylo žito a nejkrásněji vyzpíváno, — když láska velké básníky navštívila a rozhýřila nádheru jich snů a dala jí rysy nejmajestátnější, — to Kvapil tu vroucně znamenal. Diskretně pootevřel [illegible] intimních vůní, vůni květů v herbářích setlelých [illegible] historii vdechl v ta slova, a purpurové květy rozkvetly před vámi a [illegible] rozsuměly se celým tím kouzlem, jako když čarovný [illegible] lásky ovinul velká srdce mrtvých umělců.

To byl nejlepší doprovod díla, — tak dát nahlédnout do [illegible] dílny umělcovy a za tím výhledem čtenáře vést dál na těžké vrcholy [illegible]. Harmonii díla tak vést k nutné disharmonii k [illegible] bolesti [illegible] díla zasadit do [illegible] milostných. Od milostné historie [illegible] od Mickiewiczovy [illegible] Maryly a Ewy [illegible] Celiny Szymanowské ke [illegible] a [illegible] od [illegible] s [illegible] a [illegible] od Mickiewiczova [illegible] s [illegible] k [illegible] od Krasińského [illegible] Beatrice [illegible] [illegible]

[illegible]

»Ženy a milenky« obsahují některé milostné stati, jež vyňaty z díla Kvapilova »Hrdinky polské poesie« (Zlatá Praha), kde nejvábnější ženské postavy básnických děl jsou rozebrány. Lilla Weneda a Balladyna ze Słowackého, Anna z Nábřeže z Goszczyńského a Maryla z Mickiewicze tu jemně ozářeny výkladem o vzniku díla, o souběžnosti jeho s životem autorovým a o poměrech a vztazích k dílům jiným.

Týkaly-li se knihy tyto více citové povahy jednotlivých básníků, kniha »Životem k ideálu« akcentuje povahu myšlenkovou. Jsou v ní uloženy teplé vzpomínky na Asnyka, na jeho dvě návštěvy v Praze, na jeho úsudky o nás a o Polácích, vzpomínky autorovy na styky polské, ať již na zdejší či polské půdě, je tu obšírná a literárně velmi cenná a značně nová stať o Mickiewiczovi, o jeho národnostní i všeslovanské povaze, o tajemství jeho umění, o jeho nadšených přednáškách v Collège de France o našich velkých historických momentech, o Rukopise Královédvorském, jehož podvrženost ani zdáli netušil, o Mickiewiczově domácnosti, o l'art pour l'artistovi Majkovu, Mažuraniči a m. j.

Všecky tyto essaye a literární skizzy měly informovat o věcech u nás neznámých, a proto jsou povahy více informativní než moderně kritické, více v zábavném a někde až novellisticky vyzdobeném rouše podány. Ne okem kritika, ale poeticky, dojmově, barvami stlumenými i rozpoutanými, s teplem a uměleckou výzdobou jen básníkovi vlastní psal Kvapil ty články. Všude se tu hlásí smysl pro psychologii díla, pro parallelism jeho se životem, smysl pro kolorit doby a prostředí, všude se individualita básníkova akcentuje. Na tomto poli můžete hned znamenat rozdíl E. Jelínka a Fr. Kvapila. Jelínek napsal články »Ad. Mickiewicz na Rusi« (Lumír 1878) a »Ad. Mickiewicz a české lázně« (almanach »Na Pomezí«). Jelínek referuje, naznačuje, znamená, — Kvapil líčí, s předmětem žije, jej produševňuje a zvroucňuje. Fotografie a produševněný portrait, to jejich essayistický rozdíl. Kvapilova methoda rozhodně více zaujme, roztouží číst autora, třeba že má mnoho subjektivního, že autor-básník svou individualitou leckde individualitu kritisovaného básníka zamlží.

Kvapil při každé příležitosti hledal v díle resonanci básníkova života. Tím nezměrně zpřístupnil a ujasnil dílo. Těžké a těžce srozumitelné místo v »Nebožské komedii«:

M u ž.

Vím, že jsem p o v i n e n tě milovat.

Ž e n a.

Dobil jsi mne tím jediným »jsem povinen«. —
Ach! raději dodej a řekni: »Nemiluji!« Alespoň budu již
věděti všecko, všecko!«

osvětlí vám článek o lásce k vdané paní Bobrové (Neznámá) a o citové těkavosti a nesamostatnosti Krasińského.

Kvapilovy essaye mají také prvky literárně srovnávací. »Poslední«, báseň Krasińského, upomíná koncepcí na »Vězně Chillonského« a základní ideou na Słowackého »Anhelliho«. Poměr Balladyny k matce srovnán s analogickými passážemi »Krále Leara«, výstup s Goplanou a Grabcem se »Snem v noci svatojanské«, objevení se Aliny se džbánkem malin na hlavě s duchem Banquovým v Mackbethu, Anna z Nábřeže s Norou, Lilla Weneda s Antigonou a m. j.

V essayích všech je mnoho optimismu, jím zbarven i zorný úhel na jednotlivé básníky, — ale kdo řekl, že kritik se má jen a jen blížit se skepsí, s nepřátelstvím, že má jen a jen nedokonalosti se dotýkat a velikost rychle přecházet? Což opačná cesta je tak naprosto bez zásluh, což nemá tato krásy víc a úrodnějšího pro obě strany poslání?

*

František Kvapil byl dvakráte redaktorem: R. 1885 a 1886 redigoval Ruch a r. 1900—4 Časopis Musea král. Českého. Jako redaktor »Ruchu« plně dokázal svůj zájem o slovanské bratrské umění. Většina básní, článků a obrazů věnována výhradně jemu. Zajímavo jest čísti, jaké poslání dává »Ruchu«: »buditi v lidu českém vědomí o nezadatelnosti jeho práv, na paměť přiváděti mu obrazy slavné minulosti, tužiti v něm ducha českého a slovanského, věrně držeti jej při kmenové ryzosti, otvírati mu zároveň brány všeho, co sluje pravdou, věděním, dobrem a krásou, toť úlohou Ruchu«.

Při redaktuře druhé obrátil zrak převahou na svou domovinu: kriticky přehlédl činnost českých autorů moderních, dal po letech tu zase větší důkaz na literaturu krásnou, totéž, oč usiloval dávno před ním v témž časopise jeden z prvních našich aesthetů — V. Nebeský.

*

Kvapil není pouhým tlumočníkem cizích básnických hlasů, má svéráznou činnost původní, a v ní adaequatně snahám překladatelským resonuje slovanství.

Motivy národní hlásí se již v jeho prvotinách. »Čech a Tubald« sluje nezachovaná jeho tragedie, jež byla v nejranějším mládí napsána. »Bělohorskými melodiemi« nazval cyklus elegicko-vlasteneckých básní, inspirován jsa Byronovými »Hebrejskými melodiemi«. »Tři struny«, po časopisech od prvního rozpuku do mužných let tištěná sbírka, je nadechnuta slovanským steskem a melancholií. Básně ty vycházely v Lumíru, Obrazech života a ve Světozoru pseudonymně. (Efr. z K., Fr. Ž., Fr. Žherský a m. j.)

R. 1878 ohlásil se Kvapil s Fr. Ulrichem jako redaktor nového »Máje«. Družina jich měla obdobné cíle jako Lumírovská, a táž výtka, ta obvyklá a věčně u nás tradovaná při každé generaci, jež se odlišuje nově od starší a za novou cestu bojuje, se všech stran předhazovaná, padla i na ně. Vrchlický v Lumíru jedině viděl dobře a jasně, — ostatní listy šmahem zakřikovaly »cizáky, adamity, beznárodovce«.

Básníci pro chvíli boje a ušlapávání odpověděli tichou ironií a humorem ve svém psaném »Fíkovém listě«, a pro soud budoucna protestovali svou — prací.

Chtěli svobodu látky a motivů, chtěli otevřít poesii celý svět, zpěvem domoviny do domovin umění sousedních se rozezpívat; chtěli tvořit plastický, krásný, barvitý verš, vyzpívat tóny plné, jiskřivé, v sytých, smělých konturách, aby generace po nich mohly zas sordinu přiložit, pološero, půltóny uvést a v tlumených odstínech a nápovědech záchvěvy vzbouřených smutků podávat. A že poctivě to chtěla družina »Máje«, nepodlomila jich vřava dne. Fr. Ulrich přes vytčenou »nenárodnost« podal naše jemné idylly, K. Leger (Lenský) skvělé české a slovanské romance, ballady a českou veršovanou povídku, Chalupa zpěvy vlastenecké, »ruskými bylinami« dýšící, Škampa i Šnajdauf český kraj malovali, a Lad. Tesař (L. Zvaljevský) silně sklonil se k Chorvatům i Srbům.

Fr. Kvapil odpověděl »Zpěvy knížecími.« (Nerudovy Poetické besedy 1883).

Jsem plně přesvědčen, že máme málo tak ryze slovanských sbírek, jako jest tato Kvapilova. Byliny o knížeti Vladimíru a jeho družině jsou náplní této knihy. Tklivé historie ruských bohatýrů jemně vybrány sem a podány zřídka parafrasí, po většině vlastní básníkovou invencí. Někde jsou jen intonací, jíž básník se plně a svérázně rozehrál. V rozlehlých obrazích, ve velkých plátnech i v miniaturních kresbách svěže, rázně, sytě a živě malována tu apotheosa ruské národní síly, tak majestátně v pověstech o bohatýrech vyšlehlé. Fabule bohatýrské tu vlastně jsou jen rámcem, výplň je cele Kvapilova.

U nás se mnoho srovnává, mnoho dává do aesthetických škatulek. A proto tak rychle dána Kvapilovým »Zpěvům knížecím« vigneta Čelakovského »Ohlasu písní ruských«. A přec jak diametrální rozdíl vnitřní i vnější! Čelakovský mistrně dojem své knihy pověděl: »Čítání písní ruských podobá se procházce hlubokými hvozdy, mezi hustým vysokým stromovím, vedle potvorně rozmetaných skalin, hučících řek a jezer«. A definujete-li dojem Kvapilovy knihy, musíte mluvit o náladě galerie intensivně ozářené, kde visí gobeliny zobrazující slovanské reky, a tkáň jich je naprosto umělá, rekové zobrazení zjemněni, zkrásněni, tahy jich zduševněny, jim dány pósy moderní, zadumání moderní, tou přítulnou září jich očí kus dneška na nás hledí. To nejsou primitivy své doby, ale primitivy dneška. Tam guslar národní, věrný tradici pojetím i zpracováním, a zde moderní umělec. Jako Hugo v Legendu věků hrdiny přenášel, jak je později Zeyer nám vyvolával a naším snem přiodíval, tak současně i sem přeneseni a přioděni. Mají-li národní zpěvy ruské epický ráz, mají i tyto zpěvy jej, ale k nim přidána moderní rozjímavost, k nim přidáno tempo lyrismu, a tak děj zrychlen, tak děj o zcela jiném taktu. Chcete-li již srovnávat, jděte k prameni. Byliny k nám přeloženy J. Gebauerem (Hálkovy Květy) a J. Hrubým (Lumír 1875). Čtěte v Lumíru bylinu »Kníže Roman ubil ženu«. Dcera jde v pověsti této k otci ptát se po matičce. Otec posílá ji za ní domů, do

přírody, a teprve na konec s hrůzou dcera zví, že otec matku zabil. Kvapil vzal z pověsti jen fakt zabití ženy mužem. Tři jezdci, bratři zabité, od řeky Volhy zvědí o sestřině smrti a Romana k nové lásce se chystajícího ubijí. A srovnávejte dál a vidíte, jak mnoho a jak svérázně tu fantasie básníkova pracovala, jak jinak problem, děj zakládala, a jak své a nové měla prostředky.

A srovnávejte s Čelakovským. Čtěte Čurila Plenkoviče u něho a Smrt Cyrilla Plenkoviče u Kvapila. Čelakovskému jde o bohatýrskost, o tempo národních zpěvů, Kvapilovi o moderní problem, o Plenkovičovu záletnost. Tam hrdina v poli, zde intimní vůně lásky, tam více vnějšek, zde nitro, zde bohatýrskost kostymu, ale v něm srdce a duše moderního člověka se chví. Kvapil lyrik vnáší sem lyrism, idylism, jde mu víc o historii srdce než meče (Hra v šachy).

A srovnávejte dál: Karamzin, Chalupa. Jak jiná individualita, jak jinak barva doby a země, jak jinak pojetí a projádření podány!

Kvapilovi nešlo o imitaci zpěvu národního, z ní má jen jména, dekorativní část a pozadí: dal svým hrdinům h r d i n s t v í v n i t ř n í, hrdinství duše, pýchu a vzdor, hrdost vlastního já, — to bohatýrské vnější gesto jen doprovodem. Někde tu ovšem zašel Kvapil daleko: Duetto při hvězdách zcela tradici jest odcizeno, Ilja tu přejemnělý a změklý, takým jistě nežil v lidu ruském. Ilja s Nasťou mluví moderním apparatem citovým, myšlenkovým i slovním, zde jméno jich opravdu pouhým jménem, místo nich dalo by se položit každé jiné. Síla vlastního lyrického tempa, vlastní invence básníkovy roztříštila i rámec, v němž obraz svůj maloval.

Kvapil moderní formou již na venek značil svou svéráznou cestu zpracování. Tím není ovšem řečeno, že by zapřel prostředky slovanských národních zpěvů. Naopak, kde jen bylo lze, dal jim vniknout ve vlastní prostředky moderní. Tak čteme tu antithesy (»ne klín to hromu ve mračna vlít, meč to blýskl«; nerozbíhá se to po stepi vlk šedý, neletí to k slunci orel na výzvědy, leč syn Svatoslava, kníže Oleg), typicky slovanské hyperboly (jak tisíc bouří ryk když hýkne rázem, on zavyl, — jilmů sto v ráz padlo na zem), obrazový parallelism (»když bouře divoká rve kmeny od kořenů, zříš, i dub mohutný v zem klesá plný stenu, peň silný, koruna i větve, vše se kruší. Tak k zemi padl vlk«), epickou šíři (v tato zahovořil slova: »Dvanáct dní a noci tekl pot nám s čela, dvanáct dní a noci bojováno z tuha«). Tempo národních zpěvů (Na nebi je slunce — v jizbě slunce nové, na nebi je měsíc — v jizbě měsíc jiný, na nebi jsou hvězdy, — v jizbě svit jich siný, na nebi je zora — v jizbě na blankytu červánky se rdí a plápolají v třpytu! Ale nad červánky, slunce, měsíc, hvězdy září Fedorovy jasné oči vezdy) a slovanská tajuplnost (Izjaslav matku budí v zadumání: »Matičko, laň dnes nevrátí se bílá?« »Miláčku, snad se v lesích opozdila.« »Matičko, vlk by nesežral ji v hvozdě?« »Miláčku, laň má bystré běhy, pozdě by přišel vlk, vždy unikne mu snadně.« »A kdyby přepadl ji tajně, zrádně?« »Pak v útěk s[illegible] se [illegible] sílou«. »Matičko, strach mám o naši laň bílou.«)

s celou svou tklivou melodikou výstižně u Kvapila napodobena a moderně sestupňována.

Ale nejen vnější, nýbrž i vnitřní prostředky mají povahu slovanských zpěvů. Slovanským národním zpěvům typický zpěv volnosti a adorace národní síly, národní duše i v Kvapilových zpěvech se rozléhá, jenže se časovým poměrům jeho tónina přizpůsobila. Velkost myšlenky, posunu, slova i činu ve prospěch národní volnosti, důraz na vzepření se poutům a šleh po carismu zpupně a falešně duši lidu poutajícím, to hučí vichřicí některými passážemi. K Rusi volá básník: »Ó, zdrť svá pouta myšlenky své v žáru a v tvář je vrhni tyranů a carů, žebračko dějin, služko činovníků! Ta síla, která paží světlých vzorů Tě vedla k slávě, buď ti ostnem vzdoru, až v ruce tvé on ztvrdne opět v hromy a trůny roztříská a pouta zlomí.« »Nerodí Rus matička již hrdinů kmen jarý, — ale popy, činovníky, generály, cary. Oj, ty lide, ruský lide, co ti smysly mate? Není reků, není štěstí na Rusi již svaté.« Za bohatýry národními obrací zrak ruského lidu básník, — v nich ztělesněna jeho síla, — nuž k té síle mstící má jít ten lid a obrátit ji proti vnějším i vnitřním nepřátelům. V té síle je hlas země celé, velké a svaté, a ta zvítězí. Ve »Zpěv Bojanův« vdechl Kvapil překrásnou apotheosu svobody a revolty, — velkolepé finale knihy, jež rozžehlými pochodněmi národních bohatýrů chce svítit do ruského šera a ozařovat dlouhou cestu za sluncem volnosti a návratu k vlastní velké, nespoutané síle.

Jsou však ještě dva momenty, jež svědčí o slovanské povaze Kvapilova díla: jest to jeho obrazová technika diktovaná poměrem jeho k přírodě a pak myšlenková náplň jeho poesií.

Kdo četl »Zpěvy knížecí,« kdo četl i další osobní a čistě moderní sbírky jeho »Zaváté stopy« (1887), »Z výstavních táček« (1891), »Když kvetly máky« (1895), povšiml si jistě, jaká malebnost hledí z těch veršů, jaká slovansky pestrá a svítivá přítulnost barev, záře a světel všude tu bloudí, a jak všechny ty obrazy mají konkretní resonanci v přírodě. Slovanská splývavost a pohroužívost v přírodu, slovanské laskání se s řekami, bylinami, sluncem cítíte tu v mnohých verších, a proto také uchytíte se u Kvapila nejvíce na básních pastelových, obrazících měkkou náladu přírody nebo měkkou náladu srdce rozbolněného a tulícího se k matce zemi a bratřím květům. Jeho nazírání na přírodu a jeho smysl pro její barvy je typicky slovanský. Je hlubokým a věrným, přílehavým a produševňujícím malířem slova, máte vždy u něho představu krajinných obrázků. Cituji dokladem jen Doškovou chaloupku: »Došková chaloupko nízká pod starou kvetoucí hruší! Jsi jako obrázek z blízka, což jsi nám přirostla k duši! Před okny zahrádka svěží, s okenic srdce se směje, ať venku mrzne, ať sněží, v tobě vždy sluníčko hřeje. Dál hřej nám duši, jež stydne, s tvých prahů štěstí k nám chodí — v tvé, víme, světničce vlídné se kdys nám Spasitel zrodí!« A zase jiná delikátní malba: Žena Romanova spí ubita na dně Volhy: »a řeka hučí, pláče, stená; kapradím propleteny vlasy, kol boků vodní pnou se řasy, u ňader bílých růží květ.« A čtěte Vrbu, báseň

věnovanou básníkově matce: jak Erbenovsky čisté, jak slovanské, matku k životu vrby nad potok schýlené přirovnat a tak v několika verších celý život a celý ten parallelism přírody i života podat. Vzpomeňte tu i na báseň »Mráz bohatýr«, na jedno z nejlepších čísel Kvapilových poesií, jež po bok dávám pro majestátní původní symboliku a hloubku Zeyerovu »Zelenému vítězi,« — jak čarokrásná tu je malba zimy, jak oživuje tu zima s celým svým čarem, s celým tím mořem tajemných květů, těch divných kosmických pozdravů, těch ztrnulých pohádek dálných zemí. Böcklinovsky zrovna je nadechnuta ta báseň, a nemohlo býti lepšího kontrastu, než slunci dát vyhořet nad pohřbeným krajem a tak čarokrásu zimních barev vykouzlit. Měl bych se dotknout ještě přírodního mysticismu, jaký skryt v básních o Iljovi, ale plocha studie je malá, a druhý moment se také hlásí: básníkova filosofie. Měl-li bych dát motto jeho filosofii, napsal bych, že jde za problemem štěstí a že má již kus štěstí v té cestě. Jeho náplň myšlenková je slovansky měkká: nezná velikých bouří, revolt, ustupuje problemovým vichřicím a tulí se k přírodě a dobrým srdcím a zpívá radost svou z tohoto přilnutí. Jde s důvěřivým optimismem, se svěžím a mladickým idealismem, a jeho touhou je upravit oběma cestu tak, aby v životě neztroskotaly. Harmonism, to jest jeho charakteristika myšlenková. Proto tak brzy překonal Schopenhauera, Hartmanna a Büchnera, a proto Lindnerovu knihu »Das Problem des Glücks« nazval vykoupením a útěchou po filosofii německé optimism podlamující. Kniha ta je psána zcela v jeho náladě: spokojit se málem, žít pro radost jiným a tím zažívat již radost svou, dát dobrotě usmívat na prahu své duše, Schillerovsky se zpíjet krásou a uvědomovat si Kantovu maximu o hvězdném nebi a mravním zákoně v srdci. V tom tempu jdou všechny básně, pessimism mládí (Ad te, Domine a Na výspě poslední) velmi brzy překonán, stín jeho padne jen zřídka na slunný obrazový ráz (Jitro Michala Angela), a padne-li, hned závěrečný smířlivý akkord jej stlumí. Básně Kvapilovy proto mají náladu slunných svahů s vůní květů a šumem jarních vod. Proto ironie je u nich řídkým hostem, proto nedostatek pointy nebo nezdar v ní, protože v harmonii nálad by to byl úder disharmonický. V opájení se radostí z přírody a teplých srdcí je Kvapilova doména: kde uchýlí se k jinému problemu, nastupuje rhetoričnost a často prázdné pathos, — je to jen důsledek myšlenkového naladění a zase jen důkaz, že krásu přírody a teplo duší optimisticky prožívá a do ostatního více se vžívá a vmýšlí. Je milencem radosti, altruismu a krásy, a ne bolesti a zla, a kde jde za láskou svou, tam jsou básně jeho hluboce žity. Ale nelze psát o celé jeho myšlenkové povaze, mně šlo jen o důraz na slovanskou stránku její, a ta jistě poukazem na citovost, sklon k optimismu a náladovou měkkost a povolnost dokumentována.

*

Tato studie o Františku Kvapilovi jest jednostrannou: zdůrazňuje jeho slovanskou povahu, ne v odstínech, ale konturou. Nechtěla býti však pouhým a náhodným přehledem jeho práce v den 50tých naro-

zenin. Chtěla rozhodně víc: chtěla ukázat, jak jedinec na poli slovanského sbližování pracoval, jaký cíl si v mládí vytkl a jak a pokud ho došel v podzimu věku svého. Chtěla ukázat na jeho methodu, chtěla ocenit jeho zásluhu. A ukázavši, chtěla tato studie budit za hlasem Kvapilovým snahu po umělecké vzájemnosti československé, touhu umělecky sledovat v plném dosahu život slovanských bratří, hřát se na jich nadšení a chuti života, uvědomovat si jich zápas, podat jim ruku ke společné cestě za vzrůstem duše a výhledem do volné domoviny, spojit se v bratrskou rodinu s nimi a přes hranice zářit si porozuměním v důvěře vlastní síly. Chtěla živý, plodný styk, důraz na vzájemné plemenné posilování, zmnožování jich svérázných barev a pak návrat domů, k nám, k české povaze zadívat se v její krásnou svéráznost, vroucně ctít národní duši a vést ji výš a dál. To, na co se jaksi dnes zapomíná, a nesmí přece zapomínat!

N. I. KARĚJEV:

Význam N. K. Michajlovského v ruské literatuře.

(Dokončení.)

»Dluh, povinný lidu« jest jedním ze základních pojmů veškeré publicistické činnosti Michajlovského; hned vedle něho stavíme jiný pojem — »kajícího šlechtice« neb vůbec intelligentního člověka, jehož duchovní rozvoj zaplacen jest lidovou prací a jenž proto jaksi cítí se vinen před lidem. »Pochopili jsme,« psal Michajlovskij, »že poznání společenské pravdy a všelidských ideálů dostalo se nám jedině za cenu odvěkých strádání lidu. Domyslili jsme se toho, že jsme dlužníky lidu. Snad není takového paragrafu v národních zákonech — a také skutečně není, — ale my klademe jej v základní kámen našeho života a naší činnosti. Můžeme se příti o velikosti dluhu a o způsobu jeho splacení, ale dluh leží na našem svědomí a my chceme jej vrátit.« Připomínám, že lidem (národem) Michajlovskij nemíní národnost, nýbrž pouze souhrn pracovních tříd společnosti — on také velmi často zdůrazňoval myšlenku, že národní (nacionalní) bohatství snadno může býti koupeno za cenu lidové bídy. Pro tuto zásadu, že nutno sloužiti lidu, směr »Otěčestvenných Zapisek« mnozí nazývali »národnictvím« (народничество) a Michajlovského »národníkem« (народникъ). Bohužel tento termín vztažen byl svého času na tolik směrů vzájemně sobě odporujících, že jen působil zmatek, pročež Michajlovskij často od sebe odmítal tuto přezdívku.

Tak v osmdesátých letech XIX. stol. nazval národnictvím svůj směr mimo jiné jistý Kablic, který psal pod jménem Juzova a hlásal ve jménu národa smíření se stavem věcí, i napadal intelligenci jako něco odtrženého od národa. Objevení se podobného názoru v literatuře a krajní idealisace lidu u národníků jiné kategorie, Zlatovratského a Zasadimského, přiměly Michajlovského k vystoupení proti takovým

zjevům falešného, jak pravil, poměru k lidu. Zvláště jej pobuřoval názor, že třeba jest nejen sloužiti zájmům lidu, ale i klaněti se jeho názorům, poněvadž tento požadavek ve svých logických důsledcích vedl by k nevědomosti a zpátečnictví. »Ovšem,« psal Michajlovskij, »máme čemu se učiti u mužíka, ale i on od nás může se lecčemu naučiti. Hlas vesnice velmi často odporuje jejím vlastním zájmům, i jest naším úkolem, abychom, učinivše si upřímně a čestně zájmy lidu svým cílem, hleděli zachrániti ve vsi, jak nyní jest, pouze to, co vskutku jest ve shodě s těmito zájmy. Kéž bych mohl utonouti, rozplynouti se v této šeré, hrubé masse lidu, utonouti bez návratu, zachovav si pouze pochodeň pravdy a ideálu, již bych chtěl vytěžiti pro týž lid! . . . Můžeme,« psal ještě Michajlovskij, »s čistým svědomím říci, že my, intelligence, i mnohem více víme, o mnohém jsme přemýšleli a povoláním svým obíráme se vědou, uměním, publicistikou; slepým historickým processem odloučili jsme se od lidu, jsme mu cizími, jako všichni tak zvaní vzdělaní lidé, ale nejsme jeho nepřáteli, neboť srdce i rozum náš jest s ním.«

Michajlovskij byl nucen v té době velmi často vykládati prostou pravdu, že skutečná služba lidu nikterak nevyžaduje koření se lidovým názorům. »Na mém stole,« pravil Michajlovskij, »stojí poprsí Bělinského, velice mi drahé. Jsou zde skříně s knihami, nad nimiž jsem proseděl mnoho nocí. Kdyby do mého pokoje vniknul ruský život se všemi svými rázovitými zvláštnostmi, rozbil by mně poprsí Bělinského a spálil mé knihy; nepoddal bych se ovšem lidem vesnice, rval bych se, pokud bych ovšem neměl svázané ruce. Mohu i sám rozbiti poprsí Bělinského a spáliti knihy, přijdu-li někdy k poznání, že třeba jest je rozbiti a spáliti, ale pokud jsou mi drahými, pro nikoho s nimi tak nenaložím. A nejen že s nimi tak nenaložím, nýbrž i celou duši vynaložím na to, aby, co mně jest drahým, stalo se drahým i jiným, třeba proti jejich rázovitým zvláštnostem.« Po mínění Michajlovského omyl národníků, s nimiž polemisoval, spočíval v tom, že směšovali intelligenci s buržoasií, kdežto podle jeho slov ruské intelligenci jest známo, co svého času nebylo známo intelligenci evropské, která šla ruku v ruce s buržoasií. V Rusku jsou to dva nepřátelské tábory. »Dejte ruské intelligenci svobodu myšlení a slova, a ruská buržoasie možná nesní ruského lidu; vložte na ústa intelligence pečeť mlčení, a lid jistě bude sněden.« Při tom nesmí se zapomínati, že mluvě o lidu, Michajlovskij vždy měl na mysli, že lidové dobro skládá se z dobra jednotlivých osob, tvořících lidové massy. Jako »profan« hájil i důstojnost práva i zájmy lidské osobnosti, jsa přesvědčen, že všeliké společenské svazy jen tehdy mají cenu, napomáhají-li rozvoji jednotlivce, chrání-li jej před strádáním a rozšiřují-li okruh jeho potěšení. Bylo by lze uvésti množství míst, v nichž se Michajlovskij jeví nejrozhodnějším individualistou, ale bez sobectví, jímž se vyznačoval individualismus Pisareva, i bez indiferentismu ke společnosti, vyplývajícího ze sobectví. Michajlovskij byl altruistou i žádal, aby rozvitá osobnost sloužila společnosti. Jestliže Pisarev zvlášť vysoko stavěl vědy přírodní proto, že emancipují rozum

lidský a dovolují, aby se člověk stal myslícím realistou — Michajlovskij zvlášť cenil vědy přírodní jako nejlepší základ skutečné vědy společenské, pomocí které toliko lze reformovati společenský život.

Mluvil jsem již o sociologických pracích Michajlovského. Již tyto práce mohly by mu založiti pověst vážného myslitele, ale ovšem zde, v tomto krátkém náčrtku, není možno předváděti jich obsah a vykládati jejich vážný vědecký význam. Ukážu pouze, že Michajlovskij zaujal nanejvýš samostatné a při tom zcela originální stanovisko k hlavním sociologickým theoriím druhé poloviny XIX. věku. Jako střízlivý myslitel ovšem byl darwinistou, ale jakmile se počala Darwinova theorie obraceti na sociologii, hned ji podrobil ostré kritice, nalézaje, že základním principem společnosti jest vzájemnost a ne boj o bytí, nabývající podoby boje všech proti všem. Neméně vystupoval i proti organické theorii Spencerově, jež činila z jedinců pouhé nástroje sociálního organismu, což bylo v odporu se základním pohlížením Michajlovského na individualitu. Zvláště zdůrazňoval, že theorií Darwinovou a učením Spencerovým kryla se buržoastická filosofie společnosti, spatřující v svobodné konkurenci poslední slovo vědy a zavírající oči před tím, že krajní rozdělení práce mezi lidmi kazí a zmrzačuje lidskou individualitu. To snažila se buržoasní filosofie opodstatnit fakty objektivní vědy, bádající přirozený chod věcí. Nikterak nepodceňuje významu objektivní vědy a realnosti přirozeného běhu věcí, Michajlovskij proti nim postavil subjektivní ideál spravedlivého společenského souzvuku, založeného na solidárnosti a na individuálním rozvoji. On velmi dobře chápal rozdíl mezi kategoriemi bytí a povinnosti, snaže se vypracovati takovou sociologickou theorii, v níž by našly místo i vývody z pozorování skutečného života, i ideální požadavky, jež mu klade člověk. »Kdykoliv mně přijde na mysl slovo pravda,«*) psal Michajlovskij, »nemohu se ubrániti vytržení nad jeho neobyčejnou vnitřní krásou. Takového slova, zdá se, není v žádném evropském jazyce. Zdá se, že jen v ruském jazyce pravda a spravedlnost nazývají se jedním a týmž slovem a jaksi splývají v jeden veliký celek. Pravda v tomto ohromném smyslu slova povždy tvořila cíl mých snažení. Pravda-skutečnost odloučená od pravdy-spravedlnosti, pravda theoretického nebe oddělená od pravdy praktické země vždy nejen že mne neuspokojovala, nýbrž urážela mne. A naopak ušlechtilá životní praxe, nejvyšší mravní a společenské ideály jevily se mně vždy škodlivě bezmocnými, jestliže se odvracely od skutečnosti, od vědy. Nikdy jsem nemohl uvěřiti a nevěřím ani nyní, že by nebylo lze najíti takové stanovisko, s něhož pravda-skutečnost a pravda-spravedlnost jevily by se jdoucí ruka v ruce, jedna druhou doplňujíc. Každým způsobem dopracování se takového stanoviska jest nejvyšší úlohou, jaká může býti dána lidskému umu, a není takového úsilí, jehož by bylo škoda na to vynaložiti. Bez bázně hleděti v oči skutečnosti a jejímu obrazu i pravdě, objektivní pravdě, a zároveň

*) Ve smyslu ruském: pravda i právo, spravedlnost. Srv. »Russkaj a Pravda«, t. j. svod zákonů velikého knížete Jaroslava. *Red.*

hájiti i pravdu-spravedlnost, pravdu subjektivní — toť úkol veškerého mého života.«

Úmyslně jsem uvedl toto pozoruhodné místo, poněvadž překrásně charakterisuje základní stanovisko Michajlovského jakožto nejen publicisty ale i sociologa. A s tohoto hlediska kritisoval netoliko jednostrannou sociologii některých darwinistův neb organickou theorii Spencerovu, nýbrž i ekonomický materialismus, který v posledních letech života Michajlovského přivábil na svou stranu nemálo myslí, zejména mezi mládeží. A opět odkazuji čtenáře na svoji stať o společenských proudech v Rusku, kde jest řeč o tom, jak ruští marxisté v devadesátých letech polemisovali proti směru »Otěčestvenných Zapisek« a »Ruského Bohatstva«. Michajlovskij opět se objevil silným bojovníkem proti sociologické theorii, která zavrhovala všeliký samostatný význam přítomnosti s dědictvím ideálů v historickém processu, hlásajíc v praxi nutnost obrácení lidu selského v proletáře. Měl-li bych krátce označiti sociologický směr Michajlovského, řekl bych, že byl především psychologem, ale při tom takovým psychologem, který bádá psychologické zjevy ne v jediné osobnosti, nýbrž v celém souhrnu osobností, to jest ve společnosti. Jinými slovy, psychologie Michajlovského nebyla individualní, nýbrž socialní, kollektivní. Českým čtenářům ovšem jest známo jméno nedávno zesnulého francouzského sociologa Tardea, ale sotva komu bude známo, že ideje, které proslavily toto jméno, mnohem dříve byly vysloveny již Michajlovským v jeho velkém díle »Hrdinové a dav« (Герои и толпа). Vůbec mnoho, co Michajlovskij psal již v sedmdesátých letech, teprve později bylo vysloveno sociology jiných národností. Na tuto věc poukazoval jsem také nejednou, rozbíraje sociologická díla Michajlovského. Mimo jiné Michajlovskij dříve pojal mnohé ideje amerického sociologa Zestera Warda. Bylo by lze uvésti ještě několik jiných podobných příkladů, jež částečně vyjmenoval Mokijevskij ve zvláštním článku, napsaném po smrti Michajlovského.

Nejsmutnějšími lety života Michajlovského byla doba, kdy neměl vlastního orgánu, to jest mezi zastavením »Otěčestvenných Zapisek« a získáním »Ruského Bohatstva«. Tato doba byla vůbec dobou největší reakce, opanovavší netoliko vládu, ale i společnost. U mnohých v oné době nemalé popularnosti docházela zásada soběstačitelnosti, odvádějící člověka od palčivých otázek obecnosti. Tehdy také bylo velmi populárním učení Lva Tolstého o odpuštění, neodpírání zlu a nedělání zla. Michajlovskij vystupoval i proti tomuto směru, jako vystupoval proti symbolismu a dekadentství, v nichž podobně spatřoval výsledek úpadku obecných zájmů v dosti značné části ruské společnosti.

Zbývá mi ještě pověděti několik slov o Michajlovském jako kritiku literárním. Přední kruhy ruského čtoucího obecenstva v řadě dlouhých let uvykly čekati, co řekne Michajlovskij o tom či onom literárním výtvoru, o tom či onom novém spisovateli. Jeho kritika byla vždy pronikavá a bystrá. Michajlovskij na př. již r. 1875, kdy Lva Tolstého znali pouze jako velikého romanopisce, dovedl na základě jeho paedagogických statí proniknouti vnitřní svět Tolstého a určiti

jeho mravní náladu, která se později projevila mnohými díly velkého romanopisce, jimiž svrchovaně překvapil své čtenáře. Michajlovskij mnoho psal o Bělinském, Lermontově, Někrasově, Saltykově, Glebě Uspenském, Dostojevském i o různých starších i novějších literátech cizích. Ve všech jeho kritických statích vládlo hledisko mravně-socialní. »Nevěřím«, psal Michajlovskij, »v tak zvané umění pro umění. To neznamená, že bych s ním nesouhlasil nebo ho neschvaloval, ale já v ně prostě nevěřím. Myslím, že ho nikdy nebylo, není a nebude, jako nikdy nebylo, není a nebude absolutní spravedlnosti pro spravedlnost, objektivní mravnosti, vědy pro vědu. Co se rozumí všemi těmi kategoriemi, není nic více, než zamaskované sloužení známým společenským řádům... Chcete-li, je to modla, jíž se klaní věřící a někdy i nevěřící, která má své kněze, ale kteráž, jako každá modla, sama v sobě jest — výmyslem. Pouhou formu, ať již překrásnou či nehezkou, nelze sobě mysliti bez obsahu.« Při tom se Michajlovskij vyznamenával vynikajícím esthetickým vkusem a dovedl oceňovati uměleckou stránku literatury. Významno také jest, že mnohdy ve svých pravidelných měsíčních feuilletonech, skutečných to kronikách literatury a života, dotýkal se i uměleckých výstav, vyslovuje své mínění o jednotlivých obrazech, ale i zde jej nezajímala esthetika neb technika, nýbrž obsah či také celková nálada.

Takovým byl vynikající spisovatel, jejž ruská literatura a ruská společnost ztratily r. 1904. Ovšem v krátkém tomto náčrtku nechtěl jsem předvésti celou jeho originální postavu, ale snad tato stručná moje charakteristika povzbudí některého čtenáře, čtoucího také rusky, aby se vynasnažil bezprostředně seznati práce spisovatele, jehož ideje vyznamenávaly se širokým všelidským charakterem, i mohou proto dojíti sympatického přijetí a náležitého ocenění všude, kde jen lidé hledají ***pravdy-skutečnosti*** a ***pravdy-spravedlnosti***.

DR. FR. ILEŠIČ:

Slovinský »Tugomer« a český »Gero«.

Mám před sebou dvě dvojice souběžných slovanských zjevů literárních, totiž: 1. slovinskou tragedii »Veronika Deseniška« (v 5 jedn.) od *Jos. Jurčiče**) i chorvatskou tragedii »Veronika Desinička« (ve 4 jedn.) od *J. E. Tomiće* (ve spisech »Matice Hrvatské« na r. 1904) — a 2. téhož Jurčiče slovinskou tragedii »Tugomer« (v 5 jedn.*) a českou historickou hru »Gero« (o 4 jedn.) od *Aloisa Jiráska*.

Není řídkým zjevem, že k jisté látce sahá několik spisovatelů, básníků, kteří podle svých schopností z téže látky tvoří díla různé umělecké hodnoty. Objevuje-li se několikeré zpracování stejné látky v téže literatuře, bývá to obyčejně výsledkem vzájemného zápolení a

*) *Josipa Jurčiča* »Zbrani spisi«, svaz. XI. Lublaň, 1892.

doplňování. Novější zpracovatel sujetu zná předchozí pokusy a může se po případě vyhnouti chybám svých předchůdců. Objevuje-li se však táž látka v různých slovanských literaturách, můžeme míti za jisto, že spisovatel neznal podobného díla jiné slovanské literatury. U Jihoslovanů, na př. u Slovinců a Chorvatů, musíme to považovati za znamení slabé kulturní jednoty neb vzájemnosti. Literární díla, určená kruhům vzdělaným, měla by nám Slovincům a Chorvatům býti společným majetkem, stejně známým jedněm i druhým. Naše Sokolstvo, které ve svém středu druží skoro jen intelligenty, proti prvotnímu určení vydává svůj slovinský list vedle staršího chorvatského. Velká díla Sienkiewiczova, Tolstého atd. překládají se do chorvatštiny i slovinčiny zároveň — a odběratelů nedostává se pak na obou stranách.

Přejeme-li si takové jednoty u Jihoslovanů, aby jedna literatura stále měla zřetel na druhou, uznáváme, že jiný poměr jest mezi námi a Slovany severozápadními i Rusy. Tu jest úkolem kritiků a referentů jednotlivých slovanských literatur stavěti mosty tam, kde spisovatelé a básníci ho sami nenacházejí.

Asi před 30 lety napsal náš slovinský romanopisec *Jurčič* tragedii z dějin polabských Slovanů v X. století, nazvanou »Tugomer« — a 17. listopadu byla v Praze premiera *Jiráskovy* historické hry »Gero«, která má týž předmět. Nevím, znal-li slavný český povídkář a dramatik slovinské drama Jurčičovo — ale myslím, že každým způsobem bude zajímavo upozorniti při té příležitosti český a slovanský svět na Jurčičova »Tugomera«.

*

V Jurčičově tragedii vystupují tyto osoby: »Tugomer; Zorislava, jeho žena; Grozdana, jeho tchyně; Vrza, jeho bába; Rastko, jeho synek; Bojan, jeho přítel; Mestislav, Batog, Volkan, Lastím, Hotébor, Kajaznik, Isteklosem, Isteklosmovič, Spitignev, velmoži to a vůdci Slovanův; Zovolj, křesťanský misionář mezi Slovany; Gripo, německý osadník mezi Slovany; Geron, franskoněmecký pán polabského kraje; Hildebert, biskup Mohučský; Radulf, Geronův pohlavár. »Děj se koná v slovanském městě Braniboru, před městem a v Geronově hradu za bojů Polabských Slovanů s franckými Němci, l. 940 po Kr.«

Děj je tento: Přes dlouholeté krvavé boje nepodařilo se Němcům podmaniti si slovanské země; proto se Gero rozhodl zničiti Slovany lstí. K tomu cíli získal nejčelnějšího vůdce Polabských Slovanů, Tugomera. Jej Němci v jakési bitvě zajali a v zajetí vštípili mu silně optimistické názory o sobě samých; na to mu poskytli příležitost uniknouti ze zajetí. Při tom byl mu zvláště nápomocen Gripo, podplacený Geronem. Jaké názory o sobě Němci Tugomíru vštípili, dovídáme se od něho samého:

Jsou doma Němci jiní nežli v boji,
lze v nouzi s nimi věru přebývati . . .
. . . Krutí nebývali ke mně,
děl ponižujících mi nedávali,
mne jídlem, pitím dobře opatřili.

Kromě toho suggerovali mu myšlenku, že jen proto útočí na Slovany, že se jich — bojí. Této jejich bázni Tugomer tím pevněji věří, když slyší od Gripa, že Němcům mnoho napovídal o síle slovanských vojů. Této domnělé bázně Němců před Slovany chce Tugomer po svém návratu užiti ve prospěch Slovanů. Vidí, že mají Slované sílu jen v myslích, ne však v rukou, i radí uzavříti s Němci dočasné příměří, aby bylo lze zatím sebrati síly. Němci dosáhli, čeho chtěli: zničili jednotu Slovanů. Mestislav a Batog varují »rodáky své jiným způsobem vyjednávati s nepřítelem rodu, než krví, silou a křepkou, mužnou pravicí« — kdežto Tugomer v dorozumění s Gripem navrhuje lidovému shromáždění, aby přijalo německou nabídku a vyslalo 30 znamenitých mužů ku Geronovi za účelem jednání o mír, zvláště když Gero nabízí 60 Němců v rukojmí. Výmluvnosti jeho podařilo se získati předáky slovanské pro tento návrh. Třicet slovanských vůdců přijde do německého hradu, kdež jsou všichni pobiti; jen Tugomerovi a jeho příteli Bojanu podaří se uniknouti. Gripo zatím pomohl německým rukojmím k útěku. Poněvadž Tugomer dříve důvěrně obcoval z Gripem a nejvíce se zasazoval o mír s Němci, byl nyní národem obviněn ze zrády a bažení po stolci královském — a nebýt Mestislava, byl by rozzuřeným zástupem ubit. V pozdější bitvě pak ukáže, že mu šlo jen o spásu vlasti — junácky se bije a padne.

Jurčičův Tugomer je optimista, který idealismus vlastního srdce přenáší na všecky ostatní lidi. Odtud jeho důvěřivost ke každému; Gripo se mu zdá nejvěrnějším přítelem přes všecky varovné hlasy krajanův. Stará Vrza, spatřivši Gripa, napomíná Tugomera: »Boj se ho!« Grozdana ve své dívčí čistotě spatřuje v Gripovi zlobu a »bojí se ho i jeho pohledu.« Bojan varuje Tugomera před ním: »Nepřátelského rodu matka jej porodila, kdo ti za něj bude ručiti?« Ale Tugomer důvěřuje mu úplně, poněvadž v boji odrazil ránu od jeho hlavy a — pomohl mu ze zajetí! Optimismus jeho draze zaplatili Polabští Slované, on sám svou smrtí; umíraje dává svým rodákům toto napomenutí:

»Rád umírám, jen zvěděti bych přál si,
zda poblouzení mé svět poučilo,
jak třeba jest se na pozoru míti,
jak protivníku třeba stavěti se,
jenž k našemu jen cílí zahubení.
Můj syn, ó rci mu často, Zorislavo,
ať Slovanů nás dobrosrdečnosti,
ať přemlouvačných řečí nejlaskavších
přenikdy, nikdy, nikdy neposlouchá,
ať nikdy cizím nedá víry slibům!
Buď tvrdý, neúprosný, ocelový,
když brániti mu bude cti a práva
své řeči rodné a národa svého!«

»Tugomera« Jurčičovi diktovala německá rozpínavost, rozbujnělá po událostech roku 1870. Jurčič viděl, jak se romanopisci a básníci němečtí takřka přes noc přeměnili v zákopníky německé ideje. V té době dostal se Jurčičovi do rukou Freytagův román »Soll und haben«,

v němž Freytag zobrazuje a tupí Slovanstvo. »Je-li německý spisovatel takovým slavofagem, proč bych mu nemohl oplatiti jeho potupné řeči?« řekl Jurčič. Náhodou přišly mu do rukou »Wendische Geschichten aus den Jahren 780—1182« Lud. Giesebrechta — a z této knihy čerpal látku pro svého »Tugomera«.

Od historických pramenů se Jurčič vzdálil zejména v osobnosti hrdiny svého dramatu, Tugomera. Podle historických zpráv je Tugomir zrádce, jakým nám jej předvádí Jirásek — Jurčič však tohoto historického Tugomira přetvořil v Slovana idealistu, který se stane obětí svého optimismu. Proč tak učinil? Patrně proto, že nechtěl míti mezi Slovany podlých povah, zrádců. To se shoduje se směrem jeho tragedie, v níž jsou všichni Slované ideálně ryzí povahy — a proto se stanou kořistí »vlků«.

Taková ideální čistota všech jedinců kteréhokoliv národa jest utopie — pročež správně učinil Jirásek, který v souhlase s historií hledal mezi Slovany samými vinníka a vinníky žalostných konců. Tím Jiráskovo drama stalo se psychologicky mnohem pravděpodobnějším a pro Slovanstvo významnějším — neboť každý má hledati a nacházeti ve svých vlastních chybách svého nejnebezpečnějšího nepřítele.

Jako s tohoto hlediska jest Jiráskovo drama školou kritického posuzování skutečných poměrů mezi Slovany, tak na druhé straně třeba upozorniti na »velikou myšlenku« jeho Želibora, který marně se pokouší mezi svými rodáky upraviti dráhu slovanské vzájemnosti (mezi Lutici a Bodrci), jedině pro ně spásonosnou.

Konečně upozorním ještě na jeden podstatný rozdíl mezi Jiráskem a Jurčičem. Jurčičův Tugomer jest na zevnějšek pohan, v nitru však zastupuje náboženský liberalismus. Charakteristická jsou v té příčině tato jeho slova:

»Křesťanství, to svobodu svou má již:
věř u nás Slovanů si, co ti milo,
a podle mysli své si uč a působ;
však vnucovati víru nedáme si,
jež není naše; neznámých nám bohů
my od cizince nedáme si vnutit,
to proti národním je našim přáním,
to neshodno jest s naším srdcem, umem.
My sami svobody chcem požívati
a druhému ji rádi popřejeme.« *)

Jiráskův junák Želibor jest křesťan z přesvědčení, »ne Němcům k vůli, ne pro spolek s nimi. Já sám jsem přišel k poznání«; ovšem německá »násilí nejsou v křesťanství«, a »ten, v jehož jménu na vás přitáhli, Ježíš Kristus, ten láska jest.« Želibor vidí posilující moc křesťanství a praví: »Češi se novou věrou posílili. A již také Poláci začínají.«

Jurčič — Jirásek!

*) Srv. s výrokem Kollárovým.

Jurčič svou tragedii napsal v duchu slovanské romantiky, která veškerou vinu slovanských neštěstí svalovala na cizince — a s tohoto svého hlediska zvrátil historickou pravdu. Jirásek se postavil na mnohem mravnější, křesťanštější stanovisko, žádaje sebekritiky. Úplně se srovnává s Pypinovým názorem o Polabském Slovanstvu: »Příčina úpadku spočívala v Polabském Slovanstvu samém; setrvalo . . . v jisté instinktivní nechuti k pozorování, na jehož základě by potom na cestě vědomého jednání kráčelo k pevně vytčenému cíli . . . Němci, přijavše křesťanství a římsko-křesťanskou vzdělanost, právě tím získali mravní a duševní převahy.«

Censura dosud nedovolila provozovati Jurčičova »Tugomera«. **Nechť nyní přijde k nám Jiráskův Želibor!** Má-li právo v Praze, nesmí být zakázán ani v Lublani. Jiráskovu hru bychom měli u nás uvítati tím radostněji, že nám svou kritičností velmi jasně ukazuje cestu ve zmatku našich skutečných poměrů . . .

Lublaň, 28. prosince 1904.

DR. JOSEF KARÁSEK:

Vzpomínka na Dra. J. Sauerweina.

V posledním čísle Slovanského Přehledu s žalem přečetl jsem nekrolog Dra. Jiřího Sauerweina, jejž jsem osobně znal.

Poznal jsem jej ve vsi Bórkowách v dolnolužických Błotech roku 1893. Sauerweinovi bylo tehdy již přes šedesát let (narodil se 15. ledna 1831). Postava malá, složitá, hlava silně k zemi shrbená, účes šel kosmo přes hlavu; v celé bytosti bylo cosi nervosního, ale při tom tak milého a dobráckého, žes ihned k němu přilnul. Chováním svým i postavou připomínal nebožtíka Grabowského. Oba bytostí svou okouzlovali.

Večer byl jsem hostem Sauerweinovým: měl pěkný pokoj v přístřeší hostince Krügerova, jejž obýval za každého bórkowského pobytu. Byl velice pozorným hostitelem — školu polského a ruského pohostinství nezapřel. Tak jsme společně prožili asi tři hodiny, pro mne nezapomenutelné. Sauerwein byl doktorem filosofie, ale pevného nějakého úřadu neměl. Byl prý vychovatelem, ale nechal toho; miloval příliš svobodu. Aby měl přece kus bezpečného chleba, byl ve spojení s britskou biblickou společností, pro niž přeložil hlavně Nový zákon na několik afrických a asijských jazykův, vedle toho byl posledním korrektorem při různojazyčných textech. Celkem znal tehdy šedesát sedm řečí, ale plynně mluvil asi čtyřiceti. Hlavně si liboval v tom, že skoro ve všech čtyřiceti jazycích dovede také básniti, což přece znamená, že je důkladně ovládá. Pravidelně se učil Sauerwein cizím řečem bez grammatiky; četl text, pomocí slovníku se znenáhla propracoval abstrahoval si pak ze čteného grammatiku sám, pak teprve do ní nahlédl a nyní znova četl a hleděl mluviti. Praxe mu šla nade vše. Tak

si založil ve svém vědění několik skupin jazykových; pak se již hravě doučil ostatním jazykům určité skupiny. Vědecky sice nepracoval, ježto kočovná krev jeho nedovolovala mu kontroly odborné literatury, ale co do ›známostí řečí myslil, že je blízka kardinálu Mezzofantimu. Dr. Sauerwein znal i jazyky, o nichž v Evropě skoro neměli tušení, zvláště arabské a z východu Afriky.

»A když si v Anglii nevěděli rady s různými politickými a diplomatickými akty, musil jsem vypomoci.«

Když jsem Sauerweinovi pověděl, že jsem žákem Jagićovým, řekl: »Ve Vídni jsem se učil srbsky, maďarsky a turecky. Ale v Praze jsem byl také. Znal jsem i starého Hanku, jehož jsem navštívil koncem let padesátých v Museu. Obdržel jsem od něho na památku rukopis Královédvorský.«

Abych tomu uvěřil, počal deklamovati: »Aj vy lesi, tmaví lesi, lesi Miletínští...« Sotva jsem se dočkal konce; stiskl jsem mu ruku a přiznal se, že jsem z Miletína. Starého pána velice těšilo, že mne tak překvapil. Když jsem si pochvaloval, jak je to milé, slyšeti české slovo blíže Berlína od rozeného Němce, počal ihned notovati píseň »Červená, modrá fijala« a za ní několik jiných českých písní, k nimž jsem arci přizvukoval.

Potom zavolal Sauerwein služku, aby odnesla zbytky večeře. Mluvil s ní dolnolužicky a dosti dlouho; mimo jiné přikazoval to a ono na zítřek, zejména také, aby mne v 7 hodin zbudili; třeba ledacos v Bórkowách shlédnouti.

Když děvče odešlo, chtěl ode mne slyšeti kritiku své lužičtiny. Všichni tady prý myslí, že je rozený Lužičan... Odpověděl jsem, že jeho zběžnost v řeči i výslovnost svědčí o dokonalém ovládání tohoto jazyka.

»Ale proč, proč mluvím jako rozený Lužičan? Řekněte mně to jste přece filolog!«

To se ví, byl jsem v úzkých.

»Protože jsem mluvil s děvčetem v duale! Každý cizinec, i Slovan, kdyby se naučil dolnolužicky, mluvil by s ní v plurale. Ale já mluvil jako rozený Dolnolužičan v duale!«

A nyní se dr. Sauerwein jaksi rozehřál.

»Jsem rodem Němec, ale povznesen nad otázku národnostní, pokud má znamenati, že mohutnější nebo kulturnější národ má utiskovati příslušníky národa slabšího. Já bych dal každému, což jeho jest. Ale v řadě jazyků jsou mně dva zvláště milé — je to lužická srbština a litevština. Mně se zdá, že jsem poněmčený potomek bývalých polabských a pooderských Slovanův. Cítím v sobě dosud slovanskou krev (— druhého dne to dr. Sauerwein lužickému sedlákovi velice rozhorleně znova opakoval —). Virchow a já jsme velikými nepřáteli Bismarckovy vyhlazovací theorie. On má s námi oběma veliký kříž; mrzel se hlavně proto, že my jako Němci se zastáváme Slovanův a Litvanův a uvádíme proti němu důvody lidskosti. Já jsem s ním měl veliké potyčky.«

Sauerwein se dal kandidovati do sněmu jako litevský poslanec, řečnil po litevsku, aranžoval litevskou deputaci k berlínskému dvoru a napsal jí litevské básně. —

Z rána vedl mne Sauerwein na historické hradiště — »Grod« —, k němuž se odnáší mnohá pověst a historické podání. Dr. Sauerwein byl znamenitým Ciceronem, učinil mi historický výklad v lese, který po ránu jen voněl. Pak jsme zahnuli do šumných Błot, kde v zátiší stály osamělé dvě chalupy. Sauerwein mně chtěl tam ukázati starý kroj i všechny jednotlivosti v domácnosti. S jakou radostí nás vítali! Bylo patrno, že je tu »kněz doktor« — tak typicky jmenovali Sauerweina, jejž každé dítě znalo a všude pozdravovalo — takřka doma; s každým dovedl něco promluviti.

Na zpáteční cestě nás dohonili sedláci se ženami; ženy mluvily lužicky (srbsky), měly na sobě krásný kroj, ale muži, ač oba Lužičané, lámali němčinu. Pozdravili sice srbsky, avšak dali se s námi do hovoru po německu. Ale zle pochodili, dr. Sauerwein se ukrutně rozhorlil a vyjel si na ně prudce, proč nemluví srbsky.

»A to už tak je, pane doktore. Co dělat. Nás je málo, ve škole němčina, na vojně němčina, co si bez němčiny počít. Němců je tolik milionů, s němčinou projdeme kus světa, ale s lužičinou? Vždyť svýma očima přehlédneme naše vesnice, kde vládne náš lužický jazyk,« zněla odpověď resignovaně.

Ale Sauerwein prudce se rozhovořil:

»A já jsem Němec a mluvím srbsky, a jak rád! Jsem na to hrd, že mám v žilách také kapku »ser(b)skeje kšeje« (krve);« ten genitiv mi podnes zní v uších.

Sauerwein cestou horlil dále:

»Podívejte se, jak ti mužští vypadají vedle ženských; jako hastroši v poli na vrabce vedle našeho krásného úboru žen; a na hlavách mají pruské čepice. Fi, to je zrovna persifláž.«

Já se své strany přiložil polénko, jak to divně vypadá, když mládenci a ženich na fotografiích, jež jsem si koupil mají na hlavách cylindry.

Prošli jsme kus vesnice a zašli do kostela. Když jsme vyšli, dotazoval jsem se, proč tak mnozí venkované při kázání dřímali? Trvá prý několik let, odpověděl Sauerwein, než sedláci chápou kázání, není-li pastor z jejich rodiště.

Asi k 5 hodině odjížděl dostavník do Wětošowa. Dr. Sauerwein se stále staral, abych takořka každé minutky využitkoval k pozorování. »Musíte o nás psát,« říkal; vždy se sám počítal k Dolnolužičanům.

Loučení bylo tklivé; Sauerwein čekal u vozu, dal mi adresu do Hannoverska, kde vždy vědí, kam si zalétl, a sliboval mi literární pomoc. V poslední chvíli pronesl několik vět česky. Dlouho ještě mi tkvěl v očích i mysli milý, pohyblivý stařeček — Němec slavofil...

Z knih a časopisů.

Lidový kalendář slovenský.

Slovenský Kalendár na rok 1905. Vydal a sostavil Milan Hodža, redaktor a vydavateľ »Slov. Týždenníka«. Cena 80 halierov. Riadnym predplatiteľom »Slov. Tyždenníka« zdarma.

Na Slovensku vyšel o vánocích nový kalendář. U nás si podobných událostí ani nevšimneme, ale na Slovensku každý nový kalendář je událostí literárního významu, zvláště má-li jeho sestavovatel tak šťastnou ruku, jako Hodža při sestavování tohoto kalendáře. Obsahujeť »Slovenský Kalendár« velice mnoho látky nejrozmanitějšího druhu, podané však způsobem lidu tak přístupným, jako málokterá jiná knížka slovenská. Zrcadlí se v něm Slovensko téměř po všech svých stránkách, tak že nemůžeme ani dost vřele doporučit, aby sáhl po kalendáři tom u nás každý, kdo by do slovenských poměrů chtěl vniknouti. A poučení o věcech slovenských je nám stále svrchovaně třeba! Pište si o knížku redaktoru Hodžovi do Pešti VIII., Rákoczy-tér 3. Hle, co on sám praví v úvodním pozdravu: »Spiacu dušu slovenského ľudu budiť: to je obsah, pojem a cieľ ľudového písomníctva. Ducha našeho ľudu povznášať: to je nám cieľom pri vydávaní našeho Slovenského Týždenníka a tento vznešený cieľ vedie nás i teraz, keď oddávame vám svoj Slovenský Kalendár. Ťažká je práca naša; ťažký boj s mocným protivníkom; ale keď sme raz povzniesli zástavu slovenskej národnostne ľudovej myšlienky, my si tu zástavu z ruky vyrvať nedáme a voláme vás pod ňu všetkých, čo máte krev v žilách a česť v tele.«

A skutečně sešli se tu pod praporem Hodžovým všichni mladí spisovatelé slovenští, aby k slovenskému lidu promluvili vážné slovo, ale také si s ním přátelsky pobesedovali.

Jsou tu zastoupeni slovenští belletristé: Tajovský, Jan Jesenský, Nechtík, Milan Frič, Zaosek. Slovenští lékaři Dr. Jan Záturecký z Trnavy a dr. Ivan Hálek z Čace (rodem Čech) napsali populární články ze zdravotnictví. Slovenský statistik Jan Parička napsal článek o počtu Slováků a Fedor Houdek o slovenských peněžných ústavech, prof. Ant. Štefánek o praehistorii atd. Nelze nám však takovou výbornou knížku, jakou je bez odporu Hodžův kalendář, odbýti několika slovy. Nemůžeme si odepříti, abychom aspoň z jednoho článku čtenářům našim něco nepředvedli. Je to článek redaktora »Hlasu«, dra V. Šrobára: »Dědinská politika«, který následuje hned za úvodním pozdravem redaktorovým a který nám podává jaksi pracovní program mladé strany slovenské k uvědomování lidu slovenského. Stará národní strana na Slovensku viděla spásu národa svého v naprosté politické passivitě. Žádné volby ať v obci, stolici nebo na sněm se nesúčastnila, několika porážkami úplně zmalomyslněla a ponechala zcela bez boje všecko svému úhlavnímu nepříteli, který jí rval tisíce, nashromážděné národem k účelům vědeckým, zavíral jí ústavy vzdělavací, vydržované a zřízené samým národem. Ona neměla v sobě tolik síly a ostražitosti, aby si

uchránila aspoň základ národního vzdělání — školy obecné, nýbrž trpěla takřka bez nejmenšího protestu tiše pokračující maďarisaci jejich. Tak vychována na Slovensku inteligence národní, která viděla počátek i konec všech povinností ke svému národu v tom, že odebírala (ne vždy předplácela) hlavní orgán slovenský »Národnie Noviny«, mimo to jednou do roka si na banketu zařečnila — a dost.

Mladá strana slovenská má však o své národní práci (na štěstí pro Slovensko) názory jiné, zdravější. Jí jde především o lid a jeho probuzení občanské i národní, ona ví, že intelligenti bez lidu jsou generály bez vojska a že je zlá politika, vzpomenout si na lid teprve tehdy, když je potřebí vésti jej do boje proti nepříteli, politika to, která se Slovensku vždy špatně vyplatila, jelikož lid, neznaje svých vlastních vůdců, šel obyčejně pak vždy na svou škodu se svými nepřáteli. Však poslyšme již, co vypravuje dr. Šrobár:

Štefan jde do města žalovat »fiškálovi« (státnímu zástupci) na souseda, že mu zabil kuře, protože hrabalo na jeho smetišti. Nemůže s tímto sousedem už vůbec obstát. Nebýt jeho, žil by se všemi v obci v míru a pokoji. Nemá Štefan ve své obci skutečně žádného jiného, a to horšího nepřítele? Což krčmář David, který před 15 roky přišel do obce s uzlíkem a dnes jest mu celá obec dlužna? Štefan odpoví vám, že David není jeho nepřítelem: vždyť on naleje i »na bôrg«.

»Ale aj deti sú také: nevidia a nevedia, kto je im nepriateľom. Kto im dá cukrík, alebo hračku, toho držia za priateľa, a trebárs by ten cukrík bol jed a hračka — ostrý nôž. V tom je chyba, že naši ľudia sú slepí a hluchí. V tom je zkaza našeho ľudu, že nerozmýšľa, ale jde rovno za každým, kto sa mu usmeje, zalichotí a pochváli ho. Krčma, rychtársky dom, škola a kostol — to je parlament dediny. Tam sa rozhoduje nad majetkom hmotným a duchovným. Ak sú na týchto miestach naši neprajníci, tak celá obec je v otroctve ducha a blízko žobráckej palici.«

Dr. Šrobár tu zajel pitevním nožíkem až k samotnému vředu slovenského národního života ...

»Ak vám súsed kuru zabil — to je škody za 40 krajciarov, ale David vám robí škody na stá a tisíce. Preňho robíte, on je pánom a vy sa driete od rána do večera, aby sa on mohol pekne ošatiť a napapať a deti vzdelať a tisícky odkládať.«

Štefana nedávno pokutovali (po slovensku »štrófali«) 18 zlatými za to, že si z obecního lesa navozil 6 for dříví. Sám rychtář a jeho kamarádi navozili si 15—20 for a platili 2—3 zl. I jiné občany pokutovali a sešlo se tak na 800 zl., ale co se s nimi stalo, nikdo vyjma rychtáře neví a nedoví se. A přece Štefan je obrancem svého rychtáře. Loni chybělo v obecní pokladně 480 zl. a on spustil křik, že je rychtář pořádný člověk. »Rychtársky dom — to je kus vášho parlamentu, tam sa varí a pečie temer všetka politická potrava dedinská. Ak máte tam

zlých kuchárov, neumelých, alebo hádam aj zlodejov — tak budete v celej dedine postiť, lebo zlé jedlá navaria, alebo poberú suroviny ešte prvej ako prídu do hrnca a na stôl. Alebo zjedia sami a vám ukážu prázdnu misu: lebo v rychtárskom dome je moc papáčov — celý úrad, výborníci, notár, krčmár, slúžny a mnoho, mnoho hladných a nahých.«

»Nuž Štefanko, to je s vami tak, ako s dieťaťom: dieťaťu dáš kus červeného papieru, alebo farbistú zápalku a prepustí ti dukát. Vy za deci pálenky, za cigarku, alebo za pohár piva ztratíte tisíce v obci, stolici, alebo v krajine. Nevezmú vám ich hneď, ale po troche, na ráty, v prirážke daniach a štrófoch.«

Celé Slovensko tu máme v několika řádcích nakresleno mistrně se vší jeho bídou z neuvědomělosti a nevzdělanosti pocházející. A obrázek může být věrný, vždyť spisovatel kreslil dle skutečných poměrů a hádáme, že asi poměry v rodišti jeho Liskové, nedaleko jeho nynějšího působiště, byly mu vzorem. A vida, že tolik bídy pochází z nevzdělanosti, praví dr. Šrobár dále: »Počiatok všetkého zla, všetkej biedy v našich dedinách sú zlé školy. To naši ľudia ani nevedia, že iné národy preto bohatnú, preto sa majú dobre, ľahšie žijú ako my — lebo majú veľmi dobré školy, dobrých učiteľov.« A spolu by rád, aby Slováci naučili se vedle školy milovat i knihy a noviny, jako pochodně osvěty vedoucí k svobodě. A tak volá k celému Slovensku na konci své povídky: »Začnime už raz robiť politiku na dedine.« »Učený, vzdelaný a mravný človek vždy vedie za sebou neučeného, nevzdelaného, nemravného človeka. A tak je aj s národom: zaostalý národ je sluhom a poplatníkom vzdelaného národa. Vidíte to na vlastné oči doma v dedine: učený krčmár je pánom a vaše nevzdelané deti budú jeho sluhami. Učte sa tedy, vzdelávajte, starajte sa o dobrú školu, o dobrý úrad, dobrého kňaza a dobré knihy, noviny, z nichž sa mnohému môžete naučiť, čomu vás vo škole nemohli a nevedeli naučiť.«

»Zle je u nás, zle; ale sobrať sa k práci za všeobecné dobro, nikdy je nie neskoro. Počnime robiť tu múdru dedinskú politiku od obce k obci a uvidíte, aký obrat nastane k lepšiemu za pár rokov. Ak nemáte vodcov v dedine v učiteľovi, rychtárovi, kňazovi — spojte sa sami a potom už nájdete vodcov a radcov lebo v susednej dedine, alebo v meste u ľudí, o ktorých viete, že sú naši. Iďte k nim na poradu. Ale počiať už raz treba, lebo sa ináčej lepších časov nikdy nedožijeme, ba len horších a horších.«

Přejeme mladé straně slovenské k této drobné práci po dědinách mnoho zdaru. Kde by dnes Slováci mohli býti, kdyby takto se bylo začalo pracovat za časů Matice Slovenské! St. Klíma.

DOPISY.

Z Petrohradu.

19. ledna 1905.

(Nejvyšší ukaz. — Obavy před hnutím nejspodnějších vrstev a vláda. — Hnutí dělnické. — Naděje v příští jitro svobody. — S. J. Witte. — Porady komitétu ministrů. — Zemstva a jejich historie.)

Nejvyšší ukaz ze dne 12. (25.) prosince otevřel oči snad i nejvytrvalejším optimistům našim a zahraničním a ukázal jim v ostrém osvětlení vnitřní stav a podmínky života obyvatelů Ruska. Nejlakoničtěji, ale i nejtrefněji podává obsah tohoto nařízení znamenitý petrohradský právník N. P. Karabčevskij v odborném časopise »Jurist«: »Ukaz ten konstatuje, že ochrana celé moci práva není u nás ničím zajištěna; že spravedlnost u nás nestojí na příslušné výši; že nemáme ani soudu rovného pro všecky; že beztrestnost osob, majících ve svých rukou vládu a zneužívajících jí k samovůli, stala se již zjevem, s nímž třeba bojovati neobyčejnými prostředky; že mnohomillionové obyvatelstvo selské pozbaveno jest dosud obyčejných práv občanských a žije mimo zákon a mimo jeho ochranu; že tisk náš jest bezmocný, že svoboda svědomí jest illusorní. Vyčištění tohoto chlévu Augiášova«, praví autor článku dále, »bylo by sedmým divem světa . . .«

Každý den, ba takřka každý okamžik v celém Rusku dokazuje, že ze sna probuzená společnost sama na svou pěst přistoupila k tomuto vyčištění — a přes proměnlivé počasí petrohradské (jak se zde říká) nemá v úmyslu spokojiti se dlouho etapami, slíbenými v ukazu a tvořícími již kolik neděl předmět porad ministerského komitétu. Necítíce se ovšem proroky, nemůžeme předvídati, jaká překvapení čekají obrovský náš národ v nejbližší třeba budoucnosti. Z dvou velkých válek, které se nyní vedou, každým způsobem mnohem spíše lze odhadnouti osudy té, která zuří tisíce mil od nás. Velice by se mýlil politik i sociolog, který by chtěl k posuzování našeho vnitřního boje užiti týchž měr, jaké znala Evropa v posledních několika desítiletích. Lidé vážní, Rusové od kořene, v tomto období největšího napjetí energie i naději na konečné vítězství svobodomyslných a kulturních živlů, myslí přece s neklidem a starostí na momenty a episody, které mohou ještě předejíti pozdější vítězství. Nejde tu o neodvratné a přirozené oběti a o nebezpečné postavení vůdcův — ale jest se obávati slepých davových, elementárních hnutí na způsob pugačevštiny, smetajících všecku kulturu, bezvědomých a ničivých, jako požáry lesův a stepí. Bída, nevzdělanost, zoufalství a pobouření válkou ve spojení s rostoucím přesvědčením o neschopnosti vlády a slábnoucí síle její pěsti — vše to nyní uvádí chudobné třídy společenské ve stav neobyčejného podráždění, jenž se projevuje množícími se hromadnými přepady vesnických dvorů, židů i pleněním měst. Útisk vládní a nízký stav kulturního rozvoje ruského lidu, konečně i ohromná číselná síla tohoto živlu nedovolily dosud zorganisovati tyto massy po vzoru evropském a podříditi je vedení nezištných činitelů a ideových pracovníků společenských. Lidové hnutí v Rusku může pohříchu nabýti takového rázu,

jaký jest na evropském západě dávno zapomenut. Co více, vzniká tu možnost i obava, že v nynějším období starého sporu národa s vládou přičiní se vláda svým způsobem o příměří se slepou silou temných mass. Nechceme-li mluviti o Kyšiněvě a Homlu, můžeme poukázati na nové pokusy té diplomacie a toho spojenství: jsou to spory zdejších mužíků z dřevařských lodí a vysekavačů něvského ledu s petrohradskými studenty na Něvském prospektě, podobné spory se studenty university moskevské a počínání t. zv. »černé setniny« v Tambově, která dvakrát napadla pokrokové »zemce« před zraky nečinných a nehybných zástupců vyšší i nižší policie. Procesy v Kyšiněvě i Homlu očividně ukázaly přípravnou práci k strašným těm pohromám — nyní docházejí nás zprávy o úvodu k malým, ale rovněž odporným pohromám tambovským. »Zemci« z Tambova přijíždějící vypravují, že před zasedáním svobodomyslného guberniálního zemstva policmistr a jeho agenti jezdili po vsích a vykládali lidu, že členové zemstva jako »bárinové« (páni) touží po návratu privilejí a vůbec po vynikající úloze ve státě na úkor lidu — a proto že se bouří a povstávají proti vládě.

Jiných arci výsledků lze se nadíti tam, kde jest organisace intelligentní, na př. u dělnictva továrního. Vedle rozmanitých temných stránek, neodlučných vždy od bojů třídních a jednání vzbouřených tlumů, všeobecný plán jejich činnosti a program požadavků podřízen jest patrně řádnému vedení. Ohromná stávka dělníků sléváren a loděnic u Petrohradu, která před několika dny vypukla, zachvacuje čím dál širší kruhy, dosud však resoluce dělnických schůzí jsou velmi umírněné. Osmihodinnou dobu pracovní nebylo by lze sice hned uskutečniti, ale zde byl by možný kompromis.

O kompromisech ve velkých rozměrech slyšíme nyni neustále — i za dob zenithu knížete Mirského, i za nynější jeho eklipse. Nasloucháme všem hlasům života i všem odpovědem vysokých kanceláří, neboť národ, ponížený porážkami, které jsou tak těsně spojeny s jeho opovrhováním a jeho otroctvím, žízní teď po obrození a novém řádu desetkrát více, než žíznil po pádu Sebastopolu. Věříme všichni, že nová doba přijde a že po spánku a apathii vytrysknou ohromné prameny a potoky tvůrčích a morálních sil. Ovšem jsou i pessimisté tvrdící, že i když dříve či později nadejde konec vládní samovůle, společnost nedovede se udržeti na výši svého úkolu — poněvadž i v nejlepším jádře společnosti, mezi »zemci«, nákaza byrokratická tak jest zažrána, že jakmile se ti kruhové dostanou k moci a vládě, sami se změní v byrokraty. A dále, že i v lůně týchž zemstev, tedy zástupců národa, třeba se připraviti na výsledky přítomnosti četných živlů šovinistických — jejichž snahou jistě bude, aby zásada spravedlnosti ke všem občanům říše byla přizpůsobena a zúžena podle jejich přání a choutek. Ale jitro, to krásné jitro svobody, které čekáme s takovým štěstím i bázní — nebude náležeti jim. Především bude se dojista opakovati to, co se u nás dálo již po reformách Alexandra II., totiž doba nadšené touhy dobra a její tvůrčí následky. Polské povstání r. 1863, útok Karakozova atd. zadržely ten

process za děda nynějšího cara a dříve, než se kdo mohl nadíti, padly na Rusko mraky černých sov a dravců. Zdali nás tyto zkušenosti poučí? Jak dlouho potrvá očekávaná nyní doba dobrodějné činnosti, stane-li se vůbec skutkem?...

Píšíce ta slova, vracíme se k přítomnosti, totiž k přechodní přítomnosti, která chce podle svého řešiti své požadavky, řešiti arci tak, jak za nejlepší uzná S. J. Witte — neboť on sám jest naší přítomností. Víme sice, kolik velkých hodnostářů, kolik úředních státníků tvoří komitét ministrův,*) který nás nyní bude obdařovati rozšířením různých práv, ale víme také, že titíž lidé za účasti jiných nejvyšších orgánů vlády (státní rady atd.) po mnoho let obmezovali táž práva, zrušovali je fakticky nejrůznějšími zvláštními předpisy, okružníky atd. Proto vznešení členové vysokého tělesa zákonodárně-administračního nás nyní tolik nezajímají, jako osoba jeho předsedy. I největší odpůrci finanční politiky S. J. Witteho — která směřuje k sjednocení všech nitek hospodářského života říše v rukou vlády a přesazuje na ruskou půdu novověký kapitalismus (nebezpečný zvlášť hlavní části národa — rolníkům) — mají jej za člověka schopného. Energie, pracovitost Witteho, ale i jeho osobní ctižádost jsou všeobecně známy. Jde pouze o to, zdali tyto vlastnosti stačí k rozřešení nejzavilejší a nejtěžší situace, v jaké se Rusko nenacházelo od dob samozvanců a tak zvaného »smutnoho vremeni«? Kromě intelligence a obratnosti v kompromisech nynější doba nepochybně vyžaduje tvůrčího zápalu, lásky k ideálu a hotovosti k sebeobětování. Avšak zdali se takoví lidé udrží na výšinách byrokratických? Šablona tradice panuje zde příliš tvrdošíjně. Witte není aspoň šablonovitý, celý život jeho potvrzuje to neklamně. Odtud vznikají očekávání a naděje některých společenských kruhů. Více však jest lidí, kteří jsou přesvědčeni, že Witte bude spíše posledním činitelem epochy končící, než prvním vtělením epochy nové.

Každým způsobem vznešení pánové v komitétu, milující jinak pohodlí, pracují nyní energicky pod vedením předsedovým. Víte již asi, že bylo v komitétu usneseno zaměniti naši slavnou censuru osobní zodpovědností novinářů i autorů před soudem. Jak to bude vypadat ve skutečnosti — uvidíme. Před tím radil se komitét o zásadách reformy

*) Předsedou jest min. Witte, členy: 1. pět velkoknížat: Michal Alexandrovič (bratr carův), Vladimir Alexandrovič (který dal střílet do dělnického lidu), Alexěj Alexandrovič, Michal Nikolajevič (předseda státní rady), Alexandr Michajlovič; 2. čtyři předsedové odborů státní rady: D. M. Solski. (odb. státní ekonomie), E. V. Frič (práv), administr. tor Čichačev (průmyslu, obchodu, nauk), N. N. Gerard (záležitostí civilních a duchovních); 3. vrchní prokurator sv. synodu K. P. Pobědonoscev a hlavní správce carské kanceláře v záležitostech carové Marie (instituce dobročinné a školy zemstev) jen. Protasov-Bachmetjev; 4. ministři: m. dvoru jen. svob. p. Freederiks, m. války jen. V. V. Sacharov, m. vnitřních záležitostí kn. P. D. Svjatopolk-Mirskij, m. financí V. N. Kokovcov, m. zemědělství a státních statků A. S. Jermolov, m. spravedlnosti N. V. Muravěv, m. zahraničných záležitostí hr. Lamsdorf, m. komunikací kn. Chilkov, m. osvěty jen. Glazov, kontrolor státu jen. Lobko, správce ministerstva námořnictví jen. Avellan, sekretář státu sv. p. J. A. Ixküll von Hildenbandt. Správcem záležitostí komitétu ministrů jest sv. p. E. J. Nolde.

ústroje selského života — života sta millionů našich pariův a ubožáku, jimž nikdy nescházelo různých ochránců, jimž však se vždy nedostávalo ochrany práva a normálního občanství. Byrokracie držela je v »ježkových rukavicích« násilí zákonů výjimečných, kastovních a úřednické zvůle. Ideologové pak z intelligence, cítící s jejich neštěstím, věřili v blahodárné vlivy velkoruské »obščiny«, totiž takové formy společenského života vesnice, která v nynějším ústroji společenském jí nepřináší pražádného prospěchu, která nikterak není kooperací a vzájemností v pravém smyslu slova, která však pozbavuje své přirozené členy svobody jednání a individuálního majetku. Tomuto přežitku starých dob vděčíme za to, že polní hospodářství ruských rolníků a stav jejich výdělku jest ještě bídnější, než bylo by lze očekávati i v naší všeobecné slabosti a bídě. V posledních však letech tento fetiš »národníků« podlehá tak ostré kritice v kruzích pokrokových ekonomistů, že stále řidnou řady jeho obhajců. Selské soudy, které za darované vědro vodky vynášely nejpodivnější výroky, odejdou v minulost — aspoň v nynější své podobě. Zmizí také dojista s povrchu ruského světa proslavené »načalstvo« lidu, t. zv. »zemští náčelníci«.

V ostatních dvou zasedáních radil se komitét o tom, v jakých mezích má býti rozšířena kompetence a rozsah činnosti zemstev, t. j. naší místní samosprávy. Známa jest vám asi historie našich zemstev, tak výmluvná a charakteristická pro naše vnitřní dějiny vůbec. Zemstvům povolaným v život nejvyšším ukazem ze dne 1. ledna 1864, svěřen obor místního hospodářství v guberniích, péče o osvětu a školství, místní obchod a průmysl, jakož i o zdravotnictví. Na základě voleb pojili se k společné práci v úloze radů (glasnych) zástupcové všech vrstev společenských, od rodové aristokracie až k chudým rolníkům. Přes třicet gubernií, obdařených zemstvy, znamenitě dokazovalo patrnými výsledky té práce prospěšnost zemských institucí. Bohužel nedůvěra byrokracie k živlu neodvislému a volenému neustále vzrůstala. Směr lidové osvěty, učitelův a škol, vydržovaných zemstvy, nedocházel pochvaly v kruzích vládních; účast kruhů lidových v řízení vlastních osudů setkávala se také čím dál s větší nechutí rozhodujících kruhů — slovem, přes to, že zákonná ustanovení vymezovala práva i obor působnosti místní samosprávy, po několika prvních letech svobodnějšího trvání počala vláda obmezovati zemstva (podobně jako jiné obory národního života) mimořádnými předpisy a zostřeními. Všeobecná reakce tížila i zemstva celou svojí hroznou silou. Konečně zvláštní »položenije«, vydané r. 1890, radikálně oklestilo meze samosprávné působnosti — a zbavilo zemstva intensivnějšího spolupracovnictví živlů lidových. Nejracionálnější a potřebám času nejlépe vyhovující petice ve věcech samosprávy byly od té doby soustavně odmítány. Naše byrokracie se domnívala, že sama dovede uspokojiti potřeby obrovského národa — i vznikaly obavy, že konečně zmizí i ten bledý odstín samosprávy, který ještě bídně živořil. V tom však vojna a neodkladné potřeby, válkou vyvolané, totiž nezbytnost široké účasti národa v péči o raněné i choré vojíny, o jich rodiny, zbavené živitelův, posílily postavení

zemstev, zvláště od té doby, kdy v »zemských sanitních oddě[l]eních« na dalekém východě ukázaly se výsledky čilé a účelně zorganisované práce zemstev. Čím více klesala beztoho dosti slabá populárnost úředního »červeného kříže«, tím více stoupaly v oblibě »zemské oddíly« a spojená s nimi veřejná obětavost. Konečně dovoleno zástupcům zemstev raditi se o záležitostech vojensko-sanitních — od kteréž chvíle tak rychle rostl v očích národa všeobecný význam toho živlu, že se vyšvihl na vůdčí místo celého hnutí a že nebylo lze vážně s ním nepočítati. Nový státník, kníže Mirskij, ocenil jeho význam do té míry, že zástupci zemstev mohli se nejen shromážditi, ale cítíce se důvěrníky národa mohli i sformulovati takové resoluce, za které ještě před několika měsíci každý z nich mohl se octnouti na Sibiři. Dnes arci z různých míst, na př. z Charkova, docházejí zprávy, že za opakování těch resolucí očekávají účastníky schůzí soudní processy, ale již to jest pro nás radostí, že s námi začínají politické processy místo pouhých tajných a samovolných výroků administračních, beze všech důvodů spravedlnosti a beze vší obrany . . .

Různé sjezdy vědecké v přesvědčení svých účastníků, že v žádném oboru za nynějších poměrů našeho života není možna vydatná práce, vyslovují se systematicky v duchu týchž resolucí zemstev — ale jsou za to rovněž systematicky předčasně rozpouštěny. Na paedagogickém sjezdě moskevském, pořádaném tamější odbočkou Technického spolku a rozpuštěném z rozkazu gubernátorova před několika dny, pověděl mimo jiné p. Korženěvskij, že »stát, zaujímající šestinu povrchu zemského, odtržen jest od produktivního světového obratu nevelkým počtem byrokratů. Ohromná bohatství země i národa s jeho hmotnou silou nepřispívají k obohacení obyvatelstva pro nedostatek právního řádu. V zkázonosném ovzduší byrokratické péče kapitál tratí svou iniciativu, práce pak, zbavená práva vědění, pozbývá životní energie. Pouze práva lidská a občanská, zabezpečená dozorem společnosti samé, vyvedou Rusko na cestu svobodné práce . . .«

Včera náhle rozpuštěn sjezd učených kriminalistů v Kijevě, když schválil známé resoluce. Nemálo podobných resolucí dojista bude v Rusku usneseno v »Taťjanin děň« (den sv. Taťány) 12. ledna (ruského kalendáře), svátek to moskevské university. Slavnost výroční byla by tím významnější, že právě na ten den připadá 150letá památka trvání nejstarší university ruské. Ale jak známo, slavnost ta nebude se konati — úředně; ovšem z toho nenásleduje, že by ji svým způsobem neměla oslaviti ruská společnost. Řečí ani adres nebude nedostatek. Příklad poskytl nedávný sjezd chirurgů v Moskvě, předpovídajíce jubilantce-universitě, že »blízek již jest konec nepohody a tím i konec trudných poměrů, v nichž se nachází moskevská universita.«

Vůbec Moskva, a nikoli Petrohrad, s předsedy svých zemstev i městské správy v čele stala se znova skutečným hlavním městem národa!

Novyj.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozáp.: Slovensko a volby. — Konference evang. učitelstva lužického. Saský král. o Luž. Srbech.— Otázka ruskopolská. Memorialy. Ruské hlasy o poměrech v král. Polském. Sjezd polsko-ruský. Příznaky nepříznivého obratu. Pruský ministr o věcech polských. Poněmčování polských příjmení. Soud v Glivicích. Nekrology: M. Orgelbrand, R. Ottman, H. Wernic, W. Pawliszak. — Slované východní: Ještě ke sjezdu zemstev. Všeobecný ruch konstituční. Sjezd žurnalistů. List kn. Trubeckého. Demonstrace i atentáty. Boj strany vládnoucí proti novým směrům. Rada carské rodiny. Manifest Pád Port Arturu. Obrovská stávka v Petrohradě. Krveprolití. V. I. Lamanskij. † J. O. Lichačeva. — Nespokojenost Rusínů s mírnou taktikou poslanců na sněmě. Odpověď posl. Olesnyćkého. Proces proti dru. Tryľovskému. Z Bukoviny. Z Uherské Rusi. Malorusi a reformy v Rusku. Maloruská nniversita. J. Nečuj-Levyćkyj. J. Žatkovyč. ·D. L. Mordovcev. † E. Jarošynśká. — Jihoslované: Otázka slovinské university. — † D. Vitezić. — Sblíženi Jihoslovanů. Khuen do Bosny? — Z Makedonie.)

Slované severozápadní.

Slovensko žije nyní ve znamení *příprav k volbám* do uherského říšského sněmu, který byl 4. ledna rozpuštěn. Slováci mají v 56 okresích většinu: v 53 stolicích slovenských, pak v Sarvaši a Čabě ve stolici Békešské a v Kulpíně (společně se Srby) ve stolici Báčské. Avšak ve všech těchto okresích nemůže národní strana slovenská postaviti s nadějí na úspěch své kandidáty. Ve východních stolicích jest lid slovenský neuvědomělý a opuštěný, nemaje svých národních vůdců a žádné intelligence. V západních stolicích pak lid za passivity národní strany otupěl, a kde byly volební zápasy, mnohými nezdary zmalomyslněl. Slovákovi je většinou lhostejno, kdo bude jeho zástupcem na sněmu. On ví, že si to páni v Pešti konec konců všecko zařídí, jak sami budou chtít. Služný (náš okr. hejtman) s panem kandidátem již před volbami objíždí všecky obce svého okresu, zastaví se v krčmě, kde se sejde národ, ale ne proto, aby pan kandidát proslovil voličům programovou řeč, neboť chudák obyčejně slovensky neumí. Za to má výmluvnější důvod pro své zvolení, kterému Slováci také lépe porozumějí. Když mu provolají »éljen«, dostanou od »velkomožného pána« několik desítek, aby je propili, a tím už jsou zaprodáni. Dostanou pak ještě prapor se jménem svého kandidáta a v den volby na žebřinových vozech dostaví se k místu volebnímu pod velením svých rychtářů a notářů a za dozoru volebních nadháněčů, »kortešů«. Zde ještě dochází k půtce s přívrženci kandidáta oposičního, tak že často až vojsko musí zakročiti. Za takovýchto poměrů čeká ovšem těžký boj národní stranu slovenskou, která chce bojovati čestně. V celé stolici trenčanské — ryze slovenské — nelze ve všech 8 okresích volebních doufati ve zvolení ani jednoho Slováka, neboť mnoho voličů je za výdělkem po celém světě rozběhlých a ti, co zůstali, jsou židé a úředníci, kteří volí vždy jen vládního kandidáta. Tak na př. obec Turzovka, čítající na 8000 duší, má ze 200 voličů jen 3 selské, slovenské hlasy! — Volby budou provedeny mezi 26. lednem a 2. únorem. Slováci budou kandidovati asi v 15 okresích. Jsou to: 1. Kulpín v Báčce, kde volí Srbové se Slováky kandidát red. Milan Hodža; (zde zvolen 18. března 1869 první slovenský poslanec Vilém Paulíny-Tót), 2. Bobrov v Oravě — Frant Skyčák, 3. Dolný Kubín-Orava — Ivan Pivko, 4. Lipt. Sv. Mikuláš — advokát dr. Emil Stodola, 5. Sučany v Turci — red. Pavel Mudroň, 6. Štubňa — dr. J. Mudroň. 7. Pezinok v Prešpurské stol. — advokát dr. Vladimír Krno, 8. Trnava — farář Martin Kollár, 9. Stupava — rolník Jan Borák, 10. Moravský Sv. Jan — dr. Josef Kubina, 11. Senice v Nitře — advokát Frant. Veselovský, 12. Vrbové — lékař dr. Julius Markovič (proti němu sebrali židé agitační fond 20.000 K!), 13. Nové Mesto nad Váhom — advokát dr. Rudolf Markovič, 14. Sliač ve Zvolení — advokát dr. Ivan Thurzo, 15. Nová Baňa — advokát Fr. Kabina (slov. sociální demokrat). V některých okresích pravděpodobně budou kandidáti ještě ohlášeni. Z ostatních nemaďarských národností

kandiduje rumunská strana pod vůdcovstvím posl. Vlada ve 26 okresích a Srbové v 6 okresích (mezi nimi v Zomboře Jašu Tomiće, red. novosadské »Zastavy«). Jak volby dopadnou, nemožno dnes předpovídati — zabezpečenou zdá se býti jedině kandidatura Hodžova.*)

Zvědaví jsme jen, jak pochodí na Slovensku maďaronská a klerikální strana lidová, která měla od Slováků naposled 9 mandátů, velmi těžce dobytých, začež se jim odměnila jen odkopnutím. V jich slovenském orgánu »Kresťanu« nesmí být slovo »Slovák« nyní ani vytištěno. Bývalého redaktora, katolického kněze Ed. Šandorfiho, z redakce odstranili, poněvadž se snažil lid slovenský probouzeti, a nyní ho pronásleduje vláda, majíc ho v podezření, že on byl příčinou toho, že před několika roky vyšlo v americkém »Slov. Denníku« tajné nařízení ministra vyučování Vlašiče s fotografickým snímkem jeho rukopisu, které uherskou vládu velmi kompromitovalo. Nařízení to obsahovalo totiž výzvu k uherským biskupům, aby Vlašičovi označili 8 maďaronských kat. kněží, schopných k vyslání do Ameriky, aby tamější slov. katolíky odvrátili od sloven. služeb božích a s plnomocenstvím uherské vlády zařídili jim maďarské. *S. K.*

*

V Horní Lužici došlo konečně k založení *konference evangelických učitelů* okresu budyšínského (konferenca ewangelskich wučerjow), jakou katoličtí učitelé dávno mají. Po dlouhá léta marné bylo domlouvání učitelům evangelickým, aby si založili podobnou instituci, v níž by se radili o potřebách srbského školství. Duch, který vládl v budyšínském (ovšem německém) učitelském semináři pro evangelíky v posledních desítiletích, zkazil až na některé čestné výjimky kolik generací učitelských i způsobil tím mnoho zhouby na evangelickém venkově. Lonského roku básník Jakub Čišinski několikrát veřejně vytkl evangelickému učitelstvu jeho národní vlažnost — a to snad působilo ve spojení s příkladem horlivé činnosti učitelů katolických (Swobodne Zjednoćeństwo katholskich wučerjow serbskeje Łužicy). A tak v posledním čísle »Srbských Novin« čteme zprávu o svolání první schůze konference evangelických srbských učitelů na den 3. února. Článek dovolává se *výroku saského krále Bedřicha Augusta*, jejž učinil k srbské holdovací deputaci dne 9. listopadu. Král totiž přijal deputaci (již tvořili za duchovenstvo pastor J. Jakub a kat. farář M. Žur, za »Matici Srbskou« prof. dr. Arn. Muka a pastor J. Křižan, za »Serbski Dom« notář M. Cyž, za učitelstvo evangelické J. Kapleř a za katolické P. Hila, statkář Króna za srbské rolnické a jiné spolky, a poslanci M. Kokla i A. Zoba) neobyčejně vlídně, i pravil mimo jiné: »že dávno zná věrnost a příchylnost Srbů ke královskému domu, že jej zejména těšilo, když o podzimních manévrech ještě jako korunní princ pobýval v srbských končinách a všude byl radostně vítán přívětivými, mile jemu vstříc zářícími tvářemi věrných Srbův; kde sklízíme tolik lásky a netajené náklonnosti, tam jsme povinni zase láskou spláceti; a tuto lásku, dosednuv na královský trůn, rád Srbům projevuje; však jsou Srbové neobyčejně milý, něžný a přátelský národek, jemuž každý, kdo jej zná, musí býti srdečně nakloněn; proto také jest králova pevná vůle, chrániti srbskou řeč a práva.« Tato královská slova snad byla posledním rozhodným úderem do svědomí evangelických učitelů. Radujeme se upřímně ze založení »konference« a pozdravujeme členstvo její jako nového závažného činitele v národním životě lužickosrbském. Zpráva »Srbských Novin« stěžuje si, že bylo evangelickému učitelstvu ubližováno, když se mluvilo o jeho lhostejnosti a vlažnosti. Nikoliv: svědectví, které bylo dosud vydáváno o činnosti (vlastně nečinnosti, ne-li přímo škodlivé činnosti) evangelického učitelstva srbského, jest historická pravda, již žádné prohlášení nezvrátí. Ale vroucím přáním našim jest, aby se učitelstvo evangelické přičinilo, by ta pravda od nynějška skutečně náležela jen minulosti — a založení »konference« aby znamenalo obrat k nadšené práci ve prospěch srbské řeči a národnosti. A k té činnosti přejeme evangelickému učitelstvu slovy jeho prohlášení: Bóh daj, zo bychu rozsudy konferency serbskim šulam a serbskemu ludej ze žohnowanjom byłe! *A. Č.*

*

*) Hodža skutečně byl zvolen jediný! *Red.*

*

V popředí událostí polských přirozeně stojí *otázka rusko-polská*, v nebývalé síle povolaná do života hnutím konstitučním v Rusku. Rychlé změny politické atmosféry v Rusku působí přirozeně i na otázku polskou, ponévadž — třeba bylo království Polské již 40 let ve stavu výjimečném — nedá se polská otázka odloučiti od celého souboru otázek, tvořících dohromady současnou ústavní krisi ruskou. Není možno při skrovném rozměru našeho listu zaznamenávati vše a všemu věnovati náležitou pozornost — přes to však třeba jest bedlivě sledovati rozvoj událostí v době nad jiné vážné pro oba národy a celé Slovanstvo. Není pochybnosti, že nebylo dosud doby tak vhodné k rozřešení neblahého sporu, jako jest doba nynější. Na spravedlivém ukončení rusko-polského sporu musí nám všem ostatním Slovanům, a zejména nám Čechům, hluboce záležeti. Musíme se zájmem sledovati vývoj současného stadia otázky, musíme při stejné sympathii k oběma národům otevřeně prohlásiti se pro konečné provedení plné spravedlnosti Polákům — tak jako musíme otevřeně státi na straně požadavků ruského národa, které jsou v zájmu zdravého rozvoje Ruské říše.

Jak bylo již v článku »Současné Rusko a Poláci« zaznamenáno, z polské strany kromě petrohradských kruhů ugodových i varšavští Poláci sformulovali své požadavky a předložili je vládě. Nyní můžeme o těch krocích podati zprávy bližší. První pamětní list v záležitostech polských podal knížeti Mir kému známý spolupracovník zvěčnělého Pypina, prof. Vladimír *Spasowicz*. »Stojím nad hrobem,« počíná své podání, »celý život věnoval jsem uspořádání záležitosti polské ku prospěchu obou stran, i obracím se dnes k muži, jenž by té věci byl nakloněn.« Po Spasowiczově pamětním listu vypracována byla a do rukou kn. Mirského odevzdána t zv. »*adressa dvaceti tří*«, podepsaná dvaceti třemi sestaviteli, považovaná za společný krok ugodovců a odvažující se v požadavcích trochu dále, než pamětní list Spasowiczův. Třetí adressou byl t. zv. *memorial hr. Tyszkiewicze*, sestavený na vyzvání samého kn. Mirského vynikajícími členy varšavské intelligence a podaný Tyszkiewiczem ministru vnitra dne 23. prosince.

Tento memorial poznáváme nyní v doslovném znění z krakovského »Przedświtu«. Skládá se ze dvou částí, z nichž první, všeobecná část líčí následky dosavadního rusifikačního režimu v království Polském, druhá část pak formuluje požadavky, nezbytné k nápravě vylíčených poměrů. Memorial konstatuje, že rusifikační politika docílila jen zdánlivých výsledků poruštění, že však v celé zemi způsobila spoustu hospodářskou i mravní. Konstatuje dále, že tak kulturní z dávných dob země pozbavena jest nejzákladnějších práv kulturně-sociálních a právní záruky vlastního rozvoje; k tomu výjimečná nařízení dávají plnou volnost byrokratické zvůli. Požaduje pak memorial především zrušení těchto výjimečných zákonů a nařízení, tudíž srovnání Poláků v právech s ostatními obyvateli Ruska. Co se týče zvláštních potřeb království Polského, dovolává se memorial návratu k stavu, zaručenému ukazy Alexandra I., Mikuláše I. a Alexandra II., ale zrušenému r. 1863 výjimečným nařízením (jež bylo ovšem výslovně označeno jako dočasné a přechodní). Tedy ve skutečnosti žádá návrat ke stavu věcí před čtyřiceti lety, což polský tisk právem tomuto memorialu počítá za velkou chybu. »Společnost polská musila by bývala žíti od r. 1863 v úplném strnutí, kdyby do dneška nevytvořila potřeb dále sahajících,« píše správně »Nowa Reforma« (č. 7.). Požadavky polské, jichž splnění memorial Tyszkiewiczův označuje za nezbytné, jsou:

1. Navrácení jazyka polského jakožto vyučovací řeči do škol nižších, středních i vysokých; navrácení polštiny v soudnictví, v zemskou správu i do všech úřadů a institucí. 2. Připuštění Poláků ke všem místům služby veřejné, vládní a společenské. 3. Zavedení samosprávy v okruzích vesnických i městských s účastí všech vrstev obyvatelstva a s uznáním obce za základní jednotku samosprávy. 4. Zajištění svobody vyznání řeko-unitům: navrácení plných práv církvi římsko-katolické ve vnitřní správě i v poměru k hlavě církve, a obnovení duchovní římsko-katolické Akademie ve Varšavě, zrušené r. 1867.

Toť vše. O nějaké autonomii král. Polského ani řeči, tím méně o připojení k požadavkům konstitučním ostatního Ruska. Není pochybnosti, že tento

memorial jest v požadavcích víc než umírněný — a přece ani ten není po chuti ministru Wittemu, jehož význam v nynější přechodní době Ruska a příští roli charakterisuje náš petrohradský dopisovatel. Ministr Witte úplně pominul memorial Tyszkiewiczův a vyzval *Spasowicze*, aby mu předložil své zdání o polské otázce. Vyžádaný referát však má pouze vylíčiti nedostatky práv obyvatelstva polského v poměru k ruskému obyvatelstvu říše. »Nedostatky« ty vyplývají hlavně z byrokratické svévole, která si po svém vykládá výjimečná nařízení porevoluční, vydaná původně jen prozatímně na nějaký čas, pokud by se země neupokojila. »Země« — píše Dziennik Poznański — »byla upokojena tak dalece, že jest dnes pokojnější než nejruštější provincie. Nepořádků není. A přece ona nařízení, zbavující nás práv, zůstávají v celé síle a v celém rozsahu.«

Kromě těchto adress sluší ještě zaznamenati *memorial polske šlechty litevské* z gubernie minské, jejž podala předsedovi komitétu ministrů společně se šlechtou ruskou téže gubernie. Již ten fakt jest pro politické nazírání oné části polské šlechty charakteristický. Ještě patrněji se jeví v obsahu memorialu: »Nesouce přes 40 let stejně s jinými poddanými ruské říše všecky povinnosti, jsme pozbaveni mnohých práv občanských a politických, jichž požívají jiní poddaní císařství. Totiž: šlechta bez rozdílů vyznání zbavena jest samosprávy šlechtické i zemské, šlechta pak vyznání římsko-katolického*) obmezena jest kromě toho ve svobodě svědomí, pozbavena jest práva volného nakládání s nemovitým majetkem pozemkovým i kupování jeho a obmezována jest i v příčině vstupování do služby státní a vzdělávání dětí. Uznávajíce, že osud náš neodlučně jest spojen s osudy ostatního císařství, prosíme Vaši Excellenci, abyste vyřkl své mocné slovo v náš prospěch v příčině srovnání nás s jinými občany ruskými co do práv občanských a politických.«

Zdrželivost (někdy až přílišná) těchto oficiálních žádostí a adres polských přirozeně vedla k samostatným projevům polské společnosti, které ovšem za stísněných okolností, v nichž se nachází království Polské, nemohly býti učiněny na nějakých veřejných schůzích nebo v časopisech, nýbrž v brošurkách, tištěných za hranicí a do Varšavy tajně dopravovaných. Je to brošurka »*List otwarty Polaka do ministra rosyjskiego*«, o níž se praví, že pochází od jednoho z nejznamenitějších mužů a spisovatelů polských, a po níž objevila se jiná, nazvaná »*Uwagi z powodu listu Polaka do ministra rosyjskiego*«. Obě brošurky působily ve Varšavě hlubokým dojmem. »Uwagi« zejména také vystupují proti straně ugodovců. Uvádějí četná fakta o nynějším stavu království Polského a uzavírají, že »nic dnes nemůže býti učiněno bez splnění tak kardinálních podmínek, jako jest úplná likvidace dosavadního systému utiskování polské národnosti v Rusku a uskutečnění věci tak elementární a nevyhnutelné: polskosti království Polského.«**)

Základem všech požadavků polských jest zrušení výjimečných zákonů a poměrů, jimiž jest sešněrováno království Polské. Slyšme nyní, co o těchto poměrech povídá Rus, *varšavský dopisovatel »Nového Vremeni«*, jenž se podepisuje Russkij. Je to klassické potvrzení se strany ruské toho, co jsme my o těch poměrech psávali, pádné podepření našeho stanoviska, jež jsme vždy v otázce ruskopolské zaujímali proti našim domácím zamlčovatelům a falšovatelům pravdy.***) Dopisovatel »Nov. Vrem.« ukazuje abnormálnost poměrů v král. Polském především na nedostatku městské samosprávy. »Magi-

*) T. j. šlechta polská — ale podavatelé neodvážili se ani přiznati se přímo k své národnosti, nýbrž naznačili ji jen vyznáním náboženským.

**) V poslední chvíli dostáváme jinou podobnou brošurku: »Appel Polonais à tous les Gouvernements Partis et Cercles politiques, Hommes d'État. Journaux, Associations, etc.« Paris, Imp. G. Maurin.

***) Může to vzíti na vědomí také pan Hurban-Vajanský, který nedávno v »Národ. Novinách« takovým způsobem schvaloval útisk Poláků, jako nejzarytější vládní policajt ruský. Bylo nám věru stydno při pomyšlení, že to napsal jeden z předáků utlačovaného národa!...

stráty městské — toť kanceláře úřednické. Městské hospodářství Varšavy řídí ze vzdálenosti tisíce věrst úředníci petrohradští, kteří Varšavy nikdy nespatřili.« Nepřirozenost těchto poměrů ostře se jeví na př. v oboru lidové osvěty, záležitosti zdravotnicko-lékařských a veřejné dobročinnosti. »Varšava má 800.000 obyv., čili $^1/_3$ obyvatelstva Petrohradu, a v rozpočtu těchto tří oborů nacházíme pouze 612 000 rub., kdežto Petrohrad vydává 6,341 000 rub. Toť makavý příklad rozdílu mezi městskou samosprávou a úřednickým magistrátem«.. »Za nejosudnější výsledek výjimečnosti, v níž jest drženo království Polské, pokládám nejednotnost v užívání zákonů a předpisů... V té příčině jedná podle vlastního rozumu nejen každý gubernátor, ale i každý okresní náčelník. Na příklad: umřel katolík ve Varšavě — oznámení, nalepovaná na nárožích, psána jsou pouze polsky; umře katolík v gubernii piotrkovské — policie žádá, aby oznámení bylo vydáno v obou jazycích; umře katolík v gub. suwalské — i jest dovoleno nalepovati oznámení pouze ruská... Svévole a nedůslednost pronikají na kříž všecky vrstvy místních úřadů. Vůči tomu zlu jsou bezmocni i vrchní náčelníci země... Polákům nesluší věřiti; Poláci nenávidí Rusko; jsou vždy hotovi škoditi mu; dejte jim práva volební, zemstva, městskou samosprávu, a oni hned z nich utvoří blahé paměti své sněmy a sněmíky. To stále a stále opakuje byrokracie v král. Polském, která srostla s ultra-úřednickým systémem a s ostrostí místní vlády a která si nepřeje změny toho ústroje. Tvrdí, že nyní Poláci chovají k Rusku větší nepřátelství, než kdy před tím, že polská společnost jest rozdrážděna a nespokojena okolnostmi, v nichž se nachází. Ale táži se, čím má býti polská společnost spokojena? Postrádáť přes čtyřicet let toho, co má společnost ruská, která nyní rovněž projevuje nespokojenost. Byla by ruská společnost spokojena, kdyby byla nucena žíti v okolnostech, v nichž žije obyvatelstvo polské a polská společnost? V otcovské zemi mohou býti Poláci-katolíci pouze rolníky, inženýry, lékaři a advokáty. Milují-li Poláci Rusko či nemilují, touží-li či netouží po obnovení Polska — toť otázka p i nejmenším zbytečná a prázdná... K rozřešení otázky polské dojde jedině tehdy, až obyvatelstvo království Polského srovnáno bude v právech a povinnostech s obyvatelstvem jiných kulturních částí říše. Uskutečnění této rovnoprávnosti ve shodě se základními poukazy nejvyššího nařízení ze dne 12. (25.) prosince — toť nejjistější, nejlepší způsob sblížení Poláků s Ruskem: k tomu nepovedou výlevy sentimentálních citů a usnesení, nýbrž obdaření země takovými podmínkami, bez nichž se kulturní společnost nemůže obejíti.«

Petrohradský denník »Ruś« přinesl další dopisy o věci rusko-polské. V nich mimo jiné objevil se návrh (jejž učinil jakýsi »frater Polonus« z Krakova a stud. Feliks Wasilewski), aby svolán byl *sjezd polsko-ruský* za příčinou výměny názorů o rusko-polské otázce. Redakce »Rusi« horlivě se prohlásila pro tuto myšlenku a ve zvláštním článku vyložila, že by první takový sjezd měl býti svolán do Prahy, načež by mohly a měly následovati další sjezdy v Petrohradě a v Krakově. Při té příležitosti redakce vyslovuje politování, že tisk varšavský »z příčin od něho nezáležejících« nemohl se dosud vysloviti o celé diskussi, která se delší dobu vede v »Rusi« o rusko-polské otázce. Je to vskutku velmi charakteristické pro poměry ruského Polska: varšavský tisk polský smí nanejvýše otisknouti, co o nejbližších jemu zájmech píší ruské noviny, ale své mínění o tom vysloviti nesmí!... Co se týče sjezdu samého, neslibovali bychom si od něho mnoho. Za nynějších poměrů by se ho ruští Poláci súčastniti nemohli, poněvadž by se osobně vydávali v nebezpečí pronásledování se strany domácí ruské byrokracie — a tím celá věc padá. Jaké dorozumívání, když potlačený musí — mlčet. Sjezd vypadal by vlastně docela tak, jako nynější novinářská diskusse o palčivé té otázce: súčastnil by se ho spíše kdokoliv jiný, nežli ten, o jehož osud vlastně jde.

Ten je tak sevřen, že se o svých nejživotnějších záležitostech nesmí raditi — ani při uzavřených dveřích. V první polovici ledna přerušila policie varšavská (v ulici Vlčí) *důvěrnou poradu o adrese království Polského*, jež měla býti podána do Petrohradu. Podobné důvěrné schůze potom přímo za-

kázány, ba vykonány i četné domovní prohlídky a zatčeno několik vážených osobností, mezi nimi básník Andrzej Niemojewski (který však po několika dnech propuštěn). Tak rozumí vláda smiřování Poláků v nynější kritické době: zacpe ústa všem, kdož by se o potřebách vlasti mohli vysloviti jinak, než p. Witte dovolí... A proč? Poláci přec v době všeobecného vření v Rusku chovají se tak klidně, jako by ani v Rusku nebyli. Vláda a každý dobře ví, že socialistické demonstrace nejsou projevem polské společnosti — jsou prostě části dělnického hnutí, jež se mocně projevuje v celém Rusku (že polští socialisté kromě třídních zájmů hlásají i požadavky národní, jest jen přirozeným následkem národnostního útisku v Polsku). Pro zájmy ruské vlády zbytečně krvácí na dalekém východě obrovské procento polských důstojníků a vojínů — a přec vláda se takto k Polákům chová. Dříve vládní stvůry oficiální i neoficiální, ruské i neruské (také české!) odůvodňovaly kruté, odmítavé stanovisko Petrohradu k Varšavě výkladem: Poláci dělají revoluci, jim nelze povolit. Nuže, nyní je de facto v odboji proti vládě celé Rusko, v celém Rusku to vře skutečně revolučně — a Poláci jsou tiší. Jaký důvod nyní si proti nim vymyslí nepřátelé spravedlnosti?...

Čím dál roztomilejší je také položení Poláků pod vládou pruskou. V pruském sněmu ministr Hammerstein již ohlásil, že se připravuje předloha zákona o jazyce veřejných shromáždění, čili *zákaz užívání jazyka polského na veřejných schůzích a ve spolcích.* Nejsou tedy nic platny řeči polských poslanců ve sněmu i parlamentě (Jażdżewského, Kulerského) proti nynějšímu postátnění hakatismu — vláda jde dále cestou barbarského násilí. Onehdy musil posl. Krzymiński ve sněmu vystoupiti i — na obranu *polských příjmení ženských* proti germanisaci! Životní otázkou Pruska nyní jest, aby Polky psaly po německém způsobu svá jména s mužskou koncovkou (*-ski* místo *-ska*)... Rovněž tak nebezpečno říši Německé jest polské znění *křestních jmen.* Na firmách polských obchodníků a řemeslníků musí býti psána křestní jména tak, jak jsou zaznamenána v matrikách a civilních knihách úředních — a tam jsou zapisována v podobě německé. Před zavedením civilního řádu byli křtěnci zapisováni v matrikách církevních, a to latinsky. A toho užil posl. Krzymiński k sesměšnění celé věci. »V mnohých našich městech a městečkách to nyní vypadá, jako by byly vykopány v Herculanu nebo v Pompejích.« pravil ve sněmu. »Udivený zrak čte tam na firmách: Josephus, Ignatius, Pancratius, Petrus, Paulus... Zní to směšně, ale vláda naše nebojí se ani směšnosti, jen když bude setřen polský ráz našich krajin.« — Dojde-li ke schválení zákazu jazyka polského ve schůzích a spolcích (jako že dojde), spadne veškero veřejné obhajování národních zájmů polských na polský tisk. S potěšením lze stvrditi, že novinářský ruch se v posledním desítiletí značně rozvinul; kdežto dříve se v Poznaňsku obmezoval pouze na Poznaň, rozšířil se nyní i na jiná města — vycházejíť polské listy v kníž. Poznaňském nyní i v Inowrocławi, Hnězdně, Ostrově, Kościaně a Lešně; kromě toho ovšem své novinářstvo má Horní Slezsko. V těch okolnostech jest pochopitelno, že všeobecný zájem vzbudilo otřesené postavení *Kurýra Poznaňského.* Je to list směru klerikálního, ale má nepopiratelné zásluhy v boji proti germanisaci polských kostelů. Vycházel podporou duchovní vrchnosti — a na tu vláda učinila nátlak, směřující k záhubě listu; duchovní vrchnost podlehla hrozbám vlády a odepřela »Kurýru« další podporu. Jest však naděje, že bude »Kurjer« jinak zachován; není pochybnosti, že samostatný orgán polského duchovenstva bude míti značný význam v době, kdy poroste germanisace duchovní vrchnosti.*)

V Horním Slezsku objevila vláda hrozný »tajný spolek«, začež stanulo 32 osob před *soudem v Glivicích.* Byla to kromě čtyř svéprávných osob vesměs mládež dělnická, jinoši a dívky mezi 17-20 lety. Scházeli se v soukromých obydlích, čítali tam polské knihy, rozmlouvali o polských záležitostech, zpívali národní písně — a v tom státní zastupitelstvo shledalo přečin tajného spolčování a za to soud vyměřil 17 z nich trest vězení od 3 dní do 3 měsíců.

*) Srov. Slov. Přehled VII., str. 39.

Po studentech z Poznaňska a Západních Prus přichází tedy na řadu dělnická mládež slezská.

Řada rovů zvlnila se na polské zemi. Dne 4. pros. zemřel ve Varšavě nakladatel *Maurycy Orgelbrand* (nar. 1826), který působil do r. 1865 ve Vilně, od té doby ve Varšavě. Vydal svým nákladem první polský naučný slovník větších rozměrů (Encyklopedya Powszechna ve 28 dílech), »Słownik języka polskiego«, dílo gener. Puzyrewského »Wojna polsko-rosyjska 1831 r.«, M. Dubieckého »Historii literatury polské« atd. — Polská bibliografie ztratila 14. pros. pilného pracovníka *Rudolfa Ottmana*, kustoda biblioteky Jagiellonské v Krakově (nar. 1844 v Przemyślu). Z četných jeho prací literárně historických a bibliografických budtež uvedeny: »Stefan Witwicki, życie i pisma« (1879), »Jan Paweł Woronicz« (1893), »Adam z Brusiłowa Kisiel« (1886) a j. — Dne 7. led. zemřel ve Varšavě vynikající paedagog *Hynek Wernic* (nar. 1825 ve Varšavě). Byl nejříve úředníkem, pak do r. 1856 učitelem realné školy ve Varšavě, načež se oddal vychovatelství; v letech 1861—68 pobýval v cizině, hlavně v Anglii a Německu, a tu postihlo jej velké neštěstí: pozbyl zraku. Nezničilo to však jeho práci, naopak vrátiv se do Varšavy teprv rozvinul intensivní činnost v literatuře paedagogické, byť byl nucen své práce jen diktovati. Uvádíme z nich: »Przewodnik wychowania«, »Nauka o rzeczach«. »Wychowanie dziecka do lat 6-ciu«, »Pierwszy krok nauki systematycznej« atd. — Nešťastným způsobem dne 18. ledna skončil ve Varšavě život vynikající malíř *Wacław Pawliszak* (nar. 1866). Nervový stav mladého malíře byl delší dobu tak povážlivý, že vzbuzoval vážné obavy — a také se vlastně stal příčinou jeho smrti. Podráždění dostoupilo vrcholu, když mu umělecká komise odmítla jeden z jeho obrazů, zaslaných na výstavu. Členem komise byl i vynikající sochař a professor umělecké akademie, Franciszek Ksaw. Dunikowski. A ten se stal bezděčně původcem předčasné smrti mladého malíře; když totiž Pawliszak přistoupil k němu v úmyslu udeřiti jej, Dunikowski vyňal revolver — a v okamžiku kácel se Pawliszak smrtelně raněn. Do noci zemřel. Oba vynikající lidé, kteří se navzájem takřka neznali, stali se oběti tragické události: jeden leží pod zemí na Powązkách, hrozná muka duševní snáší druhý, který žije... Neštěstí stalo se právě před otevřením výstavy děl F. Ks. Dunikowského... Pawliszak byl v Krakově žákem Matejkovým, silný vliv kromě toho měla na něho díla Brandtova. Vliv obou, zejména druhého, patrný jest v prvních jeho obrazech, historických žánrech. Později, hledaje vlastního výrazu, tvořil hlavně scény rokokové — a po cestě na východ stal se polským malířem Orientu. *A. Č.*

Slované východní.

Smutná povinnost, psáti kroniku života ruského ve smutný čas, kdy proudy se lije krev ruská ruskou zbraní...

Sjezd zemských činitelů, jehož zahájením končila minulá kronika naše, trval tři dni: první den konána schůze v domě Korsakova, druhý domě Brjančaninova a třetí v domě Nabokova. Tak hlásí soukromé zprávy z Petrohradu. Předsedou byl Šipov, místopředsedy Petrunkevič a Lvov. Jednání bylo velice radikální, svrchovaný údiv vzbudila řeč hr. Gajdena, starého byrokrata, jenž prohlásil, má-li se upřímně vysloviti, že musí prohlásiti nutnost, aby se Rusko opřelo o vládu zákona, rovného pro všecky od cara až do posledního dělníka. Při konečné schůzi objevily se dva směry; valná většina vyslovila se pro konstituci, menšina spolu se Šipovem žádala reformy v rozšíření práv občanských a místní samosprávy.*) Na jaro bylo usneseno svolati sjezd do Petrohradu. Resoluce sjezdu zemských pracovníků stavěla i cara pod kontrolu zástupců lidu. Car zvěděv o úmyslu odhlasovati takovouto resoluci, prohlásil prý: »Není na čase«, načež ministr Mirskij navrhl sjezdu zemců znění méně ostré, jež však zemci za své přijmouti nechtěli. To bylo pak příčinou, že jednání sjezdu nesmělo byt veřejné, nýbrž jen soukromé. Důležité svým významem byly kon-

*) Srv. článek »Současné Rusko a Poláci« v posledním čísle.

stituční projevy městské rady moskevské a kyjevské, žádající stejně veřejné kontroly nad správou státní. Stejné projevy zemstev mnohých i celých stavů z intelligence.

Vůči *všeobecnému ruchu konstitučnímu*, jenž ovládl celé Rusko ve všech vrstvách jeho, konstatoval časopis »Pravo«, že veřejnost splnila svůj úkol, jenž na ni byl vznesen ministrem Mirským, žádajícím důvěry se strany veřejnosti; požadavky a mínění svá vyslovila veřejnost tak upřímně a nepokrytě, že jest jen na vládě nyní upřímně se zasaditi o provedení myšlenek, jež dle úsudku celé veřejnosti mají vésti k ozdravení říše. V Nižním Novgorodě vznikla myšlenka uspořádati sjezd starostů městských spolu se zástupci zemstev a delegátů z celého Ruska. Sjezd se měl raditi o reformě státního zřízení ruského. Žádost za povolení sjezdu podána ministerstvu vnitra, vyřízení však nedošlo. Kalužské zemstvo schválilo adresu k carovi, v níž požadováno poskytnutí svobod a povolání lidu ke spoluúčastenství ve správě říše. Projev jednoho člena tohoto zemstva, jenž mluvil pro zachování nynějšího stavu, přijat byl se všech stran s odporem. Jak bylo všecko ovzduší plno tohoto ruchu konstitučního, ukazoval všechen denní život. Tak mocný byl tento ruch, že ani vládě blízký tisk nebyl s to, aby mu odolal. Když přímo nemohl, mluvil polozakrytě. Máme před sebou čísla nového listu Sankt-Petěrburgskij Dněvnik, jenž dosavad ve svých osmdesáti ročnících vycházel jen francouzky pod názvem Journal de St. Pétersbourg a od prosince vychází i rusky. I v listě tomto čtete posudky a kritiky, v nichž neustále se míhá požadavek spoluúčasti zástupců lidových ve správě státní a proti přílišné centralisaci dosavadní. Centralisaci se vyčítá, že dusila dosud činnost samosprávy zemské. Konstatuje se, že organisace melioračního kreditu se daří, a s důrazem se vytýká, že je to následkem silnější účasti zemských činitelů v této práci. Posuzuje se nynější stav samosprávy městské a vytýká se zřízení z r. 1892, že omezilo volební právo v městech na příliš úzký kruh boháčů, vyloučivši z něho vrstvy nezámožné. — S ruchem konstitučním souviselo neustálé ostré kritisování dosavadních zřízení a volání po opravách, čímž všecky listy plnily své sloupce. Voláno po reformě dosavadních pravidel censurních. Kritisován jednostranný nynější systém berňový atd. Tisk sám na konec hodlal promluviti i ústy svých zástupců. Idea uspořádati *sjezd žurnalistů* visela ve vzduchu. Myšlence té věnovaly články přemnohé listy provinciální i velkoměstské. »Kijevskije Okliki« navrhovaly, aby iniciativu tohoto sjezdu vzala na sebe redakce některého pokrokového listu. Doba sjezdu navrhována k Novému roku pravoslavnému nebo k masopustu. Měl tudíž zcela pravdu *kníže Trubeckoj*, když v listě svém k ministru vnitra, doprovázejícím adresu moskevského zemstva k carovi, ukazoval na to, že celé Rusko jest ve stavu rozechvění, jež musí býti uspokojeno, nemá-li dojíti k výbuchu a k záhubě celé říše. Jest potřebí důvěry carovy k veřejnosti a k lidu. Pak podepře lid trůn carský.

Klidný, solidní tento ruch intelligence došel provodu daleko bouřnějšího. Strany bojovné a terroristické, majíce volnou ruku, začaly svou práci. Nesčetná *řada demonstrací* studentských a dělnických byla nejmírnějším projevem stoupenců těchto stran. Byly demonstrační průvody s rudými prapory v Radomi, byly demonstrace opět a opět v Petrohradě, při nichž do dvou set osob bylo zpozatýkáno a tekla krev, neboť policie sáhla ke zbrani, byly demonstrace v Moskvě, kde opětně policie užila zbraně. Došlo k smutným událostem... V Moskvě proti násilí, spáchanému od police a kozáků na studentech, protestovali privátní docenti v akademickém senátě. Ve Varšavě v den odsouzení vraha Plehvova Saronova demonstrovali studenti odchodem z university a průvodem po městě, při němž opět tekla krev a bylo zatýkání. V Częstochowie uspořádána demonstrace socialistická, při níž stříleno na policii z revolverů. Demonstrace převýšeny *attentáty*. V Oděsse policmejstěr udeřen několikrát do hlavy kamenem od neznámého pachatele a zraněn beznadějně. V Jelisavetgradě odsouzen byl k smrti jeden z obou obžalovaných z vraždy vicegubernátora, druhý pak k nucené těžké práci na Sibiř doživotně; třetí sproštěn vazby. V Jekatěrinoslavi policmejstěr Miševskij při vyslýchání žadatelů na-

paden byl revolverem, jejž však odrazil, tak že rána minula. Pachatel Ivanickij stál dříve pod policejním dozorem. V Suši na Kavkaze zastřelen sedmi ranami policmejstěr Sakarov. V Moskvě na nádraží střeleno po býv. šefu policie gen. Trepovu, o němž bude ještě řeč, kule však minula. V Tveri jakýsi student, dlící zde na nuceném pobytu, vrhl se na policmejstěra Tirijevského a sranil jej těžce na hlavě železnou holí. V Łodzi, aby zdržen byl odjezd vlaku s reservisty, položeny dva podkopy pod železniční most. Jeden z nich vybuchl, poškodivši nepatrně dráhu, druhý odstraněn hlídačem. Na Kavkaze postřelen přednosta železniční stanice v Poti a krátce na to zastřelen přednosta stanice v Tauzu. Na ivangorodské dráze poškozeny dynamitem dva mosty a druhého dne nalezl strojvůdce na kolejích petardu, kterou v čas ještě odstranil. Sem klademe i noticku o soudě nad vrahem Plehvovým, o němž šířena domněnka, že z vězení s cizí pomocí se dostal ven. Původní rozsudek na vlastní žádost soudu car značně zmírnil. Sazonovu snížen trest s původní doživotní vazby na 14 let, Sikorskému s 25 let na 10. — Před varšavským soudním dvorem provedeno bylo líčení s poručíkem 189. pluku Dimitrijem Tvardovem a studentem varšavské polytechniky Viktorem Fuchsem pro pobuřování, spáchané šířením revolučních brošur. Tvardov odsouzen na rok vězení pevnostního, Fuchs propuštěn. Z Běloj Cerkvi na Ukrajině oznámeno objevení tajné tiskárny revoluční v selské chatě. Dopadení bránili se četníkům střelbou z revolverů. Politické bankety, při nichž usnášeny projevy ve prospěch konstituce, staly se posléze předmětem stíhání soudního. Účastníci takového banketu, konaného v Rostově nad Donem, obžalováni pro urážku Veličenstva. V Tichorěčce zatčen účastník podobného banketu v Jekatěrinodaru z příčiny stejné. A posléze nařídili gubernátoři ve všech městech stíhání účastníků takových banketů.

Dlouho však trvala *nerozhodnost vládních kruhů oproti ruchu konstitučnímu.* Komunikát vládní proti konstitučním projevům v zemstvech vyšel bez podpisu, neboť nikdo z ministrů, ani jiný vysoký úředník neodvážil se svým jménem podepsati, aby neobrátil proti sobě hněv veřejnosti. Teprve později stoupla odvaha a došlo i k obžalobě knížete Golicyna za to, že jako městský hejtman moskevský připustil známé usnesení městské ve prospěch konstituce. Zatím *při dvoře dál se tichý, urputný boj strany vládnoucí proti novým směrům* a representantu jejich, kniž. Svjatopolku-Mirskému. Sám Mirskij předložil carovi návrh státních reforem, obsahující 42 odstavců; návrh tento setkal se prý se souhlasem carovým a všeobecně očekáváno brzké vydání reformního ukazu. Kölnische Zeitung mínila, že jsou reformy bližší, než se možno naditi. Zatím Pobědonoscev pracoval vší silou, svolav proti sjezdu zemských činitelů v protiváhu tajný sjezd hodnostů pravoslavné církve, vypracoval písemné memorandum k carovi, kde zaklínal jej s nejvyšším důrazem, aby pamětliv jsa přísahy své neporušoval základního principu ruského zřízení — samodržaví. Jeho fanatismus šel tak daleko, že přímo carovi upřel právo rušiti tyto principy. Jeho úsilím se podařilo, že car učinil několik projevů proti snahám, žádajícím obsáhlé konstituce. Tak nazval na př. projev černigovského zemstva ve prospěch ústavy »arrogantním a beztaktním«. Protože je známo, že car je zcela odvislý na informacích svého okolí, nebrána slova jeho nijak na přísnou váhu. Je známo, jak na př. pro cara (tak jako pro každého panovníka) sestavují se noviny. Neomezený monarcha omezen jest svým okolím naprosto. Dovede-li někdo přes hlavy oficielních informátorů carových dopraviti mu něco k přečtení nebo ke sluchu, zvrtká snadno zase, co mu bylo dříve vštípeno. Odtud plyne také, že na př. postavení min. Mirského bylo stále měnivé.

V radě carské rodiny, jíž se účastnili i ministři a Poběđonoscev, proti návrhům Mirského, aby udělena byla svoboda tisku, aby se zrušily nucené pasy pro selský lid a státní rada aby se doplnila representanty zemstev, vystoupil Kokovcev s tvrzením, že jeho obor — finance — novotami těmito byl by zahrnut svízely. Když pak Witte poukázal, že není možné vládnouti dále s nynějším systémem, nastalo mezi velkoknížaty veliké vzrušení. Se staženým obočím poslouchal jej jeden člověk — Poběđonoscev, a potom na znamení dané carem vstal a pronesl svou řeč, jejíž obsah jsme shora naznačili: »Střezte naši svatou Rus od nákazy otravou heretického ducha, neboť v něm zrodil by

se Rusku mocnější nepřítel, nežli kterákoliv z cizích mocností!« Tak zněl konec jeho řeči. Na to Witte bezohledně řekl: »Kdyby veřejné minění zvědělo, že Vaše Veličenstvo z náboženských a zákonných příčin nemá síly k provedení základních reforem, tedy část národa musila by připadnouti na myšlenku, že car není přece jen samovládcem v pravém slova smyslu a že proto tyto reformy možno vymoci násilím. Řeč oberprokurátorovu (t. j. Pobědonosceva) v tom případě slušelo by nazvati znamením k revoluci. »Účinek prý byl na cara otřásající, a proto *manifest* jeho, vydaný 25. prosince, i když nedal se na cesty radikální, šel aspoň směrem mírných reforem naznačených Wittem. Obsah manifestu — neporušitelnost zákonů, široká účast zemských a samosprávných institucí ve věcech místního dobra a pořádku, rovnost před soudem, neodvislost soudců, reformy pro dělnictvo, zejména pojišťování, odstranění vým. zákonů, tolerance náboženská, šetření národností neruských, zrušení nynějších censurních předpisů a vypracování nových volnějších — uspokojoval zcela ruské liberály. To byly věci, po nichž dlouho bažili, míníce, že zcela stačí pro uzdravení říše. »Novoje Vremja« proto manifest velebilo. Ale všecky ostatní pokrokové živly nemohly neviděti, že tu vlastně zůstalo se na půl cestě. Příliš široko a příliš mocně ovládlo přesvědčení, že nynější systém příliš již zavedl Rusko v bažinu, že příliš daleko zůstalo Rusko za veškerým světem ostatním. Je zajímavo, že po manifestu i »Moskevské Vědomosti« psaly pro reformy radikálnější. Přály si »obnovení a zvětšení sil rady státní lidmi státnického rozumu, znajícími život lidu, jeho podmínky a potřeby.«

Reformy v manifestě naznačené měla dopodrobna provésti min. rada. A jsou zprávy, že první odstavec byl již propracován. V téže poradě usneseno zavedení samosprávných institucí do kraje Privislanského, t. j. Polska. Oproti manifestu záhy ozvaly se hlasy, označující jej za nedostatečný. První z nich, hlas tverského šlechtického sboru, prohlásil, že již při provádění reforem je nutno připustit účast zástupců všech ruských stavů. O reformách dalších zprávy hlásily, že min. financí předložilo již min. radě projekt pojišťování dělnického, hlášeno brzké zavedení porotních soudů na Kavkaz atd. I to bylo znamením trvalejšího obratu, že odstoupil velkokníže Sergěj z úřadu moskev. generál. gubernátora a že z Kavkazu byl odvolán hlavní správce občanský tohoto kraje, neoblíbený kníže Golicyn, oba zapřisáhlí odpůrci reforem.

Ale přišel pád Port Arturu. Ohromující rána pro absolutismus. Již tu bylo všem zřejmo a jasno, kam až zavedl říši systém nynější. Nespokojenost musila vybuchnouti elementárně. Ani nejtišší a nejpokojnější listy nemohly již se nerozčilovati nad nedbalostí a nepřipraveností vládnoucích kruhů. Novosti volají: »A nyní, když Port-Arutr padl — na koho padá odpovědnost za obrovské výlohy na vyslání druhé eskadry, jež se jeví nyní zbytečnou?« atd. V Moskvě došlo k utvoření spolku žen ruských, majících za cíl dorozuměti se se ženami japonskými v Tokiu, aby se agitovalo pro ukončení války. Nespokojenost stoupla tak, že hrozeno stávkou všech zemstev, a jako důvod uváděn výslovně nikoho neuspokojující manifest carský.

Na konec dílo dělnické strany. *Obrovská stávka v Petrohradě*, attentát na carský pavillon při svěcení vody na Něvě, zatvrzení carovo a strašné řádění velkoknížete Vladimíra*) proti neozbrojenému dělnictvu, jdoucímu s dojemnou svou peticí, s knězem Gaponem (Haponem) v čele k caru jako k otci s prosbami o svobody. A taková strašlivá odpověď neozbrojenému lidu dána. Na tisíce mrtvých a raněných. Diktatura nad Petrohradem, gen. guvernérem města zlopověstný Trepov, zatýkání (zatčen i prof. Karějev, zatčen i Gorkij) a konečně bouře všude: v Moskvě, v Radomi, a kde ještě, teprve zevrubně vyjde na jevo. To vše jsou věci hluboce zarmucující. Jak bude nyní moci car položiti hlas mezi hlasy lidí mírumilovných, když vojsko jeho

*) Velkokníže Vladimír dal nyní v »New-York Heraldu« prohlásiti, že za události osudné neděle 22. ledna jest zodpovědna vláda a kníže Vasiľčikov.

střílelo do bezbranných zástupů — svých bratří? Zdaž nebylo možno lid upokojiti přijetím jeho deputace?...*)

K jubileu prof. Vladimíra Iv. Lamanského. (Nar. r. 1833 v Petrohradě.) Od r. 1865 působí jako slavista velikého jména. Tehdy nastoupil professuru slov. řečí na universitě petrohradské. Napsav před tím svou magisterskou disertaci »O Slavjanach v Maloj Aziji, Afrikě i Ispaniji« (1859), oddává se potom studiu dějin ruských, hlavně 18. a 19. století, kořistě z archivního bohatství ministerstva zahraničních věcí. Ze svých cest po západním a jižním Slovanstvu, konaných v lech 1862–64, podává mnoho studií; jmenujeme z nich: »Serbija i južnoslavjanskije provinciji Avstriji«, »Nacionaľnosti itaľjanskaja i slavjanskaja v političeskom i kulturnom otnošenijach«. Tu poprvé vystupuje s theorií o zvláštním kulturním postavení slovanského plemene a stanoví za cíl Slovanstva jednotu kulturní pod hegemonií jazyka ruského jakožto jazyka dorozumívacího mezi Slovany. Z cesty této přinesl i hojný materiál starých rukopisů, jež vydal ve spise: »O někotorych slavjanskich rukopisach...« V té době se obíral i otázkou vzniku církevní slovanštiny, jazyka starobulharského, ve spise »Nérozrěšenyj vopros«. — Ke své theorii o dvou zcela odlišných světech kulturních: řeckoslovanském a románogermánském, se vrátil v disertaci doktorské: »Ob istoričeskom izučeniji grekoslavjanskago mira v Jevropě«, a podruhé: »Tri mira arijsko-jevropejskago matěrika«. Z filologických jeho prací uvésti sluší ještě spis: »Novějšije pamjatniki drevněčešskago jazyka.« Jako člen známého slovanského spolku v Petrohradě Lamanskij vydal mnoho článků politických, mezi nimi byl i článek kritisující otázku českého státního práva. Po prudké odpovědi Jul. Grégra v Nár. Listech 1888 vznikl ve spolku konflikt a Lamanskij vystoupil, neúčastně se již veřejné činnosti. — V Praze meškal posledně v r. 1898 jako host při slavnosti Palackého. — Pozdravujeme znamenitého slavistu u příležitosti jeho jubilea, těšíce se upřímně z toho, že valná část našeho časopisectva ve vzpomínkách jubilejních uznala, že se prof. Lamanskému u nás kdysi křivdilo. —*ch.*

Vlad. Iv. Lamanskij.

Dne 19. pros. zemřela v Petrohradě *Jelena Osipovna Lichačeva*, nadšená bojovnice za práva žen, bývalá předsedkyně družstva vyšších ženských kursů, spisovatelka důležitého, velkého díla »Matěrial dlja istoriji ženskago obrazovanija v Rossiji«. Četné a velké cesty na evropský západ a do Ameriky, stálé styky s příslušnou západní literaturou a s vynikajícími representanty ženského hnutí ve světě mimoruském — vše to bylo jí pramenem, z něhož neúnavně čerpala nadšení i látku k usilovné práci ve prospěch emancipace ruských žen. Z časopisů ruských hlavně »Otěčestvennyja Zapiski« přinesly řadu jejích

*) Poslední události ruské otevřely oči i *Národním Listům*, které pojednou psaly o věcech ruských zcela tak, jako píšeme my. Pro památku zaznamenáváme jejich slova ze dne 23. ledna: »Děsné účinky několika salv, vypálených do bezbranného lidu..., toť žalný a ještě, bohužel, ne poslední výsledek *onoho nešťastného vládního systému v Rusku, jenž absolutismem, byrokracií a knutou spravuje širovládnou říši.* Rusko — zatím dosud Petrohrad — spěje neodvratně vstříc sociální revoluci. Potlačí-li dnes výbuchy její vojsko, stane se tak jenom na čas, aby později tím mocněji vyšlehl požár velké revoluce...« Nevěřili jsme svým očím, když jsme v Nár. Listech čtli tento úsudek, jímž se úplně postavily na stanovisko, námi vždy hájené, na stanovisko, na němž, jak se nyní objevilo, stojí celý ruský tisk, až na »Svět« a »Moskevské Vědomosti.« Těšili bychom se z toho obratu ve smýšlení N. L., kdyby byl trvalý — a kdyby nebyl způsoben tak hroznou, krvavou, z míry smutnou události. *Red*

článků a pojednání o ženské otázce doma i za hranicemi. Co nám ji zvlášť sympathickou činí, jest její studie o Husovi v řadě jejích studií o náboženských reformátorech. Ale nejen theoreticky, nýbrž i prakticky neustále pracovala pro svoji ideu. Krásnou památku zůstavila si v Srbsku, kde byla těšitelkou a pomocnicí lidu v dobách bojů za svobodu. Doma, v Rusku byla milována všeobecně — i není bez významu, že ji Někrasov věnoval báseň »Matka« (**Мать**). Č.

*

V Haliči kromě ohlášeného již obnovení radikální strany projevila se *nespokojenost s dosavadní mírnou taktikou* poslanců **maloruských** ještě jinak. Resoluce přijaté na schůzích nacionálně-demokratické strany ve Lvově, v Komarně, v Drohobyči a na schůzi intelligence bez rozdílu stran v Mostyskách vyslovily se skoro souhlasně proti dosavadní umírněné oposici, zejména při projednávání zákonů o rentových statcích, o přeměně zemské školní rady a zavedení polštiny jako povinného předmětu na středních školách rusinských. Proti usnesením těmto schváleno protestovati peticemi, aby nedostalo se jim císařské sankce. Pro budoucnost na poslancích maloruských vyžadují resoluce taktiky krajní a nejostřejší. Resoluce v Mostyskách mluví dokonce o ponížení cti národní umírněnou taktikou a vnášení demoralisace v organisaci národa. — Tyto a jiné projevy roztrpčily vůdce poselstva maloruského, *Dra. Olesnyckého*, jenž na schůzi ve Stryji podávaje zprávu svým voličům, vyslovil se ostře proti takovým projevům a prohlásil, že složí mandát a vzdá se další činnosti politické. Zprávu svou vydal také tiskem.*) V brošurce své také vyvracel kritiku Dila, které v několika statích po skončeném sněmování vyslovilo se v stejný smysl jako uvedené schůze. Vyvrací kritiku tuto jako nesprávnou, neboť malorušti poslanci svou taktikou nepoškodili nikterak prospěch svého národa. Obstrukční taktiku proti zmíněným zákonům prohlašuje Dr. Olesnyćkyj za nemožnou. Deset poslanců maloruského klubu nepostačí na obstrukci, jež by něco vydala, nehledě k tomu, že v jednacím řádě sněmovním jsou prostředky, jimiž možno zameziti obstrukci každou. »Dilo« se brání, uváděje, že kritiku jeho Dr. Olesnyćkyj přehání, aby vypadala prudší; tendence útočné při své kritice že nemělo a že není příčiny vyvozovati z kritiky této důsledky tak daleké. Věc urovnána na valné hromadě Národní Rady a na Národním Sjezdu, kdež vyslovena důvěra dosavadnímu vůdci poselstva maloruského a vysloven požadavek, aby všecky organisace národní vedly neustále intensivní akci ke kulturnímu, ekonomickému i politickému povznesení lidových mass. Resoluce sjezdu došla souhlasu na všech stranách. — Vůči novému předsedovi ministerstva, bar. Gautschovi, staví se poselstvo haličské vyčkávavě, hodlajíc své jednání zaříditi podle skutků nové vlády. Stojí-li na stanovisku předešlé vlády, nedati ničeho Malorusům bez souhlasu polského, není příčiny, aby se postavení poselstva maloruského měnilo. O stanovisku Malorusů bukovinských k nové vládě několik slov níže.

Ve Lvově konalo se 16., 17. a 18. ledna *trestní přelíčení proti Dru. Tryľovskému* z Kolomyje a Jacku Vojčukovi, sedláku z Borševa, z nichž prvního zažalovalo státní návladnictví ze zločinů urážky Veličenstva a schvalování zakázaných skutků i přestupku zákona o kolportáži, druhého krom toho ještě ze zločinu rušení veřejného pokoje šířením pobuřujících pověstí a z pokusu krádeže zbraně četníkovi. Zločinů těch dopustili prý se při známých nepokojích, které vyvolány byly, aby se zabránilo zakládání známých »Siči« na Kolomyjsku, kdež byli hlavními šiřiteli myšlenky »Siči« oba obžalovaní. Hlavní svědkové, četníci, počínali si směle, jsouce chráněni předsedou. Výrok četníka Orzecha, že zákona o stávkách není, že »by jej mohl podepsati jen hlupák« předseda nepokáral a odmítl jeho protokolování, za něž žádal obhájce Dr. Olesnyćkyj Svědkové ze stavu selského vydávali svědectví, buď že se na nic nepamatují, neb že neslyšeli nic, z čeho jsou obžalovaní viněni. Výrok soudu uznal prvního obžalovaného vinným zločinu pobuřování proti druhé národnosti a přestupku kolportáže, a odsoudil jej na 6 týdnů vězení. Druhý uznán

*) **Справозданє посольске дра.** Евгена Олесницкого. Lvov, 1904.

vinným odporu proti moci úřední a odsouzen na 3 týdny tuhého vězení. K jinému procesu dojde v Kolomyji 25.—27. ledna, kdež budou souzeni otec Popel a mnoho Huculů rovněž pro tyto nepokoje, jež vyvolány proti Sičím.

V *Bukovině* na schůzi svolané posl. Stockým schválen dosavadní postup poslanců, jimž uloženo starati se, aby dosaženo bylo rozdělení černovické archieparchie (arcidiecése) na část rumunskou a maloruskou, což jedině může vésti k urovnání nynějších národnostních třenic na poli církevní správy. — Vůči nové vládě Gautschově navrhuje v Neue Freie Presse poslanec Mik. Vasilko (po své rozmluvě s novým předsedou ministerstva) zachovati totéž stanovisko jako ke Körberovi, za něhož se značně vyjasnily poměry v Bukovině, jež svým chodem nynějším mají jíti dál. (Posl. Vasilko studoval pod Gautschem v Terezianu a svým obdivem k bývalému svému řediteli se netají; sympathie tyto mluví i z tohoto projevu.)

Novinkou z *uherské Rusi* jest, že slovenské Národ. Noviny přinesly vyzvání k Malorusům haličským a bukovinským, aby pohnuli své uherské bratry k účasti v nynějším volebním boji uherském. Článek tento, v němž vylíčen smutný stav uher. Malorusů, provází tisk haličskoruský několika slovy, jimiž z tohoto smutného stavu viní hlavně Dobrjanského a Fencyka,*) kteří udržovali uherské Malorusy v nehybnosti ruského pravoslaví. Vůči nynější situaci uznává tisk haličský, že je čas velmi příhodný, ale že se najde někdo mezi uherskými Malorusy, jenž by boj ten zdvihl, o tom pochybuje. V přehledu kandidátů nemaďarských národností není vskutku uveden ani jediný kandidát maloruský... Maďarský vliv zatím roste. Jak přinesla budapeštská »Nedilja« (Недїля), založena již stá záložna v marmarošském komitátě. Je to zase kus práce bývalého ministra orby Darányiho.

V Rusku používají Malorusové nynějších bouřných časů, aby se přihlásili se svými požadavky skrovné existence. »*Tovarystvo narodnoji prosvity*« na valné hromadě ústy prof. Naumenka, redaktora Kyjevské Stariny, proneslo požadavek zrušení známého zákazu z r. 1876, jímž zakázán tisk lidově poučných knížek v jazyce maloruském. Na téže schůzi provedena kritika katalogu lidových knihoven, jejž vydalo ministerstvo vyučování, spravující tyto knihovny. Ukázáno, že katalog obsahuje pouze 7000 rozličných titulů knižních, a to knih většinou zastaralých anebo nemožných pro neobratnost výkladu i drahotu. Proto usneseno žádati též o zrušení ukazů, jimiž omezena činnost těchto knihoven. *Poltavské gubernské zemstvo* učinilo snesení: podporovati u ministerstva žádost újezdních zemstev zolotonošského, konstantinogorodského, perejaslavského a chorolského o povolení k otevření středních škol; žádati o připuštění knih v malor. jazyce do knihoven lidových, a to belletristických i naučných; žádati za připuštění jazyka maloruského do národních škol jako zvláštního předmětu, uzná-li toho zemstvo potřebu. Podobná předloha chystána prý i kyjevskou gubernskou správou. Také na sjezdě lékařů kyjevského okresu uznáno za nulné šířiti mezi lidem poučné knížky medicinského obsahu v jazyce maloruském.

Ostře se vyslovuje haličský tisk proti takovým projevům snah maloruských v carství, jako byl výbuch *pumy u pomníku Puškinova* v Poltavě. Projevy takové — jež se přičítají revoluční straně maloruské — jsou vskutku s to, aby znova utvrdily nenávist mezi národností maloruskou a velikoruskou.

V Kyjevě oslaveno 25leté jubileum literární činnosti spisovatele *Ivana Nečuje-Levyckého.* Uvádíme v krátkosti životopis jubilantův: Narodil se 13. listopadu r. 1838 ve vsi Stebelevě, v Kanivském okrese v Kyjevské gubernii. Otec jeho byl uvědomělým vlastencem maloruským; často vyprávěl svým dětem kusy maloruské historie. Slovům otcovým pomáhaly ukrajinské knihy, dějiny Markevičovy, Bantyše Kamenského a j. I matka byla čistá Maloruska, mluvic pouze malorusky. V Bohuslavském duchovním učilišti, kamž byl dán v 9. roce, seznal všecku mrtvost ruské církevní školy, ve 14. roce přišel do duchovního semináře v Kyjevě. Zde pod rukou četl poprvé díla literatur západních Danta, Chateaubrianda (Attalu), Dona Quixotta, zde dostal do ruky také Ševčenkovu

*) Srv. Slov. Přehl. I. 419, 422.

Pryčynnu (Причинна), jíž mu otec podstrčil a které se mladý Levyckyj naučil nazpamět. Teprve v duchovní akademii pod vlivem několika mladších učitelů oddal se živěji ruchu ukrajinskému. Tehdy zvláště živě na mládež působil Turgeněvův Bazarov, jak sám o tom Levyckyj vykládá. Po opuštění akademie přecházel jako učitel z gymnasia na gymnasium, až dosloužil se pense na gymnasiu v Kyšiněvě. Nyní tráví věk svůj v Kyjevě. — Literárně je Levyckyj maloruskému národu tím, čím je národu polskému Kraszewski. Jeho novelly a povídky jsou řadou obrázků ze skutečného života maloruského, jejichž umělecká cena tkví v jejich reálnosti. Vždy cenu budou míti: Batjuška i Matušky, Pryčena, Mykola Džera, Burlačka, Kajdaščeva šimja. — V posledních letech přešel k povídce historické; v tomto oboru napsal povídku: Heťman Ivan Vahovśkyj, a druhou: Dmytro Vyšnevečkyj. Jubileum oslaveno v předvečer představením v divadle Bergognier v Kyjevě, na druhý den — 1. ledna — byla akademie v sále Artisticko-literárního spolku, a večer kommers, v pondělí pak koncert u skladatele Lysenka. —ch.

Iv. Nečuj-Levyckyj.

Jubileum 30leté literární činnosti slavil *Jurij Žatkovyč*, farář v Strojni na uherské Rusi (v stolici Beregské), přívrženec směru ukrajinského, ač sám rusínsky takřka nepsal (připomenouti můžeme jen pěknou studii »Zamitky etnografični o Uhorśkoji Rusy« v Etn. Zbirnyku II. a článeček »Uhorśki Rusyny a juvylejnyj rik 1898« v »Pryvitu«, vydaném k jubileu I. Franka). Záslužná jest jeho činnost překladatelská do maďarštiny (z I. Franka, Fedkovyče, Voučka a j.). Většinou maďarsky jsou psány i jeho články z dějin uherských Rusínů. Životní jeho prací budou »Dějiny Uherské Rusi«, jichž však dosud nedokončil. (Život jeho vylíčen v »Dile« 1896, 263; čti o něm též v Hnaťukově článku »Rusíni v Uhrách« v I. roč. Slov. Přehl. str. 424.)

Citelnou ztrátu utrpěla ukrajinská literatura úmrtím *Evhenie Jarošynske* (nar. 18. října 1868, zemřela 22. října 1904), jejíž smrt těžce pocití i ženský ruch na Bukovině. Jarošynská napsala řadu povídek pro děti, z nichž v knižní formě vyšly: »Perša Kytyčka dlja malych divčat«, »Druha kytyčka dlja malych divčat«, »Povistky«. Poslední její belletristickou prací, vydanou o sobě, byla povídka »Perekyňčyki« (1903), řadu jiných uveřejnila zejména z Bukovině. Roztomilé jsou některé její drobné črty, jako »Večirni dumky« (v Liter. Nauk. Vistnyku. 1898) a j. Do »Bukoviny« a jiných listů podala také příspěvky národopisné, psala články z ženského ruchu atd.

Padesát let literární činnosti dovršil v prosinci maloruský i ruský spisovatel *D. L. Mordovcev*, původem Malorus (nar. 1830 v Danilovce na Donu), jehož historické romány a povídky »Sahajdačný«, »Idealisté a realisté«, »Ruský Odysseus«, »Socialista minulého století« (všecky v Matici Lidu), »Car a hetman« (v Příteli Domoviny) a cestopis »Na Ararat« (M. L.) v překladech J. Wagnera známy jsou i českému čtenářstvu. Napsal i řadu historických monografií, populárních statí kulturně historických, cestopisů i úvah časových. Psáti počal malorusky, a to ještě za dob studentských; z těch dob pochází jeho delší báseň »Kozaky i more«, uveřejněná nejprve r. 1859 v Saratovském Liter. Sborníku«, později o sobě r. 1898 v Petrohradě. Potom překládal do maloruštiny Gogola a v »Osnově« uveřejnil dvě povídky. Po zaniknutí »Osnovy« psal rusky, až r. 1882 vydal zase malorusky polemickou brošuru »Za krašanku pysanka — P. O. Kuliševi« a r. 1885 »Opovidannja«; kromě toho psal do maloruských almanachů »Rada« (1883), »Step« (1886), »Vatra« (1887), »Skladka« (1898—99) a do časopisů: »Zory« (drobné črty a povidky »Starci«) a »Lit. Nauk. Vistnyka« (r. 1898 povídku »Dvi doli«). Vřelý cit a lyrismus jest znakem všech jeho prací belletristických, zejména drobnějších maloruských povídek a črt, s nimiž mělo by býti také české čtenářstvo seznámeno. Č.

Jihoslované.

V prvé polovině ledna »Slovenec« (list strany kněžské) hnul otázkou **slovinske** ***university***, přinesl totiž zprávu o akci k získání slovinské právnické fakulty. Bylo-li by toto úsilí korunováno úspěchem, mělo by to pro národní rozvoj Slovinců ohromný význam. Proto každého překvapilo vystoupení dra. Henrika Tumy proti slovinské universitě. Dr. Tuma soudí, že jest především třeba se starati o slovinské školství obecné a střední, kromě toho míní, že až by došlo k založení university, měla by býti založena v Terstu místo v Lublani. Naproti tomu »Slovenski Narod« uvádí, že nesmí se propásti příležitost k získání právnické fakulty, pro niž vychází dosti posluchačů ze středních škol krajinských a štyrských (byť tyto střední školy slovinským potřebám nevyhovovaly). Na druhou námitku dra Tumy »Sl. Nar.« odpovídá, že nyní nepochybně Lublaň je skutečným duševním i politickým střediskem slovinského světa. Obava Tumova, že v Lublani nebylo by dosti pomůcek vzdělavacích pro universitní studium, také jest planá: lycejní a musejní knihovny v Lublani předčí bohatstvím všecky přímořské knihovny dohromady. Terst má jiné, důležitější potřeby školské: zde třeba jest se starati o slovinské školy obecné o průmyslovou a obchodní školu slovinskou. — Otázka ta Slovince rozdvojila jedni jsou pro Lublaň, jiní (v Přímoří) pro Terst. Z ostatních jihoslovanských listů bělehradský »Slovenski Jug« rozhodně se vyslovuje pro Terst, poněvadž prý slovinský živel v Lublani jest již zabezpečen. Nám se zdá býti skutečně přirozeným sídlem příští slovinské university Lublaň, která čím dál více se stává ohniskem slovinského života; čím více paprsků národního žití bude se v ní soustřeďovati, tím mocněji bude z ní národní život vyzařovati na vše strany a oživovati všecky končiny slovinské. Kéž jen opravdu co nejdříve vejde v život slovinská fakulta právnická jakožto zárodek příští úplné slovinské university! *Č.*

*

Chorvaté želí ztráty buditele Istrie *Dra. Dinka Vitezića*, který zemřel dne 25. prosince (nar. 22. srpna 1822). Před 30—40 lety Istrie spala, až »Naša Sloga« počala k isterským Chorvatům promlouvati a Dinko Vitezić. Rodiště jeho Kršni Vrbnik na ostr. Krku, ani studium na německých gymnasiích (ve Vídni a Mölku v Dol. Rakousích) neposkytly mu základy příští jeho národní činnosti. Teprve Dalmacie otevřela mu oči. Stal se totiž po odbytých studiích universitních (v Zadru studoval filosofii, ve Vídni a Padově práva) úředníkem finanční prokuratury v Zadru. Zde poznal probuzení Dalmacie, činnost »Matice Dalmatinské«, »Národního Listu«, »Čitárny« (Čitaonica) — i umínil si podobnou práci zahájiti v Istrii. V díle buditelském značně mu pomáhal původ: pocházelť z váženého rodu, a silnou oporou byl mu bratr jeho Ivan, biskup na Krku. Když zavedeny přímé volby do říšské rady, zvolen Vitezić r. 1873 prvním poslancem isterských Chorvatů i působil na říšské radě až do r. 1891 (řeči jeho vyšly v dvousvazkovém díle »Poslanice«); po něm zvolen byl přívrženec jeho prof. Spinčić. R. 1884 byl dán do pense, i otevřel advokátní kancelář na Krku a od r. 1899 trávil západ svého života v rodném městečku. Velké zásluhy má o školskou »Družbu sv. Ćirila i Metoda«, jejímž předsedou byl od založení po dlouhá léta. Rodiště jeho má po něm památku v národním domu chorvatském (Vitezićev dom) a řadě stipendií pro studenty. Roku 1902 veškeren národ chorvatský oslavil jeho 80té narozeniny — a plným právem; vedle istersko-chorvatských patriarchů J. Dobrile a Volariće bude jeho jméno v dějinách probuzení Istrie vždy uváděno na místě nejčestnějším. *Č.*

*

Sblížení Jihoslovanů, které tak slibně zasvitlo o bělehradských slavnostech, jest na postupu. Závažným krokem k žádoucímu sblížení jest jednota jihoslovanských umělců, výtvarníků i literátů, vzešlá přímo z první jihoslovanské umělecké výstavy v Bělehradě a sjezdu jihoslovanských spisovatelů v témž městě za dnů korunovačních. Myšlenka vzklíčila, svolána byla prvá konference jihoslovanských umělců do Bělehradu, která navrhla stanovy a zvolila zástupce k ustavujícímu sjezdu, jenž potom svolán do Sofie. Zde, v místě příští umě-

lecké výstavy jihoslovanské, jednota jihoslovanských umělců skutečně založena i vydána o tom tato resoluce: »Bulharští, srbští, chorvatští a slovinští umělci založili *svaz jihoslovanských umělců*, nazvaný *Lada*... Cílem tohoto svazu jest společné úsilí jihoslovanských umělců na poli umělecké činnosti k rozvoji národního ducha a smyslu pro výtvory umělecké. K tomu cíli bude svaz pořádati umělecké výstavy v Bulharsku, Srbsku, Chorvatsku i Slovinsku, po případě i v cizině. Tato resoluce přijata a podepsána o slavnostním sjezdu jihoslovanských umělců od zástupců bulharského, srbského, chorvatského a slovinského umění na první ustavující schůzi 16. (29.) prosince 1904 v Sofii. Podepsáni: R. Frangeš Mihanović, Ferdo Vesel, Dj. Jovanović, Rista Vukanović, Oton Iveković, Rudolf Valdec, J. V. Mrkvička, A. Mitov, Jar. Věšín, Ch. K. Tačev.« — Nemůžeme ani dosti vřele uvítati tuto událost, v níž bychom rádi pozdravili epochální moment v dějinách národního uvědomění jihoslovanského. Ať umění jest mostem k sblížení a bratrskému sjednocení na všech ostatních polích národního života jihoslovanského!

Jiným potěšitelným zjevem toho sympathického hnutí jest nový srbský list sarajevský, *Srpska Riječ* (Српска Pијеч), který se staví na rozumné stanovisko v otázce poměru srbochorvatského. Rovněž v *Dalmacii* množí se hlasy, volající po shodě. »Jedinstvo« nedávno se vyslovilo, že »nikterak není třeba obávati se, že by opět v jednom a témž národu mohlo vyrůsti politické trní z — divide et impera«. Poněvadž nestačí jen ustati od sváru, nýbrž třeba jest spojiti se k společné práci, obrátili se Srbové dalmatští k politickým předákům chorvatským s návrhem společného postupu. Ale chorvatší politikové dosud nedali odpovědi. Doufejme, že nedopadne jejich odpověď ve smyslu »čisté« strany práva, nýbrž ve smyslu jediné moudré politiky — jednoty srbochorvatské. — Významný je také projev biskupa Uccelliniho (Chorvata), o němž přineslo zprávu rovněž »Jedinstvo«. Řečenému biskupu blahopřál k vánocům jistý vážený Srb z Kotoru, a biskup v poděkovacím listu vyjádřil přání, aby se v novém roce ještě více a trvale upevnila bratrská shoda mezi Chorvaty a Srby, »syny jednoho národa«, jež dosud rozdělovaly »umělé utvořené překážky«.

Shoda jihoslovanská a zejména srbochorvatská nedá asi spáti rakouskouherské politice, která právě jde vždy za heslem divide et impera. Zdá se o tom aspoň svědčiti pověst, že odpravený zlý duch Chorvatska, *Khuen Hedervary*, má se státi správcem Bosny a Hercegoviny, což by znamenalo obnovení zlopověstného režimu Kalayova. Osecká »Narodna Obrana« však doufá, že se rakouská politika nyní ve svých očekáváních sklame. »I na srbské i na chorvatské straně jsou dnes nemožni živlové, kteří, ovládáni náboženským a národnostním fanatismem, by nadále volili boj a nenávist mezi bratry jedné krve... Kromě toho na směr politiky v Bosně a Hercegovině bude míti vliv chorvatská a srbská politika za Sávou a Drávou. Bude-li tato politika zdravá, vlastenecká a slovanská, můžeme se s jistotou naditi, že Khuen na svém místě u chorvatských i srbských neodvislých živlů najde největší oposici a nedůvěru, jakéž zasluhuje.« Kéž je tomu tak! Č.

*

Zápalné látky v **Makedonii** stále jsou ve varu jako před výbuchem. Po dlouhé tahanici s velmocemi sultán svolil k rozmnožení počtu cizích důstojníků, ale jen se strany Rakouska a Ruska. Rakouský vyslanec odpověděl, že všecky mocnosti jednají solidárně a že tuto odpověď tur. vlády musí odmítnouti jako nedostatečnou. O bulharských komitech jsou zprávy, že hledí přiměti křesťany v četnictvu makedonském, aby podávali žádosti za propuštění, Hilmi paša a generál de Giorgis nepřijímají však takovýchto žádostí. — Přes bulharskou hranici přeneseno prý hojně střeliva. — Berliner Tagblatt měl zprávu, že Rakousko chystá demonstraci námořním loďstvem proti Turecku, zdráhajícímu se provésti ujednaná ustanovení: naopak prý Anglie podporuje Turecko. — Dle londýnské zprávy ze Srědce zvěst o pádu Port Arthuru vyvolala prý v Bulharsku a Srbsku postrach, že Rakousko ihned užije této chvíle a vpadne do Makedonie. — O srážkách s četami povstaleckými jest zpráv stále hojně. — Na jaře boj zřejmě začne. —*ch*—

Literatura, umění.

MARYA KONOPNICKA: **Na normandzkim brzegu.** Warszawa 1904.

Kniha čerstvá a svěží jako samo moře, na jehož břehu vznikla. Je take svérázná jako sám kraj i lid normandského poloostrova, toho cípku evropské pevniny, málo ještě tknutého od souše se deroucími vlnami evropské kultury a hyperkultury, kam uchýlila se autorka před některým časem osvěžit nervy na neklidných ňadrech přímořské přírody a odkud přinesla vlasti darem místo obvyklých prázdných lastur a ulit pobřežních písčin — šňůrečku pravých perel literárních a skizzář obrázků plných jasu, barev a života. Kdo nikdy nebyl v oněch končinách, pobude v nich kouzlem suggesce pod vlivem poetčina líčení a pocítí duší vnímavou i valný tep moře i sílu bouře i lahodu klidu a odpočinku; slunný jas tišin i nálady ponurých předtuch zkázy a neštěstí; pocítí radost světlých okamžiků, tesknotu a touhu dlouhých dob, úzkost chvil i těžké, nevysýchající hoře celých lidských životů. A pestrý kaleidoskop života pobřežního, života rybářského rozvine se před čtenářem veselým, rušným obrazem, a veselostí obrazu proskočí náhle tón smutku širého a nekonečného jako sám oceán. Na všech strunách velkého, přejemného, nezměrně citlivého srdce básnického hraje tu moře, země i lid: osobité melodie i chorál všelidský, všesvětový. Díl I., tvořící podstatnou část knihy, obsahuje tyto oddíly: »Madame la Vierge«, líčící primitivní náboženské city lidu rybářského; »W osadzie« obírá se snahami a tužbami lidu vůbec, zvláště po stránce praktické a peněžní. »Na węgorki« líčí polov pozemní a živobytí, k stáru tak těžké a opuštěné, normandských síťařek. »Przy drzwiach otwartych« líčí normandské námluvy. »Do ziemi« je kabinetní kousek belletrie Konopnické, líčící příhodu rybáků v bouři na moři. »Morze odeszło« zabývá se sceneriemi pohybu mořského a snaží se originelním způsobem vysvětliti psychologickou záhadu touhy a tesknoty »do daleka«. Další tři barvité obrázky: »Barki wracają«, »Na wybrzeżu« a »O zmierzchu« líčí pestré výjevy z rodinného i společenského života rybářů normandských. Závěrečná kapitola »A capella« jest velkolepá báseň v próse, báseň filosofická vysokého stylu a hlubokého pessimismu. — Druhý díl knihy s prvním organicky nesouvisí a podává obrázky ze světa maličkých na domácí slezské půdě: »Szlendaki«, »Mój zegarek« a »Hanysek«. První a poslední jsou poetická líčení, prostřední je tklivě pojatý i podaný koutek dětské psychy v milém belletristickém obrázku. Do myšlenkového rámce knihy »Na normandzkim brzegu« kresbičky tyto nehodí se dobře a slušely by mnohem lépe některé knize autorčiných povídek.

Pavla Maternová.

В. ЧЕРТКОВЪ: **О революціи.** Съ предисловіемъ Л. Н. Толстого. Изданіе »Свободнаго Слова«, Nr. 89. A. Tchertkoff, Christchurch, Hants, England. 1904. Str. 53. Cena 60 hal.

Dějí-li se v brošurce Tregubova, předešle oznámené, jen stručné zmínky o Tolstého mírumilovných myšlenkách, kterak bez násilí nejspíše lze odstraniti zlo nadvládí z lidské společnosti — uvažuje zase zde V. Čertkov obšírněji o této otázce v duchu Kristova příkazu o lásce k bližnímu, v duchu Tolstého, jenž také v dopise, předmluvou k této brošurce uveřejněném, s autorem cele souhlasí.

Vytkneme aspoň tyto charakteristické myšlenky: ‚Lidem jako rozumným bytostem jest vrozeno působiti druh na druha rozumovým přesvědčením na základě zákonů rozumu, společných pro všecky. Takové dobrovolné podrobení se všech zákonům rozumu a nakládání každého s bližním, jak sám chce, aby se nakládalo s ním — je vrozeno rozumové, všem společné přirozenosti člověka. Takový vzájemný poměr lidstva uskutečňuje vyšší jakousi spravedlnost, je hlásán všemi náboženskými vyznáními — a k takovému stavu neustále se blížilo a blíží se lidstvo.‘

‚Neber účast na zlu, které sám poznáváš a odsuzuješ — žij tak, aby ti nebylo třeba násilí, a jednaje tak, budeš po nejbezpečnější cestě blížiti se k cíli osvobození lidstva, kterýž cíl staví si poctiví revolucionáři.‘

‚Jediné dobro může sjednocovati — zlo rozdvojuje i sám tábor revolucionářů násilných.‘

‚Člověk, svobodně křesťansky život pojímající, chrání svou vniterní svobodu, ježto uznává jediného vůdce — hlas boží v sobě. Ta sjednocující síla svobodného vniterního nazírání jediné může lidi zbaviti současného zla, nikoli tím, že pomůže jedněm přemoci druhé, nýbrž tím, že jediná zjedná lidem jedinou pravou svobodu — svobodu vniterní.‘

Ne tedy revolucionáři násilí, nýbrž revolucionáři myšlenky, nitra (— jakými, můžeme říci, byli i Kristus, Budha, jichž učení lidumilné přímo revolučně působilo na shnilé poměry jich doby —) spějí k zářivé metě osvobození lidstva. *A. Lakomý.*

*

Ve slovenském tisku nastaly některé změny. Kollárovy »*Katolícke Noviny*« vycházejí od Nového roku ve Skalici jako politický týdenník. V redakci jsou mimo Kollára ještě Ant. Bielek, bývalý red. »Ľudových Novin,« Fr. Margin Rudolfinský, známý svým vystoupením proti »Hlasu« v »Nár. Novinách«, a Ferd. Juriga. Předplatné 6 K ročně. Českému duchovenstvu naskytuje se tu vhodná příležitost poskytnouti účinnou podporu svým opuštěným bratřím podtatranským předplácením tohoto týdenníku a tak je v jejich zápase proti maďaronství ve vlastních řadách posíliti. — Salva počal vydávati od 1. ledna nový illustrovaný čtrnáctidenník »*Slovenské Ľudové Besedy*«. Předplatné ročně 4 K. Fajnorovy »*Zvolenské Noviny*« přestaly vycházeti. *S. K.*

Ve Varšavě počaly vycházeti dva nové listy: týdenník »*Świat kobiecy*«, věnovaný ženským zájmům, a hudební i divadelní měsíčník »*Lutnista*«, jehož prvé číslo máme před sebou. Redaktorem jeho jest B. Domaniewski, vedle něho v redakci zasedají W. Bogusławski, H. Dobrzycki, M. Karłowicz, p. Maszyński a J. Kosiński. »Lutnista« mimo jiné zamýšlí sledovati i český ruch hudební a divadelní, i přináší již v 1. čísle dopis z Prahy. (Předpl. ročně 6 rub., adressa: Warszawa, Chmielna 27.) — Při závěrce listu dostáváme 1. číslo měsíčníku »*Świat Słowieński*«, jejž jsme předešle srdečně uvítali a o němž příště podáme podrobnější zprávu.

»Kurjer Lwowski« přináší zprávu, že v nejbližší době počne v Petrohradě vycházeti nový týdenník polský politicko-společenský, směru protiugodového. Kromě toho podle téhož pramene počne vycházeti polský denník ve Vilně, první to polský časopis na Litvě od r. 1864, kdy tehdejší »Kurjer Wileński« byl vládou změněn v ruský »Vilenskij Věstnik.« *C.*

Ke zprávám o snahách vydávati *listy maloruské* uvádíme: V Oděsse Dr. Lucenko zažádal za povolení týdenníku »Novyna«; v Jekatěrinodaru paní A. Rodionova a šlechtic S. Jerastiv žádají za povolení liter. politického měsíčníku »Postup« v objemu 15 archů. V Chotyně v Bessarabské gubernii lékař Dr. F. Nemolovskij a agronom V. Jablonovskij žádají za povolení listu pro agrikulturu a hygienu.

V minulém roce vycházelo všech *maloruských časopisů* v Evropě i Americe 69, z nichž pouze ve Lvově vycházelo 45, t. j. 65%. Viděti, čím je Lvov maloruskému národnímu životu. — Denník Dilo slaví 25leté jubileum svého trvání, o čemž více příště. *—ch.*

*

Fond na Akademický dům ve Lvově dostoupil koncem minulého roku výše 73.000 korun. Počátkem minulého roku zakoupeno staveniště v rozměru 800 čtver. sáhů v ceně 26.359 korun, s převzetím bankovního dluhu 9.357 K. K tomu přikoupena část sousedního místa za 2.200 K. Stavba však pro nepříznivé okolnosti (zdražení cihel) odložena až na letošní rok.

Na zřízení požadované *maloruské university* ve Lvově stále není naděje. Deputaci, jež s Drem Romančukem v čele jednala v té věci s min. vyučování Hartlem, dostalo se odpovědi, že již sám stav financí říšských znemožňuje toto zřízení, ale ministr byl by hotov dáti stipendia maloruským studujícím, aby se mohli připraviti k docentuře.

»*Prodaná nevěsta*« Smetanova obrána ku provozování v maloruském divadle. V Přemyšli na jevišti Národ. domu maloruského dávána byla v prosinci s vojenským orchestrem. Úspěch byl úplný.

*

Koncem ledna (28. dle nového kalendáře) otevřena ve Lvově *maloruská umělecká výstava* pořádaná Spolkem příznivců ukrajinské literatury, vědy a umění (**Товариство прихильників української літератури, науки и штуки**) v saloně Latourově.

V prosinci uspořádal umělecko-literární spolek v *Kyjevě* svoji *uměleckou výstavu*. Ze starších umělců obeslali výstavu jen dva, jinak byla výstava obeslána jen mladšími. Z nich chválí v »Kijevských Oklykách« maloruská spisovatelka Olena Pčilka zejména krajiny Bachtyna, Cholodovského, Honorského a Manevyče, v genru Orlova a Butnyka. Návštěva výstavy byla slušná. —*ch.*

*

František Kvapil dočkal se 50 let svého života, vyplněného ideálním nadšením a prací (nar. 16. února 1855 ve Žherách u Č. Brodu). Přinášejíce na čelném místě studii o jeho díle pro věc slovanskou, připojujeme ještě vřelé přání, aby dalšímu, ryzímu poslání svého života byl v plné síle zachován po mnohá léta! *Red.*

*

Poláci dosud neměli svého národopisného musea. Zárodek jeho spatřovali jsme sic ve sbírkách etnografických, založených r. 1888 při varšavském spolku pro zřízení zoologické zahrady — ale v očekávání, že z této všeobecné národopisné sbírky vyvine se speciální *polské národopisné museum*, jsme se zklamali. O skrovných přírůstcích musea etnografického na Bagateli ve Varšavě sice přinášela »Wisła« zprávy ve svých prvých ročnících, pro museum pracovali Ciszewski, Z. Wasilewski i sám Karłowicz, ale v tísnivých poměrech ruského Polska nebylo možno rozvinouti širokou činnost agitační — a tak celá věc zůstala v zárodku. Ublížil jí nezdar »Spolku zoologické zahrady«, tak že r. 1890 musily býti sbírky přeneseny do paláce Frascati, kde jim hr. Wład. Branicki poskytl prozatímní úkryt. O dvě léta později zdálo se, že myšlenku národopisného musea znova uvedou v život Szczęsny Jastrzębowski a Leop. Janikowski, kteří otevřeli na Krakovském Předměstí (č. 17.) ve Varšavě t. zv. »Stálou výstavu ethnografickou.« Ale naděje byly marné — a věc polského národopisného musea ve Varšavě usnula. Po letech probudila se k životu — v Krakově. Zde loňského roku při »Národním Museu« (Muzeum Narodowe) otevřena síň národopisná (podobně jako v našem Museu král. Českého »selská síň«) v levém křídle Sukiennic (t. zv. »Postrzygalnia«), i doufáme pevně, že z této síně vyvine se samostatné museum národopisné. Szczęść Boże!

Na podzim uplynulého roku objevil se sympathický návrh na založení *Musea huculského umění lidového v Kosově*, středisku tohoto svérázného umění, jehož výrobky mosaznické a řezbářské uvádějí v údiv každého pozorovatele. Otázkou hnul mladý lékař polský dr. Bolwarski na sjezdě, svolaném do Kosova k poradě o povznesení průmyslu v Haliči. Museum uměleckých výrobků lidových v středisku jich vzniku mělo by velký význam pro zachování a další rozvoj vymírajícího odvětví lidové práce — zde tedy v Kosově konalo by poslání praktické, kdežto dosavadní bohatá huculská část musea hr. Dzieduszyckých ve Lvově plní poslání vědecké. V debatě o životné dojista myšlence byla připomenuta velmi zajímavá podrobnost, že bývalý zemský president bukovinský, kníže Hohenlohe, zamýšlel založiti nedaleko Kosova, ale na straně bukovinské, odbornou školu umělecko-průmyslovou, v níž by místo jakýchkoli professorů vyučovali svému umění skuteční lidoví umělci huculští, tak že by ta škola opravdu zachovávala tradici ryzího umění lidového — místo nezdařeného přenášení lidového vkusu do umění moderního, čili místo »povznášení« lidového umění, jak se říká. Vytklo-li by si zamýšlené Museum podobný cíl, tedy skutečně jen zachování lidové tradice umělecké s vyloučením jakýchkoli moderních vlivů na ni, vykonalo by úkol záslužný. Věci ujal se nyní O. Ivančuk v Lit. Nauk. Vistnyku delším článkem, v němž vyzývá, aby Rusini sami se věci chopili; za nedlouho bude otevřena výstava »Tovarystva prychylnykiv ukrajinśkoji nauky, literatury i štuky«, v níž bude zastoupen také huculský průmysl. Z té mohlo by vzniknouti huculské museum a státi se základem *národního musea rusínského* vůbec. *A. Č.*

Vydáno 2. úrora 1905.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

GEM:

Z nové ruské poesie.

Skitalec-Skvorcov.*)

I.

Mne uchvátila mořská vlna divá...
na tvrdém břehu tělo moje leží,
a moře vítěznou si píseň zpívá
a na své hrudi nové vlny věží.
Však v hloubce, všecko tmou kde zastřeno,
kde dusná noc vše svírá v náruč svoji,
kde všecko zdušeno a spánkem sevřeno —
zůstali bratří moji.

A vidím dole v tiché hloubce vodní,
jak bratří k slunci ruce rozpínají,
jak v zoufalství tam hynou bratří rodní,
a toužím, pláču po tom smutném kraji.
Já mocnou vlnou na břeh vyvržen,
však duše rozervána v kletém boji,
můj rozum touží výš, však srdce vždycky jen —
kde bratří moji.

II.

Já cítím, jak mi v pažích divná síla hraje,
čím já víc vytrpím, tím hůře bude vám,
můj zrak je slep, však moje pomsta zraje
a v troskách chrámu vás i sebe pochovám.

Já strhnu chrám, kde boha tmy jste ctili,
a rázem splatím vše, čím jste mi ublížili!

III.

Tam v dáli před námi je země zaslíbená,
jen dále, lide můj, tma noční mizí všude,
jen dále, lide můj, pouť bludná ukončena,
zřím záblesk červánků, tvá dráha světlá bude!

---

*) Originál těchto veršů vyšel r. 1904 v Petrohradě v druhé knize sborníku »Знаніе« za r. 1903. N. A. Skvorcov-Skitalec je s M. Gorkým, L. Andrejevem a j. také spolupracovníkem měsíčníku »Pravdy«. V německém překladě vyšla sbírka jeho novel s názvem »Spieszsuten« jako I. svazek Internationale Novellen-Bibliothek (nákl. dra. J. Marchlewského v Mnichově), v níž vyšel také překlad Zeyerových novéll. *Pozn. překladatelčina.*

A vlastní těžký bol jsem vyrval z duše svojí,
na zemi posvátnou se rtové usmát chtěly,
bol stich — meč nepřátel, již poustáli v boji, —
ó, země touhy mé! můj pozdrav přijmi vřelý!...

Já vím, že umru zde... Zem svatá nedaleká,
tam, lide, vítězství a zlatá volnost čeká!

ADOLF ČERNÝ:

Z nejnovější poesie chorvatské.

Milan Begović.

Život za cara.

I.

(Sonet 13.)

Jak bílý příkrov lehla v lada pustá
mha jitřní bílá. Tlupa koňů řičí,
děl hučí jícny, tisícerá ústa
řvou: »Hurá!« — »K předu, dále!« vůdci křičí.

On padl, znova se země však vzrůstá,
dál chvátá, s puškou u líce se tyčí
a míří do mhy. V tom krev náhle hustá
jak růže příšerná mu z čela vzklíčí.

Chtěl dále — tu však v cestu jemu vkročí
stín příšerný, má důlky místo zraků,
a žhavé jablko jej vidí hnísti.

On dvakrát vzkřikl, rukou zakryl oči:
jablko vybuchlo jak hrom v tmě mraku,
rozmetlo klubko lidí — jako listí...

II.

(Sonet 15.)

A z těžka probírá se ze sna. Tiše
tvář jeho bledou ranní prška rosí,
a jemu zdá se: políbil jej kdosi.
I zapomíná rány (z těžka dýše) —

je doma zase, podál rodné chýše,
je v poli, jež jim těžké klasy nosí,
kdes křičí chřástal, v dálce brousí kosy
a v hustém žitě chrp je modrých skrýše.

Tam od pramének lehce píseň kvílí,
jak s vody zurčením by v závod chtěla,
teď tiše, tichounce, zas plna síly...

On vše to slyší, těžce zdvihá hlavu —
však čerstvá rána krutě zabolela
a hlava zpátky poklesnula v trávu.

III.

(Sonet 17.)

Noc pustá, temná. Na chudobném loži
dvé starců sní, spí unavené oči.
Je ticho; červ jen v dřevě chaty točí
a časem do okna se vítr vloží.

Jak povzdech noci před ikonou boží
svit lampičky si časem povyskočí,
dál jizba v stínu. Náhle kdosi vkročí,
v klid jizby skřípot vrat se řeže noži.

Stařena probouzí se, patří s žasem:
hle, před ikonou světlo roste, vzrůstá —
ó, vždyť to tam jest srdce zkrvavené,

jež chvěje se — a přebolestným hlasem,
jenž křičí: »— Matko! Matko! —«, zní noc pustá.
Slz příval stařeně se tváří žene.

IV.

(Sonet 18.)

V plášť šarlatový nebe ve záplavě
se přiodělo. Po bojišti třpytí
se opuštěná zbraň, tu řád se svítí,
a mrtvol všude naseto je v trávě

sevřených pěstí, rány v prsou, v hlavě.
Pták černých křídel k nim se chmurně řítí
a mrtvé oči klove. Vítr šumí v sítí,
ve žluté třtině, výše v nebes slávě

se šinou, letí oblakové. Hasne
už slední hvězda zoře ve náručí,
rtem zlatým líbá vrch, než opustí jej.

V tom proroka tvář od Poljany Jasné
se ukázala v oblaku a učí
rtem ctihodným a vážným: »— Nezabíjej! —«

---

*

TADEUSZ STAN. GRABOWSKI:

Nejmladší poesie chorvatská a nová kniha M. Begoviće.

Z dosti četné plejády »Mladého Chorvatska« vyniklo několik novějších básníků, kteří ukazují stále důrazněji a hlasitěji, že poesie chorvatská, přeživši v t. zv. boji starých a mladých v posledních letech minulého století těžkou krisi, počíná se rychle povznášeti letem stále volnějším, zlaceným paprsky opravdového nadšení a ryzího umění.

S. Kranjčević.

Starou pathetickou rhetoriku nahrazují hluboce cítěná, prismatem mysli i srdce prošlá básnická vnuknutí, dřívější deklamačnost a umělkovanost vytlačuje tvůrčí svoboda, hloubka myšlenek, delikátní intuice. Těsné hranice laciného, novinářského vlastenectví rozšiřují se v nekonečnou dálku všelidských záhad, myšlenka, přioděná novou, vzletnou, zpěvnou formou, vznáší se v čisté atmosféře ducha, zpře trhavši dlouho snášená pouta zastaralých pravidel a tradic. Ve formě i obsahu poesie se obrozuje a oživuje proudy západními. Všelikého druhu modernism, secessionism atd. nachází ohlas v současné poesii a zejména lyrice chorvatské. Ovšem že francouzská škola Mallarmého a Verlainova, která po nějaký čas silně ovládla evropskou poesii, měla značný vliv i na poesii chorvatskou, která při tom setrvává v stálých a úzkých duševních stycích se svojí sousedkou, literaturou vlašskou, čerpajíc z ní plnou dlaní, zejména z poesie d'Annunzia a Carducciho. Vedle těchto vlivů však silněji a trvaleji vystupuje jiný, samorodý směr: plastiky a obraznosti, jejichž vznik i pramen dílem sluší hledati ve vrozené Chorvatům náklonnosti k realismu a v lásce k panoramatům obrazů, jež před nimi rozvinuje bohatá jimi, barevná, mořem a sluncem vyhýčkaná příroda — dílem v reakci proti rozesněnému illyrismu a romantismu, který se tak všestranně a trvale vyvinul v chorvatské povídce. Tento smysl pro plastiku a živost obrazů a záliba v nich patrny jsou skoro u všech současných básníků chorvatských.

Již *Tresić-Pavičić*, nejstarší z mladších, svou energií ducha i vůle, širokým a všestranným vzděláním, neobyčejnou lehkostí verše, silou i vášnivostí citu zůstavuje v nové poesii chorvatské stopy nesmazatelné, uvádí v ni celý nový svět pojmů, nálad i forem moderní poesie. Všestrannost jeho, příliš snadné vpíjení všeho, co čte, čeho se mysl jeho dotkne, konečně přílišná důvěra ve vlastní síly a nadměrná dávka sebelásky vyvrátily jeho skutečný a neobyčejný talent — z tvořivosti jeho chvilkově vycházely blesky genialního vnuknutí, ale v celku učinily z ní

mlhavý chaos, směs nejrozmanitějších dojmů a vlivů velké, náležitě nestrávené kultury.

V zajímavé té postavě chorvatského básníka tkví i jistá tragika. Člověk velkého nadání a neslýchané ctižádosti — ale neuznaný vlastní společností, ba setkávající se i s její antipathií, stal se obětí náhlého rozvoje chorvatského ducha a básnictví. Připadl mu nevděčný, ale důležitý úkol: býti průlomem v dlouhých duševních bojích vlasti, býti hlasatelem nových idejí a hesel, cizích a nepřátelských starému pokolení a mladšími ještě nepochopených.

Nenadálý a silný vzlet do výše znamenají už básně *Silvije Kranjčeviće* a Mihovila Nikoliće. První z nich jest zralým, dokonalým výrazem toho ideového rozvoje, jehož chaotický průběh podává poesie Tresićova. Promítnuv všecky paprsky bohaté současné kultury prismatem vlastní kritiky, vlastního názoru světa a osobních vnuknutí a vzletů, zklamání a zoufání, zbarviv je nehasnoucím leskem svého hlubokého, mlčícího vlastenectví a neotřesené víry v sílu, budoucnost a vítězství lidského ducha — stal se nejhlubším výrazem své doby, stal se skutečným, nadšeným, ačkoli dnes ještě často nepochopeným věštcem svého národa, jeho mistrem i učitelem, často i kritikem a soudcem. »Po stránce formální i ideové,« praví chorvatský kritik*), »znamená ohromný pokrok v naší poesii; v kulturním pak životě tento silný pessimista jest ohlasem našeho opozdění a naší krise — Prometheem nového, volného života, tak jako v životě socialním jest výkřikem protestu proti malicherným našim poměrům a naší mělkosti.«

Kranjčević v Chorvatsku — toť v miniatuře polský Wyspiański.**)

M. Nikolić.

Tvořivost *Mihovila Nikoliće* jest ryzí, nedotknutá poesie — umění pro umění —, nejtajnější vzdech jeho umělecké duše neb rozkochaného srdce, zakletý v čarodějný zvuk písně, jenž vylétá z jeho hrudi s touž volností, s touž bezejmennou lehkostí a vposloucháním v sebe, jako přečistý zpěv slavičí v tichých, teskných nocích, jako vůně polních květů za jarních jiter, jako tanec oblaků a šum mořských vln, jako chvění jasných hvězd a sedmibarevné duhy. Neposkvrněné poesie Nikolićovy nedovede zabarviti žádná myšlenka pozemská, žádná, byť nejušlechtilejší tendence. On pěje, poněvadž mu srdce káže, zpívá, neboť čte píseň v roztoužených očích milenčiných, zpívá, neboť melancholie položila mu tiché dlaně na duši a mlhou čarovných snů zastírá mu oči.

---

*) *M. Marjanović*, »Noviji hrv. pjesnici« (Ljublj. Zvon, 1901, 535 sl.)
**) Ukázku z poesie Kranjčevićovy viz ve Slov. Přehl. II., str. 7. *Red.*

Slovem: Nikolić, toť polský Tetmajer v okamžicích milostné hypnosy, s jeho leniveností znudění, s jeho tesklivým, rozezpívaným smutkem, ale bez jeho rozhořčených zaskřípění neb sarkasmu a s větší dávkou čistého idealismu. Proti Kranjčevićovi jest mistrem slova i rýmu, čarodějem nálady, ticha a polostínu. Přes četné stesky domácí kritiky, že jeho poesie jest »překrásný chrám — bez boha«, neboť bohem jeho jest pouze láska — objevil se nepolepšitelným. Podnes jako dříve zpívá jen o ní a pro ni...

Když Kranjčević hloubkou myšlenek a filosofií ducha uváděl v podiv své rodáky, budil jejich pozornost neb i pobouření; když na druhé straně Nikolić okouzloval svými melodiemi, rozesníval a uspával; když hbitý Tresić jako mořský loupežník proháněl se po širém moři poesie, všude se nezván objevoval, odevšad ustupuje osamělý, ale pyšný a nepokořený — v té době objevilo se několik talentů vynikajících a samostatných, povah širokých, svobodomyslných, zamilovaných ve volnosti moře a nebe, v nichž vyrostly. Básníci ti chápali sílu i kouzlo svých předchůdců, ale nechtěli kráčeti v jejich stopách a chápati se nelichotivé úlohy jejich napodobitelů, jakých se ovšem našla hned řada. Hledali nové dráhy, nové popudy, nové formy své poesie. — Všichni skoro jsouce syny Dalmacie neb chorvatského Přímoří, od útlého mládí žili jaksi dvojí atmosférou: jednak svou rodnou, svěží a nezkaženou, oddychující ještě plamenným vichrem, vanoucím z Kosova pole a silné, junácké písně chorvatského sedláka — jednak klassickou kulturou starožitné i nové Italie, která vždy zůstavovala hluboké stopy v duševním životě přímořského Chorvatska. K pokladům té vlasti Petrarkovy a Dantovy, Boccacciovy a d'Annunziovy obrátilo se těch několik nejmladších poetů chorvatských — z nich toužili na nivu vlastenecké poesie vysypati »Květy nových citů« a vysnouti pro ni »přízi nových myšlenek«. Nevědomě, odrazem, bez plánu vyrostla za krátko nová škola, kterou bych nazval klassicko-vlašskou.

Vladimir Nazor, Vladimir Vidrić, Milan Begović a několik jiných menšího významu — toť hlavní jména tohoto nového směru v poesii chorvatské. Směr tento není úplně nový, trvalť a rozvíjel se v různém poměru a míře zároveň s celou literaturou chorvatskou, zejména starší, v nejnovější pak době silně byl zastoupen poesií Tresić-Pavičiće. U tohoto básníka nebyl však ještě náležitě prohlouben a roztaven v ohni jeho nadšení a myšlenek. Přijat horečně, náhle a málo kriticky, jako vše, co zlatým prachem padalo na poesii Tresićovu z jeho lektury a života, nepříjemně působil chladem a neupřímností. Celý individualní charakter, celá originálnost talentu toho poety utápěly se úplně ve vládnoucím vlivu starověkých mythů a klassické vlaštiny. Naproti tomu u ostatních jmenovaných básníků prvek klassicko-vlašský jest především zásadním a stálým tónem jejich poesie, nikoli jen chvilkovým a náhodným, a kromě toho jest u každého z nich svým, originálním a samostatným způsobem pojat, prohlouben a ztráven.

U *Nazora* cítíme hned převahu klassicismu — velkou znalost starých klassiků, římských i řeckých, od nichž autor přijímá dokonalost,

ryzost formy, plastiku a jasnost obrazův. Odtud také náklonnost a zvláštní nadání k myšlenkám širokým, rozpočteným na velké rozměry — náklonnost k epopeji (»Slavenske elegie«, »Živana«). Aby však neutonul v moři klassicismu, a nedoveda ho zmodernisovati způsobem skutečně uměleckým, jako v Polsku Wyspiański, částečně Tetmajer a v Čechách Vrchlický a Zeyer — přenesl zevnější formu klassického světa v šeré děje slovanské mythologie, v mlhavé zásvětí Peruna a Živany. Odtud dvojakost v jeho poesii, odtud charakter v myšlenkách naskrze slovanský, ve formě však, v tónu a náladě uměle slovanský, klassický, neb spíše románský.

M. Begović.

Poesie *Vidrićova* nevykazuje toho prohloubení pozadí i ducha klassického, s jakým setkáváme se u Nazora. Nezaráží v jeho dílech onen chlad učenosti a bohatství látky, jako u onoho. Svět řecký a římský a zvláště jejich mythologie propůjčují básníku pouze světlo a náladu; ostatní čerpá Vidrić z vlastní duše, z vlastních tónů srdce a fantasie i obklopující ho přírody. Miluje krátké, bezděčně vznikající žánrové obrázky a výjevy, bez hlubšího podkladu myšlenkového; jde mu pouze o sestavení barev, o vytvoření nějakého barevného momentu ze života, o vyvolání kousku jasného, sluncem úsměvného nebe, kousku zelené, květnaté louky, ozývající se rozpustilou veselostí kozonohých satyrů a lesních nymf. Slunečnost a barevná hra paprsků, život a episodičnost obrazů, plných výkřiků a smíchu, život v celém svém zdraví, nevázanosti a vášni, příroda s celou nekonečnou stupnicí svých písní, barev a vůní — toť charakteristické vlastnosti miniaturních arciděl Vidrićových. Někteří, částečně právem, nazývají jej novohellenistou.

Třetí z uvedených, *Milan Begović*, známý též pod hledaným pseudonymem *Xeres de la Maraja*, prozrazuje nejsilnější vliv kultury románské a zejména vlašské poesie renaissanční, ale vliv nikoli samovládný a ubíjející tvůrčí individualitu básníkovu, jako na př. u Tresiće. Begović zvláště si libuje v obrazech pozdní renaissance a vlašského rokoka, odkud dovede obratně a lehce do své poesie přelíti onu měkkost a milostný půvab, onu živost a barevnost pozadí, plnou vášnivosti a lásky k životu, jež označují tu dobu italské literatury. V překrásné melodičnosti vlašského jazyka, jako stvořeného jen pro poesii, našel nepřebrané vzory pro tóny a nápěvy své lyry, z níž dovedl vyvolati zvuky nové a ryzí, plné přírodní svěžesti a neobyčejného půvabu. Těmi zvuky básnické řeči a celou náladou,. ohebností formy a živostí předmětu, plného krve a ohně, přiblížil se Begović značně starým mistrům chorvatského verše, připomíná až neobyčejně staré klassiky chorvatské (dalmatské, zejména dubrovnické), kteří se netoliko vzdělali na poesii

italské renaissance, nýbrž i živě a měrou vynikající účastnili se celého obrození literatury vlašské a s ní i chorvatské.

Renaissance, toť velká moc, je-li zmodernisována, přenesena na nynější duševní základ, zakleta v zářivý krystal moderní, dokonalé formy básnické a neobmezené myšlenky. Pramen její jest v té lásce k životu, která, jak básník praví, »povznáší jednotlivce, pojí národy, slučuje je proti nemilosrdnému osudu země a šíří svá křídla nad trpícím lidstvem — v lásce, která působí, že z mrtvého a trouchnivého kmene pučí nové ratolesti, že ze starých pokolení stále se zdvihají nová, přinášejíce věčně touž šťávu, věčně touž krev po věky — lásky, nad níž nemají moci ani strašná bolest, ani nesmrtelná smrt . . .« *)

Ta láska a víra v život a lidstvo, víra v sílu, budoucnost a vítězství lidského ducha jest jedním ze základních rysů současné poesie chorvatské, dodává jí příznaku zdraví, realismu, střízlivosti a síly. Patrná v slunečních svitech poesie Vidrićovy, silně označená v tvořivosti Begovićově, prodírá se i z černých chmur pessimismu největšího dnes básníka chorvatského — Kranjčeviće.

U Begoviće jest hlavní silou i jádrem jeho poesie. Z ní básník čerpá nadšení, náladu duše i tóninu svých nápěvů. Od užších mezí vlastního srdce a štěstí přechází básník vždy v další a širší obzory všelidské myšlenky. Renaissance, pokud na něj působí, působí svým plamenným ohněm citu a vášně. Originálního temperamentu básníkova nemění, vzletu jeho myšlenky nezdržuje ani nesnižuje, individualních vlastností slohu a hudby verše nestěsňuje.

Begović zahájil svou literární činnost sbírkou básní »Pjesme«, prvním pokusem nerozhodnutého ještě talentu, hledajícího cest a cílů. Je tam sice již několik čísel, jež překvapují silou a mužností verše (na př. »Arpadovom sinu«) neb okouzlují delikátní melodií tónů a milostného rozzpívání (na př. »O Lola bianca . . .«), ale celek nevyniká nad prostřednost, nepřekračuje hranic nadšení tehdejší chorvatské poesie. Kromě toho Begović v té době psal do všech chorvatských časopisů články literární, milostné novelly, časem i dramatické poesie, které se blíží novějším vlašským librettům a dramatickým básním, dialogům a dramoletům. Také dosti překládal, zvlášť z Heineho a Carducciho. Vše, co do té doby vycházelo z péra Begovićova, ukazovalo pilné studium a sledování románských i germánských literatur, zejména vlašské renaissance, ale i silný, bezprostřední a ještě ne dosti ztrávený vliv toho všeho, v čem se mysl básníkova pohybovala; odtud jistý nesoulad, nejistota a závislost v myšlenkách a nehotovost formy. Slovem: patrno jest krystalisování individualního, tvůrčího talentu.

Velkým krokem vpřed jest již sbírka básní »Knjiga Boccadoro« (1900), která vzbudila velký rozruch v celé chorvatské literatuře. S jedné strany vrhla se na ni bezohledná kritika, přemrštěně

*) Předmluva »Prijatelju Stjepanu Miletiću« k »Životu za cara«, Zadar, 1904 (Izdanje Hrvatske Knjižarice). Str. 6.

vyčítajíc poetovi neupřímnost, zálibu v smyslné nevázanosti, ba i nemravnosti. S druhé strany značná skupina t. zv. Mladého Chorvatska uvítala knihu nadšeným hymnem. Na chvíli utišený spor dvou literárních táborů vzplanul nanovo veškerou silou. Kniha Begovićova stala se slavnou.

Ať pohlížíme na knihu s jakéhokoli stanoviska, musíme uznati, že znamená velký pokrok v básníkově tvorbě i v novodobé literatuře chorvatské vůbec. Základní myšlenka sama není nová, vyvážena jest z téže jasné doby italské poesie, v níž se neustále shlížejí oči básníkovy — z doby obrození. Po příkladě vlašských pěvců renaissance celý cyklus básní Begovićových jest jediným květným věncem, jímž poeta zdobí čelo své zbožňované zlatoústé (Boccadoro) — Zoë-Beatrice. Je to jediný hymnus lásky toho druhu, jaký v Polsku vyzpíval Tetmajer ve svých básních milostných — je to nadšená píseň věčné krásy, plynoucí z duše i těla ženy, nespoutaný, volný výkřik rozkoše a opojení v okamžicích blaha lásky. Melodičnost a rhytmika verše, jeho ohebnost a měkkost, čarovný kaleidoskop milostných nálad, jejich nejtajnějších polosvitů a půltónů, nevyrovnatelné jich sestavování a rozkládání s nepřebranou duhou barev a vůně přírody, nekonečný věnec milostných vzpruh a vznětů, zamyšlení a vposlouchání, hypnotických visí a odzbrojujících rozkoší — vše to bylo v chorvatské poesii cosi nového, svěžího, nezvyklého. I forma byla nová a originální, dokonalá a mistrovská. Obrazy i figury byly smělé, silné, plné, přiléhající k široké, nezadržitelné fantasii a vzletné myšlence, neznající mezí a pravidel pro svůj let. A vše to opředeno vzácnou dnes, zlatou tkaninou nezkaleného štěstí, sluneční záře, tepla a radosti. Mistrnost formy, vděk a hudebnost verše Begovićova, síla a upřímnost přirozené vášně a oheň života, plápolající živou krví i atmosférou žhavé jižní přírody — to vše vysvětluje pochvaly a nadšení »mladých«. Starší generaci zarážela právě ta síla a výlučnost lásky v »Knize Boccadoro«, přála si v ní míti to, čemu se právě básník nejúzkostlivěji vyhýbal — nějakou tendenci, podklad společenský, buď mravní, vlastenecký neb filosofický. Jému šlo pouze o zachycení v nádherné terciny, sonety a ronda těch plamenných okamžiků štěstí a opojení, jaké přináší člověku vášnivá, horoucí láska — o zvěčnění oněch dní výbuchů a rozkoší srdce mistrnými slokami, červenými máky a růžemi, jimiž obsypal svoji zbožňovanou Zoë. Výtky protivníků Begovićových mohly by částečně míti oprávnění, kdyby láska, která kraluje v jeho »Knize Boccadoro«, byla prvním a posledním slovem básníkovým, kdyby měla býti jediným pramenem, stálým předmětem a posledním cílem celé jeho poesie. Ale tak nebylo a není. Byl to okamžik výbuchu vášnivé lásky, okamžik, a to umělecky krásný, ve formě dokonalý. Proto všeliké tendenční neb zastaralé úsudky o poesii a umění, vyslovované z mnohých táborů »starých« na účet Begovićův, neměly oprávnění ani morálního účinku, naopak často zarážely strannictvím, obmezeností pojmů, ne-li přímo naivností neb směšností. Dostačí uvésti drobný, ale charakteristický příklad z posudku, jejž napsal jeden z vynikajících kritiků staršího

pokolení*) a v němž nazval »největší profanací« tuto překrásnou apostrofu Begovićovu: »Ó, Zoë bílá, čistá jako kvítí, jež v třesoucí se ruce Gabrielově před Pannou stydlivě se zachvělo.« Takových a podobných úsudků našlo by se mnoho v kritikách a rozborech »Knihy Boccadoro« mnoha spisovatelů z tábora »starých«.

Ale útoky a ostré i nespravedlivé tyto kritiky nedovedly v Begovićovi oslabiti jeho lásku ke kráse a umění, aniž změniti hesla, jež dosud hlásal. Byly jen novým ostnem k práci, olejem do planoucího ohně jeho tvůrčího nadšení. Nezviklán, pyšný šel dále pevným krokem, s vírou a důvěrou v sebe a své ideje, zahleděn v přečistý obličej nesmrtelné volnosti.

Po delším odmlčení vydal v druhé polovici loňského roku cyklus sonetů »Život za cara«. V osmnácti sonetech znamenité stavby a silné nálady dává umělecký výraz svým názorům politickým a společenským. Razí v nich cestu heslům volnosti, lásky, rovného práva; srdečně pláče nad ubohým vojákem, jehož vůle carská posílá do dalekého Mandžurska, vytrhuje z lůna rodiny, z rodné půdy a přenáší jej na krvavé pole, kde rozdrážděné krvelačné pudy rozhodují o životě a smrti statisíců nevolníků, jdoucích s vnitřním protestem na neodvratné jatky.

Láska a víra, která káže chorvatskému básníku pohlížeti s nadějí v budoucnost a vítězství lidského ducha, zavedla jej na pusté mandžurské nivy. »Život za cara« jest bolestným plodem toho velkého »soucitu a lidského bolu«, jenž srdce jeho zraňuje. Je to výkřik protestu proti strašnému řádu světa a zvířecím výbuchům člověka, jichž nedovedly setříti dlouhé věky civilisace a které ničí nenahraditelné tisíce a tisíce nejlepších sil člověčenstva. Tento protest vyslovil Begović způsobem umělecky krásným v řadě mistrných sonetů, jejichž hrdinou jest bezejmenný ruský vojín, poslaný na Daleký Východ, vyrvaný z objetí nešťastné milenky, z tiché jizby starých rodičů, z milovaných míst domoviny — aby se stal obětí granátů, aby se stal výkřikem v rostoucí žalobě proti samovůli trůnů.

Všecky sonety Begovićovy drženy jsou v bolestně přitlumené, podzimní náladě, jakou pochmurný souzvuk přírody a okolí naplňuje duši hrdinovu. Tu a tam ozývá se silnější výkřik zoufalství neb vzpoury, ale i ten rychle umlká, mimovolně sám se tlumí, vázne v hrdle, mizí na půl cestě. Nade vším vznáší se jakýsi tajemný, hrozný, ale neviditelný přízrak úzkosti a bezejmenné síly, které se nic protiviti nesmí, která každý odpor, každou vzpouru láme a drtí nemilosrdně, která pro slzy, zoufání a bolest nemá ani soucitu, ni slitování. Patrno je to zvlášť ve 3. sonetě, kde zoufalé matce, jíž berou jediného syna na vojnu, dere se z hloubi srdce mimovolná žaloba, ale než se může dostati na rty, křečovitě vázne v hrdle nešťastné stařeny. A i slova úzkostlivého starce (»Ó, « sláva jemu i čest věčná, Onť moudrý, všemocný a silný«), jimiž chvátá přehlušiti strašnou žalobu matčinu, jsou patrným příznakem onoho utajeného, samovolného a mocného mementa,

*) Dinko Politeo.

jež neustále visí nad lidskou duší, která chválíc velikost a moc boží mimovolně spojuje s ní všemocnost mocných tohoto světa.

První sonet líčí rozloučení milenců, druhý a čtvrtý plasticky a náladově maluje jízdu kibitky, spatření »svatého města« a stav duše vojínovy; pátý jest znamenitě komponovaný výjev z cerkve před odchodem vojska na bojiště. Šestý a sedmý předvádí již řady vojska: mocným dojmem působí hrozné, ponuré mlčení dlouhých řad vojínů, jimž car žehná na cestu. Sonety 8.—10. jsou výrazem různých nálad duše vojínovy i přírody dalekých krajů. V následujících sonetech vystupuje válka sama ve své hrůze, v 15. a 16. líčí básník poslední okamžiky raněného vojína, jejž předsmrtné vise unášejí do rodné vsi; v 17. strašnou noc zlověstných tušení matky vojínovy — a v posledním sonetě nad hrozným obrazem bojiště, posetého mrtvolami padlých, zjevuje se tvář »proroka z Jasné Poljany«, jejíž zvadlá ústa volají: »Nezabiješ!« ...

Myšlenka cyklu jest ušlechtilá a krásná, forma umělecká, jazyk měkký a hebký — a přec se nade vším vznáší cos jako těžká mlha, jako ponurá, černá chmura, jejíž stín padá na tón těch podzimních sonetů. Z cyklu Begovićova vane ona mlčící pochmurnost, ona němá bolest, jejíž pramenem jest tragický rozlad mezi duší hrdinovou a jeho činy, jež mu vnucuje bezohledná ruka vlády proti vůli jeho vlastního svědomí, proti protestu celé jeho bytosti. Ten konflikt v prosté duši ruského vojína při delikátní své intuici výborně Begović zachytil a předvedl.

V sonetech Begovićových jedině postrádáme síly ohně a živosti citu, jaká se objevuje ve všech ostatních výtvorech básníkových. Ovšem poutala zde básníkovu plamennost celá nálada cyklu, pochmurnost a hluboká bolest, plynoucí z každé sloky — ale přec mohl dáti básník silnější výraz pravému hlasu duše zejména v sonetu, který jest nejzpůsobilejší formou k vyjádření výbuchů citu a myšlenky. Mohl drtiti a lámati, bořiti a znovu stavěti — a ne jen želeti a žalovati; mohl zahřměti prokletím a blysknouti nožem — a ne jen slzou zasvítiti v oku neb zaskřípěti tichou ironií. — Buď jak buď, uznání zasluhuje otevřené a smělé vystoupení Begovićovo s tak pokrokovými ideami právě v době nynější, kdy velká část slovanského světa, naplněna obavou o velmocenské postavení ruské říše zavírá oči před zbytečně vyvolanými hrůzami a spoustami, které jsou strašné a bolestné pro milliony srdcí ruských, a ještě strašnější a bolestnější pro jiné milliony občanů neruských, nemajících při dosavadním režimu pražádné příčiny k nadšenému vylévání krve svých synů za věc absolutismu a byrokratismu. »Život za cara« nepřinese mu snad mnoho uznání u současných rodáků a Slovanů, spíše hojnost nepřízně a hořkosti — ale navždy zůstane na jeho čele pečeť hrdinství, jakým jej posvětila idea volnosti. Idea tato ukazuje mu sluneční dálky budoucnosti, káže mu býti předborníkem jejím bez ohledu na ty, kdož se vlekou a plazí v prachu a blátě, zdržujíce pouze a ztěžujíce veliký pochod člověčenstva vpřed.

RUDOLF BROŽ:

Politické proudy v současném Polsku.

I.

Jistou hranici ve vývoji politických myšlenek v Polsku tvoří r. 1863, jímž se skončila perioda povstání pod vůdčím vedením šlechty. Před tímto rokem šlechta byla hlavním elementem politického vývoje polského národa, byla představitelkou snah a tužeb po dobytí státní samostatnosti. Vůdčí politickou myšlenkou polskou bylo zbrojné povstání k obnovení ztracené neodvislosti. Nezdar těchto zbrojných pokusů, nové sociální rozvrstvení národa,. rusifikační politika, ustoupení polské otázky ze sféry mezinárodní politiky vytvořily podmínky, v nichž vyrostly nové politické názory, nové politické směry současného Polska.

Jaké byly následky povstání r. 1863? Velmi smutné. Nejušlechtilejší lidé zahynuli v potyčkách s ruským vojskem. Kteří zůstali na živu, byli jednak deportováni do Sibiře, jednak popraveni nebo uvězněni. Některým se podařilo uprchnouti do ciziny. Země byla zaplavena carským četnictvem a vojskem, jež všude rozsévalo zmatek, hrůzu a slzy. Národ, jenž ztratil nejlepší své syny, kteří svým snažením a svou obětavostí za získání volnosti tvořili hybnou sílu jeho vývoje, kteří tvořili jeho národní duši, upadl v apatii. Celý národní organismus byl seslaben, poněvadž soustředění všech jeho sil a všech energií bylo vybito a zmařeno nezdařilým bojem. Národní duše bila volnějším a slabším tempem, jak se stává po velkých, historických událostech v životě každého národa.

Toto přerušení vnitřního života bylo doprovázeno ještě jinými okolnostmi. V dřívější době silným duševním a politickým životem žila polská emigrace, jež dodávala oplodňující vzněty národnímu celku. Mezi emigranty byli nejlepší polští básníci, slavná trojice Mickiewicz, Słowacki a Krasiński a kromě nich mnoho jiných spisovatelů, na př. historik Lelewel. Za hranicemi vznikaly četné organisace politické, z nichž největšího vlivu dosáhlo »Towarzystwo Demokratyczne« (zal. roku 1832). Odtud byli vysíláni do Polska poslové, kteří dodávali svým krajanům důvěry v konečné vítězství polské věci, kteří probouzeli netečné soukmenovce k boji za svobodu. Z ciziny byly přinášeny polské časopisy, jež neodvisle a svobodně mohly pronášeti svoje myšlenky. Vším tím můžeme si vysvětliti, jak veliký vliv na vnitřní život polský vykonávala emigrace. Byl-li na př. r. 1832 národní život ochromen, byla tu vlivná emigrace, jež slábnoucímu organismu dávala nové síly a nová vzpružení.

R. 1863 přestává hráti rozhodující úlohu emigrace. Mezi těmi, kteří se odebrali do ciziny, není vynikajících osob, jichž hlas by měl povahu autoritativní. Noví emigranti byli osamocení jedinci, kteří nemohli míti veliké důvěry v obnovení boje, jakou měli dřívější emigranti, kteří hromadně a vojensky organisováni žili v různých státech západní Evropy.

K tomu se druží změny v mezinárodní politice. Dříve polská otázka tvořila součástku lidového hnutí v celé Evropě. Byl úzký my-

šlenkový a zájmový svaz mezi polským hnutím a revolučními proudy západní a střední Evropy. Tyto revoluční proudy dosáhly svého cíle, odstranivše absolutistické ústavy a získavše lidu více nebo méně vlivu na věci veřejné nebo sjednotivše rozdrobený národ v jeden celek (Německo, Italie). Tím polské hnutí bylo osamoceno, nebylo již vzpružováno podobnými snahami jiných národů.

Polská aristokracie v první polovině 19. stol. měla styky s vládnoucími kruhy některých států (hlavně Francie, Anglie a Turecka). Polská otázka byla předmětem diplomatických dohovorů. Tu v některém sněmu, tu ve vynikajícím listě ozývaly se hlasy, aby státy zakročily ve prospěch Poláků. Tyto naděje na zakročení ciziny a aktuelnost polské otázky v mezinárodní politice pobádaly a rozněcovaly vnitřní politický život polský.

V posledních desítiletích minulého století není již přímých styků mezi zástupci Polska a cizími státy. Čím více rostl v mezinárodní politice význam Bismarckův, jenž byl nepřítelem Poláků, tím více polská otázka ustupovala z mezinárodní politiky. Novými událostmi politickými byla zatlačena do pozadí, přestávala býti aktuelní.

Změny politické byly sesíleny novým sociálně-hospodářským rozvrstvením polského národa. Agrární reforma (r. 1864) vybavila »chłopy« z nevolnictví a závislosti na šlechtě. Pravili jsme, že polská šlechta v dřívější době byla vůdčím politickým elementem. Čím jdeme hlouběji do XIX. stol., tím více toto její vůdčí postavení slábne. Již v povstání r. 1863 demokratický směr nabýval převahy. Když se vidělo, že šlechta není již schopna obnoviti polskou neodvislost, skládaly se naděje v drobné selské obyvatelstvo, jež »černýma rukama od pluhu« mělo dobýti národní svobody. Proto v provolání k poslednímu povstání slibovalo se »chłopům« samostatné vlastnictví pozemků a zrušení poddanství. Kdyby polská šlechta byla si více vážila věci národní než svých třídních zájmův a již v prvních bojích osvobodila poddané obyvatelstvo, jest jisto, že by polská povstání byla měla daleko větší úspěch, poněvadž by se jich účastnila nejčetnější vrstva národa, jež pobádána jsouc nejen ideálním cílem osvoboditi otčinu, ale i snahou po hmotné své lepší existenci a po vysvobození z poddanství, přinesla by do boje velikou zásobu energie a síly.

To, co teprve před posledním povstáním slibovali vůdcové povstání lidu, provedla ihned po povstání ruská vláda: uvlastnění venkovského obyvatelstva. Touto agrární reformou byla nejvíce zasažena šlechta. Zmenšení její hospodářské moci přispívalo k zmenšení jejího vlivu v celkovém životě národním. Na venkově vedle šlechty vystoupila třída samostatného drobného selského obyvatelstva, jež děkovala své osvobození z nevolnictví ruské vládě, která svou agrární reformou si naklonila hlavní vrstvu polského lidu.

Jinou hlavní změnou hospodářskou, jež zasáhla do sociálního a politického života, jest vznik a rychlý rozvoj průmyslu. Země čistě rolnická přetvořovala se v zemi průmyslovou. Vznikla velká průmyslová střediska (Varšava, Łódź, Częstochowa, Dąbrowa), jež vytvořila nové

společenské třídy: průmyslovou buržoasii a proletariat, a mezi nimi technickou intelligenci.

To jsou podmínky, jež žádaly nového formulování polského politického programu.

*

První myšlenkou, jež tvoří přechod od éry povstání k dnešním politickým směrům, byl positivismus čili theorie organické práce. Nový tento názor na práci národní znamenal úplný převrat v národních a politických názorech, byl úplnou protivou dosavadního politického myšlení, jehož výrazem byla myšlenka obnovení samostatnosti zbrojným povstáním.

Positivismus vytvořil se bezprostředně pod dojmem katastrofy r. 1863; nedůvěra ve vlastní síly, ochablost a skleslost mysli byly pramenem positivismu, jenž se zároveň opíral na zásadních změnách sociálního ústroje král. Polského, vyjadřuje hmotné zájmy nových tříd společnosti.

Positivism varšavský měl dvě stránky: theoreticko-vědeckou a praktickou. Jeho methoda vědecká měla zřetel jen k těm zjevům, jež jsou přístupny lidskému poznání. Zásada, aplikovaná v praktickém a národním životě, znamenala počítati s věcmi a konkretními poměry, nedopouštěti převahu fantasie nad rozumem, snění nad skutečností. Varšavský positivismus cenil si více drobných, ale skutečných úspěchů než velkých hesel; tím úplně postavil se proti myšlence povstání, jež jako romantická vidina přestala býti pokládána za jedinou spásu národa.

Ostrá kritika všelikých projevů romantismu a katolicko-šlechtického ducha polské historie, snaha vzmocniti hospodářské síly země a vštípiti v národní organismus nejpokrokovější myšlenky — toť program stoupenců theorie organické práce. Prakticky znamenal jejich program zavrhnouti myšlenku pvstání a vzdáti se politické práce.

Publicistickým hlasatelem positivismu byl »Przegląd tygodniowy« (1867), jenž vedl stálé polemiky se starší generací o nových otázkách. Positivistický časopis prohlašoval právo pokroku pro všechny, hodil heslo osvobození ženy, bojoval proti různým předsudkům společenským. Obskurantism, klerikalism, šlechtictví — to byly věci, jež ostře kritisovali positivisté.

Nejen mladí publicisté, ale i básníci hlásali úplný rozchod s dosavadní politikou. Budoucnost představovala se jim ne již v ohni bitvy, nýbrž v potě čela, v mozolné a trpělivé práci »u základů«. »My chceme válku — volal jménem nové polské generace básník — ne však válku krvavou, již svět naplňuje zvířecím vřeskem«, nýbrž takovou, jež »osvítí zemi od sklepů až do přístřeší«.

Varšavští positivisté, kteří hlásali tento obrat názorů a smýšlení o věcech veřejných a o práci národní, dobývali krok za krokem rozhodujícího místa v polské veřejnosti a zatlačovali do pozadí starší, konservativní šlechtickou generaci, která již sama opravdově nevěřila v svůj politický ideál. Positivisté vyjadřovali myšlenky a potřeby průmyslové třídy národa, jež právě se rozvíjela.

V době největšího rozkvětu positivismu a theorie organické práce (roku 1872—1873) orgán mladých »Przegląd tygodniowy« psal, že »ať v jakémkoliv postavení nachází se celek, vždy se najde sféra, v níž možno pracovati ve prospěch vlastního dobra«, vystupoval rozhodně proti těm, kteří »na ráz chtějí mnoho« a »vzdalují se věci v době, kdy přešla na dráhu pozvolné a těžké práce«. Al. Świętochowski ve svých »Wskazaniach politycznych« doporučoval »úplný rozvrat s tradicí zbrojných pokusů« a neapothesuje současné postavení svého národa, viděl v něm též prospěšné stránky, hlavně »otevření širokého pole pro průmyslově-obchodní podnikání«, i spatřoval politický program v tom, aby »sny o získání vnější samostatnosti ustoupily starostem o vnitřní samostatnost«.

Rozvoj průmyslu přivedl na scénu nejen tyto hlasatele potřeb a myšlenek vznikající třídy měšťanské, nýbrž i proletariat a jeho intelektuelní vůdce, kteří z positivismu přešli k socialismu, podrževše ze svého dřívějšího programu svůj odpor k povstaleckým tradicím a aktivní politice.

Prvním myšlenkovým proudem, jenž následoval po posledním povstání, byla tedy úplná abstinence od politiky. Abstinenci od politiky hlásali i positivisté, i socialisté, i konservatisté. Zanechati politiky, vzdáti se romantických snů, věnovati své síly drobným otázkám dne, vystříhati se všech konfliktů s uzákoněnou mocí — to bylo všeobecným názorem tehdejší doby.

Ač v positivismu bylo hodně kritiky, opposice a negace, přece vykonal svůj úkol, vštípiv do národního kmene otázky sociálního pokroku, očistiv polskou věc od šlechticko-klerikálního obskurantismu, dávaje podněty k hospodářskému povznesení národa a k sledování myšlenkového vývoje ostatního lidstva.

Jinak národně a politicky mohl varšavský positivismus býti pouze přechodním směrem v době, kdy účinky katastrofy otřásly vírou ve vítězství a podlomily důvěru ve vlastní síly, nemohl býti směrem trvalým, poněvadž znamenal resignaci, smíření se s osudem a tudíž úpadek národní energie. Resignační, před nepřítelem stále ustupující směr, stlačující život národa na úzké sféry, jež mu ponechá vládnoucí živel — takový směr nemůže dosáhnouti trvalého rozhodujícího místa u potlačeného národa, jenž má právě nejvíce zapotřebí lidí útočných, energických a výbojných.

*

Nechtěla-li positivistická generace, jež následovala po povstání, zabývati se politikou a chtěla-li soustředíti snahy národa k dosažení drobných úspěchů na poli hospodářském a kulturním, byla to jakási ctnost z nouze, byla to illuse, jež chtěla porobu národa a ztrátu nezávislosti učiniti snesitelnějšími dosažením jistých hospodářských výhod. Aby polská veřejnost byla z této illuse vyléčena, o to se postarala carská vláda, jejíž rusifikační politika jest směrodatnou pro vnitřní politický vývoj polského království.

Prvotní rusifikace se dotýkala jedině těch sfér života, o něž měly zájem jen intelligentní vrstvy polské společnosti. Zavření »Hlavní školy« (Szkoła główna) ve Varšavě a zřízení university s ruským jazykem, zavedení ruského jazyka ve školách středních, odstranění polštiny ze správních úřadů, útisk censury, jež ničila rozvoj tisku a literatury — to byla rusifikace oborů, jež se dotýkaly bezprostředně jenom intelligence.

Leč rusifikační politika brzy sestupovala z vyšších oborů do oborů denní potřeby. V osmdesátých letech byl jazyk polský odstraněn již z úřadů soudních a ze všech škol. Bylo již tehdy vidno, že ruské byrokratické vládě jde o úplné vyhlazení polského národa, o úplnou rusifikaci všech jeho vrstev.

Tohoto cíle snaží se dosáhnouti nejrozmanitějšími prostředky: hlavně rozmnožením ruského živlu v polské zemi a vysíláním Poláků do jiných končin říše. Ruští vojáci jsou posíláni do král. Polského, a po vykonání služby vojenské vláda všemi prostředky podporuje usazení jich v zemi. Poláci byli odstraňováni pomalu ze všech státních úřadů. Správní a soudní úřady jsou zastávány od Rusů. Polákům zůstávala jen nižší místa. Avšak i tu přibývá stále ruského živlu. Ani národní školy nebyly ušetřeny rusifikace. Učiteli se stávají Rusové, kteří neznají jazyka dítek. Při vzetí železnic do státní správy úřednická místa jsou svěřována Rusům, tak že téměř každý strážník u státní železnice jest Rus. Různé ústavy, jež mají poněkud veřejnou povahu, jsou nuceny míti zřetel k ruštině. Peněžní ústavy, akciové společnosti, továrny musí vésti účetní knihy v ruštině a zprávy jejich musí býti ruské. Nápisy obchodní na domech a pouliční tabulky musí býti dvojjazyčné. V kasinech, jichž členy jsou osoby ve službě státní, zapovídá se mluviti polsky. Rovněž studenti středních škol nesmějí mluviti ve škole ve své mateřštině. Rusifikace jest doprovázena nejrozmanitějšími zneužitími a bezprávími moci úřední. Rozkrádání obecních peněz, vymáhání neoprávněných poplatků, šikanování a okrádání obyvatelstva jest velmi obyčejným zjevem v Polském království. Kde není veřejné kontroly, kde není svobody tisku a odpovědného tribunálu, tam všechny přestupky úřednictva mají volné pole. Jsou-li případy příliš křiklavé, vyšší úřady samy se postarají, aby o podobných věcech se nemluvilo a aby se nedostaly před soud.

Šíření pravoslavné víry a utiskování náboženské svobody vždy bylo pokládáno od carismu za upevňování ruské národnosti a ruského státu. Pravoslavné missie se konají v celém Polsku a na Litvě. Kde jest několik desítek pravoslavných duší, vláda se ihned jim postará o kapli nebo kostel. Úřední pravoslavná církev má všechny výhody, všechnu protekci vlády.

Rusifikační systém dnešní pociťují všechny vrstvy národa. Jestliže dříve jen intelligence odnášela jeho následky, dnes jsou to i vrstvy lidové, drobní »chłopi« a dělníci, kteří pociťují antagonismus k Rusku. Před r. 1863 polský chłop setkával se v úřadě s úředníky, kteří byli stejného jazyka a víry jako on. Náboženského pronásledování nebylo. Polské selské obyvatelstvo nejen nemohlo pociťovati antagonismu

k Rusku, nýbrž i mělo jakési sympatie k vládě, když tato provedla jeho uvlastnění a odstranila poddanství a robotu.

S větším šířením ruského jazyka, ruského živlu a pravoslaví polští malí sedláci zapomínali na dobrodiní r. 1864 a v 90tých letech přestali býti »jedinou oporou ruského panování« v Polsku. Chłop viděl v úřadech ruštinu, viděl úředníky, kteří se jazykem a vírou lišili od něho, viděl, že cizí víra jest protežována na úkor katolicismu. Při svých stycích s úřady se přesvědčil, že jest nemilosrdně odírán. Složitější život hospodářský (parcelace, emigrace, agrární krise, přivádí jej častěji do styku s úřady, tak že má častěji příležitost poznati různá bezpráví a křivdy. Tyto okolnosti nemohou zůstati bez vlivu na jeho povahu. Chłop přestává býti passivním materiálem, z něhož se dalo dělati, co kdo chtěl. Rozeznávaje antagonismus mezi ruským a polským, dochází jistého stupně národně-politického vědomí. Tento vstup polského selského obyvatelstva do stadia aktivního politického života jest jedním z nejdůležitějších zjevů politického polského vývoje v posledních letech.

Rozvoj průmyslu vytvořil průmyslové dělnictvo a rozmnožil městské obyvatelstvo. Pracovní městská třída rychleji se vyvíjela k vědomí národnímu a politickému, než svou povahou konservativní selské obyvatelstvo. Vždy intensivněji žily v městech tradice povstání, jež města udělila i pracovním třídám, do měst přibývajícím. Poměry mezi zaměstnavatelem a dělnictvem vyvolávaly četné konflikty, v nichž úřady vždy stály na straně zaměstnavatelů (většinou cizinců) a násilím zaváděly klid mezi dělnictvem. Bohatší hospodářský život žádá si složitějších státních úkolů (stávky, dělnické pojišťování úrazové, nemocenské, tovární, zákonodárství o době pracovní, o bezpečnosti práce, práva žen a dětí atd. atd.). Ruský absolutism však jest neschopen těchto zákonodárných úkolů, jež na něm žádá hospodářský vývoj doby. Pracovní třídy polské brzy viděly, že jejich hospodářský blahobyt jest úzce spojen s bojem celého národa proti absolutistické vládě. Jeho trudní a národní vědomí vyvíjelo se současně. Polské dělnictvo s určitým programem sociálním a pevným vědomím národním jest novým, nebývalým politickým činitelem nejnovější doby.

Nejvíce účinky podrobení a útisku národa pocítila intelligence, jež všecka úřednická místa musila postoupiti Rusům a v níž přirozeně nejvíce jest vyvinuto cítění a vědomí národní. Z intelligence povstaly směry a strany politické. Místo theorie organické práce v 90. letech bylo populárním heslo »činné obrany«. Poslední desítiletí XIX. stol. a počátek XX. stol. vyznačuje se úplnou změnou myšlení, jež bylo v dřívějších letech vyjádřeno theorií organické práce. Z této theorie pod tlakem okolností a poměrů, o nichž jsme mluvili, vytvořily se tři směry politické: »ugodowy«, jenž repraesentuje šlechtu a měšťanstvo s částí intelligence, národně-demokratický, jenž zahrnuje intelligenci, drobné obyvatelstvo městské a značnou část chłopů, a směr socialistický, jehož hlavním kádrem jest průmyslové dělnictvo.

Tyto tři strany nalézáme na celém territoriu polském. Nejen v ruském Polsku, ale i v Poznaňsku a Haliči. Čím byla rusifikace v království,

tím byla germanisační politika v Poznaňsku, jež rovněž budila národní vědomí v základech národa, v širokých vrstvách lidových, jež do nedávna byly mrtvým údem v politickém životě.

Nejpříznivějšího postavení ovšem dostalo se haličské větvi. Na počátku konstitučního života v Rakousku polská šlechta haličská vedla krátký čas politiku oposiční. Brzy však vzdala se úplně svého politického ideálu — obnovení Polska, a stala se nejvládnější stranou v Rakousku, zadržujíc rozvoj socialistické, lidové a národně-demokratické strany v Haliči.

Ač polský národ politicky žije ve třech státech, vidíme přece jednotný vývoj vnitřního jeho života. Šlechta ve všech třech státech přiklonila se k panujícímu systému. Politické dědictví šlechty přebírají strany lidové (socialisté a národní demokraté), které ve všech třech částech jsou organisovány na základě jednotného programu. — Nejprve stručně promluvíme o konservativně-aristokratickém směru, jehož typem jsou ugodovci a stančíci, a potom podrobněji dle jednotlivých států o socialistické a národně-demokratické straně, ač vždy budeme míti hlavní zřetel k ruskému Polsku, jež i svou minulostí, i početní a teritoriální velikostí bude míti — nemá-li dnes — v budoucí době největší politický význam pro celý polský národ. (Pokračování.)

DOPISY.

Z Petrohradu. 18. února 1905.

(Smrt velkoknížete Sergěje. — Naše revoluce. — Všeobecné stávky. — Zemskij sobor. — Doba obrození. — Zemstva. — M. Petrunkevič. — Komise pro věci dělnické. — Memorandum moskevských milionářů.)

Není snad těžšího úkolu, než dopisovati nyní z Petrohradu do měsíčníků. V požáru života, se všech stran nás obklopujícího, nové a nové plameny téměř denně šlehají. — co bylo včera důležitou novinou, dnes vedle změn a událostí ještě důležitějších stává se zastaralou nepatrností.

Nyní vše ovládá dojem včerejší smrti velkoknížete, o němž obyčejně přicházely rozmanité smutné zprávy ze staré Moskvy. Bomba učinila konec jeho životu nepříliš daleko od kolébky rodu panujícího, od nedávno obnovených »bojarských palat« Romanovů. Den po krvavé neděli lednové byli jsme právě svědky spěšného zasklívání vytlučených oken v zdejších »palatach«, v nejkrásnější budově slavného stavitele XVIII. věku Rostrelliho na Něvském prospektě. Navykli jsme si již zde v posledních dobách vykládati různá jednotlivá fakta, třebas individuální, příčinami širšími, všeobecným stavem našeho života. Není pochybnosti, že tím způsobem lze nejpřirozeněji vyložiti i velké změny v jednání a povaze zvěčnělého velkoknížete, spadající do druhé, větší poloviny jeho života. V první mladosti platil za člověka velmi dobrého srdce. Pisatel těchto řádek míval tehdy příležitost vídati listy jeho, tehdy

mladíka málo více než dvacetiletého, jež psával z Krymu jednomu ze svých professorů a v nichž mu líčil, jak usilovně hledá prostředky na vydržování smíšené školy nového typu pro místní děti, která jej velmi zajímala, jak sobě proto odříká koupi nového povozu a spřežení, spokojuje se starým, o němž blízké mu osoby již vtipkovaly atd. Vůbec bylo lze z dopisů těch vycítiti to, co se vyprávělo o jeho vážnějších a mnohoslibných vlohách. Co se stalo z těch slibů, o tom podrobně nebudu se zde šířiti. Důležitější nade vše jest, že společnost ruská, různými způsoby vykládajíc příčiny a význam moskevské katastrofy, nebojí se dnes již, jak by se byla obávala ještě před měsícem, bezprostředních jejích následků, totiž reakce a odložení stále realnějších nadějí na reformu státního ústrojí. Snění vzrostla a vzmohla se tou měrou, že zdají se dnes už býti konkretním vstupem do krásné a velké skutečnosti, jíž nic nedovede už zadržeti na její historické dráze. Z toho ovšem nenásleduje, že by na dně duše i největších optimistů, neřkuli obyčejných smrtelníků, nebylo podkladu k obavě a úzkostlivé otázce, co bude předcházeti blízkému již, vytouženému úsvitu? V jakých formách a podrobnostech objeví se nám a celému světu ta největší a nejpodivnější revoluce, v jejíž tragické kolo jsme v celé obrovské říši vpleteni?

Dřívější revoluce neznaly té formy odporu, která dnes ovládá říši svou zdánlivě trpnou, ale strašlivou silou — stávkování. Ustávají od práce duševní i fysické nejčinnější a velmi četné kategorie obyvatelstva. Jest vám podrobně známo, jaký byl průběh obrovských dělnických stávek v Petrohradě a jiných městech, víte i, že nyní právě stávkuje i učící se, i vyučující intelligence v ústavech a společnostech naukových. Nepochybuji, že upuštění od nauky theoretické i užité v přednáškových síních, laboratořích, na kathedrách atd. jistě v očích západu připadá nejen divným, ale i přímo nesmyslem. A přec je to jediná cesta, která zbývá mládeži, jež nechce se státi kořistí jistého druhu poručníků života, jediná cesta i pro učitele mládeže. »Kdybychom hleděli na studenty jako na maso pro jícny děl,« pravil nedávno jeden z nejznamenitějších professorů petrohradské university, »zahájili bychom přednášky.« — »Ale my sami nemůžeme dopustiti, aby nás, vážné lidi, žáci naši zasypávali hanou, vypuzovali páchnoucími plyny a pod. Jsme ochotni ihned zase plniti své povinnosti, jakmile ti, kdož jsou k tomu povoláni, vrátí klid a normální náladu společnosti i mládeži.« O to také jde. Ale jakými prostředky a kdy se to stane?

I nejzarytější přívrženci dřívějšího režimu přesvědčili se konečně, že žíti tak, jako dosud, nelze. I Suvorin denně buď sám píše neb svým lidem psáti káže o »zemském soboru«. Známý sloup petrohradského slovanofilství, jenerál Kirějev, oživen vzpomínkami své mladosti (od kteréž dávné doby patrně ničemu se nenaučil), se zálibou též se pohořil v houštiny soborových kombinací — v zasedání Slovanského Dobročinného Spolku. Kochal se nadějí na svolání delegátů z rozmanitých gubernií a okresů, kreslil sobě i svým posluchačům obraz ná-

*

rodní rady a vzkříšení staré, ztracené tradice moskevské — ale pouze na zásadě neporušené věrnosti dogmatu slovanofilskému, to znamená, že ten velký hlas »soboru«, t. j. národního shromáždění, měl by býti pouze hlasem poradním, nikoho nezavazujícím. Dobře aspoň, že nynější komunikační prostředky a způsob cestování jsou mnohem výhodnější, nežli za dob nešťastných Moskvitů XVI. a XVII. věku. Pánové poslanci po vyslovení očekávaných rad budou se každým způsobem vraceti méně nepohodlně, než jejich předchůdci přede dvěma sty a více lety.

Ačkoli, co pravda, hrozí všeobecná stávka železniční. Od včerejšího dne nová velká dráha moskevsko-vindavo-rybinská už jen z milosti vypravuje vlaky poštovní a vojenské; zahájena i stávka na dráze moskevsko-kazaňské; trvá částečně i na některých drahách království Polského, ba přicházejí zprávy o rozšíření »obstrukce« i na řadu jiných tratí železničních. Netřeba poznamenávati, jaké ohromné následky bude míti tato stagnace pro celý obor hospodářského života říše, beztoho již otřeseného nejnešťastnější válkou. A opět hledáme naděje východu z té kalamity stávkové — a opět stojíme před týmž . . . soborem. Arci jde o takové shromáždění, které by dalo národu skutečnou a zákonem vymezenou účast v zákonodárství a záležitostech státních. Zatím zbytečně jsme se roznemohli nemocí »historickou« — zapomenuvše od věků již pohřbené historické tradice, ostatně beztoho nejasné a málo známé, dobýváme ji na rychlo z prachu archivů, hrabeme se ve filologické terminologii, místo co bychom měli hleděti před sebe, v nynější život náš i jiných současných národů. Vzpomínám si, jak jsem se styděl při zkoušce z druhého do třetího kursu, když jsem nedovedl odpověděti na otázku znamenitého tehdy professora dějepisu, »z jakých památek známe formuli svolávání zemských soborů v dávné říši Moskevské?« Ukázalo se, že víme o tom hlavně z tak zvané »gramoty permské«, to jest z gramoty, zachované po naše doby mezi několika málo exempláři tisků toho druhu, adressované obyvatelstvu permskému. »Zvolte a pošlete nám lidi dobré a hodné důvěry . . .«, psalo se kdysi v oněch památkách. Kéž by již v nejkratší době došlo k volbě a vyslání dobrých a vybraných lidí do hlavního města, ale zvolených ne od stavů a tříd společenských, jak zde někteří navrhují (mezi nimi i příliš sebevědomý syn velkého otce, Lev Tolstoj mladší), ale od celého národa, nerozděleného žádnými umělými, papírovými a formálními přihrádkami. Spojené s námi Finsko pociťuje už příliš jasně nevýhody representace stavovské svého sněmu — i doufá, že se mu v nedaleké budoucnosti podaří vypracovati soustavu dvou sněmoven, jakou nacházíme v západních konstitučních státech. Ovšem i ty naděje Finska záleží na obratu věcí ve vlastním Rusku.

Není ani v táboře oposičním nedostatek doktrinářů, kteří už dnes hotovi jsou příti se o nejvšeobecnější, bezprostřední atd. právo volební do budoucího parlamentu, jako by opravdu onen parlament — nemluvě již o soboru, který má předcházeti — byl nejrealnější skutečností dneška.

Zatím však jsme pouze svědky krásného ruchu ideového, nenadálého zjasňování publicistických talentů a charakterů, obrození duší a takových příkladů divuplného hrdinství, že dnes již lze říci, že tato přípravná doba k novému životu bude sama v sobě snad nejkrásnějším listem života v dosavadních pochmurných dějinách Ruska. Nikdy snad ještě slovo »svoboda« neukázalo světu v takovém stupni svou magickou sílu. A přece svobodou se nám zde od několika měsíců zdají býti pouze drobty toho, co vy všichni na západě máte již dlouhá desítiletí.

Z našich malých sněmů, totiž zemstev, konajících nyní svá guberniální zasedání (na nichž kromě záležitostí místních přicházejí nyní na řadu i otázky všeobecného rázu), v poslední době největší pozornost k sobě obracelo pokrokové zemstvo tverské. Díky výjimečně šťastné volbě lidí, stojících v jeho čele, dovedlo toto zemstvo povznésti kulturní stav své provincie na vysoký stupeň — proto také bylo stále podezříváno a šikanováno nižší i vyšší byrokracií, až došlo k památné lonské pohromě, k revisi, rozptýlení celého osobního složení správy zemstva na všecky strany světa a ke jmenování rozličných vládních stvůr místo oněch volených »zemských« úředníků. Zásluhou Mirského vrátili se vyhnanci tverští — a onehdy zaujali zase svoje místa při zahájení guberniálního shromáždění. Místo předsednické zaujal jeden z obou velmi známých a vlivných v celém pokrokovém Rusku bratří Petrunkevičů, Michail Iljič. Jak patrno z významné první schůze letošní, na níž mimo jiné jednalo se i o krvavých událostech petrohradských, předsedal M. Petrunkevič jako skutečně moudrý a smělý občan vlasti. Znajíce jeho politickou vyspělost, takt, vzdělání, přesvědčení a charakter, nemůžeme pochybovati, že bude dojista mezi žádoucími kandidáty na křeslo předsednické budoucí všeruské říšské rady. Ale kdy konečně vztáhne se nad mučednickou naši zemi ona vševládná ruka, která na ni vrhne světlo a zapudí staletý mrak? . . . Jak dlouho potrvá ještě chaos nadějí a neklidu? . . .

Především — tvrdí naši pokrokoví znalci práva, Hessen, Nabokov a j. — před svoláním soboru, konstituanty či jiného analogického shromáždění musí nám býti dána osobní práva, musí nám býti zabezpečena nedotknutelnost osoby, svoboda shromažďovací, spolková atd., slovem ona základní práva, bez nichž nemožno přejíti a připraviti se do nové doby a k jejím povinnostem. Co znamená nedostatek takových elementárních práv, poznali opět z vlastní zkušenosti nejznamenitější zástupci petrohradské intelligence, kteří v předvečer strašného střílení do lidu měli odvahu přičiniti se o to, aby se předešlo krveprolití na ulicích hlavního města, za kterýmž účelem hromadně s tou prosbou se obrátili k několika ministrům. Nyní až na Gorkého a Pěšechonova vrátili se zase z pevnosti, která jim byla údělem za jejich šlechetný krok . . .

Dělníci stali se od ledna hrdiny dne. . Dvě speciální komise — *a*) ministra financí Kokovceva a *b*) člena státní rady Šidlovského — mají za účasti zástupců dělnictvem zvolených zbádati poměry a bědy

života dělnického. Ale kde a jak mají se vykonati skutečné a nejen předstírané volby zástupců dělnických, když před měsícem rozpuštěny i nečetné »sojuzy rabočich« a zavřeny jejich místnosti, v nichž bylo jim dovoleno scházeti se? Neotevrou-li jim je zase, neuspokojí quasivolby těch tisíců dělníků bez práce — anebo vykonají se asi tak, jako před jízdou »zástupců« dělnictva do Carského Sela. Ejhle authentické vypravování jednoho z oněch dělníků, člověka zcela prostého a ode dávna známého úplně tichým životem v továrně: »Zavolali nás tehdy na policii. Nevěděli jsme, oč jde. nebyli jsme si vědomi ‚buntu' ani čehož zlého, ale byli jsme velmi ulekáni. Tam nám řekli, že nás povezou k samému caru, abychom šli do lázně a čistě se oblékli. Jdeme do ‚baní' a myslíme si, máme-li se již loučiti se všemi, máme-li komu říci, jak co rozděliti po naší smrti — ale možná, že se vrátíme? Vezli nás k jenerálu Trepovu, poručil nám, abychom drželi ruce pořádně, po vojensku; odtamtud odvezli nás na nádraží a potom drahou do Carského. Tam zase u každého z nás vykonali ‚obysk' (t. j. revisi) a zavedli nás do velkého sálu v paláci. Byl v ní také týž jenerál Trepov i mnoho jiných jenerálů, konečně kázali nám státi tiše, dvéře se otevřely — a vešel malý, zeleňoučký človíček, pohleděl jako na nás, vzal podaný mu papírek, tuze se mu ruce třásly, a přečetl nám z něho, co potom stálo v novinách, a potom zase odešel.« — Cituji charakteristické vyprávění, neboť vrhá pravdivější světlo na průběh známé audience, než mnoho dopisů v zahraničných listech, které mluvily o falešných »Potemkin'sche Arbeiter« a o policejních zvědech, převlečených za dělníky.

Ostatně kdož ví, zda na váze dělnického osudu nerozhodne hlas »miliardy«, t. j. memorandum velkých průmyslovců a továrníků moskevských. Je to jeden z nejsvéráznějších zjevů ruské »revoluce«. Vzdělaní a hlouběji na věci pohlížející ti pánové, toužíce po racionálních a trvalých základech poměru svého k třídě pracující, předvádějí ministru nutnost zabezpečení dělnictvu větších svobod, svobody stávkování, zakládání družstev odborových, povznesení všeobecné úrovně osvěty, pojištění na stáří atd. Toto memorandum továrníků-milionářů (mezi nimiž jsou známí mecenáši umění, majetníci skvělých obrazáren) jest při tom zredigováno tak kriticky, že vláda vším právem mohla by se obrátiti k tomuto světu klassickými slovy: »I ty, Brute!«

Ale kdo, jako nedávno my, slyšel rachot hromadných salv karabinových do bezbranného lidu a chřest nahé zbraně, ten přestává se jaksi diviti i největším překvapením. Novyj.

Z Varšavy. 21. února 1905.

(Schůze všestudentská. — Hnutí v mládeži středoškolské. — Veřejná schůze občanstva o polském školství. — Naděje.)

Varšava v posledních měsících a zvláště týdnech nevychází ze vzrušení: nejdříve množící se zprávy o ruchu konstitučním ve vlastním Rusku, který stále rostl, ale v utlačeném Polsku nemohl býti pozdraven

hlasitou ozvěnou — později, když z Petrohradu zavál příznivější vítr, memorialy, k nimž se pojilo tolik nadějí i pochyb — potom nový chlad z Petrohradu, po němž až k nám zazněly salvy, rozsévající smrt v řadách petrohradského dělnictva, ubírajícího se s důvěrou k caru — potom ohromná stávka u nás, krev polského lidu dělnického, tekoucí na dlažbu varšavskou, dále rozšíření ruchu stávkového a hrůz, vyvolaných jeho potlačováním v celém království — elementární hnutí v učící se mládeži, mužské i ženské, volající po úplném navrácení jazyka polského do všech škol našich — konečně neslýchaná v našich smutných poměrech událost: veřejná schůze intelligence — — každá z těchto věcí a všecky dohromady zajisté víc než dostatečně odůvodňují a vysvětlují horečné vzrušení, v němž Varšava nyní žije.

O stávce a celém hnutí stávkovém máte dojista přibližný obraz z telegrafických zpráv, jimiž se hemží všecky zahraničné listy. O tom se tedy šířiti nebudu. Tolik jen podotknu, že ohromná stávka a krvavé její potlačování byly posledním nárazem na duši naší mládeže, jehož výsledkem bylo imposantní hnutí za heslem: »Polské mládeži polské školy!« Dlouholetý útlak mladé duše polské, stálé ponižování, stálé dráždění vlasteneckých citů jejích živilo v ní odpor proti panujícímu stavu věcí, který konečně nárazem z vnějška (hnutím oppositním v Rusku samém, hnutím dělnictva u nás, prolitím krve jeho — krve polské) vybuchl. Výbuch ten silou svojí překvapil i celou společnost naši — a kdož ví, nebude-li výsledkem jeho to, co se zdálo nedostižným cílem našich národních tužeb, ač to je tak přirozené: navrácení království Polskému polského školství.

Prvý počátek tohoto památného hnutí mládeže lze spatřovati ve všeobecné schůzi akademické mládeže, konané v budově techniky dne 28. ledna, tedy druhého dne po vypuknutí obrovské stávky varšavské. Schůze té súčastnilo se přes 800 studentů, mezi nimi i Rusové. Všeobecný manifestační ráz její, jímž se pojila k podobným manifestacím studentstva ruských vysokých škol, průběhem jednání změnil se v demonstraci akademické mládeže polské, která žádala úplné popolštění vysokých škol, úplnou vnitřní svobodu jejich, tedy svobodnou volbu rektora, děkanů i professorů, zrušení úřadu inspektora, úplnou svobodu akademickou atd., především však jako základ všeho života polského, tedy i života akademického — autonomii král. Polského.

O několik dní později, když začali otvírati střední školy, uzavřené po dobu rozruchů, pojednou mládež polská počala demonstračně předkládati ředitelstvím ústavů memoranda o zavedení polského jazyka vyučovacího. Věc to neslýchaná tam, kde i professoři za polské promluvení ve škole se žákem Polákem bývají degradováni a jinak trestáni (jako na př. přítel vašeho národa, zvěčnělý Bronisław Grabowski). Domnívali jsme se zde, že počátek učinili žáci nejvyšších tříd (6.—8.) VI. gymnasia varšavského dne 8. února — ale objevilo se, že před tím již s požadavkem polského jazyka vyučovacího demonstračně vystoupili gymnasisté v Łomži. Zaznamenání dojista zasluhuje demonstrace žaček vyšších tříd IV. ženského gymnasia varšavského dne 9. února. Když jedna

gymnasistka (sl. Rzewuska) čtla na chodbě ústavu před zástupem svých družek memorandum o zavedení vyučovacího jazyka polského, o obsazování učitelských stolic gymnasijních polskými professory atd., přikročil inspektor a zuřivě i nešetrně vyrval dívce papír z ruky. Dívka odplatila nenáviděnému inspektoru jeho nešetrnost políčkem a družky její v okamžitém hněvu vrhly se na něj, tak že byl nucen před dívčím hněvem ustoupiti. A tu se stalo něco neslýchaného: inspektor poručil zavříti ústav a povolati policii a vojsko — proti dívkám! Nestyděl se proti slabým dívkám, které vlastně žádaly, aby byly propuštěny domů, volati ozbrojenou moc! Je to něco tak zahanbujícího pro ruskou byrokracii (neboť ani professoři ruští u nás v království nejsou nic víc, než ostatní byrokrati), že by si ani nejhorší nepřítel její nemohl proti ní vymysliti nic hanebnějšího. Zdá se, že sama byrokracie naše se zastyděla, nebo spíše se zalekla hanby, která by jí před očima vzdělaného světa z takového »hrdinství« vzešla; o tom se zdá svědčiti povolení veřejné schůze intelligence k pojednání o hnutí studující mládeže. Ale o tom níže.

Ruch mládeže nebyl podobným násilným zakročováním, ani hrozbami a násilnými i úskočnými prostředky ředitelů, ani zavíráním »zbuntovaných« tříd atd. utlumen. Naopak — vzplanul tím silněji a rychleji v celém Polsku. O podobných hromadných protestech mládeže proti dosavadnímu stavu věcí docházely zprávy z Lublina, Włocławka, Pułtuska, Radomě, Kališe atd. Mládež demonstrovala tu vážněji, tu bouřlivěji, podle místních okolností, což jest při samovládě našich byrokratických ředitelů, inspektorů a těles paedagogických pochopitelno (v Lublině dokonce vyhodili inspektora oknem). Pochopitelno jest i největší rozčilení mládeže také již z všeobecných příčin: vždyť život naší mládeže studující, toť martyrologie duší, spoutaných řetězy, vždyť náš systém paedagogický zasluhuje spíše jména systému policejního, systému všecky ohrožujícího, nemravného špehounství. Proto také mládež ve svých memorandech žádala netoliko zavedení polštiny jako jazyka vyučovacího, ale i odstranění policejního a udavačského ducha ze škol.

Ruch mládeže rostl tou měrou, že rodiče nikterak nemohli zůstati stranou. Vrcholem měl býti den 20. února, kdy žáci i rodiče hromadně neb deputacemi chtěli přijíti do uzavřených škol a odevzdávati ředitelům memoranda. Vláda hrozila proti tomu nejostřejšími prostředky — ale tajně asi obávala se, aby nemusila jich užiti na svou hanbu před světem. Tomu nasvědčuje neslýchaná u nás věc — povolení veřejné schůze občanstva ve Varšavě na den 19. února! Přes čtyřicet let nikdo nesměl ani pomyslit na něco podobného! Pod svěžím, mocným dojmem té události je dojista zapotřebí veškeré síly rozvahy k potlačení výbuchu citů . . . Nikdo jiný, než Polák v ruském záboru, nemůže pochopiti tu bouři citů, která tím historickým faktem vře v hrudi, hrozí ji roztrhnouti a provaliti se jako láva z nitra sopky . . .

Nuže, ve Varšavě předvčerejšího dne konala se veřejná schůze intelligence, svolaná s povolením úřadů na osobní vstupenky do Průmyslového a rolnického Musea. Pozváno bylo přes 2000 osob, ale jen něco přes 1000 mohla jich pojmouti dvorana musejní. »Wiec« svolán

byl na popud statkáře Stanisława Lewického, který, již přede dvěma lety ujal se dobré věci polské ve školách odvážným vystoupením. K zjednání úředního povolení získal knížete Czesława Światopełk-Mirského, který taky schůzi zahájil. Předsedou pak zvolen S. Lewicki. V rukou obecenstva nacházelo se tištěné provolání, vysvětlující účel schůze: »Kurátor*) Švarc zamýšlí vynutiti od rodičů jednotlivě hrozbami a hromadně dostati od zástupců národa, které by si vybral, prohlášení, že naše společnost odpírá hnutí mládeže všeliké podpory. Tohoto svědectví, ponižujícího děti naše i naši věc národní, nedáme. Každé ponižující osvědčení bylo by jen novým oprávněním k pronásledování šlechetné mládeže a zradou věci všem nám společné. Ani jednotlivě, ani po třídách nedostavujme se na vyzvání. Vystupujme pouze všichni společně a žádejme uzavření škol do chvíle jich přeměny na základě národním...« Heslo smělé, ale dojista jedině účelné.

Bylo by zajímavo vylíčiti celý průběh schůze — a také by toho zasluhoval její historický význam —, ale k tomu bylo by třeba mnoho místa. Zaznamenáváme jen, že kromě předsedy Lewického mluvili na té schůzi za rostoucího nadšení účastníků (které — bez fráze — dospívalo až k výbuchům pláče) vynikající lidé z naší intelligence: Dr. Heryng, adv. Pepłowski, prof. Chrzanowski, adv. Kijeński, spisovatel Andrzej Niemojewski, adv. Nowodworski, red. Zalewski, red. Libicki, Lud. Krzywicki a j. Zejména však velkým dojmem působila řeč advokáta Pepłowského, ukončená prohlášením: »Po čtyřicetileté zkušenosti nynějšího systému paedagogického vládní úřady dojista došly k přesvědčení, že tento systém úplně zbrankrotoval, že národ polský je týmž, jakým byl, že mládež jeho odhodlána jest přinésti největší oběti na obranu nejvyššího statku: národního veřejného vychování — a rodiče nemohou nesolidarisovati se s mládeží bez uzardění a studu.«

Do shromáždění pozván byl a také přišel — kurátor Švarc. Z řeči jeho pamětihodno jest připomenutí t. zv. memorialu hraběte Tyszkiewicze,**) jehož požadavky nazval pochopitelnými a spravedlivými, jakož i upozornění, že sluší vyčkati výsledku memoranda, který se nachází v komitétu ministrů a dostal se na stupně trůnu; »snad i dojde k polské škole«, řekl výslovně; proto třeba jest zdržeti mládež na dráze jejího nezákonného odporu a ochrániti ji povážlivých následků. Řeč jeho vyslechlo shromáždění většinou za hrobového ticha, jen tu a tam ozývaly se nezadržitelné hlasy odporu, které vypukly v bouři, když kurátor v toku řeči nazval království Polské »krajem privislanským«. Však také hned pospíšil upokojiti shromážděné množství odprošením, že se zmýlil (»pomilujtě, eto ošibka«).

Velký okamžik to byl, když po řeči kurátorově předčítal adv. Pepłowski dřívější svoji polskou řeč ve znění ruském. Zástupce ruské vlády uslyšel tu bez ohrad celou spoustu stesků a žalob na dosavadní

*) Kurátor varšavského okruhu naukového — nejvyšší školský úředník v království. *Red.*

**) Viz poslední číslo Slov. Přehledu, str. 228. *Red.*

systém školský. Ke cti kurátora Švarce třeba dodati, že vážně uznal upřímnost výtek — ale žádal, aby ve prospěch mládeže bylo zamezeno zamýšleným zítřejším demonstracím. Po důstojné odpovědi adv. Pepłowského a red. Załewského usneseno za přítomnosti kurátorovy nejen to, aby mládež zítřejšího dne vůbec do školy nešla, nýbrž aby všecky školy byly uzavřeny až do září, dokud školní úřady nevypracují program budoucí národní školy polské...*)

A také se tak stalo. Usnesení toto stalo se závazným pro celé království — a přítomnost kurátorova dodala mu do jisté míry i váhy úřední. Předsednictvo schůze pokud bylo možno postaralo se o rozhlášení resoluce — a tak až na nepatrné výjimky mládež středoškolská včerejšího dne vůbec do škol nepřišla.**)

Kdybyste byli přítomni epochální schůzi předvčerejší — ztrnuli byste úžasem při čtení včerejších polských listů varšavských. O události historické čtli byste suchou zprávičku, jako o kterékoli běžné příhodě pouliční: »Včera o 10. hod. ranní v sále Musea průmyslu a rolnictví konala se schůze rodičů v záležitostech studující mládeže. Schůze byla zorganisována péčí kn. Czesława Światopełk-Mirského a občana z okresu łukowského, p. Stanisława Lewického. V shromáždění byl přítomen p. kurátor naukového okruhu varšavského, Švarc, který vyslechl přání přítomných. Resoluce schůze doručena p. kurátorovi.«

Inu, jsme ve svém království Polském, a tu není nám volno mluviti o svých vlastních záležitostech než to, co nám povolí svrchovaná moc censury. Tentokrát dán dennímu tisku náhubek přímo z rozhodnutí Čertkova. Není dovoleno ani vytisknouti zprávu o schůzi, podepsanou samým kurátorem...***) Ano, takové jsou poměry u nás. Suďte o nich i z toho, že memorandum Tyszkiewiczovo, jehož se kurátor dovolával, jež povstalo na vyzvání býv. ministra vnitra, bylo mu zcela úředně doručeno a nyní dle slov kurátorových »nachází se již na stupních trůnu« — že toto memorandum polské nesmí býti vytištěno v polských listech. Na ulicích varšavských můžete nyní slyšeti volání roznašečů a prodavačů novin: »‚Ruś' s memorandem hr. Tyszkiewicze...« I kupujeme ve Varšavě houfně ruský list — když

---

*) Bouřlivým potleskem schválená resoluce zněla: »Rodiče a pěstouni, shromáždění v počtu přes tisíc osob, po důkladných rozpravách a poznání, že nynější události v ústavech vyučovacích jsou výsledkem celého systému dosavadního školství, a že stav ten ukládá jim povinnost zasaditi se formou v nynějších poměrech možnou o navrácení polského školství v čase nejkratším — usnesli se, po přednesení výsledku svých porad přítomnému kurátoru varšavského okruhu naukového, žádati prostřednictvím téhož kurátora: znovuzřízení polského školství a uzavření dosavadních škol až do ustavení žádaného školství polského.

**) Také veřejnou úřední vyhláškou v novinách ze dne 22. února byly všecky střední školy varšavské (až na ty, které jsou většinou navštěvovány mládeží ruskou) uzavřeny na dobu neurčitou. *Red.*

***) Následkem toho kurátor Švarc podle novějších zpráv podal demissi. *Red.*

polským není dovoleno tisknouti, co není v ruském znění státu nebezpečno...

Ne, tato zvrácenost, nespravedlivost a nemravnost poměrů není udržitelna! Skácí se s celým nynějším systémem, do jehož kořenů zatínají se čím dál hlouběji sekery odporu celé takřka ruské společnosti...

Królewiak.

Z Chorvatska.

(Fr. Š. Kuhač.)

Dne 15. prosince uplynulého právě roku oslaveny v Záhřebě sedmdesáté narozeniny známého musikologa a sběratele národních nápěvů, prof. Franje Š. Kuhače. O pěvecké slavnosti, uspořádané toho dne, pozdravil zasloužilého starce jménem hlavního města chorvatského radní Gj. Deželić, po něm i jiní vyslovovali mu svá přání, načež mu odevzdán národní dar, skrovný sice, ale přece důstojný, pomníme-li, kolik obětí přináší náš národ osvětným a vůbec kulturním cílům.

Fr. Š. Kuhač.

Kuhač se narodil v hlavním městě rovné Slavonie, Oseku (20. list. 1834); pro hudbu a zpěv jevil zájem již od nejútlejšího mládí — již jako chlapec 12 či 14letý zaznamenal asi 50 slovenských lidových nápěvů. Hudebního vzdělání nabyl v pešťské konservatoři, kdež byl jeho učitelem prof. Thern (patrně Trn), rodem Slovák. Opustiv konservatoř věnoval se sbírání lidových melodií v okolí Oseka i mezi uherskými Chorvaty, načež r. 1857 rozšířil svou činnost sběratelskou i na ostatní kraje srbochorvatské a vůbec jihoslovanské, procestoval systematicky za tím účelem nejen Slavonii a Chorvatsko, ale i příslušnou část Uher, chorvatské Přímoří, Dalmacii, dalmatské ostrovy, Černou Horu a celý slovanský jih — i zaznamenal kolem 4000 nápěvů jakožto material k pozdějším vědeckým studiím. Putoval ode vsi ke vsi za jihoslovanskou písní po 12 let — veškerý svůj dosti značný majetek věnoval na tyto cesty. V letech sedmdesátých počal pořádati celý ten ohromný material, opatřuje lidové nápěvy hudebním průvodem. Když nenašel nakladatele, odhodlal se r. 1878 na domluvy tehdejšího operního pěvce a nyní ředitele lublaňské filharmonie, Fr. Grbiće, vydávati své dílo po sešitech vlastním nákladem. V letech 1878—1882 vydal 16 silných sešitů, jež tvoří dohromady 4 velké díly se 1600 písněmi. Vydání tohoto díla, nazvaného »Južnoslovjenske narodne popijevke«, pohltilo zbytek jeho majetku — a přece ještě rovněž tolik materialu zůstalo v rukopise.

Kuhač však se neobmezil pouze na sbírání melodií, nýbrž sbíral i vše ostatní, co spadá v obor národní písně a hudby, tedy: hudební

nástroje, staré i nové hudební rukopisy a tisky, technické názvosloví hudební, tance, hry, ba všímal si i jiných odvětví folkloru. Na svých cestách navštívil všecky skladatele, známé hudebníky, národní i umělé pěvce a pěvkyně, nástrojaře, zvonaře a tak sebral bohatý životopisný slovník hudební, v němž nacházíme přes 1000 jmen. Dílo to však leží nevydáno, podobně jako řada svazků jiných materialů.

Za 50 let své činnosti analysoval Kuhač na 30.000 nápěvů různého původu, zejména melodie germánské, románské, řecké, arabské a církevní liturgické zpěvy katolíků, pravoslavných, evangelíků, mohamedánů i židů. Nejvíce se obíral hudbou Chorvatů, Vlachů, Němců a Maďarů i napsal jejich srovnavací musikologii. V tomto díle přihlížel Kuhač i k melodičnosti, rhytmice a struktuře jazyka každého z těch národů, k temperamentu, vkusu a mravním zásadám jejich, jakož i k jejich dějinám.

V různých časopisech uveřejnil na sta hudebních článků, kritik, studií atd. Ze samostatných jeho knih uvádíme ještě: »Katekizam glazbe«, »Pjevanka«, »Josip Šlesinger, prvi srpski kapelnik knježevske garde«, »Ilirski glazbenici«, »Vatroslav Lisinski i njegovo doba«, »Turski živalj u pučkoj glazbi Hrvata, Srba i Bugara.« Nejznamenitějším jeho spisem, který však dosud tiskem nevyšel, bude hudební slovník chorvatský, srbský, slovinský i bulharský.

Jako skladatel vychází úplně z národní písně a hudby. Jest i výborným hudebním methodikem a paedagogem, což dokzauje jeho »Pjevanka« a jiné práce.

Obětovav vše, co měl, své ideji, s klidnou myslí snášel nesnáze těsných poměrů, které se valně nezlepšily ani skrovnou roční podporou, již mu zemská vláda od nějaké doby povoluje. Ale ani nejtěžší okolnosti nebyly s to odvrátiti jej od zvolené dráhy — Kuhač i v nepřízni osudu až do šedin zůstal věren tomu, co bylo hvězdou dní jeho mladosti.

A národ v něm nyní oslavuje jednoho ze svých nejlepších, nejideálnějších synů! J. M.

Rozhledy a zprávy.

Slované severovýchodní: Volby na Slovensku. Nová tiskárna slovenská. — Dolnoluž. večer a nové listy. Schůze hornoluž. učitelstva. — Stávky v rus. Polsku, hnutí ve studentstvu a v lidu roln. Rozmluva s Nolkenem. Poláci v prus. sněmu. Informační kancelář. Korfanty. † M. Jackowski, H. Marczewski, P. Szyndler. — Slované východní: Krvavá neděle v Petrohradě a její následky Gapon. Zdánlivý klid. Stávky a bouře. Porady o reformách. Nálada veřejnosti. Zemský sobor. Odstoupení Mirského. Povolání Bulygina. Smrt velkokn. Sergěje. — Uherští Rusíni a volby. Pamětní spis o užívání maloruštiny v literatuře. — Jihoslované: Gleispach a Slovinci. Školství v Korutanech. Boj o slovinské matriky. Pastýřský list. † M. Prelesnik, I. N. Resman. — Biskup Strossmayer. Projevy sblížení srbochorvatského. Jihoslov. korrespondence. Chorv. sněm. — G. A. Strašimirov.

Slované severozápadní.

Volby v Uhrách 26. ledna dopadly pro Slováky smutně. Ze všech 10 slovenských kandidátů (z kandidátů námi minule oznámených 5 se volebního

zapasu vůbec nesúčastnilo, a to v Pezinku, v Stupavě, v Novém Městě nad Váhem, v Sliači a v Nové Baní) zvoleni byli jen dva. Na nejzazším jihu uherském v okresu kulpinském zvolen 1188 slovenskými a srbskými hlasy Milan Hodža, redaktor »Slovenského Týždenníka« proti vládnimu Mihajlovičovi, který dostal 1010 hlasů. A na nejzazším severu slovenském, v Bobrově v Oravě, zvolen většinou 523 hlasů na program maďarské strany lidové (klerikální) Ferko Skyčák, který až dosud vždy velmi horlivě hájil zájmy slovenské ve stoličném výboru oravském. Doufáme, že v témž smyslu bude působiti i na sněmu.

Ostatních 8 kandidátů slovenských propadlo. Dvoumillionový národ budou na sněmu zastupovati — dva poslanci. Co je příčinou této slovenské porážky? Slovenský Týždenník 3. února největši vinu přičítá nepřipravenosti. Piše: »Počúvam nárek, že nás nechal ľud. Koho nás? Či sme my nie všetci ľud? Ej, páni, páni slovenski, práve v tom väzí hriech, ktorý vždy nové a nové plodí hriechy, že sú medzi nami taki, čo zostávajú obďaleč od haleny. A sprostá lož je to, že sa ľud opustil. Ľud držal sa statne, ale opustila sa, ruku na srdce, páni moji, polovica slovenskej intelligencie. Len uvážte: vtedy začali múdre hlavy rozmýšlať, keď naši protivnici boli na volby už prichystani.«

Mimo okres kulpínský a bobrovský připraven byl k volbě jenom ještě okres vrbovský. Tam podařilo se zvítězit vládní straně jen neslýchaným násilím. Hrůzou nás naplňuje, čteme-li, jak tam se volba prováděla, a vážiti si musíme lidu slovenského, který pro věc svoji taková příkoří vytrpěti dovede.

Tuhý boj byl také v ostatních třech okresích, kde Slovákům při posledních volbách se podařilo dobyti mandátů. Vláda všemi dovolenými i nedovolenými prostředky chtěla zamezit zvolení slovenských kandidátů. A také se jí to podařilo, neboť slovenská strana jak v Mikuláši tak v Senici i v Trnavě začala volební přípravy pozdě. V Trnavě přispěchal na pomoc vládní straně i sám ostřihomský primas Vaszary, který vydal pastýřský list katolickým kněžím okresu trnavského, aby žádný nepodporoval kandidáta »protimaďarského«. A jako zde podle nařízení svého vrchního pastýře katol. kněží spojili se s nepřáteli svého vlastního lidu, tak v dolní Oravě duchovenstvo evangelické zradilo věc národní, podporujíc kandidáta vládního.

Jak si počínaly vládní orgány již před volbami, dokazuje tento obrázek z okresu senického: Vládní kandidát Kraus měl na Hradišti programovou řeč. (Národní kandidát dr. Veselovský programové řeči ovšem neměl, neboť sedí ve vacovském vězení.) Při řeči Krausově provolal občan Josef Král třikráte: »Ať žije Veselovský!« Byl hned proto četníky spoután, bodákem do tváře píchnut, povalen a zbit. Jablonický notár skákal mu nohama po hlavě a patou mu strašně čelo zranil. Hlavný služný poručil ho pak odvést do vězení.

A takových obrázků dalo by se snésti mnoho. Vojsko bylo ve mnoha osadách, ale to chovalo se slušně, hůře počínali si četníci.

Avšak výsledek voleb nemusí Slováky naplňovati jen zármutkem, neboť, ačkoliv Slováci propadli, přece vysoké číslice voličů slovenských kandidátů svědčí o zmohutnění slovenské národní strany. Slov. Týždenník píše 10. února: »Ľud sa držal statne a vzdelané voličstvo bolo na našej strane; jadro, tá lepšia väčšina celého národa je s nami, prebudila sa z ospalosti a teraz už mysli a rozvažuje. — Áno porazili nám pár osôb, ale slovenská myšlienka zmohutnela po širych krajoch slovenských.« I my jsme toho přesvědčení, že ti voliči, kteří šli při volbách do boje za věc slovenskou, působiti budou nyní na neuvědomělé spoluobčany, kteří penězi, jídlem a pitím dali se svésti k podpoře nepřítele a že, nebudou-li slovenšti vůdci opět zaháleti, najdou příští volby slovenskou stranu ještě mohutnější . . .

Uvádíme zde pro zajímavost podrobné výsledky:

Dr. Stodola v Mikuláši dostal 1418 hlasů, vládní kandidát Lány 1751. V Trnavě podlehl Kollár Vermešovi 300 hlasy. V Senici dostal dr. Veselovský 853 hlasů, vládní Kraus 1097. Ve Vrbovém podlehl dr. Markovič 94 hlasy proti vládnímu Rudňánskému. V Moravských Sv. Jánoch Dr. Kubina dostal

858 hlasů, vládní hrabě Wenckheim 918. V dolním Turci red. Mudroň 607 hlasů, vládní baron Révay 877. Z horního Turce o dr. Mudroňovi nemáme podrobných zpráv. V dolní Oravě Pivko dostal 864 hlasy, tak že zvítězil baron Szmrecsányi.

Jest jisto, že v takových těžkých dobách jest naší povinností podporovati Slováky ve všech kulturních jejich podnicích, k uvědomění lidu směřujících. Jsme proto přesvědčeni, že nevyzní na prázdno nejnovější výzva Slováků k české veřejnosti na zakupování akcií pro zřízení *nové tiskárny ve Zvolení* (za 20 K 1 akcie, kterých vydáno 1000). Lhůta jest do 1. dubna t. r. Duší podniku toho jest advokát dr. Ludevít Medvecký ve Zvoleni, který rád dotazy zodpoví a který převzal nyní též *Zvolenské Noviny*, o nichž jsme minule psali, že zanikly. *S. K.*

*

Z Dolní Lužice můžeme zaznamenati potěšitelné projevy života z poslední doby. Ve čtvrtek před novým rokem (29. pros.) uspořádán byl ve vsi Rogozné (severně od Chotěbuze směrem k Picni) *serbski wjacor*. Byl to již dvanáctý srbský večer, uspořádaný dolnolužickým studentstvem za pomoci staršího pokolení srbské intelligence a za účasti dolnolužického lidu. Také letošní večer jako jeho předchůdci byl milou oasou v chudém jinak národním životě dolnolužickém — a znova ukázal, že by bylo možno změniti poušť v zahradu, kdyby bylo dosti vedoucích hlav, dosti nadšení, sil a vytrvalosti. Potěšitelno jest, že pracující intelligence dolnolužická vzrostla v posledních letech o několik čilých a nadšených hlav — a že studující dorost slibuje ji v blízkých letech rozmnožiti. Studenti a mladí intelligenti pracují zejména v nejbližším okolí Chotěbuze, v okolí Picně a v »Błotech«, tedy v nejryzejší srbské krajině. Měli by však obrátiti zřetel i k jiným částem Dolní Lužice, jejichž srbský ráz jest v nebezpečí: k dolnolužickému jihovýchodu, k okolí Grodku a Zlého Komorova, pokud zde ještě srbství se zachovalo. Právě tyto končiny jako most, spojující je s Horní Lužicí, měli by míti bedlivě na očích, právě zde měli by působiti na probuzení a upevnění národního ducha. Dočítáme se právě v »Łužici«, že v Łojowě u Grodku uprázdnilo se místo ev. faráře, kteréž bylo v posledních 7 letech obsazeno Němcem. »Zvolí-li tam a dostanou zase Srba, pochybujeme; bohužel srbský duch je tam velmi slabý,« poznamenává dolnolužický autor zprávičky. V resignovaném, ne-li přímo lhostejném tónu těch slov vidíme celou bídu dolnolužickou. Proč jen postesknouti »bogala« — proč ne působiti na občany ohrožené farnosti, aby si zvolili a žádali srbského faráře? Nemělo by tu být úkolem »Casnika«, který se jistě v Łojově čte, věnovat takové věci výjimečnou pozornost a psát a stále psát o ní jako o důležité záležitosti, která leží na srdci celému národu? Nemělo by tu být užito i osobního vlivu, který při nepatrnosti dolnolužického území byl by jistě snadný? Ale tu jsme u kořene dolnolužické bídy: není pevného plánu národní práce, není organisace, vše zůstaveno jest pouze přirozenému běhu věcí a jen tu a tam projeví se dobrá snaha neb čin, ale ojediněle, ne jako článek v pevně semknutém a napřed ustanoveném řetěze národního úsilí. Idea celku dolnolužického měla by nyní všecky pracovníky sjednotit k práci organisované, aby rozdrobeností sil netrpěla dobrá věc dolnolužická.

Podobné drobení spatřujeme i v ohlášeném již náboženském listu „*Wosadniku*“, jejž jinak srdečně, s upřímnou radostí vítáme; vždyť dávno jsme po založení takového listu volali. Ale představovali jsme si list pro celou Dolní Lužici. Zatím co se stalo? Vlastenečtí faráři piceňské a jańšojské osady počali vydávati »Osadníka« výslovně jako »cerkwine powěsći za Picańsku a Jańšojsku serbsku wosadu« — to znamená, že do ostatních dolnolužických osad nový list nepřijde. Hned při prvním oznámení nového listu vyslovili jsme přání, aby se stal záhy náboženským orgánem všech Srbů dolnolužických. Místo toho dostáváme podružný list: »Wosadnik. Cerkwine powěsći za Chóśebusku serbsku wosadu«, vydávaný péčí zasloužilého mladého pracovníka, chotěbuzského srbského faráře G. Šwely. List vychází rovněž u Lapsticha ve Wojerecích, všeobecný náboženský obsah jeho je týž, jako prvního »Osadníka«, jen na konci jsou zprávy, týkající se přímo chotěbuzské cír-

kevní osady. Radost máme z té událostí — ale ne celou. Připusťme, že povstane další řada takových »Osadníků« pro další srbské osady dolnolužické; dobrá, bude to věc potěšitelná — ale kde zůstane idea celku? Proč ne vydávat »cerkwine powěsći za serbsku Dolnu Łužycu«?

Schůze *„Zjednoćeństwa serbskich wučerjow“* evangelických, jejíž svolání jsme předešle ohlásili, konala se skutečně 3. února v Budyšině za účasti 40 přítomných, mezi nimiž byli i někteří místní inspektoři. Usneseno opatřiti nové, zdokonalené vydání Bartkovy »Čitanky« a zvolena k tomu hned komise, v níž vidíme i jméno katolického učitele. Důležito by bylo, aby v nové této čitance stal se podobný krok ke sjednocení pravopisu hornolužického, jaký učinili katoličtí učitelé ve své první čitance. *A. Č.*

*

V ruském **Polsku**, jak známo, vypukla koncem ledna *všeobecná stávka dělnická* na heslo, dané zahraničným komitétem Polské strany socialistické (v provolání ze dne 24. ledna). Propukla ve Varšavě 27. ledna a zachvátila záhy všecky vrstvy dělnictva. Za Varšavou neb zároveň s ní zachváceny byly stávkou Łódź, Radom, Częstochowa, celá uhelná pánev dąbrowská atd. Střílelo se do lidu, padali mrtví i ranění, tekla krev ve Varšavě, Radomi i jinde. Na účet dělnictva luza takřka za ochrany vojska a policie drancovala krámy a závody. Dělnictvo samo se stavělo na odpor zlodějům a lupičům ze řemesla, chráníc závody proti drancování — i s nasazením životů, poněvadž vojsko střílelo do každého tlumu (také skutečně samo dělnictvo zachránilo před vyloupením skoro celou čtvrť varšavskou, Nalewki). Stávky a demonstrace podnikalo dělnictvo na vlastní pěst, bez jakékoli účasti ostatní společnosti polské — přece. však kromě třídních požadavků zvedlo v politické deklaraci ze dne 28. ledna i všeobecné požadavky občanské (svobody slova, tisku i svědomí, rovných práv pro všecky občany bez rozdílu vyznání a původu, svobody shromažďovací a spolkové, nedotknutelnosti osoby a obydlí, lidové samosprávy ve městech a obcích, všeobecné povinnosti školní a bezplatného vyučování) a specialní požadavky polské (svobody samostatného života národního, jazyka polského ve všech veřejných institucích bez výjimky atd.). Tím jednak připojilo se dělnictvo polské k všeobecnému ruchu revolučnímu v Rusku (však také krvavé události petrohradské byly přímým podnětem k ohromné revoluční stávce v Polsku), jednak vtisklo svým stávkám také ráz politické demonstrace části národa polského.

Hnutí dělnictva polského vzbudilo obavy v kruzích ugodových, všepolských a u značné části našich rakouských Poláků, aby nedošlo snad k nerozvážnému povstání. Haličský tisk konservativní a národně-demokratický (všepolský) příkře odsoudil dělnické stávky, ústřední komitét Národní Ligy vydal dvě »odezwy«, datované ve Varšavě 5. a 8. února, v nichž počínání dělníků nazval přímo zločinem lidí, »vyzutých z polských citů« a svedených židovskými socialisty, »Kolo polské« na říšské radě učinilo ústy hr. Dzieduszyckého prohlášení, že »hnutí strany socialistické v království kongresovém budí stejný žal u všech vlastenecky smýšlejících Poláků«, ve Lvově veřejné shromáždění, svolané »Komitétem národní práce«, varovalo před rozšířením hnutí dělnického na nějaké polské povstání, konečně skupina konservativních a všepolských žurnalistů rozeslala do všech haličských listů podobné prohlášení. Některé listy je však neotiskly (Naprzód, Nowa Reforma, Kurjer Lwowski a některé venkovské listy); za to náčelná rada polské strany lidové (jejíž orgánem jest Kurjer Lwowski) vydala vlastní prohlášení, v němž správně uvádí dělnický ruch polský v souvislost s všeobecným dělnickým a oposičním hnutím v Rusku, a na konec praví: »Pověstem o blízkém výbuchu povstání... nevěříme, neboť doufáme v zdravý instinkt národa.« *) Běh událostí ukazuje, že vskutku byly podobné obavy zbytečné.

*) V prohlášení strany lidovců čteme také, že ve Varšavě úmyslně byla vypuštěna z vězení »smečka zlodějů a lupičů«, čímž měl býti demonstracím dán zločinný ráz. I soukromě dostali jsme tu zprávu. Bylo-li tomu tak, byl to vskutku ďábelský nápad policie.

Významné jest *hnutí mládeže studující*, o němž přinášíme dopis z Varšavy. Také *obecní rady polských vsí* hlásí se o právo užívání polského jazyka ve svých zasedáních. Byly k tomu vyzvány přílohou »Polaka«, lidového orgánu strany národně demokratické, tajně dopravovaného do království. Stalo se tak v zimních zasedáních (prosincových a lednových) celkem ve 130 obcích, tedy v celé desetině všech obcí v zemi. Po prvních usneseních obecních rad, že se zavádí v obecním úřadování jazyk polský, vláda v celé řadě obcí pravidelná zimní shromáždění obecního zastupitelstva zakázala (zvláště v guberniích lubelské a siedlecké), aby nedošlo k formálnímu usnesení o zavedení polštiny do obecního úřadování. Jenerál-gubernátor Čertkov nařídil pátrání po intelligentech, kteří akci zorganisovali. Zcela pochopitelno: tichá, na legální půdě se pohybující tato »revoluce« jest vládě mnohem nepohodlnější než veřejné stávky a demonstrace, poněvadž tu je těžko potlačovati vzpouru vojskem a střílením.

Zaznamenáváme také *rozmluvu dopisovatele vídeňského denníku „Die Zeit“ s bar. Nolkenem*, »oberpolicmejstrem« varšavským, která charakterisuje nazírání byrokracie na věci polské. Nolken pověděl mnoho správného, na př. když řekl, že skutečné revoluce není se co obávati v Polsku, nýbrž v Moskvě a Petrohradě. Dále se vyslovil, že reformy jsou nezbytné a nemohou dlouho dáti na se čekat; pouze hluboké a moudré reformy mohou Rusko zachrániti před revolucí. Ale naproti toma litoval, že jenerál-gubernátor ještě před vypuknutím všeobecné stávky nesplnil jeho, Nolkenovu, žádost o prohlášení vojenského soudu, aby mohl hlavní strůjce demonstrací »uvězniti a ve 24 hodinách pověsiti«. Ejhle: pro Rusy je třeba reforem — pro Poláky šibenic . . .

Smutné, vzrušující jsou to doby pro ruské Poláky — ale pozorujíce je na pozadí všeobecného hnutí v Rusku, věříme, že jsou vstupem k dobám lepším, věříme, že stojíme na prahu jasnější budoucnosti obou bratrských národů, polského i ruského. Historie vykopala mezi oběma hlubokou propast, která se zdála nepřeklenutelnou a stále se rozšiřovala — historie nyní, dříve či později, tu propast zase vyplní. Nehledíme-li k předchozím vnitřním příčinám, pád Polska dokonán byl zločinem vysokých uchvatitelů, především ruské uchvatitelky. Vlády jejích nástupců zejména od r. 1863 přičiňovaly se o rozšíření té propasti způsobem, který jest hanbou celé slovanské historie. Národ ruský a nejlepší jeho duchové stáli stranou, ba v nejušlechtilejších svých zjevech i po boku utlačovaného národa polského. Nyní ruský národ, zvedaje odpor proti dosavadním vládním řádům a pouštěje se v zápas za vlastní svobodu — tvoří bezděčně i základ lepšího osudu Poláků, staví bezděčně i most ke spravedlivému vyrovnání s národem polským, ke spravedlivému odstranění dlouholetých křivd . . . A náraz k tomu přišel z končin sibiřských, prosáklých slzami a kletbami . . . Není-liž dějinné Nemesis, dějinné spravedlnosti?...

Polští poslanci v pruském sněmu dne 21. února vyvolali debatu o polské otázce, v níž se zase objevil cynismus mužů pruské vlády v plném světle. Posl. Dziembowski protestoval proti podporování Němců v zemích polských proti obyvatelstvu polskému z prostředků státních, jakož i proti vyplácení zvláštních příplatků ke služnému německým úředníkům v Polsku. Ministr Rheinbaben odůvodňoval to ohrožováním Němců polskými snahami národními — i prohlásil, že Němci na východě musí mít vědomí, že za nimi stojí vláda. Jinými slovy: v nebezpečí jsou Němci a musí se všemi prostředky brániti proti svým utiskovatelům, Polákům! Dobře sic odpověděl posl. Czarliński, že 50milionový národ německý, vládnoucí velkou armádou, měl by se stydět za projevy bázně před několika miliony Poláků, měl by se stydět utiskovati polskou menšinu — ale je přece známo, že národ německý nestydí se ani vyslovovati obavu před národním ruchem hrstky Lužických Srbů, nestydí se utiskovati těch několik tisíc nejloyalnějších Slovanů v Lužici.

Ač jednotliví poslanci ve sněmu a parlamentě často se chápou slova o věcech polských, přece objevují se výtky, že celkový postup jejich není účelný; týká se to všeobecné taktiky Kola polského, po jejíž změně volá většina tisku. K vydatné podpoře činnosti poslanecké v německých sborech zákonodárných založena byla *informační kancelář*, jejíž řízení svěřeno dru Tad. Ja-

worskému, býv. spolupracovníku Dzien. Poznaňského. »Biuro informacyjne« má 1. dodávati věrohodný materiál Kolu polskému, 2. pečovati o zdokonalení volební organisace a 3. působiti na veřejné mínění polské i cizí novinami i zvláštními spisy. K třetímu bodu poznamenává dopisovatel petrohradského »Kraje«, že »založení listu na způsob pražské »Politik« bylo by idealním rozřešením otázky.« Ale na to není zatím pomyšlení.

Legitimační komise říšské rady německé na protest centra prohlásila mandát hornoslezského poslance Karfanteho za neplatný. Poněvadž plenum asi návrh komise schválí, dojde k nové volbě poslance ve volebním okrese katovicko-zaborském. »Gazeta Opolska« tvrdí, že volba posl. Korfanteho jest zajištěna více, než přede 2 lety. Tehdy vlivem »Katolika« velkou část polských hlasů dostal kandidát centra, nyní »Katolik« nemá na volby vlivu, nýbrž pouze polský volební komitét. Lze se tedy nadíti, že Korfanty dostane aspoň 14.000 polských hlasů, jež přede dvěma lety připadly kandidátu centra, a že tedy silně zvítězí i bez pomoci socialistů (kteří tentokrát nechtějí pro něj hlasovati)

V Poznani zemřel dne 15. ledna *Maksymiljan Jackowski* (nar. 1821.) dlouholetý patron důležitých v národní organisaci »rolnických kroužků« (Kółek włościańskich). Ideou jeho života bylo kulturní i hospodářské povznesení velkopolského lidu. Tichá práce, kterou konal poučuje a organisuje vesnický lid, přinesla a přináší bohaté ovoce. Za něho založeno250 »Kółek«, která mají nejen zásluhu o hospodářské povznesení lidu, ale i o jeho sblížení s dvorem šlechtickým a vůbec s venkovskou intelligencí, o povznesení jeho všeobecného vzdělání. Zvěčnělého vlastence provází žehnání všeho obyvatelstva polského: nad rakví jeho mluvili nejen intelligenti J. Brzeski a Bern. Chrzanowski, ale i rolníci Krolak a M. Żółtowski. Před čtyřmi lety rozloučili se členové »Kółek« se svým patronem, když tížen stářím vzdal se patronátu *) — nyní rozžehnali se s ním navždy.

Umění polské utrpělo dvě těžké ztráty. Dne 17. ledna zemřel ve vsi Karniewě v král. Polském sochař *Hipolit Marczewski* (nar. 13. srpna 1854 v Dobrách v gub. Kališské), známý zejména svou sochou Kordeckého, pomníkem Moniuszky, poprsími Bohd. Zaleského a A. E. Odyńce a j. — Ve dnech bouří varšavských ušla veřejnosti polské smrt malíře *Pantaleona Szyndlera* (nar. 1846.); teprve po jeho pohřbu, o němž nikdo z veřejnosti nezvěděl, přátelé jeho dověděli se o jeho skonu. Zemřel stranou světa, jako v posledních letech stranou světa žil. V letech sedmdesátých žil v Paříži a vystavoval každoročně v Saloně. Náležel k nejlepším portretistům polským, byl znamenitým koloristou, maloval se zálibou a rozkošně ženské typy, z nichž Eva získala mu úspěch na výstavě pařížské r. 1889. Od té doby a zejména od smrti své ženy r. 1892 žil v ústraní a upadal v zapomenutí. *A. Č*

Slované východní.

O hrůzách *krvavé neděle petrohradské, dne 22. ledna*, samy officialní ruské zprávy podávají obraz strašlivý — ač jsou zredukovány na rozsah nejmenší. Salvami stříleno na dělnictvo na Šlisselburském traktě, u Narevské brány, u Trojického mostu, na 4. linii a na Malém prospektě Vasilevského ostrova, u Alexandrovského parku, na rohu prospektu Něvského a ulice Gogolovy, u Policejního mostu a na Kazaňském náměstí. Na 4. linii Vasilevského ostrova postaveny tři barrikády, z nichž na jedné vlál rudý prapor. Strážníkům odnímány šavle, Šaffova továrna na zbraně vyloupena. Vyloupených krámů udává úřední zpráva pouze pět. Počet mrtvých, do 8. hodiny večerní, udán číslem 76, raněných 233; čísla zřejmě nepravdivá. Zprávy soukromé hlásily mrtvých 2200 a raněných 7600! Ani úřední zpráva neodvažuje se tvrditi, že zavdali demonstranti příčinu k takové hrůze. Požadavky jejich materielní byly takového rázu, že jim chtěli zaměstnavatelé vyhověti s výhradou, že budou jednati o požadavcích jednotlivé závody se svým dělnictvem, a nikoliv hromadně. Praví-li officialní zpráva, že hnutí dělnickému dán byl pletichami stran podvratných ráz revoluční, a že v petici sestavené knězem Gaponem

*) Viz Slovanský Přehled III., 335.

»byly vyloženy smělé (děrzkija) požadavky politického rázu«, pak je to nejhorším odsouzením všech těch osob vládních, jež ke krveprolití daly rozkaz. Vymlouvá-li se velkokníže Vladimír, že rozkazu tohoto on nevydal, je to marná snaha, a rovněž se s cara nesejme odpovědnost za tento skutek. Dosud nikdo nebyl vládou označen za pravého vinníka krveprolití, tím méně potrestán. Dělo se vše i s vědomím velkoknížat, i samého cara. Tento soud potvrzují i opatření další, jež se stala: jmenován gen. gubernátorem, to jest diktátorem, Trepov, člověk ke všemu hotový, nad něhož horšího najíti nebylo lze. Dáno mu právo veleti všem orgánům ozbrojeným, povolávati i vysílati vojsko, zatýkati, z města vypovídati, on má právo censury, na něho přenesena i právomoc ministerstva vnitra ve všech věcech, jež se týkají jeho okrsku. Tedy diktatura v plném slova smyslu. Zatýkání hned po událostech bylo kruté. Zatčeno přes 5000 osob, a mnohé z nich podnes jsou ve vězení. Professor Karějev teprve po čase propuštěn, o propuštění Maxima Gorkého pod peněžitou zárukou teprve v poslední chvíli se mluví, ač věc není jistá, neboť nyní zprávy z Ruska jsou rázu takového, že třeba každou chvíli čekati vyvrácení. Obžaloba vznesená na Gorkého viní jej, že koncem roku utvořil se komitét, jehož členem byl též Gorkij, a jenž připravoval bouře z 22. ledna. Druhé obvinění záleží v tom, že prý Gorkij měl podíl při redigování provolání, jež vydáno hned po bouřích a v němž volal Rusko k boji proti caru Mikuláši. Koncept tohoto provolání byl prý při prohlídkách domovních nalezen, ale autor nevypátrán

O knězi *Gaponu* (Haponu), jenž k veliké zlosti policie dovedně unikl a ukryl se, že není známo, je-li v Petrohradě, či v Londýně nebo v Curychu, jak bylo hlášeno cizími listy, rozšířily vládní listy v první chvíli klep tak nesmyslný, že mu nikdo neuvěřil. Tvrdily, že r. 1902, byv propuštěn z místa katechety v útulku pro choré děti, odvábil s sebou do Poltavy i chovanku, jež právě v ústavu tomto dokončila kurs (jaký?), načež mnoho rodičů vzalo děti své z ústavu. Samy tyto listy tázaly se, jak by bylo možno, aby takovýto člověk byl postaven v čelo »petrohradského spolku továrních dělníků«, instituce poloúřední. »Južnoje Obozrěnije« podalo jinou zprávu o jeho životě: Gapon je synem kozáka v Běliku, v újezdě Kobeljackém gubernie poltavské. Tam vychodil školu, v Poltavě byl v duchovním učilišti (střední škole pro chovance ze stavu duchovenského) a po zkoušce se dostal i do semináře. Mnoho tu zápasil s chatrností zdraví, učil se výtečně, jsa ctižádostivý a do sebe uzavřený. Ve čtvrtém ročníku bylo mu již v semináři těsno, v pátém roce odřekl se místa v internátě, prose jen o podporu jakousi, aby mohl bydliti mimo internát. Představenstvo mu vyhovělo. Při přípravě k závěrným zkouškám zmocnilo se ho nervosní rozčilení do té míry, že se vyjádřil k představenému: »Nebudu-li mezi prvními, zahubím sebe i vás.« Za to dostal dvojku z mravů (podle ruské obrácené stupnice vlastně to byla 4). Živil se pak kondicemi a při nich se seznámil se svou ženou, s níž se mu dostalo i záštity, že brzy dostal místo v Poltavě. Ovdověv záhy, odešel na petrohradskou duchovní akademii, kamž se dostal jenom zvláštním doporučením. I zde měl potiže pro svou nervósní dráždivost, odtud pak přišel k výše zmíněnému spolku. A tu se teprve věnoval otázkám dělnickým. O povaze jeho praví zpráva, dosti podezřelá (v Européenu), že prý na tváři jeho míhával se časem úsměv divný — Kristus měnil prý se na jeho tváři v Mefista. Pisatel této zprávy tvrdí o sobě, že je spolužákem Gaponovým, ale o těch dobách nevykládá nic, leč že je Gapon vdovcem a že dvě jeho děti žijí na Ukrajině. Že mluvíval o Plehvovi s opatrností a šetrně, není žádnou hanou, o takovém násilníku mluví každý opatrně. Ostatně ho stihl za Plehveho pro jakousi řeč trest administrativního vypovězení z města, kterýž však pro náhlou smrt Plehvovu zůstal nevykonán. V osobě Gaponově jako skondensováno je celé smýšlení ruských utištěných tříd. Jde s důvěrou k carovi, je pln naděje, že bude vyslechnut — a když tak strašně byl uvítán — mění se strašně i jeho smýšlení: »Již není cara, on ztratil právo na svůj titul.« Prolitá krev oddaného lidu zničila všecky svazky mezi carem a poddaným lidem. A týž Gapon, jenž vedl lid k caru, volá: »Pryč s carem! zhyne kat! Nechť nastane republika!« — Opakuji, charakter veškerého nějšího hnutí zosobněn je v tomto muži. — Odporným dojmem

prohlášení svatého synodu svolávající prokletí na buřiče, podplacené cizími penězi, aby v těžké chvíli pozdvihli se proti caru a vlasti. Že byl Gapon prohlášen za zbavena hodnosti kněžské, není divu. Bylo řečeno již dávno, že by dnes samého Krista neukřižoval nikdo dříve, nežli ti, kteří mají jména Jeho plná ústa: jeho sluhové. Sám tisk poloúřední uznal za dobré vystoupiti proti nejvyšší instituci církevní za její výnos. Přímo jí vytkl faktum, že právě v této věci »duchovenstvo ‚přehlédlo' nebo zanedbalo náležitou pozornost vůči chystajícímu se výbuchu lidových vášní... Faktum velice významné a ještě jednou co nejrozhodněji ukazující a potvrzující pravdu o nehybnosti a zmrtvělosti našeho církevního života.« (S. Petěrburgskija Vědomosti, č. 21, str. 2.) Metropolita Antonij neměl dosti slávy, že je podepsán na otrockém výnose; šel ještě do putilovských závodů a řečnil tam ve smyslu podobném k dělnictvu. Malíř Kramskoj sníval o velikém obraze, jímž by zvěčnil ohromující výjev, kterak patriarcha Filip odpírá ve chrámě podati k políbení kříž Ivanu Hroznému, žena jej pryč od oltáře: »Jdi pryč! Nedám ti políbit kříže! Jsi samá krev!« Malíř příštích věků zvěční metropolitu Antonije, služebníka cara Mikuláše — vrtkavého slabocha. Výklady, že strana velkoknížat hrozila carovi dvorskou revolucí, povolí-li lidu, lze říkati jen tomu, kdo ani trochu nezná ruský lid. Kdyby car povolil potřebné opravy, bez jehličky, beze špendlíčku mohl by jíti celou svou říší za jásotu celého Ruska, ni prstem by se nebyl odvážil proti němu hnouti ani velkokníže Vladimír, ani Sergěj, ani jiný kdokoliv. Právě strana velkoknížat nejhůře mu radila, a když Trepov tvrdil, že žádné revoluce nebude, tedy ukázal, že zhola nic nerozumí tomu, jak celá Rus je odhodlána vybojovati si obstojnější žití, než je nynější.

Klid zdánlivý, který v první chvíli po hrůzách krvavé neděle nastal, zmátl dvorské kruhy nadobro. Teprve všeobecné odsouzení krvavých událostí celou Evropou, neohrožené projevy uvnitř Ruska, obnovené stávky a bouře v Petrohradě, v Moskvě, v Sevastopoli, ve Varšavě, v Lodži, v Radomi atd., demonstrativní odpor studentů na všech universitách — donutily k jistým slibům reforem, jež však již nikoho neuspokojily. Odstoupení *Svjatopolka Mirského*, záhuba velkoknížete *Sergěje* a nyní rozpoutané stávky a bouře jsou dalším plodem dvorské neschopnosti posouditi pravý stav hnutí. Protesty evropské veřejnosti proti krveprolití a ve prospěch zejména Gorkého jsou známy. V Rusku Lev Tolstoj, do nejhlubších koutů duše jsa vzrušen hrůzami petrohradskými, píše velikou stať o věci této. Stať bude vydána v brzku v cizině. V Petrohradě kupecký klub usnesl se vyškrtnouti z knihy členské všecky důstojníky gardové, jimž je dokázáno, že měli účast v krveprolití v onen hrůzný den. Zemstvo novgorodské poslalo ihned protest proti hrůzám krveprolití. Protest končí rozhodnou žádostí, aby svolán byl ihned *»zemskij sobòr«*, sněm zástupců celé Rusi. Zde padla myšlenka tato poprvé. Zemstvo v Moskvě usneslo se, že za poměrů nynějších pracovati nebude. Kupectvo moskevské v loyalním projevu k carovi prohlásilo rovněž žádost, aby stav kupecký přibrán byl ku práci věnované blahu vlasti. V zemstvu kostromském člen Safonov pronesl řeč o nezbytnosti reforem. Podobný projev stal se v zemstvu kurském a charkovském. Za projev svůj byli členové zemstva novgorodského zatčeni a uvězněni. Veliký dojem způsobila demonstrace zpěváka Saljakina, jenž při představení ve dvorní opeře prohlásil, pokud Gorkij je uvězněn, on že zpívati nebude. Hrozné *bouře a stávky*, které vybuchly potom hned zase v Petrohradě, v Moskvě, ve Varšavě, v Lodži, v Mitavě, v Rize a jež vlastně trvají dodnes, ukazují, že strana dělnická sociálně demokratická stůj co stůj chce nynější doby využiti k dobytí svobod politických, za něž hotova jest obětovati i značné ústupky hmotné, jichž sobě již mnohde dobyla a jichž by dosáhla i všude jinde, kdyby se jen jimi spokojiti chtěla. Bouře v ruském Polsku zhoršeny jsou ještě motivy národnostními, proto jejich houževnatost jest ještě větší nežli v Rusku samém. Veliký strach přirozeně vyvolaly *nepokoje vojenské v Sevastopoli*, při nichž došlo až k pálení budov. Největší bouře, jež zachvátily Zákavkazí, zejména petrolejové město Baku, zostřené ještě zuřivostí musulmanské části obyvatelstva, činí úřady již bezmocnými; nepostačí již ani prostředky ozbrojené moci. Nelze registrovati

*

všecky zprávy o všech bouřích těchto, tím méně vésti kritiku, pokud je v nich pravda a co spadá na vrub všeobecného rozčilení, tím méně, že ruské listy odsouzeny jsou censurou skoro k mlčení o bouřném procesu tomto. — *Demonstrativní projevy studentstva* zastavily všechen život na universitách a v četných případech i na gymnasiích. University i všecky vyšší ústavy jsou zavřeny, neboť studentstvo odpírá návštěvu přednášek, dokud nenastane obrat ke skutečným reformám. — Theatrálně nastrojená *dělnická deputace*, která dne 1. února byla přijata carem, i řeč, kterou k ní car měl, zůstaly tím, čím byly: pouhou divadelní scénou. Ani dar 50.000 rublů ve prospěch rodin poškozených krveprolitím nemohl míti účinku polepšujícího.

O projevech ministerského sboru, který uvažuje o reformách, slíbených carským manifestem ze dne 25. prosince minulého roku, lze říci, že neurčitý obsah manifestu oslabují ještě více, aby z něho nezbylo nic, než čisťounká voda. Jsou dlouhé a mnohomluvné tyto prohlášky, týkající se záruk skutečného provádění zákonů dosavadních, odpovědnosti výkonných úředníků, oprav tiskových poměrů, otázky dělnické, otázky tolerance náboženské. Mezi úvahami těmi jest i návrh úlevy ve prospěch jazyka maloruského.

Ale celkem těchto úvah prozatím nikdo nedbá. Uvedeme zřejmý toho doklad. V tiskových věcech a v dělnické otázce ustaveny i zvláštní kommisse. Členové *kommisse tiskové*, hr. Goleniščev-Kutuzov (známý básník) a senátor Slučevskij, vyslovili se pro nezbytné zrušení všech překážek, jimiž tisk je omezován od administrativních úřadů. Již samo to by bylo velikým ulehčením. Kromě obou jsou členy kommisse této senátoři Borovikovskij, Koni, Zvěrev, min. vyučování Lukjanov, předseda Akad. nauk Nikitin, akademik Ključevskij a Arseňjev, vydavatel Věstnika Jevropy Stasjulevič, vydavatel Graždanina kn. Meščerskij, redaktor Kijevljanina prof. Pichno, vydavatel Nov. Vremene Suvorin. President kommisse Kobeko vyjádřil se, že dojde k přeměně censurního úřadu v úřad samostatný, nezávislý na ministeriu vnitra. Jaká však vůbec může býti svoboda tisková, není-li instance, jež by ji hájila, není-li parlamentu, ať by byl sebe ubožší? I u nás Dr. Kramář myslí, že se pomůže Rusku svobodou tisku, i když nebude parlamentu. Na celém světě není takového příkladu, aby někde byla svoboda tisková, není-li parlamentu, nikde, v celých dějinách posledních dvou století. — Za předsedu *kommisse pro otázku dělnickou* povolán byl carem senátor Šidlovskij. Opravy mají býti po stránce hmotného zlepšení stavu dělnictva. Že hnutí nynější má však ráz politický, bylo řečeno již svrchu. Proto opět neslibuje si nikdo ani od této akce mnoho. Přímo vyslovena byla všeobecná nespokojenost se všemi těmito slibovanými reformami v »Novostech«; nedůvěra ve sliby vládní odůvodněna je tu dosavadní zkušeností o známé již neschopnosti byrokracie ruské, o níž je povědomo, co dovede vypracovat. Veřejnost se domáhá právě omezení byrokracie a žádá připuštění k věcem říšským, kdežto hned do kommissí opravných je připouštěna jen jedním, dvěma členy, zatím co ostatní členstvo je samá byrokracie.

Náladu ruské veřejnosti nikdo lépe nevystihl, nežli S. Peterb. Vědomosti (17. února): »Od strádání, od hněvu, od hanby Rusko za jeden rok sestárlo a vyspělo o celý věk. A to, co včera se rojilo jako matný sen, dnes padlo k nohám jeho jako dozrálé faktum« Nebude-li dáno veřejnosti, co chce, musí Rusko zmrtvět. »Jsme přesvědčeni, že nynější Rusko nad nikým jiným, leč nad sebou samým zvítěziti nemůže. Nebylo ještě příkladu, aby země s pokleslým národním duchem a ochromenými funkcemi státního i veřejného života nad někým vítězila.« To řeč jasná. A zřejmá narážka i na vojnu japonskou, jejíž celý nezdar veřejnost ruská právem klade k zodpovědnosti vládním kruhům, a neméně carovi. Je dnes známo, že baron Rosen, vyslanec v Tokiu, odnesl vinu za jiného, že referoval náležitě a varoval cara, avšak car jsa pevně přesvědčen, že svou mírumilovností válku zažehná, rozkázal mu přímo, aby mlčel, a nerušil svou škaredou hudbou melodie míru.

Ani slíbená přeměna senátu, do něhož mělo by býti povoláno několik zástupců samosprávných zemských institucí, nedošla velké obliby.

V zuřivém zákulisním boji, který se zatím vedl u dvora, zdálo se jeden čas, že směr opravný vskutku zvítězí. Daily Telegraph přinesl zprávu, že carem vydán bude manifest, jenž by nazvati se mohl magna charta, zmocňující Witta k provedení reforem a provedení konstituce s mírným zastoupením veřejnosti. Hlášeno i, že Trepov odejde. V té době nadhozená myšlenka svolání velikého sněmu všeruského, *zemského soboru*, s platností sněmu konstituujícího, nalezla po celém Rusku sympathické uvítání. Je to vskutku jedině možný způsob rozřešení bolestného vnitřního stavu Ruska, jím jedině lze v pořádek uvésti všecky potřeby politické, sociální, národnostní, otázky víry a tolerance náboženské. — Ale strana pokroková podlehla. Propuštěn Svjatopolk-Mirskij, aby učinil místo *Bulyginu*, muži stejného zrna jako Trepov, a pád ministra, jehož nastoupení ruské veřejnosti bylo znamením dlouho čekaného obratu, příchodu »vesny«, mrazivě působil na všeobecné naděje. »Jako kdyby paprsek sluneční byl pronikl nevlídnými nebesy, dav nám naděje na lepší budoucnost, tak přišel nám *Svjatopolk-Mirskij*. — Ona zapomenutá slova, jež chovali v srdci všichni, kdo milují svou vlast, a jež nenacházela východu, se všech stran zazvučela prostě a jasně hned v prvních dnech, když kn. Mirskij promluvil o »důvěře«. Nyní je vše pryč.« Tak psaly St. Peterb. Vědomosti. Trefně ve dvou verších ocenil jeho činnost Amfitěatrov:

Molčal kak mërtvyj ja pri Pleve —
za to pri Mirskom govorju.

A přišlo docela k pověstem, že u samého Witta, předsedy ministerské rady, muže oprav nejmírnějších, došlo k domovní prohlídce na rozkaz nového ministra. Není možno, aby to bylo pravda, ale již sám vznik pověsti mluví mnoho.

Tak šla daleko zaslepenost strany reakční. A přece po celou tu dobu děly se útoky, attentáty, ukazující, že nejtemnější síla ruského života, strašlivá »Bojevaja organizacija«, stojí na stráži a začne boj ihned. Strašná smrt velkoknížete Sergěje, ohlášená zabitému ve formě rozsudku, rázem ukázala světu celému, o jaký boj jde. A po celé říši zase s obnovenou silou planou stávky a bouře... Kdy bude lépe? —*ch.*

*

Do uherského sněmu dostali se přece dva *uherští* Malorusové, farář Michajlo Baloh z Bolového v marmarošské stolici a farář Michajlo Artym z Berechova v stolici šaryšské. Arci jen proto, že byli kandidáty strany Andrassyho, nikoliv, že by prošli jako kandidáti národní. V Munkáči byl zvolen posl. Barta, košutovec, nakloněný prý Rusínům. — To jsou strašlivě smutná čísla, když se počítá, že r. 1900 bylo shledáno v Uhrách 450.000 Malorusů. Osud této větve maloruské je k pláči. Intelligence se zmaďaršťuje, prostý lid se poslovenšťuje — zejména ti, kdo v Americe seznali čilost Slováků, přicházejí zpět rozhodně poslovenštěni. A příčinou všeho je úžasná bída. Za dobrodiní považují, že sama maďarská vláda se jich ujala proti vyssávání židovskými upíry. Stalo se tak zakládáním záložen, o nichž zmínka byla minule.

Při oslavě Nečuje-Levyckého v Kyjevě usneseno vyslati do Petrohradu deputaci s *pamětním spisem*, podepsaným třemi sty účastníků, aby zrušeny byly dosavadní zákazy užívání maloruského jazyka v literatuře a ve škole. Pamětní spis je adressován ministerstvu vnitra. Podobný spis pamětní vypracován malor. intelligencí v Oděsse. —*ch.*

Jihoslované.

Slovinský poslanec dr. Ivan Tavčar pronesl dne 10. února v říšské radě těžké obžaloby na presidenta štyrsko-hradeckého vrchního soudu *hr. Gleispacha*, býv. ministra spravedlnosti v ministerstvě Badeniho — a celý slovinský tisk připojil svůj hlas k té žalobě. Hr. Gleispach obviněn ze svrchované stranickosti a rušení zákonů, z nejzarytějšího nepřátelství proti slovinčině v soudnictví přiděleném sobě území — t. j. ve všech zemích slovinských kromě Při-

moří. Zničil a úplně udusil slovinské úřadování v Korutanech, vyhnal, pokud mohl, slovinské úředníky ze Štyrska a v poslední době sahá i na Krajinu. Velké pobouření v zemích slovinských, zejména v Štyrsku, způsobila odpověď správce min. spravedlnosti Kleina, z níž je patrno, že ministerstvo ponechalo hr. Gleispachovi volnou ruku při jmenování úřednictva. Jak potom to jmenování vypadá, toho malý příklad: V soudním okr. rogateckém tvoří Slovinci 95·6% obyvatelstva — ale soudce i dva jeho adjunkti jsou Němci; nyní po smrti soudcově má býti nástupcem jeho zase Němec. Za takových okolností není divu, že celým Slovinskem se nese volání: pryč s Gleispachem!

Také školství slovinské, a to ubohé *školství v Korutanech*, přišlo na přetřes v říšské radě následkem interpellace poslanců dra. Ploje a dra. Žitnika. Ministerská odpověď ovšem našla vše v pořádku — ale i z ní jest patrno, že vlastním účelem t. zv. utrakvistických škol v Korutanech jest germanisace slovinských dětí. Pravou podstatu těchto škol pro germanisování slovinské mládeže a vůbec celou ubohost slovinského školství v Korutanech odhaluje brošurka faráře *M. Ražuna*: »V boj za slovensko šolo!« *) Autor připomíná, že sám býv. zem. škol. inspektor Gobanc označil utrakvistické školy za nejjistější prostředek k poněmčení korutanských Slovinců. Účinky její jsou také vskutku strašné: r. 1900 napočteno Slovinců v celoveckém okr. hejtmanství o 5423 méně, než před 10 lety! Také všeobecnou osvětu Slovinců korutanských bídné ty školy žalostně snižují: na 1000 Slovinců v Korutanech připadá 105 analfabetů (u Němců korut. jen 41). Proto Slovinci musí všemi silami pracovati proti školám utrakvistickým a usilovati o školy slovinské. O tom je třeba poučiti lid, pro to je třeba lid získati — a to jest účelem jmenované výborné populární brošurky. Práce bude třeba dlouhé, usilovné, na všech stranách, poněvadž bojovati jest netoliko s vládou a Němci, ale i s neuvědomělostí vlastního lidu. Poněvadž jediná pětitřídní slovinská škola v Št. Jakobu byla nařízením zemské škol. rady rozdělena v utrakvistickou a slovinskou, kteréž rozdělení, provedené skutečně počátkem šk. r. 1904-5, jest vlastně prvním krokem k poněmčení i této školy — rozhodli se Slovinci založiti si v *Št. Jakobu vlastní, národní školu slovinskou.* Vydržovati ji bude »Družba sv. Cirila in Metoda«, ale budovu třeba jest postaviti ze sbírek, k nimž bylo počátkem t. r. vydáno provolání a jež se utěšeně scházejí. Potřebný náklad na stavbu školní budovy rozpočten jest na 50.000 K — bylo by krásným projevem vzájemnosti českoslovinské, kdyby z českých zemí zaslána byla Slovincům značná část této potřebné sumy. (Adresa: Matěj Ražun, župnik, pošta Št. Jakob v Rožu, Korutany.)

Korutany jsou vůbec pro Slovince zemí do nebe volající nespravedlnosti. Známý čtenářům našim advokát Dr. Brejc vždy před civilním senátem zemského soudu v Celovci užíval slovinského jazyka — ale 21. ledna pojednou na protest židovského advokáta protivné strany, dra. Geberta, soudní dvůr rozhodl, že jednání (byť podání učiněno bylo slovinsky!) musí býti německé. Tedy »co bylo včera právem, dnes je neoprávněno, co včera bílé, dnes černé — spravedlnost... masopustní žert«, jak trefně napsal »Mir«. A přece nejvyšší soud 13. prosince 1898 rozhodl, že »obě strany i jejich právní zástupci mají ve svých řečech užívati obvyklého v zemi jazyka«. A jazyk více než 100.000 Slovinců přece jest jazykem v zemi obvyklým! Věc přijde před nejvyšší soudní instanci — i není možno, aby rozhodla jinak, než r. 1898.

Nejen o právo slovinského jazyka ve školách a před soudy korutanští Slovinci bojují, ale — hrůza! — již i *slovinských záznamů v celovecké matrice* se domáhají. »Reichspost« ze dne 30. pros., a po ní »Kärntner Zeitung« přinesly poplašnou zprávu, že celovecký kaplan P. Jos. Dobrovc učinil v matrice o křtu dítka red. Ekara slovinský záznam; přitěžující okolností bylo, že kmotry byli nenáviděný dr. Brejc a jeho choť. Na ten poplašný úder zaslal purkmistr celovecký dotaz děkanu Angerovi, co jest na věci pravdy. A tento kněz, chtěje se před německo-nacionálními otci města omýti, utekl se ke lži: odepsal, že

*) Vyšla nákladem spisovatelovým v Celovci jako příloha týdenníku »Mir«, č. 45. ze dne 10. listop. 1904.

protestoval proti slovinskému záznamu a následkem toho že P. Dobrovc v hlavni knize přidal německý překlad s poznámkou, že slovinský záznam učiněn na žádost strany. P. Dobrovc na to veřejně panu děkanu odpověděl, že s ním vůbec o té záležitosti nemluvil, až když byl záznam do hlavní knihy přenesen, a co více, až v den po odeslání ponížené omluvy děkanovy městské radě... Že také k učinění slovinského záznamu do matriky nepotřeboval předběžného schválení děkanova, poněvadž jest o tom starší rozhodnutí arcibiskupské, dle něhož třeba jest jen v hlavní knize k slovinskému záznamu připojiti německý neb latinský překlad. —

Známý bojovný biskup lublaňský Jeglič vydal *pastýřský list*, v němž vystupuje proti »nepřátelským« listům, které jsou: »Narod«, »Gorenjec«, »Učiteljski Tovariš«, »Jeseniška Straža«, »Notranjec« a »Naš List«; přední belletristický měsíčník »Ljubljanski Zvon« prý kazí mládež, sokolstvo jest jen průkopníkem bezbožného liberalismu, »Splošno slovensko žensko društvo« odcizuje ženy církevnímu životu, i hasičské spolky prý upadají v ruce liberálů, osvětná družstva »Akademija« a »Prosveta« pracují k odpadnutí lidu od církve atd. Zkrátka vše, co se na Slovinsku děje mimo tábor, jehož hlavou jest biskup Jeglič, jest hodno zavržení...

V noci novoroční zemřel v Lublani sympatický mladý spisovatel slovinský, povídkář a epik *Dr. Matija Prelesnik* (nar. 7. led. 1872 v Dobrepolju na Dolenjsku), který psal pod jménem Bogdan Vened. Ještě za dob studii bohoslovеckých napsal epickou báseň »Ženitev vojvode Ferdulfa« (vyšla v »Knezově knihovně«), v posledních letech pak, již jako prefekt bohosloveckého semináře, psal povídky pro »Dom in svet«: r. 1902 »Nesrečno zlato«, 1903 »Naš stari greh«, 1904 »V smrtni senci«; letos vychází povídka »Vineta«, která měla s předešlými dvěma tvořiti historickou trilogii, ale zůstane bohužel nedokončena. Bogdan Vened nedosnil svůj sen o slovanské Vinetě...

Po něm dne 5. ledna zemřel rovněž v Lublani starší básník *Ivan Nep. Resman*, pensionovaný vyšší úředník jižní dráhy (nar. 16. května 1848 v Otoku). Lyrické básně své vydal ve sbírce »Moja deca«, kromě těch však mnoho básní jeho jest rozptýleno v Lublaňském Zvonu. Resman byl upřímný vlastenec, což mu v státní službě způsobovalo mnoho nepříjemností; ba svého času byl i pod policejním dozorem. V poslední básni, kterou uveřejnil v Lubl. Zvonu, vyzýval smrt, aby přišla, poněvadž jeho čas se přiblížil... Zda mu ty verše diktovala skutečně předtucha smrti?... *A. Č.*

*

Chorvaté měli 4. února veliký národní svátek: veliký vlastenec, biskup *Josip Juraj Strossmayer* dovršil toho dne devadesát let svého života. Ten den byl i svátkem celého Slovanstva, neboť biskup Strossmayer svými vlasteneckými činy. celým svým požehnaným působením, prodchnutým životodárnou láskou k svému národu, náleží dávno veškerému Slovanstvu, jsa jedním z nejpřednějších jeho synů, ozdobou jeho, chloubou a skvělým vzorem. Řídkého věku dožil se vzácný Slovan v říze biskupské, mnohých obratů dočkal se ve své vlasti, mnohého ovoce své setby — konečně vidí i vzcházeti jitro svého snu: jednoty jihoslovanské. Potěšitelné příznaky vítězného postupu té ideje projevily se právě takřka v předvečer jubilea šlechetného starce — jakou radostí naplnily asi srdce jeho!*) Kéž dočká se veliký vlastenec opravdového triumfu myšlenky jednoty srbochorvatské, jejímž byl nadšeným a účinným hlasatelem! Živio još mnogo godina veliki rodoljub i Slaven, biskup Josip Juraj Strossmayer!

Vytrvalým pracovníkem ve službě myšlenky *sblížení srbochorvatského* jest novosadský týdenník »Brankovo Kolo« (Бранково Коло), což nedávno ve

*) »On při všem svém chorvatském vlastenectví a vlastně právě proto, že je hluboce pojímal, žádal vždy společný postup Chorvatů se Srby, byl vždy zastancem jednoty obou částí téhož národa bez ohledu na vyznání náboženské, ba více, on vždy byl přesvědčeným přívržencem myšlenky jednotného Jihoslovanstva, již postavil krásný pomník založením »Jihoslovanské Akademie« — napsali jsme u příležitosti Strossmayerova 50letého biskupského jubilea (Slov. Přehl. II. 153.)

zvláštním článku (Brankovo Kolo u radu za zbliženje Srba i Hrvata) chorvatské společnosti srdečným způsobem připomněl rjecký »Novi List« (v č. 17). »Brankovo Kolo«, registrujíc toto uznání se strany chorvatské, píše (v č. 5.): »Těší nás, docházíme-li porozumění a pomoci ve svých snahách po sblížení všech Jižních Slovanů a zejména Srbů a Chorvatů, což jsme již od vzniku našeho listu napsali na svůj prapor.« — Téže ideji *jednoty jihoslovanské* sloužiti má nový list »Југословенска Кореспонденција« (La Correspondence yougoslave), jenž počal v Bělehradě od února vycházeti dvakrát za týden redakcí Milana Pluta. Psán je srbochorvatsky a francouzsky. (Adressa: Beograd, Balkanska ul. 13. Předplatné měsíčně 15 franků, pro redakce časopisů 6 fr.).

Chorvatský *sněm* minul tiše, takřka nepozorovaně, tak že se mu dostalo pochvaly od »Pester Lloydu«, který praví, že všecky rozpravy byly drženy »ve formách společenské slušnosti a politického taktu«. Tato pochvala maďarského listu týče se i oposice, a to je smutné. Rovněž nelze pochváliti passivní stanovisko oposice vůči volbám do uherského parlamentu; tak i nyní za výjimečných okolností, přijde do Pešti táž pověstná »četrdesetorica« (čtyřicítka), která vždy podporovala každou uherskou vládu. Půjdou tam zase tiž lidé, kteří tam chodili za Khuena — neboť sněmovní většina ani na tolik se nezmohla, aby aspoň částečně volila jinak, než za dob násilnictví Khuenova. *Č.*

*

Bulharský spisovatel a poslanec, člen mladé demokratické strany, *G. A. Strašimirov*, byl nucen ještě před uzavřením skupštiny opustiti vlast, aby unikl stíhání se strany policie pro články, psané pro sofijský »Den«. Policie nachází v nich spoustu urážek knížete Ferdinanda, i byl by Strašimirov po uzavření skupštiny jistě ihned zatčen, poněvadž v Bulharsku chrání poslance imunita jen po dobu zasedání sněmu. Zvolil tedy na čas dobrovolné vyhnanství a odebral se do Ženevy. Vrhá to ostré světlo na radostné poměry v Bulharsku za vlády Stambulovců, kteří novými zákony, vynucenými od skupštiny, pojistili se ještě silněji proti jakékoliv oposici. *Č.*

*

Dobře informovaný ženevský list »Journal« ve stati o **Makedonii** potvrzuje vše, co jsme napsali, referujíce o knize vnitřní organisace makedonské v předminulém čísle. Obšírný výtah z článku toho v St. Petěrb. Vědomostech ze dne 8. února praví totéž, co my. Kromě toho je zde důkaz, že nově utvořené a reorganisované četnictvo pranic nebránilo vzniku nových řeckých povstaleckých čet. Zřejmo proč. Turecku je vhod, když se křesťanské obyvatelstvo navzájem pobíjí. — V Starém Srbsku blíže Ipeka ve vsi Vostoku žilo 30 srbských zádruh. Od r. 1901 byla tato ves stálým předmětem útoků albanských, při nichž zabito 21 Srbů a oloupeno obyv. srbské o 50.000 piastrů. Loňského prosince (v noci na 6.) opět přepadena ves od Albánců, majících v čele tureckého důstojníka Zezzi-effendiho, a všecko obyvatelstvo srbské úžasně zmučeno. Úřady turecké zatkly Zezziho, ale na nátlak albánský jej propustily.

V Bulharsku je všeobecné poděšení nad válečnými přípravami Turecka. Zbrojení toto potvrzuje se ze Soluně. Stále jsou vypravovány silné oddíly vojsk do vnitra země, a pověsti tvrdí, že v dubnu dojde k boji s povstalci a s Bulharskem. Za jediný první týden šlo přes Soluň 15.000 tur. vojska do krajin mezi Monastýrem, Skoplji a Kumanovem. V Ochridě zakázal guvernér nouzí postiženým Makedoncům přijímati podpory od bulh. metropolity. V posledních dnech proskakují zprávy, že i patentovaní znalci potřeb celého světa, evropští diplomati, se nabažili úskoků Porty a žádají evropskou kontrolu pro nešťastný kraj. Však je Turecko ošidí zas! — *ch.*

Literatura, umění.

ALFRED JENSEN: **Jaroslav Vrchlický.** En litterär studie. Stockholm 1904. 333 str. — TÝŽ: **Svenska bilder i polska vitterheten.** Stockholm 1904. 171 str.

Z cizích literatur žádná nemá tak soustavných překladů ze slovanských literatur. jako švédská; zásluha o to přísluší Alfredu Jensenu, tajemníku

Nobelovy společnosti. Jensen je znám nejen jako obratný překladatel ze všech slovanských jazykův, on patří i k nejpřednějším našim literárním historikům. Uvádím velkolepý spis jeho o *»Gundulićovi«* (jejž bohužel vydal pouze v 101 výtisku jako rukopis). Veškeru látku vyčerpal, probral předchůdce Gundulićovy, rozebral poměr dubrovnické literatury k italské, šťastně našel originalní šťávu hrdých dubrovnických contův a kriticky sešlehal jednostranné bádání o Gundulićovi. Tak duchaplných studií s evropským rozhledem mají Slované dosud málo.

Nás se týká monografie věnovaná J. Vrchlickému, která zároveň obsahuje anthologii z jeho básní. Mají tedy Švédové i znamenitý výbor básní Vrchlického a jakousi kontrolu pro výwody Jensenovy, jenž probírá sbírku za sbírkou a každou analysuje někdy obšírněji, jindy kratčeji. Poučná jest methoda jeho, jak dovede spojiti stanovisko důkladného literárního historika s duchaplností essayisty a zajímavá tím, kterak Švédovi dovedl sympathicky předvésti českého autora a při tom jej také kritisovati a proniknouti. Jensen mluví o Vrchlickém jako nadšený jeho ctitel; studie tato jest holdem našemu mistru.

Druhý spis je velice pilná literárně-historická práce, v níž se Jensen snaží (i na základě rukopisných pramenů) ukázati, jaký reflex měly historické polsko-švédské styky na polskou literaturu. Styky tyto byly rodové, kdy na př. Zikmund Vasa dosedl na polský trůn po Štěpánu Bátorym (viz mé pojednání o Paprockého politických brošurách v Č. Mat. Mor. 1903), a hlavně nepřátelské, kdy šlo o nadvládi nad mořem Baltickým; otázka se ocitla nyní v novém stadiu následkem studií prof. Adama Szelągowského, který nedávno vydal třetí část svého díla »Sprawa północna« pod specielním názvem »O ujście Wisły. Wielka wojna pruska«. Prvními dvěma díly spisu Szelągowského se mění značně tradicionelní názor náš na třicetiletou válku (o čemž v »Č. Časopise Historickém« referoval prof. Bidlo), kdežto třetí kniha se týká hlavně Pruska a Švédska.

»Svenska bilder« byly švédskými historiky nadšeně přijaty; pro nás Slovany obsahují nesmírně mnoho poučného materiálu. Se své strany si dovolujeme vysloviti přání, nechtěl-li by Jensen podobným způsobem zpracovati švédsko-české styky. Styky historické za 30leté války, ohlas Švédů v Čechách, po případě Čechů ve Švédsku a památky umělecké ve Švédsku — to by bylo thema vděčné pro mistrovské péro přítele našeho národa.*)

Vídeň. Dr. *Josef Karásek.*

A. AŠKERC: **Primož Trubar.** Zgodovinska epska pesnitev. Ljubljana 1905. (Založila Ig. Pl. Kleinmayr & Ferd. Bamberg.) Cena 2 K.

Proslulý básník slovinský A. Aškerc, o jehož Zlatorogu loňského roku ve sloupcích tohoto listu bylo referováno, pojal, jak se zdá, úmysl, podati řadu obrázků z kulturních dějin milované otčiny své. Loni zachytil pěknou stať z bájesloví jihoslovanského, zúmyslně věrně a přísně se drže lidové tradice, letos vystoupil s cennou studií básnickou z oboru domácích dějin. Ruka jeho volila hrdinu slovinské kultury, Kolumba literatury své vlasti — Primože Trubara, znamenitého kazatele, spisovatele a náboženského reformátora, od něhož se teprve datuje vzdělání novoslovinského jazyka. Látka tedy vzácné ceny a nemalé důležitosti. Dalekosáhlý význam reformačního hnutí pro rozvoj osvěty Slovinců nemusí býti zvláště akcentován, a proto tím více nutno vítati, že motivu tak vážného chopil se muž práce a zásluh Aškercových. Interessantní ta látka však má také značné obtíže. Ty spočívají hlavně ve dnešních poměrech a klerikálním nazírání na dějiny. Pro katolického kněze je úkol zpracovati takový motiv tím nesnadnější. Dlužno však po pravdě a ke cti autorově předeslati, že obtíže tyto dobře překonal, snaže se všemožně dopracovati stanoviska, pokud lze, objektivního. Z milých veršů Aškercových nemluví tu k nám katolický kněz dnešní doby, nýbrž věrný a upřímný syn své otčiny, vděčně

*) Akademie měla by vyslati do Švédska kulturního historika a umělce k pátrání po uměleckých památkách, z Čech odvezených.

uznávající vzácné zásluhy předků, byť i příslušeli jinému vyznání, dále pak dobrý znatel dějin vlastenských, který přísně a přesně se řídí hlasem jejich, muž spravedlivý, ctitel pravdy. Báseň Aškercova je poetický, milý ohlas dějin, ať nedím veršovaná historie. Kulturní i společenský život té doby dobře, místy až drasticky autor zachycuje různými scénami (kap. II., III., IX. atd.). Postavu svého hrdiny kreslí svěžími barvami upřímné sympathie a přísné objektivnosti. Ani na místech, kde historie přímo proti zlořádům církevním tehdejší doby pozvedá hlasu, autor se neuchyluje od cesty pravdy. Stačí na doklad citovati scénu celjskou, str. 25—26, dále obrázek z Lublaně str. 36 a n., útěk Primožův str. 71 a n. a konec Trubarův 132 a n.

A toho si u autora neobyčejně vážím! Kdežto u nás Hus je posud kamenem úrazu a čeští bratří »anathema«, lublaňský kněz věrně a poctivě snaží se líčiti světlého reka reformace slovinské, pravé, upřímné vlastenectví vede jej jistě bezpečně i těsnými soutěskami dějinných konfliktů, poctivost je mu zde vůdčí hvězdou. Přejeme milé a záslužné knize této všeho zdaru a těšíme se na další práce toho druhu z výborného péra Aškercova.

O—r.

Świat Słowiański. Miesięcznik pod redakcyą Dra FELIKSA KONECZNEGO. Rocznik I. Tom I. Nr. 1. za styczeń 1905. Kraków. (Předpl. 10 K ročně; administrace v knihkup. G. Gebethnera i Spół. v Krakově.)

Leží před námi prvý sešit nového časopisu polského, věnovaného věcem slovanským, jejž vřele doporučujeme. Měsíčník jest orgánem krakovského »Slovanského Klubu«, o němž jsme často měli příležitost referovati; nový list přináší také na prvním místě zprávu o činnosti klubu v prvním trojletí, totiž od prosince 1901 do konce r. 1904. »Zakladatelé toužili utvořiti instituci vážnou, dostupnou pouze vážným lidem, kterým jde o slovanoznalství a ne o nějaké tirady, složené třeba z nejsympathičtějších frazí,« tato slova, charakterisující slovanský klub krakovský, charakterisují též nový list. Program klubu zahájen byl přednáškou Rusína o maloruské literatuře — úmyslně; klub chtěl tím způsobem projeviti, »že chovaje sympathie k slovanským bratřím vůbec, má je především k Rusínům, neodvrácen nezdarem dosavadních pokusů smírného urovnání záležitosti rusínské v Haliči.« Mnoho pozornosti věnoval klub věcem českým; poměr polskočeský jest v referátu trefně takto charakterisován: »Můžeme si již navzájem říci, že nejen cítíme, ale i rozumíme naše přátelství, a proto jsme si ho jisti.« Z ostatních národů slovanských v přednáškách klubovních obrácen zřetel k Slovincům, velmi mnoho k Srbochorvatům a vůbec Jihoslovanům, k Slovákům — zejména však častým předmětem rozprav byl poměr polsko-ruský. Přirozeno, vždyť spravedlivé urovnání tohoto poměru jest nejživotnější otázkou pro Poláky. Proto také »Świat Słowiański« bude mu v přední řadě vždy věnovati pozornost, proto také hned v 1. čísle shledáváme obšírnou, podrobnostmi velmi zajímavou vzpomínku na A. Pypina (od A. Grzymały-Siedleckého) jakožto osvíceného Rusa, který byl v Rusku jedním z prvních hlasatelů spravedlivého vyrovnání s Poláky. Následují články »Dojmy bělehradské« (J. Benešić) a »Poláci v boji za srbskou samostatnost« (A. Sokołowski), dále dopisy z Velkopolska, Petrohradu a z Paříže (o vystoupení p. Čerepa-Spiridoviče jakožto čestného předsedy keltoslovanské ligy, k čemuž se ještě vrátíme), velmi zajímavý článek »Idea slovanská v tisku slovanském«, který tvoří úvod k »Přehledu slovanského tisku«, konečně stručná kronika. V přehledu slovanského tisku věnována jest vřelá vzpomínka »Slovanskému Přehledu«, v němž »Świat Słowiański« uznává svého staršího bratra. Nuže, i my vítáme mladšího bratra s celou srdečností — stručný přehled obsahu, jejž jsme právě podali, jest důkazem, že nečiníme tak jen ze zdvořilosti za přátelské podání ruky. »Świat Słowiański«, jak ukazuje 1. číslo, bude list vážný, který je s to prokázati věci slovanské dobré služby především v Polsku, ale i v ostatním slovanském světě. A k tomu po staropolsku přejeme listu i redaktoru jeho (který náleží v Polsku k nejlepším znalcům a přátelům našeho národa, z něhož ostatně vyšli jeho předkové): Szczęść Boże!

A. Č.

Dopisy Kollárovy. Sděluje FR. PASTRNEK. Zvláštní otisk z »Věstníku České Akademie«, roč. XIII. — Str. 37.

Prof. Fr. Pastrnek podává zde 17 dosud neznámých dopisů Kollárových a 1 Ludenův, vysoce zajímavou to korrespondenci pro poznání milostného poměru Kollárova k Bedřišce Schmidtové, jež byla a zůstala jedinou láskou Kollárovou. Z dvanácti dopisů, psaných v letech 1819—1835 Bedřišce, její matce a otci, ovívá nás román Kollárovy lásky, který po dlouhých letech, po mnohých pochybnostech a dlouhém rozmýšlení Bedřišky-Miny vyvrcholil sňatkem, posvěceným 22. září 1835 ve Výmaru. Pečlivé vydání těchto intimních dopisů jest vzácným příspěvkem k poznání života a povahy pěvce »Slávy dcery« — i mělo by býti popudem k vydání celé korrespondence Kollárovy. *Č.*

*

Poláci oslavili 400letou památku narození *Mikuláše Reje z Nagłowic*, otce národní literatury polské, o němž přítel jeho a životopisec Andrzej Trzecieski napsal: »Tenť jest náš Dante.« Znamenití jeho předchůdci Kadłubek, Dłrugosz, Ostroróg i současník jeho mladosti, básník Janicki, psali latinsky; Mikołaj Rej uznav, »že třeba s živými jíti v před«, odvážil se toho, co v Italii vykonal velký Dante — vytvoření původní národní literatury. On, prostý venkovský šlechtic, ujal se díla, které učeným nenapadlo. Jeho první dílo, »Krótka rozprawa pomiędzy trzemi osobami, wójtem, panem a plebanem«, jest prvním úsvitem národní literatury polské. »V jeho spisech jako v zrcadle obráží se celý život šlechty polské XVI. věku, domácí, společenský, politický, náboženský. Jako didaktik a moralista, jako theolog a apoštol protestantismu jest Rej vždy závislý na cizích mistrech, jako malíř své společnosti a satyrik jest naskrze originální, naskrze národní... Jazyk Rejův bije životem, má vlastní duševní podobu, nese silnou pečeť individualnosti autorovy... Rej jest otcem literatury polské, neboť jí dal národní obsah a stvořil polský styl.«*) U příležitosti jubilea řešena otázka dne narození autora »Zwierzyńca«, »Wizerunku własnego żywota człowieka poczciwego«, »Zwierciadła« atd. (nar. 1505 v Žórawně na Červené Rusi). Panuje totiž velká nestálost v udávání dne jeho narození: někteří udávají den 4. února (Ptaszycki, Gawlikowski, Brückner), jiní 5. února (Kniaziołucki), jiní 13. února (Chlebowski). Evangelický sbor varšavský na př. zvolil den 13. února k oslavě památky autora »Psałterza«, »Postylly«, »Apokalipsy« a »Żywota Józefa«. Prof. Ig. Chrzanowski na vyzvání Kurjera Warszawského vykládá: jediné svědectví o dni narození M. Reje nacházíme u Trzecieského; dle toho narodil se Rej v masopustní úterek 1505, a ten tehdy připadal na 28. ledna; kdož kladou narození Rejovo na 4. února, nerozeznávají úterku »zapustnego« od »mięsopustnego«. Otázka zdála se tím býti jasně rozřešena, ale o několik dní později Gabrjel Tołwiński se stanoviska astronoma ukázal, že datum 28. ledna jest sice správně určeno — ale že se rozumí v starém, Julianském kalendáři, poněvadž nový kalendář zaveden byl papežem Řehořem XIII. teprve r. 1582; na počátku XVI. stol. rozdíl mezi jarní rovnodenností skutečnou a dle starého kalendáře činil 10 dní, třeba tedy k datu 28. ledna připočísti 10 dní, máme-li obdržeti datum dle nového kalendáře. Mikołaj Rej narodil se tedy dle našeho kalendáře 7. *února* 1505. *Č.*

*

V poslední době objevilo se najednou několik nových časopisů. Pomalu bude míti každý okres v Krajině svůj list. V Postojně (tedy v Notranjsku) začal vycházeti čtrnáctidenník »*Notranjec*« směru protiklerikálního. V Kamniku (na Gorenjsku) vstoupil v život »*Naš List*« s měsíční přílohou »*Slovenska Gospodinja*«, která chce mimo jiné i konkurovati s »Domácím přítelem«, o němž jsme již přinesli zprávu. — I v Americe, v Chicagu, vyšlo první číslo slovinského beletristického listu »*Nada*«, jehož obsah však tvoří vesměs jen překlady z angličiny.

---

*) *Ig. Chrzanowski*, »Dlaczego Rej jest ojcem literatury naszej?« Kurjer Warszawski, 1905, č. 35, 37.

Družstvo sv. Mohorja v Celovci*) má nyní přes 84.000 členů, číslo zajisté imposantní. Každý člen dostává za 2 K ročního příspěvku šest knih, z nichž dle ustálené tradice jedna bývá modlitební kniha, jedna upevňuje zakořeněnou oddanost slovinského lidu k panujícímu rodu, třetí obsahuje výklad Písma, vycházející již přes deset let, čtvrtou jest kalendář, pátou spis o rolnictví a šestá obsahuje povídky. Letos veškerý náš mimoklerikální tisk vyslovil důraznou žádost, aby se Družba aspoň trochu ve výběru četby zmodernisovala. Družba aspoň na tolik vyšla vstříc všeobecnému přání, že vypsala ceny 3000 K a 1500 K za dvě nejlepší povidky »z domácího národního života, opírající se buď o slovinské, neb církevní či světské dějiny, buď o společenský život našeho národa«.

Ljubljanski Zvon slaví letos 25leti svého působení. Dr. Jos. Tominšek počíná v 1. č. nového ročníku příležitostný článek, oceňující význam Lj. Zvonu pro slovinskou literaturu a její vývoj. Známý politik a novellista dr. Ivan Tavčar počne v tom ročníku otiskovati nový velký historický román z doby známého kongressu lublaňského. *A. D.*

Doporučujeme vřele nový pokrokový list ruský *Наши Дни* (adressa: Petrohrad, Невскій пр. 90. Měsíční předpl. 1 rub.)

*

V *Matici Hrvatské* dobojován vnitřní boj mezi dvěma proudy: starým a mladým, pokrokovým. Dne 29. ledna konalo se bouřlivé shromáždění Matice, svolané na žádost 15 mladších spisovatelů, jehož výsledkem byl odchod těchto patnácti. Tak skončen boj, který po několikaletém utišení loňského roku znova vybuchl. Mladí vystoupili z kompromisního svazku se starými — ne svou vinou — i postavili se zase na vlastní nohy. Ze starších literátů je s nimi Gjalski, jenž trpce odsoudil události v Matici. »Shromáždění ze dne 29. ledna 1905«, končí Gjalski svou zprávu v Pokretu (č. 6.), »zadalo jí (chorvatské krásné literatuře) těžkou ránu, snad z vděčnosti, že Matici tolik prospěla; doufám však, že chorvatská kniha i přes to bude dále sloužiti svému svatému, vznešenému úkolu«. Orgánem mladých bude literární list »*Lovor*«, k němuž přípravy vykonány již po loňských událostech v »Matici« a jehož první číslo vyšlo po novém roce. Redaktor jeho, dr. Cihlar-Nehajev, na čelném místě charakterisuje směr listu slovy: »Gjalski — toť můj program«. V prvním čísle nacházíme příspěvky V. Nazora, M. Begoviće, Katalinićе Jeretova, Milčinoviće, M. Cara, M. Marjanoviće. *Č.*

*

»Съвременно изкуство« (Současné umění), založené sotva před půldruhým rokem jako soukromý kroužek a teprve před pěti měsíci formálně změněné v spolek, rozvinuje velmi živou činnost. Za tu dobu pořádá již druhou výstavu v Sofii, kromě toho súčastnilo se významné jihoslovanské výstavy bělehradské, otevřené v dnech korunovačních. Výstava ukazuje, že v Bulharsku rozvíjí se hlavně malířství, kdežto sochařství je slabě zastoupeno. Božinov, Vasilev, Naumová, Josifová, Michov, Mutafov, Morozov a j., toť jména současných umělců bulharských, která by se nám měla státi více než prázdným zvukem. »Manes« seznámil nás s novým uměním chorvatským — měl by rozšířiti svůj program i na ostatní odvětví slovanského umění, jichž neznáme, především též na bulharské a slovinské. *Č.*

*

Básník Zachar Tkačenko v Novočerkassku ucházi se o dovolení vydávati v maloruském jazyce: »*Etnografičnyj Vistnyk Selo*«. — Nákladem Ukr. ruského vydav. spolku vyšly tři velké svazky povídek *Marka Vovčka* (Марко Вовчок: Народнї оповідання); první dva jsou maloruské originály, třetí přeložil z velkoruštiny Vasyľ Domanyćkyj. — »Příslušník haličské staroruské strany, badatel v staré církevní literatuře, krylošanin *Ant. Petruševič*, jmenován byl čestným členem petrohradské akademie nauk. —*ch.*

*) Srov. Slov. Přehl. I., str. 112.

Vydáno 3. března 1905.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

ADOLF ČERNÝ:

Z nejnovější poesie polské.

Kazimierz Przerwa-Tetmajer.

(Poezye V. 1905.)

Za větru z Tater.

Ó, větře, rci, zda kamsi v cesty nepoznané
unášíš city lidské, srdce síly vroucí,
jichž krví člověk v sobě bouří se a plane,
a které bez užitku marně mrou a hynou,
jak plody beze slunce uzrát nemohoucí,
či půlnoční jak květy, jež se nerozvinou
a barvy své a vůně nedají v svět boží,
ač v jejich semeni už rodí se a množí?
Rci, na tvých zda to křídlech v prostor letí zrádný
sil tolik roztoužených, tolik vroucích citů,
že člověk byl by tulil k hrudi kámen chladný,
však nebylo ho ani!... Rci, zda k bezdna bytu
myšlenky unášíš nám, šílené až krásou,
že druhým sluncem mohly zaplanouti světu,
jen kdyby bylo nebe pro lampu jich vznětu?...
Rci, větře, ve tvém pláči, vzlycích, naříkání
zda zavražděných citů neslyšíme lkání,
jež nade světem krouží, křičí v zoufalosti:
»Proč nedáno nám žíti?!«... Na náhrobní desky
nápisů různých lidé vyrývají stesky,
jichž slova lkají, pláčí, lhou o minulosti:
však ze všechněch slov smrti, vrytých v desky, v urny,
jež tryskla z hlubin srdce, v nichž se slzy třpytí,
jest nejsmutnější jistě tento výrok chmurný:
»Ach, myslím, že jsem přešel, kolem svého žití...«
Ó, větře, pověz, hlasy, jež v tvém pláči kvílí,
zda nejsou za života neužité síly,
to Neuskutečněné, co jest v mrtvých snění
myšlenkou nejčastější, smutnou k nevyřčení?...

Smrt.

I.

Ó, Smrti!
Tak na mne hledí dobré tvoje oči,
ne strašný upír, příšera ne z kostí,
leč jakás věrná družka z minulosti...

Tak na mne hledí dobré tvoje oči...

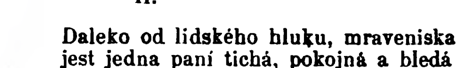
Co výsledkem jest všeho mého žití?
To, že mám — tebe...

Hnán citem svým a svojí obrazností,
já toužil Žití zapustiti kořen —
a byl jsem jenom pro tě, Smrti, stvořen...

To bylo mého bytí předurčení:
sám šel jsem, minu jako stínu chvění...

Tak na mne hledí dobré tvoje oči,
ty víš, jak spoután duch, ať kam chce zbočí,
že každým vláknem duch je cizí tělu,
žeť spadlý atóm s všesvětové řízy,
ztracená částka přenesmírných Živlů —
teď atomům i světům stejně cizí...

II.

Daleko od lidského hluku, mraveniska
jest jedna paní tichá, pokojná a bledá...

Jí u noh jezero sní slunečné a sklenné,
v něm obraz její shlíží se, a podál stojí
sfinx vytesaná z mramoru a v pozlacené
se noří jezero a bělá se a dvojí.

Já před ní stojím, dlouho patřím v její líce,
v tvář plnou věčného a královského míru...

A stromy šumí v zahradě a nad mým sněním
síť předou legend, zlatotkanou od výsluní;
usínám pod legendy věčné rozšuměním,
v tvář bílou patře sfingy v pozlacené tůni.

Vše úsměv její v duše temnu vyjasňuje
a v nitra hlubinách mír neznámý se rodí...

Vše lidské ode mne kams v dálku plynout zdá se
před tváří paní té v slunného sadu klíně;
kde šumí stromy, bydlí, Smrtí nazývá se,
a u ní Sfinx se shlíží zlaté ve hladině.

K. Przerwa-Tetmajer.

Fragment.

Dál, dále nežli vše, co z hlíny zvedá hlavu...
dál, dále nežli vše, co nebe může dáti...
dál, dále nežli všecko, čeho v hvězdném davu
Ty moh' bys, velký Bože, prahnouti a ždáti...

dál, nežli Ty bys mohl sníti na výsosti...
Kdo je to? Člověk s hlavou o dlaň podepřenou,
on v křehké, bídné schráně, v duši s pochybností,
zda chtěly by s ním měnit mlhy, jež se ženou...

*

S opřenou o dlaň hlavou, smutný, unavený
a hledící jak plavec lodi na okraji
v nesčetné prohlubně a vlny, plné změny,
jež nad propastmi tůně kol se kolébají...

Nejednou snil jsem v nitru rozechvělém...

Nejednou snil jsem v nitru rozechvělém,
zkad se nám v srdci nadsmrtelnost béře?
Zkad to, co není zemí ani tělem,

leč co je částkou v světa atmosféře?
Ó, v nejednom jsem tázaval se čase,
jaká to země vábí loď mou v šeře,

na jaké zátoce as kolébá se
valného okeánu Nesmírnosti,
a jaká hlubina ji pohřbí zase?

Nejednou cítím, od mojich že kostí,
od mozku, krve, jež vře údy mými,
mé celé človéčenské od bytosti

se odděluje oblakû jak dýmy,
jež nad Tatrami lehké plují zblízka,
nehmotné, čiste, chladné jak dech zimy.

Proud slunce paprsků teď na ně tryská,
teď vítr v tanec hbitě jimi točí,
teď tatranská se třepí o skaliska —

a divně tiché plynou nad úboči,
patříce smutně na safírné skály,
na zeleň pastvisk, v horských jezer oči.

Tak plynou — žití svět jim kyne v dáli,
pln božišť, propastí, pln tůní, vření;
tisíce bytostí se zdvihá, valí,

se rodí, zmírá, kvete, v popel mění —
a oblaky kams plynou v dáli, v dáli,
až blankyt vše je pojme v rozptýlení,

a tonou, kde se nedostižnost halí...

Kaz. Przerwa-Tetmajer

ANTON ŠTEFÁNEK:

Koľko Čechoslovanov jesto v Dolných Rakúsoch a zvlášte vo Viedni.

Viedenský »Weltblatt«, tiež orgán antisemitov tunajších, odtisknul na škaredú stredu tohoto roku vyobrazenie, ak sa nemýlim, fašiangového pochodu v Gersthofe, odbývaného posledný útorok fašiangový. Zpomedzi jednotlivých grup tohoto obrázku napadol mi jedon, ktorý mal predstavovať Viedeň z roku 1955. Na veľkom voze sedia typy tej budúcej Viedni: napodobený Čech s malým klobukom, vystretým do hora nosom, hodne širokými ustami a zubami sťa dáka gorilla, sedí pyšne na voze, súc si vedomý svojej dôstojnosti súc občanom viedenským; popri ňom tiež nebars esthetická postava Slováčika. Netreba sa šíriť o tom, či ten vtip bol skutočne vtipný. Viedeňák sa driev posmievával židovi, najnovšie si všíma aj Čecha. Tu u tam si zahromžia i páni vodcovia do »freche Čechen«, ale v celku ignorujú alebo sa aspoň vynasnažujú ignorovať na vonok zavše rastúci nový element.

Veľkí pánovia na ratúze nemajú akosi náležitého smyslu pre sociologiu, preto si aj myslia, že zamedzia príplav český hrubianstvom, nezákonosťami a hlúpymi vtipami. Ľud ovšem pozoruje tento obrat, keď i dákosi nevedomky, o mnoho viac. Že toho »diabla«, ktorého »Weltblatt« namaloval na svoju titulnú stranu, každý tuná vidí, je známo a česká otázka vo Viedni nieže by teprv počínala, než je už teraz aktualná a žiadon obozretný politik, ani český, ani nemecký ju nesmie podceňovať. Germani už aj počali protičeský boj na celej čiare. Pán dr Karel Lueger síce ešte vtipkuje a ľudia jeho tiež, ale otvorenejšie hlavy počínajú už meditovať: »Wenn sich die Wiener Čechen durch 50 Jahre hindurch in einem jeden Dezennium um 40—50% vermehren werden, wie es in den letzten 30 Jahren vor sich gegangen ist, so wird Wien doppelsprachig und man wird ihnen mit der Zeit das bewilligen müssen, was ihnen bisher vorenthalten wurde«. Této slová mi povedal vyšší úradník ustrednej kancelarie statistickej.

Statistika, rapídne mohutnenie českej sociálnej demokracie vo Viedni a národných organisacií, ďalej Lehman, nápisy obchodníkov a každodenný život nás utvrdzujú v presvedčení, že ak pokrok slovanského živlu bude i naďalej tak silný aspoň 20—30 rokov, budú aj politikovia a naší odporcovia prinútení uznať dvojrečovosť Viedne. Aký ohromný význam by to malo pre národ český, ba pre celé Slovanstvo, pochopí každý.

Nastane vraj čas, kde južné Čechy a Morava sa hospodársky podzvihnú a následkom toho Viedeň prestane byť magnetom pre Čechov, Moravanov a Slovákov. Této predpoklady sú ale úplne liché. Lebo, keď i Čechy hospodársky zmohutnia, čo by sme si všetci priali, této kraje nikdy nevyživia celý podrost; sú už teraz preľudnené. Veľká priťažlivosť mesta pri novodobom vývine hospodárskom a industriálnom

odťahuje silou neodolateľnou prebytok obyvateľstva. Pritom je ale sila populačná živlu slovanského tiež mohutná a neoslábne tak skoro. Sociologia a statistika nás učí, že ani slabnúť nateraz nemôže, keďže všetky národy slovanské, nevynímajúc ani Čechov, v poslednom storočí teprv smerujú ku cieľu kulturálneho, hospodárskeho a industrialného vývoju novodobého. Hodne vody ešte pretečie dole Dunajom, kým my Slovania dosiahneme onen stupeň civilisácie, ktorý zapríčinuje nevyhnutne degeneráciu poťažne soslabenie populačnej sily národov naších. Eklatantný dôkaz tohoto môjho tvrdenia vidíme najlepšie pri uhorských Slovákov, ktorí navzdor všetkým útiskom so strany Maďarov sa množia a ktorí, keď i tratia mnoho materialu ľudského, sú predsa vstave každoročne do 30.000 mladých ľudí poslať do Ameriky a do Viedni, potažne iných krajov beztoho, žeby číseľne alebo hospodársky upádali. To isté možno tvrdiť aj o Čechoch. Veľmi nemiestný bol preto onen vtip gersthofských Nemcov, lebo vo Viedni aspoň netreba slovanského »čerta« na stenu malovať. Dohovie, či sa i tu príslovie neosvedčí.

*

Sťahovanie sa Slovanov do Viednie je relativne mladého pôvodu. Staroslovanskí obyvatelia Dolných Rakús z doby avárskej a bajuvárskeho osídlenia sa v 6., 7., 8. a 9. stoleti vymizelo až na malé stopy. Staré listiny nás učia, že pravý breh Dunaja bol kolonisovaný Slovincami a Horvatmi, ľavý vo väčšine Slovákmi a Čechmi, poťažne Moravanmi. Ale už v 12. a 13. století vymizely této slovanské kolonie, takže nás po väčšine len nomenklatura topografická a kde tu skrovné poznamky starých kronistov na ne upozorňujú. Nová kolonisácia a sťahovanie sa do Dolných Rakús datuje asi od 50—60 rokov. Šembera *) vraví, že roku 1844 žili Slovania v troch štvrtiach krajiny pod Enžou: v Nad- a Podmanhardsku a v štvrti Pod viedenským lesom a síce trojého kmena: Čechovia, Slovínci a Horvati. Čechov načítal 260 0, Slovákov 6321, Slovincov a Horvatov 6171 dovedna 15.092 duší. **)

V 7 osadách prebývali Slovania výhradne a síce Slováci v Hlohovci (s Horvatmi), Novej vsi, Poštornej a Prílepe; Horvati v Cvendorfe, Bratiseji a Limišdorfe; v 6 osadách s nepatrnou menšinou nemeckou: Čechovia v Švarcbachu $^{15}/_{16}$, Rabšachoch $^{11}/_{12}$, Nemeckom $^{14}/_{15}$, Halamkách $^{15}/_{16}$; Slováci v Cahnove $^{14}/_{15}$ a Horvati v Cimove $^{8}/_{9}$. V 13 osadách mali prevahu Nemci; Čechovia v Lomech $^{4}/_{5}$ a Gundšachoch $^{5}/_{6}$; Slováci v Ranšpurku $^{3}/_{4}$ a Lingašdorfe $^{2}/_{3}$; Horvati v Magršdorfe, Poturnej, Guštatine, Horiseji, Štrandorfe, Selci, Rozvrtňákoch, Ogrúne a Cindrove.

---

*) Časop. Česk. Mus. 1844 a 1845 (»O Slovanech v Dolních Rakousích« a »Sídla a počet Slovanů v Dolních Rakousích« .

**) Číslice hore uvedené nesu akiste úplne spolahlivé. Nasvedčujú tomu menovite Hazlov Horv., Wildungsmauer, Pišlsdorf, Mannersdorf, Cimov, Cindrov, Landek.

Počet Čechov a Slovákov v Dolných Rukúsoch dľa Šemberu (výjmuc Viedeň) roku 1844.

Český (slovenský) názov:	Nemecký n.:	Hejtmanství:	1844	1900	— Úbytok + prebytok
Valčice	Feldsberg	Mistelbach	57	34	— 23
Hlohovec	Bischofswart	»	692	90	+ 298
Nová Ves	Ober Temenau	»	732	1152	+ 420
Poštorná	Unter Temenau	»	825	3118	+ 2293
Pernitál	Bernhardstal	»	192	232	+ 40
Ranšpurk	Rabensburg	»	1267	275	— 992
Cahnov	Hohenau	»	1489	408	— 1081
Lingašdorf	Ringelsdorf	»	729	40	— 689
Prilep	Waltersdorf	»	424	4	— 420
Strezenice	Drösing	»	56	18	— 38
Zindorf	Sierndorf	»	204	—	— 240
Švarcbach	Schwarzbach	Gmünd	420	512	+ 92
Rabšachy	Rottenschachen	»	540	1002	+ 462
Gundšachy	Grundschachen	»	240	57	— 183
Lomy	Brand	Scheibbs	650	—	— 650
Halamky	Witschkoberg	»	280	41	— 239
Německé	Beinhöfen	»	470	576	+ 106
		Summa . . .	9267	8459	— 1308

Počet Horvatov a Slovincov v Dolných Rakúsoch roku 1844 dľa Šemberu.

			1844	1900	+ prebytok — úbytok
Magersdorf	Mannersdorf a. d. M.	Inzersdorf	182	4	— 178
Cvendorf	Zwerndorf	»	435	51	— 384
Pangort	Baumgarten a. d. M.	»	15	—	— 15
Bratisej	Breitensee	»	341	36	— 305
Marchek	Marchegg	»	28	18	— 10
Poturno	Engelhardstetten	»	309	79	— 230
Limišdorf	Loimersdorf	»	428	90	— 338
Frama	Pframa	»	131	49	— 82
Guštatýn	Kopfstetten	Floridsdorf	165	91	— 70
Horisej	Haringsee	»	219	36	— 183
Fuchspichl	Fuchsenbüchel	»	14	27	+ 3
Ort	Ort	»	281	39	— 242
Rozvrtňák	Andlersdort	»	130	25	— 105
Braštatýn	Breitstetten	»	55	3	— 52
Selce	Mannsdorf	»	283	1	— 282
Štrandorf	Strandorf	»	97	6	— 91
Ogron Horv.	Kroat. Wagram	»	207	6	— 201
Dolný Sinprun	Unter Siebenbrunn	»	14	—	— 14
Hazlov Horv.	Chroat. Haslau	»	60	—	— 60
Wildungsmauer	Wildungsmauer	»	50	—	— 50
Pišlsdorf	Pischlsdorf	»	60	—	— 60
Mannersdorf	Mannersdorf a/L. g,	Bruck a. d. L.	500	25	— 475
Cimov	Hof	»	900	—	— 900
Cindrov	Au am Leitag	»	800	—	— 800
Landek	Landegg	»	120	35	— 85
		Summa . . .	5825	621	— 5249

Tak vyzeraly horeuvedené obce pred 60 rokmi. Dnes ovšem sú najmä horvatské osady pogermančené a keď i všesky dáta z roku

1900 nebudú úplne správne, predsa väčšinou zodpovedajú skutočnosti. Škola nemecká a millieu vykonaly svoje. Horvati a Slovinci upadli úplne. Z 5870 bolo roku 1900 načítaných nepatrných 621, t. j. minus 5249. Slabosť horvatsko-slovinského plemena v Dolných Rakúsoch bola pred 30 rokmi tak zrejmá, že úradná statiska od roku 1880 nepočítala už viac túto vetev slovanskú zvlášť, než len príležitostne pod rubrikou: obcovacia reč: česká, moravská, slovácka (böhmisch, mährisch, slovakisch). Netreba preto zvlášte podotýkať, že pod číslom 621 nemožno rozumeť len Horvatov a Slovincov, než i Čechov, ktorých bude najmenej $^1/_3$, t. j. asi 200 v ňom zahrnutá. Je samozrejmé, že pod takými okolnosťami už nemožno dnes s juhoslovanskými obciami v Dolných Rakúsoch počítať.

O to väčšiu pozornosť upútajú obce české, Šemberom uvedené, ktoré sa až dosiaľ nielen že udržaly, než mnohé zmohutnely na čisto české poťažné slovenské veľké obce. Nektoré síce tiež padly, ale to boly väčšinou také, ktoré ani za časov Šemberových neboly české. Strezenice, Zindorf, Valčice a iné maly už tedy veľkú väčšinu nemeckú. Prílep sa silne nemčí a Lomy boly len zdánlive české, následkom toho, že tam bola za časov Šemberových fabrika, v ktorej pracovalo mnoho českých robotníkov. Dnes je ta robotníkov českých málo alebo nič. Pri obciach Ranšpurk, Cahnov a Lingašdorf je popis zrejme zfalšovaný a nesprávny, čo vysvíta nielen z následujúcej tabely, než i mojích vlastných zkušeností. Této obce boly a sú i dosiaľ slovenské.

	Súčet všetkých obyvateľov roku				Nemci roku				Slováci roku			
	1870	1880	1890	1900	1870	1880	1890	1900	1870	1880	1890	1900
Ranšpurk	1583	1867	1873	1890	*54*	*778*	*690*	*1560*	1528	1051	*1106*	*275*
Cahnov	2078	3213	3463	3935	*182*	*2238*	2331	3145	*1896*	*680*	*925*	*408*
Lingašdorf	1169	1272	1362	1401	118	*210*	*1206*	1282	1051	*1000*	*91*	40

Porovnáme-li číslice kursivné, tak videť na prvý pohľad nesmyseľ a nespravnosť sčítania. Netreba mnoho múdrosti ktomu, aby človek zdravej mysli zbadal, že sa behom 10—20 rokov v dedine čiste agrárnej, notabene s okolím slovenským (této obce ležia na hranici uhorskej, stojá v stálom styku so Slovenskom, majú odtiaľ svojích robotníkov, ešte i cukrovar Cahnovský, jehož majiteľom je povestný nemec Strakoš, ma vesmes len slovenských robotníkov). V Strezeniciach ešte dnes vie veľká časť slovenský, taktiež v Prílepe, len na juhozápad sú obce nemecké: Absdorf atď. Ak majú této taký vliv, tak majú slovenské iste väčší. Také dáta posiela c. k. statistiska komiš do sveta! V Cahnove bolo roku 1870 182 Nemcov; o desať rokov neskorej už 2238, v Ranšpurku roku 1890 690 Nemcov, 1900 už vraj 1560; v Lingašdorfe padol vraj počet Slovákov od roku 1880 do 1890 z 1000 na 91. Títo Slováci musia mať znamenitý talent na učenie sa nemčiny! Takéto vtipy nerobí ani len maďarská statistika.

Dľa všetkého je preto minus 1308 duší v obciach Šemberom vypočítaných jednoduchá lož a vcelku môžeme riecť, že počeť Slovákov v dotyčných osadách nepadol, opak toho bude pravdepodobnější.*)

Prizrime sa teraz na počet Slovanov načítaných posledným popisom v Dolných Rakúsoch vo všeobecnosti. Dľa obcovacej reči načítali roku 1900: Nemcov 2,713.923; Čechov (s obcovacou rečou: »böhmisch, mährisch, slovakisch«) 132.968; Poliakov 4.981; Rusínov 1208; Slovincov 1.654; Srbohorvatov 339; Italianov 1.549; Rumunov 1311, dovedna 2,856.701 tuzemcov (vyjmúc cudzozemcov.) Dľa toho je Slovanov 141.150.

Vo Viedni samej udalo 102.974 ľudí českú reč obcovaciu, počeť, jak vidno, náramne nízky a nesprávny, ak chceme dľa neho koľkosť Čechov vôbec určiť. Čo možno videť ale už i z tohoto čísla, je rychlý postup československého plemena národne uvedomelého (neuvedomelí národne udali za obcovací jazyk až na malé výnimky nemčinu). Z roku 1880 do 1890 rozmnožili sa Čechovia v Dolných Rakúsoch o 52·6%, t. j. počeť stúpil z 61.257 na 93.481; v Čechách samých obnáša postup len 5·01%, t. j. z 3,470.252 na 3,644.188; na Morave je ovšem percent trožka vyšší 5·52%, t. j. z 1,507.328 na 1,590.513; v Slezsku je príbytok opäť menší 2·71%, t. j. z 126.385 na 129.814. — Iné národy slovanské takýmto rychlým krokom v Dolných Rakúsoch (vyjmúc snad Slovákov uhorských, o ktorých bude níže reč) nepostupujú, ba práve naopak upádajú aspoň v deceniu 1880—1890.

Následujúca tabella nám znázorňuje postup Slovanov v Dolných Rakúsoch z posledného decenia, dľa ktorého videť, že Češi sa prihlasili absolútne vyšším počtom ku svojej materinskej reči, ale percentualne dačo zaostali a síce o 10%, čo v celku neznamená úbytok, poneváč prirodzene % sa umenšujú, kadenáhle sa počne absolútne číslo pohybovať v statisícoch. Poliaci, Slovinci, Srbo-Horvati a Rusíni neobyčajne sa zmohli.

Postup slovanského živlu v Dolných Rakúsoch:

	1880	1899	1900	+ pribytok — úbytok v deceniu 1880—1890	+ pribytok — úbytok v deceniu 1890—1900	+ príbytok — úbytok 1881—1900	absolútny + zvyšok — úbytok
Češi	61.257	93.481	132.968	+52·6%	+42·24%	+116·9%	+ 71.711
Poliaci	2.270	2.208	4.981	— 2·73%	+125·6%	+119·4%	+ 2.711
Rusini	1.028	333	1.208	—67 61%	+292·79%	+ 17.5%	+ 180
Slovinci	1.611	792	1.654	—53·94%	+100·9%	+ 2·73%	+ 43
Srbo-Horvati	1.065	307	339	—71·18%	+ 10·42%	+ 68·17%	— 726

Této číslice sa týkajú ovšem len obcovacej reči: nepredstavujú preto absolútny počet Čechov, než len, ako som už podotkol, viacej menej národne uvedomelých poťažne prebudených Čechov a Slovanov.

*) Horeuvedené dáta som čerpal z »Ortsrepertorii Dolných Rakús«, vydaných c. k. Stat. Komisiou roku 1870, 1880, 1890 a 1900.

Aby sme sa dopátrali dáko skutočného počtu Slovanov v Dolných Rakúsoch, nutno sa chytiť iných prostriedkov. Tento nedostatok úradnej rubriky »Umgangssprache« uznal konečne i Dr von Meinzingen, dvorný sekretár pri ústrednej komissie statistickej vo Viedni, vo svojej štúdie: »Die binnenländische Wanderung und ihre Rückwirkung auf die Umgangssprache nach der letzten Volkszählung«*) (Statist. Monatshefte Neue Folge VII., soš. za list. a pros.; Vieden, Hölder 1902). Dr. von Meinzingen vychodí pri svojej štúdie síce z prepokladu, že práve »Umgangssprache« je najobjektivnejši prostriedok vyšetriť skutočný stav nacionálny. Toho náhľadu ovšem my niesme, lebo, ak by sa mal každý držať komentaru ku rubrike »Umgangssprache«, musel by vo Viedni, či chce, či nechce, udať nemčinu za obcovaciu reč. Nemci sú tuná vo väčšine; vo verejnosti, obchode atď. vládne nemčina, preto je skutočná obcovacia reč skoro každého nemecká. V polyglotnom štáte ako je Rakúsko, môže mať »obcovacia reč« len politickú cenu.

(Dokončení.)

RUDOLF BROŽ:

Politické proudy v současném Polsku.

II.

Strana ugodovců.

Theorie organické práce položila v jistém smyslu základy straně ugodové (partja ugodowa). Po roce 1863 smíření s osudem bylo všeobecným heslem. Jedni odůvodňovali tím nechuť k dalšímu vedení boje za svobodu svého národa, druzí, nemohli-li pracovati politicky, chtěli aspoň prací hospodářskou přispívati k národnímu rozvoji, což z celé národní situace po r. 1863 jest zcela pochopitelno.

»Práce organická« znamenala konkretně a prakticky: vzdáti se všech snah za politickou samostatnost a smířiti se s panováním Ruska v Polsku. Theoreticky se ovšem říkalo, že »snahy o získání vnější samostatnosti ustoupily snahám o samostatnost vnitřní«.

Theorie tato stala se programovým požadavkem třídy měšťanské, jež vznikala s rozvojem průmyslu v král. Polském. »Mladé měšťanstvo, zabrané obrovským vzrůstem průmyslu a snící o dalekých perspektivách východních tržišť, vidělo ve smíření se s osudem netoliko smutnou a neodvratnou nutnost, nýbrž i zřídlo života a moci nejen měšťanstva, ale i celého národa«.**)

Bylo-li heslo »smíření se s osudem«, hlásané varšavskými positivisty a třídou měšťanskou, založeno na programu kulturního a hospodářského vzmocnění polského národa, stalo se politickým programem,

---

*) Na základe tejto práce vraj odmietnul najvyšší súd petíciu dolnorakúskych Čechov, žiadajúcich české školy.

**) Informator: »Stronnictwa polityczne w Królestwie Polskiem«. Krakov 1904.

když se ho zmocnila šlechta, aby pod tímto heslem uchovala si vůdčí politickou úlohu, avšak nikoliv již v boji, nýbrž ve smíření a pokoji s ruskou vládou.*)

Aristokracie král. pol., jsouc spřízněna se šlechtou haličskou, nemohla zajisté bez jisté závisti hleděti na to, jak její příbuzní odhozením všech snah ryze polských a věrným sloužením dvoru vídeňskému dosáhli vynikajících míst ve službách státních a dvorských. Příklad byl lákavý. Nemajíc víry v uskutečnění svých stavovsko-státoprávních ideálů, šlechta smířením a pokořením chtěla dosíci vlivu politického; vzdavši se všeho aktivního odporu, stala se základním elementem proudu ugodového, jenž r. 1894 se počal organisovati v politickou stranu.

Průmyslová a finanční buržoasie, jež dříve vztyčila heslo organické práce, přešla do šlechtického tábora ugodovců, poněvadž »ugoda« byla politickým důsledkem theorie organické práce a poněvadž její materielní zájmy diktovaly jí přátelský poměr k vládě, jež by mohla zastaviti nebo aspoň velmi citelně obmeziti rozvoj průmyslu v král. Polském. Padá též na váhu, že valná část tohoto velkoměšťanstva byla cizího původu.

Strana ugodová počala svou opravdovou činnost v době nastoupení Mikuláše II., jež vzbudilo velké naděje všech vrstev polského národa na změnu utlačujícího a rusifikačního systému. Časopisy ugodovců přinášely články a osvědčení lojálnosti. Ugodovci vypravili deputaci k carské korunovaci do Petrohradu. Poněvadž přičiněním ugodovců i několik ruských časopisů (vládních orgánů) počalo se smířlivěji chovati k Polákům, šířily se pověsti, že nastávají lepší časy pro polský národ v říši carů . . .

Polský tisk prý obdrží jistou svobodu, dostane se práv polskému jazyku ve školách a úřadech, Poláci nebudou vylučováni z úřadů státních, bude zavedena reforma správní, autonomie obecní atd. Všeho toho dostane se Polákům jen tehdy, jestliže se budou velmi lojálně chovati k vládě. Jenom projevy lojálnosti a oddanosti k vládě a dynastii dobudou si Poláci za nového cara příznivých reforem. Každá agitace a nepokoje mohou jen poškoditi věc národa. Šířením těchto názorů, provozovaným s velkým aparátem a ve velkých rozměrech, ugodovci naklonili si velkou část polské veřejnosti, jež se založenýma rukama a klidem očekávala lepší budoucnost pro svůj národ.

Národní svědomí bylo svázáno, všude panoval klid a pokoj. Mikuláš II. byl prvním ruským carem, jenž triumfálně vjížděl do Varšavy (r. 1897). Poláci dávali svoje příspěvky na millionový dar, jenž byl odevzdán caru při jeho návštěvě na důkaz nejvyšší oddanosti polského národa, očekávajíce, že po návštěvě nastanou reformy, jež ugodovci slibovali

*) Publicistickými zástupci směru ugodového jsou »Słowo« (Varšava, od r. 1881) a výborně redigovaný »Kraj« (Petrohrad, od r. 1882).

Po carově návštěvě nebylo ani slechu o nějakých reformách.*) Optimismus, vzbuzený ugodovým tiskem, rychle mizel a strana tato počala ztráceti svůj rozhodující vliv na veřejné mínění, jež se začalo probouzeti z klamných illusí. Situace rázem se rozjasnila uveřejněním tajného pamětního listu varšavského jenerál-gubernátora kn. Imeretinského, jenž zadal smrtelnou ránu straně ugodové.**)

Imeretinskij pojednává ve svém mamorandu, určeném pro cara a jeho státní radu, o poměrech král. Polského a radí, jakou politiku třeba vésti vůči Polákům.

Z tohoto dokumentu jest vidno, že Imeretinskij nepočítal vůbec se stranou ugodovců jako činitelem politickým. Ač pokládá její směr za prospěšný ruské vládě, pohlíží na ni jako na »slabý proud«, na říčku, o níž nemožno říci, vyschne-li či stane-li se širokou řekou. Při navrhování různých reforem nehledí vůbec na ugodovce, nýbrž na opposiční část polského lidu. Obava před vzrůstem opposičních sil byla jedinou pohnutkou generálnímu gubernátoru, aby navrhl některé reformy.

Imeretinskij navrhuje zlepšení postavení chłopů z toho důvodu, aby se nestali hříčkou politických vášní v rukou lidí nepřátelských vládě, »poněvadž prý část polské veřejnosti, kdyby se vláda nestarala o chłopa, použije toho, aby lid venkovský připojila k sférám městského obyvatelstva, nepřátelským vládě.« Imeretinskij praví, že polští vesničané »jsou věrni Rusku nikoliv z neobmezené lásky k caru a vládě, jako jsou Rusové, nýbrž z důvodu blahobytu, zaručeného jim vládou ruskou.« Jestliže nepřátelské živly otřesou touto podstavou a selské obyvatelstvo se přesvědčí, že vláda se o ně nestará, odvrátí se od vlády, jež nebude potom moci získati si jeho vděčnosti.

Z téhož důvodu gubernátor navrhuje ve svém dokumentu zřizování lidových knihoven, poněvadž »v posledních letech pomocí zručných agitátorů sta a tisíce necensurovaných brošur nadmíru tendenčního obsahu dostává se do lidu za hranice« a »polský vesničan a ještě více polský tovární dělník počal již s chutí čísti tyto publikace«. Bibliotéka vládní má býti »hlavním prostředkem války s propagandou«. Jestliže vláda nepovolí potřebné prostředky, »tehdy nám nic nezbude, než bezradně hleděti na rozkladný vliv sociálně revoluční propagandy v lůně nižších tříd zdejšího obyvatelstva.«

Odstranění polského jazyka ze škol má za následek, že se polštině vyučuje mimo školu a že »učiteli jsou často lidé špatně smýšlející v ohledu politickém«. Proto třeba zlepšiti vyučovací program polského jazyka, aby byl odstraněn vliv těch, kdož často podkopávají základy budovy, vystavěné státními školami s takovým nákladem práce a hmotných obětí.

*) Reformami nemožno nazvati záměnu několika úředníků, několik drobných ustanovení správních, rozmnožení hodin polštiny (přednášené však dále rusky!) na gymnasiích. Srv. Slovan. Přehl. roč. I., 26—29; II., 108, 349.
**) Viz Slov. Přehl. I. 27. *Red.*

Varšavská technika byla rovněž založena*) z obavy před opposiční propagandou. Rozvoj průmyslu nutí mládež, aby dosáhla technického vzdělání v cizině, odkud »se vrací se silnou antipathií k našim ruským pořádkům, s předsudkem o výhodách svobodného života evropských států. Nejednou vracejí se k nám z ciziny hotoví agitátorové rozmanitých hnutí revolučních a polsko-vlasteneckých, což často bylo konstatováno v průběhu politických vyšetřování«.

Celý tento dokument dokazuje, že pouze opposiční část polské veřejnosti dává podnět k reformní činnosti vlády a že reformy budou v takovém rozsahu postupovati, jak bude růsti opposiční síla Poláků. Tvrzení ugodovců, že jen lojálnost může získati přátelství vlády, rozplynulo se jako dým.

Mezi poznámkami na okrajích, učiněnými rukou carovou, nebylo ani sledu po nějaké příchylnosti k Polákům. Ba naopak car odmítal některé reformy Imeretinským navrhované!

Uveřejněním tohoto dokumentu byla podryta půda straně ugodové, poněvadž bylo zřejmo, že politika lojální a vládní nemůže přinésti žádných prospěchů věci polské.

V posledních dvou letech ugodovci zahájili publicistickou práci proti národním demokratům v tisku nelegálním. Sem patří práce Scriptorovy »Nasza młodzież« a »Nasze stronnictwa skrajne«, v nichž anonymní autor četnými citáty a úryvky z politické literatury národně-demokratické snaží se ukázati, že krajní odpor proti vládám (hlavně ruské), hlásaný národní demokracií, může způsobiti jen velké škody Polákům, a že klidný oportunismus, v zákonných mezích se pohybující, může býti jedinou politikou polskou.

Po pracích Scriptorových, vydaných za hranicemi Ruska, následovaly minulého roku »Listy Polskie« (v Krakově), jež jsou prvním listem zahraničním polských ugodovců z Ruska. Jest velmi charakteristické, že i strana čistě vládní a dynastická musí se uchylovati za hranice a tajnými prostředky obhajovati svůj program proti ostatním stranám polským.

V prvním čísle »Polských Listů« nalézáme odůvodnění tohoto zjevu a program celé strany ugodové. Zní takto:

1. V společnosti, která po celá století neseznala skutečného klidu, v společnosti zmučené, neklidné a sklamané mluviti o umírněnosti a střízlivosti, přesvědčovati, že třeba jest opříti obranu národních zájmů o základ legální a lojální, propagovati myšlenku společné práce se státem — to jsou úkoly, jichž obtíže možno překonati jen tehdy, když se appeluje a míří nejen na rozum, ale i na srdce. Takové odvolání jest v polském tisku pod ruskou censurou nemožné. Chtějíce mluviti k národnímu citu, setkáváme se s překážkami, jež nemožno překonati. Musíme mlčeti.

2. Raison d'être našeho směru zákonné práce na základě státního společenství s Ruskem záleží v tom, abychom, neopouštějíce tento

*) Za sebrané polské peníze, podané darem caru. *Red.*

základ, mohli brániti práva a záležitosti národní, bojovati o příznivější podmínky rozvoje, starati se o zrušení výjimečných nařízení, proti nám směřujících, odvraceti kroky repressivní. Při splňování tohoto úkolu narážíme na nezměrné překážky. Předně celá řada politických a sociálních otázek jest přímo vyloučena ze seznamu záležitostí, jimiž se může polský tisk zabývati. Ty pak, jež možno theoreticky brániti, nemožno brániti účinně, poněvadž nemožno uváděti pádnější a obyčejně nejdůležitější argumenty, nemožno kritisovati jednání úředníků nejen vyšších, nýbrž i středních.

3. Jedním z hlavních úkolů umírněného tisku polského musí býti boj s vlastními škůdci, se stranami a snahami krajními, v tom přesvědčení, že přinášejí daleko větší škodu nám samým, než státu. Tento boj mohl by účinně býti veden jen za podmínek úplné svobody slova. A tu hlavní zbraní musí býti vřelý cit vlastenecký, v jehož jménu musíme mluviti. Nemohouce užiti této zbraně, nemáme vyhlídky na vítězství. Padá tu na váhu ještě jeden zřetel: censurní předpisy nedovolují uváděti v celosti dokumentů nebo hlasů tisku, příliš jadrných, příliš protistátních nebo protivládních. Může to býti odůvodněno (!), ale nás to zbavuje v nejednom případě možnosti přesvědčiti čtenáře. Za takových poměrů náš boj zdá se často bojem nikoliv s nebezpečenstvím, nýbrž s jakýmsi stínem nebezpečí.

4. Poslední konečně úkol, jehož skutečné splnění jest nemožné, jest polemika se šovinistickým tiskem ruským o věci polské. Obžaloby třeba odmítati, insinuace potírati, nesprávnosti dementovati, a třeba to dělati nejen proto, abychom v nějakém jednotlivém případě odvrátili škodu, ale i v zájmu zlepšení poměrů polsko-ruských vůbec. A tento boj jest nerovný: v obraně jsme obmezeni obyčejně censurou.

Program strany ugodové byl poprvé formulován v těchto »Polských Listech« bez ohledu na censuru v článku »Myśli programowe«:

»Byli jsme národem nejen samostatným, nýbrž i nad jinými panujícím. Od XVIII. stol. jsme na šikmé ploše, jejíhož konce neviděti. Postupně jsme ztratili: naši původní samostatnost, potom v jedné části (se základem čistě ethnografickým) konstituci, danou Alexandrem I., a konečně v téže části všechny zbytky autonomie, jež dosud zbývaly, a užívání polského jazyka ve škole, soudě a úřadě. Ne tak snahou dosáhnouti té svobody národní, kterou brániti jest povinen každý národ, jako honíce se za snem bývalého našeho privilegovaného postavení a panování nad jinými, ztratili jsme ohromně na svých silách nejen politických, ale i společenských. Nálada povstalecká, ač existovala jen v jedné části národa, přivádí druhou, klidnější část k nečinnosti, odvyká ji od všeliké plodné práce — a jestliže se národ z revolučního směru nevzpamatuje, může dojíti i k národní smrti, t. j. k úplnému zániku jeho kulturní evoluce.

Samovraždu toho druhu nemůžeme připustiti. Nikdo nemůže předvídati, co přinese vzdálenější budoucnost za hranicemi předvídání, ale v přítomnosti nemáme volby. Jsme nuceni vzdáti se snah státní samostatnosti, abychom zachovali polskou národnost a postavili ji na pevný

základ. Není správno tvrditi, že nemáme co ztratiti, neboť máme původní, věky vytvořenou, polskou kulturu, která zjaloví, jestliže ji marně utratíme v tužbách a pracích revolučních.

Naši povinnost možno shrnouti v tento způsob. Jsme pohrobkové, zrození po rozděleních Polska. Obnoviti stát není v naší moci; běží o to, abychom z dědictví předků nejen nic neztratili, nýbrž i naše národní jmění rozmnožili a zlepšili. Zločinem bude, jestliže se něco z tohoto jmění ztratí naší vlastní vinou. Povznesení a vzmocnění ohrožené národnosti novými vymoženostmi může býti dosaženo ne tak úsilím jednotlivých osob, jako společnými silami lidí dobré vůle, spojených ve stranu, majících chuť a odvahu na jevo dáti a uskutečniti svá přesvědčení politická, třeba tato přesvědčení netěšila se na okamžik povšechnému uznání a populárnosti. Každá strana musí míti program, vyplývající z jisté zásady nebo hesla, který se vytváří během času, z potřeb a otázek, na denním pořádku se objevujících. Zásadní heslo má býti formulováno již při vzniku strany, neboť na jeho vyznávání bude záležeti vstup každého nového člena. Heslo, které podle našeho názoru náleží vztyčiti, jest jasné, prosté a vyjadřuje ihned i nejbližší cíl kritický společných úsilí, i stanovisko strany k vládě, i náš poměr k jiným národnostem, s nimiž se stýkáme nebo jsme smíšeni.

Heslem tím jest naše rovnoprávnění.

Rovnoprávnění s jinými, plným právům se těšícími obyvateli státu, rovnoprávnění našich okresů s jinými okresy státu, zavedení těch institucí samosprávných a jiných, jež existují v císařství a jichž my z důvodů politických postrádáme. Sám požadavek rovnoprávnění ukazuje, že se nesnažíme o nějaké privilegium nebo zvláštní přízeň, jíž nepoužívají Rusové. Zrušení výjimečných opatření domáháme se jako lojální obyvatelé státu, na něž jako takové nemají býti aplikována. Tato výjimečná opatření vztahují se ke všem oborům práva veřejného i soukromého.

Majíce na zřeteli zvláště rovnoprávnění v oboru jazykovém, uznáváme, že důsledné rovnoprávnění musí vésti k uznání práv jazyka zemského vedle státního v soudě, úřadě a ve škole. Dále nemůže při rovnoprávnosti existovati zásada vylučování Poláků ze státní služby pouze z ohledu na jich národnost a víru. Konečně stát, pojímaje upřímně rovnoprávnění, jest povinen nejen neobmezovati naši národnost, nejen ji tolerovati, ale ji i chrániti a činně podporovati její rozvoj.

Od jistého času v ruském státě provádí se významná reforma, mající za cíl pojati do spolupracovnictví s vládou místní představitele obyvatelstva. Tato reforma slučuje všechny kraje státu, spojujíc všechny národnosti k stejné práci v zájmu společném. Z tohoto společenství zájmů a z toho spolupracovnictví v téže práci, v sjezdech různého druhu, výstavách, komisích atd., nemohou nenavázati se styky, známosti a i jisté družnosti mezi dvěma hlavními národnostmi Ruska. Toto sblížení podporuje raçovost. Plemenné pobratimství bude se stále výrazněji projevovati bez újmy a škody pro naše národní zájmy.

»Vae soli«, praví přísloví: Běda osamotnělému. Jsme nuceni, abychom činně sloužili své národnosti, hledati po celém světě spojence, tím spíše těchto spojenců potřebujeme ve státě, s nímž nás svázal osud, v němž a s nímž chceme pracovati pro naši národní budoucnost. Takové spojence máme mezi Rusy a budeme jich míti tím více, čím více se budeme sbližovati s ruskou veřejností ve jménu společných ideálů humanitních a s otevřeným a upřímným programem rovnoprávnosti.«

Tak sami ugodovci formulují svůj program.

Pokud doufali a doufají, že mohou svou lojálností od vlády něčeho získati, dočekávají se jen sklamání.

Na veřejné a lidové mínění nemají valného vlivu. Jsou stranou aristokracie, velké buržoasie a části intelligence. Ač by snad tato strana v jiných poměrech mohla se srovnávati se stranou umírněně liberální, v polské otázce repraesentuje směr eminentně konservativní, který může míti význam tím, že nabádá k rozmnožování života národního cestou svépomocnou a že potírá prázdné horování, avšak jenž asi nikdy nebude míti rozhodujícího vlivu na osudy polské. (Pokračování).

WILHELM FELDMAN:

Literatura polská r. 1904.

Mluvíce o duševním životě polském, nemůžeme dosti silně a důrazně akcentovati fakt, který jako můra tíží ten život a jako upír vyssává nejlepší jeho krev; je to nedostatek politické samostatnosti, roztrhání živého organismu národního na 3 části, podléhající třem různým systémům vládním a trojím zákonům. Zákony ty, pokud se týče základu života národního, jímž jest mateřský jazyk, jsou pro dvě části Polska nejvyšším bezprávím, jsou políčkem, zasazeným nejelementárnějším potřebám života. Část pruská i ruská cítí na sobě řečený útisk bezpráví v míře, o jaké západní Evropan nemá ponětí. Mohl by sobě Čech představiti, aby v Praze nebylo dovoleno hráti dramata Vrchlického neb předčítati díla Zeyerova, lze si představiti, aby v divadle německém nebylo dovoleno hráti Schillera neb ve francouzském Viktora Hugo? Takový osud snášejí mezi civilisovanými národy jedině Poláci. Patnáct millionů Poláků pod žezlem ruským a pruským nemá jediné školy, byť pro děti nejmenší, v níž by vyučovacím jazykem byla polština, nemá jediného gymnasia, jediné university, v nichž by se polské mládeži polsky přednášelo o kultuře, literatuře a umění polského národa; milliony Poláků v Rusku nemají jediného divadla, v němž by zaznívala díla, jež si dávno přisvojili cizí národové, která jako veledíla vešla již do pokladnice literatury světové . . .

Toto politické otroctví leží na celém duševním životě jako příklop, dopouštějící sotva tolik vzduchu, kolik ho třeba k uhájení života. Z Pruska docházejí denně zprávy o konfiskacích písní polských, lite-

rárních děl, o zákazech určitých divadelních představení. Milliony Poláků, rozptýlené po Litvě, Volyni, Ukrajině, Podolí, nemají práva vydávati ve svém jazyce jediného, byť nejnevinnějšího časopisku, pořádati třeba jen ochotnická divadelní představení nebo přednášeti polskou báseň s podia. A království Polské? Tam sice vycházejí časopisy i knihy polské, existují divadla polská, ale vše v kleštích censury; zde jsou polská veledíla buď úplně zakazována, buď barbarsky mrzačena, zde zakazují již nejen díla, ale i jistá jména — a dovoleno-li podávati je, tedy tak, aby nevzbuzovala nebezpečných myšlenkových spojení; zde panuje systém zákazů, který nejen že nemá citu pro svobodu myšlení, ale ani pro logiku, postrádaje prostě jakéhokoli základu.

Poláci na př. mají dramatického básníka, který podle mého zdání náleží k největším novodobým geniům dramatickým. Je to Julius Słowacki. Nuže, ze řady děl tohoto básníka, z nichž většina byla by ozdobou scény nejkulturnějšího obecenstva v Evropě, dovoleno jest ve Varšavě hráti pouze jediné dílo: Mazepu; ale při tom není dovoleno na divadelní ceduli vytisknouti celé jméno básníkovo, nýbrž pouze počáteční písmena J. S.! V nejnovější pak literatuře máme básníka, který reformuje současné divadlo a dal nám v několika letech řadu děl, která jsou přímo objevy v literatuře dramatické; mluvím o Stanislavu Wyspiańském. Nuže, ve Varšavě nejen že zakázáno jest hráti díla Wyspiańského, mající jistý podklad vlastenecký, ale i díla, v nichž takových idei naprosto není, kusy ze života starořeckého: jméno básníkovo působilo by na obecenstvo vlivem příliš »podněcujícím«.

A kdož spočítá všecky zákazy jiných kusů a děl, ocení řádění červených tužek censorských, vykrajujících z básnických organismů celé čtvrti, kdo vylíčí atmosféru, která dusí tvůrčí duchy, nemohoucí se volně vysloviti, přinucené vážiti každé slovo, každý pohyb?

V těch poměrech žije a pracuje kultura polská, literatura, věda a umění národa dvacetimillionového, jehož schopnostem v tom směru Evropa nejednou již vzdala hold.

A přece žije, rozvijí se a pokračuje! A přece i v těch poměrech flat spiritus ubi vult, proráží kordony, příklopy, kleště a nedávaje se poutati, rozpíná křídla. Minulý rok ještě v jednom směru ukázal všecky nepříznivé následky závislosti na cizím státu: válka, kterou Rusko vede, působila na duševní ruch polský tísnivě; inter arma silent musae, obavy knihkupců před vydáváním nových spisů, množství rodin, stižených ranou mobilisace, politický kvas, neustále mohutnící — to vše mělo osudný vliv na ruch literární. Při tom všem však není nedostatek důkazů životnosti a plodů tvůrčí síly, na něž by mohl býti hrdým každý evropský národ.

O stupni literární kultury, k jaké národ dospěl, může svědčiti jakost literatury belletristické i dramatické, jež jest duševní stravou průměrného obecenstva. V té příčině jest literární produkce v Polsku tak bohatá, že vyhovuje potřebám několika desítek denníků a týdeníků i desíti divadel, dodávajíc jim práce, jež mohou závoditi s běžnou literaturou západu, lepší na př., než průměrný román neb divadelní

kus anglický. Naši vypravovatelé píší feuilletony (nejvíce se čtou historické), které u nás zůstávají bez povšimnutí, kdežto v cizině překládají se a tisknou jako díla znamenitá. Značně se také pozvedá úroveň tvořivosti básnické; zejména co do formy vychází nyní množství prací tak dokonalých, že před desíti a několika lety byla by prohlašována za veledíla, kdežto dnes nezůstavují hlubšího dojmu. Úroveň výtvorů povznesla se k nebývalé výši — i můžeme směle pominouti bohatou a nikoli nejhorší tvorbu literární a přejíti k dílům umění, která mají význam neb aspoň snahy vyšší, než jest ukojování běžných potřeb žíznivého obecenstva.

Talenty starší generace, kterou čas nemilosrdně stále více odstraňuje ze života, ozývají se posledními časy málo, zůstavujíce pole mladším. *Henryk Sienkiewicz*, do nedávna jaksi střed polské literatury, utrpěl poslední kampaní, kterou proti autoru »Rodiny Połanieckých« r. 1903 vedla četná družina »mladých« pro výrok jeho, že jejich, t. zv. modernistická literatura obírá se pouze »neplechou a neřestí.«*) Snadno bylo dokázati, že tomu tak není, že v poesii »Mladé Polsky« planou obětní ohně duchův Stan. Wyspiańského, Stefana Žeromského, Jana Kasprowicze atd., ba že i práce nejvykřičenějšího Stan. Przybyszewského vyplývají z duše, mučené nejvyššími záhadami bytu, nikoli červem »neplechy a neřesti«. V minulém roce začal Sienkiewicz uveřejňovati ve varšavském týdenníku »Biesiada Literacka« nový historický román »Na polu chwały«. Vzat dějem z dob Jana Sobieského, tento román chce vzkřísiti glorii posledního rytířstva — ale nevzbudil v čtenářstvu hlubšího zájmu. Sienkiewicz jest a zůstane velkým umělcem plastiky a sentimentu, má v polské literatuře list nehynoucí — jest však otázka, zda-li k němu ještě něco připojí.

Z talentů předešlé generace promluvila *Eliza Orzeszkowa* povídkou »Ad astra«. Promluvila »dvojhlasem«: poslední její dílo psáno jest ve formě listů, z nichž část psala ona, kdežto druhá prý pochází z péra přírodozpytce Jul. Romského. Je-li to vskutku práce společná, pak pan Romski znamenitě se přizpůsobil tónu E. Orzeszkové, známému již čtyřicet let. Autorka předvádí zde hrdinku starší své povídky (»Dwa bieguny«) Sewerynu, idealistku plnou altruismu, i káže jí přesvědčovati chladného racionalistu, vídeňského professora. Korrespondence jejich zabarvuje se stále více osobním tónem, stále hlubších vzruchů — povstává tragedie. Seweryna, podobně jako v starší povídce, končí obětováním, resignací — jedinou to cestou ad astra . . .

Vedle Orzeszkové nejznamenitější spisovatelka předchozího období, *Marja Konopnicka*, obdařila nás sbírkou dojmů a pozorování, sebraných »Na normandzkim brzegu«**); svítí sluncem a leskem, vyzařujícím z romantické země, ale především ze srdce básnířčina. Nyní vydává v novém uspořádání soubor svých poesií; svazek VI., nedávno vyšlý, obsahuje vesměs překlady, mezi nimi také mnoho básní Vrch-

*) Srv. poslední přehled polské literatury v VI. roč. Slov. Přehl., str. 264.
**) Srv. referát ve Slov. Přehl. VII., str. 242.

lického a K. E. Tupého (Bol. Jablonského). Někteří připisují téže básnířce autorství »Śpiewnika historycznego«, jenž vyšel pod pseudonymem *Jana Sawy*; v řadě písní lehkého, lidového rythmu Sawa předvádí nejdůležitější události národní, sběhlé od r. 1767 (konfederace barské) do r. 1863 (posledního povstání); určeny patrně lidu a mládeži, nahradí a doplní dosud čítávané Niemcewiczovy »Śpiewy historyczne«. Velká současná epopej, o níž Konopnická již řadu let pracuje, »Pan Balcer w Brazylji«, ačkoliv ukončena, není přece dosud konečně provedena — a k velkému žalu milovníků poesie nevychází ve formě knižní.*)

Z jiných vládců péra *Aleksander Świętochowski* dokončuje v zátiší poslední obrazy velkého cyklu dramat (»Duchy«), zobrazujících pochod lidské kultury, a píše každých čtrnáct dní do varšavské »Prawdy« své feuilletony (»Liberum veto«) dosvědčující, že Świętochowski-publicista, píšící téměř již čtyřicet let, dosud si zachoval péro ostré a skvělé jako démant — a zároveň duši mladistvé přístupnosti dojmům a schopnosti rozvoje. — Po několikaletém odmlčení vrátil se k péru znamenitý autor »Lalky« a »Faraona«, *Bolesław Prus*; připomněl se obecenstvu humoreskou »Z wspomnień cyklisty«, nečinící vyšších nároků. Feuilletony, jež koncem roku za nově probuzeného myšlenkového hnutí ve Varšavě začal uveřejňovati, mají humor, vervu i pokrokové myšlenky Prusa z nejlepších jeho dob.

Jinými drahami, než tito spisovatelé, kráčí mladší generace, zahrnovaná obyčejně názvem »modernistů«, ač název ten, jímž každý rozumí něco jiného, nic nepraví, i ačkoli nejpřednější zástupci mladších rozhodně odmítají jakékoli zamykání v nějaké sektářské kapličky, uznávajíce jednu jedinou — umění. Časopis zasvěcený pouze literárnímu umění jest varšavská »Chimera«, vycházející velmi nepravidelně redakcí esthetika a znamenitého překladatele Vrchlického a Zeyera: *Miriama (Zenona Przesmyckého)*. Skvělá a vážná vnější úprava časopisu přináší zpravidla také skvělý a vážný obsah; poslední rok však nezapsal se v ní žádným dílem, jež by se rovnalo dříve zde tištěným pracím Kasprowiczovým, Berentovým atd. Překvapuje zde velký počet překladů, většinou výborných, ač ne vždy šťastně volených. Pozornost k sobě obrací literární odkaz napolo zapomenutého romantika *Cyprjana Norwida*, za jehož vydání ctitelé poesie budou »Chimeře« srdečně vděčni: odkrývát, ba vykopává z popela jednoho z nejznamenitějších nástupců Słowackého. Úplný soubor děl Norwidových chce Miriam za krátko vydati v 6 svazcích. Tuto zásluhu redaktora »Chimery« všichni uznávají, za to budí opposici jeho filosofie a sociologie umění, odtrhující umění od života a činící je stavem kontemplace pro aristokraty ducha; výrazem té opposice byla řada feuilletonů »Miriam, zagadnienie kultury«, jež v krakovském »Czase« uveřejnil Stan. Brzozowski. Autor (týž, který před rokem provedl kampaň proti Sienkiewiczovi) dokazuje, že aristokratism Miriamův jest vlastně »všelho-

*) Ukázku přinesl Slov. Přehl. v roč. VI., str. 1.

stejností« a jeho filosofie resignací slabosti. — Směru modernistickému, máme-li již užiti toho jména, sloužilo také A t e n e u m, na nějaký čas ve Varšavě vzkříšené, a krakovská K r y t y k a.

Nesnadno bylo by vyhledati jakési společné pojmenování pro všecky spisovatele mladší generace; nejlépe ještě bylo by lze vystihnouti je názvem básníků »duše« vůči básníkům »prostředí«, jimiž byli spisovatelé předchozí školy realistické. A pravíme-li duše — pravíme cit, fantasie, snění, projevy tajemství, stavů bezvědomých a co za tím následuje: upřímná, absolutní zpověď individualnosti. Společný znak obsahu tedy vyžaduje forem úplně rozdílných, úplně osobitých.

Poesii duše ve formě neobyčejně originální a osobité representuje nejskvěleji *Stanisław Wyspiański.* Autor »Wesela«, výtvoru, který nejvíce otřásl duší polskou v posledních desítiletích, jest jedněmi zahrnován neobmezeným obdivem, druhými vyhlašován za humbug svého druhu nebo při nejmenším za figuru velmi problematickou. U lidí umělecky cítících však není pochybnosti, že pravdu měl Kazimierz Tetmajer, když Wyspiańského postavil ve valné plejadě polských básníků — po bok největším. Umělec z boží milosti, vládce v oboru malířství, reformátor našeho uměleckého průmyslu přes ohrožené zdraví jako z rohu hojnosti sype neustále dramata, rhapsodie, obrazy, portréty — a vše vyznačuje se jasně určitou formou: symbolismem komposice. R. 1904 vydal neméně než čtyři dramata: »A c h i l l e i s«, »A k r o p o l i s«, »L e g e n d u« a »N o c l i s t o p a d o v o u«. Některá z nich jeví vskutku příliš patrné stopy chvatu, jímž nejvíce utrpělo drama »Akropolis« — ale všecka svědčí o neustále se rozvíjející tvořivosti básníkově Revoluční duch jeho ničí všecky ustálené formy esthetické, všecky tradice; jako ve svém »Weselu« podal nanejvýš moderní drama ve formě, připomínající staropolské hry vánoční (»jasełka«), tak nyní »Achilleis«, »Akropolis« a »Noc listopadowa« jsou zbudovány jako »dramatické scény«, jichž jest přes deset neb i přes dvacet v jednom kuse, spojených vnitřní nutností, vnitřní logikou. Zdali ta forma jest divadelní — mohlo by ukázati jen divadlo. »Achilleis« svým uchvacujícím lyrismem a filosofickou hloubkou stojí z těchto děl nejvýše. »Noc listopadova« má místa silné tragiky, »Legenda« (zcela nové zpracování dramatu, vydaného před 8 lety) zní utajenou vnitřní hudbou, nedosti však sharmonisovanou s epicky hrdinskou postavou Wandy. Všecka pak oslňují kouzlem fantasie, nevyčerpatelné vysokým vzletem myšlenky a bohatstvím obrazů, skvostně malířsky pojatých.

Nejnovější literatura polská stojí ve znamení poesie dramatické; pod to znamení přecházejí po pořádku všichni členové »Mladé Polsky« — každého vábí divadlo svou bezprostředností, realisací, svojí synthesou několika druhů umění najednou. Mnoho jest povolaných, ale málo vyvolených. Dramatická tvořivost vyžaduje zcela zvláštních podmínek, zcela jiné vlohy, než na př. produkce lyrická. Rozeným dramatikem jest *Stanisław Przybyszewski,* což dokázalo poslední jeho drama »S n í h« (»Śnieg«). I zde autor opakuje, co již jednou pravil: daemonická Eva, zosobnění živlu věčného, neukojeného, bouřlivého

stesku, odtrhuje mladého muže od tiché, bezbranné, roztomilé jeho Bronky, kteráž u něho měla úkol sněhu, zahřívajícího zrna v zemi zapadlá; stará matička, symbolická smrt, ujímá se v domu vlády. Romantická to píseň, kterou jsme nejednou již slyšeli, ale s jakým smyslem divadelním zazpívaná! Události zde postupují jako drtící lavina, dialog napíná nervy a hraje na všech našich citech. Podobně vysoce dramatická jest poslední povídka Przybyszewského »Synowie ziemi«; vzata z poměrů krakovských představuje umělce v boji s několika ženami, a na všem spočívá atmosféra dusná, zatuchlá, pozbavená slunce a širšího oddechu — »malarie«...

K dramatické tvorbě přešel jeden z nejopravdovějších básníků Mladé Polsky, *Leopold Staff*; jeho »Skarb« (Poklad), hraný ve Lvově v květnu, jest velkolepá, dekorativně krásná allegorie zápasu lidského ducha o poklad — o neuskutečnitelný ideal; celá velikost naše jest v tom, věčné toužení, vzpínání se k dokonalosti — úpadek počíná okamžikem, kdy začínáme kolísati, vcházeti v smlouvání s obléhajícími nás nepřáteli, podléhati malichernosti, kompromisům, pokušení. Myšlenka filosofická silná — provedení příliš chladné, příliš mathematické. — Divadlu počal se věnovati také jeden z nejplodnějších básníků novější doby, *Jerzy Żuławski*. Duch reflexivný, libující si trochu v myšlenkových schematech, ve svá díla vkládá obyčejně mnoho erudice, ale málo svěžesti a osobního procítění; viděli jsme to v starším jeho dramatě, jehož děj čerpán z událostí r. 1863 (»Diktator«), i v díle »Eros a Psyche«, s velkým úspěchem hraném ve Lvově, s menším v Krakově. Řada obrazů předvádí boj živlu duševního s brutálním živlem fysickým v řadě století a národů; básník má zde příležitost k rozvíjení živých obrazův, k přenášení diváka ze života pod řeckým nebem do vězení středověkých, do silného života renaissančího atd. — ale skutečného nadšení zde necítíme. Pěkné dílo, má podmínky zdaru i na cizích divadlech, ale do poesie nepřejde. A přece Żuławski jest opravdový básník! Svědčí o tom poslední sbírka jeho básní »Pokłosie« (Klasobraní), znějící ryzí melodií lyrickou — svědčí o tom i svazek jeho překladů ze starozákonních proroků, znějících tónem přímo bronzovým.

Zaznamenávám zde dále drama *Jana Kasprowicze* »Uczta Herodjady«; velký pěvec hymnů »Ginącemu światu« nebyl v tomto dramatickém díle šťastnějším než v prvním svém pokuse sdramatisování Kostky Napierského. Rozvinul neobyčejný přepych barev i jazyka, podal celkem dílo silnější než »Salome« Oskara Wildea, ale méně jednolité, neboť metafysická jeho idea zápasí s příliš širokým pozadím historickým. Na jevišti dílo působí silně a povzneseně, jak ukázalo nedávné představení v Krakově.

Ne o básnické projevy, nýbrž spíše o dojem čistě divadelní jde řadě jiných spisovatelů, jichž počet v poslední době v Polsku stále vzrůstá. Ze starších *Gabrjela Zapolska* ukázala, že se vypsala; její kusy »Nieporozumienie«, »Zaszumi las« přes obratnost efektů neučinily dojmu. Kus *Stanisława Kozłowského* »Pod okrętem«,

vzatý ze života varšavského měšťanstva na počátku 19. stol., odkázán byl kritikou pro divadlo lidové. Za to neobyčejným úspěchem ve Lvově, v Krakově i Varšavě může se pochlubiti veselohra *Włodzimierza Perzyńského* »L e k k o m y ś l n a s i o s t r a«. »Konečně máme veselohru,« volali jednohlasně všichni kritikové, »vyzouvající se z mlhy symbolismu a pochmurnosti modernismu.« Kus W. Perzyńského vyvolává salvy smíchu prostředky velmi prostými, fabulí zcela nehledanou; »lehkomyslná sestra« opustila muže, bavila se dvě léta ve Vídni, konečně však pociťuje kajícnost a vrací se do lůna rodiny; ta však ji zavrhuje s projevy nesmírného mravního rozhořčení — a za chvíli objevuje se nám jako galerie Tartuffů nejhoršího druhu . . . Tu hnilobu měšťanstva, halícího se v tógu mravního pathosu, autor využívá velmi obratně, vyvolávaje stále výbuchy smíchu. Nepochybuji, že by kus dosáhl neobyčejného úspěchu i na cizích divadlech. — Částečného úspěchu může se také nadíti *Adolf Nowaczyński*, bête noir naší publicistiky, nadaný kousavým vtipem, ale postrádající vážnosti a opravdovosti umělecké. Ze svazku jeho »Sedmi aktovek« (»Ś i e d m j e d n o a k t ó w e k«) viděli jsme v Krakově tři, ceny velmi nerovné, vždy plné temperamentu, upomínající na berlínský »Ueberbrettl«. Když se Nowaczyński pokusil o namalování velkého obrazu historického (»D j a b e ł ł a ń c u c k i«), projevil pouze křiklavý útok a malomoc. — Divadelním talentem ukázal se *Tadeusz Rittner*; kdežto dřívější jeho kus »Maszyna« byl příliš mrtvý — získala si poslední jeho práce »W m a ł y m d o m k u« uznání diskretností kresby a dobrým vycítěním prosté, naivní, za prvním popudem jdoucí ženské povahy.

Nejedno jméno bylo by lze ještě uvésti; dosti nových lidí objevil dramatický konkurs zemského výboru ve Lvově a konkurs »miłośników sceny« ve Varšavě, ale šťastným nebyl jeden ani druhý konkurs, dokonce ne lvovský. Mnoho viděti pokusů, hledání, nemálo též pósy a nedosti ryzosti básnické — ale tolik jest jisto, že na poli dramatickém literatura polská získala již několik talentů nevšedních a že se dopracovává svérázné, vlastní noty v literatuře světové.

V epice má ji už ode dávna — to všichni uznávají. Polský román těší se ne ode dneška uznání celého civilisovaného světa — uznání toho získává si i mladší pokolení povídkářů, o čemž svědčí stále četnější překlady děl Žeromského, Tetmajera, Sieroszewského a j.

Z těchto talentů nejvíce překvapuje a jest nejindividualnějším *Stefan Żeromski*, jehož třísvazkový román »Popioły« byl velkou literární událostí.*) Málokteré dílo vzbudilo tolik nadšení a zároveň odporujících sobě úsudků, jako tato povídka; byla žádostivě pohlcována, čtenáři opojovali se čarovnými obrazy přírody, milostných výjevů, extasí ducha, zahrnujícího láskou národy i pokolení, s druhé strany vytýkána dílu slabá komposice, nedostatek smyslu historického atd. Ve skutečnosti podal Żeromski »povídku z konce 18. a počátku 19. stol.«, historickou potud, že obráží d u c h a nejdůležitějších tehdy osudů

*) Srv. »Slovan. Přehl.« VI., str. 268.

Polsky (doby po rozdělení, legiony, knížectví Varšavské), ale především podal dílo básnické, jemuž tehdejší doba sloužila pouze za podklad, podal dílo, prosáklé krví a slzami vlastní duše, manifestující v první řadě individualnost svého tvůrce. A v tom tkví hlavní půvab díla, nevyrovnatelné jeho kouzlo, kteréž působí, že dílo Žeromského jest jediným projevem srdce v míře neobyčejné, které může opakovati po Mickiewiczovi: »Nazývám se Milion, neboť za miliony miluji a trpím.« Jest však ohromný rozdíl mezi Mickiewiczem a moderním člověkem, jakým jest Žeromski, rozdíl názoru světového a kriticismu; rozdíl ten zvlášť silně vystupuje ve dvou pracích Žeromského, nedávno společně vydaných: »Aryman mści się« a »Godzina«. Bol člověka nynějšího, rvaného potřebou svatosti ducha a osobního štěstí, bol, který v sebe pojal utrpení všech pokřivděných a opovržených lidskou společností a především bronzovými, nemilosrdnými zákony přírodními — všecky ty city nalezly v Žeromském pěvce mohutné síly slova a krví tryskajícího srdce. To jest příčinou, že Stefan Žeromski je dnes nejoblíbenějším básníkem mládeže, výrazem jejího ideálu.

Kromě tohoto lyrika máme několik povídkářů-epiků, kteří malují homérským způsobem objektivní obrazy lidí i přírody. V řady jich vstoupil známý dříve lyrik prvního řádu, pěvec citů par excellence erotických: *Kazimierz Tetmajer*. Podlehaje slabostem lidským ryzí ten poeta psával také nepříliš příkladné salonní romány, přede dvěma lety však způsobil četným svým ctitelům opravdové překvapení vydáním knížky »Na skalnem Podhalu«. R. 1904 vyšla druhá serie. V první i druhé K. Tetmajer, dosud nejlepší lyrik Tater, objevuje se nejlepším jejich epikem. Dítě těch hor, srostlý s horaly jako rodný bratr, zná dokonale tepot jejich srdce a tón každého jejich hovoru; z duše horalské i z vlastní fantasie čerpal a vytvořil jakýsi báječný a přece pravdivý svět, svět homérských olbřímů, loupežníků a děv, gazdů salašnických a primitivních huslařů — svět, z něhož až plápolá požár krve, temperamentu nespoutaného, primitivní originálnosti. S rozkoší noří se čtenář v ten les divoký a nádherný, kdež se zdají blouditi obrové předhistorické fauny — a přece jsou to lidé, kteří putovali po této zemi ještě před nedávnem. Na znalce Zakopaného působí kniha dvojnásobným kouzlem — a Tetmajer, který následkem nových proudů v literatuře ustoupil trochu do stínu, posledními svými pracemi znova vstoupil v přední řady a trvale se zapsal v literatuře.

Čistokrevným epikem jest *Wacław Sieroszewski* (Sirko), čerpající látky svých prací z exotických světů Sibiře neb Kavkazu, jež poznal dokonale, byv tam vyhnán ruskou vládou. Kromě kratší práce »Powrót« vyšla povídka »Ucieczka«, jejíž autorství připisují Sieroszewskému, ač jest podepsán *W. Bagrynowski*. Vylíčen tu pokus útěku vyhnanců sibiřských s ohromným mistrovstvím psychologie postav i malby přírodní; konečný oddíl, líčící setkání utečenců po celé řadě nebezpečenství s lesem vojenských pušek, působí nevýslovně tragicky.

Z epiků nejvýše se povznesl *Władysław Reymont*. Talent elementární síly, mocného procítění přírody, široké znalosti naší společnosti,

zejména městeček a vsí — Reymont v poslední době dospěl úplné harmonie a skutečně epického klidu. Z toho duševního stavu vyšla, vlastně vychází jeho rozsáhlá povídková práce »Chłopi«.*) Vyšly dosud dva svazky, dvě části: Jeseň — Zima. Patrno z toho, že autor své dílo jaksi buduje na základě přírody; život rolníkův sloučen jest se životem země, a to v nejširším smyslu slova: sedlák, toť také přírodní živel. S toho hlediska chopil se Reymont předmětu a zpracoval jej způsobem, jenž by byl starého Homéra uvedl v nadšení. Zlatolistá jeseň polské vsi objímá nás na prvních listech, a během zimy stále je nám smutněji a mrazivěji v duši — také od těch tichých tragedií, pukajících na jaře s třeskem jako ledy na Visle. Jsou to tragedie lásky v rodině starého bohatého vdovce, zastupujícího zosobnění matky země, nevědomé a mohutné ve svých požadavcích. Co v té povídce především bije do očí, toť její polskost; od krajiny až k nářadí a duši lidí — všacko zde dýše polskostí. Lze ovšem tomu dílu učiniti nejednu výtku, ale tolik jest jisto, že jako dílo spisovatelské jest posledním výrazem umění.

A tím se blížíme ke konci svého přehledu. Nejde tu o jména, nýbrž o směry a díla, o vyslovení života. Jest vypjatý a silný ten život, ač ne tak horečný, jako před několika lety, když jsme prožívali hrdinskou dobu »Mladé Polsky«. Jest ruch, jsou silné individuality — a tedy podmínky rozvoje a budoucnosti.

Ještě několik slov o strážkyni a urovnavatelce cest Páně v literatuře — o naší literární kritice. Mluví-li se o ní, nelze mlčením pominouti jména muže, který po mnoho let stál v čele polských kritiků, bdělý jako jeřáb, ač nebyl vůdcem houfu . . . *Piotra Chmielowského* není již mezi živými . . . Přes třicet let práce, několik desítek svazků závažnosti prvního řádu, ohromná síla vědomostí i lásky odešlo s ním do hrobu; moře erudice, která často utlumovala umělecké procítění, ale vždy učila, uvědomovala . . . Chmielowského jako muže práce nikdo nenahradí; talentů mezi mladšími kritiky není nadbytek. Předního místa si zjednává *Ignacy Matuszewski*, obezřetný impressionista, subtilní znalec, přesvědčený přívrženec modernismu, kterýž směr skvěle spojil s tvořivostí velkého Julia Słowackého. Poslední svazek studií Matuszewského »Twórczość i twórcy« překypuje bohatstvím filosofických myšlenek o umění, jemných analys, skvělých charakteristik. Z nejmladších obrací k sobě pozornost *Stanisław Brzozowski*, jehož jméno jsem již výše uvedl. Se značnými vědomostmi filosofickými pojí se duše vroucí, nesmírně přístupná dojmům; jeho miláčky jsou Pascal a Dostojevskij, jejichž vysoké měřítko přikládá k lidem i dílům. Studie o Stefanu Żeromském, kterou nedávno vydal, obsahuje velmi hluboké rozbory psychologické na pozadí nejširších obzorů myšlenkových. Při tom jest Brzozowski skutečným básníkem, více ve svých příležitostných pracích, než v dramatě a sonetě.

*) Srv. »Slovan. Přehl.« VI., 267.

Zaznamenati sluší I. svaz. *Tretiakova* díla o Słowackém; vzbudilo mnoho útoků a nelichotivých komentářů, na něž kritik odpověděl poukázáním, že třeba vyčkati svazku II.; čekáme tedy. Vskutku monumentální prací obdařil nás *Tadeusz Pini* ve Lvově: vydal v 6 svazcích vzorný, všem požadavkům vědy vyhovující soubor děl *Zygmunta Krasińského*;*) nacházíme zde mnoho věcí, dosud nikde netištěných. K tomuto vydání sebraných spisů přidal nástupce Chmielowského na stolici literatury polské ve Lvově, prof. *J. Kallenbach*, dvoudílnou monografii o mládí básníkově; práce beze vzletu, ale bohatá a svědomitá. (Krakov.)

DOPISY.

Z Petrohradu.

18. března 1905.

(Další válka? — Průtahy a odklady. — Nová usnesení moskevská. — Radikalismus společenský a nové heslo. — Polská deputace. — Agrární bouře. — Výstavy. — Gorkij; nové jeho drama. — Censura atd., vše při starém.)

Krvavá číše zkušeností naplnila se po kraj — a přece zděšený národ se dovídá, že dále jej budou vražditi v strašné Mandžurii. Nikdo se zde vážněji nezajímá o osobnost nového vrchního vůdce, neboť nikdo nevěří v možnost skutečné odvety; všichni naopak vědí, že očekávající nás ještě hekatomby padnou jen bez užitku za oběť molochovi přežilé doby — cti militarismu a uniformy. Co se mimo uniformu objevilo udivenému světu našemu i cizímu, lze vyléčiti a zhojiti jedině mírem, jedině neodkladným napjetím rozumu i vůle národa v práci politicko-společenské a vládou neobmezované práci kulturní. V těch, kdož z dálky pozorují, co se děje na dalekém východě i uvnitř Ruska, může snad vzniknouti přesvědčení o neschopnosti Rusů k organisaci a práci tvůrčí; my však máme přesvědčení, že 60millionový národ velikoruský, až se konečně vymaní z byrokratické tyranie a přestane ztravovati své síly marným rusifikováním žijících s ním jiných národů, najde v sobě ohromné množství svěžích sil netoliko k hojení ran minulosti, nýbrž i k tvoření obrozeného života.

Zatím stěžují naše kroky neustálé odklady; snad nadejdou nějaké »nové události« a bude lze ze všeho se vyvléci nebo zahnati chuť národa nějakými drobečky — myslí si nahoře. Ale přepočítají se! Čím déle neotvírají nám dveří k síním zákonodárným, tím více roste síla zevnějšího tlaku na dvéře!

V té příčině zasluhují pozornosti usnesení »soukromé« porady zástupců různých zemstev, shromážděných právě v Moskvě nejen za účelem úrady o budoucím úkolu delegátů národa v onom zastupitelstvu, jehož se nadějeme na základě carského reskriptu, ale i za účelem urychlení přípravných prací zvláštní rady pod předsednictvím ministra vnitra. Tato moskevská usnesení totiž, přijatá značnou většinou hlasů, zní velmi radikálně, neboť staví budoucí systém voleb na základ vše-

*) Srv. »Slovan. Přehl.« VI., str. 187.

obecného, tajného a přímého hlasování. Jen skrovná menšina se vyslovila pro dvojí stupeň voleb, ačkoli, jak se mi zdá, jedině tento způsob bude prakticky vykonatelný v tak ohromné říši. Tato usnesení pripomínají mně otázku, kterou mně kdysi dal znamenitý ekonomista a politik rakouský: »Čím to, že Rusové, přijíždějící na západ, žádají vždy a všude posledního slova vědy, politiky, umění atd., že posłupnost, idea rozvoje jest jim úplně lhostejna a nežádoucí?« Myslím, že by snadno pochopil příčiny té zdánlivě divné psychologie, kdyby se na čas usídlil v Rusku — ale není pochybnosti, že tato psychologie z praktických příčin není v nynějších těžkých dobách příznakem žádoucím. Mimo jiné není ani nedostatek hlasů, bůh ví jak z daleka přicházejících, aby občanky v budoucím státním a právním ústrojí měly rovná práva s občany, a to již i při volbách do onoho tajemného zastupitelstva, o němž nikdo ještě nemá ponětí, jaké vlastně bude.

Tyto feministické resoluce (meritorní jich stránky zatím se nedotýkám) budou nepochybně dlouho ještě náležeti do říše snění, ale demokratické složení příštího ruského parlamentu, dočkáme-li se ho konečně, zdá se býti zajištěno. Nejde o to, aby demokraté původem či přesvědčením, kteří zajisté vejdou i do prvního orgánu volebního, měli už jasně vytknutou cestu před sebou. Vždyť u nás slýcháme nejednou, že co se zdálo před několika dny ještě vhodným — dnes již jest zastaralé. Opravdu takové množství vnějších i vnitřních činitelů působí na utváření současného života, pojmů a přesvědčení, že včerejší konservativci stávají se pokrokovými — ba v nejposlednějším čase lze pozorovati i proud opačný, t. j., že včerejší pokrokovci mění se v konservativce. Tuto změnu lze ovšem pozorovati jen v kruzích lidí méně kriticky založených, ale takových právě všude jest hodně mnoho. Lidé toho druhu se nyní stále hlasitěji vyslovují: »Nyní po Mukdenu běží již přímo o záchranu vlasti bez zřetele na to, co se v ní děje a jaká jest její vláda.« — »Když sedláci pálí dvory, továrny a lesy a za krátko snad přikročí k pugačevským řežím — tu není času baviti se konstituční ideologií.« — »Rusko se rozstupuje. Nežli se zorganisujeme na nových základech uvnitř říše — zatím naše pohraničné kraje nám způsobí tolik nesnází, že potom bude třeba nejen pro ně hledati nového Muravěva, ale že i pro nás jej pak bez velkých nesnází najdou.«

Takové výroky a předpovědi nenáleží u nás nyní k vzácnostem. Heslo »záchrany vlasti« za jakoukoli cenu ozývá se i v nejnovějších prohlášeních korporací, kterých nemáme příčiny podezřívati, že by byly proniknuty duchem vládním. Na štěstí udávají tón lidé, kteří spásu vlasti jinak chápou, kteří ji spatřují v svobodě jádra říše, v reformách hospodářských a kulturních, v sesílení pásek, pojících nás s ostatními národnostmi říše, a to vyhověním jejich národním potřebám.

Po několik desítiletí zpřetrhané styky ruskopolské, uměle navazované polskými »ugodovci«, důsledně a vytrvale, jen že snad předčasně směřujícími k zjednání lepšího modu vivendi mezi oběma národy, staly se dnes přirozenou potřebou doby. Proto také zástupci různých stran polských dorozumívají se v Moskvě i v Petrohradě se zdejšími

pracovníky. Nedávno měli jsme příležitost stýkati se v některých salonech petrohradských s členy polské deputace, která sem přijela za účelem vyjasnění skomplikované otázky školní ve varšavském školním okruhu. Hlavního cíle svého příjezdu, totiž uzavření škol do podzimka (za příčinou všeobecného pobouření mládeže), deputace sice nedosáhla, poněvadž vládní kruhy požadavek ten odmítly — ale za to doufáme, že my i Poláci, seznámivše se blíže spolu, nabyli jsme přesvědčení, že nyní pokrokové vrstvy obou národů tak již dozrály, vyspěly ideově i prakticky a číselně tak vzrostly u přirovnání k době před r. 1863, že opakování tehdejších vzájemných přeludů a sklamání jest prostě nemožné. —

Bouře kavkázské jsou tak strašné, že krev stydne v žilách při pouhém pomyšlení na ně. Prostředky administrační, jichž posud užito, neuspokojí temného lidu, jemuž se nedostává srozumitelného vzdělání a jenž jest hospodářsky neobyčejně odstrčen.

Selské bouře v několika guberniích vnitřních i běloruských, připisované obyčejně buď agitaci revolucionářů, buď agitaci policie, aby vykopána byla propast mezi lidem a intelligencí, vlastně mají pramen v nevzdělanosti a ohromné bídě ruského sedláka, v mikroskopických dílcích jeho půdy. Jak známo, manifestem ze dne 19. února 1861 všecky poddanské povinnosti lidu selského (robota, dávky atd.) byly zrušeny. Páni obdrželi peněžitou náhradu. Nejméně cenné pozemky byly rozděleny sedlákům a vláda vyplácela jejich cenu dosavadním jejich majetníkům. Sedláci však na základě velmi vysokého katastru měli vládě postupně spláceti dluh za nabytou půdu. Katastr byl stanoven tak, že za každý rubl dluhu musili sedláci po 49 letech zaplatiti 2 rub. 94 kop., totiž skoro třikrát tolik. Hledíme-li k výsledkům, o nichž nás poučuje bilance státní banky, celá ta operace vykoupení selské půdy, o níž se tolik mluví po projevech »nevděku« selského lidu, vynesla státní pokladně 262 milliony zisku! Arci mnoho z té sumy třeba odečísti na t. zv. »nědojimki«, nedoplatky — přes to však operace výkupu selské půdy fakticky již státu vynesla 62 miliony rublů zisku! Tak vypadá z blízka slavné ono dobrodiní — nehledíme-li ani k tomu, že v mnohých okresích dostalo se lidu selskému ještě větších dobrodiní v podobě bídných, žebráckých dílečků země, z nichž nemohla se vyživiti ani před čtyřiceti lety rodina, mající nejprimitivnější potřeby — natož nyní po čtyřiceti letech!

Při všech ranách a nebezpečích, visících nad námi všemi a každým zvlášť, ve městech i na vsích, pravidelný (aspoň zdánlivě) běh života plyne skoro bez přerušení. Ve chvíli nejkrvavější horečky mukdenské — bavil se velký svět petrohradský i v klubech (ač snad v toilettách méně nádherných než obyčejně), neboť byly ostatky. Nežli nás hmotně zničí neustálé stávky (jen železné dráhy, beztoho přinášející státu každoročně stomillionové ztráty, hrozně nás zruinují chronickými stávkami), kupujeme dokonce i obrazy. Nyní právě máme velmi čilé období uměleckých výstav, z nichž některé všeobecnou úrovní i jednotlivými díly mohou vskutku zajímati nejvážnější znalce. Hrdinou výstavy »Sojuza chudož-

nikov« byl Malavin, velice nadaný kolorista, velebitel živelné síly, malující obrovské, červené ženy a dívčiny, které by se výborně hodily za odvážné hrdinky našich bylin. Uvádím jej proto, že jest velmi svérázný a národní — tryská z něho množství té síly, která vynesla do popředí Gorkého.

Velmi jsme zvědavi na nové drama tohoto spisovatele, započaté v chladné kobce zdejší pevnosti. Kdyby nebylo proslulého milionáře Savy Morozova, který za znamenitého spisovatele složil kauci 10.000 rublů, dlouho ještě byl by Gorkij seděl v onom kamenném »paláci«. Gorkij sám ostatně je dnes již člověk velmi zámožný, jemuž by nešlo o deset tisíc, ale zákon žádá, aby kauce i ručení pocházelo od osoby třetí.

Žurnalistika, zejména denní, má u nás nyní tak ohromnou úlohu, že jiná odvětví literatury nemohou se s ní měřiti. Místo zakázaných listů objevují se každým dnem nové, rozličné ceny. Máme sice různé kommisse a komitéty — ale censura, repressalie, zastavování časopisů a zavírání lidí, vše to trvá jako dříve. Novým přídavkem jest leda — hromadné bití obecenstva na ulicích i na policii. K dlouhé té litanii přibyl v posledních dnech — Mohylev...

Což divu, že za takových okolností i p. Witte míní, že komitétu ministerského nepotřebujeme. Ovšem — potřebujeme zcela něco jiného...

Novyj.

Ze Lvova.

23. března 1905.

(Marja Wysłouchowa.)

»Zemřela jedna z těch, kterých celým životem jest práce, svatá Polákům. K lidu polskému směřovala její slova sluneční, ze srdce čerpaná, dodávající síly k dlouhému boji za volnost národa. Všemu lidu spisy její a činy rovně jsou drahé, všem Polákům památka její blahoslavená. Tichý byl její život — ale tím bližší ideálu. Kdo miluje národ, kdo miluje lid — nechť vzdá úctu zemřelé.« Těmi slovy zval 22. března komitét pohřební veřejnost lvovskou k prokázání poslední služby lidové spisovatelce a velké občance polské — Marii Wysłouchové. A přichvátaly zástupy tisíců, mezi nimiž nescházeli rolníci, ba i děti vesnické, a v nichž zastoupeny byly deputacemi snad všecky demokratické spolky ze Lvova i Krakova.

Všecky síly svého vynikajícího publicistického nadání, celou vroucí lásku srdce a velkou energii věnovala M. Wysłouchowa práci pro lid. Když před 20 lety se svým chotěm (Bolesławem W., redaktorem »Kurjera Lwowského«, orgánu lidovců) přišla do Lvova, nebylo ještě v Haliči ruchu lidového. Za mnohých protivenství, bojů, processů ba i pronásledování se strany společnosti povstala strana lidová, v níž zvěčnělá náležela k nejhorlivějším pracovníkům. Psala neunavně do »Přítele lidu« (Przyjaciel ludu), orgánu strany, mívala četné přednášky, prodchnuté myšlenkou národního dobra, dovedla si získati sympathie lidu v Haliči i ve Slezsku, často mezi ním přebývajíc a majíc vždy na mysli jeho mravní povznesení a probuzení v duchu polském. Proto také

u hrobu jejího loučil se s ní rolník a lidový poslanec Jakób Bojko jménem polského lidu. Loučily se s ní i ženy ústy povídkářky Wandy Dalecké, loučily se s ní jako zakladatelkou prvního ženského spolku ve Lvově, Czytelni dla Kobiet, kdež nabádala ženy polské k uvědomování lidu selského. Mluvil i zástupce mládeže, jejímž ideálům zvěčnělá sloužila, dostavila se i česká kolonie lvovská s věncem, ozdobeným nápisem: »Vřelé přítelkyni Čechů — Česká Beseda ve Lvově« — mělť národ český v zvěčnělé publicistce přítelkyni skutečně opravdovou a oddanou. Přeložila řadu povídkových prací českých*) — a při každé příležitosti nadšeně psala o české práci národní (připomínám si na příklad vřelý, obšírný článek »Dzieje Sokolstwa czeskiego« v příležitostném spisu, vydaném ke sjezdu lvovskému).

Marja Wysłouchowa.

Byla to žena vroucího a ryzího citu, silného, skoro fanatického temperamentu, která všecky chvíle svého života vyplnila službou zvolené ideji.

Pohleďme na její práci literární. Lidové literatuře v Polsku slouží dnes již řada spisovatelů. Minuly doby, kdy se pohlíželo na vesničany jako na děti, kdy se k nim mluvilo jako k mladším a tedy hloupějším a podřízeným bratřím. Literatura pro lid přizpůsobuje se stále skutečným potřebám jeho, o čemž svědčí rychlý vzrůst čtenářstva na vsích v Haliči i v království. K předním průkopnicím na tom poli náležela Marja Wysłouchowa. Snahou všech jejích prací jest: učiniti z »chłopa« občana a Poláka; cestou k tomu jest seznamování lidu s dějinami, literaturou a všemi výsledky domácí kultury. Vedle připomenutého již »Przyjaciela ludu«, časopisku to hlavně politického, vydávala po 3 léta, pokud jí těžká choroba srdeční dovolovala držeti péro, pěkně illustrovaný měsíčník »Zoři« (»Zorza«). Zorza, nejen redigovaná, ale i psaná hlavně Wysłouchowou, může býti vzorem časopisu lidového. Každé číslo přináší delší článek z historie neb literatury polské. Nejraději navazovala Wysłouchowa na současné události kulturní, psala tedy o Sienkiewiczovi a Konopnické u příležitosti jejich jubileí, o povídkáři Dygasińském po jeho skonu, o Ujejském při odhalování jeho pomníku ve Lvově a pod. Když začalo pronásledování Poláků v Prusku, hned psala informační a lidu přístupné články o událostech, budila srdce vesničanek líčením útisku školních dětí ve Wrześni — a po-

*) Jsou to: Kar. Světlé »Nemodlenec«, »Hubička«, »Nebožka Barbora«, »Přišla do rozumu«, »Praděd a pravnuk«; Aloisa Jiráska »Sobota«, »Blažej Chotěšinský«, »Psohlavci«; Stroupežnického »Po trnitých stezkách«; Frant. Heritesa »Sokol«; G. Preissové »Pro dokonalou toilettu«, »Výměnkář«; Vilmy Sokolové (s níž udržovala vřelé styky přátelské) »Láska« a j.

dobně jindy psala o jiných současných událostech v Polsku. Užívala také každé příležitosti k sytému líčení důležitých episod dějinných, a tak nacházíme v »Zoři« vypravování o konstituci 3. května, o legionech, o krvavém roce 1846 a pod. Záležitostem zahraničným věnuje »Zorza« velmi málo pozornosti, a to jest její slabou stránkou; podobně není pamatováno na rozpravy z oboru věd přírodních, národního hospodářství a pod. Je to nedostatek citelný, ale pochopitelný v časopise, vyplňovaném hlavně jedinou osobou, která měla speciální lásku k literatuře a historii domácí.

Na podnět M. Wysłouchové povstal i časopisek pro vesnické ženy, »Przodownica«, který vychází již 6 let a podává čtenářkám svým duševní stravu v pečlivém výběru.

Knížky její pro lid dočkaly se četných vydání. Lid čte je nadšeně, dovídaje se z nich o tom, co před ním dosud bylo pečlivě ukrýváno, totiž o dějinách bojů za svobodu a o kořistech konstitučních. Po knížce o konstituci 3. května (vyd. 1891) vyšel popis povstání Kościuszkovského v dosti objemné knížce, založené na dobré znalosti pramenů, konečně líčení povstání národa polského z r. 1863. Charakteristický název toho dílka: »Za wolność i lud« jest v souhlase s pojímáním zápasu za svobodu, jejž autorka nerozlučně spojuje s povznesením občanského vědomí u vesnického lidu. Rovněž výborné jest krátké »Opowiadanie Bartosza o Polsce«, v němž Wysłouchowa předvádí děje Polska od rozdělení (stol. XIX.).

Tato práce, proniknutá vroucí láskou k předmětu a založená na znalosti kulturních potřeb lidu, zajistila Wysłouchové stálé místo v řadě těch, kteří náš lid povznášejí na stupeň opravdových lidí a občanů.

Neméně zásluh dobyla si pracemi z oboru literatury. Především věnovala své péro populárním monografiím o Mickiewiczovi, jaké vydala tři. Národ polský objevil v Mickiewiczovi národního zákonodárce a proroka vlastně v posledních 15 letech, kdy převezeny do vlasti básníkovy ostatky a postaveny mu pomníky v Krakově, Varšavě, Lvově i v menších městech haličských. Vyrojily se též lidové brošurky o životě a spisech básníkových — mezi nejprvnějšími byly knížky Wysłouchové. Kromě toho zůstavila lidu monografie o básnících Goszczyńském, Ujejském, Lenartowiczovi a u každého z nich dovedla objeviti struny, jejichž znění nejvíce se zamlouvalo srdci lidu, aneb bylo přímo z lidu vzato.

Zvěčnělá pocházela z Litvy, ale hlavní, činnou část svého života ztrávila v Haliči, proto ji také nejvíce zná a vysoce cení společnost té části naší vlasti. Knížky její pak, jež censura ruská nepropouští do království, rozšiřují se v selském lidu Haliče a Slezska, budíce jeho trvalou vděčnost k nadšené, idealní paní, která tak dovedla promlouvati k jeho srdci.

Žel, že vzácná, jasná ta duše náleží již minulosti ...

Dr. Z. D. G.

St. Louis, v únoru 1905.

Ze Spojených Států severoamerických.

(Slované američtí a jejich všeslovanské snahy.)

Svobodná půda Spojených Států amerických jest jistě vhodná pro rozvoj myšlenky slovanské. Vládní orgány americké Unie nelekají se strašidla panslavismu, sám president Roosevelt při novoročním přijímání cizích vyslanců letos pravil: »Jsem presidentem republiky a v ní usazených národů: Irčanů, Angličanů, Němců, Slovanů, Francouzů, Italů atd.« — Ať již vědomě nebo nevědomě uznal tím, že všichni slovanští národové tvoří jednu rodinu, jíž si v Americe všímají i na nejvyšších místech.

Jest opravdu litovati, že živel slovanský v Americe poměrně dosti pozdě probouzí se k životu a chápe důležitost ideje všeslovanské. Byly před lety činěny jakési náběhy k tomu, ale vyzněly na prázdno, poněvadž nebylo mužů, kteří by se věci té celým srdcem mohli věnovati. Nebylo tu dosti intelligence slovanské a při ohromné rozloze Spojených Států nebylo možno navázati bližší a stálejší styky mezi representanty slovanských národů. Dnes je ovšem jinak. Lidí vzdělaných mezi americkými Slovany přibývá, moderní komunikační prostředky spojily Slovany, bydlící na obou březích velikých oceánů, návštěvy vynikajících slovanských umělců a učenců nás zde posilují a obrozují, kabel podmořský se starými otčinami nás úže spojuje a rychlá poštovní doprava seznamuje nás v desíti až jedenácti dnech se vším, co se děje ve vlasti.

To by byly positivní příčiny, jež Slovany v Americe spojují. S druhé strany, řekněme negativní, nutí nás ku spojení sebezachování. Prudký nával cizoty, kterému zde jsme úplně vystaveni, povážlivě prolamuje se až k našemu srdci, a chceme-li zachovati svoji slovanskou individualitu, jest nutno, abychom se pevně srazili.

Taková všeslovanská sdružení existují dnes již v New-Yorku (N. Y.), v Clevelandě (O.), v Allegheny (Pa.), v St. Louisu (Mo.), v San Francisku (Ca.) a poslední dobou nastalo čilé hnutí všeslovanské v americké metropoli slovanské: v Chicagu (Ill.). Nazýváme Chicago metropolí slovanskou, poněvadž v městě tom žijí všecky slovanské kmeny pohromadě a počet jejich přesahuje jistě půl millionu duší.

Snahy všech těchto slovanských sdružení jsou v zásadě tytéž. Chtějí pracovati k povznesení živlu slovanského v Americe a pokud možno podporovati své bratry v Evropě. Jest nevyhnutelně třeba, aby lid americký poznal národy slovanské; nemáte potuchy, jaká hrozná nevědomost o slovanských národech v Americe vládne. Proto všeslovanská sdružení pořádati budou přednášky slovanským i anglickým jazykem, slovanské národopisné výstavky (první taková výstavka uspořádána byla se zdarem v Clevelandě v prosinci 1904), schůze, sjezdy a slovanské koncerty. Působením na veřejné mínění v Americe docílí se jistě toho, že Američané budou přízněji a spravedlivěji posuzovati Slovany zdejší i evropské, než jak se děje zvláště v době přítomné.

Spojení Slované američtí mají v programu také otázku politickou, jež jest v Americe, v zemi vlády lidové, nesmírně důležita.

Není pochybnosti, že by mohli dosáhnouti netušených úspěchů, kdyby se srazili v pevný celek, zvlášť když jsou v různých střediscích hustě pospolu usazeni. Kdyby dnes 5 millionů amerických Slovanů bylo již zorganisováno, jak tomu bude snad v budoucnosti, mohli by míti několik svých zástupců v kongresu, ve státních sborech zákonodárných, ba i v senátě.

Základ k intensivnější činnosti Slovanů v Americe položen byl na prvním všeslovanském a žurnalistickém sjezdu v St. Louis, konaném v září min. roku. H. Dostál.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Dozvuky slovenských voleb. Neznalost Slovenska u nás. Nové pronásledování. † Jan Francisci. — Jakub Skala. — Otázka školská v král. Polském. Reskript. Ruské hlasy pro Poláky. Vesnické ob. rady pro polštinu. Stávky a nepokoje. Čertkov. Jenerál-gubernátor K. K. Maksimovič. Pro Polonia. Otevřený list Sienkiewiczův. † W. Eljasz Radzikowski. † T. Barącz F. Mehring o počtu Poláků v Prusku. — Slované východní: Dojem smrti velkokníž. Sergěje. Demisse Trepova? Otázka zemského soboru. Witte v nemilosti. Jermolov. Carský manifest a reskript ze dne 4. března. Účinek porážky mukdenské. Projevy konstituční. Práce min. komitétu. Censura. Bouře a stávky. Činnost terroristů. — Akce pro zrušení zákazu jazyka maloruského. Vydání malor.-překl. N. Zákona povoleno. Projev pro smír rusínsko-polský. Otázka rusínského divadla ve Lvově. Prośvita. Tovarystvo pedagogične. Hnutí v duchovenstvě rusínském. Rusínský spolek hospodářský. — Jihoslované: † M. Šrepel. † J. Kobarić. Dohoda kotorských Srbů a Chorvatů. Srbská universita. † Boža Kneževič. — Makedonie.

Slované severozápadní.

Na říšském sněmu uherském utvořilo 8 rumunských poslanců spolu s 1 Slovákem (Milan Hodža) a 1 Srbem (Lubomír Pavlović) *národnostní stranu.*

Aby naši čtenáři mohli si učiniti představu o uherských volbách, pokusíme se tu krátce popsati *volbu dra J. Markoviče ve Vrbovém.* Markovič měl ze všech 1543 hlasů zajištěno 860. Pro něho byli evangelíci z Myjavy a Brezového i katolíci z okolí Vrbového. Jelikož pak asi 100 z voličů v seznamech zapsaných bylo mrtvých nebo za hranicemi žijících, druhé 100 pro nemoc nebo jiné příčiny se volby nesúčastnilo, zbývalo pro Rudňánského asi 480 hlasů. A přece Rudňánský zvítězil. Jak to? Protože Markovič nesměl býti zvolen. Den před volbou pravil novoměstský slúžný Markovičovi, aby odstoupil, že oněch 30.000 K, jež dostal na volbu z Prahy (!), mu bude nahrazeno a zvolen že beztoho nebude, ať má většinu sebe větší. A tak se také volba prováděla: Hlasovalo se před dvěma komisemi. Slovenské straně bylo vykázáno místo za městem, kde bylo voličům státi ve sněhu a mrazu od rána až pozdě do noci. Vládní strana obsadila město a hlasovací místnosti obklopili Židé z celého okresu. Na náměstí utvořilo vojsko kordon, aby obě strany oddělilo, a úkol prováděti slovenské voliče tímto kordonem k hlasovací místnosti měli 4 Slováci.

Do hlasovacích místností připuštěni byli jenom 2 důvěrníci dra Markoviče, kdežto Židů tam bylo plno. Písaři — vesměs Židé — patrně na rozkaz, zapisovali však hlasy voličů Markovičových Rudňánskému. Když se proti tomu dr. Krno ohradil, dal předseda důvěrníkům slovenským postaviti stůl do kouta, odkud pro spoustu Židů na listiny volební vůbec neviděli. Nelibí-li se jim to, mohou prý odejít, pravil předseda, povědí-li ještě slovo, že je dá

násilně odstranit. Maďarská zvůle. Pak pomáhali počet voličů Markovičových zmenšovati odhazováním hlasů. Voličovi prostě oznámili, že již na jeho jméno odhlasoval jiný pro Rudňánského a že tedy hlasu již nemá. Ačkoliv tím způsobem mnoho hlasů Rudňánskému nadělali, měli přece stále tak zdrcující menšinu, že jedině násilím si mohli pomoci k vítězství. Protáhli volbu do večera a odňali pak průvodčím, provázejícím slovenské voliče k hlasování, odznaky jejich, ačkoliv ještě všecky katolické obce čekaly na hlasování. A tyto obce k hlasování vůbec pak již volány nebyly. Hlasovaly jen obce, které byly pro Rudňánského. To když se dověděl dr. Markovič, odvážil se v noční tmě z tábora svých voličů před volební komisi a zde si na to stěžoval. I byl určen myjavský advokát Chemez k tomu, aby ony voliče k hlasování přivedl. Sotva však vyšel dr. Markovič zpět na ulici, byl obklopen asi 50 Židy, řvoucími: »Zabte ho!« Dr. Markovič opřel se o zeď a vytáhl ke své obraně jedinou zbraň, kterou měl — kapesní nožík. V nejkritičtějším okamžiku přiběhl četnický poručík, který přikázal četníkům s nasazenými bodáky Židy odehnati, sám pak dra Markoviče odvedl zpět do slovenského tábora. Avšak myjavského advokáta Chemeza Židé pro voliče nepustili, jelikož neměl odznaku. Nezbylo proto voličům oněm nic jiného, než čekati, až bude oznámena závěrečná hodina, kdy nastává svoboda hlasování těm, kdo nebyli včas v hlasovací místnosti, když bylo čteno jejich jméno. Co násilí však bylo jim vytrpěti, než mohli svoje voličské právo vykonati! V závěrečné hodině, bylo již po půlnoci, vstali také z hrobu všichni mrtví voliči, aby hlasovali pro Rudňánského, a tak se podařilo sehnat pro vládního kandidáta většinu 94 hlasů. Poznámek k tomu netřeba.

Proti vrbovské volbě podali voliči dra. Julia Markoviče protest. V Uhrách jsou však protesty drahé: útraty důkazů vzrostou as na 3000 K. Zase mohou maďarské časopisy podezřívati Prahu, že tyto peníze »panslávům« vrbovským sehnala, kdežto ve skutečnosti naše pomoc Slovensku rovná se nulle. Spíše ještě naší neobratností politickou Slovákům někdy uškodíme, než bychom jim pomohli. Zrovna zaráží, jak málo jsou u nás známy věci slovenské, jak málo se s nimi počítá v rozhodujících kruzích a jak mnozí dosud jsou u nás tak naivní, že věří v »rytířskost« Maďarů, která přec již vyšla z přísloví. Věru neškodilo by, aby ústřední vzdělávací sbor uspořádal přednášky o Slovensku nejen po všech našich městech, městečkách i vesničkách, ale i zvláštní přednášky pro — pány poslance naše. Toho potřebu dokazuje nedávný případ gratulace českých poslanců vůdci vítězné maďarské oposice. Čteme, jak »Slovenský Týždenník« odpovídá na tento krok v čísle ze dne 3. března t. r.:

»No sú tiež také stránky, ktoré sa už nemôžu dočkať, kedy sa zrúti naštrbené stavisko dualismu, a vítajú každý prejav, ktorý chcé dačo podobného. Potom sa ľahko stane, keď Kossuth vysloví sa za personálnu uniu a omastí túto pochútku požiadavkou o federalisácii Rakúska, že prídu národní sociálisti česki a Kossuthovi čo najponiženejšie ďakujú. Nuž my pánom] Chocovi a Klofáčovi tejto úlohy nezávidíme. Je to ich stará mánia, navazovať styky s mocnými tohoto sveta, bárs by to len boli takí, ako Alexander srbský alebo Plehve.*) A Kossuth teraz tiež stúpa do radu tých mocných. No títo páni neprešli dobre ani pri prvých stykoch, neprešli dobre ani pri ostatnom. Páni moji, to nebola pravá odpověď Kossuthova, ktorú Vám telegraficky poslal, to bola jeho odpověď, ktorú povedal dopisovateľovi Tempsu. Tam ukázal, ako on hľadí na vaše lískanie Ver by ste sa mohli hanbit.

Veď neide tuná iba o nás, o to, že Kossuth nedáva žiadnej garancie, že národnosti v Uhrách potom budú môcť vstúpiť v svoje práva. Kossuth nedáva garancie ani vám, že pri eventualnom usamostatnení Uhorska bude žiadať prevedenie federalistického programu v Rakúsku.«

Maďarská spravedlnost vyžádala si zase novou oběť. Pro »pobuřování proti maďarské národnosti« souzen byl 23. února v Ružomberku smrečanský ev. farář *Pavel Čobrda*. Při loňské zkoušce v evang. škole v Palúdzce u Miku-

*) Na Slovensku již dovedou oceniti p. Klofáče, nikoli však v pražském Slovanském klubu, který ještě stojí o jeho přednášky!

láše dal totiž zpívat »pobuřující« písně: »Kto za pravdu horí«, »Hojže Bože«, »V slzách matička sedela« a po zkoušce prý řekl: »Deti moje, dobre si zachovajte, čo ste sa učili; lebo kto vie, či toto už nebola ostatná slovenská zkúška, lebo budúcne budú vám jazyky vyrezávať a budú vás maďarčinou krmiť.« Tak zkroutili jeho slova, ve kterých narážel na připravování nového školského zákona Berzeviczyho. Rozumí se, že marná byla řeč jeho obhájce advokáta Ružiaka z Mikuláše i vlastní obrana. Odsouzen byl na 6 měsíců do vězení, k 200 K pokuty a k zaplacení útrat 560 K. Z rozsudku podáno ovšem odvolání.

Slovensko oplakává opět ztrátu jednoho z věrných svých synů, pamětníka lepších dnů slovenského probuzení a národního nadšení v letech revolučních — zemřelť 7. března v Turč. Sv. Martině *Ján Francisci*, známý též pod spisovatelským jménem ze svých mladých let Janko Rimavský. Narodil se 1. června r. 1822 ve Hnúšti v Gemeru a byl na studiích v Prešpurku vůdcem mládeže slovenské a později v Levoči, kamž přešli slovenští studující, když byl jejich milovaný ředitel Ľudevít Štúr z ústavu vypuzen. V roce 1848 nechtěl táhnouti s Maďary proti Srbům a byl proto se svými přáteli (traja »sokoli«) Štěpánem Márkem Daxnerem a Michalem Bakulinym zajat a odsouzen na šibenici. Na štěstí k popravě nedošlo, neboť Maďaři po porážce od Jelačiće jim způsobené opustili Pešť tak rychle, že tam odsouzence zanechali. Roku 1861 vydával »Pešťbudínské Vědomosti« a dvě léta na to zvolen hlavním županem stolice liptovské odkudž po vyrovnání byl odstraněn. Veršem vydal v únoru r. 1844 sbírku písní »Svojim vrstevníkom«, první to knihu psanou Štúrovou slovenčinou. V poslední době se ovšem práce národní již nesúčastnil, avšak přece byl zjev stařečka »osvieteného pána« všem milý, kdožkoli jej znali. *S. K.*

*

Lužičtí Srbové s radostí uvítali zprávu, že seniorem samostatné kapitoly budyšínské zvolen byl dlóuholetý spolupr. Hórnikův v úřadě duchovním, kanovník *Jakub Skala.* Tak nyní obě nejvyšší hodnosti duchovní v katol. Lužici zastávají Srbové, poněvadž děkanem kapitoly budyšínské jen podle jména jest churavý býv. biskup Wahl, kdežto ve skutečnosti jej zastupuje biskup Łusčanski. Skala pochází z ryze srbské vsi Khróšćic (*, 18. února 1851), i náleží k nejpřednějším vlastencům hornolužickým. Jako dlouholetý sekretář Matice Srbské a »Towařstwa Pomocy za studowacych Serbow«, jako člen výboru »Towařstwa swj. Cyrilla a Methodija«, redaktor »Katolického Posla« (1882 až 1903) a kalendáře »Krajan« (1877—1883) dobyl si četných zásluh o národní život nejmenší haluzky slovanské. V mladých letech také básnil; verše své rázu vlasteneckého a elegického dílem uveřejnil v »Łužičanu«, dílem zapsal do rukopisných ročníků pražské »Serbowky«, která později výbor z nich zařadila do svých »Jubilejních spisů« (1896). Skala totiž, jako všichni katoličtí kněží saské Lužice, vystudoval gymnasium a theologii v Praze, kde také si osvojil výborně český jazyk a poznal českou literaturu. Po vysvěcení r. 1876 kaplanoval do října 1881 v Ralbicích, načež stal se kaplanem srbského kostela P. Marie v Budyšíně a r. 1891 farářem téhož kostela. R. 1895 stal se titulárním kanovníkem, r. 1898 kanovníkem scholastikem budyšínské kapitoly: úřad faráře zastával vedle toho do 1. listopadu 1903. Přejeme zasloužilému vlastenci, aby v novém úřadě po dlouhá léta působil ku blahu svého milovaného národa! *A. C.*

Jakub Skala.

*

Hlavní pozornost celého národa **polského** v poslední době byla obrácena *k otázce polského školství* v království. Po památné veřejné schůzi ve Varšavě (o níž jsme posledně přinesli dopis) záhy totiž následovalo mrazivé sklamání: 3. března roznesla se po Varšavě zvěst o uvěznění redaktorů Stan. Libického a Dawida, dále Izy Moszczeňské, Lud. Krzywického a dra Szymanowského. V nejbližších dnech zatčeni ještě St. Lewicki (svolavatel schůze), žurnalista A. Węglicki a učitelka Paszkowska. (Kromě toho zatčen dr. Z. Kramsztyk, ředitel židovské nemocnice, za to, že polskou žádostí se ucházel u policie o vydání zahraničního pasu!). Ze zatčených po několika dnech propuštěni red. Libicki, St. Lewicki a dr. Kramsztyk, ostatní ponecháni déle v přeplněné citadelle ve vlhkých, studených kobkách, jichž nelze vytápěti. To vše za to, že se radili o stanovisku, jaké zaujmouti v otázce polského školství. Policie nejprve schůzi povolila — a pak pro ni zatýkala! Nemůže býti dosti opovržení pro toto úskočné počínání, v němž sluší spatřovati poslední čin jenerála-gubernátora Čertkova před odstoupením. Čin, hodný celého působení tohoto gubernátora v král. Polském. Poněvadž i školské úřady, zejména také kurátor Švarc, postavily se neúprosně proti hnutí mládeže středoškolské i proti usnesení schůze rodičů (ač usnesení to učiněno u přítomnosti kurátora), vyloučily spoustu žactva a prohlásily za vyloučené všecky studující, kteří by se do škol nedostavili — byla situace kritická. Tu odhodlala se polská intelligence k rozhodnému kroku: k vyslání *deputace do Petrohradu s memorandem o záležitosti školské.* Memorandum podepsali účastníci deputace*), kromě toho připojeno 35.000 podpisů rodičů polských. Z memoranda uvádíme aspoň tento odstavec: »Nezamýšli-li vláda regulovati poměry v naší zemi jedině silou a bude-li se říditi zásadou, vyslovenou nedávno v komitétě ministrů při jiné příležitosti, že totiž třeba jest odstraňovati příčiny zla místo potlačování jeho následků — myslíme, že prvým krokem zákonodárným na dráze reforem v král. Polském bude zavedení polského jazyka vyučovacího do všech škol: elementárních, středních i vyšších, zajištění kontroly veřejné, povolání Poláků k správě a učitelskému působení, zabezpečení tohoto působení před vlivy politicko-policejními a před obmezováním náboženského vyznání, slovem, navrácení útulkům naší veřejné osvěty onoho charakteru, jaký jim jasně a rozhodně vymezil car Alexandr II. v úkazu jugenhajmském ze dne 30. srpna (11. září) 1864, jímž dovoleno mládeži polské vzdělávati se v jejím vlastním jazyku a v němž bylo řečeno: ‚Nedovolujíce ani sobě, ani komu jinému činiti z útulku nauky nástroj k dosažení politických cílů, vrchní úřady školní mějtež před očima pouze bezohledné věnování se zájmům osvěty, zlepšujíce stále systém veřejného vychování v království a pozvedajíce v něm stupeň nauky.‘ Kdyby tato naše naděje neměla dojíti splnění, máme za svoji občanskou povinnost vysloviti podstatnou obavu před zhoubnými následky takého sklamání.«**) Nuže, jaké odpovědi dostalo se Polákům na tuto žádost, domáhající se jen uspokojení samozřejmých potřeb národa polského? Takové, že dojem z toho na veřejnost polskou byl mrazivý. Deputaci nic neslibeno, jen žádáno, aby mládež polská bezpodmínečně vrátila se do škol, načež teprve, uznají-li to místní úřady školní za vhodné, může se uvažovati o tom, lze-li učiniti Polákům nějaké ústupky. Ve Varšavě přece však nezmizely naděje v dobrý výsledek akce; podporovaly je některé osobní změny ve vyšším úřednictvě, zejména zpráva, že nástupcem kurátora Švarce stane se rektor techniky Ligurio, osvícený učenec a muž spravedlivý i taktní, oblíbený u studentstva. Naděje neobyčejně vzplanuly, když »Novoje Vremja« dne 22. března přineslo zprávu, kterou každý musil považovati za poloúřední, že většina zvláštní porady ministrů vyslovila se v zásadě pro zpolštění škol v království. Značná většina porady se státním sekretářem Wittem

*) Mezi nimi jsou tato známá jména: hr. Tyszkiewicz, Ign. Chrzanowski, St. Kijeński, Alf. Parczewski, St. Lewicki, Józ. Natanson a j. Alex. Świętochowski, který původně stál v čele akce, ustoupil později, když přijato zmírněné znění memoranda.

**) Úplné znění memoranda přinesl »Kurjer Lwowski« 15. března; před ním učinila tak petrohradská »Ruś«.

v čele podle této zprávy uznala, že »v zájmu ustálení větší důvěry mezi národy ruským a polským bylo by velmi žádoucí připustiti polské vyučování předmětům, vřaditi jazyk polský mezi hlavní předměty a vůbec rozšířiti svobodu vyučování ve školách polských. Na základě vysloveného mínění speciální porady ministerstvo osvěty přichystá návrh zavedení vyučování ve školách polských v jazyku mateřském. Návrh ten v konečné formě bude uvážen ve zvláštní poradě ministrů, která zatím učinila vyjádření zásadní.« Nikdo nechtěl očím svým věřiti, poněvadž právě v posledních dnech dostalo se Polákům důkazu bezohledně nepříznivého stanoviska úřadů školních vůči snahám polským: kurátor Švarc totiž dal vyhlásiti poslední termín k návratu do škol na 20. března s pohrůžkou vyloučení ze všech škol těch, kdo se nedostaví — ač jej polská delegace prosila jen o týdenní odklad, aby v tom čase mohla obecenstvo i studentstvo upokojiti. Ale zpráva ruského listu byla příliš určitá, tak že i při největší skepsi mohli jsme se nadíti aspoň nějakých změn k lepšímu.*) Příliš záhy však přišlo »rozčarování«. Po několika dnech přineslo »Novoje Vremja« opravu své zprávy, kterou zároveň úředně vyvrací »Varšavskij Dněvnik«, podle něhož toliko někteří členové konference ministrů vyslovili se pro připuštění vyučování jazyku polskému na základě příslušně rozšířené osnovy... »Tím způsobem základní zásada nynější organisace záležitosti školních v Privislanském kraji nepodlehne tak pronikavým změnám, aby ministerstvo osvěty potřebovalo (jak psalo Novoje Vremja) vypracovávati zvláštní návrh reorganisace úkolů školství v zdejším kraji...«**) Tedy z toho, co Poláci pro své školství žádali a co jim s p r a v e d l i v ě b e z e v š e c h m i l o s t i náleží, nemá býti splněno zhola nic, aspoň podle zprávy Varš. Dněvnika. Jiné listy (»Kraj«, »Ruś« i samo »N. Vremja«) píší, že se nestalo žádné usnesení určité a že celá záležitost se rozhodne v komitétu min. koncem dubna. Ale že ani z tohoto průtahu nekyne naděje na příznivé rozhodnutí, patrno z telegramu ministra Glazova kurátoru Švarcovi, v němž výslovně řečeno, že ministerský komitét odmítl všecky polské požadavky (doslovně: »Ustanoveno jednohlasně zamítnouti všecky pretense«) a rozhodnutí o vyučování jazyku polskému že odloženo.

Po všem tom z nenadání vydán *carský reskript* (27. břez. nového kal.), adressovaný novému jenerál-gubernátoru varšavskému Konst. K. Maximovičovi. Reskript zní: »Přirozený běh života v posledních 40 letech, které uplynuly od času úplného přetvoření bytu společenského v kraji Privislanském, vynesl na denní pořádek nemálo závažných potřeb místních, tvořících právě předmět zvláštní péče vlády. Bohužel, zločinné snahy nepřátel právního pořádku pokoušejí se vnésti nepokoje do klidného ústředí obyvatelstva polského, komplikujíce tím rozvážení uzrálých potřeb. Zároveň některé kruhy polské společnosti nerozvážně a nezákonnými projevy staví přílišné požadavky v příčině mezí jazyka státního, jemuž ve všech částech různoplemenného císařství Ruského musí býti zajištěn náležitě vysoký význam, ač bez zbytečného a nespravedlivého obmezení jazyků místních. Svěřiv vám nejbližší — podle mých pokynů — správu kraje Privislanského, uznávám za dobré, abyste vedle zákonného a rozhodného utlumení uměle udržovaných nepokojů přistoupil k vypracování těch změn v ústroji místním, které budou uznány za nezbytné pro další rozkvět tohoto, srdci mému vždy blízkého kraje, v nerozlučném jeho sjednocení s ostatními částmi Ruské monarchie.« Co si pomysliti o tomto reskriptu? Uznává

*) Proto také »Związek unarodowienia szkół«, který sestoupil se po památné schůzi za příčinou akce ve prospěch popolštění škol, vydal heslo, aby mládež zatím do škol se nevracela. Školy zůstaly skoro prázdné — i rozhodla paedagogická rada v posledních dnech znova je úředně uzavříti.

**) Ale telegramy o příznivém usnesení porady ministrů rozeslala polo-úřadní korespondenční kancelář petrohradská. »Gazeta Narodowa« dokonce uveřejnila tento telegram v původním francouzském znění, z něhož jest patrno, že konference ministrů p ř i s t o u p i l a na zavedení polštiny do škol. Podle toho vyvrácení, uveřejněné ve »Varš. Dněvniku«, neznamená, že by první zprávy byly nepravdivé, nýbrž že v nejvyšších kruzích zavanul zase špatný vítr, který usnesení učiněné zvrátil.

*

»nemálo závažných potřeb místních«, dávno »uzrálých«, ač jest podivno, že starostlivý monarcha o nich dříve nevěděl. Po tomto uznání očekávali bychom, že reskript aspoň všeobecnými rysy naznačí potřeby, jimž vláda zamýšlí věnovati »zvláštní péči«, čili že znepokojené veřejnosti polské učiní aspoň všeobecné nějaké sliby, jako je učinil reskript lednový, vydaný pro celé Rusko. Ale nejen že v reskriptu nenacházíme nijakého přislíbení, nýbrž naopak čteme zde odsouzení dosavadních petic polských, jež reskript nazývá »nerozvážnými a nezákonnými projevy«, stavícími »přílišné požadavky v příčině mezí jazyka státního«. Nic jiného tu nemůže býti míněno, než memoranda, podaná vládě ještě za Svjatopolka-Mirského, a nynější memorandum školské. Požadavky jejich prý jsou přílišné — starostlivému monarchovi, který v témž reskriptu prohlašuje, že místní jazyky nemají býti zbytečně a nespravedlivě obmezovány, jest vyučovací jazyk polský ve školách polských »přílišným« požadavkem, i nachází patrně, že nynější stav není »zbytečným a nespravedlivým obmezením« jazyka polského v »kraji Privislanském«. Kromě toho vysvětluje, že uvážení »zralých potřeb« je zdržováno uměle udržovanými nepokoji; ať jsou míněny nepokoje socialistické, studentské či selské, jsou to přec zjevy podružné podobným úkazům ve vlastním Rusku i nelze jich přičítati jen na vrub Polákům a odůvodňovati jimi nechuť k reformám. Jediné, co v reskriptu nacházíme positivního, jest uložení jenerál-gubernátorovi, aby vypracoval návrh změn, které uzná za nezbytné. Záleží tedy na novém gubernátorovi, aby učinil návrhy po slyšení zástupců polské společnosti. Jen aby to nebylo poubým odkladem a průtahem, z něhož by na konec — nic nevyšlo. Aspoň celé vládní řešení otázky reforem stálými průtahy a odklady budí podezření, že vláda nemá jiného úmyslu, než získati čas ke konečnému odmítnutí požadavků ruské i ostatní veřejnosti — aneb odbyti jich nějakými drobečky. Přáli bychom si, abychom se mýlili — a dojde-li v Rusku a Polsku ke skutečným, pronikavým a spravedlivým opravám a ústupkům, radostně uznáme svůj omyl.

Školská akce tedy měla zatím výsledek neutěšený; jediným radostným momentem jest chování se *ruské společnosti a žurnalistiky* v té věci. Zpátečnická a šovinistická část tisku ovšem zachovala se i v tómto případě k Polákům nepřátelsky.*) Ale listy pokrokové vyslovily se pro spravedlivé vyhovění Polákům, zejména »Novosti« a »Ruś«. Poslednímu listu pro stanovisko, jaké od svého založení zachovává vůči Polákům, zakázán drobný prodej ve Varšavě. List ten psal také sympathicky o sblížení polské deputace s ruskou společností (o němž se také náš petrohradský dopisovatel zmiňuje): »Srdečné přijetí a porozumění, s jakým se setkali hosté polští u ruské intelligence, působilo hlubokým dojmem, jak sami uznávají, nejen na jejich city, nýbrž i na směr smýšlení. Myšlenka o možnosti shody, ba i upřímného sblížení polské společnosti s národem ruským ve jménu společných potřeb politických, od této chvíle není již bezpodstatným, theoretickým sněním jednotlivých vroucích vlastenců slovanských.« Pamětihodno také jest usnesení, jímž moskevský paedagogický spolek vyslovuje se o nutnosti zavedení polského jazyka vyučovacího do polských škol v království. To vše jsou úkazy opravňující k naději, že může dojíti k želané shodě obou národů na základě spravedlnosti, až bude odstraněn nynější systém vládní.

Ruch *vesnických obecních rad* pro zavedení polského úřadování, o němž jsme předešle psali, stíhán byl v některých případech pokutováním obecních starostů, kteří však proti tomu rekurovali. Později sám náměstek Čertkova vydal pohrůžku, že budou obce za podobná usnesení pokutovány až 500 rub. Vše to jest jen administrační libovůle, poněvadž není zákona, který by obcím nařizoval úřední ruštinu — věc ta zavedena byla jen činovnictvem, a nyní jest skutkem trestným vraceti se k stavu zákonnému! Jest dokonce cirkulář jen. gub. Imeretinského z r. 1897, jímž se vysvětluje, že okresní administrační úředníci nemají práva nutiti obecní úřady k užívání jazyka ruského. Jsme zvědavi, jak se v té samozřejmé záležitosti zachová nový jenerál-gubernátor!

*) K této části tisku patří i »Kijevljanin« svým přímo hakatistickým článkem protipolským.

Ke změně jenerál-gubernátora došlo za doby velmi pohnuté. *Stávky* dělnické, tramwayové, železniční, sazečské atd. propukly a propukají stále, sotva byly jedny upokojeny. K nim (jako uvnitř Ruska) připojilo se povážlivé *hnutí selské*, které zejména v gubernii lubelské nabylo značných rozměrů. *Stav polovičního obležení* prohlášen nejen ve Varšavě, ale postupně i v celém království, což posílilo nelidské zakročování policie a vojska. Ve Varšavě nikdo není na ulici jist životem, i z venkova docházejí zprávy o zbytečném prolévání krve (na př. v Kutně v gub. varšavské stříleno do úplně klidného zástupu lidu s hrozným výsledkem). Za takových okolností ovšem nepřekvapují podobné zjevy, jako pumový atentát na policejního ředitele varšavského *bar. Nolkena.*

Čertkov zůstavil po sobě nechvalnou paměť. Ač byl jenerál-gubernátorem teprve od května 1901, přece za krátký poměrně čas od té doby způsobil hojně zla. Neustálé, zbytečné dráždění citu polského bylo příznakem jeho úřadování, proniknutého netajeným nepřátelstvím k obyvatelstvu země. Velké záměry rusifikační přece se mu však nezdařily, hlavně ne útok na »Towarzystwo kredytowe ziemskie«; v Petrohradě bylo mu dáno na srozuměnou, že nějaké nepopulární změny v tomto peněžním ústavě nejsou žádoucí se stanoviska vládního, poněvadž by způsobily poklesnutí cenných papírů »Tywarzystwa«. Posledním »větším« jeho činem bylo vyzvání policie a vojska, aby při potlačování nepokojů a demostrací co nejenergičtěji a nejvíce užívaly — zbraní. To jej dojista nejlépe charakterisuje.

Nástupce Čertkova, jenerál *K. K. Maksimovič*, v posledních letech ataman donského kozáctva, pochází ze šlechty gubernie charkovské (* 1849) i má za sebou rychlou a skvělou kariéru vojenskou. Politicky však jest osobností dosud neznámou, i jsme dychtivi, jak se osvědčí v těžké době nynější, bude-li míti více státnické moudrosti a poctivé odvahy, sloužiti dobru svěřené sobě země, než jeho předchůdci.*)

Události poslední zimy obrátily zase jednou pozornost ciziny k Polsku a otázce Polské. V Paříži sice na první slavnostní schůzi »ligy keltoslovanské« (4. pros.) pověstný Artur Čerep-Spiridovič**) vykládal, že Polákům v Rusku daří se vlastně výborně, že neshody polsko-ruské zaviňuje pouze boj katolicismu proti trpnému pravoslaví a pod. Ale za nedlouho na to uslyšela Paříž něco jiného. Dne 23. února uspořádala redakce listu »Courrier Européen« *meeting Pro Polonia*, k němuž zaslaly významné projevy Jiří Brandes, Maurice Maeterlinck, E. Verhaeren a j. Na schůzi vysloveno bylo sice mnoho jalovosti a naivností, ale i mnoho pravdy o postavení ruských Poláků.

Mnohem závažnější jest ovšem *otevřený list Sienkiewiczův* o školské otázce, uveřejněný v petrohradské »Rusi«, který prošel evropským tiskem; pocházeje z péra tak proslaveného spisovatele, obrátil pozornost Evropy k neslýchaným poměrům polské školy v Rusku. Litujeme, že nedostatek místa nedovoluje nám přinésti památný ten projev v plném znění. Jest v něm jasně zachyceno utrpení polské mládeže v posledních desítiletích, jasně předvedeny

*) Maksimovič jest sedmým jenerál-gubernátorem varšavským od zrušení úřadu náměstka v král. Polském (tedy od smrti hr. Berga). Předchůdci jeho byli: Kotzebue, Albedinskij, Hurko, Šuvalov, Imeretinskij a Čertkov.

**) Dobrodruh, který jako předseda moskevského Slovanského spolku jezdil po slovanském světě a dával se oslavovati nekritickými lidmi, na něž magickým vlivem působí lesklé řády a tituly. Také u nás vystoupil pohostinsku i opakovalo se s ním, co bylo kdysi s Komarovem. Vydány i dopisnice s jeho podobiznou, na jejíž prsou bylo »tret z plechu« jako hvězd na nebi. Když k nám přijedou Rusové osvícení, pokrokoví, mužové vědy a práce, jejichž činnost uchvacuje duše celého v pravdě intelligentního Ruska — nikdo o nich neví. Jak se na Čerepa-Spiridoviče pohlíželo v Rusku, dosvědčuje satirický feuilleton, uveřejněný o něm svého času v Novém Vremeni. A nyní S. Petěrb. Vědomosti přinesly zprávu, že zpronevěřil půl millionu rublů, jež mu svěřila boháčka moskevská, paní Solověva. Před tím již terstská Slov. Mysl psala, že ujel do Ameriky. V činnosti své opíral se o zavražděného velkokniž. Sergěje, což také přispívá k jeho charakteristice.

jsou zde neblahé účinky rusifikačního systému školního, který vypěstoval v srdcích mládeže pouze nenávist k ruské škole — až přirozeně došlo k podivuhodnému protestu veškerého žactva.

Kromě M. Wysłouchové (srv. dopis ze Lvova) ztratili jsme v Polsku ještě jiného, nadšeného přítele: dne 22. března zemřel v Krakově malíř *Walery Eljasz Radzikowski* (nar. 12. září 1840 v Krakově). Byl to muž, nadšený krásnem v každém oboru: hledal krásno v přírodě, hledal je i v lidech, v lidské společnosti a její historii — a kdekoli je nalezl, věnoval mu vřelé své srdce a energickou svoji duši. Tak pomiloval polské Tatry, jež spolu s Witkiewiczem, Chałubińským a j. takřka objevil a četnými vyobrazeními popularisoval; z jeho péra vyšel první polský průvodce po Tatrách, s nimiž, zejména se Zakopaným, srostl nerozlučně. Názvu »malíře Tater« zasloužil si věru plnou měrou; s této stránky poznalo jej i české obecenstvo z illustrací, připojených k článku Ed. Jelínka »Zakopané v polských Tatrách« (vydanému též ve zvl. otisku u F. Šimáčka). Tak pomiloval i národ český pro jeho minulost a zápasy; měl u nás četné přátele (E. Jelínka, Z. Wintra, J. Prouska, K. Drože, pisatele těchto řádků a j.), býval vždy ochotným průvodcem Čechů po Tatrách, navštívil i Čechy (1865), přispíval illustracemi do českých listů (Světozora, Zlaté Prahy) atd. Vzdělal se v krakovské, škole umělecké (Szkoła sztuk pięknych) a v umělecké akademii mnichovské načež r. 1865 vykonal uměleckou cestu po záp. Evropě. Po návratu do vlasti usadil se v Krakově a věnoval se hlavně malířství historickému; z četných jeho obrazů toho druhu (z nichž některé byly svého času vystaveny i v Praze) uvádíme aspoň některé: Stefan Czarniecki, uzavírající konfederaci tyszowieckou; Obrana Krakova proti Švédům r. 1655 (nyní v městské galerii ve Štyrském Hradci): Vjezd Sobieského do Vídně; Mučednictví unitů na Podlesí; Kazimír Veliký, král sedláků; Posvěcení meče Kościuszkova; Bitva u Racławic; Siroba matky Jagiellonův (nyní v museu polském v Rapperswylu) atd.

W. E. Radzikowski.

Studia, konaná k obrazům historickým, přivedla jej k badání historickému i archeologickému vůbec. Vydal (1879, 1889, 1899) tři svazky díla »Ubiory w Polsce i u sąsiadów« (sv I. od stol. 9.—11., sv. II. stol. XII. až XIII., sv. III. stol. XIV., svaz. 4., obsahující stol. XV., jest v tisku), spis o »Szczerbci«, korunovačním meči králů polských (1898), o »Koronach królów polskich« (1899) a knihu »Kraków dawny i dzisiejszy« (1902). Jako Kraszewski popularisoval historii polskou pérem, tak Eljasz-Radzikowski tužkou a štětcem: jeho illustrace k historii polské zná každé dítě, s jeho podobiznami králů polských a obrazy z dějin polských setkáte se netoliko v domech měšťanských, ale i v chatách vesnických. Ušlechtilý, neobyčejně čilý a činný byl to duch v těle spíše útlém, krásné, nezapomenutelné hlavy. Čest jeho světlé památce!

Ještě jinou ztrátu utrpělo polské umění: 12. března zemřel ve Lvově vynikající sochař *Tadeusz Barącz* (nar. 1849 ve Lvově), tvůrce řady pomníků, poprsí a medaillonů znamenitých mužů: Ad. Mickiewicze, Teof. Lenartowicze, Ševčenka a j. Z větších prací sluší uvésti pomník Jana Sobieského ve Lvově, krásnou sochu Ordona (na hřbitově téhož města) a j.: před několika lety obdržel v Chicagu první cenu za návrh na pomník Kościuszkův, loni pak dokončil návrh pomníku téhož hrdiny ve Lvově i allegorického sousoší, představujícího konstituci 3. máje.

A. Č.

Přes všecko úsilí germanisační *živel polský v Poznaňsku a Západních Prusech* neklesá, nýbrž zcela pravidelně vzrůstá. Ukázal to na základě statistických dat *dr. F. Mehring* v »Leipziger Volks-Zeitung.« R. 1890 napočítala vládní statistika v Prusku 3,029.294 Poláků, r. 1900 však již 3,482.518. Přibylo tedy Poláků 15% za 10 let, čili 1·5% ročně. I číselný poměr Poláků a Němců mění se v polských částech ve prospěch živlu polského. Z tisíce obyvatelův bylo Poláků:

	r. 1890:	r. 1900:
v Poznaňsku	603·88	618·79
v Západních Prusech	350·78	355·02
v diecési Opolské . .	593·—	594·01

Velmi patrně jeví se poměrný vzrůst obyvatelstva polského a úbytek Němců v řadě měst; z tisíce obyvatelů bylo Němců:

	r. 1890:	r. 1900:
v Tčevě	604	587
v Malborku	649	636
v Toruni	774	752
v Grudziądzi . . .	636	587
v Bydgošči	856	830
v Inowrocławi . . .	383	360

Tato řeč statistiky jest pro Poláky tím uspokojivější,ováží-li se, jaký ohromný počet vystěhovalců obrací se do západních krajin Německa, do Berlína. Westfálska, Porýní. R. 1890 bylo v ryze německých provinciích asi 100.000 polských vystěhovalců, kdežto r. 1900 jich napočteno 254.000. Při tomto sčítání měli Poláci vestfálští a porýnští 132 spolků s 8.500 členy. *Č.*

Slované východní.

Strašnou *smrtí velkoknížete Sergěje* zadána i ohromující rána celému vládnímu systému **ruskému**, jehož on byl předním stoupencem. Ze čtyř strýců carových byl on věkem třetí. Nejstarší Vladimír, proslulý z petrohradské krvavé neděle, nar. se r. 1847. Jako miláček Alexandra III. měl veliký vliv na vládní kroky. Od r. 1884 je hlavním velitelem petrohradské posádky; jinak rozhojňuje novinky petrohradské chronique scandaleuse. Jeho syna Borisa z asijského bojiště pro hezký život Kuropatkin byl nucen odstraniti — a bratr Borisův, Alexěj, není lepší. Druhý carův strýc, Alekséj (nar. 1850), teď právě odjíždí na Riviéru, aby prý polepšil svého zdraví, v Petrohradě vypráví se však něco jiného. Ač má hodnost admirála a je generálním pobočníkem, neplete se do ničeho a hledí si rozkošnictví. Podobnou nickou byl a jest i čtvrtý carův strýček, Pavel, jenž ihned po smrti Sergějově sproštěn byl svého trestu vyhnanství, jímž stižen byl pro nerovný sňatek z rozvedenou ženou. Zášti u lidu proti němu není, proto má býti teď nástupcem Sergějovým v úřadě moskev. gubernátora. Možná, že sám o to nestojí. Sergěj měl veliký vliv na cara. On byl s Vladimírem strůjcem všech repressalií. Dojem smrti jeho ve veřejnosti nebyl za nynějších poměrů tak mocný, jako při smrti Plehvově. Listy neofficiální a nereakční přijaly smrt jeho jen jako logický následek toho, co se v Rusku dělo a děje, vinu za jeho prolitou krev uvalují na původce celého systému vládního. O tom, jak byl v lidu neoblíben, svědčí vyplenění jeho statků a továren v Dimitrijevě v gubernii orlovské, jež se stalo nedlouho po smrti jeho.

Na carskou rodinu attentát působil ovšem tísnivě. K pohřbu dostavili se toliko velkoknížata (mimo Vladimíra); ani k zádušní bohoslužbě v kathedrále petrohradské nepřišel nikdo z carské rodiny. Následkem attentátu podal prý i *Trepov demissi*, z mnohých příčin také proto, že vdova Sergějova pokládá jej, bývalého pomocníka Sergějova, za vinníka násilnického systému Sergějova. V carské rodině obávali se bouří v den 4. března (výročí osvoboz. reforem cara Alexandra II.). Po výbuchu pumy v hotelu Bristolském carská rodina naprosto přestala vycházeti z Carského Sela; ani bohoslužby za cara Alexandra II.

se nesúčastnila. O cařici vdově dvě zprávy tvrdí, že obdržela ortel smrti od revolucionářů a že chce proto navždy se usaditi v Kodani.

V carské rodině pod dojmem toho sám velkokníže Vladimír radil prý k uspíšení *reforem.* Dosti dlouho však na veřejnost přicházely zprávy ukazující, že car velice kolísá, má-li se dáti na dráhu reforem V týž čas, koncem února, kdy v diplomatických kruzích tvrzeno, že *zemský sobor* bude svolán v březnu, hlásal Bulygin, dokud nenastane v říši klid, že nebude ani reforem. Koncem února již přicházely zprávy, že v poradě ministerské schválil car návrh odročovací; jiné zprávy označovaly sobor vůbec za zmařený. V té době a doposud vlastně je *Witte v nemilosti* carově. Zpráva, že jemu svěřeny přípravné práce pro sobor, vyvrácena rozhodně. I to, že car nařídil státnímu sekretáři Solskému předsedati schůzím ministerským, když sám car nemůže, svědčí o nemilosti k Wittovi. Velmi mocně stoupá vliv *min. orby Jermolova.* Označován jest za muže, jenž se domohl svého postavení toliko svou prací, bez protekce. Studoval vlastně chemii. Velikým spisem o organisaci zemědělských dělníků zasloužil si cenu Akad. nauk. R. 1892 vydal beze jména brošuru »Neúroda a nouze lidu«, jež měla veliký účinek. Ve »Svobodném ekonomickém spolku« měl význačnou úlohu. Patří mezi nejliberálnější muže, s Wittem je dobrý přítel. Jeho přičiněním došlo *k manifestu v jubilejní den 4. března,* v němž vedle slov, litujících těžké vojny na východě, smrti Sergějovy a nepokojů uvnitř říše, především věta: »Zveme lidi dobré vůle všech stavů i zaměstnání, každého ve svém oboru a na svém místě, aby se připojili v přátelské součinnosti k nám slovem i skutkem ve svatém a velikém díle překonání nepřítele atd...« zdála se slibovati opravy ve smyslu konstitučním, jakož i mnoho listů si vykládalo. Ale mnohým zdála se příliš nebezpečně stilisována a cítili z ní pravý opak. Slova *reskriptu* v týž den vydaného zní mnohem příměji: »Úplně odpovídá upřímné mé touze společnou prací vlády a zralých sil veřejných dojíti k uskutečnění mých plánů ku blahu lidu mířících.« To by mohlo býti zárukou, že k jisté formě konstituce dojde. Listy petrohradské přijaly zejména reskript radostně. V Moskvě manifest prý přijat chladně. Trepov zprávou o konstituci v reskriptu byl prý ohromen. Jedni praví, že cařice Alexandra má zásluhu o tento krok ku předu, že však Jermolov podal carovi memorial o nutnosti upokojení země poskytnutím konstituce, je zaručeno; patrně cařice mu přišla na pomoc. Také vysvětlují rozdíl mezi upřímnějším reskriptem a manifestem tím, že druhý měl napraviti smutný dojem zvěstí, jdoucích právě z Asie. — Petrohradská městská rada usnesla se ihned na adresse díků za reskript. Člen menšiny Falbork prohlásil při tom, že bez svobody slova, tisku a svědomí další společenský život je nemožný. Birževyja Vědomosti označily náladu, vyvolanou reskriptem, za stejnou, jakou pocítilo celé Rusko při povolání Svj. Mirského. A. S. Suvorin napsal: »Bude věčná potupa a hanba všech lidí pokojných, toužících po mírné reformě, jestliže i po nejvyšším reskriptu zůstanou sedět se složenýma rukama.« Hr. Goleniščev Kutuzov uvítal manifest básní, vítá jej časopis Pravo, Jurist, Novoje Vremja, Slovo, Ruś a j. S. Petěr. Vědomosti přinesly dokonce i obšírný návrh ústavy ruského parlamentu, pro nějž navrhují název »státní sbor poradní« (gosudarstvennaja duma). Návrh je soukromý, jak bude vskutku ústava — dojde-li k ní — vypadati, kdož ví. Očekávají se vedle toho ještě změny v ministerstvu; místo min. vyučování Glazova zaujme prý sám velkokníže Konstantin Konstantinovič

Jisto jest, že po *porážce mukdenské,* jejíž dojem byl otřásající na celé Rusko, na cestě reforem zastaviti se jest nemožno. Bude-li donuceno Rusko k míru nyní, nebo vytrvá-li — a k tomu má odvahu —, reformám se nevyhne. Pro odhodlanost k dalšímu boji je charakteristické, že min. financí dovolil spolupracovníku londýnských »Times«, pochybujícímu o peněžní pohotovosti ruské, aby si přišel všecko zlato ruské — přes 800 mil. rublů — do státní pokladny v Petrohradě prohlédnout. Telegram Kokovceva Times uveřejnily a celá řada redaktorů anglických žádala o stejné dovolení. Dostali je všichni.

Je záhodno zaznamenati i neohrožené *kroky intelligence ruské,* která mezi všemi těmito událostmi neustávala volati po reformách a konstituci.

V Moskvě zemští zástupcové usnesli se na projevu nevole nad ubíjením dělnictva, prohlašujíce konstituci za jediný východ ze situace. Nově zvolený předseda mosk. zemstva Golovin nepřijal hodnosti této, odevzdávaje ji Šipovu, bojovníku za konstituci u vlády velmi neoblíbenému. Sjezd náčelníků šlechty v Moskvě učinil podobný projev. V Petrohradě sjezd advokátů prohlásil se pro svobodu slova, tisku, svědomí a pro konstituční sněm. Spolek literátů domáhá se povolení sjezdu literátů všech národností v Rusku, na němž by jednal o potřebách veřejných. Moskevští kupci a průmyslníci podali caru adressu oddanosti, v níž prosí, aby připuštěni byli k činnosti ve prospěch stavu svého i říše. Podobné adressy podali Gruzíni na Kavkaze, Tataři na Volze a Židé oděsští, zdůrazňujíce při tom ještě své požadavky tolerance národnostní a náboženské. Nad to pak všechen tisk ruský neustával útočiti na bezpráví, jichž se dopouští byrokracie v Rusku celém i v částech jeho, v Polsku a j.

Zatím mnoho pracováno, ač s malým zdarem, o reformách v rámci dřívějších manifestů. Vyšly obsáhlé a mnohomluvné *zprávy o jednání min. komitétu*, týkající se tolerance náboženské, rozšíření samosprávy, dělnické otázky, tisku, částečného zrušení zákonů výjimečných, ale s úspěchem malým; věci, před rokem ještě jako značný pokrok vypadajících, dnes již nikdo nedbá. Zvláště smutně dopadl osud dělnické kommisse pod předsednictvím Šidlovského. Dělníci odepřeli vyslati do ní své delegáty, a tím činnost její ukončena. Stojí za poznamenání, že v týž čas, kdy se jedná o svobodu tisku, zrušení censury a pracuje ve věci té zvláštní kommisse, dva výborné ruské listy, »Žizň« a »Naši dni«, třetí výstrahou zastaveny na $^{1}/_{4}$ roku. Zjev v Rusku velmi častý, že jeden úřad dělá opak druhého.

Ohromné *bouře a stávky* po celém Rusku, kterých nikdo dosud, ba ani za půl roku ještě nevypíše v celé ohromnosti jejich, svědčí, že říše vyžaduje oprav od kořene. V Petrohradě dlouhotrvalá a vleklá stávka všeho dělnictva (prý na 240.000 stávkujících). Stálé demonstrace a zatýkání: demonstrováno při zádušních službách božích za oběti petrohradské neděle a množství lidí zatčeno. Zatčena i celá dělnická komisse. V Rize při boji dělnictva s vojskem usmrceno mnoho osob. — Byly stávky železniční na teraspolské železnici, v Moskvě a v Kazani; v Kyjevě stávkovalo dělnictvo i úřednictvo. V Moskvě ohromná stávka železniční denně působila na trati mosk.-kazaň. 90.000 rublů škody. S nebezpečnou silou vypukla stávka v Donské oblasti uhelné: zde i kozáci, usedlí v této oblasti, přidávali se ke stávkujícím, jichž bylo na 250.000. Duch odboje zanesl se i do duchovního semináře: v Minsku se chovanci vzbouřili, vyplenili byt rektorův a všecky listiny v něm spálili.

Ke všemu přišly *bouře kavkázské* a nyní *jihoruské* (v Jaltě), zostřené stálou nevraživostí kavkázských národností. V Baku i podle officiálních zpráv byl soudný den. Veřejný pouliční boj mezi Tatary a Armény činil dojem války. Nad celým Kavkázskem vynesen stav obležení. *Bouře selského lidu*, jež naposledy přišly, bylo lze očekávati: jsou to zase tytéž jihoruské kraje, které bouřily se před krátkým časem, kraje, v nichž lid trpí nedostatkem půdy. Všude z míst pobouřených se potvrzuje, že mužíci si osvojují pozemky velkostatkářů, tvrdíce, že ve výroční den velikého osvobozujícího manifestu) 4. března vyšel manifest nový, přidělující lidu pozemky potřebné, o něž kdysi byl pány ošizen.

A stále se bouří *mládež universitní i škol středních.* University prohlašují solidárnost se studenstvem, nikde se neučí. Život všechen z kolejí vyšel, ani škola neúčinkuje. Příliš chorý je celý organismus říše a krise v chorobě této je příliš těžká. Útisk s jedné strany hrůzný a vášnivý — a urputný, stejně vášnivý odpor s druhé strany bojují tu spolu, zostřeny jsouce temperamentem povahy příliš široké, z extrému do extrému vybíhající.

Organisace revoluční stále jest v činnosti. V Oreandě, na jihu, objevena tiskárna a sklad brošur: z postižených 4 osob jedna raději vrhla se do moře; v Moskvě zatčeno přes 300 lidí, obviněných ze spiknutí, řízeného z Londýna od emigrantů; nalezeno i skladiště bomb a zbraně. V Petrohradě nalezeny

revol. proklamace v kasárnách a mezi vojskem; mezi gardisty objeven tajný spolek. Na Novém světě gardisté socialisté stříleli na své druhy. Pumový výbuch předčasný v hotelu Bristol zmařil útok snad stejně odvážný, jako na Sergěje. V Moskvě před divadlem vybuchla též puma. Ve Viborgu ve Finsku smrtelně postřelen pověstný utiskovatel Finů, gubernátor Mjasojedov. V Petrohradě střeleno na gen. Komarova a důstojníka hr. Przezdzieńského, v Minsku a Mohylevě střeleno na policejní ředitele, v Tiflise zastřelen polic. důstojník. A tak stále roste kronika temných skutků pomsty... Kdy vymizí tyto neblahé zjevy z ruského života — kdy bude lépe?... —*ch.*

*

V popředí události **maloruských** stojí mocná *akce pro zrušení zákazů literárního jazyka maloruského* z r. 1876, jimiž odsouzen byl jazyk jižní Rusi k osudu jazyka pouhých prostonárodně zábavných knížek: nepovoleno v jazyce maloruském ani Písmo svaté, ani činnost vědecká, rovněž naprosto zakázány noviny a publikace periodické v maloruském jazyce. Akce podporována i ruským tiskem. Petrohradská »Naša Žizň«, ukazujíc na úspěch kremeneckého biskupa Amvrosije, jenž na svých visitačních cestách poučuje lid jazykem maloruským (podle jeho vlastního svědectví) k veliké oblibě lidu a s blahodárným účinkem — praví dále: »Dávno je na čase sejmouti s maloruského jazyka těžké okovy ukazu z r. 1876. Čas jest dáti millionům ruské Ukrajiny příležitost míti prospěch z vlastního jazyka, ne proto, že Bantke nazval jej nejlepším ze všech jazyků slovanských, Mickiewicz nejlepším mezi nářečími ruskými, ne proto, že Bodjanskij velebil jeho poetičnost a hudebnost a stavěl jej na roveň s řeckým a italským jazykem, ne proto, že Koubek a Maciejowski uznali jej za lepší než čeština, ne proto, že Velkorus Dal' stavěl jej nad velkoruský, — nýbrž proto, že jest jim, Ukrajincům, jazykem rodným.«

V Kyjevě projev proti zákazu učinil sjezd lékařský a podobně i valná hromada spolku »Kyjevská společnost gramotnosti« usnesla se na projevu, žádajícím zrušení zákazu. (Projev otištěn v Kyjevské Starině.) — Malorušti spisovatelé a publicisté v témž městě — prof. Antonovyč, Biljaševśkyj, Vasylenko, Hrinčenko, Jefremiv, Žytećkyj, Nečuj-Levyćkyj, Lysenko a j. — podali žádost předsedovi ministerské kommisse pro opravu tiskových předpisů, Kobekovi, aby do kommisse pojati byli i literáti a publicisté malorušti. Žádost došla splnění: ve zvláštní kommissi maloruské kromě zástupců vlády jsou: red. Kyjevské Stariny V. Naumenko, advokát a člen černihovské městské rady H. Šrag, spisovatel Lotoćkyj, statistik a znalec Ukrajiny A. Rusov, jeho choť, známá svými pracemi o lit. malor., spisovatelka Olena Pčilka, advokát Dmytriv. První schůzi komise, kde přednášela paní Rusová, Lotoćkyj a zvláště Naumenko, byl přítomen i min. Witte. Projev proti omezování jazyka malor. učinil též filologicko-historický oddíl kyjevské university. V Poltavě gubernské zemstvo usneslo se žádati za povolení časopisu pro lid v malor. jazyce (List Poltavského Zemstva), o připuštění knih malor. do ministerských lidových čítáren a o úplné zrušení zákazu z r. 1876 Mimo tyto požadavky vysloven jiný, dosud nebývalý: zavedení jaz. malor. do škol. Usneseno zříditi pomník Ševčenkovi. V Charkově »obščestvo gramotnosti« zadalo o dovolení k vydávání lidových a poučných knih v jaz. maloruském. Na universitě Charkovské ustaven, shodně s ustanovením ministerským, odbor pro zkoumání potřeb jazyka maloruského. V čele odboru je prof. Sumcov. O jazyku malor. vyžádalo si ministerstvo výslovně dobré zdání university této a kyjevské. Stejné dobrozdání podati má akademie nauk a kyjevský generální gubernátor.

V Oděse městská rada usnesla se žádati o zrušení všech omezujících nařízení proti jazyku malor. a o zavedení jeho do škol v úloze jazyka vyučovacího, tak že by velikoruština byla jen zvláštním předmětem. Obšírné memorandum ve věci té, podané ministerskému předsedovi Wittovi, je prací P. A. Zeleného. Kromě toho poslán podobný projev Kobekovi. I schůze tamějších žurnalistů učinila projev podobný a stejně i schůze maloruské intelligence v Chersoně. V Petrohradě samém domáhají se Malorusové povolení malor. spolku literárního.

Přes to v petrohradském »hlavním správním úřadě ve věcech tiskových« jde ještě stále po starém. Žádal dr. Lucenko, aby směl vydávati v Oděse maloruské »Noviny«, ministerstvem vnitra skrze uvedený úřad byl však odmítnutí

V jedné věci hráz je prolomena a úspěchu se dostalo. Dne 28. února konal min. komitét za účasti velkoknížete Konstantina Konstantinoviče (básníka a předsedy Akademie nauk) a metropolity Antonia sedění, v němž *povoleno vydání malor. překladu nového zákona.* O věci referoval sám velkokníže, jenž jako předseda akademie celou věc minist. komitétu byl předložil. Usneseno povoliti vydání překladu F. S. Mofarovského, prozkoumaného Akademií nauk, a spolu uvolniti omezení dosavadní v ten smysl, aby každá kniha byla dříve schválena Synodem. Tedy zásadní zákaz je prolomen.

V napjatých poměrech rusínsko-polských v Haliči vzácný je projev takový, jaký učinila pokroková část učitelstva polského v listě svém »Gazeta szkolna« pod názvem: *Smír rusínskopolský.* Prohlášeno zde za nezbytné úplné dohodnutí mezi učitelstvem maloruským a polským k provedení stavovské organisace učitelské. »Bez tohoto dorozumění nic nevykonáme. Vědí o tom dobře naši nepřátelé, proto se namáhali vší silou vštípiti učitelstvu haličskému národnostní šovinismus. Mezi Poláky prohlašují, že co Malorus, to hajdamák, v »Sičích« strojí se ku porubání Lachů ve východní Haliči a zahnání jich za San a tomu podobné nesmysly, protivné zdravému rozumu... Bohužel, podlehla těmto svodům část učitelstva ve východní Haliči, a za pomoci mnohých zatemnělých učitelů polských jsou zde stíháni učitelé maloruští za každé ostřejší slovo proti Polákům, jsou překládáni s místa na místo, existenčně ruinováni.« Projev učitelstva polského obrací se proti rozeštvanosti národnostní, jejímž nástrojem by měli býti i učitelé, a žádá úplného dohodnutí obojího učitelstva k boji za společné prospěchy stavu.

V otázce stavby *národního divadla maloruského* ve Lvově vznikla dosti tuhá a zajímavá diskusse v tisku. Ozvaly se hlasy ukazující na to, že stavba divadla na nynější dobu jest předčasná, nejen pro potíže finanční, jež dlouho ještě potrvají a s nimiž by i divadlu hotovému bylo zápoliti (neboť Lvov přece jen nemá tolik divadelního obecenstva maloruského, aby samo divadlo udrželo), ale i proto, že jsou mnohé naléhavější národní potřeby, nežli je divadlo. V Literaturno-naukovém Vistnyku prof. Hruševskyj poukázal na jednu takovou potřebu, totiž na založení soukromých gymnasií v Samboře, Drohobyči a Berežanech, jichž zřízení za nynější nepřízně kruhů stojících u vlády nelze dosíci, a jichž je tolik třeba. Z ročního obnosu 80.000 korun počítá prof. Hruševskyj, že by možno bylo vydržovati čtyři nižší gymnasia a jedno úplné. To je ovšem peníz, jaký by těžko bylo sebrati v národě chudém a sbírkami jinými již obtíženém. A tu ještě není počítáno s obtížemi, jež by takovým ústavům vzešly při zjednávání práva veřejnosti atd. Tu připomenut v diskussi též nezdar, jenž stihl před třemi lety pracovníky v Javorově, kdež byly již vykonány všecky peněžní přípravy k otevření gymnasia, ale zmařeny tím, že liknavostí lvovských kruhů neučiněno nic pro získání potřebných učitelů maloruských. V »Dile« (č. 10.) hlavní javorovský účastník J. Kmit vypravuje podrobné osudy této akce.

Jak se zdá, jest již u konce malá tato bouře. »Dilo« míní, že jest nemožno, upustiti od stavby divadla, když sebrán již značný kapitál, zakoupen pozemek a učiněna mnohá vydání předběžná. »Na fond sbírali tisícové lidí a s jejich penízem nelze nakládati libovolně.« Zajisté bylo by potřeba nějak získati svolení dárců ke změně účelu sbírek.

K přehledu činnosti maloruské za minulý rok v oboru osvětném přidáváme přehled *činnosti »Prosvity«*. Nových členů získal spolek 1359, tedy od založení spolku — od r. 1893 — bylo by to již 17.537 členů, z nich však vskutku činných členů je asi 6000. Výkaz spolku nemluví o tom, proč tolik členů zase ubylo. Něco se vysvětlí úmrtími, vystěhovalectvím, ale všecko ne. Čítáren přibylo nových 155, tak že počet všech čítáren byl by 1494, ale zase není udáno, kolik z nich je vskutku v činnosti. Členů všech čítárny mají asi 75.000. Dobré účty činí dobré přátele, a podrobný, nebojácný výkaz, jak o něm na příklad mluví »Dilo«, spolku neuškodí, nýbrž spíše prospěje.

Naproti tomu *Tovarystvo pedagogične* svých dosavadních 15 odborů za minulý rok rozmnožilo o nových sedm, při čemž přibylo nových členů 704. Je tedy všech členů 1200. Úkolem spolku jest šíření osvěty v lidu.

Jakési hnutí lze pozorovati i mezi *duchovenstvem maloruským*, jež při nynějším stavu patronátu naprosto je závislé na polských patronech. Volá se po organisaci duchovenstva, aby se zlomiti mohl stav nynější odvislosti. Ve článku, obírajícím se touto věcí, připojuje Dilo poznámku: »Proti organisaci duchovenstva maloruského pro věci čistě stavovské nestaví se nikdo ze světské intelligence, intelligence pozdvihuje však hlas svůj, aby eventuální taková organisace duchovenská nezměnila se v organisaci, jež by chtěla všecky věci národní zabrati do svých rukou. Pak by nastala roztržka s duchovenstvem a oslabení národních sil.«

Na den 25. března svolána do Lvova ustavující schůze *maloruského zemského spolku hospodářského*. Dosavadní zemský spolek hospodářský přešel zcela v ruce polské a většinou velkostatkářské. Proto na podnět »Prošvity« ve Lvově, »Selského hospodáře« v Olesku a »Spolku hospodářského« v Přemyšli založen samostatný spolek rusínský. —*ch.*

Jihoslované.

Chorvaté želí předčasné ztráty sympathického učence, professora záhřebské university *Milivoje Šrepela* (nar. 8. listopadu 1862 v Karlovci, zemřel 23. února v Záhřebu). Bystrý duch jeho vykonal mnoho pro literaturu chorvatskou pronikavou kritikou současné produkce i pracemi literárně-historickými. Vedl pozornost čtenářstva i mladého dorostu literárního k západu i k velikánům ruské literatury, tak že není frasí, praví-li se, že vychoval Chorvatům celé literární pokolení. Jeho »Slike iz svjetske književnosti«, vydávané Maticí Hrvatskou, spousta jeho rozprav a kritik ve »Vienci«, jeho vědecké práce v publikacích Jihoslovanské Akademie (na př. v založené jím sbírce »Gradja za povijest književnosti hrvatske«) — vše to činilo jej jedním z vůdčích duchů mladšího pokolení literárního a vědeckého, vše to ukazuje, jak velikou ztrátu utrpěli jeho smrtí Chorvaté, ba vůbec Srbochorvaté. Neboť Šrepel náležel vždy k osvíceným Chorvatům, pracujícím vědomě a s láskou ke sblížení obou částí jednoho národa. V řadě jeho prací setkáváme se s rozpravami o Zmajovi (předmluva k jeho »Djuličům«), Lazarevićovi, kníž. Nikolovi atd. Byl to vůbec muž vzácně ušlechtilé, ryzí povahy, širokého rozhledu, neúmorné práce, i zůstavuje po sobě památku nejsvětlejší.

Milivoj Šrepel.

Před ním tragickou smrtí — pádem (či skokem v úmyslu sebevražedném?) se skály do moře — skončil v Dubrovníku mladistvý (teprve 27letý) básník *Janko Koharić* (13. února). Duch nepokojný, věčně těkající s místa na místo, s předmětu na předmět, neustále hledající čehos lepšího, než podává nynější život a společenské řády. Při této jeho povaze jest pochopitelno, že se zápalem sobě vlastním věnoval se i publicistice, i politické činnosti žurnalistické. Překvapením však bylo, když se najednou objevil — bystrým, pronikavým historikem. Jeho »Knjiga povjesti naroda hrvatskoga« a »Das Ende des kroatischen Königthums« jsou svého druhu znamenité, přímo revoluční práce v chorvatské historiografii. Mladé Chorvatsko ztrácí v něm hlavu originální, svéráznou, jejíhož neobyčejného talentu věčná jest škoda pro chorvatskou poesii a snad i vědu.

K projevům porozumění pro *shodu srbochorvatskou*, které se v posledních dobách utěšeně množí, připojila se dohoda **Srbů a Chorvatů v Kotoru**.

Z dřívějších jejich sporů radovali se jen Vlaši, kteří dosud při nesvornosti Srbochorvatů měli v ruce řízení města. Nyní se Srbové a Chorvati dohodli, i budou míti v městské radě Chorvati 22 členů a Srbové 14, purkmistrem bude Chorvat, náměstkem jeho Srb; obecní vyhlášky budou tištěny latinkou i písmem cyrillským. Potěšitelná tato dohoda jest hlavní zásluhou obou biskupů, katolického bisk. Ucceliniho (o němž jsme již jednou psali) a pravoslavného vladyky Petranoviće.

Král Petr I. jmenoval 11. března prvých osm professorů *srbské university v Bělehradě* (jsou to: chemik S. Lozanić, geolog J. Žujović, zeměpisec J. Cvijić, architekt A. Stefanović, ekonomista M. Radovanović, mathematik M. Petrović, historikové D. Pavlović a L. Jovanović), kteří zvolili ostatní professory nové slovanské university (pro filosofickou fakultu S. Uroševiće, B. Popoviće a B. Stanojeviće, pro fakultu technickou N. Stamenkoviće, V. Todoroviće a B. Gavriloviće, pro fakultu právnickou S. Jovanoviće a Ž. M. Periće), vesměs professory dosavadní Veliké Školy. Nová universita doplněna bude fakultou lékařskou asi za rok neb dvě léta.

Počátkem března zemřel v Bělehradě historik *Boža Knežević* (* 1862 na Ubu), duch filosofický, který uváděl historickou vědu srbskou na dráhy moderního badání. Díla jeho »Principi istorije«, »Red u istoriji«, »Proporcija u istoriji«, »Misli« zajišťují mu navždy čestné místo ve vědecké literatuře srbské. Č.

*

S jakou zúmyslnou, úskočnou nedbalostí provádí Turecko slíbené reformy v **Makedonii**, o tom nepochybuje již snad na božím světě nikdo. Ruští důstojníci, sloužící v makedonském četnictvu, zejména plukovníci Svirskij a Voronin, na vyzvání velvyslance Zinovjeva podali mu zprávu o reformách tureckých. Zavrhují oba způsob provádění reforem, postavení Makedonie nazývají nesnesitelným a obviňují tur. úřady, že vědomě chrání řecké čety protipovstalecké. Postavení toto musí dle uznání jejich vésti ke katastrofě. Kraj potřebuje a požaduje samosprávy, o niž dle svědectví Svirského žádají i Mohamedáni. V téže době (v 1. pol. břez.) vyslanectva anglické, italské a francouzské odeslala svým vládám projevy o naprosté neudržitelnosti nynějšího stavu, naléhajíce zejména na přetržení surovostí tureckých.

O činnosti kosovského valiho (náčelníka vilajetu) Šakira-paši píše v téže době »La Macédoine«: Všude shovívá a napomáhá Albáncům. Přijdou-li si křesťané z některé vsi stěžovat na násilí albánské, pošle tam vojáky s rozkazem, aby chránili křesťanů, ale nedotýkali se Albánců. Vojáci ironii jeho rozumějí a vesnice má potom dvoje sužovatele na krku: četu Albánců a vojáky, kteří doberou, co první nechali. Šakir sám objíždí vilajet a všude po jeho příchodu jsou Albánci drzejší a smělejší. Srbové ve Starém Srbsku jako kdyby byli odsouzeni k vyhubení od těchto hrdlořezů. Z papírových ediktů Hilmi-paši, nikdo si nic nedělá. Rozkázal netrpěti Albáncům zbraní a jeden důstojník v Prizrenu, vzav rozkaz do opravdy, jal se odzbrojovati Albánce po ulicích. Hned byl pašou Šakirem přeložen do Bagdadu a nahrazen jiným. Vůdce Albánců Áfir Nezirović, jenž dostává rozkazy přímo z Cařihradu, veřejně se směje rozkazům Hilmi-paši. Vraždí a loupí dále. Vzbouřivší se loni Albánci kmene Luma a usadivší se v Ipeku, uvelebili se tam a vyjídají celou krajinu. Úřady a vojsko nechávají je na pokoji.

Vláda cařihradská sama po neustálých neúspěších Ruska na Dal. Východě má odvahy víc a víc. V okruhu Jenidže-Vardaru stihání Bulharů je neúprosné. Vesnice jsou přepadány vojskem, jež pod záminkou stihání povstalců loupí, pálí, mučí, znásilňuje — stále stejně podle starých způsobů. Do Soluně přivezen byl sedmdesátiletý Bulhar Afanasij Rupan, jehož celé tělo bylo pokryto ranami. Sbil jej tak kapitán tureckého četnictva na rozkaz mudirův. V Bulharsku posud mešká přes 6000 uprchlíků, hlavně z vilajetu drinopolského, jež turecká vláda podle obnoveného již několikrát zaručení svého měla uvésti zpět v jejich domy a majetky. Ale neučinila tak dosud a neučiní, protože majetky tyto zabrali dávno pro sebe musulmané. — Jak jsme již

psali, chtěla bulharská vláda obyvatelstvu makedonskému v jeho nevýslovné bídě přispěti 250.000 franků, ale Turci nedovolili tuto pomoc rozdělovati bulh. duchovenstvem a bulh. jednateli, žádajíce, aby byla rozdělena tureckými úřady. To bulh. vláda odmítla, vědouc, kam by peníze šly. Nabídla však, že zemědělská banka ve Srědci poskytne nuzujícímu se obyvatelstvu výhodné půjčky, ale Porta zase nesvolila.

Že klid není a že boje s povstaleckými četami se množí, je zřetelné. Od polovice února činnost čet vzrůstá. I řecké čety se množí. Taková četa na př. napadla u Jenidže-Vardaru bulharské rybáře a 11 jich zabila. V okruhu kumanovském ve vilajetě kosovském roste a přiostřuje se rozpor mezi bulharskými povstalci a srbským obyvatelstvem. Podle posledních zpráv v monastirském vilajetě spálili bulh. povstalci klášter Čerbovo. Z bulharské strany v polovici března několik čet, soustředivších se u Plovdiva, odebralo se přes Küstendil na tur. hranici. Mezi nimi bylo mnoho uprchlíků.

Vnitřní makedonská organisace v první třetině března provedla reorganisaci, nutnou proto, že po soluňských attentátech tisíce členů jejich upadlo do žalářů a že v následující potom partisánské vojně povstalecké vedení přešlo přirozeně na vůdce bojujících čet. Na kongresse, jenž se před několika měsíci konal v okolí Prilepu, byl učiněn pokus obnoviti organisaci dřívější. Předseda kogressu Damian Grujev vypracoval nové osnovy, dle nichž dřívější centralisace poněkud uvolněna, ale také moc vůdců čet poněkud omezena. Odpor mnohých vůdců čet byl silný, ale překonán. V čele reorganisovaného hnutí stojí Grujev, Tončev a Lovančev. Pověsti, že Sarafov se odtrhl a tvoří novou organisaci o 1000 členech, složenou hlavně z bojujících čet, nebyly správné. Novější zpráva hlásí, že dosaženo shody mezi stranou gen. Končeva a vnitřní organisací, a sám Sarafov prohlašuje, že celá organisace se usnesla vyčkati letos bez boje, zdali Evropa vskutku provede a prosadí reformy. Nestane-li se tak, začne příštím rokem boj znova. — V Paříži v únoru počal vycházeti list »La Macédoine«, orgán vnitřní organisace, pracující v tomtéž smyslu, jako známá velká publikace, o níž jsme již v tomto ročníku v lednovém sešitě referovali. Řídí jej Georgij Gaulis.

Veliké obavy budí stálé *zbrojení turecké*. V cařihradských arsenálech zimničně se pracuje, válečné potřeby a zbroj se dopravují stále do Soluně a Drinopole. Všechna doprava válečných zásob děje se v noci. Odvodní komise v Makedonii pracují zvýšenou činností.

Proti komu Turecko zbrojí? Všeobecně se myslí, že proti Bulharsku. Tak se mluví v Cařihradě, tak soudí »Večerna Počta« bulharská; řecký tisk jednomyslně soudí, že je tomu tak, a veřejně přetřásá otázku, jak se má zachovati Řecko; tak soudí se i v Evropě. — Ve Vídni soudí, že zbrojení míří i na Rakousko-Uhersko, o jehož nezištných úmyslech mluví veliké válečné přípravy v Bosně a Hercegovině; vyskytl se i návrh ve veřejnosti, zademonstrovati Turecku rakouskou eskadrou v Soluni. »Večerna Počta« dobře vykládá, že zbrojí Turecko proti všem: proti komitům, proti Bulharsku i proti Rakousku. A chce tak zmařiti i zakročení velmocí, které v nynějším postavení Makedonie jest již nezbytné. Učinila krok již Anglie. Projekt oprav, vypracovaný lordem Landsdownem, jak sděluje bulh. publicista S. Radev, došel schválení Francie; Italie váhá, Vídeň zuřivě se mu brání, neboť za společné kontroly všech mocností evropských nad Makedonií vliv rakouský a pretense rakouské se musí omeziti. Projev nejnovější ve sněmovně anglické, odůvodňující nutnost finančně zajistiti samosprávu Makedonie zřízením oddílu banky Ottomanské pod kontrolou evropskou, ukazuje, že Anglie půjde dál. Nutí ji k tomu prospěchy obchodní — rozvířené a rozjitřené Turecko evropské jest jí zavřeným zlatým dolem. Z lásky křesťanské a lidské Anglie nedělá již dávno ničeho. —*ch.*

Literatura, umění.

Ruskočeský slovník. Sestavil VLADISLAV ŠKORPIL, správce arch. musea v Kerči. Seš. 1.—9. A—Дѣлить. V Praze (nákl. J. Otty). Cena seš. 80 hal.

Nelze dosti vřele uvítati vydávání tohoto slovníku, jehož bylo dávno třeba jako soli. Je to u nás první slovanský slovník větších rozměrů. Učení se jazyku ruskému šíří se u nás neustále, čte se mnoho rusky, překládá se hojně z ruštiny, tak že dosavadní příruční slovníky již nestačily ani běžné potřebě, dokonce již ne překladatelům a pod. Ani slovník Rankův, na svou dobu jistě dobrý, již nevyhovoval. Nový slovník Škorpilův jest široce založen na podkladě nejlepších ruských děl: ruského slovníku petrohradské Akademie nauk a druhého vydání slovníku Vladimíra Dalja. Nepochybujeme, že p. Škorpil bude přihlížeti i k 3. vydání tohoto slovníku, které zatím (od r. 1903) počalo vycházeti redakcí prof. Baudouina de Courtenay. Ve slovníku Škorpilově obsažena budou veškerá slova, která se vyskytují v literatuře ruské od Lomonosova; ze staroslovanštiny, staré ruštiny a provincialismů pojaty do slovníku výrazy, které zdomácněly ve spisovné řeči a v běžné mluvě. Větší rozměry slovníka dovolují přihlížeti i slušnou měrou k fraseologii, tak že i v tom směru nový slovník bude vítaným vůdcem při ruské četbě a učení se ruskému jazyku. Této praktické potřebě hoví i dokonalé přizvukování. Také seřadění slov stejného původu podle zvláštních hesel (nikoli v celé shluky) lze z praktického hlediska vítati. Vůbec doporučujeme vřele Škorpilův »Ruskočeský slovník«, k němuž se ještě vrátíme, až bude dokončen. Doporučujeme jej nejen všem jednotlivým přátelům ruštiny, ale především také všem veřejným knihovnám a knihovnám školním. V každé středoškolské knihovně měl by býti oddíl slovníků a grammatik slovanských jazyků! —*n*—

Sochař-mudřec M. M. Antokolskij. Studie ANT. ŠNAJDAUFA. S 24 vyobrazeními. V Praze 1904. Nákl. vlast. (v komisi Fr. Řivnáče). Str. 221. Cena 8 K.

Řada studií Šnajdaufových o Antokolském jest vlastně řadou výlevů nadšení, řadou výkřiků opojeného ctitele zesnulého ruského mistra — autor je stále u vytržení nad dílem Antokolského, tak že na mnohých místech máte dojem, že mluví jen v hyperbolách. Jen některé stati (na př. Poslední vzdech Kristův) klidem a věcností liší se od ostatních, které bylo by lze nazvati explosemi, jimiž valí se neobmezené nadšení z nitra autorova. Kniha Šnajdaufova není tedy studií o Antokolském ve smyslu obvyklém, nýbrž jaksi řadou slovních parafrasí soch Antokolského, jimiž autor snaží se čtenáři vštípiti, vsuggerovati svůj obdiv pro tato díla. Již název knihy naznačuje, že autor snaží se postihnouti filosofii životního díla Antokolského, že snaží se předvésti nám tohoto rusko-židovského, velkého sochaře jako myslitele a mudrce, který svými pracemi vyjadřoval svou filosofii. A touto filosofií staví autor Antokolského poblíž Dostojevskému, Tolstému neb našemu Komenskému — třeba že Antokolskij vyšel z rodiny židovské. Na jeho sochách Krista a jiných příbuzných jim dílech ukazuje, že Antokolskij byl proniknut duchem pravého křesťanství, poněvadž díly svými »probouzí lásku, cit dobra v lidstvu.« Byl »v hlubokém smyslu Slovanem a u vysokém smyslu člověkem.« — Vyobrazeními 22 děl Antokolského poskytuje autor čtenáři možnost kontroly svých rozborů a parafrasí, prodchnutých ušlechtilou tendencí. —*r*—

Cestou na Soluň. I. Obchodní poměry v král. Chorvatsko-Slavonském a v jižních Uhrách. Napsal R. (Malé knihovny »Merkuru« č. 1.) V Praze 1905. (Nákladem »Merkuru«. V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče.) Str. 32. Cena 40 hal.

Upozorňujeme naše kruhy obchodní na tuto brošurku, která českým výrobcům a obchodníkům otvírá průhled do slovanských zemí, v nichž na malé výjimky obchod jest dosud v rukou cizinců, hlavně Židů a Němců. Poněvadž země tyto spějí k hospodářskému rozkvětu, byla by zde výborná půda pro český obchod. Autor nabádá české továrníky, aby se súčastnili mezinárodní soutěže v těchto slovanských oblastech, které našemu obchodu upraví cestu

na Balkán. »Bude jen naši vinou, dáme-li si jinými, najmě Němci z říše urvati Balkán.« Autor radí k vývozu českého zboží do těchto zemí, jejichž národnostní a hospodářskou statistiku podrobněji podává, dále k vyhledávání nákupních pramenů u tamějších slovanských firem, konečně k ponenáhlé české kolonisaci těch končin. Probíraje potom celou tu oblast župu po župě, podává všude potřebné informace o slovanských peněžních ústavech, o rázu a stavu místního průmyslu a obchodu atd. Ještě jednou: vřele doporučujeme tuto brošurku bedlivé a široké pozornosti našich výrobců a obchodníků. Měli bychom míti řadu takových praktických spisů i o všech ostatních zemích slovanských! Zejména předem již vítáme další práce p. R. o obchodních poměrech Balkánu. —e—

M. A. ŠIMÁČEK: **Obrazki z życia**. Z czeskiego przetłomaczyła *J. Kietlińska-Rudzka*. (Bibljoteka dzieł wyborowych, Nr. 359). Warszawa 1904 (Administrace: Warecka, 14.) Str. 126. Cena 25 kop. — Prof. Dr. FR. DRTINA: **Rozwój umysłowy ludów Europy**. Překladatelka táž. Warsz. 1904. (Nowy-Świat, Nr. 37.) str. 307. Cena 2 rb.

Vzácná přítelkyně našeho národa a neunavná překladatelka plodů krásné i vědecké literatury naší, paní J. Kietlińska-Rudzka, podala polskému obecenstvu zase dvě knihy z češtiny. Z krásného písemnictví po Raisových »Zapadlých vlastencích« sáhla k drobnějším pracím M. A. Šimáčka, z nichž v uvedené knížce v pečlivém, věrném, přiléhavém překladu podává povídky »Manželé Strouhalovi« a »Na štědrý večer«; výborný překlad opatřen jest kratičkým, ale výstižným úvodem o autoru. — Skoro zároveň v znamenitě redigované »Bibljotece samokształcenia« vydala překlad známého filosofického spisu prof. Drtiny o myšlenkovém rozvoji evropských národů. — Oběma překlady jest čestně representována česká belletrie i věda; jsme překladatelce vděčni za toto nové osvědčení její příchylnosti k české literatuře. *Č.*

ЯРОСЛАВЪ КВАПИЛЪ: **Сказка про принцессу Одуванчикъ**. Пьеса въ 5 дѣйствіяхъ для дѣтей и юношества. Перевелъ съ чешскаго *Н. Новичъ*. С. Петербургъ 1905. (П. П. Сойкинъ, Невскій, 96.) Cena 30 kop.

S potěšením oznamujeme nový překlad N. Novičův, tentokrát z dramatické literatury české. »Princezna Pampeliška« v zvučném jeho ruském ztlumočení čte se roztomile — škoda jen, že p. Novič nesáhl k původní Kvapilově pohádce, aby ji uvedl na ruské jeviště, nýbrž pouze k zkrácenému zpracování pro děti. (N. Novič zahájil svým překladem knihovničku »Дѣтскій театръ.) Ale to může se ještě státi, i vítáme srdečně tento překlad p. Novičův. Vítáme jej tím více, že p. Novič jest bílou vranou v Rusku, kde překlady z češtiny jsou zjevy více než řídkými. —ý.

Ilustrovani narodni koledar. V Celji 1905 (nakl. Hribar). — **Svačić**. V Zadru 1905 (Hrvatska Knjižarnica).

Několik letošních jihoslovanských kalendářů snese přísné měřítko. U Slovinců přední místo zaujímá „*Ilustrovani narodni koledar*“, (red. Dr. A. Dolar), určený slovinské intelligenci. Přináší vybraný literární text, básně, povídky a články, při nichž lví podíl má Dr. Dolar (článek o Zupančičovi, sympathický projev o Lužičanech a jejich Srbském domě, překlad Nerudovy humoresky »Kam s ním?«). Vedle politického obzoru čteme tu kulturní přehled za r. 1904 s cenným přehledem literárním, který by si měly také naše kalendáře zavésti. Loni měli Slovinci více časopisů nežli Chorvaté, jimž zanikl i »Vienac«. »Ljublj. Zvon«, »Dom in Svet« a krásně illustrovaný »Slovan« dělají čest slovinskému písemnictví. — U Chorvatů zaderský kalendář »*Svačić*« jest jaksi literárním almanachem Mladého Chorvatska. Zastoupeni jsou zejména Katalinić-Jeretov, Václav Novák, V. Nazor, Milan Begović, Ivo Ćipico, Koharić, Matoš atd. Zvláště zajímavý je článek Milana Marjanoviće o posledních dvaceti letech chorv. literatury, v němž ostrými črtami zachycena charakteristika generace pošenoovské a odboj mladých proti starším. Některé kapitoly — na př. poměr intelligence a národa v novellistice, decentralisace literatury, kritika — jsou velice zajímavy, ač na mnoha místech se subjektivními (třeba často originálními) úsudky autora souhlasiti nelze. Článek Marjanovićův srv. s rozpravou Hranilovićovou v »Letop. Mat. Srp«. Dr. *J. K.*

Vydáno 7. dubna 1905.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

ADOLF ČERNÝ:

Ivan Trinko.

Básník a buditel italských Slovinců.

Ivan Trinko.

Z »Rozvátého listí.«

I.

Kam jen dozřím, tma mne
obklopuje hustá;
sám jsem, všecko kolem
pláň je smutná, pustá!

Kde jsi, hvězdo jasná,
kde jsi, hvězdo milá,
která poutníkovi
vůdkyní jsi byla?

Pryč je, pryč; ó, Bože,
vše se kolem ztmělo —
proč jen moje srdce,
proč jen neumřelo?

II.

K výši nebes, k tobě
toužil jsem se vznésti —
ach, to byla rozkoš,
ach, to bylo štěstí!

A v největším blahu
smrtonosná rána
srazila mne s nebe —
křídla roztrhána...

V prachu teď se svíjím,
černá zem mně zbyla —
zahuben jsem, zhuben:
S Bohem, moje milá!

III.

Nad mnou prostírá se
nebe šíré, věčné —
kol mne do daleka
moře nekonečné.

Vlna vlnu stíhá,
bouře zuří lítá —
spásný promyk světla
nikde neprokmitá!

S bohem, člune, s bohem!
naděje už v dáli:
Bůh sám ví, o které
rozbije se skály!...

IV.

Ostrý vítr zadul,
v stromech zašumělo,
suché, rudé listí
v dálku odletělo.

Duši rozechvělo
chladné rozsmutnění,
odneslo mi v dálku
naděje i snění.

Pusto jest mé srdce,
kmen mé duše holý
jak strom, jehož listí
rozvál vítr poli...

V.

Černá noc v mé duši
křídla rozepnula,
zima ledonosná
do ní zavanula.

Rubáš zoufalosti
mrtvé srdce kryje —
na ně měsíc s nebe
chladnou záři lije.

Sova sivooká
nad ně níž se schvívá,
píseň nebožtíků
jednotvárně zpívá...

VI.

Výše, ku výšinám,
kde se hvězdy snoubí!
Země zapadává
v temné, černé hloubi.

Jako drobná tečka
v předaleku skryta
ztracená mi země
bledince se kmitá.

Pode mnou i nad mnou
bez počtu je světů —
tiše od pravěku
stíhá vše svou metu..

VII.

Vznesen převysoko
nad pozemskou bídu,
opět, ubohý, jsem
bez štěstí a klidu.

Ó, ta majestátnost
bez mezí a míry,
světů přetajemných
kolotání, víry,

a to věčné ticho,
chladné záře chvění!
Hrůza obchází mne:
zde mi dobře není!

VIII.

Kde jsi, země rodná,
země bídná, malá,
kterou milost boží
za domov mi dala?

Plachý navracím se
pod tvé křídlo, země —
že jsem opustil tě,
lítost proto rve mě.

Buď si jakákoli,
nade vše jsi moji,
pokud život duši
s bídným tělem poji ..

Těmito ukázkami z cyklu »Rozváté listí« předvádíme českému světu básníka italských Slovinců, prof. Ivana Trinko. Již z několika těch drobných slok dívá se na nás duše jemně cítící, rozbolestněná, tiše oddaná — taková, jaká se na vás zahledí z jeho očí při osobním setkání, jaká k vám mluví z jeho tichého, měkkého hlasu, jakou tušíte z celé jeho mírné bytosti. Ve sbírce jeho Poesií (Poezije), vydané

r. 1897 pod pseudonymem Zamejski,*) nacházíme však ještě jiné tóny, které se ozvou, kdykoli autor zamyslí se nad osudem svého lidu — jsou to kovové tóny hluboké lásky k rodným bratřím, jsou to tóny zvonů, teskních nad osudem štěpu slovanského, z něhož básník vzešel, ale i radostné zvuky zvonů velkonočních, hlásajících vzkříšení. Sám v zemi cizí s radostným chvěním zírá na východ, kde v alpských údolích jsou bratří a sestry jeho, jimž z hloubi srdce volá: Bog vas živi! Pohlíží-li však na západ, kde za horou slunce hasne, myslí na hořký osud svého lidu a želí: »Tak umírá můj nešťastný národ...«

Umírá můj národ,
padl cestou v dáli —
zbili pocestného,
v poušti zanechali.

Smutna pláče nad ním
strážná jeho víla,
smrtelný pot s čela
stírá ruka bílá.

Těší jej a sílí,
bolestí když zmítán,
čeká, zda se zjeví
dobrý Samaritán...

S vílou i básník doufá v uzdravení národa, v lepší jeho příští: »Již v dáli mírné obzory se smějí a šíří se a šíří jasný svit. Již mračna temnošedá, hrom a blesky unášejíce, prchají před ním — a duha sedmibarevná se klene, vzpomínka bouří minulých, znamení míru, vytoužená předpověď lepších dní.« (»Uzornemu Slovencu«).

Žel, že vlastenec zrna Trinkova osudem odloučen jest od rodné půdy a rodného lidu, kdež bylo by právě místo pro jeho působení. Stesku svému po domovině a zvucích rodné mluvy nejednou dává průchod (»Domorodkinji«, »Toga«), ale nepoddává se mu zcela, usiluje vyprostiti se z jeho objetí a vydává se na cesty přemítání o osudu svého národa i celého Slovanstva. S nadějí vzpomíná dcer svého národa, v jichž ruce skládá jeho budoucnost — s bolestí pozoruje slovanské spory, slovanskou nesvornost (»Nesloga«, »Quousque tandem« a j.), kterou se Slované sami hubí:

Prokleto solnce, ki ti jih obseva,
ko sami rod vničujejo si svoj,
ko napojéni slepega se gnjeva
nevsmiljeno boríjo med seboj!

Ale při tom naplněn jest vírou, že přijde den slovanský (»Slovanski dan«), ba že již nadchází:

Minola noč nam grobnega je spanja,
slavjanski dan mogočno se naznanja!

Básně Trinkovy byly by schopny konati buditelské poslání u italských Slovinců, ale, bohužel, za nynějších poměrů mohou je plniti jen

*) V »Slovanské knihovně«, kterou vydává A. Gabršček v Gorici.

z malé části. Lidu jsou verše jeho zcela nepřístupny, ne snad svou formou, svým výrazem, nýbrž prostě proto, že neumí slovinsky čísti. Školy jsou pouze vlašské. Jen v nečetné intelligenci italsko-slovinské mohou poslání své plniti a také je plní: mladší kněží slovinští spatřují v Trinkovi svého vůdce i váží si každého jeho slova. Trinko, professor bohosloveckého semináře videmského (vlašsky Udine), má na duchovenský dorost vliv i jako učitel. Mám před sebou zajímavou drobnou brožurku »V spomin nove maše« (Na památku první mše) — zajímavou i tím, že jest vytištěna v Udine (v arcibiskupské knihtiskárně 1903). Vytištěna jest v ní Trinkova řeč k novosvěcenci, jejž takto napomíná: »Nemohu znova ti nepřipomenouti, co jsem ti stokrát připomínal, totiž náš rodný jazyk, drahocennou posvátnost, jíž nesmíme zavrhovati, poněvadž nám ji dal sám Bůh... Svatá povinnost naše jest zachovati si svou národnost a svůj jazyk. Žádná pozemská moc nemá práva sáhnouti na tento náš poklad, sami-li ho neodvrhneme. Sám Bůh nám dal nedotknutelné právo brániti ho proti jakémukoli násilí... Tím neporušujeme zákonů ni řádu, míru ni cizích práv; tím nepůsobíme škody nikomu a nepášeme nijaký přečin. Pročež ty, mladý příteli, pečlivě dbej, aby náš jazyk nebyl povrhován ani utlačován; rozněcuj lásku k němu v prostém lidu, aby si jím dopomáhal k poměrné osvětě a blahobytu, jichž jinak nemůže dosíci.« Jsou to dojemná slova, povážíme-li, že mají mladému intelligentu vštípiti, co jinde rozumí se samo sebou — ale jsou to i mužná slova, máme-li na mysli neblahé poměry, v nichž jest žíti Slovincům v Italii.

Trinko náleží k nejlepším znalcům italské Slovenie, o níž napsal řadu rozprav, důležitých pro poznání zajímavého toho koutu slovanského. I do Slovanského Přehledu napsal článek »Italští Slovinci« (roč. I.). Z ostatních jeho prací toho druhu uvádíme zejména obšírnou rozpravu »Beneška Slovenija« v časopise »Dom in Svet« (roč. XI. 1898). —

Kromě toho je Trinko prostředníkem mezi literaturami slovanskými a italskou svými překlady do vlaštiny; tak přeložil Gogolova »Tarasa Bulbu«, Stritarův román »Gospod Mirodolski« a j.

Trinko jest muž ještě mladý — narodil se v Trčmunu v okrese šempeterském r. 1863 —, i může mnoho ještě vykonati pro svůj lid. Kéž dočká se lepších dní svého národa, o něž prosil v básni, věnované »Jeleni Črnogorki, kneginji neapeljski« (nynější královně italské):

Da skoraj nam na nebu zatrepeče
vstajenja zora, dan rešenja, sreče!

ANTON ŠTEFÁNEK:

Koľko Čechoslovanov jesto v Dolných Rakúsoch a zvlášte vo Viedni.

(Dokončení.)

Zeleninárka slovenská, neznajúca ani nemecky, musí chtiac nechtiac lámať nemčinu vo svojom obchode a nahovorí sa veru viac nemecky než slovensky. Pripočítať ku Nemcom na pr. českú služku, ktorá obcuje de facto, jak ďaleko môže, nemčinou (ak je v nemeckom dome; viedenské služky rekrutujú sa 90% z Čiech, Moravy a zo Slovenska) je predsa tiež nesmyseľ. Dľa obcovacej reči určovať národnosť je anomalia a výmyseľ nemeckých germanisátorov, burokratov. Výsledky plinúce z takých zásad, akým holduje dnes predsednictvo kancelárie statistickej nás preto o skutočnom stave pohybu vysťahovaleckého a kolonisačného nepoučia. Čo je ale dobré pri práci dra Meinzingena, to sú výpočty o príslušných poťažne narodených v Čechách, na Morave a Slezku, bývajúcich v Dolných Rakúsoch. Nebyť jeho práce nebolo by možno bývalo na základe príslušnosti české obyvateľstvo vo Viedni a v Dolných Rukúsoch určiť a takým spôsobom správnejší obraz podať o počte a geografickom rozložení naších krajanov.

Ale aj mnoho iných ťažkostí pocíti statistik, stopujúci hromadné zjavy nacionálneho pohybu pri spracováni materialu tabelárneho. Vôbec človek vycíti nevdojak snahu istých kruhov urobiť so statistiky čiste administratívny a byrokratický stroj (s náplasťou ovšem akejsi vedy) na zistenie čiste materiálnych stránok verejného a štátneho života. Určite zistiť pôvod, príslušnosť a kraj narodenia sa jednotlivych individui, ich snahu poťažne odpor po assimilácii nového domova, ďalej presné a dôkladnejšie zpracovanie cudzozemcov atď. je práve tak žiaducné a zo sociologického vidu nevyhnutné jako statistika pohybu národného alebo ktoréhokoľvek odvetvia materielného života. C. k. stat. kancelária úplne nekonsekventne zrobila material pôvodu rakúskych občanov. Príslušnost určila celkovite i do podrobna, kraj narodenia sa len čiastočne. Tendencia je až prilíš okatá. Nebyť dolnorakúskych Čechov, ktorí náhodou po roku 1900 sa silne počali interessovať a zasadzovať o zbudovanie verejných škôl českých vo Viedni, neviem či by bolo napadlo statistickej kancelárie kraj narodenia sa obyvateľstva aspoň vo veľkých mestach poťažne vo Viedni zistiť t. j. uverejniť, lebo že isté veci sa počítaju ale neuverejňujú, je mi dobre známo. Posledne na pr. vynechala stat. kancelárie v II. sošite 64 svázku*). bližšie geograf. označenie pôvodu cudzozemcov z Uhorska ačprave v XXXII. svázku (sčítanie ľudu z roku 1890) označila počet Uhrov dľa stolíc. Možno, že to chyba famoznej statistiky uhorskej. Dľa officielnej statistiky žije dnes v Rakúsku 129.081 Uhrov t. j. Maďarov.**)

*) II. sošit LIV. sv. ešte není vydaný. Dr. von Meinzingen bol tak láskavy a dovolil mi nazreť do manuskriptu.

**) Curiositatis causa uvediem, že je medzi týmito »Maďarmi« 59.682 židov, v samej Viedni 45.055; teda viac židov skoro než uhorských Slovákov.

Najlepší spôsob zístiť pravý počet Čechov a Slovanov dolnorakúských by bolo, ako som už podotkol, kalkulovať s krajom narodenia sa jednotlivých individuí, ačpráve aj počítanie dľa príslušnosti není tak neprípustné, ako sa officielne tvrdí. Tento spôsob je ale možný len pri Viedni a nie v ostatných okresoch a hejtmanstvách dolnorakúskych.

Viedeň mala roku 1900 1,674.959 obyvateľov. Rozdelímeli túto sumu dľa rodíska a príslušnosti obdržíme následujúcu tabelu:

Rodisko:				Príslušnosť:			
vo Viedni narodení	v D. Rak. mimo Viedni	v inej krajine	v cudzozemsku	vo Viedni príslušní	v D. Rak. mimo Viedni	v inej krajine	v cudzozemsku
777.105	188.493	546.780	162.579	636.230	190.244	670.808	177.675

Z tohoto videť, že vo Viedni a Dolných Rakusoch je narodených 965.598, príslušných 826.474 t. j. asi 57% resp. 49%, kdežto mimo Viedne je narodených 709.359, príslušných 848.483 t. j. 43% poťažne 51%.

Roztriedimeli obyvateľstvo viedenské dľa rodiska a obcovacej reči prekvapí nás predovšetkým nepomer medzi narodenými v Čechách, na Morave a Slezku a češtinou.

Rodisko:	Dolné Rakúsy	Čechy	Morava	Slezko	Halič
obcov. reč nemecká:	887.877	179.122	146.237	26.549	28.473
česká:	22.244	52.815	25.640	381	522
dovedna:	910.121	231.937	171.877	26.930	28.995

Rodisko:	Bukovina	Dalmacia	Cudzozemsko	Ostatné krajiny rakúske	
obcov. reč nemecká:	2.457	549	49.211	26.209	1,386.115
česká:	12	9	969	99	102.974
dovedna:	2.469	558	50.180	26.308	1,489.089

Celkový počet v Čechách, na Morave a v Slezku narodených a vo Viedni bydliacich obnáša 438.695 t. j. 26·19%, počet príslušných 551.928 = 36·87%. Dr. Meinzingen roztriedil v sudetských krajinách narodených nasledovne: *)

Narodení v polit. okresoch s obcovacou rečou

českou		nemeckou	
87%—100%	51%—87%	87%—100%	51%—87%
189.319	104.911	49.840	53.213
10.333 **)		3.421 **)	
304.563		106.474	

*) Výjmuc Slezko, v ktorej zemi nieto vraj čistebo uzemia českého!

**) Počet, ichž politicky okres sa nedal zistiť, percentuálne rozdelených medzi Nemcov a Čechov.

Zpomedzi týchto 304.563 narodených Čechov udalo vo Viedni len 78.485 obcovaciu reč českú, ostatných 226.078 je pripočítaných ku nemeckej reči. Týmto myslím, je inštitúcia obcovacej reči aspoň pri určovani národnosti ad absurdum vedená a môžeme bez všelkého ostýchania tento počet zapísať za české plus a nie nemecké.

Dľa jednotlivých zemí obnáša počet Čechov vo Viedni: z Čiech 45.615 duší je nemeckých t. j. z nemeckých krajov Čiech, 180.922 Čechov dľa rodiska; dľa príslušnosti 56.976 Nemcov a 244.507 Čechov; percentuálne 20·13 : 79·87 poťažne 18·87 : 81·13, zjednodušeno 19 : 81. Podľa tohto pomeru nutno rozdeliť a dotyčným rečiam pripočítať ešte 8912 narodených v Čechách, bydliacích vo Viední, ichž rodisko nebolo možno bližšie určiť. (8912 dľa pomeru 20·13 : 79·87 = 1793*) : 7119; 45.615 + 1793 = 47.408; 180.922 + 7119 = 188.041.) Nemcov bolo tedy 47.408, Čechov 188.041 narodených v Čechách. Ku sume príslušnych nutno práve tak pripočítať asi 4500, íchž príslušnost sa nedala bližšie určiť. (Celkovitá suma do Čiech príslušných a v Dolných Rakúsoch bydliacich obnáša 422.633. Z tohoto čísla nutno odočítať 8612, ichž príslušnosť ineje bližšie zistená.

Dr. Meinzingen určil 301.514 duší dľa príslušnosti. Celkový počet do Čiech príslušných a bydliacích v Dolných Rakúsoch obnáša 422.633 a neurčitých je celky 8612, preto zostáva pre D. R. mimo Viedne 1852 a ku 301.514 nutno pripočítať ešte 6760, ktoré možno rozdeliť dľa pomeru 19 : 81 medzi nemecký a český jazyk, t. j. 1284 nemeckých a 5476 českých.

Z Čiech.

Dľa rodiska:

87%—100%	51%—87%	87%—100%	51%—87%
s českou obc. rečou		s nemeckou obc. rečou	
124.038	56.884	31.786	13.829
7119		1793	
188.041		47.408	

Dľa príslušnosti:

87%—100%	51%—87%	87%—100%	51%—100%
s českou obc. rečou		s nemeckou obc. rečou	
168.155	76 352	39.274	17.702
5476		1284	
249.983		58.260	

Mimo Viedni je do Čiech 114.390 príslušných. (V tejto sume je zahrnutá 1852 bližšie neurčiteľných), a síce 21.734 Nemcov a 92.656 Čechov.

*) Presnejšie určenie by bolo 1794.

V neprospech týchto číslic a síce počtu Čechov sú židia z kráľ. českého (Čech a Moravy). Roku 1900 bolo 28.151 židov vo Viedni pôvodu českého rodiska a predsa len 73 ich vraj udalo za obcovaciu reč českú, kdežto 28.079 udalo nemčinu. Této živly boly stejne dľa pomeru zarátané medzi Čechov a Nemcov, vzťahujú sa ale len na Viedeň. Konečne tie nebudeme reklamovať. V celku to nemení na výpočtov a resultátoch mnoho. Interesantné ešte je, že z 1327 slezkých židov ani jedon neudal češtinu za obcovaciu reč. Tiež pozoruhodne.

Prizríme sa teraz na moravských rodákov. Vo Viedni roku 1900 načítanych, na Morave narodenych, poťažne ta príslušiacích bolo 175.588 a 210.090 duší. Zpomedzi narodených udalo 146.237 nemčinu za obc. reč a len 25.640 češtinu, bez určitého rodiska bolo 4842. Rozdelímeli aj tuná posledné číslo analogicky dľa pomeru, obdržíme 3214 Čechov a 1628 Nemcov, ktoré čísla nutno pripočítať celkovéj sume Čechov, poťažne Nemcov (57.438 + 1628 = 59.066 Nemcov, 113.308 + 3214 = 116.522 Čechov). Na podobný spôsob možno dľa príslušenstva na počet Čechov a Nemcov dôvodiť. Príslušných do Moravy bolo dovedna 210.090 zpomedzi ktorých určila stat. kancelaria 206.591 dľa príslušnosti; schodok 3499 nutno opät pomerne rozdeliť, a síce 30·9 : 69·1, zjednodušeno 31 : 69 ≐ (64.203 + 1084 = 65.287 Nemcov, 142.388 + 2415 = 144.803 Čechov).

Z Moravy.

Dľa rodiska:

87%–100%	51%–87%	87%–100%	51%–87%
s českou obc. rečou		s nemeckou obc. rečou	
65.281	48.027	18.054	39.384
3214		1628	
116.522		59.066	

Dľa príslušnosti:

87%–100%	51%–87%	87%–100%	51%–87%
s českou obc. rečou		s nemeckou obc. rečou	
82.554	59.834	21.658	42.545
2415		1084	
144.803		65.287	

V Dolných Rakúsoch je mimo Viedni (291.210 príslušných vôbec, vo Viedni 210.090) 81.120 duší príslušných do Moravy. Dľa pomeru 31 : 69 možno ich rozdeliť: 25.147 Nemcov a 55.973 Čechov.

Konečne zostane nám ešte určiť počet slezkých Čechov, ačpráve je pri týchto práca omnoho ťažšia, nakoľko skutočne niet v Slezku čistého, uzavreného uzemia s českým jazykom. Dľa rodiska slezkého poťažne dľa príslušnosti bolo vo Viedni 27.358 a 33.595 duší.

Z tohoto počtu udali nemeckú obcovaciu reč 26.549 a len 381 českú. Nacionalitu dľa rodiska bolo možno len približne určiť a síce

18.629 Nemcov a 5182 Čechov. Počet národne zistených obnáša preto 23.811. Dľa rodiska bližšie neurčiteľných je celky 3547, ktorých nutno rozdeliť dľa pomeru t. j. 21·8 : 78·2 = 773 : 2774. Definitívny počet Nemcov a Čechov dľa rodiska obnáša preto 18.629 + 2774 = 21.403 a 5182 + 773 = 5955.

Dľa príslušnosti bolo zisteno nacionalne 23.028 Nemcov a 6112 Čechov dovedna 29.140 duší. Celky bolo Viedni Slezanov 33.595. Patričný schodok obnáša 4455, ktorých rozdelíme dľa pomeru 23.028 : 6112 = 79·1 : 20·9 = 3524 a 931. Definitívny počet Nemcov a Čechov obnáša preto 26.552 a 7043.

V celých Dolných Rakúsoch bolo Slezanov 46.160. Odpočítameli Viedeň, zostane pre vidiek 12.565 duší t. j. dľa pomeru 79·1 : 20·9 (zjednodušeno 79 : 21) 9926 Nemcov a 2639 Čechov.

Zo Slezska

Dľa rodiska

87%—100%	51%—87%	87%—100%	51%—87%
s českou obc. rečou		s nemeckou obc. rečou	
—	5182	17.649	980
773		2774	
5955		21.403	

Dľa príslušnosti

87%—100%	51%—87%	87%—100%	51%—87%
s českou obc. rečou		s nemeckou obc. rečou	
—	6112	22.061	967
931		3524	
7043		26.552	

Rekapitulujúc v krátkosti najhlavnejšie fakta výpočtov dľa rodiska a príslušnosti Čechov viedenskych, obdržíme nasledujúcu tabelu:

Počet Čechov viedenských, poťažne dolnorakúskych dľa

	rodiska		príslušnosti		obcovacej reči	
	vo Viedni	v D. Rak.	vo Viedni	v D. Rak.	vo Viedni	v D. Rak.
z Čiech	188.041	—	249.983	92.656	52.815	—
z Moravy	116.522	—	144.803	55.973	25.640	—
zo Slezska	5.955	—	7.043	2.638	381	—
z Viedne	—	—	—	—	22.244	—
z Dol. Rakús	—	—	—	—	—	29.994
z iných krajín	—	—	—	—	1.894	—
	332.762	—	—	—	102.974	29.994

Roztriedímeli Čechov Dolných Rakús teraz dľa hejtmanství, obdržíme nasledujúcu tabelu:

Meno hejtmanství	Počet obyvateľ.	Príslušní do Čiech absol. počet	Príslušní do Čiech Česi	Príslušní do Moravy absol. počet	Príslušní do Moravy Česi	Príslušní do Slezka absol. počet	Príslušní do Slezka Česi	Súhrn všetkých Čechov absol. počet	Súhrn všetkých Čechov percent.
V. N. Mesto } mestá	28.700	3.169	2.567	1.875	1.294	430	90	2.951	10·3
Bejdov n. J. } mestá	4.448	353	286	163	112	34	7	405	9·1
Amstetten	72.009	4.099	3.320	789	544	244	51	3.915	5·5
Baden	70.173	8.171	6.619	3.784	2.611	762	160	9.390	10·3
Bruck	71.555	8.628	6.989	4.725	3.260	769	161	10.410	14·5
Floridsdorf	105.326	12.713	10.298	14.138	9.755	3.291	691	20.744	19·7
Cmunt	63.626	7.588	6.146	769	531	96	20	6.697	10·3
Hietzing	54.501	9.754	7.881	3.587	2.485	690	144	10.510	19·3
Horn	39.291	1.853	1.521	2.680	1.849	134	28	3.398	8·7
Korneuburg	67.247	4.502	3.647	5.319	3.670	706	148	7.465	11·1
Krems	81.094	3.046	2.467	2.127	1.468	357	75	4.010	4·9
Lilienfeld	26.867	1.997	1.618	790	545	193	41	2.204	8·2
Melk	46.647	2.608	2.112	1.197	826	137	29	2.967	6·4
Mistelbach	112.268	2.831	2.293	14.246	9.830	1.033	217	12.340	11·9
Mödling	78.703	16.319	13.218	5.656	3.903	1.159	243	17.374	22·0
Neunkirchen	61.986	4.363	3.534	1.692	1.167	469	98	4.799	7·7
Oberhollabrunn	76.917	2.691	2.180	5.763	3.976	283	59	6.315	8·4
Pöggstall	34.379	825	668	308	213	59	12	893	2·6
Sv. Hypolit	76.718	5.643	4.571	3.121	2.153	520	109	6.833	8·9
Scheibbs	33.791	1.298	1.071	515	355	165	35	1.461	4·2
Tulln	65.646	3.811	3.087	2.450	1 691	517	109	4.887	7·4
Bejdov n. D.	38.283	2.650	2.147	2.674	1.845	48	10	4.002	10·4
V. N. Mesto	67.183	4.089	3.312	1.966	1.357	413	87	4.756	7·0
Zwettl	48.178	1.389	1.125	786	541	56	12	1.678	3·5
	1,425.536	114.390	92.656	81.120	55.973	12.565	2.638	151.267	10·06

Nevdoják sa človek udiví nad tymito číslicami a opýta: akéže príčiny spôsobily takéto vandrovanie českého národa? Nepochybne, príčiny čiste hospodárske.

Úrodná Morava nemôže vyživiť primerane dnešným pomerom nadbytok svojho obyvateľstva, kdežeby to mohly omnoho chudobnejšíe južné Česko, Slezko, Halič, Bukovina atď.? Statistika poukazuje práve na hore uvedené kraje, pritom ovšem nutno taež náležite uvážiť v posledných 10—20 rokoch vyvinuvšiu sa maniu po vandrovačke. Mne osobne sú známe mnohé prípady, že bohatí alebo aspoň zámožní sedliaci popredali svoj statok a vyvandrovali do Ameriky alebo do Viedne. Mnohí opustia ľahkomyseľne svoju rodnú pôdu. Toto sú ale všetko len výminky.

Hospodársky neduh, psota ženie naších krajanov do cudziny. V nasledujúcej tabely vypísal som len tie najkriklavejšie príklady. Slezko som vynechal, poneváč odtial hlavne Nemci utikajú. Z Freiwaldau n. pr. sa vysťahovalo 10.341, z Jägerndorfu 11.952 len do Dolných Rakús atď.

Čechy.

	Česi vo Viedni	Česi v Dol. Rak. vôbec	Počet obyv. v legende uvedených hejtmanství	V perc.
Budějovice	12.732	16.083	79.081	16·9
Tábor	8.985	13.043	107.117	10·8
Klatovy	10.610	17.551	74.905	18·9
Čáslav	5.774	6.958	63.838	9·9
Chotěboř	5.549	7.006	45.338	13·4
Chrudim	6.415	7.944	89.775	8·1
Něm. Brod	11.087	14.900	75.690	16·4
Kaplice	7.215	11.927	53.600	18.2
Jindř. Hradec	11.798	19.660	53.094	27·0
Pelhřimov	16.325	22.423	86.962	20·5
Písek	8.677	11.554	78.308	12·8
Prachatice	7.010	10.810	73.416	12·3
Sušice	6.640	11.500	54.805	17·3
Třeboň	6.135	10.447	47.994	17·9

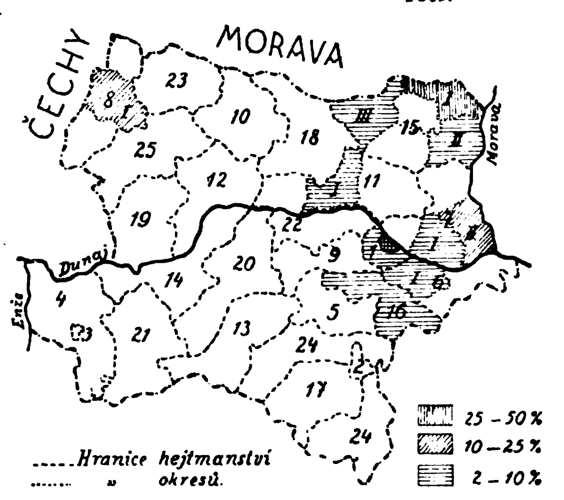
Morava.

	Česi vo Viedni	Česi v Dol. Rak. vôbec	Celkový počet obyvateľstva v leg. označ. hejtmanství	V percent.
Brno mesto	7.295	8.603	109.346	7·3
Brno hejtm.	7.793	9.877	131.963	7·0
Hustopeč	7.810	10.932	74.641	12·8
Boskovice	6.959	8.251	84.749	8·7
Dačice	10.716	15.706	50.348	23·7
Kyjov	4.418	5.929	50.227	11·8
Hodonín	6.028	11.148	84.616	10·6
Veľké Mezeřiče	5.684	7.172	41.279	14·9
Zábřeh	6.325	9.348	70.731	11·6
Mor. Krumlov	8.816	11.747	43.706	21·2
Mikulov	10.810	14.564	38.566	27·4
Uh. Hradiště	9.033	13.332	99.990	11·7
Znojmo	14.944	23.846	74.433	24·2

O postupu emigracie českej vo Viedni a dlhotrvanlivosti svedčí predne veľká differencia medzi narodenými v Čechách, na Morave a Slezku a tam príslušnými, ktorá obnaša tuná skoro 70.000; ďalej, z roku 1890 do 1900 zvýšil sa počet Čechov v Dolných Rakusoch a síce z 387.912 na 422.633 (Čechy), z 228.599 na 291.210 (Morava) a z 39.712 na 46.160 (Slezko) duší t. j. celkom zo 655.223 na 760.003, zvyšok = 104.780 duší.

Popis dolnorakúskych Čechoslovanov by ovšem nebol úplny, ak by sme vynechali Slovákov uhorských, ktorí patria ku kmenu cesko-slovanskému a číselne dosť veľký zástoj ihrajú. Pritom sa ovšem musíme pridržať len starých dát z roku 1890, poneváč v novej statistike ani v analitickej časti nenajdeš cudzozemcov uhorských dľa stolíc uvedených. Tabela nasledujúca sa ovšem vzťahuje na Rakúsko vôbec, ale veľká väčšina, aspoň 90%, žije vo Viedni a Dolných Rakúsoch.

Obyvatelstvo české (slovenské) v Dol. Rakousích podle obcovací řeči.

1. Město Vídeň.
2. » Vídeň. N. Město.
3. » Bejdov n. Ipsicí.
4. Amstetten.
5. Baden.
6. Bruck n. Litavou.
   I. Schwechat.
7. Florisdorf.
   I. Gr. Enzersdorf.
   II. Marchegg.
8. Cmunt.
   I. Schrems.
9. Hietzing.
10. Horn.
11. Korneuburg.
    I. Korneuburg.

Uhorskí Slováci v Rakusku roku 1890.

Mena stolíc	*Slovákov* percentuálne	Počet Slovákov. percentuál. zistený	Celková suma vysťahoval. príslušná do násl. stolic
Abauj-Torňa	23·0	210	915
Boršodská st.	4·0	30	744
Gemer	40·6	135	333
Hont	43·0	239	556
Liptov	92·0	968	1.052
Novohrad	26·9	148	550
Nitra	73·0	18.298	25.066
Orava	95·0	1.024	1.078
Prešporok	50·0	15.143	30.286
Sariš	66·1	780	1.210
Spiš	58·2	1.014	1.742
Tekov	57·5	428	744
Trenčin	92·0	10.946	11.898
Turiec	73·0	399	546
Užhorod	28·0	3	12
Zemplin	32·4	366	1.130
Zvolen	89 0	408	458
Ostrihom	8·5	40	473
Vesprim	0·9	20	2.279
Bačka	4·7	128	2.732
Budapest, Pest-Pilis atď.	10*)	1.188	11.888
Bekeš	23·0	62	271
Bihar	1·0	7	674
Čanad	12·4	19	152
Torontal	2·5	46	1.821
		51.949	

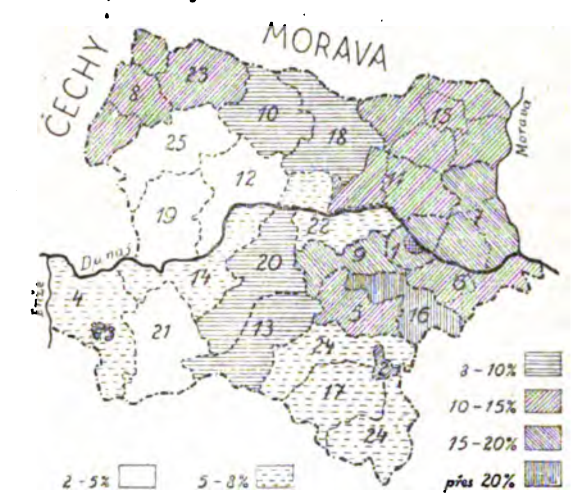
*) 10% je možno prinízky census

Všetkých Čechov cislajtanských je dľa rodiska (tento spôsob počítania aj sam Dr. Meinzingen acceptoval) v Dolných Rakúsoch dovedna

Obyvatelstvo české (slovenské) v Dol. Rakousích podle příslušnosti do Čech, Moravy a Slezska.

12. Krems.
13. Lilienfeld.
14. Melk.
15. Mistelbach.
    I. Valčice.
    II. Čištov.
    III. Laa.
16. Mödling.
17. Neunkirchen.
18. Oberhollabrunn.
19. Pöggstall.
20. Sv. Hypolit.
21. Scheibbs.
22. Tulln.
23. Bejdov nad Dyjı.
24. Víd. Nové Město.
25. Zwettl.

332.762. Pripočítameli k ním Slovákov uhorských tak obnáša celá suma Čechoslovanov (332.762 + 52.879 *) =) 385.641.**)

Literatúra:

Osterreichische Statistik sväzok XXXII, LXIV, LXIII. — Statistische Monatschrift, Neue Folge VII. Jahrg. — Rauchberg: Die Bevölkerung Österreichs nach der Volkszahlg. 1890. — Spezialortsrepetitorien von Niederösterreich roč. 1870, 1880, 1890, 1900. — Allgemeines Ortschaftenverzeichnis von Minderösterreich 1900. — Czörnig: Ethnografie von Österreich unter der Enns. 3 svaz. 1855-7. — Šembera: Slované v Dolních Rakousích (Časopis Českého Musea r. 1846-7). — Herben: Naši bratří v D. Rakousích, (Slovanský sborník E. Jelinka) Topographie von Minderösterreich herausgegeben vom Verein zur Pflege der Landeskunde von Niederöster. — Dr. Karásek: Sborník Čechů dolnorakouských. — Sickingen: Darstellung des Erzherzogt. Österr. unter d. Enns. — Niederle: Národopisná mapa uherských Slováků.

---

*) Roku 1890 bolo v Rakúsku cudzozemcov z Uhar 112.102 o 10 rokov ale už 129.081 t. j. zvyšok 13·1%. Zpomedzi Uhrov som napočítal Slovákov 51.949 na rok 1890. Poneváč dľa mojich vedomostí ruch prisťahovalecký neslábne ba práve naopak voždy pribýva, preto možno smele ten zvyšok 13·1% aj pre Slovákov upotrebiť. De facto by bolo Slovákov v Rakúsku 58.754 dľa posledného popisu. Odrátameli z tohto počtu asi 10% pre iné zemy rakúske, zostáva nám pre Dolné Rakúsy asi 52.879, suma ovšem nie presná ale veľmi pravdepodobná skutočnosti.

**) V první části tohoto článku oprav:
na str. 293. řád. 10. z dola: Slovákov 6667, Horvatov 5825;
» » 295. » 9. » nemôžu stať také zmeny;
» » 296 dole v rubrice roků čti 1900 místo 1899.

RUDOLF BROŽ:

Politické proudy v současném Polsku.

III.

Strany socialistické.

Roku 1885 konalo se před vojenským soudem ve Varšavě přelíčení proti členům sociálně revoluční strany, zvané »Proletarjat«, jež skončilo popravou St. Kunického, J. Pietrusińského a M. Ossovského. Jiní členové strany byli odsouzeni k 16ti- a 14tiletým těžkým pracím v Sibiři. Tímto procesem polský socialism vstupuje zjevně do dějin polských.

První záblesk socialismu projevil se v Polsku r. 1878, kdy byly ve Varšavě šířeny brožury socialistické, dopravované z ciziny, většinou překlady spisů německých a francouzských zakladatelů hnutí socialistického, Liebknechta, Marxa, Lasallea a Lafarguea.

První sdružení socialistické vzniklo mezi polským studentstvem v Petrohradě pod názvem: »Gmina polska« r. 1879. V lůně této »Gminy« vznikla r. 1880 »polsko-litevská sociálně revoluční strana«, zvaná »Proletarjat«, jejímž hlavním výkonným orgánem byl »centrální komitét«. Úkolem »centrálního komitétu« bylo sloučiti nejprve v jednu organisaci polské studenty příbuzných názorů, roztroušené na vysokých školách v Petrohradě, Moskvě, Varšavě, Kyjevě a Vilně. — Neodvisle od této organisace vznikl r. 1882 ve Varšavě »Komitet robotniczy«, jenž měl své odbory v hlavních střediscích průmyslových: ve Varšavě, Łodzi, Białymstoku, Vilně. »Proletarjat« byl hlavně organisací mladé intelligence, »Komitet« soustřeďoval pod řízením L. Waryńského průmyslové dělníky.

Program »Proletarjatu«, jenž jako »corpus delicti« ocitl se na stole soudním, obsahoval: a) Boj ekonomický: pobádati dělnictvo proti vykořisťování, vyvolávati stávky, tvořiti tajné svazy dělnické, terrorisovati kapitalisty. b) Boj politický: účastniti se všeho, co může oslabiti stát, pobádati lid k neplacení daní, organisovati demonstrace, jež nemají míti ani národní, ani náboženský ráz. Za hlavní zbraň doporučen terrorism

Časově i myšlenkově »Proletarjat« byl v úzkém vztahu s velikou ruskou tajnou organisací »Narodnaja Volja«, které také ve zvláštní úmluvě se zavázal pomáhati penězi, lidmi a styky.

Z ciziny počaly býti hromadně přiváženy proklamace a brožury revolučního obsahu. Ve Varšavě z tajné tiskárny vycházel časopis »Proletarjat«. Když tiskárna r. 1884 byla odkryta, počala strana vydávati v Ženevě časopis »Walka klas« za redakce a spolupracovnictví Mendelsona, Jana Młota, Lewkowicze a Rusů Lavrova a Tichomirova.

Ač »Proletarjat« doporučoval po příkladu »Nar. Volji« terrorism, nenalézáme případu, že by skutečně tohoto prostředku bylo použito (až na násilné odstranění několika policejních špehů).

Pro myšlenkovou povahu prvního soialistického hnutí jest zajímavo usnesení sjezdu socialisticko-revolučních skupin, konaného ve Varšavě r. 1883. Sjezd snažil se vtisknouti organisaci výlučně mezinárodní, socialistický ráz. V květnu 1884 vyšla proklamace »centrálního komitétu«, v němž čteme: »S naší povahou, jako bojovníků věci dělnické, neshoduje se účastenství v konspiracích vlasteneckých.«

K vysvětlení tohoto zjevu třeba připomenouti, že ač německý socialism poskytoval »Proletarjatu« dosti literárního materiálu, fakticky vznikalo polské hnutí pod vlivem ruského revolučního hnutí let sedmdesátých a osmdesátých. První šiřitelé byli z t. zv. »kraje zabraného« a přišli do Varšavy hlavně z Petrohradu. V tehdejší době, kdy mysl byla roznícena smělými údery ruských revolucionářů proti samovládě, zdála se národnostní otázka věcí příliš malichernou, poněvadž se snilo o brzkém příchodu bratrství.*)

I v jiném směru »Proletarjat« připomíná »Nar. Volju«. Tehdejší tvůrci revolučního hnutí soudili, že i malý počet lidí odvážných a rozhodných může vznítiti revoluční hnutí, může pomocí terrorismu otřásti základy státu a vyvolati převrat v poměrech sociálních. Pravda, dějiny ruského revolučního hnutí obsahují neobyčejné příklady lidí přímo šíleně odvážných; avšak ani tato rozhodnost a sebeobětování těchto povah nemohly přivoditi žádoucí převrat státní.

Zdá se dnes jistým, že celou stranu, jež po několik let křížila plány vlády, tvořilo jen několik set lidí.

Tento příklad vlivné ruské »Narod. Volji« působil na tvůrce »Proletarjatu«, kteří podobně malým počtem svých oddaných stoupenců chtěli vykonati dílo převratu. Jedni ani druzí nepřikládali dělnictvu a lidu vůbec rozhodující úlohu; převrat měl býti připraven pro lid, avšak bez jeho činného a iniciativního účastenství.

»Proletarjat« skončil odsouzením hlavních členů r. 1885.

Zbytky rozbitého »Proletarjatu« viděly z tragického konce hlavních svých vůdců, že třeba těžiště práce přenésti do tříd lidových, t. j. že lid sám musí provésti své osvobození.

Myšlenkový postup od dřívějšího pojetí k tomuto názoru byl uspíšen jednak nezdarem vlastní jich práce a revolučně-terroristické činnosti »Narod. Volji«, jednak pozdějším zavedením dělnického svátku 1. května.

O dělnickém svátku r. 1890 účastnilo se manifestace již 8 tisíc dělníků. Počínají se zakládati »Kasy oporu«, fondy pro stávkující dělníky. R. 1891 v Żyrardově stávkovalo 7 tisíc dělníků. — Projevem nespokojenosti pracovních vrstev byl první květen 1892, kdy v Łodźi asi 100 tisíc dělníků manifestovalo pro své sociální požadavky.

Tyto události ukazují, že polští socialisté učinili lid hlavním základem své organisační činnosti. To značí nový stupeň vývoje pol-

*) Podobný vliv vykonalo tehdy ruské revoluční hnutí i na Malorusy. Viz můj článek »Probuzení maloruského národa« v loňském ročníku Slov. Přehledu.

ského socialismu, jenž zároveň prodělal hlubokou změnu v otázce národně politické.

Projevem snahy nacionalisovati socialism jest pokus, učiněný v Paříži r. 1889. Zde skupina exulantů z král. Pol. pokusila se založiti stranu, jež by sloučila snahy socialistické a národní, stranu pod názvem »Polska narodowo-socjalistyczna partja«, jejíž snahy šířil měsíčník »Pobudka«. Novým u této strany jest poměr mezi otázkou sociální a národní: »Otázka samostatnosti Polska a otázka sociální musí býti považovány za nerozdílné, jež nemohou býti rozřešeny nezávisle jedna od druhé.«

Na vývoj v tomto směru působil hlavně publicista Bolesław Limanowski, jehož možno zároveň pokládati za prvního literárně-publicistického hlasatele socialismu mezi Poláky. Již r. 1871 vydal ve Lvově brožuru »O kwestji robotniczej«. R. 1879—1881 vydával v Ženevě »Równość«; r. 1889—1892 spolupracoval v »Pobudce«. Vydal několik spisů, z nichž buďtež jmenovány hlavně »Historja ruchu społecznego w drugiej połowie XVIII. stulecia« (1888) a »Historja ruchu społecznego w wieku XIX.« (1894), dále několik pojednání o polských bojích za svobodu. Limanowski jest repraesentantem demokratických a socialistických tendencí, jež jsou v plné harmonii s politickými tužbami národa. Požívá i dnes veliké vážnosti jako patriarcha polského socialismu.

*

Snaha znárodniti socialism byla trvale a úspěšně provedena r. 1893, kdy byl svolán do Paříže sjezd zástupců všech skupin polských socialistů. Bylo třeba konsolidovati a sjednotiti různé frakce. K sjednocení tomuto mimo momenty výše vzpomenuté přispíval též londýnský časopis »Przedświt«, jenž rozebíral kriticky politické snahy různých směrů v Polsku a Rusku.

Na pařížském sjezdu vznikla jednotná strana, jež sjednotila organisačně a programově různé místní skupiny. Takto vzniknuvší strana, nazvaná »Polska Partja Socjalistyczna«, jest dnes hlavním repraesentantem polských pracovních tříd. Program její, na němž se usnesla pařížská porada, zněl:

»Polská strana socialistická jako politická organisace polské třídy dělnické, bojující o své osvobození z jařma kapitalismu, usiluje především o odstranění dnešního politického útlaku a dobytí moci proletariátu. V této snaze jest jejím cílem samostatná demokratická republika na následujících zásadách:

»V oboru politickém: 1. Přímé, všeobecné a tajné právo hlasovací; zákonodárství lidové jak co do sankce, tak i iniciativy. 2. Úplná rovnoprávnost národností, tvořících část republiky na zásadě dobrovolné federace. 3. Samospráva obecní a krajinská; volba správních úředníků. 4. Rovnost všech občanů země bez rozdílu pohlaví, rasy, národnosti a vyznání. 5. Úplná svoboda slova, tisku, shromažďování a spolčování. 6. Bezplatné soudnictví, volba soudců a soudní zodpovědnost úředníků. 7. Bezplatné, povinné, všeobecné a úplné vy-

učování; poskytnouti studujícím prostředky z pokladny státní. 8. Zrušení stálé armády; všeobecné ozbrojení lidu. 9. Postupná daň z důchodu a majetku, stejná daň z dědictví; odstranění všech daní z konsumních a prvních potřeb.

»V oboru hospodářském: 1. Sociální zákonodárství: *a*) osmihodinná doba pracovní; stálý 36hodinný odpočinek každý týden; *b*) minimum platu; *c*) stejný plat pro ženy a muže při stejné práci; *d*) zákaz práce dětí do 14 let; obmezení práce nedospělých (od 14—18) na šest hodin denně; *e*) zásadní zákaz noční práce; *f*) tovární zdravotnictví; *g*) pojišťování úrazové, nemocenské, invalidní a při nedostatku práce; *h*) tovární inspektorát, volený od samých dělníků; *i*) bursy práce a dělnický sekretariát; *k*) úplná svoboda úmluv dělnických. 2. Postupné zespolečnění země, výrobních a kommunikačních prostředků.«

Tato zásadní část programu nové strany jest pouhou theorií, kterou možno hlásati všude. Bylo však třeba přizpůsobiti tuto theoreticko-akademickou část programu specielně poměrům a potřebám polským. Tato otázka byla též řešena již na pařížském sjezdu, jenž stanovil taktiku a formuloval názory strany na otázky aktuelní. Nejprve vyslovil sjezd své názory o otázce lidové organisace, o čemž není třeba zde se šířiti. Za to s našeho hlediska důležitým momentem jest stanovení poměru k Litvě a oblasti maloruské. »Shodně s druhým bodem svých cílů politických P. P. S. pokládá za potřebné rozšířiti svou činnost na provincie, kdysi s polskou republikou spojené. Ve svém poměru k existujícím organisacím litevským a rusínským strana bude se řídíti snahou sjednotiti politické síly za účelem boje proti útisku, kraj tížícímu.«

Otázkou litevskou zabýval se znova 6tý sjezd P. P. S. r. 1902, který stanovil zásadně a theoreticky, že »otázka, zda Litva má býti v budoucnosti s Polskem spojena, či sféderována, či má-li vůbec býti samostatná, může býti rozřešena toliko od různoplemenného lidu, Litvu obývajícího, až bude z útisku absolutismu osvobozen a samostatně o svém osudu rozhodovati«. P. P. S. rozšířila svou činnost i na Litvu, kde působí nyní jak mezi obyvatelstvem polským, tak i litevským. Tím tato strana uchovává a upevňuje v dělnictvu dávné svazky historické a kulturní, jež pojily Litvu s Polskem.

Důležitou otázkou pro přítomnost i budoucnost jest poměr k Rusku, resp. k oppozičním jeho proudům. Dřívější polští socialisté (»Proletarjat«) stáli plně na státoprávní půdě ruské. Ač najdeme i nyní tu a tam podobné názory, můžeme říci, že P. P. S. sympathisuje se všemi směry v Rusku, jež útočí proti absolutismu a usilují o zřízení konstituční, avšak že při tom otevřeně prohlašuje svoje snahy státoprávní po politické neodvislosti Polska. Území polské pokládá výhradně za své, kam žádná jiná strana (ruská) nesmí rozšiřovati svůj vliv. Velké sympathie k ruským revolucionářům vzrostly hlavně za posledních několik let, kdy toto ruské hnutí projevuje se stále mohutněji.

Šestý sjezd strany P. P. S. věnoval také svou pozornost otázce židovské. Židovské dělnictvo na území král. Pol. a Litvy tvoří velikou část, někdy většinu pracujícího obyvatelstva, jehož neuvědomělost by zadržovala uskutečnění osvobození ostatního obyvatelstva; dále židovská organisace »Bund«, jež má na Litvě velký vliv, organisovala a vychovávala židovské dělníky v tendenci, že židovský proletariát má usilovati s ostatními revolucionáři Ruska o svobodu v celém státě, t. j. »Bund« stojí na státoprávním celku Ruska a nestará se o nějakou neodvislost nebo autonomii král. Pol. a Litvy. Proto P. P. S. usnesla se organisovati a seskupovati ve svých šicích i židovský proletariát s tímto odůvodněním: »Snaha o dobytí demokratické a samostatné republiky odpovídá zájmům židovských dělníků nejen jako dělníků, ale i jako židů. Republika zajisté zaručí Židům úplnou rovnoprávnost občanskou, dá jim možnost volného rozvoje a dostatečný vliv na záležitosti veřejné.« Snahu po programu »všeruském«, lhostejnost nebo dokonce nepřátelství proti boji za neodvislost pokládá P. P. S. za zjev škodlivý, jenž svědčí o slabém vědomí solidarity s dělnickým celkem Polska a Litvy. Zdá se, že propaganda P. P. S. mezi židovským dělnictvem setkává se s úspěchem. Propagandě slouží časopis a brožury, psané v židovském žargonu, vydávané zvláštním komitétem.

(Pokračování.)

DR. FR. VIDIC:

Slovinská literatura r. 1904.

Nad pustou plání smutného slovinského života zavanul svěží dech, zahučel vichr, který by musil zbuditi spící a dřímající duchy, kdyby byli přístupni hlasům Zupančičových strun. Avšak hlasy, znějící ze *Zupančičovy* sbírky »Čez plan« (Přes pláň), budou hučeti nad skloněnými slovinskými hlavami anebo narážeti na hluché uši. A přec by zasloužily lepšího osudu! První oddíl básník posvětil památce přezáhy zesnulého poety Murna-Alexandrova. Zupančič stojí u otevřených hrobů, které číhají jako nenasytné, otevřené jícny na nové oběti; v ně zapadl květ, který se chvěl na naší pláni, do nich se sřítil strom, který se zelenal na naší hoře — a ještě není dosti! Hrobové číhají, dokud nepadne poslední jasné čelo, posvěcené dechem věčnosti. Básník zůstal sám, ale patře na hroby nezoufá, nýbrž z hrobu vyvolává a žádá, co nechce umříti a spráchnivěti. V jeho srdci vzbudila se odvaha a nová naděje v lepší budoucnost. Proto volá na cestu k životu, kde plane zář nového dne; volá národ ze zatuchlých snů, z ospalého života a hluché trpělivosti, aby jej nepotkal osud Črtomirův, který nepadl mečem, nýbrž vlastní slabostí. Z mystického básníka »Číše opojení« stal se Zupančič básníkem svěžích myšlenek, podnikavého ducha a mohutné síly. Změnil se úplně! Vše jest na něm nové, nic opotřebovaného na povrchu ni uvnitř, všecek je svůj a proto je tak silný. V drobné

sbírce »Čez plan« je tolik svěží poesie, tolik jadrného zrna, kolik jich není tak hned v slovinské knize.*)

Kromě Zupančiče letos řada básníků požala svoje pole a klasy svázala v snopy. Mezi nimi je *Silvin Sardenko* se svou sbírkou »V mladem jutru«. Sardenko je bez odporu básnická duše, provanutá měkkou sentimentálností. Několik básní v knize to potvrzuje, ale vedle nich je mnoho prázdných klasů a plevele. Zhusta sešel s cesty umění a poesie a zašel ve všední banálnost. Řeč jeho jest zvonivá, hravá, sladká. Napodobil národní píseň, ale místo naivnosti vyšla často směšnost.

V jistém směru jest mu sourodý *Vekoslav Spindler*, jenž vydal drobnou knížku básní »Zapihal je jug« (Zavanul jih). Měkká melancholie obestírá jeho básně, z nichž tu a tam tryská svatý stesk. Psal své básně ve zlaté Praze, a když zavanul jih, vzbudil v něm touhu a stesk po domovině a jeho duch letěl na domácí pláně. Spindler je něžný lyrik erotického založení; v jeho verších vše šumí a šelestí, rozehřeje však se, opěvá-li obilné murské pole, na němž se vlní a šepcí zlaté klasy, neb zelenou révou posázené domácí stráně.

Básníkem radosti a bujnosti jest *Rudolf Maister-Vojanov*, jenž loni vydal své »Poezije«. Ze všech básní zvoní rozmarnost a čtveráctví, řešení světových záhad básníka netrápí. Většinou obsahuje sbírka písně milostné; je-li v dobré míře, dovede autor býti přímo rozpustilým.

Vážný, beze vší měkkosti, naopak silný a tvrdý jest náš epik *Ant. Aškerc* který nám letos dal tři knihy; jsou to: »Zlatorog«, »Četrti zbornik poezij« a »Primož Trubar«. Národní podání o Zlatorogu zpracoval dávno před Aškercem R. Baumbach — nyní se té látky směle chopil Aškerc.**) Zpracování jest pro něj významné. Zvláštní pozornost věnoval »Zelenému lovci«, jakémusi Mefistovi, z něhož mluví často sám, aby rozvinul svoji filosofii o světu, člověčenstvu a vesmíru. Je to poctivé dílo krásné dikce, lapidárního slohu. »Četrti zbornik poezij« obsahuje většinou epiku, ale i něco básní lyrických.***) Stále Aškerc touží po duchu svobody, pokroku a osvěty; stále volá k práci, posiluje vůli, která jest naší největší silou, ale bojuje proti pseudocivilisaci, v níž vidí jen pestrý plášť, jímž se zahaluje lidská bestie. Pravda, právo a mravnost — to budiž mocnou pěstí dnešního lidstva! Zvlášť pěkný jest oddíl z cestovního denníku, v němž jest nejvíce svěžesti. Stále rádi čítáme Aškercovy romance a ballady, ač na nás nepůsobí tou silou, jako s počátku, poněvadž jsme si uvykli jejich zvuku. Jeho nejnovější dílo »Primož Trubar«, historická epická báseň, jest literárním pomníkem praotci slovinského písemnictví.

Také slovinská prósa rozmnožila se o několik zajímavých zjevů. V čele kráčí *Ivan Cankar*, od něhož vyšly tři nové práce: »Življenje in smrt Petra Novljana«, »Hiša Marije Pomočnice« a »Gospa Judit«. Peter Novljan je pravý Cankarovský typ; dospěl

*) Ukázky viz ve »Slov. Přehl.« roč. VI., str. 208.
**) Srv. »Slovan. Přehled« roč. VI., str. 202, 246, 334.
***) Ukázky ve »Slov. Přehl.« VII., 49.

*

teprve třinácti let, ale již mu bylo zakusiti osud Cankarových hrdinů. Při narození mu smrt vzala matku a tím lásku na světě. Otec jeho byl opilec a Petr schnul, pokud si sám nevzal život. Chmurný byl to život bez jediného teplého paprsku; jen jednou mu zasvitlo štěstí, když si jej zamilovala Olga, dcera jeho strýce, u něhož v městě býval. Ale to byl jen záblesk v temné noci, v níž konečně se zahubil Peter Novljan. — Ještě černější obraz poskytuje druhé dílo, »Hiša Marije Pomočnice«,*) jediný zjev svého druhu v slovinské literatuře. Francouzskou technikou a s pravou francouzskou rafinovaností nám Cankar podal obraz plný hrůzy — umírání nevyléčitelných, nevinných obětí lidské podlosti a vilnosti. Čtrnáct děvčátek tráví zde jakýsi mystický život v odloučení od ostatního světa. Myšlenka smrti nemá pro ně hrůzy; jako zdraví lidé o všedních věcech, tak tyto dívky mluví o umírání, o smrti a o zemřelých družkách; celé jejich mysli jsou vyplněny neznámým očekáváním. O svět se nestarají a proto jich myšlenka smrti neděsí; ale běda té, která poznala svůj osud, jejíž oči protrhly mystickou mlhu, obklopující všecek její život — ta vidí jasně všecku hrůzu a béře si sama život. Je to otřásající obraz, který zůstavuje v čtenáři bolestný dojem. Ale vytýkati spisovateli frivolnost jest nespravedlivo a neoprávněno. A přece kritika vytýkala Cankarovi frivolnost a bůh ví co. Cankar však vhodně odpověděl — knihou »Gospa Judit«. To není povídka, nýbrž řada úryvků a hovorů, jimiž Cankar dává výraz několikráte již vyslovenému rozhořčení na naši společnost. Juditinými ústy směje se naší společnosti, která kroutí očima nad nemravností, kdežto sama leží v kalu. Gospa Judit touží z té společnosti, touží do výše, kamsi za radostí, která jest za horami — ale připoutána jest k malichernému životu. A jelikož v toužení jest rozkoš, ba jediná rozkoš — pozbude ceny, jakmile dojde splnění. »Dar, po němž člověk s takovou touhou vztahoval ruku, jest nečistý a shnilý, jakmile jej sevře v dlani — i odhazuje jej bez díků.« Široká, nekonečná cesta je touha — vyplnění je kaluž. Proto ten, kdo chce užívati sladkosti touhy, nechť si raději ruku utne, než by sáhl po cíli — kdo není zvědav, tomu není se báti sklamání. K tomu poznání přišla Gospa Judit. Její folií je tlustá Zaplotnica, typ maloměšťky, která v sladké spokojenosti brodí se kaluží, mžouravýma očima hledí k modrému nebi a je ráda, že nebe je tak daleko a kaluž blízko. Tak špatné mínění má Cankar o naší společnosti — a má bohužel pravdu, aspoň z části. V »Paní Juditě« Cankar vyslovil mnohou břitkou pravdu, švihnul bičem na tu i onu stranu a všude někoho zasáhl; o našem mladém umění vpletl sem kapitolu, za kterou musí mu umělci býti vděčni.

Básník melancholie, smutku a snění, který však píše prósou, jest *Ksaver Meško*; sebral své črty v knize »Ob tihih večerih« (Za tichých večerů), v níž nacházíme jeho konfiteor, v níž nám odhalil své srdce, duši a celou svou bytost. Meško sám je týž jinoch, o němž nám vypráví ve své knize, jinoch s měkkým srdcem a přístupnou duší, ne-

*) Srv. »Slovan. Přehled« roč. VI., str. 481.

klidnou a toužící po neznámém štěstí, po čarovné kráse a vroucí lásce. On miluje večery, plné klidu a tajemného ticha, plné lahodného balsámu a skrytých snění, plné fialkové vůně a slavičího pění, večery snivé melancholie, kdy den uléhá k odpočinku, kdy mír splývá na dědinu, naplňuje chýže, v nichž se shromažďují unavené rodiny, kdy mír dýchá z lučin kolem vsi a plyne nad poli a lesy... Tehdy mluví jeho duše, přízraky vstávají z jejích hlubin a vzpomínky se budí. Jeho srdce jest jako moře, plné skrytých hlubin a tajemství, neklidně se chvějící a zmítající v neukojené a neukojitelné touze. Ano, Meško je touha sama, neukojená a neukojitelná. Autor jest knězem. Nemoha ukojiti svých tužeb, pochoval ideály a plány, pokácel oltáře své duše a shasil její věčné světlo. Avšak ani v samotě nenašel klidu a zapomnění. I vychází na jaře a chodí po světě s velikou touhou po čemsi neznámém, s neklidným očekáváním něčeho udivitelného. Dává se voditi nejasnými fantastickými myšlenkami a nejasnými tuchami — i touží znova a znova do světa, aby doma neumřel osamělostí, touhou a steskem, a domů se vrací sklamán .... zase k nové touze. Tak jsou »Tihi večeri« knihou bolestné touhy a stesku neklidné duše, v jejíž analysování jest Meško mistr; při tom se mu neméně zdařily črty z realného života: »Na sveti post«, »Pozabljena« a »Ciganček«.

Josip Kostanjevec vydal II. svazek »Iz knjige življenja«, kromě toho (nákl. Matice) novellu »Ela«. Kostanjevec je obratný spisovatel, ale drží se pouze v obzoru maloměstského života. — Konečně *Janez Trdina* nám dal první knihu svých krásných bájí a pověstí.

Kromě těchto děl, vydaných ve formě knižní, přinesly měsíčníky »Ljubljanski Zvon« (který letos slaví dvacetipětiletí svého trvání), »Dom in Svet« a bohatě illustrovaný »Slovan« hojnost novellistických a veršovaných prací.

Jen dramatické pole bylo opuštěné a holé — nebylo nikoho, kdo by na něm zkusil své péro. Jen dramatisator Jurčičových »Rokovnjačů« a »Desetega brata«, *Fr. Govékar*, upravil pro jeviště Levstikova »Martina Krpana« a jeho Kobilicu Lucu.

Ve Vídni, v únoru 1905.

Z knih a časopisů.

Dějiny nejnovější polské literatury.

WILHELM FELDMAN: **Piśmiennictwo polskie 1880—1904** Tom I.—III. Wydanie trzecie. T. IV. Współczesna krytyka literacka w Polsce. Wyd. pierwsze. Lwów (H. Altenberg), 1905. Str. 292, 251, 243 a 446.

Za necelá čtyři léta III. vydání vážného, několikasvazkového díla — toť vzácný úkaz i v Polsku, kde záliba v literatuře a rozprodej knih v posledních dobách ohromně vzrostly. Dokazuje to nevšední cenu díla, dokazuje to, že díla toho bylo třeba a že netoliko vyhovělo všeobecnému volání po takovém dílu, nýbrž že vyhovělo i požadavkům nejvybíravějších znalců a milovníků literatury různých přesvědčení a

táborů. Nejrůznější posudky shodovaly se v jednom: že dílo to vytvořil duch hluboký, všestranný, neobyčejně bystrý a synthetický, že psal je člověk nejen držící ruku na tepně kulturního života svého národa, ale i člověk, milující celou duší ten život, tu kulturu a literaturu — že psal je nejen výborný znalec literatury evropské a kritik-estetik, nýbrž i sám básník, citlivý pro nejjemnější záchvěvy citu a krásy, že psal je skutečný Polák a člověk.

Zásadní silou díla Feldmanova jest jeho tvůrčí síla. Svůj názor o studiu literatury vyslovil sám v předmluvě, kde praví, že »rozhodujícím činitelem v dějinách literatury jest osobní vycítění a intuice«; vědě přibližuje se tak dalece, že »dané zjevy snaží se ne tak souditi, jako spíše poznávati i chápati a potom vázati je svazkem příčinnosti vespolek i s půdou, z níž vzešly«. Feldman tedy především vycíťuje a zároveň tvoří. Dalším znakem kritiky Feldmanovy jest úplná tolerance nálad a citů, směrů a forem literárních, úplná svoboda, jakou zůstavuje umělci, hluboká úcta k tvůrčí individuálnosti. Tím se stává, že dovedl ve svém jednolitém a širokém obraze podati tak výrazné a určitě z pozadí vystupující profily nejznamenitějších současných spisovatelů. Díky hlubokému vycítění a úplné toleranci kniha Feldmanova skutečně upravila cestu k náležitému pochopení současné polské tvorby literární; znamenitě přispěla k osvětlení nejedné temné stránky této tvorby, na mnoho spisovatelů, zcela nesprávně pojímaných, vrhla zcela nové světlo. Stačí připomenouti znamenité portréty Żeromského a Wyspiańského, jež si autor právem zvlášť oblíbil.*) Jaký chaos panoval zejména v pojímání Wispiańského — od nesmírného, slepého enthusiasmu až k neodůvodněným útokům a odsuzování! Feldman první akcentoval historiosofickou ideu Wyspiańského, která se vine všemi hlavními jeho díly (Legjon, Wesele, Wyzwolenie), Feldman první vysvětlil ten Wyspiańského »romantismus na výsostech«, celou jeho duševní souvislost se starým romantismem, ale i vyvýšenost nad ním a kontrast proti němu. A jak živě, jak skvěle jsou pojaty a nakresleny profily Konopnické, Orzeszkové, Prusa, Świętochowského nebo z mladších Tetmajera, Reymonta, Kasprowicze, Staffa a všech ostatních.

Dalším charakteristickým příznakem díla Feldmanova jest prvek sociální, který ve všech jeho výkladech má vynikající úkol. Pod zorným úhlem ideje všelidské, ideje sociální pozoruje všecky zjevy v životě i tvorbě národa, čímž dodává svým úsudkům síly a jadrnosti života, aktuálnosti a reálnosti. Neznamená to, že by Feldman soudil stranicky, nikoli: jako skutečný umělec dovede se nadchnouti každým uměním, ať jakkoli projevovaným. Důkazem nestrannosti jeho jsou srdečným nadšením dýšící místa o Sienkiewiczovi, Gomulickém, Sewerovi, Świętochowském a j., s nimiž nikterak nestojí na téže půdě. Kritisuje se svého stanoviska často i ostře ideu, tendenci, ale nikdy svým soudem nesnižuje literární a umělecké ceny díla.

*) Viz o nich zvláštní studii Feldmanovu »O twórczości St. Wyspiańskiego i St. Żeromskiego, wykłady na wyższych kursach wakacyjnych w Zakopanem.« Krakov, 1904.

Jinak v díle IV., jímž Feldman nyní doplnil své »Piśmiennictwo« a který jest věnován pouze dějinám kritiky v Polsku za posledních 25 let. Poněvadž u nás kritik není ještě »tvůrčím umělcem«, nýbrž »vyslovuje pouze soudy estetické, psychologické, sociologické« nejčastěji s hlediska některé strany — byl autor nucen akcentovati svoje odlišné stanovisko, často souditi a kritisovati, nejednou polemisovati, potírati předpojatosti, předsudky i přímé stranictví. O prvních 3 svaz. netřeba se šířiti, poněvadž obšírný výtah z nich podala ve Slov. Přehledě Dr. Z. Daszyńska-Golińska;*) dodáme jen, že autor doplnil svůj přehled literatury takřka do poslední chvíle, totiž do konce r. 1904. Čtvrtým dílem Feldman literatuře polské velmi posloužil; s mravenčí pílí sebral vše, co jest v jakékoli souvislosti se současnou literární kritikou v Polsku, krásně se nyní rozvíjející a repraesentovanou řadou znamenitých učenců a přátel literatury. Obrovský material Feldman třídí podle škol, z nichž literární historikové vyšli, nebo jež tvoří. Začíná tedy od kritiky utilitárně-společenské, od reakce proti romantismu 3. čtvrtiny XIX. stol. (Dobrzański, Szujski, J. N. Kamiński, J. Kotarbiński a Fr. Krupiński), která byla jaksi počátkem všestranné, vážné a důkladné kritiky v Polsku. Opírá se s počátku o badání vědecká, o theorie Tainea a Brandesa, přichylujíc se k tendencím racionalistickým, budujícím na základech zdravého rozumu. Tento směr vydal řadu lidí velmi vážného již rázu vědeckého, ač velmi se od sebe lišících. Každý z nich stvořil skutečnou školu, každého z nich také Feldman výborně portretuje. Je tu St. Tarnowski, nejtypičtější a nejkrajnější repraesentant tendencí klerikálně-konservativních, a vedle něho ze starších J. Tretiak, K. Estreicher, Wł. Nehring, A. Bełcikowski, z mladších F. Hoesick, A. Mazanowski, St. Dobrzycki, Tad. Grabowski a St. Windakiewicz, z nichž jedni jsou otrockým ohlasem mistrovým, jiní, prohlubujíce své práce mravenčími studiemi filologickými, zaujímají stanovisko více samostatné (Nehring, Dobrzycki, Windakiewicz). Włodzimierz Spasowicz, politický průkopník liberálního měšťanstva, pečlivý analytik, ale pražádný synthetik, měl v literatuře vliv velmi malý. Školu vytvořil, ale takřka jen sám byl jejím repraesentantem. Piotr Chmielowski, nejideálnější zástupce positivismu v literatuře, opřeného o důkladnou přípravu theoretickou, estetickou i filosofickou, našel řadu nadaných žáků: Bron. Chlebowského, A. G. Bema, L. Krzywického, J. T. Hodiho, A. Drogoszewského, Cez. Jellentu atd. Školu realistickou, založenou na synthese, repraesentují St. Witkiewicz a A. Sygietyński. Školu metafysickou, kterou vytvořily modernistické proudy přicházející z Evropy, založil Miriam-Przesmycki (Żagiel) a Stan. Przybyszewski, za nimiž dali se jiní, jako A. Lange, St. Lack, J. Żuławski, Wl. Jabłonowski a St. Brzozowski. Kritiku moralistickou repraesentuje M. Zdziechowski, podléhající silně vlivům francouzského novokřesťanství a ideám Tolstého, dále W. Gostomski, A. Górski, M. Krzymuska, M. Posner-Garfeinowa.

*) »Dvacet let polské literatury«. Sl. Př. V., str. 7.

Velmi pěkně počala se v posledních dobách rozvíjeti kritika, t. zv. impressionistická a subjektivní, hlásající hesla Anatola Francea, Lemaîtra, O. Hanssona a Osk. Wildea. Typickým a nejnadanějším zástupcem jejím jest Ign. Matuszewski, vedle něhož jest nám postaviti i W. Feldmana. Za nimi jdou M. Konopnicka, A. Potocki, J. Sten, A. Nowaczyński a j. Konečně školu historicko-filologickou, obírající se hlavně badáním minulosti, opírající se o studium textův, genese děl, sestavování životopisů a trpící často nedostatkem synthetičnosti, tvoří hlavně universitní professoři; je tedy škola krakovská (Tretiak, Windakiewicz a j.), lvovská (Liske, Pilat, Bruchnalski, H. Biegeleisen, Gubrynowicz) a varšavská (I. Chrzanowski, Kraushar a j.). Methody literárně srovnavací užívají nejšťastněji J. Kallenbach a Porębowicz, tento s velkým zřetelem k psychologii. Nade všecky vysoko vyniká svou všestranností, silou vycítění a bystrou synthesou berlínský prof. Alex. Brückner, duch veskrze vědecký, samostatný a tvůrčí. Čím jest Feldman pro literaturu nejnovější, tím jest Brückner pro minulost polského písemnictví. Jeden i druhý uvádí v podiv ohromností obzoru vědění, sečtělostí a velkým darem synthetickým — oba, studujíce tvůrce, sami tvoří.

V posledních kapitolách obírá se Feldman kritikou divadelní, kterou podstatně probírá a znamenitě roztřiďuje, i kritikou časopiseckou, ba i novinářskou.

Již tento zběžný přehled dává ponětí o množství látky a vynaložené práce v tomto znamenitém díle. Vděčností jsou mu zavázáni nejen Poláci, ale vůbec Slované, jimž podává dokonalý obraz nejnovějšího, dojista skvělého rozvoje literatury polské. Literatura tato má příznak velmi významný, jejž Feldman překrásně charakterisuje: lásku k ideálu, kráse a dobru, emancipaci od hmoty a zemské špíny, ač při tom netrpí nedostatkem realismu a životní pravdy. Není to sentimentální romantismus nebo v oblacích se vznášející, chorobný mysticismus — nýbrž rozumný a střízlivý, ale vroucí a srdečný »kult duše, kult krásna a dobra v plném slova toho významu. Žádný básník polský — jako jsme v posledních dobách viděli u básníků německých, i anglických — neapothesuje násilí, nehlásá nenávist mezi národy, ale všichni rozsévají lásku »jako zlaté zrní.« Apotheosujíce duši vzdávají tím poklonu a úctu prvku všelidskému, »kdekoliv mu slunce vychází...« »A žádný z nich neholduje ideálu štěstí — nýbrž jeden ideálu svatosti (Kasprowicz), druhý ideálu hrdinství (Wyspiański), třetí ideálu velikosti (Staff). A žádný neapotheosuje blaženství v bahně, lidské bestie, krvežíznivých instinktův...«

Feldman odvážil se velkého slova, že »polská poesie dnes jest nejspanilejší v Evropě«. Čtouce ta slova v předmluvě lekáme se, zdali nepřehnal. Odkládaje však přečtené čtyři svazky, v nichž není slova ledabyle napsaného, každý Polák jistě pocítí podivnou radost, důvěru v sebe a ušlechtilou hrdost. Dochází k jasnému bodu, o němž sní Feldman, kde »hruď z hluboka oddychuje, oko objímá nekonečný obzor, hlava tone v záři...«

Díky básníkům-tvůrcům, kteří nás vedou v také zásvětí — díky kritikům-tvůrcům, kteří nám je s takou láskou ukazují! Vidí dále a jasněji, než davy, neboť předbíhají svou dobu, »hodinky jejich jdou o pět minut napřed, než jiných . . .« Tak i hodinky Feldmanovy, když psal své »Piśmiennictwo polskie« — a proto vytvořil dílo tak velké a krásné, zároveň však vážné a kritické, vedle něhož podobné snahy »akademické« vypadají velmi uboze.*) TADEUSZ STAN. GRABOWSKI.

»Zrcadlo Dalmacie«.

Don E. M. Vusio: Der Spiegel Dalmatiens und die Zukunft Oesterreichs.

Ve Vídni žije již delší dobu člověk v mnohém směru zajímavý. Narodil se kdesi v Dalmacii, věnoval se stavu kněžskému, horlivě se však zabýval studiemi národohospodářskými a finančními. Konečně se přestěhoval do Vídně, založil tam spolek »Dalmacija« ku povznesení své vlasti, stal se jeho předsedou a kromě toho počal vydávati německý časopis »Dalmatien«, v němž praktickým způsobem hledí seznamovati rakouské kruhy s poměry v Dalmacii a nalézti pro její produkty výhodná tržiště. Don E. M. Vusio však pracuje nejen prakticky, nýbrž i theoreticky. Vypracoval nový finanční systém a vydal o tom větší rozpravu (Kosmopolitische Bank für Erzeugnis und Arbeit), jež vzbudila značný zájem a čilou výměnu názorů ve světě finančním a národohospodářském. Píše také politické články. Ovšem, svými politickými názory stojí v Chorvatsku a snad vůbec mezi rakouskými politiky úplně osamocen. Snad jsou ty názory zajímavé, prakticky však jich nelze v dohledné době provésti — a snad žádný národ v Rakousku by si toho ani nepřál, nejméně Chorvaté. Don Vusio totiž k obrození a upevnění Rakouska (a jeho prospěch má v první řadě na mysli) navrhuje rozdělení celého mocnářství v pět velkých »zemských jednot«: německou, polskou, českou, maďarskou a chorvatsko-slovinskou, s jedním ústředním hlavním sídlem, Vídní, s jednotným vojskem s velicí řečí německou, kteráž má se prohlásiti také »officielní« a »jednací« řečí v říšském zastupitelství. Centralistický sněm, jenž by jednal o všech společných otázkách, má zasedati ve Vídni. Tedy »mocnářství stalo by se ne sice officielně, ale přece na zákonném základě německým státem« — jak konejší Němce, kteří by měli přinésti největší oběti k uskutečnění jeho plánu. V tom právě již jest jedna z utopií dona Vusia, když od Němců a Maďarů očekává, že by z dobré vůle opustili svá místečka na výsluní! Není zde k tomu místa, abych probíral všechny krkolomné, nerealní a fantastické stránky toho plánu; do očí bije nonchalance, s jakou odbývá některé rakouské národnosti, na př. Rusíny, Rumuny, Slováky, jež prostě odkazuje k pouhému pů-

*) Mám zde na mysli práci »Poezja polska po r. 1863« (Krakov 1903) od doc krakovské university, Dra. T. Grabowského, a knihu »Młoda Polska« od Dra. A. Mazanowského, nepochybně kandidáta podobné docentury. A přece Feldman není universitním professorem, ba ani ne doktorem, nýbrž jen prostým samoukem, spisovatelem a socialistou!

sobení v obcích; kde totiž je v obci 8—9 desetin příslušníků jiné národnosti, než jest dotyčná »zemská jednota«, má se státi mateřština této většiny »hlavní řečí«; kde je nejméně $^1/_5$ obyvatelstva jiné národnosti, má se obec prohlásiti »utraquistickou«. Vše to na základě »nezměnitelného zákona«. Kdo tento zákon vypracuje, kdo jej řádně uzná a provede, kdo zaručí poctivou statistikou, jak tyto smíšené obce budou repraesentovány v ústředním parlamentě, jak se bude vůbec volit — na to vše zůstává nám autor odpověď dlužen. Ale nejen to. Tímto způsobem byli by Chorvaté sice pevně semknuti se Slovinci — ale odtrženi od užšího a nutnějšího svazku se Srby. Pravda, Chorvaté patří západu a jen přimknutím k západu zachrání svou individualitu a položí základy pro organický vývoj svého národa. Ale zvláštní jejich postavení na rozhraní západu a východu, úzké prolínání a sousedství se Srby a s Balkánským poloostrovem, vše to nutí Chorvaty k většímu zájmu v tom směru, nutí je, aby byli samostatnější, autonomičtější, zkrátka, aby více pěstovali jihoslovanskou politiku. Pro tak centralistický stát, o němž horuje autor, nemohou se nadchnouti. Autor ani přesně nevytknul, podle kterého způsobu chce utvoření »zemských jednot«. Zemské, historické rozdělení těžce by křivdilo nejen Slovincům, Rusínům, Italům (v Tyrolsku) — ale také Chorvatům, kteří rozhodně nechtějí obětovati půlmillionovou část svého národa v Mezimuří a v jižních Uhrách. A je zde také otázka budoucnosti Bosny, které se autor vůbec nedotýká; právě v té otázce musí Srbové i Chorvaté řešiti choulostivý bod své národní politiky — a právě proto má oběma býti dopřána mnohem větší volnost rozhodování.

P. autor na konci své rozpravy o budoucnosti Rakouska horlí pro ministerstvo, sestavené z hlavních stran říšské rady. Které? Nynější? Pak ovšem nemají v tom vůbec Chorvaté slova — jsouť nejmenší národnostní skupinou na říšské radě. A myslil-li budoucí ministerstvo — pak zapomněl uvésti, jak se uskuteční a jak bude sestaveno ministerstvo, jež by provedlo jeho reformu. Horlení pro takové ministerstvo, které by bylo s to předložiti program a utvořiti pevnou a silnou většinu — je jistě podivné dnes, kdy jest pravidlem opak. A hotový circulus vitiosus jest, když autor v nadšení tu fiktivní většinu, utvořenou fiktivním silným ministerstvem, jež je sestaveno z členů fiktivních »hlavních« stran neznámého parlamentu — zve k utvoření »mocné a pevně semknuté říše, ve shodě, s císařem v čele, s jedním hlavním sídelním městem, s jednou officielní řečí, s jednotným vojskem v nerozlučitelném a věčném svazu« . . .

Ne, autor rozhodně není dobrým hudcem budoucnosti. Nemá štěstí ve svých »positivních« — vlastně fantastických návrzích. Tím větší a zdárnější jest jeho negativní, kritická práce. Ukazuje to brožura »Der Spiegel Dalmatiens und die Zukunft Oesterreichs«, kterou nedávno vydal. O positivní části, přidané na konci, totiž o »budoucnosti Rakouska«, právě byla řeč. Zajímavější a mnohem positivnější je »zrcadlo Dalmacie«, největší část brožury, kdež přesně, trefně a vždy věcně posuzuje působení rakouské vlády v Dalmacii a

nynější stav (r. 1904) této zanedbané země. Tato část zasluhuje plné pozornosti.

Dalmacie r. 1902 měla 590.000 obyvatelů, tedy 46 na 1 *km*², r. 1900 však měla ještě 610.000 obyvatelů; ztratila tedy za 2 roky 20 000 duší, ač procento porodů jest 4·2 (23.500) a procento úmrtnosti jen 2·7 (15.000). Fakticky tedy měla by r. 1902 míti 627.000 obyv., o 17.000 více, než r. 1900 — ve skutečnosti má však jen 590.000, tedy o **37.000** obyvatelů méně — a to za 2 roky! Dalmacie stojí podle procenta přirozeného vzrůstu na místě druhém — a ve skutečnosti klesl počet obyvatelstva téměř o **6·3%**. Již ten jediný fakt mluví za folianty — o dnešním režimu.

Statistika k tomu poskytuje neúprosné doklady. V žádné zemi Rakouska nevzrostl počet obyvatelstva tak rapidně jako v Dalmacii. R. 1800 bylo zde jen 280.000 duší, r. 1890, tedy za 90 let, již 610.000. A nyní byl by vzrůst stejný — ale číslo obyvatelstva klesá. Kde toho příčina?

Vizme! Není pravda, že obyvatelstvo utíká, poněvadž nemůže na domácí půdě nalézti výživy na základě přírodních podmínek. Již 2000 *km* dlouhé pobřeží skýtá kulturnímu státu ohromný pramen výživy, zejména pobřeží skvostně rozčleněné a s takovým pozadím, jakým jsou Bosna a země balkánské. Ale Dalmacie není jen odkázána na moře, není jen neúrodný kámen, jak povrchní turista myslí a vláda na omluvu vždy deklamuje. Podnebí je skvostné a rozmanité, pod kamením a rumem kryje se úrodná půda. Užitečné půdy jest 1,200.000 *ha* a jen 50.000 *ha* odpadá na jezera a neplodnou půdu. Ale z úrodné země jest jen 300.000 *ha* osázeno a oseto, hlavně vinicemi, olivami a částečně obilím. Od severní flory do oranžovníku a datlovníku bují zde vegetace, přes 300.000 *ha* pokryto je lesy, ale nepěstovanými a řídkými, většinou z posledních 30—40 let. Pak 600.000 *ha* pastvin — ale jakých! Bídných a zanedbaných, poněvadž vláda nikdy nepomáhala regulovati. Francouzské panství před sto lety dobře pochopilo význam dalm. dobytkářství i počalo účelně regulovati — kdyby se v té práci pokračovalo, kde by dnes bylo dalmatské dobytkářství!

(Dokončení).

DOPISY.

Z Petrohradu. 19. dubna 1905.

(Programy theoretické a skutečnost. — Nálada mysli. — Sjezdy a resoluce. — Rozsudky. — Memorandum Akademie Nauk. — Výstava historických podobizen.)

Z velkých nadějí neuskutečnilo se dosud — nic. Nic nám nedali, nic jsme ještě nepřijali — za to vzrostla chuť bráti násilím. Není divu, že lidé, pohlížející přímo v oči budoucnosti, čím dál více zesmutňují, neboť ač stále věří v nutný příchod blízké svobody a jsou přesvědčeni, že nynější reakce bude nucena ustoupiti, nedoufají už, že k vysněnému převratu dojde bez strašných obětí a katastrof. »Uvidíte, že

se u nás podějí mnohem horší věci, než druhdy ve Francii«, předpovídají zde.

Rozmanitých předpovědí vůbec není u nás nedostatek. Oklamaní lidé chodí v nejistotě zítřka — jedni se bojí nejvíce revoluce dělnické, druzí selských povstání, všichni však a nejvíce obávají se »černých sotní«, totiž řádění ssedlin společnosti, podpichovaných »povolanými kruhy« proti intelligenci vůbec a studující mládeži zvlášť. Zatím přes množící se překážky a policejní zákazy intelligence nepřestává raditi se a schvalovati resoluce tak pokrokové, že dokonce i rozliční republikáni západoevropští musí nám jich záviděti. Nemluvím již o jednomyslně přijímané resoluci, žádající všeobecné, rovné a přímé právo hlasovací, ale poukazuji na stanovisko různých sjezdů atd. k otázce ženské: většina resolucí totiž domáhá se širokých práv občanských i politických pro ženy, včera na př. v zdejším šlechtickém shromáždění podán byl návrh o činném i trpném volebním právu žen. Ve směru sociálně-ekonomickém nejdále zašly rolnické spolky moskevský a charkovský, jakož i v posledních dnech »Sojuz Osvobožděnija«, žádající, aby venkovanům (jimž k výživě nestačí nepatrné, bídné dílce, státu draze zaplacené) rozděleny byly státní a korunní statky, jakož i za příslušné odškodnění větší statky soukromé. Pokročili jsme tedy, jak vidíte, velmi daleko — ovšem jen v theorii. A ve skutečnosti? Ve skutečnosti máme množství komisí, mezi nimi i novou komisi pro záležitosti selské (s tajným radou Goremykinem v čele), z jejíhož programu hned jest patrno, že — zůstane vše při starém. Celý neodvislý tisk a všichni znalci otázky selské shodně tvrdí, že tato komise jest opět důkazem ustupování vlády, poněvadž program její i způsob činnosti otáčí se v mnohem užších mezích, než měl »selsko chozjajstvennyj komitět«, v jehož čele ještě před několika dny stál Witte. V předvečer rozpuštění toho komitétu a veřejné vyhlášky o utvoření nového speciálního orgánu, složeného z docela jiných osob — nedávný »diktátor«, jak jej nazývali, nic ještě nevěděl o hotových změnách! Tento fakt dojista nepotřebuje komentářů. Od jistého času tento hodnostář příliš patrně ztrácí půdu pod nohama — ale nelze pochybovati, že jest příliš nadaný a energický, aby úkol jeho mohl být již ukončen. Vlna historie vynese jej dojista za krátko na vynikající místo v novém období ruských událostí.

Zatím stále docházejí pochmurné zprávy ze všech končin říše. Celý Kavkaz vře čím dál více a není dosti vojska, aby mohl býti dosavadním způsobem »upokojen«. Z Polska přicházejí zprávy o záložnících a dělnících, odsouzených k smrti — i lze očekávati zase odpověď lidu na ty kruté ortely. Oko za oko, zub za zub — toť jediné určité heslo nynější doby. Proto lze očekávati také odpověď na včerejší rozsudek moskevský,*) ačkoli přes vyslovené přání odsouzeného, aby byl popraven veřejně za bílého dne, dojista nikdo se nedoví, kdy a v kterém tmavém koutě vězeňského dvora bude uškrcena ta nezlomná šíje.

Nesouzvuk mezi žádostmi pohraničných krajů a tím, co jim vládnoucí kruhy slibují, je tak veliký, že těžko lze si představiti, aby ten

*) Odsouzení útočníka na velkokníž. Sergěje. Srv. »Rozhledy a zprávy.«

konflikt neskončil násilně a bouřlivě. V posledním zasedání ministerského komitétu jednalo se o tom, v jaké míře připustiti jazyk polský do škol elementárních v království Polském — a to v době, kdy školy všech kategorií stojí prázdné právě z příčin jazykových, v době, kdy resoluce, přijímané na různých sjezdech a schůzích v hlavních městech Ruska i na provincii, požadují také, aby vyhověno bylo národním potřebám »jinorodců« a zejména též, aby jim bylo dáno národní školství v celém rozsahu. Ba rostou i řady těch vlastenců ruských, kteří toužíce po rychlém ukončení doby přechodní pohlížejí s nadějí na jih a na západ říše; vyslovují domněnku, že velká povstání na Kavkaze či nad Vislou způsobila by nynější vládě takové obtíže, že by byla nucena učiniti zásadní ústupky nejen krajům pohraničným, ale i vnitřní říši.

S druhé strany však rostou i řady nacionalistů, kteří sami necítí potřeby svobody a nemají nejmenší chuti propustiti cizí národnosti z dosavadních kleští. Vůbec jsme nyní u nás svědky nového zjevu, totiž tvoření stran politických ve smyslu západoevropském. Šlechta moskevská rozdělila se již na dva tábory. Většina s knížaty Dolgorukým a Šachovskými v čele náleží k opposici konstituční, menšina, seskupená kolem Šipova*) a kníž. Trubeckého (maršálka moskevského), zaujala stanovisko neurčité, setrvávajíc ve smyslu rovněž neurčitého úkazu carského s jedné strany při samodržaví, s druhé při repraesentaci národní. Dočkáme-li se této repraesentace, nepochybuji, že v ní tito pánové zaujmou podobné stanovisko, jako němečtí agrárníci. Nejasnou jeví se také úloha selských poslanců v budoucím sboru zákonodárném, kteří dojista hned na počátku vstoupí do parlamentu v značném počtu, poněvadž vláda i radikálové, každý se svého stanoviska, přejí si v něm selské poslance míti. Jedni doufají v nich nalézti poslušné nástroje politiky vládní, druzí dávají se vésti zřetely čisté spravedlnosti a idealisací lidu, která povždy vyznačovala ruské živly pokrokové. Budoucnost dojista oběma táborům připraví překvapení. Snáze ovšem bylo by lze předpověděti program a stanovisko dělníků v parlamentě, podaří-li se jim tam se dostati. Nepochybným však zdá se býti, že do prvního parlamentu ruského přese všecky očekávané repressalie dostane se značný počet radikálů. Mandáty toho druhu budou získávány ve všech částech říše a ve všech kruzích, od moskevské aristokracie rodové i millionářské (jako jsou Morozovi atd.) až do ex-klientů dělnických svazů, organisovaných pod nezdařeným patronátem policie.

Nynější nálada myslí v Rusku jest sama sebou nesmírně zajímavým faktem historickým. Škoda, že místo amerických turistů, kteří přijíždějí z prosté zvědavosti pozorovat obrozující se Rusko, nepřijíždějí historiosofové, psychologové a sociologové. Zvěděli by mimo jiné s podivením, že v četných, ryze ruských kruzích netrpělivě očekávají pádu Delcasséһo, příliš úslužného nynější naší vládě, že vytýkají úřední Francii, že po dlouhá léta upevňovala autoritu systému Alexandra III..

**) Nejnověji objevila se v ruských listech pověst, že se má Šipov státi nástupcem Bulyginovým v úřadě ministra vnitra, ale Varš. Dněvnik ji vyvrací. *Red.*

a jeho nynější tradice. Zcela jinak ovšem oceňují služby francouzské v kruzích rozhodujících. Vypráví se nyní v Petrohradě, že poslední zatčení kroužku - terroristův (k němuž vládě slavnostně blahopřály »Moskevské Vědomosti«) zdařilo se na základě udání francouzských agentů v Paříži — a že následkem toho mají býti obratní Pařížané povoláni k petrohradské policii...

Možná, že i císař Vilém II. nabyl by větší důvěry k naší vládě; nyní, jak se zdá, důvěra jeho otřesena je tou měrou, že prohlásil, že nebude déle přihlížeti k týrání svých poddaných v Rize a provinciích baltických vůbec, že žádá neodkladné zamezení toho, jinak že na vlastní pěst postará se o ochranu jejich osob i majetku...

Jaro, ne politické, ale skutečné, květnaté jaro připomíná letní pobyt a prázdniny — ale při té vzpomínce všichni zamyšleně věsí hlavy. Na lázně kavkazské není pomyšlení — a Krym? Události tamější (Jalta) rovněž nelákají. Na venek odvážiti se nelze, vždyť po několik neděl již odtamtud statkáři utíkají do měst a městeček, ač kdo ví, čeká-li nás zde co lepšího. Po dlouhých debatách přicházíme k přesvědčení, že nejbezpečnější bude vydati se do Finska. Tam sice nemají mnoho příčin milovati nás Rusy, ale stupeň jejich kultury je tak vysoký, že lidé soukromí nemají příčiny strachovati se o život a jmění. Tím spíše, že nyní bylo vyhověno některým požadavkům finským. Bude tedy míti Finsko toho roku mnoho ruských hostí. Snad aspoň uprostřed finských skal a jezer bude lze duševně odpočinouti a získati nových sil k práci vědecké a vůbec theoretické, která jest u nás čím dál vzácnější. Konstatoval to také nedávný sjezd pokrokových professorů. Resoluce jeho, přijaté v soukromých schůzích, nevybočovaly z možných mezí konstituční monarchie. Naproti tomu některé jiné sjezdy, na př. lékařský v Moskvě, pojaly ve své credo nejkrásnější hesla politických theorií, jejichž základem jest zřízení republikánské. Sjezd advokátů jednal také velmi vášnivě, drážděn neustálým objevováním se policie i v soukromých bytech.

Vážným projevem jest obšírné memorandum Akademie Nauk v otázce svobody tisku. Kéž by tento hromadný krok znamenitých učenců, nejlepších znalců jazyka i literatury vlastenské, přispěl k nejrychlejšímu snětí pout, neustále tísnících myšlenku i slovo velikého národa! Nynější rozkvět žurnalistiky u srovnání s nedávnou minulostí jest nejvýmluvnějším důkazem blahodárné moci svobody, a to i obmezené svobody, jíž se nyní těšíme. —

Umění, přirozeně mnohem svobodnější než literatura, slavilo u nás opravdové triumfy již tehdy, když literatura byla ještě v plenkách. Abychom se o tom přesvědčili, stačí projíti ohromné síně paláce Tauridského (kdysi Potěmkinského) a vhleděti se v znamenité portréty z doby Kateřiny II a Pavla I., pocházející ode dvou slavných malířů, Levického a Borovikovského. Ačkoli původem Malorusové, záhy dostali se do hlavního města a každý z nich zvěčnil na plátně ku podivu jemným způsobem řadu historických osobností. Ohromná výstava historických portrétů počíná ostatně od století XVII. — i podává portréty

z dvoustoletého období, plného katastrof. Oběti a hrdinové palácových revolucí sešli se tu po tolika letech v úplném míru — a kolik z těch pudrovaných hlav padlo pod mečem, kolik krásných dam zahynulo na Sibiři! Šibenice, špalky, kola ke čtvrtění těl, klášterní vězení, strašné mučírny Petra a carové Anny — vše znova vyplývá na povrch z hlubin minulosti v této vznešené společnosti. Katalog výstavní i pro povrchní znalce historie jest zároveň katalogem převratů a martyrologie...

Kdy stane se politická martyrologie lidstvu nanavratitelnou minulostí?...

Novyj.

Z Krakova.

20. dubna 1905.

(Stanovisko Poláků haličských ke hnutí v království Polském. — Výstava polských dřevěných staveb. — Výstava umělecká.)

Události na dalekém východě a v říši Ruské absorbují nyní pozornost celé Evropy — i netřeba zajisté zvlášť vysvětlovati, že v Haliči převládají nade všemi událostmi domácími. Rozdělení politické, trvající přes sto let, dojista přispělo k vytvoření zvláštního kruhu zájmů v Haliči a zvláštního v království — ale jsou to spíše rozdíly zdánlivé. Všední život má tisíce svých zájmů — a společnost haličská spatřuje v nich bohužel obsah společenského života. Avšak atmosféra království přesycena jest električností bouře, svit svobody, ač ještě velmi vzdálený, ono vycházející slunce práv utištěného národa hřeje stále silněji. A pod vlivem jeho paprsků počíná táti kůra lhostejnosti, oddělování se a uzavírání před voláním bojujících bratří. Dokonává se naprosté oddělení vedoucích vrstev haličských od společnosti samé: ani Kolo polské, ani strana konservativní, stojící fakticky u kormidla vlády, nejsou výrazem citů společnosti.

Pohleďme na skutečný průběh věcí. K událostem v říši Ruské první obrátila pozornost strana sociálně-demokratická. Již před rokem pořádali haličtí socialisté ve Lvově, v Krakově i v menších městech schůze, jejichž předmětem bylo jednání o stanovisku Poláků k válce na východě asijském. »Słowo Polskie«, orgán národní demokracie, význačně podtrhovalo každou porážku Rusů, ba vyslalo i zvláštního delegáta do Japonska, aby získalo sympathie japonské pro zajaté Poláky. (Později však stanovisko své a taktiku svou změnilo.) I ostatní polský tisk haličský od počátku války stanul nepokrytě na straně Japonců. Jedinou výjimkou byl »Czas«, který i v tom případě zachoval stanovisko trojloyálnosti a tedy spojoval zájmy polské s politikou ruské vlády.

Všecky ty projevy však měly ráz více jen akademický — až do podzimka minulého roku. Tehdy tisk konservativní odsoudil manifestaci varšavskou ze dne 13. listopadu a řadu pojících se k ní projevů duševního vření v městech venkovských. Když pak nadešly události petrohradské ze dne 22. ledna a hned na to 27. ledna zahájena ohromná, všeobecná stávka v království, začalo i u nás vření duchů a zároveň se strany konservativní utlumování nevzplanuvšího ještě ohně. Kolo polské na říšské radě učinilo prohlášení, jímž odmítlo jakoukoli vzájemnost s tím, co se děje v království; učinilo tak domnívajíc se, že roz-

dmychání jiskry v požár ve chvíli nevhodné mohlo by přinésti zhoubu. Krátce na to podstrčen haličským denníkům článek o událostech v království, psaný v témž duchu, jako enunciace Kola polského. Z listů krakovských nemilosrdně článek skritisoval »Naprzód« a otištění článku odepřela »Nowa Reforma«, která stále zachovává velice sympathické stanovisko ke hnutí v ruském Polsku a má o něm výborné informace. Toto stanovisko listu demokratického přimělo i stranu demokratickou v Krakově k projevu sympathie s hnutím v království, ačkoli poslanci demokratičtí nedovedli před tím v Kole polském zvednouti důrazný protest proti vnucenému jim stanovisku. Zahájen i ruch, mající za účel projevy soucítění se stávkující studující mládeží v království; tak došlo k projevům studentstva, žen, strany lidovců — slovem, nastal rozruch v celé haličskopolské intelligenci. A dělnictvo? To od první chvíle prohlásilo solidaritu s polskou stranou socialistickou v království, s kterou ostatně jest spojeno bratrským svazkem. Shromáždění, demonstrace na náměstí krakovském, průvody svědčily o jejich nadšení pro soudruhy v království.

Vůbec nyní obracejí se oči, srdce i příspěvky obrovské většiny haličských Poláků s největšími sympathiemi do království Polského, přes to, že policie zakazuje a rozhání šavlemi schůze, že listy konservativní a národně-demokratické snaží se tlumiti nadšení a nechtějí uznati skutečného stavu věcí v Polsku i v Rusku.

Od Varšavy zavívá dech jara a nového života; blíží se sice v třesku bomb a boykotu vládních zřízení — ale i v obětování, víře a lásce. Zdaž mohou se takovému proudu uzavříti bratrská srdce?...

*

Stavby dřevěné, rozšířené dosud v zemích polských, dojista mají mnoho příbuznosti s dřevěnými stavbami jiných Slovanů a zejména kmenově nejbližších Čechů. Ale příbuzné motivy našly by se nepochybně i dále, ve Skandinavii, ba nehledě k materiálu i v jiných zemích. Takové srovnání však zatím nebylo účelem výstavy, kterou uspořádal neúnavný tajemník spolku »Polska sztuka stosowana«, Jerzy Warchałowski. Shodně s programem toho spolku sebral co nejbohatší materiál, vztahující se k dřevěným stavbám v zemích polských: fotografie a kresby, zhotovené pro výstavu neb již dříve, illustrace v časopisech a knihách, podrobné nárysy částí budov atd. Sebraný materiál rozvržen na tyto skupiny: chata, dvůr či dvorek vesnický i městský s hospodářskými staveními, městský dům s podsíněmi, kostely a zvonice. Slovem, sebrán materiál velmi cenný a dosud málo známý. Hojně kreseb předvádí podrobnosti staveb, zejména zakopanských; spatřujeme zde i barevné ozdoby chat, hlavně z okolí Krakova, a něco vnitřků světnic a kostelů. Celkem podává výstava téměř úplný obraz zevnějšího vzhledu dřevěných staveb, ale o vnitřním uspořádání nelze si z vystaveného materiálu utvořiti náležitého ponětí. Doufáme, že té stránce bude věnována některá z výstav pozdějších. Spolek totiž postupuje velmi soustavně, sbírá materiál a systematisuje s opravdu vědeckou důkladností, přímo vzorně. Od příštích výstav očekáváme také

srovnání dřevěných staveb našich a cizích — a tehdy teprve bude lze oceniti, jaké motivy, plány a slohy jsou ryze polské, a jaké jsou společným majetkem velké rodiny národů slovanských. — Vystavovatel byl pamětliv i literatury, hledící k dřevěným stavbám polským, která sice jest dosud nevelká, ale přece může se vykázati díly pramenovými, jako jsou spisy Witkiewicze, Matlakowského, Mokłowského, Puszeta a j.

Na poslední výstavě »Towarzystwa sztuk pięknych« převládalo krajinářství. Setkáváme se tu se známými jmény vynikajících polských malířů, jako jsou Fałat, Wyspiański, Weiss, Wodzinowski, Bukowski, Prosajłowicz, ale většinu mají zde mladí, jejichž jména teprve od nedávna objevují se na výstavách. Směle můžeme napsati, že není zde věcí špatných, ba ani slabých. Poláci ovládli již techniku krajinářskou skoro tak dobře jako Skandinávci, dovedou pozorovati i tvořiti individuálně. Z prací nejmladších umělců vynikají obrazy Bronisławy Rychterové-Janowské, předvádějící hlavně podhorskou přírodu a malované s rozmachem a vervou. Zvláštní síň věnoval p. Fabiański Wawelu; kromě krásného pohledu na Wawel v době večerní s množstvím světel, poskytujících různé světelné efekty, vystavil umělec cyklus 26 kreseb, jejichž předmětem jsou zámek královský, chrám, vnitřky obou a celkové pohledy na Wawel. Ve zvláštním oddělení vystavil četné své krajiny Eugenjusz Dąbrowa a připojil k nim koberce i nábytek podle vlastních návrhů.

Také v sochařství hlásí se nová jména, z nichž uvádíme Jana Góralczyka ze Lvova. Jeho zvířata mají znamenitý výraz i pohyb, zejména nevelké skupiny krav a koz. Professor akademie umění Konstanty Laszczka podal řadu výborných hlav. Nazývá je maskami, neboť modeluje pouze hlavy po šíji, což jim dodává zvláštní výraznosti, velmi odlišné od klassické a nepříjemné mrtvoty poprsí. Znamenitě se povedly masky spisovatele S. Reymonta, prof. filosofie X. Pawlického a j.

X. Y. Z.

Z Lublaně. 17. dubna 1905.

(Konference kněžská proti »Sloven. Narodu.« — Biskup Dr. Jeglič. — Marné pokusy o jednotu.)

Konala se konference kněžstva v Krajině a předmětem jejího jednání byli — slovinští liberálové a jejich orgán »Slovenski Narod«. K potlačení tohoto listu učinila konference pozoruhodná usnesení:

1. Jsou odběratelé a čtenáři »Slov. Naroda«, kteří jsou úplně prodchnuti zásadami toho časopisu, veřejně v životě to projevují, časopis ten rozšiřují a tím mezi poctivými osadníky pohoršení vzbuzují. Je-li kněz povolán k loži takového liberála, má jej přivésti k poznání hříšného počínání jeho a vzbuditi v něm lítost; když potom před svědky (domácími příslušníky) slíbí, že se polepší, uzdraví-li se, t. j. že přestane býti »Narodovcem«, může býti zaopatřen svátostmi umírajících. Kdyby však zatvrzele setrval při svém přesvědčení, nemůže dostati rozhřešení. 2. Jiní jsou liberály a »Narodovci« více pro sebe, nevnucujíce jiným zásad liberálních, neagitujíce pro list a tedy nezpůsobujíce veřejného pohoršení. U takových stačí, uznají-li svou vinu a

slíbí-li toliko zpovědníku polepšiti se v případě uzdravení. 3. »Slovenski Narod« má konečně i odběratele, kteří s listem snad ani nesouhlasí, odbírajíce jej pro jiné, na př. hostinští, obchodníci. Takové má kněz přivésti k poznání, že jsou spoluvinníky zla, jež tento list působí v čtenářích, i má od nich vzíti slib, že časopis buď zcela odstraní, aneb aspoň jej budou chovati pod zámkem a dávati jenom těm, kdož o něj výslovně požádají.

Biskupovi lublaňskému vše to zdá se úplně v pořádku, poněvadž jde pouze o liberály slovinské, ne o německé, kteří přece čtou horší časopisy (podle výroku biskupova); jde také pouze o liberály a ne zároveň o příslušníky jiných stran protiklerikálních. Je to tedy čirý politický klerikalism ve své nahotě. Biskup lublaňský nemá práva horšiti se na neposlušné, poněvadž nemůže mu nikdo věřiti, že mu jde o vnitřní život náboženský a jeho nápravu. Biskup dr. Jeglič chce pomáhati své politické straně z obstrukce a opposice do většiny na zemském sněmě. Ale užívá-li k tomu cíli takových a podobných prostředků (pastýřské listy jeho nejsou lepší!), to přece musí zarážeti. Nepřehání tedy »Slov. Narod«, tvrdí-li, že biskup napíná struny. A lze k tomu dodati, že v jiné zemi takový nesnášelivý biskup sotva byl by možným; toliko na jihu slovanském v posledních dvou letech máme nejhorší kurs: v Lublani dr. Jeglič, na Krku dr. Mahnić, v Sarajevě dr. Stadler, v Záhřebě dr. Posilović...

Že dru Jegličovi neběží o německé ovečky, plyne též z toho, že vydal a rozeslal brožuru »Ali Boga Stvarnika res ni treba?« pouze »vzdělaným slovinským kruhům, zejména v Lublani«. Brožuře připojil též svou navštivenku... — Počátkem roku v Lublani pořádal spolek Prosveta cyklus přednášek, jednajících mimo jiné též o původu a konci země, vesmíru a člověka — a s těmi výklady polemisuje brožura biskupova.

Když pod biskupem dr. Jegličem za nynějších poměrů, v kterých jeho strana provádí obstrukci, panuje taková duševní svoboda, není divu, že i veškeré návrhy na kompromisy politické, na společné podniky politické a hospodářské, pocházející se strany klerikální, narážejí u živlů pokrokovějších na odmítavý odpor.

Zamítnut byl návrh klerikálního »Slovence« na utvoření »velké lidové strany slovinské«, kterouž měla býti nynější strana klerikální. Něco podobného nelze provésti, poněvadž duchové již se příliš roztřídili a rozštěpili.

Rovněž bez ozvěny zapadne nejnovější návrh klerikální, aby se pokroková mladší intelligence spojila s klerikály, smetla v tom spojení vládnoucí stranu liberální a rozbila sdružení s německými liberály. I to utvoření »velkého slovinského svazu« je nemožné ze stejných důvodů. — Rovněž na poli hospodářském je společná práce vyloučena, poněvadž ji nedopouští klerikální nesnášelivost. A zbytečné a neupřímné jsou návrhy, které slyšeti lze s klerikální strany, že má se ve prospěch hospodářského ruchu a vývoje zastaviti vzájemný zápas politický v Krajině. Boj ten musí býti vybojován, ne zastaven, a čím dříve bude vy-

bojován, tím spíše umožní se hospodářská práce slovinská. Nyní absorbuje politický a osvětový boj veškeré síly slovinské; proto daří se výtečně hospodářskému úsilí cizinců na slovinské půdě... Kdy bude ten boj ve prospěch slovinského národa vybojován? U našich liberálů pohříchu není dost pokrokovosti, aby si mohli vydobýti rozhodné převahy nad zpátečníky. Vítězství by se trvale mohlo skloniti pouze na stranu živlů pokrokovějších — kdyby jich bylo více a kdyby byly organisovány v politickou stranu. Na to však ještě dlouho nelze pomýšleti.

ANT. DERMOTA.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní. Článek poslance Hodžy. Maďarská výchova ve slovenských školách. Slovenská tiskárna v Pešti. Československá Jednota. — Polské naděje. Zlepšení poměrů censurních. Polština a obecní schůze. Různé deputace u Maksimoviče. Osud studentů varšavské university. Ruské hlasy o věcech polských. Sjezd ruských advokátů a Poláci. Min. Glazov proti polské škole. Komitét ministrů a věci polské. Stávka středoškolská. Sblížení rusko-polské. Popravy, attentáty, bída... — Slované východní: Bouřlivé hnutí v Rusku. Odsouzení vraha Sergějova. Gorkij. Štvaní proti intelligenci a studentstvu. Mírné projevy konstituční, sjezdy. Rimskij-Korsakov. Ústupky Finsku. Ústupky censurní. Sobor. Návrhy ústavy. — Zrušení omezovacích nařízení proti maloruskému jazyku. Spor Haličsko-ruské Matice s metropolitou Šeptyckým. Spolek žen rusinských. Miščaňska Besida. Rusínské spolky v Bukovině. — Jihoslované: † J. J. Strossmayer. — Věci makedonské. Bulharsko a Makedonie. — Jadranská banka. Spolek slovin. žurnalistů.)

Slované severozápadní.

Rozruch způsobil na **Slovensku** *článek poslance Milana Hodžy*, uveřejněný 18. března v maďarských novinách »Egyetértés«: Jaká by měla být politika strany Košutovy? V něm se ptá, zdali strana neodvislosti, založená na tradicích maďarského boje za svobodu r. 1848, vštípila maďarskému lidu ducha času r. 1848? Zda myšlenka politické rovnoprávnosti přešla do krve lidu maďarského od r. 1848, který zrušil poddanství, přinesl zákon o svobodě tisku a j.? Hodža žádá na základě toho »politická práva a svobodu všemu lidu v zemi uherské« a především všeobecné právo volební. Článek vzbudil mezi Maďary živý ohlas, ano »Magyarország« ho otiskl poznamenav, že se Hodža shoduje tu s maďarským národním stanoviskem. Jest zřejmo, že smírnou dohodou Slováci dojíti mohou snadněji cíle, nežli nesmiřitelným nepřátelstvím. Ovšem jest pochybno, zdali Maďaři Slovákům i při smírné cestě něco dají, ale politika nepřátelství nevedla k cíli. S činem Hodžovým nejsou spokojeny »Národnie Noviny« martinské, prohlašujíce jej za »samopaš« čili pytláctví. Hodža odpovídá N. N. ve »Slov. Týždenníku« 24. března a odsuzuje politiku martinskou nadobro. »Desaťročia, dlhé a plné utrpenia pre náš slovenský ľud, neukázaly ešte ani jedneho dôvodu za to, že by zvláštna, sobecká, s okolnosťami nepočitajúca politika redakcie martinskej bola spôsobná na to, aby prispela k napraveniu našej národnej veci.«

Zajímavé doznání o účinnosti *maďarské výchovy ve slovenských školách* uveřejnil maďarský místní listek v Trenčíně »Trencseni lapok«. Den 15. března jest maďarským svátkem na oslavu maďarské svobody a ten oslavovaly i školní děti z Kostolné, Drietomy a Žabokriek u pomníku, postaveného padlým honvédům v Kostolné. Jmenovaný časopis píše: »Radost bylo poslouchat malé slovenské děti, jakou čistou výslovností přednášely maďarské básně. Škoda, že, když vyjdou ze školy, maďarskou řeč zase tak rychle zapomenou, jako se

*

ji naučily.« Proč tedy zbytečně drahý čas ve škole mařit a maďarštinou trápit ubohé slovenské děti?

Akciová tiskárna, jež se zřizovala ve Zvoleni, bude nyní zřízena v Pešti. Upozorňovati českou veřejnost k upisování akcií jest zbytečno — není u nás pro to smyslu...

V Náchodě uspořádal místní odbor Československé Jednoty 18. března t. r. zdařilý slovenský večer, jehož program obstarali členové pražského »Detvanu«. O velikonocích vyšla nákladem »Detvana« sbírka slovenských národních písní v harmonisaci nadaného slovenského nmělce Mik. Schneidra-Trnavského, studujícího na pražské konservatoři (cena 4 K). *Československá Jednota* v Praze konala výroční valnou hromadu 3. dubna t. r.; svým oživeným průběhem valná hromada projevila ozdravění spolkových poměrů Jednoty, která za poslední rok se finančně vzmohla, bohužel ovšem jen tím, že staré dluhy vyrovnala. Kéž by se vrátil do ní opět bývalý duch, pamatující i na Slovensko! Loni slovenští studující dostali jen 20 K podpory. Mnozí z výboru rádi by se věnovali jen Dolním Rakousům, tak že by pak bylo potřebí ještě jedné Československé Jednoty pro Slovensko. Starostou nyní jest dr. Rychlík. Chybou jest, že není ve výboru ani jediného slovenského studujícího z Prahy.

* *S. K.*

Uplynulý duben byl pro ruské **Poláky** měsícem velkého sklamání. Po vyvrácení zprávy Nového Vremeni o příznivém zásadním rozhodnutí v komitétě ministerském v záležitosti polského školství neočekávalo se sice mnoho pro školství a jiné potřeby království, ale všecky naděje přece nebyly nadobro potlačeny. Ba některé projevy nového jenerál-gubernátora **Maksimoviče** dokonce se zdály naděje ty posilovati. Maksimovič povolal k sobě některé zástupce tisku, od nichž žádal, aby působili na uklidnění mládeže studující i rodičů; tu ovšem zvěděl, jak je polský tisk sevřen censurou, načež prohlásil, že se to změní. Také skutečně od té doby objevují se *v listech varšavských úvahy o palčivých časových otázkách*, psané sice zdrželivě, ale přece tak, jak by to před tím nebývalo možno. Kdyby nový náčelník země projevy ty četl, nabyl by z nich ponětí i o potřebách země, i o všeobecné náladě v polské společnosti. Tak hned v otázce školské mohl mu otevříti oči článek Stan. Libického »Język wykładowy« (Kurjer Warszawski 13. dubna). Jasnou zásadu paedagogickou, že jazykem vyučovacím má býti mateřština, podpírá autor výrokem ruského paedagoga Ušinského, který praví, že není strašnějšího násilí, než zabraňovati národu užívání jeho jazyka. A toho násilí dopouštěla a dopouští se ruská vláda, která nedbala varovného hlasu N. A. Miljutina, tedy svého vlastního státníka, jenž ve svém memorandu odsoudil rusifikační systém v polském školství těmito slovy: »Převaha jazyka ruského nad polským měla za následek rozdráždění a nespokojenost Poláků bez jakéhokoli výsledku praktického.«

O dobré vůli Maksimovičově zdálo se svědčiti i počáteční jeho chování v záležitostech *užívání polštiny při obecních schůzích* ve vsích král. Polského. Jak jsme již psali, zástupce předešlého jenerál-gubernátora, Podgornikov, vydal dne 7. března nařízení o užívání jazyka ruského v obecních shromážděních a stanovil za překročení toho nařízení tresty (peněžité pokuty nebo vězení 2—3 měs.). Tresty byly skutečně mnohým představeným vyměřeny; těch se ujala t. zv. »konsultace« advokátů varšavských, legální instituce, udílející nezámožným bezplatnou poradu právnickou. Tato »konsultacja« vypracovala o celé věci memorandum, jež advokáti D. Anc, H. Konic, S. Leszczyński a L. Papieski dne 7. dubna odevzdali jen. gub. Maksimovičovi. Maksimovič memorandum přijal a řekl: »Jsem Rus a pyšním se tím, vy jste Poláci a můžete na to také býti hrdi; nechovám nepřátelských úmyslů k vašemu národu; jsem přívržencem práva a legálnosti, a kdyby žádosti byly vyslovovány nikoli takovým způsobem, jako v obcích, nýbrž takovým, jako vy to činíte, nebylo by repressalií.« Advokáti polští na to upozornili jenerál-gubernátora, že tresty sedlákům byly vyměřeny za pouhá, klidná usnesení, že bude se úřadovati polsky. Bylo by zajímavo a poučno podati memorandum v doslovném pře-

kladě; jasně a nezvratně ukazuje, »že jazyk polský při vedení záležitostí obecních král. Polského jest pod ochranou zákona, že shromáždění obecní mají právo užívati toho jazyka ve svých usneseních a žádati vykonávání toho práva od úředníků obecních... Legální obrana a požadování, aby zákonných předpisů bylo užíváno, nemá nic společného s nezákonností nebo neloyálností. Každý jiný názor nelze uznati za nic jiného, než za škodlivý a nebezpečný blud, jímž trpí již celé desítky pokojných lidí — a veřejnost jest pobouřena i těmi repressaliemi, i úzkostlivým pocitem bezbrannosti.«*)

Kromě deputace advokátů přijal Maksimovič v té věci i deputaci venkovanů. Před svým odjezdem do Petrohradu k poradě komitétu ministerského o věcech polských slíbil přijmouti deputaci vynikajících zástupců polské intelligence: Henryka Sienkiewicze, hr. Wład. Tyszkiewicze, hr. Ad. Krasińského a po jednom zástupci »Koła wychowawców« a »Związku unarodowienia szkół«. Poněvadž však Maksimovič odjezd svůj urychlil, měl u něho důvěrné slyšení jen hr. Krasiński, který ovšem vyložil mu všecky potřeby a touhy Poláků. Maksimovič přijal také tři majitelky a ředitelky soukromých dívčích pensionátů (dámy: Rudzkou, hr. Platerovou a Walickou), které žádaly, aby v jejich soukromých ústavech dovoleno bylo vyučovati polsky. Gubernátor prý slíbil žádost jejich podporovati.

Dobrým znamením zdálo se býti také zmírnění rozhodnutí ministerstva osvěty ve věci university. Dne 3. dubna totiž telegrafickým nařízením byla *universita varšavská uzavřena* na neurčitou dobu a všichni posluchači »uvolněni«, totiž relegováni. Bylo to ohromné překvapení, poněvadž pro všecky ostatní university prohlášeno pouze odročení přednášek do podzimka — jen varšavská universita prohlášena za uzavřenou a 1600 studentů vystaveno strašným následkům relegace (nejen ztrátě stipendií atd., ale i povolání k vojsku). Krátce před odjezdem Maksimovičovým došlo nařízení zmirňující, podle něhož relegováni hlavně jen členové »Bratniej Pomocy«, organisátoři a účastníci radikální schůze universitní (jichž jest přes 450), kdežto ostatní mají právo vstoupiti zase na universitu v zimním semestru.

Naděje podporovaly i příznivé *hlasy ruského tisku a vynikajících jednotlivců* z ruské intelligence. »Ruś« věnovala věcem polským obšírný úvodník, v němž přímo vyznává, že přání Poláků v ničem neodporují jednotě státní. Ptá se jen, dáti-li Polákům vše hned, či postupně? Rozhoduje se pro reformy postupné, ale takové, aby z nich bylo patrno, že jsou »počátkem soustavného, příznivého zlepšování poměrů... Přirozeno, že pouhými sliby se Poláci neuspokojí«. Míní, že by se polský jazyk vyučovací měl s počátku zavésti v nižších třídách škol středních, a kdyby se ukázalo, že i při tom výsledky v ruštině jsou dobré, mohla by i ve vyšších třídách jazykem vyučovacím státi se polština. »Ale ať každý vidí postupné zlepšování poměrů jazyka polského ve školách a jest klidný o budoucnost, která tím dříve přijde, čím rychleji se ukáže prospěšnost reformy.« Názor »Rusi« má sice ještě daleko k spravedlnosti, ale jest přece již konkretním návrhem aspoň nějakých závažných ústupků. Podobně ve prospěch polský vystoupily »Syn Otěčestva«, »Birževyja Vědomosti« a jiné listy. V »Právě« uveřejnil velmi sympathický článek o poměru rusko-polském prof. Karějev, v němž zejména také ostře charakterisoval zhoubnou činnost Apuchtinovu a jeho celého systému. V témž listě p. Rodičev vyvrací obavy před ústupky Polákům; nemyslí, že Rusku ublíží, když »Poláci budou (ve svých školách) vyučovati polsky, když sami budou spravovati své místní záležitosti, zakládati nemocnice a školy, stavěti dráhy a vodovody... Pouze v spravedlnosti a svobodě najde Rusko klid a sílu. A staré Polsko pouze v svobodném Rusku opět najde sebe a svá práva...« V »Synu Otěčestva« kníže Eug. Trubeckoj navázal na článek prof. Zdziechowského, uveřejněný svého času v denníku »Naši Dni«, v němž bylo řečeno, že »shoda, nemožná se systémem, pojatým v duchu Katkova, jest úplně možná s ruskou zemí.« »Pospěšme tedy stisknouti podávanou nám ruku,« praví kn. Trubeckoj. »Ať všeobecné rovnoprávnění, napsané na našem praporu, stane

*) Memorandum v úplném znění vytiskl »Kurjer Warszawski« 14. dubna

se zárukou příští shody s národem bratrským a se všemi jinorodci říše...« Velmi významný jest otevřený list kněžny Imeretinské, vdovy po bývalém jenerál-gubernátoru varšavském, uveřejněný v »Rusi«. Kněžna v něm vykládá, že Poláci ctí Rusy, kteří k nim stojí na stanovisku práva, i vytýká byrokracii, že nikdy se nesnažila Polákům porozuměti. Vyslovuje podivení, že neustálé repressalie proti nejsvětějším a nejdražším citům člověka nezničily životnost té národnosti, plné talentu.«*)

Do doby očekávání padl *sjezd ruských advokátů v Petrohradě*, k němuž polští advokáti byli pozváni zvláštním delegátem, vyslaným do Varšavy. Advokáti polští z království vyslali do Petrohradu 12 zástupců, kteří měli vysloviti sympathie ruskému osvoboditelskému, konstitučnímu hnutí, ale zároveň prohlásiti, že se súčastní jednání jen tehdy, uzná-li sjezd nezbytnost autonomie pro král. Polské. Při vstupu do sálu »Ekonomičeskago Obščestva«, kde byl sjezd zahájen, uvítáni byli nadšeným potleskem. Požadavek Poláků shromážděním jednomyslně schválen. Předseda Rodičev představuje Poláky pravil: »Hle, pánové, toť jsou ti, kteří bývali vždy první tam, kde se bojovalo za svobodu. Dej Bůh, abychom první jim mohli vynahraditi křivdy, jež snášejí v společném s námi životě státním.« Vůbec byla polská delegace po celou dobu sjezdu (neustále přerušovaného policií) demonstrativně vyznamenávána projevy sympathie. —

Ovšem byly v těch dobách i věci, které značně ochlazovaly veškeré naděje. Tak zpráva o *rozmluvě min. osvěty Glazova se spolupracovníkem »Rusi«* Lvovem. Z rozmluvy té bylo patrno, že ministr zásadně stojí proti jakýmkoli ústupkům polskému školství, ba neostýchal se dovolávati Pruska, kde prý i vyučování náboženství v jazyce polském jest připuštěno jen v nejnižších třídách! Od ruského ministra s takovýmito pruskými názory ovšem nemohli Poláci nic dobrého očekávati.

Mrazivě také působilo pozdější stanovisko, jež gubernátor Maksimovič zaujal v záležitosti *užívání polštiny v obecních shromážděních*. Na memorandum sice nebyla dána podavatelům odpověď, ale prosebníci z venkova, postiženi tresty a pokutami za to, že se domáhali polského úřadování v obcích, přijímáni byli Maksimovičem velmi nemilostivě. Trestů, které jim prý byly vyměřeny za dokázané provinění, nemůže jim odpustiti: dovoluje pouze, aby sedlákům byl trest odložen na dobu po žních...

A tu 20. dubna přišla telegrafická zpráva o *výsledku porad ministerského komitétu o záležitostech král. Polského*: »Uznáno žádoucím: rozšířiti vyučování polštině ve školách nižších rozmnožením počtu hodin, vyučovati ruštině rusky, počtům polsky. — Ve školách středních všem předmětům dále vyučovati rusky, zachovávajíc při tom knížetem Imeretinským zavedené vyučování polštině a náboženství po polsku, jakož i rozšíření programu jazyka polského jako předmětu povinného pro Poláky. — Ve školách soukromých lze připustiti zavedení vyučovacího jazyka polského, ale absolvování takových škol nedává práv. Pouze ruské dějiny a ruský jazyk musí býti přednášeny rusky. — Ve vyšších školách uznáno nezbytným ponechati jazyk ruský jako vládnoucí, třeba však zlepšiti a rozvinouti stolici literatury polské. — V činnosti soukromých spolků připustiti volné užívání jazyka polského, ale v aktech podléhajících revisi třeba míti příslušný text ruský. — Otázku zavedení samosprávy zemské a městské v království komitét ministrů rozhodl kladně. Objevila se při tom otázka, má-li se přikročiti bez odkladu k vypracování ústavy zemstev podle vzoru té ústavy v carství, se změnami přizpůsobenými potřebám země, či má-li se vyčkati reforma ústavy zemstev. Rozhodnuto ihned přistoupiti

*) V jedné věci však jest na omylu. Domnívá se, že sympathická nálada Poláků, vyvolaná politikou jejího muže, byla zničena zákazem programu při odhalení pomníku Mickiewiczova (zákazem řeči Sienkiewiczovy). Nikoliv, to nezničilo důvěru k jenerál-gubernátorovi Imeretinskému, nýbrž uveřejnění jeho tajného memorialu o věcech polských, v němž objevila se pravá podstata neupřímné politiky tohoto velkovládce, který se lišil od svých předchůdců jen tím, že žádal, aby se utiskovalo a rusifikovalo — v rukavičkách.

k vypracování ústavy zemstev pro král. Polské, až pak bude všeobecná ústava zemstev změněna, zavésti takovéž změny v zemi Polské. — V příčině práva Poláků k zaujímání míst úředních ustanoveno v zásadě zachovati obmezení, ale v menší míře. Konečné rozhodnutí v té věci bude učiněno po sestavení seznamu úřadův, jichž zastávání Poláky není žádoucí. Sestavení tohoto seznamu svěřeno ministerstvům při uvažování poměrů západních gubernií. — V příčině držení půdy uznáno žádoucím rozšíření práv Poláků a zrušení těch usnesení, jež nejsou odůvodněna skutečnými zájmy říšskými.«

Jediný positivní ústupek jest rozhodnutí o zavedení městské a zemské samosprávy, slibované Polákům již za Imeretinského; ale ústupek ten jednak nelze považovati za projev zvláštní přízně Polákům, poněvadž k němu došlo teprve potom, když rozhodnuto dáti samosprávu i Kavkazu a Sibiři — jednak třeba vyčkati, jak bude samospráva přistřižena vzhledem k »potřebám země.« Krom toho o jazyce samosprávy ani zmínky, což znamená, že jím bude ruština. — Ve všem ostatním nelze si představiti frivolnějšího vyřízení otázky polské. Zejména rozřešení otázky školské jest přímo cynické zahrávání s city polskými. Usnesení komitétu ministerského fakticky jen utvrdilo dosavadní ruský a rusifikační ráz škol v král. Polském od školy obecné až do university. Komitét ministrův postavil se tedy skutečně vůči Polákům na stanovisko pruské, a to v době, kdy za všeobecného vření v Rusku Poláci obraceli se k vládě loyálními projevy a peticemi, nestěžujíce jí jejího postavení. Nuže, toť odměna za to! A zároveň nejjasnější potvrzení, že od nynějšího režimu nemohou se Poláci naditi ani stébla spravedlnosti. To uznává sama »Ruś«, třeba se těšila tím, že aspoň u porovnání s Pruskem rozhodnutí ministrů činí dojem příznivý. Smutná útěcha! Ale zároveň uznává, že ty nepatrné »ústupky« bývaly by mohly míti nějaký význam v době po návštěvě carově ve Varšavě — ale nyní již že Poláky neuspokojí; nyní Poláci žádají rovnoprávnění a zabezpečení potřeb kulturně-národních. »Ale zdaliž ty požadavky mohou dojíti ohlasu v takové instituci státní, jako jest komitét ministrů?« ptá se Ruś a dodává, že k přebudování Ruska na základě upřímného a velkodušného uznání zásady všeobecné rovnoprávnosti a volného kulturního rozvoje národů bylo by zapotřebí velkého genia politického — a »takových geniů v komitétě ministrů ovšem míti nemůžeme«. K cíli tomu dovésti může »genius lidu ruského, který v něm nikdy nezemřel, ale ležel ukryt pod korcem. Až ten genius se vysvobodí z pod tížícího příklopu, tehdy Poláci a ostatní naši jinonárodní spoluobčané budou se moci k němu obrátiti se svými nezbytnostmi. A třeba doufati, že v tom zřídle národní moudrosti politické časem najdou zadostučinění.«

Za takových okolností není divu, že *stávka středoškolská* trvá dále, a to v tak imponující jednomyslnosti, že z 10.000 žáků chodí do 28 škol pouze asi 800 — a to jsou skoro vesměs jen synkové nižších státních úředníků, závislých na gubernátorech. Přes to, že v komitétě ministrů bylo jakékoli popolštění škol v království zamítnuto, není možno, aby vláda při tak jednomyslné abstinenci polského žactva setrvala na svém pruském stanovisku. Rodičům stávkujících žáků právě sic úřady vracejí listiny a předkládají k podpisu deklaraci o vyloučení studujících, ale to může se vytrvalým odporem změniti, tak jako se již změnilo vylučování z university. Jedna věc však jest nepochopitelna — že se našly ojedinělé polské listy haličské, které svým rodákům v Rusku v této kritické době střílejí do zad, tupíce počínání mládeže a rodičů v otázce školské a pobádajíce k bezpodmínečnému ústupu. Jsou to listy konservativní, zejména »Czas.«

Naděje do budoucnosti spočívají ne v bezpáteřné hyperloyálnosti, jejíž bezúčelnost byla usnesením komitétu ministrů nad slunce jasněji dokázána, nýbrž v důstojném setrvání při nezbytných požadavcích národních a ve *sblížení či souběžném působení s pokrokovou částí ruské společnosti*, usilující o konstituci. Důležitým projevem takového sblížení (kromě prvního setkání členů deputace školské s ruskými pracovníky, dále sjezdu advokátů a novinářů) jest nedávný *polsko-ruský sjezd v Moskvě*, o němž přináší zprávu »Ruś«. Prof. Anučin uvítal shromážděné ve jménu ideje bratrství obou národů,

jejichž velcí poetové Mickiewicz a Puškin byli přáteli. Po něm mluvil Rodičev o společném boji s vládou, který sbratřuje Rusy s Poláky, při čemž akcentoval, že spojení jest možno jen na základě svobody, nikdy však na základě násilí. Kníže Šachovskij uvítal hosty polsky, načež spisovatel Sieroszewski odpověděl rusky na thema: »Za naszą i waszą wolność!« Program sjezdu zněl: »Uskutečnění vzájemnosti rusko-polské a odstranění předsudkův, oba národy dělících. Vzájemné vyjasnění poměru a stanovení způsobu dorozumění. Ustálení programu požadavků polských a ruských a konečně vypracování jednolité, společné činnosti k dosažení všeobecných požadavků programových.«*)

Do těchto souzvuků, milých každému příteli obou národů, zaznívají neustále zlozvuky, jimiž trvání své připomíná dosavadní režim: chmurné zvěsti o rozsudcích smrti nad účastníky demonstrací, ba i o popravách, vykonaných ve varšavské citadelle, o nových zatýkáních, o vystoupení ministra Glazova proti poradám rodičů o otázce školské atd. K tomu pojí se neumlkající zprávy o attentátech na policisty, zvěsti o chystaných demonstracích a stávkách k 1. květnu, o strašné bídě, propukající na venkově i v nižších vrstvách obyvatelstva městského, o hrozném tom následku války, která připravila tisíce rodin o živitele a tisíce jiných o pramen výživy — neboť poklesnutí průmyslové výroby a ruchu obchodního jest ohromné. K tomu připojila se neúroda, tak že země ocitnuje se na prahu hospodářské katastrofy — a lid tváří v tvář hladu... Velká část energie národní směřuje k odvrácení tohoto nebezpečí, na pomoc chvátají i rodáci z Haliče, kde i prostý selský lid zahajuje akci pomocnou pro bratry v království. A tak historický převrat v politickém a kulturním postavení národa odehrává se na chmurném pozadí vládních persekucí, projevů tajné pomsty živlů revolučních, bouří lidových, úpadku ekonomického a bídy, zachvacující široké vrstvy lidu ... *A. Č.*

Slované východní.

Četněji došly — i v tisku ruském — zprávy *o velkém bouřlivém hnutí*, jímž po celý březen i přes půl dubna zachváceno bylo celé **Rusko**. V Jaltě ke konci března počalo pálením a drancováním krámů, rozbity úřadovny policejní, osvobozeni vězňové. Všechen život tak byl zatarasen, že obchodníci žádali min. financí o zastavení protestů směnek, pokud pořádek nebude obnoven. Ze Sevastopole povoláno vojsko. (Zpráva S. Peterb. Vědomostí.) Ani po příchodu vojska však nepokoje neustaly; požáry se opakovaly, všecky státní výčepy kořalky zničeny. Když nastal poněkud klid, vrátila se většina trestanců do vězení sama, ostatek schytán. Škody způsobeno na million. Obyvatelstvo zámožnější šmahem prchalo do Oděssy. Příčinou bouří udává se nenávist k úřadům a policii, proti nimž bouře vskutku nejdříve a především se obrátily. — V Sevastopoli samé bouře v Jaltě vyvolaly veliký nepokoj, šéf policie zraněn. Zapáleno skladiště společnosti paroplavební a dělnictvo vyhnáno. — I v Jevpatoriji na Krymu bylo třeba vojska k ukrocení hnutí.

Na Kavkaze v Tiflise propukla koncem března všeobecná stávka školská, všechny školy zavřeny. V celém okolí zuřily bouře selské. Sedláci domáhali se od velkostatkářů zaručovacích listin, že jim odevzdávají své pozemky. Ani oblíbený u horalů tiflisský újezdní náčelník, kníže Džandieri, nemohl s horaly nic svésti. Podle jeho svědectví síla bouře byla přímo elementární, všude propukla na ráz, poněvadž příčina je všude stejná: stálé neúrody a rostoucí bída. Agitátoři slibovali lidu: vyhnání velkostatkářů, otevření parlamentu pro selský stav bez zástupců jiných stavů, oddělení církve od státu, rovnoprávnost žen, zrušení nepřímých daní, dávek kněžím atd. Vzbouřenci pálili, ničili. Z úředníků několik zabito a zraněno úkladnými přepady. — V městě

*) Nejnověji přinesly »Novosti« článek prof. N. Karějeva »Pišmo k znakomym Poljakam«, dále »Ruś«, »Birževyja Vědomosti«, »Syn Otěčestva« projevy prof. J. Baudouina de Courtenay v otázce rusko-polské atd. O tom příště (jakož i dobrém dojmu prohlášení svobody vyznání, jež car o ruských velkonocích podepsal).

Kutaise a v okolí vyhlášen stav obležení. I zde začaly bouře demonstrací žáků středoškolských. Bouře byly řízeny přívrženci socialistického listu »Kvali«, nyní delší čas již zastaveného, snahy socialistů snadno nalezly příslušnou půdu mezi obyvatelstvem gruzínským, jehož rostoucí chudoba je nepopíratelna. Hesly bouří bylo všude: svoboda, volnost, bratrství.

V téže době v celém jihozápadním Rusku vnitřním zuřily bouře selské stejného rázu. Zprávy o nich jsou zcela skoupé, ale přicházejí i v tisku v Rusku vycházejícím a lze z nich při vší skouposti pochopiti rozsah bouří. V Kurské gubernii sedláci odpírali platiti daně. V Nikolajevě konány demonstrace s červenými prapory, prefekt policejní zraněn, náměstek jeho zachránil se útěkem. V gubernii Orlovské páleny lesy a dvory velkostatkářů. V gub. Černigovské došlo k boji mezi četníky a 7000 ozbrojených sedláků. V boji byli padlí a ranění na obou stranách. V Ojaseni v gub. Katěrinoslavské bouře namířeny byly proti německým kolonistům, jimž hrozili sedláci násilným odnětím pozemků, nevydají-li jich dobrovolně. Všude, kde propukly tyto selské bouře, byla rozšířena legenda »o úkaze carském, jejž páni ukryli«. Byly obavy před nepokoji selskými i v samém okolí Moskvy, avšak mysli obyvatelstva utišeny dostatečným povoláním vojsk. Když se již zdálo, že hnutí je již u konce, propuklo na Podolí v okolí Kamence, v újezdech Ušinském a Proskurovském. Zde bylo to hnutí více dělnické; když byla dělnictvu polnímu zvýšena mzda, práce obnovena. Přes to však musilo přece býti povoláno vojsko. Všecky tyto selské bouře byly dílem strany »socialistů revolucionářů«, jak výslovně prohlašuje »Revoljucionnaja Rossija« v č. 61. Bouře vojenská vypukla v prostřed března v Čeljabinsku, počáteční stanici sibiřské dráhy. Vojáci z posádky vyloupili 16 domů. Také v Ruském Polsku bouřné hnutí trvá stále. (Viz polské rozhledy.) V Kyjevě a v Něžině (v gub. Černigovské) byly nepokoje studentské, v Samaře a v Minsku stávky obchodních přiručí (v Samaře stávkujících bylo 2000). V Tambově vzbouřili se 10. dub. chovanci duchovního semináře; když rektor pohrozil povoláním vojska, došlo k šarvátce, kterou S. Petěrb Vědomosti nazývají »hrůzou« (užas); seminaristé roztloukali nábytek, okna, lampy, vojsko uvnitř i venku bilo studenty. Zde také byly rozházeny po městě letáky, vyzývající k pobití intelligence a studentstva. (Ke zjevu tomu se ještě vrátíme.) — V Raskasově u Tambova stávkovalo v té době 6000 dělníků. — V kraji pobaltském bylo mnoho nepořádků. Ničeny státní prodejny kořalky (v Njaggenu), bouřili se dělníci zemědělští, propukaly velké stávky (v Rize, Revelu); v Rize spojeny byly s ničením strojů atd., i vyhlášen zde stav obležení; přes to stávka trvá. — I ve Finsku v Helsingforsu došlo k veliké demonstraci: 13.000 manifestantů sebralo se na senátor. nám. s prapory, na nichž byla hesla: »Právo hlasovací je klíčem rozvoje! Nechceme milosti, chceme práva!« — Bouřné hnutí v Petrohradě mělo mnoho projevů: koncem března v továrně anglické spol. na bavlnu ničeny stroje. V Putilovských závodech propuštěny živly nepokojné a začato s prací, ale za krátko práce opět přerušena a závody zavřeny zcela. Stávka opět roste. Na Vasilevském ostrově došlo k boji s policií, prostřed dubna jsou obavy, že nastane stávka generální.

Vše ničící revoluční hnutí hrozí bojem dalším. Výzva popa Gapona k dělnictvu žádá ničení kommunikací, státních budov, majetku carského. Jen tak prý možno dobýti svobody, když boj bude do krajnosti bezohledný. Odhalena tajná tiskárna a sklad zbraní ve Vilně, podobně v Petrohradě a Kyjevě; zde zatčen i dělník Norov s mladou ženštinou právě při výrobě proklamací. Celé skladiště zbraní a bomb nalezeno v Moskvě. Na mnoha místech nalezeny neb vybuchly jednotlivé bomby. Útoky na úřednictvo byly četné: ve Varšavě pumový útok na polic. ředitele Nolkena, v Petrohradě, Lodži, v Dynaburku, v Kutaisu, ve Varšavě, v Kyšiněvě, v Odësse útoky na policejní úředníky. Ve Varšavě vojáci, kommandovaní do továrny Schönovy, zabili svého důstojnika. V Petrohradě podniknut útok na gen. guvernéra Trepova, proti němuž, proti ministru Bulyginu a velkokn. Vladimíru prý odhaleno celé spiknutí. Objevila se i zpráva, že v samém Carském Selu zatčen spiklenec v oděvu

důstojníka. Zatčena dcera bývalého gubernátora poltavského, Leontějeva, v jejímž bytě prý nalezeno 10 kilogr. dynamitu. Měl prý býti podniknut útok na carici-vdovu, jejímuž vlivu car podléhá. (Její prostá slova: »Tak a tak se dělo za nebožtíka cara«, rozhodují prý u Mikuláše II. více, než-li všecky návrhy ministrů a kohokoliv). Zatčen prý i otec a dva bratři zatčené Leontějevny. Úředně prohlášeny všecky tyto zprávy za nepravé.

Vrah Sergějův, v němž zjištěn student Kaljajev, syn býv. inspektora z Varšavy, relegovaný před 6 lety z petrohr. univ. pro revoluční skutky, odsouzen v Moskvě k trestu smrti. Kaljajev žádal, aby byl pověšen veřejně za bílého dne. Odmítl všelikou milost. Praví se však, že bude doživotně uzavřen v suzdalském klášteře.

Gorkij, jenž dlí nyní pro svou chorobu na jihu v Jaltě, postaven bude 16. května před soud. Přelíčení bude tajné. Obhájcem bude advokát Gruzenberg. Žaloba viní Gorkého z rozšiřování pobuřujících proklamací. Dle jiných zpráv však k soudu ani nedojde, neboť dotčená proklamace vskutku rozšiřována nebyla. — Mezitím ujala se ho i Akademie petrohradská; člen její Markov podal Akademii žádost, aby známé vládní zrušení volby jeho za člena akademie bylo prohlášeno za neplatné. Po propuštění Gorkého z vazby značný počet akademiků se vyslovil, aby byl znova zvolen za čest. člena. Ve vězení napsal G. kus »Děti Slunce«, tak že prvními jeho čtenáři byli úředníci policejní. Tiskem vyjde nákladem »Znanija«. — V Jaltě tráví s Gor. celá jeho rodina. Zdraví jeho je velice otřeseno.

Zmínili jsme se, že proti demonstracím studentským organisována je lidmi vládními *luza štvaním proti intelligenci a studentstvu*. V Kyslovodsku na př. konána celá přednáška o nutnosti pobití intelligence a studentů. Ruský tisk vyslovuje úžas a hnus nad takovým jednáním; nazývá tlupy luzy »černými sotňami« a ukazuje na nebezpečí, když při blížící se choleře tytéž instinkty luzy se probudí a začne zase bití lékařů, jako před nedlouhými lety.

Mírné projevy pro nutnost reforem neumlkají ani v bouřném varu, jímž pracují živlové násilně revoluční. — Po manifestě carském listy veřejně již psaly o době minulé, jako o periodě triumfující lži (Birževyja Vědomosti). »Južnoje Obozrěnije« volalo: »Odejděme ce nejdříve od toho, co je mrtvé, a radujme se z nastávajícího života.« — Z Moskvy vyslána k min. Bulyginovi deputace se žádostí, aby k poradám o reformách zmíněných v manifestě přibráni byli i zástupcové měst. Bul. odpověděl, že zástupcům měst účastenství se dostane, snad i zástupci tisku budou připuštěni, veřejnost sama však ne. Ale nestane se tak před dobou nejméně 2 měsíců, než budou přípravné práce vykonány. Saratovské zemstvo vyslalo podobnou deputaci. Radikálně pozdvihl svůj hlas sjezd lékařů, konaný v Moskvě v otázce boje proti choleře. Sekretář Bulyginův sjezd zakázal, ale Bulyginem povolen, načež sjezd podrobil široké a ostré kritice všecky veřejné poměry ruské, žádaje všude odstranění nynějšího režimu a zavedení konstituce. V Petrohradě v týž čas stal se stejný projev na sjezdu ruských advokátů, jichž bylo na 180. Sjezd rozpuštěn po zjištění jmen účastníků. Sjezd professorů, konaný v polou dubna v Petrohradě, mocně se opřel surovému jednání policie se studenty, s jejichž snahami prohlásil naprostý souhlas. Ani carská Akademie Nauk nemlčí; učinila projev pro naprostou svobodu tisku. — I affaira hudebního skladatele Rimského-Korsakova, jenž pro své svobodomyslné smýšlení z konservatoře petrohradské odstraněn, jde svobodomyslnému hnutí na pomoc. Veřejnost jednomyslně jde s ním. — Nade všecko ovšem váhu má hlas samé pravoslavné církve, jež v době tak těžké sama volá po uvolnění ze svírající moci státní. Volání po soboru církevním, jež usneseno v synodě, žádost za obnovení patriarchátu, ano hlasy tvrdící, že církev za svobody tyto je ochotna vydati i veliké své jmění na vedení války, to vše je zajisté jedním z posledních hřebů do rakve starého režimu. Není divu, že přišly zprávy, že Pobědonoscev odstupuje. Ale jak jest znám, nepůjde tak brzy ještě. Stálé zprávy, že Witte je na odchodu, že již demissi podal, a zase vyvracení zpráv těchto ukazuje, že strana Pobědonosceva a druhů jeho bojuje stále. Vyslovuje se proti reformám část šlechty

petrohradské (na sjezdu maršálků šlechty), jitří se velkoknížata a mluví se i o možné revoluci dvorní. A zase se vyskýtají zprávy, že Bulygin odstoupí a Svjatopolk-Mirskij že se vrátí. Atd. Vše to ukazuje nejistotu nahoře.

Mnoho neochoty ukázáno Polákům, jak podrobněji vylíčeno v rozhledech polských — Finsku poskytnuta úleva tím, že odstraněna zostřující ustanovení o vojenské povinnosti. V ruských věcech samých je jisto, že většina tiskové kommisse je pro zrušení provedení censury. I k soboru zemskému dojde; v jaké formě, známo ještě není. Svolán prý bude zvláštním manifestem na 20. května. Ministerstvem prý je vypracována ústava se dvěma sněmovnami: postranní rada státní prý bude míti 120 členů, z polovice ze šlechty volených, z polovice od cara ustanovených. Státní shromáždění má míti 650 členů, volených ze všech gubernií od sborů šlechty, městských a obecních zastupitelstev. — V Sibiři bude zavedena zemská samospráva.

Jiný návrh ústavnosti vydala tiskem skupina mužů stojících kolem Osvoboždênija.*) Navrhuje dvě sněmovny na základě všeob. tajného voleb. práva: sněmovnu lidových zástupců, do níž by se volilo podle volebních okruhů, aby na každých 200.000 byl poslanec. Gubernie do 300.000 ob. měly by jednoho posl., od 300.000 do 500.000 dva, od 500 tisíc do 700 tisíc tři atd. Druhá sněmovna, zemskaja palata, skládala by se ze zástupců zemských sněmů a městských rad měst, jež mají přes 150.000 obyv. Moc carova by byla obmezena jednak státními základ. zákony, zaručujícími svobodu svědomí, tisku atd. jako na př. ve Francii a j., jednak tím, že žádný akt jeho nemůže míti platnosti bez podpisu ministra, jenž by byl zaň zodpověden. Bezvýminečně v ruce jeho bylo by rozhodování o míru a válce, o alliancích atd. Návrh zajímavý a ne příliš radikální.

Car potvrdil udělení svobody svědomí. (O tom příště.) —*ch.*

*

V Rusku kromě projevů uvedených již v číslech předešlých neustává národnost **maloruská** dožadovati se *zrušení omezovacích nařízení proti jazyku maloruskému.* Podrobná memoranda podala ministerstvu vnitra: správa petrohradského dobročinného spolku pro vydávání populárních a laciných maloruských knížek, skupina občanů z města Charkova, maloruský spisovatel Sergij Jefremov z Kyjeva a patriota maloruský Čikalenko. Rada města Aleksandrovska v gubernii Jekatěrinoslavské jednohlasně se usnesla zažádati u ministerstva, aby do knihoven veřejných připuštěny byly všecky maloruské publikace, tištěné v Rusku i za hranicí, t. j. domáhá se úplného zrušení omezovacích nařízení z r. 1876. V Černigově ve valné hromadě veřejné bibliothéky usneseno jednohlasně na návrh malor. spisovatele M. Koćubynského žádati za připuštění do knihovny knih bez rozdílu jazyka. V Lubnech hospodářský spolek při debatě o reformě tiskové učinil projev, aby svobody dostalo se i tištěnému slovu maloruskému. Pražský prof. Puljuj opět nezahálel a obrátil se i nyní s pamětním spisem na předsedu komise pro reformu tisku, Kobeka, zcela ve smyslu pamětních spisů svrchu uvedených. Velikou váhu má, že petrohrad. Akademie nauk prohlásila se pro bezodkladné zrušení všech omezovacích nařízení proti jazyku maloruskému. I městská rada v Oděsse usnesla se na memorandu téhož smyslu. — Za několik měsíců má býti v Poltavě uvedena v život *národní škola maloruská*, zasvěcená jménu Kotljarevského, založená na zásadách: 1. Všecko učení literní musí vycházeti od učení literního v jazyce maloruském; 2. náboženství a počty budte rovněž vykládány malorusky; 3. učení ruskému (t j. velikoruskému) jazyku jako předmětu povinnému a důležitému začne druhým rokem; 4. učení zeměpisné a přírodopisné vycházej od rodného kraje; 5. při poznávání dějin lit. ruské buďtež seznamováni žáci i s dějí lit. maloruské. Úhrnný počet hodin jazyka malor. ve 3 odděleních má býti 18, jazyka velikoruského a církevně slov. 25 do

---

*) **Основной государственный законъ Россійской Имперіи. Проектъ русской конституціи, выработанный группой членовъ** »Союза Освобожденія«. Paris, 1905. (Société nouvelle de librairie et d'édition). Str. XIX. a 76.

týdne. Městská rada poltavská předložila již stanovy školy ministerstvu ke schválení.

Mezi staroruským spolkem *Litěraturnoje obščestvo Galicko-Russkaja Matica* a metropolitou Andrejem Šeptyckým vypukl spor, dlouho již tutlaný, veřejně. Od založení svého podle § 3. svých stanov měl spolek tento za protektora vždy současného metropolitu, při čemž právem protektora bylo zejména předsednictví pro případ, když by se spolek měl rozejíti. Avšak po smrti arcib. Sembratovyče na valné hromadě spolku vyškrtnut byl § 3. ze stanov a od té doby protektor více nevolen. Metr. Šeptyckyj odpověděl písemným protestem se žádostí, aby mu udány byly pohnutky tohoto skutku. Spolek v odpovědi své poukázal na to, že metropolité řeckokatoličtí v posledních dobách přestali podporovati národní hnutí ruské (rozuměti sluší ve smysle staroruském) a že proto spolek jednomyslně se usnesl zrušiti protektorát, zvláště když jiné spolky jako Prośvita, Tovarystvo imeny Ševčenka, Obšč. im. Kačkovskago rovněž jsou bez protektora. Zejména vytýká odpověď tato metropolitovi, že podporuje pravopis fonetický, že dovoluje překlad modliteb do nářečí prostonárodního (sic!) a tím podporuje opovržení k jazyku církevně slovanskému, jedinému neotřesenému základu ruského jazyka a národnosti. Předseda spolku B. Dědickij připojil k tomu ještě svou soukromou odpověď metropolitovi ve formě veřejného listu, kde na 20 tiskových stránkách opakuje totéž. Všecky tři tyto projevy vydány nyní Hal. rus. Maticí tiskem v brožuře. Tisk ukrajinofilský vidí v brožuře té novou fasi boje proti pravopisu fonetickému a vůbec snahám ukrajinofilské strany.

Ve Lvově má se ustaviti nový *ústřední spolek žen maloruských*, jehož starostí má býti především založení a vedení ženského listu maloruského. Jiný spolek nový ve Lvově bude maloruská »*Miščaňska Besida*« s programem našich Besed. Přejeme novému spolku čilý život, po němž v našich Besedách již je málo zbytků.

Ze spolkového života maloruského *v Bukovině* uvádíme *přehled spolků* v cifrách: jest 100 čitáren, 92 raiffeisenských pokladen, 59 »Siči«, spolků hasičskotělocvičných — celkem 250 spolků. Trvání nejstaršího spolku není delší než 10 let, je to tedy rozvoj slušný. —*ch.*

Jihoslované.

Josip Juraj Strossmayer

zemřel 8. dubna 1905.

Celé Slovanstvo truchlí nad ztrátou jednoho z největších synů národa **chorvatského**. Krátce po svých devadesátých narozeninách odešel zakladatel Jihoslovanské Akademie a mecenáš chorvatský, biskup *Strossmayer*. Do knihy života svého kmet vzácného věku sice již po léta nových činů nepřipisoval, ani závěti svou nerozhojnil řadu svých vlasteneckých skutků z dob dávnějších — ale přece stále ještě byla kniha ta otevřena a Chorvaté těšili se, že ctihodný kmet je s nimi. Dne 8. dubna smrt knihu jeho uzavřela. O ceně její bude nyní souditi historie; snad soud její v mnohém zkorriguje obraz Strossmayerův, jaký si utvořili vrstevníci, ale tolik jest jisto, že i po těch korrekturách zůstane daleké budoucnosti obraz jasný, při němž úplně zmizejí malicherní zástupcové »nového kursu«, jako sarajevský arcibiskup Stadler, který svým vlivem způsobil, že Sarajevo při zprávě o smrti Strossmayerově zachovalo studenou lhostejnost.

Chorvaté a s nimi všichni Slované zachovají Strossmayera vždy u vděčné paměti.

*

Řeč anglického ministra lorda Landsdowna způsobila v Cařihradě u turecké vlády mocný dojem. Proto také v polou dubna přišla z Cařihradu slibná zpráva, že urovnání otázky stranu kontroly všech velmocí nad financemi **Makedonie** není prý vlastně nic nového, poněvadž prý již v otázce reformy četnictva všecky velmoci měly účastenství. Reforma finanční nebyla prý proto provedena, že veliký vezír nesouhlasí s některými podmínkami francouzské půjčky. Chytrost se v tom jeví zase turecká. V bulharských kruzích některých vyvolala řeč lorda Landsdowna příznivý dojem, zejména odstavec, kde řečeno, že »Všecky státy mají právo učiniti vše možné, aby byl hlas jejich slyšán. Proslovil se v tomto smyslu ministr Petrov.« Ale většina bulharské veřejnosti chová se k počinu Anglie skepticky, znajíc již tradicionelní neupřímnost Anglie ve všech věcech balkánských, zvláště když Anglie do r. 1903, do dohody rusko-rakouské, shledávala stav věci v Makedonii uspokojivým. V nynějším vystoupení jejím spatřují jen novou snahu působiti obtíže Rusku. Mimo to se ví, že Anglie nechová žádné důvěry ke knížeti Ferdinandovi, poněvadž je znám svou nespolehlivostí, i míní se proto, že ve prospěch Bulharska z té příčiny Anglie nic nepodnikne.

O činnosti evropských důstojníků v reformách makedonských máme posudek od očitého svědka ve »Večer. Poště«. Giorgis a italští důstojníci dělají pouze, co se líbí Turecku; vzdalují se obyvatelstva, aby nemusili od něho slyšeti stesky a jednají pouze podle pokynů tureckých. V příštích zprávách pisatel stati (Daskalov, žurnalista bulh.) slibuje zprávy o důstojnících rakouských.

Napětí mezi Tureckem a Bulharskem neustává. Je takořka vše hotovo ku vzplanutí. Veliký nepokoj v Sofii vzbudila zpráva, že v Rodopských horách zatčeno bylo tureckými strážemi 6 bulharských rekrutů, kteří dlíce za zaměstnáním v Čepellare, byli povoláni domů ke konání služby Byli odvedeni do tur. města Šampakly. Poměry se tak zhoršily, že min. Petrov povolán byl schválně ke knížeti Ferdinandovi do Mentony, aby podal zprávu, zejména o ochraně hranice turecké. Na to hned vydán ministerský rozkaz sesíliti dozor na hranice.

Že cesta Ferdinandova po Evropě za průzračným cílem prohlásiti se za krále poměry nezlepšuje, je jisto. — Zhoršily se poměry i tím, že při posledních bitkách s povstalci — jak Turecko ujišťuje — nalezeny byly u povstalců pušky bulharského vojska. Vzniklo obvinění, že Bulharsko dalo povstalcům 25.000 pušek. Porta oznamuje, že má v rukou písemné doklady, nalezené u padlých členů čety vůdce povstaleckého Apostola — jenž sám zabit — v nichž prý jsou důkazy spojení povstalců s bulh. úřady, i chystá o tom Porta k Evropě notu. Byl prý to — dle jiné zprávy — dopis Ivana Garanova, náčelníka revol. komitétu v Sofii, jímž prosí skopaljského sandžaka i bulh. náčelníka v Küstendilu, aby bez závady propustili četu Apostolovu a podporovali ji. (Vojevoda Apostol padl 14. března dle nového kal. v krvavé srážce u vsi Smol, v kaze Gevgelijské. Byl z nejudatnějších vojevůdců a dlouhá léta činný, vážnosti se těšil u Bulharů veliké. Řekům byl postrachem; proto Řekové se o ubití jeho postarali. Je přirozeno, že měl Hilmi-paša radost z jeho smrti.) Proti tomu bulh. vláda se brání tím, že ukazuje, kterak mnohé čety na hranicích zadržela, a že důstojníky své zdržuje ode všeho počínání v povstaleckém hnutí. Zakázáno docela v pohraničných krajích prodávati zbroj a střelivo.

V poměru svém k Srbsku v otázce makedonské má Bulharsko nyní postavení lepší. V Makedonii samé parallelní, vzájemně se podporující činnost předáků obou národností ukazuje, že došlo k jakési dohodě bulharsko-srbské. Dohoda ta je potvrzována i tím, že dojde k obnovení staré přátelské smlouvy obchodní mezi oběma státy, jež kdysi přičiněním Rakouska a na prospěch jeho byla nahrazena smlouvou jinou. Nynějším počínáním Rakouska je ovšem celá bulh. veřejnost pobouřena nanejvýš: všechen tisk bulh. bije přímo na poplach. Ani Německo se nechová taktně; jak »Macédoine« žaluje, provozuje Německo dále svoji zištnou politiku jako dříve. Povzbuzuje válečnou ješitnost tureckou. Počínání Německa popuzuje i Rakousko. Fakt, že právě

nyní rak. a ital. ministři zahraniční se sešli, ukazuje, že oba státy soupeřící se chtí raději o kořist rozděliti, nežli aby jim ji vzal třetí.

Jinak uvnitř Makedonie je klid i neklid. Hilmi-paša nařídil prý guvernérům tří mak. vilajetů, aby neprováděli již hromadných zatýkání, ba ani jednotlivých, není-li vážných příčin. Bulharský diplom. agent Načevič po dlouhé době navštívil opět Portu; jedná o slibené splnění akce pro uprchlíky drinopolské. Jinak však právě v tomto vilajetě, jak »Macédoine« píše, stále jsou prohlídky a stihání čet, stále se zatýkalo. Ve vsích kolem Orta-Kioj, Dimoniku, Suflu, Dedeagače a Gumudžiny je to na denním pořádku. Ve všech makedonských městech hned, jak se asi před měsícem naskytly zprávy o novém chystaném povstání, bylo hromadně zatýkáno, až to Hilmi-paša zakázal. — V Starém Srbsku je položení věci vůči Albáncům nesnesitelno. Obyvatelstvo trýzněné je hotovo k celkovému povstání. Albánci docela v Agrirocastro zmařili provedení mobilisace. Místo 1200 mužů, to jest plného praporu, dostavilo se jich pouze 200. Byl na ně vyslán energický Šemsi-paša, jenž se v bývalých bouřích albánských osvědčil jako rázný krotitel jejich

Hrozným zjevem je den ze dne rostoucí krvavé nepřátelství mezi Bulhary a Řeky. Turci Řeky podporují; v Soluni, když zatčená četa řecká prohlásila, že bojuje proti bulh. komitům, byla propuštěna. Ve vsi Čurilově, v kosturském okrese, bulharští notáblové obrátili se s deputací na igumena řec. kláštera, aby přestoupil k exarchátu. Ten je odkázal na druhý den, zatím povolal však ozbrojenou řeckou četu, a když Bulhaři přišli, byli pobiti do jednoho. Na to bulh. četa Kuzmy Panova a Nikoly Andrejeva obklíčila klášter a spálila jej. V odpověď na to spálena celá bulh. ves Zagoričany v Monast. vilajetě a 100 jejich obyvatelů pobito. Provedlo tento čin 200 řeckých ozbrojenců. Tak podle prvních zpráv. Podle vyšetření konsulů evropských zabito 60 osob, zraněno 7, spáleno 10 domů. V Sofii skutek tento vyvolal veliké rozčílení v tisku i veřejnosti. V neděli, 23. dubna konán v Sofii v té věci veliký tábor. Před tím konaný tábor ve Varně navštíven byl 8000 lidí. —*ch.*

*

Jadranská banka v Terstu. Nedávno byla založena se základním kapitálem 2,000.000 K (první emisse 500.000 K). Uřadovati má se srbo-chorvatsky a **slovinsky**. Působení banky vztahovati se bude na veškeré odbory bankovních prací. »Tršćanski Lloyd« napsal ve zprávě o založení této banky: »Eppur si muove! Čeho jsme dávno v Terstu již potřebovali a čekali, jako hladový chleba, uskutečňuje se. Průmyslový a obchodní i celý národohospodářský svět slovanský Terstu a okolí jeho, Gorice, Krajiny, Istrie, Řeky, Dalmacie, Bosny, Hercegoviny, Čech, Chorvatska a Slavonska, Korutan a Štyrska i veškerých ostatních slovanských krajin v říši rak.-uh., ale i Srbska, Černé Hory a Bulharska zajisté potěší se srdečně zprávou, že se v Terstu přes největší překážky různých druhů uskutečňuje — v čas — neobyčejně důležitý peněžný ústav slovanský: »Jadr. banka v Terstu«. ...Ano. Toť pravý coup d'état, toť, jak říká Angličan, the right moment in the right place, který pojali i provedli naši národní lidé a vlastenci slovanští v Terstu.«

Spolek žurnalistů a literátů slovinských v Lublani měl ustavující valnou hromadu. První porady o založení stavovské této organisace začaly přede dvěma lety! Stanovy přes to, že bylo dosti času na připravení, trpí zbytečnou komplikovaností. Přes to a přes abstinenci žurnalistů klerikálních, kteří nemají právě nejskvělejší postavení, jest oprávněna naděje, že spolek své poslání splní.

A. D.

Literatura, umění.

МАРКО ЦАР.: **Моје симпатије.** Књижевне слике и студије. Српска Дубровачка Библиотека, број 7.) Dubrovník 1904 (Pasarić). Str. 190, cena 2 K.

Je to již třetí »kolo« studií, které vydal Marko Car. Zde se obírá Jovanem Sundečićem, Ljubomirem P. Nenadovićem, Ljubomirem Nedićem, Medo

Pucićem a Nikolou Tomaseem. Car je kritický duch, ale při tom taktní, ač si dovede přesvědčení své obhájiti; také informační methoda jeho jest nám sympathická.

Jovana Sundečiće znají lépe Chorvaté nežli Srbové; Sundečić, bývalý sekretář nynějšího knížete Černohorského, byl přívržencem dohody mezi Srby a Chorvaty. Matica Hrvatska vydala r. 1889 výbor básní jeho, z nichž některé přijal do své Antologie Smičiklas, ač tam není ani Njegoš. Sundečić napsal zdravou odpověď »Antonu Starčeviću«.

Ох! мој Анте, мућни главом;
С'једа глава за лудила није . . .
— — — — — — — — — — —
Да и Срби и браћа Хрвати
Н'јесу друго него тужне жртве
Туђе злобе и туђег тирјанства! . . .

Slávu Sundečići založila »Krvavá košile«, vytištěná r. 1864 v 5000 ex. — neslýchaném počtu na tehdejší doby — a »Sjetva i Vršidba«. Přednosti básní jeho je prostota a jadrnost slohu, v čemž se s ním může srovnávati jen krajan jeho Ljubiša, bývalý poslanec, a S. Matavulj. Hlavními motivy jeho básní byly: vlastenectví, láska k svobodě a ctnosti občanské, tedy látky, při jihoslovanských básnících takřka typické. Stať Carova je důležita tam, kde podává přehled dalmatské literatury z let 30 a 40., kdy vycházel Petranovićův »Srpsko-dalmatinski Magazin«, Kuzmanovićova »Zora Dalmatinska« a později almanach »Dubrovnik«, kolem něhož se soustřeďovali Pucić, Matija Ban, Kaznačić.

Takřka typickým srbským spisovatelem byl Ljubomir P. Nenadović, Čika Ljuba, jak mu říkali. Opěval vlast, Srbstvo, svobodu a všechny ctnosti srbského junáka, který na Černé Hoře tehdy zápasil ještě za kříž a zlatou svobodu. Nenadović na Černé Hoře omládl a kniha jeho o Černohorcích se druží čestně k Horskému Věnci a Smrti Smajla-agy Čengiće. Nenadović studoval také v Praze a v Německu, o čemž napsal knihu s vtipnou charakteristikou Němců v R. 1848 zažil revoluci v Paříži; procestoval skoro celou Evropu. Měl zdravý pozorovací talent, při tom byl duch filosofický a výborný humorista.

Nenadoviće přísně odsoudil předčasně zesnulý kritik Ljubomir Nedić, podobně jako Lazu Kostiće a Milićeviće. Nedićovi je věnována třetí studie Carova. Nedić byl podle našeho zdání bystrý kritik, ale rád upřílišoval a byl velice subjektivní dogmatik. Patřil k těm lidem, kteří v Berlíně nebo v Paříži poznali nejnovější směry vědecké a hlavně nevědecké essayistické kritiky, jež pak přenášejí na svou literaturu; je v tom cosi nepřirozeného, neorganického. Každá literatura si musí vypracovati vlastní měřítko a vlastní historii, třeba doznáváme, že je srovnavací stanovisko nejlepší podmínkou klassifikace. Na štěstí lze u Nediće ihned poznati, kde nadsazuje a příliš »trhá«; zásluhou jeho zůstane, že odstranil ze srbského písemnictví sousedské poměry. Nedić měl temperament, ale v úsudku byl výstřední, za to měl své přesvědčení, jež bezohledně zastával; byl to meteor na obzoru srbské kritiky.

Conte Orsato Pozza, slovansky Medo Pucić byl, »vlastelin dubrovački«, o němž česky psal prof. K. Jireček v »Osvětě« 1883 (srv. též můj úvod ke »Kollárovým dobrozdáním«). Pucić byl vychovatelem krále Milana, kdežto krajan jeho, Matija Ban, autor truchlohry »Jan Hus«, byl učitelem nynějšího srbského krále. Pucić patřil k starým »Illyrům«, kteří v Chorvatech a Srbech viděli bratry; proslul jako náčelník dubrovnické školy. Nám je zvláště sympathický jako žák Kollárův, jejž (jakož i Mickiewicze) nadšeně opěval; přeložil také do italštiny rukopis Královédvorský (v Terstské »Faville«). Medo Pucić, Slovan vřelou duší a ctitel italské literatury, lnul k starému i nynějšímu Dubrovníku; nejlepším plodem jeho poesie jsou »Cvijeta« z okolí Dubrovníka trhaná a slavné »Talijanke«; Musa jeho se v »Karadžurdževce« rozohnila pro srbské povstání a v »Jelačićovi« pro chorvatského bána. Mimo to Pozza vydal také »Slavjanskou Antologii« (1844). Spisy jeho se tiskly latinkou i cyrillicí.*)

*) Srv. článek Markovićův v »Radu« Jugosl. Akad. 67. — Giovanni de Rubertis přeložil »Poesie serbe« od Pucića do italštiny.

Poslední studie jest věnována Tomaseovi, slavnému italskému polyhistoru, jehož slovník synonym najdeš skoro v každé italské domácí knihovně. Napsal »Iskrice,« ale další život a literární působení jeho patří Italii. I tam však zachoval si teplé srdce pro věc slovanskou, kterou pojímal v tradicích illyrsko-slovanských. Tomaseo se stal v Italii jaksi předbojníkem těchto ideí. V tomto obrázku pointoval M. Car příliš pojem Srbstva.*)

Marko Car má velice šťastnou ruku v methodě, neutápí se v citátech, v úsudcích je mírný, správný, neupadá v jednostrannost a extrémy. Jednotlivé partie ukazují, že mnoho již přemýšlel o zásadách práce literárního historika.

Dr. *Josef Karásek.*

*

Prof. *Vladimír A. Francev* uveřejnil zajímavý článek o stycích polského básníka Kazimíra Brodzińského s Čechy, zejména s Fr. Lad. Čelakovským (**Казиміръ Бродзинскій и Чехи**). Prof. Francev stopuje tyto styky podrobně, pokud je to možno z chudých zbytků korrespondence obou slovanských básníkův a z jiných pramenů, zejména listů Čelakovského ke Kamarytovi. Brodziński zastavil se v Praze na své cestě do Italie koncem března 1824 a pobyl zde týden, udržuje styky s Hankou a Čelakovským. Cestu do Italie neočekávaně zkrátil, nesloužilo mu tam zdraví; 2. června**) psal Čelakovskému z Karlových Varů: »Zdraví mé nedovolilo mi dále se pouštěti, dojel jsem pouze do Florencie a na tom, abych řekl pravdu, mám dost. Zříceniny slovanské více mne zajímají, než vlašské. Za červené vlašské víno piju nyní karlovarskou vodu a myslím, že je to pokrm naší společné matky.« V témž listě žádá Čelakovského, aby mu poslal vývěsky druhého svazečku »Slovanských národních písní«, jehož se nemůže dočkati. Zde máme také vysvětlení, proč zejména přilnul k Čelakovskému. Brodziński totiž, nadšený tlumočník idejí Herderových, sám před vydáním prvního svazečku sbírky Čelakovského navrhoval vydání písní polských s jinými slovanskými. Že jsou to písně slovanské, co jej především k Čelakovskému táhne, vyjádřil Brodziński v básni, kterou autoru »Ohlasů« napsal.***) Proto také zcela chápeme, že mu Čelakovský věnoval druhý díl »Slovanských národních písní«. Kromě národních písní slovanských sbližovaly oba básníky otázky prosodické; charakterisuje to život tehdejšího literárního ruchu českého, vyvolaného otázkou prosodie, když stopy jeho nacházíme i v dopisech Brodzińského, který pobyl v Praze tak krátkou dobu. V druhém zachovaném jeho listě k Čelakovskému ze dne 13. ledna 1825 totiž čteme: »Pracuji o dlouhé básni z dějin polských, ale div nenaříkám na vás Čechy, že jste mi zbořili moje nedosti pevné zásady o prosodii; nemám naděje, že by ji bylo lze Polákům navrátiti.« »Zoufal nad vší možností časoměrných polských veršů, blahoslaviv nás,« oznamoval to Čelakovský Kamarytovi. — Kromě těchto dvou listů Brodzińského nic se nezachovalo z korrespondence obou slovanských básníků, kteří, jak právem Francev soudí, jistě si i později dopisovali; končíť druhý dopis Brodzińského tak srdečně, že nelze se domýšleti, aby Čelakovský neodpověděl a další styky s Brodzińským přerušil.†) Z druhého listu Brodzińského dovídáme se, že před tím psal ještě jednou Čelakovskému, ale list, po komsi příležitostně poslaný, nebyl doručen. Zároveň zvídáme ze slov Brodzińského, že mu Čelakovský psal dvakrát: do Karlových Varů polsky, později do Varšavy německy, což mu Brodziński jemně vytýká: »Vrátiv se z dlouhé cesty, nacházím Tvůj list, datovaný 6. listopadu a psaný německy. Poznal jsem z něho, že můj dopis, poslaný po nespolehlivém odevzdateli, nedošel, začež byl jsem potrestán dopisem německým. Jestliže tedy chceš mne ještě obdařiti odpovědí, piš česky nebo polsky, neboť při čtení tvého karlovarského listu sotva poznávám, že nejsi Polákem«. *Č.*

*) Článek vyšel pův. v »Letopise Matice Srpske«.

**) Vlastně května. O tomto listu psal Čelakovský Kamarytovi již 27. května, že jej před 14 dny obdržel. Patrně tedy jest v měsíci dopisu Brodzińského omyl.

***) Překlad její (i veršů, věnovaných Hankovi) přinesl »Zvon« (č. 21.).

†) »Toužím srdečně, aby se naše písemné styky obnovily, bych věděl o tvém zdraví i zdaru, a pokud možno o stavu české literatury, slibuje ti navzájem podobnou ochotu se své strany.«

Vydáno 5. května 1905.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

JOVAN SKERLIĆ:

Literatura srbská r. 1904.

Rok 1904, jejž Srbsko oslavovalo jako sté výročí svého politického vzkříšení, minul v srbské literatuře dosti klidně a bez zvláštních událostí. Dnes již nevěříme v revoluční literární díla jako za doby romantismu, kdy jediný výtvor jediného spisovatele mohl ze základů vyvrátiti celou starou budovu a vésti všecky duchy novými cestami. Dnešní srbská literatura jde ku předu klidně, bez oslnivého lesku a bez hluku, ale bezpečně a bez zastavení.

*

V celé srbské literatuře byly tři doby, kdy se pouze zpívalo: kolem r. 1840, kdy byla Pešť srbským literárním střediskem a kdy veškerá srbská mládež, vychovaná Janem Kollárem a Ludevítem Štúrem, vstupovala do života se »slavjanskými« hymnami, opěvujícími slavnou minulost srbskou, a s plačtivými elegiemi romantické mladosti. Později rovněž tolik se pělo v letech 1860—1870, v době omladinského hnutí, naší »Mladé Srbadije«, v době vlasteneckých extasí a alkoholicko-lyrického nadšení. Konečně dnes můžeme opakovati slova Plinia Mladšího, jimiž svému příteli Tacitovi podával zprávu o novinkách v Římě: Magnum proventum poetarum annus attulit...

R. 1904 srbská literatura ztratila svého patriarchu *Zmaje Jovana Jovanoviće*. Málo jest u nás lidí, kteří tak silně vyplnili svůj život, kteří byli tak zvučným a mocným ohlasem strastí, bolestí a nadějí celé své doby a celého svého národa. Tento člověk zůstavil po sobě hluboko vyoranou brázdu — věru že plnou měrou si zasloužil ohromné popularity, jíž požíval v jihoslovanských zemích. Zpíval plných padesát let, do posledního okamžiku neodložil své staré lýry. V posledních letech života psal své »Devesilje« a »Snohvatice« atd. a překládal »Ifigenii v Tauridě«, ale bez bývalé síly.

Ten, který byl povolán státi se jeho nástupcem, mladý a nadaný Vojislav J. Ilijć, člen známé básnické dynastie Ilićů, jeden z nejumělečtějších zjevů srbské literatury, zemřel mlád ve květu své práce. Ze starších básníků, vrstevníků Zmajových, žije ještě fantastický Dr. Lazar Kostić, předstižený dobou, zapomenutý při změněném literárním vkusu a trávící prázdný svůj čas nenáviděním práce a slávy svých šťastnějších a oblíbenějších básnických druhů.

Milorad J. Mitrović, spisovatel dobře veršovaných a mnohdy silných ballad a romancí, obrací se k politické, satirické a epické poesii. První místo v nynější srbské poesii zaujímají dva mladí lidé: jeden z nich jest Hercegovec z Mostaru, *Jovan Dučić*, druhý Srb z Bělehradu, *Milan Rakić* — oba odchovanci Francouzů studiemi, sympathiemi i směrem

své poesie. *Dučić* zcela opustil básnictví vlastenecké, nepíše také již drobnou lyriku, v níž nacházel akcenty, které šly přímo k srdci, a dal se příliš unésti francouzskými symbolisty a dekadenty. V jeho pečlivých, přímo řezaných verších, z jichž každého řádku vyzírá mučivé úsilí, vysloviti nějakou sensaci neobyčejným způsobem, patrno jest příliš mnoho literatury a hledanosti, tak že přátelé jeho poesie počínají se obávati, aby literární snobism neudusil tento krásný básnický temperament.

Jeho blížencem jest *Milan Rakić*, jehož první básnická sbírka vyšla r. 1904. Jím vstoupil do srbské literatury originální a vážný talent. Jeho vzorem jsou také Francouzi, ale básníci vyššího řádu, Alfred de Vigny, Leconte de Lisle, Baudelaire. Jeho poesie jest přemítavá a pessimistická, velmi precisní, bez přílišných příkras, ale se snahou po svéráznosti, velmi delikátního cítění a naskrze básnického jazyka.

Oba tito básníci nyní dokonávají ne-li obnovu, tedy prohloubení a rozhojnění srbského básnického jazyka, dodávají mu větší mnohostrannosti a výrazu. Jejich vliv jest nyní tak silný, že všichni mladší básníci, nastupující literární dráhu, kráčejí jejich stopou.

Aleksa Šantić, také Hercegovec, píše nyní nejryzejší vlastenecké básně srbské. *Milorad Petrović*, venkovský učitel, zpívá svěží, zvonivé písně, velmi šťastné ohlasy lyrických písní národních. Některé jeho písně pro svou rythmičnost a prostou plastičnost počínají se zpívati v širokých vrstvách národa.

Mezi novými básníky objevily se r. 1904 i dvě básnířky: *Lena Stepanovićová* vydala sbírku zdařilých básní lyrických, ale málo originálních. Větší cenu mají »Trenuci« *Danice Markovićové*, verše často neumělé a těžké, ale tak pravdivé, jakých ještě žádná Srbka nepsala; jest v nich cosi nervosního a neklidného, ale pronikajícího a hluboce procítěného.

Mladá srbská poesie jest mnohem individualnější, mnohem méně banální, než byla kdysi. Jsou v ní telentové vážní a opravdoví, kteří mnoho přispívají k obohacení našeho básnického jazyka hledáním a tvořením nových, subtilnějších obratů k vyjádření nových a složitějších citů moderních duší. Avšak příliš podléhá literárním vlivům, hledá svoje nadšení více v knihách než v životě, stává se příliš knihovou, exotickou, esthetickou, příliš se vzdaluje od skutečnosti a od své doby. V tom zužování svého kruhu, v tom uzavírání se ve »věži ze slonové kosti« poesie tak mladého národa, který teprve má všeho dostihnouti a dobýti, není na správné cestě.

*

Povídka jest nejúrodnější literární pole srbské, nic se u nás tak nerozvíjelo a nepokračovalo — početně i hodnotou — jako tento druh literární. Povídky *Laze Lazareviće*, *Stjepana Mitrova Ljubiše*, *Janka Veselinoviće* a *Sime Matavulje* náležejí k nejlepším výtvorům nejnovější srbské literatury. Selské povídky Janka Veselinoviće svou prostou a svéráznou krásou, jakož i upřímným soucitem k lidem došly velkého úspěchu. Ale spisovatel dávno opustil ves a počal psáti povídky ze

života bělehradského, chmurné, pochybného naturalistického vkusu, které nikterak nepřispějí k lesku jména Veselinovićova. Podobný případ stal se s Matavuljem. Jeho povídky z rodné jeho Dalmacie jsou drobná arcidíla dobře pochopeného a zažitého realismu; jeho román ze života dalmatských frátrů »Bakonja Fra-Brne« je snad nejlepší srbský román. Ale i on poslední dobou počal psáti povídky z bělehradského života, které nesvědčí jeho nadání. Jeho »Beogradski priči« a »Život« podávají jen matné obrazy, nejasné silhouetty místo rázovitě načrtaného prostředí a gallerie živých a výrazných typů, na něž jsme si zvykli v jeho dalmatských knihách.

Velmi plodný je *Stevan Sremac*, proslavený autor populární povídky »Ivkova slava«, vždy hotový předvésti nám sbírku zábavných maloměstských typů. *Svetozar Ćorović* neunavně líčí národní život své vlasti, Hercegoviny, vždy šťastný u výboru zajímavých momentů. Ćorović je z nemnohých srbských spisovatelů, kteří neúmornou prací a pevnou vůlí jdou stále vpřed a tvoří vždy dokonalejší, neb aspoň méně nedokonalá díla. *Radoje Domanović* jest nejlepší satirik, jakého měla srbská literatura. On byl morálním historikem života posledního smutného desítiletí v Srbsku, za doby vlády posledních Obrenovićů. Vše, co čestná a pokroková srbská společnost cítila a nenáviděla, došlo výrazu v ostrých satirách Domanovićových, dobrých to pracích i ve smyslu literárním, i ve smyslu veřejné mravnosti. Jeho »Kraljević Marko po drugi put medju Srbima« a »Siradija« náležejí k největším literárním událostem u nás v poslední době. Od loňského roku Domanović rediguje satirický list »Siradija«, v němž každému řekne, co třeba, a to způsobem, jemuž nutno uvěřiti.

Jedním z největších talentů celé srbské literatury jest *Borislav Stanković.* Jeho povídky »Iz Starog Jevandželja« (1899), »Božji Ljudi« (1902) a poetické drama »Koštana« mají tolik jímavého citu, tolik nostalgie lásky, takový dech sensuálního mládí, že jich nelze čísti bez rozechvění, pronikajícího až do morku kostí. Stanković teprve přede dvěma lety počal psáti a jest ještě mlád (jest mu nyní třicet let) — a přece již všecky naděje mladého literárního pokolení upřeny jsou na tohoto mladého, velmi originálního spisovatele.

Ivo Ćipiko, dalmatský ostrovan, napsal velký román »Za kruhom«, v němž líčí morální útrapy mladého člověka hluboké duše, který se dusí a vadne v mrtvém a pustém ústředí, vida strádání prostého lidu, utištěného sociálním bezprávím a politickým tlakem cizinců, sténajícího pod břemenem velkých daní a pod rukou vyssavačů bez srdce a svědomí . . .

Mladý syn Bosny, *Petar Kopeć* velmi záhy obrátil k sobě všeobecnou pozornost svými bosenskými povídkami »S planine i ispod planine«, jichž v krátké době (1902, 1904, 1905) vyšly tři svazky. Svěží ty povídky obsahují neobyčejně mnoho poesie. O těchto povídkách může se říci totéž, co napsal o horském jitru: »Vše se zdvíhá, budí, vše se kouří jako vřelá krev, oddychuje silou a svěžestí.« K to-

*

muto vnitřnímu rázu kvalit ryze literárních přistupuje často tendence: vřelá láska k uhnětenému selskému lidu a nepokrytá nenávist k cizinci.

Je-li pravdivé lidové přísloví, že po jitru pozná se den, vzbuzuje mladá srbská povídka nejlepší naděje do budoucnosti, hledíme-li na dosavadní její výsledky. Není pochybnosti, že mladí dospějí dále, než staří. Nad jejich naturalistické, nostalgické, sociální a individuální umění neměla srbská literatura skladeb zajímavějších.

*

Ani rok 1904., podobně jako několik posledních let, nepřinesl pokrok srbské literatuře dramatické. Srbové mají dvě stálá divadla, v Bělehradě a Novém Sadu, a sedmdesát kočujících společností divadelních, jež cestují po všech jihoslovanských zemích. Vypisují se konkursy, pracuje se všemi silami o povznesení srbského dramatu — ale marně. První místo v dosavadní dramatické literatuře zaujímá ***Branislav Nušić***, ředitel divadla v Novém Sadě, obratný spisovatel, ale bez hlubšího založení. ***Dragutin Ilić,*** autor četných historických dramat, přihlásil se opět »Neznanim gostom«, dramatem ze života starých Slovanů v VII. století. Kus velmi romantický a velmi krvavý, psaný těžkopádnými verši, neměl v Bělehradě úspěchu. Rovněž v Bělehradě a s trochu větším úspěchem uvedena byla na jeviště hra ***S. Matavulje*** z bělehradského života »Na slavi«, násilná, nepřirozená, v níž sotva tu a tam z přirozenější situace neb dialogu poznáte, že ji psal nadaný spisovatel umělec.

Srbské drama vůbec jest v stálé krisi, jejíhož konce netrpělivě očekáváme. Bylo by zajímavo vybádati, čím to jest: zdali proto, že srbská společnost ještě není dosti vyvinuta, že v ní není dosti svéráznosti — či prostě (a nejspíše) pouze proto, že se ještě nenarodil »člověk, poslaný od Boha«? Ať tomu jakkoli, tato stagnace srbského dramatu při patrném rozkvětu srbské poesie a povídky nikterak není přirozená a nemůže dlouho potrvati.

(Bělehrad.)

ANTON ŠTEFÁNEK:

Prehľad slovenskej literatury z rokov 1903 a 1904.

Tichunkým, skoro neviditeľne malým krokom napreduje naše písomníctvo. Ale predsa len napredujeme a keď i tie naše kroky sú nateraz malé, dohoníme ak Boh dá v budúcnosti, čo sme zameškali v minulosti. A čo sa týka tej tichosti, i tá nieje dnes tak tichá ako bola driev. V posledných rokoch badať na Slovensku silné kvasenie. Tento preporod, ako sa mladšia generacia ráda vyslovuje, dospel v istých okresoch na Slovensku už tak ďaleko, že maďaronsko-židovský system je na konci svojho vladárenia. Zvíťazenie 4 liberálnych poslancov a padnutie naších je akosi posledná reakcia a nitrianska stolica je de facto už tak prebudená, že odtiaľ poslali pri posledných volbách akiste

naposled liberálnych poslancov na snem peštiansky. Všetky naše časopisy prizvukujú, že sa náš ľud vo veľkej väčšine krásne držal, že proces prebúdzania sa širokých mas ľudu utešene pokračuje. Také sú úspechy posledných rokov.

Tichunký a skoro neviditeľný je náš zápas s nadvládou maďarskou na vonok, intensívny ale pre zasväteného. Redaktori a novinári v prvom rade bojujú oproti maďarismu a medzi sebou keď i nie omnoho slušnejšie, predsa dôvodnejšie.

Tento boj politický prirodzene nás hatí v tvorbe umeleckej a čiste literárnej. Pre nás je písomníctvo na teraz väčšmi prostriedok ku upovedomovaniu ľudu, preto nech sa nediví nikto, jestli na poli beletrie a umeleckej poesie nedržíme stejný krok s národami nám príbuznymi. Intensívne pestovanie literatury len s umeleckého a vedeckého stanoviska by bolo u nás bezúčelné mrhanie času a sily. Preto má naša literatura až na malé výnimky čiste utilitárny význam. Preto sa u nás posudzuje cena istej literárnej tvorby dľa učinkov vykonanej ňou buditeľskej práce. Preto sú na Slovensku literát a politik, národný hospodár a populisátor vedy tak úzko spojené pochopy, že presné delenie práce dľa známej žiadosti zakladateľov »Hlasu« je nie možné. Podať literárny prehľad za isté obdobie znamená preto, podať obraz vykonanej národnej práce.

V literatúre slovenskej z posledných 2 rokov badať prevládanie — ak sa smiem tak vysloviť — rozumového písania nad citovým. Ačpráve naší básnici a beletristi nezaostali, ba práve v týchto 2 rokoch utešené tvorby čítatelstvu slovenskému poskytli, prevláda predsa práca folkloristická, vedecko populárna, hospodarsko-organisatorská a predovšetkým politická. Taktiež polemická literatura — najmä medzi »Hlasom« a Turč. Sv. Martinskými časopisy — bola veľmi intensívna. Pozoruhodnou karakteristikou je nevídaný a prekvapujúci vzrast »Slovenského Týždenníka«, ktorý navzdor odporu Sv. Martina sa rozmnožil v niekoľko 1000 exemplaroch po Slovensku. Ďalšia zvláštnosť je stále mohutnenie tak zvaného československého písomníctva, t. j. novinárskych článkov a kníh českých, týkajúcich sa nás Slovákov. Konečne mohutnenie smeru moderno katolického podrostu, ktorý sa chytá smelo verejnej práce a starých pánov, jak sa mi zdá, neúprosne tisne do pozadia. Popri cirkevnej literature, ktorá bola pri oboch cirkvach hojne pestovaná, je pozoruhodný boj protialkoholistický, ktorý sa počal rozvíjať pred 7 rokmi rozhodným vystúpenim »Hlasu« oproti pijanstvu.

Poetická činnosť naších básnikov je odtisknutá viacej menej v dvoch ročníkoch »Slovenských Pohľadov« (ročníky XXIII. a XXIV.). Na prvom mieste upúta našu pozornosť prvý básnik slovenský *Hviezdoslav*, ktorý neúnavne obohacuje slovenskú literaturu krásnymi perlami. Pôvodné väčšie práce sú »Na Luciu«, pastierska hra vyššieho vzletu, potom »Stesky«, väčšia sbierka skvostnej lyriky. Karakter všetkých týchto prác je smutok a akási resignacia, je v tom ubolená slovenská duša, ktorá vyriekla krásne slová:

»Ač vidím márnosť svojích snáh

— — — — — — — — — — —

a čujem,
jak spev môj zamľka dolin na dne:
preds' neustávam neľutujem,
že všetko obracia sa v prach,
lež ďalej mysle svoje snujem.«

Mimo Hviezdoslava najviac pracoval na poli poesie *Martin Sládkovičov*, senický farár, jehož »Povesti, báje a ballady« budú kedysi školským materiálom naších budúcich gymnasistov. Od neho máme i novú knižku nábožných veršov: »Ratoliesky s hory Olivetskej« (vyšlý nákladom »Tranosciusa« v Lipt. Sv. Mikuláši) a sbierku menších básni: »Popevky popevkára«. *Podjavorinska* (sl. Ľud. Ríznerová, známa aj pod pseudonimom Nechtík) uverejnila väčšiu báseň »Po bále« a niekoľko iných príležitostných básní v rôznych časopisoch. *Hájomil* a *Kýčerský* napísali mnoho básní menších (lyrika). *Dlhomír Polský* podal nám tiež len daktoré menšie práce. Zato sa pochlapil najmladší básník slovenský *Janko Jesenský* väčšou prácou: »Vspomienky« a »Verše ľubostné«, javiace hlboký talent poetický. »Slovenské Pohľady« uverejnily aj sbierku básní z pozostalosti Ondreja *Bellu*. Po Hviezdoslavovi najplodnejšieho básnika a spisovateľa pána *Podhradského* nutno mi ešte uviesť už curiositatis causa. Je to náš politický básník, ktorý vie aj cigánske verše strúhať, lenže divno je, že »Slovenské Pohľady«, tak seriosny časopis, uverejňujú také veci, bez formy a myšlienky. »Kúštik z komickej tragedie v Rim. Sobote«, »Vzpomienky na Štúra«, »Aestetika škaredého v historii«, »Strašidlo v dedine«, »Epištola k Maďarom a Slovákom« atď. sú vesmes siahodlhé básne, ale bohužial nepoetické. Konečne mohlo by sa povedať, keby toho menej bolo, viac by bolo.

Na poli belletrie máme ukončenú pôvodnú novelu *Kukučína* »Dom v stráni«, ktorá 2 roky vychodila v Pohľadoch a ktorú pravdepodobne vydá redakcia v osobytnej knihe. Kukučín je nateraz iste náš najlepší beletrista, jehož posledná práca je nielen z literárneho stanoviska bezvadná, ale aj so stanoviska národnej práce drobnej zaujímavá, nakolko sa on stavia priamo na stranu mládeže: »Čo sme nechceli chodiť do školy«, píše Kukučín na str. 630 Slov. Pohľ. ročníku 1904, »my sme kupci a statkári. Tí, čo vychodili školy a dobre sa učili, sú všetko rad-radom, advokati a doktori. Kto bol v učení slabší alebo nemal groší na karambol po Hradci (Štyrskom) a vo Viedni, utiahol sa do seminára alebo práve na učiteľskú preparandiu... Druhých stavov medzi nami tak rečeno ani niet. No nič to! Nech sa nám len podník vydarí! Z tých nádejných seminaristov vytiahneme my dvoch — troch zpod tonzury. Dáme im podpory do vinárskej školy alebo obchodnej akademie, daktorého pošleme do priemyselnej školy za bednára. Súcich ľudí budeme mať koľko chceme. Veď by to bol hriech, keby malo ostať tak na veky; na naších stranách nenajdeš súceho stolára alebo kováča. V celej krajine niet priemyselnej školy! Nemáme technikov. Naše vodopády idú padnúť cudzincom do ruky. Slovom —

náš rozvoj hospodársky je eště v plienkach. Sme národ sedliakov, pastierov, popov a učiteľov. Nemáme vôle vyškriabať sa na postať trochu vidnejšiu! Ale zato v Čitaonici pestujeme vysokú politiku, delíme Europu a Ameriku...« To, čo tu hovorí Kukučín o dalmatinských pomeroch (žije, súc lekárom, na ostrove Brazza — Dr. M. Benzur), to možno s malými premenami povedať aj o naších pomeroch slovenských. Aj my sme národ sedliakov, pastierov, kňazov, učiteľov dačo advokatov, doktorov a redaktorov, aj my sa staráme v naších kasínach a čítarňach pri pive a víne viac o Mandžuriu a Tybet než o smohutnenie hospodárske a priemyselne nášho ľudu. Ešte i tých súcejších otravujú naše konservatívne organy planými a neslovenskými dišputami. Aj my máme »Velikanov mnoho — viac žialbohu, než ich môže uniesť náš malý národ.« Krásne slová sú nasledovné, pri ktorých Kukučín nemohol nemysleť na naše pomery slovenské: »Viera je klenot, neoceniteľný dar, kto si ju znal udržať. Žiaľ, že celá naša kultúra smeruje k tomu, pozbaviť nás toho pokladu. Neviem, komu tým osoží? Nám, ubohým filosofom, rozhodne nie. A spoločnosti ľudskej už rozhodne nie. Šťastie, že ubohí, nešťastní, ktorým je údel útrpenie, si ju zachovajú. Keby nie jej, spoločnosť by pozostavala zo zúfalcov, svet by sa pretvoril v predpeklie...« Kukučín podal svojou novelou prácu s materiou síce horvatskou, ale predsa čiste slovenskú. Škoda, že tento umelec par excellence musí dlieť v cudzine. Či by sa nenašlo pôsobiště pre neho na Slovensku?

Na tomto mieste uvádzam i odtisky A. Gašparíka zo »Zorníčky«. Dosiaľ vyšlo 5 čísiel. Sú to populárne rozpravky od *Čipkayho* a *A. H. Škultétyho.* Menšie práce cenné priniesly »Slovenské Pohľady« od *Jána Čajáka* »Pred oltarom« a *Timravej*: »Na jednom dvore« a »Veliký majster«. Jeden z najlepších ľudových rozpravkarov a belletristov je mladý spisovateľ *Jozef Gregor Tajovský* jehož »Rozprávky pre ľud«*) vyšly pred $^1/_2$ rokom v druhom vydani v Ružomberku. Má taktiež jednu väčšiu prácu: »Nové časy« v »Hlase«; mimo týchto uvedených prác má mnoho článkov a rozprávok v rôznych časopisoch slovenských. R. 1904 vydal veľmi pekné »Besednice«, zbierku 8 zanímavych rozprávok. Konečne sa musím zmieniť aj o najmladšom slovenskom belletristovi, ktorý hned prvými rozprávkami vzbudil pozornosť literárnych kruhov a síce *Ondreja Kalinu* (Dr. Smetanay). »V Pohľadoch má uverejnené tri práce »Ruža«, »Timoleon« a »Na dedine«, v »Hlase« »Návrat«, veľmi podarenú prácu.

Pozoruhodné je, že 3 naší najlepší belletristi mladšieho veku sú vesmes odchovanci Prahy (*Kukučin*, *Tajovský*, *Kalina*).

Na poli dramatickej tvorby bohužial niet mnoho čo oznamovať. Jozef *Holly* napísal veselohru »Kubo« (odtisk zo Slov Pohľ.); pozoruhodné sú i rozličné vianočne hry, zpomedzi ktorých uvediem len dve: *dra E. Okánika* »Štedrý večer« (vianočna hra so spevami) a *V. H. V.* (mladý študent slovenský) »Vianoce«; táto vyšla v Lipt. Sv. Mikuláši, tamtá v Skalici.

*) Škoda, že je knižka tak nedbale vytlačená, naplnená smyseľ rušiacim chybami.

Na tomto mieste chcem uviesť tiež lit. pre mládež. Predne sa ujímajú *„Noviny malých“* vydávané J. Bežom v Senici, mimo toho vydaly skoro všetky nakladatelia lepšie práce pre mládež: *Salva-Čebratský* sostavil »Klasy«, krátke a poučné rozprávky pre mládež i dospelých. Dosiaľ vyšlo z I. sväzku 1.—4. sošit. *Teslík* v Skalici počal vydávať »Indianske« povesti a rozprávky, neznámo s akým úspechom.

Konečne na ďalekom východe v Užhorode, kde vraj Slováci len teoreticky jestvujú, kde niet žiadneho národného povedomia, vyšla na veľké prekvapenie všetkých literátov slovenských kniha »Tisíc a jedna noc«, arabské poviedky, volne poslovenčené K—y; nakladom Szekely a Ilés.

O stave a pokroku našho časopísectva ovšem tiež nemožno mlčať. V celku možno s radosťou o našej publicistike povedať, že pokračuje a zmáha sa každým dňom. Kde tu ovšem časopis daktorý zaníkne, najmä tam, kde nieto vhodných pracovných síl. Tak n. pr. zaníkly »Ľudové Noviny« Bielekové v Turč. Sv. Martine, taktiež mesačník »Hlas Ľudu« vydávaný Fr. Kabinom v Pešti a »Liptavsko-oravské noviny«. Viditeľnej škody pri tom ovšem nebolo, nanajvýš snáď pri »Ľudových Novinách«, ktoré sa ale rychle preporodily v lepšej a obsažnejšej forme v »Slovenskom Týždenníku« v Pešti (Budapešt VIII. Rákóczy-ter 3) pod výtečnou redakciou Milana Hodžu. Tento časopis slovenský sa vyšvihnul behom 2 rokov na najlepší a najslovenskejší orgán, aj čo do obsahu i čo do formy. Ako počúvame, má teraz už asi 7000 predplatiteľov a pôsobí národne buditeľsky spomedzi všetkých naších novín najlepšie. Medzi inteligenciou slovenskou sa povráva, že nie Hodža si nadobudol poslanecký mandát, ale jeho časopis, že mu ho vybojoval: iste najlepšia karakteristika jeho žurnalismu. Vodčí orgán slovensko-konservatívny, predstavujúci takzvanú stranu Sv. Martinskú, sú i naďalej Národnie Noviny, ktoré nemenia sa a zastávajú svoju starú politiku. Ale aj tie sa zlepšily v posledných 2 rokoch, nakoľko vydávajú dobrú »Bibliotéku románovú«. V tom istom meste rediguje Ambro Pietor najstarší ľudový štrnástidenník »Národného Hlásnika«.

Z dalších politických časopisov upútaly pozornosť na seba »Katolícke Noviny«, ktoré sa zmenily na týždenník (predplatné zostalo stejné = 2 resp. 3 zl. na rok) pod novou redakciou Margína a Jurigu. Zodpovedným redaktorom je Anton Bielek. Vychodia teraz v Skalici. V tom istom meste vydáva dr. P. Blaho ľudový týždenník krajcarový »Pokrok«, lokálny časopis. Podobných novín, ale lepšie redigovaných než »Pokrok«, jesto na Slovensku ešte tri: »Dolnozemský Slovák« vychodiaci v Novom Sade, »Zvolenské Noviny« vo Zvolene a »Považske Noviny« v Novom Meste nad Váhom. — Revue vychodia teraz štyri, vlastne päť, jak ďaleko možno medzi ne i čiste cirkevnú »Kazateľnu« rátať s prílohou »Literárne Listy« pod redakciou Fr. R. Osvalda v Ružomberku, a síce: »Slovenské Pohľady«, časopis zábavno poučný pod re-

dakciou Jozefa Škultétyho v Turč. Sv. Martine; »Hlas«,*) mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu pod redakciou dra V. Šrobára v Ružomberku; »Dennica«, časopis slovenských žien, pod redakciou pani Vansovej a »Rodina a škola«, časopis pädagogicky pod redakciou Sv. Hurbana-Vajanského v Turč. Sv. Martine, »Hospodárske Noviny« s prílohou »Kupecký a priemyselný obzor« v Ružomberku. V tomto meste vychodí i druhý hospodársky list »Obzor«, prevzatý teraz do redakcie pána K. Salvu. **) Mimo cirkevných »Katolických Novín« vychodí v Pešti ešte »Posol sv. Antona« pod redakciou Sándorfiho a orgán Ľudovej strany »Kresťan«, týždenník. Evanjelického ducha sú: »Cirkevné Listy«, redaktor Jur. Janoška v Lipt. Sv. Mikuláši, a »Stráž na Sione«, red. P. Zoch v Modre. Vedecké organy Museálnej Slovenskej Spoločnosti sú »Časopis M. S S.« a »Sborník«. Sociálni demokrati vydávajú: »Robotnícke Noviny«***) v Prešporku. Konečně vláda maďarská »rozdáva« za ukradnuté peniaze bývalej Matice slovenskej protislovenský plátok »Slovenské Noviny« a »Vlasť a Svet«. Mimo týchto časopisov vychodí na Slovensku časopis humoristický »Černokňažník« v Turč. Sv. Martine a »Veselá Knižnica« vydávaná Paulovičom v Trnave,†) taktiež »Noviny Malých« v Senici. Niektoré menej známe ako »Včelár«, potom časopis pani Royovej sú mne neznáme. Týchto 28 slovenských časopisov (toto číslo nieje úplne, poneváč nektoré nemám, po ruke) vychodí v slovenskej reči a konajú ony výbornú národnú missiu nevynímajúc ani tie vládne nakoľko aspoň ľud učia čítať a pútajú ku písomníctvu. Najviac čo naše časopisectvo hatí, sú drakonské persekucie so strany úradov a súdobníctva. Toľkého martyria nevytrpí snad žiadon redaktor na svete, čo slovenský. Niet na Slovensku jednoho, ktorý by si nebol odsedel ďakoľko mesiacov pre »búrenie« oproti Maďarom alebo ktorý by aspoň nebol býval persekvovaný iným spôsobem. Všetky této neresti nás ovšem nezadržia v progressu.

Druhý znamenitý šíriteľ slovenskej idei mimo novín sú kalendáre, ktoré sa množia na Slovensku ako huby po daždi. Kalendár slovenský, to je u nás veľmi vážna kniha a potešiteľne je, že naše národne kalendáre pomaly vytískajú Rozsove v Pešti písané alebo vonkoncom protinárodné. Naších kalendárov bolo rozšíreno na Slovensku roku 1903 a 1904 celkom 7 (v Amerike vychodia mimo týchto 2 nadherné, u nás ovšem málo rozšírené: »Tatran« a »Národný Kalendár«)

*) »Hlas umelecký« vychodil roku 1903 pod redakciou Al. Kalvody a dra Šrobára, vyšlo ale len 6 čísiel. Taktiež zanikly »Zábavné a poučné knižky« vychodivšie pod redakciou M. Pietra v Turč. Sv. Martine.

**) P. K. Salva počal vydávať novým rokom (1905) aj nový časopis, illustrovaný dvojtýždenník »Slovenské Ľudové Besedy«, ktoré môžeme len odporúčať. Predplatné na celý rok 4 K.

***) Vo Viedni majú asi 200 predplatiteľov.

†) Znamenitou knižkou humoristickou obdaril nás *Zaosek*: Odrobinky svadby Kani Gallilejskej u patra Zaoska.

nenárodnych bolo 8.*) Najviac rozšírené kalendáre zpomedzi národných sú »Pútnik Svätovojtešský« vydaný Spolkom sv. Vojtecha v Trnavy. Na rok 1905 sa ho vytisklo 18.000 eksemplarov. Druhý veľmi obľubený je zase evanjelický »Tranowský«, nákladom spolku »Tranoscius« v Lipt. Sv. Mikulaši asi 16.000 eksempl. Na poli kalendárovej a novinárskej literatury nás predbehli bratia za morom, Slováci v Amerike. Ale aj u nás sa tejto stranke učinkovanía venuje najnovšie veľká pozornosť.

Maďaronskými kalendármi sa môže národnému boju nášmu veľmi škodiť. Posledne pridružila sa ešte aj akasi pokútna literatúra maďaronská v odeve vedy a belletrie. Tak istý pán *dr Adolf Pechány* za biedny groš od vlady maďarskej napísal »Dějiny uhorského boja za svobodu r. 1848/9« (Peštbudín), v ktorých ovšem Slováci veľmi zle obstáli. Dr Czambel pomáha podobným podníkom tiež hojnými príspevkami. Statočný Slovák nemôže také snahy podporovať.

(Vídeň.)

Ruská literatura r. 1904.

Otázky ryze literární a umělecké málo zajímají veřejnost v době, kdy je vlast zapletena u válku se zevním nepřítelem a kdy kromě toho lidé se počínají živě zajímati o otázky politiky vnitřní, která byla dlouho zanedbávána. Od samého počátku minulého roku válka a interessy s ní spojené vytiskly z kruhů společenských zájmů mnoho z toho, co lidi před tím tolik poutalo. Těžko bylo mluviti o významu toho či onoho uměleckého výtvoru, o nadání spisovatelově, o nedostatcích či přednostech uměleckého díla v době, kdy kolkolem kosila smrt, kdy válečný pokřik odvolával nebo se strojil odvolati nejbližší nám lidi, kdy všechny hmotné i intelektualní zájmy byly podrobeny tak těžké zkoušce. Všecek zájem Rusů byl v cizí zemi asijské, vzdálené od nich několik tisíc věrst, která se pro ně z nenadání stala důležitou a blízkou. To bylo nejvíce pozorovati v prvých měsících války. Tehdy ani závažné události literárního života nebudily té pozornosti, s jakou by se bývaly jindy setkávaly.

Bohužel, jedna z nejznamenitějších událostí literárního života byla smutného rázu. Byla to smrt *N. K. Michajlovského*. Těžká ztráta vyvolala se strany čtenářstva celou řadu projevů, které došly výrazu v telegramech, listech i adressách, zaslaných redakci »Ruského Bohatstva«, ve věncích, posílaných na hrob spisovatelův, u velkém množství článků, věnovaných památce a činnosti znamenitého autora »Boje o individuálnost«, ve velkolepém pohřbu atd. Ale kdyby pozornost společnosti nebyla v té chvíli obrácena ke Kvantunskému poloostrovu, kdyby neměla před sebou strašné perspektivy hekatomb, přinesených molochu války, o nichž Michajlovskij mluvil v poslední své práci, uveřejněné

* V poslednom roku (1905) pribudol nový veľmi dobrý kalendár Hodžov: »Slovenský Kalendár«, takže je teraz už počet našich s pěstianskými stejný, ovšem ešte nie čo do eksemplárov.

v pařížském listu — byla by ruská společnost ještě hlouběji pocítila celou tíži ztráty, kterou utrpěla jeho smrtí. V uznání ohromného vlivu, jaký měl Michajlovskij na rozvoj ruské společenské ideje, shromáždili se u jeho hrobu nejen jeho přívrženci, nýbrž i jeho literární protivníci, kteří se s ním scházeli ve snaze po pravdě a blahu člověka. V četných pracích, vydaných lonského roku, oceňován byl jeho význam — ale těmi chvatnými náčrtky, napsanými pod dojmem kruté ztráty, není vyčerpána cena činnosti Michajlovského. Literární odkaz Michajlovského čeká na pravého ocenitele; podíl, jejž měl Michajlovskij na pokroku ruské ideje společenské za posledních 40 let činnosti, čeká ještě na svého historika.

Druhou velikou ztrátou pro ruskou literaturu byla smrt *A. P. Čechova*. Spisovatel, jejž směle můžeme přičísti k nejlepším ruským umělcům (neboť on působil na čtenáře obrazy a náladou, a nikoli analysou a tendencí), nalezl v tisku všeobecný soucit a hluboké ocenění. Jeho poslední drama »Višňový sad«, které bylo uvedeno na jeviště v únoru minulého roku, bylo obecenstvem přijato s nadšenými ovacemi. Třeba že smrt Čechovova padla v dobu všeobecného stišení intelligentního života v hlavních městech, sešly se na pohřeb v Moskvě zástupy mnoha tisíců, jež doprovodily pozůstatky básníkovy z nádraží ke hrobu. Nebylo listu, v němž by nebyla oslavena Čechovova činnost.

Těmito dvěma smutnými událostmi byla značnou měrou určena valná část obsahu časopisů minulého roku. Smrt slavného státovědce *B. Čičerina* a literárního historika *I. N. Pypina* vyvolala také značné (ač mnohem menší) množství prací časopiseckých. Abychom uzavřeli řadu nejznamenitějších nebožtíků loňského roku, vzpomenu ještě *K. K. Slučevského.*

Byla-li první polovina r. 1904 nepřízniva pro krásné písemnictví pod příliš silným vlivem událostí válečných — soustředil se veškerý zájem společnosti v posledních měsících na nedokonalostech ruského vnitřního života a na změně právních podmínek ruského občanstva. Vyznačovala-li se první polovice roku stísněností a těžkomyslností veřejného tisku, vyznamenávaly se naproti tomu poslední měsíce nevídaným, zimničným skoro zájmem o vše, co jest spojeno s otázkou osobních práv. I měsíčníky, zejména však denníky ozvaly se nebo se přímo snažily dáti výraz hnutí, hledajícímu podmínky ruského politického života — a toto hnutí vzniklo vlivem válečných neúspěchů. Celá řada otázek, jež dlouho byly zapovězeným ovocem pro veřejnou diskussi v ruském tisku, stala se přístupnou ruským žurnalistům, ale, jak se později ukázalo, jen zdánlivě: po snahách tisku říditi reformní hnutí, které se nezadržitelnou silou šířilo ve společnosti, následovaly kruté repressalie a disciplinární tresty, které ještě jednou nezvratně dokázaly bezprávné položení ruského tisku, přinuceného snášeti rozmary byrokratické zvůle. Ale i při tom byla žurnalistika výrazem společenského probuzení a vyslovovala se o požadavcích, pronášených ve všech vrstvách národa. Časopisy byly plny rozprav o politických otázkách — o týchž otázkách, o nichž se jednalo v zemstvech, městských radách, různých spole-

čenských korporacích, o nichž jednali zástupci nejrůznějších vrstev národa. Zároveň s rozpravami, jež rozbíraly základy dosavadního státního zřízení, odkrývaly příčiny jeho nedostatků a poukazovaly na nutnost změny, objevovaly se v tisku i studie theoretického rázu, jež uváděly tyto změny ve spojení s všeobecnými problémy filosofickými. Pod vlivem tohoto reformního hnutí tvořily se skupiny literárních živlů, do té doby oddělených a nemajících mezi sebou jiných bodů dotyku kromě toho, že se shodovaly v přesvědčení o nezbytné nutnosti reforem.

Vše to dohromady — i vojna, i probuzené společenské uvědomění i zimničné očekávání reforem — soustředilo hlavní zájem na novinách, které jsou pružnější, citlivější, způsobilejší ozývati se na nejmenší změny politické atmosféry, než časopis. O noviny vzbudil se zájem i u takových vrstev národa, které před tím zcela ignorovaly tištěné slovo — a v té příčině válka měla nepochybně kulturní význam. Ovšem, až pomine palčivá zajímavost, již nyní novinám dodávají válečné události, značná část těchto nových čtenářů odpadne, ale jiná část zachová si zájem k tištěnému slovu a tím vstoupí ve stálý styk se spoluobčany.

Dosud tento zájem neklesal, spíše vzrostl, a počet odběratelů novin rostl do výše nevídané a do nedávna ještě neuvěřitelné; objevují se nové orgány denního tisku a všecky nacházejí ohromný počet čtenářů, bez ohledu na těžké překážky, jež naše censura klade rozšiřování více neb méně svobodného slova.

Všecky tyto okolnosti byly nepříznivy rozvoji umělecké literatury. V časopisech, pro něž, jak jsme ukázali, zájem klesá se vzrůstem zájmu pro denníky, čtenář nehledá — jako dříve — belletrii. I zde se obrací k těm oddílům, které tak či onak přetřásají palčivé otázky doby, ač theoretické přetřásání zajímavých společenských otázek naráží na překážku, poněvadž většina ruských pokrokových časopisů podléhá předběžné censuře.

I za těchto nepříznivých okolností objevilo se v krásném písemnictví minulého roku několik děl, která na se obrátila všeobecnou pozornost. Část těchto prací vyšla, jako obyčejně, v revuích a belletristických listech. Uvedeme jen několik románů a povídek. Vyšly: od *Andrejeva* »Přízraky«, od *Boborykina* »Bratří« a »Neshoda«, od *Dimitrijeva* »Oblačici«, od *Kuprina* »Židovka«, od *Merežkovského* »Petr a Alexěj«, od *Podjačeva* »Mezi dělníky«, od *Potopenka* »Na mír«, od *Tana* »Za oceánem«, od *Juškeviče* »Naše sestry«. Jiná část belletristického materiálu vyšla v dobročinných sbornících. Nejlepší z nich byl »K světlu«, v němž mimo jiné vyšla *Korolenkova* povídka »Feudálové«. Kromě takových sborníků, vydávaných k dobročinným účelům a obsahujících vedle uměleckých prací články rázu publicistického, kritického a vědeckého, přinesl minulý rok novinku: sborníky obsahu ryze belletristického.

Nakladatelstvo »Znanije« vydalo dva takové sborníky; v jednom z nich vyšel »Višňový sad« *Čechova*, který vyvolal četnou literaturu

kritik. Vyšly v nich také práce, které k sobě obrátily všeobecnou pozornost, jako: od *L. Andrejeva* »Život Vasilija Fivejskoga«, od *M. Gorkého* »Člověk«, od *E. N. Čirikova* »V rukojmí«, od *S. Juškeviče* »Žid«.

Velký počet prací vyvolala patnáctiletá památka smrti jednoho z největších ruských duchů a znamenitého spisovatele Černyševského, který, jak se v nejnovější době ukázalo, prožil skoro dvacet let na Sibiři, odsouzen k těžkým pracím — bez nejmenší viny...

Založeno minulého roku i několik nových měsíčníků, jako v Moskvě »Pravda« a »Vjesy«. Z nových denníků připomínáme nejprve »Syna Otěčestva«. Vyšlo pouzo 12 čísel, načež byl list po třetím napomenutí zastaven.*) Jiné nové denníky jsou »Naša žizň« a »Naši dni.«**)

To by byl stručný obraz loňské ruské literatury, která počítá rok 1904 k svým nejslabším.***)

(Z »Ruských Vědomostí.«)

RUDOLF BROŽ:

Politické proudy v současném Polsku.

(Pokračování.)

V prvních letech své existence usilovala P. P. S. faktický spojiti různorodé elementy v jeden celek na základě daného programu a na druhé straně rozšířiti síť svých organisací na venkově (Łódž, pánev Dąbrowská, Białystok atd.). Strana organisuje dělnické vrstvy v jednotlivých středech průmyslových, řídí jich boj s kapitalisty a vládou, uvědomuje se pomocí časopisů, brožur, proklamací atd.

Ku konci let devadesátých vliv P. P. S. jest mezi dělnictvem rozhodující. Její organisace má ohromné množství větších nebo menších skupin; počítá se asi 30 tisíc uvědomělých dělníků, kteří znají dobře požadavky strany a šíří je mezi svými soudruhy. Zasahujíc do všech průmyslových středisek Polska a i Litvy, repraesentuje »polská strana socialistická« politického činitele, s nímž vláda musí počítati a skutečně počítá.

Od r. 1901 P. P. S. byla rozvojem svého vlivu a svých styků pobádána k rozšíření své organisace i na venkov, kde jest tisíce zemědělců a zemědělských dělníků, kteří jsou utiskováni stejně od velkostatků a dvorů, jako od úřadů. Za účelem uvědomování selských vrstev byla založena »Gazeta Ludowa«, jež počala rychle vytlačovati národně demokratického »Poláka«, poněvadž nový lidový list počal sedlákům mluviti o dvoru a o knězi, o němž dříve nic neslyšeli. Agitace socialistů jde dosti úspěšně, ač národ. demokracie jí klade značný odpor. Polští socialisté, uvědomujíce chłopa po stránce politické (poměr k vládě), sociální (velkostatek) a kulturní (kněz), probouzejí široké vrstvy selského obyvatelstva.

---

*) Letos vychází znova. *Red.*

**) Oba nyní zastaveny. *Red.*

***) Podáváme tento stručný přehled z »Ruských Vědomostí«, poněvadž se nám letos nepodařilo získati přehled původní. Příčina jest na snadě: všecky mysli na Rusi jsou příliš vzrušeny časovými, životními otázkami ruského národa a ruské říše vůbec. *Red.*

Publicistická činnost P. P. S. zasluhuje všeho respektu. Hlavní místo tu zaujímá tajně vydávaný časopis »Robotnik« (od r. 1894), jenž se tiskne asi ve 2 tisících ex. Kromě tohoto hlavního listu vychází tajně: »Górnik« (asi 700 ex.), »Białostoczanin«, »Radomianin«, »Łodzianin«, »Kurjerek Ostrowiecki«. Za hranicemi (v Londýně a nyní v Krakově) jsou vydávány a do Pol. kr. převáženy časopisy »Przedświt« (politicko-sociální měsíčník), »Światło« (lidový dvouměsíčník), »Gazeta ludowa« (čtrnáctidenník pro selské obyvatelstvo), »Kurjerek zakordonowy i zagraniczny«, v židovském žargonu »Arbajter« a »Proletarische Welt«.

O pětileté vydavatelské činnosti P. P. S. (r. 1895—1900) praví officialní zpráva strany, že za tuto dobu tajně v král. Pol. bylo vydáno celkem 184.020 ex. různých tisků, a to hlavně

52	provolání	117.820 ex.
29	čísel »Robotnika« o 354 str.	39.400 »
10	» »Górnika« o 70 str.	5.950 »
2	» Radomianina o 14 str.	775 »
2	» »Kurjerka Robotnika«	2.750 »
17	různých drobných tisků, odb. časop. atd.	17.325 »

Kromě toho bylo z ciziny přes hranice tajně převezeno v téže době asi 120 tisíc ex. časopisů a brožur. Hlavní část publikací (tajně tištěných nebo převážených) jest psána polsky: 282.279 ex.; z ostatku připadá na židovské 11.316, německé 3.021, lotyšské 1.680, běloruské 755, litevské 295, Ve všech těchto jazycích P. P. S. šíří své myšlenky na území býv. státu polského.

Je to celá politicko-sociální literatura. Uváží-li se, s jakými obtížemi a nebezpečenstvími jest spojeno vydávání nebo šíření tajných časopisů a spisků v Rusku, těžko si představiti, kolik námahy, obětování a nadšení repraesentují uvedené číslice. Uvažme dále, že bez těchto tiskopisů několik millionů lidu bylo by vůbec bez veškeré stravy duševní, že tyto tiskopisy jsou jedině volnou tribunou, s níž svobodně polsky se může mluviti k lidu a pochopíme, co práce nejen třídní, ale také eminentně národní a vlastenecké jest skryto v této propagandě!

P. P. S., ač klade důraz na to, že zastupuje sociálně hospodářské zájmy pracujících vrstev, jest zároveň demokratickým výrazem národních a politických tužeb národa. Ba tato strana v době příjezdu cara Mikuláše II. do Varšavy, kdy všechny tábory zdály se zapomínati na křivdy svého národa, stála tu téměř jediná jako nesmiřitelný obhájce národní svobody a prohlašovala slavnostně, že dnes polský proletariát bere na svá bedra ideu heroických povstalců minulých dob.

Citujeme jako historický dokument hlas »Robotnika« (čís. 24) o národně-politickém poslání polského lidu: »Zaplakat by musil nad osudem zrazené vlasti dávný povstalec polský, kdyby ze sociálních nížin nedolétaly k němu ohlasy nového boje, budící tuchu a naději lepších časů. Kdy zajisté tam nahoře vůdčí třídy národa pojí

se s nájezdcem v srdečném objetí, tu v dílnách, továrnách povstává nový smrtelný nepřítel carismu, plný sil a víry ve svou budoucnost, polský proletariát... Neboť v Polsku nyní jenom my bojujeme, a toto Polsko bude naším, Polskem vítězného proletariátu.«

*

Kromě P. P. S. jsou ještě dvě skupiny socialistické v král. Pol.: t. zv. »Proletarjat« a »Strana soc. demokratická král. Pol. a Litvy«. První skupina (od r. 1900) pokusila se obnoviti tradice býv. »Proletarjatu« a hlavně »Nar. Volji«. Je totiž charakteristickou známkou této skupiny doporučování terrorismu, před kterým prý nejsilnější vláda musí ustoupiti, jenž jest prý v ruských poměrech nutným a stal by se mezi dělnictvem brzy velmi populárním. Kromě této taktiky liší se poněkud od P. P. S. tím, že větší důraz klade na dobytí ruské konstituce, ač se nevzdává požadavku samostatného Polska. Za hranicemi vydává časopis »Proletarjat« a vědecké spisy sociální.

»Proletarjatem« nemusíme se obšírněji zabývati, poněvadž jest spíše sdružením několika lidí než stranou a nemá pražádného vlivu na lid v kr. Pol. Jeho terrorism zůstává na papíře. »Przedświt« nazval jej »revolverovou fraseologií«.

Více vlivu na dělnictvo (hlavně ve Varšavě) má »Socjalna demokracja król. Polskiego i Litwy«, jež se podstatně liší od P. P. S. Snahy této strany můžeme shrnouti v tato hesla: Nejbližším úkolem dělnictva jest dosažení ruské konstituce. Obnovení Polska jest utopií. Přijetí tohoto požadavku oddělilo by polské dělnictvo od jediného spojence, ruského dělnictva, a svedlo by je se stanoviska třídního a mezinárodního na základ bojů národnostních.

Hlavním hlasatelem této myšlenky, jejímž základem jest výlučný a orthodoxní marxismus, jest zejména v Německu známá spisovatelka Rosa Luxemburg, jež ve svém díle »Die industrielle Entwicklung Polens« tvrdí, že polská otázka byla rozřešena ekonomickým rozvojem Polska. Rozřešení toto nastalo ekonomickým spojením Polska s Ruskem, jež navázalo tisíce nití mezi oběma zeměmi. Následkem těchto společných a totožných hospodářských zájmů měšťanstvo polsko-ruské dosáhne konstituce a jeho dědictví převezme proletariát polsko-ruský.

Orgánem této strany jest »Przegląd soc. dem.«. Strana tato stojí na třídním stanovisku, vylučujíc ze zájmů dělnických každou snahu národnostní nebo politický separatism polský. Proto ji nazvala P. P. S. »ugodovým socialismem«. Tímto svým zamítnutím veškerých snah národně-politických soc. demokracie má velmi málo přívrženců a politického vlivu.

Jediným skutečným repraesentantem polské třídy dělnické a skutečnou stranou politickou v kr. Pol. jest »Polská Strana Socialistická«, jejíž úsilí sociální jest proniknuto zájmy národně politickými. Má své přívržence nejen mezi průmyslovým dělnictvem, ale i drobným a bezzemkovým zemědělstvem a mladou intelligencí.

P. P. S. jest výrazem životních potřeb millionů polského lidu a ideálních národních snah po nabytí politické samostatnosti.

*

Socialism v Poznaňsku a Haliči, o němž jen stručně chceme pojednati, vyvíjí se velmi zvolna, poněvadž je tu málo průmyslu.

Pro Poznaňsko, západní Prusko a Horní Slezsko existuje od r. 1893 zvláštní organisace pod názvem »polská strana socialistická«, jež má stejné snahy, jako stejnojmenná strana v král. Pol.

Od r. 1893 P. P. S. v Německu tvořila samostatnou skupinu, jež pracovala sice neodvisle, ale solidárně s německou soc. demokracií, což později zavdalo příčinu k neustálým sporům.

Polská strana socialistická, jejíž orgánem jest »Gazeta robotnicza« (zal. r. 1891 v Berlíně), rychleji se rozvíjela na Hor. Slezsku než v Poznaňsku; kdežto v Poznani socialistický kandidát obdržel r. 1900 jen 400 hlasů, ve Slezsku obdržel 25 tisíc hlasů polských. Malé rozšíření socialistického hnutí v Poznaňsku jest zaviněno tím, že zde by se mohlo opříti jen o selské obyvatelstvo, které jest pod rozhodným vlivem kněžstva.

R. 1901 povstal na provincionálním sjezdu spor mezi německou sociální demokracií a samostatností P. P. S. Ústřední orgán »Vorwärts« počal útočiti na přílišné zdůrazňování národnostní otázky a snahy po politické neodvislosti. Touto otázkou, jejíž vylíčení přesahuje rámec naší rozpravy, zabývaly se každého roku všeobecné sjezdy německé soc. demokracie. Časem bylo napjetí tak prudké, že krakovský »Naprzód« nazval část německých soudruhů »socialistickými hakatisty«. Dosavadní řešení nejsou nikterak definitivní. Tento spor třeba vysvětliti jednak tím, že něm. soc. demokracie, jsouc částí panujícího národa, nemůže pochopiti plně národně politických snah podrobeného národa a že i při svých theoriích prakticky a skutečně jest pod vlivem germanisační a výbojné politiky Německa. To také jí vytkl svého času »Naprzód«.

Polští socialisté na druhé straně správně pochopují, že hájení jejich území proti germanisaci tvoří část zájmů lidových. Proto opírají se vysílání německých agitátorů a stavění německých kandidátů v polských krajích.

Svůj program stanovili r. 1901 slovy: »Sjezd uváživ, že 1) bezprostřední zájem dělnické třídy vymáhá příznivých podmínek pro rozvoj kultury v zemi, 2) že vrstvy měšťanské nemohou účinně opponovati germanisační vládě, poněvadž stojí na stanovisku třídním a nerozumějí nejživotnějším zájmům třídy dělnické, 3) že útisk polské národnosti překáží proletariátu v boji ekonomickém a politickém — jest přesvědčen, že polská strana socialistická má povinnost bojovati proti germanisačním choutkám vlády a konservativních živlů; sjezd žádá pro polský lid v části pruské úplnou autonomii a prohlašuje, jako v dosavadních

resolucích, že uvědomělá třída dělnická bude vždy usilovati o obnovení volné a samostatné vlasti.«

Třeba připojiti ještě několik slov o socialismu v Haliči. První počátky socialistického hnutí v Haliči padají do stejné doby, kdy počal se rozvíjeti polský socialism v král. Polském. V prvních dobách byl tajný a byl velmi pronásledován od úřadův. Hlasatelé socialistických myšlenek byli několikráte vězněni (připomínáme veliký politický proces v Krakově r. 1880). Prosté udání, že někdo theoreticky vyznává učení socialistické, stačilo, aby byl obžalován se zločinů proti státu a veřejnému pořádku. V letech osmdesátých povstala mezi lvovským dělnictvem známá píseň »Czerwony sztandar«, jež se stala oblíbenou písní všech polských socialistů. Autorem písně jest žurnalista a básník Bolesław Czerwieński († 1887 ve Lvově), jehož památky každého roku lvovské dělnictvo vděčně vzpomíná.

Ke konci let osmdesátých dobyl si socialism již práva existence. R. 1890 svátek prvního května byl veřejně oslavován. V letech devadesátých rychle se rozšiřuje mezi dělnictvem v Krakově, ve Lvově a několika městech venkovských. Má své členy v několika radách obecních a okresních; r. 1902 socialisté byli zvoleni i do městské rady v Krakově a ve Lvově.

Při prvních volbách v V. kurii Ig. Daszyński byl zvolen v Krakově asi 23.000 hlasy, Kozakiewicz ve Lvově asi 18.000 hlasy. Při druhých volbách socialisté ztratili mandát lvovský; avšak při doplňovacích volbách do zemského sněmu obdržel I. Daszyński 2 tisíce hlasů proti ministrovi Piątakovi, jenž byl zvolen jen 300 hlasy. Tato volba jest pozoruhodna tím, že ukázala, jak značně socialism jest rozšířen mezi intelligencí a drobným měšťanstvem, poněvadž dělnictvo nemá volebního práva do sněmu.

Hlavním orgánem jest denník »Naprzód«, jenž jest největším a nejdůležitějším polským socialistickým listem vůbec.

Nehledíme-li k odborově organisační práci (typografové a obchodní pomocníci mají své vlastní časopisy), jež nemůže se vykázati ovšem tak velikými výsledky jako v jiných zemích, poněvadž v Haliči jest velmi nepatrně rozvinut průmysl a o průmyslovém dělnictvu takřka nemůže býti řeči (snad kromě jednoho nebo dvou míst), mají polští socialisté v Haliči hlavně ten význam, že vydobyli před úřady respekt k občanským svobodám, pokud v Rakousku o nich možno mluviti, že do uhněteného lidu, dosud klerikály zatemňovaného a šlechtou utlačovaného, vrhli jiskru uvědomění a nespokojenosti. V Haliči jsou socialisté hlavním zástupcem svobodějších myšlenek, kulturní a sociální práce a naději v lepší budoucnost.

Hlavně polský socialistický poslanec I. Daszyński, lidový řečník a agitátor pozoruhodného talentu, jenž jest intellektualním vůdcem socialistického hnutí, získal si zásluhy, že nemilosrdně přibíjel na pranýř haličské hospodářství šlechtické a tím aspoň poněkud přinutil správní úřady haličské, aby šetřily práva a zákonů.

Co se týče myšlenkové podstaty haličského socialismu, možno říci, že ač tvoří součástku rakouské soc. demokracie, jest ve skutečnosti prodchnut stejnými názory a smýšlením jako P. P. S., tedy že také jeho politickým cílem jest založení sjednocené a samostatné polské republiky.

Poslední sjezd haličsko-polských socialistů (v Krakově r. 1904); manifestačně projevil, že jest součástkou jednotné »Polské Strany Socialistické« a že hlavním požadavkem této strany, rozprostírající se na celém obvodu polském, jest obnovení polské neodvislosti.*)

IV.

Národní demokracie.

Dnešní směr »národně-demokratický«, jenž zastupuje krajní tendence národnostní, prodělal četné změny ve svých názorech. Jeho evoluce jest velmi zajímavá.

Předchůdcem národní demokracie byla »Polská Liga«, tajná organisace politická, jež měla býti nejvyšším orgánem a národní vládou polskou. Založena byla r. 1886. Z jejích stanov, dnes již veřejně známých, dovídáme se o hlavních úkolech »Ligy«. Citujeme aspoň některá ustanovení:

»§ 1. Úkolem Ligy jest přizpůsobiti a seskupiti všechny síly národní za účelem získání neodvislosti Polska v hranicích před roztržením na základě federativním a se vzhledem k rozdílům národnostním, nespouštějíc s oka ani těch částí »Rzeczy pospolitej«, které dříve od ní odpadly.«

Liga vyvrací očekávání, že by Evropa sama jednou postavila na denní pořádek polskou otázku, i hlásá, že polský národ musí vyvinouti sám tolik síly a významu, aby přinutil cizí státy s ním počítati. »Centralisace (výkonný výbor Ligy), majíc na zřeteli především činnost revoluční, neomešká užívati svého vlivu k podpoře vzdělání lidu, blahobytu tříd vyděděných a vůbec rozvoje národních sil v ohledu sociálním a hospodářském.«

R. 1887 počal ve Varšavě vycházeti týdenník »Głos«, vydávaný kroužkem radikálně demokratické intelligence. Nový časopis konstatuje nejprve úplný chaos v politickém nazírání současné generace, úpadek starých programů a neurčitost v stanovení nových cílů, potom stanoví si svůj vlastní program, v němž hlavním základem veškeré politiky jest lid. Głos píše: »Lid, povolán jsa v nových okolnostech k samostatnému životu, rozvíjí se nutně na základě svých vlastních sil a směřuje k občanskému uvědomění. Musíme uznati význam tohoto procesu, sloučiti s jeho rozvojem všechny životné zájmy země, bojovati s předsudky, zatemňujícími jeho význam a balamutícími polskou intelligenci. Odtud vyplývá zásada, že potřeby a zájmy našeho lidu mají říditi naši činnost. Stojíce na půdě skutečných zájmů lidu, budeme

*) Ač povznesla svůj hlas proti tomu i značná menšina internacionálně-socialistická. Srv. Slovan. Přehl. VII., str. 129. *Red.*

»rozhodně potírati nároky těch, kteří vystupujíce ve jménu tisícileté kultury a tradice, nechtějí viděti a nepamatují toho, že ideály této tradice a formy této kultury jsou cizí většině národa.«

Vydávání »Głosu« znamenalo, že mezi polskou intelligencí povstává nový směr, jenž chce buditi lid a intelligenci k aktivní činnosti politické na základě demokraticko-národním. Dosud intelligence byla buď »ugodowa« nebo mezinárodně socialistická.

Mezi »Głosem« a »Polskou Ligou« jest jistý svaz: první vzniká v kraji, druhá v cizině mezi emigranty; obě skupiny jsou však projevy nové touhy po aktivní práci. Těžké následky povstání r. 1863, jež zbavily celý národ víry v úspěch jeho boje, musily býti jenom dočasné. Smířiti se s losem, vzdáti se snah a aspirací na samostatný život národně politický, tyto a podobné theorie musily vyvolati reakci. »Głos« a »Polská Liga« jsou projevem této reakce. Obě skupiny, jež na počátku dělily některé neshody, sloučily se po krátkém vývoji v jeden politický směr. (Dokonč.)

Z knih a časopisů.

»Zrcadlo Dalmacie«.

(Dokončení.)

V celku odhaduje se bohatství Dalmacie na 1.280 mil. K, roční příjmy činí však jen asi 75 mil.; připadá tedy ročně jen 125 K na jednoho obyvatele — což jest průměr mnohem nižší, než u všech rakouských a civilisovaných národů! A přece, kdyby prozíravá a moderní vláda pochopila význam skvostu, jakým je Dalmacie, mohla by snadno zdvihnouti roční příjmy na 480 mil. K. Tento obnos by postačil, aby Dalmacie žila z rolnických příjmů zemědělských — bez ohledu na průmysl, řemeslo a obchod. Již tímto obnosem nebyla by Dalmacie zemí passivní, předmětem nenávisti rakouských politiků.

Rakouští politikové hledí s opovržením na »dalmatskou delegaci«. Dalmacie vysílá do Vídně jen 11 poslanců (9 Chorvatů, 2 Srby). Tato nejmenší národ. skupina v parlamentě ovšem nic nepořídí; ostatní poslanci mohou se spolčiti se svými krajany z jiných zemí — dalmatská delegace jest osamocena; 40 chorv. delegátů ve společném sněmu v Pešti dělá ještě méně ... Vlaši, jichž jest jen 800.000 v celém mocnářství, mají 19 poslanců vesměs v říšské radě, Chorvaté jsou rozděleni na dva sněmy, čímž trpí Dalmacie nejvíce.

Poměry školství jsou ještě smutnější. Italských posluchačů jest jen 478 — ale o vlašské universitě se jedná; Chorvatů je 1310 — a mají jen neúplnou universitu v Záhřebě, a k tomu ještě, díky dualismu, veškeré tamější zkoušky v Rakousku neplatí. Žádný národ netrpí dualismem tolik, jako právě Chorvaté. Na rakouských universitách 888 dalmat. posluchačů poslouchá německé přednášky (teprve v nejnovější době vzmáhá se proud na českou universitu v Praze). Jedenáct mil. Němců má 4 university, pět millionů Chorvatů a Srbů (v Rakousku) má jen jednu neúplnou, která v jedné

*

části říše ani není uznána... Technických a jiných vysokých škol vůbec nemáme, ač podle klíče měli bychom v Chorvatsku právo na dvě, v Cislajtanii na jednu, tedy dohromady na tři.

Co se týče středních škol, není sice Dalmacie v nevýhodě, má jich 7 (ovšem hlavně jen gymnasia), ale tím hůře jest s odbornými školami. Obchodní školy není v Dalmacii ani jediné, ač by mělo býti poměrně 4—5 takových škol. Průmyslové jsou jen dvě; poněvadž jinde připadá jedna na 25.000 obyv., mělo by jich v Dalmacii býti 24. Lesnické a hospodářské školy připadaly by Dalmacii aspoň 4, — vskutku má jen jedinou rolnickou, a to tak zařízenou a vedenou, že je přímo paskvilem. Proto má také — 5 žáků! Nyní ji — zavřeli.

Odborných škol a ústavů různého směru (jako jsou školy hornické, nautické, sirotčince, ústavy pro slepce, hluchoněmé, školy hudební a divadelní, pro ženské ruční práce, školy babické) je v Rakousku celkem 2406, z toho v Dalmacii 31 — ale jen bezvýznamných, podružných, vyjímaje dvě školy nautické. V Dalmacii není hornické školy, není ústavu pro slepé, pro hluchoněmé, není školy hudební — tedy jen škola babická, pro ruční práce a několik opatroven a sirotčinců, vše to jen ve 4 hlavních městech.

Měšťanských škol je v Předlitavsku 776, v Dalmacii poměrně by jich mělo býti 18 — skutečně jest jich 6.

I v obecném školství je Dalmacie zanedbána. Má jen 353 školy obecné, kdežto by jich potřebovala aspoň 454. Ale i těch, co má, nikdy by neměla, kdyby se zemský fond o to nestaral! — V Dalmacii tedy není university, techniky nebo jakékoli vysoké školy, není ani jediné školy obchodní, zemědělské neb jiné odborné školy — jen dvě kusé školy průmyslové a dvě nautické školy dávají dalmatskému dorostu určité vzdělání.

Při takové péči o osvětu v Dalmacii nepřekvapí, že dnes stojí svými analfabety na prvním místě v Rakousku — i Bukovina ji za posledních 20 let daleko předstihla. Analfabetů má Dalmacie 82·8% všeho obyvatelstva, kdežto průměr negramotných pro celé Rakousko jest pouze 29·4% — tyto číslice vrhají smutné a významné světlo na otcovskou péči povolaných činitelů! A přece není dalmatský lid tak nepřístupný osvětě; dokazuje to nejlépe velký počet vystěhovalců, kteří v brzku dovedou se přizpůsobiti kultuře jiných zemí a stávají se — na př. v jižní Americe — dosti vlivným faktorem v životě veřejném.

Přirovnání výtěžku z přírodních darů ovšem jest velmi relativní. Přece však tyto číslice jsou zajímavé a poskytují dosti bezpečný základ pro posouzení vládního systému. Rakouské mocnářství vytěžuje z uhelných dolů, z hornictví a solivarů ročně 550,322.000 K. Poměrně měla by Dalmacie participovati na té summě 18 milliony korun. Fakticky přináší jen 660.000 K, tedy 0·2%, osmnáckrát méně, než všechny ostatní země. Dříve, v příznivých minulých dobách, vytěžovala tuto summu jen z vinné úrody!... Hlavní nynější výtěžek odpadá na solivarny — ale i tyto vynášely by mnohem více, kdyby jich rakouská vláda byla nenechala úplně v tom stavu, v jakém je

převzala od Francouzů. A známo jest, že v Dalmacii jest mnoho a výtečného uhlí a rud, a že by jen racionalní pomáhání tomuto odvětví přineslo Dalmacii ohromný zisk.

Za těchto okolností nepřekvapí finanční stav této země. Dalmacie stojí na posledním místě v přímých daních, na posledním v nepřímých, na posledním v osobní dani z příjmů. Průměr z přímých daní jest jen 6 K 6 h na osobu, nepřímých 4 K 10 h (Bukovina, první po Dalmacii, odvádí již 10 K 8 h!); daň z příjmů platí jen 6606 osob, tedy 1% obyvatelstva — ve všech ostatních zemích absolutně i relativně mnohem více.

Rakousko má nyní asi 9000 mil. K státního dluhu, na jednotlivce připadá tedy 340 K. Z této summy byly stavěny dráhy, prováděny meliorace, regulace řek atd. Dalmacie z toho dostala 4—5 mil. K na meliorace a vysušování, jež bylo hanebně provedeno, a asi 30 mil. K na stavbu drah, jež jsou, jak známo, unikem v celém světě, nemajíce spojení s říší! (Teprve přede dvěma lety bylo provedeno spojení do Bosny, ale jen úzkokolejnými, strategickými tratěmi. Hlavní síť o normálních kolejích zůstala i dále beze spojení!) Každý Dalmatinec má tedy na hlavě 340 K státního dluhu, což odpovídá 323 mil. K pro celou Dalmacii— ve skutečnosti z toho nedostala ani šestinu!

V jediném odvětví, totiž ve vinařství, stojí Dalmacie na prvním místě, produkujíc celkem ročně 770.000 *hl* (celé mocnářství 4,083.000 *hl*). Ale i ten jediný pramen byl podťat; smlouva s Italií stlačila cenu vín na polovici, čímž Dalmacie ztratila 8—10 mil. K ročně. První, pyšné místo scvrklo se v smutnou ironii!

Úhrnný hypoteční dluh rakouských statků činí dnes 9.200 mil. K. Dalmacie byla nucena převzíti z toho více než 50 mil. Úroky obyčejně činí 5%, v Dalmacii půda vynáší jen 3% — jsou tedy dalmatští poplatníci nuceni hraditi ze svého ještě 2%; potrvá to asi tak dlouho, až celý zisk půjde na úroky a rolnictví bude výhradním majetkem cizího kapitálu.

Vraťme se ještě k drahám. Celé mocnářství má nyní 40.030 *km* drah. V Rakousku připadá na 15 *km*^{2} 1 *km* železnice, měla by tedy Dalmacie míti podle toho poměru asi 800 *km*. Ale Dalmacie ovšem je i v tom na místě posledním, i má železnic všeho všudy **126** *km*! A v jakém stavu a s jakým spojením, již jsme uvedli.

Potom již nepřekvapí, že je Dalmacie také v poštovní dopravě na místě posledním, má nejmenší obrat v listech a tiskopisech, jen v telegramech je na místě devátém, tedy před 6 zeměmi (což dlužno přičísti námořnímu vlivu). Jedno však překvapuje: v pošt. spořitelně zaujímá páté místo. Ze 140 mil. K připadá na Dalmacii 3,836,000 K čili 6 K 8 h na hlavu, v Dol. Rakousích, jež jsou na předním místě, jen 12 K 6 h, v Haliči dokonce jen 1 K 6 h. Dalmacie vyniká značně nad průměr 4 K 4 h — což dokazuje, že tento lid dovede spořit i v nejhorších poměrech. Ovšem je to ctnost, jež málo prospěje: peníze takto leží ladem, místo aby se užitečně ukládaly ve výnosných podnicích.

Vývoz není z Dalmacie — kromě vína — téměř žádný, naopak dovoz je velmi značný: musí se dovážeti skoro všechno, poněvadž průmyslových závodů není. Jen drobný dobytek je hojný, i není potřeba dovozu; zde Dalmacie zaujímá první místo: připadáť průměrně 180 ovcí a 147 koz na 100 obyvatelů (v Rakousku jen 41 kusů).

Může se tedy klidně říci: Dalmacie vůbec nepokročila za posledních sto let, je bohatou, úrodnou zemí budoucnosti; správně pochopili její význam Francouzi a blahodárně začali působiti — rakouská vláda však bohužel nikdy toho významu nepochopila a nepomáhala k rozkvětu svého krásného pobřeží, naopak svou apathií z Dalmacie udělala nejzanedbanější, nejpassivnější, nejzotročilejší zemi celého mocnářství — přímo paskvil na evropský kulturní, hospodářský a finanční vývoj. Paskvil, s kterým si ještě ironicky pohrává: velkomyslně věnuje 100 až 200.000 K ročně ku povznesení a hospodářskému mohutnění země . . . 200.000! . . . Zde patří jen — tečka.

*

Tedy statistika zajímavá, i jsme vděčni don Vusiovi, že ji učinil přístupnou širším kruhům. Pro ni rádi mu odpustíme jeho smělé zálety do říše fantasie o budoucím utváření rakouského mocnářství. Jen jedno zapomněl uvésti: že totiž velkou vinu na všem tom přece nesou Dalmatinci sami. Kampanilistické, malicherné politikaření, vášnivé stranictví, nevšímavost, pohodlnost, nedostatek praktického a účelného sebevědomí, jež nutně vede k vytrvalé sebeobraně, k vlastní iniciativě, k založení všech těch praktických prostředků, bez nichž malí národové v Rakousku absolutně nemohou ku předu. Co pomohlo Čechům a zachránilo je, nedovedli Dalmatinci nikdy pochopiti; je to krátké, mnohoslibné a obrozující heslo národa budoucnosti: svépomoc! A proto vládní systém může tak klidně odpočívati — na svých vavřínech . . .

V. J.

DOPISY.

Z Petrobradu.

18. května 1905.

(Zlomyslná charakteristika. — Obecné položení. — Neschopnost vlády. — Dokazování věcí, nepotřebujících důkazů. — Akademie Nauk a řeč i literatura maloruská. — Krajní požadavky společnosti. — Revoluce a protirevoluce. — Všeobecný rozklad. — Stud.)

Z dob svého dětství pamatuji čtyrverší, jímž Poláci, vděční za útisk a odnárodňování, charakterisovali Rusy: »Wiara w pokłonach — nabożeństwo w dzwonach — honor w odzieży — a służba w kradzieży.« V této zlomyslné a přemrštěné charakteristice jest však mnoho pravdy, jen že pravda ta nevztahuje se pouze na Rusko, nýbrž i na jiné země a národy, třeba hned na samé Poláky — anebo i na vaše Rakousko. Také u vás jde nikoli o víru, nýbrž o »poklony«, t. j. o předstírání pokrytecké nábožnosti. U vás rovněž pobožnost projevuje se »zvony«, t. j. hlučnými slavnostmi a imponováním davu zevnějším leskem. Vždyť

jste nejvíce »apoštolskými« žáky a dědici Říma! A že i u vás dovedou krásti ve velkých rozměrech, dokázaly četné skandály a processy v kruzích výše i níže položených.

Předeslav toto, aby mi nebyla učiněna výčitka jednostranného a příliš černého pohlížení na naše poměry, přistupuji k rozboru jednotlivých částí oné charakteristiky.

Nuže: »víra v poklonách«. Skutečně stupeň víry měří se dosud počtem učiněných poklon a křižováním se tolika a tolika prsty. Kdo se křižuje jiným počtem prstů, jest kacířem obmezených práv; a kdo se vůbec nekřižuje, je za to práv vůbec pozbaven. Úkaz velikonoční, který jest opravdu vážným krokem v želvím pohybu naší byrokracie na dráze pokroku, značně redukuje ona obmezení práv vyznání nepravoslavných, ale otázky té neřeší, podávaje pouze toleranční drobty — a zapamatování všech příslušných podrobností vyžaduje značné námahy paměti. A tak po starém panuje u nás »víra v poklonách«.

»Pobožnost ve zvonech.« Té se ještě dlouho nesřekneme, ještě dlouho budeme si libovati v hlučných pobožnostech, považovaných za teploměr naší hromadné i jednotlivé nábožnosti.

»Čest v oděvu« do té míry zahnízdila se v našem myšlení a duchu, že i dnes, po tolika vskutku tragických dějích, ve chvíli, kdy praští základy trůnu i státního ústrojí, obíráme se s úplným klidem kancelářského filosofa otázkou reformy uniformování úředníků a soustřeďujeme svou samoděržavnou a byrokratickou pozornost na epoletách, výložkách, hvězdičkách a prýmkách, na stanovení šesti neb dokonce sedmi změn úředního oděvu (»služebního«, »všedního«, »obyčejného«, »svátečního«, slavnostního«, »cestovního« atd.). Při té příležitosti nezapomenulo se ani na oberprokuratora nejsvětějšího Synodu (jímž jest nyní proslavený Pobědonoscev): povýšeni do služební třídy, která má právo — nositi bílé kalhoty . . . Nejsměšnější a zároveň nejsmutnější z toho všeho jest změna uniformy úředníků — provincie Kvantunské, v níž leží Port Artur a Dalnyj a jejíž vyrvání z rukou japonských náleží asi do říše marných snů.

Konečně »služba v krádeži«. V tom jest skutečný embarras de richesse. Úplatnost, zpronevěřování veřejných peněz (»kaznokradstvo«), nejrozmanitější sinekury atd. závodí o palmu. Jak jen různí dobrodinci nemilosrdně okrádají nešťastné vojíny, marně hynoucí na polích mandžurských! . . .

A což na př. vydržování náměstnictva dalekého východu se čtyřmi odděleními kanceláře náměstkovy, jmenování nových úředníků na místa, spojená se správou té země, která jest již v rukou Japonců — není-liž to, eufemisticky řečeno, vyhazování veřejných peněz, byť legalisované a sankcionované? Toliko náměstek dalekého východu, sedící nyní v Petrohradě a nic nedělající, dostává 104.000 rub. ročního platu. — A což jenerál Kuropatkin? První jeho telegram potom, když po mukdenské porážce rozhodnuto bylo jeho odvolání s místa vrchního vojevůdce, zněl: »Prosím, aby mně bylo zůstaveno dosavadní služné.« (»Prošu sochraniť mně prežněje žalovaňje.«) Tento vůdce po osudné

porážce nemyslel v první chvíli na hrůzu situace, nýbrž — na vlastní kapsu. Neměl dosti na tom, že ubíraje se na bojiště obdržel 100.000 rub. cestovného, že jeho choť dostala 50.000 rub. na přestěhování do nového obydlí a 21.000 roční pense, že on sám dostával po celý rok 12.000 rublů měsíčně, používaje zároveň státních zásob potravních — neměl dosti na tom všem, nýbrž žádal ještě po svém sesazení s vrchního velitelství, aby mu bylo ponecháno dosavadní služné 144.000 rub. ročně. Ale i v Petrohradě měli odvahu jeho žádost zamítnouti, i jest mu se spokojiti se služným vůdce první armády, kteréž činí 108.000 rub. ročně čili 9.000 rub. měsíčně. Plat dojista také ne k zahození. Není pochybnosti, že nejen maršál Ojama, nejen jenerálové Kuroki, Oku, Nogi, Nodzu, ale ani žádný důstojník aniž voják japonský v podobném případě by takové žádosti nepronesl. Jenerál japonský snad by na sobě provedl harakiri nebo jiný způsob sebevraždy, ale na 144 tis. rub. by nemyslel. Jenerál Kuropatkin nyní asi se vrátí do Petrohradu, kdež dojista stane se členem státní rady (gosudarstvennyj sovět), jejímiž ozdobami jsou již náměstek Aleksějev, jenerál Grippenberg — a jejíž ozdobou časem asi se stane i jenerál Stössel, hrdina port-arturský, o jehož kapitulaci a přípravách k ní ledacos se povídá.

To vše jest nikoli mravní úpadek, nýbrž naprostý nedostatek mravního citu v duších, řídících Rusko a příslušně uniformovaných.

Položení naše jest dojista tragické. Třeba jen se vmysleti v psychický stav společnosti, v níž poctiví a vroucí vlastenci chvějí se obavou, aby se snad admirálu Rožestvenskému nepodařilo vyhráti byť nevelkou bitvu, nebo aby štěstí válečné neusmálo se snad na ruskou armádu v severním Mandžursku. A není divu. Vždyť již za nynějšího válečného zátiší reakce triumfuje a její přívrženci vyhrožují: »Jen co Rožestvenskij porazí admirála Togo, však my vám ukážeme!« »My!« — to jest nynější vláda s celou byrokracií, všichni kulichové, zpátečníci, tlumitelé světla a pokroku; a »vy« — toť všichni ti, kdož touží, aby v Rusku bylo lze lidsky žíti a svobodně dýchati. — Obavu před ruským válečným vítězstvím charakterisuje mimo jiné tento fakt: soukromého sjezdu professorů a docentů vysokých škol ruských, konaného před pěti nedělemi, súčastnili se zástupci pokrokových skupin skoro všech universit mimopetrohradských. Mnozí z těchto pánův obdrželi úplnou carte blanche pro jakékoliv resoluce, nebudou-li jen žádati ukončení války a uzavření míru. Na první pohled by se zdálo, že tato podmínka diktována byla touhou odvety vítěznému dosud nepříteli. Ale tomu není tak. Podmínka ta byla následkem přesvědčení, že dosavadní porážky a nezdary ještě dosti neoslabily a neponížily nynější vládu a že další vedení války přivede nové porážky a nová pokoření, jež snad konečně vládnoucí naše kruhy vzpamatují a přivedou k přesvědčení, že jest nutno nastoupiti novou dráhu.

Položení naše tedy jest opravdu tragické, jak na venek, tak uvnitř říše. Přes čtyřicet let terroristického řádění vlády v Rusku vůbec a zvláště na okrajinách za spolupůsobení tak mocného činitele otřásajícího a podkopávajícího, jakým jest nynější strašná válka, vyvolalo nejkraj-

nější rozpjetí i vládu terroru odvetného, který se zvlášť silně projevuje ve Varšavě a v ostatním Polsku, ačkoli nelze popříti rozvětvení a zakořenění jeho na dlouhé časy také v jiných částech rozsáhlé říše.

Události posledních měsíců, šlapání všech lidských práv, snižování lidské důstojnosti ve všech jejích projevech, týrání obyvatelstva, prováděné nejen zločinnou cháskou, jíž se zde říká »chuligany« a »černaja sotňa«, ale i orgány veřejné bezpečnosti a obránci stávajícího pořádku, totiž policií a vojskem — nutí nás pohlížeti na ty placené hordy (t. j. na policii a vojsko) jako na uniformované a vládou ozbrojené »chuligany« a »grominy« (lupiče). Jaký tu div, že pokojné obyvatelstvo na obranu před »černými sotněmi« jakož i před policií žádá utvoření národní obrany, vydržované městy a spolky občanskými. To, co se dálo a stále díti může v Petrohradě, ve Varšavě, v Kyšiněvě, v Baku, v Kursku, ve Pskově, v Žitomíru, v Jaltě atd. atd., úplně odůvodňuje podobný požadavek.

Položení jest vskutku tragické. U kormidla vlády není jediného člověka, dorostlého na výši nynějších úkolů, jediného člověka, který by dovedl roztíti gordický uzel palčivých a neodkladných otázek. Místo smělého pohlédnutí do očí hrozivým úkolům, místo konečného a nezviklatelného jich rozřešení zabýváme se prostředky polovičatými, drobnými ústupky, které jednou rukou dáváme a druhou snažíme se něco z nich utrhnouti — a tím jen zvyšujeme zviklání a beznadějné spletení pojmů.

A co času, co práce musíme ztráceti na dokazování věcí nad slunce jasnějších, jichž však přes množství důkazů tupohlavci a mravní nedochůdčata, stojící u kormidla vlády, nejsou s to pochopiti! Kde zapotřebí jest pouze dobré vůle a špetky zdravého rozumu, tam ustanovují se komise, komitéty, dlouhé a jalové konference — a konečně dochází se k výsledkům nepatrným a žalostným. Kolik let bylo třeba dokazovati a dokazovati, než konečně se podařilo nechápavé hlavy státních hodnostářů přesvědčiti o škodlivosti pronásledování litevské abecedy. Nyní opět třeba dlouhými memorandy útočiti na tvrdé a zabedněné lebky, abychom dobyli aspoň karikatury svobody svědomí, svobody tisku, svobody přebývání tam, kde se nám líbí, a kupování půdy, máme-li k tomu chuť a peníze. V nejnovější době členové Carské Akademie Nauk ztrávili mnoho času a duševní práce obranou práv řeči a literatury maloruské. Výsledkem té práce jest obšírný traktát, vydaný jako rukopis (tak že nelze z něho podávati výtahy v časopisech): »Объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова. С. Петербургъ, 1905« (str. 96 in folio). Akademie vyslovila se v té věci na vyzvání komitétu ministrů.

Jestliže vláda ztratila hlavu (vlastně neztratila, neboť nemohla ztratiti, čeho neměla), tedy společnost zase dostala závrať podobnou té, jakou pociťujeme nad propastí nebo vystoupíme-li na vysokou věž. Důkazem toho jsou příliš daleko jdoucí požadavky, usnášené na rozličných sjezdech a schůzích a formulované v tak zvaných resolucích. Jedno z nejkrajnějších míst na cestě k představovanému pokroku snad zaujal

sjezd lékařů, který před šesti nedělemi radil se v Moskvě o prostředcích proti hrozící nám choleře — a užil té příležitosti k sestavení kytice nejpokrokovějších požadavků, která v podobě resoluce podána vládě. Mezi jinými jest také požadavek, aby v obrozeném Rusku byli ministři voleni parlamentem, což, tuším, v žádném dosavadním státě se neděje. Jiné sjezdy a shromáždění vyslovují se přímo pro utvoření republiky s voleným presidentem, což ovšem by mohlo nastati teprve po odstranění nejen cara, ale i celého panujícího rodu.

Činění podobných požadavků vysvětluje se jednak nedostatkem politické vyspělosti, jednak nedostatkem citu zodpovědnosti, charakterisujícím nevyspělé politické činitele vůbec a ruské zvlášť.

Daleko jdoucí požadavky našich pokrokovců vyvolávají reakci ani ne tak v kruzích vládních, ospalých a bezradných, jako spíše v jisté části společnosti samé, pokud chová buď zastaralé ideály samoděržaví, pravoslaví a nacionalismu, nebo přímo krvežíznivé a protispolečenské choutky. V čele tohoto směru stojí několik orgánů tisku, především »Moskovskija Vědomosti« Karla Amalie Gringmuta (patrně čistokrevného Rusa!), horlivého nástupce Katkova — a dále moskevský »Děň«, moskevský »Kreml« Ilovajského, list p. Kruševana, různé »Gubernskija Vědomosti« a jiné plátky. A ovšem také »Svět« Visariona Komarova náleží k tomuto přímo protispolečenskému a zhoubnému směru; nespravedlivo bylo by počítati k těmto listům »Graždanina« kníž. Meščerského neb »Novoje Vremja« chytrého A. S. Suvorina. Výše vyjmenované listy však jsou přímo orgány »černé sotni« a vlastenců-chuliganů, čili jak tato ctihodná strana sama se nazývá v »tajně« vydávaných, ale policií protežovaných provoláních — »strany konservativno-terroristické«. Název dosti originální, který však nikterak nepřekvapuje v zemi, kde zcela vážně tvoří se strana »konservativno-demokratická«, která ostatně pro své cíle i osobní složení zasluhuje veškeré úcty a všeho uznání.

Ostatně dokud není politické svobody, nelze mluviti o stranách ve vlastním smyslu slova. Jsou to nanejvýš zárodky stran.

Na mnoho dnešních aktů a osvědčení vládních třeba pohlížeti jako na resoluce samozvaných sdružení, schůzí a sjezdů. Kromě »dobré vůle« nemají žádné síly ani váhy. Vanae sine viribus irae.

Do té kategorie náleží také Nejvýš potvrzená hrozba rady ministrů, že, kdyby v září ukázala se normální práce na universitách a vůbec vyšších školách nemožnou, budou tyto ústavy zavřeny a studenti i professoři propuštěni. Snadněji se to však řekne, než provede. Ostatně sami autoři hrozby v motivech svého ustanovení poznamenávají, že podobné propuštění professorů mělo by zdání samovůle a nezákonnosti (proizvola i bezzakonija) a že by působilo provokativně. Vskutku bylo by to nejen zdánlivou, ale skutečnou samovůlí a nezákonností i bezprávím. Nebyli to professoři, kdož přivodili nynější stav věcí a vyvolali stávku posluchačstva. Je-li zde vůbec možno mluviti o něčí vině, tedy jen o vině vlády — a za tu mají býti potrestáni professoři. Není-liž to zvůle a bezpráví?

A přece položení jest opravdu tragické a bez východu. Na venek strašná můra dlouhé války, při níž nelze pomýšleti ani na vítězné ukončení, ani na rychlé uzavření míru. Uvnitř říše není vlastně vlády, není autority, není veřejné bezpečnosti. Úplný chaos a bezhlavost. Chronické bouře a násilnosti, chronické stávky a zdržování se veškeré činnosti. Kromě toho tvoří se nejrozmanitější, nejpodivnější sdružení a spolky, které samy sebou jsou příznakem společenského rozkladu a převratu. Bývalá vláda a zákonodárství již skoro jako by nefunkcionovaly, ač vlastně již od mnoha let nebylo v Rusku ani slušné vlády, ani zákonodárství v pravém významu slova. Nová pak vláda a nové zákonodárství ještě se nevytvořily. Slovem: stojíme uvnitř revoluce politické a společenské v celém jejím rozsahu a rozvoji.

Jen nás pojímá stud, že i za tu příchuť lidského života, kterou se nyní aspoň v obraznosti těšíme, že i za ty nepatrné úlevy a možnost volnějšího oddychání máme především co děkovati — Japoncům. A přece jakých obětí od Rusů i jiných národů Ruska to vyžadovalo! Vláda ruská ohromně se zadlužila vůči svým ruským i neruským poddaným! Strašná zodpovědnost leží na zástupcích té sbankrotělé firmy. Bude-li někdy s to splatiti učiněný dluh?

Vláda zůstává slepou a hluchou v automatismu náměsíčnice, která kráčí po srázech nad propastí. Ale zvolá-li na ni hrozný hlas jménem, které jí ode dávna náleží, probudí se, ztratí rovnováhu a — sřítí se do propasti bezedné . . .

Observator.

Z Opatije.

(VI. sjezd slovanských novinářů.)

Tři dni od 14.—16. května trval sjezd slovanských novinářů ve Volosce u Opatije. Při uzavření porad předseda dr. Hribar, starosta města Lublaně, podotknul radostně, že na žádném z dřívějších sjezdu nepanovala taková shoda. A vskutku vzdálenému pozorovateli průběhu sjezdu mohlo by se zdáti, že v různotvárném Slovanstvě zasvitla konečně harmonie a že v slunci myšlenky slovanské vzájemnosti upokojily se byť na chvíli různé proudy, rozvlňující život slovanských národů.

Skutečnou však příčinou té zdánlivé harmonie bylo to, že sjezd v Opatiji nebyl sjezdem politickým. Novináři, kteří se ho súčastnili, obrátili se ze zástupců politických idejí ve veselé turisty, kteří užívajíce snížených a bezplatných jízdních lístků zatoužili oddechnouti v oživujícím vzduchu Jaderského moře. A aby si nekazili humor, nedotýkali se žádné palčivé otázky.

A přece sjezd se konal v době dalekosáhlého významu pro celé lidstvo, především však pro Slovanstvo. Nemohli přece slovanští novináři neviděti, že pod údery Japonska zachvěla se státní budova Ruska, že národ ruský, povstav proti svým byrokratickým utiskovatelům, vedoucím jej v záhubu, počal žádati svobody, že i utlačované bratrské mu Polsko přihlásilo se o svá práva a že říše carská, hledajíc záchrany byla nucena nastoupiti nenáviděnou dráhu reforem.

Viděli, ale odvrátili oči, aby si nekazili blahých chvil nářkem nad osudy říše, k níž uvykli si připínati všecky své naděje. Zástupci polského tisku však neměli příčiny na sjezdě slovanských novinářů odvraceti oči od životních záležitostí svého národa, které tlakem událostí vysunuty byly nyní v Rusku na první místo. Proto prof. M. Zdziechowski přihlásil referát »o stanovisku slovanského tisku k současným událostem v Rusku«, zakončený resolucí, která vyslovuje sympathie opposičnímu tisku ruskému, jenž vycházeje ze zásad svobody a spravedlnosti, hnul otázkou polskou a žádá, aby vyhověno bylo spravedlivým požadavkům polským. Podobná resoluce, byť by byla zredigována co nejmírněji, vy-

Gjalski Hribar Zdziechowski

Účastníci VI. sjezdu slovanských novinářů.

volala by v Rusku silný dojem jakožto projev se strany slovanské úplně nový a neočekávaný. Dosud znakem ohromné většiny slovanského tisku bylo nekritické rusofilství, spočívající nikoli v v poznávání a milování toho, co jest v Rusku skutečně veliké a krásné, nýbrž v opojném snění, že kdesi daleko sedí na trůně mocný car ruský a hrozí Němcům. Pod praporem takto pochopeného rusofilství většina tisku slovanského stávala se jaksi přední stráží expansivních, ale nikterak slovansky uvědomělých snah vládního Ruska — a vyplývající z toho všeobecné v Rusku přesvědčení, že bratří Slované s toužebností vzdychají po okamžiku, až pluky bílého cara přijdou přivtělit k matičce Rusi gubernii Pražskou, Olomouckou, Záhřebskou atd., dodávalo mnoho sebedůvěry a bezohlednosti těm šovinistickým kruhům ruským, které do posledních dob byly bohužel rozhodujícím činitelem ve vnitřní reakční

a rusifikační politice. A tím vlastně byla myšlenka slovanská tak velmi sdiskreditována v očích všech poctivých Rusů.

A proto, opakujeme, mohlo míti schválení resoluce prof. Zdziechowského Sjezdem slovanských novinářů neobyčejný význam pro poměry mezislovanské. Především bylo by novou a citelnou ranou upadajícímu již officialnímu nacionalismu ruskému, který jest neúprosným nepřítelem polskosti, kromě toho obrátilo by pozornost ruské opposice k ostatnímu Slovanstvu a změnilo by příznivě její soud o něm. Mravní vážnost Slovanstva vzrostla by v očích poctivých Rusů, a toho dojista nemohou si nepřáti poctiví Slované, byť jen se stanoviska utilitárného.

Ale pražské pořadatelství sjezdu referátu prof. Zdziechowského nepřijalo a lvovští zástupci »Towarzystwa dziennikarzy polskich« také prof. Zdziechowskému odřekli podporu. Záležitost ukončena kompromisem, na základě něhož prof. Zdziechowski zvolen za místopředsedu sjezdu*) a jako místopředseda, děkuje za volbu, mohl prosloviti řeč, v níž podal hlavní myšlenky zamítnutého referátu. Řeči, pronesené z předsednictva, nepodléhají diskussi, jíž právě se obávali novináři lvovští, nechtíce sobě rušiti opatijskou selanku. Ale ovšem mezi řečí, která nikoho k ničemu nezavazuje, a resolucí, sjezdem přijatou, jest rozdíl veliký.

Tím způsobem sjezd pozbyl významu, jejž mohl míti. Předneseno několik specielně stavovských referátů, jichž většina neposlouchala, několik všedních přípitků banketových — a to bylo vše. Ptáme se tedy, jaký účel mají sjezdy novinářů a zároveň politiků slovanských, když v politicky nejvýznamnějších, historických dobách vyloučeny jsou z nich otázky politické? Má-li býti cílem turistika nebo třeba i záležitosti pouze stavovské, pak bylo by stejně možno pořádati sjezdy slovansko-německé nebo slovansko-maďarské. Jestliže zástupce jednotlivých národů slovanských dělí takové propasti v aspiracích národních, že nemůže býti řeči o společných rozpravách politických, nebylo-li by lépe nesjížděti se k obcování s lidmi, s nimiž nemůžeme se dorozuměti ve věcech zásadních. — Takové a podobné pochybnosti nám neustále přicházely na mysl po dobu sjezdu . . .

Přede 2 léty dr. Ante Tresić Pavičić, jeden z nejvzdělanějších Chorvatů, výborný humanista, samostatný pěstitel filosofie, ohnivý lyrik, autor pozoruhodného dramatu »Finis respublicae«, při tom činný politik, novinář a poslanec dalmatský, odebral se do Ruska, aby v ruské společnosti vzbudil zájem a sympathie pro svoji vlast, bojující těžký boj s Maďary za svá práva. A komu učinil první návštěvu? Ovšem že Čerepu-Spiridovičovi, předsedovi Slovanského spolku. Ten jej arci poslal k A. Gringmutovi — a v jeho »Moskevských Vědomostech« p. Tresić vytiskl svůj článek o věcech chorvatských. Slovem: člověk, který by měl svému národu svítiti jako slunce, chtěje se sblížiti s Ruskem vstupuje v přátelský styk s politickými blázny (užíváme-li mírného výrazu) a píše do listu, jehož žádný člověk sebe sama v úctě mající nebéře do rukou, do listu, ocejchovaného všeobecným pohrdáním. A těžko v tom celou vinu svalovati na p. Tresiće — špatně o Rusku

*) S ním byl místopředsedou chorv. spisovatel Ks. Šandor Gjalski.

informován, ke komu se měl obrátiti, ne-li k předsedovi Slovanského spolku? Ale v tom právě spočívá tragika slovanské myšlenky, že se stala monopolem nejhorších živlů Ruska a že právě s těmito živly hledí se sbližovati Slované, poražení jakousi krátkozrakostí, která již hraničí se slepotou.

Na zpáteční cestě z Opatije setkal jsem se s liberárně smýšlejícím Rusem, který tam též meškal v době sjezdu a živě se o něj zajímal. Když přišla řeč na nedošlou resoluci prof. Zdziechowského, Rus učinil případnou poznámku, že taková resoluce jen tehdy učinila by silný a blahodárný dojem v ruské společnosti, kdyby byla navržena nikoli Polákem, nýbrž Čechem, Slovincem neb Chorvatem. Pak byla by s. to způsobiti převrat v pohlížení Ruska na ostatní Slovany. Bohužel mohl jsem mu na to říci, že dosud málo Slovanů to chápe. Nelze se diviti, že Slovanstvo mnohdy budí nechuť v lepších kruzích ruských, tak že »rusko-slovanské bratrství — a žandarm, byrokraticko-policejní systém vlády, ‚administrativnyj porjadok‘, Pobědonoscev, velký theoretik ruské inkvisice, Čerep Spiridovič, velký blázen ruského nacionalismu a latino-kelto-slovanských spolků, Gringmut, Komarov, Suvorin otec s tlupou vlasteneckých křiklounů . . . to vše jsou pojmy, které splývají v jedno v duchu každého poctivého Rusa . . .« —s—

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Činnost posl. Hodžy v uherském sněmu. Vystěhovalectví Slováků. Banka Tatra. Slovenské peněžní ústavy. Slovenský večer v Prostějově. Česká opera v Prešpurku. — Hlavní shromáždění Matice Srbské v Budyšíně. »Skhadźowanka« studentská. Evangelické učitelstvo. Z Dolní Lužice — Krvavý 1. květen ve Varšavě. Střílení do lidu v kostelích. Porady o zemstvech. Towarzystwo Kredytowe ziemskie. Polské telegramy. Úkaz o toleranci náboženské. Dvě deputace. Úkaz o právech národností neruských na Litvě atd. Stávka středoškolská. Ruské hlasy ve prospěch polských práv. Sjezd polsko-ruský v Moskvě. Za naši i vaši volnost. — Slované východní: Boj starého a pokrokovějšího směru v Rusku. Finanční účinky nynějšího stavu Ruska. Bouře, demonstrace, stávky. Odepsání nedoplatků daní. Činnost terroristická. »Černé sotni«. Projevy pro reformy. Sjezd zemských činitelů v Moskvě. Politické strany. Úkaz o toleranci. — Požadavek úředního jazyka malorus. pro východní Halič. Boj o »latinniky«. Nejradikálnější strana rusínská. Uherští Rusíni. Svoboda jaz. maloruského v Rusku. Písmo sv. v maloruštině a svatý Synod. Ukrajinská strana národní. Nový list malor. v Americe. — Jihoslované: Jihoslovanský sjezd v Záhřebě. — Spojení stran v Dalmacii. — Slovinská universita. — Pověsti o finančních reformách v Makedonii. Řecké násilnosti. Projev vnitřní organisace makedonské. Projevy bulharské. Položení v Starém Srbsku.)

Slované severozápadní.

Cíle si počíná v uherské sněmovně mladá národnostní strana. Ač čítá jen 10 poslanců (8 Rumunů, 1 Srba a 1 Slováka), podala přece 5. května t. r. svůj zvláštní návrh adressy, v níž označila za svůj program rovnoprávnost národností uherských na základě národnostního zákona z r. 1868, všeobecné právo volební a spravedlivé rozdělení volebních okresů, právo spolčovací a shromažďovací, svobodu tisku a slova a zavedení progressivné daně. Adressa

ta a její odůvodnění se strany národnostní zavdaly příčinu k celotýdenní téměř národnostní debatě, jíž se súčastnil 11. května **slovenský** poslanec ***Milan Hodža.*** Hodža jmenovitě po zásluze zkritisoval nezákonitosti posledních voleb. Maďaři skoro jako by se necítili dosti jistými naproti Vídni, které by národnosti nemaďarské mohly být vítanými spojenci, chovali se dosti slušně. Jen Bánffy bez obalu a upřímně prohlásil, že nemaďarské národy v Uhrách je nutno vyhladit. Dobrou stránkou této národnostní debaty bylo, že si jí všimla i cizí žurnalistika a že tak nemaďarské národnosti podaly aspoň důkaz o své existenci. Vídeňská »Neue Freie Presse« zaujala stanovisko národnostem nepříznivé, že prý zdržovaly vyřízení adressy, kdežto antisemitský denník s nimi sympathisuje*) Ano, vystoupení národnostních poslanců dodalo smělosti i vládním Chorvatům, z nichž Josipović začal dokonce (věc neslýchaná v uherské sněmovně!) mluvit chorvatsky: »Visoki sabore...« Jenom opatrný předseda zabránil tomuto panslavismu, deroucímu se do uherské sněmovny, doloživ, že chorvatští poslanci mají sice právo mluviti svou mateřštinou ve sněmu, ale že se to nesluší!

Požadavek národnostní strany — vlastně Hodžův — o zavedení progressivných daní jest skutečně poměry slovenskými náležitě odůvodněn, neboť právě malorolníky slovenské tiskne berní šroub maďarský tak veliče, že tyto vysoké daně jsou jednou z hlavních příčin hromadného ***vystěhovalectví Slováků*** do Ameriky. Tak se vyslovuje dopisovatel »Slov. Týždennika« ze Sobotiště v Nitře, tedy z kraje ne celkem chudého (v čísle ze dne 5. května). Píše: »Nevieme čo platíme, zač platíme, nač platíme, lebo knižkam, ktoré nám dajú nerozumieme. Keď prijde jaseň, čo sa nám urodí, to musíme predať, aby sme tie rozličné dane a úroky poplatili. Čo keď sa stalo, v komore niet ničoho. K nevyplateným dlžobám musíme nové robiť, jestli nechceme, aby sme hladom pomreli a naše deti s nami.«

Mimo to i ***zvůle maďarských úředníků*** činí Slovákům pobyt ve vlasti nesnesitelným. Nedávno odsouzen byl v Sobotišti občan J. K., otec pěti dítek, prací rukou svých se živící, do vězení na 5 měsíců a k peněžité pokutě, protože při volbách zvolal: »Ať žije Veselovský!« Ani odvolání mu nepomohlo. To ho tak rozhořčilo, že utekl do Ameriky.

Banka »Tatra« měla 19. dubna t. r. v Turč. Sv. Martině valnou hromadu, na níž zvolen byl na místo ředitele banky, uprázdněné úmrtím dra. Miloše Šteľanoviče, odborník, dlouholetý účetní spořitelny v Tisovci, Ivan Daxner, pocházející ze známé vlastenecké rodiny. Doufáme, že je to volba šťastná a že tím »Tatra« mnoho získá.

V ohledu národohospodářském učinilo Slovensko veliký pokrok v posledním desítiletí zřizováním ***peněžních ústavů***, zejména zásluhou mladších pracovníků. Všech peněžních ústavů v rukou slovenských jest 31, z toho 17 akciových společností a 14 pomocnic (záložen). Ze 17 akciových ústavů zřízeno v posledním desítiletí 10. V Turci jsou 4 peněžní ústavy, z nichž 2 ve Sv. Martině: největší banka »Tatra«, založená r. 1885 s filiálkami v Dolním Kubíně (Orava), v Senici (Nitra) a v Bytči (Trenčín), a nejstarší »Sporiteľňa« s filiálkou v Lipt. Sv. Mikuláši, založená r. 1868. Mimo to úvěrní spolek v Nécpalech (zal. r. 1897) a banka v Turanech (1903). V Nitře jsou 3 ústavy, vesměs mladé: banka na Myjavě (zal. r. 1893), v Novém Městě nad Váhem (1897) a na Staré Turé (1902). V Hontě jsou 2 ústavy: v Krupině spořitelna z r. 1872 a v Pukanci banka z r. 1898. Po jednom ústavu mají tyto stolice: Liptov v Ružomberku úvěrní banku z r. 18.9 s filiálkou v Trstěné v Oravě, Orava banku v Námestově z r. 1902, Trenčín v Žilině z. r. 1894, Prešpurk banku v Trnavě z r. 1897, Gemer spořitelnu v Tisovci, obnovenou r. 1896, Zvolen banku ve Zvoleni z r. 1901. Mimo Slovensko je spořitelna v Petrovci v Báčce od r. 1896 a banka v Nadlaku ve stolici čanádské. Zakládají se právě: banka v Bánovcích (Trenčín), spořitelna v Kysáči (Báčka) a filiálka myjavské banky ve Slov. Komlóši (ve stolici bekéšské). Sedm stolic slovenských je úplně bez slovenského peněžního ústavu: na jihu Tekov, Novohrad, na východě Spiš, Šáryš, Abauj, Zemplín a Užhorod. Tam je v ohledu národním úplně mrtvo a v národohospodářském lid zcela ponechán na pospas Židům.

*) I »Nár. Politika« přinesla zprávu, že řečnil »Béla« Hodža!

O národohospodářských poměrech Slovenska mluvil též p. dr. Pavel Blaho ze Skalice na *II. slovenském večeru v Prostějově* na Moravě, jejž pořádal 30. dubna tamější odbor Československé jednoty.

V městském divadle v Prešpurku hrála od 1. do 15. května česká operní společnost z Brna, čímž přispěla k rozšíření umění českého a znamenitě posílila čilou slovenskou menšinu prešpurskou. *S. K.*

*

U **Lužických Srbů** jako každoročně ve středu po velikonocích (26. dubna) konala se důležitá národní shromáždění, totiž *»hłowna zhromadźizna Maćicy Serbskeje«*, schůze jejích vědeckých odborů a jarní »skhadźowanka« studující mládeže. Valná hromada Matice Srbské (padesátá osmá) konala se poprvé v »Srbském domě« u přítomnosti 60 členů. Z podaných zpráv potěšuje příznivý přehled výtěžku ze »Srbského domu«; dům měl v minulém roce příjmů 15.966·93 mk., v čemž jest 6639·92 mk. sebraných darů a 7202·50 mk. výtěžku z nájemného, ostatek, 2124·51 mk., byl zbytek v pokladně z minulého roku. Vydání bylo 6872·05 mk., tak že mohlo býti 8000 mk. splaceno na dluh, váznoucí na domě, a ještě 1094·88 mk. zbylo v pokladně. Až bude vše pronajato, bude dům z nájemného vynášeti na 12.000 mk. — ale to záleží na milosti městské rady budyšínské, která opět zamítla žádost Matice Srbské o udělení koncesse hostinské. Tím způsobem místnost »srbské restaurace« dosud jest prázdna, ukazujíc, jak planým bylo při slavnostním otevření domu ujišťování vrchního purkmistra o přízni německé městské rady k Matici Srbské. V budoucích letech bude třeba výtěžek ze Srbského domu obraceti nejen na uplácení dluhu, ale i — byť s počátku skrovnou měrou — na vydávání knih. Lonského roku kromě »Časopisu Maćicy Serbskeje« a kalendáře »Předźenak« (jehož se prodalo 6772 ex., počet na lužické poměry dojista znamenitý) zase nic jiného nebylo vydáno. Ovšem byl to rok mimořádný starostmi o dostavění Srbského domu a jeho slavnostním otevřením — letos však třeba již přiložiti ruce také k jinému dílu. Lid potřebuje vhodné četby a žádá ji — a povinností Matice jest: vydáváním dobrých knih rozšiřovati v lidu osvětu a srbské uvědomění. Jako soli je třeba i příruček srbských vědomostí pro intelligentní dorost, a jiných úkolů literárních čeká na Matici řada. — Poněvadž biskup J. Łusčanski se předsednictví vzdal (byl zvolen čestným předsedou), nastala potřeba volby nového předsedy. Jedině povolaným předsedou Matice, důstojným nástupcem Smolerovým a Hórnikovým byl by prof. Arnošt Muka, pravý duševní vůdce svého národa i Matice. Ale jako Hórnik nesměl býti připuštěn k vyšším důstojenstvím duchovenským, tak Muka nesmí formálně stanouti v čele jediné vědecké a literární instituce srbské. Zvolen hodźijský ev. farář Křižank.

Jarní »skhadźowanka« studující mládeže usnesla se k návrhu J. Bryla uspořádati ještě před obvyklou hlavní »skhadźowankou«, tedy koncem června, schůzi veškerého srbského studentstva v Łazu, kdysi působišti básníka Handrije Zejleřa. Tím má býti aspoň opozdëně srbským studentstvem uctěna památka národního básníka, jehož stá ročnice narození připadla na lonský rok. Pravidelná »hłowna skhadźowanka« bude svolána na 6. srpna do Njeswačidła.

Ku konci matiční »zhromadźizny« Jak. Šewčik (pořadatel srbského musea) a básník Jak. Bart-Ćišinski obraceli pozornost přítomných k poměrům lužického Srbstva na vsích žádajíce, aby každý intelligent na venkově plnil svůj úkol národní, by Srbstvo nevymíralo. Týkalo se to intelligence evangelické, kněžstva i učitelstva, z valné části vlažné a Němcům příliš ústupné. Mnozí z nich svou činností, vlastně negativní činností, působí velké škody srbské národní oblasti, která, ne-li zatím rozsahem, aspoň procentově se ztenčuje.*) A přece tíž lidé jsou vlastenci — když přijedou do Budyšína. Proti těmto pseudovlastencům hřímal Ćišinski.

V tomto ročníku již jsme uvedli obranu evangelického učitelstva proti výčitce nevlastenectví neb aspoň vlažnosti ve věcech národních; ukázali jsme již tehdy, že jejich obrana neobstojí, pokud skutečnost mluví proti ní. Nuže.

*) Mluvím zde o Horní Lužici, v Dolní, bohužel, i z rozsahu srbské oblasti v posledních desítiletích mnoho ztraceno.

nedávno v »Srbských Novinách« objevily se dva obšírné články »Wučba v našich šulach«, v nichž se ukazuje, jak v četných školách učitelé ani nevědí, že srbské čtení a srbské vyučování náboženství jest po zákonu pro srbské děti povinným, a jak i faráři nedbají tohoto ustanovení zákona. Týká se to evangelických učitelů a farářů, poněvadž v katolických vsích všude jsou kázání jen srbská, kdežto v evangelických osadách v saské Lužici jsou všude vedle srbských i německá kázání (někde před srbskými!); podobně v katolických školách všude se vyučuje srbštině a srbským jazykem, pokud to zákon připouští. Nuže, v »Srbských Novinách« od muže z kruhů učitelstva byla pronesena tato vážná, smutná slova o *evangelickém učitelstvě srbském*: »Učitel většinou ... na to nehledí, že srbské vyučování náboženství jest jako kterýkoli jiný předmět po zákonu povinným ... Nemá se v té příčině vůbec dětí neb rodičů ptáti, nýbrž jedině zákona se držeti, od něhož odstoupiti nesmí, i kdyby jej někdo k tomu přemlouval ... ‚Děti srbské národnosti mají se též učiti srbskému čtení.‘ Tohoto jasného příkazu zákona se rovněž v mnohých školách vůbec nedbá. V nich ani srbských čítanek nemají, ačkoli vyučování srbskému čtení jest podle těchto slov zákona povinným ...« V druhém článku jiný dopisovatel uvádí příklady odstraňování srbštiny ze škol v uplynulých desítiletích — vesměs v těch vsích evangelických, v nichž Srbstvo do nynějška největší ztráty utrpělo ... Smutné věci! Zdali na jejich nápravu bude míti vliv nové hnutí srbské, vycházející od několika starších i mladších vlastenců i ze studentstva a posílené zbudováním Srbského domu?

V Dolní Lužici chystají se k oslavě 25-letého trvání *dolnolužického odboru Matice Srbské* na podzim t. r. Tato oslava měla by se státi ohniskem nového života v Dolní Lužici — a zároveň projevem jednoty všech Srbů Lužických. Bylo by totiž úkolem Matice Srbské v Budyšíně vzíti věc společně s Dolnolužičany do rukou, mělo by se na podzim co nejvíce Hornolužických Srbů odebrati k slavnosti dolnolužické. — Nemalý význam pro Dolní Lužici bude míti *praktická mluvnice dolnolužičtiny*, sestavená G. Šwelou na základě velké vědecké mluvnice Mukovy; kniha jest již v tisku, i dostane se tak inteligentnímu dorostu dolnolužickému příručky dávno postrádané. *A. Č.*

*

V Polsku stále a čím dál více všecku pozornost k sobě obracejí události v části ruské. Měsíc květen začal smutněji, než se toho Poláci obávali. A zbytečně. Socialisti pořádali *ve Varšavě 1. května* demonstrační průvod, podobný těm, na jaké si naše policie již zvykla; deputace dělnická žádala generálního gubern. Maksimoviče, aby vojsko a policie násilně proti dělnictvu nevystupovaly, i zaručovala veškerý pořádek a bezpečnost soukromého majetku — přes to však došlo k hrozným, krvavým událostem. Průvod bral se vážně a klidně ulicemi varšavskými, až v aleji Jerozolimské pojednou byl napaden s jedné strany šavlemi jízdy, s druhé třemi salvami pěchoty. Účinek byl hrozný: v okamžiku padlo přes třicet mrtvých a 70 těžce raněných, množství lehčeji raněných prchalo s ostatním zděšeným davem. Tedy zase hromadná vražda, podobně jako v Petrohradě a jinde a jinde. Stříleno pak do lidu i na jiných místech a tak osudného 1. máje značně ještě rozmnožen počet mrtvých, navždy zmrzačených i lehčeji raněných. A nahajky a palaše ještě na raněných a umírajících dokonávaly, co výstřely nevykonaly; také utíkající vražděni, jak o tom učinila podání Maksimovičovi zvl. deputace, o níž se níže zmíníme. — Neslýchaných přehmatů dopustilo se vojsko *v Kališi* (1. května při procesí sv.-vojtěšském) a *v Łodzi* (3. května), kde střílelo do lidu, shromážděného v kostele a na hřbitově, tak že i uvnitř kostelů padali ranění a mrtví. — Za takých okolností není divu, projevují-li se rovněž hrozné činy odvety: množí se vraždy policistů, tajných, domovníků (kteří jsou ve službách policie), docházejí zprávy o pumových výbuších. V nedávných dnech chystán byl, jak se zdá, atentát na Maksimoviče, který po 1. květnu patrně se také octnul v počtu těch, jež stíhá tajná ruka hrozné pomsty lidu. Dne 19. května v poledne vstoupil na verandu cukrárny Trojanowského v Miodové ulici mladý muž, který co chvíli vykláněl se na ulici, jako by čehos očekával. (Měl se tudy vraceti Maksimovič z pobožnosti,

konané v pravosl. soboře za příčinou narozenin carových, jíž se však nesúčastnil, varován policií). Tím obrátil na se pozornost dvou tajných agentů policejních, kteří k němu přistoupili a vyzývali jej, aby je následoval. V tom neznámý muž pustil na zemi jakýsi předmět — a v témž okamžiku celým okolím otřásl strašlivý *výbuch bomby*. Neznámý muž i oba agenti byli zabiti, těžce zraněny byly 3 osoby, lehčeji 14. — Za tohoto všeobecného rozdráždění, vyvolaného neobratností policie a násilnostmi, páchanými jí samou nebo na její podnět, nebylo by divu, kdyby kruhy nadřízené rozhodly se k odstranění neschopných úředníků. Také skutečně odstraněn policejní ředitel baron *Nolken*, ale nikoli pro svou neschopnost a pro spousty, které způsobil, nýbrž pro — úplatnost, provozovanou ve velkém.

Těmito tragickými událostmi odvrácena všeobecná pozornost od příprav k zavedení *samosprávy*, k nimž přikročeno na základě usnesení komitétu ministrů. Sestavena komise, jíž předsedá pomocník jen. gubernátora Podgorodnikov a do níž povoláni Poláci A. Krasiński, M. Zamoyski, M. Radziwiłł (syn), Z. Wielopolski (vesměs aristokrati), Wł. Spasowicz, E. Dobiecki, J. Ostrowski, A. Suligowski, S. Łubieński, J. Jeziorański, S. Chełchowski, S. Dzierzbicki, M. Godlewski, M. Grabski. Dřívější projekt Podgornikova, o němž sám petrohradský »Kraj« napsal, že byl karikaturou samosprávy, byl úplně odložen — místo něho předloženo komisi 16 otázek, na něž odpovědi stanou se podkladem nového projektu. Z otázek druhá týká se hranic užívání jazyků »státního a místního« v zemstvech. Jsme věru zvědavi, jak bude rozřešena tato otázka, která člověku rozumu a dobré vůle vlastně není otázkou — a vůbec jak konečný vládní návrh »zemské« samosprávy v království bude vypadat. Neboť tolik jest jisto, že vládní elaborát bude se od návrhu komise lišit jako černé od bílého — ač-li již v komisi nebude vládní vliv tak mocný, že již z ní vyjde projekt zmrzačený (aspoň v ní mají zasedati také gubernátoři a jiní úředníci).

Všeobecné nadšení pro budoucí zavedení zemstev není veliké, poněvadž jednak již usnesení komitétu ministrů ve věcech polských bylo ohromným rozčarováním — a i to, co ministři rozhodli, vypadá v praxi zcela jinak. V usnesení komitétu ministrů na př. se praví: »V činnosti soukromých spolků připustiti volné užívání jazyka polského, ale v aktech podléhajících revisi třeba míti příslušný text ruský.« Přes toto ustanovení však Zemskému úvěrnímu spolku *(Towarzystwo kredytowe ziemskie)* přikázáno, že musí nadále býti veden rusky. A jaký boj bude vésti polské společnosti o každý drobný ústupeček s byrokracií, toho charakteristickým dokladem je tahanice *o polské telegramy*. Jedním z »ústupků« Polákům totiž také jest rozhodnutí ministerské, že možno posílati polské telegramy nejen v království, ale i odkudkoli a kamkoli v říši (čímž konečně polské telegramy postaveny na roveň i šifrovaným depeším a telegramům tatarským nebo třebas hotentotským). Ale činovnictvo postavilo si hlavu — a že polských telegramů přijímati nebude. Strany podávají telegrafické stížnosti k ministerstvu, načež dochází stereotypní odpověď: »Nařízení o přijímání depeší v jazyce polském vydáno bylo pod č. 34.« Ač tyto odpovědi ministerské uveřejňovány jsou v novinách, přece se objevují vždy nové případy odporu úřednictva proti novému »právu« polskému.

Ale zdá se, že všecek odpor byrokracie dosavadní systém již nezachrání — události čím dál mocněji útočí na tuto hradbu, která se již již otřásá a dříve či později bude zbořena. Prvým, významným průlomem do ní jest *carský úkaz ze dne 17. (30.) dubna o toleranci náboženské*, který, ač udílí pouze částečnou svobodu náboženskou, jest přece značným krokem k lepšímu proti stavu dosavadnímu. Jím konečně postaveno Rusko tam, kde byla ostatní Evropa již ve stol. XVIII. Hořký úsměv sice budí úvodní slova carská: »... vždy jsme v srdci směřovali k zabezpečení každému z Našich poddaných svobody víry a modlitby shodně s příkazy jeho svědomí« — neboť je tomu teprve třicet let, co byli unité krvavě »navraceni« do lůna církve pravoslavné, do včerejška ještě nesměl nikdo vystoupiti z církve pravoslavné atd. Ale budiž, takovéto lživé sebechvály jsou privilejem pomazaných »z boží milosti«. Hlavní jest, že od nynějška nebude trestným přestoupení pravoslavných k jinému vyznání křesťan-

skému, že jsou právně uznáni staroobřadci*) a sektanti (kdežto náležení k nesmyslným, fanatickým heresím — jichž vznik však zavinila vláda sama udržováním temnoty lidu a odpíráním jeho osvětě — bude trestným), že vyučování náboženství všech vyznání křesťanských má se díti mateřským jazykem mládeže atd. Toleranční úkaz bude míti význam i pro král. Polské, poněvadž bude nyní volno bývalým unitům vrátiti se k víře otců, katolíkům bude volno otevříti úředně uzavřené kostely atd. Podle úředních zpráv z r. 1899 bylo v král. Polském t. zv. vzpurných unitů 87.994, kteří odpírali přijímati svátosti od kněží pravoslavných, tak že mezi nimi bylo 10.737 manželství úřady neuznaných a 29.239 osob (děti i dospělých) nekřtěných. — Dne 11. května přivedl arcibiskup varšavský Popiel k jen. gubernátorovi *deputaci* 50 osob, vesměs aristokratů (různých šambelanů, kamerjunkerů, hrabat a knížat), prelátů a čelných ugodovců, i žádal francouzským proslovením Maksimoviče, aby u stop trůnu poděkoval za úkaz toleranční. Petrohradské ruské »Slovo« správně podotýká, že arcibiskup měl mluvit polsky neb rusky (dojista polsky) — a zahraniční polské listy ještě správněji vytýkají, že nyní, po prolití nevinné krve na ulicích varšavských a jinde, byla nejméně vhodná doba k děkování a holdování. Proto také skupina svobodnějších obyvatelů přišla v týž den k Maksimovičovi, jímž byla přijata po deputaci kněžsko-aristokraticko-ugodové, a předložila mu písemnou *interpellaci v příčině události 1. května.* V ní jest vytčeno, že vojsko střílelo do lidu, aniž by dříve zkusilo jiných prostředků, aniž by vyzvalo davy k rozchodu; dále, že po rozptýlení zástupů salvami teprve se počalo krvavé účtování nejen se zbylými na ulici, ale i s těmi, kteří se skryli na dvorech domů a v soukromých obydlích; »ozbrojení policajti a vojáci honili utíkající, vyhledávali je v síních a kůlnách a tam do nich stříleli a bodali, nešetříce žen ani dětí;« k tomu líčení strašného řádění policie a soldatesky připojuje interpellace faktické případy, při nichž se krev pěnila — i žádá jen. gubernátora k vyšetření těch událostí o sestavení komise, do níž by byli povoláni i zástupci z občanstva. Tuto deputaci Maksimovič ovšem nepřijal tak vlídně, jako prvou — a žádost za zřízení vyšetřovací komise, složené částečně z občanstva, hned zamítl, poněvadž prý vyšetřování úřední jest již ukončeno.

Dne 14. (1. podle rus. kal.) května vydán byl nový *úkaz carský o právech Poláků a Litvanů na Litvě, Bělorusi, Volyni, Podolí a Ukrajině,* tedy v t. zv. území zabraném (v gub. vilenské, grodenské, kovenské, kyjevské, podolské, volyňské, minské, mohylevské a vitebské), který přináší Polákům některé ústupky. Jednak zmírňuje obmezení práva Poláků v držení a nabývání půdy, jednak zásadně zrušuje dosavadní zákaz veřejného vyučování polštině (a litevštině), jednak dává pokyn, aby ministerstvo vypracovalo návrh zákona, jímž by šlechtě těch krajů (tedy i polské) vrácena byla volební instituce stavovské samosprávy. Podle toho bude nyní volno Polákům kupovati půdu od Poláků v těchto krajích (kdežto dříve nesměla se zde půda třeba z polských rukou prodávati Polákům); jen k zaokrouhlení majetku aneb k pozbavení se enklav budou moci Poláci kupovati půdu také od pravoslavných, ale jen s povolením příslušného jen.-gubernátora; také po zvláštním povolení od jen. gubernátora mohou Poláci kupovati od kohokoliv menší majetky (do 60 děsjatin) poblíž měst k účelům průmyslovým; konečně zrušuje se nařízení z r. 1901, jímž zakázáno katolickému lidu selskému kupovati usedlosti v řečených devíti guberniích. Důležité jest dále zásadní připuštění vyučování polštině a litevštině ve školách nižších a středních, v nichž většina žáků náleží národnosti polské neb litevské.**) — Jsou to zmírnění starších výjimečných nařízení, jichž významu nelze neuznati, ale nikterak to není právo celé, jehož se tu Polákům a Litvínům dostává, nýbrž jen právo značně ostříhané, ba spíše jen zárodek práva; dokonce již není pravda, že by byl car tato »zmírňující« (jak sám úkaz praví) ustanovení učinil

*) Však bylo nepochopitelným, že vláda dosud od sebe odpuzovala tuto z míry konservativní a velmi bohatou vrstvu.

**) Národní Listy dne 21. května podaly sfalšovanou zprávu, že bude do škol zaveden vyučovací jazyk polský, po případě litevský.

*

»v neustálé péči o dobro národností, obývajících rozsáhlou říši naši« — nikoli: nebýt vnějšího nárazu se strany Japonska a vzbuzeného tím vnitřního vření, nebyli by car a jeho vláda z vlastní vůle nejen jinorodcům, ale ani ne pravoslavným Rusům povolili ani špetky volnosti a práv. — Udělení Polákům i těchto skrovných práv nelibě nese »Berliner Tageblatt«, který se obává, že zejména jazykové »ústupky« mohou míti pobuřující vliv na »německé občany, mluvící jazykem polským.« Inu, není divu — vždyť Němci vždy se dovolávali Ruska, když se Poláci hlásili o nějaká jazyková práva, a teď je Rusko zrazuje, počínajíc (byť skrovnou měrou) úředně uznávati, že také polský jazyk má právo života.

Ústupky polskému jazyku, k nimž byla vláda donucena na Litvě atd., posílily odboj Poláků v království proti ruské škole. Domácí ugodovci i zahraniční konservativci stále domlouvali rodičům i mládeži, aby upustili od *stávky středoškolské*, kterou prohlašovali za škodlivou; podle nich Poláci měli by býti loyalnější než sami Rusové, kteří nikterak nedávají se odstrašiti hrozbami vlády, jsouce přesvědčeni, že jen vytrvalým odporem bude vláda donucena k reformám. Ale vábení ponížených duší nikterak nepůsobilo — stávka trvá v plném rozsahu, jak nejnověji i »Rus« ukazuje. Nyní, když i pro Litvu atd. prohlášena byla zásada vyučování polštině ve školách, rozšířilo se přesvědčení, že pro království Polské musí a může býti vydobyto mnohem více. Proto »Związek unarodowienia szkół« vydal heslo k setrvání ve stávce: »officiální školu ruskou nahradili jsme zatím soukromým vyučováním polským, jež vláda musí tolerovati — a my povinni jsme velmi úsilně směřovati k tomu, abychom je co nejdříve ulegalisovali«; proto: nevraceti se nyní do škol, neskládati zkoušek, nežádati o přijímání nových žáků!

Že vláda konečně bude přinucena k podstatnějším ústupkům národu polskému, v tom nás utvrzují i sympathické *hlasy ruské o věcech polských.* Máme na mysli především články prof. N. I. Karějeva v petrohradském »týdenníku »Pravo« (v č. 10. »K voprosu o russko-poľskich otnošenijach«, v č. 14. »Poľskaja nacionaľnosť v russkoj gosudarstvennosti«, v č. 15. »Novaja poľskaja partija«) a feuilleton jeho v »Novostech« (č. 95. »Pišmo k znakomym poljakam«). Rádi bychom podali obšírný výtah z těchto sympathických projevů, ale množství látky a nedostatek místa nutí nás k uskrovnění. Prof. Karějev požaduje, aby Rusové v poměru k Polákům řídili se zásadou: »nečiň jinému, co tobě nemilo«, a to nejen z pohnutek politických, diktovaných vlastním prospěchem, nýbrž z pohnutek ethických: »Nutno, aby Poláci věděli, že, jsou-li Rusové uznávající práva jejich národnosti, vychází to ne z těch neb oněch prospěchářských (v národnostním neb společenském smyslu) výpočtů, nýbrž vlivem požadavků spravedlnosti.« Názor Karějevův o školství v Polsku uzavřen jest v těchto slovech: »Jazyk ruský jest do té míry potřebným všem obyvatelům Ruska, že kdyby bylo Polákům zakázáno učiti se mu, učili by se mu tajně. Vyučování jazyku úřednímu však má býti právě dobrovolné, nikoli nucené, zejména však nemá se prováděti na škodu mateřského jazyka obyvatelů.« Významné jest, co prof. Karějev praví o pokrokovém a zpátečnickém Rusku — a to zvlášť uvádíme na pamětnou našim zbožňovatelům Ruska vládního, násilnického a šovinistického: »Stanovisko, jež hájím, je stanoviskem všech pokrokově a liberálně smýšlejících lidí v Rusku. U nás není nacionálních liberálů. Naši nacionalisté nejsou při tom liberály, nedovedouce přistoupiti na stanovisko přirozeného práva každé osobnosti, jak individuální, tak kollektivní: národnosti. Oni všichni jsou krajně státní, ale stát v jejich pojímání jest jakýsi Moloch, vyžadující lidských obětí.« Po těch slovech obrací se k Polákům: »Nechť Poláci vědí, že u nás mohou nalézti zásadní uznání svých národnostních práv toliko mezi lidmi, počítajícími se k táboru pokrokovému.«

Rovněž ve sloupcích »Novostí« vyšel sympathický projev vynikajícího publicisty L. Pantělejeva, který praví, že zajištění shodného soužití obou národů, ruského a polského, pod jednou střechou »jest možné jedině pod podmínkou přiznání autonomie král. Polskému. Tato myšlenka, pokud lze souditi z mnohých projevů veřejného mínění v Rusku, počíná čím

dál více vnikati v politické credo lépe a hlouběji myslících Rusů«. — Podobně jiní vynikající Rusové vystoupili na obranu práv polského národa: kn. Jevg. Trubeckoj, F. Rodičev, prof. Hassen, prof. Pogodin (v otázce školské), Amfitěatrov a j. Naopak i polské hlasy zazněly z ruských listů: »Birževyja Vědomosti« uveřejnily rozmluvu svého spolupracovníka s Boleslavem Prusem o polských požadavcích, prof. Baudouin de Courtenay uveřejnil v »Rusi« protest proti překřtívání král. Polského na »Kraj Privislanskij« atd.

Zkrátka, dochází k dorozumívání Poláků s pokrokovějšími Rusy. Velmi významným projevem tohoto potěšitelného zjevu byl *moskevský sjezd polsko-ruský*, o němž jsme již předešle psali a k němuž došlo hlavním přičiněním advokáta Lednického se strany polské a knížete D. Šachovského se strany ruské. Dnes můžeme podati bližší podrobnosti o tomto památném sjezdě. Prof. M. Zdziechowski, jenž byl místopředsedou sjezdu, píše o něm v záhřebském »Obzoru«: »Poznali jsme výkvět ruské intelligence, nejznamenitější a nejváženější pracovníky. Byli zde hlavní vůdcové osvobozenského hnutí v zemstvech: kn. Dmitrij Šachovskij, kn. Sergěj Šachovskij, kn. Petr Dolgorukov, hr. Pavel Tolstoj, Fědor Rodičev; university zastupovali professoři Muromcev, Miljukov, Anučin, Timirjazev, Kokoškin, Vernadskij, Novgorodcev, Manujlov, Kulagin, kn. Sergěj Trubeckoj; tisk zastupovali pp. Golcev, Skalon, Bogučarskij, Maksimov, Jakuškin, Pantělejev; advokaturu Mandelstamm, Teslenko, Zacěpin; města (městské rady) Ščepkin, Gučkov, Sobašnikov. Vyjmenoval jsem nejznámější — všech bylo kolem 90. — Byl jsem také účastníkem tohoto sjezdu a druhého dne měl jsem čest mu předsedati. Prvního dne předsedal ctihodný prof. Anučin, slav. anthropol. Zahájil zasedání krásnou řečí, v níž, vítaje Poláky, otevřel sjezd vzpomínkou na Mickiewicze, jejž kdysi Moskva tak pohostinně vítala. Po něm p. Rodičev hluboce procítěnými slovy promluvil k Polákům jako k osvědčeným bojovníkům volnosti a z té příčiny žádoucím spojencům Ruska, bojujícího za svobodu... Po něm bouři potlesku vyvolal kn. Serg. Šachovskij, vítaje Poláky polsky. — Nebudu podrobně líčiti průběh jednání; poznamenám pouze, že kn. Serg. Trubeckoj, vyslovuje se pro státní autonomii král. Polského, energicky se vyslovil, že »svobodné Polsko jest realným zájmem Ruska«, a p. Viktor Golcev, spatřuje v našem sjezdu úsvit příštího bratrství národů, uchvátil nás hlubokou srdečností citu a optimismem přesvědčení, že »víra a nadšení dobudou každé Bastilly«. — Výsledky porad mají pro nás i pro Rusko ten velký význam, že konstituční strana ruská, k níž náleží ohromná většina intelligence, přijala do svého státního programu autonomii království Polského se zastoupením v ústředním parlamentě a se zvláštním sněmem ve Varšavě, jakož i zákonné zajištění svobody národně kulturního rozvoje polského živlu na Litvě a Rusi (t. j. svobody zakládání časopisů, spolků, soukromých škol, vyučování polštině ve školách státních atd.) — Dostane-li se kormidlo Ruska záhy do rukou strany konstituční, nevíme... V každém však případě, byť by opposice ruská nevyšla vítězně z nynější krise, trvati přec nepřestane, naopak bude se dále rozvíjeti. A pro tento její příští rozvoj velký význam bude míti fakt, že nejpřednější zástupci oppozičního hnutí v Rusku jednohlasně uznali a odsoudili křivdu, spáchanou na polském národu vládou ruskou, a že z pohnutek mravních i politických uznali nezbytnost svobodného Polska. Proto správně píše »Głos Narodu«, že sjezd v Moskvě »jest událostí významu historického, zahajující novou dobu poměru rusko-polského.«

Není pochybnosti, že to jest úsudek správný. Ale aby první ty kroky skutečně dovedly k výsledkům žádoucím, třeba jest, aby obě strany byly proniknuty zásadou naprosté spravedlnosti. To zavčas připomíná také krakovská »Krytyka« zcela otevřeně, vytýkajíc polským nacionalistům, že opouštějí heslo ‚za naši i vaši volnost,' poněvadž jeho konsekvencemi jsou »revise a revindikace ve vlastní otčině. Vynořují se hrozivé otazníky v podobě otázky litevské a maloruské. Směnky, vystavené v záboře ruském, mohly by býti presentovány také v Haliči.« Ale i »Krytyka« dochází k závěru, že vše ukazuje na to, že národové, vysvobozující se z velkého vězení ruského, jdou za heslem: svobodní

se svobodnými. Zdali a kdy cíle dojdou? »První a kardinální podmínkou toho jest poznání a uznání hesla: za naši i vaši volnost. Pouze v solidárnosti národů jest jediná ochrana proti tyranii, pouze v tom bratrství zbraní jest počátek dalšího, trvalejšího bratrství.« *A. Č.*

Slované východní.

Po bouřných událostech, z nichž v nynější době již jen dozvuky se ozývají, nastalo v **Rusku** poměrné ticho. Vskutku však v tomto tichu bojuje se dále *boj obou směrů* — *starého*, vládního, samoděržavného, Pobědonoscevského, činovnického atd., svrchovaně již usvědčeného ze šlendriánu, nedbalosti a neschopnosti k vedení říše, a směru *pokrokovějšího*, jenž i bouřně i tichou prací vede boj s dosavadním nemožným způsobem vedení říše. Snad nikdy nebylo k obratu blíže než nyní. Intelligence všechna, dělnictvo, selský lid s jedné strany — činovnictvo, dvorské kruhy, duchovenstvo s druhé, a také na této druhé straně spousta hlasů volá po opravách. Je zřetelno již, že převaha přepadá již na stranu pokroku a reforem. Teď nerozhodne již o věci možný zdar ruského válčení na Východě, dosavadní nezdar příliš odhalil všecku bídu, do níž stát zavlečen byl nemožným již systémem dosavadním. Jím právě — tímto nezdarem — dáno potvrzení všem, kdož ukazovali na škůdnost systému dosavadního, jím ukázáno, kdo lépe rozuměl Rusku, zda živly pokrokové nebo stoupenci a velebitelé systému posavadního. — Když i Novoje Vremja je nespokojeno s dosavadním vedením *války* a především se zatajováním pravého stavu na bojišti, pak to znamená, že nenajde se snad již nikdo, kdo by s tím byl spokojen. K tomu je už nyní všeobecně známo, že i sám začátek vojny nebyl obecenstvu se strany ruské vlády správně vylíčen. Je všeobecně již známo, že v poslední japonské notě, podané 48 hodin před útokem na loďstvo portarturské, bylo výslovně řečeno, že japonská vláda přerušujíc styky diplomatické s Ruskem, »vyhražuje si právo uchýliti se k takovým samostatným akcím, jež uzná za nejlepší k posilení a uhájení svého ohroženého postavení.« Toť přece zcela zřetelné opovězení vojny. A přece z Petrohradu nedána výstraha Alexějevu; ostatně on sám mohl — jak jsme hned při počátku války napsali — poznati, co se děje, z náhlého a všeobecného stěhování japonských příslušníků z celé Mandžurie. — Jak by válka byla vypadala nyní, kdyby se byl nezdařil náhlý útok japonský? — Či je tedy vina za to? Alexějeva samého — a jeho pánů ještě více. On měl vidět jasnýma očima, co bylo zřetelné.*)

O finančních účincích všeho nynějšího stavu Ruska, píše Večernaja Počta, že na ruských bursách zejména po uzavření závodů Putilovských strhla se veliká panika. Realisace papírů všech možných, státních i privátních je čím dále tím obtížnější. Uzavření Putil. závodů, jež se stalo na rozkaz Trepova, stálo prý obyvatelsvo Petrohradské v jednom dni 720.000 rublů. — Russkoje Slovo vypočítává dosavadní ruské ztráty při papírech na 1775 millionů rublů, v čemž prý nejsou zahrnuty ztráty v soukromých akciových společnostech. — Zaznamenáváme tyto číslice, když psaly o nich i ruské listy.

Krvavé bouře v Baku před časem se strhnuvší došly nyní podrobného popisu z místa samého. Ač zdá se, jako by šlo jen o starou zášť mezi Armény a Tatary, přece podnět vyšel odjinud a obě rozeštvané národnosti staly se nástrojem zúmyslně nalíčených pověstí a štvaní. Stará zášť mezi Tatary mohamedány a Armény křesťany přiostřena jest v Baku ještě místními poměry, neboť Tataři, tvořící $^3/_4$ obyvatelstva, jsou v městské radě u veliké menšině, díky známé lstivosti a prohnanosti arménské. Zášti jejich využito revoluční organisací ke vzbuzení bouří rozměrů obrovských. Několik neděl mezi Armény šířena pověst, že Tataři chystají řež a naopak. Intelligence jim nevěřila, ale v lidu se udržovaly. Mezi musulmany označováni za strůjce chystané řeže

*) K těmto řádkům máme klassický pramen ruský: je to *A. N. Štiglice*, magistra mezinárodního práva »Rěč k slavjanskim gosťam«, pronesená 23. ledna 1905 (rus. kal.) a vydaná tiskem v Petrohradě (stran 46).

Arméni: boháč Bala-bek Lalajev a Čachmasozov. Začala bouře tím, že v hádce byl zabit Armén Tatarem; když byl vrah veden do vězení, vojáci Arméni jej ubili bodáky. Mezi musulmany šly pověsti, že vojáky podplatil Lalajev. V tu dobu napadl hojný, v ten čas neobyčejný sníh. Když počal táti, šly pověsti o šesti mrtvých Tatarech, kteří nalezeni pod sněhem. A tak štvány mysli, až se strhla řež. Dne 19. února bral se bohatý Tatar Babajev s velikou rodinou svou do mešity; když šli podle arménského chrámu, padla rána, neznámo odkud. Arméni obviňovali Babajeva, že on střelil; hájil se však, ukazuje svůj revolver, v němž vězely všecky náboje. Avšak nadarmo. Chtěl ujeti pod dozorem policie v povoze, ale od Arménů zastřelen, mnoho členů z rodiny jeho zraněno. To byl podnět k hrozné řeži mezi Tatary a Armény, při níž za tři dni zraněno přes 400 lidí, zastřeleno pak přes 300. Ze zabitých bylo 130 Tatarů a 170 Arménů. Bouře byla tak hrůzná, že všechna pomoc policejní byla marná. Teprve po vybití zjitřených vášní předáci obou stran zakročili u úřadů, aby spostředkovaly utišení bouří, které majíce zdánlivě (jak opakujeme) místní ráz byly vskutku jen článkem v řetěze bouří, lomcujících celou říší. I s arménské strany doznává se tato věc a souhlasně se stranou tatarskou svaluje se vina na naprostou lhostejnost úřadů, které nedbaly příznaků předcházevších bouře, ač byly tak děsivé. — Bouře rozpoutavší se po ostatním Kavkazsku skončily se teprve v dubnu, v druhé polovici měsíce. Na železnicích obnovena vozba teprve v tuto dobu, když všichni vzbouření zřízenci přijati do práce. — V té době opět v Oděsse přerušena všecka doprava lodní stávkou inženýrů, topičů a lodníků. Více zpráv o této věci není; nepropuštěny. — Bouře selské také jen z kusých a úryvkovitých zpráv jsou známy. K tomu, co podáno v čísle minulém, podáváme zprávy novější. V gubernii penzenské, uvnitř Ruska, mužíci odepřeli pracovati na velkostatcích, ani nové smlouvy nechtěli uzavírati. V kurské gubernii na veliké schůzi sedláci jednali o rozdělení velkostatků mezi sebe. V Mohylevě šířen postrach ze všeobecné řeži Poláků, Židů a Němců, mezi sedláky šířena pověst, že car dovolil povražditi všecky cizince. V kyjevské gubernii teprve v druhé polovici dubna nastalo ticho. Na Podolí při rakouské hranici nepokoje vypukly v několika vsích; jedna tlupa chtěla podniknouti útok i na statek na rakouském území. Atd. — Pod dojmem bouří selských vydán 23. dubna úkaz carský, udělující ministru vnitra právo dle potřeby zřizovati v újezdech, kde se strhly nepokoje, zvláštní komisse, vyšetřující škody a zjišťující viníky. Více však zajisté přispěl k utišení o dva dni potom vydaný *úkaz o odepsání nedoplatků* při splácení půjček poskytnutých za dob hladu a neúrod od r. 1867 až do narození carevičova. Ministerstvem spravedlnosti položeno pak na denní pořádek úplné zrušení tělesných trestů, omezených již značně r. 1904 carským manifestem.

Ohlašované veliké *bouře a demonstrace dělnictva na den 1. máje* (podle starého i nového kalendáře) okázaly se velice přemrštěnými. Policie a vojsko arciť vykonaly přípravy co nejrozsáhlejší, a tak minuly oba dni celkem klidně. Přes přípravy tyto však mnoho majetných osob ujelo za hranice. Strana sociálně revoluční hrozila všeobecnou stávkou i branným odporem, zakroči-li vojsko. Avšak kromě král. Polského a zejména Varšavy byl klid. — I chystané *nepokoje protižidovské*, jež byly hlášeny k velikonocím pravoslavným, podařilo se skoro úplně zameziti. Poplach mezi Židy byl veliký. V Kyšiněvě židé ozbrojili se puškami a revolvery. Ve Vilně konal se sjezd zástupců 31 obcí židovských, radící se o organisaci Židů proti chystaným bouřím, utvořena skupina židovských příslušníků ruského svazu demokratického. V okolí Kyšiněva začaly se již vyskýtati tlupy přepadající Židy, ale vyhláška bessarabského gubernátora Charuzina, hrozící nejpřísnějšími tresty, působila k pokoji. I v Minsku byly obavy z nepokojů protižidovských a obyvatelstvo zakročilo u gubernátora o zajištění pořádku. K řeži došlo jen v Žitomiru; průběh bouří těch z pramene ruského ještě nedošel. Za to jsou zprávy o výtržnostech protižidovských v gubernii kovenské, kde i dva Židé zabiti. Podobně byly bouře i na Krymu, v Melitopoli.

Několik stávek podružnějšího významu odebrálo se v provincii. Všecky sledovaly cíle hmotné: zvýšení mzdy, zkrácení dlouhé pracovní doby, poskytnutí

oddechu. Avšak kromě toho celé veliké stávkové hnutí po všem Rusku mělo i ten úspěch, že veřejnost i úřady ruské naučilo pohlížeti na stávku jinak, než dosavad. Již pronikl názor, že dělník, zastaví-li práci, nedělá vzpouru, nýbrž provádí své právo. Všude již při poslednějších stávkách policie dbala jen udržení pořádku, nemísic se do vlastního průběhu. Při stávce v tabákovnách simferopolských dva lékaři naléhali, aby město postaralo se o provádění zlepšených zdravotních opatření v továrnách, o místnosti vzdušnější, o světlo, o čistotu atd. Před půl rokem takový projev by jim byl přivodil nejméně vyšetřování pro bouření veřejné bezpečnosti.

Násilné akce terroristické neustávají zvláště v král. Polském, ale též uvnitř Ruska je dokladů akce té dosti, ač noviny zprávy takové smějí přinésti jen tu a tam. V Petrohradě 1. května nastal výbuch v bytě, kde dva studenti vyráběli pumy. V Oděsse v dubnu stal se podobný výbuch a způsobil požár celého domu. Počátkem května zatčeno mnoho osob, u nichž při prohlídce nalezeny bomby. Atd. Takových zpráv jest množství. — V Petrohradě odhaleno deset tajných tiskáren a v nich zabaveno desetitisíce revolučních proklamací. Počátkem května bylo i několik útoků, jichž cílem byly vesměs úředníci policejní; tak v Petrohradě na veřejné ulici stříleli dělníci na policmejstěra Giršfelda, jejž lehce zranili, načež sami prchli. — *Pověsti o spiknutí při dvoře*, za jehož strůjkyni byla udávána Leontějevna, úředně prohlášeny za naprosto nepravdivé, s několika stran zase úřední projev vyvracen. Podobná zpráva nezaručená přišla přes Londýn, tedy z pramene velmi podezřelého, a jak se brzo ukázalo zcela lživého. Šířena pověst, že počátkem května došlo k revoluci při dvoře carském, při níž car zabit. Car je živ a zdráv, prý si již i vyjel s chotí v otevřeném kočáře, všude jsa pozdravován, jak hlásí úřední zvěst — tedy se Londýn velmi blamoval.

Pro účast v bouřích v lednu a v únoru odsoudil náčelník petrohradské policie 101 studenta carské konservatoře ruské na měsíc do vězení. O vrahu Plehvově, Sazanovu, šířena pověst, že prchl ze Sibiře. Patrně jen pověst, jako byla pověst, že Kaljajev obdrží milost. Poprava jeho již vykonána. Když ministr přednášel návrh na milost, car, hledě oknem, ani se neohlédl.

I v akci umírněných opravných živlů mísí se živel jeden zlověstný, zjev nazvaný *»černými sotněmi«*, o nichž byla minule zmínka. Moskevské Vědomosti bez ostychu sotně organisují a píší: »Lid nesdílí snů itelligence... lid je na straně samoděržaví. Proto třeba mu dovoliti, aby ukázal vůli svou v celosti. Praví, že v Rusku panuje nepořádek; avšak Rusko je státem mužickým, proto nechť mužici v něm zřídí pořádek!« Tak štve zpátečnický list (který jest evangeliem našich Národních Listů) nevzdělané vrstvy proti intelligenci. — *Projevy pro reformy* neustávají. Jednohlasně usnesla se městská rada ve Vjatce žádati u ministerstva vnitřních věcí za bezodkladné vydání zákona o svobodě slova, tisku, svědomí i shromažďovacího práva. Veliký a obšírný projev petrohradské Akademie věd dělá čest tomuto ústavu. Rusko může býti hrdo na svoji Akademii, jež není skladištěm dávno již zvetšelých paruk, nerozumějících duchu doby... Hnutí opravné mezi duchovenstvem neustává, zejména volá se nyní po opravě duchovních učilišť od kořene, jak v plánu učebním, tak v celém vedení internátů, aby z nich vycházeti mohli duchovní životu rozumějící, s chutí ku práci ve společnosti, nikoliv zmrzelí, všeho zájmu pro úkoly veřejného života pozbyvší sobci, jimž smysl života se ztělesnil v hojné mise, plném měšci a tučné ženě. »Semináře zůstaly za životem. Všecko, čím snaží se nacpati hlavu seminaristovu, jde mimo život a nenalézá v něm nejmenšího upotřebení. V nových byrokraticky a policejně vedených seminářích pod vlivem názoru světového, nepřátelského všem novým proudům, z chovance vychovává se pop-činovník, jemuž farnost jest filiálkou nebeské kanceláře a pozemské policejní expositury.« »Místo toho, aby vychovával jinocha evangelickým duchem, seminář obklopuje mladé lidi takovou hrůznou atmosférou, v níž se člověku jen chce vzkřiknouti slovy básníka: ‚Kde jsi, Kriste, zářící paprsky nesmrtelné pravdy, svobody a lásky?‘ Mezi seminaristy a jejich vychovateli leží hluboká propast; ničeho světlého, utěšeného zde nalézti nelze.« (S. Petěrb. Vědomosti, č. 58.) — Volá se o přetvoření,

vlastně vytvoření národního školství, věc, která — po našem názoru — je vlastní, nejhorší ranou a nejpalčivějším úkolem Ruska. Zvláštní komise při petrohradském zemstvu usnesla se na projevu o potřebách školství, v němž praví: »Nezbytno jednou navždy odříci se myšlenky, že národní vzdělání může býti v jakémkoliv snad směru škodlivo nebo nebezpečno jak pro společnost, tak pro stát, naopak musí se uznati, že vzdělání co nejširší, ve všech svých formách a stupních, jest nejakutnější a nejneodkladnější potřebou národa.« Takovéto svaté pravdy musí býti v Rusku s emfasi hájeny! Tento odstavec nemíří proti nikomu jinému, než proti samému Pobědonoscevu, jehož stať, zatracující požadavky všeobecného vzdělání lidového, bude nám možno v některém českém listě uveřejniti. Čtenář užasne z těch názorů a pochopí teprve, jakým zlým démonem vlastně tento muž jest. V krátkosti to zde pověděti nelze. — Resoluce žádá dále zavedení elementárního všeobecného a povinného vyučování, a to na útraty státu. Nynější stav školství národního jest úžasný. Russkoje Slovo vypisuje učitelské platy. Průměrný plat učitele je 240 až 270 rublů, pomocníka 140—180 rublů. Je tedy měsíční příjem učitelův nejvýš 30—35 rublů, obyčejně 20—25, nezřídka 15 a někdy 10—12 rublů.

Pro svobodu tisku a pro reformy znamenitou řeč promluvil na všeruském sjezdě žurnalistů spisovatel V. G. Korolěnko. Její závěr zní: »Jen naděje v možnost zákonného upokojení potřeb může ještě udržeti lidové massy od mohutného živelního hnutí. I při všech omezeních, jež se staví mezi tisk a lid, hlasatelem této naděje v možnost uspokojení těchto potřeb cestou zákonnou jest jen tisk, a proto jemu předem musí býti dána svoboda.«

Velikou důležitost má *sjezd zemských činitelů v Moskvě*, konaný neofficilně koncem dubna. Podle návrhu ústavy, přijatého na sjezdu tomto, žádají se dvě sněmovny: sněmovna zástupců lidu a sněmovna zástupců zemstev. Do první by se volilo všeobecným tajným hlasováním tak, aby na 200.000 obyvatelů přišel poslanec. Právo volební patřilo by každému muži, vyjma důstojníky a policii. Zasedání sněmovny by trvalo 3 léta. Do druhé sněmovny volila by zemstva a města. Sjezd tento i jinak je důležitý: kolem něho vytváří se nyní několik stran politických, z nichž rýsují se příští *politické strany* parlamentu ruského. Nejvýrazněji formuje se nyní t. zv. strana národní, prohlašující se za pokrokovou; vskutku bude to mírně pokrokářská, proti jiným stranám konservativní strana šlechtická. Středem jejím jest náčelník moskevského sboru šlechtického Šipov a kníže Trubeckoj. — Vedle této strany ohlásila svůj program i strana monarchistická, hlásající posílení neomezeného samoděržaví. Té se budou držeti Národní Listy. K upokojení nynějšího zmatku žádá od cara, »řadu přísně promyšlených, rozumných, pevných a diktátorských opatření«, pro ten případ slibuje mu strana svoji pomoc. Vyhrají pak boj oba! (Viz S. Petěrb. Vědomosti, č. 99.)*) — Podobný sjezd projektuje zemstvo v Petrohradě. Zdá se, že program, usnesený zemským sjezdem moskevským, bude přijat veškerou mírně pokrokovou intelligencí.

Jako skutečný počátek reforem nutno pokládati *úkaz carský udílející částečnou toleranci náboženskou*, dle níž přestoupení od pravoslavné církve k jiné křesťanské církvi není již trestné, dána svoboda konání služeb božích jak rozkolníkům (staroobřadcům), tak sektantům, jedině proti »pověrečným učením« ponechána v platnosti pravidla dosavadní. Název razkolnik zrušen, místo něho bude se užívati jen názvu staroobřadci. Na to pak hned car kázal sníti pečeti se staré staroobřadské kaple v Moskvě. Dojem na staroobřadce byl veliký. Všude konány hned děkovné bohoslužby. Zvláštní sjezd jejich bude uvažovati o důstojném uctění památného dne, kdy vydán úkaz. Sjezd tento má býti všeruský. I v Petrohradě učinil úkaz dobrý dojem. Ctitelé zemřelého filosofa Vlad. Serg. Solovjeva, nejpřednějšího a nejzanícenějšího hlasatele tolerance náboženské, uspořádali na počest jeho 7. května panichidu nad hrobem jeho, slavice vítězství jeho ideji.

---

*) Strana monarchistická začala i palbu proti ministru Wittovi. Moskevské Vědomosti přinesly článek, v němž obviňují jej, že on je strůjcem všeho bouřného hnutí na Rusi.

Ještě k závěru o nynější fasi konstituční otázky u dvora: k náčelníku kostromského sboru šlechtického vyjádřil se prý car, že jest jeho nezlomnou vůlí, aby sobor byl svolán, a co nejdříve; stane se prý to dle nejnovějších zpráv v září. Volby budou dříve. Bude prý míti sobor dvě komory. Dle Nového Vremeni bude prý nižší komora stavovská, vybraná ze zemstev a měst, jež by měla 550 čl. Nynější státní rada byla by sněmovnou vyšší. Toť prý projekt Bulyginův. —*ch.*

*

V Haliči spor obou národností nabyl nového podnícení zprávou polských listů, že ministerstvo zemské obrany chystá ustanovení, jímž císařské nařízení z r. 1869, uvádějící vnitřní polskou úřední řeč do většiny úřadů haličských, má býti rozšířeno i na četnictvo. O tuto věc ucházeli se polští poslanci již několik let. Jako proti dřívějšímu nařízení, tak proti nynějšímu jeho rozšíření ohlašují **maloruské** listy svůj odpor; všecky politické spolky a především Národ. Rada podají prý ministerstvu svá memoranda, žádající pro východní Halič zavedení *úředního jazyka maloruského.*

Boj polsko-maloruský se šíří o novou vrstvu. Jde o t. zv. »*latinníky*« ve východní Haliči, jež Poláci reklamují (aspoň z části) pro sebe, kdežto Rusíni tvrdí, že jsou to příslušníci národnosti maloruské obřadu latinského, kteří ve své neuvědomělosti — ač mluví malorusky — užívají namnoze o sobě názvu »Poljak«, lišíce se však dobře od Poláků, jimž říkají Ljach, i od svých krajanů vyznání řeckokatolického čili unitů. Jest jich velký počet — skoro 1 million. »Dilo« v úvodníku ze dne 19. dubna burcuje maloruskou intelligenci k boji obrannému, i nyní, když — jak praví — mnoho zameškáno. Jediná pomoc podle něho jest, sorganisovati tyto latinníky s ostatním selským obyvatelstvem pod programmem radikálně-demokratickým, a to agrárním, selským.*)

Došlo k ráznému zakřiknutí *nejradikálnější strany maloruské* v Haliči, skupené kolem listů »Hajdamaky« a »Volja«. Volja obvinila ostatní strany, že prý odřekly se nacionálně-politického ideálu, jímž je státní samostatnost Rusi-Ukrajiny. Redakce »Dila« ostře ohradila se dne 25. dubna proti tomuto obvinění. — Podle našeho mínění je tento ideál (podobně jako obnovení polské říše »od moře k moři«) přelud a ne program reálný, dosažitelný v dohlednosti — a nad to na dlouhá léta budí neodstranitelnou zášť mezi nejblíže pokrevnými národy.

Podle zprávy »Dila«, čerpané z pešťské »Nedělji«, uherské ministerstvo orby snaží se povznésti stav *uherských Malorusů* zakládáním vzorných statků po vsích. Ovšem nečiní to jen pro Malorusy, hrůzný stav zemědělského lidu v Uhrách vůbec donutil je k tomu, a proto pracuje pro povznesení jeho po celé zemi uherské, jednak zřizováním vzorných statků, jednak kursy pro hospodáře polní i pro průmysl domácký.

Na Ukrajině pro *svobodu maloruského jazyka* povznesla 18. dubna hlasu svého i universita charkovská, zdůrazňujíc projev svůj tím, že hlas její jako nejvyšší kulturní instituce právě v kraji maloruském zasluhuje respektu největšího. Apell její vrcholil v požadavku: 1. aby pro jazyk a literaturu maloruskou platila stejná ustanovení, jež po chystané právě úpravě censury platiti mají pro jazyk velikoruský, 2. ve školách elementárních aby nekladlo se překážek zavádění vyučovacího jazyka maloruského, 3. publikace a tisky maloruské z Haliče aby bez překážky měly přístup do Ruska. Vedle toho ještě položeno několik požadavků menších.

V »Pravitělstvennom Věstníku« uveřejněno podrobné znění ministerského rozhodnutí o zrušení omezovacích nařízení strany vydání *písma sv. v jazyce*

*) Je to věc sporná, kterou bylo by lze rozřešiti jen na základě vědeckého bádání. Tolik jest nepochybno, že vskutku žije ve východní Haliči i na venkově množství lidu polského, o nějž mají právo Poláci se starati školami, raiffeisenkami, kroužky rolnickými, kursy analfabetů — tak jako je tam množství katolických Rusínů, o něž péče přináleží zase vedoucím kruhům maloruským. Jen třeba tu věc řešiti bez vášně s jedné i druhé strany — neprohlašovati hned všecky katolíky za Poláky, hned za Rusíny. Že věc taková není snadná, ukazují spory polsko-české na Těšínsku. *Red.*

maloruském (neříká se již »nářečí«). Obsah jeho stručně ohlásili jsme minule. Nyní dodáváme, že schválení carského se rozhodnutí dostalo. Ale — háček. Již hezký čas minul a svatý synod — od něhož případ od případu při vydávání knih bibl. v jazyce maloruském třeba obdržeti svolení — doposud svolení svého nedává. Zatím však se již do knihoskladu Akademie se všech stran Ruska sypou objednávky na čekaný Nový zákon maloruský, a milá Akademie neví, co odpověděti. Jak patrno, Pobědonoscev umí vzdorovati ministrům i carovi. Samy listy velikoruské toto jednání překvapuje a vyslovují o něm svůj nepříznivý úsudek.

Pro uvolnění jazyka maloruského a literatury maloruské i sám kníže Meščerskij se nyní vyslovuje v listě svém »Graždaninu« i jinde. Nedávno uveřejnil v »Južnoj Rusi« dopis jakéhosi bývalého »isprávnika«, jenž vřele se zasazuje o zrušení omezujících ustanovení, zvláště pak o zavedení vyučovacího jazyka maloruského do škol, »neboť děti těžce rozumějí knižní řeči«. Především však ukazuje na to, jak obyvatelstvo jižní Rusi, nemajíc povolené literatury ve svém jazyce, čte spoustu tajných publikací revolučních. »Strašno pomysliti,« — tak končí — »jaká kaše se asi zavaří v nejbližší budoucnosti zde na jižní Rusi. Dlouho zdržovaný od vlády rozvoj národní literatury v maloruském jazyce našel sobě průchod v jiném směru, i nemáme již sil bojovati s nezadržitelným proudem, jenž se rozlévá šíře a šíře a ohrožuje již naši bezpečnost a dobro vlasti.«

Za nynějšího vření a formace všemožných stran v Rusku zdá se, že se vytvoří i silná *Ukrajinská strana národní.* Již v dřívějších letech intelligence maloruská byla seskupena v několika stranách. Nejprve v t. zv. »revoluční ukrajinské straně«, jež vznikla před 5 lety; když v ní však nabyl vrchu směr sociálně-demokratický, vyloučena z programu strany otázka ukrajinsko-národní. Vznikl rozkol ve dvě strany: Ukrajinsko-socialistickou a ukrajinsko-národní. Po čase nastalo zase sblížení a obě se opět sjednotily v starou ukrajinskou stranu revoluční. Ale opět na nedlouho. Nyní opětně se oba směry oddělily a ustavivši se znova ukrajinsko-národní strana vydala v Černovicích brožuru, dokazující nejprve na příkladech jiných národností váhu otázky národnostní. O poměru mezi národností maloruskou a velikoruskou píše brožura velice prudce, až nešetrně. Vyslovuje obavu, že při nynější změně systému v konstituci parlament ruský neposlouží Malorusům, nýbrž že se stane, co se stalo v Uhrách, Německu, v Haliči, že národnost jedna utiskne ještě hůře druhou. Dokud Němcům šlo v Rakousku o zničení absolutismu, slibovali ostatním národům vše; sotva nabyli svobody, využili jí k horšímu ještě útisku ostatních národností. Brožura praví: »Každé plus pro panující národnost je minusem pro druhou... kde existují národnosti pánů a otroků, tam není společných zájmů mezi nimi.« Proto od parlamentních svobod nečeká strana pomoci ukrajinské národnosti, směšný jest jí i program »ukrajinského loyalismu«, v mezích zákonnosti pozdvihovati kulturní výši národnosti maloruské, podobně směšný jest jí i program povznesení hospodářského. Bez svobody národnostní úplné, bez úplné neodvislosti na národnosti velikoruské — podle mínění strany — vše je marné. »Politická samospráva s vlastním sněmem, se samosprávnou osvětou, tiskem a literaturou — v prvním stadiu; nacionalisace správy, soudu, financí, vlastní vojsko a na konec samostatná státně-demokratická (державно-демократична) republika Ukrajina — toť další stadium boje za národní svobodu.« Toť program nové strany. Je-li to program ve svých posledních cílech realný a žádoucí, toť otázka. Také zde jest patrný nedostatek politické výchovy, jejž vytýká petrohradský náš dopisovatel některým ruským kruhům.

V Kanadě v Americe začal vycházeti třetí maloruský list, měsíčník »*Ranok*« (= Zoře). —*ch*.

Jihoslované.

S radostí zaznamenáváme v kronice důležitých událostí slovanských *jihoslovanský sjezd,* který se konal ve dnech 1.—4. května v Záhřebě. Byl to sjezd jihoslovanských spisovatelů, umělců a omladiny, k němuž dal popud spolek jihoslovanských literátů a umělců »Lada«, pořádající právě v Záhřebě jihoslovanskou uměleckou výstavu. Z Bělehradu přijelo 17 spisovatelů a

umělců, ze Sofie 5, kromě toho z obou měst zástupci akademické mládeže. Uvítání na nádraží bylo nadšené a celý průběh sjezdu ukazoval, jak všichni účastníci proniknuti jsou paprsky zdravé myšlenky jednoty jihoslovanské. Bylo proneseno mnoho dobrých myšlenek o žádoucím sblížení Jihoslovanů v řečech Ks. Gjalského, J. Lorkoviće, B. Popoviće a j. Uvádíme zejména toto místo z řeči bělehradského prof. Jovana Skerlića: »V naší době jest dvojí vlastenectví: staré, romantické, které se opírá o historii a vzpomínky, hledí do minulosti a hrobů — a druhé, moderní, realistické, které počítá s přítomností, se skutečnými potřebami národa, které nade vše staví bezprostřední duševní i hmotný pokrok širokých národních vrstev, rozumný, široký, osvoboditelský, federalistický demokratismus. Byl nejvyšší čas poznati, jak nebezpečno jest mluviti o legendárních králích středověku, bájiti o staré slávě a velikosti, příti se, kdo komu ukradl jazyk, zatím co srbský a chorvatský lid chudne, řítí se v propast a v smutných zástupech utíká do Ameriky, aby tam na vždy zmizel. Rovněž tak hříšný jest vzájemný boj v Makedonii, kde Srbové a Bulhaři nevěděli nic lepšího, než navzájem se ubíjeti, kopati hrob sobě samým a otvírati cestu jiným. Chorvatské pokrokové mládeži sluší čest, že se v Chorvatsku uspíšily a rozvily ty svobodné a rozumné ideje, že se zvolila cesta, která může všem nám zabezpečiti nejen pokrok, ale vůbec existenci.«

Velmi potěšitelnou událostí jest *sjednocení dalmatských politických stran* dosavadní národní chorvatské strany a strany práva v »Klub chorvatské strany«, v jehož programu nacházíme odstavec: »Chorvatská strana uznávajíc, že jsou Chorvati a Srbové jeden národ krví i jazykem, nerozdílně spojeni územím, jež obývají, bude usilovati o to, aby se odstranily a znemožnily nésváry, aby se upevnila láska mezi nimi jakožto podklad zdravé, společné práce pro obecné národní dobro.« Tím politikové dalmatští po dlouhém bloudění nastupují jediné správnou cestu společné, svorné práce srbochorvatské. Je to nový projev vždy více mohutnícího proudu ideje jihoslovanské jednoty.

Požadavek *slovinské university* důrazně byl v říšské radě odůvodněn posl. Plantanem. Ministr vyučování prohlásil, že na vývody posl. Plantana odpoví v rozpočtovém výboru — je tedy nyní na slovinských a ostatních slovanských poslancích, aby v této nejpřihodnější době, kdy se jedná o universitu vlašskou, byla vybojována prozatím aspoň právnická fakulta university slovinské.

Č.

*

Na anglický projev o nutnosti reforem dalekosáhlejších pro **Makedonii**, než žádá program mürzstegský, soudí se v Srbsku, že pozdvižení této otázky jest s to přinésti Bulharsku co největší zisk, neboť prý se nyní těší Bulharsko sympathiím Anglie, Ruska a jiných velmocí, zatím co Srbsko nikdy nestálo tak osamoceno jako nyní. — Z Cařibradu počátkem května prohlášeno, že všecky zprávy *o finančních reformách* jsou předčasné. Teprve až mezi velmocmi bude provedena výměna názoru o této věci, dojde k poradě evropských zástupců, učiní se Turecku návrhy kontrolních opatření pro správu finanční a bude se žádati potvrzení těchto opatření od Porty. (Při čtení této doslovně uvedené prohnanosti krev se bouří.)

Vedle známého již vraždění v Zagoričanech oznámen nový *násilný čin řecký*. U Lagenu, sedm km. od Floriny, přepadla řecká tlupa o 100 mužích Bulhary tančící kolo. Zabit jeden muž a dvě ženy, zraněna dvě děvčata a jeden chlapec, čtyři ženy uneseny. Případ vyšetřuje italský četnický setník z Floriny.

Podrobné vypsání loupežného řádění v Zagoričanech podali zbylí vesničané evropským konsulům v Bitolji. Řecká tlupa měla asi 200 lidí, ozbrojena byla mauserovkami; do vsi vrazila za hlaholu trub, tak že vesničané myslili, že se blíží vojsko. Ihned začali Řekové střileti z pušek a vrhati pumy. Do vsi vtrhli v tlupách o 4—8 mužích, vylamovali vrata a pobíjeli, nač přišli: muže, ženy, děti i zvířata. Kdyby nebyl přišel oddíl vojska, byli by vyvraždili celou ves. Konsulové, když viděli zpustošení vsi, nemohli se udržeti slzí. Když odcházeli, ženy a děti vrhaly se k nohám koní, prosíce, aby neodcházeli, všichni se báli, že loupežná tlupa se vrátí znova. Cizinci, kteří spolu přišli s konsuly, na své oči viděli mrtvé maličké děti s rozpáranými životy, ženy probodané za

hájení dětí, starce zařezané nejzvířečtějším způsobem, bělovlasé kněze, zabité v chrámě.

Podobné řeže provedeny i v sousedních vesnicích Bobišči a Mokrenu. — Skutek řeckých tlup, provedený z nenávisti plemenné, nemá vskutku hned tak něco sobě podobného. Skutek jejich, ač doposud snaží se jej veřejnost posuzovati s rozvahou největší, může vyvolati na Balkáně hotový vyhlazovací boj mezi oběma národnostmi. *Vnitřní organisace makedonská* obrátila se již cirkulářem k evropským zástupcům velmocí, v němž prohlašuje, že se vší přísností vystoupí proti skutkům takového vzájemného vraždění národností makedonských. Organisace prohlašuje případy tyto za pokusy rozbíti dosavadní společnou akci všech národností.

Odvetný čin za zločiny v Zagoričanech brzo se objevil. Koncem dubna blíže Zagoričan vpadla bulharská tlupa o 80 mužích do řecko-rumunského městečka Klissury a pobila 60 lidí, mezi nimiž bylo mnoho účastníků přepadení Zagoričan.

Řekové zase o velikonocích uspořádali v Soluni veliké antibulharské demonstrace, zejména přepadli ředitele bulharského ženského gymnasia. Na prvního května smrtelně zraněn kynžalem bulh. kn. Georgij Mandičev.

V celém Bulharsku odslouženy za oběti řeží Zagoričanských panychidy. Panychidy v kathedrále v Sofii účastnili se i někteří ministři a choť mimořádného vyslance ruského, paní Bachmetjeva. Po celém Bulharsku konány tábory, na nichž usneseno vyzvati vládu, aby vzala v ochranu Bulhary žijící v Makedonii a aby bulharský národ poskytl jim morální i hmotnou pomoc. Proti Řekům usneseno užiti kroků nepřestupujících mezi zákonných a vyzvati všecky strany revoluční v Makedonii, aby se vzdaly všech skutků násilných proti jiným národnostem. Jen v Plovdivě rozbita okna v některých řeckých kavárnách a domech a v Borisogradě sbito několik Řeků. V sofijské »Balgarii« odsouzeny skutky vzájemného ubíjení křesťanských národností makedonských se vším důrazem.

V Cařihradě obrátili se zástupci velmocí k Portě s vyzváním, aby učiněny byly všecky kroky k zabránění zjevů podobných, a spolu podána stížnost na nedbalost správy vilajetu bitoljského. Hilmi-pašovi nařízeno, aby se odebral do Bitolje, a zástupcům velmocí oznámeno, že řecká tlupa, která spáchala hrůzy zagoričanské, stíhána jest vojskem. Iradé sultanským ohlášeno stíhání všech členů komitétů, ať jsou jakékoliv národnosti, s pohrůžkou, že bude zastřelen každý, kdo bude přistižen se zbraní.

Položení v Starém Srbsku se opětně zhoršilo. V Ipeku 30. dubna zabit srbský četník a zraněn jeden Srb, 2. května vtrhlo 2000 ozbrojených Albánců do Ipeku a žádalo změnu mutessarifa a návrat skopaljského valiho Šakirapaši, jenž byl poslán do Jemenu v Arabii, odkudž přicházejí Turecku zprávy velmi zlé. I v Ďjakově události se nepořádky, bližších zpráv však není. Konsulové v Prizrenu žádají za ochranná opatření. Poměry jsou tak zlé, že sám energický Šemsi-paša v Prizrenu žádal za posily. V poradě ministrů v Cařihradě uznáno za nutné energicky vystoupiti proti nepokojným živlům.

Bude-li Turecko nynějším povstáním v Arabii nuceno odeslati část vojsk z Makedonie, pak lze čekati zhoršení poměrů měrou neobyčejnou. —*eh.*

Literatura, umění.

Полное собраніе сочиненій запрещеныхъ русской цензурой Л. Н. ТОЛСТОГО. Изданіе »Свободнаго Слова«. Подъ редакціей В. Черткова. No. 70. Адресъ главнаго склада: A. Tchertkoff, Christchurch, Hants, England.

A. Čertkov uspořádal velmi záslužné vydání spisů L. N. Tolstého, zakázaných v Rusku. Jsou to filosofické a náboženské stati Tolstého. Pohnutkou k tomu byla okolnost, že dřívější vydání ruská (seškrtaná censurou) i zahraniční byla na mnoze chybná a neúplná. Vydání nové děje se za společného dozoru autorova, čímž nabývá ceny a spolehlivosti. Dosud vyšly tyto svazky:

Томъ I. Вступленіе къ критикѣ догматическаго богословія и изслѣдованію христіянскаго ученія (исповѣдь). 1901. (dok. 1882.) Stran 80, cena 2 K.

Tolstoj líčí tu, jak známo, převrat svých náboženských názorů od orthodoxního pravoslaví až po stanovisko své dnešní — vývoj svého odporu proti všem lžináboženstvím, která uvedla svými učenými a přece nesmyslnými dogmaty protivy i do světových názorů lidstva i do života společenského, pokládajíce se pokrytecky za hlasatelky lidskosti, ale stavíce se v praxi na stranu silnějších proti utlačovaným.

Spisek tento, který vyšel později než následující uvedený, položen zde v souborném vydání za úvod ke 2. svazku (dokončenému 1881), jenž má název:

Томъ II. Критика догматическаго богословія. 1903 (dok. 1881). Strán 326, cena K 5·50.

Zde Tolstoj potírá různá dogmata, na př. v § 10.: »Základní pravda, kterou bůh skrze proroky a apoštoly ráčil zjeviti o sobě církvi a kterou církev zjevuje nám, je ta, že bůh jest jeden a tři, tři a jeden... Člověk chápe rozumem. V rozumu lidském není přesnějších zákonů než těch, které odnášejí se k číslům. A tu první, co bůh ráčil zjevit o sobě lidem, vyjadřuje v číslech: Já = 3 a 3 = 1 a 1 = 3. Ale vždyť není možno, aby bůh tak mluvil k lidem, které stvořil, jimž dal rozum, aby ho pochopili.«...

A na závěrku Tolstoj horlí: »A pravoslavná církev? — Já nyní s tím nemohu sloučiti už jiného pojmu, než několika nestříhaných lidí, velmi sebedůvěřivých, zbloudilých a málo vzdělaných, lidí v hedvábí a sametu, s briliantovými náprsními obrazy, zvaných archijereji a mitropolity, a tisíce jiných nestříhaných lidí, jsoucích v nejdivější otrocké pokoře před těmi desítkami oněch lidí, zaujatých pro to, aby pod rouškou jakýchsi svátostí šálili a okrádali lid... Barvu kalhot smím si vybrati, smím si voliti ženu po své chuti, ale v ostatním, v tom, v čem cítím se člověkem, v tom ve všem musím se dožadovati jich — těch zahálčivých, podvodných a nevědomých lidí... Církve cítily to (totiž, že pravost církve třeba dokázati) a proto pospíšily si vtisknouti apoštolskému učení pečeť neomylnosti ducha svatého. Ale odstraníme-li tuto lest a přistoupíme k samému učení Kristovu, nelze nebýti nepřekvapenu tou smělou drzostí, s jakou učitelé církve chtějí založiti své učení na učení Kristově, zavrhujícím to, co oni chtí utvrditi«...

Томъ VII.: Въ чемъ моя вѣра? 1902 (dok. 1882), str. 216, cena 4 K. (Svazky III.—VI. dosud nevyšly.)

Z tohoto známého, pro poznání Tolstého velmi důležitého spisu, připomínáme přirovnání církevní souvislosti s Kristem k souvislosti novorozeného dítěte s životem mateřským. Jako po porodu dítěte ona součást, která pojila dítě s matkou, je zbytečnou a život dítěte stane se závislým na novém prostředkování výživy od matky, tak také svět, obrozený učením Kristovým, nemůže býti veden církví, která svým časem jako orgán učení Kristova svůj úkol už dokonala. Jako však dítě nemůže žíti bez mléka matčina, tak třeba též křesťanskému světu přilnouti k plnému mateřskému prsu učení Kristova...

A ještě vyznání Tolstého: »Věřím v učení Kristovo, a v tom se jeví má víra. Věřím, že blaho mé je na světě možno jen tehdy, až všichni lidé budou plniti učení Kristovo.« Neboť: »Kristus ukázal mi, že první pohoršení, ničící mé blaho, jest mé nepřátelství s lidmi,... že druhým pohoršením jest nezřízená vášeň, vášeň k cizí ženě, ne k té, s níž žiji,... že třetí pohoršení je přísaha (zvláště nucená),... čtvrtým mé protivení se násilí jiných lidí,... pátým rozdíl, činěný mezi svým a cizím národem... Neboť Kristus řekl: Když povýšíte Syna Člověka, všichni přiblížíte se ke mně — a já pocítil, že neodolatelně puzen jsem k němu.«

Томъ VIII. Такъ что-же намъ дѣлать? 1902 (dokonč. 1886) stran 322, cena 5 K.

Tento spis objevil se dříve ve švýcar. vydání jako tři samostatné spisy: »Какова моя жизнь«, »Деньги«, »Такъ что-же намъ дѣлать«. V novém vydání jsou spojeny ve spis jediný, na němž ovšem dřívější rozdělení je znatelno. Ve 40 kapitolách rozpráví zde Tolstoj o palčivých otázkách společen-

ských. Toť hlavní výsledek jeho úvah: »Lidé, kteří počnou pečovati o to, aby vyplnili radostný zákon svého života, zákon práce, zbaví se pro sebe pověry o vlastnictví, která tolik oplývá bědami; a všecka ta zřízení světová, trvající k vůli tomu domnělému vlastnictví s výjimkou vlastnictví našeho těla, ukáží se jim nejen nepotřebnými, nýbrž i obtížnými; a všem bude jasno, že všecka ta zařízení jsou nikoli nutné podmínky životní, nýbrž škodlivé, vymyšlené a lživé.« Čili zkrátka: Nic, mimo nás samy, není naším vlastnictvím.

Všecko zlo společenské zavinilo dělení práce, a odtud pošlý kapitalism.

Томъ IX. О жизни. 1903 (dok. 1888), str. 163., cena 3 K.

Závěr knihy: »Život lidský je touha po blahu, a to, po čem on touží, jest mu také dáno. Zlo v podobě smrti a útrap jeví se člověku pouze tehdy, když zákon svého tělesného živočišného bytí přijímá za zákon životní. Pouze, když on, jsa člověkem, snižuje se na stupeň zvířete — jen tehdy vidí smrt a útrapy. Smrt a útrapy dorážejí naň jako strašidla a zahánějí na jedinou jemu otevřenou cestu lidského života, podřízenou vlastnímu zákonu rozumu a projevující se v lásce. Smrt a útrapy jsou jen přestoupením vlastního zákona životního člověkem. Pro člověka, žijícího po svém zákonu, není smrti a není útrap. — Život člověka jest touha po blahu; po čem touží, to jest mu dáno: život, nemohoucí býti smrtí, a blaho, nemohoucí býti zlem.«

Томъ X. Статьи 1882—1889 гг. — 1904. Stran 150, cena 4 K.

Je to několik úvah, dopisů a belletristických náčrtků parabolického rázu, vztahujících se k větším filolofickým pracím Tolstého. *A. Lakomý.*

MAXIM GORKIJ: Ztracení lidé. Přel. Jan Wagner. Spisů Maxima Gorkého díl III., svaz. 1. V Praze (nakl. Fr. Hovorka). K 1·50.

Po chmurném románu »Tři« v českém souborném vydání spisů slavného ruského spisovatele přicházejí na řadu drobnější jeho práce, z nichž v tomto svazku jsou »Ztracení lidé«, »Stařena Izegril« a »Makar Čudra.« Jádrem knihy jsou »Ztracení lidé,« v nichž jest celý Gorkij, jak se projevil již v prvých svých pracích a jak se nám jeví zejména v dramatě »Na dně«. Bohatá gallerie živoucích postav ztracených existencí, spjatých nejen společným osudem, jenž je strhl na dno společnosti, nejen vášni k vodce, ale i svéráznou, zvláštní filosofií — galerie těchto originálních, ale pravdivých karrikatur života pevně utkví v paměti. Smutné oči bývalého učitele budou se na vás dlouho dívati a povídati o smutku života, dlouho budete viděti rázného rytmistra Aristida Fomiče, odpovědného nepřítele lišky kupce Petunnikova, dlouho budete slyšeti jeho ostré rozhovory s ostatní družinou, oživující jeho noclehárnu. »Haha! Jak budeme žíti — toť lhostejno! Zemřeme však — jako všichni! V tom spočívá cíl života, věřte mému slovu. Člověk žije totiž jen proto, aby zemřel. A také umírá... A je-li tomu tak, což pak není lhostejno, od čeho a jak člověk umírá a jak žil?« Tak filosofuje tento člověk, vrátiv se od mrtvého druha, učitele — ale když kupec Petunnikov klade k nohám nebožtíkovým »na pohřeb hříšného prachu« dvě pětikopějky, rozzuří se na něj rytmistr:« »Ty se odvažuješ dávati na pohřeb poctivého člověka své zlodějské groše?« — Po tomto silném, ale ponurém obrazu ze spodních vrstev ruského života překvapují následující dvě črty zcela jiným ovzduším. Jsou to umělecky zažité, silně působivé dojmy od Černého moře, ze styků s lidem bujným, volného rozletu myšlení i jednání. Ohromná fantasie a silná poesie jeho zkazek dodává kouzla črtám nakresleným smělе a barvitě. —*r*—

*

Dr. Milan Savić uveřejnil nedávno v »Oesterr.-ungar. Revue« informační článek o *nynější srbské literatuře.* Povídka a drama jsou ve znamení zdravého realismu. Nejvýše stojí lyrika, s níž je nerozlučně spojeno jméno Jovana Jovanoviće Zmaje. Naproti němu stojí Lazar Kostić, nejlepší dramatik vedle Cvetiće a Nušiće. Také Dragutin Ilijć patří k předním representantům obou oborův i povídky, epos zastupuje M. Djorić (Kosovo). Předností srbské povídky jest, že zůstává blízka národu, jehož věrný obraz se snaží podati; v ní má zvučné jméno Simo Matavulj, nyní Ivo Ćipiko, Janko Veselinović, znatel sedláků z Mačvy, Stevan Sremac, oblíbený spisovatel s humoristickou strunou, a Budisavljevići, umělci a znatelé Liky. Všude uvádí Dr. Savić také

jména a stručnou charakteristiku nejmladší generace a připojuje význam literárních kritiků (Nedić, Vrhovac, Skerlić, Marko Car, Savić), literárních spolků (nejstarší je »Matica Srpska« r. 1826 založená, vzor našich »Matic«) a časopisův. Dr. Savić podává zde také německou ukázku z překladu »Růži« (Djulići) Jovana Jovanovića.*) Dr. *J. K.*

Dramatický spolek v Lublani měl 15. dubna valnou hromadu. Ze zpráv vyjímáme: Představeni bylo 94 (loni o 3 více). Dramatických představení bylo 33 (z těch 3 novinky původní, ze slovanských literatur 5 novinek), oper a operet 11. Mimo to pořádala N. Slavjanská dva koncerty, vlastně 2 zpěvohry v divadle. Angažovaných bylo při činohře 27 sil, při opeře 8 členů, sbor měl 29 sil. Minulá právě sezona byla nejpříznivější — pro pokladnu. Průměrného přebytku z představení bylo 219 K 25 h (loni 210 K). Na valné hromadě došlo k rozhovoru o poměru kritiky k divadelnímu družstvu. Redaktor Slov. Naroda podotkl docela správně: »Ředitelství chce, aby kritik hrál vůči obecenstvu úlohu idiota...« I s nynějšími prostředky mohlo by se dosíci lepších úspěchů uměleckých, než v sezoně minulé. Zdá se však, že rozhodujícím činitelem u ředitelství slovinského divadla v Lublani jsou navštěvovatelé galerie, t. j. tak zvaný »národ«. Se zřetelem na »národ« prý nelze poskytovati vyšších uměleckých požitků, než jsou Martin Krpan, Rokovnjači, Rusom na pomoč, Legionarji... Pro příští sezonu připravují se operety, poněvadž více vynášejí než opery. A proč se nehrají Cankarovy práce? Cankar má přece tolik svého obecenstva v Lublani, že divadlo by bylo plno. *A. D.*

V únoru uspořádána spolkem příznivců ukrajinské literatury, jazyka i umění ve Lvově *maloruská výstava umělecká*, při níž stal se ten dobrý pokrok, že vystaveny i plody umění prostonárodního: ornament na látkách, výrobky ze dřeva i obrazy lidové. Lidový ornament látek mimo území huculské řídí se vzory z rostlinstva, projevuje snahu realistické věrnosti. U Huculů naopak ornament je čistě geometrický s velikou silou kombinací, s rozložením velmi umělým, s harmonií barev dokonalou. — Z umělců akademických byl středem výstavy Truš. Za nejlepší obraz jeho uznán »Západ slunce«, silně náladový. Krajiny Buračkovy vyznačují se lehkostí, smělým podáním, harmonií barev a citem. Hojností citu oplývají obrazy Žukovy i krajiny Masljanykiva. Od Bojčuka byly dva portréty, vynikající jemným vypozorováním charakteristiky tváře. Smělou koncepcí vynikly obrazy Sosenkovy, hlavně portréty. Živostí vynikají obrazy Makušenka. Kontrasty světla působí krajiny Fotija Krasyckého. Výstava, ač neveliká, je dobrým krokem počátečním k dalšímu ruchu. (Dle »Dila«, č. 72.)

Spolek pro podporu umění maloruského ve Lvově konal svou valnou hromadu, při níž oznámeno, že fondy na založení školy malířské činí celkem 2003 K. Summa nevelká; ovšem spolek je mladý, trvá teprve šest let. —*ch.*

Paedagogické kruhy upozorňujeme na druhou *výstavu volného kreslení*, která bude v září uspořádána uměleckou sekcí »Hrvatskoga družstva za unapredjenje uzgoja *v Záhřebě*. Přihlášky k výstavě přijímá a veškeré dotazy o ní zodpoví p. Ivan Tomašić (ravnatelj škole, Zagreb, trg Franje Jos. 7.).

Ještě o transskripci azbuky.

Pod tímto názvem v Čes. Časopise Historickém v dubnovém čísle hájí znova prof. J. Bidlo svůj návrh transskribovati azbuku písmeno za písmenem. Nyní připouští, že nutno transskribovati různě ruské э a е. — Vzhledem k tomu, že obrovské většině, neznalé pravidel výslovnosti ruské, nutno jest naznačiti, pokud to prostředky české abecedy možno, výslovnost a že návrhy naše hoví oběma principům, od nás vytčeným, to jest naznačiti, pokud lze výslovnost tak, aby bylo možno opět správně přepsati do azbuky transskribovaný text, budeme se držeti svých návrhů, zvláště nyní, kdy co nevidět bude provedena oprava, navržená ruskou Akademií nauk (t. j. hlavně vypuštění ѣ a ъ). Důvody a argumentace p. Bidlovy nepřesvědčily nás filologicky ani prakticky. Písmenková transskripce není čtenáři výslovnosti neznalému nic platna. — *ch.*

*) Srv. s článkem prof. J. Skerliće v tomto čísle. *Red.*

Vydáno 2. června 1905.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

ADOLF ČERNÝ:

Na prahu velké doby.

K současným událostem v Rusku.

Stojíme na prahu nové epochy rozvoje veleříše slovanské a největších národů slovanských: ruského (velkoruského i maloruského) a polského. Již před rokem bylo patrno, že se připravují události epochální — od té doby tolik se nahromadilo změn a dějů významu dalekosáhlého, že není nejmenší pochybnosti, že žijeme v době velké pro Rusko a s ním pro celé Slovanstvo. Veškeré Slovanstvo s chvěním sledovalo běh války na dalekém východě, tušíc, že krvavý děj, odehrávající se na pláních a výšinách mandžurských i na moři čínsko-japonském, nabude mimořádné důležitosti pro historii slovanskou. Ale většina slovanských národů (alespoň větší části veřejného mínění) měla při tom na zřeteli pouze vnější stránku, obávala se pouze, aby Rusko nebylo ve válce poraženo, aby území jeho v Asii nebylo ztenčeno a tím aby vážnost jeho u sousedů se nezmenšila. Kdo se odvážil pronésti jiné mínění, kdo — jako my — poukazoval k vnitřním příčinám ruských nezdarů na poli válečném, kdo obracel pozornost veřejnosti slovanské k vnitřním poměrům říše Ruské, býval okřikován a prohlašován za nepřítele Ruska a Slovanstva. Za takového nepřítele považován i celý národ polský, jehož tisk, vydávaný mimo Rusko, hned od počátku války svými sympathiemi přiklonil se ku zbraním japonským hlásaje, že válečný nezdar Ruska může přispěti k zlepšení vnitřních poměrů ruských. Že stejně se choval i tisk národa maloruského (až na nepatrné výjimky), bylo v Slovanstvě přehlíženo. Slovanský tisk chvěl se o úřední Rusko, o zájmy ruské vlády, ruského samoděržaví — ale nezamyslil se nad tím, že skoro celé veřejné mínění 20millionového národa polského a 30millionového maloruského přeje si pokoření tohoto úředního Ruska, této samoděržavné vlády. Nikdo nepátral po příčinách tohoto zjevu, všichni zacpávali si uši před žalobami, vyslovovanými při tom proti ruské vládě, proti dosavadnímu státnímu systému v Rusku, proti škůdnické ruské byrokracii. Ani tehdy, když počali se i sami Rusové v novinách, ve schůzích rozličných korporací, na sjezdech atd. vyslovovati podobně, jako tisk maloruský a polský, když uvnitř Ruska vše počalo kvasiti a bouřiti se — ani tehdy neotevřely se oči zaslepenců, oslněných jednak vnější velkostí a mocí Ruska, jednak omráčených vnějším nebezpečím, které pojednou Rusku vyvstalo. Prohlašovali vše za cizí intriku. Že lidé nedávali by se za peníze stříleti, že nedávali by se podpláceti k tomu, aby se vystavili jisté smrti, že vše musí míti hlubší, ideové příčiny, to těm, kdož tak psali, nepřišlo na mysl. Zatím vnitřní hnutí v Rusku zmohutnělo tak, že konečně celé Rusko stálo a stojí proti úřednímu Rusku

a straně jemu věrné — a to konečně zburcovalo i rozum dosavadních zaslepených velebitelů ruské moci, třeba tato moc prováděla násilí proti poddaným národům, ba i proti samému národu ruskému. Ke vzpamatování těch, kdož nechtěli viděti, přispěly hrůzy petrohradské lednové neděle. Od těch dob počaly se ozývati střízlivější hlasy i tam, kde dosud jsme slyšeli jen byzantinské velebení — ba i v našich »Národních Listech« čítáme od té doby tu a tam výroky neb i celé články takového rázu, že sotva očím svým věříme. Plně a poctivě se ovšem ještě neodváží přiznati, že těžisko událostí dalekého východu spočívá uvnitř Ruska, že hrůzy války rusko-japonské uspíšily vnitřní převrat v Rusku a že jest si přáti, aby tento převrat co nejdříve se dokonal, aby co nejdříve nadobro se sřítil dosavadní tísnivý systém ve prospěch Ruska a tím celého Slovanstva.

Že dni tohoto systému jsou sečteny, jest již nepochybno. Jest nyní jen na lidech, stojících nahoře, aby Rusko uvarováno bylo velkých vnitřních zmatků, z nichž mohlo by vzejíti mnoho zla, než by došlo k žádoucímu vyjasnění. Dost obětí již padlo — čas jest zhoubu zastaviti! Porozumí-li car a jeho vláda v čas slovům mene-tekel, jež píše ruka současných dějin, dobře pro něj i pro Rusko — ne-li, běda mu a běda Rusku, tomuto aspoň na čas těžkých zkoušek. Neboť na dlouho již nemohly by Rusku býti zadržovány svobody, po nichž volá, dlouhou vládu nemohla by již míti reakce samoděržaví. Hnutí potlačené propuklo by po čase znova a větší silou — i dobylo by Rusku konečně toho, čeho potřebuje, aby se dostalo na cestu k ideálům ruským, slovanským a k ideálům lidskosti.

Bitva cušimská rozhodla na vahách ruských osudů ve prospěch ruského národa a ostatních národů Ruska Vládní systém byl v ní na hlavu poražen — ruský národ hlásí se o vítězství. Zástupcové zemstev a měst přes vládní zákaz konají schůzi v Moskvě (počátkem června) — a car přijímá 19. června jejich deputaci, která mu přednáší obsah adressy, otřásající základy nynějšího systému. Je to událost historická velikého významu — neboť tím vynutil si národ vyslechnutí u těch, kteří mu dosud upírali nejskrovnější právo vlastního projevu.

Památná adressa zní:

»Vaše carské Veličenstvo! Ve chvíli největší národní bídy a velikého nebezpečí pro Rusko i sám trůn Váš, rozhodli jsme se obrátiti se k Vám, odloživše veškeré dělící nás různice a různosti, vyplývající ze stejné plamenné lásky k vlasti.

Hosudare! Rusko zapleteno bylo v nešťastnou válku zločinnou zvůlí a nedbalostí rádců Vašich. Vojsko naše nebylo s to přemoci nepřítele; naše loďstvo jest zničeno; strašnější však, nežli vnější nebezpečenství, jest válka domácí, která se rozněcuje. — Uviděv spolu s celým svým národem chyby nenávistné a skorrumpované byrokracie, rozhodl Jste se změniti tento stav, pročež Jste naznačil řadu prostředků k jeho reorganisaci. Ale pokyny Vaše zvráceny a žádné odvětví administrativy se jimi neřídilo. Útisk jednotlivců i společnosti, omezení svobody slova a rozmanité činy samovůle kupí se a rostou.

Místo aby byly odstraňovány, jakož jste rozkázal — ze stavu ‚sesílené ochrany‘ a z libovolných obmezení, užívaných administrativou, čerpá policie posílenou moc a získává neobmezených plnomocenství.*) Poddaným Vašeho Veličenstva zatarasena cesta, kterou Jste jim otevřel, aby volání pravdy mohlo dojíti k Vám. Rozhodl Jste svolati zástupce národa, kteří by s Vámi pracovali o reorganisaci naší vlasti, ale slovo Vaše zůstalo nesplněno, přes hrozivé nebezpečenství posledních událostí. Společnost jest znepokojena pověstmi o jistých projektech, podle nichž místo repraesentace národa, která by učinila konec systému byrokratickému, utvořena má býti rada zástupců stavovských. — Hosudare! Než bude pozdě, pro spásu Ruska, pro upevnění pořádku a pokoje, rozkažte neprodleně, aby svoláni byli zástupci národa, zvolení k tomu účelu všemi Vašimi poddanými bez rozdílu. Nechť v dorozumění s Vámi rozhodnou životní otázku říše: válka či mír; nechť naznačí podmínky míru anebo zamítnuvše jej, nechť změní tuto vojnu ve válku národní, nechť ukáží všem národům v Rusku, že Rusko není již rozděleno, že není vysíleno vnitřními boji, nýbrž naopak, že jest uzdraveno a silno v svém obrození, shromážděno pod jedním praporem národním. Nechť v dorozumění s Vámi ustanoví obnovené státní zřízení. — Hosudare! V rukou Vašich spočívá čest, síla státu ruského a jeho vnitřní mír, od něhož záleží mír zevnější. Ve Vašich rukou spočívají osudy státu a Vašeho trůnu, zděděného po předcích. Neotálejte, hosudare, neboť velká jest v té strašné pro národ hodině Vaše zodpovědnost před Bohem i Ruskem.«

Kromě neobyčejné rozhodnosti celého tónu adressy dva jsou hlavní momenty, které ji vyznačují a které zároveň jsou příznakem celého ústavního hnutí ruského: požadavek udělení konstituce (neboť svolání národního shromáždění, zvoleného všeobecným hlasováním, nebylo by ničím jiným, než prvním krokem k přetvoření Ruska v stát konstituční) a zásada rovného práva všech národností v Rusku. A to jest moment, značící obromný pokrok od názoru slovanofilského, aksakovsko-katkovského, stavícího nade vše ruské pravoslaví a vedoucího k národnímu i náboženskému šovinismu. To jest moment, který vysoko staví v našich očích celé hnutí i čelné representanty jeho, kteří měli mužnou odvahu pověděti caru celou pravdu. Tento moment ještě více vyniká v řeči hlavního mluvčího deputace, kníž. Sergěje N. Trubeckého,**) proslovené místo adressy, řeči neobyčejně silné, z níž uvádíme aspoň hlavní místa:

»... V bouřích, které zachvátily celou říši, nespatřujeme vzpouru, která by za normálních poměrů nebyla nebezpečna, nýbrž všeobecný

*) Narážka na jmenování Trepova viceministrem vnitra, čili ministrem nad ministry.

**) Kníže Sergěj Trubeckoj jest řádným professorem filosofie na universitě moskevské a jednou z vůdčích hlav hnutí konstitučního. Rovněž znamenitým členem tohoto hnutí jest bratr jeho. kn. Jevgenij Trubeckoj, professor kyjevské university. Třetí kníže Trubeckoj, nevlastní bratr uvedených, maršálek šlechty gubernie moskevské, znám jest listem, v němž caru předložil nevyhnutelnost reforem, nemá-li propuknouti revoluce.

*

rozklad a úplnou desorganisaci, vůči níž vláda stává se bezmocnou... Národ cítí se oklamaným, i rodí se v něm myšlenka, že i car jest klamán; když pak národ vidí, že panovník přeje si dobra, ale že se koná zlo, že car něco jiného zamýšlí a něco jiného se děje, že pokyny Vašeho Veličenstva jsou obmezovány, že mnohdy uvádějí je v život lidé vědomě nepřízniví reformám — tu přesvědčení takové v národě vzrůstá. Padlo strašné slovo *zrada*, a národ hledá zrádce bezohledně ve všech: mezi jenerály, mezi rádci Vašeho Veličenstva, mezi námi a vůbec mezi všemi zástupci vyšších vrstev. Nálady té využívá se ve všech směrech, jedni obracejí lid proti zemcům, jiní proti učitelům, lékařům zemským a vrstvám vzdělaným; *jedny vrstvy obyvatelstva jsou podněcovány proti jiným*. Nenávist bezmezná a strašná, nahromaděná *odvěkými křivdami a útisky*, přiostřená bídou a bolestí, bezprávím a těžkými poměry hospodářskými — neustále se vzmáhá a vzrůstá, i jest tím nebezpečnější, že se přioděla ve formy vlastenecké a proto právě stává se tím nakažlivější a snadněji zapaluje davy... Jediným východiskem z těchto vnitřních pohrom jest cesta, vytčená Vámi, hosudare: *svolání zvolenců národa*. Všichni věříme v tu cestu, cítíme však, že ne každé zastupitelstvo může dovésti k těm plodným cílům, jež Jste mu vytknul, hosudare. Vždyť má sloužiti navrácení vnitřního míru, musí tvořiti, nikoli ničiti, sjednocovati národ, nikoli rozdělovati, konečně dopomoci k *přetvoření státnímu*, jak to již bylo řečeno Vaším Veličenstvem. Nejsme zmocněni mluviti zde o těch formách konečných, jež má na se vzíti zastupitelstvo národní, aniž o řádu voleb. Dovolíte-li, hosudare, můžeme pouze to říci, co nás všecky sjednocuje, co sjednocuje většinu Rusů, upřímně toužících jíti cestou, naznačenou Vaším Veličenstvem. Je totiž třeba, *aby všichni poddaní Vašeho Veličenstva bez rozdílu cítili se ruskými občany*, aby jednotlivé části obyvatelstva a skupiny společenské nebyly vylučovány ze zastupitelstva a nestávaly se tím nepřáteli obnoveného ústroje; třeba jest, aby nebylo lidí bez práv a bez opory. *Chtěli bychom, aby všichni poddaní Vašeho Veličenstva, třeba nám cizí vyznáním a krví, viděli v Rusku svou vlast, ve Vás, nejjasnější Pane, svého panovníka, aby pocítili se syny Ruska a zamilovali si Rusko, jako my je milujeme.* Zastupitelstvo národní mělo by posloužiti k tomuto sjednocení a k vnitřnímu míru; proto také *není si přáti, aby bylo stavovským*, jakož car ruský není carem šlechty, rolníků nebo kupců, nýbrž carem všeruským... Dále má zastupitelstvo národní přispěti k přetvoření státnímu... V obnovené formě... musí byrokracie býti zodpovědnou. Toť jsou věci, jimž má sloužiti *shromáždění volených zástupců*. Zastupitelstvo to nesmí býti utvořeno podle starého systému institucí byrokratických, pročež musí získati samostatnost — mezi námi a Vámi, nejjasnější Pane, nesmí býti postavena nová zeď v podobě vyšších byrokratických institucí státních... Konečně... sluší dáti co nejširší možnost rozvážení reformy státní nejen na *prvním* shromáždění zvolenců národních, nýbrž také již nyní *v tisku a na*

veřejných shromážděních... Hosudare, na důvěře musí býti zbudováno obrození Ruska.«

Kromě kníž. Trubeckého promluvil ještě M. P. Fědorov, člen městské rady petrohradské, který i za města ruská připojil se k žádosti zemstev, aby k vykonání velké práce kulturní, jež po válce Rusko očekává, povoláni byli »lidé, stojící u samých pramenů života«.*)

Již sám fakt, že byla deputace přijata přes to, že byla známa adressa, usnesená zakázanou schůzí zástupců zemstev a měst, jest událostí významu historického, což teprve obsah řeči kníž. Trubeckého a odpověď carova. Nic na věci nemění, že tato odpověď vyšla později úředně »zredigovaná« proti prvotní patrně formě, která se dostala do světa poloúřední zprávou petrohradské telegrafní agentury. I tak jest odpověď carská dalším krokem ke splnění tužeb ruského národa i národů ostatních. Pro historickou její důležitost uvádíme tuto odpověď v plném znění (podle poslední, několikáté úřední redakce):

»Rád jsem vás vyslechl. Nepochybuji, že vás, pánové, v tomto bezprostředním obrácení ke mně vedl cit vroucí lásky k vlasti. Já s vámi a s celým mým národem celou duší želel jsem a želím těch pohrom, které přinesla Rusku válka a které nutno ještě očekávati, jakož i všech našich vnitřních nepokojů. Odvrhněte své pochybnosti. Moje vůle — vůle carská, svolati zvolence národa — jest nezlomna. Povolání jich k práci státní bude vyplněno pravidelně. Každodenně sleduji tu věc a bdím nad ní. Můžete to oznámiti všem svým blízkým, obyvatelům vsí i měst. Věřím pevně, že Rusko vyjde obnoveno ze zkoušky, která ji postihla. Nechť nastane jako za starodávna jednota mezi carem a celým Ruskem, spojení mezi mnou a zástupci zemstev, které bude základem pořádku v duchu samobytných ruských zásad. Doufám, že mně budete nápomocni v této práci.«

Odpověď tato, opatrnými státníky oklestěná, je sice velmi hubená, stojí posud při samoděržaví (neboť ničím jiným nejsou připomenuté v ní »samobytné ruské zásady«) — ale přece jen slibuje svolání volených zástupců národa k účasti v práci státní.**) Ovšem vláda právě

*) Kromě těchto dvou mužů nacházeli se v deputaci ještě zástupci moskevského sjezdu hr. P. A. Heyden, I. I. Petrunkevič, F. I. Rodičev, kn. P. D. Dolgorukov, kn. G. E. Ľvov, N. N. Ľvov, kn. D. I. Šachovskoj, N. N. Kovalevskij, J. A. Novosilcev a F. A. Golovin — a delegáti města Petrohradu bar. P. L. Korf a A. N. Nikitin.

**) Úplně se tato odpověď carská líbí pouze Národním Listům, které o ní napsaly: »Car svou odpovědí jeví se nejen mužem pokročilým, nýbrž také proniknutým historickým vědomím ruským. Oba tyto směry musejí se v myslech vlasteneckých Rusů spojovati a se doplňovati. Bohužel v přítomné době většina Rusů podvázala si jednu nohu, a o jedné noze mrzácky kulhá.« Čím jeví se samoděržavné duši z Nár. Listů car pokročilým? Tím, že slibuje svolati národní shromáždění? Domnívá se velebitel samoděržaví, že by to car učinil, kdyby k tomu nebyl přinucen nezdary válečnými a bouřemi domácími? A o podvazování neměly by N. Listy mluviti, poněvadž každému hned připadne památné podvázané křídlo! Nadšenci z Národních Listů není po chuti podvázaná noha samoděržavná, chce, aby ruská společnost stála na samoděržaví i pokrokovosti zároveň — jak si to představuje, suď Bůh. Patrně jako Pobědonoscev a soudruzi.

i tento jediný slib carův seslabuje, vykládajíc v úřední deklaraci, že car mínil pouze svolání shromáždění poradního*) — ale to nezadrží zmohutnělý proud, stále rostoucí a hrozící vystoupili z břehů. Takových záchvatů reakce bude ještě řada, než padne dosavadní zhoubný systém. Na zástupcích národa nyní již nezáleží, stane-li se to poměrně klidně či bouřlivě — oni učinili poslední krok, směřující k žádoucímu klidnému vyřízení nevyhnutelného obratu.

Konstituční hnutí ruské zasluhuje veškerých sympathií nejen proto, že směřuje k ozdravění Ruska změnou dosavadní formy státní a dosavadního zhoubného systému vládního, nýbrž i pro pokrokové ideje vůdců tohoto hnutí, které vzbuzují nejlepší naděje do budoucnosti. Poukázali jsme již na to, že adressa kongresu zemstev a měst staví se proti jakýmkoli privilejím stavovským v příštím konstitučním sněmě, že si přeje sněmu, zvoleného vším obyvatelstvem bez rozdílu a že klade důraz na rovné právo všech národností, Rusko obývajících. Nebude-li tento ideál pokrokových vůdců ruského hnutí odporem s hora zmrzačen, bude míti Rusko nejpokročileji založený parlament ze všech monarchií, vedle něhož bude velmi uboze vypadati naše říšská rada — a což teprve naše sněmy!

Zdvižení praporu rovného práva všech národností ruskou stranou konstituční sblížilo dva největší národy slovanské, Rusy a Poláky, mezi nimiž rozdělení Polska a neblahá vládní politika ruská, nesmyslný systém rusifikační vykopaly a stále rozšiřovaly propast zdánlivě nepřeklenutelnou. Všecko volání přátel obou národů, ba i volání ušlechtilých ruských myslitelů po změně nešťastné protipolské politiky ruské vlády bylo marné. Ještě před vypuknutím války rusko-japonské zdálo se, že sblížení rusko-polské je snem daleké budoucnosti. Zatím jak vše se změnilo! Vláda sic se nezměnila, ta zůstala posud upjata vůči Polákům, jen nepatrné ústupky jim učinila, přinucena okolnostmi. Ale změnil se poměr obou národů. Rusové poznali, že znepřátelování Poláků škodí říši, počali se zajímati o poměry polské (hlavně zásluhou denníku »Rusi«, nyní vládou na měsíc zastaveného), počali uznávati křivdy, páchané na Polácích vládou, snažili se poznávati polské poměry a polská přání, setkávali se i s Poláky na sjezdech — zkrátka: pomalu počal se budovati most přes propast zdánlivě nepřekročitelnou, a na mostě setkávali se v bratrském neb aspoň družném stisku rukou lidé, kteří dosud buď si druh druha nevšímal, neb přímo druh proti druhu byl předpojat, po případě i zatínal pěsti. Kdož by se byl ještě před rokem nadál ruskopolského sjezdu, a to tak přátelského a ve výsledcích potěšitelného, jako byl dubnový sjezd v Moskvě! Byla sice (v »Rusi«) již před rokem pronesena myšlenka sjezdu polsko-ruského, pro nějž tehdy navrhována Praha, ale sami jsme tehdy pronesli pochybnost, ne o možnosti takového sjezdu, ale o jeho platnosti za daných poměrů. Zatím, než se rok s rokem sešel, zasedal rusko-

*) »Car pokládá za nutné zavedení repraesentace poradní, která by se shodovala s potřebami země, rozličné denníky však vyvodily z řeči carovy dalekosáhlé důsledky o úplném přetvoření ústroje státního.«

polský sjezd v samé Moskvě! Ovšem za poměrů valně změněných, o čemž svědčí již sám fakt, že bylo možno sjezd konati v Rusku. Na sjezdě tom byly s obou stran promluveny řeči, které každého upřímného Slovana naplnily radostí — ale i údivem, že vůbec byly prosloveny v Rusku ve shromáždění Poláků a Rusů. Slyšme jen řeč prof. M. Zdziechowského, pronesenou na tomto sjezdě 9. (našeho 22.) dubna: *)

»Studuje v minulých letech ruské národní básnictví, hluboce byl jsem překvapen velkolepou v mravním smyslu tvářností oblíbeného bohatýra ruských bylin, Ilji Muromce, ochránce vdov a sirotků i všech utiskovaných nejen proti vnějšímu nepříteli, ale proti každém ubližovateli, proti knížatům a bojarům, ba proti samému velikému knížeti Vladimírovi, který uznávaje svoji žalostnou nicotu chvěje se před bohatýrem, selským synem. — I táži se sama sebe, zda Ilja Muromec, který seděl doma po 30 let, aby pojednou vstal a svrhnul Slavíka loupežníka, v němž se vtělily všecky temné, utlačovatelské síly kraje — zdali se nejeví živým symbolem mohutného hnutí, s jehož nejlepšími představiteli měli jsme štěstí sejíti se v těchto nezapomenutelných pro nás dnech? — Pánové! Od těch dob, co jsme ztratili svoji samostatnost, zvláště v posledních 40 letech, naše položení bylo z nejtragičtějších v dějinách světa a jediné svého druhu. Byli jsme postaveni a stojíme dosud mezi dvěma velikými státními kolosy, které se těsně spojily, učinivše si společným cílem: zničiti nás, shladiti Polsko s tváři země a zaměniti je jakýmsi ‚Privislanským krajem‘, jakousi ‚Deutsche Provinz Posen‘. V tomto nerovném, strašném, unavujícím boji byli jsme nuceni spoléhati pouze na vlastní síly. Povzbuzující nás hlasy soucitu, které čas od času zalétaly k nám s ruské strany, ihned bývaly přehlušovány neumlkajícím sborem nenávisti, jež od vládnoucích kruhů přecházela v tisk a odtud pomocí pp. Suvorinů a Gringmutů zalévala bahnem celou ruskou zemi. — Proto není divu, že pozdravována pochvalami vlivného tisku, ruská byrokracie zakryla nám ruský národ, že jsme zapomněli na existenci ruské společnosti, která se nám jevila bezduchým materialem v rukou byrokracie, slepým nástrojem jejích cílů: ale nyní, díky vám, pánové, s citem hluboké radosti a zadostučinění konstatujeme svůj omyl, počínáme viděti vše to dobré, co se tají v ruském duchu, neočekávaně pro samy sebe již cítíme v srdcích první hnutí sympathie k mlčelivému dosud a tajemnému národu, obývajícímu nezměrná prostranství Ruska, chápeme nadšení, které uchvátilo Gogola, když dívaje se v ty nezměrné dálky představoval si Rus v podobě trojky, uhánějící po širé stepi . . . Za doby našeho více než stoletého boje s vaší vládou vzájemná souvztažnost našich sil se změnila . . . Výborně vylíčil kdysi Hercen dojem, jenž zachvátil moskevskou mládež po vypuknutí polského povstání r. 1830: ‚Jako bomba, vybuchnuvší vedle‘ — čteme v »Bylom i dumách« —

*) Řeč tuto přinesly i ruské listy, ale ve znění censurou oklestěném; podáváme překlad znění authentického.

,ohlušila nás zpráva o varšavském povstání. Toť už nedeleko, toť doma — i hleděli jsme druh na druha, se slzami v očích opakujíce oblíbené: Nein, es sind keine leere Träume!' S podobným dojmem i my jsme nyní sledovali vše, co jste podnikali. Silni mravní silou lásky k vlasti a společnými cíli, spojujícími v této vážné chvíli všecky naše strany, ale nemajíce těch sil fysických, jež dává národní vojsko, uznáváme, že osudy naše těsně jsou svázány s uskutečněním vašich snah. — Ovšem s vaší strany, a to od veleváženého F. I. Rodičeva, uslyšeli jsme mínění, že do úsvitu nikterak není tak blízko, jak se mnozí domnívají, že byrokracie pořád ještě jest hroznou silou. Ale tato výstraha nebyla pro nás překvapením, my jsme příliš mnoho strádali, než bychom mohli být náchylni k záchvatům optimismu ... Jedno jest nám jasno, že vy, pánové, jevíte se jedinými našimi přáteli v Rusku, pročež jsme povinni podle možnosti jíti ruku v ruce s osvobozenským hnutím, vámi vedeným!«

Připomeneme-li si k tomu neméně sympathické projevy se strany ruských účastníků sjezdu*) a usnesení sjezdu o pohlížení na otázku polskou**), připomeneme-li si dále usnesení všeruského sjezdu inženýrů,***) konaného v Petrohradě 7. května za spoluúčasti delegátů »Svazu polských inženýrů a techniků král. Polského«, připomeneme-li si i řeči, pronesené na tomto sjezdě a uznávající potřebu spravedlivého vyřízení otázky polské†) — neubráníme se citu radosti nad potěšitelnou změnou, neb aspoň počátkem změny poměru polsko-ruského, určitěji řečeno poměru společnosti polské a ruské.

Zajímavým příznakem této změny jsou množící se vynikající hlasy s obou stran o polské otázce a poměru polsko-ruském. Po četných, většinou anonymních neb neznámými jmény podpisovaných dopisech a projevech v »Rusi« počaly se v poslední době v ruských

*) Srov. »Slov. Přehled« VII. str. 421.

**) Právě vydán byl podrobný protokol sjezdu, podle něhož přijaté resoluce zní: 1. Uznávaje potřebu autonomního zřízení král. Polského při zachování jednoty státní a zastoupení v parlamentě ruském, ale se zvláštním sněmem, voleným na základě všeobecného rovného, přímého a tajného hlasování, bez rozdílu národnosti a vyznání, sjezd uznává potřebným odložiti podrobnější vytčení mezí a oboru té autonomie do času všestranného propracování té otázky. 2. V místech, kde Poláci tvoří jednu z národností, totiž na Litvě, Ukrajině, Malorusi, sluší jim přiřknouti plnost práv politických i národních beze všech obmezení administrativních a zákonných, se zákonným zajištěním svobodného jich rozvoje národně kulturního. — Tato druhá resoluce přijata byla jednohlasně, první všemi hlasy proti jedinému polskému. (Sjezdu súčastnilo se 47 Rusů a 41 Poláků.)

***) Resoluce tohoto sjezdu žádá »konstituci na zásadách demokratických se zachováním jednoty státu ruského a s udělením zřízení autonomního jednotlivým částem národně-territoriálním.«

†) Předseda a organisátor sjezdu, Litugin, v uvítací řeči pravil: »Hanba pokrývá čela intelligence ruské při pomyšlení na to, že tolik let pokorně snášela jařmo otroctví, tím více pálí nás rumĕnec studu pro vše to, co jsme naší vládě dovolovali činiti v Polsku; skvrny, které proto tíží naše svědomí, třeba co nejdříve smýti ...«

listech objevovati články a rozpravy vynikajících Rusů i Poláků, z nichž jsme již upozornili na články a projevy prof. Karějeva, kn. Jevg. Trubeckého, F. Rodičeva, prof. Pogodina, Amfitěatrova a j. se strany ruské, prof. Zdziechovského, B. Prusa, prof. J. Baudouina de Courtenay*) a j. se strany polské. K těmto hlasům připojily se v poslední době nové, ba množí se i knižní literatura, věnovaná vzájemnému poměru obou národů a upravení jeho v budoucnosti atd.

Z vynikajících hlasů, objevivších se poslední dobou, uvádím »otevřený list ruské společnosti« od Elizy Orzeszkové v Birževých Vědomostech (č. 8826 a 8830) pod názvem »Polskij vopros.« Znamenitá spisovatelka, jejíž romány a povídky těší se velké oblibě i v Rusku, jsouce překládány do ruštiny, sotva vyšly polsky, uzavírá otevřený list těmito pozoruhodnými slovy:

»Velmi trefnou a hlubokou myšlenku pronesl polský učenec Marjan Zdziechowski ve svém článku, uveřejněném v jednom ruském listě, řka, že Rusko nachází se ve výjimečně šťastném položení, poněvadž zájmy jeho státní mohutnosti souhlasí s mravními ideály. A vskutku — s jakými city musí pohlížeti ostatní slovanští národové na odvěký a tak těžký spor Ruska s Polskem? A jaké city vůči Rusku vzbudí u těchto národů rozřešení tohoto sporu na základě spravedlnosti a vzájemného souhlasu? Budou to, není pochybnosti, city důvěry, vážnosti a sympathie. My Poláci z některých příčin nebyli jsme dosud zvlášť horlivými slovanofily. Avšak i my jsme chápali, že Slovanstvo, kdyby v jeho čele stál nejsilnější slovanský stát, ušlo by mnohým hrozícím mu nebezpečenstvím, uchránilo by se mnohých těžkých nehod a neštěstí. Ale možno-li připustiti, aby se to uskutečnilo jinak, než pod praporem, na němž napsáno: vzájemná důvěra, vzájemná vážnost svébytných práv každého národa? Státní i národní budoucnost Ruska může býti skutečně veliká, ale musí k ní vésti pouze veliká cesta — veliká nikoli v duchu Machchiavellův či Neronův, nýbrž v duchu Kristově. — Můžeme-liž se my Poláci nadíti, že Rusko nyní vstoupí na dráhu takové politiky a dovede svůj široce pochopený prospěch státní i národní srovnati se spravedlností k poddaným národům? Myslím, že můžeme... V přítomné době, kdy ruský národ podobá se homérskému obru, procitnuvšímu po dlouhém spánku, vstávajícímu s odvěkého lože a vztahujícímu mohutné paže k činnosti, k práci, k boji za lepší budoucnost — za lepší budoucnost svou i jiných — nyní můžeme se obrátiti k němu se svými myšlenkami, city a přáními v naději, že hromadný jeho rozum nám porozumí, že hromadné jeho srdce ukáže se velikým. A nejen se zřetelem na vlastní prospěch, nýbrž i v zájmu samého ruského národa a člověčenstva pozdravujeme jeho právě započaté dílo, boj a úsilí mocným, upřímným, z hlubin srdce vycházejícím zvoláním: Szczęść Bożel«

*) Tento učenec chápe se nyní zhusta hlasu (zejména v Birževých Vědomostech, Synu Otěčestva, Naší Žizni a j.) i v časových otázkách společenského a politického života v Rusku vůbec.

To vše je tak jasné, jako pramenitá voda. Kdo chce míti Rusko vskutku silným uvnitř i na venek, kdo touží, aby stanulo v čele Slovanstva nejen jako mocná záštita jeho proti vnějším nepřátelům, nýbrž i jako zřídlo mravní posily vnitřního života menších národů slovanských, ten musí si přáti jedině takového rozřešení otázky ruské. Rusko samoděržavné, založené na principu násilí a nespravedlnosti, nemůže býti jednomyslně uznáno vůdcem Slovanstva — nejméně nyní, kdy již proniklo poznání špatných základů panujícího systému ruského i tam, kde dosud bylo jen slepé nadšení pro velikost Ruska. Na místo slepého, nekritického nadšení musí nastoupiti důvěra a úcta k Rusku, silnému svými mravními základy práva a spravedlnosti — jen z těchto kořenů může vzrůsti strom, nesoucí ušlechtilé ovoce místo dosavadních plánat, která uváděla v nadšení ty, kdož se na ně dívali z dálky, jež však s ošklivostí odvrhali, kdož jich přímo okusili. —

Knižní literatura o polskoruské otázce rozmnožena byla v posledních měsících a týdnech neobyčejně — hlavně na straně polské.*) Bádá se nejen politická stránka poměru polsko-ruského, ale hledá se i podklad pro řešení této otázky, k němuž vede heslo: poznejme se! K poznání Poláků na straně ruské posloužiti má a může sympathická kniha prof. N. Karějeva »Polonica«,**) sbírka starších i novějších článků tohoto znamenitého historika a sociologa, vynikajícího člena pokrokové vůdčí intelligence ruské. Vážený professor doznává, že oba národové navzájem málo se znají a že třeba jest nyní chybu tu napravovati. »Psáti o polských věcech,« praví na str. 230, »stalo se u nás privilejem pouze té části žurnalistiky, která stotožňovala vlastenectví s nenáviděním lidí. Jiné orgány, totiž orgány různých odstínů směru pokrokového, o těchto věcech mlčely, buď proto, že nemohly o nich psáti, buď proto, že — a to jest moje mínění — málo se o ně zajímaly... Čím více budeme se snažiti poznávati a chápati druh druha, tím lépe i pro říši, i (což jest mnohem důležitější) pro oba národy.« — Týmž správným názorem veden vydal se vynikající polský spisovatel Wilhelm Feldman do Ruska, procestoval je od Petrohradu k Oděsse a po pětinedělní cestě vydal knihu dojmů z Ruska, knihu vysoce zajímavou a překvapující ve svých výsledcích — ne tak těmi výsledky samými, jako tím, že k nim došel Polák. W. Feldman přímo dí, že západ o Rusku nic neví. Jest přesvědčen, že jako rok 1904 objevil světu Japonce, tak rok 1905 objeví mu národ ruský. Bystrý talent pozorovatelský žasne

*) Jsou to zejména knihy a brožury: *Jerzy Moszyński*, Rachunek sumienia z ćwierćwiekowej propagandy zgody z Rosją, I.—III. Kraków (Geb. i sp.). — O szkołę polską w Królestwie. Fakty i materjały z chwili obecnej. Kraków (nakł. »Nowin Polskich«). — Kwestja polska w Rosji. Głos w dyskusji z Rosjanami, wypowiedziany przez *młodego Polaka*. Kraków (K. Wojnar). — *Ks. Jerzy Wolkoński*, Pogląd na obecne położenie Rosji. Lwów, 1904 (Pol. Tow. Nakładowe). — *Wilhelm Feldman*, Rosja. Kraków.

**) *Н. Карѣевъ*: Polonica. Сборникъ статей по польскимъ дѣламъ. С. Петербургъ 1905. (Тип. М. М. Стасюлевича, Вас. Остр.). Cena 1 rub. 25 kop.

nad ruskou svérázností, odhaluje kontrasty v ruském životě a ruské duši, neobyčejnou životní sílu v národě, která jen dosud byla upoutána, a táže se: co se stane, až tento národ, tak bohatý a silný, dostane se k slovu? Jaké překvapení chová ve svém lůně?

Ano, čekáme všichni na to překvapení — a všichni toužíme, aby podivuhodný ten obr, který tak dlouho snášel pouta a náhubky, roztrhal a setřásl vše, co ho tísní, aby se probral ze spánku a nečinnosti jako Ilja Muromec... a udivil svět činy vskutku neobyčejnými, velkými a krásnými, jimiž by posunul nejen otázku slovanskou blíže k jejímu ideálu, ale i otázku světovou blíže k světlým ideálům lidskosti!

Slyšme údiv polského spisovatele nad ruskou národní duší, plnou kontrastů a překvapení: »Všude zde rythmus života nezvyklý, nepravidelný, přemetající se z loudavosti a lenosti Východu v horečku a šílení; všude tón proměnlivý, kolísající mezi idealismem i hloubkou mysticismu a honbou za rozpustilou rozkoší a nejhrubším materialismem; všude duše lidu naivní, ale chytrá a silná, libující si v napolo východní bezstarostnosti (ničevo!), dovedoucí však stavěti si cíle a bezohledně směřovati k uskutečnění jich, rozpínající ne tak křídla, jako ramena, široce, vodorovně, těžce... Hleděl jsem na ty projevy života v Moskvě, obsáhl jsem ještě jednou to město podivné, které jako ruský kupec široké jest v plecích, široce rozkračuje nohy, silný má krk, silné i břicho, nepříliš vkusné rysy, nepříliš bohatou hlavu, za to sílu v svých citech, plánech a... kapsách, včerejší mužík, dnešní milionář, zítřejší aristokrat a nihilista ducha... hleděl jsem na to město — a těžko odříci mu podivu, těžko se ubrániti citu, že z něho tepe ohromná síla. Ostatně celé to město stvořil mužík ruský, týž, jehož bratr Jermak podmanil třetinu Asie, který, neuměje čísti ani psáti, stvořil jednu z nejsilnějších tepen světového obchodu a průmyslu!«

A jaký podává obraz nynějšího zájmu pro časové události, pro všeobecné hnutí v Rusku:

»Halič, blažená dosud zákazem kolportáže, nemůže míti ponětí o té spoustě novin, mimořádných příloh, letáků, které obíhají v každém městě, na každém kroku, tisknou se do uší, do rukou, do duše. Od vypuknutí války dřívější noviny ztrojnásobily svůj náklad, v posledním půlletí spadlo krupobití nových časopisů a zalilo celý národ. Všichni čtou, chodci vrážejí do sebe lokty, ale očí neodvracejí od své »mimořádné přílohy«, studují ji v tramvajích důstojníci, dělníci, v salonech každou hodinu neb každou druhou hodinu přerušuje rozmluvu čerstvé vydání. Nikoliv redakce, nýbrž celá společnost dnes rediguje časopisy; prosím, jen vezměte do rukou číslo ruských novin: v každém ohromně mnoho místa zaujímají hlasy společnosti, dopisy redakci; od jenerálů a professorů do slečen a kupců všichni píší, všichni mají co říci. A důležitější, než tištěný, jest časopis ústní. Zajímavější noviny povídají si na ulici chodci — známí i neznámí. Jen v Paříži lze viděti tak horečné, rozvášněné obrazy. Kde jsou tři lidé, třeba navzájem zcela

neznámí, hned povstává politický klub. V cukrárně, na veřejném náměstí, v železničním voze...« *) — —

Pomněme k tomu všemu, co dosud řečeno, že ve prospěch práv národa *maloruského* vyslovila se vedle řady jiných korporací sama Akademie Nauk v Petrohradě, že následkem těchto výroků ruské intelligence a předních hlav ruské vědy odstraněno hanebné nařízení z r. 1876, ochromující maloruskou literaturu — pomněme dále, že ruští pokrokovci hlásají otevřeně *všeobecnou rovnoprávnost národů*, obývajících ruskou říši, neobávajíce se ani hájiti nepopulární myšlenku udělení stejných práv židům, jako komukoliv jinému — pomněme, že vše to se děje proti vůli vlády, že vláda nemá již moci, vše to na dlouho potlačiti, vše to na dlouho umlčeti — i shledáme, že ruský národ již již sám se chápe uspořádání svého života a života národů, spojených s ním v jednom státním útvaru, že přes hlavy byrokracie, přes hlavu vlády (má-li jakou) přistupuje k vnitřnímu přetvoření a zdravému znovuzaložení a upevnění ruského státu ve formě federace vzájemně se ctících, vzájemně k společnému blahu pracujících národů, že přistupuje k *vytvoření velkého slovanského státu, který by dával a popřával každému, což jeho jest*...

Vidouce vše to, bezděky saháme po knize zvěčnělého myslitele ruského *Borise Čičerina*: »Rossija nakanuně dvadcatago stolětija« **), a čteme její závěrek: »Také u nás *vnější katastrofa****) *může uspíšiti proces společenského uvědomění*. Může nadejíti neočekávaně, nepředvídaně... Aby z boje vyšlo vítězem, musí v sobě Rusko vzbuditi tohoto ducha (ducha národního), k čemuž lze dospěti pouze *změnou veškeré vnitřní politiky. Ruský národ musí býti povolán k novému životu položením základů svobody a práva*. Neobmezená vláda, tvořící pramen veškeré zvůle, musí ustoupiti *řádu konstitučnímu, založenému na zákoně*. Finsku musí býti vrácena práva, daná mu ruskými panovníky a neodňatelně mu náležející. *Ale především nutno podati ruku slovanskému bratru, Ruskem rozšlápnutému, a pozdvihnouti jej z ponížení, v němž jej držíme. Jenom tak může Ruská říše stanouti v čele slovanských národů*, což jí dodá nesmírné síly. Ne jako představitelka ryze hmotné moci, založené na utlačení všech poddaných, ale *jako nositelka vyšších lidských zásad může vyplniti své historické poslání, povznésti slovanskou otázku a skrušiti hegemonii Německa*... Každým způsobem není možno setrvati při nynějším krátkozrakém *despotismu*, který ochromuje všecky národní síly. Aby Rusko mohlo pokračovati, jest nevyhnutelno, aby samovolná vláda byla zaměněna

*) Jak pravdivě jest vše to zachyceno, dokazuje shoda s líčením našich petrohradských dopisů.

**) »Россія наканунѣ двадцатаго столѣтія«. 3. vyd. Berlín 1901. (Nakl. H. Steinitz.) — Kniha vydána anonymně, jen s podpisem: Russkij patriot.

***) Ovšem Čičerin očekával tuto vnější katastrofu se strany trojspolku s Německem v čele — od Japonska se jí nenadál, jako tehdy nikdo.

vládou, vymezenou zákonem a ustanovenou nezávislými zřízeními. Budovu, započatou Alexandrem II., třeba dovršiti; udělenou jím svobodu občanskou třeba posíliti a upevniti svobodou politickou. Ať k tomu dojde dříve či později, tou či onou cestou — tolik jest jisto, že nezbytně se to stane, poněvadž to leží v nutnosti věcí. Síla událostí nevyhnutelně dovede k tomu východu. V tom spočívá úkol dvacátého století.«

Nuže, počátek této velké doby nastal! Veškero Slovanstvo musí ji pozdraviti radostně s přáním, aby co nejdříve se skácelo, co bylo neštěstím Ruska a jeho národů — a ze zbořenin té chmurné pevnosti, plné zatuchlých vězení, přeplněných spoutanými vězni a hlídaných mračnými strážci, aby vzrostla veliká, krásná, vzdušná budova budoucnosti, plná slunce a volnosti, obydlí lidí svobodných, radostně pracujících k zvelebení společného bytu, k společnému dobru...

RUDOLF BROŽ:

Politické proudy v současném Polsku.

(Dokončení.)

V letech osmdesátých, o nichž tu mluvíme, velikého vlivu nabyla politická brožura Z. Milkovského (T. T. Jeża): »Rzecz o obronie czynnej a o skarbie narodowym« (Paříž 1887). Autor tohoto spisu své doby velmi rozšířeného praví, že ač Poláci zresignovali ze všech svých práv národních a vzdali se všech dávných snah, tato passivnost je neuchránila před rostoucí rusifikací a germanisací. Z toho plyne podle autora brožury, že Poláci musí se vzdáti své nečinnosti, že se musí vrátiti k aktivní činnosti. Třeba překročiti meze legálné práce a bojovati všemi vhodnými prostředky. Aby se mohl vésti boj za neodvislost, je třeba peněz. Proto Milkowski navrhl utvořiti »skarb narodowy«. Úspěch brožury byl velmi značný. Ukázalo se, že polská intelligence jest nakloněna myšlence národně demokratického hnutí. Také i »skarb narodowy« byl založen a přechováván v Rapperswylu; avšak dosáhl, tuším, jen asi dvou set tisíc franků.

Głos nejprve se velmi ostře obracel proti šlechtickým tradicím polských dějin, proti klerikalismu atd. Tato kritika hlavních prvků dosavadního polského patriotismu nezdála se ruským úřadům nebezpečnou; jest však přirozeno, že Głos, nechtěl-li býti jen negativně kritickým, neplodným a jalovým, musil též ze své zásady, že pouze zájmy lidu jsou hlavním zájmem národa, odvozovati positivní důsledky politické, jež narazily na odpor censury. Cítila se potřeba tajného tisku.

V Haliči vychází v prvních letech devadesátých sbírka politických brožur pod názvem »Z dzisiejszej doby«, jež rozbíraly časové otázky se stanoviska národního. Obsah brožur však není jednotný: nalézáme v nich stejně myšlenky protiklerikální, jako tvrzení, že římská církev musí zůstati základem polské národnosti; zavrhuje se myšlenka

zbrojných povstání a doporučuje se »chronická revoluce« podle vzoru irského, avšak neříká se, jak tato nová revoluce má býti vedena.

Nový směr, dosud neorganisovaný a bez přesného, jasného programu, snažil se seskupiti všechny nespokojené živly v král. Polském a počítal stejně na intelligenci, jež byla z úřadů vytlačována úředníky ruskými, a na polské průmyslníky a obchodníky, jimž bylo konkurovati s průmyslem ruským, od vlády podporovaným, jako na průmyslové dělnictvo a zemědělské obyvatelstvo, sociálně a hospodářsky spoutané ruskou vládou.

»Národní Liga« současně pořádala demonstrace národně-politické při různých příležitostech, na př. při památce rozebrání Polska, při oslavě konstituce 3. máje; vycházela různá vlastenecká provolání; »narodowcy« byli vězněni atd. Pomalu toto chaotické hnutí, nemající pevné organisace, opírající se hlavně o mládež a o ženy, vytvořuje stranu politickou, řízenou časopisem »Przegląd Wszechpolski, založeným r, 1895 ve Lvově«, kolem něhož se seskupili pomalu bývalí vydavatelé varšavského »Głosu«, vládou zastaveného.*)

R. 1896 objevuje se program této strany, jíž dáno jméno »stronnictwo narodowo demokratyczne«. Hlavním politickým cílem jest dosažení samostatnosti a utvoření samostatného polského státu, poněvadž jediným základem politického bytu, jenž může zachrániti národ před odnárodněním a zabezpečiti mu samostatný rozvoj kulturní a politický, jest vlastní, národní stát. Ač tento cíl jest stále základem další evoluce národní demokracie, názory o taktice, jež v poměrech polských jsou stejně, ne-li více důležité, velmi se mění. V prvních dobách národní demokracie šíří tradiční názor, že pouze povstání zbrojné může uskutečniti ideál polský. R. 1899 »P. W.« psal: »Možno říci, že Polsko bez ohledu na okolnosti, v nichž povstane, musíme dobýti krví a železem, poněvadž jiných cest a způsobů k získání ztracené samostatnosti neukazuje ani zkušenost historická, ani střízlivé a rozumové usuzování, počítající s požadavky skutečnosti.« R. 1902 »P. W.« vzdává se myšlenky zbrojné války a prohlašuje, že jest proti veškeré agitaci povstalecké. Svou taktiku staví na základ oportunní: »Národní Liga a strana národně demokratická postavily si za úkol s jedné strany rozmnožení národně uvědomělých, činných sil politických, s druhé strany systematický boj s vládou, mající za cíl přinutiti ji k změně vládního systému, k zanechání politiky rusifikační, vyvolati s její strany ústupky ve prospěch požadavků společnosti, jíž náleží vyšší formy politické existence...«

Myšlenka povstání byla nahrazena »dobýváním samostatného Polska« ze dne na den. Změnou touto národní demokracie získala mnoho stoupenců v zámožnějších třídách (v měšťanstvu, kněžstvu, velkostatkářstvu atd.), kteří ještě úplně neresignovali na aspirace národní a odvrátili se od »ugodowců«.

---

*) Imformator.

Současně s opuštěním radikalismu národního strana národně demokratická změnila své názory sociální. Jestliže dříve zájmy lidu byly podstatně zájmy národními, v novější době změnila tento názor v požadavek »podporovati zájmy lidu, pokud to neškodí zájmům tříd vrchních«. V časopisech národně-demokratických není řeči o útisku chłopa nebo dělníka šlechticem nebo továrníkem. Národní demokracie chce býti stranou všenárodní ve starším pojetí polském a chce soustřediti všechny strany kolem svého programu.

Strana vědouc dobře, jaký vliv vykonává kněz na venkovské obyvatelstvo, staví se ke klerikalismu velmi indifferentně, ba sympathicky, stojíc na staré myšlence, že katolicism jest nezbytnou součástkou polskosti.

V Haliči národní demokracie (»Všepoláci«) vystupuje šovinisticky naproti Rusínům. Její šovinism nezná mezí.

Národní demokratická strana jest organisována na celém prostoru Polska, ve všech třech jeho částech. Kromě intelligence má své stoupence v třídách bohatších a možno ji považovati za představitele polského měšťanstva.

Strana tato má velmi četnou žurnalistiku. Její haličské »Słowo Polskie«, jež jest hlavním listem tohoto směru (ač to nyní zapírá), patří k nejrozšířenějším a nejlépe redigovaným polským denníkům. Také třeba připomenouti, že veliké procento polského studentstva (hlavně ve Lvově) velmi se kloní k této straně.

Novější fáse národní demokracie jest charakterisována programem, uveřejným v listopadovém čísle »Przeglądu Wszechpolskiego« r. 1903. »Dnešní stav a postavení polského národa,« uvažuje tento program, »neobsahuje podmínky k zbrojné nebo diplomatické akci ve prospěch samostatnosti, ba ani k bezprostřednímu připravení této akce. Proto strana národně demokratická béře za východisko své činnosti dané poměry a státoprávní postavení a staví si za cíl dobýti v každé ze tří části postavení, jež by zaručovalo polskému živlu, pokud možno, nejvyšší samosprávu národní, co nejširší rozvoj sil národních a všestranný pokrok ekonomický, civilisační a politický; tím vším blížil by se národ k dosažení samostatného bytu v budoucnosti.

»Strana, přijímajíc za hlavní cíl politických snah dosažení samostatné existence státní a uvažujíc, že národ má povinnost stále k tomuto cíli směřovati, jest si vědoma úplně nemožnosti jakékoliv bezprostřední akce v tomto směru za dnešních poměrů politických. Dnes ani není možno počítati s prostředky, jimiž tento cíl bude uskutečněn, ani konkretně si představiti podmínky, v nichž se to stane. O tom rozhodne nejen rychlejší nebo slabší vzrůst našich sil národních, ale také vývoj poměrů vnějších a běh událostí, nezávislých na naší vůli, jichž nikdo nemůže předvídati. Za těch okolností soustředění politického myšlení národa na tomto odlehlém cíli a na prostředcích činnosti, jež k němu vedou, odvrací jej od reálných úkolů přítomnosti... Národ, chtěje dosíci samostatného bytu státního, musí rozvíjeti všestrannou práci,

zvětšovati bohatství svých sil a používati jich v neustálé činnosti politické, v boji za svá práva a zájmy.«

»Proto strana národně demokratická staví si za bezprostřední cíl: uvésti síly národa do politické činnosti v dnešních podmínkách, na základě daných poměrů státoprávních a tedy v mezích politického ústrojí tří států, Polsko rozebravších. Držeti se v činnosti skutečných poměrů a z nich vyplývajících reálných potřeb dnešního dne jest nutnou podmínkou zdravého rozvoje sil a mysli národní.«

»Strana národně demokratická, snažíc se vybaviti rozvoj polského národa z vlivu států, k nimž jeho jednotlivé zlomky náleží, uschopniti jej k tvůrčímu životu ve vlastním státě, konečně vyvinouti v práci společné jednolitou individuálnost na celém prostoru Polska — staví si za cíl dosáhnouti co možná nejvyššího stupně vnitřní samostatnosti. Pohromou polského národa jest nejen nucený život v politických formách, uložených mu z venčí, nýbrž i politická passivnost veřejnosti, zděděná po dávném rozkladě »Rzeczy pospolitej«, zapomínání na potřeby veřejné a nedostatek organisované práce k jich ukojení. Neméně vážnou, než lepší formy politické, jest potřeba rozvinutí činného života kolektivního, zorganisování národní práce na všech polích. Pokrok v tomto směru jest nejjistější cestou k politické neodvislosti... Ve vnitřní práci veřejné strana, majíc na zřeteli všestranný pokrok kulturní, ekonomický a politický celé společnosti ve všech jejích vrstvách, staví na první místo všestranné povznesení lidových vrstev organisací a šířením osvěty, seznamováním jich s podstatou života sociálního... uschopňováním jich ke kolektivní práci hospodářské a kulturní, jakož i k vědomé obraně vlastních zájmů, konečně připravováním jich k činnosti politické, k boji za práva národní a hlavně za práva lidu.«

Postavení k církvi katolické formuluje národní demokracie zvláště: »Strana demokraticko-národní, pokládajíc římsko-katolickou církev v Polsku za národní instituci, staví si v poměru k ní tyto úkoly: *a*) zajistiti jí se strany veřejnosti energickou obranu před útoky vnějších nepřátel a zároveň před útoky protinárodních živlů v zemi; *b*) ustáliti zásadu kontroly veřejného mínění nad politikou církevních vrchností a občanským jednáním duchovenstva, kteréžto kontrole celku musí podléhati všechny instituce národní; *c*) uznávajíc shodu naší národní politiky s politikou církve, pokud tato má za cíl jedině obranu a šíření katolicismu, odporovati tomu, aby naše národní záležitosti byly závislé na názorech církevní politiky; *d*) povolávati duchovenstvo co možná k nejširší práci národní v řadách občanských spolu s jinými členy společnosti, ponechávajíc církvi úlohu zvláštního činitele politického pouze v oboru záležitostí náboženských a církevních.

Nezávisle na výše vyloženém stanovisku k církvi římsko-katolické strana pokládá za svůj úkol chrániti jiná vyznání před pronásledováním, pokud tato vyznání mají povahu polskou.« (!)

V otázce národnostní národní demokracie vyjadřuje svoje myšlenky tímto způsobem:

»V poměru k živlům cizoplemenným, bydlícím na historickém a geografickém prostoru Polska a žijících spolu s obyvatelstvem polským — hlavně k Litvínům, Rusínům, konečně Němcům tam, kde tito od věků jsou usedlí a stanoví značnou část obyvatelstva — strana národně demokratická touží po svorném soužití při vzájemné toleranci positivní práce kulturní každého kmene. Tam však, kde jmenované živly vypovídají boj živlu polskému, snažíce se znemožniti mu kulturní práci na jeho vlastní pěst, k zničení jeho vlivů kulturních a i k vypuzení jeho z obsazených míst, strana usiluje o všestranné seslabení těchto nepřátelských směrů bezohledným potíráním neodůvodněných nároků a zároveň tím energičtějším podporováním polského živlu a jeho práce kulturní na daném prostoru.«

Národní demokracie váhá uznati, že by národové, bydlící kromě Poláků na území bývalého Polska, měli schopnosti k samostatnému rozvoji národně kulturnímu. »Tím spíše nemáme důvodu očekávati tyto schopnosti, když se mluví o takovém lidu, jako je na př. běloruský, který dosud ničím neosvědčil, že aspirace na samostatnost mohou se v něm probuditi. Ustupování tedy z míst, dobytých věky naší kulturní práce na okrajinách, pod záminkou uznání práv mladé tvořící se národnosti, může býti jedině vystavováním místního lidu za kořist cizí, dobyvačné kultury.« Též separatistické snahy těchto národností, jež prý mají své zřídlo v mravní slabosti polské veřejnosti, nevydržely by nával kultury nepřátelské, podporované dotyčnými státy, a tím by se stalo, že by polský národ ustupováním s těchto pohraničních míst připravoval silnější a bezprostřední jich náraz nepřátelské kultury na země čistě polské.

Od Židů žádá národní demokracie, aby se úplně podrobili národním zájmům polským. Rozděluje je na tři kategorie: *a*) Židy, kteří se postavili na stranu vlády a přijali jazyk, kulturu a celou cizí myšlenku státní, potírá bezohledně; *b*) tam, kde element židovský chová se obojetně a nerozhodně, strana národně demokratická chová se k němu smířlivě, obmezujíc se 1. na podporování akce ekonomicko-sociální, mající na cíl odstraniti převahu Židů v celých oborech života hospodářského, 2. na odstraňování škodlivého vlivu Židů z těch oborů sociálního života, v nichž nad míru vzrostl; *c*) jednotlivce, kteří přijali úplně polskou kulturu a bez výhrad se druží k polské veřejnosti v jejích snahách národních, pokládá úplně za Poláky, kteří mají stejná práva a povinnosti s ostatními krajany.

Prostředky činnosti a taktiku určuje program velmi obšírně, ač dosti všeobecně.

a) V politice vnější. 1. Považujíc poměr států, Polsko rozchvátivších, k polskému národu za poměr neustálého boje, v němž nepřátelská strana snaží se různorodými prostředky početně zmenšiti polskou národnost a seslabiti ji kulturně a hospodářsky, strana národně demokratická pokládá za hlavní prostředek činnosti v každé části zorganisování a sešikování všech sil národních do stálého boje za národní práva a zájmy.

Boj s polským národem a jeho zájmy vede se ve všech částech Polska. V části pruské a ruské má ráz určité a všestranné akce vyhlazovací. V Rakousku následkem početní slabosti a nedostatečné převahy kulturně politické německého živlu, do nedávna výlučně panujícího, národní vyhlazování polského živlu v Haliči ustalo (zbytky jeho pozůstaly jen v částečném uprivilegování němčiny). Místo toho je tu provozováno a státem podporováno bezohledné hospodářské vyssávání země při úmyslném udržování v zakrnělosti. I tu jedině na dráze energického, důsledného boje o práva a zájmy národní veřejnost může si dobýti lepších podmínek bytu.

2. V boji s vládou a panující národností v každé části opírá se strana národně demokratická o politický ústroj státu, berouc za východisko své činnosti existující zákony a zřízení, usilujíc v těchto podmínkách o jich změnu na cestě legálné.

Nečiníc z legalismu k cizím vládám zásadu aniž formuli polské národní politiky, strana uznává existující poměry státoprávní za fakt, s nímž počítati přikazují praktické zřetely... Boj legální tam, kde jest možný, snadno zasáhne široké vrstvy veřejnosti a kromě toho nevymáhá žádných neobyčejných obětí... Strana pokládá organisaci práce a politického boje za vlastní a dostatečný prostředek činnosti ve dvou státech konstitučních, k nimž polské země náleží, nevylučujíc do budoucnosti změny v taktice strany, jež mohou býti vyvolány změnami politického systému ve státě.

3. Tam, kde zákony a politické instituce státní nedovolují organisaci a uvedení do boje národních sil, strana národně demokratická, použivši všech legálních prostředků činnosti, pokládá za nutné vésti nelegálný boj proti těm zákonům, jež zvláště jsou škodlivé a jichž změnu možno vyvolati v dané chvíli příslušnou akcí s naší strany...

Panování Ruska v Polsku a akce rusifikační zakládá se na bezohledném sevření politické energie polského národa, na odkázání polských národních sil, schopných politické práce a boje — ke hnití v nečinnosti. Za těchto okolností národ, toužící politicky žíti a sám pro svou budoucnost pracovati, musí lámati překážky zákonů a předpisů vládních... Společnost, nemohouc projeviti své mínění ve sborech zákonodárných a odevzdati tam hlasy proti daným zákonům, nemohouc je kritisovati na veřejných shromážděních ani v legálním tisku, poučuje činností nelegální, které zákony nejtíže na ni doléhají, ba které ji nutí k jich odstranění, k uzákonění snah a faktů, projevujících se v životě mocně proti zákonu.

b) V politice vnitřní: 4. Domnívajíc se, že zdravý směr národní politiky a politický pokrok společnosti vymáhá, aby národní celek porozuměl politické situaci a vykonával vliv na běh veřejných záležitostí, strana drží se zásady zjevnosti v politice vůči vlastní veřejnosti, odevzdává každou záležitost k veřejné diskussi a k veřejnému soudu, zavrhujíc a potírajíc u jiných stran methodu, při níž se řeší národní záležitosti dohodami a úmluvami, jež jsou před veřejností drženy v tajnosti, a činí se cizincům ústupky ve jménu národa — bez jeho vědomí.

Potírajíc tuto methodu jako zhoubný odkaz dědičné politické samovůle, strana národně demokratická drží se ve všech záležitostech národních zásady volné diskusse v tisku, ve shromážděních veřejných a pod. a béře zřetel ve své činnosti k hlasu veřejného mínění.

5. Stavíc si za cíl nejen dobytí lepších podmínek politických pro polský národ, ale též a především povznesení jeho vnitřní ceny a všestranné rozmnožení jeho sil — strana národně demokratická na prvním místě své činnosti staví organisaci národní práce ve všech směrech, v oboru kulturním, ekonomickém a politicko-výchovném příslušnými institucemi, spolky, tiskem, literaturou atd.

6. Pokládajíc za nejvážnějšího činitele zralosti a výchovy politické veřejnosti — její účast v samosprávě, strana národně-demokratická klade hlavní důraz na soustředění politických instinktů veřejnosti předc vším k péči o instituce samosprávné a k práci v nich, počínajíc od nejnižších, jež bezprostředně působí na politickou výchovu lidu.

7. Ve vnitřní práci ve veřejnosti a hlavně v lidových vrstvách strana přikládá velký význam organisaci široké součinnosti sociální (hlavně ekonomické) v institucích kooperačních atd., ve spolcích obrany zájmů odborových, třídních atd.

8. Práci ve veřejnosti organisuje strana zásadně na základě legálném, v rámci zákonů a předpisů státních. Tam však, kde zákony a platné předpisy nedovolují rozvinouti práci, odpovídající potřebám společnosti, strana organisuje práci proti zákonům, v tajných spolcích a institucích.

Práce v tajných spolcích nepříčí se zásadě otevřenosti v poměru k vlastní veřejnosti; druh práce a její směr podléhá diskussi v tisku, tajným však zůstává způsob organisace práce a její podrobnosti za účelem ochrany proti útokům vlády.

9. Za nejdůležitější prostředek činnosti pokládá strana národně demokratická tvoření kádrů politické organisace, zjevné a legálné ve dvou státech konstitučních, ve státě ruském však nelegálné a tajné.*)

V.

Vylíčením vývoje a programu ugodovců, socialistů a národních demokratů byli bychom hotovi s hlavními proudy v současném Polsku, se zřetelem ke král. Polskému.

Zbývá doplniti náš referát a úvahy několika poznámkami o Haliči. O straně socialistické a národně demokratické jsme již mluvili.

Mezi venkovským obyvatelstvem v polské části Haliče má hojně stoupenců »strana lidová«, kterou publicisticky zastupuje »Kurjer Lwowski« (denník). Jest to v podstatě strana agrární, poněvadž pracuje téměř výlučně mezi selským obyvatelstvem. Avšak její snažení prodchnuto jest duchem pokrokovým. V mnohých směrech postupuje

*) O nejnovějším obratu ve straně národně-demokratické (všepolské) a o poměru veřejnosti polské k ní viz čl. A. Štiky »Současné Rusko a Poláci« v tomto roč. Slov. Přehl. *Red.*

strana společně se socialisty. Jsouc repraesentantem malých zemědělců, jest rozhodným odpůrcem šlechtického panství v zemi.

Lidovost, protiklerikalism a umírněné stanovisko národnostní k Rusínům jsou hlavními znaky této sympathické strany, v níž vynikl prostý, ale velice intelligentní sedlák. Bojko, veliké těšící se oblibě.

O straně šlechtické, která ovládá haličské úřady a politicky zastupuje zemi, píše se denně a nevíme, co bychom měli připojiti k četným a stále se opakujícím žalobám proti této straně, která svými službami vídeňské vládě vykupuje si svoje privilegované postavení. O nějaké vyšší myšlence, o nějakém národním a kulturním programu nelze vůbec mluviti; haličské šlechtictví drží se při moci a vlivu jenom násilím při volbách a svými privilegiemi. Změna volebních řádů učiní je politickou nullou, jakou je dávno v kulturním životě země.

*

Vnitřní politický vývoj současného Polska jest charakterisován úpadkem šlechty a vystoupením lidu na jeviště politické. Toto přenesení všeho těžiště národně-politického života ze šlechty na lid jest základním a nejdůležitějším zjevem ve vnitřním vývoji polského národa v posledních desítiletích od povstání r. 1863.

Až do tohoto posledního boje za svobodu byla vůdčím živlem šlechta, jež na základě tradicí, dlouhého historického vývoje a ústavy dávného polského státu byla zosobněním velké myšlenky národní a státní samostatnosti. Lid byl více méně nástrojem v jejích rukou. Byla to též jedna z hlavních příčin neúspěchu těchto bojů, že byly řízeny šlechtou a lid nemohl v nich uplatniti veškerou svoji sílu.

Hluboká politická evuluce, kterou se přetvořuje vnitřní složení současného Polska, otvírá novou perspektivu pro polský národ. Nemohla-li jedna třída — šlechta — zachovati a udržeti státní samostatnost, ani získati příznivé podmínky pro normální vývoj národa, není pochyby, že lid dobude pro Polsko lepší budoucnost. Obnovení autonomie a konstituce král. Pol., jež bude přirozeným důsledkem konstituce v Rusku, bude počátkem nového života polského národa.

Literatura:

Informator: »Stronnictwa polityczne w król. Polskiem«, se stanoviska socialistického; *Scriptor:* »Nasze stronnictwa skrajne« (se stanoviska ugodového) Krakov 1903; Hlavní časopisy: a) *Národně demokratické:* Przegląd Wszechpolski (měsíčník, zal. ve Lvově 1895, od r. 1902 v Krakově), Słowo Polskie (denník ve Lvově, od března 1902), Goniec Wielkopolski (denník v Poznani), Górnoszlązak (denník v Bytomi od r. 1902); Teka (student. měs. ve Lvově), Polak (krak. měsíčník pro lid v kr. Pol.). b) *socialistické*: Naprzód (denník v Krakově); Prawo ludu (pro venkovský lid; dvoutýdenník v Krakově), Promień (stud. měs. ve Lvově); Gazeta Robotnicza (týdenník v Katovicích v pruském Polsku); Oświata (čtrnáctidenník v Poznani); Przedświt (měsíčník v Krakově) a tajné časopisy v král. Pol. c) ostatní: Kraj (ugodový týdenník v Petrohradě) Czas; (šlechtický denník v Krakově); Kurjer Lwowski (denník strany lidovců), Nowa Reforma (denník demokratický). Srv. *W. Sęk*, Polský tisk v Haliči, Slov. Přehl. III. 77.

ADOLF ČERNÝ:

Literatura lužickosrbská r. 1904.

Lonský rok byl pro lužickou literaturu významný i chudý zároveň. Chudý byl, poněvadž kromě dvou básnických sbírek Jak. Čišinského nic nového a pozoruhodného v literatuře lužickosrbské se neobjevilo. Ani novou knížku pro lid Matice Srbská nevydala — a tak jevily se více než kdy jindy mezery a nedostatky, jež by měla budoucnost vyplniti. Významným byl uplynulý rok dvěma básnickými knihami Čišinského, vedle nichž však tím více zeje prázdnota ostatní literatury. Kromě nich nejen že se neobjevila belletristická kniha, ale ani v časopisech — resp. v měsíčníku »Łužici« — neozval se jiný původní hlas. Posledním básnickým talentem, který vystoupil po Čišinském, byl Jakub Šewčik, ale ten záhy, již koncem let osmdesátých se odmlčel. Od té doby nikdo z mladších se nepokusil o srbský verš, ač doma Čišinski ozýval se čím dál silněji — a v evropských literaturách nové proudy trhaly dosavadní břehy a vyrývaly si nová řečiště. Evangeličtí theologové studovali v německých městech universitních, katolíci v Praze — ale německá i česká literatura básnická neměly na ně vlivu nijakého. Ani novellistický a povídkářský talent se neobjevil. Mladší, kteří před lety slibně vystoupili — Nowak-Kašečanski lidovou povídkou ze života současného, Winger povídkou historickou — dávno se odmlčeli, a stařičký Radyserb-Wjela, který (ať již s jakýmkoli zdarem) pilně pěstoval povídku lidovou, v posledních letech čím dál více se věnuje folkloristice (příslovnictví) a slovníkářství. Tak nebýt Čišinského, nebylo by vlastně původní literatury lužickosrbské: starší odcházejí neb se odmlčují — a mladšího dorostu není. Je to úkaz velmi povážlivý. Od doby probuzení strom krásného písemnictví lužického pravidelně zkvétal novými květy; ze všech sic neuzrály plody, ale přece se pravidelně vracelo jaro, přicházely nové generace s novými snahami. Ale od posledního takového projevu nově pučícího života, od vystoupení družiny »Lužického Srba« v letech osmdesátých — marně čekáme na nové květy, na nové pokolení literární. V letech devadesátých vlastně jediný Andricki vnesl osvěžení do literatury; ale to je talent eminentně publicistický. Soudruhů belletristů neměl; časopis »Łužica«, jejž znamenitě zdokonalil hlavně ve směru publicistickém, jím stál a padal. Když mu okolnosti znemožnily minulého roku práci literární, »Łužica« octla se na pokraji zaniknutí: nebylo, kdo by ji psal. A třeba že se dalšího vydávání listu ujal sám Čišinski, přece jest odmlčení Andrického víc než patrno. Odmlčení to odhalilo, co zakrývala verva Andrického a lehkost, s jakou psal: naprostý nedostatek mladšího literárního dorostu. Charakterické bylo zahájení nového ročníku »Łužice« — Schillerovou »Písní o zvonu« v Dučmanově překladě z let padesátých! Nebylo ani nikoho, kdo by ztlumočil jinou věc, dosud nepřeloženou...

Co znamená tato stagnace? Odumírání životních sil — či ticho před výbuchem sil utajených? Doufejme, že toto poslední, že mladá

literární generace, na kterou tak dlouho čekáme, dorůstá a chystá se do života. —

Nové dvě knihy *Jakuba Ćišinského* »Z křidłom worjołskim« (Orlí perutí) a »Z juskom wótčinskim« (Vlasteneckým jásotem) jsou dalším krokem na dráze, nastoupené některými tóny již v »Knize sonettow«, určitěji ve »Formách« (hlavně epištolami, epigramy, sonetem »Přisłodźenje« atd.), a nejurčitěji knihou »Serbske zynki.« Nové dvě knihy jsou jaksi rozšířením této sbírky: oddílu »Swěrne zynki« odpovídá nová kniha »Z juskom wótčinskim«, oddílu »Wótre zynki« kniha »Z křidłom worjołskim«. Struna vlastenecká, pro Ćišinského tak příznačná, plně zvučí v knize »Z juskom wótčinskim«; málo kde zní tu elegicky, naříká a pláče, většinou hřmí a burcuje. Ćišinski vychází sice od minulosti, tu a tam ještě si po ní zatesknί, ale jinak obrácen jest celý k přítomnosti, k jejím nedostatkům a potřebám. Obrací pozornost intelligence k lidu, v jehož ruce jest srbský prapor, a volá: zapřáhněmež se do srbského vozu! Otevřeně vyznává: my, vyvolení z národa, měli jsme pro lid ledové srdce, opičili jsme se po sousedu a zapírali jsme svůj srbský původ; nuže, ať tyto doby hanby náleží minulosti — budeme nyní při lidu státi a s ním půjdeme.

Individuálnější jest druhá kniha, »Z křidłom worjołskim«, kniha hrdá, sebevědomá, vzdorná, kniha ironie a satiry, ba i sarkasmu, ale i bolestného přemítání a hledání pokoje. »Kdo sílu má, mne učiniti — vranou?!« volá básník-orel v úvodním sonetě — a tím vysloven jest celý obsah knihy. Odboj proti všelikým poutům, odpor proti jakýmkoli kompromisům, boj proti všednosti a snaha po vysokém, hrdém letu, po nejplnějším projevení individuality — toť obsahem této knihy Ćišinského, v níž ze všech jeho knih nejsilněji se projevuje jeho básnický i lidský charakter. K vyjádření toho, co bouří a zmítá jeho nitrem, nebojí se básník žádného výrazu, nemilosrdně metá blesky, jimiž zasahuje tu obecné lidské zvrácenosti, tu určité hlavy svých odpůrců. Kdo zná blíže život básníkův, jasně v těch pádných verších vidí hlavy, na něž míří hromy z mračen básníkova hněvu, určitě vidí draky, jež se básník strojí zapřáhnouti do vozu své slávy. V té příčině bude míti kniha kromě ceny literární i cenu historickou. Umělecky, ač neobsahuje básně stejné hodnoty, náleží k nejlepšímu, co vyšlo z péra Ćišinského.*)

Pro časopisectvo lužické má důležitost změna redakce »Łužica«, již jsme se již dotkli, a založení náboženského listu dolnolužického: »Wosadnik«. Počal jej vydávati koncem r. 1904 ev. farář Rěžo pro osadu piceńskou a janšojskou (od nového roku 1905 také G. Šwela pro osadu chotěbuzskou). Potěšitelnou tuto událost v chudém písemnictví dolnolužickém zaznamenali jsme již svého času — i opakujeme přání, aby obsah »Wosadnika« byl zvšeobecněn pro celou Dolní Lužici, čímž by rozšíření jeho překročilo úzké meze dvou neb tří farních osad a list nabyl by významu pro celou Dolní Lužici.

*) Ukázky z obou knih podal jsem na str. 193—196 tohoto ročníku. Obě knihy vyšly nákladem prof. Dra. E. Muky (ve Freiberku v Sasku), i lze je u něho objednati (po 2 K).

Krátký přehled svůj končím poznámkou o lužickém divadle. Nemohu sic zaznamenati rozhojnění chudičké dramatické literatury lužickosrbské novým dílem, ale mohu upozorniti na událost, která asi nezůstane bez vlivu na toto literární odvětví lužické. V nádvorním přístavku »Srbského domu« dohotovuje se velký sál, v němž má nalézti místo i první srbské jeviště. Ovšem o stálém divadle nemůže býti v Lužici řeči, ale aspoň bude nyní v Budyšíně stálé jeviště pro občasná srbská představení ochotnická. Nebylo by krásným projevem bratrství, kdyby čeští umělci věnovali lužickosrbskému národnímu jevišti oponu? Není možno žádati, aby jediný malíř obětoval té myšlence potřebný čas a práci — čeští umělci nežijí v těch poměrech, aby mohli dávati takové značné dary. Ale máme spolky, které by mohly na tu věc poskytnouti subvenci; jsou spolky, které kromě jiného mají za úkol podporovati umělce — nuže, ať poskytnou některému malíři podporu ve formě objednávky opony pro lužické jeviště. Což Manes, Jednota výtvarných umělců, Umělecká beseda? A ostatně i jiné korporace mohly by podati pomocnou ruku; městská rada pražská vysílá ke slavnostem do Petrohradu, do Krakova atd. zástupce se stříbrnými ratolestmi — proč by nemohla přispěti k obdarování nejmenšího národa slovanského uměleckou oponou pro jeho jediné jeviště? Proč by tak nemohly učiniti iné samosprávné korporace? Kéž můj hlas nezůstane bez ohlasu!

DOPISY.

Z Petrohradu.

19. června 1905.

(Posouzení poměrů s hlediska psychiatrie. — Bezvládí. — Tři druhy »vlády.« — Všeobecné položení. — Revolučnost doby. — Rozmanitosti.)

Před týdnem, 28. května st. kal. (10. června), spolek petrohradských psychiatrů obíral se rozborem nynějšího stavu říše i společnosti ruské, jakož i zejména uspíšeného duševního ruchu v posledních dobách. Výsledkem rokování bylo poznání, že i státní zřízení Ruska, i mnoho t. zv. jeho »zákonů«, i počínání vlády samé (s podřízenými orgány), neznající svých vlastních »zákonův« a stále je porušující, slovem podmínky, v nichž jest žíti obyvateli ruské říše, udržují jej v stavu neustálého podráždění a rozechvění psychického, končícího příliš často zcela jasnou, úředně uznanou nepříčetností, šílenstvím. Nepříčetnost ta může míti buď povahu intelektuálnou, buď ethickou (morální), buď obojí zároveň. Aby byly odstraněny tyto strašné poměry, připojuje spolek psychiatrů svůj hlas k žádostem, tolikráte již jinými spolky, kroužky, sjezdy atd. vysloveným: aby byla odstraněna rozpoutaná zvůle úřednická a nekonečné bezpráví, aby nám byla zaručena základní lidská a občanská práva, konečně aby národ byl účasten vlády a kontroly byrokracie.

Neklame-li mne paměť, spolek ve svých rokováních kladl zvláštní důraz na to, že v určování nepříčetnosti a šílenství snadno může zdání

vésti k omylu. Obyčejně ti, kteří se zdají zdravými a normálními, právě jsou beznadějně duševně choří, kdežto zdánliví blázni jsou vlastně zdraví, střízlivě hledící a účelně pracující lidé, jejichž vyvrcholená nervosnost jest pouze následkem všeobecně panující choroby. Ať jen se odstraní miasmy a otrávená atmosféra — a tito nervově vznícení lidé uklidní se a uchopí se léčení, t. j. osvěcování a zmravňování bezvládné a organickou chorobou zasažené massy.

Zárodky chorob duševních částečně dědí se s pokolení na pokolení, částečně se jednotlivcům vštěpují okolím a vychováním. Jaký bohatý materiál k chronickému podněcování a štvaní proti »bližním« chovají učebnice t. zv. náboženství (v katechismech a životech svatých) a vlastenských dějin! Vychování »náboženské« a »národní« tak, jak se praktikuje nejen v Rusku, nýbrž ve většině evropských států — toť otrava, způsobující zvrácenost a zrůdnost lidských duší ve směru intelektualném a emočním. Pojmy se úplně pletou. Státní příslušnost stotožňuje se s národností, národnost s vyznáním náboženským; práva člověka určují se ne podle jeho zásluh, ale podle jeho původu. Je to stav trvalé nepříčetnosti, jež vtiskuje pečeť zákonodárství, obyčejům, literatuře, umění atd. A při zvýšené temperatuře psychicko-společenské tento chronický stav nabývá podoby ostré a kritické. Krise choroby vede buď k uzdravení, buď k značnému zhoršení a — smrti.

Úkazy takové chronické nepříčetnosti jsou mimo jiné takováto málo známá fakta: Úředník poštovní platí u nás do pensijního fondu 3% svého služného, je-li pravoslavným — ale 10%, je-li katolíkem! (Mimochodem řečeno, zvýšeny všem úředníkům od 1. května tyto příspěvky o 1% při služném 600—1000 rub. a o 2% při služném vyšším; stalo se to následkem válečných vydání.) Málo kdo také věděl, že na ruských universitách mohlo býti jen omezené procento professorů katolíků; nyní — díky japonským admirálům a jenerálům — toto ustanovení zrušeno.

O zrušení známé »čerty osědlosti« (hranice osídlení) židů nic dosud neslyšeti. Jest však naděje, že i tento zbytek středověkého omezování práv lidských, nabývající ostrých forem v Kyšiněvě, v Homlu, v Melitopoli, v Minsku, v Brestu a j., za krátko bude náležeti minulosti, bude jen milou vzpomínkou pánům Kruševanu, Gringmutovi, Komarovu, Suvorinu staršímu a řadě jiných ruských »monarchistův«.

Stálá, trvalá nepříčetnost vede k zdivočení. Jedním z úkazů takového zdivočení byl v minulých letech mimo jiné kult katův a ukrutníků. Takový na př. Muravjëv-věšatěľ, zvaný »trechprogonnym generalom«, poněvadž zastávaje místa dokonce tří oborů úředních, dával si velmi vysoko účtované cestovní výlohy platiti trojnásobně, totiž ode všech tří příslušných úředních pokladen — tento poberta a zbojník od přirozenosti i »z boží milosti« platí u našeho officialního Ruska za »spasitele vlasti«, byl vyznamenán za živa a po smrti postaven mu pomník v témž Vilně, jež nejvíce poskvrnil svojí katovskou a exterminační činností.

Vůbec lze říci, že čtyřicetileté terroristické hospodaření ruské vlády na okrajinách*) i uvnitř Ruska za nynější zvýšené temperatury musilo vyvolati příslušné zjevy podružné, odrazné, a uvésti nás málem ve stav pravěké neorganisované divokosti. Přes čtyřicet let starostlivá vláda udílela lekce bezprávnosti a zvůle — i může se nyní těšiti z chápavosti svých žáků. V nynějších projevech barbarství rozpoutaní temní živlové následují pouze příkladu vlády. Vláda brutálně šlapala lidská, národní, náboženská a jiná práva svých poddaných — dnes totéž činí dobrovolníci z »černých sotní« a z jiných, rovněž líbezných vrstev společenských.

Vždyť v západních guberniích Ruska jest skoro legální instituce konokradův; jednotlivá družstva těchto »živnostníků« jsou v stálých stycích s policií, která je do opravdy ochraňuje. Vždyť u nás nejen nižší představitelé vlády, policmistři, náčelníci okresů atd., ale i gubernátoři, ba i sami ministři mívají činnou neb aspoň trpnou, přátelskou účast v pořádání řeží a ničení jinorodců a »nekřesťanů« (něchristěj). Stačí připomenouti nebožtíka Plehve, gubernátory Klingenberga (v Mohylevě), nebožtíka Nakašidze (v Baku) a jiné jim podobné obránce samoděržaví a pravoslaví. Zbojníci v uniformách pořádají honby na lidi po ulicích různých měst — a k nim se druží zbojníci v civilu. Dnes není v Rusku skoro většího města, jehož ulice by nebyly poskvrněny krví obětí zorganisovaného i neorganisovaného zbojnictví. Petrohrad 9. (22.) ledna a v dnech následujících, po několik již měsíců Varšava, Łódź atd. jsou toho převýmluvným svědectvím. Vedle vraždění a zbojnictví — organisované loupeže a krádeže bez konce a míry. Vždyť přece celá nynější strašlivá vojna jest výsledkem slavných »lesních koncessí na řece Jalu«, v nichž měli prsty nestoudní hrabivci s tituly »prevoschoditělstvo« a »vysokoprevoschoditělstvo« i...

Odpovědí na tyto úkazy mravní divokosti shora — jsou bomby a jiné ukrutné činy, vykonávané »mstiteli« z tábora revolučního. Je to pomsta vznikající odrazem, je to v očích, bohužel, mnoha lidí i stranou stojících — pouhé hubení hadů a oblud. Obětí podobné pomsty stal se 11. (24.) května gubernator v Baku, kníže Nakašidze, který horlivě působil v tradicích Plehvových a skončil také podobně, jako on. V dobách všeobecného zdivočení a rozpoutanosti vtěluje se i rozhorlení, vyplývající z podnětů šlechetných, ve formy odporné a ukrutné. Nejnápadnějším příkladem toho jest ničení sídel prostituce a zabíjení t. zv. »sutenerův« (strážců prostituce) ve Varšavě. Tak ve všech směrech rozboj organisovaný i trpěný přechází v rozboj živelný — společnost byť na chvíli vrací se ve stav pravěké divokosti a anarchie.

A vládci a pánové tohoto stavu nejen že trvají úporně na svých chybách, jako jest hloupá a nestoudná censura, jako jest »ochrana«, která už čtvrt století nadobro se zahnízdila, jako jest odpor proti vzdělání školnímu atd. atd. — nýbrž připojují k nim stále nové hlupství a útoky na zdravý rozum i... konečně na vlastní kůži. Pro spásu

*) T. j. v pohraničných částech říše.

vlasti a trůnu chtěli dokonce »mobilisovati relikvie« (mobilizovať mošči), totiž odstraniti Witteho a postaviti v čelo komitétu ministrů — Pobědonosceva; zdá se, že pouze admirálu Togovi máme co děkovati, že se tak nestalo. Ale za to nás Togo nezachránil od diktatury Trepova, který nikterak nemíní následovati svého předchůdce Loris-Melikova, jenž kdysi hlásal »diktaturu srdce«, nýbrž rád by přímo zavedl »diktaturu pěsti«. Ale — nedal Pán Bůh svini rohů. Záměry Trepova asi se neuskuteční. Ostatně jeho duševní úroveň je taková, že jakékoli srovnání jeho s Loris-Melikovem činí tomuto křivdu. Zapamatujme si jen, že úkaz 21. května (3. června), ustanovující diktaturu Trepova, objevil se týden po výročí korunovace a po námořní bitvě u Cušimy...

Všichni ministři prý se tím cítí silně dotčeni, že nad nimi postaven obyčejný policajt. Někteří požádali o demissi. Na žádost ministra vnitra Bulygina prý car připsal: »U nás ještě není revoluce ani republika, aby se mohlo odejít, kdy se ráčí; až se mi zachce, tehdy propustím« (u nas ješčë në revoljucija i në respublika, čtoby možno bylo uchodiť kogda vzdumajetsja; kogda zachoču, togda i otpušču). Toto pohlížení na ministry sdílejí konečně i sami ministři, považující se za »služiloje soslovije« (stav služebný), zavázané k službě na rozkaz panovníkův. Toto pohlížení na nejvyšší úředníky státní, stavící je na roveň s »cholopami« (nevolníky), náleží do kategorie duševních vybočení rázu archaistického. Ministři dosud necítí zodpovědnosti vůči státu a národu, nýbrž dbají pouze na osobu panovníkovu.

Intelektualní a ethická zrůdnost, vyplývající z rozbujení sobeckosti a samovůle, soustředila se v jenerálu Kovalevu, který jest jaksi kvintesencí samoděržavného názoru světového. Tento pán, maje zlost na doktora Zabusova, přivábil jej r. 1903 podloudně do svého obydlí a tam přikázal kozákům dáti mu »naučení«. Byl za to souzen a odstraněn ze služby. Tento trest však neuspokojil veřejné mínění — agitace tisku vyvolala revisi tohoto procesu. Povolán tedy Kovalev, který se zatím ztratil na daleký východ, aby se dostavil před soud. Ani Liněvič, ani Kuropatkin nechtěli jej zaštítiti, ubohý Kovalev tedy se vydal na cestu. Nemoha však snésti toho ponížení, vzal si život. V dopise, napsaném před smrtí, nikterak neuznává, že by býval chybil. Naopak, v hlavě jeho nikterak nemohlo se srovnati, že by on, jenerál, neměl práva dáti »naučení«, komu se mu zlíbí. Považoval se za oběť, kterou tak zvané »zákonnosti« přináší vláda, koketující nyní s »veřejným míněním«.

Psychosu a zrůdnost, panující v armádě a ve válce, znamenitě illustruje nedávno vyšlá brožura p. Taburno: »Pravda o vojně.« Těžko uvěřiti, že by podobné věci skutečně se dály — a přec je to nejčistší pravda. Tak na př. místodržitel Aleksějev již za války měl královský vlak, před nímž z opatrnosti vypravován byl jiný na zkoušku. Aleksějev nerad jezdil v noci, i přenocoval na stanicích; poněvadž pak hvízdání lokomotiv a lomoz by jej budily, proto, pokud spal, veškerá jízda vlaků zadržena — tedy i vlaků s vojskem, zbraněmi a zásobami potravin.

A za to tento pán dosud béře 104.000 rub. ročně!*) — Jednou zase dojná kráva, transportovaná ve zvláštním vagonu pro jistého jenerála, stala se příčinou zadržení všech vlaků na několik hodin! Neuvěřitelné — a přece pravda! Toť pouze ukázka kvítků, vyňatých z kytice, kterou tvoří činy našich vůdců, »obětujících se pro vlast«. Kdo chce zvěděti více, nechť si přečte knížku p. Taburno, která zde vyšla bez censury a prodává se dokonce v budově hlavního štábu.

Zajímavo jest zvěděti, proč nejvyšší kruhy chtějí stůj co stůj pokračovati ve válce. Prostě se bojí vojska, stojícího v Mandžursku, které prý jest strašně »zdemoralisováno« a naplněno duchem revolučním. V boji s »vnitřním nepřítelem« těžko spoléhati se na takové vojsko. Zatím zdejší vojsko může potlačiti všeho druhu »kramolu« (vzpouru). O tomto motivu zvěděl jsem z pramene velmi věrohodného. Že ve vojsku mandžurském duch bezvýminečné pokory a poslušnosti neobyčejně ochábl, není pochybnosti. K nespokojenosti vojínů přispívaly jednak hanebné činy vůdců, odhalené v brožuře Taburnově, jednak revoluční a vůbec protivládní agitace. Vím na jisto, že Kuropatkin v jednom oddělení červeného kříže dal pověsiti 4 milosrdné sestry, obviněné z rozšiřování proklamací mezi vojíny. Dával též stříleti a věšeti důstojníky a vojáky, což ovšem činí i Liněvič. Rožestvenskij s Něbogatovem pověsili 40 námořníků, a přec se tím nezachránili od hanebné porážky u Cušimy. Pánové tito střílejí a věšejí vojíny a nižší důstojníky za nejmenší nesubordinaci — ale jenerál Grippenberg za nesubordinaci velkého slohu stal se členem státní rady!**)

Psychosa vládních kruhů jeví se stále v jich naivním egoismu a rozličných maniích, jako jest manie »samoděržaví«. Člověk, se všech stran vlastně obmezovaný, jest žárliv na své »samoděržaví« a chvěje se bázní, aby tento výraz nebyl škrtnut ze sbírky základních zákonů Ruské říše. Je to klamání se názvy a zjev ryze filologického pohlížení na záležitosti státní. Jsou to illuse, podobné illusím dětí, hrajících si na krále. Za nynějšího stavu věcí může ruské »samoděržaví« způsobiti nesmírně mnoho zla i jednotlivcům, i národům Ruska, i říši vůbec, i konečně dynastii — ale positivní, tvůrčí jeho činnost jest úplně jalová. Jednou z illusí, jimiž se baví naše »samoděržaví«, jest — jak jsem již předešle psal — udržování náměstnictva Dalekého Východu v celé jeho úplnosti. Tak na př. na ochranu území náměstnictva na r. 1905 určeno 8,494.580 rub., skoro o 2 mil. více než r. 1904; na přesídlení Rusů do tohoto kraje, jež bylo před rokem úředně zastaveno, určeno

*) V posledních dnech došla zpráva, že byl Aleksějev sproštěn úřadu mistodržitele dalekého Východu a podržel pouze úřad jenerálního adjutanta. Byl povolán do státní rady!

**) Hrůzu vzbuzuje tento čin jenerála Kuropatkina: Za jeho vrchního vojevůdcovství objevilo se, že na jedné telegrafické stanici jeden z telegrafistů asi vyzrazuje Japoncům válečná tajemství. Poněvadž nebylo zjištěno, který z úředníků to jest, kázal Kuropatkin podle methody Herodovy pověsiti všech 12 telegrafistů té stanice. A matka jednoho z nešťastníků dostala takovouto zprávu: »Po vykonání rozsudku na vašem synu zůstalo po něm 3 rub. 15 kop., kteréž se vám v příloze vracejí...«

$^1/_2$ mil. rublů; na opevnění Port Arturu určeno nyní 637.050 rublů. Vůbec pro území náměstnictva praeliminováno 9,776.828 rub. Náměstek »zatím« bydlí v Petrohradě v hôtelu de l'Europe a platí za svůj byt denně 150 rub.

Jedním z úkazů chronické nepříčetnosti našich státníků jest i nejistota jednání vlády a jejích orgánů. K poctivému, jasnému postavení otázky nikdy se neodhodlají; dovedou pouze utíkati se k vytáčkám a ke lži. Stále mluví o národu panujícím a národech podřízených, stále vytahují stuchlou starobu. Manifest ze dne 18. února, silně páchnoucí hnilobou, bylo třeba pokropiti rozředěnou kolínskou vodou úkazu a reskriptu. Takový ráz mají i všeliké »ústupky« a všecka »ulehčení«. Veřejné úkazy, reskripty a výnosy jsou stále paralisovány tajnými cirkuláři a předpisy! Jak tato vláda může od poddaných požadovati úctu k zákonům, když sama je cynicky šlape a znásilňuje?

Obyčejní lidé představují si, že nahoře stojí lidé vědomí svého úkolu, dospělí pro situaci a ovládající ji orlím okem. Nic podobného! Tam nahoře stojí jednotlivci obmezení, bázliví, egoističtí, zahledění do své kapsy a běžných příjemností života. Ze všech ministrů jediný Witte tvoří čestnou výjimku; jest každým způsobem člověk střízlivý, schopný přizpůsobiti se dané situaci, prozíravý. Však byl za to jistou částí tisku a jistými společenskými kruhy počten ke »kramolnikům« (vzbouřencům). Nízká duševní úroveň jistých rozhodujících jednotlivců projevuje se nyní právě v oné kolísavosti a bezradnosti. Zkoušeji rozmanité reformy, zrušují jedna ministerstva, ustanovují jiná, povolují nové »oklady soděržanija« (služné) — ale vše bezvýsledně.

Následkem intrik známého quasi-vědeckého aféristy Ilovajského, redaktora »Kremlu« (vycházejícího několikrát do roka), padl ministr Jermolov; aby to bylo možno bez skandálu, zrušeno prve jeho ministerstvo — ministerstvo zemědělství v zemědělském Rusku! Za to chtějí utvořiti »nadministerstvo« (po způsobu nadčlověka) k obraně státu (»postojannyj sovět gosudarstvennoj oborony«), cosi jako dvorní válečnou radu, stojící nad ministerstvem války a ministerstvem námořnictva. Zatím má statut tohoto ministerstva vypracovati »osoboje sověščanije po voprosam gosudarstvennoj oborony« pod předsednictvím velkého knížete Nikolaje Nikolajeviče. Patrně ani »sověščanije«, aniž sám »sovět« nebudou míti co vážného na práci; ale povstanou nové úřady, nové služební platy, bude lze bráti nové úplatky — a to přec jest základ. Provedeny též jakési reformy v státní radě, spočívající hlavně ve zvýšení služného senátorům. Na Kavkaze utvořeno nové místo šefa policie, a místodržitel kavkazský obdržel 100.000 rub. na tajná vydání politického rázu. Konečně před několika lety proslavený, nyní pensionovaný »politický činitel« Zubatov dostává 5000 rublů roční pense. — Tak se u nás hospodaří s veřejnými penězi bez ohledu na strašné finanční pohromy, způsobené válkou a bezohledným hospodářstvím nynější vlády. Přísloví »quem deus perdere vult, dementat« nelze v tomto případě užiti, poněvadž lelze někoho zbavovati toho, čeho se mu od počátku nedostávalo.

Dosud měli jsme v Rusku »vládu«, založenou sice na stálém porušování zákona, ale silnou ukrutenstvím a bezohledností. Dnes tato vláda pozbyla nadobro vážnosti — skoro nikdo se jí nebojí. Na místo vlády nastoupilo bezvládí. Vskutku však existují jaksi tři vlády, či spíše tři druhy, tři řady vlád: jeden otec a dva synové. Otec slabý, zneschopnělý, bezzubý, ale vzteklý a ukrutný — toť pokračování bývalé vlády. Tuto vládu, vládu ve vlastním smyslu slova, bylo by lze nazvati vládou »chuligansko-konservativní«. Vedle ní zaujaly přední místo dvě jiné vlády, v ideách a snaženích přímo sobě protivné, ale v projevech začasté zdánlivě sobě podobné: vláda revoluční a vláda obyčejných lupičů a zlodějů. Všecky tři tyto vlády jsou terroristické — všech tří stejně se bojí klidné obyvatelstvo, nejméně však bezzubého stařečka. Stalo se zde více méně totéž, co se obyčejně stává v oboru představ mythologických: bohové-otcové ustupují na druhé místo a jejich místo zaujímají synové a rozliční svatí.

Co se vyvine z nynějšího chaosu, těžko uhodnouti. Sklon k téneb oné straně záleží často od náhody a nepředvídaných okolností. Přes to vše neztrácíme naději, že se konečně vytvoří nové poměry a že vejdeme na cestu klidného rozvoje. Prozatím žijeme v období revoluce, opravdové revoluce. Na jeden příznak revolučnosti jsem poukázal, že totiž skoro nikdo se vlády nebojí, u všech jest v nevážnosti, i u protivníků, i u přívrženců. Druhým příznakem jest nejúplnější nesrovnalost, ba protilehlost zájmů vlády a uvědomělé společnosti. Napsalť jsem již předešle, že velká, lépší část intelligence i neintelligence přímo se chvěla obavou, aby snad Rožestvenskij nevyhrál námořní bitvu. Domácí vojsko pak mstí se na spoluobyvatelích za porážky soudruhů na dalekém východě — což dozajista je také do jisté míry příznak revoluční.

Jedním z vážných příznaků revolučnosti jest vznikání nesčetného počtů sdružení (sojuzov) a spolčení (soobščestv), často ryze náhodných a efemérních. Řada těchto svazů spojila se v »sojuz sojuzov«, který zasedá v Moskvě, ale sotva bude s to povznésti se nad obvyklé a otřepané resoluce a protesty. — Nepoměrně závažnější úlohu zcela jistě bude míti jednota zástupcův zemstev a měst, jejíž delegáti dnes v poledne přijati byli carem v Petěrhofě ve zvláštním slyšení. Svazek zástupců zemstev a měst přijal na zakázané, ale přes to konané schůzi v Moskvě adressu velmi rozhodnou s jasnými požadavky, adressu, poukazující na nebezpečenství, jaké hrozí říši i dynastii v případě, že by nebyl vzat zřetel na oprávněné požadavky národa. Je to dokument historického významu prvního řádu. Po něm zbývá jen dvojí: buď Mikuláš II. udělí národu konstituci, nebo bude sesazen s trůnu. Každým způsobem situace octla se na ostří nože; na klidné rozvázání gordického uzlu jest malá naděje. S hrůzou pohlížíme do budoucnosti...

Společnost tvoří ze svého středu množství svazů a sdružení — vláda po jejím příkladu tvoří »komise«. Máme jich už bez počtu a všecky nevedou k ničemu a bezděčně potvrzují, že dosavadní methodou nedostane se ku předu státní vůz, který uvázl v blátě a silnými nárazy může se rozpadnouti.

Dosud nevidíme lidí, schopných k udání hesla a seskupení kolem sebe všeho, co u nás myslí a cítí. Ne nadarmo byla tak pečlivě pronásledována všeliká samostatnost a duch iniciativy. Nemáme nedostatek osobního hrdinství, ale postrádáme silných organisací.

Nespokojenost se stávajícím pořádkem jest všeobecná. V místnostech veřejných, ve vagonech, na parnících atd. lidé úplně sobě cizí zahajují spolu rozhovory o zvůli byrokracie, o mrhání veřejnými penězi, o darmojedství archijerejů atd. Dne 22. května (4. června) konal se v Pavlovsku tábor petrohradského obecenstva, žádající ukončení války a udělení svobod občanských.*) Ozývaly se smělé výkřiky, činěn odpor policii, učiněny pokusy přemluviti povolané vojsko; ale v celku průběh celé té manifestace činil dojem slabý, neimponující. Mnohem větší význam měl tábor 6000 dělníků, kteří 30. května (12. června) shromáždili se na konci Vasiľevského ostrova. Policie jim nečinila překážek — obírala se hlavně fotografováním řečníků.

Zajímavá příhoda stala se několik dní po bitvě cušimské v restauraci, v níž byli přítomni důstojníci gardoví i námořní. Jakýsi pán ve fraku za oběda povstal a proslovil řeč, v níž odsuzoval vládu jakožto původce války a zdůrazňoval nezbytnost radikálních reforem. Po ukončení řeči námořní důstojníci tleskali řečníku a gardoví důstojníci diskretně odešli.

Povídá se zde o vzpouře v 8 »ekvipaži« námořnictva, při čemž prý uvězněno mnoho důstojníků i vojáků. Také dochází pověst o pověšení vojáků a důstojníků námořnictva v Oděsse a Sevastopoli. Buď jak buď, záložníci, vysílaní na daleký východ, jsou naladěni rozhodně opposičně. Mnozí prohlašují, že nebudou střileti do Japonců, nýbrž raději dají se jimi zajmouti. Když se takového záložníka kdosi otázal, co tedy učiní, když mu budou veleti, aby střílel, odpověděl, že střeli, ale do vlastního plukovníka. To jsou úkazy pro vládu jistě povážlivé.

OBSERVATOR.

Z Lužice.

(Vítání saského krále. — Útoky německé. — Úspěchy poněmčování. — Potřeba srbské intelligence.)

Do Budyšína a Lužice přijel saský král Bedřich August, čehož Lužičtí Srbové užili k projevu své neoblomné loyality. Král projel západní částí saské Lužice, zejména krajem katolickým, vítán všude vesnickým lidem, jehož pozdravy přijímal s patrným potěšením, a v Budyšíně vítán byl zástupci Matice Srbské a ostatních spolků srbských před »Srbským domem«. Také nešetřil pochvalou věrnosti »svých mi-

*) Ale carská rodina nechce uznati, že by národ měl do záležitosti války či míru co mluvit. Když po bitvě cušimské v novinách i veřejnosti souhlasně bylo žádáno svolání národního shromáždění, car se vyjádřil: »Proč ten rámus v novinách? Vždyť je to vskutku pouze *má* věc!« Matka jeho rovněž tak se divila: »Podivno, jak se o tom všude rozhovořili, v novinách i v obecenstvě, a přec se to týče pouze Koli« (t. j. Mikuláše). Ovšem, co jest komu po tom, že byl zničen inventář cara Mikuláše II., pořízený z veřejných peněz, že zhynuly tisíce a tisíce jeho poddaných?

lých Srbů«.*) V Budyšíně překvapil jej počet srbských spolků (30), zastoupených při vítání. Na oslovení předsedy Matice Srbské odpověděl: »Těší mne velmi, že jsem mohl navštíviti také srbskou Lužici a že mne též zde uprostřed Lužice, v Budyšíně, Srbové pozdravují. Dávno a dobře jsou mi známy jejich věrnost a jejich vlastenecké smýšlení. Též včera jsem se radoval z jich srdečného vítání. Chtěl jsem jim ukázati svoji náklonnost tím, že jsem projel jejich dědinami. Bylo to hezké. Zejména v Khróšćicích bylo velmi krásně.«

Němci ani této příležitosti nepominuli k projevení svého »přátelství« vůči nám. Posledně dali průchod svým citům po otevření Srbského domu; tehdy německé noviny napadaly náš malý národ jako nejhoršího a nejmocnějšího nepřítele všech Němců, jimž předváděly na mysl staré strašidlo panslavismu. Také nyní se zase horší »Bautzner Nachrichten« na srbské barvy, jimiž byl Srbský dům ozdoben, píšíce, že »takové barvy spíše by náležely do Prahy nebo kamkoli jinam, než do Bydyšína.« Dráždí je už pouhé barvy — jako krocana. Chytají se na takovou zevnější věc, v níž dojista nespočívá naše srbství a která nás nikterak nespasí, ale která také nikomu neškodí. Ale ovšem, dávno jest známo, že Němcům neběží o srbské barvy, nýbrž o existenci Srbů; překáží jim těch několik tisíc pokojných Slovanů, zbývajících ještě na odvěké otcovské půdě — i nemohou se dočkati konečného vyhynutí i tohoto zbytku původních obyvatelů větší části nynějšího Německa.

A nezůstává jen při zbožném přání Němců — úsilí jich přináší každoročně plody. Srovnejme jen nynější statistiku Srbů a hranici jejich sídel se stavem nikoli před staletími, nýbrž jen před desítiletími — jak všude ubývá Srbům půdy! Popatřme do škol, jak se v nich mladá generace odcizuje srbskosti! Ba ani ke studiím v německých ústavech nechtějí už mládež srbskou připouštěti — aby Srbové neměli s v ý c h dobrých učitelů, aby neměli svých duchovních a vzdělaných strážců srbskosti. I ve všedním životě nával cizoty ukolébává lid v duchovní spánek, tak že již není si vědom své národní ceny a svých národních práv. Když pak ani srbští vzdělanci nejsou v národním díle svorni, když nejsou důsledni ve svém počínání, když jim nevadí mluviti v Budyšíně na vlasteneckých schůzích nadšené řeči o lásce k otčině a mateřštině — a doma rozmlouvati se ženou a dětmi německy . . . pak není divu, že prostý lid ztrácí víru ve svou budoucnost . . .

Srbské, opravdu s r b s k é intelligence, vědomé svých cílů a ž i j í c í i p r a c u j í c í ve smyslu hlásaných hesel a zásad — té jest nám zapotřebí. Intelligence, která by nám nahradila zemřelé naše apoštoly a ruku v ruce pracovala s několika s k u t e č n ý m i vlastenci, kteří nyní stojí v čele Srbstva. Práce jejich však bude marna, pokud všecka intelligence do posledního kněze a učitele na venkově nebude o p r a v d u a n e o b l o m n ě s nimi pracovati. Proto naděje naše obrácena jest k s t u d u j í c í m l á d e ž i, proto sledujeme každé její hnutí, proto tou-

*) Takový projev milosti královské jest velmi laciný. Nic nestojí. *Red.*

žíme, aby do jednoho proniknuta byla tou láskou k svému lidu, která divy tvoří, je-li spojena s pevnou vůlí a vytrvalou prací!

Serbin.

Ze Slovenska.

(Československá literatura).

V týchto riadkoch chcem upozorniť na radostný zjav v posledných rokoch vždy viac a viac sa ujímajúci, ktorý znepokojuje náramne istých vraj nad ľubozvučnou, od otcov zdedenou slovenčinou bdejúcich vlastencov. Je to tak zvaná československá literatúra. V posledných rokoch totiž púta Slovensko voždy viac českých literátov a vedomcov, ktorí začínajú o Slovensku písať a slovenský material vedecky a umelecky teraz už nie príležitostne ale sústavne spracovať, čím si česká kniha prederie elementárnou silou i tam platností, kde ju radi nevidia. Rozširovanie a čítanie českej knihy pri tak nepatrnej tvorbe slovenskej je samozrejme žiaducné a užitočné. U nás sa ale dosť často českej práci boja; obyčejne sa neosvedčili četní kolonisti českí na Slovensku. Každá dedina takmer by mohla ukázať na jedon eksemplár zvrhlého Čecha, ktorý sa smaďarčí a svojích spolukmenovcov sužuje na spôsob naších maďarónov. Procházka sa zmení na Sétaffi, Hajdin na Haydin a pod. Potom mnohí českí inteligenti, redaktori a literáti pridúc na Slovensko všetko bagatelisujú a nelaskave alebo priam vyzývave sa chovajú oproti nám. A »proč jste se odtrhli? Bylo vám to třeba? Každá ves chce míti svůj jazyk literární! atď.« Pochopenie slovenskej otázky požaduje poriadne študium, vniknutie do historie a povahy ľudu. Kto ide na Slovensko musí mať predne citiace srdce a lásku k nám. Terajšie pokolenie slovenčinu nerobilo a naší otcovia iste boli nadchnutí najlepšími intenciami. Dnes sa nejedná o to, akú reč majú Slováci, než o to, aby sa národne udržali a kultúrny kontakt s českým národom nestratili. Ak si česká kniha a poctivá práca za Slovensko nadobudne vážnosti — a k tomu je nateraz príležitosti nadostač — nadobudne si i uplatnenia a rôznost jazyka naskrze nás nebude hatiť, aby sme nenadpriadali vždy nové styky. Či v ďalekej budúcnosti splynú Češi a Slováci v jedon celok politický a jazykový, to my určovať nemôžeme, dostačí, a Čechom musí byť vítaný každý prejav, smerujúci ku sblíženiu Čechov so Slovákmi. Aký ohromný zájem majú Maďari na tom, odvrátiť Slovákov od Čechov, bolo videť najlepšie pri poslednom rumlu Czambelovskom.*) Nie menší zájem než Maďari musia mať na nás i Česi.

Skutočnú, kladnú prácu v náš prospech môžu naši bratia najlepšie vykonať tým, keď sa pustí literatura a veda aspoň na čiastočne spracovanie slovenskej materie vedeckej, umeleckej atď. Práca prof. Niederlová: »Narodopisná mapa uherských Slováků« vydaná pred rokom sa nemože dosť vynachváliť. Kálalová činnost literárna, menovite

*) Politikou pána Kloťáča et konsortes sa veci náramne poškodí. Maďarsko-české sdruženie to je prinajmenej naivnosť, svedčiaca o tom, že v Čechách uhorské pomery neznajú.

jeho dve najnovšie knihy »Na krásném Slovensku« a »Jděte na Slovensko«, má taktiež mnoho dobrého v sebe. Jiráskov roman »Bratrstvo« pred krátkym časom dokončený, ďalej Havlasové rozpravky a opisy slovenského života, Vítězslava Novákové piesne slovenské a celá kopa menších prác, po rôznych časopisoch roztratených, je činnosť, za ktorú musíme byť bratom Čechom povďační. Že na Slovensku každý dobrú českú knihu do ruky vezme, je samozrejmé. Veď s jakou radosťou prijala naša žurnalistika a literáti zvesť o novom vydaní sobraných spisov Boženy Němcovej! Sv. Čecha, Vrchlického, Heyduka, Machara a mnoho iných spisovateľov českých najdete v každej inteligentnej rodine. Beneš Třebízský a Kosmák sú aj v mnohých dedinách medzi ľudom rozšírení. Všetky bibliotheky slovenské majú skoro viac českých než slovenských knih. Vôbec bez českej knihy by sme len ťažko obišli. Ale prirodzené je, že také české knihy, ktoré sa zaoberajú slovenskými látkami budú vždy vítanejšie. Je raz darmo, každý človek má troška toho lokálneho patriotismu.

Slovak je človek povďačný, otvorený. Vie ocenniť každý kúsok laskavej podpory. To, čo vykonáme v prospech dobrej veci, nepadne na úhor, a neunavný pan Rízner*) sa postará o to a neupomene ani najskromnejšieho článočku. A. Štefánek.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: A. Heyduk. — J. Wagner †. — Proces E. Šándorfiho a bratří Markovičů. Posl. Kmety o progr. nár. posl. Sjezd slov. soc. demokratů. V Šaryši svítá. Otevřený list Slováka V. J. Klofáčovi. — Reakce v ruském Polsku. Porada o zemstvech odročena. Unité. Prohlášení jen. gub. Maksimoviče. Usnesení kom. ministrů o věcech král. Polského. Stávka středoškolská. Matice školská král. Polského. Bouře v Lodzi a j. Straž. — Slované východní: Bouře a nepokoje v Rusku. Útoky na policii a úředníky. Stávky. Demonstrace. Bouře selské. Státní pomoc lidu. Jermolov. Bouře protižidovské. Revoluční nálada ve vojsku. Porážka cušimská. Adressa zástupců zemstev. Slavjanskij Věk. — Otázka univ. malorus. Divadlo. Bukovina. Jer. Pihuljak. Hlasy pro svobodu maloruštiny na Ukrajině. Unité. N. Karějev o Chólmské Rusi. Jihoslované: Podravski. Matice Slovinská. Pomník Prešernův. Družba sv. Cirila in Metoda. Výtržnosti v Domžalech. — Makedonie.)

Slované severozápadní.

Dne 7. června slavil básník *Adolf Heyduk* 70. narozeniny, jichž sluší se vzpomenouti i v tomto listě. Jest »slavík otavský«, pěvcem Slovenska, jež v »Cymbálu a huslích« zachytil nejen v jeho kráse, ale i v jeho smutku a utrpení. Písně ty měly by být ztlumočeny nejen do všech slovanských jazyků, ale i do všech jazyků evropských, aby silou umění otevřely oči Evropě, v jejímž srdci může býti tichý, dobrý, nadaný kmen utiskován způsobem,

*) Rizner je veľmi svedomitý slovenský bibliograf, ktorý chystá veľkú bibliografiu slovenskej literatury a uverejňuje každoročne úplne prehľady slovenského písomnictva v Slovenských Pohľadoch.

jemuž není rovno a který zůstane právě jen příznakem rytířskosti maďarské. Slováci také básníku »Cymbálu a husli« projevili v den jubilejní vděčnost měrou velikou. I celá ostatní básnická činnost Heydukova svým českým dechem měla by vábiti slovanské překladatele: překlady básní Heydukových pověděly by ostatním Slovanům o českém duchu víc, než dlouhé rozpravy. — Pozdravujeme básníka-kmeta, mladého silou ducha a letem poesie, na prahu nového desítiletí jeho díla: ať se dočká lepších dob svého národa československého, jejž duchem i srdcem objímá od Šumavy do Tater! Č.

Adolf Heyduk.

*

Jan Wagner †. List, sledující současný život slovanský, nemůže pominouti mlčením úmrtí Jana Wagnera, žurnalisty a spisovatele, který za svého nedlouhého života (nar. 1856 v Rábu u Pardubic) v širokém měřítku splnil úkol, jejž si byl položil, úkol sice skromný, pokud se týče sensace díla, ale významný, pokud se týče vzdělavací jeho moci. Nejvýše klademe jeho činnost překladatelskou, z ní pak překlady vážných děl poučných, cestopisných atd., jichž převedl najmě z literatury ruské v posledních letech dlouhou řadu. V dřívější době překládal více belletrii z ruštiny, frančtiny, angličiny, bulharštiny. K této činnosti, která repraesentuje více, nežli 100 svazků, přistupuje ještě původní produkce literární, opírající se tu a tam o prameny cizí, nejlepší však tam, kde z vlastní hmoty robil. Myslíme jeho vzpomínky z Ameriky (v Modré knihovně) a z Bulharska (tyto vydal vlastním nákladem). Do rámce »Slovanského přehledu« zapadají ovšem převahou dojmy z Bulharska, ač i vzpomínky americké, pojednávající též o životě slovanských vystěhovalců v Americe, musí každého slavistu zajímati. Co činilo originální tvorbu Wagnerovu čtenáři milou, byla upřímnost, zračící se v každé řádce, a pak jakýsi humor suchý, trpký, se rty trochu bolestně staženými — jak býval vždy i v životě autor, zápasící s chorobou pozvolna pokračující, které také v těchto dnech podlehl. Kdo mu rozuměl, vážil si pracovité, pilné, účinlivé povahy této, jíž bylo v životě mnoho bojovati s nepřízní a nepřátelstvím nezaviněným. K původním pracím Wagnerovým sluší připojiti i jeho bulharskou mluvnici, jejíž sepsáním vykonal u nás kus poctivé práce slavistické. — Každá jeho práce prozrazuje pěknou snahu a poctivost v provedení, což patrno i u spisů časových, které spěch nakladatelského podniku dříve v život uvedl, nežli by si byl Wagner přál, jako tomu bylo na př. u Veresajevových »Zápisků praktického lékaře«. I tu hledal však pomoci odborníka, a octly-li se v knize té některé nesprávnosti, není to vinou jeho, nýbrž odborníka, u něhož hledal přispění. Wagner jako redaktor »Matice Lidu«, před tím pak jako žurnalista, zaměstnaný v »Národní Politice« — toť jsou poslední dva směry činnosti zesnulého. Ku překladu — to je gros jeho činnosti — vybíral vždy, ať šlo o spis vzdělávací či zábavný, práce cenné, jak dokazuje výčet aspoň vzdělavacích spisů, jeho překladem u nás vyšlých. V. K. Korsakova »Pět let v Pekině«, téhož »Pekinské události«, J. P. Juvačeva »Osm let na Sachalině«, S. Lomnického-Redžepa »Neznámá země« (Persie), P. Krasnova »Z potulek po Mandžursku«, téhož »Kozáci v Habeši«, G. de Vollana »Žaponsko, země a lid«, Věščije Olega »Bulharsko a Makedonije«, B. L. Tagějeva »Rusové nad Indií«, Němiroviče Dančenka »Po stopách Maurů«, »S armádou černých křesťanů« od Bulatoviče (vyšlo v Matici Lidu) atd. jsou z nejpřednějších. Vybíral, jak

patrno, díla o krajích, k nimž právě pozornost čtoucího obecenstva byla obrácena, což pochopitelno v Čechách, kde podnes je odvahou, vzdělavací spis vydati. Vedle této cenné literární práce zaznamenáváme četné překlady interessantních románů a novell z různých jazyků románských, germánských a slovanských, které ovládal. Z překladů ze slovanských literatur připomínáme »Zpěvy thráckých Bulharů« a z poslední doby překlady spisů M. Gorkého (u Fr. Hovorky). Překládal velmi mnoho, i pod pseudonymy A. Koudelka, A. Straka, Hadži Ibrahim. Jazyky, z nichž překládal, znal důkladně, neboť žil mnoho v cizině, v Bulharsku (kdež byl professorem v Plovdivě), v Americe (kdež vydával 3 časopisy), v Petrohradě, mnoho cestoval, jako byl vůbec život jeho velmi pohnutý. V posledních letech, oženiv se, žil ve Vršovicích. Zemřel dne 8. června, zůstaviv vdovu a dcerušku.

V osobních stycích byl sverázný, zdánlivě drsný, ale upřímný a neublížilo-li se mu, dobrý a ochotný. Řeč poněkud úsečná a zatrpklá způsobovala, že mnohý mu nerozuměl, pokládaje ho za člověka nevlídného. Co snad činilo občas jednání jeho prudkým, budiž připočteno na vrub choroby, tuberkulosy, která každého činívá podrážděným, nervosním. Ta však nebyla dosti silna, aby podlomila jeho síly duševní, které stačily na dílo objemné a s láskou i k užitku čtoucích provedené. —ýr—

*

Jak jsme na str. 227. t. r. již oznámili, pronásledovala uherská vláda katol. kněze *Edv. Sándorfiho* pro vyzrazení tajného nařízení ministra vyučování Vlasiče uherským kat. biskupům ve příčině **slovenských** katolíků v Americe. 30. května stál proto Sándorfi v Pešti před soudem. Věc je to pro uherskou vládu velmi nemilá, neboť, když byla americkou vládou interpellována pro zasahování do vnitřních záležitostí amerických, popřela všecko, a pak v americkém »Slovenském Denniku« vyšel fotografický snímek celého nařízení i s úředními podpisy. Záleželo jí tudíž velmi na potrestání toho, kdo jí takovou ostudu připravil. Listinu onu odcizil totiž ze státní tiskárny jakýsi Aschleitner, a prchl do Ameriky, prodav dříve listinu Sándorfimu. V Americe Aschleitnera vypátrali a použili k svědectví proti Sándorfimu, když mu dříve vyplatil rakousko-uherský konsul v Clevelandě 100 dolarů odměny. Podle toho vypadlo také svědectví. Ale přes to byl Sándorfi obžaloby sproštěn. I *bratřím Markovičům* z Nového Města nad Váhem byl nenadále prominut trest desítidenního vězení, který měli 31. května nastoupiti proto, že v říjnu 1901 byli se hrušovským voličům poděkovat za jejich statečnost při volbách, z čehož úřady učinily »nedovolené shromáždění lidu«. Stalo se tak prý proto, že kdosi zmínil se o celé věci ministerskému předsedovi Tiszovi a tento z úžasu nad krutou hloupostí či hloupou krutostí úřadů svých trest zrušil.

V otázce národnostní zdá se, že začínají Maďaři přicházet k rozumu. Aspoň professor a *poslanec Kmety* vystoupil v maďarském časopisu Egyetértési, schvaluje program národnostních poslanců a jejich boj proti maďarisaci v zájmu zachování jejich národnosti, i vyzývá je, aby vstoupili proto do strany většiny uherského sněmu.

O svatodušních svátcích pořádali *slovenští sociální demokraté* svůj prvn sjezd v Prešpurku, na němž se zcela samostatně zorganisovali a z organisace uherské soc. dem. strany vymanili. Sjezd zahájil red. prešpurských »Slov. Robotnických Novin«, Em. Lehocký, který má oň největší zásluhy. I Čechy a Morava byly zastoupeny.

I z dalekého *východu slovenského* slyšíme jednou radostné zvěsti. V Šáryši svítá! Vyšla totiž v Prešově malá maďarská knížka, v níž neznámý slov. kat. kněz, ctitel maďarského poslance Hodossyho za slovenský okres sabinovský, naříká, že se šíří slovenská národní myšlenka v Šáryši. Ti staří jsou ještě hodní, ale ten mladší lid, zvláště ti, co již byli za mořem, se onomu velebnému pánu nelíbí. »Jsou přesvědčeni, že jsou zkušení a čtou také noviny«. Dnem i nocí nosí s sebou »Týždenník« a jiné oblíbené časopisy. Mnozí z nich byli členy americké »Slov. Jednoty« a napáchli tam demokratickým duchem,

což je ovšem nebezpečné. — Kéž by jen obávané sny tyto byly skutečností, aby Šáryš zůstala slovenskému národu zachována! *S. K.*

V »Čase« ze dne 24. června uveřejněn *otevřený list uherského Slováka V. Klofáčovi*, odsuzující jeho bratříčkování s Maďary, kteří jej za to vděčně nazývají Klocháčem (od slov. kloch = lejno). Zasluhuje pozornosti ten list tím více, že pochází od Slováka, který v Klofáčovi něco spatřoval, ba který se s ním kdysi i sbratřil. Nyní mu spadlo bělmo s očí a vidí v pravé podobě tohoto nešťastného slovanofila bez zásad a vědomostí o Slovanstvě, ale s velkou »výmluvností« a neúnavností v pachtění po sensacích, slovanofila, který dnes jest rytířem Poláků a zítra velebitelem Plehveho, dnes béře v ochranu Slováky proti nemravné maďarisaci a zítra jede se bratříčkovat s Maďary — a který při tom na svoji mnohomluvnost chytá hejly v Polsku, Bulharsku atd.... i v Praze. Pán Bůh nás rač chránit takových slovanofilů, kteří by dovedli slovanskou myšlenku znamenitě — sdiskreditovat. —*n*—

*

Počátek června byl v král. Polském označen zase *reakcí*, kterou ovšem postiženo bylo také celé Rusko. Sotva za týden po porážce cušimské stal se Trepov policejním diktátorem. Před tím již odvoláno nařízení o přijímání *polských telegramů* — což jest okatou ukázkou, jakou cenu mají různé »ústupky« a »úlevy«, udělené dnes a zítra odvolávané neb aspoň okleštované. Zvítězili tedy úředníci, kteří přes ministerské rozhodnutí o přípustnosti polských telegramů v Rusku odpírali tyto telegramy přijímati, poněvadž prý jim nerozumějí — a ministerstvo udělenou Polákům »milost« zase klidně o d v o l a l o!*) Nezůstalo však při tom. V květnu podali jsme zprávu o usnesení komitétu ministrů v příčině ústupků Polákům, i napsali jsme, že vlastně jen jediný z nich bude míti jakousi cenu, ač nezvrhne-li se v rukou vládních ve věc bezcennou: zavedení zemstev. Tutéž pochybnost vyslovili jsme v minulém čísle při zprávě o zahájení porad v té věci. Ale vláda šla dále, než my ve svých pochybnostech: *zastavila porady komise o zemstvech* a rozpustila ji na neurčitou dobu. Tedy zase stará praktika ruské samoděržavné a byrokratické vlády: dá-li něco jednou rukou, rychle to druhou vezme.**)

Také v příčině náboženské tolerance učiněn krok nazpět. Bylo to jasno již ze jmenování hr. Ignatjeva předsedou komise pro záležitosti úkazu tolerančního. Úkaz dovoluje přestupování od pravoslaví k jiným vyznáním křesťanským — ale když t. zv. vzpurní *unité* houfně, po tisících přestupovali ke katolictví, zalekli se toho popi, počali alarmovati v Petrohradě, pravoslavný arcibiskup chełmsko-varšavský vydal pastýřský list o přijetí selské deputace pravoslavné z okr. sedleckého carem***) — a na konec vydal *jenerál-gubernátor varšavský, Maksimovič, prohlášení* (ze dne 20. května rus.), které je tak

*) Skvostně o této »otázce« psal prof. J. Baudouin de Courtenay v »Naší Žizni« č. 103: »Nerozumějí polsky! Nu, a když mají vypraviti polský telegram za hranici, tu jaksi náhle, osvíceni Duchem svatým, naplněni jsou znalostí tohoto jazyka. Neboť za hranici ze všech mezinárodních telegrafických stanic Ruské říše neustále mohly se posílati telegramy v jazyce polském... Nerozumějí polsky! A jak to, že rozumějí nejen francouzsky a německy, ale i anglicky, španělsky, portugalsky, italsky, rumunsky, švédsky. holandsky, dánsky, finsky, maďarsky, česky, srbsky a chorvatsky, bulharsky, slovinsky..; ba i čínsky a japonsky? Myslím, že, díky japonskému jazyku naučí se také rozuměti polsky.« — Jak nakloněni jsou ministři »ústupkům« pro Poláky, toho důkazem jest odpověď min. Bulygina spisovatelce E. Orzeszkové, která vyslovila podivení, že jí v Grodně (tedy městě z větší části polském) nepřijali polský telegram; p. ministr ráčil napsati: »Něčego tut udivljaťsja; tak i dolžno byť.« A to bylo ještě před odvoláním uděleného povolení polských telegramů!

**) Zároveň »odročeno« bylo zavedení zemstev na Kavkaze a v kraji Pobaltském.

***) Zábavno i smutno jest čísti v Nár. Listech zprávu o přijetí této deputace; jako by ji psal nejtemnější pop — anebo jako by pocházela z dob

skvostnou ukázkou pravoslavně a byrokraticky samoděržavného osekávání udělených milostí, že zasluhuje, aby bylo zde zaznamenáno celé: »Hosudar úkazem ze dne 17. dub. t. r. obdařil své věrné poddané svobodou vyznání a v nevýslovné své laskavosti osvobodil od pronásledování a nemilých následků osoby, které odpadly od víry pravoslavné ke kterémukoli jinému vyznání křesťanskému. — V témž úkaze hosudar vyslovil očekávání, že udělené ulehčení uvede mír a lásku do vzájemných styků pravoslavných a nepravoslavných. Zatím třeba s politováním konstatovati, že někteří lidé, buď omylem, buď ze zlé vůle vykládají milost carskou zcela opačně. Někteří, sami odpadajíce od pravosloví, usilovali přiměti také jiné pravoslavné ku přestoupení k víře římsko-katolické, utíkajíce se za tím účelem k přemlouvání, posmívání, pohrůžkám i násilí.*) — Nyní jeho carské Veličenstvo ráčilo obrátiti pozornost k snahám toho druhu,**) stejně politovánínodným, jako nezákonným a protivícím se i úkazu carskému ze dne 17. dubna, i platným zákonům. — Připomínám, že podle zákona, podržujícího úplnou platnost i nyní (čl. 4., sv. XI. sbírky zákonů), pouze panující víra pravoslavná má právo svobodného šíření své nauky; osobám však jiného vyznání zabraňuje se přemlouvati kohokoliv ku přestoupení na jejich víru. Kdož se provinil odváděním od pravosloví, jakož i haněním víry pravoslavné neb posmíváním se jí, podléhá soudní zodpovědnosti podle všeobecného práva trestního. Ať se neznepokojuje lid pravoslavný různými bezpodstatnými pověstmi, šířenými nyní v jeho středu, i nechť ví, že pravoslavných chrámů, klášterů a svatých obrazů car pravoslavný ani v budoucnosti nevydá nikomu.« Dlouhé řeči rozum krátký: dovoluje se odstoupiti od pravosloví, ale běda tomu, komu napadne vskutku od něho odstoupiti, čili: není církev jako církev, pravoslavná ze všech nejcírkvovatější. — S fanatismem náboženským vzbuzen i národnostní. Na ruské straně zhrozili se toho, že bývalí malorušti unité, násilím přiloučení k pravosloví, po udělení náboženské svobody hromadně přestupují na katolictví, i počalo se psáti v různých listech ruských a maloruských, že je tu nebezpečí popolštění těchto Malorusů, i že třeba jest obnoviti unii (což by bylo zcela správné a mělo se vlastně státi již úkazem tolerančním). Polské listy (Kraj) správně odpovídají, že unie Polákům nikdy nepřekážela a že nikoli přičiněním polským zmizela r. 1876 s povrchu zemského v král. Polském. Samo »Novoje Vremja« (tedy jistě ne list polonofilský) dobře odpovídá jednomu svému dopisovateli, který naříká nad úkazy náboženského fanatismu temného lidu, udržovaného vládou ve tmách a nevzdělanosti, nad odpadáním od pravosloví a přijímáním katolictví: »Stesky našeho dopisovatele přijímáme podmínečně: proč nevolal a nežaloval, byť v mírnějších výrazech, když ‚bývalé' unity zapisovali přes jejich odpor za ‚pravoslavné', když jim odnímali kostely i pobožnost, ač chtěli při nich jako dříve setrvati? Nyní křičí, když se obraz náhle změnil ... Věc nelze vyříditi, jak chce dopisovatel: ‚zavolati policajta a uklidniti katolíky' ... Bez svobody Rusové a Poláci budou toliko sousedy, pohodlými či nepohodlnými, dobrými či špatnými. Jenom svoboda, samostatnost a samospráva sloučí je v jednu rodinu, byť různojazyčnou a různých vyznání ...« Z různých dopisů do ruských listů jest patrno, jak zhoubně působil dosavadní kurs vládní i na občanstvo — všimněte si zbožného přání dopisovatele Nového Vremeni: zavolati policajta na katolíky! Co se týče obav před polonisováním Malorusů, těm by hierarchie polská nejlépe ulomila hrot, kdyby se pro Malorusy postarala o kněze maloruské. — Avšak vraťme se k nařízení Maksi-

---

jesuitského ohlupování lidu. Takového něco nestyděl se vytisknouti český list na počátku XX. věku, takového něco mohlo vyjíti v národě, z něhož zasvitly první pochodně do duševních temnot!

*) Tedy vládní tento dokument nic neví o podobném počínání kněží katolických, jak psaly některé listy ve své nenávisti ne tak protikatolické, jako protipolské.

**) Tedy výsledek deputace, vedené fanatickou klášternicí.

movičovu: ono nejen osekává danou před tím svobodu náboženskou, ale jest i schopno rozjitřiti vášně v lidu. Ovšem, to jest přáním vlády policejní i duchovní, repraesentované nyní Trepovem a Pobědonoscevem, kteří mají patrně ze všech státníků ruských na cara největší vliv.

Všecky tyto věci ovšem málo přispívaly k uklidnění myslí v Polsku. Ani *usnesení komitétu ministrů ve věcech král. Polského*, carem potvrzené a uveřejněné 21. června, nemohlo Poláky uspokojiti. Jsou to zase jen drobečky, které by sice před desíti a snad ještě před pěti lety měly svůj význam, které však dnes nemohou uspokojiti národ, domáhající se celých svých práv, nemohou uklidniti mysli, pobouřené událostmi posledních měsíců v Rusku vůbec a v Polsku zvlášť. Komitét ministrů v odůvodnění svého usnesení sice praví, že vláda ovšem nemůže směřovati k poruštění a odnárodnění Poláků. »Takový úkol jest nevykonatelný vůči národu, jenž měl po dlouhou dobu samostatnost, jenž ode dávna náležel západoevropské civilisaci... a vysoce vyvinul svůj jazyk i literaturu« — ale přece dospívá k závěrku, že »třeba v zásadě uznati, že škola musí jako dosud zůstati ruskou, ale s odstraněním všech zbytečných a jednostranných ustanovení, která mohou vytvořiti v obyvatelstvu nesprávné pojetí o cílech a úmyslech vlády v oboru školství v zemi.« Co se týče středních škol, »komitét neuznal nutným činiti nijaké změny«, jak sám praví v usnesení — a tím míní upokojiti mládež i rodiče, volající po polské škole! Místo polského školství od obecné školy až do university, jak právem žádají Poláci, povoleno jen polské vyučování náboženství a polštině ve školách nižších a středních, kromě toho v první třídě obecné školy dovoleno užívati při počtech vedle ruštiny i polštiny, dovoleno zakládati soukromé školy polské bez práva veřejnosti, v nichž však ruština, dějepis a zeměpis musí býti přednášeny rusky (vše to jest vlastně jen opakování dřívějších usnesení), dále rozhodnuto zříditi při universitě řádnou lekturu jazyka polského i professury polského jazyka a literatury, při čemž lektor má přednášeti polsky, professoři však rusky a polsky, tak že počet a délka přednášek ruských musí se rovnati počtu a délce přednášek polských; konečně jako zvláštní milost rozhodnuto zrušiti zákaz polského hovoru ve školní budově v přestávkách mezi vyučováním na střední škole! To jest vlastně jediné nové usnesení, týkající se střední školy — i jest docela přirozeno, že »Związek unarodowienia szkół« vydal po uveřejnění těchto usnesení ministerských heslo: *vytrvati ve stávce školské*. Je vskutku nepochopitelna zabedněnost hlav ministerských, které pořád vidí nebezpečí pro ruský stát na př. ve vyučování přírodopisu, neb mathematice atd. jazykem polským! Tyto vysoké hlavy stále ještě nechápou, že takovýmto způsobem jen dolévají oleje do ohně a že tak jen rozdmychují požár, hrozící celé Rusko zachvátiti...*)

Podobného druhu jsou ostatní ústupky, učiněné Polákům usnesením komitétu ministrů. Tak *úřady obecní, církevní i soukromé spolky* jsou povinny všecky knihy a dokumenty, podléhající revisi, vésti rusky, ale dovoleno jest psáti vedle textu ruského i polský(!), kromě toho dovoleno spolkům mezi sebou a obecním představeným s podřízenými korrespondovati polsky(!). Tyto »ústupky« jsou vlastně zhoršením, poněvadž uzákoňují praktiku posledních let, zavedenou místní byrokracií, proti níž Poláci stále protestovali, stojíce na půdě zákona.

Věru že smutně pravdivá jest satira, která se objevila v jednom polském listě a vypráví o dvou bratřích, z nichž jeden vzal půdu druhému a nutil jej na ní pracovati, bije bratra do krve důtkami o 12 pramenech se železnými kuličkami; na prosby bratrovy velkomyslně se rozhodl bratru ulehčiti: odstranil z důtek dvě železné kuličky a bil jej jen desíti!...

Polská společnost, vidouc odpor vlády proti polské škole, přistupuje k svépomoci. Činí se přípravy k založení »*Matice školské král. Polského* (Macierz szkolna królestwa Polskiego), k čemuž dal podnět »Kurjer Poranny«.

*) Jinak uznáváme, že zřízení dvou stolic polských — neb aspoň rusko-polských — na univer. varš. jest cenným závdavkem budoucí polské university, kterou vláda nebude moci dlouho Polákům odpírati.

Program spolku ukazuje, že rušti Poláci zakládají si svou Matici školskou na základě širokém, objímajícím veškero školství od škol elementárních do vysokých. O práci rozdělí se 6 odborů: finanční, právnický, technický, zdravotnický, programový a informačně statistický. Nedosti na tom; poněvadž cílem jest polská škola, pečují už nyní příslušné kruhy polské o vydání potřebných *polských učebnic* pro střední školy. Opatření to nikterak není předčasné; vláda sice urputně se vzpírá státní škole polské, ale není pochybnosti, že povstane řada soukromých škol, do nichž se uchýlí mládež polská, která prohlásila, že do ruské školy se nevrátí. Přípravných prací dosud se účastní S Dickstein, S. Gębarski, W. Jezierski, K. Król, A. A. Kryński, K. Kulwieć, K. Służewski, A. Sujkowski. Učebnice vydá akciový nakladatelský spolek S. Orgelbranda.

Jak mnoho jest nahromaděno výbušných látek, dokazují politování hodné dělnické *bouře łódżské, varšavské a częstochovské*, které znova propukly v druhé polovici června a nabývají rozměrů nebývalých. Vyvolaly je zase úřady, které zbytečně daly střílet do lidu. Dne 18. června vracelo se dělnictvo do Łodzi z »majówki«, slavené ve vzdáleném lese. Jeden zástup vešel do města s rozvinutým rudým praporem, který popudil kozáky k salvě do lidu. Od té doby bouří se dělnictvo v Łodzi, stávkuje, útočí na policisty, staví barikády a vojsko vesele střílí, tak že jest na sta mrtvých a ovšem mnohem více raněných. Obyvatelstvo, zejména židovské, houfně utíká z města — do konce června přes 20.000 lidí opustilo Łódż. Vyhlášen stav obležení v Łodzi i policejním obvodu łódżském. Vojáci dopouštějí se ukrutnosti, ba i krádeží a loupeží — ale na druhé straně dochází zpráva, že důstojníci dragounského pluku prohlásili, že nebudou veleti k střelbě do bezbranného lidu. Pluk ovšem hned odvolán a zároveň nařízeno přeložiti z Łodzi i všecky vojíny a důstojníky původu polského a židovského. O několik dní později počalo se znova bouřiti i dělnictvo ve Varšavě, v Częstochově vlastně k nějakému klidu vůbec nedochází — a tak jest na denním pořádku střílení do lidu, odvetné činy lidu: ubíjení policistů, agentů, domovníků (kteří jsou ve službách policie), vrhání bomb atd. Co se dále bude díti, těžko předvídati. Tolik jest jisto, že výminečnými stavy, střílením a podobnými prostředky trvalý pokoj se nezjedná — neboť příčiny bouří tkví příliš hluboko. Jen z rozmaru by se nevystavovaly sta, ba tisíce lidí nebezpečí smrti neb zničení existence.

Nynější politickou atmosféru v král. Polském takto zachycuje W. Feldman v krakovské »Krytyce«. ». . . Dějiny, jejichž jevištěm bylo v posledních dobách král. Polské, netvořili jednotlivci, nýbrž davy. Stalo se, čeho v Polsku dosud nebylo: dosud štáby bývaly četnější než armády, nyní massy předstihly vůdce; dělnický lid království projevil takový politický temperament, že jeho instinkt vytknul dráhu pochodu dějinného. Socialiste vzali do rukou činný boj . . . Pojednou nacházejí se lidé, nekonečné řady lidí, kteří s budhickým klidem vrhají svůj život na oltář ideální, společné věci — a to jací lidé? přívrženci ‚materialismu‘ dějového . . .«

Události v ruském Polsku odvracejí pozornost od ostatních části Polska — přece však nesmíme pominouti jedné věci, která má značný význam pro Poláky v Německu. Založen byl spolek »*Straż*«, organisace, mající za úkol pracovati proti úsilí spolků hakatistických. Nový spolek svolal na neděli 20. června do Poznaně sjezd, na němž mluvili zejména posl. B. Chrzanowski o národně-kulturních úkolech polské společnosti v Prusku, adv. dr. Seyda o právně-politických poměrech národu polského v Německu, posl. dr. Dziembowski o potřebě obrany ve směru hospodářském. Založení »Straże« jest myšlenka zdravá, přicházející v nejvyšší čas; kéž zapustí kořeny všude, kde žije Polák pod vládou německou! *A. Č.*

Slované východní.

Nesčetné, drobounké telegrafické zprávy **ruských** listů, mizející v sloupcích zpráv z celého světa a proto ku podivu přehlížené referenty zahraničních listů, rýsují obraz divoké *bouře*, jež zmítá celou velikou ruskou říši. S nejprudší silou vybuchl opětně K a v k a z. Začátkem nových bouří byla smrt

gubernátora v Baku, knížete Nakašidze. Jej obviňovali Arméni, že zavinil minulé řeži tím, že nedbal výstražných příznaků chystaného krveprolití. Ano, byla naň podána žaloba o náhradu ½ mil. rublů za majetky v bouřích zničené. Dne 24. května mladý Armén hodil do jeho vozu bombu, jež zabila gubernátora i jeho pobočníka. Za přímou příčinu útoku udáno, že gubernátor dával zatýkati mladá sličná děvčata pod záminkami, že jsou podezřelá ze snah revolučních, a zneužíval jich ke své choutce. Snoubenku útočníkovu prý stejně zneuctil. U dvora byl velice oblíben a smrt jeho způsobila v Petrohradě dojem neméně mocný, než smrt Sergějova. Nastalo zatýkání Arménů a bouře další. Když zatčeni čtyři Arméni, u nichž nalezeny revoluční listy, udeřeno na policii. Zastřeleni 3 strážníci, 8 raněno, Arménů zastřeleno 5, raněných bylo mnoho. S velikou prudkostí obnovily se řeži mezi Armény a Musulmany v gubernii Erivaňské, zejména v Nachičevanu. Zde na konec většina obyvatelstva odepřela úřadům poslušnost. Nastala hotová občanská vojna. Domy mnohé vypáleny. V bojích dne 25. května prý padli 32 Arméni a 2 mohamedáni. Čtyři osoby nalezeny spálené. V Jelizavetpoli jen úsilí intelligence obou národností udrželo klid. (V dalších třech dnech prý pobiti v bazaru všichni Arméni.) Zpráva z Tiflisu (30. května) hlásila, že způsobeny byly bouře vinou Tatarů. Vyloupeno 50 vesnic, ve vsi Tumbulu upáleno 40 lidí. — V Batumu zavražděn všemi vážený kadi Chadža Hadži, podezření svalováno na Armény, i byly obavy, že bouře budou i zde. Teprve příchodem vojska a zakročením intelligence s obou stran nepřátelských bouře poněkud utichly. Byly i pověsti, že Kurdové přešli přes tur. hranice na pomoc Tatarům, ale pověsti tyto nepotvrzeny. I v Gruzii došlo k nepokojům. Obyvatelé města Čiatury odepřeli zaplatiti náhradu 5000 rublů rodinám zabitých strážníků, i musila býti vymáhána vojskem v naturaliích. — Ve třech vesnicích obyvatelstvo počtem 2000 lidí násilím vyžadovalo na statkářích písemné odstupy půdy. — Podivná věc, svědčící o všeobecném vření mezi Kavkazci, stala se u arménskogruzínského pluku, ležícího v Samarkandě. Voják, Gruzín, stoje na stráži u skladiště, vylámal okno a sběhl odciziv 52 velkých revolverů a náboje. Byl dopaden. Nespokojenost neruských národností propukla i v Bessarabii. Z Bukurešti oznámeno, že mezi bessarabskými Rumuny je silná revoluční propaganda, s cílem odtrhnouti Bessarabii od Ruska.

V Rusku samém podniknuty nesčetné *útoky na policii a úředníky.* Tak v Petrohradě v polou května zastřelen svým bývalým sluhou viceadmirál Nazimov, v Rize v téže době útočeno bombami na kozácké hlídky; počátkem června znova zraněn pumou policmejstěr Jareckij. V Pinsku postřelen při demonstraci policmejstěr Zacharjev, v Minsku zemský náčelník Karazinov, v Mozyru policejní inspektor Novickij. V Libavě střeleno na velitele vojenského okruhu vilenského do okna vagonu železničního, při čemž lehce zraněn. Ve Vilně zástup židů přepadl strážníka a zasadil mu čtyři rány tupými nástroji. V Bělostoku podniknut útok na pobočníka isprávnikova, v Mitavě přepaden strážník devíti muži střelbou z revolverů; útoky selhaly. V Nižním Novgorodě zastřelen rotmistr Grešner, v Brestu Litevském postřelen policejní úředník Gogol'. V Berdičevě zastřelil četnický poddůstojník Leleko rotmistra Markovského, četníka Cukanova a smrtelně zranil strážmistra Paleje. V Ufě gubernátor Sokolovskij těžce postřelen v meziaktí v divadle. V Jekatěrinoslavi zastřelen policmejstěr, později správce dílen jekatěrinské dráhy Bezsonov. V Kyjevě 11. června postřelen v národním domě při schůzi polic. úředník Šrubovič. Atd. V Oděsse opětně odhalena dílna na bomby. Jinou dílnu našla policie v druhé polovici června ve vsi blíže Petrohradu. Pověst tvrdí, že ortele smrti, dodané skoro všem velkoknížatům, vyhánějí je do ciziny, tak že všichni odejdou. Jiná pověst, londýnského původu — rázu tuze románovitého — tvrdí, že spiklenci revolucionáři chtěli unésti careviče a podržeti jej jako rukojmě, dokud nebudou provedeny reformy. V poslední chvíli (podivno, že ta poslední chvíle bývá vždy tak milostivá) spiknutí odhaleno.

Stávkové hnutí v obou posledních měsících bylo rozměrů obrovských. Stávky byly: v Petrohradě, v Revelu, v Moskvě, v Kovně, v Borisově, v Sevastopoli, v Rize, v Oděsse, v Grodně, v Sosnovicích, v Rostově na Doně, v Ka-

myšině, v Kremenčuku, v Samaře, v Saratově, v Minsku, v Kazani, v Jekatěrinburku, ve Vladikavkaze, v Pallizenu, v Bělostoku, v Jurjevě (Děrptu), v Kyjevě, ve Voroněži, v Jekatěrindaru, v Rybinsku, v Balech u Baku, v Kronštadtě, v Libavě, ve Vindavě, v Ivanovo-Vozněsensku (12.000 lidí), v Jevpatorii, ve Vitěbsku, v Novgorodě, v Šuji, v Permi, v Jaroslavi, v Tjumeni, v Kališi, v Pjatigorsku atd. atd. — Hnutí bylo vesměs rázu materielního: zvýšení mzdy, zkrácení doby pracovní, nedělní klid jsou požadavky všech těchto bojů. Průběh mnohde klidný, někde však i bouřný, že došlo až k bojům pouličním. Z mnoha míst, stávkami zachvácených, hlášeny požáry založené; pokud snad byly ve spojení se stávkami, není nikde udáno.

I ve vládních kruzích počíná se na stávková hnutí pohlížeti jinak. Ministr financí rozeslal podřízeným úřadům návrh na změnu zákona o stávkách, trestním stíháním má býti dokročeno pouze za vyhrůžky a násilí. — Mnohem povolnější jsou továrníci. V Moskvě na schůzi poradní uznáno, že organisace svazů dělnických má býti svobodna a ponechána dělnictvu samému. O mzdě uznáno, že se má říditi svobodnou dohodou mezi zaměstnavatelem a zaměstnaným, o délce pracovní doby se však neshodli. V Petrohradě ve známé státní komisi pro otázky dělnické továrníci prohlásili, že práce komise k řešení otázek je nedostatečná a proto činnost svou v komisi této zastavili. Na to ministr zastavil činnost komise do podzimka. V Petrohradě ustavil se koncem května svaz dělnic, mající tytéž cíle jako jiné svazy dělnické. Věc v Rusku arciť úžasně neslýchaná.

O demonstracích pouličních je zpráv méně nežli jindy, ale přece ještě dosti. První máj (dle rus. kalendáře; náš 14. máj) v Petrohradě minul klidně, několik demonstrací rozehnáno bez užití zbraně. Zatčeno 50 osob. Na hřbitovech, kde konána demonstrace nad obětmi lednové krvavé neděle, bylo zatčeno 12 osob. Ve Tveri učiněn pokus konati průvod s rudými prapory, vojskem však byl rozehnán. V Mitavě došlo k demonstraci o narozeninách mladé cařice, výzdoba domů strhána, v mnohých domech okna vytlučena. V Plocku konán na 1. května průvod demostrační, s mnoha domů vlály prapory; vojsko zakročilo. V Libavě v předvečer 1. máje demostrovalo dělnictvo všech továren, všechna doprava v městě ustala. V Permi, kde zakázán učitelský sjezd, konána veliká manifestace celého města proti úřadům. Stříleno při tom z revolverů, házeno kamením, vytloukána okna. Teprve vojsko vše utišilo. Počátkem června v Petrohradě došlo k bitce mezi 15.000 demonstranty a kozáky. Zraněno mnoho osob s obou stran. Ve Vilně židovští dělníci 6. června způsobili tak velikou demonstraci, že noviny ani nevyšly, večerní vydání »Západního Věstníku« se tisklo pod vojenskou ochranou. V Moskvě konán demonstrativní průvod i školní mládeže; rozehnán byl od policie. V Minsku 8. června došlo ke srážce židovských dělníků s vojskem; 13. června konána opět veliká manifestace 3000 dělníků proti vládě. Městská rada žaluje policii o náhradu škody v městské veřejné budově, do níž policie ubytovala dragony, povolané proti dělnictvu. V Hagenberku v Pribaltijském kraji policie, zoufalá již stálými útoky z obecenstva, jednoho večera jala se prohlížeti všecky chodce pouliční, nemají-li zbraní u sebe. Postižení pozatýkáni. Ve Vilně zatčeno 12. června 12 členů židovského revol. Bundu. — Sem klademe zmínku o popu Gaponovi. 11. května konal v Curychu schůzi s jinými agitátory. Usneseno po celé půlnoční Rusi pořádati demonstrace, aby ukončena byla vojna a zlepšen stav dělnictva.

Proti činnosti revoluční snaží se pracovati stále ještě »černé sotně«; pracují proklamacemi i schůzemi. Na jedné takové schůzi v Kislovodsku jakási šlechtična Čižová obvinila listy »Rus«, »Razsvět« a »Pjatigorskij Listok«, že jsou nepřáteli říše a cara a podplaceni od Japonců. »Pjatigorskij Listok« ji zažaloval.

Bouře selské naprosto neutichly, jak se mínilo, nýbrž lomcují Ruskem dále. Doposud zachváceno bylo jimi 28 guberníí: Bessarabská, Vitěbská, Voroněžská, Grodenská, Kyjevská, Kurská, Minská, Mohylevská, Moskevská, Novgorodská, Orlovská, Podolská, Samarská, Saratovská, Tulská, Charkovská, Černigovská, Kališská, Varšavská, Lublińská, Piotrkovská, Radomská, Kurlandie,

Sedlecká, Liflandie, Estonsko, Tifliská, Kutaisská. »Chozjajin« vidí v těch hnutích tři směry: 1. snahu nabýti země; 2. zlepšení platů najatým zemědělským dělníkům; 3. politické tendence (Kavkaz, Polsko, Pribaltijskij kraj). V Pribaltijském kraji zejména obrovská chudoba venkovského lidu žene k bouřím. Na Podolí a v Kyjevské gubernii je tomu podobně; lid je zde hlavně živ z výdělku na velkostatcích, ale platy jsou úžasně nízké. Zde lid vykládal si o »zlatém manifestě« rozdělujícím mezi lid pozemky, o »zlaté knize«, kde jsou určeny výše mzdy atd. V jedné vsi u Kamence vzbouření sedláci zbořili obecní úřad. V Kruťanské vólosti zničen statek statkáře Lazareva. Z okolí Kyšiněva mnoho sedláků chtělo se stěhovati na Kavkaz. Jen úsilí gubernátorovu zdařilo se je zadržeti. V celém jihozápadním kraji bouře byly tak četné, že náčelník kraje poslal kyjevskému a vilenskému gubernátoru telegrafické rozkazy, aby hnutí zastavovali. V gub. Nižegorodské vypáleno několik dvorů a dělníci s polí sehnáni. Agitátoři hlásali rozdělení půdy. V gub. Oděsské zabrali sedláci a oseli 20 jiter církevní půdy. V Minské gub. ve třech újezdech sedláci káceli panské lesy, zabrali pastviny, dělili se o zemi. V gub. Pskovské rozdělili si mezi sebe 170 děsjatin půdy,o niž vedli kdysi se statkářkou soud,jejž prohráli. I v Bělozersku na dalekém ruském severu pozoruje se stálá rozčilenost mezi sedláky a stejné řeči jako po celém Rusku. Zde je nespokojenost živena i tím, že splavněním řeky Šeksny rozmočeny pozemky selské a zkaženy. Atd.

V ministerském komitétu prý vypracován *projekt pomoci nouzi o pozemky* ulehčením nájmu 90 millionů děsjatin půdy ze státních pozemků. Značnou úlevou jest carským dubnovým ukazem poskytnuté odpuštění všech nesplacených půjček, poskytnutých v dobách nouze. Činí sleva ta celkem 116 mil. rublů v penězích, nečítaje 45 mil. pudů ozimého obilí a 22 mil. pudů jaře, poskytnuté na osevy. — Nová komise pro povznesení selského hospodářství již zasedala; jednala o scelování pozemků a opatření nových.

V ministerstvu orby stala se změna. *Jermolov* uklizen, byv jmenován členem státní rady lichotivým listem carovým s díky za 12letou službu, jeho náměstkem prý bude Ščerbatov; ministerstvo orby přeměněno v administrační úřad pro organisaci rolnictví, vedle toho bude zřízen centrální výbor pro agrární věci, složený z ministra dvora, vnitřních věcí, financí a soudnictví. Odcházejícího Jermolova litují pokrokové listy; strana reakční je spokojena.*)

Protižidovské bouře v Žitomíru začavší 6. května, strhly se z podnětu nahodilého, majíce arci připravenou půdu. V ten den začala při projížďkách po řece hádka mezi židy a křesťany, jež se změnila ve rvačku; z toho rozčilení v městě, rvačky, až pouliční boje, při nichž byli zabití i ranění s obou stran (židů raněných 82, zabitých 14, křesťanů raněných 8, zabiti 3). Za čtyři dni byl pokoj opět zjednán. Mnoho účastníků bitek zatčeno. První příčinu ke krveprolití zavdali židé, neboť oni první začali střílet z revolverů. V Tiraspoli málem by bylo došlo k řežím židovským; zde šířena pověra rituální. Ve Vitěbsku šířeny též proklamace proti židům. Zástup přepadl 10. června dům jeden židovský a zbořil jej.

Stále se opakující případy *revoluční nálady mezi vojskem* donutily konečně i min. vojenství Sacharova k vydání rozkazu, v němž se konstatuje, že se znovu vyskytly případy nepořádků mezi reservisty, jdoucími na Daleký Východ. Proto velitelé pluků mají se postarati o řádné opatření reservistů vším, co je potřebno, vésti řádný dozor atd. Nejnovější případ nespokojenosti byl v Pulavském pluku, když z něho mělo být vybráno 500 mužů pro mandžurské posily. Vojáci demonstrovali průvodem z kasáren s revolučními písněmi.**)

Dojem *porážky cušimské* za těchto okolností všech byl ovšem zdrcující. První dni krom telegramů neměly noviny ruské ani řádky. Teprve když

---

*) Srv. dopis z Petrohradu. *Red.*

**) V posledních dnech docházejí zprávy o veliké *vzpouře námořníků* v Oděsse a Libavě. Do Oděssy musily býti ze Sevastopole vyslány válečné lodi k potlačení vzpoury. To jest pro vládu již hlasité memento! *Red.*

v kruzích úředních se nahlédlo, že se pravda veřejnosti říci musí, začalo se psáti. Jednomyslně tiskem uznáno, že další vedení války je nesmyslné. V hostincích veřejně mluveny rozhořčené řeči proti vinníkům (mezi nimiž na prvním místě jmenován car), mluveny i v přítomnosti důstojníků, kteří z části odešli, z části poslouchali klidně, co se mluví (S. Petěrb. Vědomosti, č. 125. *) V Kronštadtě pod dojmem prvních zpráv plakali lidé, reptali i tací pravoslavní křesťané, kteří vinu shledávali v tom, že neslouženy služby Boží za zdar ruských zbraní. Přidáváme k tomu ještě to, co naše Národní Listy napsaly 14. června na str. 4. »Zdaž by nebylo záhodno, až ruská armáda neslavně se bude vraceti z Mandžurie, označiti každý kilometr od hranic Mandžurie až do Petrohradu šibenicí a pověsiti na ní podle zásluhy všecky, kdo se k neštěstí a hanbě své vlasti přičinili?« My k tomu nepřidáváme ani slova. — Den na to na str. 5. citují Nár. Listy »oposiční demokratický orgán Petra Struve v Petrohradě Osvobožděnie«, jenž prý volá: »Ruští lidé, spojte se k boji proti úhlavnímu a jedinému nepříteli, jenž není v Tokiu, není v Tělinu, ale v Petrohradě a v Moskvě, v Rusku — proti samodržaví a samodržavčíkům. Je potřeba míru. Ale pro uzavření snesitelného míru a pro úplnou přeměnu v naší vnější i vnitřní politice třeba vlády, požívající důvěry a lásky země. Nutno ihned utvořiti takovou vládu. Ta vláda, která jest nyní, musí se sama odstraniti nebo býti odstraněna. Vliv velkoknížat na státní záležitosti musí býti ihned vypleněn. A k vládě musejí býti povoláni ne Witte, ne Šipové, ne Míchajlové Stachoviči a podobné osoby, ale zcela jiní lidé. Ne těžko je jmenovat, ale je to ještě předčasné.« »Osvobožděnje«, jež vychází v Paříži (dříve ve Štutgartě) a ne v Petrohradě, má v č. 71. na poslední stránce takovouto výzvu, ale slova: »Ruští lidé . . . až . . . samodržavčíkům« tam nejsou, Ta přidaly si Nář. Listy, anebo tu celou noticku odněkud přejaly už hotovou.

Jest přirozená věc, že musí konečně car nahlédnouti, že dále s nynějším systémem nepovládne; *adressa zástupců zemstev* z Moskvy zřetelně mu pověděla, nepovolí-li, že musí dojíti ke všeobecné krvavé revoluci; když nyní právě přijal i deputaci zemských činitelů a ujistil je, že dojde ke svolání zástupců lidu, rozhodl se dobře. Jmenování Trepova velitelem četnictva, Klejgelsa, kata policejního, velitelem v Petrohradě, pověsti, že státním kancléřem bude Pobědonoscev, jenž letos — mimochodem řečeno — slaví 25-leté jubileum svého oberprokurátorství — to byly zvěsti jako olej do ohně.

A ještě noticku. »*Slavjanskij Věk*« p. Verhuna ve Vídni přestal vycházeti. Vydavatel si stěžuje, že censura ruská mu činila veliké potíže při dopravě listu do Ruska, kdež měl hlavní kádr odběratelstva (přes 7(0). My sice víme, že ruský censor je s to, pro »podvratné smýšlení« skonfiskovat třeba ruský státní zákonník, ale že by Slav. Věku byla censura dělala obtíže, nechce se nám věřiti. Slabikáře by se potom už musily konfiskovat. Je-li však pravda, co p. Verhun tvrdí, pak jeho list zničen týmž byrokratickým systémem, jejž tak horlivě hájil, ba jehož existenci skoro popíral. —*ch.*

*

Koncem května pořádána ve Lvově schůze universitních posluchačů, obírající se neustále akutní *otázkou university* **maloruské.** Se strany úřadů universitních schůze obeslána nebyla. Z professorů dostavil se jediné prof. Dnystraňskyj jako host. Nevzdávajíc se požadavku úplné university, schůze prohlásila za nejnutnější požadavek v přítomné době zřízení pěti maloruských stolic při právnické fakultě a jmenování maloruských examinatorů pro zkoušku právně historickou.

Maloruské divadlo, právě v Tarnopoli dlící — v létě společnost pořádá představení mimo Lvov — obdrželo nového ředitele M. T. Sadovského, jenž je pokládán za nejschopnějšího ředitele ze všech hereckých společností maloruských, vyniká i jako herec v tragických úlohách, i jako režisér.

V *Bukovině* pro osobní zájmy došlo k úplné změně seskupení poslanců na sněmu zemském. Oslabeno a v menšině se ocitlo »Svobodomyslné sdružení« poslanců, jehož přičiněním poslední zasedání sněmovní bylo tak zdárné. Vinu

*) Srv. dopis z Petrohradu. *Red.*

toho nese rumunský poslanec Aurel. Ončul. Šlo o obsazení místa ředitele zemské banky. Dle úmluvy mezi Malorusy, Němci a Rumuny demokraty měl býti ředitel volen na dobu od jedněch voleb sněmovních do druhých. Na nynější periodu sněmovní bylo usneseno kandidovati poslance Lupu, jenž je švagrem obou poslanců Ončulů a poslance Simjonoviče. A tu pojednou rumunští členové svobodomyslného sdružení vyslovili ústy posl. A. Ončula požadavek, aby Dr. Lupu zvolen byl za doživotního ředitele zemské banky. Když na požadavek tento nepřistoupeno, vystoupili rumunští demokrati ze sdružení a spolu s konservativními Rumuny, s Armény, Poláky a virilisty utvořili novou většinu sněmovní, počtem 19 poslanců.

Dvacetipětileté jubileum činnosti své slavil poslanec *Jerotej Pihuljak*. Vedle činnosti své učitelské na reálné škole v Černovicích věnoval se činnosti veřejné. Z »Ruské besedy« v Černovicích vytvořil ohnisko Malorusů bukovinských, začal vydávati »Bibliotéku pro mládež a politický list »Bukovinu«, jenž dosud vychází. Organisoval zakládání čitáren, povzbuzoval péči o školství. R. 1890 zvolen byl jako prvý svobodomyslný maloruský poslanec do sněmu, kde dlouho sám vedl urputný boj s bojary-šlechtici, vedenými metropolitou Morarem. Když pak zvolen i prof. Smal-Stockyj, vedl se boj ještě prudčeji, až v nových volbách posledních dobyty opět nové mandáty. Od r. 1900 je i poslancem na říšské radě. Narodil se r. 1851, je tedy ještě muž v plné síle.

Na Ukrajině stále se pozvedají *hlasy ve prospěch uvolnění maloruštiny* z nynějších okovů. V Kamenci Podolském zažádal advokát Babyčev o dovolení vydávati maloruský list »Podilě«; ministerstvo svolení nedalo. Kandidáti učitelského semináře v Chersoně odeslali min. Wittovi petici za uvedení malor. jazyka jako vyučovacího do škol, a zrušení všech omezovacích opatření proti malor. literatuře. Hospodářský spolek v Poltavě znova jednal o potřebách maloruského jazyka a vyslovil požadavek připuštění jazyka maloruského do gymnasií. V paedagogických kruzích maloruských staví se požadavek, aby ve všech středních školách na Ukrajině bylo zavedeno vyučování jazyku maloruskému, dějinám a literárním dějinám maloruským. — Podivuhodný účinek měl toleranční náboženský patent na Podolí, na Cholmské Rusi. Jakmile ohlášen patent, počalo *hromadné přestupování maloruských unitů ke katolicismu.* Polský arcibiskup Jaždżewski ihned se vydal na pastýřskou cestu, všude jsa s triumfem vítán. V cholmské farnosti v jednom týdnu přestoupilo 1500 lidí. Přestupují to unité, kteří dosud nuceni byli k pravoslaví; kdyby byly poskytnuty svobody i unitství, vraceli by se asi k němu. Proti domnělé útočnosti polskokatolické vystoupilo Dilo, všimly si jí i S. Petěrbur. Vědomosti, i jiné listy, oznamujíce, že již v té věci utvořen zvláštní poradní sbor pod předsednictvím hr. Ignatjeva, jenž má za úkol »ochrániti panující církev od dalšího hromadného odpadání.« *) — O tutéž Cholmskou Rus se dostalo »Dilo« i do sporu s prof. Karějevem; prof. Karějev totiž v »Listě k některým známým Polákům« v »Novostech« vyslovil se pro poskytnutí všech práv Polákům a při tom pravil, že termin polských autonomistů »Království Polské« je uvedením Polska do jeho ethnografických hranic. Jakýsi professor Malorus, jehož Karějev nejmenuje, ihned ho dopisem upozornil, že na Chomské Rusi by takto vydal Polákům čtvrt millionu Malorusů unitů, s nimiž by si Poláci počínali stejně, jako to činí v Haliči. Profesor Karějev se hájí tím, že má ujištění od pokrokových Poláků ruských, že neschvalují jednání haličských Poláků a nepomýšlejí na polštění Malorusů, jako žádný pokrokový Rus nemyslí na ruštění jejich. V S. Petěrb. Vědomostech si článku Dila všimli a dost uštěpačně tuto polemiku prof. Karějevu přáli. Myslíme, že zbytečně. Štít prof. Karějeva i slova jeho jsou čisty jako lesní pramen, do něhož viděti jest až na dno. Netřeba v nich nic hledati. —*ch.*

Dne 28. června zemřel spisovatel *D. Mordovcev*, o jehož jubileu psali jsme na str. 239.

---

*) Že budou »vzpurní« unité odpadati, mohla přec vláda věděti předem. — Více viz nahoře v polských rozhledech. *Red.*

Jihoslované.

Slovinský spisovatel *Podravski* (P. Miklavec) onemocněl a nachází se u velké bídě, tak že Slov. Narod vyzval veřejně obecenstvo, aby Podravskému pomohlo z nejhoršího dobrovolnými příspěvky. A s uspokojením můžeme říci: obecenstvo se ozvalo čestně... Podravski mnoho překládal z různých slovanských literatur do slovinčiny, zejména sluší se zmíniti o jeho překladech ze Sienkiewicze. »To je tolik práce,« píše Rdeči Prapor, »že by spisovatel musil míti z ní dostatek na celý život. Zatím však, když onemocní, nemá ani na chleba... Pořád stejná písnička jak pro dělníka, tak pro spisovatele i umělce... Ve Slovinsku žije malíř, jímž se chlubí předáci, co jméno jeho proniklo trochu dál než do Ribnice. »Náš umělec!« A malíř ten musí bydleti na venkově v nebíleném podstřešním pokojíku, a dostane-li návštěvu, musí sám seděti na posteli, poněvadž v bytě má toliko jednu židli, která není tuze pevná. Po celý měsíc bylo mu hladověti, celé týdny neměl sousta teplého... Přes to důvěřoval ve vlastní sílu. Jistý velký dům nad Lublaňci vypravuje smutné historie o osudu mladých básníků slovinských« (totiž Ketteho a Murna-Aleksandrova)... Rd. Prapor pak se táže: »Proč dáváte almužnu, místo abyste práci platili tak, aby almužny nebylo zapotřebí? Že necítite, jak tím sebe samy snižujete, toť nejsmutnější.«

7. června měla *Matice Slovenska* 41. roční valnou hromadu. Přinesla skoro trochu překvapení při doplňovacích volbách do výboru. Neprošli všichni kandidáti, doporučovaní dosavadním předsednictvím, a propadli všichni kandidáti klerikální (mimo P. Finžgara). Zvítězila kandidátní listina, sestavená redaktorem »Slovana«, p. Govékarem. Listina ta byla ihned od původu kompromisní — shodovalať se skoro úplně s listinou předsednictva, ze které vyloučeni byli jen klerikálové. Veřejnost slovinská byla tím poděšena! Noviny psaly, že Matice stojí na rozcestí... Není tomu tak, neboť vítězství Govékarovy listiny neznamená obrat v posavadním směru spolku. Govékar není representantem určitého literárního směru ve Slovinsku, také politicky jest příliš opatrným, než aby bylo lze očekávati, že Matice vepluje do jiných vod. Proto sestavil i kompromisní kandidátní listinu... Není pochybnosti, že Matice má zapotřebí oživení, přizpůsobení nové době a složitějším poměrům i potřebám. Matice by mohla mnoho znamenati v kulturním životě slovinském i jihoslovanském! Teď význam spolku neustále klesá — což uznal i sekretář jeho ve zprávě na valné hromadě přednesené. Vinu úpadku našel »v nepříznivé kritice i v konkurenci« jiných nakladatelů... I nepříznivé kritice i konkurenci ovšem lze čeliti vnitřní cenou vlastního díla. Aby tímto způsobem Matice zvítězila nad domnělými neb skutečnými odpůrci, toho jí ze srdce přejeme.

Pomník básníka Fr. Prešerna postaven bude v Lublani na náměstí Marianském před mostem a kostelem františkanským. Tak rozhodla obecní rada lublaňská přes varovné hlasy mnohých, kteří jsou přesvědčeni o nevhodnosti tohoto místa. Pomník patří do Zvezdy, parku lublaňského, nikoli k Lublaňci...

Dramatickou školu v Lublani vzkřísil p. Verovšek, nejoblíbenější nyní interpret Govékarových dramatisací. *Dramatické družstvo* pro budoucí saisonu si angažovalo zvláštního administratora.

Družba sv. Cirila in Metoda oslaví letos 20. rok svého působení. Máme dojem, že spolek ten stále více si připouští starosti klerikální, při čemž ustupují zřetele národní. Na jeho školách, kde jen možno, působí školské sestry. Klerikálové z počátku nechtěli slyšet o spolku, poněvadž hlavní důraz se klade na moment národní; nyní stávají se jeho nejhorlivějšími obránci — ač hlavní podporu poskytují spolku liberálové...

1. června v *Domžalech* v Krajině (u Kamníku) došlo k značným rozruchům. Němci z Tyrol vystavěli si zde továrny na výrobu slaměných klobouků, i zařídili se zde docela po domácku. Nedávno založili si spolek Andreas Hofer, v němž 1. června měla býti jakási slavnost; k ní si pozvali Němce z Lublaně, z Tržiče, z Jesenic atd., aby slavnost byla povznešenější. Arciť,

kde se hlásí Němci z Lublaně, z Jesenic a z Tržiče, tam vždy jsou výtržnosti. Tak i zde. Slavnosti súčastnili se i zástupci c. k. úřadů z Kamníku, rození Němci — a četnictvo střílelo do Slovinců, ne bez povážlivých následků. Jistý sazeč musil býti dopraven do nemocnice — ač se demonstrací nezúčastnil, byl surově sbit a zraněn bodákem od četníků. Slovinští poslanci podali dvě interpellace na říšské radě. *A. D.*

*

Příhoda zagoričanská má ještě své dozvuky. Ve Stanimace v Již. Bulharsku skonfiskovány výherní listy řecké národní půjčky na loďstvo v odvetu za podporování řeckých čet. — V Soluni dragoman ruského konsulátu Hadži Mičev obdržel od řecké čety výhrůžný list, že bude zabit. Pro jeho oblibenost u Bulharů soluňských — zachránilť přede dvěma lety samého Borise Sarafova, přestrojiv jej za kavasa — působí pohrůžka řecká jen více zlé krve. Ještě větší rozčilení způsobila v Sofii zpráva o pokuse zavražditi ředitele soluňského bulh. gymnasia. Bulharská vláda však chce zachovati klid stůj, co stůj. Stále se vyskýtají pověsti, že bulh. zástupce v Cařihradě, Načevič, pracuje o úplnou dohodu Turecka a Bulharska. Proto také v květnu referoval knížeti Ferdinandovi, že v **Makedonii** letos bude klid, čehož přední podmínkou jest nepouštěti čet bulh. do Makedonie; a vskutku, když v půli května plukovník Ivanov chtěl přejíti se 100 povstalci hranici, aby se pomstil za smrt Stojanova, nebyl mu přechod dovolen úřady bulh. a 20 mužů z čety zatčeno.

Řecká akce proti povstaleckým četám bulharským podporována byla přímo vládou řeckou, takže velmoci viděly se nuceny koncem května zaslati Řecku notu pro podporování řeckých tlup. — Přímí podněcovatelé této akce jsou Řekové soluňští. Od nich opětně vyšly nářky na bulharskou propagandu s úspěchem prováděnou na poli církevním. Poněvadž náboženské obce musí sobě své duchovní platiti ze svých prostředků, jsou prý všude s velikou ochotou přijímáni duchovní bulharští, placení prý za příčinou propagandy bulharskou vládou. — Velmi četné přechody řeckých čet konstatovány v první polovici května. V tu dobu zastižena tureckým vojskem silná četa o 100 mužích, přecházejíc hranici u Greveni. V druhé polovici května rozbita u Soluně u monastýra Alatar jiná četa o 25 mužích, kteří padli i s vůdcem. V téže době, snad před tím krátce, udála se ve vilajetu soluňském srážka vojska s jinou četou, při níž vojsko ukořistilo 40 pušek. Ztráty s obou stran jsou veliké.

Jinak *činnost vnitřní organisce makedonské* jest skryta. Co slíbili, plní; letošního roku nepodniknou snad již ničeho. Posledně přišedší zpráva o schůzi zástupců všech národností makedonských, na níž usneseno zastaviti všechen vzájemný vyhlazovací boj mezi křesťanskými narodnostmi a připravovati všeobecný boj proti Turkům, souhlasí zcela s tím, co hlásala veliká publikace makedonských komitétů, o níž jsme v lednu psali. Je zcela zřejmo, že z tohoto vzájemného boje zisk mají toliko Turci a především Albánci.

Činnost vlády turecké je nevalná. Hilmi paša nařídil valimu monastýrskému (bitoljskému), aby nedovolil správcům řecké a bulh. eparchie monastýrské objížděti po vsích na duchovní visitace, neboť děje se prý při tom štvaní národnostní. — Do Žervi u Vodena poslána začátkem května komise prozkoumat řádění bašibozuků, jež se stalo v březnu. Zástupci velmocí v Cařihradě podali skrze vyslance rakouského Portě nový projekt kontroly financí makedonských komisí, v níž by byl gener. inspektor turecký, 4 agenti občanští a 4 zástupci velmocí. Sofijský Nový Věk prohlašuje kontrolu finanční bez kontroly vší správy kraje za nedostatečnou.

Bouření a jitření mezi Albánci neustává. Žádají, aby křesťanům zakázáno bylo nošení zbraní. Co by to znamenalo, je zřetelné. V okrese Kalašinském jest skoro povstání. Obořili se na město Gilaň, kde došlo k zuřivému boji mezi vojskem tur. a nimi. Byli odraženi, ale ohrožují dosud město; proto tam poslány ze Skoplje dva prapory vojska. V Prizrenu propukly opět takové nepokoje, že sám Šemzi paša musil přijeti, aby zakročil.

V jižním Rusku bude prý vycházeti makedonský orgán *Vardar*, psaný středním bulharským nářečím makedonským. Redigovati a vydávati bude jej K. P. Misirkov. —*ch.*

Počal vycházeti »*Makedonski Pregled*«, jehož první čísla činí vážný dojem. Více v novém ročníku.

Literatura, umění.

KAREL KÁLAL: **Slovensko a Slováci.** S 16 obrazy na zvl. přílohách a mapkou Slovenska. (Matice Lidu, roč. XXXIX. č. 3.) V Praze 1905. Nákl. F. Šimáčka. Str. 146.

Málo máme tak výborných populárních knížek, jako je tento spis Kálalův. Uznaný znalec Slovenska a nadšený přítel jeho nemínil ve své knížce podati soustavný obraz Slovenska a života slovenského — on, jak sám na titulním listě označuje, o svém milém Slovensku pouze vypravuje. Ale jaké to jest vyprávění! Jak mile se poslouchá, jak získává čtenáře pro zvolený předmět, jejž, třeba bez vědecké soustavnosti, osvětluje se všech stran! Vychází od kraje drátenického, vlastně od dětských svých vzpomínek na prvního drátenika, jejž poznal, a letem nám ukazuje celé Slovensko, seznamuje nás s jeho lidem i s poměry, které jej tísní, s jeho nepřáteli, s jeho neštěstím. Ale ví také pomoc, dovede dáti vážnou radu, již měli by si všimnouti na Slovensku — i v Čechách. Mnoho vážných slov svědčí zde nám Čechům v kapitolách »Nestěhujte se do Ameriky, nýbrž na Slovensko«, »Československá vzájemnost« a jinde v knize. Jimi Kálal mimo jiné ukazuje, jakou ohromnou důležitost má pro nás Čechy zachování, posílení a povznešení Slovenska. — Obsah knihy těžko podávati, musili bychom z ní celé kusy přetisknouti. Je to kniha takového druhu, že o ní bez fráse lze říci, že by měla býti v rukou každého Čecha i Slováka, jemuž záleží na zachování kmene československého. »Matici Lidu« k této jadrné a vážné knize můžeme jen gratulovati. *A. Č.*

Словинскіе поэты. Изданы подъ редакціей Н. НОВИЧА. Маленькая Антологія, No. 25. С. Петербургъ 1904. (П. П. Сойкинъ, Невскій 96.). Str. 112. Za 45 kop.

Pořadatel výboru ze slovenské poesie, vydaného v »Malé anthologii« r. 1901, vydal lonského roku v téže knihovně výbor z poesie slovinské, opatřený životopisy zastoupených spisovatelův a krátkým úvodem o Slovincích. N. Novič patrně obral si za úkol doplniti starší Gerbelovu »Poezii Slavjan« (1871) postupně výbory z novějších literatur slovanských, po případě nahraditi ji dokonalejšími výbory z doby starší. V přítomném slovinském výboru zastoupeni jsou V. Vodnik, U. Jarnik, M. Kasteléc, B. Potočnik, F. Prešern, F. Svetličič, J. Vesel, L. Toman, F. Cegnar, M. Vilhar, A. Praprotnik, F. Levstik, S. Jenko, J. Stritar, I. Vesel, S. Gregorčič, A. Aškerc, I. Cankar, O. Zupančič. Větší část překladů pochází z péra pořadatelova, některé ukázky přeložili F. Korš, S. Štejn, V. Umanov-Kaplunovskij, M. Petrovskij, N. Berg, N. Gerbel, A. Sirotinin. Z anthologie Gerbelovy převzato 5 ukázek, ostatek vše jsou překlady nové. Slovinské listy chválí věrnost a výstižnost překladů. Těšíme se na další výbory, jimiž p. Novič, doufáme, ještě rozmnoží chudičké odvětví ruských překladů ze slovanských literatur. *Č.*

REINHOLD URBAN: **Das Reich Gottes unter den Slaven.** I. Die Wenden. Striegau 1905. Verlag von R. Urban. Str. 64. Cena 75 př.en.

Autor brožurky »Die Slaven und das Evangelium«, vydané přede dvěma lety, umínil si tuto práci značně rozšířiti a postupně vydati, jak praví, »dějiny

království božího u slovanských národů«. Začíná nejmenším národem slovanským, Lužickými Srby. Hned z předu sluší vytknouti, že knížka, úmyslně psaná populárně, projevuje tolik sympathií této malé haluzce slovanské, že sotva chápeme, že autorem jest příslušník národa, který s počátku pod pokryteckým heslem »pro rozšíření říše boží«, později nepokrytěji ad majorem Germaniae gloriam hubil a utlačoval i utlačuje tytéž Lužické Srby. Z knížky p. Urbanovy vane skutečná láska evangelická, která mu diktovala i slova odsouzení německého způsobu obracení na víru křesťanskou v minulosti a pruské politiky germanisační a ničitelské v přítomnosti. Proto zasluhuje brožurka p. Urbanova pozornosti také u Slovanů, jako vzácný projev spravedlnosti se strany německé. Zejména zajímavé jsou kapitoly o boji mezi křesťanstvím a pohanstvím na území bývalých Slovanů Polabských, o uvedení křesťanství do těchto zemí, o úpadku živlu slovanského v Němcích, zejména lužicko-srbského, a kapitola, nadepsaná »Ist die Germanisierung der Wenden wünschenswert?«

Škoda, že jedna vlaštovka nedělá jara! *Č.*

J. B. KUKOWSKI: **Die Litteratur der Lausitzer Serben zu Anfang des XX. Jahrhunderts.** Отдѣльный оттискъ изъ »Сборника по славяновѣдѣнію« I. St. Petersburg 1904. Buchdr. der kais. Akademie d. Wissenschaften. Str. 29.

ЈАКУБ БАРТ-ЧИШИНСКИ: **Развој литературе Лужичких Срба са особитим обзиром на њено садашње стање.** (Otisk z Letop. Matice Srbské.) У Новом Саду 1905. Штампарија српске књижаре браће М. Поповића. Str. 31.

Obě rozpravy pocházejí z péra básníka J. Čišinského a podávají obraz současného stavu lužické, vlastně jen hornolužické poesie, publicistiky a literatury vědecké. Jen v srbské brožurce v hlavních rysech podán jest i pohled na rozvoj literatury hornolužické v stol. 19. V petrohradské brožurce čteme zajímavý úvod, vysvětlující překážky rozvoje lužického písemnictví a příčiny jeho rázu lidového. Doporučujeme obě brožurky pozornosti slovanského světa, jíž pro svou zajímavost a bezprostřednost plně zasluhují. *Č.*

ANTON TRSTENJAK: **Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem.** Z godovinska, narodopisna in književna črtica. (Ponatis iz »Slv. Naroda«). Ljubljana 1905. (Nákl. vlast.) Str. 115. Cena 1 K.

Uznaný znalec života a poměrů Slovinců, žijících v Uhrách, podává v tomto cenném spise zajímavý, bohužel v mnohém směru smutný obraz zapomenuté větvičky slovinského kmene, vydané v šanc maďarskému úsilí odnárodňovacímu. Kniha činí vlastně objev, že kromě Slovinců, dosud v Uhrách uváděných, žije ještě 1597 Slovinců v stolici šomodské. A nejen že je objevuje, nýbrž hned líčí i podrobně jejich sídla, život a osudy na základě osobních zkušeností autorových. Je to tedy spis pramenový, nezbytný všem slovanským ethnografům a hlavně knihovnám. Spis přihlíží nejen k Slovincům, nýbrž i k Chorvatům šomodské stolice (odd. II.). Osud obou haluzek, šomodských Slovinců i Chorvatů, je smutný; p. Tominšek míní, že stanou se národní obětí, jako se stali jejich sousedé, Slovinci v stol. šurdanské (str. 29.). Velmi zajímavá jest kapitola III., rozprávějící o dějinách náboženského rozdělení uherských Slovinců (reformace) a následků jeho pro národnost. Neméně pozornosti zasluhuje oddíl V., věnovaný evang. faráři Št. Kuzmičovi († 1779.), zakladateli (vedle Temlina a Severa) písemnictví uherských Slovinců. Poslední kapitola rozvíjí chmurný, ale velice poučný obraz postupu maďarisace nejen proti hrstce Slovinců uherských — ale i proti Srbochorvatům v Mezimuří, v Chorvatsku a Slavonii i v Bosně . . . Knize přidána jest mapka. *A. Č.*

Vydáno 7. července 1905.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

UKAZATEL

k VII. ročníku Slovanského Přehledu.

Opravy.

Na str. 29. řád. 4. s hora čti *je zapírá* místo ji.
» » 84. » 12. » na konci vypusť *a*.
» » 88. » 2. dole čti *odpuštění nedoplatků* místo z »nedoplatků«.
» » 89. » 3. » » *kruhobajkalská* místo hruhobajkalská.
» » 112. » 1. » » *voskrese* místo voskres.
» » 113. » 5. » » *Petrunkevič* místo Petrunkěvič.
» » 192. pod prvním odstavcem schází značka *Č*.
» » 200. řád. 19. s hora čti *1901* místo 1900.
» » 205. » 19. dole čti *1905* místo 1895.
» » 233. » 8. » » *Sazonov* místo Saronov.
» » 243. » 29. s hora čti *Słowiański* místo Słowieński.
» » 293. » 10. dole čti: *Slovákov 6667, Horvatov 5825.*
» » 295. » 9. » » *nemôžu stať také zmeny.*
» » 296. » 11. dole v 2. sloupci čísel čti r. *1890* místo 1899.
» » 349. » 1. » čti *1890* místo 1900.
» » 395. » 24. » » *A. N. Pypin* místo I. N. Pypin.
» » 416. » 21. » » *Křižan* místo Křižank.
» » 421. » 3 s hora čti *Hessen* místo Hassen.